This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

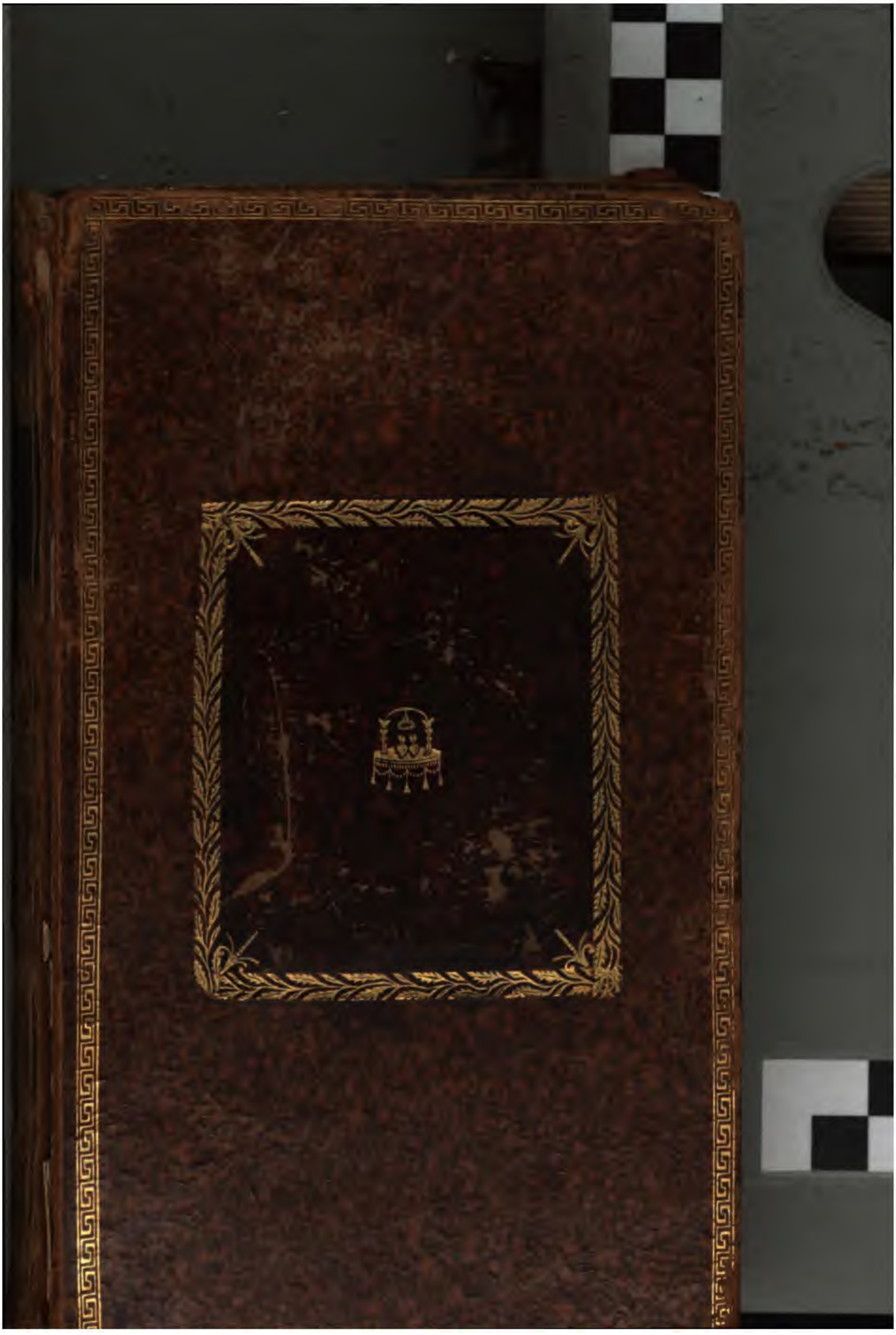
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

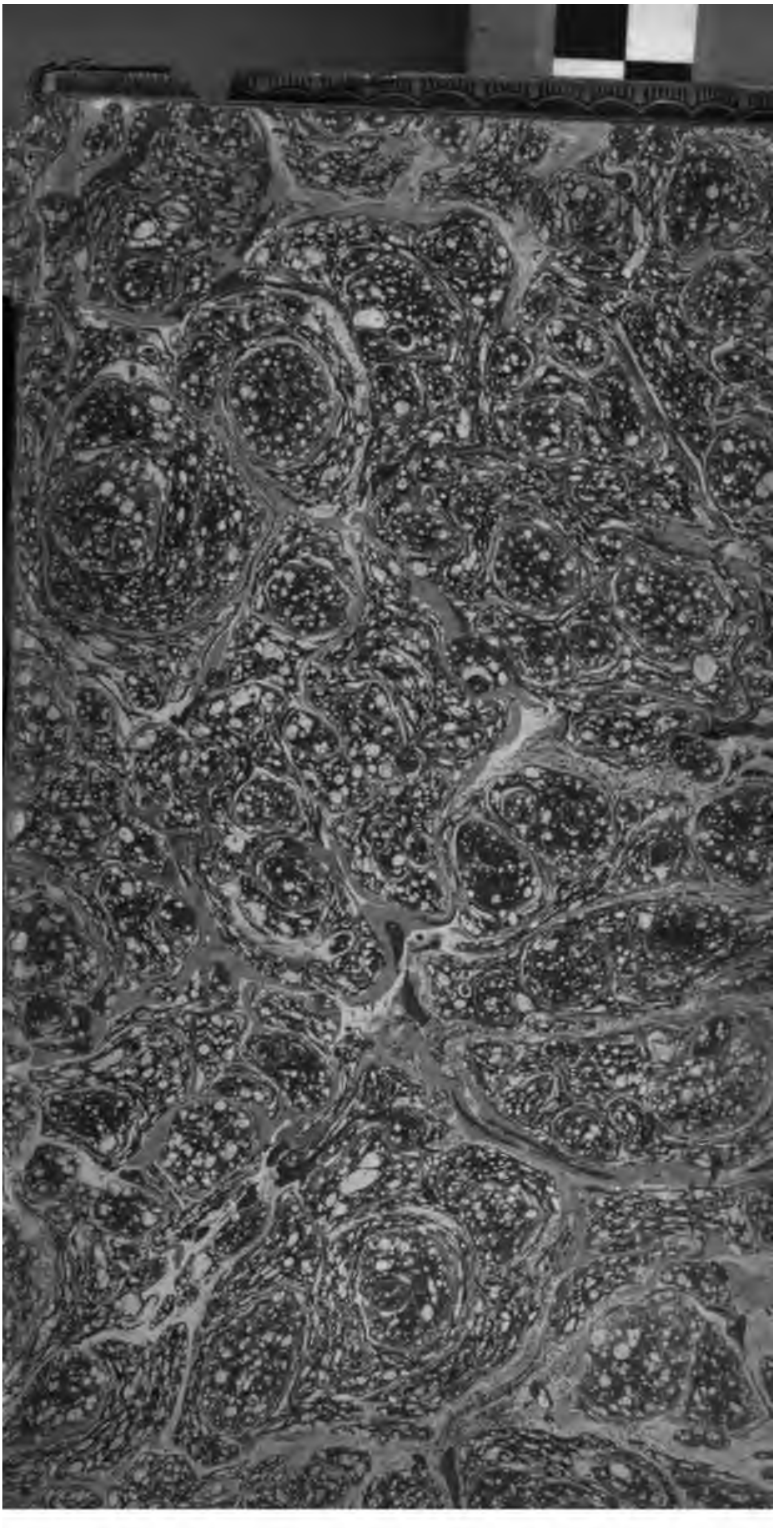
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

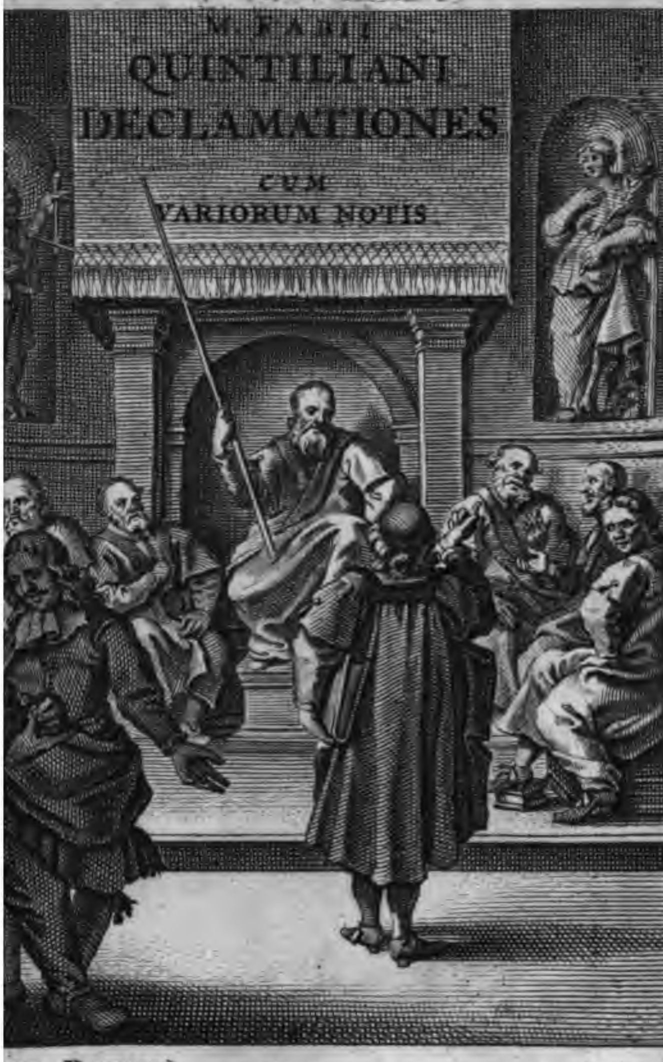

Ex Libris

L. P. Baker 1818

878
Q
S38
1665

GD. BATAV. }
ROTEROD. } Ex Officina HACKIANA. 1665.

UNIV. OF MICH.

[redacted]

M. FAB. QUINTILIANI
DECLAMATIONES UNDEVIGINTI.

M. FABII AVI ET CALPURNII FLACCI DECLAMATIONES.

AUCTORIS INCERTI

DIALOGUS

De cauſis corruptæ Eloquentiæ.

CUM

Variorum NOTIS.

TOMUS II.

LUGD. BATAV. *ET* ROTERODAMI. } Ex Officinâ HACKIANA.

cIↄ Iↄ c LXV.

John S. Lawrence Estate
gt
4-14-1926

INDEX
DECLAMATIONUM XIX.

I.	*Paries palmatus.*	*Pro cæco contra novercam.*
II.	*Cæcus in limine.*	*Pro cæco contra novercam.*
III.	*Miles Marianus.*	*Pro milite contra tribunum.*
IV.	*Mathematicus.*	*Pro filio contra patrem.*
V.	*Æger redemptus.*	*Pro patre contra filium.*
VI.	*Corporis projecti, ſeu Anus cæca.*	*Pro patre contra matrem.*
VII.	*Tormenta pauperis.*	*Pro paupere contra divitem.*
VIII.	*Gemini languentes.*	*Pro matre contra patrem.*
IX.	*Gladiator.*	*Pro filio contra patrem.*
X.	*Sepulchrum incantatum.*	*Pro uxore contra maritum.*
XI.	*Dives accuſatus proditionis.*	*Pro divite contra pauperem.*
XII.	*Paſti cadaveris.*	*Pro civibus contra legatum.*
XIII.	*Apes pauperis.*	*Pro paupere contra divitem.*
XIV.	*Odii potio* I.	*Pro juvene contra meretricem.*
XV.	*Odii potio* II.	*Pro meretrice contra juvenem.*
XVI.	*Amici vades.*	*Pro juvene contra matrem.*
XVII.	*Venenum effuſum.*	*Pro filio contra patrem.*
XVIII.	*Infamis in matrem* I.	*Pro uxore contra maritum.*
XIX.	*Infamis in matrem* II.	*Pro viro contra uxorem.*

M. FABII QUINTILIANI
Oratoris Eloqventiss.
[1] DECLAMATIONUM LIBER.

Declamatio I.
PARIES PALMATUS.

ARGUMENTUM.

Quidam cui erat filius cæcus, quem hæredem inſtituerat, induxit illi novercam, juvenemque in ſecreta domus parte ſepoſuit. Is noctu dum in cubiculo cum uxore jaceret, occiſus eſt: inventuſque poſtero die habens gladium filii defixum in vulnere, pariete ab ipſius ad filii cubiculum veſtigiis palmæ cruentato. Accuſant ſe invicem cæcus & noverca.

Pro cæco contra novercam.

SI juvenis innocentiſſimus, judices, uti vellet ambitu triſtiſſimæ calamitatis, poterat allegare vobis amiſſam cum oculis cogitationum omnium temeritatem: ſed cum oſtendere innocentiam ſuam moribus malit, quàm adverſis; neque pietatis neque conſcientiæ ſuæ gravem ferre contumeliam poteſt, ut parricidium non feciſſe videatur beneficio cæcitatis. Quare non petit ut miſerum putetis, niſi & innocens fuerit: non petit ut afflictum allevetis, niſi & probaverit ſeſe infeliciorem quod patrem amiſit, quam quod oculos. Æſtimate juvenem iis moribus, quibus videntem æſtimaretis, vita, pudore, pietate. Quæ ſi omnia ſibi, ut erunt promiſſa, conſtiterint, nullo terrebitur crimine. Nec quod ſceleratiſſima fœminarum calamitatem noſtram cruentato

 pariete

1 Declamationum.] Trebellius Pollio in triginta tyrannis de Poſtumo juniore. *Fuit autem (quod ſolum memoratu dignum eſt) ita in Declamationibus diſertus, ut ejus controverſiæ Quintiliano dicantur inſertæ: quem declamatorem Romani generis acutiſſimum, vel unius capitis lectio, prima ſtatim fronte demonſtrat.* Gronovius

pariete imitata eſt, expaveſcimus. Quo diligentior quo ſolicitior fuit ne deprehenderetur, hoc magis indicavit ſibi oculos non defuiſſe. Gratias agimus, quod nimium avidæ ſuſpicionis argumenta in noſtram tranſtulit partem. non eſſe cæci ſcelus difficilius probaretur, niſi omnia ſic acta eſſent, ut feciſſe Cæcus videretur. Quare, judices, non improbe ſperaverim futurum, ut ſuſpecta ſint vobis, quæ tam inconſiderate ficta ſunt contra miſeram cæcitatem. Primum quod ſpatium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita digeſto cruore ſatiatum eſt uſque ad cubiculum miſerrimi juvenis, tanquam plane timuerit parricida, ne non deprehenderetur. Deinde ſceleri nox potiſſimum electa, quo tempore inveniri maritus ſine uxore non poſſet. Tum in cæde in qua nemo utitur ferro, niſi alieno, gladius adoleſcentis, ne argumentum deeſſet Novercæ, relictus eſt. Poſtremo peractum vulnere uno ſcelus, quod objiceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia ſolum advocat Noverca teſtamentum, vultque illud eſſe pretium parricidii: ut rerum intellectu in diverſum coacto, occiſum eò probet patrem, quod non meruerit occidi. Nos vero iſtud (ſi crimen putatis) agnoſcimus. Juvenis hic patris ſui hæres ſolus eſt. Hoc teſtamentum, ſi vivente adhuc miſerrimo ſene notum eſſe in domo potuit, ſcitis quis illi debuerit iraſci. Nam quod inviſum fuiſſe filium patri jactat, crimen Novercæ erat, ſi confiteremur. Idque probari ex hoc putat, quod ſecretum non filius accipit à patre, ſed cæcitas. Quo loco diſſimulare ſatis callide conatur invidiam ſuam. Pater qui filium cæcum in ſemota penatium parte ſepoſuit, eripuit Novercæ oculis voluptatem. Namque iſta cum invaſiſſe vacuos penates videretur, cum patri filium Cæcum hoc eſſe crederet, quod orbitatem excogitavit indulgentiſſimus ſenex, quemadmodum hic miſer patri ſuo in eadem domo eſſet, Novercæ in alia accepit ſecretum quod erat petiturus. Quod quo ſit animo ſenis factum, poteſtis interrogare teſtamentum. Neque ego graviſſimum

patrem

patrem ſuprema ſua juveni jactaſſe [1] crediderim, ut hæredem filium ſcriberet. Non eſt res quæ imputetur: iſtam magis oportet vel aliquo indicio, vel ſuſpicione muliebri arcana mariti deprehendiſſe, & ſtatim omnibus nuptiarum renunciaſſe pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris & ſpei finis eſt. Habuerat adoleſcens gladium in cubiculo ſuo ſemper, ſive antequam in hanc fortunam incideret paratum; ſive quia cæcitatis miſeræ ſolatium eſt habere rem videntium. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam Noverca objecerat. Palam poſitum eſt ſub oculis omnium tota domo notiſſimum ferrum. Scitis quanto negligentius cuſtodiat ferrum bona conſcientia, quam etiam extra ſuſpicionem ſit res ſine uſu. Innocentia facit ut ferrum ſubtrahi poſſit etiam videnti. Sive igitur aliquis ex ſervulis corruptus eſt, præſertim in tam facili occaſione; ſive ipſi Novercæ [2] non defuit audacia ad ferendum, quod facere poterat & præſente privigno, utique (quod dubitari non poteſt, quod facit certum ſceleris auctorem) mavult in cæde alieno uti quam ſuo gladio quiſquis illum relicturus eſt. Reliqua, judices, ſi fieri poſſunt, facta æſtimate. Dicitur Cæcus ſine rectore, ſine duce, ex illa penatium parte ſecreta, & pene ex alia domo, per inane longum, per tot offenſa limina, per excubantes ſervulos erraſſe cum ferro; cubiculum deinde patris ingreſſus, in neutram deflexiſſe partem, ſed recto gradu ſicut ducere oculi ſolent, ad lectulum acceſſiſſe leviter, non in torum incidiſſe, non ante perveniſſe quàm crederet. Vos, judices, criminum tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens ſenex, quem Cæcus percuſſor quæreret, excitatus ante eſſet quam inveniretur. Jungunt his multo incredibiliora, ut occiderit patrem, pepercerit Novercæ, parricidium autem uno ictu explicuerit: quod fere vix etiam iis

1 *Crediderim ut hæredem filium ſcriberet.*] Lege, *jactaſſe crediderim. Hæredem filium ſcribere non eſt res, quæ imputetur.* Gronovius.

2 *Non defuit audacia ad ferendum.*] Al. ed. *ad afferendum.* Scribe, *ad auferendum.* nempe gladium ex cubiculo privigni. *Gronovius.*

contingere ſolet, qui oculos manu ſequuntur. Nulla ergo luminum virtus, ſed homo ferrum miſſurus in caſum, ſatis felix ſi percuſſiſſet quamcunque corporis partem, in ipſam protinus animam incidit, & an morti ſatisfeciſſet, intellexit. Officium, judices, oculorum eſt renunciare manibus quid actum ſit. Cæci percuſſoris una ſecuritas fuerat, ſæpius ferire. Negat præterea quicquam ſe ex his Noverca ſenſiſſe, cum juxta jaceret: nec explicat unde illud acciderit maximæ ſignum trepidationis. Si & pater uno ictu perierat, neque iſta vigilabat, nunquam gladium reliquit percuſſor ſecurus. Reliqua, judices, nimium ſuſpecta, improbe aſſimulata. Spatioſiſſimus paries, & longiſſimum domus latus habuit notas ſanguinis, quas reliquiſſe videretur manus revertentis. O quam bene quicquid volunt imitantur oculi! Stupeo ſi qua eſt fides, omnia privignum illa nocte feciſſe. Dicitur ad votum Novercæ gladium in vulnere reliquiſſe, quem ſuum negare non poſſet. Deinde per totum parietem quid aliud inſcripſiſſe, quam ſe parricidam ſanguinem patris uſque ad cubiculum ſuum perduxiſſe, & viam ſequentibus reliquiſſe? Hoc fecit aliquis negaturus? Gratulor tibi adoleſcens, ſi non potuiſti parricidium illud admittere, niſi ut relinqueres argumentum cæcitatis. habuiſti innocentiæ neceſſitatem. Cauſſam igitur miſerrimi adoleſcentis ſic apud vos agere propoſui, ut primum ipſum defendam, quaſi reus tantum ſit: deinde cum eſſe ſecurus de hujus innocentia cœpero, tunc ingrediar Novercæ accuſationem. Spectabitis utrunque ſuis moribus, ſuis cauſſis; eritque facilior via veſtræ religionis. Quamquam duos judicia complexa ſunt, vos tamen tanquam de ſingulis cognoveritis. Et primum ſic agam, tanquam juvenis habeat oculos, tanquam impetus ejus nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid ante perdite, quid flagitioſe, quid impie fecerit, per quæ ſe parricidam ſcelera promiſerit. Innocentia per gradus certos ab homine diſcedit: & ne in maximis

trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde cœpit, quo incredibile eſt perveniſſe. Dicas neceſſe eſt quæ huic cum patre odia fuerint, quam violenta diſſenſio inter Sacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier etiam tua cauſſa. Nam ſi facile eſt filio occidere patrem, facilius eſt uxori maritum. Loquar nunc de infirmitate miſeræ cæcitatis. Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur: & frigeſcunt impetus mentium, quos non explicant miniſteria membrorum. Ad ſolum ſe alligat deſtituta mœrorem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concipit nefas, ad quod ducibus oculis pervenitur. Cogitat ſemper errare & offendere, cogitat eundi redeundique difficultatem. Magna innocentiæ neceſſitas eſt, neminem facilius poſſe deprehendi. Semper ſe cuſtodiunt miſeri, ne eſſe miſerabiles deſinant: & quiſquis amiſit oculos, laborat ne merito perdiderit. Quid aliud cæcitas diſcit, quam rogare, blandiri? Odium omne adjuvant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt: nec levis animis accedit inſania, quoties quem execreris aſpicias. Cæcus miſerior eſt, quam ut inviſus ſit; timidior eſt, quam ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentiſſimas ad parricidium cauſſas ſuggeſſit illud quod videbant. Vitiis enim noſtris in animum per oculos via eſt. Aliis tradidit in parentum ſanguinem luxuria ferrum, luxuria videntium crimen: aliis meretriculæ amor immodica poſcentis: amor cui renunciant oculi. Cæcus infelix patrem occidit? deinde cui manum porriget ſecurior? cujus humeris levior incumbet? Quis contumelias ſervorum caſtigabit ſeverius? quis calamitatem tam obnoxiam majore reverentia proteget? Inter felices [1] alius eſt ordo votorum: cæcus filius optat ſuperſtitem parentem. Volo nunc ſcire quemadmodum dicat explicitum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitavit? cum

 quo?

1 *Alius eſt ordo votorum.*] Vide ad hujus loci lucem elegantia apud Gruterum lib. 4. Suſpicionum, & ad Plauti Aſinariam act. 1. ſc. 1.

quo? cujus ſe commiſit oculis? iturus per totam domum, quem ducem elegit? Ille qui erat in cubiculo ſuo ſolus, ſecum (opinor) ſecum deliberat. ſufficit ſibi: cum homine expeditiſſimo loquitur. Cur enim ſocium conſcientiæ quærat? omnia poteſt ſcire. Primum, nox quando ſit. Deinde proſpicere ſolicite, an omnis familia dormiat. Gradu ſuſpenſo ponere certa veſtigia, & in omnem timoris ſui partem ſollicitum circumagere vultum. O quam parum eſt in metu ipſos etiam oculos habere! ita non iſte ſibi dixit, Occidere quidem patrem volo, ſed quem ſequentur hæ manus? Nocte ſolus egrediar, ſed quando perveniam? Putas nos junctis habitare liminibus? domus inter patrem filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ! ſpatium ingens & vix metiendum. Cæcitas inconſulta quid agis? nox ante deficiet. Quid ſi deinde uterque vigilaverit? quid ſi Noverca? Age, limen inveniam, cardinem ſine ſtrepitu movebo, dormientis cubiculum intrabo, quieſcentem feriam patrem. ſemel ſatis erit, nec Noverca vigilabit. Securus egrediar, ſciente nullo revertar. Vota ſunt iſta, ſed oculorum. Cæcus deſperarèt, etiamſi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram neceſſe eſt quæ ratio fuerit ut juvenis ad parricidium ſuo potiſſimum gladio uteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam ſi alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquiſſet, potuerat de percuſſore dubitari. Hic attulit ſuum, ut etiam ſi evaſiſſet, tamen ferro ſuo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram ſemper, quia uſurus illo non eram. Ferrum ergo parricidio meo tot ante annos præparavi, & ſecundùm illum quem minabar patri, tamdiu innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes? Ante gladium illum familiarem oculis tuis feci, ante omnibus ſervulis notum. pependit in cubiculo tanquam teſtis conſcientiæ meæ palam in medio negligenter, ſic ut ſubtrahi poſſet. Non illum conſcientia trepida velavit: tam notus in cubiculo

fuit,

fuit, quam cæcitas domini. Quiſquis ferrum præparat ſceleri, ſic illud habet, ut poſſit ſuum negare. Ponite nunc ante oculos actum parricidii, deprehendetis difficultatem. [1] Dono illud dum à ſuo limine egreditur, dum illos quos accepit à patre ſervulos, fallit: ecce cubiculum ſenis invenit aliquando, ecce paries ille deficit, & percuſſoris manus ſubito deſtituit, ceſſere fores ſine ſtrepitu: quid poſtea agit? utrum ipſum cubiculi parietem circuit, an ſe committit in medium, & per ſpatia tenebrarum armatam manum jactat? Ecce patris lectulum tenet; & jam dormientium anhelitus imminens audit; unde ſciet quo dirigat ferrum? quem potius feriat ex duobus? Tentavit ergo vultus, & pectus objectum? breviſſimam perituræ animæ viam quærit? & quantus erit ſopor, qui iſta non ſentiat? Dices, neque ego ſenſi. Ideo intelligis quam malam cauſam habeas, cujus & una & incredibilis defenſio eſt. Ita feritur in ſinu tuo maritus, & tu nihil ſentis? Ad latus tuum fata hominis peraguntur, tu taces tanquam te privignus occiderit priorem? Ita non ille percuſſus eſt homo, quem Cæcus occidit? Te vero (ſi nihil aliud) calens ille cruor denique ſuſcitaſſet. Sed quam manifeſta eſt conſcientia quæ te ad hanc compellit neceſſitatem, ut cum occiſum à privigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil ſenſiſſe? Sufficit, vicimus, innocentes ſumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa ſis forſitan illum qui occiſus eſt, tam incredibilem profiteris ſoporem? Cur ergo tu incolumis es? quæ tam iratis manibus ſanguinem tuum fortuna ſubtraxit? Certe dormiebas, certe nihil ſenſeras. Ita privignus te reliquit, qui deprehendi non timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & novercæ pepercit? Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori ſceleri ſtatim par non fuit? Omnia humana ſacra confudit, violare non eſt auſus

 pectus

1 *Dono illud, dum à ſuo limine egreditur, &c.*] Hoc eſt, non utor hoc: non illud argumentor, quam difficile fuerit limine egredi, ſervulos fallere. *Gron.* Obſervat. lib. 3. cap. 23.

pectus [1] odiorum? Incredibile eſt, ſine fide eſt, non occidere novercam, cui imputes, quod patrem occidat. Quid ais adoleſcens? tune circa illum ſanguinem defeciſti? Illa te blandius rogavit anima? perdidiſti ergo, illud, quod nihil ſenſerat, quod nox, quod ſilentium, quod tempus ſupererat, ſceleris alterius? Tu ſi facere parricidium poſſes; ideo patrem tantum occidiſſes, ut tibi & novercam liceret occidere. Non video cur, niſi videri velit relictam mulierem ideo tantum, ut videretur illud nefas illa feciſſe. callide ſatis. Sed hoc alio protinus argumento ſubverteretur. Non eſt ejuſdem conſilii novercæ parcere, ut ſubſtituat ream & gladium relinquere quo ipſe deprehendatur. Sæpius uti neceſſe habeo argumento cæcitatis, & hoc etiam loco, quo de illo vulnere diſputandum eſt. Mehercule ſi percuſſor intraſſet qui videret, qui lumen præ ſe tuliſſet, non tamen tam feliciter libraſſet ictum, quem etiam ſi nullæ fallerent tenebræ, metus & conſcientia magni ſceleris teſtes incertum feciſſent. Raro contingit ſemel ferire carnifici, quamvis componat ipſe cervicem, & [2] exercitata manus homicidium noviſſime velut quoddam genus artis exerceat. Sic ergo libravit manum Cæcus, ut ipſam protinus feriret animam? Ego mehercule etiam illud admiror, quod cum patrem vellet, non novercam percuſſit. Præter animum nihil virium habet parricidæ primus ictus: ille trepidat, ille cogitat, ille erubeſcit, ille eſt ab innocentia proximus: ille præſtat hoc ſolum, ut ſequens fortius feriat. Interrogare nunc volo quæ juveni cauſſa fuerit, ut reliquerit gladium. Scilicet noluit Novercam ſuam infamari. Abſtulit ſibi omnem defenſionem, & ſe parricidam confeſſus eſt. ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occiſum putabat, iterum feriret. Si jam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifeſtiſſimam colligo? Si vultis, judices, ſcire à quo ſit gladius relictus, cogitate cui expedierit, ut inveniretur. Sed paries uſque ad cubiculum

1 *Odiorum.*] An *odioſum*? Paſſ. 2 *Exercitata.*] Alii *exſpectata*.

lum privigni veſtigio manus cruentatus eſt. Cogitate, judices, ante omnia, non eſſe in callidum hominem; neque conſilii jacentis, qui cæcus explicare conetur facinus etiam oculis difficile. Ille ergo non exiſtimat, cum manum cruentam parieti applicat, veſtigium à ſe parricidii ſui relinqui? cum dexteram qua duce utebatur, veſte tergere, atque ita abire ſine veſtigio poſſet, totum parietem cruentabat, & ubique aliquid de patre miſero relinquebat? Quid futurum eſſet poſtero die, quantam expectaret invidiam ad lucem, non cogitabat: ſed diſponebat indicium certum, indubitatum ſine errore, quod Noverca ſequeretur uſque ad cubiculum ſuum, uſque ad limen ipſum? O admirabilem caſum, nec cruor ante defecit? Utar hoc loco natura ipſius rei. Palmatus ſanguine paries inventus ſic eſt, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expreſſit. Totum ergo ſanguinem conſumeret intra prima veſtigia. Pone enim manum cruentatam atque adeo (ut iſtis etiam blandiar) madentem; pone menſuram itineris, ſpacium parietis: diu enim in ſecretam domus partem revertendum eſt: debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum ſanguinis, ſequens minus, tertia minimum: ultima nihil. Nam cruor quoties admotus eſt tranſit, aut in manu tarde reptantis areſcit. Hoc quid eſſe dicamus, quod circa cubiculum utrumque ſanguinis iſtius veſtigium quaſi incipit? hinc eſt paries palmatus, & illinc? Quomodo pertulit manus quod relinquebat? Noverca iſtud, Noverca ſecuris compoſuit oculis: illa miſerum dextera ſanguinem tulit, & manum ſubinde renovavit. Palmatus paries habet diſtantiam, vacat aliquid loci, integrum ubique veſtigium eſt, Cæcus manus traxiſſet. Quæro nunc, unde tantum ſanguinis in manu? Tunc enim ex omni vulnere cruor profluit & effunditur, cum ferri recentem viam ſequitur. At quoties eodem quo factum eſt cluditur telo, latet tota mortis invidia. Præterea [1] cum manus ex parte qua palmare veſti-

 gium

[1] *Cum manus ex parte, qua palmare.*] Lege, *ea parte.* Gronovius.

gium poteſt, plicetur in capulo, & ſe dum telo occupat claudat, neceſſe eſt exteriore ut parte reſperſa ſit Tuus autem qui palmatus eſt paries, veſtigium ejus partis oſtendit, ad quam cruor pervenire non potuit. Veſtrum eſt nunc omnia iſta comparare, perpendere. Cur prudentior ſit judex in deprehendendo ſcelere, quam reus in admittendo, hoc eſſe in cauſa puto, quod alter tantum pro ſe cogitat, alter pro parte utraque. Tuitus ſum adoleſcentis miſerrimi cauſſam, nunc inſpicere volo quanto certioribus argumentis Noverca teneatur. Tranſeo illum vulgarem & omnibus notum de comparatione perſonarum locum. Alius diceret, maritum & uxorem, niſi liberis initiarentur, non fortiſſimis corporum vinculis inhærere. Ego illud potius dicam. Decepta eſt mulier expectatio tua. Veneras quaſi in vacuam domum, & ſine hærede. Expectaveras ut infelix iſte juvenis ab ipſis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auſpiciis, extorrem, & inopem ſummoveret pater blando corruptus amplexu, [1] & omnino ſummam calamitatem corporis occurrere delicatis uxoris oculis vetaret. Inveniſti pium & devotum unico ſenem, & de omnibus conjugis tui deſperaſti ob id affectibus. Miſerrimus eſt maritus quiſquis inducit filio novercam, quod uxori non videtur poſſe utrumque amare. Quæro igitur ante omnia, ubi occiſus eſt maritus? In cubiculo ſuo. hoc paulo ante privigno defendendum non fuit. Occiſus eſt in cubiculo ſenex. Ita ille percuſſor non timuit uxorem? Audio ſecretum nuptiarum, & matrimonialis lectuli ſolitudinem occiſurum intrare. Quem quæram? ubi relinquitur maritus ab uxore innocens? Noctem autem ad ſcelus quis elegit? Nox tuum tempus eſt. quid ſi accedit huic etiam ſceleris occaſio? Non venire

1 *Et omnino ſummam calamitatem corporis.*] Lego: *& ominoſam calamitatem corporis*, M. Seneca in Contr. 33. quæ inſcribitur, Debilitans expoſitus. *Occurrunt nuptiis omina dira, ſacris publicis auſpicia feralia.* Juſtinus lib. 12. de Græcis, qui pœnam captivitatis truncata corporis parte tulerant: *agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quam deteſtandum ſui conſpectum deportarent.* Gronovius.

venire debes ad ſecretam domus partem, nec [1] tota tibi penatium ſacra peragenda ſunt. Tu non cogitas quemadmodum ſuſpenſa manu ſonantem blande cardinem flectas. Jaces ſecundum occaſionem, & expeditum tibi in proximo facinus eſt. Non times, ne quis deprehendat. Ipſi quoque ſervuli longius quieſcunt, & præſtatur grande ſecretum genio loci. Tibique ferire cum velis, ſcire an dormiat licet. Nox & ferrum, & ſecurus maritus, quidnam iſto delicatius ſcelere? Occiſum eſſe miſerum ſenem cum tu volueris ſcimus. Quomodo tamen, inquit, gladius pervenit in meam poteſtatem, qui privigni fuit? Hæremus, hic difficilis expugnandus eſt locus. Quis credet mihi ſi dixero, *Gladium Cæcus ille perdidit, perpetua nocte clauſa genæ non cuſtodierunt?* Fingere nimirum ad tempus videbor, & rem nimium manifeſtam impudenter complorare. Scilicet ſemper iſti appoſita capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio, non decepiſti trucem horridumque latronem: noſtri tibi occaſionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occiſus eſt ſenex, ad te ſuſpicio magis reſpicit. Tu præparare corpus illud ad ictus potes, dum videris amplecti. Tu blanda manu prætentare pectus, ubi aſſiduo viſceris pulſu non quieſcat anima, ubi ſtatim mors ſit, ubi de ſpiritu ſanguinis ictum explorare ante & cognoſcere licet. poteſt & uno ictu mulier occidere. Venio nunc ad veſtigia parietis cruentati, quibus te ſatis abundeque preſſimus, dum adoleſcentem defendimus. Hæc ſunt tamen quæ contra te reſervata ſunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, ſciebas nullum tibi relictum patrocinium, niſi aliquid cæcitati ſimile feciſſes: ideoque ſanguinem in illam partem induxiſti, in quam quæri volebas, ut poſtero die omnis invidia ſanguinis notas & veſtigia præparata ſequeretur. Infamas Cæcum, conſilium ex calamitate ſumpſiſti. Sciebas illum non aliter, ſi dux

1 *Tota penatium ſacra peragenda.*] Ovidius 13. Metamorph. *Cum ſol duodena peregit ſigna.* Gronovius.

dux defeciſſet, ingredi poſſe quam ſi veſtigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulaſti itaque cæcitatem, & ne quid ſceleri impio deeſſet, mariti tui cruore luſiſti. Omnia tibi compoſita atque ſimulata ſunt per ocium, & ſecuritatem, tanquam ſcelus transferretur ingenio. Nunc enim tu innocens, quia privigni gladius in vulnere, quia paries cruentatus. hoc ſufficere utrunque indicio putabas? Quam facili momento cauſſæ fata vertuntur! quod feciſſe etiam is ſcelus frequenter inventus eſt, qui objiciebat. Sed cauſſas, inquit, parricidii iſte habuit, quem iratus pater in ſecretam domus partem relegaverat. Mulier illa forſitan ignominia felicioris videretur eſſe privigni. Cæcitatis beneficium eſt cum illi ſecretum datur. O præclaram ſenis optimi ſingularemque pietatem! quam blande ille ſepoſuit miſerum ſuum? quam diligenter uxoris gaudentis excluſit oculos! [1] quam multo Cæcum pudore donavit? Si felicior, inquit, eſſem pater, ego tibi potius cederem domo tota. Nunc miſer illam occupa partem, in qua nemo te videat, in quam ſolus ego veniam. ſint circa te ſervuli fideles. non gemitus tuos audiat quiſquam, non flebili mœrore paſcatur. [2] Nihil eſt quod te ſolicitet converſatione noſtri. Secretum quod cæcitati præſtatur, ideo præſtatur ut minus oculi deſiderentur. Aliquis odit filium cæcum, & hac tantum ultione contentus eſt, ut illi aſſignet quietam, & ſepoſitam, & meliorem domus partem? Ita ais, ego ſic intelligebam, quaſi abdicaret, quaſi expelleret. Iratus igitur ſenex tenet juvenem ſuum velut interiore complexu, & à limine obſtat? Rogo, quod duos ſeparat media domo te integram, ſanam: illum infelicem, cæcum, contumeliæ opportunum, injuriæ facilem. utrum filio iraſcitur, an uxori?

1 *Quam multo cæcum pudore donavit.*] Scribendum: *quam multum cæco pudorem donavit.* Ut apud Senecam in Phæniſſis ℣ſ. 233. *& aures ingerunt quicquid mihi Donaſtis oculi.* Ubi vide. Quam multa ſubtraxit cæco, ob quæ illum quotidie erubeſcere & pudore angi oporteret, ſi in promiſcuo verſaretur. *Gronovius.*

2 *Nihil eſt, quod te ſollicitet converſatione noſtri.*] Lege, *converſatio noſtri*, vel, *noſtra.* Cauſam non habes, cur deſideres converſationem quotidianam omnium domeſticorum. *Gronovius.*

[redacted]

uxori? Nolo, inquit, juvenis utaris amœna domus parte, ne hæc quæ nitidioribus tectis elaborata ſunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam ſtulte iraſcitur Cæco, ut putet illius intereſſe ubi habitare jubeatur? Te potius ille ſubmovet, tuis invidiam facit oculis: tibi dicit, *Sufficiat, ſatis eſt, habes majorem domus partem.* abſentem puta, miſero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater qui filio ſub noverca aſſignat ſecretam domus partem, confitetur uxori ſe abdicare non poſſe. Tranſit ad aliud genus defenſionis, *Sibi cauſſam cædis non fuiſſe, cum hic hæres inventus ſit omnium bonorum.* Quis enim alius eſſe debeat, ut huic properandum fuerit ad hæreditatem? Filius ſcriptus non timet pœnitentiam teſtamenti. Omnium bonorum hæres relictus eſt. Non ergo iraſcebatur pater, cum daret ſecretam domus partem. Non poſſunt tibi diverſa prodeſſe, eadem objiceres reo ſi exhæredatus eſſet. Elige utrum voles. Si ſcivit ſe eſſe hæredem, amare magis patrem debuit: ſi ignoravit, non habuit quod ſperaret ex morte patris. Reliquum eſt ut intueamur, ille qui periit, ab utro magis veſtrum deſideretur. Te opinor hic gravius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat, tuque obſoletam protinus nubens, & tempori accommodata lugubria flammeo revertente mutabis: hic vero juvenis, qui ſi fortunæ ſuæ mala cum præteritis comparet, cæcus cœpit eſſe nunc primum: quid non miſer in hoc ſene perdidit? vivebat illi magna pietas, aderant quocunque juſſerat de facie patris oculi non illudere infelicibus tenebris contumaces ſervuli poterant, nec (quod extremum contumeliarum genus eſt) ut dominum ageret rogabant. Nunc quanta dii boni ludibria ſunt ineunda? Junxere ſe pariter cæcitas & ſolitudo. Quid tibi nunc miſerrime adoleſcens hæreditas prodeſt, quam tantum audis? quid enim circa te pecunia poteſt? quæ fruendi voluptates? quid aliud quam ſpoliorum facilis occaſio? Quam bene iſta omnia paterni oculi cuſtodiebant? quam facile decipi, quam facile denudari, quam ſine labore

labore falli potes? quam cito inops fieri? Morte patris exhæredatus es. Quid nunc tibi niſi perpetuus imminet mœror & execratio vitæ? Miſer poſt omnia & lacrymas perdidit, nec dolentem adjuvant oculi. Incipit apud te gladius habere quod agat. Quærit, ecce quærit miſer ferrum. Nunc, inquit, huc reddite illud innocens donec habuit meas manus tantum. ſi mori neceſſe eſt, illi potiſſimum incumbam. Hoc illa jam olim gravis & infelix anima querebatur. Ubi nunc meæ vires? ubi impetus? ubi dextra tam fortis? uno ictu puto ne me quidem ipſum mihi continget occidere.

DECLAMATIO II.

CÆCUS PRO LIMINE.

ARGUMENTUM.

Ex incendio domus adoleſcens patrem extulit. Dum matrem repetiit, & ipſam & oculos amiſit. Induxit illi pater novercam. Quæ acceſſit quodam tempore ad maritum, dixitque parari illi venenum, quod juvenis in ſinu haberet, & ſibi promiſſam dimidiam partem bonorum, ſi illud marito porrexiſſet. Intravit ad cæcum pater, interrogavitque an hæc vera eſſent: ille negavit: exquiſivit, & invenit in ſinu venenum. Interrogavit cui paraſſet, ille tacuit. Receſſit pater, & mutato teſtamento, novercam fecit hæredem. Eadem nocte ſtrepitus in domo fuit. Intravit familia in cubiculum domini, invenitque ipſum occiſum & novercam juxta cadaver dormienti ſimilem, cæcum in limine cubiculi ſui ſtantem, gladium ejus ſub pulvino cruentatum. Accuſant ſe invicem cæcus & noverca.

Pro cæco contra novercam.

SENTIO, judices, pudori juvenis, pro quo minimum eſt, quod parricida non eſt graviſſimum videri quod abſolvendus eſt contra Novercam, & plurimum Cæco de reverentia deperire virtutum, cum in patrocinio ſummæ pietatis aufertur, quicquid alium defenderet innocentem. Hoc primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro ſe reus indignatur uti corporis probatione. Solus omnium non remittit ſibi, ut incredibilior ſit in parricidio Cæcus, quam fuit cum videret. Homo omnium quos unquam miſeros

ſeros fecere virtutes, innocentiſſimus, parricidium negavit antequam pater occideretur: & ne quid hodiernæ ſollicitudini præſtari putetis, fecit quod eſt ſummum in rebus humanis nefas, ne vel in alio crederetur. Ignoſcite per fidem, quomodo indignatur ſe juvenis in honorem tantum calamitatis abſolvi. Filium qui patrem ex incendio ſua cæcitate ſervavit, facinus eſt hoc tantum calamitatis abſolvi. Filium qui patrem ex incendio ſua cæcitate ſervavit, facinus eſt hoc tantum innocentem videri, quod illum non potuerit occidere. Nam quod ad mulierem, judices, pertinet, quæ defendi non poteſt niſi patrem Cæcus occidit, tam impudentem delationis neceſſitatem malo, quam ſi tantum negaret. Viderit qui fiduciam veritatis putat, quod Cæco facinus objectum eſt. Deprehenſa mulieris audacia eſt, quæ non poteſt niſi incredibilium comparatione defendi: & quiſquis Cæcum invicem accuſat, ſolus eſt reus. Aliæ, judices, eſſe debuerunt adverſus hanc debilitatem probationes. Cæcus in parricidio non debet ſuſpectus fieri, ſed deprehendi. Quæſo itaque, judices, ut hæc prima propter cauſſam juvenis putetis, quæ contra illum nimia ſunt. Nihil magis debet eſſe pro Cæco, quam quod adverſus illum fuerunt multa fingenda. Et conſtat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidii ſimilitudine. Congeſta ſunt adverſus miſeram debilitatem, ferrum, cruor, venenum, & quicquid non poteſt eſſe negligentiæ, niſi neſcientis. Nemo, judices, nemo diligentior debet eſſe ad facinus, quam qui parricidium potuit facere Cæcus. Juvenis iſte, de quo ſumma in rebus humanis monſtra finguntur, ejus fuit erga parentes ſemper affectus, quem nefas eſt optare de liberis. Cum domus ignium ſepta violentia rapuiſſet miſeris ſenibus omne præſidium, illa feſtinatione qua fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit rerum naturæ pietas? Dum diu multumque attonitus hæret, dum ad utrumque reſpicit, ad utrumque diſcurrit, pene infeliciſ-
ſimos

ſimos parentes perdidit pietatis æqualitas. Ut demum miſerrimos ſenes cluſerat jam propior ignis (audiat licet invita pietas) patrem juvenis elegit, & de pariter ardentibus vices diſpoſuit affectus. Vix dum poſito ſene, cum illum quoque miraremur explicitum, iterum flammas aperuit, & undique coëuntis incendii redditus globis arſerat juvenis, ſi tardius perdidiſſet oculos. Facinus eſt exiſtimare, judices, non hoc quoque maximis contigiſſe conatibus, ut ſervaretur & mater. Minus tamen in utroque fecerat, niſi perdidiſſet oculos. Viderint qui filium in eo magis parente mirantur, in cujus ſalutem faciem vultuſque conſumpſit. Patri præſtitit cæcitatem, qui amiſit oculos, dum repetit quam reliquerat matrem. Non expectatis, certum habeo judices, ut excuſem quod pater induxit Cæco novercam. Factum eſt eo tempore quo conſtabat patrem filio ſenem ſolvendo non eſſe. Contenderim quinimmo juvenis fuiſſe conſilium, ut pater cui matrimonium filiumque abſtulerat incendium, reſidua ſenectutis alia ſolaretur uxore: & ut domus quæ Cæcum tantum habebat & ſenem, acciperet ex conjugio miniſteria cuſtodita. Facinus eſt, judices, quod bonos privignos novercæ facilius decipiunt, nec levius oderunt. Quam multis inſidiis, quam multis artibus patet cæcitas innocentis! Mulier cui ſpem invadendæ hæreditatis præſtabat debilitas privigni, ſenectus mariti, intellexit hoc ſolum deeſſe ſceleris occaſioni, ut prius infamaretur parricidii Cæcus. Viſo igitur hoc, quod ſibi juvenis non videbatur eſſe privignus, venenum quod in miſeri ſinu abdiderat, deprehenſura, nuntiavit patri, tanquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari, ſi quem conſcium nominaſſet, totam delationem ſic ordinavit, ut ſibi crederetur promiſſam dimidiam partem bonorum, ſi venenum ſeni voluiſſet ipſa porrigere. Videtis, judices, qua præparatione Noverca ad teſtamentum patris acceſſerit. Mulierem quam credit maritus noluiſſe partem bonorum accipere pro ſcelere, neceſſe eſt ſic remu-

remuneret, ut faciat hæredem. O quanto aliter probaretur parricidium, quod jam poteſt deprehendi! Mulier quæ ſe dicebat in conſcientiam ſceleris admiſſam, non hoc primum exegit à patre, ut quæreret quis paraſſet cæco venenum, quis dediſſet: unde maximum ſciebat poſſe fieri quæſtionis errorem, inſtituit ut innocentiſſimus juvenis interrogaretur repente, ſubito infamatura velut deprehenſi trepidationem, ſeu tacuiſſet cæcus, ſeu negaſſet. Adductus ad filium ſenex dixit juveni quicquid audierat. Nunquam, judices, tam ſimplicis innocentiæ fuit facinus negare. Non eſſet auſus juvenis coram ea muliere mentiri, quæ prodidit & ſcivit ubi eſſet venenum. Ut vero ſenſit infelix inſtantem novercam, poſtulantemque ut ſinus juvenis exquireretur; tunc vero attonitus, hærens, & tota malorum ſuorum cogitatione confuſus, intellexit hoc argumentum ejus eſſe quæ paraſſet ut poſſet deprehendi. Igitur propere, feſtinanter omnia membra pertractans, & merſis in ſinum manibus, dum cuncta ſuſpicionibus, dum tactu juvenis explorat, venenum primus invenit. Laudo, judices, innocentiam ſilentii, laudo fiduciam, quod interrogatus cui paraſſet, non putavit ſibi defendendum venenum. Rem quinimmo fecit ejus qui ſciret patrem non crediturum, & (quæ maxima eſt innocentiæ contumacia) perſuaſionem ſenis nulla voluit excuſatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non tacita confeſſio. Quiſquis habet venenum, habet & quod reſpondeat deprehenſus. Fecit poſt hæc ſenex rem hominis quem non moviſſet quicquid invenerat. Non torſit miniſteria cæci, & de ſcelere in quo ſolus nocens eſſe parricida non poterat, non explicuit ordinem quæſtionis, ſed quod plus eſt quam abſolvere, remiſit juveni defenſionem. Utrum deinde intellectis deterrimæ mulieris inſidiis, filium pauliſper voluerit exhæredatione protegere, & diligentius de patrimonio ſuo deliberaturus, interim captaverit, ut videretur mulieris cupiditati jam non obſtare privignus, an facillimum fuerit ut exhæredationem

 quo-

quoque impetraret noverca cæci ab homine, cui tam multa perſuaſerat, cogitationibus veſtris relinquo. Hoc tantum dixiſſe contentus ſum. Teſtamentum continuo mutavit. Et ne quis miretur hanc feſtinationem, ſtatim ſubſecutum eſt ut periret. An interfuerit, judices, juvenis hujus, ut viveret pater, qui jam alio moriebatur hærede, vos æſtimabitis. Certe non interfuit ut occideretur. Facinus, judices, quod illa nocte in cubiculo novercæ, quod in lectulo factum eſt, domus tota perſenſit. Nemo non ſibi viſus eſt juxta fuiſſe. Excitari ſola Noverca non potuit illo in loco unde venerat fragor. Concurrit familia quo ſolicitos atque trepidantes ducebat ſtrepitus, quem ſequebantur. Invenerunt ſenem occiſum, novercam juxta cadaver ſic jacentem, ne ſtatim poſſent interrogare quis occidiſſet. Nunciatum eſt deinde facinus & cæco. Inventus eſt (quod innocentiæ ſufficit) non à ſcelere rediens, ſtans in limine cubiculi ſui animo quo diſcurrebant videntes. Ut deinde ferrum juvenis inquireretur, exegit eadem utique quæ poſtulaverat de veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inventus eſt, non deprecor, judices, quin contra cæcitatem non minus argumentum putetis, quam quod inveniri potuit venenum in parricidii ſuſpicione. Gladius cruentatus noviſſima probatio debet eſſe, non ſola. Ignoſcite malorum periculorum metus, ignoſcite humana diſcrimina. Defenſionem juvenis primum lacrymis gemituque proſequimur. Perdidit infelix patrem: perdidit & cæcitas illum ſenem, cujus oſcula, cujus amplexum imponebat vulneribus oculorum; cui præſtabat cæcus ut viveret. Miſera ignorantia, miſera debilitas, quod te novercam non ſic potius decipere maluit, ut biberes venenum. [1] Facinus eſt, judices, comparationem fieri, ut incredibile ſit parricidium. Idem vos putatis efficere noctium merita, & affectus oſculis blanditiiſque quæſitos, quod natalium pignorumque reverentias? Nullas

1 *Facinus eſt, judices, comparationem.*] Forte: *Facinus eſt, judices, comparationem fieri, in utro credibile ſit parricidium.* Vel *Facile eſt, judices, comparationem facere.* Gronovius.

las ergo facilius perire crediderim quam corporum charitates. Et licet matrimoniis paulatim reverentia gravitatis accedat, poſſunt tamen diſtrahi facilitate qua coëunt. Uxor eſt, quam jungit, quam diducit utilitas: cujus hæc ſola reverentia eſt, quod videtur inventa cauſſa liberorum. Aſpicimus matrimoniorum ſingula momenta rixantia: mutant quotidie domos, & per amplexus lectuloſque diſcurrunt. Placet etiam poſt liberos alius maritus: & unde deprehendas omnium ſcelerum facilitatem, poſſunt non amare viventes. Quid ſi huic uxoriæ utilitati novercale nomen adjungas? Mulieri quæ poſt liberos inducitur, matrimonii non contingit tota reverentia. Quanto alios præſtat affectus, diligere vitæ luciſque auctorem? [1] Liberi ac parentis non alius mihi videtur affectus, quam quo rerum natura, quo mundus ipſe conſtrictus eſt. Quiſquamne mortalium confodiet illud ſacrum venerandumque corpus quod poteſt ex ignibus rapi? pro quo bene conſumuntur oculi? non invenio, judices, quemadmodum poſſit eſſe contra liberos ſalva reverentia. Non eſt difficile ut maritum uxor occidat, ſi non eſt difficilius ut filius patrem. Non eſt, judices, quod putetis inter mulierem & virum de ſcelere queri: neque eſt quod ſe noverca ſexus occaſione tueatur. Major eſt cæcitatis infirmitas. Sunt & fœminis ad ſcelera vires, cum habent cauſſas virorum. Quinimmo ſi interroges, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum, unde vitia mentium vincant, plerumque facinus infirmitate fecerunt. ſane tamen illis ſceleribus ſufficere non poſſint, quæ diſcurſum, quæ exigunt laborem: quod vero tam muliebre poſſis invenire facinus, quam occidere hominem juxta te jacentem? aggredi ſenem, qui ſe tuis crediderit amplexibus? cujus ſomnos ipſa diſponas? ipſa cuſtodias? Omnis alius percuſſor deprehendi poteſt antequam feriat,

1 *Liberi ac parentis.*] Scribe, *Liberum ac parentis*. nam ea vox etiam hoc numero de uno filio ſæpe ſignificat. *Gronovius.*

uxor non ſentitur niſi dum occidit. Non eſt, judices incre-
dibile ut occiderit mulier hominem, quem dicitur potuiſſe
cæcus occidere. Facinus eſt, judices, ſi cæcos habere non
credimus niſi neceſſitatis innocentiam. Prima eſt infirmi-
tas cæcitatis, ut nolit. Fallitur quiſquis hanc calamitatem
non animorum putat eſſe, ſed corporum. Totius hominis
debilitas eſt oculos perdidiſſe. Et ſi diligenter actus intuea-
ris humanos, miniſteria luminum ſumus. Cæcus non ira-
ſcitur, non odit, non concupiſcit. Et cum corpora noſtra
vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum ſuis vitia
cauſſis. En ad quod erumpant manus, quæ proxima quæ-
que tamdiu quærunt? manus, quæ ſua quoque miniſteria
non explicant? Audebit quicquam corpus illud quod ad
ſingulos ſibi videtur decidere motus? cui quicquid ante
ſe eſt, donec exploretur, abruptum eſt? Facinus admit-
tet, in quo nihil ipſe facturus eſt? Facinus quod to-
tum credat alii? Quid ſi cæcitas ſit quam fecerint ignes?
Nemo in incendio ſolos ex homine perdit oculos. Tunc
facies ſentit incendium; cum ambuſti defecere greſſus,
cum opponi non poſſunt pro oculis manus, & ad lumina
noſtra flammas omnium membrorum vulneribus admitti-
mus. Cæcum vel hoc faciet innocentem, quod licet viri-
bus, licet ſufficiat audaciæ, non habet perſuaſionem homi-
nis, qui poſſit imponere. Nefas eſt, judices, hunc juvenem
reliquarum debilitatum ratione defendi. Quam incredibi-
le eſt ut occiderit patrem, qui pati non potuit ut perderet?
Rogo quid opus eſt gladio, quid veneno parricidæ? quan-
tulum fuit potius ſervare matrem? Rapiatur ex parentibus
illa infirmior, illa peritura. Parricidium ſic facere potuiſti
ut optimus filius videreris. Quantum deinde putatis im-
patientiſſimis affectibus acceſſiſſe poſt cæcitatem? charior
eſt pater cum in locum ſucceſſit oculorum: & tunc eſt in-
finita pietas, cum in illa debeas amare quod feceris. Quid
dicitis judices? Transferet in facinus hunc cæcitatis ſuæ
juvenis favorem, ad quem quotidie laudatura civitas coit,
cui

cui aſſident omnes liberi, omnes parentes? faciet ſe pietatis pariter & ſceleris exemplum? Facilius eſt ut occidas patrem à quo ſis ipſe ſervatus. Nullius unquam, judices, parricidii magis debuiſtis excutere cauſſas. Cupiditas, inquit, juvenem egit in facinus. Hoc ſi credibile, ſi verum eſt, debet videri, mulier hæres maritum, an patrem cæcus exhæredatus occiderit. Habeant ſane, judices, hanc nefariæ cupiditatis feſtinationem, quos vitiorum ardor, quos quotidie luxuria præcipitat. Quo cæco hæreditatem vel innocentem? Oculi ſunt oculi per quos paupertatem ferre non poſſumus: oculi tota noſtra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiſcunt. Facilius impleas animi ſatietatem. Quò per fidem divitias juveni, apud quem omnium rerum diverſitas periit? Circundes licet hanc debilitatem fulgore, divitiis: cæco tamen tunc magis cuncta deſunt, cum contigerunt; nec invenias debilitatem cui magis cum paupertate conveniat. Homo in honorem parentum excæcatus, patrimonio ſub patre melius utetur. Et quod per fidem parricidii genus juvenis elegit? Venenum, inquit, paravit. Cur per fidem, ſi ſufficit, ferro facinus aggreditur, cui adhibere conſcium, cui præſtare debeat miniſtrum, cum majus habere poſſit, in gladio parricida ſecretum? An poſtea juveni ſuccurrit quid poſſent facere manus, & ſe circa venenum deprehenſa debilitas collegit in vires? Nemo, judices, nemo neſcit quemadmodum poſſit occidere. Intellexit, judices, noverca quam incredibile eſſet ut videretur cæcus paraſſe venenum. Igitur adjecit tentatam ſe ut illud ipſa porrigeret. Date per fidem, judices, operam, invenite verba: ſecreto privignus & Noverca de parricidio loquuntur. Ita ſe non putat uterque tentari? Quid cogitatis, quid dicitis judices? Nullumne in tota domo quod corrumperet aliud parricida pectus invenit? Difficilius hoc credas novercæ, ſi te à nullo alio putes impetraturum. Non ergo juvenis credit hoc omnes loqui cum patre? om-

nium blanditiarum primum eſſe ſermonem? Novercam timeas negantem. Non habet fidem ei credere parricidium, quem ſcias proditurum niſi impetraveris. Per fidem, judices, diligenter attendite criminis diverſitatem. Tentatam ſe in parricidii conſcientia mulier affirmat. Quis vero dubitet, nunquam hoc privignum fuiſſe facturum, ſi habere conſcium potuiſſet alium? Atqui venenum jam paravit, emit. Et cum hoc ipſe facere non potuerit cæcus, quis eſt iſte, cui parricidii tantum inſtrumenta creduntur? Cur non idem porrigit ſeni? vel ſi non poteſt decipi maritus niſi manibus uxoris, cur ante parricidium ſtruitur, quam ſciat an noverca promittat? Nam quod vult videri promiſſam ſibi partem bonorum, non eſt argumentum, niſi & ipſum probetur. Mulier quæ ſolicitatur ad facinus, quemadmodum ſibi conſulit, ne illam parricida decipiat? Et probationes proſpicere debuit, ſeu factura quod rogabatur, ſeu proditura. Adde quod neque odit novercam cæcus, cui parricidium credit: neque hæreditate corrumpitur, cujus contentus eſt parte dimidia. Nemo, judices, parricidium faciet, quo alius utatur. Exigo igitur ut iſtud parricidium cæci, tu ſocia, tu conſcia manifeſtius probes. Quid opus eſt, ut jam venenum juvenis habeat? potius ſermonibus veſtris interpone teſtes, fac coram ſervis loquatur, fac interſint amici, fac audiat pater. Facillimum eſt cæci decipere ſecretum. Utere mulier, homine qui ſe commiſit oculis uis. Utere verbis, quæ regis: manibus, quæ moves. Volo venenum ipſe proferat, ipſe porrigat: volo te rurſus in facinus hortetur, volo plura promittat. Parricidium cæci deprehendi poteſt, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inventus eſt tenens venenum. Exiguum argumentum noverca, de magna facilitate feciſti. Non accuſas cæcum, ſed oſtendis. Homo expoſitus ad omnem occaſionem, ad omne ludibrium, quem tactus, quem proxima quæque decipiunt, quid refert quid in ſinu habeat? ille quem deprehendere poſſis, qualem relinquas? A quo modo noverca digreſſa

digreſſa eſt, cujus ordinavit veſtes, tetigit ſinus, membra compoſuit, venenum poteſt habere ſic ut neſciat: poteſt ſic, ut aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: ſi juſſeris, accipiet coram ſervulis, coram amicis: & ſi venenum non dices, hauriet, bibet. Nullo magis, judices, argumento poteſt innocentia cæcitatis intelligi, quam quod videtur juvenis deprehenſus. Si parricida eſt, & exquiritur, hanc ſaltem ſibi præſtabit diſſimulationem, ne teneat venenum. Neminem, judices, credo mirari, quod juvenis interrogatus cui paraſſet, verba non habuit. Non fuit illud patris indignatio, non fuit dolor, venenum juvenis expavit. Auferunt nobis vocem, quæ fieri poſſe non credimus, & ſilentium eſt admiratio ſubita miſerorum. Neſcit tacere deprehenſorum ſcelerum trepidatio: & ſtatim reſpondet illa cum ſuo ſibi ſcelere parata defenſio. Tacere facilius eſt deceptis, quam deprehenſis. Quid per fidem facere vultis juvenem quem de parricidio conſulit pater ille ſervatus? Miror hercule non dixiſſe, *Volui, ſum veneficus, ſum parricida.* & invidiam putarem ſi confeſſus eſſet. Bene quidem quod neſcit juvenis quemadmodum parricidium neget, neque habet illa deprehenſorum multa verba. Venenum quod tenet cæcus, ipſius eſt, ſi illud excuſet. Sed inquit, exheredatus eſt à patre. Poteram, judices, ſecretum hoc ſenis profundumque vocare conſilium, contra juvenem tamen eſſe non debet, etiam ut de parricidio crediderit novercæ. Notum hoc, judices, ac vulgare facinus eſt, quod plerumque contra liberos amantur uxores, & ſequentium matrimoniorum non aliunde quam de damno pietatis affectus eſt. Genus infirmiſſimæ ſervitutis eſt ſenex maritus, & uxoriæ charitatis ardorem flagrantius frigidis concipimus affectibus. Quid quod neceſſe eſt impatientius amet maritus uxorem, qui ſibi videtur filium jam perdidiſſe? Facillimum eſt de cæco parricidium credere, cum hucuſque erraveris, ut inquireres. Volo ſcire, judices, quid fecerit homo ſenex, qui parricidam filium ſciat.

Non culeum parat, non illud porrigit venenum, non ſaltem abdicatione dimittit: teſtamentum tantummodo mutat, & parricida ſola paupertate punitur. Rogo, quis præcipitat? urget? adeone non poteſt fieri idem poſtero die? gravius hoc faciet pater, ſi non præſtiterit uxori. Quid quod hoc ipſum tam placide, tam quiete facit, quaſi captet imponere? Quid dicitis miſerorum parentum affectus? Exhæredaturus filium pater, non advocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lacrymis tabulæ, nulla vociferatione complentur? Neſcis ſenex, quanta tibi opus ſit ratione tabularum: exhæredas miſerabilem parricidam. Non eſt, judices, quod putetis ideo nullum adjectum ad exhæredationem juvenis elogium, quia de ſcelere conſtaret. Nemo unquam ideo non objecit filio parricidium, quia crederetur. Per fidem, judices, duorum inter quos de ſcelere quæritur, æſtimemus mutato teſtamento proximam noctem. Juvenis, ſeu innocens, ſeu parricida eſt, adhuc in ſuo ſilentio ſtupet: nec facile dixerim, unde major trepidatio, ſi alienum tenuit, an ſuum venenum. Noverca rem inter manus habet anxiam, trepidam. Nihil eſt difficilius quàm differre gaudium, quod ſcias te non mereri: & filio ſe eſſe prælatam, non eſt longa perſuaſio. Expectat nunc ut juvenis agat cauſſam poſtero die, ut credulum ſenem propinqui, ut civitas univerſa caſtiget, & ſe noverca ſenſit unius tantum noctis heredem. Non creditur teſtamento hominis, qui eadem nocte qua filium exhæredavit, occiditur. Tractemus nunc, judices, ipſius ſceleris comparationem. Cæcus ignorat ubi jaceat ſenex, an jam quieſcat. Et quam difficile eſt ut credat illum, qui modo de parricidio ſuſpicatus eſt, dormire patrem? Tu ſentis quando ſenem vicerit laſſitudo curarum. Cæco quis renuntiat quod diei noctiſve ſecretum? Scis pariter an una quieſcentium fores vallaverit cura ſervorum. Tu facere potes occaſionem, uxor & domina. Cæco fortaſſis ad aliud limen errandum eſt: tibi hoc ſolum reſtat, ut ferias. Cæcus neceſſe

eſt

eſt quietem patris ipſa corporum electione confundat: tu jugulum, tu potes pertractare pectus, dum amplecteris. Nobis iterum caſus redit, rurſus incerta tentanda ſunt: tibi reſtat ut ſtatim membra componas, ut quieſcas. Non ſufficiunt facinus facturo ſolæ cogitationes, & vix tam multa pariter ſciretis oculi. Per fidem, judices, ab utro credibilius eſt occiſum ſenem? à noverca quæ proſpexit ut alius poſſet eſſe ſuſpectus: an à juvene, cujus invidia periturus erat, etiam ut illum alius occidat? Intuemini per fidem, judices, procedentem parricidam. Quos non iſta veſtigia frangant rumpantque ſomnos? Veſtigia plura ſemper errantium, quæ non valent ſuſpenſis prætentatiſque greſſibus librare corpus: & quia diu ſunt incerta, nutantia neceſſe eſt gravius premant ſolum cui crediderint. Quanto ex hoc turbæ plus accipiat neceſſe eſt illa nocturni ſilentii quies, quod ambulantis cæci nec manus ceſſant, præmittuntur, explorant, & adeſſe ſe nunciant? Illa per quæ complexus veniunt, non ſunt in poteſtate cæci, quibus toto ſe fateatur ſtrepitu. Quicquid occurit, nequaquam poteſt evitare cæcitas niſi offenſa. Ut ambulare, ut ingredi nocte poſſimus dies facit. Quam multa deinde ſuperſunt poſtquam ad patrem perventum eſt? Exploretur neceſſe eſt pariter jacentium prima diverſitas: vultus, ora tractentur, detrahantur velamenta corporibus, quæratur vulneri locus. Ita ex duobus neutrum excitat? Gravior ſemper dexteræ tractatus errantis. Paulatim deinde admovendus eſt pectori mucro, & ne qua confundatur ignorantia nimium liber ictus, præcedat oportet gladium manus. Unde tantum virium Cæco, ut in uno ſtatim ictu mors tota peragatur? Incertum vulnus ſit neceſſe eſt, cujus impetum non regitis oculi: nec poſſis cuſtodire deſtinatum ferro locum, dum ad colligendum vulneris pondus, dextra redire permittitur. Utrum deinde juvenis poſt vulnus unum continuò fugit? Et quemadmodum ſcit an facinus expleverit? an potius expectat ut de parricidio cadaveri credat?

Ecce iterum per eadem incerta redeundum eſt, omnia rurſus periculoſe tentanda venienti. Fidem veſtram, judices, ut nobis proſit argumentum criminis noſtri, cæcus ſi nec venire nec reverti ſine ſtrepitu poteſt: neque ſic occidere potuit, ut deciperet Novercam. Te, te hoc loco mulier interrogo, quæ tam gravis quies, ut te mors tam vicina non excitet? Parvulis noctium turbamur offenſis. Excitant nos exigui plerumque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipſum ſilentium. Illorum ſane juxta te ſuprema non ſentias, quos ſenectus languoreſque diſſolvunt? Hominis qui ferro occiditur, tumultuatur exitus, & ſimilis eſt repugnanti. Quid quod neceſſe eſt, nulla mors inquietior ſit, quam quæ ſtatim tota eſt? Nam quod dormiens occiſus eſt, non eſt, quod ſic æſtimetis, tanquam per illam quietem tranſierit in mortem. ſit aliquid neceſſe eſt inter ſoporem mortemque medium, nec poteſt jungi tanta diverſitas, cum ſit ſomnus ipſe pars vitæ. Non multum intereſt, quietem noſtram ratio vitæ rumpat, an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipſa mors excitat. Sane non habuerit ſupremam vocem, habet utique palpitationes, habet motus, & quicquid totus lectulus ſciat. Et quando mulier ſeni tuo blandius implicita jacuiſti? Siccine dormis, quæ modo turbaſti totam domum, cujus privignus parricida, miſer eſt maritus? Ecce vitalibus ruptis in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima agit ante ſe anhelitus, agit crebra ſuſpiria. En iterum largus ille ſanguis circa tuos duratur artus, ſtringeris deficientium rigore membrorum: non moveris, non expaveſcis, ſed dormis per tot diverſitates? Non relinquitur quid aliud ſimulare poſſit mulier, cui neceſſe eſt juxta eum inveniri quem occidit. Non eſt, judices, quod incredibile putetis, ut quis perferat dormientis ſimulationem: nihil eſt quod facilius humana calliditas poſſit imitari. Sic quidam cadaverum expreſſere pallorem, & contra verbera & experimenta telorum, mortium pertulere patientiam. Quanto facilius eſt ſimulare

rem

rem, cujus imitationi ſufficit, cluſiſſe lumina, laxaſſe membra, dediſſe ſuſpiriis modum,& anhelitus negligenter egiſſe? Inter dormientem ſimulantemque non eſt niſi conſcientia. Nam quod ad tot veſtigia, tot manus, tot proclamationes in eodem tenore duravit, nolite mirari: facilius excites dormientem. Et hæc eſt omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quam quod imitaris. Simulare ſomnum habet & hanc facilitatem, quod videtur ſimilis excitato, qui deprehenſus eſt. Quid hoc eſſe vis mulier, quod te non excitat res qua domus tota turbatur? Illam ſervilis negligentiæ quietem, illos ſine curis, ſine affectibus ſomnos, illos qui non ſtatim primo timore proſiliunt, fragor noctis agitavit. Quantus deinde fremitus diſcurrentium tota domo? Prima ſunt evigilantium præſidia clamores, nec poteſt quieta res eſſe noctis auxilium. Minore ſtrepitu commota es cum excitareris. Ecce cubiculi veſtri fores trepidæ feſtinationis effringuntur impulſu:en lumen ſuper lectulum ingerunt multæ manus, & ad proſtratorum corporum ſimilitudinem cubiculum gemitu, vociferatione completur. Tu jaces, & in cadaveris ſimilitudinem uſque reſoluta es. Hoc tu quietem putas eſſe? Patientia eſt. Veſtræ, judices, æſtimandum relinquo prudentiæ, ſtrepitum quem in cubiculo ſenis fuiſſe conſeſſi ſunt, qui illo potiſſimum concurrerunt, utrum putetis factum colluctatione morientis, an à peracta cæde referentis gladium mulieris fuiſſe diſcurſum? An hoc quoque inter artes Novercæ, ut omnibus ſceleris ſui partibus ſenſim quieteque diſpoſitis, ipſa ad excitandam familiam fecerit ſtrepitum, cui hoc ſolum ſupererat, ut ſic inveniretur? Fragor quo familia excitata eſt, ſi redeuntis cæci fuit, deprehenſus juvenis eſſet antequam gladium referret. Ut ſciatis, judices, neminem fuiſſe in domo, quem non fragor ille confuderit: Cæcus quoque inventus in limine eſt, ſicut ſolet ultro citroque commeare. Juvenis ſi inter ſuum patriſque cubiculum facile diſcurrit, quid adhuc in limine facit? Evaſit, effugit

git, gladium jam repoſuit. Et quanto facilius eſt Cæco ſimulare ſomnos, vultum quietis imitari? Quod per fidem majus ſubitæ confuſionis argumentum eſt, quam quod cæcus exilivit, & ſtetit? Gravius neceſſe eſt expaveſcant, quibus de ſolitudine ſua non renunciant oculi: & quorum concluſus animus non exit in viſus, non habet unde timori ſuo par ſit. Deprehenſus eſt juvenis ubi illum deſtituerat impetus timoris. Poteſt negligere cæcitas in cubiculo ſuo ducem, in quo dies omnes cunctaſque noctes agit iter, quod jam multis offenſis, multis edidicit erroribus. Extra limen cæcitas eſt, inde error, inde tenebræ. Nihil eſt innocentius Cæco, qui nec in ſcelere deprehenſus eſt, nec in diſſimulatione. Proclamat hoc loco juvenis. Ut primum, inquit, mi pater, fragor me domus, & velut tui confudere gemitus, iterum tanquam te rapturus exilivi. Tunc primum miſer ſenſi facinus cæcitatis: ſteti, donec mihi renunciareris occiſus, & in illa diſcurrentium trepidatione tenui miſer ocium timoris. O ſi numen aliquod pauliſper accommodaſſet oculos, primus in cubiculum intraſſem patris, inveniſſem fortaſſis adhuc aliqua verba morientis, loqui & interrogare potuiſſem. Tarda & trepida ſunt officia ſervorum. Ego te deprehendiſſem Noverca vigilantem. Sed, inquit, gladius Cæci cruentatus inventus eſt. Non eſt, judices, cæcitatis audacia, de parricidio referre gladium: & homo cujus paulo ante exquiſiti ſunt ſinus, non referret in cubiculum ſuum ferrum, quod non tegere poſſet, non abſcondere, & tamen cruentatum ſciat. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Negat Cæco ſurripi potuiſſe gladium mulier, quæ ſe quiete defendit. Et quanto facilius eſt ſomnos decipere miſerorum? Gravior eſt quies, quibus ex laſſitudine calamitatum venit. Cæco vero facile eſt, etiam vigilanti ſurripere gladium. Quemadmodum autem paratur argumentum? Quædam facere non poteſt negligentia, & facilius eſt ut cæcitatem imitentur oculi gladium cruentatum reponentes. Has tantum cauſſas habet

habet qui occidit alieno. Sentio, judices, jamdudum indignari miſerrimum juvenem, quod argumentis, quod probatione defenditur. reddenda ſunt maximo virorum patrocinia tam piæ cæcitatis, & agenda reliqua pars cauſſæ admiratione. Intueri mihi, judices, videor expeditionis illius incredibilem novamque faciem. Vadit rapto patre juvenis per ardentes creſcenteſque flammas. Dicturum me putatis, ut evadat, ut fugiat? Properat miſer, ut revertatur. En membra contactu ſtringuntur ignium: Pater tamen toto cooperitur amplexu, & ardentibus tunc quoque pene luminibus, texerunt manus alterius oculos. Hoc me nunc putatis ſtupere, mirari, quod huic juvenis oneri per medios ignium globos & ruentia tecta ſuffecit? illud eſt cui vix habere poſſit mortalitas fidem. Viſus eſt ſibi feciſſe rem facilem. Quanta dii deæque pietatis audacia eſt, ire rurſus in flammas, illo ubi patrem pene perdideris? Jam non erat illud penetrale, jam non erat domus, ubique tamen juveni videbatur ardere mater. Jam miſer undique flagrantibus membris, cum diſcurrentem cluſiſſet ignis, quod ſolum ſupererat virium genus matrem quærebat oculis. Non fuit illud primum ignium, perire lumina candentia, non protexerunt flagrantem ſua membra faciem, & oculi quærentibus matrem manibus arſerunt. Rurſus infelix totum tactu perluſtrat incendium, & unde maximus eſt collabentium culminum fragor, illo debilitas tanquam inventura revocatur. Solus omnium ſervatus eſt beneficio cæcitatis. Protrahatur, judices, ſi videtur, in medium reus: plurimum probationibus adjicere debent truces vultus, terribilis minaxque facies. Hic eſt, judices, qui dicitur tota nocte diſcurriſſe. Hic ille circumſpectus, hic ille felix parricida. Receſſerunt cuncta debilitatis officia, & hominis qui circum genua veſtra ducendus eſt, non eſt qui dirigat greſſus, non ſervuli ſuperſunt, non penates. Reſpondete per fidem, reſpondete mortales, utrum hic patrem occidit, an perdidit? Quid agis infeliciſſime juvenis? Ro-

gandum

gandum eſt, neque habes totas preces. perit ille veſter ambitus, veſtra miſeratio: ſed nefas eſt ut reatus iſte ſentiat debilitatis adverſa. Nos agedum juvenis duc, immo noſtris humeris, noſtris manibus innitere: nos tibi preces, nos accommodamus oculos. Quid adverſaris infelix? Quid repugnas? Scimus te non rogare pro vita, ſed dura miſer, dura. ſaltem vive dum vincas. decet te hic quoque virtutum tuarum cumulus, decet ut digneris moriturus abſolvi.

Declamatio III.

MILES MARIANUS.

Argumentum.

Bello Cimbrico Miles Marianus tribunum ſtuprum ſibi inferre conantem, propinquum Marii occidit. Reus eſt cædis apud Imperatorem.

Pro Milite contra Tribunum.

Satis dedecoris atque flagitii caſtra ceperunt, cum hæc furenti tribuno mens ſubjecta eſt, ut in medio belli Cimbrici ſtrepitu, ante ſigna (*tuis honos ſit habitus ſanctiſſimis auribus*) juberet proſtare gladio cinctum, & vim turpiſſimam ac nefariam tentaret inferre (ne quid aliud dicam) fortiori. Habet æternam labes illa memoriam & in exemplum, in quod facillime vitia proficiunt, nova culpa pernotuit. Et licet impunita ſit reo virtus, ſua tamen in hoc ruentis in deteriora ſeculi curſu, affirmo, plures erunt qui tribunum imitentur, quam qui militem. Et ſi nihil minus convenire videtur partibus advocati, ſumme Imperator, quam reo capite periclitanti ſubſidium miſerationis auferre: memor tamen pro quo, & apud quem loquar, audacter, atque ut ſpero, tuto profiteor, militem tuum quicquid afferat caſus hodie, ſub ipſo fortunæ minantis ictu ſtare ſecurum. Aut enim abſolves tanquam innocentem, aut punies tanquam virum. Fas eſt vita periclitari, qui natum ſe meminit lege pereundi. Neque in militiam graviſſimo aſperrimoque bello ita venit, ut neſciret ſibi mortem in pro-

procinctu habendam: neque eſt tam imbellis, ut non forti pectore adverſa, dum non inhoneſta, toleret. Affirmo tibi C. Mari, non ſic nuper repugnaſſet, ſi illum tribunus voluiſſet occidere. Neque ignoravit quæ manerent eum pericula, cum obſcœnos furioſi corruptoris amplexus gladio divelleret. Nec habeo ſane quid in milite præſertim tuo laudem, ſi pudicus eſt tantum, quia expedit: nec ſi ſit vitæ cupidiſſimus, pœnitere eum facti ſui poteſt. De interfectore corruptoris fortaſſe dubites: illud utique ſcio, de impudico Milite non deliberaſſes. Hunc vero C. Mari (defendatur enim tam fortiter Miles tuus, quam vindicatus eſt) nec ſi damnaveris, pœnitebit. Si fors ita tulerit, ibit ad pœnam pleno gradu tam paratus mori pro pudicitia, quam occidere: laudemque perpetuam fortiſſimi pudoris ſecum feret. Omnis licet delatorum vis ingruat, nunquam tamen effici poterit, ut miles tuus magis doleat quod accuſatus, quam quod appellatus eſt. Sed neque hoc Roma parens, nec ſigna militaria, aquilæque victrices, nec tua, ſumme Imperator, divina virtus ſinat, ut tua quoque ſententia quiſquam vir & Romanus & Miles nimium pudicus ſit, apud quem ante principia agendum eſt. Ecce cum maxime hoc agitur, ut inter Romanarum legionum manipulos ſcorta deligere, & ad ſtuprum trahere ſacramento rogatos poſthac liceat ex decreto tuo: nec pudet accuſatorem apud C. Marium (quod exemplum divinitus nobis datum videtur, quid in homine virtus poſſit) aſſidentibus legatis præfectiſque, & iſtis, illi prodigio diſſimilis tribunis toto armatorum judicio objicere Militi quod vir ſit: tantumque non durum ac ruſticum, ſed parum meretriciis artibus queritur educatum. At ego, ſi qua eſt fides, pudicitiam in Milite etiam laudare erubeſco. Fœminarum eſt iſta virtus. Aliter laudandus eſt vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula præſtantis animi: libere dicam, dignior qui tribunus eſſet. Hoc enim propinquo Mari, non erubeſceres. Pater huic emeritis bello ſti-

pendiis

pendiis tum, cum tota ſubnixum Numidia fregimus Jugurtham, exauctoratas armis manus agreſti labore ſubegit. Prædura priſcis moribus mater, frigoribus ac ſolibus peruſta, & in pleriſque ruris operibus marito particeps, affirmo, quam nemo appellaſſet impune. His ortus ipſe, procul ab omni contactu receſſerat, pueriles quoque annos aliquo ſemper opere durando, ſequi pecora primo, arcere gregibus feras, aliquid ſemper audere majus annis. Ludus fuit rotare ſaxa, vibrare jactu ſudes, ſaltus agitare venatu, mox vigentibus lacertis humum ſcindere, ſegnem futuris novalibus eruere ſylvam. Sic effectum eſt, ut (quemadmodum aliqui putant) poſſet cito militare. Interim ex ultimo littore oceani, & dirempta frigoribus plaga, gens à rerum natura bene relegata, ſtolida viribus, indomita feritate, inſolens ſucceſſu, nec minus animorum immanitate, quàm corporum, beluis ſuis proxima, Italiam inundavit. Nec tamen tantum vi ſua, quantum luxuria ſocordiaque noſtrorum ducum elata, dum nos in bello quoque vitia pacis ſequuntur, & delicati ſumus etiam miſeri, vaſtitatem agris, ſolitudinem juventuti, periculum imperio ac prope exitium attulit: apparuitque nunquam populo Rom. ad propulſandam perniciem magis viris opus fuiſſe. Itaque cum appareret ſoluta militiæ diſciplina, & non minor nobis pugna cum moribus eſſet, quam cum hoſtibus: ad unicum C. Mari cum virtutis tuæ, tum ſanctitatis ſeveritatiſque præſidium confugimus. Et mehercule feſtinarunt parentes ad nomen liberos mittere quamvis aſperrimo bello velut occaſionem complexi, ut ſub te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie divinæ virtutis exemplum, te hortatorem operum habere, te teſtem. Et cum hæc communis totius exercitus eſſet felicitas, dux Marius, tamen (ò facinus indignum!) plus reliquis conſecuti videbantur, quibus Trib. contigerat propinquus tuus. Quanta cura robora militum legeris Imperator, ut hoſtibus prope humanas vires excedentibus opponeres parem delectum,

[redacted]

lectum, vel ex eo manifeſtum eſt, quod cum ſcires non ex cenſu eſſe virtutem, præterita facultatum contemplatione, vires tantum animoſque ſpectaſti. Quid prodeſt? en quanta delectui tuo fit invidia? diceris ¹ adverſus Cimbros puerum probaſſe. Sed neque te militaris ætas fefellit: cujus certiſſima menſura eſt, poſſe fortiter facere. Neque illa libido fuit ſaltem vitiis uſitata, quæ ad obſcœnos Veneris impetus formæ cupidine incenditur, ſed quidam perditus contumeliæ amor ac ſumma flagitiorum voluptas, inquinare honeſta: hoc ipſum quod primus ante ſigna procurrit, quod veteranos tyro præcedit, quod redit pulvere & cruore concretus iſtud, iſtud quod tam vir eſt. Vulgaria ſunt irritamenta cupiditatis, forma, ætas: ſingularis res eſt fortis concubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximiæ decora militiæ, quid exequar ultra? Imperator, pudet me quod intelligis. Tranſeo oblatam nolenti munerum vacationem & blandius quam militiæ diſciplina poſtulat, adulatum militi tribunum, imperatas aſperrimas expeditiones ut remitterentur, ſæpe ordinis, ſæpe affinitatis tuæ jactatam gratiam. Confitemur C. Mari, diutius vixit obſcœnus corruptor, dum iſta miles non intelligit. Non audeo dicere, Imperator, concipe animo temporis illius habitum, reforma cogitationes tuas: in aliis forſitan cauſſis permittatur indignitatem rei orationem exaggerare, de injuria noſtra Latine queri non poſſumus. parcendum verbis eſt. inhibenda magna ex parte veritas. prævaricandum mihi eſt, ſi pudorem habeo. Collatis cum hoſte graviſſimo comminus caſtris, cum totum bellum quodam genere ad pedem veniſſet, & omnium mentes imminentis pugnæ cogitatio impleſſet, circumfremente undique barbarico ululatu, Romano militi pro vallo excubanti, meretriciam obſcœnæ libidinis patientiam aliquis imperat? Suum quiſque habeat fortaſſe judicium: mea ſententia non ſatis pudicus eſt miles, qui armatus tantum negat. Hoc expoſitionis lo-

1 *Adverſus Cimbros puerum probaſſe.*] Vide Gronovii Obſerv. 3. 24.

co Imperator, malo accuſatoribus credas. Illi narrarunt rem viro & Romano & Milite tuo dignam, tantumque non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitum indignationis ante oculos dicendo poſuerunt. Ad primum ſtatim obſcœnæ libidinis ſermonem, non aliter quam ſi in hoſtem claſſicum ceciniſſet, gladium illum quem à te pro pudicitia noſtrarum conjugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus ultra pedem. Si omnes milites tales habemus Mari, vicimus. Verebar equidem ne fugandi corruptoris cauſſa ferrum ſtrinxiſſet, & (quod accidere interim ſolet) dum alter receſſurum putat, alter percuſſurum non putat, tam honeſtum opus caſus feciſſet. Neque enim (ut opinor) hoc quoque exigendum fuit, ut cum Cæcus amentia corruptor per vulnera ipſa rueret ad prendendos amplexus, Miles etiam gladium reduceret. Ego vero parum viriliter iſtum indignatum puto, ſi in tanto dolore Tribunum potuit agnoſcere. ipſe nihil excuſat. Percuſſi, inquit. Gratia Marti, ſigniſque. Occidi, hauſi noxium ultrice dextera ſanguinem, ſive licuit, ſive non licuit. Atque utinam plures mortes cepiſſet, ut impurum ſpiritum renaſcens pœna torqueret. Parum ſevere militarem redeuntibus ſuppliciis diſciplinam continemus, ſi Tribuno poſt hoc factum bene ceſſit quod occiſus eſt. Reum ergo cædis non inficiatione defendam. Viro forti præſertim & innocenti nihil facere convenit quod negandum ſit. Non abnuo crimen: immo ſi accuſatores tacerent, ipſe narraſſem. Objicite igitur, ſed ut delatores decet totum. Verecundiſſimum enim Militem apud ſanctiſſimas Imperatoris aures minus pudet confiteri quam queri. Parumne dedecoris ſubimus, quod non de honoribus fortiſſimi viri queritur? & ut longiſſime vota procedant, rem honeſtiſſimam militi feciſſe impune erit? Damnetur etiam, & pudicitiam ſupplicio pendat. Convenite legiones, intendite animo ſancto contracta undique auxilia. Lex dicitur caſtris, nec pauci ſunt qui hoc nolint licere,

cere, illud velint. Non me hercule poſſunt tenere, quo minus in accuſatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu ſi Tribunus eſſes, hoc feciſſes? Si miles eſſes, hoc tuliſſes? Date præcepta, componite diſciplinam. Miles hac contumelia percuſſus eſt. Indignis vero vocibus contaminatus, [1] nihil amplius aget, quam renuet? Et quis non illum inter proſtitutos habeat, ſi commiſerit ut poſſit iterum appellari? Neget tamen, & ultionem injuriæ ſuæ differat. Ita puto, cum illuſerit Tribunus, queretur. Injicitur manus, & ab aſſignata ſtatione Miles abducitur, ut ſtuprum patiatur. Vos interrogo accuſatores, quid faciet? feret libidinoſas manus vulnera ſua tractantes? deponet arma, an reponet? Vir eſt enim, auctorem habet, hoc primi ordines jubent. Æquum eſt Tribuno Militem parere: in diem ſperare etiam proceſſus poteſt, pro hoc merito accipiet fortaſſe [2] vicem, ordines ducet, & ſub illo alii militabunt. Si hæc conditio cauſſæ eſt, ſi defenſio ſui non permittitur, indicate, prædicite, ſi corruptorem non licet feriri, feret. non enim poteſt nuda manu repelli. Mementote, corruptor armatus eſt. Implicitus tamen infando nexu, cogitare quid ſibi feciſſet utrum id, ſi plura diſpiciat, immo, ſi videtur, quo juſtius queri poſſit patiatur. Iſtud vero flagitium in conatu pereat. Nam ſi libido ad votum obſcœni corruptoris proceſſerit, duo occidendi erunt. Liberè itaque dixerim C. Mari, quam de fortiſſimo Milite ſententiam feras, magis tua intereſt. Hujus quidem gloriæ nihil plus adjici poteſt, quam ſi pro re tam honeſta moriatur: hunc mirabitur ſola virtutum incorrupta teſtis vetuſtas, hoc factum patres liberis vel poſt pœnam præcipient. Tu cogita quid te ſenſiſſe homines ſciant. Hoc exemplum in neutram partem poteſt taceri. Cogitare certum eſt id quenque cum judicat, probare quid in re ſimili ipſe feciſſet.

1 *Nihil amplius aget, quam renuet.*] Induco pro inſiticio τὸ *aget*. Sic enim loqui ſolent. Sueton. Ner. 43. *inermem ſe in conſpectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum.* Et in antiquioribus edd. abeſt. *Gronovius.*

2 *Vicem.*] An *vitem*?

ſet. Omnibus enim ad virile robur per pueritiam iter eſt, & jam contra libidinem maturuiſſe non prodeſt. Recognoſce incrementa tua, & honeſtam tantæ magnitudini memoriam priſtinæ tenuitatis. Sine dubio te ad tot conſulatus, & actos aut deſtinatos triumphos divina virtus tua ſuſtulit. Memento tamen, & tu ſub Tribuno militaſti, nec ad hoc faſtigium dignitatis tam brevi tibi venire contigiſſet, ſi ſero cœpiſſes. Dicam nunc ego præcipuam ſemper curam Romanis moribus pudicitiæ fuiſſe? Referam Lucretiam, quæ condito in viſcera ſua ferro, pœnam à ſe neceſſitatis exegit, & ut quamprimum pudicus animus à polluto corpore ſepararetur, ſe ipſa percuſſit, quia corruptorem non potuit occidere? Si nunc placet tibi Miles, quid ego Virginium narrem, qui filiæ virginitatem, qua ſola poterat, morte defendit, raptumque de proximo ferrum non recuſanti puellæ immerſit? Diviſit illi ſolum Appium, quem tamen populus Romanus ſeceſſione à patribus, & prope civili bello perſecutus, in vincula duci coëgit: neque ulla res tum magis indignationem plebis commovit, quam quod pudicitiam auferre tentaverat filiæ militis. Hæc ſunt honeſta, hæc narranda fœminarum exempla. Nam virorum quæ pudicitia eſt, niſi non corrumpere? Non ſit mihi forſitan querendum averſis auribus ſeculi in tantum vitia regnare, ut obſcœnis cupiditatibus natura ceſſerit, ut pollutis in fœmineam uſque patientiam maribus, incurrat jam libido in ſexum ſuum. Finem tamen aliquem ſibi vitia ipſa exceperunt, ultimumque ad hoc hujus flagitii crimen fuit, corrupiſſe futurum virum. Hoc vero cujus dementiæ eſt? In concubinatum juniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortaſſe jam maritus. Ego vero gratulor militari diſciplinæ, gratulor opinioni caſtrorum, ſi hujus mentis Tribunus in hunc primum incidit. Itane tandem (juvat enim velut præſentis inſequi furorem) ſcorta tua ſtipendium merentur, & ſub ſignis exoletos trahis? Ideo meretrices ab ex exercitu ſummoventur, intrare

caſtra

caſtra fœminis non licet? Ita puto, non opus eſt: Militem, hoc eſt pluſquam virum, jamjamque in acie ſtaturum, cui pro virili portione ſalutem ſuam patria commiſit, appellas. Fortaſſe claſſico ſonante ideo ſtationes circuis, ideo vigilias ambis. En quem Tribunum faceres, cum prætextati militabant? Non hic profuſus eſt furor? non manifeſta dementia eſt? Vides munitum gladio latus, loricam ferro aſperam, clauſam galea faciem, & ad terrorem belli criſtas minantes, inſcriptum in ſcuto C. Marii nomen, totum denique virum Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus proſtituti videtur? Appellabis de ſtupro? vim afferres? Quid deinde expectas? ut ille te Tribunum putet, cum tu illum non putes Militem? Vacat enim vitiis noſtris, & ad omne votum fluente fortuna laſcivit ocium, aut in eo ſaltem ſtatu Reſp. eſt, ut ad reſtituendam eam ſatis ſit milites impudicos non eſſe. Non de prolatando tibi imperio res eſt, nec tranſmarinas (ut nuper) provincias petimus: de Italiæ poſſeſſione certatur, pro aris focisque conſtitimus: an hæc omnia igni ferroque vaſtentur, an nobis caput barbarus hoſtis excidat, an Cimbrice loquendum ſit. Vita omnium noſtrum & ſalus (pati namque aliud ne ſub hoſte quidem viri timemus) in ultimum diſcrimen adducitur. Influxit Italiæ inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit ſuſtinere terra, quæ genuit: inuſitata corporum magnitudo, mores etiam Germanis feri. Strage noſtrorum campi latent. Jam fugatorum Carbonis atque Syllani ſub comparatione felix militia eſt. Jacet poſt amiſſum Scaurus exercitum. Servilii Manliique bina cum tot legionibus caſtra perdidimus. Gens majorem terrarum partem victoriis pervagata, tantum in Mario ſtetit. Libenter te Imperator interrogo, in hoc rerum ſtatu tales Milites habere malis, an tales Tribunos? In tanto belli diſcurſu, ne conceſſæ quidem Veneri dares veniam. [1] Nam quo ad altiorem

1 *Nam quo ad altiorem, &c.*] Evehitur, amplior atque auguſtior fit, creſcit. *Gronovius.*

rem quiſque [1] honorum gradum extenditur, magis in exemplum ſpectantibus patet. Cum alii excubent armati, alii clauſtra portarum tueantur, alii vallum foſſaſque ſcutis innixi cingant, cibum ipſum ſtantes capiant, Tribunus inter ſcorta volutabitur? & has ſolas vigilias aget? ac ne ideo quidem brevem ſaltem frugalitatis perferet ſimulationem, ne hæc illum facere Milites ſciant? Age porro ſi viveret Trib: & hoc ad te factum Imperator, deferremus, circumſtaret univerſus exercitus, ne hanc militis contumeliam, ſed militiæ putaret, quid ageres? quid conſtitueres? Beneficium accepiſti Mari, beneficium: non habes neceſſe propinquum tuum occidere. Nam ſi verè æſtimemus, Imperium Pop. Rom. ad hanc diem militari diſciplina ſtetit. Non enim nobis aut multitudo major eſt, quàm cæteris gentibus, aut vehementiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut majores opes quam locupletiſſimis regnis, aut mortis contemptus facilior quam pleriſque barbaris cauſſam vitæ non habentibus. Principes nos facit ſeveritas inſtitutorum, ordo militiæ, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione aſſidua belli meditatio. Itaque plura pene moribus quam viribus vicimus, cum captivæ quoque ſanctè habebantur & contumelia etiam hoſti aberat. Quæ omnia longa ſuperbæ nobilitatis intermiſſa luxuria, tui nobis mores retulerunt. Dii profecto magnitudinem tuam curant Imperator ac dirigunt, qui tibi ſuper cæteras laudes obtulerunt tam honeſtæ ſententiæ occaſionem. Quod Miles fortiter fecit, ſi abſolvis, tuum exemplum eſt. Niſi forte hoc me perturbari putatis, quod Tribunus fuit. Ideo hercle turpior, ideo morte omni dignior. Hæc enim conditio ſuperiorum eſt, ut quicquid faciunt, præcipere videantur: & perniciofiſſimus eſt malæ rei maximus quiſque auctor. Quis continebit militiam? Quis caſtrenſis diſciplinæ præcipiet ſeveritatem? Quis te Imperator majoribus curis diſtricto, delicta militum coërcebit? Tribuni corpus & pec-

1 *Honorum gradum extenditur.*] Docti viri *offendit*, ſed defendimus vulg. 3. Obſerv. 1. *Gronovius.*

& peccatum corriget? Ad quem confugiam? cui querar? Sic fit ut neceſſe habeamus ipſi nos vindicare. Tribunus fuit & hic Miles fuit, Tribunus. Hoc dicis cui parere caligatum lex jubet, qui non ſolum militibus, ſed centurionibus præpoſitus, partem quandam Imperatoriæ poteſtatis obtinet. Ita, opinor, contra jura caſtrorum fecerat Miles, etiam ſi tantum negaſſet. Neſcit quod iſtius honoris faſtigium, quæ poteſtas ordinis: tyro eſt. Age ſi ad te C. Mari, aliquis impudicum Militem detuliſſet, ferres dicentem, Tribunus me juſſit? Quod ſi par in utraque parte delictum eſt, hoc tamen crimen militem ſaltem decet. Tribunus fuit. Videor me hercle Imperator, oblitus mediocritatis meæ, cum vix unius defenſioni ſufficiam, quædam pro univerſo dicturus exercitu. Omnes has quæ circumſtetere legiones, florem Italiæ, civium ſociorumque robora, una voce proclamare apud tribunal exiſtima. Non ignominiæ Tribuni parere poſſumus, nemo noſtrum recuſat itinerum laborem, [1] nec inviſum ſuper arma faſcem, non æſtivi ſolis ardorem, nec ſub pellibus actam hyemem. [2] ferienda ſit fatigato foſſa, pro vallo portiſque vigilandum, fortiter ancipites inibimus pugnas, vulnera laude penſabimus, mors erit ignominia potior. Quidquid in pugna patimur, virorum eſt. Imperet aſperas Trib. expeditiones, ſi quo vertice montis hoſtis pellendus eſt, ſi inter infeſtos armatis ſaltus ſpeculandum: ſæviat denique in terga verberibus, exigat ſervilem plagarum patientiam, leno etiam, [3] leno etiam ſervis excipitur, fortaſſe hac lege captivos vendes. Si meretricia imperatur neceſſitas, ſi adverſus obſcœnam vim corruptoris arma tantum contumeliæ cauſſa habemus, potius caſtra capiantur, & vim Tribuni inter-

 pellet

1 *Nec inviſum ſuper arma.*] Scribe, *nec injuſtum ſuper arma faſcem.* Accepit è tertio Georgicorum: *patriis acer Romanus in armis injuſto ſub faſce viam dum carpit.* Cicero in Oratore: *Injuſti oneris impoſiti, tua culpa ſit.* Statius 6. Theb. *Injuſtis collatum viribus hoſtem.* Paulinus epiſtola 2. *quo depreſſior ſub injuſto ineptiarum ad ſe noſtrarum onere revertiſſet.* Gronovius.

2 *Ferienda.*] An *fodienda*? Paſſ.

3 *Leno etiam ſervis excipitur.*] Vide noſtra ad M. Senecæ controverſiam ſecundam. *Gronovius.*

pellet Cimber. Nihil tale novere Germani, & ſanctius vivitur ad Oceanum. Quid futurum eſt Imperator, ſi ad pudicitiam militum pertinet vinci? An ignoramus imperator, quanta quondam populi Romani exarſerit ſeditio, cum ex domo fœneratoris addictus lacero verberibus tergo prorupiſſet in publicum, & illas ſuppliciorum notas tuliſſe ſe quereretur, quod vim corruptoris pati noluiſſet? Et ille tamen quanquam hoc flagitium conatus in addicto ac pene ſervo videbatur & vix libero, aliquatenus memor fuiſſe Romanæ ſanctitatis, qui vim obſcœniſſimam non tentaverat niſi adverſus alligatas manus: eo tamen uſque populi Romani vindicta proceſſit, ut ardentibus bello finibus, ad delectum nemo reſponderet, niſi & pœna corruptoris & abrogatione legis ſatisfactum eſſet. Nolebant militare, quamvis hanc injuriam non miles acceperat. Quid de Fabio Eburno loquar, qui filium impudicum cognita domi cauſſa necavit? Jamjam commilito quicunque caſus manet, etiam ſi te Imperator damnaturus eſt, habes ſolatium, ſatius eſt quam à patre occidi. At propinquus C. Marii fuit. Corrumpitis judicem, & animo alioqui levi gratiæ pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum abſolveris. Nam ſi quid tibi judicandi fides tua cauſſa facere permittit, cogitas profecto quantum tibi hoc ipſum apud æmulos, quos virtutibus offendis, allaturum ſit invidiæ, cum videberis aut corruptorem militis judicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim jam Imperator inter fulgentes virtutes tuas livor locum quærit, & natura quidem omnibus novitatis incrementis adverſa nobilitas tuis tamen laudibus preſſa & obruta rimatur occaſionem criminum. Quod ſi bene invidiam novi, hoc quoque tibi objicietur, quod ſaltem propinquus tuus peccavit. Quare abdicandus & ejurandus eſt non tuus ſanguis. Certe nihil minus committendum, quam ut ulciſcaris hoc flagitium in eo præſertim, qui apud malignos poterit videri te permit-

tente

tente feciſſe. An ille ſi unquam cogitaſſet ſe eſſe propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima eſt, cùm ei velut propius contemplari licuiſſet, toto pectore haurire debuerat? Non huic affinitatis ſuæ felicitati referre gratiam? Milites te melius imitantur. Quod ſi poſt hanc mentem viveret Tribunus, neceſſarium forſitan erat hac quoque eum premi invidia, quod iſta feciſſet. Marii propinquus, quod ex ipſa ſtirpe virtutum ſuſtuliſſet ſe flagitii ſoboles. [1] Nam cum bene ſit liberata probro familia, quid attinet illud ſubinde Mario objicere? Optimum fuerat non habuiſſe talem proximum, aut libenter perdidiſſe.

Perorata Imperator, ut mediocritas ingenii mei tulit, cauſſa, ſcio commendationis partes eſſe reliquas: ſed has ſupervacuas facit ſanctitas tua. Quid enim verear ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gratior poteſt eſſe nuda virtus, apud quem maximum eſt ex ſe cœpiſſe? Commendem tibi ordinem caligati Militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto reſpicis? Adhuc fortaſſe patricium valuerit genus, ſed ductum ejus longa ſerie dignitatis ordinem ipſa virtutum conditione meliorem feciſti. Nondum potuit altius procedere vir adhuc hujus ætatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis caſtris, tuis auſpiciis probarim, commendo tibi quicquid melius Miles fieri poteſt. Hoc quidem profecto non expectas, ut in extrema actione miſerabili fletu, & humili obteſtatione vitam genu nixus petat: nec tu rogari ab innocente exigis, nec viro forti opus eſt precari abſolutionem. Unum rogat, ut ſi quid de cauſſa illius dubitas, des dilationem uſque ad proximum prælium. Pone in prima acie: pone ante ſigna (fortiter dixerim) non inter tyrones, ubi plus periculi, quo maximus hoſtium globus ingruet: ſpecta pugnantem; affirmo, tunc minus ignoſces Tribuno. Liceat ire in aciem, congredi cum hoſtibus. Si perire debet, rogat te, Imperator, miles tuus, opera mortis ſuæ utaris feliciter.

1 *Nam cum bene.*] Ordo orationis requirit: *Nunc cum bene ſit liberata.* Gron.

DECLAMATIO IV.

MATHEMATICUS.

ARGUMENTUM.

Vir fortis optet præmium quod volet. Qui cauſſas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, inſepultus abjiciatur. Quidam de partu uxoris Mathematicum conſuluit. Is reſpondit virum fortem futurum qui naſceretur, deinde parricidam. Cum adoleviſſet qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit. Reddit cauſſas voluntariæ mortis. Pater contradicit.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

POSITUS, P. C. in ea conditione triſtiſſimæ ſortis, ut nec morte dignus ſim, niſi me parricidam putetis: nec præmio, niſi innocentem: adeoque ludibriis miſeræ diverſitatis vel neceſſitatis implicitus, ut impetrandum à vobis habeam odii mei favorem: quæſo præter omnia, quæ ante hoc tempus circa nos ordo prædictæ veritatis explicuit, attuliſſe me credatis urgentium malorum probationem. De parricidio venit, quod occidere me poſſum: de fato, quod mihi non licet mori. Non ſolus Mathematicus ſeculo temporibuſque prædixit has manus, ſed & ego me parricidium credo facturum: plus quam reſponſum, quam ſacræ artis præſagium, triſte eſt quod mihi ſic minatur animus meus. Non habeo infœlix, in cogitationibus meis, unde non timeam, & facinus, quod ſibi pro me pietas patris, quodque ſingulorum innocentia rogat, ſentio, patior, agnoſco. Ne quis me tamen laborare putet miſeræ perſuaſionis errore, accipite cur non poſſim dubitare de fato. Parricidium credit qui facturus eſt: non timet, qui periturus eſt. Ante omnia igitur à gravitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti ſitis hoc, quod volo mori. Nec quia videor contendere cum Mathematico, vincere neceſſitates, expugnare fatum, ideo mihi bene credi putetis & vitam. Aliud eſt, facinus non eſſe facturum, aliud mori velle ne facias. Quinimo (ſi qua eſt fides) hoc quod vos conſtantiam putatis, infirmitas eſt: quod ad ſu-

prema

prema confugio, animum meum novi. Noviſſima victæ mentis integritas eſt in mea poteſtate, brevi non habebo nec mortem. Fidem veſtram P. C. ne quid amplius de miſera pietate ſperetis. Qui mori volo ne parricidium admittam, non invenio quemadmodum illud non poſſim facere victurus. Nam quod ad patrem pertinet, qui me retinet vivere nolentem, non miror, quod adhuc recenti gloriæ noſtræ gaudio ſtupet, & in opera mea totus oculis animoque converſus, parricidam non videt per virum fortem. Hic eſt animus, quo me quamvis denuntiatum prædictumque ſervavit: & cum incertis adhuc dubiisque virtutibus præſtiterit ut viverem, præſtat meritis actiſque ne moriar. Nunc ille, quod pietate, quod videor ipſius perire reverentia, vocat parricidium ſuum: & in orbitate, quam facere ſibi videtur, non remedium meum, ſed ſuum ſpectat affectum. Filius qui vult mori ne parricida ſit, aliter ſibi videtur remunerari non poſſe, quam ut ipſe moriatur. Merito prorſus, merito miſerum ſenem triſtes ſolicitudines & præſcii metus ad Mathematicum & reſponſa miſerunt. Debui vir fortis nunciari, parricida prædici. Sive enim miſeræ conjugis prodigioſa fœcunditas tumultuoſis pulſibus maritales inquietavit amplexus, ſive per anxias noctes diroſque ſomnos feralibus ſenex imaginibus agitatus dicitur ad notiſſimum ſacræ artis antiſtitem, non ſpes, non avida vota; ſed ſuſpiria, metus, & præſagium magni neſcio cujus incerti detuliſſe pallorem: quid aliud hoc eſſe vultis P. C. quam primam fatalis inſtinctus neceſſitatem? De partu uxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit. Referam nunc P. C cujus artis, cujus fuiſſe dicatur auctoritatis, quem putavit adeundum, qui ſic timebat. Homo qui, quod certum habeo, plurimis meruerat experimentis, ut ad illum velut ad oracula deorum, plenumque ſacro ſpiritu pectus, hominum ſolicitudines metuſque confugerent: dicitur inſpecta totius ratione cœli, digeſtis ſyderibus in numeros, ad publici privatique fati ſtupuiſſe con-

ſpectum;

ſpectum; & tanta proſperorum triſtiumque congerie magis ipſo conſultore perterritus, diu non commiſiſſe verbis, quod videbat. Sed, ô virum gravitatis antiquæ, dignumque cui ſe fatorum arcana nudarent. Cum partus de quo quærebatur, multa præſtaret propiora proſpera, lætos incipientes annos, non fuit contentus meliora prædicere, ſed (quæ certiſſima eſt vera proferentium fides) quicquid deprehenderat, protulit in medium, & proclamavit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis unquam P. C. fiducia majore reſpondit? Cum ſummum facinus denunciaret, ante ſe dixit probaturum. Fecerat profecto P. C. interrogando Mathematicum pater rem non educaturi ſi quid triſtius comperiſſet, niſi hoc primum de fato fuiſſet ut viverem. Sed nec Mathematici fides circa momentum aliquemve ceſſavit ordinem: non numerus fefellit, non ſexus in partu, non juventa, non robur. Illa quoque quæ velut extrinſecus conſentiebant affuere reſponſo, bellum, hoſtis, acies, ad illam ipſam qua fortiter facere poteramus, ætatem. Pater vero periculi ſui denunciatione non territus, arma mihi, prô triſtis neceſſitas, arma ipſe circumdedit, & ſuis ad pugnam manibus aptavit, tanquam Mathematico jam credidiſſet. Quis miretur quod reſponſum non contempſerit, dum ſperabat ut fortiter facerem? Mori me non vult, & jam non ſupereſt niſi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miſeris, non recuſanda felicibus, quantum te quæſivimus in bello? Tuli enim (deos teſtor) in aciem, tuli non virium jactationem, non gloriæ cupiditatem, [1] ſed ut patriæ præſtaret aliquid utilitas mei: ut hunc mihi deploratum ſpiritum, hoc deſtinatum damnatumque corpus, publicarum utilitatum uſus abſumeret. Ibi primum miſer didici quam multa neſcientes, quam multa faceremus inviti. In medios hoſtium globos perditus pugnator exilii, ceſſit acies. Denſiſſima quæque certamina ſolus

1 *Ut patria præſtaret aliquid utilitas mei.*] Scribe, *vilitas mei*, hoc eſt, ut patriæ aliquid præſtarem me vilem habendo, periculis objiciendo. Vide Pet. Fabrum 1. Semeſtr. 10. ubi eandem vocem aliis pari ſenſu reſtituit.

ſolus invaſi, reſiſtere nemo ſuſtinuit. Obviis ictibus membra nudavi, & ad incurrens ubique ferrum vitalia parata circuntuli: vacua circa me tela ceciderunt. Miſerum me deceptæ cogitationis eventu, fortiter feci, dum mereor occidi. Recedite gratulantes, abite laudantes, non circumeo templa, non reddo vota numinibus: ad parricidium veni. Quem ego paulo ante paſſus ſum miſeræ conſcientiæ pudorem? Ad patrem arma non retuli. Timui quinimo ne mihi dum revertor, occurreret, ne in oſcula mea plenaſque adhuc victricibus telis manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter cæteras exclamationes deducentis exercitus vocem, quod circumſtantis populi murmur excepi? Magnum felicemque juvenem, ſi ſubito moreretur. Adjuvate dii pariter atque homines, dum perire concupiſco, dum volo: miſeremini, ne hunc ardorem fugientis animæ dilatione laxetis. Proclamo, teſtor, in noviſſimo fati ſtamus abrupto, prope eſt ut occidat patrem parricida prædictus, cum eſt mori paratus. Quid me pater adhuc detines? Quid moraris abeuntem? Melius quidem fuerat hunc ſpiritum aut in ipſa maternorum viſcerum ſede comprimere, aut ut primum contactu ſuo cœlum terraſque polluerat, feſtinata morte dimittere. Sane tamen charitas patriæ privatos vicerit metus, & in honorem virtutum ſcelera nutrita ſint: quicquid eſt propter quod educari me tanti fuit, explicitum peractumque eſt. Reſtat una pars fati, ultimum ſolumque facinus. Fruſtra me conſolaris æquanimitate patientiaque tua. Non idem utriuſque noſtrum diſcrimen agitur. Tu mori periclitaris, ego patrem invitus occidere. Hoc primum itaque excuſo vobis P. C. quod præmium peto ſatis ſit hactenus viri fortis nomen agnoſcere, hucuſque authoritatem ſacræ legis attingere, ut illam in advocationem ſacræ mortis adducam. Relaturum me putatis illa optionum verba ſolennia, non capere magnorum precia meritorum ſolas æquitates: tanta remunerandum benignitate quod fortiter fecit aliquis,
quanta

quanta ſolicitaretis ut faceret? Nemini unquàm minus ſolvendo civitas fuit. præſtiti poſt quod mori continuo deberem. Sed ſecuri eſtote de aviditate ſummæ poteſtatis: illud infinitum, illud immodicum, quod nobis voluerunt licere leges, intra ſe conſumit ille qui meruit. Titulos, imagines, honores, ſervate victuris: mihi præſtate ſalutem patris, innocentiam meam, temporum pudorem. Quæſo ne mihi ideo præmium negetis, quia fortaſſis & hoc debeatis odiſſe, quod fortiter feci. Extra invidiam eſt optio, cum id exigam, quod impetrare potuiſſem etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optionis reddo rationem, quæſo ne quis ideo me parum aut præmio fidere credat, aut cauſſis, quia utriuſque juris miſcui preces. Ignoſcite ardori perire cupientis, quod pariter imploro quæ ſingula ſufficere potuiſſent. Fidem quinimmo veſtram, ſi qua adhuc lex eſt quæ adjuvare poſſit mori volentem, commodate, conferte. Eſt utriuſque juris & auctoritas, quod in mea morte tribuatis. Præſtate cauſſis ut moriar, præmio ut ſepeliar. Sentio P. C. hoc primum ab affectibus publicis petendum ne quis ideo mori me velle non credat, quia potius ad cauſſas ac verba confugi, quia à vobis malui petere quicquid ab his potui manibus accipere. Merui fateor malignas interpretationes, vir fortis ut morerer, à bello reverſus arma poſui, populi favorem, gaudia civitatis intravi. Sed ſive hoc eſt ſepulturæ ſuæ magna reverentia, peſſimæque additæ pectoribus humanis infirmitates, ut eſſet quod timeret, qui non timet mortem: ſive decuit innocentiæ amore pereuntem tranquillitas magna pereundi: ignoſcite quæſo cunctationi, patientiæ, moræ. Si me continuo occidiſſem, tanquam parricida moriebar. Neque eſt P. C. quod excludi præmium putetis contradictione patris. Eximus per magnorum operum reverentiam de neceſſitate parendi, & aut interim nobis magna venit contra nominis hujus potentiam de virtutum favore libertas, aut obſequia peracta demum optione repetemus Non eſt

quod

quod vos reſiſtentis moveat auctoritas. Neminem invenias mori volentem, qui non habeat aliquem vetantem. Ille cui præſto non ſunt pignora charitatis, lacrymis tamen audientium, & conſolationibus & promptiſſima ſemper exhortatione retinetur. Parentibus vero circa liberos unus affectus eſt, favere vitæ, timere mortem. Non habent patientiam nec juſtæ orbitatis, & inter ſupplicia licet pœnaſque, omnes tamen illis innocentes, omnes miſeri ſumus. Ego P. C. communem hanc impatientiam ſenis accendo pietate, reverentia. Fieri non poteſt ut ſe mori debere perſuadeat patri filius, propter quem ſe videtur occidere. Hactenus leges, hactenus merita virtutum: veniamus ad neceſſitates. Mori volo, mori volo, ita ut reddidi cauſſas. Ita non ex hac deſtinatione ſentitis quicquid dici non poteſt? Videritis quid nos hucuſque protulerit, hinc incipit ratio. Quod volo, fingite unum ex populo turbaque petere jus præmiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet cauſſas: non poteſt, quoties non habet. Scilicet enim verendum eſt, ne ad hoc inconſulte, ne temere levitas humana proſiliat: & credibile eſt, ut quicquid apud hominem pro vita dici poteſt, ipſa ſibi vita non dixerit. Abite gratulationes, ſilete blanditiæ, quoties jam putatis noluiſſe me mori? Primum hoc maximum, quod pro incolumitate hominis natura commenta eſt, ut periremus inviti: & contra tot adverſos caſus, patientiæ nobis æquanimitate ſuccurreret. Inde eſt quod inter luctus & deſperationes fœda vivacitate duramus. An vos me moveri non creditis quod juvenis ſum? quod modo vitæ voluptates, modo gaudia lucis ingreſſus ſum? Quantopere mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris lætitiam civitatis implevi? Quoties mehercule hæc vulnera & rorantia hoſtili cruore arma complexus, animum ſupra neceſſitates erigo, ſupra fatum pono. Sed omnia mihi jam diſcuſſa, conſumpta ſunt, & honeſta pereundi ratione victa ceſſerunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod oderunt oculi ſui? cum

quo

quo quotidie properans anima rixatur? Non ſunt mea membra, quæ poſſim velut hoſtis alicujus lacerare, confodere. Homini qui ſemel renunciavit rebus humanis, non redditur vita, ſed tempus: & ipſa cupiditas ratioque pereundi, hoc ipſo quo vetamur accreſcit. Felicior mehercle qui moritur antequam debeat, antequam velit. Pene ſero renuntiat vitæ, quiſquis ſic ad exitum pervenit, ut hoc illum facere nemo miretur. Ei tantum debet mors negari, de quo non ſufficit hoc pœnæ genus, ut ipſe ſe potius occidat. Nam quod lex juſſit ut moriturus redderet cauſſas, quod inſepultum voluit abjici, ſi ſic properaſſet erumpere, ut non nunciaret hoc prius, non fateretur: fallitur quiſquis ideo factum putat, ut teneremur inviti. Illa vero non timet pereundi temeritatem, nec ſecretum doloris alieni libenter inquirit. Sciebat illos non aliter auſuros proferre cauſſas quos ſceleris conſcientia, quos majoris cruciatus, metus in ſuprema compelleret. Igitur ne ſupplicia properato lucrarentur obitu, rurſus in pœnam nocentis inſepulti corporis revocavit injuria. Lex placida, mitis cauſſas mortis reddi voluit, non æſtimari. Poſſum igitur P. C. publica quadam voce generis humani reſpondere quærentibus cauſſas mortis interrogatus. At ego difficilius redderem vitæ. Quid juvat ô miſera mortalitas animam per tot annos, etiam ſi natura patiatur, per infinita temporum ſpatia triſtiſſimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia noſtra, ſi voluptates, & quæcunque ex hac univerſitate mundi vel ſolicitant aſpectu, vel blandiuntur uſu, diligenter excutias, tota vita hominis unus eſt dies. Humiles prorſus abjectæque mentes, quas non implent hæc eadem ſemperque redeuntia: ut qui honeſtis operatus artibus ſciat quis finis bonorum, quæ vera felicitas, nunquam ſibi videbitur præmatura morte periturus: & lucis cauſſas ad animum mentemque referentium neminem quotidie vita non ſatiat. Relaturum me nunc putatis, quanto plura ſint in hac ævi brevitate fugienda: comparaturum gaudiis, proſperis,

ſperis, metus, calamitates? Illa illa æſtimemus propter quæ fatigamus votis deos, propter quæ brevem querimur ætatem. Nempe ſunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, ſpatia morborum? & cum liceat evadere, malle pati? Finge tibi velut ipſam proclamare naturam, Receptus es in hoc pulcherrimum mundi rerumque conſortium, & per ſuccedentium vices in ordinem mortalitatis natus bona noſtra vidiſti: admitte poſteros, cede venientibus. Neſcis te quanto diutius vixeris, tanto magis impatientiam parere? Quantumlibet prorogentur tempora, jungantur ætates, quandoque tamen non poteſt non exitu perire miſeri, qui moritur invitus. Miraris quod ſuprema mea ipſe præcipitem? Nunquid enim non hoc agunt ſinguli dies? Omnis nos hora per tacitos fallenteſque curſus applicat fato; & in hac turpiſſima perpetuitatis cogitatione diſtricti, per exigua feſtinantis ævi momenta præmorimur. Faciamus potius de fine remedium, de neceſſitate ſolatium: exeamus ſponte, conſilio, pleni ſecuritatis, gratias agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mavult. Indulgete quæſo ſævæ triſteſque cauſſæ, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno animo velim. Ita non ſufficit ad maturandos exitus, quod fortiter feci? Infirmæ prorſus terrenæque mentis eſt, ut numeretis annos: ego (quæ feliciſſima vel laſſitudo vel ſatietas eſt) virtute conſenui. Quid adhuc inter accidentia fragileſque caſus ago? Homo receptus in publicas gratulationes, præſentiæ humilitate decreſco. Minores fiant neceſſe eſt diuturnitate, quorum initia confirmavere ſucceſſus: cum jam, nec operibus, nec felicitati poſſit accedere. Cum fortuna ruere, dementia eſt, & ætatem trahere pereuntem. Nullos ego ſenes degere turpius puto, quam qui fortiſſimi fuerunt. Vultis expectem ut putres artus fœdet pudenda canities? ut ſanguine membra vacuata vix nitantur ad greſſus? ut hæ laudatæ manus, nec ad quotidianæ vitæ miniſteria ſufficiant? Quam miſerum, quam de-

forme eſt meminiſſe quod fueris! referre cicatricum tuarum redundationes, & frigidam præteritorum memoriam! cum jam fidem membra non habeant, ſupra ſua facta rideri? Feſtinato exire de ſeculo debeo, dum alacre corpus, dum ſpiritus viget, dum teneor, dum deſideror: & hoc volo deberi manibus meis, animo meo. Favete dii pariter atque homines: mortem vir fortis inveni. Eſt hæc communis mihi cum multis fortaſſe cauſſa, ſed veniamus ad meam. Si mihi Mathematicus denunciaſſet damna membrorum, gravem corporis perpetuumque languorem, ignoſceres tanta mala vel incerta fugienti. Plus eſt quod expaveſco, quod timeo. Minatus eſt mihi manus meas, meos animos: nullumque voluit eſſe momentum, quo ſecurus intrepiduſque requieſcerem. Juſſus ſum vitam per anhelitus metuſque conſumere. Quis inter hæc ſpei, quis conſolationis eſt locus? Mori debeo tanquam nocens, ſi Mathematicus verum dixit: tanquam miſer, ſi mentitus eſt. Quid, quod me futurum dixit parricidam? Ecquem mittamus in experimentum, cui credamus? Placet poſt futurorum incertam tractare rationem. quid ad diverſas ſuaſiones, & ad loquaciſſima humanorum pectorum ingenia variaris? Parricidium dictus ſum facturus: ſi poſſum poſthac vivere, non ſum innocens etiam ſi non fecero. Interrogare mehercle hic libet vos omnes liberi, omnes parentes, quem mihi poſt hanc denuntiationem aſſignetis animum. Homo ſum, cujus corpus iratum fortaſſe ſeculo numen, velut aptiſſimam facinori videtur elegiſſe materiam, cui in primis continuo natalibus aſſignata eſt virtus pariter & facinus, omnium incredibilium diverſorumque pariter capax, omnibus difficultatibus novitatibuſque ſufficiens, ſceleribus miſer, & ſine morte ſua nocens, in quo debeatis ipſas quoque odiſſe virtutes. Neſcio quæ me prodigioſa feritas in patrem velut telum aliquod caſurumque pondus librat, impingit. Facinus me manet, quod contra fidem eſt, quod profuturum mihi negatur: & nolim: cujus

non

non tempus, non locus, non cauſſa prædicitur. An mori debeam, vos æſtimabitis: non debui naſci. Sentit pater quanta ſit prædicti ſceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut mathematicam artem non putetis: ac modo contendit non eſſe fatum, & cuncta caſu fortuitoque decurrere: modo etiam ut providentia regantur, non poſſe tamen humana ſcientia deprehendi. Dum utrumque colligo, interim apud gravitatem veſtram depono ſenſiſſe aliquid patrem etiam cum metuit. Ego Mathematicum probavi dixiſſe verum: ille credit eſſe quod dixit venturum. Caſune tibi pater hæc diverſitas videtur in corpus unum diſſentientibus ſolidata primordiis, ut ſummo vertice locatus igneus vigor cuncta levia calidi ſpiritus ardore ſuſpenderet: profundus humor ad ima demerſus, unde quotidie ſuperpoſiti caloris alimenta traherentur, terrenum pondus in medio quanto ſuperne ſpiritu, tanta penitus inanitate ſubnixum librata mole conſideret, ut ſeculorum infinita ſeries, per aſſiduas temporum vices ſua lege feſtinet? Quid hæc fulgentium ſiderum veneranda facies? quod quædam velut infixa ac cohærentia perpetua ſemelque capta ſede collucent, alia toto ſparſa cœlo vagos curſus certis emetiuntur erroribus? Iſta credis paſſim fortuitoque diſpoſita? Rogo, quid melius ratio feciſſet? Deus hæc, deus fabricator operis univerſi, ex illa rudi primaque caligine protractum poſuit in vultum, digeſſit in partes. Poſtquam dederat univerſitati parem dignamque faciem, ſpiritum deſuper quo pariter animarentur, immiſit. Inde eſt quod quicquid naſcitur conſociata numini proprietate ſignatur, & in totam ævi ſui brevitatem compoſitum firmatumque ſic accipit futura, quaſi vitam. Hæc credo pater terrori primis fuiſſe mortalibus, mox admirationem conſumpta novitate meruiſſe. Paulatim deinde hoc quod ſtupemus, animus auſus diligenter attendere, in arcana naturæ ſacrum miſit ingenium, & ex aſſiduis obſervationibus notiſque redeuntibus latentium ratione collecta, pervenit ad

cauſſas. Miraris fatum hominis poſſe prædici? Defectiones ſiderum laboreſque narrantur, nunciatur origo tempeſtatum, laſſitudo ventorum, quod ſidus inmodicos ſolis ardores, quod ſeveras minetur hyemes, quid ſignificent ſparſi longius crines, quid ardentius ſolito jubar, quid excuſſa flamma ſideribus. Non invenio quid poſſit eſſe certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum ſit, fieri deinde quod dixerit. Quod ſi eſſe artem mathematicam probant natura, ratio, experimenta: pater quoque qui credidit conſulendum: ſupereſt, ut oſtendamus verum dixiſſe de futuris, quem de præteritis non poſſumus probare mentitum. Accipite primam certiſſimæ ſcientiæ probationem. Homo qui de partu conſulebatur, non confudit turbavitque reſponſum, nec per varias ambages indeprehenſibilem ſparſit errorem: nihil ita locutus eſt, ut illud audientium interpretatio traheret dirigeretque quo mallet. Atqui in eo tota ratio fallendi eſt, non dare conſulentibus quod depoſcant, ſed caligine magnaque promiſſorum varietate ſuſpenſos ſic dimittere, ut quicquid caſus attulerit, putent eſſe prædictum. An ſcilicet hæc fuerit ratio fingendi, quod dicebat uſitata, communia, quæ futura pater facile crederet, libenter audiret? Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo, ubi magis deſinit, qui mentitur? Sed quibus ille. dii deæque, ſignis, quibus impletus eſt notis, qui de parricida diſſimulare non potuit, cum quæreret pater? Artem tantum mirari me pater putas? Ego miror animum, ſtupeo conſtantiam. Erit, inquit, vir fortis, & parricida. Rogo, quæ ratio fallendi eſt, ea dicere propter quæ nec prioribus debeat credi? In parricidio quod proſpiciebat Mathematicus, hæc ſola ratio fuit mendacii, ne prædiceretur. Fero tamen ut quis in aliis conſultationibus decipi poſſit aut errare: de futuro parricida non magis Mathematicus poteſt, quam pater interrogare. Omnes ſicuti apud ſacræ artis antiſtites ſatis conſtat animæ proprietates, & futuras mentium corporumque formas, ex illorum ſiderum qualitate, quibus

quibus in ortu ſuo cuncta gignuntur, accipiunt. Aliquis vagi numinis errore perſtrictus eſt, vitam tranſiget ille diſcurſibus. Placida conceptum ſtella ſignavit, erit modeſta lenitate conſpicuus. ardens naſcentis horam ſidus accendit, viribus pariter moribuſque flagrabit. Languidi & jam vergentis in proclive mundi, hebeſcentibus tardior membris, ſimilis ſenectæ juventa pigreſcit. Jam ſi cui principalium deorum fulgor illuxerit, in populi conſurget imperium. Credo mehercle in illum natalem meum monſtri diem, iratorum numinum conſpiraſſe violentiam, ſedemque prodigioſi ſpiritus collato pariter igne preſſiſſe. Si verum eſt, poſt vetuſta ſecula, & innumerabiles annos reddi rurſus aliis corporibus animas, fortaſſis in me renatus ſit aliquis ex illis, quorum ſcelere violatus dies mundum ſubito mutavit, quos per maria terraſque fugientes, furiales faces, & ultricum dearum terror agitavit. Neceſſe eſt ut majores notas ventura promittant, quæ non temere naſcuntur. Sic futuras tempeſtates, pelagi fragor, & conſcium nemorum murmur enunciat: ſic periturorum fata populorum ardentes cœlo faces, & crinita ſiderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monſtrabar armis, agebat ante ſe ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorum conſummatione parricida ponebar. At nunc iſta putet aliquis fortuito non arte ſentiri. poſſit fortaſſe caſu evenire quod futurum ſit, non poteſt caſu fieri quod prædictum eſt. Ecquando unquam pater explicuit manifeſtius ullius fati neceſſitatem totus ordo reſponſi? Vir, inquit, naſcetur: evenit. Educabitur, quamvis parricidium prædictum ſit: accidit. Perveniet ad juventæ robur: adolevi. Viribus erit conſpicuus & minis. Aderunt bella: venerunt. Ibit in aciem te volente, miſſuſque fortititer faciet: feci. Erit parricida: ſi vixero. Si pater, tam ſecretæ profundæque artis ratio reddenda eſt, nonne habere tibi grande conſortium prædicti videtur ipſa diverſitas? Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina ſunt hæc, etiam ut diſſimilia:

lia: paria viribus, etiam ut mente diſſentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quam quod non parco cædibus, cruore non ſatior exultans ſuper ſtratorum corporum ſtrages, palpitantibus adhuc cadaveribus alacer inſiſto? Virtutis ſunt iſta cum hoſtis contigit. Pax eſt quæ nos deprehendit: & cum juſta graſſandi materia conſumpta eſt, in facinus neceſſe eſt ocioſus ardor erumpat. Ecce jam reipublicæ præbita eſt quies, mihi tamen plurimum eſt cum gladio meo. totis diebus tracto ferrum, ad arma reſpicio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede pater, & parricidium tam facile eſt, quam fortiter facere; cum utrumque de fato eſt. Sed quouſque ratione colligam, quod exitu jam probatum eſt? quod nullis Mathematicus dixit ambagibus? nullis diſſimulari artibus poteſt? Partem reſponſi futuram in alio opere jam vidiſti, &, quod præcipue torquet animum, fides ſceleris virtus fuit. Explicata eſt auctoritas reſponſi, cum de duobus prædictis unum factum eſt. Nec poſſis de veritate dubitare, quoties cum incertis experimenta conſentiunt. In reſponſo cui cuncta ceſſerunt fieri non poteſt ut hoc ſolum falſum ſit, quod noviſſimum eſt. Non poteſt, inquit, fieri parricidium. Vis mirer pater, ſi non creditur futurum, quod etiam cum factum eſt, vix creditur? Falleris ſi adverſus prædictas neceſſitates ſufficere credis quod ego bonus filius ſum, quod tu optimus pater. Tu non mereris ſcire, credo ego utique nolle me ſcire. Quid eſt ergo fatum, niſi quod fit, & non habet cauſſas? Quemadmodum ergo, inquit, iſtud vitari poteſt, ſi fieri neceſſe eſt? Scilicet hac ſola ratione, ut mors inter facinus hominemque ponatur. Vincitur pater, fatum ſi reſiſtas: vincit, ſi contempſeris. Ago quinimmo gratias hoc ſolo nomine crudeliſſimis fatis, quod maximum facinus non in prima ævi mei parte poſuerunt, quod præmiſſæ ſunt ante virtutes, magnorumque operum prior ordo defluxit. Poteſt puto caveri parricidium, quod & prædicitur, & noviſſimum eſt. Fingamus pater, Mathematicum de

hac

hac ſola vitæ meæ parte mentitum: quid tanti eſt ut credam iſta, & vivam? Occidi pater non poteſt. Sed quid refert ſi difficultas iſta non eſt ſalva animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentiæ ſuæ non credere, diebus ac noctibus timere, ſuſpectum habere animum ſuum, calumniari manus, incuſare viſus, & parricidalem agere cogitationem. Major mihi ratio moriendi eſt, ſi parricidium fieri non poteſt, & ego me credo facturum. Quem tu mihi pater imperas laborem? quam aſperam exigis patientiam? Horreo oſcula tua, ne ſeniles artus nimium gravis amplexus elidat. Non ſuſtineo eoſdem expetere convictus, ne quos porrexerim cibos, venena fiant. Timeo ejuſdem peregrinationis adire comitatum. Omne fugio ſecretum, ne quid fortuna, ne quid afferat caſus. Quouſque timebitur animus? Mors mihi præſtare poteſt ne parricidium faciam, mors ut videar nec fuiſſe facturus. Sed me infelicem, quam multa ſunt quæ timere debeam etiam contra animum meum? Unde ſcio an expulſum me repente ſenſibus meis, aliqua magni diſcriminis imago raptura ſit? Proſilibo fortaſſe tanquam ſequar claſſici vocantis inſtinctum, tanquam me ruentis patriæ fragor, & vociferatio captæ civitatis exciverint. Me ſane interdiu cuſtodire poſſum, ſed unde ſcio quid afferat nox, caſus, error? Mathematicus hoc non futurum dixit ut vellem, ſed ut occiderem. Tu quoque pater, quanto graviores paſſurus es ex ipſa diſſimulatione cruciatus? Felicius prorſus eſt, palam occidiſſe quem timeas. Cum bene in oculis meis amplexibuſque requieſcas, ſubeat neceſſe eſt tacitas cogitationes prædicti periculi metus: & licet componatur ad fortem ſuperbamque conſtantiam, naturalis tamen hominis infirmitas poteſt tam percuſſorem timere, quam mortem. Explica nos pater, tam miſero triſtique complexu, & longiſſimas ſolicitudines brevi recide patientia. Minus indignum eſt ut moriar, ſi innocens futurus ſum, quam ut vivam ſi parricida. Denuncio tibi pater & de ſuprema neceſſitate confiteor. Jam non ſunt meæ po-

 teſtatis

teſtatis hæ manus: non regere dexteram non retinere ſufficio. Venit ille neſcio quis ardor, non ſentio, non intuentur oculi. Tunc omnia incipio ſcire, cum geſta ſunt. Quid? tu me lacertorum viriumque beneficio ſtraviſſe nuper hoſtes putas? Quantum dicuntur narraſſe captivi? neſcio quem in me monſtroſi vultus horruere conſpectum. non tela jaciebam, non jaculabar ictus. furialibus miſer facibus ardebam, & pectus iſtud non lorica, non ferrum, ſed diri ſerpentum clauſerant nexus. Non fuit illud pugna, non acies. in bello parricida vincebam: exceſſerunt opera mea humanarum virium mediocritatem. quicquid factum eſt, rabies, inſania fuit. Prædico, proteſtor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quod ſi ulla ratione caſuve effici poteſt, ut prædicta non fiant, fidem veſtram P. C. ut mihi potius innocentia, quam fato debeatur: ego dicar expugnaſſe conſtitutionem, fregiſſe vincula neceſſitatis: mea pietas, mea laudetur integritas. Dii non ſinant, ut inter me reſponſumque decernat exitus. Mathematicum vincere malo, quam reprehendere. Quid nunc agam P. C. quemadmodum me vir fortis ad preces, quemadmodum parricida componam? Dicam, miſeremini? dicam, ſuccurrite? Sic rogari contra mortem ſolet. Novo mihi inauditoque opus eſt ambitu malorum. Niſi morior, periclitor. Ideo videor cauſſas reddidiſſe, ut contradiceret Pater: & ſi bene novi malignas interpretationes, non exitum captaſſe dicar, ſed excuſationem. Explicare per fidem miſeri pudoris æſtum, nunquam videbitur mori voluiſſe parricida, ſi vixerit. Ad tua nunc genua porrigo, optime pater, has ad ſcelus tantum fortes manus. Per ego, ſi fas eſt, quicquid feci, per hanc ipſam mei chariratem, qua me nondum timere cœpiſti, miſerere, Filium pietate pereuntem ne velis exitum facere parricidæ. Præſta mihi patientiam, qua me modo bello credidiſti. Finge nos in ipſo proſperi Martis cecidiſſe complexu: confectumque magnis vulneribus cadaver efferri. Relinquo tibi pro me omnes paren-

ırentes: hunc quo nos retinere voluiſſes, in ſuprema mea
'ansfer affectum: tuis manibus compone corpus, extrue
ɔgos, funeri juſta perſolve. Deinde cum jam noviſſimis
ſculis, ſupremoque diſcedens ſatiatus fueris amplexu,
ınc te fas eſt ſublatis ad cœlum manibus proclamare, Ma-
ıematice, mentitus es. Reddidimus cauſſas, peregimus
reces. reliqua vos manus, vos adjuvate cives, non ut li-
ɛat mihi mori: licet iſtud etiam ut negetis. Vir fortis
ommendo vobis exitum meum, ſi non continuo letale
'ulnus impreſſero: ſi non cum ſanguine totam animam
roperans ictus egeſſerit, adjuvate dexteram, deprimite
ɛlum, & ante omnia detinete patrem. Neſcio quam longe
ıanum ſparſurus ſit fugientis animæ dolor, quo cadat ex-
ractus mucro viſceribus, in quem ſe collabentis corporis
ıina præcipitet. Vultis ſcire quantum debeam timere vi-
turus? Metuo ne patrem, dum morior, occidam.

Declamatio V.

ÆGER REDEMPTUS.

Argumentum.

iberi parentes in egeſtate aut alant, aut vinciantur. Quidam duos filios habebat, frugi, & luxurioſum. Peregre profecti ſunt, capti à piratis. luxurioſus languere cœpit. Ambo de redemptione ſcripſerunt. Pater univerſis bonis in unum redactis profectus eſt. Dixerunt illi prædones, non attuliſſe illum niſi unius pretium, & eligeret utrum vellet. Ægrum redemit. Qui dum revertitur, mortuus eſt. Alter ruptis vinculis fugit. Alimenta poſcit pater, contradicit filius.

Pro Patre contra Filium.

Quamvis, judices, in tanta malorum continuatione jam poteram nihil ex accidentium meorum novi-
ate mirari, nullumque mihi reliquerint impatientiæ genus
dverſa, quæ de ſolatiis remediiſque creverunt: confiteor
amen hoc ſolum me proſpicere nullo metu, nulla triſtium
ecordatione potuiſſe, ut poſt piratas, orbitatem, famem,
inc quoque calamitatibus noſtris pondus accederet, quod

 rever-

reverſus eſt filius meus. Vivebam miſer, ut hunc viderem: ſolaque ſuperſtitis exſpectatione ſuſpenſus, avidiſſimam moriendi cupiditatem contentioſa mendicitate fallebam. Pudet perſuaſionis. rediſſe ſe juvenis affirmat ut vindicaretur morte fratris, ut patris orbitate gauderet: nec intelligit majorem ſe factis meis auctoritatem hac indignatione conferre. Nunc magis ſentio, quantum facinus fuerit ægrum non redimere. Queritur ſe relictum, qui potuit evadere. Utcunque igitur, judices, poteram redemptionis illius reddere de præſenti juvenis impietate rationem, & mihi crudelitas iſta præſtabat, ut filium viderer elegiſſe meliorem. Non utor tamen occaſionis hujus invidia, nec quicquid miſeræ pietatis impatientia feci, querela malo defendere. Ego vero tunc non mores liberorum, menteſque tractavi, nec mihi in illa triſtiſſima conditione ſuccurrit de comparatione conſilium. Sola, quid facerem, neceſſitas, ſola juvenum meorum adverſa ſuaſerunt. Ex duobus liberis neutrum magis amat, qui redimit ægrum. Illud plane, judices, ultra omnem malorum meorum fateor eſſe triſtitiam, quod hac aſperitate juvenis, hoc inopiæ ſqualoriſque deſpectu famam optimi fratris inceſſit. Hominem qui piraticum carcerem, qui prædonum vincula diſcuſſerat, decuerat ne voluiſſet aliter reverti. Ex quo ſe nobis tanto virium labore reſtituit, poterat ejus quoque admirationem mereri, qui pretio paulo ante ceſſiſſet. Dii immortales, quam laudem, quem gloriæ favorem impleverat! ſi paſceret patrem, redemerat fratrem. Relaturus vobis, judices, ordine malorum meorum eventum, quem nemo tam crudelis, nemo tam ſævus audiet, ut me non paſcat, hunc ante omnia, qui ſe queritur in fratris comparatione damnatum, ſecreti doloris indignatione convenio. Quid agis impotens ſuperbe? Tu neſcis utrum fuerim redempturus ex duobus ſanis, ex duobus ægris. Habui enim, judices, filios diverſiſſima mentium corporumque qualitate compoſitos: & ſicut mox probavit ſæva captivitas, in totam diſſimi-

diſſimilitudinem, vitæ quoque genere diductos. Hic namque robuſtus ac patiens, non moliri proſperis facile, non accidentibus frangi: & quem de voluptatum gaudiorumque contemptu ſcires parem quandoque fortunis, traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra conſtantiam. Ille vero pariter in lætitiam metuſque reſolutus, alienus à curis, ſolicitudinibus impar, delicatus, impatiens, & jam ſimilis ægro. Sed apud patris affectus hæc ipſa liberos diſſimilitudo jungebat, & erat quædam inæqualitate charitatis æqualitas quod hunc ſerio laudatumque ſemper, illum jam quadam miſeratione diligerem. Quid profuit individua pietas? Erat etiam me nolente manifeſtum utrius magis colloquiis, magis lætarer aſpectu. Velit, nolit, judices, ipſa quoque querela juvenis quid de patris fateatur animo, probat. Iraſci quod non ſit fratri prælatus ægro, impatientia eſt hominis qui magis ametur. Accipite, judices, majorem pietatis æquæ probationem: filium nec peregre dimiſſurus elegi, junxi fratrem, aptavi comitem. & utroque patris latere nudato, viſus ſum mihi magis habiturus utrumque mecum, ſi pariter eſſent. Hanc apud me juvenum æqualitatem, etiam in calamitatibus fortuna ſervavit. Uterque captus eſt, ambo de redemptione ſcripſerunt. Diſſimules licet, iterum tamen & inter adverſa perſuaſionem charioris invenio. In captivitate communi puto minus ſperavit ille de patre qui languere cepit. [1] Tu mihi nunc impotentiſſime juvenis, tu quæſo reſponde. Quid aliud facere debuerit pater duos redempturus? Cunctas facultates in precia collegi: rus, ſervulos, penates, & omnia utiliora properanti feſtinatione perdentis addixi, & ultra quam non poteſt excogitare ſummus affectus, nihil ſenectuti meæ, nihil dubiis caſibus (prô inconſulta pietas!) nihil neque illi reſervavi, quem redemiſſem. Quantum, judices, ad piratas tulerim, ſcire poteſtis ex hac fame. Fuerit pre-

1 *Tu mihi nunc impotentiſſime.*] Malim, *impudentiſſime*, &c. Tunc *cunctas facultates in pretia collegi*, malim *coëgi*. *Meurſ.* Exerc. Critic. part. II. cap. 26.

precium licet exiguum, parvumque, dum totum: fingite quamlibet divitem, quamlibet pauperem patrem, nemo unquam plus pro liberis dedit, quam qui ſibi nihil reliquit. Utrumne igitur, judices, nemo mortalium habet precium plurimum liberorum? An piraticæ feritatis ingenium eſt, in captivorum taxatione ſolos æſtimare redimentes? Dii immortales, quam arrogans me pirata, quam ſuperbus excepit? Parum, inquit, attuliſti ſenex, languet alter. Quid ego à diis hominibuſque merui, quod mihi non redditurus utrumque, non ipſe potius elegit? Sævus, & humani doloris artifex, negavit à me duos poſſe redimi. Deinde ut hoc triſtius, ut difficilius eſſet, redditurum ſe dixit utrum maluiſſem. Vides juvenis, quantum pietati meæ teſtimonium reddiderit ipſa crudelitas. Conditio non ponitur niſi duos redempturo. Expectatis, certum habeo, judices, ut in triſtiſſimæ neceſſitatis poſitus abrupto, ad ægrum continuo properaverim. Quis non putet audita conditione, vincula me ſtatim detraxiſſe languenti? Oderitis licet confeſſionem meam, deliberavi. Tenuit inter illos inexplicabiles doloris æſtus, perquam longum pietas miſera conſilium: & quod nunquam ſatis manibus Filii, nunquam ſatis excuſabo conſcientiæ meæ, non ſtatim mihi ille deficiens unicus fuit. Diſſimules licet orbitas, ego mihi plurimum videor adjeciſſe languori cunctationis mora, & ſenſit infelix quid in electionis hujus neceſſitate fuerim neutro languente facturus. Tandem, quod ſolum habebat ambitus genus, deſperatione prævaluit. Accepi fateor illum qui ſolutus quoque non ſequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Si eſſet in rebus humanis ulla clementia, merueram etiam de piratis ut mihi duo redderentur. Utinam, judices, juvenis illius vita præſtaret, ut videretur non periculi miſeratione, ſed charitate prælatus. Me infelicem, quod bonam habeo cauſſam. Explicuit juſtitiam comparationis, qui deceſſit etiam redemptus, & in peri-

turo

turo Filio nihil aliud electum eſt. In quo fui miſer famæ periculo ? Filius meus languore defunctus eſt. Tamen Pater occiderat ægrum ſi reliquiſſet. Videram continuo, judices, in carcere illo quantum promitteret conſtantia hominis, quem non captivitas, non expectatio Patris, non fratris fregiſſet infirmitas. Nec immerito de fortiſſimo juvene cuncta ſperavi, ſi fuiſſet ad omnes conatus explicato languente liberior, Tandem miſeros fortuna reſpexit, & puto contra prædonum commenta feritatem, ipſa conſenſit, ut nobis quem negaverant, non abſtuliſſent. Non quidem mihi, judices, arrogo temporis illius providentiam, nihil me fateor feciſſe conſilio : poteſt tamen utriuſque juvenis exitus neceſſitatibus meis aſſignare rationem. Periit quem redemi, reverſus eſt quem reliqui. Inveniſſe te putas juvenis, Patrem cibos & alimenta poſcentem? Quærebam precium tuum, teſtor clementiam mitiſſimæ civitatis : hæ preces, hic rogantis ambitus fuit. Miſeremini date ſtipes, indulgete, conferte, repetendus eſt ille qui redimi maluit fratrem. Sed & hac te decebat reverſum proclamare voce, Erige vultus pater, attolle triſtiſſimam faciem : vindicati de ſæviſſimis prædonibus ſumus, duos redemiſti, alimenta poſco, poteram non adjicere, filium pater, ſed mendicus hominem, ſed juvenem ſenex. Quis enim magis ex ipſis rerum naturæ ſacris venerandiſque primordiis deſcendit affectus? Quid etiam inter liberos ac parentes tam commune, tam publicum, quam ut alicujus famem proximus quiſque depellat? Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in commune ſuccurrere, & per mutuas auxiliorum vices in altero quemque quod pro ſe timeret aſſerere. Nondum hæc charitas eſt, nec perſonis impenſa reverentia, ſed ſimilium accidentium providi metus, & communium fortuitorum religioſus horror. In aliena fame ſui quiſque miſeretur. Sic cibos obſidio partitur, ſic inopiam pariter navigantium frequenter unius alimenta paverunt. Hinc & ille venit affectus, quod ignotis cadaveribus humum

mum congerimus, & inſepultum quodlibet corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, ut non quantulocunque veneretur aggeſtu. Parentibus vero liberi non præſtatis alimenta, ſed redditis: quanto, dii deæque breviora, quanto minora pro tot infantiæ, tot pueritiæ ſumptibus tam variis vel abſtinentiſſimæ juventutis impendiis? Si mehercule hoc quoque officii genus natura permitteret, bene pro deficientibus aliquid & vita veſtra deperderet, iterumque ex illa quam traxiſtis anima portio brevis in ſuum rediret auctorem. Vultis ſcire quantus nomini noſtro debeatur affectus? quanta veneratio? non eſt beneficium quod paſcitis: ſed eſt facinus quod negatis. Liberi parentes alant. Pudet ſacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit? Quid imprecer homini, qui primus fecit [1] ut pietate juvaremur? Liberi parentes alant. O crudele factum! O nunquam triſtior fames! ita paſcit ille qui cogitur? Non meruiſti, inquit accipere. Diſcede pietas, quieſce paulisper: infirmitas remuneranda ſit. Primum lex ſeveriſſima eſt, ut fortius alimenta poſcantur. Perdiderunt pulchritudinem ſanctitatemque naturæ, qui putant illis parentibus jura ſuccurrere, quibus apud liberos ſalva eſt de mutua charitate reverentia. colliſis proſpexere pignoribus, & inter tam venerabiles affectus hoc quoque dignum providentia fuit, ut aliquid & odia præſtarent. Quereris, iraſceris, & ideo juberis. expectandum eſt videlicet ut liberorum parentumque concordiam præferant totius merita vitæ, & ut pietas, natura, ſanguis accipiant quotidie tanquam amicitiæ nexum: & niſi nos promeruerimus obſequiis, adulatione, patientia, natales ortus & pignora prima perierunt? Si vultis, judices, ut huic nomini ſalva ſit in omni perſonarum diverſitate veneratio: bonum Patrem Filius alat, lex malum. Non faciam hanc contumeliam rerum naturæ, non faciam legi, ut excuſem vel peſſi-

1 *Ut pietate juvaremur.*] Scribendum eſt: *ut pietas juberetur.* vel, *ut pietatem juberemus.* hoc eſt, pietatem, quam natura ſine lege innatam & inſitam habere debet, lege ſancire cogeremur. *Gronovius.*

peſſimum patrem, ut ſacro nomini tentem gratiam petere de venia. Sim licet crudelis ac ſævus, Filium tamen diutius amavi. Clauſerim paternos penates, de teſtamento, de ſpe ſucceſſionis expulerim, oneraverim vinculis manus, fœdaverim membra verberibus: perſolvi gratia non poteſt nec malo patri. Arrogans, impotens ſum, nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cœpit primo die. Facilis, mitis, indulgens, vocabula ſunt iſta minoris affectus: propter hæc aleretur amicus, paſceretur extraneus. Veſtrum quinimmo crimen eſt, quod interdum aliud ſumus: & (unde manifeſtum eſt diverſitatem noſtram venire de moribus liberorum) non invenias aſperum patrem, niſi jam peccantis ætatis. Quid ais? rigidus, immitis ſum: ideo paſce, tantum paſce, non ultra malo pro reverentia nominis noſtri. Quicquid præſtatis inviti, & cum alitur pater quem quereris indignum, accipere mihi videntur omnes parentes. Si vis, affectum debes: ſin minus, neceſſitate ſervitutem, patientiam Non tanquam pater alitur, qui tanquam bonus amatur. Sepone juvenis, differ querelas, tunc iraſceris, tunc objicies mihi, cum proſperitatum, cum ſecundorum officia depoſcam. Non talis ad tua genua provolvor, ut extimendus ſim. Nulli malus eſt pater, cum eſſe cœpit infelix. Aſpicis collapſum, & ex omni calamitatum genere miſerum, & ultra quod accidentium menſura non exit in orbitate mendicum. Riget ſquallidi capitis concreta canities, vigor priſtini vultus vacuis luminibus intabuit, & per obſtantium crinium illuviem tenuis arentium jactus oculorum. Hæret aſtricta nudatis oſſibus cutis, & in fame ſua homine conſumpto, jam membra ſine corpore. Iterum bonus ſum: in priſtinam religionem de calamitatum horrore reſtituor. Adeone non habent hæc ipſa ſupplicia pœnas, quod poſco, quod rogo, quod mendicus ſum filii mei? Et quam multa dii, deæque non poſſunt pro nobis impetrare leges? Quanto plura ſunt quæ negantur cum præſtant inviti? Non exigo ut tuis manibus

nibus porrigas cibos, ut conſoleris, ut foveas: projice quod rapiam, abjice quod colligam. Genus ultionis eſt paſcere, nec miſereri. Si tamen, judices, fas eſt impietatis hujus ullas accipere cauſſas, & filium qui non alit, putatis reddere poſſe rationem, æſtimate per fidem quod ſit facinus illud, cujus ultionem debeat exigere aliquis de fame patris. Captum me, inquit, non redemiſti. Quis non putet queri de filio patrem? Quemquamne dicentem feras, nihil tibi debeo qui mihi vitæ luciſque beneficium ſemel præſtitiſti, quia hunc ſpiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua rurſus accepi? Iniquiſſima magnorum conditio meritorum eſt, ſi quicquid non fuerit adjectum, de prioribus perit, & peſſimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua ceſſantia. Non redemi. non tamen ideo minus eſt quod in hunc te divinorum humanorumque conſpectum de noſtra protulimus anima. Maria terraſque, & infatigabiles ſiderum curſus, & cuncta ſacro fulgore lucentia nos ut fruereris oſtendimus. Has quas ſubtrahis manus, hæc verba quæ negant de meo ſpiritu, de meis viſceribus hauſiſti. Gaude potius, exulta quod tibi patris aſperitas præſtat boni Filii jactationem. Solus habet quod imputet patri, qui queritur, & paſcit. Quam multa, judices, huic querelæ reſpondere poteram, propter quæ filium ſalva pietate non redemiſſem? Quis non acciperet excuſationem, ſi dicerem, Impediit quamvis properantem ſenectus, inopia, languor? Pretium non tam feſtinanter inveni. Explicare non potui navigationem juvenibus quoque fortibuſque difficilem. Solus ac ſenex non illa qua ſperaveram proſperitate direxi. Per quos metus, per quæ peregrinationis incerta properavi? Remove juvenis indignationem, nihil plus pro Filio factum eſt quem recepi. Non fortunam tibi debeo, ſed affectum: non exitum, ſed voluntatem. Pro duobus precia contraxi, pro duobus maria conſcendi, pro duobus genua tenui. Rogo uter magis amaretur, ſi mihi piratæ duos reddidiſſent? Age tu nunc juvenis ad faciendam inopiæ Patris invi-

idiam (ſi videtur) exclama, Famem obtendis, ad quam
uria, prodigarumque voluptatum continuatione veni-
'exhauſiſti ſenex cenſus in precia meretricum, quan-
m & huic jubetur neceſſitati pietas veſtra ſuccurrere, &
juæ inopem, quæ patrem nominare contenta eſt, filium
remiſit ad cauſſas. Quid vero ſi in educationem, in diſ-
ius, in precia vacuatus ſum? Excedit omnem ſcelerum
paratíonem, patrem mendicum facere, nec paſcere.
ıtat judices hoc, quod non eſt redemptus, ampliare alia
nis invidia. Fratrem, inquit, mihi prætuliſti. Fateamur
liſper hoc crimen, agnoſcamus hoc nefas. Impuden-
me generis humani, tu non feres ut frater tuus vel ma-
ımetur? Vides enim, prælatus eſt tibi neſcio quis affe-
, poſſident charitatis tuæ locum pignora de minoribus
pta nominibus. Illum nempe, cujus æque ſpiritus de
eribus his trahebat ortum: qui patrem vel ſolus im-
et. Peſſimus eſt mortalium, qui amari fratrem ſuum
ſui charitate putat. Tu cuſtodies utrum frequentius
ıler, utrum ſtringam magis arctiore complexu? Non
ıoc impatientia, nec circa patris affectus ſacra de pieta-
ontentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari ma-
quem non ames? Falleris juvenis, longeque te ab intel-
u rerum naturæ ſepoſuit prava perſuaſio, qui putas ex
rnis affectibus filio perire, quicquid in altero de neceſ-
e præponderat. Par eſt in omnes liberos, eademque
as, ſed habet in aliquo plerunque proprias indulgentiæ
ſſas, & ſalva charitatis æqualitate, eſt quiddam per quod
to mentis inſtinctu ſingulos rurſus tanquam unicos a-
mus. Hunc primus naſcendi locus, illum gratiorem
fecit infantia. alium lætior vultus, & blandior oſculis
lexibuſque facies, quoſdam magis ſeveritas probitaſque
ımendat, in quibuſdam diliguntur impatientius cala-
ates. Et damna corporum, debilitateſque membrorum
abilius miſeratione complectimur. Salva eſt tamen uni-
ſitas, cum quicquid in alio ceſſare creditur, in altero re-

E ſtituit

ſtituit alter affectus. Securus ſis, non intercidunt iſta, non pereunt, ſed invicem vincunt, prævalent, cedunt. Filio non poteſt præferri niſi filius. Blandiar, judices, pauliſper calamitatibus meis, & ſic agam tanquam apud piratas invenerim utrunque ſanum. Attuli ſine dubio precium duorum, ſed utrunque prædo non reddit. offert electionem, ſuadete quid faciam. Quid dicitis? iſta pietas eſt, abire, diſcedere, iraſci ſcilicet, queri, & invidiam facere piratis? vos interrogo liberi, vos parentes, Non ergo facinus eſt, ideo neutrum redimere, quia utrunque non poſſis? Egregia pietas, æquare liberos, juſtitia deſperationis, & ex hoc quod ſuccurrere non contingit duobus, orbitatem facere totam. Tu vero ſenectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum hoc ſaltem feritati libet, antequam in patientiam tam ſæva decreſcat immanitas. Interim multa poſſunt afferre caſus: ſperare licet, repetere, ſperare pater, fortaſſis evadat. Quæcunque explicari coacervatione non poſſunt, per partes viceſque ſervantur: & facilius eſt diviſa ſubtrahere, quorum magnitudo laborat in ſolido. Quantum intelligo, judices, filius, cui profuturum non erat ut eligerem, hoc ſolum ferre non poteſt, quod redemptus eſt frater. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Objicit mihi quod ullum de liberis meis potuerim facere diſcrimen. Deinde queritur non ſe potius electum, & cum fratri præter ejuſdem nominis par ac ſimile conſortium reverentia quoque languoris acceſſerit, indignatur apud affectus patris non eam prævaluiſſe partem in qua tantum filius erat. Non invenio, judices, quemadmodum effugere potuerim criminis hujus invidiam, ſi hunc potius recepiſſem. Patri, cui, utrunque pirata reddere nolebat, redimendus fuit aut æger aut neuter. Quid, quod inquit, etiam luxurioſum prætuliſti? Parce, juvenis, maledictis, parce convitiis. Reliquiſtis hæc nomina, domi erunt iſta vitia, domi erunt iſtæ virtutes, ſed cum fueritis reverſi. Interim nihil aliud eſtis quam fratres, quam liberi mei,

mei, duo captivi, ambo miſeri, & diverſitas veſtra de calamitatum ſocietate conſumpta eſt. Vides quam nefas ſit alterum ex vobis mihi eſſe viliorem? Piratarum non intereſt uter eligatur. Dignum hunc dereliquiſti, luxurioſum redemiſti. Comparatione veſtra, juvenis, circa patrimonium honoreſve contenderes, & ego proclamabo, viciſſes. Sed ventum eſt illuc ubi non probitas, non mores æſtimantur, & de corporibus ſola taxatio eſt. Unde triſtes toleraret caſus, ferret ſordes vinculorum, piraticam famem juvenis, quem torquere ſolebat noſtra frugalitas? unde in illa ſolitudine carceris duret animus convictibus ſemper comitatibuſque lætatus? Expecta tu, quem decet honeſta patientia, laudabilis labor, qui tibi difficultatum reddis ipſe rationem. Tu differris, luxurioſus redimitur. Quid vis? Prætuli illum de quo ſoli tibi querebar: quem cum vellem caſtigare, reprehendere, te ſolebam laudare, mirari. Exaggera quantum voles vitia fratris: luxurioſum, perditum voca, dum ſcias te ſic magis probare non animum fuiſſe patris, ſed de calamitate rationem. Ille eligit, qui recipit ante meliorem. Sed parce quæſo juvenis, adverſorum interpretationi. Non eſt electio, alterum recipere, cum precium attuleris duorum: diſcrimen illud non ego, ſed pirata commentus eſt. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus eſt, quo duos amo. Et homo apud quem filius ſola prævaluit gratia calamitatis, non fratrem tibi prætuli, ſed quod in te fratri prætuliſſem. Conſilium hoc putas fuiſſe patris? Fortunæ eſt, qua capti pariter eſtis, qua decubuit alter, qua non convaluit redemptus. Cum propter duos venerim, quod in altero mihi pirata conceſſit, idem eſt ac ſi mihi neutrum reddidiſſet. Sed quouſque facti mei diſſimulabo rationem? Æger electus eſt, reſpondete nunc, ſi videtur. Luxurioſus perditus fuit. Parcamus quæſo memoriæ, revereamur ſuprema cineris, pœniteret me fortaſſe ſi viveret. Iterum ac ſæpius (quod neceſſe eſt) ipſa criminis mei voce defendar, Ægrum redemi. Non habent pro-

fecto, non habent diſcrimen liberi, niſi de calamitate: & inter homines quos natura pietatis æquavit, differentiam niſi de dolore non explices. Non cum uſu nunc veſtro, non cum moribus loquor. Ille anhelat, illius ſunt laſſa ſuſpiria, ad illum ſerius veni. Excogitaſti rurſus fortuna quod ſupercreſceret charitati, quod poſſet ſacris nominibus accedere. Hic ſolus major affectus eſt quam filios amare, filii miſereri. Me quidem, judices, ſi quis interroget, conditio illa non fuit vera, non ſimplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium. Ægrum mihi non licuit relinquere, licuit eligere. An fas fuiſſe credis, ut juxta moriturum tu redderes? & homines ejus immanitatis, ut poſſent liberos cum patre partiri, paterentur eum ſibi relinqui, quem periturum ex hoc probabant, quod illum pater non eligebat? Tentata eſt miſera pietas, & placuit hoc quoque addi calamitatibus noſtris, ut onerarer pudore conditionis partes non habentis. Cum in comparatione ſani æger offertur, ideo ponitur, ut eligatur. Supereſt, niſi fallor, judices, ut cum ſibi prælatum fratrem queratur: æſtimetis utri tunc magis debuerit pietas noſtra ſuccurrere. Eſt quidem, judices, humanæ infirmitatis iſta natura, ut ex omnibus accidentibus graviſſimum putet quiſque quod patitur: & cum aliena cogitationibus, noſtra dolore tractentur, neceſſe eſt apud impatientiam ſuam vel minora prævaleant. Languor eſt tamen, languor cui merito ceſſerint cunctæ calamitates, in cujus comparatione conſolari ſe poteſt genus omne miſerorum. Stringat licet manus ſæva captivitas, profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamen colludere catenis, artus extrahere nexibus: & habet aliquid æquanimitatis, cum pœna ſua poſſe rixari. Sæviunt regna tormentis, bella vulneribus, ſed levius afficit quicquid viribus feras: & cum in plenum adhuc ſanguinem adverſa ciciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus viſceribus immiſſa tabes cotidie aliquid ex homine præmittit in mortem?

mortem? cum cibos, hauſtus, & omnia blandimenta vitæ fames faſtidit, & poſcit? deſiderare aſſidentium officia, dehinc ferre non poſſe? gravari quos appetieris attactus? per totum cubile corpus velut ſuper ardentes exagitare flammas? Lux fatigatis luminibus gravis, vox ſola de gemitu. Cum ex duobus captivis languet alter, una eſt inæqualitas patris eligere ſanum. Retuli, judices, uſque adhuc in penatibus ſuis juxta parentes propinquoſque languentem. O carcer, ô morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille carcer, quem ſeveritas legum, quem poteſtatum juſtitia commenta eſt. Non poſſunt humani metus, humanarum cogitationum ingenia ſatis abundeque concipere quæ vidi. Jacet ſub immenſæ rupis abrupto triſtis, & ultra naturalem profundæ caliginis noctem merſus piraticis artibus ſpecus, quem tota circumfuſi vaſtitas maris, & undique minantibus ſcopulis illiſa tempeſtas terrore ruituræ molis everberat. Horrent cuncta crucibus, ſquallent circunjecta naufragiis, nullus niſi in ſupplicia morteſque proſpectus & ad infelicium captivorum metum præmiſſus de ſimili exitu dolor. Spiritus ſolus intus vivit, quem vinctorum trahunt redduntque gemitus, quem tot contulere languentes. Hoc erat ubi jacebat æger, illud tot annorum ex quo cœpit pirata graſſari, idem cubile. Corpus quod gravaretur aſſidentium ſedulas manus, jacet inter vincula, quibus inſtringat adhuc recentem pirata captivum: & quamvis tenuata de nexibus membra labantur, rurſus in modum ſtringentium tenent, quæ nullo ſuſpenſa nixu velut victo homine ſederunt. Qualis erat ille ſub ferro, cujus exangues manus vix levia velamenta transferrent? Quis inter complorationes gemituſque ſomnus, quem vix ſilentia ſolicita præſtarent? Ad quæ colloquia triſtitia reſpiraret? Undique pares ſimileſque miſeri, & veteribus captivis adjectus cotidie novus aliquis impatiens. Compara, ſi videtur, huic ægro captivitatem tantum tuam. Tu quereris quod cibos pirata non præſtet, ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cu-

bile frangit: ille ad ſingulos ardentis corporis motus in ſua vincula verſatur: & quocunque membra laſſata dolore tranſtulerit, in ſupplicium redit renovata patientia. Breviter ſæviſſimi languoris definienda menſura eſt. Non poteſt ex illo ſanari, nec quem redemerit pater. Inſta nunc, ſi videtur, ac ſubinde, juvenis, interroga, cur ægrum potius elegerim. Reddi à me poſſe rationem cur hoc fecerim, putas? Ego vero non poſſem nec ſi te redemiſſem. Quid enim ſi reſpondere jubeas orbitatem, cur in exequias totos egerat cenſus? Quid ſibi velit ille funebrium longus ordo pomparum? Cur ſuper flagrantes jaceant rogos? Cur ardenti non divellantur amplexu? Et ego dico, proclamo, fateor, erroris aut dementiæ furor eſt cum feceris. Hoc eſt ergo, inquit, quod de te præcipue queror, moriturum mihi prætuliſti. Quæſo juvenis, ne nobis putes tantum ineſſe feritatis, ut illum potuerimus exiſtimare moriturum. Vis non ſperem victurum filium, quem tunc primum aſpicio, complector ægrum, quem pirata non recuſat ſibi relinqui? Si perſuaſionem patris interroges, quicquid eſt quod miſer torquetur, afficitur: non languorem credo, ſed impatientiam, deſiderium, dolorem. Hominis qui apud piratas languet, unum remedium putes, ut redimatur. Sed non eſt, quæſo juvenis, quod hoc patrocinium de tam calamitoſa pietate concipiam, ut dicam, victurum putavi. Exaggero quinimo invidiam criminis mei. Redemi fateor illum, qui dilationes, qui moras ferre non poterat, in quo mihi pirata vendebat brevia oſcula, paucos dies. Si me hercle uterque fuiſſet æger, illum redemiſſem, qui prior languere cœpiſſet. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem jam membrorum contentione laſſatum fluctus hauriret. Si vulneribus confectos remiſiſſet acies, properantius ei clauderem plagas, per quem animam largior ſanguis egereret. Ignoſcite dii pariter atque homines, non poſſum de liberis, poſſum eligere de miſeris. Gratias quinimo fortunæ, gratias ago, quod adhuc æger ſentit, intel-

intelligit. Alioqui cadaver acceperam, & precia duorum pro funere tantum ſupremiſque perſolveram. Neſcis quantum pudori, quantum adjiciat affectibus meis inter tam impares æquata conditio. Æger qui tantundem eſt piratis, plus eſt patri. Velis tamen nolis infelix ſenectus, fatendum eſt quod merito, quod ſumma pietate factum eſt, quam difficile fecerimus. Quæ tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miſer electione diſcurrerem? Hunc diutius oſculabar, illum putabam deſperatione moriturum. Lacrymas ad languentem gemituſque tranſtuleram, & tu mihi videbaris futurus æger. Quoties catenas tuas ſoluturus invaſi? ſed mihi commendabat relictum, quod te prætuliſſem. Quam frequenter jam laxata miſero vincula rurſus impoſui, dum mihi tua potius ſanitas placet? Diſſimulare non poſſum conditionis illius ſecretas difficultates. Redimi debebat æger, ego te volebam. Ponere vos, judices, velut in illa neceſſitatis meæ præſentia volo. Ecce, infelix ad primum aſpectum Patris conatus aſſurgere, illas pallentes ſordibus manus paululum tanquam amplexus daturus erexit: nec uſque in cervices meas ſpiritu jam deficiente perlatas, in ſuum miſer iterum cubile dejecit. Totus ille circa nos carceris populus obticuit: & ne colloquiis noſtris terribilis catenarum ſtridor obſtreperet, laſſatos artus in ſua tenuere patientia. Ego ſerius gravis hinc, ſi videtur, incipiam. Luxurioſe, meruiſti. Jgnorat profecto paterni doloris æſtus, quiſquis ſolatium putat ut de languente filio queratur, ut moribus mentique maledicat. Abite virtutes, ignoſce probitas, charior eſt ex liberis ille qui moritur. Mihi vero fateor hinc aliqua languente filio veniſſe ſolatia, quod vixit infelix quemadmodum voluit, quod fuit hilaris ac læta brevis ætas. Crede juvenis, & pro te jam maluiſſem ut luxurioſus eſſes. Cui tu tempori, cui dolori rigorem ultionis, frontem caſtigantis injungis? Impatientiſſima res eſt perdere filium cui videaris iraſci.

Corruptum me precibus putaris, ambituque lacrymarum? Hoc vicit æger, quod non rogabat. Aſſidebam miſero, demittebat oculos, interroganti reſponſum de lacrymis tantum gemituque reddebat. .agebat me deliberante jam victum, cum repente miſeras manus velut recidentis amplexus poſuit in ſinu meo. Et cum laſſa ſuſpiria per ardentes anhelitus egeſtis ſæpe viſceribus, cum diu collatis uterque ſingultibus miſcuiſſemus laſſas ſine voce lacrymas, tandem ſpiritu vix in pauciſſima verba collecto, Tibi quidem, inquit, gratias ago pater, quod redempturus utrunque veniſti: non adeo tamen ſenſus meos languor hebetavit, ut exitum conditionis hujus ignorem. Ego luxurioſus, ego perditus, nunc vero ſuper infamiam nominis hujus immorior. Utinam hoc ſaltem mihi ſero fata præſtarent, ut reſiduum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Sed ſi mora eſt longior properantibus expectare pereuntem, ite ſuperſtites, ite felices: has tantum reliquias commendate piratis, ne merſus profundo, & projectus in fluctus, exitum faciam hominis ad quem non venerit Pater. Unde enim ſperare poſſum, ut revertaris, ut facias? Tunc ſuper abrupta verba tota defectione conticuit, ſtrictiſque vitalibus circa dolorem ſuum membra riguerunt. Exclamavi fateor, quid agis infelix? cur deſperatione collaberis? Attolle pauliſper oculos, confirma, dura, te frater elegit. Viſa eſt poſt hanc vocem meam peracta conditio, continuo pirata detraxit catenas, vincula laxavit. Vultis elegiſſe me negem? Vultis in lucem diemque productus, carceri ſuo reddatur æger? Ego vero non habui verba, quibus me deliberare, quibus nolle contenderem. Vultis ſcire quid Pater, quid pirata præſtiterit? Ego duos redemi, ſed alterum accepi. Ut ſcias, inquit, ægrum redimi non debuiſſe, defunctus eſt. Crudeliſſime generis humani, qui nos putas precium tuum perdidiſſe, audi quam multa nobis in morituro filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula catenaſque deficiens, reſpiravit aliquid in toro, tandemque

liberas

liberas vinculis manus per totius lectuli ſpatia jactavit, poſt impias carceris ſordes illum cum ferali veſte ſqualloren exuit, pauliſper æger vidit propinquos, allocutus eſt amicos, mandavit, exegit: & quamvis ſuprema ſorte collabens, prius tamen luce cœli libera ſatiatus eſt. Contulit mihi grande velit nolit fortuna in orbitate ſolatium, filium qui relictus mea fuit moriturus invidia, non occidi; ſed perdidi. Quid ais juvenis? Ita ſi moriturum filium redimere non debui, non ſufficit hæc tibi de me pœna, quod ille deceſſit? Iraſci patri tantum fortaſſe fas eſſet, ſi viveret frater: tunc alimenta quærenti reſpondere poſſes, Poſce prælatum. Quantum intelligo, qui de mendicitate Patris vindicaris, ægri es redempti juvenis inimicus? Neſcis quid ſit invidiam facere patri. Melior erat tua cauſſa, ſi mei miſereris. At quanto, dii deæque, alius fuit ille infeliciſſimi juvenis affectus? Nuncio enim, & audiente & tota civitate teſte proclamo. Tibi gratias agebat ille dum moreretur. Credo me hercle hoc miſerum dolore conſumptum, quod ſibi videbatur pretium ſuum mihi perdidiſſe. Non aliter igitur quam ſi te præſente deficeret, Per illud, inquit, frater optime, natalium noſtrorum ſacrum venerandumque conſortium, per ſocias peregrinationes, per adverſa communia, per hoc quod & tu languere potuiſti, ſi te vel tua quandoque virtus, vel ſatietas ſecura prædonum piratico carcere emiſerit, commendo tibi ſenem quem facimus uterque mendicum. Teſtor immortalia numina, & infernarum ſedium deos, paſcerem patrem ſi te redemiſſet. Ego tamen, inquit, mihi debeo, quod reverſus ſum. Non quidem quicquam velim juvenis, virtutum tuarum admiratione detractum, audias tamen neceſſe eſt in hac pietate verum. evaſiſſe te putas ingrate? Dimiſſus es. Mea pietas iſtud, mea fecit electio. Unde enim evenit quicquid ante captivitas tua præſtare non potuit? Jacta quantum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis ſcire quid negligentes fecerit ſecuroſque piratas? Acceperant precium duorum.

Intelligit, judices, & ipſe juvenis, non eſſe ſe calamitatum noſtrarum juſtitiæ parem, & ſic agit, tanquam alere non debeat. Itaque transfert in hoc defenſionem, ut poſſe ſe neget. Quid dicitis judices? Feretis hoc dicentem juvenem corpore atque ætate robuſtum. Non habes opes, ſed membra, ſed vires? Nam neque ego laborem, nec difficiles poſco conatus, contentus ſum juvenis, ut velis. Cibos me poſcere putas? Humeros poſco quibus incumbam, manus quas eliſo pectori apponam, ſinus in quos egeram exhauſtarum reliquias lacrymarum: ut ſepelias, ut hæc cum miſeri illius membris oſſa componas. Non alimenta quæro, ſed filium. Quid, quod nec grave longumque ſupremæ pietatis exigimus officium? Non diu viverem, etiam ſi me duo paſceretis. Securus ſis, brevi te gemitus mei liberabunt, aſſiduis planctibus everberata vitalia. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rurſus omnibus gravem? Conſumpſi fletus, clementiam civitatis exhauſi. Non alit populus hominem quem paſcere filius debet. Quid ſibi vult hæc aliena calamitatibus noſtris, aliena virtutibus tuis, juvenis, aſperitas? Abſtuliſti mihi malorum quoque meorum verecundiam. Quicquid faciebam, mendicitas eſt ex quo reverſus es. Durat in ſuſcepto rigore juvenis, & ad miſericordiam non memoria fratris, non patris contemplatione deflectitur. Exclamaret alius hoc loco, Ex tua fide dignus quidem eras impotentiſſime generis humani, quem in tormenta mea doloremque redeuntem, vincula rurſus ac pœna carceris exciperet. Et inſultes huic confeſſioni licet, [1] allegare non poſſum. Quid mihi miſeras ultiones, quid triſte monſtratis auxilium? Faceret hoc pater qui redimere noluiſſet. Age nunc vivaciſſima ſenectus, redeamus ad preces, quod ſolum vis paternæ pietatis agnoſcit, hic quoque rogemus. Per ego te, juvenis, illos meos, de qui-

1 *Allegare non poſſum.*] Legerem, *alligare*. id eſt, facere, quod mihi licebit ex lege, ſi vinco. Lex enim, *aut alatur, aut vinciantur*. Credibile eſt autem impium juvenem, ſi ſciat hos patris tam mites ſenſus, ferociorem futurum, magiſque ſeni inſultaturum. *Gronovius*.

[redacted]

de quibus nunc quereris, annos, per expertos tibi notoſque humanorum accidentium caſus, per infelicis illius manes, cui nec hoc ſaltem contigit, ut te reverſo, te præſente moreretur: paſce nunc quod te redimere volui, paſce quod fratrem tuum redemi. Non ego laſſitudinem tuam poſco, nunquam ocium meum: nec ut ipſe ſecurus quietuſque tranſigam diem, tuas operibus manus, tuum laboribus aſſigno ſudorem. Jungamus mutuæ pietatis officia, par flebile, par omnibus ætatibus nominibuſque reverendum eſt nobis negocium cum civitate mitiſſima. Quanto libentius dabunt, cum viderint pariter, unaque miſeros mutua ſuſtentatione connexos? Et ego quidem rogabo, qui ſoleo, ſed in tuos ſinus populus congerat ſtipes. Quicquid preces, quicquid impetraverint lacrymæ meæ, accipe, tuere, diſpenſa: pro tua fama, pro tua ſum pietate ſolicitus. Ego mendicabo, tu paſces.

DECLAMATIO VI.

CORPORIS PROJECTI, IPSA EST ANUS CÆCÆ.

ARGUMENTUM.

Qui in calamitate parentes deſeruerit, inſepultus abjiciatur. Qui habebat uxorem & filium, captus à piratis ſcripſit domum de redemptione. Uxor flendo oculos amiſit, filius retinente matre profectus vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis deceſſit. Abjectus in mare, & appulſus ad littus patrium, eſt ejectus. vult illum ſepelire pater, mater prohibet.

PRO PATRE CONTRA MATREM.

ETIAMSI, judices, in hac aſperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impune vivit, hæc omnibus natura eſt, ut ſua cuique calamitas præcipue miſera atque intoleranda videatur: inter omnes tamen hoc conſtet neceſſe eſt, infelicitatem meam tantum cæteras ſupergreſſam, ut prorſus hæc ſit quæ fleri debeat uſque ad cæcitatem. Quid enim paſſus ſum tam leve, ut

non

non comparatio mei felices aliorum etiam miſerias faciat? Grave eſt à piratis alligari, magis dicat hoc qui ſciat quam cito capti moriantur. Alligatus ſum, ſed tamen miſer magis queror quod ſolutus ſum. Indigna eſt impietas in ſuos, quæ quanta verſetur in hoc judicio, videtis. Sed mihi hoc quoque querendum eſt, quod me & uxor nimium dilexit, & filius. Quid ego putarem in rerum natura poſſe reperiri quod orbitate acerbius videretur? Non contingit mihi, quod cæteris miſerrimum eſt, filium efferre. Parum eſt quod juveni ſingularis exempli cauſſa mortis fui, & tam precioſa redemptus anima, ſenex odioſus morte filii mei vivo. Parum eſt quod mihi luctum meum fluctus nunciarunt, & aliud agenti patri ſubito ad littus orbitas appulſa eſt, quod miſerrimum juvenem toto jactatum mari, etiam ſi nemo interpellaſſet, ſero ſepelirem: adhuc ſupremo prohibeor officio, & ne quid ſolatii contingat, perdo etiam matris miſericordiam. Injicit erranti corpori manum mulier, & piratis & tempeſtate crudelior: atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea eſt. Ne quis tamen erret ignotus, non eſt filii mei Noverca, ſed Mater. O facinus, ô cladibus noſtris mutata natura! Mater ignem ultimum filio negat, & mulier [1] quæ maritum quoque ſuum debilitata deſiderat. Quis hoc de iſta credat? Filium non flet funditus everſa, fulmen hoc gladiumque non ſentit. Comparet dolorem, quanto minore cauſſa excæcata eſt? Hujus judices, pœnæ ab ipſa morte repetite crimen. Ego ſum, ego & alligavi filium meum, & infamavi: & ne non accedat graviſſimi doloris comes pœnitentia, in illum mortiferum carcerem merſi. Quo fato parentes miſer fortitus eſt, ut illi vitam pater, ſepulturam mater auferret? Nam ut pietatem filii mei ſemel indicem, patrem redemit. Si quod ego redierim, uxor iraſcitur, reddat rationem cur acceptis literis meis fleverit. Atqui miſerrimus juvenis quo-

1 *Quæ maritum quoque ſuum debilitata deſiderat.*] Scribe, *debilitate*, hoc eſt, eo uſque, ut deſiderio nimio debilis fiat, veluti quæ flendo oculos amiſit. *Gron.*

quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem jubebat, uterque parens erat calamitate devinctus, unus autem ſuccurrere utrique non poterat, invenit tamen ingenioſa pietas, & utrique ſubvenit diſpendio ſui. Ipſe venit ad patrem, me remiſit ad matrem. Hoc ſi defendendum eſt, agnoſco partes meas, cauſſam planctibus agam. flere enim certe per legem licet. Alioqui diu laudare non expedit. Diligenter defendere contrarium eſt actioni noſtræ: ut impetremus funus, moramur: dum nos litigamus, dum circa cadaver noſtrum orbi rixamur, dum agitur cauſſa defuncti, dum ſepulcro lege præſcribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putreſcit interim corpus, nec totum in ſicco jacet. Cadaver ab incurſu avium ferarumque tantum miſerantium corona cuſtodit. Convenerunt etiam alieni parentes, totus in ſpectaculum populus effuſus eſt, & ignoto quoque corpori publica humanitas quaſi quaſdam fecit exequias. Deflent omnes homines, dolent: plurimorum tamen illa vox eſt, Juvenis inſepultus jacet. Miſer nec patrem habet fortaſſe, nec matrem. Jam hominis figuram vetuſtas pene conſumpſit. Jam lenta tabes in terram defluxit. Jam ſoluta cute, oſſa nudantur. Quamlibet duraveris animo, non ferres tamen iſta ſi videres. Sed audire certe potes. Ille eſt filius noſter, cujus ſpes ipſas amavimus, quem apud omnia templa & ſurdos votis deos ſuperſtitem precati ſumus, à quo ſepeliri optavimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille juvenis etiam ante hoc crimen piiſſimus. Ille dum par fortuna parentum fuit, propenſus in amorem tui. Mentior niſi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit eſſe cum Matre. Me per omnia maria volitantem, ut plus filio relinquerem, circumvenit ſævius ipſo mari latrocinium. Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cæcitatem? Iſta vero, ſi quid pudoris

habeo,

habeo, tacenda ſunt. Alioqui quis mihi ignoſcet quod vicarium accepi? Etiam ſcripſiſſe pœnitet. O literæ fletibus tremulæ! O parum alligatæ manus! O delenda uxoris oculis epiſtola! Cur indicavi, cur ſcripſi quod uxor ac filius ultimum legerent? Ut incertum ſit utrum me carius redimant, an lugeant. Cognita clade, rariſſimi uxor exempli, & prorſus talis filii mater totos efflevit oculos, fontemque illum perennium lacrymarum tantum cæcitas cluſit. Si non tenuiſſet, filium vicerat. Continuus inde planctus, incredibilis mœſtitia, aſſidua lamentatio fuit. Juvenem neſcio in me magis an in te futurum impium, ſi non redemiſſet, quem tu ſic deſiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam reddere matri non poterat oculos, redderet virum oculis chariorem. Sed videlicet eſt quædam ultima calamitatum rabies, & noviſſime in furorem vota ipſa vertuntur. Retinuit juvenem, & epiſtolis meis legem oppoſuit. O vanæ figurationes, & pectora hominum alto errore confuſa. Nemo illam non putabat timere de filio. Itaque juvenis quod ad ſolatium pertinere credidit, commendavit amicis cuſtodiam matris, ſubſtituit vici curæ ſuæ propinquos. Neque enim aliter uſque ad reditum meum cæca vixiſſet. Quicquid humana ratio valet, contulit. Si potuiſſet redimere oculos Matris, qua pietate fuit, vicarios ſuos dediſſet. Ipſe profectus eſt ſolo comitatus animo, nec ſe putavit ire ſine precio, quamvis ad piratas ferret inanes manus. Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras? adeo longa ætate ſic vixeras, ut ne precium quidem tui paraveris? Si hoc ita eſſet, teſtor deos, de redemptione literas non miſiſſem. Fuit unde redimi poſſem, judices, fuit: ſed illud totum filius Matri reliquit. Navigat ergo per horridos fluctus, & gementia littora, & ſpumantes ſcopulos, & quacunque miſer relatus eſt inauſpicatum metiens iter, prorſus ominoſe retentus, perverſis etiam votis, qui optaret alligari à piratis quos vitare quoque miſerum eſt. Quærit hæc omnia impius ille filius propter parentes, quod non præſtitiſſet frater fratri,

non

nota uxor viro. Quid differimus ultra? Non pater filio. Dii immortales, cœli, maris, inferorum præſides, uni mihi adhuc omnes male experti, vos tamen ſolos habeo teſtes, quam invitus redemptus ſim. Miſerum me, periit qui ſciebat. Nam ut primum pervenit juvenis ad piratas, afferens redemptionis meæ ſe precium, è ferali navicula avidus exiliit, vicarias oblaturus manus: ſtravit ſe ad genua ſingulorum, & ut cupiditas fecerat blandum, obſecravit omnibus precibus, miſerabili planctu, & lacrymis pene maternis: nemo unquam ſic ut ſolveretur rogavit. Nec ſane difficile fuit impetrare à piratis captivitatem, major illi pugna mecum fuit. Non dignum illud ſpectaculum latronibus erat, cum pater filiuſque de vinculis contenderent, & ſibi quiſque carcerem vindicaret. Ego jam uſu defendebam meum, & in his annis jam maturam mortem aſſerebam. At ille contra, Ego te in calamitate deſeram? ego alligatum relinquam? Et quomodo ad matrem redibo, quæ miſera deſiderio tui dies noctesque fletibus jungit? quæ vivere ſine te non poteſt? Non dicebat tamen omnia: & cum aſſiduos planctus & irrequietas diceret lacrimas, adjiciebat, Jam pene cæca eſt, fortaſſe ſi redieris, videbit. In ſumma non recedo. Fas eſt mihi etiam invitis parentibus pie facere. Non recedo, ſi perſeveras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc flevit? quandiu cecîdit oculos ſuos? Si perſeveraſſem, duos excæcaveram. Obſtupuerunt pietate tanta etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuiſſent fortaſſe juvenem, niſi redempturos parentes talem filium credidiſſent. Ipſe in ſe tranſtulit ferreos nexus, & hilarior alligatus eſt filius, quam ſolutus eſt Pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me jam catenatis manibus amplexus, poſtquam mei cura diſceſſerat, Matrem, inquit, tibi per hęc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque: ſic paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus, ſi hæc feceris: non iraſcetur mihi fortaſſe mater quod ab illa receſſi.

ceſſi. Sic in navem filii mei male permutatus vector impo-nor, & qua viſum oculi dederunt, ad piratas è puppe proſpecto: curva littora, & immenſum ſideribus fretum, & turritos urbium ſcopulos retrolego. Miſerum me, quandiu à piratis etiam navigatur? Mandata tamen tua fili perago, aſſideo, ſuſtento. Immo me hercle tu aſſides fili, tu ſuſtines, propter quem mihi etiam hujus propenſior cura eſt. Dum recedere ab uxore nolo, filium non redemi. At illum interim cotidie ſitus carceris ſtrangulat, inſidunt oſſibus catenæ, exemplum ſeculi in myoparone moritur. Mater, jam ſatis eſt, habes pœnas ſuper legem. ſepeliſſent talem virum etiam ipſi piratæ, niſi eos conſcientia ſcelerum, metuſque pœnarum ab omni littore arceret. Quod unum poterant, ſecundis projecere ventis. Excepit mitior matre tempeſtas, & (ſi qua dici poteſt calamitatum felicitas) proſpero curſu cadaver tantum non ad ipſa majorum ſepulcra depoſitum eſt. Narretur res ſeculo noſtro diverſa, & neſcio utra parte mirabilior. Filii corpus matri maria retulerunt, mater mari. Magnam quidem partem agnoſco culpæ meæ. Ego uxorem adduxi, & ne miſeram dolore fraudarem, ipſe meis humeris adverſariam meam uſque ad littora tuli. Et ſane adverſus eum prima verba, orbitatis animo æſtimantem fefellerunt. Quis autem non dolentis affectum putaſſet. cum diceret defuncto filio mater, Quid enim navigaſti? Quid maria ingreſſus es? Quid piratas petiſti? Nam illa quidem vulgatiſſima orbitatis vox eſt. Fili, cui me reliquiſti? Etiam cum tota ſuper corpus incubuit, amplexam putavi Etiam cum injecit tollentibus manum. Et hoc inquam, ſolent facere matres, ut funus morentur. At iſta legem recitat, & in cadaver filii perorat, Tace, tace miſera, ita tu iſtud optaſti? Sola ſcilicet calamitatibus noſtris adhuc defuit culpa, ut cum ſævitia nimiæ quoque felicitatis turpis ſit, procedat inauditum antea monſtrum. miſera, crudelis, ſi quid irati dii reliquerunt, ſi quid infelicitas oblita eſt, ſuis manibus perdere cupiat. Detracta
eſt

eſt fortunæ invidia, quando ſuo quoque judicio mater poſt amiſſum filium parum miſera eſt. Lacrymas ipſas noviſſime perdo, inanis domi libitina plangitur, deriſus deſignator redit, refertur rogus. Inter hæc omnia non gemitus ullus matris, non lacrymæ, non queſtus. Putes appulſum ad littus aliquem eſſe piratam. Unde hunc illi animum? Si mala ſua ideo non ſentit quia non videt, & hoc boni cæcitas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebræ corporis affectibus non obſtant. Eſtne hæc uxor mea? eſtne ille filius noſter? Liceat dubitare, ſi fieri poteſt, & ſane vix jam dignoſcendam ſpeciem vetuſtas reliquit: ſed attritæ manus, & tumida veſtigia vinculorum, & teſtis longæ captivitatis macies, infelicia argumenta, conſentiunt. Miſerum me! certus luctus eſt. Filium agnoſco, uxorem non agnoſco. Ergo quoniam de jure longior pugna eſt, & nobis feſtinandum: ſint primæ precum partes. Adeſte univerſi utriuſque ſexus parentes, dum matrem in exequias filii rogo. Per matrimonium vetus, & per mutuam charitatem quæ utrique noſtrum magno conſtat, adjicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filii plures per meum in te obſequium, jam mei miſerere, cujus ſoles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere pejus eſt, captivitate crudelius. Mea iſta pœna eſt. Quid tibi tantum mali feci? Quid offendi? Certe ego te non reliqui. Jam ſi totum affectum in hunc conſumpſiſti virum, & omnis per oculos miſericordia effluxit, tulerit ſane filius noſter merito pœnas, dederit ſpiritum ſupplicio, nihil de præteritis loquamur, quod poſtulavit Cicero etiam ab illo crudeliſſimo Siciliæ tyranno, mors ſit extrema malorum. Quod quidem cum permiſſum non eſſet, pernoctabant ante oſtium carceris precio redimentes ſepeliendi poteſtatem. Quid? tandem hoc Marcus Tullius, patres matreſque, promeruit: tu vende ſaltem, quod ſub Verre crudeliſſimum fuit. Certe ego filium redimam, nec mihi precium diu quærendum eſt, habeo manus. Nihil moveris nunc, & debilitatem tuam ja-

ctas. Singulare fœminis exemplum oſtendi narrarique deſideras, ſepulturam filii maritus à te impetrare non potuit. Vade hercule, ſi libet, & corpus in fluctus repelle. Aut ſi parum celebri loco videtur abjectum, injice manum, & ne minus te ſatiet alienum miniſterium, ipſa potiſſimum trahe. alteram manum cadaveri impone, altera duc qua frequentiſſimum rotis iter eſt, & nigra limo via. Proterat miſerum onuſtum vehiculum, & ſanctiſſimum pectus ungulæ rumpant. Ipſa quoniam deficeris oculis, eliſum caput, & oppreſſa ponderibus præcordia manibus tuis pertracta: ſi quidem audeas, iſtis etiam lacera dentibus. Litigamus, conſiſtimus, in diverſum abimus. Nempe cum viceris, omnia paria habebimus præter animum. Non ſepelies? vide quæſo, vide ne dum litigas, arenam fluctus aggeret, injiciat humum miſericors populus. Obſtas? ſi cujus clementia tumulum fecerit, effode: & cum talis ſis mater, aude indignari, & exclama, Magis amavit patrem. Cruces ſucciduntur, percuſſos ſepeliri carnifex non vetat. Ipſi piratæ nihil amplius quam projiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas eſt) ſi perſeverat eſſe filii ſui noverca, ut hac crudelitate videatur digna, quæ orbitatem ſuam non intelligit, ſi ultra hoſtium affectum, qui cæſos acie ſæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non ſepelire, niſi aliorum quoque officia præciderit, & tantum non petita ex fluctibus aqua reſtinguit ignem, ſi adeo non genuit filium ſed effudit, & illo infelici partu ingratum uteri pondus expoſuit: licet imputet nobis ut volet, quod tueri non poteſt, ſingulare mariti deſiderium, dicam tamen quod ſentio, excuſatius odiſſet virum quam filium. Quanquam in hoc mutuæ charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: vicem cæcitatis orbitate perſolvi: tamen, quod inter hæc quoque mala privatim doleam neceſſe eſt, omnem illam quam contraxerat, perdit opinionem. Jam inimici mei triumphant, jam paſſim loquuntur, illa exempli mulier, illa

illa ſeculi decus, virum redimi noluit, nec filium ſepeliri. Equidem, judices, ut ſentio neminem non mortalium favere hominis ſepulturæ convenit, quia hæc una res eſt, cujus exemplum ad omnes pertineat. Ideoque non niſi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem. Etiam ſi qua ſunt jura quæ obſtent, ſi tamen anguſtus ſaltem detur acceſſus, per quem intrare humanitas poſſit, vera clementia occaſione contenta eſt. Sive omnis in defunctis ſenſus perit, & ad operiendam fœditatem ſubtrahendamque dolori materiam: mortui viventium cauſſa ſepeliuntur: ſeu cum ad infernas ſedes anima migravit, unus hic luce viduis honos, & à ſuprema face (ut vates ferunt) petitam ulterioris ripæ ſtationem contingunt, quæ vera eſſe & credo miſer & opto, cito iturus ad filium. Certe rerum natura, ut in generandis alendiſque hominibus quæ neceſſaria erant, ex ſe ipſa proſpexit, ita cum rurſus opus ſuum reſolvit, corpora noſtra quam primum reducere ad principia feſtinat, ut deſertis etiam locis circa cadaver tracta imbribus terra concreſcit, aggerant pulverem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibit, [1] etiam ſi nullus operit. At ipſa longo tempore in terram oſſa deſidunt. Nobis vero adverſus exanimes genuit non ſolum miſerationem, quæ cogitationi noſtræ ſubit, ſed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus tranſeuntium viatorum collatitia ſepultura, inde injecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum hæc ita ſint, ſepultus eſſet filius meus, niſi incidiſſet in matrem. Et hæc, judices, non ideo ego dico, ut affectu jura corrumpam, neque vobis præcipio, ſed adverſariæ exprobro. Legem quidem iſtam quidni horream, cum id unum miſerrimo juveni ſit objectum, quod in calamitate non deſeruerit patrem? Sed quatenus luctus noſtri in jus vocantur, & flenti diſputandum eſt, & orbitati ſuæ mater iraſcitur: ſuperemus quam exorare non poſſumus. Ecquando duorum hominum miſeriora vota vidiſtis, ut de

 his

1 *Nullus operit. At ipſa.*] Lege, *etiamſi nullus operit: aut ipſa longo tempore.* GRON.

his pater ſi vicerit, filium ſuum efferat: mater ſi vicerit, abjiciat? Quæ tamen lex eſt? Qui parentes in calamitate deſeruerit, inſepultus abjiciatur. Omnis nobis in hac prius cauſſa, judices, de ſcripto & intellectu legis contentio eſt, utrum verborum ambiguitate, an voluntatis fide ſtandum ſit. Pars enim adverſa id nititur, parentem fuiſſe in calamitate, eam quæ deſerta ſit: cujus rei pœna, eſt abjici inſepultum. Quid tum fuerit in cauſſa, quid ſit poſtea conſecutum, quomodo legem intelligere conveniat, ſubterfugit dicere, neque à veſtigio ſcripti recedit, ſed nuda recitatione contenta eſt. Nos neque omnibus perſonis, neque omnibus cæcis ſcriptam eſſe legem, & juveni juſtas ac neceſſarias recedendi cauſſas: & cui rei ſemper jus ſatis plenum eſt, bonum animum fuiſſe, poſtremo non hoc eſſe deſerere contendimus, atque eo cauſſam dimittimus, ut non ſit abſolvendus adoleſcens, niſi etiam laudandus. Qui autem dubitat an ſcripti voluntatem ſequi conveniat, is mihi videtur quæſtionem tentare incertus qua de re. Ideo pauciora adjiciam, quod nobis quoque (ſi ita pergitis) afferet quandam cavillationem iſta ſermonis ambiguitas: ac videri poterit omnem actionem partis adverſæ prima ſtatim recitatione ſubvertere. Nam lex cum dicit, Qui parentes in calamitate deſeruerit: rurſuſque cum dicit, inſepultus abjiciatur. non utique id ſignificat, ut non liceat eum ſepelire poſtquam projectus eſt. Quare aut mihi quoque permittite ſic agere quomodo volo, aut (quod magis veſtram religionem decet) indignam ſanctiſſimis auribus verborum captionem ex utraque parte præcidite: & cum filium ſingularis exempli probavero, fortiter ſentite nullam unquam à majoribus noſtris pœnam ſcriptam eſſe pietati. Atque in eo quod primum poſueram, non ad hanc rem pertinere legem, non diu verſabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto ſi ætas impediet infantem, valetudo ægrum, reſpub. legatum, dux militem, nihilominus obſtricta crudelitas non accipiet rationem ne-

ceſſitatis:

ceſſitatis: & cum ſemel apparuerit patere in ejuſmodi cauſſis defenſionem, potero plane eſſe ſecurus: nec timebo ne teneri videatur filius meus, ſi non potuit omnibus ſuccurrere, dum in ipſa lege occupatus eſt. Pater alligatus eſt, mater cæca eſt, unus utrique filius, magna locorum diſtantia, habet lex in medio debitorem. Duc ad utrum mavis, ad utrunque non potes, niſi hanc conditionem miſero imponimus, ut quicquid fecerit, projiciendus ſit. Si exierit, mater ſepeliri vetabit: ſi remanſerit, pater. Non dubito fore dubium, quin jus in hac lege fuerit & mihi: niſi forte (ut omnia inique injuſteque conquiritis) hic quoque unius occaſione verbi aliud putatis juvare parentes, aliud non deſerere. Id eſt, de hoc dubitare vultis, utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, ut ego exiſtimo: an vero non mereatur adjutorium niſi qui præſente filio miſer eſt. Nam ſi deſerere in calamitate, nihil aliud putamus eſſe, quam à miſero diſcedere, duo ſimul ſcelera permittimus. Primum illud, ut etiam qui aderit, poſſit impune nihil præſtare, ſiquidem abſolutus eſt hac lege qui ſecundum miſerum ſtetit. Quo quidem modo non adjutores, calamitoſis parentibus filios damus, ſed ſpectatores. Dehinc accidit illud vel gravius, quod cum rerum neceſſitas quotidie nos dividat, ſi quædam fortuna parentes nos deprehenderit; quamvis exiguo diviſus ſpatio impune opem non feret, non ſuccurret, ut hac ſaltem ſe calumnia defendat. Non reliqui, non abſceſſi: neque pede, quod ajunt, uno à parente diſceſſi. ſolutus erit omni auxiliandi neceſſitate, quando veſtra interpretatione, abſentia, impietatis occaſio eſt. Hoc voluiſſe legumlatorem putamus, ut natus ex nobiſmetipſis in rebus adverſis præſidium parenti [1] labore atque præſtantia ſolveret,

1 *Labore atque præſtantia.*] Hæc corruptiſſima & ſine mente. Fortaſſe: *ut natus ex nobismet ipſis, in rebus adverſis præſidium parentibus laboremq; præſtando, ſolverat lucis uſuram utcumque: niſi forte non ſuimus parentes niſi præſentes.* Vel, *niſi coram.* Supra: *utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, an vero non mereatur adjutorium, niſi qui præſente filio miſer eſt.* *Solveret lucis uſuram*, eſt, ſolveret quod debet pro vita data. *Gronovius.*

ret, lucis uſuram ubicunque, niſi forte non ſumus parentes niſi palam. Quid eſt ergo non deſerere? Opem ferre, non deeſſe. Omnia hæc enim eo ſpectant, ut auxilio liberorum tuti ſint parentes. Quod cum ita ſit, tam ad me lex iſta pertinuit quam ad matrem. Duo unum vocabamus, videamus, quo ire debuerit. Poteram quidem fortiter dicere, Pater juſſi. Hoc nomen omni lege majus eſt. Tribunos deducimus, candidatos ferimus. Jus nobis vitæ neciſque conceſſum eſt. Si non fecerit quod jubeo, non deferam illum ad ſepulturam. Neceſſe habuit parere. Non deſeruit, ſed abductus eſt. Crede, non contemptu tui venit in carcerem. Sint ſane jura paria, ſedeatque medius inter duos judex: non comparabo perſonas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater: ſit ſane natura communis, non imputabo quod nomen dedi, quod familiam, quod impenſas, quod dum illi acquiro, captus ſum. Non indulgentiæ diſcrimen excutiam, de qua jam lite conceſſum eſt. Fuerint quidem iſta facienda, ſed ego jus meum reprimo. inter duos parentes cæcus affectus eſt. Exorabit qui prior rogaverit. Tempore certe vinco: ante miſer eſſe cœpi. Tu adhuc integra es, ego jam alligatus ſum. Tu ſana in domo, ego jam pene defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus eſt filio, ego jam rogo. Nempe calamitas tua nata eſt poſt epiſtolam meam. niſi te flentem conſolari filius voluiſſet, ante cæcitatem tuam exiſſet. Noli mirari ſi te gratia vinco: ante exoravi filium, quàm tu rogares. [1]Si quiſquam figuratione quadam in hac malorum conditione judicem ponat, fortunâ quæſo abſit cujus tanta calamitas fuit. Abſtulerat quidem tibi oculos nimius affectus, & de quinque rerum ſenſibus pars una ceſſabat, & tenebras etiam ſalvis luminibus alternans continua nox duxerat. Majus eſt tamen malum quod ſic fletur. Nam ut merito queri poſſit ablatas videndi voluptates, impeditos rerum actus: tamen

ſi non

1 *Si quiſquam figuratione.*] Videtur legendum: *Se quiſque figuratione quadam in hac malorum conditione judicem ponat.* Gronovius.

ſi non iniqui judices ſumus, nec ambitione miſeri ſunt qui mederi poſſint, referam non ſolum qua vincenda mihi, ſed magis etiam qua conſolanda eſt. Nam quando omne tormentum corporis abeſt, dolorque membrorum, qui totam cogitationem in ſe rapit, feliciter ceſſat: ſupereſt ut cruciet nimium ocium, & aſſidua quies. res ſi non ſint neceſſitate jucundæ. Nam viſus damnum ſarciunt reliquæ voluptates, odor, guſtus, tactus, auditus: quibus tametſi deeſſe ſummam fatendum eſt, non eſt tamen maximæ calamitatis loco numeranda parum plena felicitas. Domus certe propria, lectuſque genialis, conventus propinquorum, ſermo amicorum, ipſa (quod raro contingit) honeſta calamitas, & in quacunque fortuna beata libertas tot voluptates obruere poſſunt unum dolorem. Nam lucis deſiderium ſi malis meis compares, etiam delicatum eſt. Non enim aliquid rerum natura genitura eſt ſpectaculo noſtro novum, ac non quicquid ſpecioſiſſimum pulcherrimumque viſuri ſumus, vidimus. Nempe cotidie nox oritur, & æquam temporum portionem involvit obſcuritas, & ex parte ſui ipſa quodammodo cæca natura eſt. Cui alienis oculis uti licet, audire, imperare, cujus miniſteriis officia non deſunt (non ei defuerunt, niſi ſe erigit, & fortunæ ſuæ rationem reddit) miſer non eſt, præſertim in tam bona cæcitatis conſcientia, animi vitio miſer eſt. Non debet dolere quippiam qui poteſt gloriari, quanquam cujuſlibet & quacunque cauſſa hunc incurſum paſſæ, levius eſt tamen malum fœminæ. Non enim navigatis, non legationem obitis, non frequenti peregrinatione variatis aſpectus: non militaris, vos non forenſis ratio deducit. Alioqui ſemper eſtis intra domum, uno plurimum in loco, levibus officiis affixæ. Tuum quidem affectum ſi bene novi, nulla magis cauſſa cæcitatem doluiſti, quam quod ad redimendum maritum ire non poſſes. Hæc tua calamitas erat, æſtimemus meam. Nulli quidem gravior viſa eſt quam tibi. audi tamen quam multa in illis epiſtolis non ſcripſerim. O fili, in quibus te malis reliqui?

Jam illa principalis ac maxima dono deûm conceſſa libertas, nec hominum ſolum, ſed ferarum volucrumque ſenſibus fixa & ingenita, primum ſpolium fuit. Me ipſe perdidi, teneor venale mancipium, & civis Romanus merces fio, & libertatem ſenex dediſco, & natus ingenuus vænire opto. minimum eſt, habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti. non ſtatio, non ſedes, non quies, ſed quod malorum meorum maxima portio eſt, tam miſeri ſunt etiam domini mei. Sed cito prætereunda eſt memoria propter me uxori gravis, mihi propter filium. Tranſeo hirſutos hoſtium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, tantumque mihi cotidie eſſe metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuiſſet. Nihil eſt deſiderio ſuorum gravius: timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempeſtate minacius, cotidie naufragium optavi. nam mortem, confitebor, ſenili inertia una cauſſa minus cupiebam, ne defunctum nemo ſepeliret. Quam veſtem relictam captivo putas, niſi quæ præda non erat? quales epulas ciboſque præbent, qui ipſi rapto vivunt? Nam illa quidem ſatis digna quis dixerit, udum carcerem, & inundatam ſentina naviculam, & impoſitum nuda trabe irrequietum latus, revinctas poſt tergum manus, alligatos tanquam eſſet qua fugeremus, pedes? Solæ in carcere tenebræ juvabant. Sæpe de auribus queſtus ſum, quæ ſonum flagellorum gemitumque cæſorum, quamvis impexis obrutæ comis acciperent, dura metus ſui exempla. Miſerum me, fili, nempe morbo periſti. Compara terram mari, domum navi, lectulum carceri, libertatem ſervituti, deſiderium oculorum totius corporis damno. Quo nos longius ducit calamitatum noſtrarum miſera contentio? Cæci etiam litigare poſſunt, captivi nec vivere. Verum hæc etiam ſi in æquo ponerentur, multum tamen in alteram partem debuiſſent habere momenti, quod plus mihi poterant prodeſſe quam tibi. Ei labori incumbere oportet, [1] ubi affectus promittitur. Stulta cura

1 *Ubi affectus promittitur.*] Scribe: *Et labori incumbere oportet, ubi effectus promittitur.* Ubi ſperes te labore aliquid effecturum. *Gronovius.*

ta cura eſt, quæ ſpem non habet. Ego redimi poteram, tu ſanari non poteras. Qualiſcunque iſta calamitas, inemendabilis cecidit: non remedium accipere, non vicarium poteſt. Aſſediſſet ſcilicet lectulo inefficax ſedulitas, & acceptis epiſtolis meis juvenis filius nihil aliud quam cum matre fleviſſet. Quia profectus eſt, alterius tamen parentis calamitas emendata eſt. Si remanſiſſet, & matrem cæcam haberet, & patrem captivum. Adjicio quod tibi non neceſſaria filii præſentia fuit. Aſſidere enim, cibos miniſtrare, manum porrigere quilibet poterat. Mentior niſi factum eſt, me ab illis captum, tam dura conditione venalem, quod utique in confeſſo eſt, nemo alius redemiſſet, quam filius meus. Et ego ſic ago tanquam hæc tantum filius propter me fecerit, quanquam in hoc litigatu quodammodo tibi ipſa excidiſti: & quanquam id agas, ut merita tua injuria vincas, & novum induiſti rigorem, non prohibeo tamen teſtimonium. Ad redemptionem meam filium ipſa miſiſti cum ſic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate clamares, cum ſæpius gemeres captivitatem meam, quam cæcitatem tuam. Non erat illi ferreum pectus, nec cor ſilice concretum, ut hæc pati poſſet æquo animo. Tu filium prima docuiſti ſibi non parcere potius quam plus flere, potius quam ipſam reſcindere cæcitatem. Profectus eſt, maritum tibi reddidit. O crimen grave! Si hoc ante feciſſet, videres. At retinere non potuiſti. Non dicam tibi, habet pietas impetum ſuum, nec ullum dominum novit affectus: nec ille te potuit retinere ne fleres. Audi quod eſt verius, aliud putavit. Non erat credibile obſtare te redemptioni meæ: interpretatus eſt maternum metum, & maris domui noſtræ male experti periculum credidit, timens ne ſi tibi non paruiſſet, nemo non vos putaſſet colludere. Cæterum me poterat non redimere, cum tu clamares, Cæca ſum, oculos deſiderio viri perdidi, ſolitudinem ferre non poſſum. Ita ille ad redemptionem meam excuſatius profectus eſſet, ſi me minus deſideraſſes?

Dubitatur an tua cauſſa fecerit? & filium & virum habere non poteras: reddidit tibi quem magis amabas. Siſte jam lacrymas, maritum reducem & incolumem accipe. Quid iraſceris? Quæ tanta mutatio eſt? quis hoc crederet? Quereris diſceſſiſſe quem odiſti, cum eum rediiſſe nolis quem diligis. Atqui ſi (ut ſupra probavimus) is parentes in calamitate deſerit, qui opem non fert, & (ut nunc oſtendemus) optimus filius corpore ſuo adjutoria matri redemit, profecto opem tulit, id eſt non deſeruit. Nam ſi, ut ante dixi, ne veſtigio quidem abiiſſe à miſeris licet, ne ipſorum quidem cauſſa qui adjuvantur, diſcedere fas erit, nec cibos ſaltem petere, aut alia uſibus neceſſaria parare continget. Si vero dum adjuvatur parens, nihil refert ubi ſit ille qui adjuvat, quia præſens cura exhibetur: quicquid tibi ego præſtiti, ad auctorem muneris, id eſt, ad redemptorem meum transferendum eſt. Non aſſedi, non conſolatus ſum, non miniſtravi, non tuli, non denique totus tibi redivi. Verum fatendum eſt, ſi deſertam te putas, mea culpa eſt. Sed jam tempus eſt iſta quæ non excuſata debent videri, verum pulchra atque magnifica, animo majore defendere, & cum judicium agatur exempli, tandem cauſſam ſuam intelligere. Hoc ſaltem habebis miſerrime fili, quod honoratis contingere funeribus ſolet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes univerſorum vatum ſcriptorumque ora conſentiant, vincet tamen res iſta mille linguas, ipſamque, ſi ſit aliqua corpore uno, facundiam materia ſuperabit, etiam ſi nihil dixero niſi quod objectum eſt. Lucem libertatemque patri filius reddidit, & (quod ante inauditum eſt) magis me amavit quam vellem. Ingreſſus eſt maria, in quibus jam minimum periculi tempeſtas habet: & quod inter iſta difficillimum eſt, amore mei vicit etiam matrem ſuam. Tace nefaria lingua, ergo tu iſta laudas? Obtulit ſe captivitati, quia ſciebat grave eſſe alligari, malis patris ſucceſſit. Subit libens pœnam, pietas etiam ſceleribus gravem. Tu melius uxor, quæ fa-
ctorum

ctūrum retinebas. Comparate nunc, ſiquis patrem per hoſtes ſolus tulit, qui cum venientia in patrem tela excepiſſet, ſimplici tamen morte defunctus eſt. Unum legimus, qui vicarias pro patre non quidem piratis aut mari manus obtulerit, ſed ubi redimi poſſet. Me miſerum! dicendum eſt quod hoc ipſo admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati ſepeliuntur. Hæc alii laudant, ego queror. Te quidem, juvenis, omnia ſecula loquentur, & admirabile exemplum tenaci memoriæ traditum, in ipſa aſtra ſublimem pennata virtus feret. Sed mihi iſta laus tua care conſtat. Non erat ſatius lectulo matris incumbere, & in hujus miniſteriis deditum ſecura ocia impendere? Soli tibi contigerat ut poſſes patrem excuſare, non redimere. Me interim, ut cœperat, tabes lenta conſumeret. Me, quæ debebat ſola, ſenem mors redemiſſet: & cum exanime corpus in fluctus eſſet abjectum, ſi contigiſſet ſimilis tempeſtas, quod æquius erat, tu me fili ſepeliſſes. Fefellit te ingenitus honeſtis animis gloriæ amor: ſpes tibi perpetuæ laudis impoſuit. Ubi virtus? ubi pietas? Periſti, miſer, & male audis. Non morienti pater aſſedi, non ægri caput molliori ſede compoſui, non fatigatum latus mutavi, non ſpiritum excepi. Abſens, extinctus, everſus, mortem tuam inveni. Nemo ægro vincula laxavit, nemo manus ferro ſordidas ad accipiendos remiſit cibos. Tantum catenarum cauſſa ſolutus es, neglectus, deſpectus. Quidni vilis ſenis vicarius? Inter tot ardentiſſima febrium deſideria, non habuiſti quem poſceres. quomodo te vincula compoſuerant, jacuiſti: matrem, patrem, propinquos tantum cogitaſti. Nunquid indulgeo mihi, quod te puto expiraſſe in carcere meo? Nondum matri ſatisfactum eſt. Quoniam pœnas à cadaveribus exigis, audi ſequentia tempora. Mors ipſa filii tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot illiſum ſcopulis, tam ſpatioſis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quam cum venit in terram. O quam grave eſt mori, quanto gra-

vius,

vius, quod ego vivo ſuperſtes filii mei. Vivo omnibus diis hominibuſque, ſed ante omnes mihi & inviſus, & infeſtus: & uxoris quoque pietatem perdo. In funere filii divortium fecit. Video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abſtuli. Omnis me ætas mei admonet luctus: ſenectus, ad quam non pervenit: miſera pueritia, quam nunc tranſivit: adoleſcentia, in qua periit. Superſum, ut ſi feliciſſime ceſſerit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filii mei flammas. Si hoc non contigerit, nigrum cadaver, & deforme etiam ignotis ſpectaculum. Inter hæc mala credetis puto ſi dixero, Vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te uxor preces convertam irritas, male tentatas? Tu vero perge, & bono tuo utere: felicem te, quod in hac fortuna tua iraſceris. Ad hos confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos conjuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ ultimum exemplum ſit, ita vobis habere tam pios filios, non neceſſe ſit, miſeremini. Si vicarium accipitis, me projicite. Non invidioſæ preces ſunt, [1] nihilominus impero. Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad templa deducar, ſed ad ſepulcra. Etiam cum vicero flendum eſt. Si vero vincimur, ibo in littus miſer: planctibus aves abigam, aut me corpori filii mei velut tumulum imponam. Jacebimus duo inſepulta cadavera. me feris objiciam, aut circa ſingulorum domus ad genua prætereuntium ibo: & recepto jam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem: mendicabo terram, & collatas miſerantium manu glebas: aut (quod certe licet) filium in mare projiciam. Jam crudeles aquæ, & venti male ſecundi, reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quo libet, licet ad barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Fortaſſe aliquis jubebit ſepeliri, certe (quod ſciam) nemo prohibebit.

DECLA-

1 *Nihilominus impero.*] Velim, *impetro.* Non eſt nimium, quod rogo: niſi enim vos dabitis, tamen ego mihi dabo. Mox enim ait: *me corpori filii mei velut tumulum imponam.* Gronovius.

DECLAMATIO VII.
TORMENTA PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

Liberum hominem torqueri ne liceat. Pauper & dives inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio revertebatur. Interfectus eſt adoleſcens. Offert ſe pauper in tormenta dicens, à divite eum interemptum. Dives contradicit ex lege.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

SENTIO, judices, plurimum detrahi calamitatibus meis miſerationis, quod ad vos detuliſſe videor nimium fortem dolorem: & triſtiſſimæ orbitatis inde quoque acceſſiſſe novitatem, quod cum adverſus me tam gravia & crudelia depoſcam, patior invidiam hominis exigentis aliena tormenta. Non poſſum tamen vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non eſt relicta miſeri patris infirmitas. Percuſſorem filii mei vidi, & miſerior ſum quam ſi neſcirem quis occidiſſet. Fateor igitur, judices, ipſe miror unde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tanquam nunciaturus indubia, manifeſta: nec alium expectaveram publicarum ſuſpicionum de filii mei morte conſenſum, quam ſi percuſſorem videretis omnes. Hic, hic ut torquerer inveni. Poſtquam ſatis non videbantur explicare verba quod videram, confugi ad fidem doloris. Quid faciam, ſi temeritates quoque noſtras conſcientia reorum non poteſt pati? Intellexi miſeratione factum, qui ut torquerer exegeram, ex quo me dives non putat aliud in quæſtione dicturum. Neque ego, judices, quenquam veſtrum dubitare crediderim, ex qua conſcientia, qua trepidatione deſcendat, ut quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus divitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat? quam vellet ideo tantum filium meum non occidiſſe, ut mihi poſſet indulgere tormenta? An hoc creditis, judices, divitem facere legum libertatiſque reſpectu, & reum pro exemplo eſſe ſolicitum? Ille vero nunc lacera-

laceratur, & ſic magis noſtro dolore fruitur. Operæ precium eſt inimico negare tormenta, cum feceris ut velit ipſe torqueri. Illud igitur à vobis, judices, infeliciſſimus omnium mortalium peto, ne cum inaudita, incredibilia paſſus ſim, miſereri velitis corporis mei: crudelius & indignius eſt quam torqueri, non impetrare tormenta. Eſt ad verſorum meorum & iſta novitas, quod neceſſe habetis ea mihi ratione ſuccurrere, qua odiſſetis alium. nec quicquam eſt homine infelicius, pro quo tormenta ſunt. Percuſſorem à me filii mei viſum eſſe contendo. Facinus eſt hoc vos non deprehendere, ſi mendacium eſt. Facinus hoc me non probare, ſi verum eſt. Quod ad me quidem, judices, pertinet, orbitatis meæ repeto præſentiam, & noctem illam rurſus ante oculos meos cogitationes reponunt. Jam mihi videor & in tormentis eſſe confeſſus. Filium, judices, habui ſicut erecti ac ſublimis animi, ita qui nondum ſuos haberet inimicos, & quem nemo adhuc niſi cauſſa tantum mei doloris occideret. O parentum miſera conditio, quam novis inuſitatiſque patemus inſidiis! nos exaſperamus, nos offendimus, inimici tamen liberos noſtros oderunt. Quis hoc unquam, judices, ſimulatum timuiſſet ingenium, ut eodem aliquis excogitaret animo & quod parcit, & quod occidit? Reliqua, judices, non debeo niſi in quæſtione narrare. Felices illos in mei comparatione patres, qui periiſſe liberos ſuos nunciis credunt. Ego ſum inaudita malorum novitate perculſus, cujus unicus ideo tantum occiſus eſt, ut viderem. Revertebamur nocte pariter, ſicut omnia nos vitæ miniſteria jungebant: & homines quibus non ſervos præſtabat fortuna cuſtodes, tuebamur pauperem mutua pietate comitatum, invicem ſuſtinentes, invicem innixi, nec niſi magna percuſſoris diligentia ſeparandi: cum dives medio noctis horrore ſtricto mucrone proſiliit, & ſtupentibus attonitiſque miſeris confodit illum fortiorem: illum, qui fortaſſis aliquid in mea morte feciſſet. Confiteor, judices, nihil tunc oculorum meorum diligentia, nihil egit cura miſeri

miſeri patris. Percuſſor voluit agnoſci. Vos nunc cives, vos omnes humani generis affectus, miſerrimus interrogo pater. Suadete quid faciam. Hunc quem videtis circà me ſanguinem, de filii mei vulneribus accepi. His manibus labentis unici membra ſuſtinui. In oculis meis adhuc vultus illius morientis hærent, auribus verba ſuper cadaver habita inimici exultantis. Fidem tormentorum, quouſque percuſſoris filii mei conſcius ero? Aperite pectus iſtud, & totum de viſceribus meis latronis egerite ſecretum. Vidi, & mihi non creditur. Vidi, ita poſſim & in tormentis idem dicere. Aut ſi compono, ſi fingo, urar, lacerer, & non probem. Si videtur, torquendus ſum, judices, ut hoc deſinam dicere. Nec me, judices fallit quantam molem accuſationis etiam in manifeſta veritate ſuſceperim. Divitem detuli reum pauper inimicus, occiſi pater: & poſtulò ut mihi credatur teſtimonium in mea orbitate dicenti. Itaque non deprecor quo minus mihi velitis iraſci donec probem. torquete tanquam mentientem. Lex, inquit, liberum hominem torqueri vetat. Per fidem, judices, quis non hoc eum reſpondere credat, cujus tormenta poſcantur? Nemini, judices, credo dubium, legem quæ torqueri liberum hominem vetat, hoc proſpexiſſe tantum, ne quis torqueretur invitus: & jura quæ nos à ſervilium corporum conditione ſecernunt, impatientiæ tantum ſuccurriſſe nolentium. Omnium beneficiorum iſta natura eſt, ut non ſit neceſſitas, ſed poteſtas. Quicquid in honorem alicujus inventum eſt, deſinet privilegium vocari poſſe, ſi cogas. Cuncta, ſi videtur, jura percurrite: nuſquam adeo pro nobis ſolicita lex eſt, ut quod præſtat, extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recuſantis impellit. Injuriarum cædis agere permiſit, ſed non cogit invitos. Adeo pene levius eſt ultionem perire, quam poteſtatem. Genus ſervitutis eſt coacta libertas, & eadem iniquitas, quicquid de invito homine facias. Vis ſcire quid lex iſta proſpexerit? Non exigo ut torquearis. Quam multa dii deæque non

minus

minus ſunt juſta quam lex exigit, quarundam invidia rerum, ut vinci ſe magnitudo patiatur? & quicquid accidiſſe mireris, tantundem poſcit in ultione novitatis. Filius in conſpectu patris occiſus eſt, torquete ſecuri. nihil iniquius fieri poteſt. Ignoſcant perſuaſiones, ſi facinus iſtud omnium illicitarum rerum conſumpſit invidiam. Et unde tormentis ſalva juſtitia eſt, plus eſt de quo quæritur, quam quo modo quærendum eſt. Nullum debet inimicum videri genus probationis eſſe quod ſolum eſt. Et quicquid potuit prodeſſe ſeveritati, nunquam nocuit exemplo. Sufficit libertatis reverentiæ, quod torquetis inviti, quod contra me non alius invenit. Liberum torqueri non licet. Hoc eſt, judices, propter quod filium meum dives coram me non timuit occidere. Filium igitur meum in conſpectu meo occiſum eſſe contendo. Quid dicitis? Ita non erat contra proclamationis hujus fidem, ſi nunc agere poſſem quietum modeſtumque miſerum? Vultis, cum hoc viderim, tantum teſtimonium dicam? Mirum hercle, ſi ſcindo veſtes, nudo corpus, ignes, flagella depoſco? Inſaniat neceſſe eſt pater, cum ſolus hoc ſciat. Fallitur, judices, quiſquis hoc quod poſtulo, contemptum, quiſquis audaciam vocat. Filius urit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorem. Si mentientis eſt velle torqueri, invenite quid facere debeat qui verum dicit, & non probat. Mentiris, inquit. Bene quod & tu fateris non eſſe mihi ſine quæſtione credendum. Et quas per fidem mendacio meo cauſſas dives aſſignas? Ignoro percuſſorem. Deinde te potiſſimum de quo quererer elegi. An ſcio, & ſimultatibus noſtris occaſionem orbitatis indulgeo? Decipi me non potuiſſe manifeſtum eſt. Filius meus, cum pariter rediremus, occiſus eſt. An dignoſcere percuſſorem nocte non potui, cum percuſſor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Juvenem meum alius occidit, & tu mihi ſolatium ultionis imples? Te accuſo ſcilicet, ut interim neſcio quis ille effugiat, evadat. Quod tu mihi genus furoris aſſignas, ut maximi ſceleris ultio pereat

falſæ

falſæ accuſationis incerto? Homo qui me vidiſſe contendo cum occideres filium meum, niſi de te vindicor, non reliqui mihi ut hoc de aliis probarem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus inimice ſepoſitum, nunc qui me putas poſſe mentiri? Perdidi infelix illum chariorem pauperibus affectum. Succurrere mihi putas quod aliquando diſſedimus? Falleris, deciperis. Hominis cujus occiſus eſt filius, unus inimicus eſt. Sane poſſit aliquis hanc doloris diſſimulationem mendacio perferre verborum, torqueri volo. Nihil eſt tanti niſi verum. Videlicet inter ignes ac flagella ſufficit mihi ſi dixero, hic eſt inimicus animæ, qui nobis ſubinde maledixit: hic ille contumelioſus, ille impotens. Ego neſcio an mihi poſſit in quæſtione ſufficere quod vidi, & quod inimicus me contendit ideo velle torqueri. Tormenta poſtulo. En ad quod confugiat homo qui ſe ſciat poſſe mentiri. Nulla eſt ratio quæſtionum relicta mortalibus, ſi adjuvant contra veritatem, & ſublata eſt de rebus humanis neceſſitatis hujus utilitas, ſi jam tuetur ultro, explicatque fingentibus. Hucuſque durant artis ingenia mortalium: & licet ſit aliquis ſecreti firmitate compoſitus, hominem tamen ultra non ſequitur animus. Non vacat aſſerere quæ finxeris, tunc cum vix prodeſt & verum fateri. Et nemo non contra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, cujus ad equuleum nominis perſuaſionem, quas ſilentii afferas cauſſas. In quæſtionibus tantum corpora ſumus, & nemo non contra aliquem torquetur affectum. Exigam quæſtionem, an recuſem? Quid intereſt tormentis brevi futurus ſimilis homini qui fateatur invitus? Novum, judices, inauditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo unquam ideo torqueri non debuit, quia mentiretur. Sed ſi fas eſt, judices, dubitare de fide quæſtionum, alius debet eſſe ſuſpectus, ille ſcilicet in quo ſervilium pectorum receſſus, in quo verniles excutiuntur artus. Quoties tortori eſt rixa cum membris, tum cruciatus agnoſcit aſſiduis ſuppliciis durata patientia, & homini non eſt

nova res dolor corporis appliciti quod ſciſſa laceraque veſte primum ferre non poteſt pudorem, quod neſcit ad flagellorum vices membra componere, nec ullo verbera frangit occurſu. Nos inquam ſumus quos leges ſupervacuum putavere torqueri. Unde nobis inter iſta ſecretum? In tormentis libero homini opus eſt patientia, ut verum dicat. Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exigis ut torquearis. Aliud ſunt inimice tormenta, aliud velle torqueri. Felices illos qui recuſare voluerunt. Meretur clementiam & favorem quiſquis ad illa tremens exanimiſque perducitur, quem vix à genibus tortor abducit, cui jam ſciſſas quoque difficile poſſis eripere veſtes. Ego quemadmodum vultis deprecer, qui videor provocaſſe tortorem? Ille, ille ſine ulla miſeratione laceratur, cui ad ſingulos ictus dicitur, Ipſe voluiſti. quem non decet rogare, qui creditur fingere proclamationes, ſimulare gemitus: de quo primum videntur vindicanda tormenta. Non invenio, judices, quid ſperare poſſit qui mentitur, & exigit quæſtionem. Homini qui vult torqueri, diu non creditur, nec verum dicenti. Nec eſt, judices, quod putetis adeo mihi triſtiſſimam orbitatem omnes humanorum pectorum rapuiſſe ſenſus, ut non intelligam petere me, quod dives poſſit evadere, & pene magis pro percuſſore torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri poſſe mentiri, homo, qui cum filius meus occideretur, interfui. Veritati tantum præſto patientiam, exigo quæſtionem, in qua quid dicturus ſim, neſcio: quid debeam dicere, vidi, ſcio. Vultis poſt hoc argumentis, ſuſpicionibus agam? Breviora tormenta ſunt. Non invenio, judices, cur renuat tantopere dives quæſtionem, poſtquam ſuperſunt adhuc incerta ac dubia Facinus eſt tamen me non torqueri, ſi mihi torto utique credendum eſt. Quouſque me crudeliſſime mortalium metus ſimulatione deludis? Ego magis qui poſtulo tormenta, timeo: ego qui nihil facere potui cum viderem. Suſpecta tibi eſt noſtra patientia. Vides enim, hortatur nos contra dolorem primæ

robur

robur ætatis, ſolidum plenumque corpus. Quam facilis, quam expedita res eſt torqueri miſerum! Affero ad quæſtionem jam planctibus membra liventia. Quantum animæ, quantum ſanguinis orbitas traxit? Quanto imbecilliora ſunt hæc quotidianis lamentationibus everberata vitalia? Quicquam ergo fingere poteſt hic pallor, hæc macies, & jam torto ſimilis infirmitas? Adjice quod nihil minus in quæſtione diu poſſis dicere ſi mentiaris, quam quod oculis ſcias: & breviſſimum confeſſionis eſt genus dixiſſe quod videris. Felices, dives, quos tortor interrogat, qui non habent in ſua poteſtate credentes. Impatientiſſima res eſt, poſſe cum velis deſinere torqueri. Quin potius, inquit, probas? Fiduciam hominis, qui ſcias hoc me vidiſſe ſolum. Sine dubio dives multa te poterant argumenta convincere, ſi deferret alius: & eras manifeſtiſſimus reus, ſi mihi percuſſor quærendus eſſet. Quis enim credibilior in cæde pauperis, quam dives inimicus? Aut de quo facilius conſtare poſſet ſcelere, quod cauſſam non habet niſi de ſola ultione? Non invenit multa verba, vidiſſe. Nec mihi debet perire probatio iſta, quia poteras & accuſari. Exigit probationes, cum facinus ſic diſpoſuerit, ne poſſit probari. Quem mihi nox teſtem, quos præſtare potuit oculos nudæ ſemper & incomitata paupertas? Tibi ſervus à conſcientia ſceleris ſummovendus fuit: & iſta ratione quis intereſſet? quem putares poſſe torqueri? Et totum facinus in has anguſtias redegiſti, ut illud ſoli ſcirent, qui faciebant, & cui non crederetur. Nunquid dubitaretis quærere, ſi alius ſciret hoc ſcelus? Facinus eſt ideo filii mei perire vindictam, quia pater vidi. Ego vero, judices, & ex hoc quod recuſat dives quæſtionem, partem probationis implevi. Accuſatoris tormenta nunquam timebit reus, niſi de quo credi poteſt & ante tormenta. Cur, inquit, ſi mihi cauſſæ ſceleris ſimultates noſtræ erant, non te potius occidiſſem? Vere crudelis, ego te hoc maxime argumento percuſſorem probo, quod mihi peperciſti. Tuum fuit hoc inimice commen-

felix, juxta quem arrogans eram, occidit. Mea nimia libertas, ita ego te non equuleo efferam, non ſuper ardentes eximam flammas? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modo, modo coram me filium meum dives occidit fiducia tui. concurrite omnes liberi, omnes parentes, urite, lacerate hos primum patris oculos, diſtrahite has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt: hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Sive hoc pœnam, ſive vultis eſſe clementiam, debeo tam miſer eſſe dum probo, quam cum viderem. Miſerum me, ſi fas eſt in quæſtione mentiri. Sine dubio dives hoc captavit recuſando quæſtionem, ne crederetur. Sed dura parumper anime, vidiſti. Nunc infelix ad nos miſeros pietas redi: quod fieri in ipſa orbitate non potuit, & vires quas improviſus abſtulit dolor, probatio reſtituet. Cum flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat: cum membra fidiculæ flagella laxaverint, rurſus ante oculos ſit morientis unici vultus, hæreant verba percuſſoris, mandata pereuntis. Filium ſpectaſſe morientem, longa præſentia eſt. Neſcis infelix ſenectus quanta tibi opus ſit veritatis contentione, ut pœniteat divitem quod non duos occidit. Jam nunc tamen vobis, judices, infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis ignibuſque perdidero, ego tamen vidi. Si totus undique dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui niſi hoc animo meo, niſi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me poſſe torqueri.

DECLA-

DECLAMATIO VIII.

GEMINI LANGUENTES.

ARGUMENTUM.

Gemini quibus erant pater & mater, ægrotare cœperunt. Conſulti Medici dixerunt eundem eſſe languorem. Deſperantibus reliquis promiſit unus ſe alterum ſanaturum, ſi alterius vitalia inſpexiſſet. Permittente patre execuit infantem, & vitalia inſpexit. Sanato uno, accuſatur pater ab uxore malæ tractationis.

PRO MATRE CONTRA PATREM.

QUAMVIS, judices, plurimum infeliciſſimæ matris adverſis miſerationis abſtulerit, quod ex duobus liberis pari deſperatione languentibus alter evaſit, & pleriſque maximum dolorem prima fronte tractantibus videatur aviditas gaudiorum, ut modo ad totius orbitatis redacta patientiam, jam non ſit unius ſalute contenta: non poſſumus tamen affectibus veſtris non hanc primam triſtiſſimæ calamitatis allegare menſuram, quæ ex ipſa quoque ſolatii ſui conditione deſcendit. Minus miſera quereretur de marito, ſi ſanari nec ille potuiſſet, pro quo eſt frater occiſus. Nunc infelix par non eſt dolori, nunc non invenit ulla ſolatia, ex quo ſibi videtur filium perdidiſſe victurum. Super impatientiam triſtiſſimæ orbitatis increſcit, quod intelligit illum non ſine ſanitate fuiſſe languorem: nec perſuaderi miſeræ poteſt perituro laboraſſe fato, in quo inventum eſt quod ſanaret alium. Captet licet crudeliſſimus ſenex parricidii immanitatem metu majore protegere, non invenio unde colligi poſſit utrunque fuiſſe moriturum. Ex duobus ægris non periit, niſi qui occiſus eſt. Ante omnia igitur illud à vobis infeliciſſima mater petit, ne maximi ſceleris ideo decreſcat invidia, quia pati videtur & reus ex orbitate tantundem. Non perdidit filium quiſquis occidit. Explicat à dolore patrem, quod ſibi videtur feciſſe rem maximam, & in locum juvenis amiſſi ſubſtituit de vanitate ſolatium. Alia eſt, alia conditio matris, quæ Medico non

credidit, apud quam ſæviſſimæ conditionis immanitas fidem non potuit impetrare tentandi. Pro utroque timuit, pro utroque ſperavit. Facinus eſt eum majoris pietatis videri, qui de morte filii putavit alterius vel certa ſalute tranſigere. Sic debetis odiſſe patrem, tanquam duos occiderit, cujus non interfuit uter occideretur. Eſt tamen ſanctiſſimi judices, quod de crudeliſſimo parricida queri poſſit non ſola mater. Adjecit humanis calamitatibus ipſam ſanitatem, & morborum languoriſque violentiam medicinæ conceſſit. Filium occidit (ſi ipſi creditis) fortaſſe moriturum: & hominem cujus charitas debuerat ipſa deſperatione creviſſe, in hoc ſolum impendit, ut tantundem ſupereſſet incerti. Non exonerat, judices, immanitatem ſæviſſimi patris, quod hac ratione credidit de languente filio rem inauditam: rem facere crudelem. Unam rationem habet, ſi ipſe ſanetur. O triſtior indigniorque ſemper menſura calamitatum magna felicitas! Hunccine fecit exitum illa modo civitate tota conſpicua mater? ille indiſcretus ab utroque latere comitatus? ille gaudentium dulcis error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis unius? Perdidit miſera geminos. Paſſi ſunt enim languorem miſerrimi juvenes, ſine dubio pariter unaque, non fraternitate, non animæ corporumque conſortio, ſed conditione fragilitatis humanæ, qua ſic extranei quoque duo languere potuiſſent. Non negaverim morbum terribilem, gravem, & parentibus utique metuendum: de cujus tamen adhuc, ut parciſſime dixerim, remedio quæreretur. Quid refert an medici conſenſerint utrunque periturum, cum eundem dixerint eſſe languorem? Manifeſtum eſt de duobus non dixiſſe verum, quos de altero conſtat eſſe mentitos. Jam tamen, judices, de tam perdita pronunciatione non querimur, quod ægros quos ſibi videbantur explicare non poſſe, parentibus crediderunt. Innocentior eſt ſimplicitas, deſperare, ſi remedia non noveris: & hanc ignorantiæ malo probitatem, ut languorem quem neſcias, tantum neges poſſe ſanari. Maximi tamen

mi tamen virorum, [1] & quibus artis ſuæ ſolvendo non ſit humanitas, ſi ſciebant hoc genus curationis, & illud non indicare voluerunt. Vultis & illos mentitos breviter probem? Deſperaverunt de languore, cujus remedium (ſi patri creditis) alius invenit. Sive enim, judices, vaniſſimus neſcientium vidit hanc patris in periculo liberorum rigidam nimiamque patientiam, & hominem in filiorum languore ſolicitum de remedio generis humani: ſive captavit ex hoc vultu quandam artis mutationem imitari, quando ſanare non poterat, & ignorantiæ pudorem tegere magno tentavit incerto: ſive ut aliud videretur dixiſſe quam reliqui: verba deſperationis incredibili vanitate variavit: magnaque miſeros parentes ambage ſuſpendens, tutiſſimum putavit promittere, quod deberet nemo experiri. Cauſſas quidem ſe dixit ignorare morborum, ſed ſalutem ſpopondit unius, ſi licuiſſet alterum occidere, lacerare, perſpicere. En cui pietas patris, cui credere ſolicitudo debuerit: dixit ſe ſcire remedium, quod neſciebat. Vultis intelligere, judices, nihil impatientia charitatis feciſſe patrem? Non retulit ad matrem, adacta eſt à morte filii vel ſanitate diſcedere. Non propinquos conſuluit, non amicos, ſed ſua tantum perſuaſione medicique contentus, quod nocentius eſt quam ſi ipſe occidiſſet, alterutrum potuit eligere. Dicat nunc parricida, quid fecerit illud quod etiam [2] de ſimilibus tam paribus ægris in alterum deſperatio illa prævaluit? Si medici non interfuit utrum occideret, conſtabit vivere utrunque potuiſſe: ſi interfuit, conſtabit non eundem fuiſſe languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid paſſus ſit juvenis in morte qua medicus parabatur, omnium cogitationibus liquere crediderim. Ideoque parcimus auribus matris. Breviter tamen longæ crudelitatis explicanda ſævitia eſt. Ex omnibus quæ pertulit, leviſſimum fuit

 quod

1 *Et quibus artis ſuæ.*] Forte: *& quorum arti ſolvendo non ſit humanitas.* Sic Decl. 2. *Factum eſt eo tempore, quo conſtabat patrem filio ſenem ſolvendo non eſſe.* Decl. 9. *Pauperi ſolvendo non ſumus.* Gronovius.

2 *De ſimilibus tam paribus ægris.*] Forte, *fratribus*, Gronovius.

quod occiſus eſt. Non eſt quod veniam triſtiſſimæ curationis paret, quod videtur in alio fratre explicata promiſſio. An alterum Medicus ſanaverit, fortuna viderit: quod negari non poteſt, alterum Medicus occidit. Erumpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat. Redde mihi, inquit, marite filium, quem tibi pariter medicoque commiſi. Hic eſt ille veſter inſanabilis, recipe quem mihi credidiſti, hic ille moriturus, hic quem permiſeras Medico, ſi maluiſſet occidere. Vides quid profecerint anxia vota pietatis, ſolicitæ preces. Dum jam frigidi pectoris calorem ſuperpoſitis revocamus uberibus; dum frigentia membra continuis oſculis, & ſpiritu trepidæ matris animamus, dum labentes oculi ad noſtras exclamationes noſtroſque planctus admiſſa paulatim luce laxantur, dum multa mentior, multa promitto, & fratrem dico ſanatum, reſpexit ad vitam, convaluit, evaſit. Non tamen jacto pietatem, non arrogo mihi proſperæ curationis eventum. Quid hunc ſanaverit, vis ſcire breviter? quod potuit utrunque ſanare. Pudeat vos ô jura legeſque, quod miſerrimi ſexus dolorem his cluſiſtis anguſtiis. Ita maritum, quod occiſus eſt filius, malæ tractationis uxor accuſat? Perdiderunt legis hujus auctoritatem, quæ ad illas uxorias querelas matrimoniorum ſolent deferre delitias. Ego illam datam miſeris tantum matribus puto poteſtatem, [1] ab iniquo conjuge explicare divortium: & contra maritales tuetur injurias, ubi nolis præſtare patientiam. Illis ſuccurrit quas nefas eſt ab viro diſcedere, quas in peſſimi conjugii durum perpetuumque complexum, communium pignorum nexus arctavit, quæ malos maritos pariter & patres nec relinquere nec ferre ſufficiunt. Facinus eſt ideo evadere maritum, quia damnaretur, ſi de illo minore dolore quereretur. Itaque impudenter facit, quod pro detracto matronæ cultu, negatoque comitatu faſtiditis noctibus, pulſataque facie filium complorat occiſum. Sileo adhuc illa per quæ parricidii crevit immanitas.

1 *Ab iniquo conjuge explicare divortium.*] Lego, *explicare ſe divortio.* Explicare eſt expedire, liberare. *Gronovius.*

V

nitas. Occiſum filium objicio, putate luxurioſum, perditum, nocentem: fingite hoc patrem ira, indignatione feciſſe: quantum facinus ſit filium occidere, nemo magis fatetur, quam qui vult videri ſe illud feciſſe pro filio. Ecquid, judices? vel ex hoc totus animus mariti, tota triſtiſſimæ conjugis calamitas perſpici poteſt, quod ſe negat matri communium liberorum debere rationem? Placet ergo mortales, ut de hominibus in quos plus ex harum ſanguine, ex harum tranſit anima, non habeant partem niſi tantum doloris? Solos ergo communicabit miſera planctus, & ab omnibus conſiliis quibus ordinatur juventa, vita diſponitur, [1] extranea utilitate ſepoſita, circa mœrores tantum lacrymarumque conſortium orbitate jungetur? Si mehercle fas eſt æſtimare utri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam poteſtatem ſibi vindicabit affectus, qui decem menſibus ante veſtram incipit diligere notitiam: & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante ſunt conſcientia matres. Facinus eſt ideo tantum illis minus licere, quia minus facere ſufficiunt. Vos eſtis qui creſcentes adhuc in peregrinationes, qui jam adultos [2] in caſtra magnorum parentum vanitate dimittitis. Erubeſcitis deſideriis tanquam infirmitate, & unde velociſſimus tranſitus eſt in rigorem, liberos vultis amare patientia. Quam multa ideo tantum de filiis facitis, quia licet: & frequentius poteſtatis veſtræ jactatione tanquam aliquo gravitatis genere delinquitis. Non habet orbitas veſtra lacrymas, ſuper ardentes rogos tenetis inconcuſſam rigidamque faciem, itis obviam conſolationibus, & quod omnem modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate laudari. Quicquam ergo erit quod de communibus pignoribus non pari mente, pari impatientia, vel, ſi neceſſitas poſtulet, pari rigore

1 *Extranea utilitate ſepoſita.*] In vetuſtiori editione eſt: *extranea voluntate utilitate ſepoſita.* Scribendum: *extranea vilitate ſepoſita.* remota vilitate vel indignitate externi hominis & nihil ad filium pertinentis. *Gronovius.*

2 *In caſtra magnorum parentum.*] Forte: *magnorum animorum vanitate.* Dum oſtentatis fortes & non teneros animos. *Gronovius.*

rigore faciatis? Mali tantum patris intereſt ut matri minus liceat. Sane cedat vobis circa regendas communium pignorum mentes ſexus infirmior: vos mores, vos vitæ genus, vos matrimonia, cæteroſque actus veſtra perſuaſione firmetis: nunquid arrogans conſortium, nunquid impotens ſocietas eſt, liberos communes eſſe languentes? Si quis immo pudor eſt, cede nunc tota poteſtate matri, illius ſit in ægri toro proximus locus, hæc adhibeat fomenta, porrigat cibos: ſi quid impatientia, ſi quid flagrantium viſcerum poſcit infirmitas, mater neget, mater indulgeat. Illas quas immodicus ardor diſcutit veſtes, hæc ſuper fatigatos reponat artus: illa jactatas toto lectulo manus ſedulo contineat affectu. Fruſtra captas videri ultionem magnæ charitatis, ab omni curæ ratione ſepoſitus. cum circa curationes liberorum non conſentiunt parentes, curationis eſt culpa, non matris. Quid quod filium occidit innocentem, cui nihil objicere, nihil poterat iraſci? Filium (ſi ipſi creditis) pro fratre mori paratum, cujus ſuprema ferre non poterat. Novum, judices, & incognitum rebus humanis audite facinus. Jam parricidium pietas, charitas & impatientia orbitatis admittit. Malo odium, querelas, execrationes, quam ut quis liberos affectu quo ſervantur occidat. Quid refert an per hoc alterius filii anima redimatur? Si parricidium fas eſt ullas accipere cauſſas, filius propter ſe tantum debet occidi. Adjicite, judices, immanitati, quod occidit ægrum. Omnibus equidem mortalibus majorem crediderim de languore venire reverentiam: & illorum quoque quos inter ſupplicia pereuntes avido ſpectamus aſſenſu, juxta valetudines tamen morborumque violentiam quodam innocentiæ favore miſeremur. In carceribus, & in illa profunda nocte pœnarum, irreligioſius ille anheli pectoris pallor inſpicitur, non ſic confundunt obvios gravibus catenis colla ſtridentia, & diutino ſquallore concreta facies, ut ille quem ad ſingulos conatus greſſuſque labentem vix trahit impellitque longus ordo vinctorum, & inter tot deſti-

natos,

natos, totque perituros, omnium tamen in ſe retorquet oculos unus æger. Quid ais? tu illum quem nunc nefas eſt caſtigare, reprehendere, cujus auribus parcere debuerunt ſeviora verba, ſi quid negares, videreris occidere, ferro, vulneribus aggredereris? Non poteſt hinc tibi venire defenſio, ut hoc ſis pro alterius ſalute commentus. Inter duos liberos pari deſperatione languentes, da bonum patrem, non præponderabit. alterutrum non eliget, ſed ut incertum orbitatis evadat, ipſe morietur. Tentat hoc loco, judices, crudeliſſimus ſenex excuſationem temeritatis ſuæ de Medicorum trahere conſenſu. Deſperaverant, inquit, de duobus. Sed ut incertum orbitatis evadat, ſepono pauliſper immanitatem patris, qui credidit: & de arrogantiſſimæ perſuaſionis hominibus queri, [1] de totius generis humani nomine volo. Quam multas artes miſera mortalium ſolicitudo feciſti! Fato vivimus, languemus, convaleſcimus, morimur: medicina quid præſtas, niſi ut juxta te nemo deſperet? Dicturum me putas, non credo renunciantibus, non accedo cum deſerunt relinquuntque languentes. Ego vero Medicis non credo ſperantibus. Aſpicite majorem partem generis humani, & ſi me interroges, illam robuſtiorem, illam adhuc in prima rerum naturæ veritate viventem, nullos artis hujus novit antiſtites: nec minus tamen bellorum vulneribus, morborumque medetur incurſibus, non diſputationum vanitate ſolerti, ſed experimentis: & invicem per ſimiles diſſimileſque caſus obſervatione ducente, tradita ratione ſuccurrit. Non medicina ſanat, ſed quicquid videtur ſanaſſe, medicina eſt. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inventa pro vita, ſi diis placet, auctoritatem formamque captat, ut longe ventura ſuprema proſpiciat? ut adeſſe fata denunciet, quæ nec timentur? & maxima ſcientiæ pars eſſe cœpit, ſanare non poſſe. Quiſquamne ab homine qui adhuc loquitur,

1 *De totius generis humani.*] Delenda præpoſitio. nam totius generis humani nomine queri vult de iſtis hominibus, *Gronovius.*

tur, ſpirat, intelligit, ſic recedet, quemadmodum relinquitur exanime corpus? & ibi finem vitæ putabit, ubicunque ſcientiæ ſubſtiterit infirmitas? ſi fragilitatem mortalitatis, incertoſque velimus æſtimare caſus, tantundem periculi habet omnis æger. Iniquiſſimum eſt deſperationes vocari, quoties remedium medicina non invenit: & anguſtias ſive artis, ſive mentis humanæ, ad invidiam referre fatorum. Nihil magis intereſſe omnium puto, quam ut ſpes pro homine tam longa quam vita ſit. Unde putatis inventos tardos funerum apparatus? Unde quod exequias planctibus, ploratu, magnoque ſemper inquietamus ululatu? quam quod facinus videtur credere tam facile vel morti? Vidimus igitur frequenter ad vitam poſt conclamata ſuprema redeuntes. Plerique convaluerunt negligentiæ bono, quoſdam explicuit quicquid alios fortaſſis occideret. Hos indulgentiæ temeritas, illos adjuvit deſperationis audacia. Datur fortaſſis huic arti perſpicere morbos, profutura meditari, ſed unde ſciet quantum inter viſcera, latenteſque pectoris ſinus, unicuique animæ natura conceſſerit? quam proprietatem ſpiritus, quam corpus acceperit? Non tam variæ mortalibus formæ, nec in vultibus noſtris ſedet tanta diverſitas, quanta latet in ipſis diſſimilitudo vitalibus. Inenarrabile, indeprehenſibile eſt quicquid nos elementorum varia compago formavit. Et prout in nos plura ſeu rariora de terrenis ſeminibus cœleſtibuſque coierunt, ita vel duramur tacita ratione, vel ſolvimur. An deſperantibus credi debuerit, vos æſtimabitis. qui negarunt ægros poſſe ſanari, nec in hoc probaverunt qui evaſit, nec in illo quem non languor occidit. Juſtas mehercle haberet mulier cauſas querelarum, ſi nova incognitaque ratione vel utrunque ſervaſſes. Nunquam ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentaſſe: & in re quæ plus de incerto habet, temeritas experimenti ſolam probat deſperationis audaciam. Quid refert cujus ſit conditionis æger, quantum adhuc ſpei, quantum videatur habere de vita? Sacroſancti

ſint

ırentum metus. Dii non ſinant ut ex liberis vilior
ıt eſſe periturus. Medici deſperaverunt. Quid iſtud
:rem? Spera tu, jube ſperare matrem: tuis potius
.bus, tuis crede votis. Et hoc de parricidii facilitate
ırca filiorum languorem ad deſperantes potius acce-
Fidem habes hominibus, quos mentiri alius affir-
contra quos iterum credis uni præſertim? Peſſime
de tua feritate ſentirem, ſi in quacunque filii cura-
ıon adhiberes propinquos, non interrogares amicos,
:ſpiceres ad matris animum, non hanc primam impa-
ım, non hunc conſulis timorem. De nullo filio mi-
:bet ſoli ſibi permittere pater, quam qui videtur uti-
ıoriturus. Fratres, inquit, & gemini erant, ideoque
ıile eſt illis eundem fuiſſe languorem. Rogo, quis in
nortalium ferat ignorantiam pariter & affirmatio-
quiſquis neſcit quod genus languoris ſit, non poteſt
n idem ſit. Nihil, judices, in rebus humanis voluit
rum natura tam ſimile, quod non aliqua proprietate
ıeret. Quid refert an ex iiſdem prima illa duorum
rum animorumque compago ſeminibus oriatur? Sibi
ıe firmatur, ſibi quiſque componitur, & duo pluresve
s naſcuntur fatò ſingulorum. Hanc ipſam indifferen-
ıuam mirantur occurſus, ſtupent civitatis oculi, pa-
n tamen agnitio dignoſcit, ſeparat notitia nutricum,
entibus notis, eſt rurſus quod faciat ipſa ſimilitudo
ile. In pleriſque quamvis ſit indiſcreta facies, inve-
tamen alius oris ſonus, habitus, inceſſus: & ut ipſa
ıtiant, diverſa mens, contrarii mores, & vitæ ge-
ixantia. Quid quod non eandem eſſe naturam gemi-
ı probat etiam fortuna diſſimilis? Hunc preſſit pau-
e perpetua, illum inſperatis opibus excoluit. Illius
ulos & honores: hujus per ignobiles obſcuraſque ſor-
ıtam duxit ætatem. Simile eſt quicquid accipiunt ex
ıe gemini, diſſimile quicquid ex fato. Nec enim tam
r in lucem de maternis exiluere viſceribus, ut illos
eadem

eadem origo ſignaverit. Quantum putas interfuiſſe temporis, dum primum uteri pondus egeritur? Dum parumper exonerata vitalia, altero rurſus homine laxantur? Breve fortaſſis exiguumque videatur mortalibus oculis: ſed ſi terrena mente perſpicere velis orbis hujus vaſtitatem, ſcies multum eſſe quod inter duas tranſcurrat animas. Volvitur ſuper nos hæc cœli ſiderumque compago, & præcipiti per proclive decurſu, totius diei noctiſque brevitate emenſus orientis occidentiſquecurſus, diverſorum ſiderum in primo ſtatim ortu, rotato ſe ſurſus axe conſequitur. Hoc tu parvum credis eſſe ſpatium, quod diverſis pariter rebus impletur? Quantum inter illa tranſcurrentis horæ momenta naſcitur, perit? Igitur quando unquam peregrinati ſunt una, militavere pariter? quid non diducti ſeparatique fecerunt? quando illos languor, quando ſuprema junxerunt? Et quandoque ſit, neceſſe eſt aliter, ex geminis quod pariter languerunt, non ſic accidit quomodo fratribus, ſed quomodo duobus. Non eodem fato languere geminos, quemadmodum vultis brevius probem, quam quod nec uterque occiſus eſt, nec uterque ſanatus? ſed fingamus hoc eſſe verum, quod deſperaverunt Medici: relinque nobis pater innocentiam calamitatis, ſalva ſolatia ſint de liberis, quos tibi videris non perdidiſſe niſi fato. Quis ex parentibus neſcit hac ſe mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus ſupra orbitatem ſunt. Ideo magis flemus illos quos bella rapuerunt, hauſit incendium, naufragia merſerunt. Fortius feras inter aſſidentium manus, inter ſuorum officia labentes, cum ſe invicem oſcula, cum ſe ſatiavere ſermones, cum data ſuprema mandata ſunt, & ſe ſcit pietas omnia feciſſe pro vita. Igitur verum dixerim, illos mori credimus, hos perire. Non invenio quemadmodum excuſationem pater de conſenſu poſſit accipere Medicorum. Hoc eſt quod omnem comparationem feritatis excedit. Filium pater propter hominem quem non putavit poſſe ſanari, occidit. quod tu monſtri portentique genus es? Habes parricidii patien-

patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filii mortem, ſi facinus adjeceris? Tu occidis, quia deſperavere Medici? Quererer mehercle ſi reliquiſſes, ſi quid de continuatione curæ ſolicitudo laxaſſet. Nihil ergo plus facies, quam illi qui nunc plures fortaſſis circumeunt ægros, quos detrahit, quos advocat alia curatio. Filios ſaltem committe vel matri, de fortuna queratur, diis faciat invidiam. Mulieri quæ ferre non poteſt quod videris deſperaſſe, nunquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? tentat pater ut & huic rei credatis, quod deſperaverunt omnes, & quod ſperavit unus. Noſtræ quidem querelæ ſufficit non conveniſſe medicis: & cum inventus ſit qui contra ſenſum deſperantium genus aliquod ſanitatis afferret, fas erat, judices, ut adhuc inveniretur alius qui lætiora & utiliora promitteret. Hoc nunc me queri putatis, quod in re, de qua credere nec omnibus debuiſſet, acceſſit uni. Non intereſt an ſuperſit remedium quod tentare non debeas: & ubi tantundem periculi ſperes quantum deſperatio habet, melior exitus eſt qui facit miſeros innocentes. Quid invidiam prioribus Medicis paramus? Nemo magis deſperat, quam qui ſe negat noſſe languorem. Quid ais pater? Ita tecum quiſquam ſic audet agere de duobus filiis, tanquam de duobus ægris? Tu ex geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem ſi ſeparare expoſiturus uderes, ſi contentus eſſes educaturus alterutrum: non ferrem à piratis captum filium alterius vicaria ſervitute redimentem. Tu de orbitate facies vices? & caſum ſingulorum per utrumque diffundes? Parricidium vocarem, ſi promittente Medico, quod ſanaret unum, poſſes eligere periturum. Pene crudelius eſt geminos dividere quam perdere. In ſcientia cui debeat credi: negat ſe ſcire cauſſas languoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligentibus. Occidam, inquit, deinde ſanabo. Memineris, pater, in hac conditione prius eſſe ut occidas. Non

eſt tan-

eſt tanta pietas ſervare filium, quantum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profundæ artis eſſe ſecretum? Verba tantum deſperationis involvit, & homo cautiſſimæ vanitatis captat illam noviſſimam circumire brevitatem. Vides quanta promiſſum ſuum experimentumque caligine Medicus involverit? nunquam conſtabit an fuerit languore moriturus æger, qui aliter occiditur. Non novi, inquit, languoris genus. Poſt hanc vocem mehercle non deberes committere ægros, etiam ſi vellet experiri potionis hauſtus, ciborum fomentorumque novitates. Neſcio, inquit: ſed ſi permiſeris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remedium fortaſſis inveniam. Jam excuſatus es, medice, matri, ſperaſti ne tibi crederetur. Differo pauliſper quod de fratribus, quod de geminis, quod pater hoc facit non conſentiente matre: publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus iſtud curationis admitti. Actum eſt velut de genere humano, ſi nobis pro ſalute ægri opus eſt morte hominis alterius: & pene ratio ſanitatis intercidit, ſi conſumit medicina tantundem. Ego quenquam dicentem feram, Ut inveniam valetudinis cauſas, date mihi aliud corpus, alia vitalia: occidam: deinde ſalutaria quæram, profutura meditabor? Ita non facilius eſt noſſe languorem? Quæ hæc eſt impudentia crudeliſſimæ utilitatis? Ægrum placuit occidere, ut inveniretur cur non debuiſſet occidi. Nullum, ſanctiſſimi judices, natura morborum genus ſolis viſceribus abſcondit: & quicquid cauſſas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiorem dolorem ſuperpoſita conſentiunt. Non invenio cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immittas, & in latentes meatus per hæc quibus tegimur, medicina deſcendat. Cur ergo non eadem ratione languor admittit intellectum ſui, qua ſanitatem prodit? Abditos profundoſque morbos, aut citatior clauſi ſanguinis curſus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his ante om-

nia

nia ſenſibus, oculis tuis: & ipſos de quibus agitur, modo ſingulos, modo pariter interroga, cui potiſſimum parti grave tacitæ peſtis pondus inſederit, unde prorumpat in gemitus conſcius dolor. Medicus qui per hæc non poteſt invenire languorem, non invenit nec remedium. Quid ſi aliquid ſanato medicina poteſt præſtare rationis? Sufficit quod aliquando jam facta ex unius hominis inſpectione, ad totius intellectum naturæ medicina profecit. Quid allaturus huic ægroto es, quod non tot ſeculorum, tot languentium experimenta deprehenderint? Vis tu potius hac audacia qua ſecreta languoris exquiris, remedia tentare? Brevior via ſanitatis humanæ, propior noſtræ ſalutis utilitas eſt. Si viſcerum nimius ardor ſtricta circa ſe membra duravit, adhibe remedia laxantia. Si fluitat nimis æger humoribus, præſto ſint per quæ preſſis cluſiſque venis in novas vires corpus areſcat. Si parum prodeſt abſtinentia, rurſus ciborum qualitate foveatur. Si ſpiritus receptis premitur alimentis, ad puriores meatus jejunio fameque tenuetur. Contigit tibi magna experimentorum materia, medice, ægri duo, & languor idem. Non eſt opus ut expectes quando ſe per unius hominis patientiam explicet profuturorum magna diverſitas. potes experiri pariter eadem conſentanea, diverſa, pugnantia. Nulla ratio eſt vulnerum, ſanguinis, ſupernorum. Quemadmodum ſanari debeat alius æger, ſcire non poſſis niſi ex altero ſanato. Quid quod etiam ut idem ſit valetudinis genus, neceſſe eſt tamen duorum corporum diverſitate varietur? Nunquam in alienis viſceribus invenias totum quod de altero quæras, & alius languor eſt, alius æger. Cur maximum nefas alterius filii ſalute defendis? Homo in quo ſola quæritur cauſſa languoris, propter medicum occiditur. Adjice quod nec deprehendi ex non ſanato poteſt ullius cauſſa languoris. Quicquid nos in vitia morborum à naturali ſanitate commutat, facit aut nimii ſanguinis pondus exæſtuans, aut ſuperfluus calor, aut ultra naturalem modum humor exundans, aut

ſpiritus per tacitos meatus non ſolita laxitate diſcurrens. Quid horum, ſi vitalia ferro vulneribuſque reſecentur, ſalvum poteſt eſſe languentibus, cum compreſſi ſpiritus laborem protinus ille reſerati pectoris meatus emittat, ſanguis iiſdem pariter deprehendatur, egrediaturque vulneribus? An fas putatis ut ſuam ſervent viſcera nudata faciem? ut nihil perdat ex priore natura illud pectoris vitæque ſecretum, cum admiſit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affert ſolicitudo, gaudium, dolor, & aliquis ſubitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad ſua remedia corpus, medentium manus anima deſtituit? Jam vero ad ſingulos ictus, & longiſſimas vulnerum moras, quantum ex toto homine convertitur clamore, gemitu? Neceſſe eſt omneis perire, quibus continetur vita, cauſſas, quoties vita ipſa conſumitur: & cum homine, qui propter intellectum languoris occiditur, ipſe quoque paulatim languor emoritur. Differ ſaltem, pater, hanc crudelitatem: quicquid ex filio facis, facies ex cadavere. Si poteſt deprehendi languor dum occidit, facilius cum occiderit. Interrogare mehercle hoc loco libet, utrumne periturum pater, an medicus elegerit? Negavit ſua intereſſe quem occideret. hoc ſi & alter periiſſet, probaverat utrunque fuiſſe periturum. cum convaluit, probat utrunque victurum. Ad ſæviſſimam curationem potuit ægrum facilius mehercle explicare, ſi eſſet unici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi precioſior, ille melior incipiet eſſe victuro. Ubi eſt impatientia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos? qua corpus exanime detinetur amplexu? Dii immortales, quam ſæva, quam crudelis eſt iſta cunctatio! dum deliberas, dum unumquenque detrectas, parricidium in utroque conſumis. Duorum utilitate fit, ut ex fratribus poſſit alteruter occidi. Nunquam, judices, res tam horribilis inauditæque feritatis admiſſa eſt. Filium pater propter eum occidit, quem etiam ipſum poterat occidere.

Trans-

Transfert, judices, reus in medicum electionis invidiam. Ille, inquit, æſtimavit, ille decrevit. Ergo manifeſtum eſt non parem fuiſſe languorem. Ex duobus ægris plus habuit ſpei, propter quem debuit alter occidi. Recede pauliſper mulier infelix, filii tui nobis referenda curatio eſt. Felices ægri, qui languore moriuntur, qui ſupremos anhelitus inter ſuorum amplexus, inter ſuorum alloquia poſuerunt. Ut erat juvenis primo ipſo comparationis incerto, mox electione cruciatus, abacta eſt à perituro prima mater, & modo ſedula miniſteria ſervorum, repente mutata ſunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & ut graſſaturas manus totum corpus admitteret, nudatur mirabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli ſpatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera ſtatim totum vulnus imprimeret, ſed quod leviter paulatimque deſcendens animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore ſuſpenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri juvenis alloquium. Fortiter dura, patienter admitte, ſanabitur frater. Non eſt quod exanimeris metu,. dolore deficias. Cave viſcera exclamatione ne laſſes, anhelitu gemituque concutias ne remedium pereat alienum. Paſſus eſt miſer diſcurrentem per omnia reſerati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuiſſe medicum toto homine diſcentem primo putatis aſpectu? Egeſta ſæpe vitalia, pertracta, diducta ſunt: fecerunt manus plura quam ferrum. Stat juxta Medicum pater apertis viſceribus inhians, ſtillantem animæ ſedem cruentis manibus agitantem ne feſtinet hortatur, jubet altius diligentiuſque ſcrutari: interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filii morte rationem. At mulier infelix clauſis advoluta foribus, cruentumque ſecretum toto corpore effringens, velut ſuper buſta tumuloſque clamabat. Audi, miſerrime juvenis, ſi quis adhuc tibi ſupereſt ſenſus, exaudi: non permiſit hoc mater, crede orbitati meæ,

 crede

credelacrymis, nec frater hac vellet ratione ſanari. Inter hæc reficiebatur miſer hauſtibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur reſiduus cruor, claudebantur aperta vitalia. Nemo unquam tam nova pertulit commenta ſævitiæ: tanquam ſanaretur, occiſus eſt. Ite nunc & quærite an potuerit medico ſanante vivere, qui tandiu vixit dum occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæſiſſe cauſas? quæſivit quicquid neſciebat: & uſus occaſione rariſſima, in omnem voluit proficere novitatem. Dii immortales, quantum infelix juvenis animæ, quantum ſanguinis, quantum habuit ex vita, qui pertulit ordinem longiſſimæ curationis? Vix ægre miſero licuit mori, vix à cruciatibus ſuis anima dimiſſa eſt. Inventum putatis eſſe languorem? Inventum eſt illum potuiſſe ſanari. Agedum commento tuo ſenex ſuperbus exulta, habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare ſæculo poſſis, feciſti medicum parricida meliorem. Libet mehercle intueri par illud. Ægrum vidiſſes hominem, qualem non ſalutares medentium manus, non ars inventa pro vita, ſed diri ferarum, rabidique morſus, & avium fames ſaciata deſtituit, hinc alium in novas vires recenſque robur reddito vigore ſurgentem. Vultis ſcire, judices, unde venerit tanta diverſitas? illum pater curavit, hunc mater. Quantum, inquit, miſera pertuli laborem, dum tam magnam foveo triſtitiam? Non fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis rigore contentio. Totus in lacrymas mœroremque reſolutus oderat lucem, reſpuebat cibos, faſtidiebat hauſtus & vitam parricidii pudore fugiebat. In omni proclamatione gemituque, frater: ille diebus ac noctibus cogitationes, ille torquebat oculos. De quibus tu ægris impotentiſſima medicina mentita es? Non fuit, non fuit ſolo languore periturus, quem non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit, miſerrima fœminarum, ſæviſſime ſenex ex hac recordatione triſtiſſimæ orbitatis ad hos vultus, faciemque converteris? Sine dubio filius eſt, &

poſt

poſt graviſſimas denunciationes redditus vitæ. Sed ignoſcat natura, pietas, non eſt ſolatium matri unus ex geminis. Fœlicior ille dolor eſt, qui tranſigi ſaltem cum oculis poteſt, renovatur, accenditur, & in his vultibus illum quotidie putat videre pereuntem. Sed & ipſe gaudio redditæ vitæ lætitiaque non fruitur, nec ſe credere poteſt charitate prælatum, quem medicus elegit. Sentit infelix cujus orbitatis unicus ſit, quibus lacrymis perfundantur oſcula, quam magnis profundiſque ſuſpiriis concutiantur amplexus. Miſera verecundia ſanitatis ingratæ, precium ſibi videtur fratris occiſi. Convertitur hoc loco, judices, mulier infelix, & velut ad quandam præſentiam amiſſi juvenis, Sive, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis, ſive excluſus ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus adhuc laceratione, per ſtupentes horrenteſque manes umbra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec ſuper chariſſima membra proſtratæ meis vulnera tua tegere viſceribus: quod ſolum tamen potui, corpus quod medicus, quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis abjectiſque viſceribus rurſus implevi, ſparſos artus amplexibus junxi, membra diducta compoſui, & de triſti terribilique facie tandem ægri cadaver imitata ſum. Hoc eſt tamen quod de triſtiſſima orbitate præcipue ferre non poſſum: propter fratrem videris occiſus, nec tamen unquam conſtare poterit an tu ſanaveris fratrem.

DECLAMATIO IX.

GLADIATOR.

ARGUMENTUM.

Abdicare & recuſare liceat. Pauperis & divitis inimicorum filii juvenes amici erant. Filius divitis cum in piratas incidiſſet, ſcripſit patri de redemptione. Illo morante profectus pauperis filius cum amicum apud piratas non inveniſſet, quia laniſtæ venierat, pervenit in civitatem in qua munus parabatur, ſub tempus ipſum quo pugnaturus erat divitis filius. Pactus eſt cum munerario pauper adoleſcens, ut vicarius operis redimeret amicum, petiitque ut ſi egeret pauper pater, alimenta ei præſtares. Ipſe in pugna occiſus eſt. Divitis filius reverſus egentem invenit pauperem, palam cœpit alere. abdicatur.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

NEMINEM unquam, judices, intra tam breve ætatis ſuæ ſpatium plura terra marique perpeſſum, quam quæ proxima peregrinatione vel tuli, vel timui, vel vidi, facilis, ut opinor, fides eſt, cum ex omnibus quos novimus mortalibus unus nominari me miſerior poſſit, quem infelicem ego feci. Tamen in hac quoque omnia excogitantis in me fortunæ violentia, confiteor nunquam hunc me concepiſſe animo metum, me poſt redemptum per alienas manus filium, diſplicere patri meo miſericordia. Illas verebar magis jam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atque ſævitiæ reus peragor apud pleroſque ſanctos & graves homines. Nondum excuſare potui quod redemptus ſum. Objicitur mihi orbatus ſenex, & ille qui modo ſalvo filio etiam contra divitem ſteterat, amiſſis in uno juvene omnibus bonis inimicæ domus ſupplex. Licet enim totas advocemus in odia fortunæ vires, & egentem unum ſenem univerſa gratiæ mole calcemus, confitendum eſt tamen, plus amici nocuimus quam inimici. Quin ipſa prorogatæ quotidiana ſtipe infelicis animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficium eſt efficere ut vivat orbus? Unum tamen vel gravius crimen infelix hæc abdicationis meæ fortuna defendit, quod vix ad ſuſtinendum

dum ſpiritum ſufficientes cibos, prorſus tantum mortis impedimenta, avara manu dederim. Puto jam ignoſcetis omnes, ſi plus præſtare non potui invito patre. Quanquam, judices, oboritur animo meo nonnunquam & illa ſuſpicio, quod patrem non alimenta uni ſeni parce vivere aſſueto, nec liberaliter data, nec diu danda, in offenſam meam compulerint. Quantulum eſt enim facultatibus divitis, quod ſub patre ſane tenaci filio familiæ ſupereſt? Ac ſi foret majus forte momentum, quis tamen parens tam durus eſt, ut propter aliquam impenſam carere filio velit, quod ipſe celatus ſit, quod non ſuæ miſericordiæ pauperem commiſerim, non rogaverim, præſertim qui quicquid unquam petii à patre, exoravi? Sed neque hæc ultimo fulmine caſtigari meruit differendis precibus verecunda cunctatio. Qui dum tempus oportunum, faciles aditus, hilariorem animum capto, interim volui ſupereſſe cui ignoſceret. Neque inficior tamen fuiſſe me lentiorem quam oportuit: tametſi hoc præcipue habere videor patris ſimile. Sed ſi ulla emendatio pœnitentia eſt, hic in publico vobis adhibitis rogabo. Non ego æs alienum luxuria contraxi, neç profuſus in vitia fortuna noſtra male uſus ſum. Redemptionis meæ pretium debeo. Si impetro, intelligam verum eſſe quod quidam opinantur, ambitioſum patrem publicare voluiſſe domus ſuæ miſericordiam ne viderentur pauperes tantum vitam inimicis ſuis dediſſe. Si perſeverat ut porrectos egenti cibos mea fame rependat, & expulſum omnibus bonis filium ſimilem faciat inimico, vereor ne iniquis æſtimatoribus inexpiabilis illius & ſæpe reprehenſi odii culpa videatur penes patrem, qui tam facile iraſcitur. Verum enim ſic placet, fortunæ magis moribus diffidere, quam ſuis: nam & paupertatis eſt proprium, quando alia deficiunt, exercere libertatem: & dum contemptus fama vitatur, potentiores vel ambitioſe offendere: & nacta bonam conſcientiam magna fortuna, indignius imparem adverſarium patitur. Ergo conſeruit, ut ſolet, caſus duratura

 lon-

longius à parvis initiis odia, dum contumeliam humilitas facilius intelligit, dignitas gravius. Neque ulla fuit æmulatio (quæ enim eſſe inter impares poteſt?) ſed fato quodam ſimilis ex diverſis cauſis contentio. Hic iraſcendo pertinax erat, ille incendendo contumax. Quanquam niſi ultimam exprimere confeſſionem victi utique placuiſſet, multa jampridem ſigna dederant veniæ, finemque pugnæ petentis. Nam quo pertinuiſſe credimus, quod pauper adoleſcens relictis omnibus ſolum me quem coleret, quem amaret, elegerat? Sine dubio à primis ætatis annis junxerat nos potentiſſimus amor ille puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut à nobis non intelligebantur. Poſt diductas tamen domos perſeveravit, immo impenſius laboravit. Et ſi quid mihi in eo ſatis perſpectum eſt, nihil horum fecit invito patre. Quantum intelligere potui, pauper ſine dubio pudore cedendi, ne damnaſſe cauſam ſuam videretur, ſimul quod nulla ipſi dabatur gratiæ via, ſtare viſus in ſuſcepto circuitu, tamen quoſdam molliores tentavit aditus, & dum firma tandem pax impetraretur, filium nobis obſidem dedit. Ac ne meus quidem offendi viſus eſt pater, certe nunquam reprehendit, nunquam prohibuit: nec clam feci, nec contumacem adverſus patris imperia unquam fuiſſe me vel ipſe rerum declarat ordo. Nam quamvis infeſtum latronibus mare juſſus intravi. Neque diſſimulaverim magnas fuiſſe cauſſas patri cur hoc mihi impetraret quod ipſe facere non potuerat: ego etſi neſciebam, non interrogavi: ſatis plena ratio fuit patrem velle. Fœlix navigantium conditio qui procellas modo, & ſævos tempeſtatis incurſus, & albentes fluctibus ſcopulos aliaque pericula tantum maris pertulerunt: ego miſer naufragis invideo, captus barbaris manibus: nec tam nexu catenarum vinctus, quam pondere, inundatum carcerem tuli, & vincula macie laxavi. Quis non ignoſceret omnibus qui poſt hoc exemplum navigare timuiſſent? Ergo qua una ſpe miſera trahebatur anima, litteras de redemptione ſcripſi patri (teſtor deos) ſoli. Quid enim

enim ſentire viderer de parentis affectu, ſi hoc incolumi redemptionem ab alio petiviſſem? Nam quod unum mihi ſecundum patrem fortuna videbatur paraſſe præſidium, hoc ſperare in illa ſorte non poteram. Quid attinebat amico ſcribere, quem ſciebam non habere unde redimeret? Nunquamne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis ſuis, qui proficiſci volentem retinere tentarunt? qui piæ feſtinationi attulerunt moras? Profectus eſſet tamen vel invitis omnibus (quis enim non hoc præſtaret filio pater?) niſi quod interim amicus anteceſſit. Illum non pericula maris, non infeſti latronibus ſinus, non vicinum meæ fortunæ documentum prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud eſt quod penſari nullus beneficus poſſit, proficiſcentem non retinuit pater: immo ſi quid in ſubſidia vitæ ſepoſuerat parca frugalitas, id omne in impenſas itineris contraxit, & contulit: infœliciſſime ſenex, ſic egere cœpiſti. Dicam nunc ego per quos juvenis præſtantiſſimus navigaverit fluctus, quos acceſſerit ſcopulos, quantos luſtraverit ſinus? Faciliora iſta putant qui nunquam navigaverunt. In omnia præceps, ſine reſpectu ſui, quem jam tum apparebat vitæ non parcere, adiit, exploravit, & tamen ille quoque qui tanto opere feſtinabat, ſero pervenit. Audite, audite, judices, novam captivi querelam. jam miſer apud piratas non eram. Alebat devotum corpus gravior omni fame ſagina, & inter debita noxæ mancipia contemptiſſimus tyro gladiator, ut noviſſime perderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Hæc tamen omnia ſuſtinui, tuli: adeo difficile eſt etiam ſua cauſa mori. Et jam dies aderat, jamque ad ſpectaculum ſupplicii noſtri populus convenerat, jam oſtentata per arenam periturorum corpora mortis ſuæ pompam duxerant. ſedebat ſanguine noſtro favorabilis dominus, cum me, cujus ut interjecto mari, non fortunam quiſquam noſſe, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quoſdam

1 *Inter debita noxæ mancipia.*] Haud dubie: *dedita.* Gronovius.

dam miſerabilem, quod videbar inique comparatus. Certa enim arenæ deſtinabar victima, nemo munerario vilius ſteterat. Fremebant ubique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella afferebantur. omnes piratas putares. Sonabant clangore ferali tubæ: illatiſque Libitinæ toris ducebatur funus ante mortem. Ubique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum. Si quid eſt in me abdicatione dignum, judices, unum crimen agnoſco, quod in hæc amicum meum miſi. Eſt quidem felicibus difficilis miſeriarum vera æſtimatio, figurare tamen poteſtis qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis triſtis præteritæ voluptatis recordatio & mihi cum generis conſcientia, cum [1] fortunæ conſcius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honeſtiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteraque nunquam videnda in ultima mortis expectatione ſuccurrent tenenti ſervilia arma, & ignominioſa morte perituro, tum ([2] ſi ulla miſeris eſt fides) quid horum omnium ignari agerent propinqui, nihil pejus de fortuna mea ſuſpicantes, quam quod ſcripſeram: illud tamen graviſſimum, quod patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit ſi ego pugnaſſem? Ille quoque occiſus eſt, qui inter nos, ut apparet, fortior fuit. His cogitationibus attonito, & in mortem jam pene demerſo, inopinata ſubito amici mei ſpecies effulſit. Obſtupui, totumque corpus percurrit frigidus pavor, neque aliter quam ſi vana objiceretur oculis imago, mente captus ſteti. Ubi primum lux rediit, laxatumque eſt iter voci, Quid tu, inquam, quo caſu perveniſti huc miſer? Nunquid & te vendidere piratæ? At ille complexus cervices meas, effuſis in pectus meum lacrymis, ſolu-

1 *Fortunæ conſcius aliquando.*] Lego, *congruis.* Gronovius.

2 *Si ulla miſeris eſt fides.*] Sic Ovidius lib. 9. Met. *Si qua fides miſeris, hoc me per numina juro Non meruiſſe nefas.* Gronovius.

ſolutus, intercepto prope jam ſpiritu, ſero, jam trepidante me, primam vocem & diu ſolam edidit, Satis vixi. Ut vero cauſas itineris reddidit & veniſſe ſe ad redimendum indicavit, & unde inquam tibi pecunia? niſi rediſti in gratiam, & te pater meus miſit? Audite gentes, audite populi, non ſolita judicium noſtrum corona circunſtet: ſed ſi patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora ſæcula, in quibus tamen à primordio generis humani pauciſſima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus noſtris fides intercepta, quicquid hiſtoriæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adjecerunt, ſub hac comparatione taceant. Quis crederet (ſi dubitari poſſet) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac laniſtæ tradiderat, meliorem conditionem fuiſſe captivi? Si dives eſſem, inquit, pecuniam pro te attuliſſem. quod unum pauperibus præſidium eſt, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo. Ignoſce pater, quod nimia contentione affectus, pene tibi orbitatis vulnus impreſſerim. Teſtor deos non per me ſtetiſſe quod vivo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum duraverat animum cædis longa meditatio, ut eum amicum vellem occidi qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc neceſſitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram evinci, quanquam ſe non ſuperfuturum alioqui minabatur, idque unum affirmabat intereſſe, utrum vicarium mallem habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum ſit quæritis? Duxit me ad munerarium, judices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lacrymas, quam miſerabilem obteſtationem vidi! Nemo unquam ſic rogavit miſſionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, & male aptatis inſignibus feſtinatum par producitur. Quid me admonetis ſupremarum amici mei precum, quibus hæc alimenta caro empta, [1] inopi patris ſenectuti petita? adjuto-

1 *Inopi patris ſenectuti petita.*] Lego, *petii.* Gronovius.

jutorium hoc ac cauſſam putatis? Me pudet quod rogatus ſum. Per hanc, inquit, mihi lucem ultimam, per notiſſimam amoris noſtri fidem non ſinas mendicare parentem meum. Suſtineas, adjuves, præſtes affectum, ſi mereor: tu ſis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit: jamque ſuprema per galeam dederam oſcula, digreſſiſque in diverſum miniſtris permiſſus Mars erat. O quam ſolicitus ſpectavi! quam attonita mente! quam ſimili corporis motu! Quoties ad infeſtum mucronem, quaſi ipſe peteret, me ſummiſi! Quoties ad conatus erectus ſum! O miſera cogitatio, ô crudelis natura metus, merito tu amice pugnare maluiſti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigiſſe caſtris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium ſcribitur. Qua vi prælium invaſerat, iratus etiamnum tanquam adverſario meo, ad omnes impetus excipiebatur callide veterani gladiatoris aſtu, omnes conatus contra ſe erant. Nec difficilem tamen ſub illo præſertim autoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator vivere. Igitur jam nudum corpus vulneribus offerens, ut totam prope mercedem ſemel ſolveret, ſtans periit. Cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere ævo, tranquillam ſine reprehenſione agere vitam, jacet confectis vulneribus, & [1] primo juventæ flore fraudatus, periit miſer fato meo. At ego qui debebar illi fortunæ quem mors ſibi deſtinaverat, emiſſus ludo nocentior, quam venditus: etiam viatico illius infelicis revertor. Placeamus licet nobis fortuna noſtra, pater, pauperi ſolvendo non ſumus. Si qua eſt fides, judices, pudet me contra indicare mea beneficia, nec videor vobis rationem poſſe reddere, quod mihi tam parum objiciatur. Redemptoris mei patri in precium meum orbo, egenti, quid præſtiti? Quod pirata capto, quod laniſta gladiatori, exiguam ſtipem, & cibos ſemper petendos. Quantulum enim

1 *Primo juventa flore fraudatus.*] Ovidii eſt lib. 10. *laberis Oebalide prima fraudate juventa.* Gronovius.

enim dari poterat, quod non ſentiret dominus tam curioſus? De hac re conſediſtis, hoc concitavit iſtam judicii ſcenam panis datus mendico: & dilatata hac impotentiæ noſtræ opinione, videbamur amicos ferro occidere, inimicos fame. Computemus totam iſtam meæ luxuriæ impenſam, audite ſummam,& miramini ſi hos ſumptus ne divitiæ quidem ſuſtinent. Tanti conſtat patri captivitas mea, cum tam care redemptus ſim. Quo tandem patereris animo, ſi delicatus adoleſcens, præſertim ſplendidis opibus, vel ex ætate mores, vel ex fortuna traxiſſem, & tempeſtiva convivia, & pervigiles ludos advocata ſodalium turba, ſolutus atque affluens agerem, tantumque impenderem quantum non poſſet te ignorante conſumi, quæ tamen ipſa boni patres libenter annis remiſerunt, cum abdicatione dignum putes, & ultimo patriæ poteſtatis fulmine coërcendum, quod mendico ſeni porrexerim, ut parciſſime dicam, quod illi filius miſit? Non redempta meretrix, non egeſtum conviviis fœnus, non lenonum paraſitorumque cara adulatio in crimen venit: cibaria ſenis nempe unius ætate ac malis confecti. Hoc divitias tuas concutit? hoc fundatam paternis avitiſque opibus domum exhaurit? Si tam avarus es, computa, adhuc de alieno vixi. At hæc fortaſſe quæ circonſtat judicium corona, & omnis ignara cauſſæ turba, magnum neſcio quod & portento ſimile crimen expectat. Abdicas me pater tam cito? Modo tibi ex illa funeſta peregrinatione inſperatus revertor,unde ut venirem,vix optare potuiſti. Nulla adhuc pro reditu meo ſoluta ſunt vota, non percuſſæ diis immortalibus hoſtiæ, redemptori certe gratiam non retulimus. At ego expectabam ut deſiderio incenſus affectus vix poſſet expleri, ut poſt infauſtam profectionem velut objurgatus tanto periculo, nunquam me poſthac ſaltem peregre dimitteres. Vix ſalutatis laribus expellor, & apud pleroſque dubitari poteſt an admiſſus ſim. An hoc agis, ne quid tibi præſtitiſſe videatur qui me redemit? Sævus enim credo & impius, & (quod maximum omnium

omnium vitiorum ſignum eſt) ingratus beneficia patris non æſtimo. Fortaſſe cui vitam debeam neſcio, nulla eſt apud animum meum memoria meritorum. Miſerum me, quod non poſſum tantum ſolvere, quantum accepi. Quanquam cauſſas abdicationis pater altius repetit, & ultra peregrinationem meam inquirit, idque ratione duplici. Primum, ut reum quem premere atrocitas criminum non poteſt, turba confundat: deinde ut gravius videatur judicium patris, cum is damnet qui ſoleat ignoſcere. Cur, inquit, cum ego inimicum haberem pauperem, tu amicum filium ejus habuiſti? Volo, judices, omiſſa omni contentione ſcilicet ſic agere, Peccavi, veniam peto: & errare hominis eſt, & ignoſcere patris. Duxit me ſimilis ætas, evicerunt officia, cœpit fides, amantem odiſſe non potui. Nihilominus ſatis abundeque pœnarum eſt: & ſi pietatem tuam bene novi, pluſquam velles, datum eſt. Quantumlibet peccaverim, quid amplius iratiſſimus dominus exigeret? Ludo tibi ſatisfeci. Nullumne cladibus meis finem dari placet? Parum eſt quod inſanos pertuli fluctus, & ſævis tempeſtatibus commiſſus, arbitrio ventorum pependi? Parum eſt quod in nefarias latronum manus præda perveni, & (quæ ultima malorum etiam ſervorum conditio eſt) ſine exceptione vænalis? Inde me, ſi voluiſſet, emere potuit inimicus. Parum eſt quod me diu piratæ in carcere retentum, quia redemptorem illis divitem promiſeram patrem, in ludum vendiderunt tanquam decepti? Quod quotidianæ pugnæ meditatione tandiu mori didici? Quod compoſitus, armatus inductus perieram, ſi melior amicus fuiſſem, niſi me nova [1] velut in portu adoptata tempeſtas paternis laribus extorrem, & neceſſarii quoque victus inopem, circum ad alienas mitteret domos? Pudet enumerare calamitatum mearum gradus, piratam, laniſtam patrem. Atqui pars iſta criminis, judices mei, non defendi meruit, ſed laudari. Neque enim reperio quid in rebus humanis excogitari

1 *Velut in portu adoptata tempeſtas.*] Lege. *aderta.* Gronovius.

tarit natura præſtantius amicitia, quid concordia contra fortunam majus auxilium. Nam primum præter cætera animalia induit noſtris pectoribus quandam ſocietatem, quæ mutuo gaudere congreſſu, contrahere populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus noſtris varios impoſuerit motus, nullum profecto meliorem benevolentia tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, ſi omnes eſſe poſſent amici? Non bella, ſeditiones, latrocinia, lites, cæteraque mala quæ hominibus ex ſeipſis nata ſunt, fortunæ acceſſiſſent. Id quia nimium deo viſum eſt, ut certe honeſtis convenire mentibus, fidem colere, amoris gratiam referre, omnibus temporibus, omnibus gentibus præcipuum & quodammodo ſacrum fuit (neque enim niſi optimis mentibus contingit, ut aut ſic amare ſciant, aut ſic amari mereantur) hoc ego crimen expaveſcam? Scires quantopere gloriarer pater, ſi cum amico ego meo reliſſem. Niſi forte ſimilitudine flagitiorum ductus, turpi me conjunxeram juveni, quæ vita ſine dubio nomen amicitiæ non accipit: tametſi ad paria ducente natura, vitia amorum convenerunt. Objice mihi amicum, & habes maledicendi materiam. Gladiator fuit, quare amicus illius viſti? Ita, opinor, pœnitet. Effert te longius dolor, & nimia concitatus ira, quo progrediare non reſpicis. Non ſentis pater hoc te mihi objicere, quod vivam? Quiſquam de illa amicitia quæri poteſt præter pauperem? At ego inimicum habebam illius patrem. Decuerat quidem, ſimultates, quas maxime omnium mortales eſſe voluere ſapientes, in his deſinere, in quibus naſcerentur. Nam ſic quoque immodicas erit diſcordiarum fortuna cauſſas, etiam ſi non hæreditaria ſubeamus odia, ac diutius inimicitiæ maneant, quam inimici. Tamen ſi quid adverſus te ipſe commiſit adoleſcens, ſit hoſtis & meus. Si innoxius, & omni vacans culpa, charitatem mereri cupit, ſi nullius me amici filius validius amat, qui tandem vis pater reſpuam, & iratas objiciam manus? Tu quoque non odiſſes pauperem ſi te amaret.

Inſerit ſe, & beneficiis certat. Noras adoleſcentem omnia ultro præſtantem, & ſic me amabat, quamvis tu eſſes inimicus patri. Adjice, ſi tanta in adoleſcente indoles fuit, quantam nulla unquam cognovere ſecula: ſi fides antiquiſſima, & cum deorum cœtu permixtis inaudita temporibus: ſi me ſemper habuit chariorem ſpiritu ſuo, etiamne deſpicienda mihi rariſſimi boni occaſio fuit? At ego perpetuam quandam mihi gloriam reor, quòd ille cœleſtis animus me potiſſimum quem amaret elegerit, quodque ego ſim probatus tanto judice. Me quoque igitur feret fama per gentes, & amici laudibus illuſtrior vivam. Credet aliquis idem me pro illo fuiſſe facturum. Cur cum inimici nos eſſemus, vos amici fuiſtis? Aliud hoc loco crimen agnoſco. Peccavimus enim fateor, peccavimus, quod cum amici eſſemus, vos inimici fuiſtis. Hæc, judices, diutius exequerer, niſi abſoluta eſſent ipſo judice patre. Longum jam iſtius criminis tempus eſt, nunquam objecit, nunquam excanduit. Et quid hoc inter nos pater convenit, niſi longiores repetis offenſas? Apud malignos videaris me iratus non redemiſſe. Sed ſi quid ante commiſiſſem odio tuo dignum, potuiſti me redemptum non recipere. Manifeſtum eſt ergo te patiente, id eſt, te volente, amicum mihi fuiſſe juvenem. Et ſane non ſolus in hac fuiſti ſententia, idem filio permiſit & pauper. Atqui ſi pars hæc cauſſæ, quæ confeſſione longi ſilentii abſoluta hodie in acceſſionem criminis alterius deducitur, poteſt apud vos impetrare veniam, facilior certe ſequentium ratio eſt, ille enim ſane fuerit inimici filius, hic jam eſt amici pater. Nec ignoro, judices, quam male iſta defenſio de humano genere mereatur, ſi adeo nihil eſt per ſe miſericordia, ut niſi ulterior aliqua neceſſitas pudori vim fecerit, pro ſummo crimine damnanda ſit minus neceſſaria humanitas. Ergo ſi alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe ſub uno parente natura cognatio eſt) hominem cibo forte juviſſem, pœna dignus videretur ſervaſſe perituram animam, & ignoviſſe rebus huma-

humanis, & reſpectu communis omnium ſortis: velut adorato numini ſtipem poſuiſſe Fortunæ? Si hoc crimen eſt, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis laniſtiſque prudentius. Ferantur ſane profutura humano generi duo exempla, intra tam breve tempus propter miſericordiam alter abdicatus, alter occiſus. Quod crimen ſi fatendum ſit, non animum mihi ipſe finxi, aut mea poteſtate regitur affectus. in arbitrio formantis mores omnium naturæ compoſitus, cum crimine meo natus ſum. Nam ſive cœleſtis providentia, ſive irrationabilis caſus, ſive aſſignata ſiderum curſu naſcentibus nobis neceſſitas, multa varietate pectora noſtra diſtinxit, nec minus numeroſas animorum quam corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium ſupplicia confundant, qui ad omnium ſanguinem palleſcant, ignotorum quoque miſeriis illacryment. Sunt contra qui ne ſuorum quidem miſereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum conſpectum tremit. Noli me æſtimare mea fortuna pater, non habeo gladiatoris animum. Utinam quidem mihi cauſſa permitteret ſic gloriari, Juvenis conceptus ſplendidis parentibus, cum ſolum tam ſpecioſæ fortunæ crederem fructum poſſe prodeſſe, & contra varios mortalium caſus quaſi portum benignitatis aperire, concupivi quandam humanitatis civicam gloriam, periturum hominem, ſive ille naufragio ejectus, ſive ſpoliatus incendio, ſive exutus latrocinio erat, naturæ patriæque reſtitui. Paria tecum facio reſpublica, quæ propter me unum civem perdideras. Hæc me magis decet impenſa, quam veſtis, quam argentum, quam ubi laus emitur. Ubi enim pecunia melius poni poteſt quam [1] ubi fœnus bonitatis extenditur? Magna conſcientia eſt, felicitatem meruiſſe. Ignotus ſane ſit & alienus: quid fuerit ante, non quæro, poſt hæc erit amicus. Et hercle quo quiſque plus poteſt, quoque latius

1 *Ubi fœnus bonitatis extenditur.*] Tacitus de morib. Germ. *Fœnus agitare & in uſuras extendere ignotum.* Gronovius.

patet ad fortunæ incurſus, hoc magis cogitare debet atque reſpicere, quantum in nos fortunæ regnum ſit, quam inſtabili ſede humana conſiſtant. Non me aurata laquearia, nec radiantes marmore columnæ, nec graves cruſtæ fecerint immemorem fragilitatis. Multa ſæpe & locupletibus accidunt, ſæpe in imum ſumma decidunt. Ego vidi pauperem auxilia diviti ferentem. Sed ſane ſuperbius æſtimet miſerias longa felicitas, & alienum caſum facile deſpiciat ſecurus ſui. Ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non poſſum non moveri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipſe clementiam optabam. Ignoſce pater, ſi penitus animo meo hic inſedit affectus: amare miſericordiam miſer cœpi. Sed inimicus, inquit, meus eſt. Nam quis nos tantopere laudaret pater, ſi hoc amico præſtaremus? Hæc eſt celebranda virtus, hæc animi ſuſpicienda moderatio, vincere iram, & inter ſimultates quoque meminiſſe hominis. Ut Fabio Maximo immortalem attulit laudem, [1] ereptus eſt hoſtium manibus inimicus: ut Tiberium Gracchum admirata civitas eſt, Scipione in carcerem duci prohibito: te quoque ſimilis animi magnitudo memoriæ dabit. Tuis enim opibus vivit inimicus. Quicquid eſt iſtud quod ſenex inops ex noſtra domo accipit, ſi non iraſceris, tu præſtitiſti, tibi hoc pulchrum atque magnificum eſt. Nam ego ſi quid in patrem ſervatoris mei confero, non ſum laudandus. Neque expectaveris hoc loco pater, ut illa dicam, Semper odiorum inhoneſtus occaſus eſt: & dum ſimultates nihil aliud habeant quam nocendi cupiditatem, ſpecioſa in melius animi mutatio eſt cum exempli honore, junctæque ex hoſtili pene concurſu in affinitatem manus. Unde tantum miſero boni, ut inimicus ſit? Aſpice ſolum, egentem, ſenem, omnibus præſidiis deſtitutum: nonne contumeliam fortunæ, tu facis, ſi hunc odiſti, & adhuc tua putas intereſſe ne vivat?

Nulla

1 *Ereptus ex hoſtium manibus inimicus.*] Quia non Scipionem appellat Gracchi inimicum, videtur & hic nomen poſuiſſe: *ereptus ex hoſtium manibus Minucius.* Gronovius.

Nulla tibi contingere major ultio poteſt, quam ſi talis eſt, ut illius etiam nos miſereamur. Magna mehercle jam de vetere æmulo pœna ſupereſt, panem eripere mendico, & graviſſimæ per ſe fortunæ manu pondus imponere. Age ſi periſſet, cadaver calcaſſes? Feræ mehercle generoſiores, jacentes tranſeunt: & reſervati hoſtes, reſtitutæque urbes majora cauſſæ exempla ſint: quod ſcio, victis etiam gladiatores parcunt. Poſt orbitatem, poſt egeſtatem, quid amplius poteſt pati, niſi quod optat? Ulteriorne tibi aliqua ultio quærenda eſt, aut aliquid rerum natura pejus capit? Quis non te omnium mortalium inhumaniſſimum putet, ſi hoc adverſus inimicum tuum ſaltem optaſti? Si me hercle inexpiabiles odiorum cauſſæ, & compoſitis quoque fabulis ulteriores inimicitiæ fuiſſent, auſim dicere, ſi propter illum liberos perdidiſſes, accipienda tamen erat à fortuna talis ſatisfactio: certe ad vitandam inſolentiæ opinionem, quæ fere immeritam quoque potentiam carpit, ne vagaretur per urbem invidioſus mendicus, & calamitatis auctori cauſſas vulgus regereret odiorum. Neſcio quomodo omnis pro laborante favor eſt, nec ulla perpetuam gratiam ſervat niſi modeſta victoria. Noſtra potiſſimum clementia ſuſtineatur, ne illius alii miſereantur. Facilis, ut animadvertere vos ſpero, judices, defenſionis meæ curſus eſt. Antequam incipiam habere cauſſam nimium bonam, hic jam conſcientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehenſa ſcopulos, cum aliud objiciatur, aliud defendendum ſit, hæret in dubio: cum beneficiis meis computare non audeo. Cognoviſtis expoſitionem cauſſæ, quanta quamque excedentia ſidem adoleſcentis optimi merita narraverim. hæc mihi omnia ſine dubio ille præſtitit. Sed quid intereſt? debitor delicatus ſum. Quid in hac parte defenſionis agam, judices? dicam, referre gratiam beneficiis volui: Itane tandem aliquis mendicare amici patrem æquo animo viſurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam moveri me ſupremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio. At

ille mihi præſtitit, quod non rogavi. Utro me vertam? Tanquam honeſtum defendam factum, an tanquam neceſſarium? Alterum abſolvi facilius poteſt, alterum laudari rectiſſimum opinor. Veritatis intereſt. Audi pater, alimenta iſta quæ donata egenti putas, quanti illi conſtent. Si accepto captivitatis meæ nuncio, nullis precibus adductus, nullis epiſtolis vocatus adoleſcens ad liberandum me vinculis piratarum profectus eſſet, quibus tamen meritis penſarem, cum id mihi præſtitiſſet, quod ego tantum à patre ſperavi? Intrare maria præſertim jam recenti documento timenda, & latrones ultro quærere, & cum præter vicarias manus nihil eſſet, navigare voto captivitatis quis poſſet alius quam qui paratus eſſet pro amico mori? Magnum hoc per ſe, ac ſeculo noſtro vix credibile, judices. Illud vero omni prædicatione majus, ad redimendum me profectus eſt, cum mendicaturum patrem ſuum ſciret. Atqui ſperare poterat futurum, ut ſine periculo ſuo redimeretur nihilominus amicus, cum haberem divitem patrem. Sed noluit ipſum itineris apparatum, & ne qua periret redemptionis hora, præceps cucurrit. Prô fidem deum hominumque, quemadmodum ad redemptionem amici feſtinat etiam cujus pater lentus eſt? Terentium, quem inter cæteros captivos ſecundo Punico bello Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, inſigne receptæ libertatis pileo teſtante in triumpho ducis eſſe conſpectum. Et ille quidem majoris momenti acceſſione publicam ſenſerat felicitatem, privatim tamen debere ſe putavit victoriæ beneficium. Quid me facere convenit qui per maria latrociniis infeſta ſolus petitus ſum? qui lucem, libertatem, denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horæ tempore, ſed videns ſentienſque acceperim? nec ſolum donatus his bonis, ſed ſummis periculis liberatus ſum? Nonne me ex amici fide natum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear eſſe conſtrictum? Miſerrime, amice fideliſſime, ingratum me moriendo feciſti. Et quantulum eſt quod

eſt quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Levis eſt iſta fortuna, hæc etiam nunc recepit moram. Solent expectare latrones redemptorem. In ludo fui: qua pœna nullam ulteriorem ſcelera noverunt, cujus ad comparationem ergaſtulum leve eſt. Hoc ſi ſciſſes, pater, affirmo, promitto, cujus pietatis es, nemo te anteceſſiſſet. Illa certum habeo expectas ut dicam. morabar inter ſacrilegos, incendiarios, &, quæ gladiatoribus una laus eſt, homicidas incluſos turpiore cuſtodia, & ſordido cellarum ſitu. Jamque in eam veneram fortunam ut me victum recipere non poſſes, victorem nolles. Aderat hora ſupplicii mei, qua nuſquam morandum: jam præbendus erat jugulus, & fundenda vita cum ſanguine. Neque enim dubitare de eventu licet. exemplar fati mei vidi. Si me ab his imminentibus malis pecunia redemiſſet, beneficium tamen potius dicerem magis æſtimandum eſſe, quam precium. Sed apud malignos interpretes poſſet videri vel ſpem ſecutus aliquam venturi temporis, vel præſentis voluptatem. Hoc admirabile: & uni tantum pietati referendum eſt. dedit beneficium quod nunquam reciperet: & cum amicum quem redimebat habiturus non eſſet, nihil aliud emit quam honeſtam mortis conſcientiam. Tranſtulit ergo in te fortunam meam, ſubiitque non ſolum fortiter, ſed etiam libenter id quod mihi miſerum putabat. Res dictu incredibilis, gladiator dimiſſus, redemptor occiſus eſt. Recepit pectore adverſo ferrum, ut quaſi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet: & hoc uno triſtis occiditur, quod amplius amicum viſurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum Poëtæ, & ſe ad exhortandam amicitiæ fidem magna quædam compoſuiſſe carminibus putent, ſi dixerint aliquos per maria terraſque aſperiorem fortunam amicorum tantum ſecutos, aut principem Græciæ virum in ultionem interfecti amici inauſpicata bella geſſiſſe. Nam inter fratres quoque illa maxime admirabilis, tamen alterna mors eſt. Una fingitur conjunx, quæ

jam perituri vitam mariti vicaria morte ſuæ redemit: adjicitur que miraculo fabulæ, feciſſe hoc eam quod non præſtitiſſet pater. En indubitabile ſeculi decus, & fictis majus: ut moreretur pro me amicus, ſuum reliquit patrem, meum vicit. Et ſane quid profuiſſet feſtinatio patris, etiam ſi ad redimendum me prior forte veniſſet? Hoc me precio nemo alius redemiſſet. Neque vero plurimum fuit præſtitiſſe mortem. namque interim ſpecioſo titulo bene vita penſatur. illud vero exiſtimo gravius, nomen gladiatoris accipere, ſubire dominum laniſtam. Minus, te, amice, laudarem ſi viciſſes. An ille animus rediret in cellulam, ferret ſaginam, magiſtrum, perſonam denique ſceleris? Mea depugnaſti cauſſa, tua periſti. Hæc tamen omnia ultimæ fortunæ nomina, ut mihi detraheret, induit ſibi. Venit in arenam homo nec ſceleratus, nec infelix. Ecquando, judices, hoc audiſtis? Bonitate ſua gladiator factus eſt. Utinam, judices, hæc quæ illi ſpecioſa ſunt, tam honeſta eſſent & mihi. Quoties ad infeliciſſimum reſpexi ſenem, cujus orbitate vivo, cum confectum cladibus, & tantum pœnæ ſuæ reſiduum conſidero: verum fatendum eſt, pudet me precii mei. Video ſenem meliore ſui parte præſepultum, omnis etiam ſpei ſuperſtitem, orbum, deſtitutum. illud tamen ſolatium eſt, quod niſi talem amicum habuiſſent, hæc de te dicerentur. Huic patri invidioſa quædam, opinor, & quæ beneficio mortis penſetur, criminoſa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignotorum domos ſtipem rogabimus pariter. Si quis grandis natu parens eſt, miſerebitur ſenis: ſi quis juvenis, filius, miſerebitur adoleſcentis. Fortaſſe proderit mendicaturo mihi, quod ipſe aliquando egentem pauperem alui. Accipe ſatisfactionem, in quacunque parte rerum naturæ es, amice chariſſime. non excidêre mihi tua mandata: fortuna defecit, opes auferuntur. Quod unum mihi relictum eſt, en polliceor patri tuo vicarias manus. Quid vis porro faciam? Agreſtia opera delicatior aggrediar? hoc à fortuna non didici;

dici: & quotidiani quæſtus operis duobus egentibus non ſufficit. Miſerum me ſi exolvere fidem voluero, fortaſſe mihi in ludum revertendum eſt.

DECLAMATIO X.
SEPULCRUM INCANTATUM.

ARGUMENTUM.

Malæ tractationis ſit actio. Quæ amiſſum filium nocte videbat in ſomnis, indicavit marito. Ille adhibito mago incantavit ſepulcrum. Mater deſiit videre filium. Accuſat maritum malæ tractationis.

PRO UXORE CONTRA MARITUM.

QUAMVIS, judices, inter eos qui liberorum mortibus deſtituti, cuncta vota & præparatas ſpes in ſenectutem ante ſe egerunt, id fere acerbiſſimum certamen conflictationis oriatur, ut unuſquiſque luctibus ac lacrymis ſuis credat accedere quandam dignitatem, ſi miſerrimus eſſe videatur: hæc tamen fœmina neque noto neque publico genere miſerabilis, non impudenter inter cæteras matres quæ aut unicos aut juvenes pios filios perdiderunt, eminere & occupare quandam mœrentium principatum differentia novæ calamitatis affectat, quæ ſola omnium ſupra fidem infelix in uno filio jam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam, ut communem cæteris, & fato accidentem, fortius utcunque tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdiderat miſera niſi dies, nec jam timebat ne ille quo fruebatur, mori poſſet. Planctibus lacrymiſque, pene improbe dixerim, parcius utebatur, nec ſibi permittebat dolor lugere venientem. Nunc deſtituta ſolatio, perſuaſione fraudata, dum non putabat periſſe quem poterat videre, eripuit ingrata filio alterum titulum. Miſer ille niſi teneretur, jam ad patrem veniret. Tantum miſera petit, ne minus perdidiſſe videatur, quam ipſa deſiderat. Non inani perſuaſione, nec cogitationibus ficta lugentis umbra veniebat, nec agitabat incertos levis imago ſomnos, ac ne confuſi quidem triſti cinere vultus, [1] & infernum favilla

[1] *Infernum favilla caput.*] Legendum videtur, *informe.* Gronov.

caput noctibus ſuis obibat, ſed filius erat qualis aliquando, & juvenis, & pulcher habitu: nec aſpici tantum viderique contentus: verum ſi quid deſiderio creditis miſeræ quæ ſola vidit, amplexus & oſcula dabat, & tota nocte vivebat. Multum perdidit mater, ſi contingebat hoc illi: non minus, ſi videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis flentibus noctes, juxta ſomnum mariti pervigil, & tantum deſerta metitur. Non deſiderio fictus, aut fucatus habitu, nec ut ſomniorum vanitate conſpicitur, ſed experta non totum mori hominem, illud quod nec flammis uritur, nec cineribus extinguitur, nec urnis ſepulcriſque ſatis premitur, expectat. Nunc iſta carcere obſeratam animam, & repugnantem magico juvenem cogitat ferro. Infœliciſſima omnium mater plus aliquid eſſe quam umbram filium putat, poſtquam potuit includi: nec ſua tantummodo pœna, proprioque ſupplicio deſerta conſumitur reſciſſa orbitate: vel magis cruciatur, quod non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulſat, & impoſitum ſibi ſepulcrum quod non poſſit evolvere, quæ ſolebat ipſos diſcutere inferos; umbra miratur. Miſer quem non tantum verba clauſerunt (nam forſitan per illa tranſiſſet) ſed vincula ferrea, ſolidique nexus ad mortem reduxerunt. Quomodo tenetur infelix, qui ne propter hoc quidem venit, ut queratur? Miſereor fœminæ, cujus invidiæ totum facinus adſcribitur. Maritus ſic filium incluſit, tanquam ſe inquietari mater iſta quereretur. Igitur, judices, nemo miretur, ſi ad tam crudelem, ad tam immitem patrem umbra non venit. Sciebat ubi lacrymas, ubi poſſet invenire ſingultus, à quo magis deſideraretur. Namque iſti ferreum pectus, & dura præcordia, nec ſunt de orbitate ſenſus. Quid enim inhumanius patre, quid inveniri truculentius poteſt? Invidit matri ne filio frueretur: nec hoc ideo fecit, quia videre ipſe malebat: ne viventem quidem adhuc & incolumem tam blanda, tamque debita pietate proſequebatur, ut defuncto ſervaturus affectum

fectum etiam ſepulti pater videretur. Tanto magis effuſa mater, & ſuis ac paternis vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pronior, non diebus ſecura, non noctibus. Et ille miſer intelligebat utri promptior ex parentibus & facilior eſſet affectus. Itaque ab hujus oſculis, ab hujus fœminæ cervice pendebat. Et quia longum eſt officia præterita debitæ pietatis agitare, illo ipſo languore quo filius caducum illud & fragile corpus amiſit, quam perdite mulier, & uſque in exemplum, modo ſuper ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc ſiccata fruſtra ubera querebatur, nunc ſuperſtitem cædebat uterum! Notabat hæc ille deficiens, mandabatque morti ſuæ cui periret. Ubi ſunt qui cito jubent ſtare lacrymas? quibus non placet longum agere mœrorem? Retulit umbra gratiam matri. Scio, & intelligo, cum inter gementes cadaver jacet medium, & cum omnes videtur remiſiſſe curas, tunc ſentit & intelligit, & inter ſuos judicat. Moneo te orbitas, moneo effuſius fleas, effuſius efferas, nunquam periſſe credas. Filii ſui umbra cui non apparet iraſcitur. Jam gelidi piger corporis ſanguis omnes in mortem ſtrinxerat venas, & [1] nutantium fulgor extremus vaneſcebat oculorum, & jam deſperantibus medicis crediderat pater, adhuc tamen ſperare mater videbatur & quamcunque corporis partem oſculis miſera tepefecerat, illi vitæ calorem rediſſe clamabat. Oderat ignes, oderat rogos: reponi corpus, & ſervari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem pœnitet quod ſepultus eſt, qui poterat reverti. Scitis ipſi quo exequiarum die labore extracta ſit, quandiu filium tenuerit allambentibus flammis. Unde enim ſperaret ut poſtea videre contingeret? ut extra orbitatem haberet oculos? Jam magnum miſera quærebat, ut umbra evocaretur. Reliqua, mater infelix, tu ad judices referre debebas, & niſi orbitate, niſi lacrymis vox mutaretur in gemitus, noctes tuas quanto melius

1 *Et nutantium fulgor extremus.*] Scribe, *natantium.* ut ſæpe Poëtis, *oculique natantes.* Gronovius.

lius tuo ore lugeres? Ego utcunque potero, perferam. Satiare miſera, ſatiare ſaltem memoria diei illius, quo exequias unici duximus. Jam planctus, inquit, lacrymaſque conſumpſeram, & tenebras veluti perpetuas venire gaudebam. Jam fatigata propinquorum officia defecerant, jam plangorem familiæ altus ſopor vicerat. Rogo ne quis tam contumelioſus ſit in matrem, ut per quietem contigiſſe filium dicat. Unde miſeræ tunc, unde ſomnus? Nihil de te marite, nihil queror. Satis magnas dediſſes pœnas, ſi totis noctibus mecum flere voluiſſes. Vidiſſes utique non quemadmodum tenues rerum imagines ſolent cogitationibus accipere corpus, cum vanæ abſenti animo cogitationes finguntur, ſed ipſum filium, qualis blandiſſimus erat: [1] & ſi dimittatur, videbo. Subito ante me diductis conſtitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore conſumptus, nec qualis ſuper rogos, videbatur & flammas, ſed viridis, & ſane pulcher habitu. Neſcio ubi totam reliquerat mortem. non igni torridæ comæ, nec favilla funebri nigra facies, nec vix bene cinere compoſito umbræ recentis igneus ſquallor. Proclamaret mater infelix, etiam ſi talem videre deſiſſet. Primo tantum ſtetit, ſe permiſit agnoſci. Ego tunc plurimum ſtupui, non auſa oſcula dare non jungere amplexus. infelix primam perdidi noctem, dum timeo ne fugeret. Hanc tu marite perſuaſionem putas, & vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid eſt in filio, plus apud matrem ſit cum deſinit. Vis denique ſcire quid uxori tuæ detraxeris? ex defuncto filio non habet aliud quod ſperet. Jam nox altera aderat, & primis ſtatim tenebris præſto filius erat, non ille ut pridie procul & tantum videndus, ſed audacius & propius, & ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec jam niſi cum luce certa, fugatiſque ſideribus, invitus ille vaneſcebat ex oculis, multum reſiſtens, ſæpe reſpiciens, & qui ſe promitteret etiam pro-

xima

1 *Et ſi dimittatur, videbo.*] Puto, *videbis*, nam id jam mater impetraſſe vult videri, ut patri quoque ſe oſtenderet. *Gronovius.*

xima nocte venturum. Jam mœrori locus non erat, mulier filium nocte videbat, die ſperabat. Quid attinet ſingula referre? Nullis, inquit, deſtituta ſum tenebris, donec ſcelerata tacui. Satiabar oſculis, ſatiabar amplexibus, & colloquebar, & audiebam. Miſera plus perdidi, ſi nemo credit. Jam cœperam tuam quoque, marite crudelis, agere cauſſam, rogabamque juvenem, ut paternis quoque oculis lætus occurreret, & tibi ingrate dimidia nocte cedebam. Jam miſer & ille pollicebatur. hæc me fiducia perdidit, ut confiterer. Rogo, quid tam muliebre, quid tam maternum fieri poteſt? Gaude, inquit, marite, gaude, filium fortaſſe nocte proxima videbis. illum quem crudelibus flammis exuſſiſti, ex quo cineres & oſſa ſuperſunt, juvenem videbis, & forte etiam die ſperes. Ego certe totis noctibus mater ſum, video, fruor jam & narro. Exitum paterni affectus quæritis? Filium videre timuit. Sic magnum protinus neſcia matre cujus horrido murmure imperioſiſque verbis dii ſuperi maneſque torquentur, excogitator iſte mortis alterius advocat, non ut exorati manes diducerentur, nec ut evocata nocturnis ululatibus undecunque umbra properaret, ſed tanquam parum ſepulcra premerent, & tumulorum leve pondus eſſet, filius, inquit, meus non ſatis periit, adhuc fulgore ſiderum fruitur, & nocte noſtra. Nam cum dies occidit, imponit morti ſuæ finem, domum repetit, & maternos territat ſomnos. Juveni aliqua, juveni vincula verborum, ſed arte tota, ſed labore toto. Magna tua gloria eſt, ſi retines filium, qui redit etiam à morte ad matrem. Noxium ſepulchro circundatur carmen. Tunc horrentibus verbis urna præcluditur, tunc primum miſer filius mors & umbra fit. Ite nunc & putate vana fuiſſe matris ſolatia. Filium iſta ſi cogitationibus & inani perſuaſione vidiſſet, adhuc videret. At quæ ſupplicia ſuſtinuit infelix illa ſtatim nocte? Jam totam domum ac familiam quies prima ſopiverat, & tacentibus tenebris venerat tempus dulciſſimum matri. Jacebat hæc inſomnis, inquieta, cum diceret,

jam

jam ſtatim apparebit, jam ſtatim veniet: nunquam tamen tardius venit. Miſeram me, fili, proxima nocte jam veneras. Ecce jam medios ſidera tenent curſus, indignor, iraſcor, ita demum mihi ſatisfacies, ſi apud patrem fuiſti. Miſeram me, jam maligna mundus luce clareſcit. Quando venies? jam redire debebas. At poſtquam alteram tertiamque noctem deſerta vanis queſtibus duxit, tum triſtiora lugubria, tum ſquallidæ magis placuere veſtes, tum repetitis ſanguinavere planctibus jam convaleſcentes lacerti. Nihil eſt infelicius matre quæ perdidit aliquid in filio poſtquam extulit. Cum verum comperit noctes ſuas juvenis neceſſitatibus magicis excantato periſſe feretro, [1] quantum illa præfixum clauſumque tumulum nudis cecidit uberibus? quo fletu ſepulcra perfudit? quo gemitu audientem forſitan & exire cupientem fruſtra vocavit animam? O natura crudelis, plus magum poſſe quam matrem! Ubi ſunt qui acerbas mortium neceſſitates, & ferrea jura fatorum, & invictas nec ullo mœrore mutabiles inanium leges querebantur umbrarum? Filium tuum mulier infelix non impoſitæ inferis cluſere terræ, nec ſpiſſa perpetuæ noctis caligo compeſcuit, non fabuloſa vatibus palus, multumque celebrati curvato igne torrentes: hæc permeabat, hæc omnia nocte transibat, levioremque mortem ſuam fecerat, quam ſi peregrinaretur & abeſſet. Et nunc minus mali pateretur, ſi non ſentiret. Ille qui non venit in quendam carcerem tranſlatus à tumulo patitur veneficia vitæ. Magnæ ſunt ergo umbrarum catenæ, & quanquam volatilem vagamque imaginem, morti ſtringunt atque alligant tanquam reum corpus animam. Ferro vero ac lapidibus arctare, & ut ſolent bellicæ robur accipere portæ, ipſam umbram jam catenis alligare, jam clauſtris, non dico crudele eſt, portentoſum, nefarium, utique ſi hæc faciat qui ſenſurum filium credat. Et nunc illos miſerrima mater in corpus putat & in mem-

1 *Quantum illa præfixum.*] Divide vocem & ſcribe: *Quam tum illa præfixum.* Gronovius.

iñ membra deſcendiſſe mucrones. O mage ſæve, crudelis, ô in lacrymas artifex noſtras, vellem non dediſſes tam magnum experimentum. Iraſcimur tibi & blandiri neceſſe eſt. Dum cludis umbram, intelligimus ſolum te eſſe qui poſſis evocare. Videtur itaque mulier infelix [1] à dignitatis dolore ſecedere, quod tam uxorias in forum querelas, & tanquam delicata matronæ deſideria pertulerit. Non enim veſtes, nec aurum, nec ambitioſos quærit ornatus, contenta eſt orbitas ſordibus ſuis. Ac ne pellicis quidem dolore compellitur, nec tacita gaudia mariti, impatientia & muliebri vanitate complorat. Sed nec relictum torum deſertumque genialem velut contempta vilitas uxoris ulciſcitur: alia longe, alia de noctibus cura eſt. Ne timueris, quæcunque eſt dignitas eſt magni doloris: nihil queritur miſera, niſi par orbitati, niſi matre dignum quod publicos conſumat oculos, quod ignotas quoque exigat lacrymas. Quantam enim à marito acceperit injuriam ſcire vultis? Sola mater filium perdidit, nec poteſt invidiam facere morti. Ante itaque quam ſciatis, judices, qui dolor, quiſve mœror, quæ tanta impatientia eruperit, ut mulier aliquando dulcium oblita tenebrarum, clarum nitorem, publicæ lucis, & diem etiam domi inviſum, in foro, interque leges notabilis & ſepulcris abſtracta pateretur, certum profecto habetis. neque audaciam, neque impudentiam, nec vanitatem unquam querelas habuiſſe miſerorum. Quam verum eſt quicquid exclamat calamitas, nec ab infelicibus ficti temere exeunt gemitus! Mulier quæ ſanguinantes ad judices porrigit lacertos, quæ ſciſſo laniatoque vultu, quæ lividis profertur uberibus, magno dolore cogitur ut hoc potius agat, quam cineres oſculetur, quam complectatur urnam. Gravis teſtis querelæ ſuæ orbitas eſt. Et antequam ad genus illatæ inique injuriæ venio, cur marite, quæ ex te filium

1 *A dignitatis dolore decedere.*] Forte: *ab indignationis dolore.* Et mox: *Quæcunque eſt indignatio, eſt magni doloris.* Sic Decl. ult. *Solebat indignatio veſtra convicia noſtra ferre non poſſe: & matronalis indignatio dicere videbatur: Non paſtis ergo me, ut ante, verbis.* Gronovius.

filium perdidit, quicquam poteſt queri? Crudelis orbitatem feris adhuc alio dolore, tanquam parum deſideria conficiant, quæ de unico gerit: non pateris animam vacare lacrymis ſuis tu, qui ſinum debes, qui colloquia & amplexus. Quam miſera eſt [1] quæ queritur, & de ſolatio ſuo non conjugis deſideriis large indulget, nihil aſpere, nihil contra voluntatem! Habet privilegium ſuum mater infelix, molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoveas. [2] Quæ ſe ad hæc ſecari plaga permittit, in ſummo eſt. Viri forſitan quo modo [3] fortior ſexus ſit, & contra dolorem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaque totum iſtud lugere, fœmineum eſt: & ſimul orbitas imbelle pectus invadit, animus ille qui luctus ſuos ſequitur, incipit indulgentiam ſentire lachrymarum. Fidem tuam marite, conjugi flere liceat, ſatiari gemitu, orbitati permitte quandiu velit flere. Odi patrem, qui cum filium & ipſe perdiderit, putat nimis lugere matrem. Quid ergo queritur, inquis? Hoc primum, filium non quomodo debes ſcelerate deſideras. Magno animo orbus es, loqueris fuiſſe mortalem, & interpretaris nihil ſupereſſe poſt flammas. Flet juxta latus & plangit uxor, tu ſiccos oculos habes. Illa totis noctibus funebres exercet ululatus, tu graves ſomnos, ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quod vis tibi amplius objiciamus? Ex quo perdidiſti filium, nunquam ſic deſideraſti ut videres. Quid quod eripuiſti matri ſolatium, puta vanum & ſupervacuum? Nolo judices, nolo corripias, ſcires quantum eſſet hoc, ſi tantundem doleres. Res indignior non eſt, quam quod tibi de eo poſtulas credi, quod non vidiſti. Indulge ſane vanæ rei, ignoſce: libenter ſe orbitas

1 *Quæ queritur & de ſolatio.*] Scribendum eſt: *Quam miſera eſt quæ queritur & de ſolatio ſuo?* hoc eſt, etiam de illo, à quo conſolationem accipere debebat. Dein deleta negatione *Conjugis deſideriis large indulge. nihil aſpere, nihil contra voluntatem.* Hoc eſt, in tali ſtatu decet bonum maritum deſideriis uxoris large indulgere: nihil aſpere, nihil contra voluntatem ejus dicere. *Gronovius.*

2 *Quæ ſe ad hæc ſecari, &c.*] Scribendum *adhuc.* Idem.

3 *Fortior ſexus ſit, & contra.*] Conjicio: *Viri forſitan, quomodo fortior ſexus, ſic & contra dolorem minus imbecillis animus magis pugnat.* Vel, *contra dolorem, quam mulierum imbecillis animus.* Idem.

orbitas decipit. Magnas calamitates, vana ratio ſuſtentat, quod indulgent mala perſuaſionibus ſuis. Quicquid ad miſeros pertinet, crudelius eripitur, quo minus eſt. Clamat itaque, clamat mater infelix, ſi mihi aliquam imaginem filii mei, vel parvuli, vel jam adulti, vel noviſſimam juvenis auferres, injicerem tamen miſera tanquam corpori manum, illam ſimilitudinem flens tenerem, illos oculos, illam gratiſſimam faciem, & ritus oris expreſſos, & adumbratos artificis manu vultus. Sed illum perdidi unde imago, unde ſimilitudo, unde ſolatium. Fili plus hodie amiſi, quam cum elatus es. Poſt mortem te tuam vidi. Si mehercle notas in corpore unici veſtes ſubtrahere tentares, dicerem ſuccurre ſolatio meo. Hæc omnia apud me filii mei membra ſunt, ego oſculabor, amplectar, flebo ſupra. Non eſt ratio fortaſſe. Ideo quicquid rationem vicit, affectus eſt. Nihil eſt ſceleratius prudenti orbitate. Levia, inquit, levia loquor. Ego filium meum videbam. Quænam iſtum fortuna, quæ indulſerat conditio naturæ? Non excludebat orbitas oculos tuos. Eras jam conſecuta mater, ut juvenem die abſentem putares. Maximam perdidit mors acerbitatem, ſi poſſis videre quem amiſeris. Videre ergo tibi contingebat, ô mulier, vultum, habitum, corpus, inceſſum. Non crederem niſi te perdidiſſe ſentires. Tempora ergo cum morte diviſeras, & ſuperſtite filio fruebaris omnibus tenebris. Quantum perdideris, hinc æſtima, hoc tibi ſi non contigiſſet, non eras tam improba ut optares. Aliquis (ô pietas) ſepultus & conditus, cæteri corporis cinis & favilla, tamen corpus ſumebat in nocte, & ad ſolita viventis membra revocatus præbebat ſe matris oculis, qualem non crederes receſſurum. Nec queri de luce poteramus: quantum licebat aderat. Videbas ergo mulier, ac præſentia fruebaris, Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quem pertinebat rogo, etiam ſi decipiebar? Sed quid ego utor teſtimonio tuo? Mago credo & vidiſſe te filium, & nunc non videre. At tu

K miſera

1 *Solita viventis membra.*] Forte, *viventibus*. Gronovius.

miſera nihil crudelius ex marito timebas, quam ne tibi non crederet. Nemo, inquit, oculis meis fidem detrahat. Fili, indulgentiſſime adoleſcens, vidi te, nec ſemel vidi. Certum eſt, fixum eſt, eripi non poteſt. Quatenus impius pater & hoc tibi auferre conatur, ut te veniſſe non credam? Nec illud garrula, nec vana voce vulgavi, venire te nulli indicavi, niſi qui deberet optare ut hoc poſſes. Patri tantum tuo, patri (ignoſce deceptæ) confeſſa ſum, dum interrogo an te & ille vidiſſet. Itaque das mulier infelix graves nimiaſque poenas: effecit magus ne filium videres, & ſolum apud te reliquit, ut meminiſſes quod videras. Totum tamen illud ſolatium tuum refer miſera, ſi potes, & primum confitere ſimpliciter, an ſoporis pondus illud, & neſciæ quietis vanitas fuerit. Apud me quidem ſatis miſera, ſatis eras mater infelix, etiam ſi tale ſomnium perdidiſſes. Miſerere, inquit, melius de affectibus meis ſentias. Non ego fatigata planctibus ſenſi veniſſe noctem: videre filium pervigiles meruiſtis oculi, ſed primum dum metuo, umbra proceſſit ſubito. dii boni, quod ego gaudium, quam vidi felicitatem? Conſtitit ante me filius meus diſcuſſis tenebris, ita dimittatur aliquando. Proſilui protinus, & acceſſi, vultus, comas, ora perſpexi; meus erat. Quam lætum ſe, quam hilarem offerebat, quomodo perſuadebat mihi, ne crederem morti? Scelerate neſcis pater, quam ſimilem viventi filium cluſeris. Circumibant totum corpus oculi, non inveniebam quid ignis egiſſet. Subinde dicebam, hunc ego extuli? hunc rogo impoſui? ex hoc ego cineres & oſſa collegi? Si talis eſt, quid habeo quod lugeam? Periſſe filium meum hoc uno intelligebam, quod illum non poteram patri oſtendere. Confitebor, primæ tamen nec ego credidi nocti, & tanquam victis iraſcebar oculis, & erubeſcebam miſera ſi quies fuiſſet. Ecce iterum juvenis, ecce jam quotidie venit. Quid habeo quod interpreter? Verum eſt utique, quod ſemper eſt. Noviſſime non tanquam umbra veniebat, ſed aſſidebat.

bat, ſed amplexus dabat. Ego ſentiebam & recipiebam. Quotieſcunque domus fuerat grato ſopore proſtrata, aderat ille, quales humanis ſe offerunt oculis propitii dii, quale lætiſſimum numen eſt cum ſe patitur videri. Sicut omnis religio templorum, omnis religio lucorum, cum tacuere mortalia, & profani procul erravere ſedibus totis, ſolitudine frui, & de ſuis dicitur exire ſimulacris: ita juvenis meus noctibus totis agebat filium, & paterna domo ac penatibus ſuis fruebatur placidus & mitis & matri propitius, ut numen & deus delabi ſideribus, & venire de liquido puroque aëre videbatur. Quid imprecer ſceleratiſſimo patri? umbram probare voluit. Miſeremini judices, ut hoc facinus quibus debetis accipiatis animis, majus parricidio, majus quam ſi filii ſepulchrum funditus eruiſſet, & ſacratos morte lapides, etiam cineres & oſſa religioſe quieſcentia fracta ſparſiſſet urna. Advocatur homo, cujus ars eſt ire contra naturam: qui ſimul ac ore ſquallido barbarum murmur intonuit, fallereque coëgit ſuperos, audire inferos, tremere terras, ut experimentis loquentium fama eſt: conſtitit juxta tumulum miſerrimi juvenis mors certior: Nunc opertæ, inquit, arcana mea tenebræ adjuvate me digna, nunc omne per unum numen, & religio, quam iſti irrogo, propius adeſte, ſuccurrite. Magis mihi laborandum eſt, quam cum ſidera mundo revelluntur, cum jubentur hyberni fluviorum ſtare decurſus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea inſtrumenta ſerpentes. Cuſtodiendus eſt juvenis, aſſignandus eſt inferis, & denſioribus transfuga cludendus eſt tenebris. Quanto facilius opus erat ſi revocaretur? Mox in ipſam dicitur incubuiſſe pronus urnam, & inter oſſa, & inter cineres verba cluſiſſe. Hoc tamen ſubinde reſpiciens confitebatur, repugnabat umbra. Itaque carminibus non ſatis credo, præfigamus omne tumuli latus, & multo vinciamus ſaxa ferro. Jam bene habet, expiravit aliquando: non videri, non progredi poteſt. An mentiar, ſcies proxima nocte. Omnes mehercle parentes,

 utique

utique qui liberos perdiderunt, ire in iſtos oculos, in iſta ora debebant. Tu ſic filium tuum cluſiſti, tanquam nocentes ad inferos revocari ſoleant animæ, quæ inter languentium familiam, & triſtes penatium morbos vagæ errantesque magica vanitate optantur? Laqueone vitam damnatus eliſerat? Noxium per ſua viſcera exegerat ferrum? An ex conſcientia venena præſumpſerat? nec recipiebat ſe, niſi carmine incluſus. Quando domum tuam funereus & ſquallidus, quando te terruit? Crudeliſſime omnium pater, de filio tuo malam umbram feciſti. Quas nunc putas uxoris miſerrimæ eſſe cogitationes? qua materna viſcera perſuaſione torqueri? Nunc filius meus illic unde venire conſueverat, jacet ſtrictus, alligatus, impatiens. Queritur ſolito terram graviorem, utique cum ſentit veniſſe noctem, quando umbræ feliciores dimittuntur ad matres. At vero ſi qua inter manes colloquia ſunt, & eſſe credo, non deeſt qui juveni meo dicat, quam vilis tuis fuiſti? quam libenter te perdiderunt? Quid illa mater, ad quam ire conſueveras? has tibi catenas, hæc vincula pro merito reddidit? Ita infeliciſſima omnium mulier, & ſi magus etiam recedat, hoc periclitatur, ne filius ſe putet veniſſe ad invitam. Agit jam hoc loco nobiſcum maritus gravius, altius, ſapientius, ut homo ſine dolore. Negat ullos eſſe manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viventes à cinere ſenſus, nec tam videri imagines hominum, quam cogitari & oculos luctibus credere. Quod ſi ita eſt, magum ad quid advocavit? Peſſimus parentum qui dum liberos ſuos ſepeliunt, flere contenti, ut obiter ab rogo ſiccis oculis revertantur: negat ad manes, negat ad umbras pervenire quod plangas: affirmat perire lacrymas, affirmat perire ſingultus. O ſceleratum hominem, quiſquis luget, & timet ne hoc perdat. Vana ergo ſapientes perſuaſione fruſtrati, qui conſtare homines & perfici [1] corporis alimentis animæque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut ſicca humidis,

1 *Corporis alimentis animæque.*] Immo *elementis*. Gronovius.

midis, calida frigidis, reſolutis aſtricta pugnarent, partim aut doloribus affici, aut noviſſimis annis, & ſenectute diſſolvi. Animam vero flammei vigoris impetum, perennitatemque non ex noſtro igne ſumentem, ſed quo ſidera volant, & quo ſacri torquentur axes, inde venire, unde rerum omnium auctorem parentemque ſpiritum ducimus: nec interire, nec ſolvi, nec ullo mortalitatis affici fato: ſed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi ſe igne luſtraverit, petere ſedes inter aſtra, donec in alia fata ſeculo pugnante tranſmigret: deinde prioris corporis meminiſſe. Inde evocatos prodire manes, inde corpus & vultus, & quicquid videmus, accipere, occurrere ſuis imagines charas, aliquando & oracula fieri, & nocturnis admonere præceptis, ſentire quas mittamus inferias & honorem percipere tumulorum. Rogo, cum filius perit, nonne ſatius eſt hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præſtiti, ne attonitis agitata terroribus, ſolicitas ſemper ageres, ſuſpenſaſque duceres noctes. Ita parricida commune facinus feciſti: & imputas quod filium videre deſiimus? Somnum enim ante petebamus, & placidum ſoporem. Crudelis, nunc inquieta, nunc attonita mater eſt, nunc perdidimus noctes. Umbramne tu filii rem formidoloſam, rem plenam putaſti eſſe terroris? Quid illa lætius facie? quid illo blandius vultu? quid magis adulatur oculis? quid poſſunt videre libentius lacrymæ? Non magis metuenda eſt umbra filii, quam cadaver. Neceſſe eſt ut mors horrida fiat aliena. Sed aliæ forſitan animum imagines territant, & tunc inferi vocantur cum ignoti ſunt. Itaque prudenter, ſi tantum ad ſuos veniunt. Sceleratus ille, ille impius, quicunque defunctum filium vidit, & meminit quod elatus eſt. Terrebaris, inquit, & ſolicitis noctibus laborabas. Itane es marite crudelis? Tu cluſiſſes filium etiam ſi ad te veniret? Nec magus, inquit, incluſit umbram, ſed perſuaſioni tuæ ſuccurrit: ideoque putas non venire illum, quia nec ante veniebat, quia nec factum eſt

 aliquid

aliquid in quo avocareris. Hoc ipſo incipit mater ſibi gratulari. Ita non tenetur, inquit ille, non premitur, nullo carmine, nullo incluſus eſt ferro. Removete ergo omnia, & interrogabo. Ego autem ſcelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret ſolutus & liber? non ad hos oculos, non ad hos properaret amplexus? Quando enim me juvenis ipſe niſi flentem, quando non lividum pectus, & ſanguinantes vidit lacertos? quando non erubuit matri feciſſe terrorem? Arte cluditur miſer, arte retinetur. Quid vis carmina tibi amplius præſtent? effecerunt quod repromiſerant. Deſinis erubeſcere jam quod filium non vides? At tu cujus in leges dii ſuperi maneſque torquentur, qui nocturno terribilis ululatu profundum ſpecus & ima terrarum moves, modo ſervientium revocator animarum, nunc idem crudelis & inexorabilis cuſtos, aliquando preces & matris admitte. Paciſcere quantilibet, totos lugentis poſce cenſus, non ut labores, nec ut horridum carmen exerceas, ſed ut ferrum tuum refigas, ut verba tua reſolvas, ut nihil feceris, dimitte tantum, & evocaſti. Nihil ipſe crudeliter, patri ſcio paruiſti, ſed & hujus etiam lacrymis, planctibus hujus indulge, conſule famæ tuæ. Execrabilem te mage facies & inviſum, ſi facilius de filio exoraris ut includas. Nec tu marite, nec tu timueris ne ultricis umbræ vanis exagitere terroribus, ulliſque imaginibus: hinc ſecura dabitur quies, ſcit ad quam debeat venire dimiſſus. Juvenis piiſſime, juvenis indulgentiſſime, nunquam matri tuæ umbra nec manet, ſi modo veneficum pondus, & terroribus omnibus verba graviora mago patiente diſcuſſeris, ad me, inquit, mater infelix, ad meas noctes, ad meas lacrymas, ad illos viventes mihi ſemper amplexus miſeræ propera. Scio quid mihi nocuerit, ſcio quid me torſerit. Fruar, & tacebo.

DECLA-

Declamatio XI.

DIVES ACCUSATUS PRODITIONIS.

Argumentum.

Pauper & dives inimici, utrique terni liberi. Bellum incidit civitati. Dives dux creatus, profectus eſt in caſtra. Rumor ortus eſt, ab eo prodi rempublicam. Proceſſit pauper in concionem, & accuſavit divitem proditionis. Abſente eo populus lapidibus liberos ejus occidit. Reverſus dives eſt victor à bello. Petit ad ſupplicium filios pauperis. Pater ſe offert. Contradicit dives. Erant enim leges, ut proditor morte puniretur, & calumniator idem pateretur quod reus, ſi convictus eſſet.

Pro Divite contra Pauperem.

EXPECTAVERAM quidem, ut de inimici mei ſupplicio non quæreretur; nec me decipi poſſe credideram in ultione, quam mihi debeat civitas tam liberi doloris: ſed quatenus eò malorum novitate perveni, ut in vindicta primùm mea conſulere leges ac jura velletis, quæſo ne quis prodeſſe pauperi velit, quòd nec defendi poteſt ſine genere pœnæ. Plus meretur pati homo, qui (ſi ipſi creditis) debet occidi. Hoc eſt quinimo, judices, quod ſuper omnes calamitates meas ferre non poſſum: videtur ſibi ſatis vixiſſe pauper, poſtquam occidit liberos meos. Operæ precium putat coram impatientia mea felicem conſummare patrem, & gaudiorum ſuorum ſatietati hoc quoque adjicit, ut orbitatem meam liberis ſuis relinquat. Fidem veſtram, judices, ne pereat quod ultioni meæ contingit bonus pater. Actum erat de ſolatiis meis, ſi liberos ſuos pauper mallet occidi. Illud plane, judices, etiam in hac pauperis impudentia miror, liberos meos [1] pudore deceptæ civitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Parvulos ſuos oſtendit, allegat, tanquam non ego potius querar hoc de quoquam patre fieri: nec intelligit quantum debeat ad impatientiam noſtri doloris accedere, ſi paſſus ſum quod & in ultione miſerum eſt. Facinus eſt, judices, quenquam cala-

1 *Pudore deceptæ civitatis.*] Infra: *& erubeſcentis circa me populi timida ſolatia.* An potius, *furore.* Gronovius.

calamitatum ſuarum invidiam pati. Sic ultionem meam debetis aſpicere, tanquam & liberos ſuos pauper occiderit. Nec me fallit, judices, pleroſque credere, callidiſſimum pauperem nec mori velle, & hoc quod nudat jugulum, pectus opponit, artes eſſe pro vita. Sed ego illum non credo mentiri, ego qui ſcio quid maluiſſem. Nunquam hoc adverſus nos excogitaſſet, niſi impatientiſſimus pater: & hanc pœnæ meæ ſuppliciorumque novitatem de ſua pietate commentus eſt. Nihil magis de inimico efficere velis, quam quod ipſe ferre non poſſis. Habet hoc mali, judices, principum innocentia, quod inimicos eſſe nobis, niſi poſtquam nocuerint, neſcimus: & tunc omnibus patemus inſidiis, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem adverſus ſuperiora rabiem de ſui vilitate ſumebat, qui genus libertatis putabat odiſſe majores, nulli charitati, nullis implicitus affectibus, quod humilis, quod eſſet abjectus, in furorem ſe magnæ colluctationis exercuit. Primus ſe meum dixit inimicum. O dii deæque, cujus ego monſtri artes pertuli? In cujus feritatis colluctatione duravi? Inimicum habui, neque occidere contentum, & mori paratum. Gratias ago civitati, quod in illis neceſſitatibus, in quibus nihil adulationi, nihil præſtabatis obſequiis, laudatus ſum teſtimonio periculorum. Bellum mihi fatumque publicæ ſolicitudinis credidiſtis. Sed neque ego rem melioris ducis facere potui, quam quod ſine liberis meis profectus ſum: non reliquiſſet illos dux proditurus. Non puto, judices, adhuc quæri unde illæ falſarum ſolicitudinum fabulæ repente proruperint, quis primus trepidæ civitatis aures rumore compleverit, cum videatis, quis ſic egerit, ut crederetis. Vidit hanc inter metus veſtros occaſionem, & quia ſemper apud ſolicitos in deterius prona perſuaſio eſt, abuſus eſt hoc quod poterat videri timere vobiſcum. Igitur homo qui nullum conſcium meum, nullum mihi crimen objecit, de mendacii magnitudine fidem veritatis captavit. Civitas deinde cui accuſator proditam ſe eſſe perſuaſerat, fecit quicquid

hic

hic de me facere potuit. Liberos meos quos inimicus tota ſua concione monſtraverat, occidit genere quo pereunt innocentes. Feretis me, judices, liberius aliqua dicentem? Rem peſſimi exempli paſſus eram, etiam ſi prodidiſſem. Scio vos, judices, hoc loco mirari innocentiam meam. Ut primum enim mihi calamitates meas nuncius in caſtra pertulit, non arma projeci, non ſtationes vallumque deſerui: totam orbitatem meam in bella converti, tanquam liberos meos ibi perdidiſſem. Si unquam, judices, in me habuiſſent profanæ cogitationes locum, ſi patriam odiſſe vel pro liberis meis poſſem, proditorem me feceratis. Neceſſe eſt, judices, hoc primum reverſus exclamem, Ita pauper etiam nunc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus eſt? O miſeræ cogitationes, ô decepta ſolatia! Sic ego revertebar quaſi vindicatus? quas ego legionum veſtrarum indignationes, quem fortiſſimi exercitus compeſcui dolorem, dum omnibus promitto liberos ſuos, dum minus pro vindicta mea puto, quicquid ipſe feciſſem? Congerantur jam licet adverſus omnium mortalium nocentiſſimum cuncta ſupplicia, ego tamen maximum ultionis meæ ſolatium perdidi, quod pauperi vos potius debueratis iraſci. Quoniam igitur adhuc cum paupere legibus ac jure conſiſto, liberos ejus in ſupplicium patris peto. Quid ſatis imprecer homini qui fecit ut quiſquam deberet ſic vindicari? Calumniator, inquit, idem patiatur. Permittunt mihi, judices, calamitates meæ queri de hac lege, tanquam parum nobis in ultione proſpexerit, contra nos inventus eſt vindictę modus, quo non debeamus eſſe contenti. Quiſquamne mortalium idem vocat facinus & pœnam? [1] Tantumne doloris venire de ſuppliciis, quantum de calamitatibus, putat? Neſcit profecto, neſcit quantam patientiam paret mœrori, quantum animo membriſque rigoris inducat, quod patiaris, agnoſcere. Innocentia opus eſt, ut

1 *Tantumne doloris venire.*] Delendum τὸ *ne*, quod ſufficit ſemel poſitum eſſe. Et forte: *tantundem doloris*. Gronovius.

miſerum faciat dolor. Conſtet licet utrinque mortium numerus, totidem nobis ultio cadavera aſſignet, plus tamen eſt de innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehenſi, licet ſolatio idem ſit, æquitate minus eſt. Ut idem ſit ſupplicium nocentis & facinus, una ratione efficias ut illud ferre non poſſit. Fruſtra æſtimatis, quam crudele, quam ſævum ſit, quod petimus, in quantum exceſſerit uſitata genera pœnarum. Explicata eſt, judices, explicata legis invidia, cum quis quod patitur, & fecit. Quid quod hoc ſolum eſt pœnæ genus in quo non debeat nocens niſi de ſe queri, & tanto minus debeat eſſe miſerabilis, quanto major eſt quod patitur invidia? Quid æquius excogitari, quid juſtius poteſt? Graſſatus aliquis eſt ferro, præbeat & ipſe cervices. Miſcuit noxium virus, refundatur in ſuum facinus auctorem. Oculos rapuit, effodit: reddat de ſua cæcitate ſolatium. In nullo mortalium perferre poſſum ſceleris ſui impatientiam. Breviſſima eſt juſtitia vindictæ, cum facinus menſura pœnæ eſt. Et ſi naturam ultionis inſpicias, optime vindicatur quiſque, quo modo miſer eſt. Fidem veſtram, judices, ne ideo tantum putetis juſtum quod exigit reus, quia ego recuſo. Non ferretis me pauperis mortem petentem, ſi liberos ſuos obtuliſſet. Ex omnibus tamen quicunque incognita, inaudita paſſi ſunt, nullos hac lege magis vindicandos puto, quam quorum liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis leges? ubi reſpiro? ubi claudo gemitus? unde ſumo ſolatium? Bene, bene admones dolor: illos illos liceat invadere, qui nunc magis amantur, quos orbitas noſtra commendat. Sic quoque circumſcribimur, niſi totidem ſunt, niſi illis par eſt ac ſimilis ætas, & ante omnia optimus pater. Deceperas me fortuna, deceperas, ſi mihi tam grande feciſſet facinus homo qui liberos non haberet. Quid quod ex omnium ſcelerum comparatione nihil eſt deteſtabilius hominibus qui leges ipſas faciunt nocentes? veſtro mehercle nomine calumniantibus debetis iraſci, quorum nefas non poteſt niſi per

judi-

judicum facinus imponere. Actum eſt de rebus humanis, ſi de criminibus noſtris tantundem mendaciis licet: nec ullus innocens huc uſque felix eſt, ut diligentiæ fingentium par ſit. Quenquamne mortalium in re, quam finxerit, quam compoſuerit, invenire aliquid, quod poteſt probationem vocare, & facinus explicare facilitate verborum? Magis oderis mendacium, cum ſimile vero eſt. Quoties manifeſtum eſt aliquem periſſe ſine cauſſa, calumniantibus iraſci debeas, ut poſſis illis ignoſcere qui crediderunt. Adjicite huic execrationi, quod calumniatus eſt in bello, quod de proditione, quod de duce, quod hæc omnia fecit inimicus. Non eſt quod ſe publico tueatur errore, nec in excuſationem afferat tanquam crediderit & ipſe fingentibus. Nemo ſic decipitur, ut de inimico ſuo mentiatur. Rumor, inquit, fuit te prodidiſſe. Bene admones. Hunc primum calumniæ tuæ objicio rumorem. Quis enim, judices, neſciat hanc famæ eſſe naturam, ut ſit primo unius hominis audacia? De nulla re locutus eſt continuo populus, nec quicquam adeo ſubito ſtatimque notum eſt, ut in illo pariter omnium ſermo conſentiat. [1] Quam non poſſit movere civitatem, quem non replere populum, ſi quid omnibus nobis narres, in nullo non cœtu loquaris, & de re quam tum maxime fingas, jam dicas eſſe rumorem? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculorum noſtrorum occaſione ſuccurrit? Nihil eſt tam capax malignitatum ſermonumque, quam bellum. Quid intereſt unde ſumpſerit rumor ortum? Quod negari non poteſt, tu concionaris, accuſas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cujus probationes, cujus argumenta non habes, calumniæ genus eſt primum credere. Sed, inquit, mori debeo, quia lex qua te accuſavi, hoc proditorem pati jubet. Poteram quidem breviter reſpondere, legem quæ calumniatorem idem pati jubet, ejus pœnam exigere quod feciſſet, non quod facere voluiſ-

1 *Quam non poßit movere.*] Potius *poßis*, & , *quam cum maxime fingas*. Fortaſſis etiam: *ſi quid omnibus obviis narres*. Gronovius.

voluiſſet. Fingamus tamen non hoc pauperem captaſſe quod accidit, cui debet imputari exitus qui de calumniæ tuæ fluxit errore? Vultis ſcire, judices, aliud quæſitum, quam quod lex quæ mori jubebat? Accuſavit me eo tempore quo non poteram damnatus occidi. Dic nunc, non ego effeci, ut occiderentur liberi tui, & aude civitatis illud vocare facinus: non tamen ullis efficies artibus, ut non potius miſerear reipublicæ meæ: non minus & illa facinus eſt paſſa, quam pater. Coacta eſt liberos imperatoris vincentis occidere. Fallitur, judices, quiſquis ullum facinus in rebus humanis publicum putat. Perſuadentium vires ſunt quicquid civitas facit: & quodcunque facit populus, ſecundum quod exaſperatur, iraſcitur. Sic corpora noſtra motum niſi de mente non ſumunt, & ocioſa ſunt membra donec illis animus utatur. Nil eſt facilius, quam in quemlibet affectum movere populum. Nulli, cum coimus, ſua cogitatio, ſua mens, ulla ratio præſto eſt, nec habet ulla turba prudentiam ſingulorum: ſive quod minus publicos capimus affectus, ſive negligentior eſt, qui ſe non putat ſolum debere rationem: & multi fiducia facimus omnium. Quam non poſſit rempublicam turbare, confundere, ſi quis repente proclamet, prodidit vos imperator veſter, addixit? & nunc ille liberos habet. Si mehercle poſt hanc, inimice, vocem templa monſtraſſes, ſacrilegum continuo flagraſſet incendium: ſi convelli ſimulacra voluiſſes, feciſſet omne de numinibus ſuis facinus audacia. Vis ſcire tuum eſſe quicquid civitas fecit? Gloriareris illo, ſi prodidiſſem. Non eſt, judices, quod vos à gravitate juſtitiæ dolor ultionis abducat, quod mortem ſuam inimicus offert. Non petit illud, niſi quiſquis ipſe non debet occidi. Sepoſita igitur pauliſper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus veſtris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti pœnæ præſtetur arbitrium. Infinitam, judices, ſceleribus aperitis audaciam, ſi pœnam licet eligere condemnato: nec jam ullam mortalium innocentiam trepidatione contineas, ſi pa-

titur

titur deprehenſus quiſque quod maluit. Levat omnes cruciatus, omnem dolorem, præparata mentem compoſuiſſe patientia. Fallitur quiſquis humana tormenta ſola nominum atrocitate metitur: nulla pœna eſt, niſi invito. Non habemus ullum niſi ab impatientia dolorem: & ut aliquid crudele, ſævum ſit, metus facit. Supplicium quiſquam vocat ad quod proſilitur? quod expoſcitur? quod circa ſe non habet moras? Illo per fidem, illo trahite damnatos, quo non ſequantur. Tunc eſt pœna, cum periturus trepidat, hæret, cum reſtringit ſupremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus: volo circumſpiciat, volo queratur. Fidem veſtram, judices, ne nocentibus ſupplicii ſui contingat electio. Minus iniquum eſt ut evadat nocens pœnam, quam ut contemnat. Mortem vero damnatis quiſquis præſtat, indulget, nec ſunt alia beneficia pœnarum. Fallitur quiſquis illam velut omnium ſuppliciorum ſummam putat. Occidi non eſt pœna, ſed exitus. Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod poſſis aſpicere quaſi fatum. Quid ſi liberos relinquas, imo ſi ſerves? quam felix exitus eſt, plenuſque læticiæ? Lucrifacit mortis atrocitatem quiſquis laudatus occiditur. Me, inquit, occidite. Non habet liberos, inimice, non habet, quiſquis hoc te velle miratur. Sæve, crudelis, ego tibi permittam mori? At quid jam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas? Idem pro liberis meis offerre non potui. Tu vero parvulos tuos tene, ut in iſto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoque non evades, non effugies. Quacunque te duxerit orbitas, ſequar, effundam ſi quod paraveris venenum, ſubtraham omne ferrum, incidam quoſcunque ſtrinxeris nexus, ab omni revocabo præcipitio. Etiam occiſis liberis tuis, non idem patieris, inimice, niſi vixeris. Nec vereor, judices, ne putetis utriuſque noſtrum orbitatem ſimili eſſe ratione tractandam. Admovebuntur ecce contra lacrymas meas liberi, quos nemo noſcet. Patris innocentis occiſi ſunt parvuli, quos nunc circa templa

templa ferretis, circa quos ſe celebraret veſtra lætitia. Facinus eſt, judices, minorem eſſe tranſactarum mortium miſerationem. Non invenio quemadmodum liberis prodeſſe debeat odium patris. Perierunt etiam illi quorum nec pater debebat occidi. Me miſerum, quod ſic quoque multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor invideam. Oſculaberis ante perituros, alloqueris, accipies ſuprema mandata, & moriturum te continuo promittes. Exonerabis gemitus tuos, cum eorum ſepulchra numerabis. Siccabit oculos quod meam nunc quoque reſpicies vacuam domum. Me miſerum! pauperis tantum ſolatium futurum eſt, quod pares ſumus. Quid quod in ipſa comparatione mortis non idem patientur liberi tui? Occidentur uno fortaſſis ictu, & erit ultio manibus contenta carnificis. Pavulos meos occidit quicquid fuit tota civitate telorum, omnis ſexus, omnis ætas, omnis infirmitas. Nihil eſt crudelius morte hominum quos populus occidit, & ſolus hic exitus eſt, à quo non eſt nec cadaveribus ſalva reverentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non ſum liberis meis ante ſatiatus? Miſer ego nec ad cadavera acceſſi, non in ſepulcra majorum meis manibus intuli, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare, non feci. Qualem ego illum patria perdidi diem, cum duces ab explicito bello revertuntur! Non me lætæ cinxere legiones, non effuſi obviam cives triumphali circa currus meos exultavere lætitia: ſequebar captivos meos triſtior victor, mœſtus undique claudebat exercitus, occurrentium lacrymæ propinquorum, & erubeſcentis circa me populi timida ſolatia. O ſucceſſuum quoque noſtrorum miſera conditio! Ergo ego victoriam meam non narrabo ſine fletu, nemo amicorum propinquorumque coram me de bello meo loquetur. Nihil eſt crudelius calamitate, quam gaudia reducunt. Quoties redierit ille lætus vobis in ſupplicia mea dies, lugubres mihi ferte veſtes; renovate ſervuli planctus; parate ſolatia propinqui. Nulli liberi impatientius deſiderantur, quam qui propter patrem viden-

[redacted]

videntur occiſi. Sed verum, judices, fatendum eſt, timeo mehercle ne par ſolatiis meis non ſim, ne me iſte quo pro liberis iraſcor affectus, in media ultione deſtituat. Sed adjuvate, miſeremini propinqui, adjuvate amici: & ſi forte defecero, tu ultionem meam, popule, conſumma. Timeo mehercle, ne cum carnifex propius acceſſerit, ſubito proclamem, jam malo patrem. Sed ſi quis eſt pudor, oculi differte lacrymas, abite gemitus, horridum, trucem debeo præparare, & miſerum. Deprehendam igitur omnium mortalium callidiſſime, hunc quem ſimulas, quem nunc imitaris affectum: tunc ſciemus quo animo rogaveris ut potius ipſe morereris. Sed ſi bene novi capax omnium malorum ſcelerumque pectus, inimice vives & libenter, & fortiter & quaſi vindicatus.

DECLAMATIO XII.

PASTI CADAVERIS.

ARGUMENTUM.

Cum civitas fame laboraret, miſit ad frumenta legatum, præſtituta die intra quam rediret. Profectus ille emit, & ad aliam civitatem tempeſtate delatus duplo vendidit & duplum frumenti modum comparavit. Illo ceſſante corporibus ſuorum paſti ſunt. Reverſus ad præſtitutam diem reipublicæ læſa accuſatur.

PRO CIVIBUS CONTRA LEGATUM.

QUAMVIS, judices, innumerabiles me indignandi cauſſæ initio ſtatim actionis ſtrangulent, quia nec dicere univerſas ſemel poſſum, nec gregatim erumpentes differre gemitus (levior eſt enim dolor qui diſponitur) primum tamen ille ſibi aſſerit locum, qui eſt ex hoc judicii tempore & tam lentæ vindictæ dilatione ortus, animi mei prope dixerim furor, quod hominem tam ſceleratum, ut nos quoque fecerit nocentes, legibus accerſimus, quod defendi patimur, quod ut puniatur precamur, quod damnatus quoque vel morte defungetur, quam nos in illa funeſtiſſima fame, dum ſepeliri licuit, optavimus: vel exilio,

quod

quod hic quantopere contemnat, apparet, qui tam lente in patriam revertitur. Quanquam de quo exilio loquar? Quantalibet ignominia dimittite domo notatum, habet quo eat. Non publicis manibus exeuntem diſcerpſimus, non (quoniam ſemel conſueveramus, & bona fide ferarum eſſe civitas cœperat) hic primus nobis ex tam tardo commeatu placuit cibus? Sic enim iſtum laniari, ſic confici, ſic conſumi oportuit jure noſtro. Quis credat? ego me ab hoc abſtinere potui cum & eſurirem, & iraſcerer? Sed frumento occupati ſumus, nec quicquam aliud videmus. O quanta es fames, quæ tam grandem iram viciſti! At ego etiam ſi talis ultio contigiſſet; ſi me à nefario graſſatore reipublicę non lingua, ſed dentibus vindicaſſem, nihil tamen iræ, nihil vindictæ præſtiteram: hoc & meis feci. Æſtuant adhuc intra pectus ſepulta ventribus noſtris cognata viſcera, & tumeſcere intus atque indignari videntur, & ſera pœnitentia redundant. Jam enim vacat nobis lugere, jam cibos noſtros efferimus, viſcera tremamus: nam cætera nobiſcum ſepelientur. O fames inaudita, in qua levius eſt quod eſurimus! Ignoſcite tamen violati manes meorum, hic vos alloquor, ignoſcite quod ora temeravimus, quod ab homine deſcivimus. Non ut infelicem animam ſuſtineremus, non ut inviſum ſpiritum produceremus, fecimus: una cauſſa mortem diſtulimus, quod ſi expiraſſemus, idem timebamus. Et ego quidem me conſumtis excuſo, qui mihi ipſe iraſci non poſſum, at iſte interim ſtat ut videtis, longa via ſaginatus & ſatur, atque abundans publico commeatu: ad mentionem ciborum noſtrorum plenum faſtidio vultum trahit & exangues ac pallidos ad calculum vocat: quaſi ego non confitear illum etiam nimium [1] multum attuliſſe. Tam pauci, rari per vias interlucent, & quamvis odio everſoris noſtri evocatus è latebris ſuis populus, ſubſellia non implet. Pauci ſceleribus

paſſi

[1] *Multum attuliſſe. Tam pauci.*] Diſtingue & ſcribe: *quaſi ego non confitear illum etiam nimium multum attuliſſe tam paucis. Rari per vias interlucent.* Significat enim majorem partem fame periiſſe. *Gronovius.*

paſti, alienis mortibus ſalvi, quod vivunt, ipſi ſibi rei graves, ægra & tabida membra in publicum protulerunt. Hæ ſunt civitatis reliquiæ, quas videtis. Sic tabuimus, ut miſeri nec vivos habeamus, nec mortuos. Hic eſt populus, hæ vires, hæ ſpes, hæ opes. Niſi tandem ad vadimonium, legate, veniſſes, non multorum dierum commeatum habebamus. Quo nunc tantum frumenti? quo claſſem commeatu gravem? Multum hercle negotiatione tua actum eſt. Frumentum habeo, populum non habeo. Nuſquam prodeſt, nuſquam opus eſt, jam licet vendas. Dum tu ſalutis publicæ nundinator proximum quenque emptorem dimittis, dum aut funera noſtra vendis, aut ſcelera: dum populo tuo fame moriente, alienæ civitati legatus es factus, nos interim cibos ex malis invenimus, & fames ſe ipſa pavit, & miſeriæ noſtræ crudeles factæ ſunt. Patiamur te defendi, ſi abſolvi ſaltem nos poſſumus. Hæc nunc, judices, ego ſolus queror? ad me magis pertinent? aliquid proprie paſſus ſum? non communem dolorem accuſator habeo cum judicibus? Quiſquam in hac vindicta alteri cedit? non publica inopia, non totius populi mendicitas una fuit? Niſi quia funeſtas epulas & nefarios invenimus cibos, non putamus famen fuiſſe. In omnes gentes, in omnia ventura ſecula proſcripti ſumus, omnes hæc prodigia narrabunt, omnes execrabuntur niſi qui non credent. Famem ipſam infamavimus, & (quod miſeris ultimum eſt) miſerationem quoque perdidimus. Adhuc tamen una defenſio fuit quod videbamur in hæc omnia iſtius opera impulſi. Si hic innocens eſt, noſtra culpa eſt. Etiamne publica mala narrabo, & miſeriis noſtris convitium faciam? Exibunt verba? ſubſequetur ſermo? non alligabitur lingua? Plane nihil non poſſumus. [1] Exploramus ordinem cladis noſtræ, & ſimpliciter omnia indicantur. Decet iſta noſtro ore narrari. Sed novimus, & nimium meminimus, judex doceri non debet, opinor: reo indicanda ſunt qui à malis

L publi-

1 *Exploramus ordinem cladis.*] Forte, *explicemus.* vel, *Exponamus.* Gronovius.

publicis abſuit, qui hoc certe maximum debet patriæ ſuæ beneficium, quod à fame ſolus dimiſſus eſt. Audi itaque, audi, frumentum iſtud quod lucrifeciſti, quanti nobis conſtet. Aliquis fortaſſe, judices, miratur, etiam ſi hujus feralis anni fructus ceſſavit, quod tamen illa ſuperior longi temporis beata fœcunditas tabuerit: & ſecum iſte dubitat, quid ſit in cauſſa cur civitas opulenta quondam nihil frumenti niſi in ſpe habuerit. Sic fit: ubi vicinis civitatibus vendimus, & undecunque affulſit lucrum, ſine reſpectu ſalus publica addicitur, in vacuam poſſeſſionem fames venit. Etiam ſi quid reſidui erat ut carius quidam venderent ad annonæ incendium ſuppreſſum eſt. Teſtor tamen conſcientiam veſtram, non ſumus queſti quandiu duplò emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis aliis ab agricolis accuſari ſolet perfidia terrarum, & ingratæ meſſis irritus labor. Nova & inaudita & abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. Aut aſtricta citra conatum ſata ſub ipſis tabuere ſulcis, aut levi rore evocata radix in pulverem incurrit, aut peruſtis torrido ſole herbis moribunda ſeges impalluit. Nullus imber ſitientis ſoli pulverem terſit, nulla ſuper arentes campos ſaltem umbra nubium pependit. Calidi ſpiravere venti, maturitate præcepit æſtus: etiam ſicubi forte jejunæ herbæ ſolum vicerant, vanis tantum ariſtis ſpem fefellerunt, & inanes culmos triſtis agricola jactavit ventis nihil relicturis. Levia queror: prata exaruerunt, perierunt frondes, germina non exierunt: nuda terra & rudes glebæ, & aridi fontes erant. Niſi hæc omnia inter ſcientes dicerem, poteram videri falſo queſtus de hôc anno, quo tantum frumenti vendidimus. Utinam ſaltem nobis rudem victum ſylvæ miniſtraſſent, & carpere arbuſta, concutere quercum, legere fraga licuiſſet: & quæcunque primi mortales ante traditos divinitus mitiores cibos contra famem objecerunt, peſtifer annus reliquiſſet. Non eram delicatus. Sed ô triſtis recordatio, funeſta neceſſitas, ni-

hil

hil habuimus quo viveremus, præter famem. Nec tamen in totum queri de numinibus poſſumus, maria certe ſecunda experti. Si voluiſſet ſervare legatus diem quem illi felicitas temporis dederat, potuit nobis frumentum bis afferre. Ut primum tanti mali ſenſus in civitatem percrebuit, cum jam urgente inopia quotidie malum arctius premeret; & præſente fortuna pejor tamen eſſet futuri metus, apparuit nullum ex propinquo eſſe præſidium, cum finitimas quoque civitates incendium noſtrum adufſiſſet. Erat quidem aliquid in vicino adhuc frumenti, ſed jam nemo vendebat. Ergo ut vidimus ſalutem publicam trans mare petendam, ſe in curiam quiſque cogunt. Ut arma bello, ut aqua incendio inclamari publice ſolent, ita uno quodam conſenſu, non ætatibus ſpectatis, non honoribus, pariter retulimus, probavimus, decrevimus, pedibus manibus ivimus in ſententiam neceſſitatis; nec ordo nos officiorum moratus eſt. Legationem multi pollicebantur, nec innocentiæ iſte beneficio, vel auctoritatis meritorumque reſpectu electus eſt: una cauſſa nos movit, quod ſe cito rediturum pollicebatur. Pecuniam ſine numero infudimus, frumentum ſine modo mandavimus, quantum potuiſſet afferret, feſtinaret modo. Hoc una voce ſupplices acclamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogavimus: una tantum vox fuit, quam iſte pro quodam præjudicio amplexus eſt. Nihil agis afferendo frumentum, ſi poſt illum diem veneris. Noſtris manibus legatum in navem tulimus, ac ne quid moræ eſſet, pro ſua quiſque portione etiam commeatum dedimus, retinacula incidimus, & littus ingreſſi claſſem publicis manibus impulimus. Inde fugientia vela longo viſu proſecuti, facilem emptionem, ſecundos ventos, placidum mare, non ſecus ac ſi ipſi navigaremus, precati ſumus. Quis credat hoc de tam miſeris? Omnia à diis impetravimus, ſcilicet unum ſupereſt, ut pro aliena civitate vota ſolvenda ſint. Cito pervenit, cito emit, cito rediit quo voluit. Quid prodeſt expectare? Alia civitas prior eſt,

& ſane religioſus legatus diem expectat. Nos interim coacta primo ex agris pecora diripuimus, & ne venturo ſaltem anno proſpici poſſet, non reliquimus qui ararent boves. Jam ſervis fugas imperavimus, jam procumbentes ante ſtamina principum pauperes in ipſis precibus expirant. Plorantibus liberis legatum promittimus. Jam tantum ſibi quiſque cura eſt. Nihil tamen horum etiam nunc in invidiam legati queror, adhuc prior curſus eſt. Hactenus noſtra mala tulimus, in reliqua legatus nos vicarios dedit. Si quicquam tibi humani ſanguinis ſupereſt, niſi nimia ſaturitate alienæ fortunæ cogitatio excidit, reſpice patriæ caſum: reſpice neceſſitatem graviſſimam. Miſeri te miſimus, expectant pallidi exangueſque cives tui, & quicquid extremi ſpiritus adhuc ſupereſt, ſpe tui trahitur. Figura tibi exeſos vultus, decreſcentem populum, jam præmortuas vires. Nec quicquam horum potes ignorare, ſi quid tibi credimus: fame laborantem civitatem vidiſti. Feſtina dum ſuperſunt quibus legationem renuncies. Feſtina dum mori ultimum eſt, frumento digni ſumus. Quid in nos convertis etiam alienæ civitatis famem? Quatenus nobis computandum eſt propter te duplum mali tulimus. tu ſuper frumentum publicum ſtertis, & omnes maris circunvectus oras, littora portuſque cognoſcis. Tu inter duas civitates fatorum arbiter, alienæ conditor, tuæ everſor, ſalutem noſtram peregrinis admetiris, & ſecunda tempeſtate in patriam ferentes habens, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effuſi campos, morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius, ut ſi fieri poſſit, in venenum incidamus, ſubeuntes inſolitis cibis. Et ſicubi forte uberius paulo pabulum contigit, de paſcuis rixa eſt. Amaros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes decerpimus. morbida quicquid fames coëgit, corpus admiſit. Jam paſſim moriuntur: & peſtilentium more pecudum ſubinde aliquis ex populo in ipſis paſcuis procumbit. Crebrior cotidie interitus, & latior ſtrages: & me miſerum, jam

jam fames deſinit. Quos teſter deos? Superoſne, quos per tantum nefas fugavimus? An inferos, quos nobis permiſcuimus? An noſtram malam conſcientiam, omnia nos ante feciſſe, quæ nemo præter nos fecit? Pecora cecidimus, campos evulſimus, ſylvas deſtruximus, noviſſime nihil relictum eſt præter eſurientes & mortuos. Si qua eſt fides, libenter hanc partem accuſationis ſubinde differo: adeo ubi tantum nefas narrandum eſt, etiam exigua temporum lucra ſectari libet, & neceſſe eſt reo indicare, qui à malis publicis abfuit, quam multis non ad diem venerit. Ignoſcite dii hominesque ſceleri quidem ultimo, ſed tamen quod feciſſe miſerrimum eſt. Non habitant una pudor & fames: & cum ſemel intrarit impotens domina, feras etiam & ingentes beluas ſubigit. Terram morientes momorderunt. Memetipſum ſi nihil fuiſſet aliud, comediſſem. Sed confitendum eſt, legati beneficio non defuit. Poſtquam omnem patientiam vicerat ignea fames, poſtquam ſpes quoque, quæ miſeris ultima eſt, omnis abierat, & frumentum toties ſibi fruſtra promiſſum animus jam ne cupere quidem audebat, ſubiit furor, & alienatio mentis, & tota ſui arbitrii fames facta eſt. Animus malis diriguerat, os inſolitis cibis ſtupebat, feris invidere cœpimus. Primo tamen furtim, & intra ſuas quiſque latebras admiſit hoc monſtrum: & ſi paulo citius veniſſes, potuiſſet hoc negari. Si quis ex ſtrage corporum defuerat, ſepultum putabamus: nec tamen indicavit quiſquam, nec deprehendit aliquis. Nemo ut hoc faceret exemplo impulſus eſt, ſe quiſque docuit, omnes ſcire cœpimus, poſtquam omnes fecimus. Quoties tamen antequam inciperem, in portum cucurri? quandiu in altum intentus ſi quæ eſſent in conſpectu naves, oculos fatigavi? Tibi, legate, tempus differre facile eſt, qui tuam tantum partem non vendidiſti. Tu quem habeas diem videris, ego ſeptimum expectare non poſſum. Ergo rabidi ſuper cadavera incubuimus, & clauſis oculis, quaſi viſus conſcientia acerbior eſſet, tota corpora morſibus con-

ſumpſimus. Subit interim horror ex facto, & tædium ac deteſtatio ſui, & planctus. Sed cum ab infauſtis fugimus cibis, urit iterum fames, & quod modo ex ore projecimus, colligendum eſt. Nunc mihi illa fœda videntur, nunc abominanda, laceri artus, & nudata oſſa, & abrepta cute intus canum pectus. Nunc occurrunt effuſa præcordia, & lividæ carnes, & expreſſum dentibus tabum, & exhauſtæ oſſibus medullæ. Quantulum enim corporis fames relinquebat? Nunc illud horreo tempus, ſi quando aut manus incidit, aut facies, aut aliquid denique quod hominem propria nota ſignat. Nunc cibi ſuccurrunt quos imponere in menſam non auſus ſum. Confitendum eſt enim, devoravimus homines, & quidem avide, qui diu nihil ederamus: & tamen cœpiſſe difficillimum fuit. Poſtquam jus factum eſt, poſtquam nemo erat in civitate quem confiteri puderet, tum vero jam in poſterum proſpicimus & funera horreis condimus. Retro aguntur exequiæ, aut citra aut ad rogos pugna eſt. Hæres cadaver cernit. Novum & incredibile, niſi noſſemus, monſtrum habuimus, ſine rogis peſtilentiam. [1] Mortui ratio non conſtitit. Periſſe cives ſcio tantum, quia inter viventes non video. Ægri aſſidentes timebant, & labentem animam ſupremis domeſticorum oculis reducebant. Primo tamen nihil rogabant ſuos niſi totam ſepulturam. Ut major urgere neceſſitas cœpit, beneficium factum eſt expectare dum moritur. Nemo adeo affinis fuit, nemo tam conjunctus, quo pietas abſtineret. noſtros comedimus, noſtros. Nam ſi alienos vellemus, nemo audebat, nemo cedebat. Nihil eſt tamen quod indignari velitis, narravi vobis lucrum veſtrum. Frumentum duplo vendidimus, & calli-

1 *Mortui ratio non conſtitit.*] Scribe: *Morti ratio non conſtitit.* In Mortis vel Libitinæ rationes veniunt qui efferuntur & cremantur. Quum igitur tot homines defuncti rogis imponuntur, quot moriuntur, *conſtat Morti*, vel libitinæ *ratio*. At his, quia vivi abſumpſere cadavera mortuorum, *Morti non conſtit ratio*, quæ magnam partem eorum, quos ſuffocarat, non accepit rogo impoſitam. Seneca in Hippolyto: *Conſtant inferno numerus tyranno.* Decl. 10. *Conſtet licet utrimque mortium numerus.* Adde quæ ad M. Senecæ contro*v*. ſecundam diximus. *Gronovius.*

callidiſſimus legatus vicinæ civitati impoſuit. Plena nunc horrea, bonæ rationes, onuſtæ naves ſunt, & quo magis gaudeamus tanto bono, pauci ſumus. Nam quod ad temporis excuſationem pertinet, nihil eſt opinor quod æſtuet. In deſertum non incidit populum, nec ſane fuit cur feſtinaret, etiam nunc expectare poteramus. Sola eſt noſtra civitas quæ fame perire non poſſit. Diſſimulaturum me putatis iſtius patrocinia? Confiteor, venit ad ultimum diem, attulit frumentum, gratulemur quod jam nulla civitas fame laborat. O ſi vires ſufficerent, latera durarent, aliquid ex aridis diu faucibus reſiduæ vocis exiret: quanta indignatione opus erat, ubi pro omnibus dolendum eſt? Quod cum ita ſit, univerſi qui aſſumus, proclamemus, hæc tota concio in unam vocem conſentiat, non eſſet tamen futura par crimini invidia, ut omnes accuſemus, quota pars queritur? Secum quiſque reputet quæ tulerit, quid admiſerit. Plane immanis belua eſt, & non tantum neceſſitatis cauſſa per nefas paſtus, qui quod comederit hominem, non iraſcitur. Succurrite dolor & feri vomitus, & ultrix pœnitentia. Ades longi jejunii imperioſa neceſſitas, & vos intus implicitæ, ſi quid poteſtis, admovete animæ & à ferali ventre prorumpite, dum commiſſum nefas devoto capite expiamus, & quaſi luſtrata urbe, feralem victimam violatis manibus mittimus. Decent nos tales hoſtiæ. In judicium perduxi publicum ſcelus, & infamatæ civitati quæro velamentum. Nemo non commiſit aliquid, habetis tamen, ſi vultis, unum, & pro omnibus nocentem: reipublicæ læſæ accuſo. Mirari vos certum habeo hanc verbi ſegnitiem, cum civitas tota conſumpta ſit, cum populus in ſe tabuerit, quo perſtricta tantummodo patria, [1] & leviter (quod ajunt) manu offenſa intelligi poſſit. Sed ferenda eſt, ut in cæteris hæc quoque rerum naturæ injuria, quod non tam immanibus factis paria verba accommodavit: & fames no-

1 *Et leviter (quod ajunt) manu offenſa.*] Lego: *& levi (quod ajunt) manu offenſa.* Ut apud Ciceronem *levi brachio, molli brachio.* Gronovius.

ſtra, fames dicitur: & cibi noſtri, cibi vocantur, & reſpublica nunc læſa. Nec ſcilicet niſi peracto legitimo ordine reus punietur. Omnia rogo ſcrupuloſe agantur. Videte ut jure iraſcamur, qui contra jus viximus. Imo etiam ſi libet defenſionem audiamus, & jam nunc nos moretur. Neget læſam rempublicam: quia pluſquam læſa eſt. Non enim diſcuſſos alicujus operis angulos, nec reciſas lucorum frondes, nec publicarum ædium diſperſos parietes objicimus. Ac ſi videbitur, adjiciet forſitan non eſſe rempublicam quæ perierit. Id enim ſupereſt, ut jam hoc nomen extinctum audiamus. Procedet eouſque fortaſſe, ut eſuriſſe nos neget. Non inficior autem parum proprie hoc legis verbo nefas iſtius ſignari non poſſe. Majores enim ne lædi quidem rempublicam impune voluerunt, ideoque exiſtimo etiam hoc eſſe comprehenſum. Nemo autem verebatur ne abſolvi poſſet crimen lege majus. Quid quod actionem reipublicæ læſæ tentat in legem male geſtæ legationis deflectere? Eligit reus crimen, hoc eſt noxius crucem optat. Non ſuſtineo, judices, in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus iræ meæ in digitos deſcendit: hoc tamen ſcio, non cadit in formulam publicus dolor. Nec ſi adeo judicibus quid paſſi ſunt exciderit, ut has ferant cavillationes non diluentes crimen, ſed differentes, populus quoque impunitum nefas ſine lapidibus præteribit. Non præſcribes. Te accuſare malæ geſtæ legationis poſſum. Age porro, ſi occiſos objecero homines, non tu es cauſſa mortium? Si violata ſepulcra, non propter te rogos fraudavimus? Sed legatus fuiſti, quod tamen ipſum quid eſt aliud quam rempublicam tractare? Rem autem qui male agit, ut arbitror, lædit. An exiſtimas hanc legatis dari peccandi licentiam, ut quæcunque ſcelera in eo officio commiſerunt, cum his omnibus hac una lege decidant? O nimium invidendam hujus legationis conditionem, ſi tibi & famem remiſit & legem. Sed erraverim ſane, & quia nullum in foro noſtro judicium fuit, deſuetudine ipſa jura exci-

cide-

ciderint: quomodo legem meam effugis? Nam niſi malis ſtupeo, duo ſunt omnino quæ in ejuſmodi crimine quæri ſoleant, An læſa ſit reſpublica, an ab eo qui arguitur læſa. In quibus ſi quid tibi fiduciæ fuiſſet, non à criminibus crimina appellares, nec ad alteram pœnam transfugeres, ſed te ab hac quæ intenditur, tuereris. Dico læſam eſſe rempublicam. Oratione hic opus eſt, aut reliquorum more accuſatorum hoc nunc mihi quærendum, quomodo res verbis aggravetur. Adeo infirmata eſt calamitatum memoria, quæ ſi poſſet excidere, non tamen narranda nobis, ſed oſtendenda erat ruina publica. Agedum, ſi videtur, extra portas proſpicite ſquallida arva, & ſpinis obſitas ſegetes, & ſemeſos arborum truncos. Viduis cultore agris, errant à fame noſtra innocentes feræ, inanes villæ ſunt, & deſerta horrea in ruinam procumbunt. Nullis inverſis aratro glebis campus nitet, nullum ſolum opere renovatur. Jam & in ſequentem annum famem timeo. Redite in domos veſtras, videbitis noxios focos, & ignes tabo cadaverum extinctos, & tecta mortibus gravia, cum maxime inferimus in tumulos oſſa inſepulta, ducimus opertas exequias, & ad ſepulturam reſidua conferuntur, & tandem cadavera igni permittimus. Ubi vero univerſas familias fames extinxit (quæ pars maxima eſt) inanes domus ſitum ducunt, jacent relictæ ſine hærede ſarcinæ. Invenitur interim cluſa domo conditus dominus, ſi cujus mors famem evaſit, quem rimantes non invenere proximi, qui inter ſuos ultimus deceſſit. Quo vos mitto? Ipſam intuemini concionem, unius deficientis ſpeciem tota civitas habet, cavum macie caput, & conditos penitus oculos, & laxam cutem, nudos labris trementibus dentes, rigentem vultum, & deſtitutas genas, & inanes faucium ſinus. Prona eſt cervix, tergum oſſibus inæquale, infernis imaginibus ſimiles, fœda etiam cadavera. Aut ſi quis talis non eſt, confiteatur ſe uſque ad ſaturitatem comediſſe. Sua quiſque conſulat miſera præcordia, ſuum ventrem conſcientia gravem. Dic nunc legate, inno-

cens ſum, quod ad illum diem veni. At ego propter te nocens ſum, quod ad illum diem vixi. Quæ comparata nobis mala, non delicatas lacrymas habent? Aliquem populum hoſtilis exercitus intra portas cogit, ſolet venire ultima obſeſſis inopia, ſed everti certe licet. Victor captivum aut occidet, aut paſcet. Tormenta quidam piratarum tulelerunt, felices quibus contigit innocentia. Mors certe finis eſt, nec ſævitia ultra fata procedit. Aut etiam ſi quis adeo hominem exuit, ut ibi pœnam quærat, ubi ſenſus doloris non inveniat, nempe tamen cadavera feris objiciet. Circundati ſunt quidam flammis, ipſa tamen pœna habuit ſepulturam. Nos incendii cinerem perdidimus, noſtra etiam ruina tabuit. Noſtra mala non latent, non ignis defunctos cremavit, non feræ laceraverunt, non aves attigerunt, & [1] tamen cadavera mortibus annumerare poſſumus. Citra ſpem convaleſcendi afflicti ſumus, imo etiam citra votum. Gravior in dies facti pœnitentia eſt, pudet vitæ, lucem ac ſidera intueri non audeo, cotidie felices mortuos clamo, & malæ conſcientiæ facibus agitatus, nihil fortunatius in æterna ſede utcunque compoſitis puto; adeo mors placet. jam etiam cibis noſtris invideo, præterita differo, ipſa ex nimia cupiditate nocet abundantia, deſideratos diu cibos avide haurimus, & laſſam famem ſaturitate ſtrangulamus. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui cæteræ reipublicæ partes, quæ ſunt ad uſum populi comparatæ, & leviore cum damni cenſu pereunt, & facile remedium accipiunt, cum reparari poſſit amiſſum. Opera reſtituam, ærarium replebo, naves, arma reficiam: hic vulnus altiſſime penetrat, hic ipſa vitalia feriuntur, ubi populus ruit, ubi continuis funeribus omnis ſexus atque ætas ſemel ſternitur. Exhauſta eſt civitas, & deſolatæ domus, triſte florentis quondam fortunæ indicium, laxi muri. Quam multi in civitate noſtra perierint quæritis? Mi-

nima

1 *Cadavera mortibus annumerare poſſumus.*] Scribe: *& tamen cadavera Morti annumerare non poſſumus.* quia ſcilicet ipſi conſumpſimus, & ſic cum. Morte conturbavimus: non poſſumus periare. *Gronovius.*

nima quidem portio ſupereſt, ſed etiam ex hoc intelligi poteſt, eſurienti populo ſatis fuerunt. Plurimum tamen intereſt quomodo perierint. Felix peſtilentia, felix præliorum ſtrages, denique omnis mors facilis, fames aſpera vitalia haurit, præcordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, magiſtra peccandi, duriſſima neceſſitatum, deformiſſima malorum. Hæc ad humile opus nobiles manus mittit, hæc alienis pedibus mendicantes proſternit, hæc ſæpe ſociorum fidem fregit, hæc venena populis publice dedit, hæc in parricidium pios egit. Adhuc tamen unum videbatur remedium, non expectare mortis diem, & tabeſcentem cotidie ſpiritum ſupervenientibus malis ſubducere. nam in fame nemo quidem mortis immunis eſt. At non tua culpa fames cœpit, ſed vulneratum jugulaſti, titubantem ſtraviſti, fumantem incendiſti. Ne quid inique faciam, diviſa ſunt mala. Primam famem fortunæ imputo, ultimam tibi. Moram tuam itineribus ſeparo. Denique ex eo inopiam tibi objicio, ex quo propter te tuli. Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes ac direptio pecorum, fuerint fortunæ, fuerint anni, fuerint temporum. Aliam conditionem habent civium mortes, & cadaverum dira laceratio, & pejores inopia cibi. Hæc fames jam tua eſt. Puta me in præſenti nihil adjicere niſi hoc unum, tardius quam potueras veniſti. Nondum tibi objicio duplicata tempora, nec remenſum toties mare, nec graves ancoras, nondum tantam moram, quanta legationi ſatis eſſet. Si innocentes eſſemus, populum ſeptem diebus perdidiſſes. Anguſtos humani ſpiritus terminos fames fecit. morimur, deficimus. feſtina miſericors, omnes excipe auras: etiam ſi tota ſecundis flatibus tetenderint vela venti, tamen remis adjuva. Salutem publicam vehis, ſpiritum populi tui reportas, omnium noſtrum in iſta claſſe navigant animæ. Juramus per tuum reditum, effuſi per gradus templorum vota ſuſcipimus, tendimus manus: nam quas feriamus hoſtias, non habemus. Quid ſpem publicam ad ancoras alligas? non

ſtat

ſtat interim dies, & plenis velis mors venit. Feſtina, merita tua non conditores æquaverint, non ipſi dii plus præſtiterint. Tibi nos, tibi liberos noſtros, tibi quicquid homini jucundum eſt, tibi debemus quicquid vicinæ civitati præſtitiſti. Non dico illa quæ poteram, puta cæruleus imber in naves ruit, claſſis inter fluctus latet, nec inter canentes colliſarum aquarum ſpumas vela dignoſcimus, egerit ex fundo arenas mare, micant ignes, intonat cœlum, ſciſſis rudentibus tempeſtas ſibilat, denique ſidus hybernum conditur: tu tamen perſevera: frumentum vehis: nihil horum neceſſe eſt feliciter naviganti, feſtina. Quererer ſi naves commeatu tardaſſes, dum velocitatis ratio haberetur: mallem accipere dimidium. Non delicati ſumus, non luxuriæ quæritur abundantia, ſed unde ſpiritum ſuſtineamus, unde mortem differamus in præſentia quantulumcunque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccæ fauces ſunt, æger anhelitus os tendit. Jam fruſtra in ſinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra uterum famem ſentiunt. Jam nemo dives eſt. Auras captamus, & rore veſcimur, & jam ſperare tormentum eſt, cotidie vires deficiunt. Jam non imus in littus, ſed redimus. In editis ſcopulis populus ſedet dum naves expectat, in paſcua non redit. Aquas ingredimur, & unus ad te ſpectantium rictus eſt, & cum defecerunt omnia, expirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in mare mortui cadunt. Quoties ſole percuſſa nubes refulſit, navem putamus, quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miſerorum ſpes, ad unaquæque ſolatia, ab unoquoque quomodo nutant? Hæc certe navis eſt, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo creſcit, noſtra eſt, ſuos in utramque partem ventos habuit, noſtris votis gubernati flatus ſunt. Hæc dicimus, at illa interim tranſvolat. Fletus inde & deſperatio, & lucis odium. Nihil enim gravius quam deſtitutæ ſpes torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut quærere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium

rerum

ım pependimus,nihil quiſquam cognovit. Saltem ſi ſci-
ıcuiſſet ubi frumentum vendidiſſes, ipſi petiſſemus. Jam
ımodo ad ſingula momenta temporum mutabantur ani-
' Bene eſt, ſerenus ſol occidit, purus ſe dies tollit, ad nos
ıti ferunt, jam veniet. Pendet interim fames, & illud
ıd jamdiu cogitat differt, ita tamen, ut ſubinde compu-
quot dies ad mortem ſuperſint, nam quid profecit? Me-
ıiſtis, cum contrarii venti flare cœpiſſent, & in altum
ctus à terra volarent, quanta comploratio, quanti plan-
s fuerint, retinebitur, ſtabit, laborabit. At ſi diis placet,
atus noſter tum maxime bene navigabat. Nos in hac
tuna, in tam gravi caſu, in ejuſmodi cogitationibus ſu-
ıs, tu ſinus maris circuis, & per omneis curvatorum lito-
n ambitus terram legis. Sic fit ut te juvet diu navigare.
ıllus amœnus prætermittitur portus, nulla celebris ci-
as inviſitata tranſitur. Mentior, etiam ad eſurientes
ılicas. Dein ſi quam timoris injuriam quereris, non fe-
n te morantem: quomodo ſatis accuſabo vendentem?
ıritus noſtros tranſcribis, ſalutem noſtram exponis. Quæ
ı inæſtimabilis fuit, innocentiam publicam vendis. Fru-
ntum non naufragio perdidimus, non latrocinio: lucro
imus. Tempeſtas quoque aliquam navem in medium
us impingeret, & ex claſſe numeroſa omnes fluctus ex-
ıſiſſet. periit frumentum, quia claſſis venit in portum.
nos alienæ civitati legatum miſimus, & vilia ac devota
ıita vicinorum deliciis morimur. Nobis nihil jam reſi-
ı ſpiritus ſupereſt, nos in conſpectu mortis ſtamus, nos
atum frumentumque noſtrum ore aperto expectamus,
ſſis noſtra vecturam facit, & vicinarum civitatum co-
s reconducit. Pene à conſpectu noſtro vela converſa
ıt, quantulo minus quam congeſti frumenti pulverem
limus? tantum jam temporis tranſivit ex quo pecuniam
ntulimus, legatum creavimus. Jam dinumeratis tem-
ribus quæ ſecundi venti breviora fecerunt, cotidie ſpe-
, & ſane prope eſt. At legatus meus ad emendum modo
pro-

proficiſcitur. Tibi ergo tot civium mortes imputo, tibi ſtragem populo, tibi liberorum parentumque miſerrimas pœnas, tibi quicquid paſſi ſumus, tibi, quod gravius eſt, quicquid fecimus. Et ſcilicet ſperas ut tantam ſceleris invidiam ab animis noſtris duplæ pecuniæ ſtrepitus avertat? Neſcis quam multa vendideris. Duplo vendidi. Itane infelicitas mea negocianti tibi lenocinata eſt? Quod fame perire cives meos patior, quod ut veſtram civitatem ſervem, meam everto: quod à tam vicinis littoribus claſſem torqueo, quod ad diem redire non poſſum, [1] quod precium conſtituit, quod occultum datis duplum, patrocinio meo quantulum lucror? At nos inepti ac veſani de fame querebamur, gravis nobis inopia intolerabilis & miſera, accerſita mors videbatur. Non agimus gratias induſtriæ legati? Reſpub. noſtra locupletior perit. Sacroſanctus mercator opportunum, opinor, [2] invenit mercis exactum. Miror hercle, ſi tam bene negotium geſſeras, quomodo nobis pecuniam non retuleris. Duplo vendidi. Decepiſti vicinam civitatem, circunſcripſiſti, itaque queritur. Duplo vendidi. Hoc enim unum ſupererat, ut devectum tantidem venderes. Habita eſt itineris ratio, habita uſurarum. Ego vero malo quod tam magno vendidiſti. Apparet enim te nihil coactum. Sed ſi ſemel ponis haſtam ſalutis, ſi redemptores vitæ admittis, & nos admone: melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid civitas ſuum vocat, congerere parati ſumus. Frumentum pecu-

1 *Quod pretium conſtituitis, quod occultum datis duplum.*] Verba ſunt legati, elicientis ab emptoribus majorem pecuniam. Non ipſa tantum merx æſtimanda eſt, ſed augere pretium debet, quod ea meos defraudo: quod ut vos juvem, meos cives perdo, &c. Pro his igitur, agite, *quod pretium conſtituitis?* Pergit: *quod occultum datis?* quod ſcilicet in ſinum condam, & non referam in ærarium civitatis. *Duplum patrocinio meo tantum lucror.* Hoc eſt quod duplum offertur, id me non reddet ditiorem, ſed id lucror reipublicæ & patrocinio meo, ut nimirum apud illam excuſatus ſim. *Occulto* infra componit *apertum*: *Solent hi negotiatores, præter aperta pretia, privatum aliquid & proprium ſtipulari.* De patrocinio etiam: *Sed mihi credite, color iſte patrocinii eſt, & diu in ſaturo otio cogitata defenſio.* Rurſus: *Venit fortaſſe frumentum lucro redemptum eſt patrocinii.* Gronovius.

2 *Invenit mercis exactum.*] Ut Græci ἐξαγωγήν. Sic *exigere fructus* Livius libro 34. Ubi vide Notas noſtras. *Idem.*

pecunia remetiamur, libertatem noſtram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadem vicina civitas polliceatur, plus non poteſt. Proſit mihi quod apud negociatores ſolet, in anteceſſus dedi. Triplum, quadruplum, quantum popoſceris accipe, & illa pecunia frumentum licet vicinis afferas. Si nobis nihil de commeatu noſtro partiris, nos vicinæ civitati vendemus. Liceat ſervire ubi frumentum eſt. Non exigua res eſt, pro vita, pro ſepultura, pro innocentia licemur. Non poteſt hic commeatus tam care emi, quam expectari. Sed niſi vendidiſſem, inquit, fame laboranti civitati timui ne raperet. Et ita utique occupare voluiſti, ut nobis injuriam tu potiſſimum faceres. Multum mehercle vos fallit opinio, judices, ſi ullam cauſſam ita evidentem deferri poſſe in forum putatis, cui nulla ne mendacii quidem velamenta contingant. Opinione ſua defenditur: & quæ res minime coargui poteſt, utitur ſe teſte. Ne nos periremus, non timuiſti: ne repetiti commeatus poſt diem noſtræ mortis applicarentur, non timuiſti. Noſtris certe malis quanquam nihil poterat accidere inopinatum, tamen inter metus tempeſtatum, & ancipites incerti maris caſus, confiteor, ne frumentum ſalva claſſe perderemus, non timuimus. Non dico ut maxima vis parata ſit, ut more immanis latrocinii turba raptorum littus premat, vel repugna, vel fuge, vel roga. Incenſurum naves depreſſurumque minitare potius, quam totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid quo reſpiremus afferas. Illud quo certe nihil aſperius accideret, rapi patere. Faciat fortuna quod voluerit, legatus à præcepto non recedat. Refer nobis ſaltem injuriam noſtram, mitte nuncios: ita famem differemus, rapiemus furentes arma, & ſe in obſidionem civitatis inimicę ſine delectu populus effundet. vaſtabo interim fines, hoc eſt per aliena prata paſcar. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, bellum me alet. Citius ad frumentum perveniemus, quam tu cum frumento redibis, adjuvabunt pugnantem juſta ſacramenta.

cramenta. Si contigerit æquum fortunæ judicium, non meos tantum commeatus recipiam. Si minus, certe dabitur bene mori. Liceat & manum conſerere, in acie confligere. condant ſe poſtea licet muris, longius obſidio eat, interim certe hoſtium potius cadaveribus vivemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior injuria, tuum certe commeatum nemo rapuit. jure miſeri ſumus, & ex ſtipulatu legati noſtri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit: & ut hoc ad noſtras accederet moras, [1] fortaſſe diu concionatus eſt. Omnis cum fide perſoluta pecunia eſt. Hoc qui colligo? Qui quanti vult vendit, judices, poteſt non vendere. Nam per fidem ſi rapere alienum frumentum & poſſunt, & volunt, quid ita duplam pecuniam ſolvunt? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi poteſt, vile eſt: ita cum poſſis habere gratuitum, duplo carum eſt. Sed mihi credite, color iſte patrocinii eſt, & diu in ſaturo ocio cogitata defenſio. Non poteſt ſimilis uſquam fames fuiſſe. Nos grave hujus anni ſidus afflavit, noſtrum hoc fatum fuit, quos non tantum fata, ſed etiam empta fallunt: qui noſtra pecunia, noſtra claſſe, noſtro legato, noſtro vento, feliciſſimo curſu, commeatum tamen perdidimus. Nos à frumento longius ſumus, ad illam civitatem potuit frequenter accedere negociator, ſæpius applicari onuſta claſſis. itaque non miſere legatos, nullus illis commeatus longius petendus fuit. quod feliciſſima annona, affluentibus copiis, fortunatis opibus contingit, nihil emerunt niſi devectum. Quare nulla cauſſa iſtius quem fingis metus fuit, nulla utique vis. Forum legiſti, & quia adhuc ſuperaret tempus, obiter negotiatus es. Rapturos putavi. Quid dicis ſcelerate? Et cum hoc timeres applicabas? Onuſtus viator apud latrones hoſpitaris? Commeatum publicum in annonæ ſcopulos impingis? & plenæ frumento claſſis ancoras ad famem ducis? Non præcides medium mare? non velut inhoſpitales

1 *Fortaſſe diu concionatus eſt.*] Valde placet Salmaſii *cotionatus eſt.* Sed de origine ac vi verbi vide quæ ſcripſimus ad Plauti Aſinariam, 1, 3, 51. *Gronovius.*

tales Syrtes, aut voracem Charybdim prætervcheris? non tota in fugam vela torquebis? Nuſquam eſt periculoſius legationis tuæ naufragium. Tu ut cogi poſſes, tu ut auferri frumentum poſſet, effeciſti. Tantum habituri ſumus, quantum reliquerit pudor eſurientium. Quid te duplo frumentum jactas vendidiſſe? Potuerunt nihil ſolvere. Quod refers, alienum beneficium eſt. Alterum confingitur hoc loco mendacium. Tempeſtate, inquit, appulſus ſum. Ita plane infelix navigator es, & cujus votis auræ non reſpondeant? Neſcimus te duplo melius navigaſſe, quam ſperaveramus? Neſcimus ſingulis commeatibus bina itinera confecta? Neſcimus in una legatione ventos quater ſecundos? Sat erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remove hanc ſpem eludendæ mendacio civitatis. Quo damno probas tempeſtatem? Quid amiſiſti? Frumentum certe totum venit in portum, nec laboraſti quanquam nimium onuſtas naves ſimulaveris, duplum afferre poterant. Non vexata armamenta, turbatoſque funes, aut ſciſſos velorum ſinus quereris: claſſis ſtatim exiit, & quod magnum integræ ſignum eſt, cito rediit. Porro tempeſtas in unum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere. Non potes ultra procedere, citra applica. Effuge raptores, effuge non dimiſſuros. Si aliud fieri non poteſt, cum tempeſtate decide, naufragio in deſertum littus impinge. Quid evitata procella prodeſt? quid ſubducta nubibus inviis claſſis? in portu naufragium fecimus, & frumentum ad ancoras perdidimus. Ego vero, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices, rumpamus ſaturitate præcordia, paſcamur in præteritum, & famem crudelitate penſemus. Frumentum attuliſti. Quid quod medicina mortuorum ſera eſt? Quid quod nemo aquas infundet in cinerem? Quid quod extincto populo etiam novendialis tarde venit? Quid quod jam ego frumentum non deſidero? Naufrago tabulam abſtuliſti, mortuo applicas navem. Duplum eſt, infunde in ſepulcra, & admetire tumulis. ibi ſunt qui mandave-

M runt.

runt. Quid aliud effeciſti afferendo frumentum, quam ut nos quod adhuc fecimus, pœniteret? Nunc me magis pudet, nunc cibos meos objurgo, potui heri non comediſſe. O nefas, in quo me ſcelere commeatus deprehendit? Siccine paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, ſed nunc licet reponamus. Quis autem unquam penſabit neceſſaria ſupervacuis? Duplum attuliſti, ſed illis qui perierunt, nihil. Sed non poſſumus jam non feciſſe quod fecimus: plerunque ſera pro nullis ſunt. Sed & temporum iſta momentis aut precioſa fiunt, aut vilia. Vis ſcire quantum inter hoc tempus & illud interſit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere. Supereſt adhuc unum patrocinium, in quo ſpes omnis profligatæ cauſſæ conſiſtat. Ad diem veni. State hic certe, judices, nam ferri non poteſt, exundat altius dolor. Pudorem publicum, quanvis projectum, & jam olim ſepultum, hucuſque protrahis? Cur non expectavimus? [1] Cur famem non ad conſtitutum diem tulimus? Cur ad tantum nefas acceſſimus? In hac lance publica cauſſa, judices, pendet, aut iſte tarde fecit, aut nos cito. Hoc videlicet expectaſti, & ne copioſum eſſet officio tuo maturius rediſſe, ex induſtria tempus triviſti. Non tempeſtas in cauſſa fuit, non vis ulla vicinæ civitatis. Una ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeone nobis miſeriæ publicæ exciderunt? Adeo inſperato frumento obſtupuimus, ut hæc audienda ſint? Ultimum omnis memoriæ reum una vox innocentem facit? Populatorem everſoremque civitatis niſi ad ſupremum damnabo, abſolvatur. Publicus reus rediit. Illum, reſpondet, diem dedimus. Tu tamen ſi interpellatus tempeſtatibus ſerius veniſſes, excuſares mare, & ambiguos flatus, & tibi bonam cauſſam habere videreris, cum diceres, ante non potui. Et nos hæc cogitavimus, his caſibus ampliavimus tempus. Nos illum tibi diem dedimus: ſed quia illud citius emiſti quam

ſpera-

1 *Cur famem non ad conſtitutum diem tulimus.*] Sic nunc paſſim editur. At olim: *Cur famem non ad conſtitutum diſtulimus?* Quod mihi multo elegantius. Vide Obſerv. 1. 1. *Gronovius.*

ſperavimus, ſupra votum noſtrum navigaſti. ad proximum littus mature claſſis applicata eſt. Ego tibi poſſum ſatis iraſci? Felicitatem noſtram perdidiſti. Ergo quantum in te, tempus conſumptum eſt, dies exceſſit, pejus pati nihil poſſumus, ſed peſſima diu patimur. Imputa nobis propitios ventos, & ſecundum mare, & civitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti vendidit, quantum duobus populis ſatis eſſet. Quantumlibet velocitate tua glorieris, computa ſi placet, quando primum conterminos portus onuſta claſſe comprehenderis, quam tarde à vicina civitate veniſti. At etiam, ſi diis placet, animo defenditur, & quam cauſſam vexandæ civitatis habuerit, quærit. Iſtud ego interrogare debueram. non ubique, judices, morandum eſt: alioqui ſi quid requirere vellem, multa occurriſſent. Solent hi negotiatores, præter hæc aperta pretia, privatum aliquid ac proprium ſtipulari, utique cum alienam rem vendunt. Poteſt fieri ut primo lucrari voluerit pretium, ſerius deinde ſubvenerit reddendæ rationis dicendæque cauſæ cogitatio. Væniit fortaſſe frumentum lucro, redemptum eſt patrocinio. Poteſt fieri ut aliquam gratiam ſperaverit à civitate ſervata: occulta quædam in civitate ſua odia, quæ plerunque ex inanibus cauſſis oboriuntur, habuerit. Multa ſuccurrunt, ſed (ſi qua eſt, judices, dicenti fides) ego nihil invidioſius reputo, quam quod civitatem ſuam ſine cauſſa perdidit. Quæcunque ratio, quodcunque propoſitum fuit, audi quæ paſſi ſumus poſtquam redire potuiſti. Tranſeo tormenta noſtræ inopiæ, maciem corporis, vulſos terra, deſtrictoſque ramis cibos, quod aris altaria non impoſuimus, quod populus corporibus ſuis vias ſtravit, quod mendicus quem rogaret non habuit. Non objiciam tibi famem. O triſtis recordatio, ô tormentis omnibus conſcientia gravior! rumpe ferreum pectus, & ardentia ſcelera viventeſque intus epulas excute. Luctantur intra viſcera animæ, & uterum funeribus gravidum mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus, felices miſerias, ſcelera

innocentia. Omnes quaſcunque clades fama vulgavit, ſolatia hinc petant: hic audient occiſos ſine ſanguine, ſepultos ſine ignibus cibos. Si quis mentitus eſt Cyclopas, Leſtrygonas, Sphingas, aut inguinibus virginis latratum. Siciliæ littus, & quæcunque miſer didici domi, comites quæro, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quædam plane falſa ſunt: Sol in ortu ſuo non occidit, nec ad humanorum viſcerum epulas diem vertit. Vidit nos vulneribus paſtos & ad eviſcerata corpora illuxit. Publice monſtra commiſſa ſunt, & inexpiabile nefas uno ore civitas fecit. Pœnis noſtris jam ne fames quidem ſatis eſt. Hoc non omnes feræ faciunt: & quamvis ſenſu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis veſcuntur, uti quæque conſuerunt. Inter homines etiam ſi qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abſtinent: nec eſt ulla ſuper terras adeo rabioſa belua, cui non imago ſua ſancta ſit. Nos quibus divina providentia mitiores cibos conceſſit, quibus ſociare populos, mutuo gaudere comitatu, ſidera oculis animiſque cernere datum eſt: viſa non ante nos fecimus, nigros fame dentes pallidis cadaveribus impreſſimus, & inter horrorem ac famem reſtrictis labris morſus abrupimus. Cadavera rogis devoluta ſunt, & ad funera tanquam ad naves concurrimus. Deficit aliquis extremo jam ſpiritu pendens tamen durat, quia prius moriturum alterum putat: invicem expectant: & ſi ſpei figuratione tardius cadit, morſibus pugnat. Non in omnibus mortes expectantur, pater liberos eſurit, & oppreſſa decimo menſe mater ſibi parit, redit in uterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Solæ ſunt divitiæ mortium. velut infauſtæ aves ſupra expirantes ſtamus. Secreta miſeri petunt, in ſolitudinem fugiunt: & ubi nulla ſpes vitæ ſupereſt, mortes ſuas abſcondunt: jam morituri ad feras confugiunt. Dehiſce terra, & hanc noxiam civitatem (ſi hoc ſaltem fas eſt) hauſtu aliquo ad inferos conde. Cœleſtes auras contaminato ſpiritu polluimus, & ſideri-

ſideribus ac diei graves, & invidiam ſeculo facimus. Nullas jam ſpero fruges, propitios deos non mereor. Quomodo me à ſcelere meo divellerem? in quas ultimas terras, quæ inhoſpitalia maria conderem? Meum ſane conſcientia urunt animum intus ſcelerum faces: & quoties facta reputavi, flagella mentis ſonant. ultrices video furias, & in quamcunque me partem converti, occurrunt umbræ meorum. Habitant neſcio quæ in pectore meo pœnæ: & ne morte ſaltem hos metus effugiam, occupant gravia apud inferos ſupplicia, volucris rota, & fugacibus cibis eluſus ſenex. Adeone apud inferos quidem ulla pœna eſt fame major? & ille hæc patitur, qui hominem appoſuit epulandum. Nobis imminet ſaxum, nobis ſtridunt ferreæ turres, noſtris cauſſis urna jam ſtetit, nobis vivax ipſum creſcit jecur, quia illic quoque viſcera tantum aves laniant. Excipiunt nos in proximo littore inhumatæ noſtrorum animæ. Miſerum me, verane hæc ſunt, an mens aſpicit? Laceros video manes, & truncas partibus ſuis umbras. Quid hoc eſt? Non de ſepulcris inſurgunt, non aliquo terrarum hiatu procedunt umbræ noſtrorum: de populo exeunt. Illuc ite, illi tædas intendite, illum anguibus petite, & tam longæ moræ exigite rationem. Vobis dicat, Duplum attuli. Vobis dicat, Ad diem veni. Ego ſi hujus pœnam videro, poſſum reddere rationem quod vixi.

DECLAMATIO XIII.

APES PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

Damni per injuriam dati ſit actio. Pauper & dives in agro vicini erant junctis hortulis. Habebat dives in horto flores, pauper apes. Queſtus eſt dives flores ſuos decerpi ab apibus pauperis. Denunciavit ut transferret. Illo non transferente, flores ſuos veneno ſparſit. Apes pauperis omnes perierunt. Reus eſt dives damni injuria dati.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

CREDO ego, judices, pleroſque mirari, quod homo tenuis [1] etiam antequam quod habebam, perdidi, pauper auſus ſim judicio laceſſere divitem utique vicinum, eumque notæ impotentiæ, expertæ crudelitatis, in tantis fortunæ viribus pernicioſum inimicum etiam ſi venena non habeat. Neque ipſe hoc periculum ignoro, expertus non levi documento, quanti ſteterit mihi quod ſemel imperata non feci. Sed neque illud, judices, damnum tolerabile eſt pauperi, cum tam parvis etiam divites moveantur. Et mihi quanquam prope nihil jam relictum eſt quod perderem, ſi tamen iſta impune ſuſtinenda ſint, ſolatium erit iram potius quam contemptum pati. Nec ſane vitæ cauſa jam ſupereſt, ſi ad cæteras humilitatis noſtræ contumelias hoc quoque accedat, ut ſi habemus aliquid, migrandum ſit: ſi perdidimus, tacendum. Unum oro, ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſſa litis meæ. Ante omnia enim [2] non debetis expectare ubi pauper magna perdiderim, ſed quantulum eſt quod abſtulerit mihi dives, minus eſt quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes formula vindicari, cum venenis etiam floſculi vindicentur? Quod tamen judices (quanquam everſus, & ab omni ſpe tuendæ paupertatis excluſus) æquiore animo tolerarem, ſi cujus culpæ etiam ſi injuſtam pœnam, meritam tamen iram tuliſſem. Sed circumſpicienti omnia nihil mihi objici

1 *Etiam antequam.*] Lego: *homo tenuis & jam antequam, quod habebam, perdidi, pauper, auſus ſim.* Gronovius.

2 *Non debetis expectare, ubi pauper magna.*] Scribendum, *ut pauper magna perdiderim.* Idem.

objici poteſt à divite, niſi quod vicinus ſum. Eſt mihi paternus, judices, agellus, ſane anguſtus & pauper, non vitibus conſitus, non frumentis ferax, non paſcuis lætus, jejunæ modo glebæ, atque humiles thymi, & non late pauperi caſæ circunjecta poſſeſſio. Verum mihi vel hoc fuit gratiſſima, quod non fuit digna quam dives concupiſceret. In hoc ego vitæ meæ ſecreto remotus à tumultu civitatis, ignobile ævum agere procul ab ambitu, & omni majoris fortunæ cupiditate conſtitui: & dum moleſta lege naturæ tranſiret ætas, vitam fallere. Hoc mihi parvulum terræ & humilis tugurii ruſticum culmen æquitas animi regna fecerat, ſatiſque divitiarum erat, nihil amplius velle. Quid prodeſt? Sic quoque me latentem invenit invidia. Nec ab initio, judices, vicinus divitis fui, pares circa me habitavere domini, & frequentibus villis concors vicinia parvos limites coluit. Quod cives paſcebat, nunc divitis unius ortus eſt. Poſtquam proximos quoſque revellendo terminos ager locupletis latius inundavit: æquatæ ſolo villæ, & exciſa patria ſacra, & cum conjugibus parviſque liberis reſpectantes patrium larem migraverunt veteres coloni: & latæ ſolitudinis indiſcreta unitas facta eſt, poſtquam ad apes meas divitis fundus acceſſit. Nanque ego, judices, dum fortius opus permiſit ætas, terram manibus ſubegi, & difficultatem labore perdomui, & invito ſolo nonnihil tamen fœcunditatis expreſſi. Cito labitur dies, & proclivis in pronum fertur ætas: abiere vires, cenſus meus, defectaque labore ſenectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit niſi diligentiam. Circunſpicienti quod conveniret opus invalidæ ſenectutis curæ, ſuccurrebat ſequi pecora, fœtuque placidi gregis paupertatem tueri: ſed ex omni parte circunjectus divitis ager [1] vix tenuem ad greſſus meos ſemitam dabat. Quid agimus? inquam. Undique vallo divitiarum cluſi ſumus. Hinc hortuli locupletis, hinc

1 *Vix tenuem ad greſſus meos.*] Scribe, *ad egreſſus meos.* Sic Tacito *duorum egreſſus soli.* Idem.

arva, inde vineta, hinc ſaltus, [1] nullus terræ datur exitus. Quæramus animal quod volet. Nam quid apibus invenit natura præſtantius? Parcæ, fideles, laborioſæ. O animal ſimile pauperibus! Et ſane dabat occaſionem mihi opportunitas hortuli mei. Eſt nanque poſitus ad ortus ſolis hyberni, apricus, omnibus ventis medius. Fuſus ex proximo fonte rivus, crepitantibus inter radiantes calculos aquis, utrinque ripa virente præterfluit. Satis conſiti flores, & viridis quamvis paucarum arborum coma, naſcentibus populis prima ſedes, unde ego frequenter conſertum novæ juventutis agmen ramo graveſcente ſuſcepi. Nec me tanta capiebat voluptas, quod fluentia ceris mella conderem, quod ad ſuſtinendas paupertatis impenſas deferrem in urbem quod divites emerent, quam quod adverſus omnia laſſæ tædia ætatis habebam ſenex quod agerem. Juvabat aut lenta vimina vernis fœtibus texere, & ne æſtivus ardor aut hyberna vis gravidam penetraret alvum, hiantes rimas tenaci linire fimo, aut feſſis apibus ultro præbere mella, aut fugiens examen ære terrere, aut bella ſedare pulveris jactu: tum ne quid periculi ſaltem ſingulis eſſet, avidas longe fugare volucres, & arcere parva dictu animalia: recluſas interim ſcrutari apium domos, ne per vacuas alvos fœda peſtis inſidioſas texeret plagas. Dederam laboribus meis juſtam ſenex miſſionem, habebam quæ pro me opus facerent. Quo non penetras livor improbe? Quidve ſcabræ malignitati clauſum eſt? Invidit pauperi dives. Cum evocaſſet me ſubito trepidum, totoque fortunæ ſuæ ſtrepitu circunſtetiſſet, Quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis, intra privatum volent? ne hortorum meorum floribus inſideant? ne in meo rorem legant? Remove, transfer. Impotentiſſime tyranne, quo? Nunquid tam latum poſſideo agellum, ut illum apes tranſvolare non poſſint? Neque tamen tantum inerat pectori meo robur, ut non perturbarer denunciatione notæ impotentiæ. Volui relinquere avitos lares,

1 *Nullus terræ datur exitus.*] Puto *terræ*, id eſt, per terreſtrem viam. *Gronovius.*

lares, & conſcios natalium parietes, & ipſam nutriculam caſam, jamque pauperem focum, & fumoſa tecta, & conſitas meis manibus arbuſculas transferre deſtinatus exul decreveram. Volui, judices, decedere, volui, ſed nullum potui invenire agellum, in quo non mihi vicinus dives eſſet. Nec tamen licuit diu quærere. Forte ſerenus pura luce fulſerat dies, & hilaris matutini ſolis tepor ad cotidiana opera lætius ſolito agmen effuderat. Quin ipſe ſpectator operis (præcipua nanque hæc mihi voluptas erat) proceſſeram, ſperans fore ut viderem quemadmodum aliæ libratæ pennis onera conferrent, aliæ depoſita ſarcina in novas prorumperent prædas, & quanquam anguſto feſtinaretur aditu, turba tamen exeuntium non obſtaret intrantibus, aliæ militaribus caſtris pellerent vulgus ignavum, aliæ longum permenſæ iter fatigatæ anhelitum traherent, hæc ad æſtivum ſolem porrectas panderet pennas. Miſerum me, ignoſcite modo gemitibus meis. Non floſculos perdidi, nec caduca folia proximo lapſura vento. Apes cum volarent ſuffugium tenuitatis meæ, ſolatium ſenectutis amiſi. Nunquam me alias pauperem putavi. triſte me excepit expectatque ſilentium, & inanis alvi inchoata tantum opera, & rudes ceræ. Vos, judices, æſtimate quatenus recipiatis hunc affectum meum. Libenter bibiſſem, ſi inveniſſem, venenum. Hoc mihi damnum non brumæ glacialis penetrabilis rigor, non ſuppreſſi longa ſiti flores [1] induxerunt jejunam miſeris famem, non aviditas injuſta domini nihil mellis reſervantis: non æqualis feſſas morbus invaſit: non damnatis ſedibus ſuis avias fuga petiere ſylvas. Apes pauper miſer in opere perdidi. Paravit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod poſſet & divitis hortis ſatis eſſe, & linivit flores maleficis ſuccis, & in venenum mella

 conver-

1 *Induxerunt jejunam miſeris famem.*] Lege *indixerunt*. Ut Suetonius Caligula cap. 26. *Ac nonnunquam horreis præcluſis, populo famem indixit*. Deinde turbata videntur membra orationis, ſic forte in ordinem reſtituenda: *Hoc mihi damnum non brumæ penetrabilis rigor, non aviditas injuſta domini nihil mellis reſervantis:* (hic excidit aut ſubauditur, *dedit*) *non ſuppreſſi longa ſiti flores indixerunt jejunam miſeris famem: non damnatis, &c.* Gronovius.

convertit. Sparſit omnibus floribus mortem: & quanto plura interim corrupit, quam quæ apes abſtuliſſent? Illæ ſtudio quotidiani operis excitatæ, ut primum aurora lucem vocavit, in aſſueta miſeræ paſcua volant, ut antequam noctis humorem radii ſolis ebiberent matutinos legerent rores, & cœleſtes aquas ad horreum ferre poſſent, nec ſibi, ſed operi biberent. Hic triſte ſpectaculum, & tantum non ipſi qui fecerat, miſerandum. Illa ad primum feralis ſucci hauſtum inſolito conſternata guſtu fugit, ſed fugiſſe nihil prodeſt. Illa longiores expetitura paſtus, in altum tollitur, vitamque in aura relinquit. Hæc primo ſtatim floſculo immoritur. Illa rigeſcentibus morte pedibus exanimis, ſicut hæſerat, pendet. Alia defecta niſu volandi, adhuc per terram languide repit. Si quas tamen uſque ad ſedem ſuam diſtulit mors lentior, ſicut ægræ ſolent ſub ipſis pendere portis, in globum nexas, & mutuo amplexas mors ſola diviſit. Quis figurare poſſit, quis dicere, quam multas mali formas, quam varia lethi genera fecerint tot mortes? Semel ut ipſe triſtem finiam expoſitionem, dicendum eſt, omnes perdidi. Celebre illud alvearium, & domino ſuo notius ad nihilum recidit. Audete nunc laceſſere divitem, quibus vitæ cauſſa ſupereſt: exerite libertatem fortibus verbis ſi quid offenderit, & quod difficillimum fuit, jam expertus eſt venenum. Quod ſi mihi fortuna vel ingenii vires, vel ſuas dediſſet, crimen iſtud non privatam taxationem formulæ merebatur. Venenum leges habere, emere, noſſe denique vetant, inevitabilem peſtem occulta fraude graſſantem. Male hæret ibi innocentia, ubi in poteſtate eſt ſecretum ſcelus, [1] velut venenum, & quidem præſentaneum, inventum, compoſitum, datum eſt. Quantulum intereſt quis biberit? Homo dedit, & homini dari poteſt. Non adeo deſunt odiorum cauſſæ, ut jam rara ſimultas ſit: & ut videatur aliquis nihil magis quam malos odiſſe libebit

1 *Velut venenum, & quidem.*] Recidendum pro ſupervacuo & orationem turbante τὸ *velut*. Gronovius.

bit aliquando longius manum porrigere, & indulgere animis. Credite mihi judices, difficilius eſt venenum invenire, quam inimicum. Sed me conſcia mediocritatis infirmitas intra meas tantummodo continet querelas. nam [1] damnum id eſt, judices, graviſſimum. Pauper vulnus accepi, quod mihi diutius deflendum apud vos quam probandum eſt. Nam coarguendis quidem criminibus quis labor eſt adverſus confitentem? Habent divites hoc quoque contra nos contumelioſum, quod non tanti videmur ut negent. Porro qui confeſſum defendit, non abſolutionem ſceleris petit, ſed licentiam. [2] Longius iſta quam timui quæſtio pervenit: non de præterito tantum litigamus: hoc agitur, ut etiam ſi quid forte reparavero, iterum diviti liceat occidere. In duas enim, quantum animadvertere potui, quæſtiones dividit cauſſam, an damnum ſit, & an injuria datum. Negat eſſe damnum, quod animal liberum, & volucre, & vagum, & extra imperia poſitum perdiderit. Negat injuria datum, quod in privato ſuo, quod eas quæ ſibi nocerent, extinxerit: poſtremo quod ſparſo tantum per flores veneno, ipſæ apes ultro ad mortem venerint. Ut nihil eſſet quod his poſſem reſpondere, æquum erat inter vicinos ſic agi? Sed excutiam ſingula, nec prius meis argumentis nitar, quam diverſa repulero. Quoniam quidem quæritur an damnum ſit perdere, quod lucrum eſt habere. Liberum eſt animal puta: non dico fœtus meis manibus exceptos, & in tutam conditos ſedem, & reſervatis ad ſupplementa generis favis examen vernaculum, quoniam quidem tyrannorum jura defendis, natos in privato meo: puta me vel inanis arboris trunco, vel cavis inventos petris, domum favos retuliſſe: multa nihilominis quæ libera fuerant, tranſeunt in jus occupantium, ſicut venatio, & occupatio. Nam ut cæ-

1 *Damnum id eſt judices graviſſimum.*] Continuanda uno ſpiritu ſequens periodus, hoc modo: *nam damnum, (id eſt, judices, graviſſimum pauper vulnus) accepi.* Gronovius.

2 *Longius iſta quam timui, quæſtio pervenit.*] Fortaſſis, *pertinet.* Sic apud Livium, *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.* Idem.

ut cætera animalia hominum cauſſa finxerit providentia, quod omnibus naſcitur, induſtriæ præmium eſt. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de ſervis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iiſdem legibus, eadem fortuna, eadem neceſſitate natos. Ex eodem cœlo ſpiritum trahunt: [1] nec natura vilis, ſed fortuna dominum dedit. Cur [2] infrenatis equis victor inſidet? Cur injuſto cotidie jugo boum colla deterimus? Cur in uſum veſtium ſæpe pecori lanæ detrahuntur? (Taceo de ſanguine & epulis per mortem paratis) Si omnia quæ libera generantur, naturæ demus, definitis divites eſſe. Si vero hæc conditio eſt, ut quicquid ex his animalibus in uſum homini ceſſit, proprium ſit habentis: profecto quicquid jure poſſidetur, injuria aufertur, ut volucres mites, & aliæ quæ per ruſticas villas, quæque ditibus cellis ſaginantur, in quibus tamen domini ambigua poſſeſſio eſt, & vaccæ, & armenta, & omne pecudum genus. Sed illa impoſitus cohibet magiſter. Pejuſne domino in iis jus eſt, quibus cuſtode non opus eſt? Nam ſi hoc dicitis, nihil eſſe noſtrum quod perire poſſit, ex nullius animalis damno hæc edi formula poteſt. Nam & errare pecudes ſolent, & fugere mancipia. Si hoc in cæteris non obſtat, vagari tu nolles apes, in opus exire, & [3] ad cotidianum cenſum laboris aſſidui non detrectare militiam. An non ipſæ domum ſua ſponte revolant, finemque laboris ſui ſole metiuntur, & omnis intra ſolitas domos turba conditur, noctemque modeſto ſilentio trahunt? Age porro, ut non ſit earum certa poſſeſſio dum volant: nempe cum remearunt; concludi, transferri, donari, vænire poſſunt: in poteſtate ſunt. Quomodo autem poteſt ſine damno meo perire, quod cotidie meum eſt. At extra imperia poſitum eſt. Mirum hercle, ſi negato com-

1 *Nec natura vilis, ſed fortuna.*] Immo *illis* ſervis puta. *Gronovius.*

2 *Infrenatis equis victor inſidet.*] Lege, *vector*, ut Virgilius: *rapiduſque rotis inſiſtere vector.* Idem.

3 *Ad cotidianum cenſum laboris aſſidui.*] Sane militia ſolebat augere cenſus. Unde illud: *aut vitem poſce libello.* Sed cum intueor τὸ *quotidianum*, malo *penſum.* ut ſit *non detrectare militiam*, expeditionem, profectionem, *ad quotidianum penſum aſſidui laboris.* Idem.

commercio ſermonis humani, ſunt in cæterorum animalium forma. Tamen quam dominus dedit incolunt ſedem, laſcivientem luxuria fugam tinnitu compeſcimus. Etiam ſi diverſis regibus coorta ſeditio ad bellum inflamavit iras, exiguo pulvere, vel unius pœna ducis reſedit omnis tumor. Illa vero admiranda ſedulitas, quod operi totus inſumitur dies, in dominorum reditus ablata ſupplentur. Age, ſi obſequi poſſent, quid amplius imperares? Intelligo his vanis ultra neceſſitatem eſſe reſponſum. Si non ſunt apes meæ, ne id quidem quod his efficitur, meum eſt. Atqui nulla unquam inveniri potuit impudentia, quæ fructus mellis in dubium vocaret. Hoc ergo fieri poteſt, ut quod naſcitur, meum ſit: quod generat, alienum? Age, ſi mihi alvi furto abeſſent, utrum nulla daretur actio? An viminis modo viliſque texti precium formula taxaſſem, & perinde agerem quaſi inanes perdidiſſem? Niſi fallor, eſſet æſtimatio & apum. An tandem quas ſurripere non liceret, liceat occidere? Non eſt damnum quod exutus ſum? quod reditus perdidi? quod annuos fructus præſidia paupertatis amiſi? Non eſt damnum id perdidiſſe, quod (ut proximo utar argumento) ſi habere voluero, emendum eſt? Quid ergo tibi opus eſt maleficis ſuccis, cum liceret palam trucidare, & plenos vel cremare igni, vel aquis immergere alveos? An eſt aliquod animal, quod non liceat niſi venenis occidere? Ut damnum ſit, inquit, jure tamen feci, in privato meo. Per fidem veſtram, judices, ſuccurrite exemplo. non ſufficit his partibus unus ruſticus pauper. obviam publice eundum eſt, & objiciendæ adverſus naſcentem licentiam conſenſu manus. Credite mihi, major lite quæſtio eſt. Hoc vobis hodie judicandum eſt, ubi ſcelus facere non liceat. Nam cur non hoc idem de homicidio reſpondeat? cur non de latrocinio? Non enim jure iſta, ſed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, & obluctantia diu legum velut clauſtris ſcelera libera porta prorumpunt, ſi in privatum jura non veniunt, & in manifeſtiſſima quaque

que noxa non de facto quæritur, ſed de loco, non æqua portione cum ſceleratis terras diviſimus. Ubi enim non jam divitum privatum eſt? Parum eſt proximos æquare terminos, & poſſeſſiones ſuas velut quaſdam gentes fluminibus montibuſque diſtinguere. Jam etiam devios ſaltus, & ſylvas vaſta ſolitudine horridas occupant, tot aquæ intra paucorum umbram latent, è finibus ſuis populus excluditur, [1] nec ullus procedentis finis eſt, niſi cum & in alterum divitem inciderit. Adhuc tamen ſpolia tranſeuntium, & abacti pecorum greges ſub hoc titulo defendebantur, jam privati veneni tranſcriptio eſt. Iterum ac ſæpius, judices, admoneo, conſiderate, diſcite, aut nihil uſquam contra jus licet, aut in privato omnia. At enim adverſus inferentem damnum juſta ultio fuit. Dicam nunc quam iniqua ſit invicem injuriæ compenſatio, quamque non ſolum legi adverſa, ſed etiam paci. Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis juris humani ſocietate ſummotos proxima belluis natura efferavit. Nos ideo magiſtratus legeſque à majoribus noſtris accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe refellant, ſi ultio crimen imitabitur. Damnum accepiſti. Erat lex, forum, judex: niſi ſi vos jure vindicari pudet. At mehercle jam ad arma mittimur, & inſtituitur pernicioſa nocendi contentio, & in vicem legis ira ſuccedit. Premetur quidem obnoxia infirmitas, & paucorum dominio ſubjecta plebes triſte ſervitium perferet. Eſt tamen & pauperibus interim dolor: & ut facilius nobis noceri poteſt, ita vobis latius. Poſtremo placeas licet tibi opum tuarum fiducia dives, ſi mihi vivere expedit, pares ſumus. Quid ergo? Si quid tibi damni attuliſſent apes meæ, non mihi auferretur ratio, ſed forſitan aliqua daretur & tibi. Nunc vero quid quereris? Credo depopulatos agros, everſoſque reditus. Non enim debet leve eſſe damnum, quod dives ferre non poſſit. Decerpebant, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis, judices,

quanto

1 *Nec ullus procedentis finis eſt.*] Forte, *procedendi.* Gronovius.

quanto dolore dignum ſit quod ego perdidi, ſi etiam hoc damnum eſt, flores auferre? Ita plane. Alioqui tu illos in vetuſtatem reſervabas, & durarent adhuc niſi ad hortum tuum apes veniſſent. Cujus rei inveniri poteſt brevior ætas? Namque dum immaturos exterior alligat cortex, nondum dixeris florem. Paulatim deinde vividiore ſucco tumeſcit uterus, & albentes accipit rimas, necdum tamen flos eſt. At cum ſe ruptis jam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fiſſa in orbem, jamque eorum videtur maturitas, [1] & ignotus occaſus eſt, & jam ſine ventis quoque ſoluta natura, labitur gratia, nec quiſquam eſt flos niſi novus. Quare ſi dicerem, abſtulere peritura, & quæ protinus humi jacuiſſent, in uſus hominum converſa: inauditus tamen livor videretur etiam apibus invidere. Nunc vero differendum mihi eſt, [2] quam momentoſa ſit hujus animalis rapina. Neſcimus qua pernicitate plerunque vix contactis floribus revolet, diſcurratque per ſingulos velox experimento: quam etiam ubi immorantur, libratis pendeant alis. Quis unquam quod ferentem apem viderat, ubi deeſſet invenit. Quantulum vero eſt quod ex his manu conſitis floribus legant? Prata, ſylvæque vel maturæ fructibus vites, & fragrantes thymo colles (quantum conjectura ſuſpicari poteſt) pabulum miniſtrant. Non ex omnibus floribus carpunt utilia operi ſuo, ſed in omnibus quærunt. Præſens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus quibus inſedere, odorem mellis inſpirant, & brevi contactu vim ſui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis? hoc veneno vindicas, quod mehercle inhumanæ etiam fumo prohibuiſſes? An non te ſolus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere miſi? Non ſi quis ceris novis candidior incidit favus, tuis reſervatus eſt menſis, cum parvis mediocritate munuſculis illa ſemper adjiceretur commendatio: Hoc tibi mittunt apes meæ?

1 *Et ignotus occaſus eſt.*] Suſpicor: *& admotus occaſus eſt.* vicinus, propinquus. *Idem.*

2 *Quam momentoſa ſit hujus animalis rapina.*] Videtur ſcripſiſſe: *quam non damnoſa.* Idem.

meæ? Puto relata eſt mihi gratia. Admonui, inquit, & ut transferres denunciavi. Idcirco contumacem merito puniſti. Non enim video quid aliud patrocinio tuo conferat hæc denunciatio [1] ſupervacua, ſi non licuit tibi facere quod queror: injuſta, ſi licuit: juſta aut ſine iſta, aut ne cum iſta quidem valeat. Pudoris vero quod velamentum eſt, male audere, culpam defendi ſuperbia? An tandem tuas pecudes quamvis diffuſa ſtabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arva ſulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiam villicis familia, tuis horreis populi annona pendebit, nec tamen invidebimus, nec quiſquam tam grave putabit ſibi iſtud fortunæ tuæ pondus. nos ſi paucas apes intra anguſtias pauperis horti compoſuimus, quæ tamen vobis mella faciunt, id prorſus indigne ferendum eſt? &, quod nunquam fando cognitum eſt, vicinus diviti pauper moleſtus eſt? Adeo parum eſt, plurimum poſſidere, ut cum ſervis quoque veſtris habere peculium liceat, invidioſum nobis putetis quicquid egeſtatis nomen exceſſerit? [2] Tantone his, in hac ut putamus æquiſſima libertate, legibus vivimus, ut nobis habere medelam non liceat, vobis liceat habere venena? Poſtremo quidem divitis patrocinio non putavi, judices, reſpondendum, niſi rideri veſtram majeſtatem contumelioſa defenſione non ferrem. Ultro enim, inquit, ad mortem venerunt apes tuæ. Ita plane. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudentiæne, judices, ejus aſſignem, ſi hoc mihi apud vos obtinuerit, an ſtultitiæ, ſi ſperaverit? Si venenum homini dediſſet, diceret ipſum labiis admoviſſe pocula.

Si

1 *Supervacua ſi non licuit.*] Hoc aliquo modo toleres: ſed quemadmodum quod ſequitur: *injuſta ſi licuit.* Neque enim injuſtum puto quod licet. Potius: *ſupervacua, ſi licuit, tibi facere, quod queror, injuſta, ſi non licuit.* Nec vero eſt, ad quod commode referas τὸ *valeat*, niſi fortaſſe quod *queror.* Suſpicabar aliquando: *Non enim video, quid aliud latrocinio tuo conferat hæc denunciatio, ſupervacua, ſi licuit tibi facere quod queror; injuſta, ſi non licuit: aut ſine iſta, aut ne cum iſta quidem valeat.* id eſt, excuſatum ſit tuum latrocinium. *Gronovius.*

2 *Tantone his, in hac.*] Scribe: *Tam bonis in hac, ut putamus, æquiſſima libertate legibus vivimus.* Ironia. *Idem.*

Si percuſſorem poſuiſſet in ſaltu, ipſum in inſidias ultro veniſſe clamaret. Si telum abjectaſſet in tenebris, illatum ſua culpa contenderet. Ego, judices, quid dico? Duo eſſe ſola quæ omni in crimine ſpectanda ſint, animum, & eventum. Quis animus divitis fuit, cum venenum ſparſit? Ut apes perirent. Quis eventus? Perierunt. In ſumma, judices, quis dubitet quin damnum ei ſit imputandum, ſine quo non accidiſſet? Intelligo neque prudentiam veſtram deſiderare plura de cauſa, neque veſtram fidem ac religionem egere exhortatione vere judicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & aſſuetæ voluptatis deſiderium. Sunt quædam in hac cauſſa, quæ ſarcire pœna non poſſit. Major forſitan materia videatur affectus. Si pauperes amare niſi paria non poſſumus, & neceſſario nobis precioſa, quæ ſola ſunt animum meum extinctæ unius horæ momento tot animæ movent, quod perierunt, de me bene meritæ. Quin ipſum lethi genus addit indignationem: veneno perierunt. Quis hoc ulla ſatis proſequi poſſit invidia? Apes veneno? Hæc illis gratia refertur, quod fructibus noſtris invigilant? quod quotidiana ſtatione laboris aſſidui ne damno quidem ſummoventur? Nam & cætera animalia videtur mihi natura uſibus noſtris genuiſſe, hæc etiam deliciis, cum eo quod in illis quæ vel ſcindendo ſolo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus inſumitur labor: & cum perdomanda, cum alenda ſint, nihil tamen poſſunt ſine homine, & tantum coacta proſunt. Apes faciunt injuſſæ favos: ſine ullo rationis humanæ miniſterio totus fructus ultro venit. Adjice quod cætera animalia aut ſatis incurrunt, aut vitibus nocent: primaque, ut fama eſt, hoſtiæ cauſa pecudi fuit læſa fruges. Harum ita innoxius per prata ſylvaſque diſcurrit labor, ut tantum factum opus appareat. Qua ſatis digna proſequar laude? Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit ſolertia. Etiam ratio noſtra, quæ ſub terris lucrum invenit, quæ maria inquiſitione ſua

ſideribus immiſcuit, hoc tamen efficere, conſequi, imitari non potuit. Venena potius invenimus. Jam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido progenerat, domitrixque omnium animalium Venus. Utque homines in excuſationem ſui fabulis tradiderunt, etiam deorum poſteritas has regnis ſuis excepit. Abeſt inimica virtutum voluptas caſtis ſine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, ſed faciunt. Ipſæ paulatim ſicut ſtipatæ ſunt per mella viviſcunt: &, ut oportet animal laborioſum, ex opere naſcuntur. Inde ut adolevit juventus, & ad ſimiles labores ætas roborata convaluit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in anguſtum multitudo nova turba laboret, quaſi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor: ſuſpenſumque proximis ramis examen, humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit ſedes. Et cum ingenia noſtra (quæ nos ſcilicet ambitioſi noſtri æſtimatores, proxima divinis credimus) ad percipiendas diſciplinas multo labore deſudent, nulla apis niſi artifex naſcitur. Quid credas aliud quam divinæ partem mentis his animis ineſſe? Quid præcipuum referas? Non ut cætera animalia per paſtus vaga, incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio ſemper habitatura, ſed tutas ſedes continent. urbes tectis, turba populos imitantur. Non ut feræ volucres, non præſentis modo cibi memores, in diem vivunt: duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus eſt. Etiam cum ad humanos uſus opera ſubducta ſunt, reparare amiſſa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus ante, quam locus. Quid quod inter animalia quæ non verba conjungunt, [1] non verba rationis invicem negant, tantus operis conſenſus eſt, tanta difficillimæ rei laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque uſus lucrum ducit: in publicum vivitur, & communes opes congeruntur in medium,

1 *Non verba rationis invicem negant.*] Forte: *non jura rationis invicem ligant.* Sive malis *vincla* aut *commercia.* Gronovius.

dium, nec fas eſt deliberare guſtu prius quam plena horrea ſecuros ſpondeant menſes. Quis porro tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, ut aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ limant? quæ ſeveritas in caſtiganda inertia? Multa dictu viſuque miranda. prævidere tempeſtates, nec dubio ſe cœlo tradere, nec ultra viciniam nubilo tendere. Jam ſi leves iniquior aura rapuit, ad dirigendos in deſtinata curſus, modico lapilli pondere librare pennas. Illas majorum pectorum totis pro rege caſtris procurrere, & inire bella, mortemque honeſtam pro duce oppetere. Adjice, quod ſi quas aut ætas longior, aut morbus oppreſſit, efferuntur prius corpora: poſteriorque operum quam funerum cura eſt. Quid illigare cruribus flores? quid ore ſuccos in publicum ferre? Me tamen ipſius operis præcipua admiratio ſubit. Non eſt temere, nec fortuitam figuram, & ſedes modo reponendis cibis quæſiiſſe credas: rudis cera componitur, accedit uſibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta ſuſpendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter creſcit, nec quicquam ex inchoatis parum eſt, quod non ſua portione perfectum ſit jam, nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur: & cum foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina puram ſpem capiat (ipſi enim ſibi invicem anguli hærent, & ita mutuo vinciuntur atque alligantur, ut quod voles, id medium ſit) his textis ne univerſi mellis effluat pondus, interſepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? nulla interveniente doctrina hanc artem naſci? Quid non divinum habent, niſi quod moriuntur? An vero auctorem vini Liberum colimus, primitiæ frugum Cereri referuntur, inventrix oleæ Minerva narratur: mella genuiſſe minus eſt, & interponenda guſtus voluptate tantum effeciſſe, quantum ne ipſa quidem rerum natura per ſe potuit? Ad plurimarum incurſus valetudinum remedium eſt, & præſentiſſima medicina. Nam quod ad cibos quidem pertinet,

 divites

divites viderint. His animalibus aliquis inſidiari potuit, & inſidiari quare mella facerent? Hæc peſtiferis ſuccis exquiſita per fraudem morte confecit? & quod ſit indigniſſimum, quo facilius deciperet, fortaſſe venenum melle permiſcuit? Quæ tam inhumana crudelitas? Quis tam inauditus livor? Nihil enim eſt, quod utaris patrocinio tuo dives, paucorum damno foliorum doluiſſe te ſimulas. Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles feciſti.

DECLAMATIO XIV.

ODII POTIO I.

ARGUMENTUM.

Meretrix amatori ſuo pauperi dedit odii portionem. Adoleſcens deſiit amare. Accuſat illam veneficii.

PRO JUVENE CONTRA MERETRICEM.

SENTIO, judices, hanc quoque calamitatibus meis acceſſiſſe novitatem, ut vobis nondum videar odiſſe. Nec me præterit plurimum perire de nocentiſſimæ potionis invidia, dum me putatis adhuc impatientia priore miſerum. Quæſo tamen vel hinc totam delati ſceleris probationem gravitas veſtra proſpiciat, quod dolori meo querelæque non creditur: nec amo, qui accuſare poſſum: nec odi, qui amare mallem. Quid eſt aliud quod bibi, quam venenum? Licet igitur nocentiſſima fœminarum rideat quod accuſo, & in manifeſtiſſimi ſceleris confeſſione per ludibrium malorum evadere tentet meorum: non hoc eſt quod hodie me torquet ac lacerat, quod à deterrimæ mulieris charitate diſceſſi, ſed quod remedii mei patior dolorem. Fidem juſtitiæ, fidem ſeveritatis humanæ, ne meretrici proſit vel quod prævaricatione videor explicatus. Pro me forſitan fuerit, ut amare deſinerem: contra me inventum eſt, ut invitus odiſſem. Hoc primum itaque judices, à clementia publica peto, ne quod videtis triſtem habitu, dirumque conſpectu, verbis aſperum, contentione terribilem:

lem: mores putetis. Hæc eſt illa ſanitas mea: [1] ſic omnium in hac corporis mentiſque dierumnoctiumque feritate, ille modo lætus, ille (ſi creditis) nimium remiſſus amator excandui. Miſeremini, judices, ne vobis venefica ſic imponat tanquam hoc mei charitate commenta ſit. Suum animum, ſuum tantum ſecuta faſtidium eſt. Odii potionem contra ſe nemo dabit homini niſi quem oderit. Quæſo itaque obteſtorque vos, ſanctiſſimi viri, ut calamitatis meæ penitus velitis æſtimare menſuram. Perdidi infelix quod quandoque potui amare deſinere: patior neceſſitatem rei quam breviter utique noluiſſem: excogitatur contra animum futuramque rationem, ne quod relinqueretur, meus eſſet affectus. Iterum cum meretrice compoſitus ſum, rurſus in ſe cogitationes meas, rurſus retorſit oculos: & hominem quem ab incommoda charitate vel ſatietas, vel ætas vel fortunæ ſuæ fuit dimiſſura conditio ad perpetuam impatientiam viribus nimiæ diverſitatis implicuit. Hoc ſolum [2] inſanabile genus mortis eſt, ut odiſſe cogaris. Feſtina ad complorationem præſentis doloris, anime, feſtina: ſed te à prioribus malis recens abducit indignitas. altius gemitus, altius querela repetenda eſt. Cum meretricis ſit quod amator odi, cujus putatis eſſe quod pauper adamavi? Non quidem ego, judices, ex illis unquam fui, quibus nobiles opes, affluentes indulſit fortuna divitias, quorum felicitas capere poſſet in amore luxuriam. Habui tamen unde ad vitæ neceſſitates, conceſſa gaudia [3] parca mediocritate ſufficerent. Ideoque meretrice tantum, & quæ certiſſima eſt in voluptate frugalitas, una fui ſemper eademque contentus. At iſta ſeria, gravis, quæ nunc amari recuſat. ô quam voluit amari! quibus artibus, qua calliditate

1 *Sic omnium in hac.*] Forte ſcripſit: *hæc eſt illa ſanitas mea, hoc odium: in hanc corporis mentiſque diebus noctibuſque feritatem, ille modo lætus.* Gronovius.

2 *Inſanabile genus mortis eſt.*] Quod ergo mortis genus ſanabile? Scribe *morbi.* Idem.

3 *Parca mediocritate ſufficerent.*] Scribe, *ſufficerem.* Sic Suetonius in claris Grammaticis de Palæmone: *Luxuria ita indulſit, ut ſæpius in die lavaretur, nec ſufficeret ſumptibus.* Declam. 15. *cui cum corporis bonis fortuna non deeſſet, unde ſeveri matrimonii caſtitati ſufficeret.* Idem.

miſeram ſimplicitatem meam ſolicitavit primum, deinde tenuit, donec quantulamcunque ſubſtantiam in hujus ſinus credulus jam, jamque ſerus amator egererem? Jam fruſtra captavit videri miſerari conditionem, in quam nos ipſa detraxit. Breviter totum nocentiſſimæ mulieris accipite facinus: Pauperem me fecit, deinde ferre non potui. [1] Sive enim, judices, communium quæ ad corrumpendas expugnandaſque mentes excogitant ingenia meretricum, placuit experimentum, & in me tentatum eſt quantum quis amare, quantum quis poſſet odiſſe: ſeu mulier omnibus expoſita mortalibus, vanitatem faſtidio mei deſpectuque captavit: ei fama inde quæſita eſt, ut à ſolis videretur amari debere divitibus. Non erat profecto quod paulo ante patiebar, jam tunc noſter affectus, quod ſcortorum foribus hærebam, quod (ſi iſtis creditis) paupertatem in lupanarium obſequia tranſtuleram: pallor & deformis macies inde veniebant, unde nunc quod excandeſco, quod fremo. Nunquam hoc tantum meretrix ſcit, quemadmodum non ametur. Quod negari igitur, judices, non poteſt, virus homine firmius, mente conſtantius, quod immodico ardoris æſtu, & exundante impatientia poſſit etiam recuſantis animi dolorem compeſcere, diris utique carminibus, & feralium præcantationum terrore permiſtum, lenitate vultus, & blanda porrigentis diſſimulatione protectum, jam peruſtis, jam laborantibus viſceribus infudit, & hominem ſolatiis potius ac mollium remediorum ratione tractandum, exaſperavit ira, dolore concluſit, [2] magnaq; miſerum commutatione renovavit. An fecerit, judices, ut amare deſinerem, vos æſtimabitis: fecit ut amare mallem. Explicitum me putatis, & ab incommodo hilariorem dimiſſum? Nunc, nunc me fateor debere ſanari. Habet aliquod ſolatium quiſquis in amore miſer eſt. Levior eſt calamitas, cui

1 *Sive enim, judices, communium.*] Quorum *communium*? Numquid *medicaminum*? vel *venenorum*? vel denique *hominum*. Gronovius.

2 *Magnaque miſerum commutatione renovavit.*] Fortaſſe *renodavit*. id eſt, nodo ac vinculis Veneris liberavit; reſolvit. *Idem.*

cui blanditur aliquid de voluptate lætitia. Nunc infelix uror ac laceror, nunc me retinere, nunc regere non poſſum. Crudelius eſt odiſſe meretricem. Veneficii ago. Sepoſita pauliſper, judices, noxiæ potionis invidia, nonne vobis videtur implere ſceleris fidem, quod abſtulit fidem conditio perſonæ? Veneficium, judices, tota vita meretricis eſt. Parum ſe lenociniis, parum putat agere mendaciis: & cum omnis ad expugnandas mentes cura collata ſit, non ſufficit tamen ut de ſui charitate corpori credant. In hoc noctium dierumque ſolicitudo conſumitur, quemadmodum de libidinibus fiat affectus, qua ratione tranſcurrentia cotidie deſideria teneantur: ne cui profit offenſa, ne quem explicet pudor, ne quem ſatietas aliquando dimittat. En quam putetis ignorare, [1] quibus vincatur oculis: quæ per incommoda deſideria flagrantes mentes corrumpat primum, deinde conſumat, cum ſciat quibus oſcula, quibus arctiſſimi rumpantur amplexus: quæ pro lætitia dolorem, pro blanditiis gaudiiſque triſtitiam præcipiti velocitate ſubſtituant. Infinitum eſt quantum ex hoc medicamento deprehendi poſſit notitia pejorum, nemo ſcit tantum remedium. Tentat, judices, mulier impudentiſſima ſceleris invidiam nomine potionis effugere, & [2] venenum negat eſſe tantum, niſi quod occidit. Facinus eſt, judices, evadere nocentes, quia jam facinus plura devitat. Quid refert, animo noceat aliquis, an membris? Eodem ſcelere porrigitur omne quod non licet. Unumquodque ex his quod datur, venenum eſt. Excuſatio mehercle adhuc pro ſexu tuo pro conditione mulieris: [3] ſed ut illa noſſes gratia tui, deſideriumque poſſes in genere nolentibus, excogitaſti per quod maritos à conjugum charitate diducas, per quod juvenum

1 *Quibus vincatur oculis.*] Lege: *En quam putetis ignorare, quibus vincantur oculi: quæ per incommoda deſideria flagrantes mentes corrumpant primum, deinde conſumant.* Gronovius.

2 *Venenum negat eſſe tantum, niſi quod occidit.*] Delendum τὸ *tantum*, quod ſenſum impedit. *Idem.*

3 *Sed ut illa noſſes gratia tui.*] Nihil hic ſani ſenſus. Forte: *ſed ut utilia noſſes quæſtui tuo.* Idem.

mentes abjungas ab aliis fortaſſe meretricibus. Odii medicamentum nunquam ideo tantum meretrix habuit, ut illo contra ſe uteretur. Me quidem, judices, ſi quis interroget, in comparatione veneficii de quo queror, minus odiſſe debeat quod occidit. Et ſicut ex ipſis quoque mortiferis mitiora ſunt, quæ ſtatim tota velocitate graſſantur, & dolorem inter exitum vitamque non detinent, ita crudelius quod ſic ordinatur, ut corporis parcat invidiæ, & ſit tantum animi venenum. Quid ais? non eſt noxium virus, niſi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina ſola raperentur? quo pars aliqua membrorum debilitate langueſceret? Tu te veneficam negas, quæ potes potione facere quantum offenſæ, quantum ira, quantum dolor? Amabit cui permiſeris, execrabitur ille quem juſſeris: accipient à te deſideria noſtra ortum, finem, modum. Sane & amor & odium naturales videantur affectus, veneficium ſunt cum jubentur. Quid quod non poteſt non habere vim veneni, quod contra voluntatem homini datur? Video cur ſibi medicina permittat corporum vitia membrorumque morbos infuſis medicaminibus expellere: & ſine animæ ſpirituſque contagione, quæcunque extrinſecus accidunt, potione vincuntur. Non poteſt ullus affectus ſedibus ſuis per virus expelli, niſi totorum concuſſione vitalium: & cum anima conſtet ex ſenſibus, quemcunque auferre tentaveris, illa ſtatim prima noſtri parte corporis retenta, confectoque quod petebatur, reliqua quoque viribus vicinæ tabis expirant. Quædam forte medicamina poſſunt aliud vocari quam venenum. dare quod non licet, non eſt aliud quam veneficium. Quantum nefanda de pœnis humanis excogitare potuiſti? Innocentius mehercle fuerat ut amaret aliquis invitus. Potionem excogitaſti, qua bella committere, qua ſe totum humanum genus poſſet odiſſe. potes efficere ut non ament liberos parentes, ut propinquitas, ut fraternitas, ut amicitia ſe collidat. Odii potionem nemo accipit, niſi contra hominem quem non debet odiſſe. Tentat hoc

loco

loco nocentiſſima fœminarum de ſcelere ſuo facere beneficium. Meretricem, inquit, amaveras. Differo pauliſper, judices, affectus hujus excuſationem. Dii deæque quantum in hoc contumeliæ eſt, quod ſibi meretrix videtur adamata? Tu tibi cujuſquam affectus cenſoria gravitate præſtabis? Tu tibi æſtimare permittes, quam frequenter aliquis lupanar intret? Tu, cui non licet excludere debilitates, faſtidire ſordes, expoſita ebrietatibus, addicta petulantiæ, &, quæ noviſſima vilitas eſt, noctibus populoque conceſſa, mores juventutis emendas? Æquiore animo feras ut meretrix velit adamari. Eras, inquit, amator, & pauper. Volo, judices, ſic apud vos pauliſper agere, tanquam in hoc me affectu propinqui amicique caſtigent. Non ego alicujus matrimonii corruptor invigilo, ne efferas cupiditates per illicitos duco complexus. Inventas credo meretrices, ut eſſet aliquid quod liceret amare pauperibus. Nullam ego circa corpora iſta conſiſtere impatientiam puto. Diliguntur immodice ſola quæ non licent. Ut in furorem charitas aliqua convaleſcat, opus eſt difficultatibus. Brevis de conceſſis, ſed ſtatim ſatietati vicinus affectus eſt. Non fovet, non nutrit ardorem concupiſcendi, ubi frui licet. Et quæcunque in mentibus circa permiſſa coaleſcunt, non ſunt deſiderii, ſed voluntatis. Hoc ipſum tibi mulier objicio quod nos in fabulas ſermoneſque miſiſti. Solus debet amare meretricem, quem meretrix oderit. Pauperi dedit odii potionem. Quid illam putatis dediſſe divitibus? Si mehercle repente nobis contingerent opes, iterum nos in ſui charitatem alia potione revocaret, & iſta nunc ſeria gravis vellet impatientia priore retinere. Meretrix pauperem amatorem propter ſe tantum non poteſt pati. Amanti, inquit, dedi. Hoc ſi remedium eſt, detur ſcienti. Prima pars ſanitatis eſt, ut libenter accipiat. Quinimmo cur non potius datur amaturo? Quanto melius, quanto providentius, & minore bibentis dolore conſtabit, ut adhuc labentem aggrediaris animum, ut tum adoleſcen-

tis ardoris impetus in parvis extinguatur elementis? Eo tempore das potionem, quo pariter duos patior affectus. Aliam impatientiam paras, & accipio odium, quia jam amorem ferre non poſſum. Non deſino, ſed eſſe aliud incipio: nec emendor in amore, ſed transferor. Illa vera ſunt remedia, quæ fugatis morbis, cauſſiſque languoris, poſtea non ſentiuntur: & ea tantum innocenter dabuntur, quæ potentiæ ſuæ qualitate conſumpta deſinunt, cum profuerunt. tu mihi dediſti quod ſemper exaſperaret. Perpetua res eſt odiſſe ſine cauſſa. Ducam licet uxorem, te tamen odero: in peregrinas expeditiones patria dimittat, te tamen cogitationes ſermoneſque reſpicient. Quid intereſt quemadmodum poſſederis animum meum? quemadmodum mihi à te non liceat abire, diſcedere? Feciſti ut te ubiq; perſequar, ut meis fortaſſis manibus invadam, velim dare venenum. Qui meretricem odiſſe non deſinit, amator eſt. Sed infelix, miſereris mei. Quid ergo ſanitate tam rigida? Paulatim potius ratione compeſce, miſceantur conſilia, [1] blanditiis veritas temperetur. Alioqui non eſt quod abigas, quod expellas. Exaſperant neceſſitates, & in amore contentio ſemper accendit. Adjuvabit te interim libertas ipſa qua fruar, tempus, ſatietas, & fortaſſe amator alius admonens conditionis. Sed inter oſcula, inter amplexus, paupertatem non tanquam exploraris, ſed tanquam miſerearis allega. quanquam quid opus fide? ſine curer ut deſinam, ſi quantum affirmas, invitum miſerearis ac diligis. Amatoris unum remedium eſt, amari. Si tamen neceſſariam putas emendationem, quam multa ſunt amantium remedia citra venenum? exclude, dimitte. faſtidium poſſet quantum non poſſet præſtare paupertas. Fac ut me potius ipſe caſtigem, ut erubeſcam, ut aliquando deſperem. Is tantum in amore ſanatur, qui quod deſinit, ſibi debet. Homo igitur qui merito indignarer, ſi hoc tantum feciſſet aliquis ut deligi deſinerem, quanto juſtius queror, factus cum

1 *Blanditiis veritas temperetur.*] Immo *ſeveritas*. Gronovius.

cum jam ſum alius, infelix, alia patiens? Decipiunt nos rerum falluntque nomina: & ille qui odit, de amore miſer eſt. Non refert animi, quid nimium velis, & inter ſanitatem languoremque nihil intereſt, ſi utrunque ferre non poſſis. Fruſtra mihi quiſquam blanditur remedio, cujus patior tormenta, cruciatus. Aliud eſt ut amare deſinas, aliud ut oderis. Receſſiſſe nunc me tantum putatis ab amore meretricis? Ablatus eſt mihi ille hominis melior affectus, perdidi miſer quicquid eſt unde gaudium, unde venit vitæ tota lętitia. Amor ille per quem rerum naturę ſacra primordia, totiuſque mundi elementa creverunt, qui tenet nunc figitque rixantia, & de contrariis depugnantibuſque ſeminibus molem perpetuæ ſocietatis animavit, fugatus ejectuſque eſt. Non habeo infelix affectum, quo quandoque poſſim ducere uxorem, amare liberos, appetere amicitias, ſperare convictus. Quiſquis odii medicamentum biberit, unum fortaſſis oderit, ſed amare neminem poteſt. Dii immortales! quid ego hauſi? quale viſceribus virus ingeſtum eſt? Non fuit illud unum venenum: bibi miſer execrationis quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium ſerpentium congeſta rabies. Odii medicamentum quid aliud eſt, quam aſſiduus animi labor, perpetua triſtitia, & homo ab omnibus gaudiis in contubernium doloris adductus? Fieri non poteſt, ut virus tam impotens ſemel in viſcera receptum ſit, & in unum tantummodo ſenſum, mandeturque quouſque dominetur. Ecce jam mulier odi, quid tamen adhuc facere illud in vitalibus putas? Paulatim ſe neceſſe eſt per totum diffundat animum, & quamvis primo ſtatim hauſtu illud expugnet in quod datur, brevi tempore in nominis ſui potentiam omnes reliquos ſtringit affectus. Medicamenti cui tantum contra animum primum licet, prima fortaſſis vis erit odium, exitus iſte, ut venenum ſit. Reſpondere, judices, illis libet, qui me paulo ante dicunt in amore fuiſſe miſerabilem. Quanto crudeliora, quanto graviora patior,

qui dicor explicitus? Modeſtior cum amarem, & quietior fuerat ſane pallor in facie, ſed ipſa quoque comis, optanda triſtitia. Inveniebam colloquia, merebarque ſermones: nunc me omnes fugiunt, averſantur, oderunt. Tum frequenter à lupanari [1] deducebat pudor, abjiciebat occurſus: nunc publica detinent: conqueror, aſſiſto, convicior. Prô miſeranda conditio! rideor ubique, narror, oſtendor. Ego ſum tota civitate meretricis inimicus. Sic patior miſer illas lupanarium inſultationes, illa corrivalium maledicta, convitia: non poſſunt ſatis tormentorum exprimere menſuram. Odi, nec unquam viſus ſum magis amaſſe. Intelligitis puto, judices, hominem, qui tantum ad vos detulit animi mentiſque cruciatus, & pro vita queri. Sed potio infelix, quicquid eſt per quod paulatim proficitur ad mortem, aſſidue mecum rixatur affectus, & brevi neceſſe eſt conſumar. Quotidie vincor. Quæ putatis eſſe tormenta, quem dolorem, cum mens vetatur oculos ſequi, cum à luminibus ſuis animus abducitur? Quod non proficit, hoc ſupereſt ut occidat. Me infelicem, ſi venenum iſtud non habet mortem, ſi mihi inter hos dolores longior vita ducenda eſt. Cur ergo poſt hoc animi vices commentaque proſpicio? Si meretricis impotentiæ omnia licent, hoc erit remedium, ut amare rurſus incipiam.

DECLAMATIO XV.

ODII POTIO II.

Ex ſuperiore Argumento.

PRO MERETRICE CONTRA JUVENEM.

ETSI, judices, ita à natura comparatum eſt, ne ſit ullus juſtior dolor, quam beneficii ſui perdidiſſe rationem, nihilque gravius afficiat conſcientiam bonorum, quam quotieſcunque [2] nulla merita ceciderunt: non efficiet tamen nefandum præſentis reatus indignumque diſcrimen,

1 *Deducebat pudor, abjiciebat occurſus.*] Lego, *abigebat*. Gronovius.

2 *Nulla merita ceciderunt.*] Forte *irrita merita ceciderunt*. Idem.

crimen, ut miſera puella non gratuletur ſibi quod illam pauper accuſare jam poteſt. Timuerat infelix, ne remedio ſuo ſic repugnaret pauper, ut magis amaret: ne juvenis in omni genere animi contentioſus ac pertinax, potionem illam dolore coactæ ſanitatis expelleret. Bene quod & terribilis & minax eſt pauper, quod pœnam noſtram, quod ſanguinem petit. Non expectes ut ſtatim gratias agat, qui ſanatur invitus. Nobis tamen, judices, hodiernam pauperis mentem non prima fronte tractantibus miſerrimus juvenis nondum videtur explicitus: & ſi bene prioris ardoris impatientiam novi, quod maxime facit, ira non odium eſt. Alioqui ſi profeciſſet remedium, & à priſtino furore jam liber, animo intellectum ſanitatis admitteret, omnem adhuc puellæ vitaret occurſum, non ſibi crederet ultionem, & ipſum quoque judicii timeret adire complexum. Deprehenſa eſt puto noviſſime potionis ſupervacua perſuaſio. Amat, judices, amat, qui queritur quod non ametur. Quid agam, judices, hoc loco? ſub quo temperamento defenſionem periclitantis aggrediar? timeo ne ſi cœpero ſimpliciſſimæ puellæ laudare mores, referre probitatem, amare rurſus pauper incipiat. Sive enim, judices, malignitas eſt perſuaſionis humanæ, formam vacantem vocare meretricem, ſeu miſeræ nomen id impoſuit aliquis amator, cui cum corporis bonis fortuna non dederat unde ſeveri matrimonii caſtitati ſufficeret, laboravit neceſſitatum ſuarum cuſtodire probitatem. Nullius unquam per hanc matrimonii turbata concordia eſt. Nemo queſtus eſt pro filio pater. Nemo exhauſtas facultates in avidiſſimos ſinus pœnitentiæ dolore deflevit. Tentet licet ingratiſſimus juvenis invidiam miſeræ facere prioris affectus, non poterit objicere meretrici & quod amarit, & quod amare deſierit. Ne quem igitur accuſator hac prima fortunæ ſuæ comploratione decipiat, tanquam meretricis charitate conſumptus ſit: ſecuri eſtote pro innocentia noſtra, talis incidit, talis adamavit, nec habuit quod perderet in tam immodico ardore,

dore, niſi mentem. Vidiſtis enim notiſſimum tota civitate miſerum, cum lupanari noctibus diebuſque deſerviens, quamvis indulgentiſſimæ puellæ ſimplicitate frueretur, modo tamen maledictis opprobriiſque vulgi, modo crebra rivalium contentione pulſatus, abigi tamen compeſcique non poſſet. movit mitiſſimam puellam hic infelicis affectus. laboranti primo ſui voluit facultate ſuccurrere: ſed quicquid indulſerat, fovebat ardorem: quæque in hac impatientia prona perſuaſio eſt, quia nihil præſtanti meretrix tam ſæpe contingeret, amari ſibi videbatur. Poſtquam nihil miſeratio, nihil proficiebat humanitas, tentavit aſperitate diſcutere. Popoſcit, excluſit. Non defuerunt miſero preces, adhibita ſunt ex ipſa juvenis conditione conſilia. Sed iſta vincebat, & vires amoris impedimenta perdebant, donec intelligeret hominem qui explicari ratione non poterat, neceſſitate ſervandum. Puto, judices, fruſtra male audit in immodico pauper ardore. Meretrix magis amavit hominem, à quo noluit amari. Conſumptis igitur optima fœminarum cunctis indulgentiæ ſeveritatiſque conſiliis, dum apud omnes de pauperis ſui amore conqueritur, incidit remedium, quo jam dicebatur alius amator explicitus. Quæ prima igitur medicamenti pariter ac dantis integritas eſt, [1] non negatura porrexit: adjuvit deinde quod dederat, imperavit ſibi ne quas admitteret amplius preces, ne querelis aſſiſtentis, ne lacrymis moveretur, excluſit. Vultis ſcire, judices, ubi ſit medicamenti quod objicitur, totus affectus? Quiſquis odium dedit, omnia poſt hoc facit, ut debeat amari. Quanto juvenis hoc melius in forum aliquando veniſti? Incipis agere ſerium, gravem: jam leges, jam jura loqueris, conviciaris, malediciſque meretricibus. Hunc tu animum modo inter libidines ac ſcorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, ſolaque impatientiæ tuæ fabula notus. Perieras infelix, niſi bibiſſes venenum. Veneficii agit. Credam mehercle, judices, ad ſubſcri-

ſcri-

1 *Non negatura porrexit.*] Puto *negaturo*. Gronovius.

ſcriptionem hujus immanitatis expectaſſe publicæ ſeveritatis aures. Quodnam ſeculo nefas nunciaret hic gemitus? quæ proſileret orbitas de novercalibus quæſitura commiſſis? Quæ peſtiferis hæredem medicaminibus enectum triſtis comploraret affinitas? Non pudet ergo quod vacatis lupanarium querelis,& ad vos deferuntur amantium rixæ? Videtis hunc accuſatoria fronte terribilem? oſcula poſcit, deſtitutos queritur amplexus. Vultis vos abire potius in veſtra ſecreta, ibique gaudia querelaſque mutata converſatione conſumere? Non agnoſcunt leges ac jura miſeros. Hic audiuntur ſeriæ calamitates. Non eſt ultione dignus, de quo poteſt efficere meretrix ut queratur. Ecquando unquam, judices, audiſtis de veneficio vivum querentem? facinus hoc ſemper ex mortibus accepit invidiam. Si latrocinium, probes cruore, vulneribus: ſi ſacrilegium, ſpoliis numinum, prædaque templorum. Ita veneficium ſi arguas, oportet oſtendas putre livoribus cadaver inter efferentium manus fluens tabe corpus. Ut jam iſtud objicere poſſit, & vita debet aliquid eſſe paſſa, quod invidiam mortis imitetur. Veneficium voca quod cæcitate graſſatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer, agedum corporis notas, in quas ſe noxiæ potionis vagus fervor effuderit, [1] ubi depaſta ſenectus viſceribus ſævitura conſederit. Aſpicio par laboribus corpus, retinere ſua miniſteria, ſufficientem animum ſeriis actibus, accuſatoria firmitate robuſtum. Crede, juvenis, omnibus qui te modo noveramus, nunc acrior [2] erectiorque reſedit in ſenſus vigor, in membra ſanguis, viribus velut novæ juventutis exultans. Bibiſſe te medicamentum probare non poſſes, niſi meretrix fateretur. Quod ſi permittitis, judices, ut quicquid extra conſuetudinem datur, ad hujus vulgi referatur infamiam: [3] beneficium male audiendo vitietur ſanitatis,

1 *Ubi depaſta ſenectus.*] Malo *depaſtis.* Gronovius.

2 *Erectiorque reſedit in ſenſus vigor.*] Scribe, *rediit.* Idem.

3 *Beneficium male audiendo.*] Forte, *veneficium male audiendo videbitur ſanitas.* id, quod ſanitas eſt, ſi vulgus male interpretotur, erit veneficium. *Idem.*

nitatis, ſtatimque merebitur ſceleris invidiam, quicquid profuerit invito. Illud tantum noxium [1]virus vocare leges, quod non admitteret interpretationis incertum. Iniquiſſimum eſt venenum videri, quod in poteſtate bibentis eſt an ſit remedium. Sentit, judices, juvenis crimen quod detulit, nec nomine nec affectu ſcriptionem legis implere. Itaque ex vocabulo mulieris quærit invidiam. Meretricem, inquit, accuſo. Neſcis, mihi crede juvenis, ſceleris quod detuliſti, qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, ut ſit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant ſqualore crines, rigeat ſuper nefandas cogitationes efferata triſtitia. Facinus quod dicitur inquietare ſuperos, ſidera diris agitare carminibus, tumulos, buſta ſcrutari, & amputatis cadaveribus ipſas in ſcelus armare manus, fieri non poteſt ut auctorem ſuum non ſtatim primo prodat aſpectu. Vides veneficæ non horridos vultus, placidamque faciem. Si cogitationes, ſi conſilia pertractes, ſola cura de forma eſt. omnis in hoc collata meditatio, ut ſollicitet aſpectu, ſermone detineat. Audio ſubinde [2]exactas mero noctes, tua mulier convivia, perditas amantium rixas. Meretricis unum veneficium eſt, ne deſinat amari. Nunquid inique, judices, in tanti ſceleris ſubſcriptione depoſco, ne nominibus reos velitis æſtimare, ſed moribus? Venefica tua quid prius unquam, quid ſimile commiſit? Cujus per hanc expugnatus animus eſt? Quis queritur juvenis? quis ſenex? quis dives? quis pauper alius? In te ergo ſolo venefica, in te tantum aliud iſta quam meretrix. Vultis integritatem puellæ breviter probem? Hanc quam nunc deteſtatur, accuſat, amare mallet. Omnia, judices, facinora (niſi fallor) cauſſas vel de cupiditate vel de ſimultatibus trahunt. Quod odium de amatore meretrici? Quæ præda de paupere? Odium, inquit, accepi. Ecquid, judices? Satis me contra infamiam veneni vel ſolum medicamenti

1 *Virus vocare leges.*] Scribe, *vocant.* Gronovius.

2 *Exactas mero noctes tua mulier convivia.*] Forte, *tumultuoſa convivia*, Idem.

menti nomen abſolveret. Nec invenio cur debeat idem videri, quod non poteſt idem vocari. Agedum juvenis, potionis imple hujus immanitatem: dic, Odium accepi contra conjugem, contra liberos meos, ut à ſacris avocarer affectibus, ut pignora ſancta deſpicerem. Illud odium in meretrice facinus eſt, quo utitur in ſui charitatem. Ita vel hoc ſolum ſufficit excuſationi, quod illa contra ſe tantum dedit. Odium, inquit, accepi. Nunc te hic repoſco, juvenis, invidiam quam fortunæ noſtræ paulo ante faciebas. Dic, meretrix dedit, proſtituta porrexit. O quam timueram ne diceres, amatorium ſui. Conſurge, agedum, juvenis, & totis corporis animique viribus imple ſuſceptæ accuſationis horrorem. Eſt quod audiente tota civitate proclames. Miſeremini mei, adjuvate, ſuccurrite, bibi medicamentum crudele, ſævum, deſii pauper amare meretricem. Jamjam non inquietis noctibus vagus viliſſimi cujuſque perditos patior ictus, nec excluſus ante lupanarium fores poſterum diem pervigil amator expecto. Poſſum navigare, colere terras, ſufficio militiæ, redditus eſt mihi animus quo fierem maritus, quo ſenectuti liberiſque proſpicerem. Quantum dii deæque remedium conditioni bibentis valuit? Fecerat te potio iſta felicem, ſi divitem puella. Ita vel hoc non ſolum, judices, innocentiſſimæ puellæ pro defenſione ſufficeret, quod nihil fecit ſua cauſſa? Amatorem dimiſit, explicuit illa quæ captare dicitur ut ametur, quæ ſolicitat, quæ corrumpit affectus. [1] Ingrate, quanta de te potuerit gratia frui? Non quidem confers precia, non ſtipes, ſed aſſides, ſequeris, hæres, præſtas comitatum, favorem, laudas ubique, miraris. Hinc ergo iratus meretricibus, quod illas etiam pauperes ament, quod facile contingant, quod laboribus exonerentur adeuntium facies, hinc amator ut divites ament in crimen maximum captas transferre beneficium? Ut aliquis amare deſinat, non niſi ab

1 *Ingrate, quanta de te potuerit gratia frui.*] Immo *potuerat*, vel *poterat*. puella nempe aut meretrix. *Gronovius.*

amante præſtatur. Quid ais juvenis? Ita bibiſti potionem, quæ finem cupiditatibus daret, premeret ardorem, deſideria reſtingueret? Abi, recede, dum puellæ publico generis humani nomine gratias agimus, quod hoc fieri poſſe monſtravit. Furor ille qui (ſi credimus) numina quoque detracta ſideribus miſit in terras, qui de ſacris venerandiſque pignoribus monſtra commentus eſt, ardor qui miſcuit hominum ferarumque concubitus, ferrum, ignes, clauſtra laxabat, per interjecta late maria fugiebat, vetatur, perit. Accipite quod magis debeatis ſtupere, mirari: remedium amoris mulier invenit. Definite nunc inceſtum timere mortales, nulla pietas horreat nefandæ cupiditatis inſtinctum. quicquid non parentum minæ, caſtigationes, non ſerii propinqui, non paupertas, non neceſſitas poterat efficere, hauſtus brevis, facilis, unus extorquet. O ſi quis odium poſſet omnium bibere vitiorum! Felix profecto mortalitas, ſi reliquos lapſus incommodoſque mentis errores fas eſſet infuſa potione compeſcere. Facinus eſt, quod maximum remedium, gratiam ſui auctoris vocabulo perdit. Miraremur hominem, qui illud contra meretricem dediſſet. Tibi tamen ultra omnes immodica cupiditate flagranti, tibi præcipue ſuccurrendum, juvenis. Cujus homo conditionis adamaveras? Divitiis opus eſt, ne ſimus in amore miſeri: & impotentiſſimi mali difficultates illi fortaſſe non ſentiant, quos contra faſtidia cæteroſque contemptus explicat felicitas magna pereundi. Felix profecto, qui non niſi facultates in lupanari effudit. Tu perdis animum, ille æs: tu bibis uxoria, tu lacrymis rogas, pallore blandiris: & quod ad peſſimum ſpectat eventum, miſerabilis ſis oportet, ut amator eſſe videaris. Finge te nullum hujus affectus ſentire cruciatum, [1] id amare te pauper ſaltem non pudet? Homo cui non vacaret agere longa [2] languoris ocia, ægrumque non deceret totarum noctium quies,

1 *Id amare te pauper ſaltem non pudet.*] Lege, *adamare te, pauper. ſaltem non pudet.* vel, *at amare.* Gronovius.

2 *Languoris ocia, ægrumque.*] Scribe: *quem ægrum.* Idem.

quies, excuſare non poſſis ſi tantum perdideris dies, cujus cenſus ex manibus, ex laboribus ſubſtantia, [1] quem quotidie poſſit ultra rationem in dies demenſus, amentiam pateris, felicium oſcula tantum amplexuſque meditaris; & unde tibi calamitatis hujus non poteſt nec venia contingere, de voluptate miſer es. Expectandum videlicet quando te fames, inopia caſtiget. ſed inter iſta cœpiſti, quid jam facere poteſt ratio, conſilium? Odio ſanandus eſt, quem non explicat quod pauper adamavit. Non tamen intelligere poſſumus tecum ſolam fuiſſe paupertatem. Iterum, non opes tantum tibi, non facultates defuerunt: non erant, quantum video, propinqui, non amici: alioqui illi te potius noſtra potione ſanaſſent: vel ſi ignoraſſent hujus graminis vires, vinculis nexibuſque tenuiſſent. Quid blandis affatibus impotentiſſimum eludis affectum? Datum eſt remedium dolori, qui ſæpe egit in laqueos, in præcipitia compulit, qui cruciatus laborantis animæ vulneribus emiſit. Quantum amori in hominem liceat, illi magis ſciunt, qui amant. Junge nunc cum fortuna tua conditionem mulieris adamatæ. Incideras quidem miſer in puellam minime ſuperbam, minimeque difficilem. Quaſdam tamen non poſſumus circumire meretrices. Quam multa pro illis exigit ſexus, ætas poſcit! ſemper neceſſitas petit corporum, cultus poſcit, ſtationis triſtiſſimæ impatientia. Totos infelix dies lupanarium foribus impendes, ut quandoque proſtituta pauperi vacet. Contentione numerantium dilatus, excluſus, ocium meretricis expectas. Negatur tibi complexus, indignatione perſequeris. Contingit, verum felicitate corrumperis. [2] ſpem gaudia parant, adverſa contritionem. Ex utraque fortuna deſideria coaleſcunt. Nobis crede qui vidimus, quis tibi uni fuit corporis habitus? quis pallor? quam miſerabilis, quam pudenda triſtitia?

 Quo-

1 *Quem quotidie poſcit ultra rationem in dies demenſus.*] Forte: *quem quotidie poſcit vitæ rationem vile demenſum.* Ut apud Terentium: *vix de demenſo ſuo.* Plautus in Sticho: *Vos meminiſtis quot calendis petere demenſum cibum.* Idem.

2 *Spem gaudia parant, adverſa contritionem.*] Lege, *contentionem.* Supra: *juvenis in omni genere animi contentioſus ac pertinax.* Idem.

amante præſtatur. Quid ais ju[...] Non eſt igitur, ju-
quæ finem cupiditatibus dar[...] ſummam partem huma-
ria reſtingueret? Abi, rec[...] ſed impatientiam:
ris humani nomine grat[...] morem, ſed quo[...]
monſtravit. Furor ille[...] [...]ientiæ ſequar
detracta ſideribus miſ[...] ſe naturæ
que pignoribus mon[...] [...]upidi[...]
hominum ferarum[...] ct[...]
laxabat, per inte[...]
Accipite quod r[...] [...]us inqu[...]
amoris muli[...] [...]uoſus ac petula[...]
mortales, n[...] [...]præſtat igitur ille mor[...]
ctum. qui[...] [...]ugii pietate: hic inceſta, libi-
ſerii pro[...] [...]ices. Referam nunc fabuloſas im-
cere, [...] [...]igioſaſque novitates, conceptum ne-
odium[...] [...]ignoti hominis aſpectum, formam ſuis in
mor[...] [...] ardentem, virgines patrum ſenectute flagran-
te[...] [...]talium ferarumque vultus uſque ad monſtroſæ
[...] [...]nditatis onera perlatos? Ex omnibus tamen quæ nobis
patientibus extorquet affectus, hoc ſæviſſimum patimur, quod nemo vult in amore ſanari. Ego tamen, inquit, amare mallem. Hoc eſt ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant caſtigationes, nec preces: conſilia perdebantur. Odio debet amator explicari, quem ſanat adamata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accuſare poſſes, ſi quod fecit medicamento puella, feciſſet animo? Licuit te repoſcere quantum numerare non poteras, faſtidire, contemnere. Jam indignaris quod te maluit remedio quam dolore ſanari? Mulier cui ad dimittendum amorem ſufficiebat ut odiſſet, ipſa pro te commenta eſt ut illam tu potius odiſſes. Finge te tamen aliqua remedii tui ſentire tormenta, arrogantiſſime miſerorum: tu autem ſperabas ardoris immodici felicem ſtatim ſanitatem. Quid ſi queratur æger abſtinentiæ dolore ſanatus. Excuſſa ſunt plerunque languentium verberibus, redemptaque debilitate vitia: ignibus, vulne-

Quoties tu venenum bibere voluiſti? Non eſt igitur, juvenis, quod tibi queraris illam mitiſſimam partem humanæ mentis ablatam, non charitatem, ſed impatientiam: non voluptatem, ſed tormenta: non amorem, ſed quod adamaveras, perdidiſti. Amoris (ſi ſapientiæ ſequamur auctores) antiquiſſimum numen, & cui ſe naturæ debet æternitas. Sed ille mitis & ſerius honeſtis cupiditatibus & viribus ſacræ charitatis exultans, ut qui cuncta priſcæ noctis operta caligine diduxerit primum, deinde miſcuerit. Hic vero quo perditis viſceribus adhæremus inquieti, laſcivientis adhuc ætatis inſtinctu tumultuoſus ac petulans, telis funereis facibuſque armatus. Præſtat igitur ille mortalibus liberos hac uſitata conjugii pietate: hic inceſta, libidines: adulteria, meretrices. Referam nunc fabuloſas immodici furoris prodigioſaſque novitates, conceptum neſcientibus oculis ignoti hominis aſpectum, formam ſuis in ſe luminibus ardentem, virgines patrum ſenectute flagrantes, mortalium ferarumque vultus uſque ad monſtroſæ fœcunditatis onera perlatos? Ex omnibus tamen quæ nobis patientibus extorquet affectus, hoc ſæviſſimum patimur, quod nemo vult in amore ſanari. Ego tamen, inquit, amare mallem. Hoc eſt ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant caſtigationes, nec preces: conſilia perdebantur. Odio debet amator explicari, quem ſanat adamata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accuſare poſſes, ſi quod fecit medicamento puella, feciſſet animo? Licuit te repoſcere quantum numerare non poteras, faſtidire, contemnere. Jam indignaris quod te maluit remedio quam dolore ſanari? Mulier cui ad dimittendum amorem ſufficiebat ut odiſſet, ipſa pro te commenta eſt ut illam tu potius odiſſes. Finge te tamen aliqua remedii tui ſentire tormenta, arrogantiſſime miſerorum: tu autem ſperabas ardoris immodici felicem ſtatim ſanitatem. Quid ſi queratur æger abſtinentiæ dolore ſanatus. Excuſſa ſunt plerunque languentium verberibus, redemptaque debilitate vitia: ignibus, vulne-

vulneribus interdum profutura graſſata ſunt, & quæ fuiſſent mala ſanitatis in gratiam remediorum de majoris periculi comparatione redierunt. Vix mehercle contingere poteſt, ut hilares ab hac impatientia lætique diſcedant, quos pudor, quos ſatietas, quos pœnitentiæ ratio dimittit. Nec ſine aliquo morſu reſilitur à malis, quæ voluptate tenuerunt. Iterum materia amoris eſt, deſinere, nec queri. Opus fuit pari diverſitate, viribus quantis adamaſti, ne reſpiceres, ne frequenter in media ſanitate ſubſiſteres. Quale tibi remedium debuerit adhiberi vel ex hodierno ſentis juvenis affectu. Pro homine qui poſt odium queritur quod non amet, parum fuit ſi amare deſineret. Audi igitur ingratiſſime, quatinus ad publicas aures ſecreta noſtra proferre voluiſti. Dedi. Quid enim, inquit, facerem, quæ remedia tua multa perdideram? Ferre miſera non poteram quod te jam cœperunt omnes ridere meretrices. Repete, agedum, illarum colloquia noctium, quibus te frequenter alterius, & fortaſſe divitis amatoris injuria, receptum, inter oſcula amplexuſque monui. Quid miſer cum fortuna, quid cum mea conditione rixaris? Parce neceſſitatibus meis, duo pauperes ſumus. Sed & tu quoties in ſinus meos lachrimis fletuque reſolutus exclamaſti. Sentio furorem, ſed imperare oculis, ſed animum regere non poſſum? quam libenter te, mulier, odiſſem? Non eſt igitur ingratiſſime mortalium, quod beneficium noſtrum nomine potionis infames. Remedium bibiſti, ſed illud odium tuum eſt. Quid? quod furis, conviciaris, exclamas, non eſt hauſtus illius affectus, ſed amor. Talis fuiſti. Aliud ſunt, aliud illi quos in voluptates ſuperfluentium facultatum mittit ſecura felicitas. Improbius pauperes amant. [1] Sic tumultuaberis admiſſus, ſic moras, ſic impedimenta ferre non poteras. Maledicebas populo, conviciabaris intrantibus. Cujus unquam felicius commutata fortuna eſt, ſi tunc omnes oderas, nunc unam pauper odiſti? Quin potius, juvenis, ad-

 mittis

1 *Sic tumultuaberis admiſſus.*] Immo *non admiſſus.* Gronovius.

mittis conſilii rationem? Quid agis infelix? Cur redditam modo ſanitatem rigore nimiæ contentionis exaſperas? Prædico, teſtor, conſumis odium, nondum totam mentem vis perfuſa poſſedit; adhuc circa te duo maximi rixantur affectus. adjuva potius, adjuva potionem. Contradic, agedum; quicquid eſt aliud quod tumultuatur, exæſtuat: totumque ſanitas componat hominem. Tunc te ſciemus amare deſiiſſe, cum deſieris odiſſe. Et innocentiam quidem puellæ ſatis, ut ſpero, defendimus, magnitudo periculi vocet preces. Conſurge, agedum, miſerrima fœminarum, reliquam defenſionis tuæ partem tuere lacrymis. Accuſator quid ſperas? quid expectas? ad genua tua non mittimus eam. Toto licet infelicem terrore convenias, non exoſculabitur manus. Mortem, ſuprema denuncies, te non rogabit. Fruſtra tibi aliquid de periculo noſtro metuque promittis. Neſcis, puella non habet odii remedium. Sane tamen viribus potionis effectum ſit, ut accuſaveris innocentem: ſufficit ultioni vidiſſe pallentem: ſatis eſt audiſſe gemitus: memineris hanc eſſe quam tu non juvenis audiſti. Quid agis? etiamne perferes illud pronunciationis anceps, illud humanæ ſalutis incertum? Numerabis ergo ſententias, & ſi damnaveris, exultabis, nefande, gaudebis? Puto non adamaſti. An & ſequeris dum carnifex trahit? Intereris dum hos oculos occiſura contingit manus? dum hæc amplexibus tuis nota cervix, ad ſupremos nudatur ictus? Non exilies? non pectus oppones? non fidem hominum deorumque clamabis? Accipies percuſſam ſuper palpitantia membra conſiſtens? potes hoc videre? potes hoc ferre? Sanatus es. Quod ſi quid triſtius judicii hujus attulerit eventus, dii rapide pereuntium beneficiorum ſemper ultores, dii quos iſte crudelis in amplexibus puellæ frequenter mœrore, lacrymis, aut finem amoris rogavit, aut mortem, date nobis juſtam de ingrato juvene vindictam. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos. Pauper ſit, & amet quancunque meretricem, & amare non deſinat.

DECLA-

Declamatio XVI.

AMICI VADES.

ARGUMENTUM.

Duo amici, ex quibus uni mater erat, peregre profecti, ad tyrannum appliciti ſunt. Mater cognito quod filius haberetur à tyranno, flendo oculos amiſit. Oblata eſt à juvenibus tyranno conditio ut dimitteret alterum ad viſendam matrem ad diem præſtitutam reverſurum ita, ut niſi occurriſſet ad diem, de eo qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Et jurejurando adſtrictus eſt. Venit juvenis in civitatem. Mater detinet ex lege, qua parentes in calamitate deſerere non licebat.

Pro Juvene contra Matrem.

ETsi, ſanctiſſimi viri, olim omnes videor humanorum pectorum affectus in ſolam amicitiam contuliſſe, & patior invidiam hominis qui ſibi non reliquerit ut amaret & matrem: quoties tamen univerſam pietatis meæ conſcientiam intueor, in qua minimum eſt quod videor bonus amicus, non poſſum non hanc primam electionis noſtræ complorare fortunam, quod mihi neceſſe eſt aut amicum relinquere, aut matrem. Facinus, ſeveriſſimi viri, facinus fit impatientiſſimis affectibus meis, quod ſuccurri non poteſt duobus. Excedit omnem querelæ meæ complorationem, quod tam diverſis meorum conatibus adverſa conveniunt, ut videar eligere. Quid non darem miſer pro luce matris, qui ut illam viderem, amicum dedi? Fidem veſtram, judices, ne inter maximas neceſſitates pereat uſus hominis, qui paratus eſt duobus impendi. Jam hic eſt tota ratio clementiæ, ne ibi me detineatis, ubi non proſum. Nec diſſimulo, ſanctiſſimi viri, proferre me cum maximi tum incredibilis exempli fidem, ut non immerito poſſim videri cum matre colludere. Ego videor excogitaſſe iſtum colorem, & hoc quod detineor, amicitiæ vocatur infirmitas. Miſeremini judices, tentate me, & dimittite. An voluerim reverti, ſcire non poteſtis niſi revertor. Illud, ſanctiſſimi judices, illud affectus meos torquet ac lacerat, quod ſim ingenti expectatione deceptus. Speraveram futurum,

ut hoc loco rem magnam faceret & mater. Paraveram apud tyrannum hanc jactationem, ut me crederet remiſſum: & genus oſtentationis adamaveram, ut mirarentur hominis fidem etiam in orbitate. Quo vultis hoc animo feram quod etiam ut revertar, amico meo mater impoſuit? Et quantum ad hanc pertinet, maximum juvenem decepit, illum qui meos crediderit affectus. Non poſſum, judices, litis hujus diſſimulare facinus. innocentius fuerat ut ego nollem reverti. Viderint ſanctiſſimi viri, qui receptas nominum perſuaſiones velut aliquam ſervitutem charitatis attendunt. Me ſi quis interroget, nullos affectus tantum naſci puto. Et ſi quis omnia vera ratione reſpiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos invicem tenet, amicitia eſt. Homines igitur, quos cum maxime incredibilium rerum loquitur invidia, ſumus ſine dubio non ejuſdem pars animæ, non ejuſdem pondus uteri: & quanto minus in cauſſis, tanto plus in affectu eſt. Admirabilior charitas, in quam coimus viribus noſtris. Non pudet, judices, hanc fateri perſuaſionem, minus debetur homini qui aliquem ideo tantum amat, quia neceſſe eſt. Ita eſt, judices, ita eſt, à primis ſtatim ætatibus in eandem coire vitam habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum eſt, ut nos ſtatim fama committeret: & tali certamine coivimus, ut ſi quid accidiſſet uni, deberet & alteri exemplum. Inde eſt quod & pariter reverti contempſimus, & quaſi facilius eſſet inter fidos, placuit ſub incerto pelagi cohærere. Nec tamen vanitate, nec diſcurſu putetis extractos: magnas & inexplicabiles navigandi fuiſſe cauſſas, vel hinc poteſtis æſtimare, quod nos non detinuit hic mater. Utrumne igitur, judices, [1] ſumere de nobis etiam nunc voluit experimentum ipſa amicitia? & parum fortuna credidit hominibus adhuc tantum feliciter amantibus? An hæc eſt magnæ ſemper opinionis invidia? nec ulli unquam tam plena confeſſione laudantur, ut illos non ipſa quoque amicitia tentare velit? Littoribus appulſi ſumus,

1 *Sumere de nobis etiam nunc voluit.*] Forte: *etiam hoc voluit experimentum.* Gron.

ſumus, homines: quorum omnia caſus, fama cuſtodiebat. Conſumitur terrore, qui parentibus ſtatim cæcitas eſt. Hinc illud evenit, quod ſumus pariter alligati. Sic magis adverſus ſolutum carcer inventus eſt. Pudet, judices, fateri, jam in hoc victus, jam inferior receſſi. ex duobus magis amatur, quem tyrannus paratus eſt alligare. Quantum tibi amice debeo? Non potuit nos dividere niſi mater. Tibi primum cæcitas nunciata eſt, tuus hic affectus fuit quod hoc credidit tyrannus. Quid ille non fecit ut rex deſideraverit vicarium corpus? amplexus eſt catenas. Sponderi ſibi voluit hominem rediturum per maria, per matrem: repromiſit de incertis tanquam de animo ſuo. Quis hominum pro ſe tam multa feciſſet? Præſtitit inquam amicus, præſtitit rem, quam videbatur ideo tyrannus indulſiſſe ne fieret: & hominem qui in rebus humanis hunc eſſe nolebat affectum, decipimus dum tentamur. Ego non invenio cur horreat mater carcerem, quid ſibi velit quaſi deſtinatas operire cervices. Non odit me tyrannus, cujus non intereſt an alium occidat. Miſerere mater, ſi quis eſt magnorum meritorum pudor: querere quod unum de cæcitate impatientius ex nobis amaris ſemper abſentem. [1] Cui tu fortunas, quibus neceſſitatibus injicis manum? Me ad amicum meum admitteret alterius catena, & tyrannus nunc mihi portas aperiret, ſubſidio navigium pirata præſtaret. Si mehercle ante morerer, ire deberes mater ad diem. Miſera non intelligis quanto te [2] magis plus obligaverit amicus? plus debes homini, qui me tibi remiſit, ex quo pati non potes ut revertar. Libet mehercle, judices, libet miſereri hominum qui me laudant revertentem. Amicus mihi credidit ut redirem. Ita nunc ego facio rem magnam, ego ſum ille bonus amicus, ille mirabilis, ille narrandus. [3] Si qua dicentis fides eſt, facinus mihi videtur,

 quod

1 *Cui tu fortunas, quibus neceſſitatibus.*] Lege: *Cui, per fortunas.* Aut, *cui tu, per fortunas.* Idem.

2 *Magis plus obligaverit amicus.*] Lege: *plus obligaverit amicus.* Idem.

3 *Si qua dicentis fides eſt.*] Potius, *dicenti.* Idem.

quod ſcio me non eſſe periturum. Sentit, judices, & ipſa mater rem ſe facere turpiſſimam, ſi neceſſitate detinear. Itaque mulier quæ adhuc de affectu cuncta fecerat, ad legem ſubito convertitur. Peſſima, judices, cauſſa matris eſt, in qua plurimum lex poteſt. Liberi parentes in calamitate ne deſerant. Facinus eſt, judices, hoc dici homini reverſo. Ita nunc ego contemno matrem, ego deſpicio cæcitatis obſequia, homo qui omnium calamitatum mearum ambitum in hoc conſumpſi, ut redirem? qui inter ſupremas ſolicitudines non pro me rogavi? Mihi quiſquam contumacium ſupplicia liberorum, mihi neglectæ pietatis minatur invidiam? Bone Jupiter, quanti mihi conſtitit ne malus filius viderer? Imputem tibi neceſſe eſt mater, quod meum amicum propter te reliqui, ad quem facinus eſt non reverti. Nondum judices, neceſſitates meas, nondum amici merita refero, interim contendo tunc eſſe tantum legis hujus uſum, cum in calamitate ſoli ſunt parentes. Magnam partem mortalium fortuna dimiſit à legibus, nec ulla jura tam triſtia ſunt, ut ea in adverſis patiantur homines. Ego cum me neceſſitas rapit, ſic habeo queri, quaſi relinquar. Excuſatæ ſunt parentibus liberorum calamitates, & ſi quem lex iſta deprehenderit, in alterius fatum tranſeat neceſſe eſt tanquam orbitatem. Quid enim ſi me detinente [1] matre, alter è latere revocaret? & ſi bella militem poſcerent, ſi legatum patria dimitteret, [2] veluti ad propriam deſcendam neceſſitatis meæ complorationem? Si me damnatum pœna conſtringeret, videlicet effringeres carcerem mater, injiceres carnifici manum, & perituri filii jugulum auctoritate juris operires? Dii deæque quam longe eſt lex quæ retinet hominem, qui pœnæ non venit! Neſcis quantum intelligo mater, quantam invidiam debeant facere liberis parentes, à quibus relinquuntur. Mater quæ ſe deſeri queri-

1 *Matre alter è latere revocaret.*] Forte: *ſi me detinente matre pater ad ſeſe revocaret.* Gronovius.

2 *Veluti ad propriam deſcendam.*] Diſtingue: *vel, (uti ad propriam deſcendam neceſſitatis meæ complorationem) ſi me damnatum pœna conſtringeret? videlicet effringeres.* Idem.

queritur, illud exclamet, Filium meum civitas peregrina ſolicitat: ut amœnos neſcio cujus receſſus orbis petat, debilitati meæ ſubtrahit humeros. Juvenis meus abducitur amore meretricis, & ab officiis civitatis vitiis abſtrahitur oculorum. Ejuſmodi gemitu filium neceſſe eſt perſequaris, ut quod detineor, obiter & pœna ſit. Non facit iſta lex ad liberos qui miſericordia detinentur. Ut turpe ſit quod recedo, in eo tantum eſt ad quem revertor: & ut facinus ſit relicta mater, non faciunt niſi cauſſæ relinquendi. Homo qui ad tyrannum revertor, ſi malo animo relinquo matrem, dignus ſum qui detinear. Non eſt itaque quod ſubinde nominis veſtri beneficia mater opponas, non eſt [1] quod utilitati tuæ fieri poteſt, ſi credimus eſſe in rebus humanis & alterum affectum amicitiæ, quam mihi videtur natura excogitaſſe ut coire invicem poſſit totum hominum genus, quæ ideo nondum circa ſe tenet omnes admirationes, quia tota non contingit, quæ tamen pervenerat ad incredibilium fidem, niſi illam vos impediretis. Amicitia plurimorum corporum, unus animus, vicariæ manus, fortior quam matris affectus. Rogo quid refert, quid vocetur ille qui ſic amat? Quid intereſt ex quibus magna merita deſcendant? Vultis ſcire quid de hoc affectu ſentiat mater? Et amicum meum putat malle ne revertar. Finge me poſitis pauliſper meritis, quibus obligatus ſum, hoc tantum dicere, Amicus alligatus eſt, ire volo mater, ut redeat, ut conſoler, ut dominum rogem, ut ſi tyrannus exegerit, vicarium corpus opponam. Quid detines? quid moraris? Hoc eſt tempus propter quod coimus. Neſcias an diligat, cujus non habet experimenta niſi ſola felicitas: & ſi vitæ præſtes omnia ſecunda, amicus otioſa res eſt. Dicturum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum imo genus hominum, & nos in hanc fidem perſuaſionis receperunt, ut ſi hoc faciam, nemo miretur. Vis ſcire mater, quem affectum, quam reverentiam in calamitatibus amico præſtare debeamus?

1 *Quod utilitati tuæ fieri poteſt.*] Lego: *non eſt, quod vilitate tui fieri putes.* Idem,

mus? Nullam legem timuit ne relinqueretur. Differo interim cauſſam amicitiæ, agere pauliſper omnium libet, & tyrannus mihi credidit, volo reverti. Nulli unquam mater plus commiſit fides, neminem magis obligaverunt expectationes. Credidit mihi homo, cui res favorabilis contingit ſi decipitur, qui ſibi excogitaſſe contra omnes amicos videtur, ut illi imponeremus. Non eſt quod mihi ſupplicia, quod omnem mortis apparatum mater opponas. Facinus eſt, id tantum hominibus bene credere, quod expedit: & actum eſt de rebus humanis, ſi ſola ſervatur utilitatum fides. Infinitum eſt quantum mihi crediderit tyrannus, ſi me occiderit reverſum. Intelligit, judices, & ipſa mater, quantæ reverentiæ locum amicus obtineat, quæ incipit contendere affectu. Niſi fallor igitur, cum ego ſim materia litis, hoc primum æſtimare debetis, uter in ea calamitate plus fecerit. Ante omnia permitte mihi de hoc affectus tui genere mater queri. Quid tibi tam rabido, tam præcipiti dolore voluiſti? Quid adverſis tuis præſtare faciem, & in oculos tuos accipere nuncium? Non reliquiſti tibi ut redimeres, ſine dubio adjeciſti ad matris affectus, oculos in media orbitate fudiſti, ſed illud non laxat catenas, non explicat corpus. Quid mihi prodeſt iſte qui ſe citra filium conſumpſit affectus? Plus feciſſet mater quæ iſſet ad tyrannum. Alligatus ſum, tu nunc ſic flebis tanquam ſolvar in lectulo, tanquam in tuis manibus expirem. In quibuſdam calamitatibus deſperatio non eſt ſummus affectus: & quiſquis orbitatem ſtatim credit, feſtinat ad impatientiæ ſecuritatem. Inſimules licet mater tantæ pro me impatientiæ, tam incredibilis affectus, amicus rem difficiliorem fecit, quod ſervavit oculos ſuos, ut alligaretur. Dii deæque, quantum ille præſtitit qui mihi invidit pœnam meam, nec receſſit! Ille, ille terribilem carcerem facit, qui inde procedit. Jam non corporis nexus hærebat, nec aliud quam reſederant pondere catenæ, conſumpti longo ſqualore vultus, concretæ noctibus diebuſque ſuper ora lacrymæ.

mæ. Miſeremini, judices, ne perdat auctoritatem meritum quod ultra expectationem eſt. Ponite ſub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemerit, alterum mater. Rogo uter plus fecerit? Bone Jupiter, quam avide, quam fortiter vincula noſtra tractavit! Quibus ille precibus exegit ut ſibi crederetur! Accipe, inquit, has manus, hæc membra, ſi fieri poteſt, ut amicum matri remittamus. In totum explebo, ſi videatur, vicaria pœna locum recedentis. Vel ſi vis utique tibi dimiſſa membra reſtitui, ſpondeo quemcunque juſſerit aperto jugulo diem. Fidem deorum hominumque, quid non factum eſt, ut amicum meum pœniteret? Ingeſtum eſt miſero illud carceris tenebrarumque ſecretum, gravioribus vinculis opus eſſe carnifex dixit ad bonum amicum. Accedere ad illud cubile juſſi ſunt homines nocentes: & ſubinde dictum eſt, Vide tamen, amicus ſi tanti eſt. Una vox, unus miſeri gemitus. Urite, lacerate, diſtrahite, ille tamen revertetur. Miſerere mater, magna res agitur. amicum meum reliqui contendentem cum tyranno. Excuſo me vobis humani generis affectus, & tibi ante omnia mater excuſo, quod hoc fieri paſſus ſum. Ulla ergo in rebus humanis neceſſitas tanti fuit, ut illum amicum meum in carcerem ipſe deducerem? ut ſquallorem meum, meas catenas in membra feſtinantis exuerem? ut tam abrupti commeatus diem contra tot incerta promitterem? Teſtor te miſera conſcientia, & ſi quod nos in illa neceſſitate numen aſpexit, quantum ſimus rixati circa catenas, quam omnia fecerim ut ille potius veniret ad matrem. Fateor, judices, unius cogitationis pudore victus ſum, quod tam magni beneficii difficultatem ab amico non accipere affectus videbatur hominis, qui non credidiſſet. Miſerere mater, ne me ſolutum putes, amicum alligavi. Hæ ſunt catenæ quæ tegunt membra, quæ per maria, per infinita terrarum ſpatia reſtringunt. Sic non poteſt carcer effringi. Invideo tyranno ſcit alligare amicos, ſcit tenere dimiſſum. Iterum ac ſubinde proclamem neceſſe eſt, Ego

amicum

amicum meum alligavi, & ut te viderem, pœnam meam altero homine implevi. Scio quo hoc amicus præſtiterit animo, ſed ego rem feci hominis non reverſuri. Interrogo hoc loco impatientiam tuam mater, interrogo, quid faceres, ſi nos ad te videndam deduxiſſet alligatos aliquis ſatelles, ſi barbarus aliquis? Fruereris oculis, fruereris amplexibus? Non eſt quod te iſta tanquam levior, tanquam expeditior conditio decipiat. Quid putas eſſe quod me dimiſit ſolutum ire quo vellem? Crudelis artifex non reliquit nobis ut imponeremus. Supervacuo igitur hoc vos in matris cauſſa movet, quod cæca eſt. Hoc quod nobis invidiam facit vulneribus oculorum, nolite detinendi putare cauſſas: idem videns faceret. Nec plus eſt quod non poteſt cæcitas ferre, quam mater, ut aliqua filio carere non poſſit, nonnunquam calamitas facit. Quod ſi, judices, in perſona mea nec affectu nec meritis inferior eſt amicus, quid aliud juſtitia veſtra debet attendere, quam uter plus patiatur? Jam ſatiavit dolorem mater, egeſſit æſtus, effudit impetum, jam non deſiderant oculi, cum cadunt. Adjice quod hanc qualemcunque fortunam inter amicos tenet, inter propinquos, habet omnia miniſteria ſua debilitas, ſuas cooperationes. Vis ſcire quanto intolerabilius ſit quod patitur amicus? Excæcavit te quod ego ſic tenebar: ille accipit cibos, quos carnifex, quos tortor apponit.

DECLAMATIO XVII.

VENENUM EFFUSUM.

ARGUMENTUM.

Filium ter abdicare voluit pater, victus. Invenit quodam tempore in ſecreta domus parte medicamentum terentem. Interrogavit quid eſſet, cui paraſſet. Ille dixit venenum, & ſe mori velle. Iuſſit pater bibere. Ille effudit medicamentum. Accuſatur à patre parricidii.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

LASSATUS per diverſos miſeræ mentis æſtus, & eundem dolorem, [1] dum me ab utroque animi genere ſemper

1 *Dum me ab utroque animi genere.*] Scribe: *cum me ab utroque animi genere ſemper quod impulit, abducat.* Nam *dum abducit & licet*, erat dicendum. *Gron.*

ſemper quod impulerit abducat, & in pertinaciam deſperationemque neutram mihi liceat perferre patientiam: hoc primum à notiſſima clementia veſtra peto, ne miremini quod inter tam varia triſtiſſimaque fata conſilio diductus ſum, nec pro malis meis quicquam melius invenire potui, quam ut morerer: nec pro innocentia, quam ut viverem. Novo igitur, judices, inauditoque genere diſcriminis utriuſque animi reus, qua ſatis calamitates meas comploratione, quo deflebo gemitu? Filium mori volentem pene occidit, quod intervenerat pater. Videtis adhuc illa ſecreti noſtri contentione rixantem. Quicquid citra ſuprema, citra exitium eſt, contumaciam vocat: quantum abſolutionem aſpicit, vitam. Quis poſt hoc quærat ac dubitet quo me affectu juſſerit virus haurire, qui parricidium vocat quod non biberim? Permiſſurus fuit, ſi bibere voluiſſem. Quæſo itaque, judices, delationis hodiernæ penitus velitis perſpicere cauſſas. Objicere putatis parricidium patrem pro ſe? Necatur, uritur, ſine dubio torquetur vita. hoc enim non poteſt ferre, quod mori filium juſſit, nec coëgit, & ſcit facinus fuiſſe in imperio, ſi innocentia eſt quod recuſavi. Suæ quod crudelitatis eſt, [1] vel ab invidia ſe criminibus meis defendit, excuſat, & ne vocem illam tanquam peractum facinus oderitis, ſubſtituit pro malo patre miſerum. Hic eſt, judices, deprehenſæ impietatis æſtus. Nemo unquam volet innocentem filium videri, quem voluerit occidere. Illud quoque, judices, à gravitate publica peto, ne quis me mori voluiſſe non credat contumaciter. Adhuc prioris conſtantiæ meæ more defendor: alia eſt mihi ratio cum vici: fortior ſum reus quam abſolutus. Sed tunc tantum par eſſe non poſſum calamitatibus meis, cum me conſtare cœpit nihil aliud eſſe quam miſerum. Bene quod rurſus vocavit in forum, juſſit integritatis agere cauſſam, fecit ut mihi videar perdidiſſe mortem. Si pœnitet patrem quod

1 *Vel ab invidia ſe criminibus meis.*] Lego: *Suæ quod crudelitatis eſt, mea invidia, de ſcriminibus meis defendit, excuſat.* Idem.

quod me bibere juſſit venenum, ego ferre non poſſum quod effudi. Licet igitur immitiſſimus ſenex confundere publicos conetur affectus, querelarum fronte mutata, non ſumus novi vobis accuſator & reus, nec nos modo pietatis everſæ recens aſſeruit immanitas: parricidam me olim vocat. Ita eſt enim, judices, ita eſt, jam pridem hominum nefandorum [1] ſolis nominibus accuſatur. Sic mihi illa prima patris maledixit aſperitas. Hic eſt ille quem deſinere jam juſſeratis, qui ſemper ad vos recurrit, & vincitur. Fallitur quiſquis illam de moribus ſenis laſſitudinem vel patientiam ſperat. Patri qui abdicare non potuit, minus eſt filius nocens, quam abſolutus. O pertinaciſſimum accuſatorum genus, victi parentes. Dum auctoritatem nominis veſtri fortius imperioſis aſſeritis affectibus, & ne pudorem pœnitentiamque fateamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis acceſſit, ut ter abſolverer. Nanque ut erat in ſupervacuo odio mei ſenex prima luce deprehenſus, ferre non potuit, quod reddebar invito: & quia à judicibus non impetraverat ut abdicaret, apud ſe tenuit, ne deſineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profecturum querelarum errore repetito, & ſperavit juxta contentionem ſuam ut laſſeſceret aliquando pro me juſta miſeratio. Quid facerem igitur? quo verterem jam fatigatam innocentiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos non credideratis, agnoſcere: nec expectare poteram, cum mihi rurſus aliam ſeriem malorum minaretur, quod me jam cœperat pater contentione qua vobis iraſcebatur, odiſſe. Tandem infelix miſertus mei, miſertus patris, cum de præteritis proſpicerem, jurgia tam longa quam vitam, captavi fateor, omnem occurſum, quem mihi videbar exaſperare præſentia, exorare dum morior, & tanquam noviſſimi ambitus genus excogitavi, ut me in honorem ſui reverentiamque pereuntem, ſic odiſſe deſineret, quomodo

1 *Solis nominibus accuſatur.*] Immo *accuſat*, nempe me pater. Aut *accuſamur*, nos ſcilicet à patre. *Gronovius.*

[redacted]

quomodo parcere ſolet ira cedenti. Non habet alium quam mortis exitum filius, qui nec reconciliari poteſt, nec abdicari. Erat in domo noſtra locus, in quem ſecedebam ſemper reus, in quem revertebar abſolutus, querelis meis lacrymiſque jam conſcius in quem ſe ferant. In hunc non tanquam cuſtodiæ patris imponerem (nam quid poſſit inveniri, quo non me captantis aliquid deprehendere cura ſequeretur?) ſed [1] ſicut ſolent qui immori volunt, pudore, non ira, ab omnibus quæ videbantur avocatura, ſeceſſi. Nam nec placuerat exitus genus querulum, tumultuoſum, aut quod faceret invidiam. Sed quid mihi tecum eſt integritatis nimia ſimplicitas? Non putat ſe poſſe deprehendi, quiſquis venenum parat ipſe poturus. Totus oculis animoque converſus hærebam miſer in opere moriendi (nec diſſimulo) cum quadam cunctatione, cum mora, ſicuti bonæ conſcientiæ lenta mors eſt, nec præcipiti per ſuprema trepidatione feſtinant, quos hoc ſolum quod ſui miſerentur occidit. Abiit per tacitas conqueſtiones mens in obitus contemplatione poſita: & hauſturus potionem qua renunciarem rebus humanis, totam apud ſe repetebat animus innocentiam ſuam, cum pater ſecretum [2] quod per impatientiam pereuntis impleveram (quantum credo) lacrymis meis gemituque perductus intravit. Non poteſt videri, judices, ſuſpicatus aliquid de parricidio: quid tererem, cui pararem, neſciebat, qui interrogavit. Nuncio vobis, ſanctiſſimi viri, nihil à morientibus fingi: nihil vita laborante ſimplicius. Ad ſubitum interventum patris non tanquam deprehenſus obſtupui, facinus me tacente, non pallor, non eſt confeſſa trepidatio: nec, ſicut accidere nocentibus ſolet, illa obvia ſemper [3] errantium patrociniorum verba variavi, cum me repente interrogatione ſubita avocavit, abduxit, quæſivit quid tererem, cui pararem: ſed ego ſine

P cuncta-

1 *Sicut ſolent, qui immori volunt.*] Forte, *emori.* Gronovius.

2 *Quod per impatientiam pereuntis impleveram.*] Senſus videtur requirere: *quod per impatientiam pereundi non clauſeram.* Idem

3 *Errantium patrociniorum verba.*] Numquid, *illa obvia ſemper peccantium patrocinio verba variari.* Idem.

cunctatione, ſine tarditate reſpondi, [1] & me mori velle eadem veritate, & confeſſus ſum venenum eſſe quod terebatur. Date, judices, patrem qui filium mori nolit & credit. Quis habeat, judices, dicenti fidem? Venenum filii quod invenerat pater, non ille potius effudit, ſtetit quinimmo intrepidus, arrogans juxta orbitatem quam videbat, & mihi mortem quam promiſeram, quam minabar, ingeſſit. Bibe, inquit. Quis poſt hoc, judices, expectat, ut continuo paream jubenti? Ita demum mihi non eſt aliud relictum, ſi patri parui. Audite nunc dii pariter atque homines, quid poſt tres abdicationes & querelas toties [2] judicum gravitate percuſſas, velut attonitus amens nunciet ſeculo pater parricida ſævus, parricida crudelis. Non bibi venenum. Hoc eſt totum facinus meum, vivo, reſpondeo, non fugio judicem, non cedo criminibus. Jam non miror quid ſit circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæſtuet plus quam [3] orbitatis gaudium, quod modo perdidit ſenex, ſperaverat ut occidere me poſſet meo veneno. Sed quatinus inveniſſe ſe putat quod crederetis, ut contentionibus ſubinde damnatis auctoritatem de novo dolore circundaret, inuſitata commentus eſt. Quæ ſola mihi ſupereſt ratio vivendi, facinus ea ſimplicitate, ea fide denego, qua confeſſus ſum de veneno. Parricidii agis. Abſtuliſti quidem mihi partem, ut exclamarem hoc loco, fieri non poteſt. Scio quantum defenſioni meæ difficultatis adjecerit, quod jampridem in domo noſtra humanorum pignorum ratio non conſtat, ſed pronunciatum liquet utri ex nobis facilior ſit impietas, [4] uter juxta alterius languorem ſuprema non fecerit.

1 *Et me mori velle eadem veritate & confeſſus.*] Altera copulativa abundat, altera locum migravit. Scribendum: *reſpondi me mori velle, & eadem veritate confeſſus ſum.* Gronovius.

2 *Judicum gravitate percuſſas.*] Forte, *repreſſas.* Deinde: *nunciet pater: Parricida ſævus, parricida crudelis non bibit venenum.* Filium pater vocat parricidam; non patrem filius. *Idem.*

3 *Orbitatis gaudium quod modo.*] Tolle τὸ *quod:* & diſtingue: *Jam non miror, quid ſit, circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæſtuet, plus quam orbitatis gaudium modo perdidit ſenex: ſperaverat, ut occideret me poſſet meo veneno.* Idem.

4 *Uter juxta alterius languorem ſuprema.*] ſcribe: *uter juxta alterius ſuprema clamorem non fecerit.* Paullo ante: *ſtetit quinimmo intrepidus, arrogans, juxta orbitatem.* Idem.

fecerit. Tu unicum quotidie proturbare conaris è domo, velles inopiam meam, velles aſpicere ſquallorem. Ego oſculor illas expellentis manus, ego abjicientis genua teneo, & ad patrem qui me tam notabiliter odit, [1] non habeo cur velim redire, ſi non amor. Prævaleret nominis tui fortaſſis auctoritas, ſi contentio noſtra cœpiſſet à veneno. Conſumpſiſti quicquid eſt quod parentes ab omnium ſcelerum ſuſpicione defendit. Non habet pater unde parricidium de filio credat, niſi quem poſſet occidere. Me quidem pater infelicis hujus perſuaſionis ſimplicitatem ſi quis interroget, nec à te parricidium fieri poſſe credo, niſi meo veneno. Facinus tamen in omnibus incredibile pignoribus, nullis difficilius quam liberis puto. Vos adhuc in ſuprema noſtra præcipitat auctoritas, qui filium occidere vocatis plerunque gravitatem, [2] ſicut abdicationis emendationem, ſicut reliqua ſupplicia noſtra rationis fronte protegitis, cunctoſque prærigidæ mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec felices facinus iſtud poſſumus concipere nec miſeri. Non perveniunt ad nefas iſtud nec neceſſitates. Omnis citra deſperationem dolor, ira langueſcit. Et quanto dii deæque difficilius ſi patraretur ſine conſcio, ſine miniſtro, totumque facinus & animum filii poſcat, & manus? Memento cujus objicias immanitatis horrorem, patrem occidere velle. Hinc tantum accipis vires, ut mori poſſis deprehenſus. Ut ſciatis, inquit, verum eſſe quod objicio, & abdicare volui. Non poteſt pater efficere [3] genus querendi, pertinacia probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occidere, videris tibi facere prioribus judicibus invidiam, exclamare, vos faciles, vos miſericordes, hunc mihi redditis. Sed iniquiſſimum eſt ut abdicatio, quæ

1 *Non habeo cur velim redire, ſi non amor.*] Immo, *ſi non amo.* Seſe enim bonum filium facit quamvis mali patris. *Idem.*

2 *Sicut abdicationis emendationem.*] Lege: *abdicationes.* Idem.

3 *Genus querendi, pertinacia probationis.*] Male hæc vulgo diſtinguuntur in omnibus exemplaribus, quæ vidi: ſenſus enim, querendi pertinaciam non poſſe efficere genus probationis. *Idem.*

nec in ſui valuit effectum, fidem majori crimini præſtet. Non ſum reus inexplorati pudoris, nec anteacta vitæ meæ ſub hodierna primum lite tractantur. Felicior innocentia eſt citra ſuſpiciones, certior poſt reatum. Et quantum infamiæ præſtant [1] objecta dum nutant, tantundem auctoritatis abſoluta reſtituunt. An ſcilicet ſuperatus eſt gratia pater, & apud ſenes, & apud parentes auctoritate prævalui? Viderint qui calamitatibus ſuis ſic blandiuntur, ut ſibi affuiſſe credant miſericordiam, favorem: filius à patre delatus, nunquam poterit ſuperior eſſe niſi cauſſa. Sane tamen feramus, ut prima abdicatione non egeſſeris totum dolorem, multa tibi de criminibus meis verecundia querendi, multa paternæ pietatis abſtulerit infirmitas, quid non implet repetita delatio? Reverſus es in forum jam ad judices iratos. [2] Quanto terrore cuncta pertulit pudor ille jam victi & redeuntis indamnatam colluctationem? Acrior ſemper ex verecundia dolor. Sed & judicum cura quanto malignior circa rediturum reum? Quam multis placet illa de diſſimilitudine pronuntiationis auctoritas, & ſeverior videtur diverſa ſententia? Tertia vero abdicatio, dii immortales, quem apparatum, quem movit ambitum! Ego miror quod mihi licuit audiri, quod me non ſtatim primus querelarum tumultus oppreſſit. Quid poſt iſta novi pater objici poteſt? Inter leges, inter jura conſenui, non habeo in moribus meis, quod non melius judices ſciant. Scilicet capit natura rerum ut futurus parricida non præmiſerit notas, nullis ante ſit maximi ſceleris immanitas tumultuata flagitiis: & quandoque culeo, ſerpentibus expianda feritas, ſub placida mente primam pertulerit ætatem? Aliud eſt miſerorum genus, quod clementia, quod ſuccurrendi favore dimittitur. Abſolverunt me qui ſciebant non profuturum mihi quod non abdicarer. Proclames igitur licet, Subinde detuli, ſæpe queſtus ſum, ter abdicare volui:

1 *Objecta dum nutant tantundem.*] Peſſime. Lege: *Et quantum infamiæ præſtant objecta damnato, tantundem auctoritatis abſoluto reſtituunt.* Gronovius.

2 *Quanto terrore cuncta pertulit.*] Immo *perculit.* Idem.

ſui : [1] hoc tamen res iſta debet efficere, ut tibi non oporteat credi, quicquid aliud objeceris. Non enim ſequitur, pater, ut me tuis criminibus accuſes, quod nocentem tuis moribus probes filium. Parricidam non facit ſeveritas veſtra, non ſævitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus eſt, ſed moribus: non dolore, ſed mente. [2] Omnes injuriæ levius exaſperant: levius oderunt: innocentis filii ultio eſt, mori. Quod ſi manifeſtum eſt nihil tunc in moribus fuiſſe meis, quod poſſet eſſe ſuſpectum, æſtimemus unde poſtea traxerim parricidii cauſſas. Vos libet interrogare hoc loco, judices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem, omni nunc ſolicitudine, omni labore cuſtodiam illam gratiam, illum ambitum meum, quo remuneror advocatos, quo perſolvo judicibus illud propter quod audeo domum reverti, propter quod non timeo caſus, non ſubita pro patre, non maligna fata. Fidem non capit, ut me tres abſolutiones, & innocentem probaverint, & effecerint parricidam. Præterea, pater, quam infirmum me, quam trepidum reddit ipſa victoria? An ſcilicet ignoro, quod me reverſum circunſiſtat totius domus maligna cura? quod vivo inter homines quibus apud te gratiam parat, ſi de nobis aliqua mentiantur, fingant? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, quod aliquid ſperamus de teſtamento tuo. Quid? ego non ſentio quod ſimili ſcelere miſſus in domum à charitate tamen excluſus, abjectus ſum? Rogo, qua fiducia facinus paro toties delatus, & paterna conqueſtione petitus? Quod vis patrocinium ſperem pro parricidio meo? Defendi non poſſem, ſi bibiſſes tu venenum. Finge me parricidii voluntatem, finge habere cauſſas: unde occaſionem, unde fiduciam? Ego nec mori poſſum, niſi ut deprehendar. Venenum paro, qui non miniſtrum, qui non invenio conſcium? [3] Deſpicior à liberis, con-

1 *Hoc tamen res iſta debet efficere.*] Forte: *hoc tantum.* Idem.

2 *Omnes injuriæ levius exaſperant, levius oderunt.*] Videtur ſcribendum: *levius mordent.* Idem.

3 *Deſpicior à liberis, contemnor à ſervulis.*] Lege *à libertis.* Sic infra: *Volo prius convocare ſervulos, contrahere libertos.* Idem

contemnor à ſervulis, evitant ſermonem meum, colloquia fugiunt, & charitatem tui ſimulant odio mei. An videlicet ſpero poſſe fieri ut ipſe porrigam? Eſt enim mihi ad convictus tuos facilis acceſſus. Venenum mehercle putabis quicquid dederint hæ manus. Et virus præſentaneum paro, quod ſtatim, quod ſubito corripiat? At quemadmodum mihi ſuperſit ulla defenſio? An lentum, & quod tarda peſte conſumat, ſcilicet ut non ſtatim exclames, ut te meum virus bibiſſe non credas? Rogo, cui paravi venenum, quod dare non poſſum niſi mihi? Ita, inquit, parricidæ argumentum eſt & hoc ipſum, quod habuiſti venenum. Omnibus, judices, quibus ad ſcelerum conatus adjuvatur deteriorum quotidie fœcunda mortalitas, non hanc ſolam potentiam natura conceſſit, in quam malis mentibus & nocentium ducuntur ingeniis, ſed illis uſus ex animo eſt, totumque quod faciunt, de conſcientia poſſidentis accipiunt. Quid enim ſi latronem gladio tantum probes? Sic munimus & ſomnos. Excute peregrinantium ſinus, hærent tela ſolicitis. Non vetant iſta leges parare, proſpicere: nec inſtrumenta prohibent, ſed æſtimant uſus. Finge me velut in media proſperitate vitæ proclamare: Venenum paravi, ad quod incerti caſus, ad quod languor, dolor, ad quod confugeret improviſa debilitas. Miramini quod hoc fecerim homo qui circa me fortunam, qui diſcrimina humana laſſavi? cui neſcio quid adhuc [1] paret toties victa delatio? Debuit habere in ſua poteſtate mortem, quem jam pater poterat occidere. Non eſt, inquit, credibile ut mori volueris abſolutus, qui reus noluiſti. Poteram quidem dicere, pater, Vixi dum ſpero fas eſſe, ut incipias aliquando miſereri, ut te ſquallor meus frangat, mitigent lacrymæ, pallor exoret: ſed ignoſce innocentiæ, tunc me decuit pertinax & rigida defenſio. Vixi ne me videretur expuliſſe de ſeculo profundorum ſcelerum deprehenſa trepi-

1 *Paret toties victa delatio.*] Scribe: *cui neſcio quid parat toties victa delatio.* Jam enim quartum accuſatur. *Gronov.*

trepidatio: ne ſuper cadaver meum proclamare poſſes: Certe merito timui, [1] merito prædixi venenum, qui vivendi non habeat audaciam. Ne ſupremis meis convaciareris, ne quid poſſes objicere jam non negaturo. Verum tibi de impatientia mea fatendum eſt, eadem mente nolui mori cum abdicares, qua non bibi cum juberes. Sed fruere iterum, fruere ſæpius confeſſione tam miſera, & quia oculos ſpectaculo non licuit implere, ſatientur aures, volui mori. Adjice, ſi videtur, hanc malis noſtris contumeliam, tu interroges, quare abdicare me ſubinde volueris? Quid ais rerum naturæ pietas? ita juſtiores cauſſas habet impatientia, quam corporum damna, quam facultatum triſtis everſio? In ſuprema præcipitat me pater. Ita non hæc una vox complectitur omnes calamitates? Non videmini nunc vobis univerſos audire miſeros? Poſſimus fortaſſis aliorum accidentium ſperare finem: non habent proximorum odia regreſſum. Quæcunque nexus accepere naturæ, & quæ ſanguine viſceribuſque conſtricta ſunt, non laxantur diducta, ſed pereunt. Quæ de primo tenore naſcendi vix in contrarium victa deflectunt, diuque, pravitatis ſuæ rigore durata, mox in priſtinum curſum remiſſa non redeunt, ſed totum pondus omneſque vires inclinata traxerunt: vigore quo ſibi permiſſa creviſſent, in ipſius vitii robur adoleſcunt. In hoc tota eſt difficultas, ut incipiat non amare filium pater, hoc cum frontem confeſſionis accipit, reliqua præcipiti furore decurrunt: & redituris charitatibus obſtat, quicquid obſtiterat odiis. Semel ſibi parentes liberique mutantur, ſemel auferuntur. Felices qui habent in conſcientia ſua quod debeant emendare, corrigere. Illa demum poteſt ira deſinere quæ coaluit ex vitiis liberorum. Ego quid facio, cui non luxuria, non eſt mutanda petulantia? cujus abdicatio non de meis, ſed de patris moribus venit? Fruſtra mihi exhortationes, fruſtra blandientur vana

P 4 ſola-

1 *Merito prædixi venenum.*] Excidit, *qui vivendi non habebat audaciam.* Vel bivox: *Merito prædixi: ſumpſit venenum*, | *bit*, aut *duxit*. Idem.

ſolatia. Hominis quem pater odiſſe non deſinit, unus exitus eſt, ut ſe oderit. Et quantulum habet de toto dolore noſtro ille quo venitur ad judicem dies? Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes ſine me ſunt feſti dies, omnis lætitia ſine filio, non alloquitur mœſtum, non aſſidet ille languenti. Gratiſſimus, quiſquis de nobis triſtius aliquid attulerit, quiſquis maledixerit, conviciatus fuerit abſenti. Ego ſi hoc poſſum ferre, merui. Alia ſunt adverſa, quæ de continuatione ſui patientiam parant, quæ durant aſſiduitate, firmantque mentem. Quod te pater oderit, quotidie novum eſt. Minus fortaſſis durant invicem ſimultates, & mutuis deteſtationibus inviſa reſpirent. Odium is tantum filius perferre poterit, qui & ipſe oderit patrem. Vos nunc, judices, univerſos quinimmo mortales infeliciſſimus juvenis interrogo, quid me facere vultis? Explicuit nos ſine dubio de criminibus exitus, quod abſolutus ſum; tamen non hoc effecit, ne mori velim, ſed ut mihi liceat & vivere. Victus ſum enim mehercle, victus ſum, judices, abſolutionibus meis, & (quæ certiſſima eſt animæ laborantis infirmitas) miſera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reverſo, quem ſuadetis animum?[1] Non decet gaudium meum, exaſpero hilaritate: non decet mœror, offendo triſtitia: capto ſermonem, inviſus ſum tanquam arroganter inſultem. Doloris cauſſa dicor ſi propius aſpiciar: videor, ſi recedo, contemnere. Quouſque vincemus? Neſciunt prorſus abdicationibus mederi, qui non ſtatim cedunt, qui conſcientiæ ſuæ rigore nituntur. Non vincitur pater, non ſum abſolutus cum domum veni, nemo me diligit, nemo reveretur. Jam ad nos de penatibus illis non pertinent niſi ſecreta, niſi latebræ. Non exuo, non depono ſordes, & mihi quotidie ſenex tanquam accuſaturus occurrit. Attendo quid faciam, quid loquar, qualis aſpiciar, & (quod maligniſſimum eſt ſolicitudinis genus) me ipſe cuſtodio.

1 *Non decet gaudium meum, exaſpero.*] Scribe: *Non decet gaudium me, exaſpero hilaritate.* Gronovius.

ſtodio. Satiaſti me vita, ſatiaſti. & cum felicibus quoque veniat ex nimia proſperitatis continuatione faſtidium. [1] quod tædium paras laſſitudine miſerorum? Conſumpta eſt in lacrymis, in precibus ætas, exacti ſordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam gravia promittit integritas? Abdicari debet quem nocentem pater odit mori, quem innocentem. Sed ut credamus, inquit, voluiſſe te mori, cur potiſſimum veneno? Poſſis quidem pater hanc de omni ſupremorum genere litem facere morientibus: & quia rerum natura varias fatorum vias indulſit animæ, in nullo non exitu ſimili ratione reprehendas quicquid electum eſt. Sic ſuper ſtrictum nudatumque mucronem proclamares, cur non veneno? Sed nihil eſt delicatius exitu quem non ſupplicia, non metus, ſed collecta de calamitatibus commendat infirmitas. Mihi tamen præcipue cum hoc mortis inſtrumento propria concordia eſt: non ſpargit cruorem, non trucem cadaveris relinquit aſpectum: placida eſt, quieta eſt. Ingratiſſime ſenex, ego & hoc ſic moriendo proſpexeram, ne me occidiſſe alius videretur. Te nunc apprehendo, te interrogo pater: ita parricida ſum ego, qui venenum affero in domum tuam imparatum, rude, terendum, cui tam multa reſtant antequam dari poſſit? Ita parricida ſum, qui juxta te quæro ſecretum, qui de potione tibi incerta quam nemo detulit, quam ſimpliciter tam facile reſpondi? Secedo in medios penates, nullos ab introitu præpono cuſtodes, non evito tranſitus, non excludo venturos. Rogo, utrum hæc omnia ſunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, inveniſſes abſconſum, reconditum, multum circa illud palloris attoniti, conciſa verba, trepida ſuſpiria, & me negantem. Parricida deprehenſus effudiſſet venenum, ne fateretur. Cur ergo, inquit, ſi tibi paraveras, non bibiſti? Breviter, pater, & ſecundum naturam conditionis humanæ reſpondeo, nihil aliud eſſe in poteſtate miſerorum, quam ut mori

 velint.

1 *Quod tædium paras laßitudine miſerorum.*] Forte, *miſeriarum.* Idem.

velint. Ego cum dico mori volo: non hoc dico, moriturus ſum: de animo meo reſpondeo, non promitto de fato. Miraris quod quanvis jam teneam venenum, multum tamen adhuc caſibus incertiſque [1] ſupereſt accipere? perfoſſis plerunque viſceribus vitam tamen ab ipſa deſperatione redeuntem? Strictos circa colla laqueos, aut nexus, aut ipſius corporis ruina decepit, rotatos per abrupta molis jactus explicuit. Tam conſentaneum eſt ne moriatur qui velit, quam quod morimur inviti. Sed malo, ſicut cœpi, ſimplici tecum ratione conſiſtere. Nihil æque pater impetu conſtat, quam mori velle: nec quicquam res humanæ impatientius habent pereuntis affectu. [2] Hunc ſi retinere velles, ſufficit ut morereris: & rationem quoque homini mortis eripiet, ſi quis abſtulerit ardorem. Frangit animum quiſquis intervenit, abducit, avocat quiſquis alloquitur. [3] Ambiunt cuncta moriendi ſpatia pro vita. Ideo nos mehercle crediderim ejuſmodi exitum eligere ſecretum. Minimum eſt quod confundat hominem infirmitate morientem, & exiguis cauſſis opus eſt ut diſpliceat obitus quem miſero ſuaſit integritas. Quid ſi interveniat aliquis qui gaudeat? qui vindicare ſe putet? ſi teſtes adhibeat oculos, quibus invidendum ſit? Statim mehercle arrogans vita ſimulabitur, ſtatim contumax dolor cum deprehenſa morte diſſentiet. Neſcis quantum mihi hæſitationis paraveris, cum interrogas, dum reſpondere cogis. Sed quem & reddere, iterum litigare, defendi. Me vero tunc pariter omnes tenuiſtis affectus, indignatio, pietas, reverentia, dolor. Ego propter patrem mori poſſum, coram patre non poſſum. Adjice nunc quod & dixiſti, bibe. Si mehercle faucium palpitantemque juſſiſſes adigere ferrum, premerem cluſis vulneribus animam: ſi ſtringere aptatos ad colla nexus, conarer

abrupto

1 *Supereſt accipere? perfoſſis plerumque.*] Scribe: *multum tamen adhuc caſibus incertiſque ſupereſt? Accepere perfoſſis plerique viſceribus vitam tamen ab ipſa deſperatione redeuntem.* nempe dum paſſi ſunt ſe curari. *Gronovius.*

2 *Hunc ſi retinere velles, ſufficit, moreris.*] Immo *velis.* Idem.

3 *Ambiuntur cuncta moriendi ſpatia pro vita.*] Malim, *ambiunt.* Quicquid interponitur moræ, præbet aliquid, quod ſuadeat vivere. *Idem.*

abrupto deſilire laqueo: ſi non injiceres manum ad præcipitia properanti, flecterem in plana curſum. [1] Merito prorſus anima ſecretum ſolitudinemque captaveras. Intervenit pater, actum eſt, perit ille ſuſceptæ mortis ardor, & utroque nos reſolvit affectu. Mori non debeo ſi vetuerit, non potero ſi juſſerit. Bibe, inquit. Nondum quidem potioni virus aptatum eſt. Sed me ideo deprehendiſti, quia adhuc terebatur. Multa tamen mihi pater ante facienda ſunt. Volo prius convocare ſervulos, contrahere libertos, complorare, conqueri, mandare, defendi. Bibe. Mihi vero tunc adjeciſſe viſus es, teneris, hæres, eamus ad judicem. Bibe. Sed hoc jubes tanquam negem venenum. Interrogare vos velut in illa ſecreti noſtri præſentia libet, quem mihi poſt hanc vocem animum datis? Dicit hoc accuſator, dicit hoc victus, dicit ſecreto, dicit ſic ut poſſit negare ſi bibero. Bibe. Ego quidem volo, & hoc quam maxime paro, ſed totum hunc animum ſenex tua aviditate mutaſti. Bibe. Quid reſtat aliud quam ut recuſantis ora diducas? Ut infundas per oppoſitas manus? Mihi vero tunc excidit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oculos, vultus parricidali ardore ſuffuſos: juberi mihi videbar ut biberem tuum venenum. Neſciſti pater pertinaciam meam ſervare, neſciſti. Filium propter te mori volentem deprehendiſti. Vis occidere? veta. invade poculum ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie quid facis? Jam deſino iraſci, jam revertor in gratiam. Properabo, ut hoc ſecum aures ferant, ut impatientia tua fruantur oculi. Tibi imputes [2] quod in me retorſiſti quod ablata ſunt ſacramenta pereundi. Innocenti facilius eſt mori, ſi rogetur ut vivat. Fidem deorum, in quam me contumaciam pater, in quem tunc impuliſti contentionis ardorem, cum diceres, bibe! Nec vivere mihi libuit, nec mori. Ereptus ſum miſer animo meo, & improviſa voce perculſus, ſteti ſine affectu, ſine negatione, attoni-

1 *Merito prorſus anima ſecretum.*] Lege: *Merito prorſus, animæ ſecretum.* Gronovius.

2 *Quod in me retorſiſti.*] Alii, *quod me torſiſti.* Scribendum: *quod me retorſiſti.* Idem.

attonitus, amens, & me pene aliter occidi. Nihil eſt profecto improviſorum dolore torrentius, & fractæ malorum contentione mentes ad inexſpectata caligant. Non querelas poſt hoc invenio, non verba, non lacrymas. Ad nullius rei conatum ſufficit mori alterius animo, & ſuo veneno. Licet igitur nova me reatus mole convenias, [1] non pœnitet tamen illum fixiſſe, non pœnitet illum ſpiritum rigoremque pereundi: tanquam parricida moriebar. Pater qui queritur quod non bibi, jam nunc diceret, deprehenſus erat, negare non poterat. Eſſem nunc ter abdicatus, & me contenderet ad judices meos redire non auſum. Bene quod ſic effudi, tanquam rurſus vita placuiſſet. Venenum quod videretur deprehenſum nemo ideo bibiſſe crederetur, quia ſibi paraverat. Dic nunc, non fui paſſurus ſi bibere voluiſſes. Deinde hoc ſic probas ut me hodieque coneris occidere. Non eras paſſurus. Quando per fidem injicis manus? potuit eadem, potuit peragi brevitate qua juſſeras. Non eras paſſurus. Deinde non timuiſti ne mihi animum pereundi vel hoc faceret, quod putabam me juberi. Facinus eſt ſi morior, ut poſtea quæratur an volueris occidere. Tu licet invidiam vocis illius alterius mentis ſimulatione defendas, occiſuri tamen fuit ipſum experimentum. Nec intereſt rigoris, quædam patiaris, an tentes. Nunquam movebit patrem filius hoc quod moritur, quem non movit hoc quod paratus eſt mori. Quid nunc faciam, judices, pertinaciſſimo rigori? in quod me componam patientiæ genus? Videtis hominem quem nullus animi mei ſtatus mutat, quem conſtantia noſtra, quem offendit infirmitas. [2] vivere volo, perturbat, expellit. Mori conor, interpellat, exagitat. Jam fortaſſis aliquid ſi nobis hodieque clementia veſtra ſuccurrerit, paravit, invenit. Quis finis, quis exitus incredibilium malorum? De filio abſoluto fecit ut

1 *Non pœnitet tamen illum finxiſſe.*] Alii *vixiße.* Sed potius: *non pœnitet tamen illum flexiſſe, non pœnitet illum ſpiritum rigoremque pereundi.* Gronovius.

2 *Vivere volo, perturbat, expellit.*] Lege: *Vivere volo? proturbat, expellit.* Supra: *Tu unicum quotidie proturbare conaris è domo.* Idem.

cit ut mori mallet, de moriente ut viveret. Vos vero, ſanctiſſimi viri, quo jam ambitu, quibus poſſem convenire precibus? Ille veſter infelix, ille veſter abſolutus, flere vetitus eſt. Non habet gratiam ſuam toties genua complecti, & ad fatigatam miſericordiam novi diſcriminis pondus attulimus. O mors ſemper imparata miſeris, negata cupientibus, quando ſuccurres? Me infelicem, perdidi venenum. Sed quatinus aliquid, pater, expectationi tuæ repromiſi, nolo deſperes. Fruere quinimmo ante ſuprema, ante exitum meum hac voce, viciſti. Neſcio quidem quod rurſus eligam obitus genus: an placeat reparare virus infelix. Sed prædico, teſtor, [1] quæcunque ſederit traditio lethi, miſerere, ne jubeas, miſerere, ne cogas. Facilius me occiderent gemitus tui, lacrymæ tuæ. Et ne mihi putes illam ſecreti noſtri excidiſſe vocem, Venenum quidem te jubente bibere non potui, quandoque tamen hoc occidet quod bibere juſſiſti.

Declamatio XVIII.

INFAMIS IN MATREM.

Argumentum.

Malæ tractationis ſit actio. Specioſum filium infamem tanquam inceſtum cum matre committeret, pater in ſecreta parte domus torſit, & occidit in tormentis. Interrogat illum mater quid ex filio compererit. Nolentem dicere, malæ tractationis accuſat.

Pro Muliere contra Maritum.

Etsi, judices, callidiſſimus parricida facinus ſuum ſic ordinavit, ut vobis matrem faceret inviſam, ſive diſſimularet miſera mortem filii ſui, ſive quereretur, tantaque monſtrorum novitate circundatam eo perduxit, ut ſibi videatur infamaturus iterum vel patientiam noſtram, vel dolorem: matri tamen [2] in cujus calamitatibus ne minimum ſibi vindicat orbitas locum, ideo ad vos fugiendum fuit,

1 *Quæcunque ſederit traditio leti.*] Haud dubie, *conditio.* Idem.

2 *In cujus calamitatibus ne minimum ſibi vindicat.*] Dele τὸ *ne.* Idem.

fuit, ut ſciretis non illi præſtari quod tacet maritus. Laudo, judices, laudo miſeram, quod interrogare noluit domi, quod nihil fecit & ipſa ſecreto. Hic coram civitate, coram liberis ac parentibus, & (licet diſſimulare parricida videatur) coram rumore mater inquirit, quid tormentis unici quæſierit, quid morte compererit. Reſpondeat, ſaltem reus, fateatur iratus, cur in peracta crudelitate modeſtiæ fronte ſubſtitit. Nec uxori poteſt videri parcere, de qua ſcire voluit an eſſet inceſta: nec filio, quem tanquam ſciret occidit. Ante omnia igitur, judices, mulier infeliciſſimi pudoris hoc ab affectibus publicis petit, ne vobis accuſare videatur. Ream ſe inceſti, ream parricidii putat. Exhibet populo conſcientiam ſuam, & adverſus quemcunque ſermonem, quodcunque ſecretum, marito famæque præſtat interrogandi poteſtatem. Vellet innocentiam ſuis probare viſceribus, vellet in equuleos, in ignes hanc miſeram præcipitare pietatem. Ignoſcite, judices, impatientiæ, quæ contra callidiſſimam diſſimulationem libertate doloris exæſtuat. Inceſtum probaretur ſilentio patris, ſi taceret & mater. Equidem, judices, tam contrarios affectus ſenis ſatis admirari, ſatis ſtupere non poſſum. In rumore tam ſuſpicax, poſt tormenta patiens, modo ad fabulas vulgareſque ſermones pronus ac facilis, in orbitate, in parricidio, reatus quoque dolore conticuit. Quo repente converſus eſt? In quam modeſtiam deſperationemque defecit? torſit tanquam dicturum: tacet tanquam dixerit. Fidem igitur veſtram, judices, ne cui præſtet magnæ ſeveritatis auctoritatem, non poſſe defendi: neve ideo ſuſpicari nefanda malitis, quia ſe ſilentio parricida miratur. Parcere nunc illum cuiquam tacendo creditis? [1] loqui ſe cum maxime putat. Et ſi bene artes & profundæ mentis conſilia perſpicio, reſpondere ſibi videtur pluſquam mater interrogat. Fallitur quiſquis hunc eſſe credit inexplicabilis doloris æſtum, & inter

1 *Loqui ſe tum maxime putat.*] Scribe *cum maxime.* Ut & infra: *Irrumpere me cum maxime puta in illud tuum, parricida, ſecretum.* Gronovius.

nter ſilentii confeſſioniſque cauſſas miſerum pudorem. Alium exitum non habet, quam ut reſpondere nolle videatur, quiſquis filium occidit, & probare non poteſt propter quod debuerit occidi. Conjungat quantum volet nocentiſſimus ſenex cum rumore populi ſilentium ſuum, & relatura ordinem triſtiſſimæ ſortis [1] collata malignitate cludat ora, compeſcat aditus: ſecuri tamen eſtote mortales, fas eſt, fas eſt innocentiſſimæ matri velut in templis, velut apud ipſos proclamare ſuperos, Amavi filium meum matrona Judices, cujus puellares annos, primam rudemque, conjugii mentem nulla libidinum reſperſit infamia, cui impudens rumor, ſuſpicax maritus nihil unquam potuit objicere niſi filium, quæ pudicitiæ prima fiducia eſt, edidit partum quem maritus agnoſceret, non timuit ne ſtupra furtivoſque concubitus, parvuli vultus, aut creſcentis infantiæ ſimilitudo detegeret. Natum de ſe continuo (ſi quid ipſi creditis) impatientius complexa quam reliquæ parentes, non in nutrices, nec in miniſteria ſepoſuit: ſuis aluit uberibus, ſuo fovit amplexu. Nunquid & hos annos parricida, nunquid & pueritiam miſeri juvenis infamas? Actum eſt de ſacrorum nominum fide, ſi ut videatur innocens mater, ætas tantum filii facit. Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, aſper maritus: & ſibi videbatur parum implere quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic nanque ad oſcula, difficilis amplexibus: & qui unicum aſpiceret animo quo quandoque poſſet occidere, fecit ut notabilior eſſet charitas matris. Omnis igitur miſeræ ſermo cum filio, omnis in publicum pariter egreſſus. Gaudebat etiam quod laudandus occurſibus, quod omni frequentia cœtuque conſpicuus, populo jam ipſe fateretur quod plus amaretur à matre. Miſeremini, judices, ne nefandas ſuſpiciones maritum ex ullius traxiſſe credatis judiciis: ſuum rigorem, ſuum tantum

1 *Collata malignitate cludat ora.*] Lege: *callida malignitate.* Sic infra: *ſi non eſt callida, non maligna ſimulatio.* Et, damnato *ſupra calllidiſſimum ſilentium parricida.* Idem.

tum ſecutus eſt animum. Filium ſi non ames, videatur tibi mater adamaſſe? Queſturum nunc me, judices, putatis de licentia ſermonis humani? Ego vero juxta hunc patrem, non accuſo rumorem. Quæ materia fabulæ tam impudentis, quis fuerit auctor, iſte probavit, qui credidit. Facillimum fuit ut loqueretur populus de inceſto, de quo mirabatur patrem ſuſpicari. Hæc ſunt, judices, quæ mater fecit ſecure, ſimpliciter palam coram marito, coram civitate. Referat nunc ſuum iſte ſecretum. Juvenem (quæ integritatis prima ſimplicitas eſt) nihil timentem, in partem domus, qua nulla proclamatio, nullus poterat gemitus audiri, rapuit, abduxit. Ibi verberibus, ignibus omni crudelitatis arte conſumpſit. Quis unquam, judices, pejus de innocentia temporum, de ſacris meruit affectibus; torſit filium, ut probaretur inceſtum, occidit ut crederetur. Ponite nunc ante oculos, judices, duorum parentum confeſſionem. Mater exclamat, filium amavit: pater dicit, occidi. Nefas eſt utrunque putetis innocentem. Jam quidem nocentiſſime ſenex, grande deprehenſæ feritatis indicium eſt, quod cum filium occideris, ut interrogeris expectas. Non erumpis ab illo ſecreto tuo terribilis in publicum? & homo filii cruore perfuſus, non proclamas? non deos hominesſque teſtaris? non occidis & matrem? Scilicet modeſtia te ſcelerum tuorum quam maxime decet, & ideo tibi relinquis unde ſis quietæ patientiæ. Miſer parcis uxori, conjugales deos, & lectuli jura revereris. O quam non habet nec quod mentiatur! Malæ tractationis agimus. Placet ergo, judices, ut illa voce qua matrimoniorum conquerimur injurias, gemitu quo corporum contumelias, damna, cultus, & negatos in publicum deflemus egreſſus, orbitates ac liberorum ſuprema plangantur? Quid tamen facere vultis miſerum dolorem, ſi non habet aliam ſexus hic legem, ſi intra juris hujus anguſtias omnis nuptiarum querela conſtricta eſt? Mater quæ de morte filii maritum malæ tractationis accuſat, non vindicat, ſed probare contenta

eſt quod

eſt quod non debuerit occidi. Omittamus pauliſper, judices, orbitatis triſtiſſimæ dolorem, & in parricidio malæ tractationis reddamus aliunde cauſſas. Ita non juſte quereretur uxor, ſi diceret: adulterium de me facile ſuſpicatus es, cito credidiſti? Matronalis pudor tutelam non ex ſua tantum innocentia habet, infirmitas hujus ſexus non poteſt[1] totam improbitatis exiſtimationem debere tantum moribus ſuis: omnis in fœminas venit maritorum prædicatione reverentia: omnes ſermones originem de veſtris pectoribus accipiunt. Triſtior vultus, querela, faſtidium, fatum eſt conjugii. De pudore pronunciat, mittit in ora populi, mittit in fabulas. hoc proxima miniſteria narrant, hoc exteri putant. Nemo pejore exemplo temere de uxore credit quam cui omnes credituri ſunt. Sane faciat vos pronos ad ſuſpiciones nimia charitas, & ex impatientia diligendi plerunque deſcendat, ut credas facile quod timeas. Furtiva ſtupra raptoſque concubitus objiciat vel falſo maritus, fas eſt, fieri ſolet, parcius tamen ſi jam ſit & mater, ſi in fidem caſtitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quid ſi ſit jam juvene quoque filio ſevera? jam nurum nepoteſque proſpiciat? Miſeremini temporum, ne alienæ innocentiæ interpretationem de ſuis quiſque moribus trahat. Inceſtum poſſe fieri pater hoc ſolo vult probare, quod filium potuit occidere. Rumor, inquit, fuit. Et hercules cui contra rerum naturam, contra parentes liberoſque credatur. Rumor fuit. Hoc ergo ſic audiemus, tanquam ſi diceres: conſcius detulit ſervus, nunciavit ancilla. improviſus aſtiti, dum non timeor adveni. rogo, judices, utrum credibilius putatis inceſtum de matre, an de rumore mendacium? Rem impudentiſſimam populus loquendo fecerat, niſi pater crediddiſſet. Peſſimum, judices, humanarum mentium malum eſt, quod ſemper avidius nefanda finguntur: nec uſquam ſe majus operæ precium putant maligni facere ſermones, quam cum incredibilia quaſi deprehenſa narrantur. Neceſſe

Q

1 *Totam improbitatis exiſtimationem.*] Immo *probitatis*. Gronovius.

ceſſe eſt contentioſius loquaris, quod probare non poſſis: & affirmationem ſumit ex homine, quicquid non habet ex veritate. Eſt tamen hoc iniquiſſimum de loquacitate populi, quod plerunque famam accendit contentio non credentium. Materiam miraris rumoris, de qua nemo nec ſibi credit? quam qui narrat, aſſignat alii? Rumor res ſine teſte, ſine indice, res ex incertis improbiſſima, maligna, fallax, & ſimilis ſilentio tuo. Quid & ipſe de rumore ſenſeris, vis breviter probem? Tormentis quærendum putaſti an verum diceret. Sane ſit aliqua publici ſermonis auctoritas in illis, ad quæ fas eſt populi pervenire notitiam. Video cur adulteria proferantur in fabulas: explicantur per miniſteria, per conſcios. habent inconſulta gaudia. Pars voluptatis videtur eſſe jactatio. Facinus vero, cui ſi fas eſt, ut illud humanæ mentis capit audacia, circundatur undique nox profunda, denſior caligo tenebrarum, quod nocentes ſuis quoque oculis vix fatentur: non ſervo, non creditur ancillæ. Quid internunciis, quid opus eſt miniſteriis? ſufficit animus duorum, explicat omne filius materque ſecretum. Inceſtum tanto incredibilius eſt, quanto & de illo plures loquuntur. O miſera conditio ſexus, cujus ipſæ plerunque virtutes, fabulas parant. Cur iſta nullis in publicum gaudet egreſſibus? Unde adverſum omnes tam rigida converſatio, tam ſeverus affectus? Nihil concupiſcit, nihil ergo deſiderat? Filius poſſidet cuncta tempora, univerſos occupavit affectus, filius matris tota jactatio eſt. Rogo, nunquid adamavit? Mihi credite, non eſt nefandorum iſta ſimplicitas. da ut ſit hæc inter matrem & filium conſcientia, parcent oſculis palam, abſtinebunt coram patre complexibus, omnis familiaritas ſubſtringetur in publico, ſermones, occurſus, coram ſervulis libertiſque vitabunt, & maximi ſceleris ardor captabit affectare charitatem. Elige parricida quod voles, inceſtum diligens ſuſpectum non erit, negligens deprehenditur. Sed quid ego ſic ago, tanquam inauditum, incredibile ſcelus locutus ſit populus?

Teneo

Teneo in hoc ſermone facinus unius mali mariti. Non intereſt inceſtum de uxore fingat, an credat. Quid, iſte ergo non timuit tam nefandæ rei famam, nec ad aures patris pervenire rumor erubuit? Diſſimules licet, à te malignitas accepit ortum, te ſecutus eſt quiſquis hoc auſus eſt narrare, proferre. Da bonum patrem, bonum maritum, dicturum me putas, non credet? Neſciet eſſe rumorem. Ite nunc, judices, & adhuc dubitate quis famæ fuerit auctor, cujus pater agit cauſſam. Specioſus, inquit, fuit. Non magis hoc facinus in matre eſt, quam crimen in filio. Specioſus fuit. Ut hoc objici poſſit, ut debeat, adjice, & adulter, & raptor, in illa matrona maritali dolore pene perculſus, in illa virgine publica ſubclamatus invidia: quanquam hæc quoque intra notos diſcurrunt juventutis excurſus. Quid ais? ab inceſto libidines cœperunt? hoc primum unquam juvenis admiſit? hoc ſolum argumentum ſumis ex forma? Dic potius, deprehendi juvenem mihi venena miſcentem, in necem meam conſcientia ſceleris eſt armatus. Infinitum eſt quantum debeat ante feciſſe filius, ut de illo inceſtum pater ſibi credat. Specioſus fuit. Quis enim non eſt formoſus filius matri? Amant debilitates, amplectuntur illum morborum ſuppliciorumque pallorem, & in vires charitatis accreſcit ipſa miſeratio. Non impedit ægræ pietatis animum deformitas, pulchritudo non auget. Amare liberos unus affectus eſt. Liberi, marite, liberi non amantur oculis, non complectitur mater ore, non vultu, ſed eſt in filio matri neſcio quid homine formoſius. Poſſit forſitan novitas ſolicitare viſus, expugnare mentes: in matris aſpectu coaleſcit infantia, pueritia conſurgit, juventa ſubrepit, ſpecioſum ſuum quotidie videt, miratur, amplectitur. Quæ tandiu amavit, quando incipiet amare deſinere? Non eſt opus, nocentiſſime ſenex, ad hoc nefas charitate, ſed amentia, ſed furore. Ut in juvene ſuo mater poſſit concupiſcere quod formoſus eſt, oderit oportet quod filius eſt: & adeo ſacris affectibus non adjuvatur in facinus, ut ad illud niſi

per oblivionem ſui tranſire non poſſit. Quid quod & incredibilius eſt, quod parem duorum poſcit inſaniam? & ad inceſtum opus eſt ut adamet & filius, non ut adametur ſolum. Ab utro deinde vultis incipere preces, venire ſermonem? Audebit hoc rogare filius matrem? mater hoc impetraturam ſe ſperabit à filio? Hunc animum tuum ſenex, quo cum maxime taces (ſi non eſt callida, non maligna ſimulatio) de fide tanti ſceleris interrogo, an poteſt mater admittere quod loqui non poteſt pater? Speciosus fuit. Libet interrogare hoc loco omnes humani generis affectus. Placet ergo, ut ſi filio obtigerit indulgentior facies, vultus erectior, refugiat mater amplexus? Si virginem uſque ad notabilem ſpeciem natura formaverit, timeat oſcula pater, horreatque contactum? Dii deæque male perdant tam impudentes ſolicitudines, tam nefarios metus. Prope eſt ab inceſto, timere ne fiat. Malo ſimplicitatem, quæ non vereatur infamiam, malo nudos affectus, inconſultamque pietatem. Nihil de ſe fingi, nihil credat poſſe narrari. Teneat inſatiabiliter, avide: tanti fama non eſt, ut amet filium mater ſolicitudine pudicitiæ. Me quidem, marite, ſi quis interroget omnes matres liberos ſuos tanquam adamaverint, amant. Videbis oculos nunquam à facie vultuque deflectere, comere caput, habitumque componere, ſuſpirare cum receſſerit, exultare cum venerit, conſerere manus, pendere cervicibus: non oſculis, non colloquiis, non præſentiæ voluptate ſatiari. Hoc eſt ergo in tam nefanda ſuſpicione ſæviſſimum, inceſtum non poteſt fingi niſi de optima matre. Execrarer mehercle, judices, ſi crimen iſtud clarius objeciſſet filio pater, ſi uſque ad verborum proceſſiſſet amentiam. Nemini minus fas eſſe debet credere inceſtum, quam qui propter illud paratus eſt filium occidere. Quid quod non credis tantum nefande, ſed quæris? Ita tu non times monſtri hujus agitare ſecretum? Populus loquitur inceſtum, ſed tu nega. Civitas infamat: tanto magis oſculare unicum: & conjugem tene: pariter duos circa tuum

tuum ſtringe complexum. Prô inaudita feritas! ita patri non ſufficit non credere inceſtum, quod non poteſt probare? Ferrem tamen adhuc ſuſpiciones tuas nefandiſſime ſenex, ſi diſſimulanter indicia tanti ſceleris agitaſſes. Obſerva ſermones, ſecreta cuſtodi, omnium dierum noctiumque momentis ſagax ſcrutator inſiſte. Quid tibi cum abruptis? quid cum ſupremis? Inceſtum jam credas oportet ut torqueas. At tu, prô nefas! verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte ſcrutaris rem, de qua non deberes interrogare ſervos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moves, & parricidio ſuſpicaris inceſtum. Neſcis quod præceps, quod abruptum tam nefandæ diligentiæ furore commoveas? Pater qui de inceſto filium torquet, non eſt neganti crediturus. Omnium quidem, judices, incertorum ſuſpiciones peſſime ſemper à corporibus incipiunt, nec bene de cujuſquam moribus illam partem hominis interroges, quæ non animo ſed dolore reſpondet. Nondum dico quem torqueas, quis inter equuleos igneſque ponatur, cujus arguta prius indicia præcedant: noviſſimum debet eſſe, quicquid torquet & punit. Fidem hominum deorumque, ne gravitatem putetis à noviſſimis ultimiſque cœpiſſe. Non habet probationem facinus de quo pater non poteſt alium torquere quam filium. Video qua poſſis ratione defendi, ſi omnia ante feciſti, ut inceſtum aliter erueres. Quid ais? Interrogaſti ſervulos. non potuit conſcius inveniri. Exquiſiſti ancillas, non apparuit miniſtra flagitii. Non obſcœna literarum commercia, non fatentis deprehendiſti nefande blanditias. [1] Nihil juvenis maritus, dominus pater. I nunc & dic ſciſſe rumorem, ſed ut torqueas: ducatur tamen quæſtio per conjugis miniſteria, per filii ſervulos, in illa potius utilitate deſæviat. Prius eſt ut repudietur uxor, ut divortio fiat in domo grande ſecretum. Excedit omnem

 imma-

1 *Nihil juvenis maritus.*] Scribe: *Nihil invenis maritus, dominus, pater. I nunc & dic fuiſſe rumorem.* Gronovius.

immanitatem, filium ideo torquere ut ſcias an innocens torqueatur. Unicum pater ignibus verberibuſque interrogas, rogo quid facturus ſi pernegaverit? Videlicet ut laudes, deinde dimittas, ut amplectaris peruſta vitalia, & laceri pectoris vulnera pietati rurſus admoveas. Solus ſupereſt pudor homini qui torſit unicum, ut torquere debuerit. Faciat te neceſſe eſt res iſta peſſimum patrem, & oderis oportet filium, cui ſatisfacere non poſſis. Jamjam malo venena, ferrum, ſubitos ictus, improviſamque mortem. Inceſtum qui non credit, torquere non debet: qui credit, ſtatim debet occidere. Quod ſi tormenta etiam filii placent, ſi præſtanda eſt ſatisfactio tam nefandi rumoris, exigo ne perdas quæſtionem in media civitate, in ipſa conſtitue fama, advoca illos malignos, illos loquaces, & ſeculi rem exquire audiente populo. Coram omnibus torqueri debet, de quo loquuntur omnes. Interroget quiſque quod volet, ſuis auribus, ſuis credat oculis. Cur in abditam ſemotamque partem juvenis abducitur? Secretum quæſtionis nec inceſto filio debetur, nec innocenti. Dabo adhuc inter ſecretum publicationemque temperamentum. Advoca propinquos, adhibe amicos, circumpone juveni ſerios ſenes, interſint magiſtratus, aſſiſtant quibus habere poſſit civitas fidem. Præſtare debes aut tibi ut probare poſſis, ſi confeſſus fuerit: aut filio, ſi pernegaverit. At tu nefande, crudelis, tollis quæſtionis alteram partem, efficis ne poſſit amplius innocens eſſe qui tortus eſt. Quid agunt contra populum tormenta ſecreta? Prædico, teſtor, iterum dantur malignis alimenta ſermonibus, & à quæſtione ſepoſita in majus reditur incertum. Coram omnibus torquere debet filium pater, & qui vult abſolvere, & qui eſt paratus occidere. Non vultis, judices, ad facinus indigniſſimæ quæſtionis accedat, & quod ipſe torſit filium pater? Adeone non potuit libertis aut ſervulis neceſſitas iſta mandari? non carnifex potius adhiberi? Pater in tormentis filii non averſos tenuit oculos, ipſe veſtes ſcidit, velamenta laceravit, ma-

nibus

nibus flagella concuſſit, renovavit ignes, & [1] mori filium contentione non ſivit, diduxit os quod jam ſuprema claudebant, fovit animum, ut longis cruciatibus patientia ſufficeret. O dignum patrem, cui dicat innocens filius, feci. Non mehercle improbe, mihi proclamaturus hoc loco videor, hominem, qui torquetur in matrem, debere coram matre torqueri. Cur excluditur infelix à ſua cauſſa, à ſua quæſtione? Adhibe ſpecioſis cruciatibus hanc nimis amantem: hujus gemitus excipe, hujus ſuſpiria oculoſque cuſtodi: ſi quod facinus admiſſum eſt, torquebis quidem filium, ſed fatebitur mater. Irrumpere me tum maxime puta in illud tuum parricida ſecretum, injicio properanti quæſtioni manum, inhibe ictus, ſubtrahe pauliſper ignes. quicquid eſt quod eruiſti, profer in medium, memento te feciſſe de filio propter quod tibi non debeat credi. Quid ſpiritum dolore præcipitas? Quid miſeræ intervalla patientiæ pertinaci crudelitate continuas, ſi fruſtra tibi ſufficere credis quod audieris, nunciare, proferre? Inceſtum ut credatur, ipſe debet audiri. Mirabar & ego, judices, ſi tam nefanda quæſtio alium exitum potuiſſet habere, quam mortem. Hic eſt parricidii pudor, ſic deſinunt quæ incipere non debent. Facinus quæſtionis, operis ſcelere majore, exire tibi videris per orbitatem. Scimus unde venerit iſta contentio, nihil extorſit ſævitia miſero. Vincit torquentem qui occiditur. Jamjam non miror, quod poſt iſta non habes vocem, verba non invenis. Unicum ſine teſte laceraſti, unicum occidiſti, ſoli tibi deinde notum vis videri celare facinus, & in parricidio quæris aliunde triſtitiam. Præpoſtera res eſt filium occidere, deinde erubeſcere. Fas non eſt non eſſe notum, propter quod ſe parricida putat innocentem. Eligas utrum voles, aut tormenta damnes neceſſe eſt, aut ſilentium. Quod non debet indicari, quæri non debet. Poſſis videri fortaſſis crudeliſſime ſenex, ſilentium filio præſtare, ſi viveret. Conſumpta eſt paterni nominis religio,

1 *Mori filium contentione non ſivit.*] Forte: *& mori filium momento non ſivit.* Gron.

gio, omnis pietatis ſublata reverentia. Si hoc ille meruit, & parum in quæſtione, parum ultionis in morte eſt. Vindicare vis confeſſionem? traduc cadaver, & ſuper illa vulnera omnes pone cauſſas. Non eſt ejuſdem fateri cur torſeris, & tacere cur occideris. Quid ais ſeveriſſime parricida? Filium conſumpſiſti per flagella, per laminas. [1] Potes agere viſcera de tuis concepta vitalibus, ſanguinem qui de tua fluxit anima, non inſania, non furore, ſed (quantum vis videri) conſilio, gravitate laceraſti. Potes tacere ſuper vulnera unici, ſuper exutos artus metuendus aſſiſtis, & cauſſas quærente matre, quærente populo, hoc ſolum dicis, occidi? contenta eſſe debet incerto? Interrogari nunc te marite credis à matre ſola? Cauſſas mortis illius repoſcit ſolicitudo generis humani. Stant circa liberos attoniti parentes, horret invicem ſe charitas fraterna complecti, rupta eſt illa oſculorum inter ſoceros generoſque ſimplicitas. Quouſque nos cum ſilentii tui interpretatione committis? Si nihil factum eſt quod debeat erubeſcere temporum pudor, quid ſibi volunt verba media, ſuſpenſa? Si nefas prodigioſis ſimile fabulis deprehendiſti, miſerere, ne ſis una morte contentus. Inceſtam gravius odiſſe debes, quod & venit in forum, quod audaciam innocentis imitatur, & tacenti videtur iraſci. Cum filium propter rumorem torſeris, propter tormenta occideris, non eſt media res, ut neutrum ſciamus. Mater quidem, judices, innocentiſſima hoc complorat, hoc ferre non poteſt, quod nihil parricida reſpondet. Sed nobis videtur jamjam eſſe dicturus. Non fallit nos nefande quid captes, hoc quod ſupra ſilentium trahis alta ſuſpiria, quod prorumpenti videris exclamatione deficere, mendacio paratur auctoritas, & in fidem erupturæ vocis affertur, ut fateri videaris invitus. Dic tamen, par eſt huic rei matris integritas ut mentiaris? O quanto nunc

1 *Potes agere viſcera de tuis.*] Lego, *Filium conſumpſiſti per flagella, per laminas: potes tacere? Viſcera de tuis concepta vitalibus, ſanguinem, qui de tua fluxit anima, non inſania, non furore, ſed (quantum vis videri) conſilio, gravitate laceraſti: potes tacere? Super vulnera, &c.* Gronovius.

nunc dolore torqueris, quod inſtantem non potes aliqua truci proclamatione diſcutere. Non verba tibi contra miſeram, ſed argumenta deſunt: non voce, ſed probatione deficeris. Quod ſolum datur, relinquis infamiæ, & nos cum perpetua ſermonum malignitate committis. Qui interrogantem nec damnat nec abſolvit, rumore contentus eſt. Modeſtiam mariti pariter & patris accipite. De muliere quæ convinci non poteſt, ſufficere ſibi putat ut inceſta credatur. Quis unquam tam nefandas artes, tam cruentum deprehendit ingenium? quia non poteſt probare quod dixerit, captat ut credatur quod non dixerit. Diſſimulas, taces, ſæve, crudelis? inveniſti tormenta patris. Audi quid miſera ſimpliciſſimo dolore proclamet. Non efficies, inquit, callidiſſime parricidarum, ut non audeam cadaver amplecti. Ego vero inceſta ſum, ſi poſſum moderari gemitus, comprimere lacrymas. Coite in funus omnes liberi, omnes parentes, cuſtodite planctus meos, obſervate ſuſpiria. ſi quid feci, ſi quid admiſi, fatebor. Ecce ſupra lectulum effuſa feralem, laceros artus & peruſtum complexa corpus exclamo. Teneo unicum meum, velit nolit invidia, meum miſera formoſum. Hoc erat quod infeliciſſimam matrem ultra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe, ceſſaſſe, multum de lætitia, multum perdidiſſe de gaudiis. Nemo unquam filium nimis amavit. Excuſo tibi, inquit, juvenis innocentiſſime, quod ſupremis tuis nondum præſtiti miſera comitatum. Vivere quidem te defuncto continuo non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inviſæ, ſed prius licuerit coram civitate manibus tuis juſta perſolvere, cum damnato ſupra callidiſſimum ſilenlentium parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quod ad judicium iſtud orbata duravi. Timui ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietate properaſſem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

DECLAMATIO XIX.

Ex ſuperiore Argumento.

PRO VIRO CONTRA UXOREM.

DEBEBATUR quidem triſtiſſimæ orbitatis miſero pudori, ut jam taceremus omnes, & poſt tam prodigioſas rerum ſermonumque novitates, oportuerat hoc eſſe noviſſimum de malis infeliciſſimæ domus, quod occidi filium pater. Sed quoniam mulier immodici ſemper affectus, ſuper cuncta quæ vel paſſus ſum paulo ante, vel feci, reatus quoque me dolore concuſſit, veni petiturus à vobis ne me ſcientem [1] ſilentium contentioni præſtare credatis. Non quia occidi filium taceo, ſed occiſus eſt ut tacerem. Utinam judices negare poſſem quod occidi, utinam totum miſeræ neceſſitatis ordinem fas eſſet intrare, & oris hujus premere ſecretum. Miratur hanc aliquis patientiam meam? Ardor ille qui me modo impegit in filium, ipſa ſui immanitate conſumptus eſt. Quicquid erumpere poſſet in proclamationem, parricidio peractum eſt, [2] in orbitate conticuit. Non habeo affectum, niſi quo cuncta tantum patiar, audiam, feram. Utrumque de filio fieri non poteſt, ut & occiderim, & fatear cur meruerit occidi. Quapropter, judices, ſatis admirari, ſatis ſtupere non poſſum, quod mulier, cujus præter optimam ſane conſcientiam, ſexus quoque majorem malis noſtris pudorem præſtare debebat, tacere non poteſt ſilentium meum. Novo quinimmo fabuloſoque ſecum impatientiæ genere diſſentit. Queritur de populo quod loquatur, de patre quod taceat. Nec contenta confeſſione mariti, nihil ſe diſſimulare, nihil ſcire reatus auctoritate teſtantis, mavult de ſilentio meo [3] facere ſecretum

1 *Silentium contentioni præſtare.*] Forte: *confeſſioni.* ideo ſilere, ne confitear. Sic mox, ubi nunc vulgo editur: *Nec contenta contentione mariti*, vett. edd. habent *confeſſione.* Gronovius.

2 *In orbitate conticuit.*] Malim *conticui.* Idem.

3 *Facere ſecretum orbitatis.*] Diſtingue: *mavult de ſilentio meo facere ſecretum. Orbitatis iſtud amentia ſit, an innocentia.* Idem.

tum orbitatis. Iſtud amentia ſit an innocentia, perditus dolor viderit. Ipſius animus poteſt ſcire quid filius meus dixerit, quæ me putat habere quod dicam. Fidem igitur veſtram, judices, ne vos orbitatis miſeratione confundat ſola mater, neve maximæ calamitatis ibi tantum puretis reſediſſe ſenſum, unde vos lacrymæ gemituſque conveniunt. Mei magis debetis in uxoris comparatione miſereri, qui filium & perdidi & occidi. Ego ſum infelicior ex parentibus duobus, qui quicquid, judices, iſta complorat, & patior, & feci. [1] Felicem ignorantiæ conſcientiam matris, quæ ſufficit interrogare. Major me impatientia, major urit affectus: cur filium occiderim, indicare non poſſum, nec pœnitet quod occidi. Infelix ſenectus, miſera patientia, ſic quoque quam multa dicenda ſunt? Fuimus quondam, judices, fuimus feliciſſimi parentes, cum adhuc ruris unici nobis blandiretur infantia: duravitque domus tota proſperitas, quandiu pariter fruebamur, pariter dileximus, quandiu civitas de nobis hoc ſolum poterat loqui, filium nos habere formoſum. Ut vero in eam adolevit ætatem, in qua corporalibus bonis juventus inſolenter exultat, ſuperbus atque arrogans, in nullum vitæ genus, non in privatos, non in publicos actus florentem duxit ætatem. Dii immortales, quantus qualiſque circa juvenem rumor ingemuit! omnium maledictis ſucclamatus, omnium denotatione damnatus eſt, donec & ipſe conſenſum circa ſe publici doloris agnoſceret. Inde rarus in publico, & tanquam patris occurſus, tanquam civitatis ora vitaret. Non eſt leve concipere verbis, in quantam civitatis execrationem, in quantam culpam juvenis inciderit. Dictus eſt occidere poſſe patrem, dictus eſt dignus quem poſſet etiam pater occidere. Quid facerem, judices, infeliciſſimus ſenex? jamjam non evitabat fama nec patrem, jam meis auribus nemo parcebat. Interrogare non audebam, diſſimulare non poteram. Fallitur quiſ-

1 *Felicem ignorantia conſcientiam.*] Forte, ut *Felix animi, felix curarum.* Suſpicor tamen; *Felicem ignorantia conſcientiam matris, quæ ſufficit interrogare.* Tò *ſufficit*, ut infra: *Viſcera unici lacerare ſuffeci.* Idem.

quiſquis me putat quicquam feciſſe conſilio: impetus ac temporis ipſius neſcio quis ardor explicuit. Præparari filio tormenta non poſſunt. Eſt in miſeris penatibus pars remota, ſepoſita, profunda tenebris, triſtis acceſſu, omnibus apta flagitiis, & in qua audeat facere facinus & pater. Illo fateor dum me variæ cogitationes per totius domus ſpatia circumagunt, quantum intelligere licuit, improviſus adveni. Et ille quidem ad conſpectum meum tanquam deprehenſus obſtupuit, refugitque trepidus, puto ne quærerem cauſſam. Irrumpo feſtinanter, avide, ſine liberto, ſine ſervulo, ſicut me deprehenderat temporis illius fatum, manibus, ictibus, & quæcunque ex obviis dolor in telorum tranſtulerat uſus, ultra vires ſenectutis aggreſſus: ignes ex proximo raptos, verbera quæ caſus obtulerat, non diviſo dolore, non per partes, non per intervalla ſuſpenſo, ſed ſemel, ſed pariter invado. Pars ſecreti fuit, ut ipſe torquerem. Dii immortales, quæ contumacia, quæ fuit illa patientia, cum domi torqueretur à patre, non invocare matrem? Non repugnavit juvenis, non oppoſuit manus, nullum imploravit auxilium. Merſis tantum dejectiſque luminibus, tanquam unquam flagella ſuſtinuiſſet, tanquam meis torqueretur oculis, omnes ictus excepit in faciem: verberibus, ignibus, laudatos vultus, velut illis iraſceretur, oppoſuit. Reddo teſtimonium noviſſimum pudori, cum jam mori vellet, occiſus eſt. Laudo, judices, patientiam matris, cum & ipſa ſemper plurimum eſſet domi, & ab illo ſecreto fortaſſe non longe, intervenire noluit, interpellare non auſa eſt. Sed & manibus meis gratulor, quod non propinquus aliquis, non amicus irrupit. occidiſſem quiſquis me tunc auſus fuiſſet interrogare pro filio. Sepelivi tamen lacera membra, funus indulſi, oſſa collegi. Non injecit uxor lectulo manum, non inter exequias planctibus eliſiſque uberibus mihi fecit invidiam. Unde in hanc impatientiam prorupit, exiluit? domi me nihil interrogavit. Poſſum jam mater infelix coram liberis ac parentibus, poſſum

audien-

audientibus diis hominibuſque clamare.. Et ego amavi filium meum, non oſculis, non infirmitate, non lacrymis, ſed viribus, dolore, patientia. Unicum, quem ſi acie clauſiſſet hoſtis, vicaria morte ſervaſſem: ſi ſubitum cinxiſſet incendium, extuliſſem relicta meorum parte membrorum: eripui malignitati, abſtuli famæ. Habeo quod imputem tibi naturæ pietas. Rem difficillimam feci, quod non me potius occidi. Malæ tractationis accuſat. Adeone uxor tibi parum videor dediſſe pœnarum poſt periculum & labores ne lucrifaciat pater, quod occidit filium ſuum? Non pudet ergo ſi iraſceris parricidæ? Quid tibi cum lege quam vos propter minores accepiſtis affectus? Querelas habet iſta non gemitus, & matre ſepoſita ſolam complorat uxorem. Rurſus ad populum vocas miſerum pudorem? materiam novi rumoris accendis? Perdidi ergo rationem ſecreti mei. Sic omnia feceram, ne quid aut quæri poſſet, aut dici. Jam vero quid impudentius, quid indignius, quam cum ſibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum jus patris ac matris eſſe contendunt, quaſi neſciant nobis arbitrium vitæ neciſque commiſſum? Non eſt privilegium, filium occidere cum fieri poteſt: nec quiſquam tantum ideo fecit, quia liceret. Viſcera unici lacerare ſuffeci. Ignoſce, ſi non potes mihi credere: nemo filium ſuum occidit odio: non erit tanti juvenis inviſus. Illud eſt in patribus uſque ad parricidium terribile, quod amant, quod ſuccurrunt, quod ſibi videntur aliter non poſſe miſereri. Non eſt quod vos ab æſtimatione malorum meorum mollior ſexus abducat. Majoris affectus eſt filium occidere, quam vindicare. Deſine igitur me mulier fatigare interrogationibus tuis. Ita tibi non videtur omnia reſpondere pro filio, qui dicit, occidi? Et licet comprimantur exclamationes? ora claudantur, nihil negat qui hoc fatetur. Atqui ſummorum facinorum ipſa immanitas innocentia eſt. Filium pater non demens, non inſanus occidi. Hominem extra ſenſus affectuſque poſitum quiſquis nunc miſeratur, occidit. Vides ſenem,

ſangui-

ſanguine ſuo fluentem, laceratis exuſtiſque illis ſanctioribus charioribuſque viſceribus ſuper exanimis unici corpus eruentis manibus jacentem? Horreo cadaver, & velut corpora quæ cœleſtis exanimavit ignis, adire propius timeo. Ad quædam facinora ſufficit claudere oculos, vultus avertere, tacere, mirari, & incredibiles calamitates relinquere ſuis cauſſis. Miſerere, ne quid amplius quæras, ne quid interroges. Dicturum me putas, parce ſeculo, parce marito, parce patri? Tu vero parce illi qui occiſus eſt. Novum, judices, uxoris in maritum crimen audite. Silentium eſt de quo quæritur. Solebat indignatio veſtra convicia noſtra ferre non poſſe, & matronalis indignatio dicere videbatur, non parcis erga me marite verbis, nullam habet noſtri tuus ſermo reverentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quod libet objicis, exclamas, & dum nimium libertati vocis indulges, poteſt populus aliquem de me facere rumorem. Tu mulier objicis mihi rem quæ nulli unquam crimini fuit, ſolam in noſtris moribus innocentiam voce reprehenſam tuetur taciturnitas. Vide cur manus, cur verba peccare videantur. Illis infamamus, his torquemus, his occidimus. Vis ſcire quam non poſſis queri de ſilentio meo? Feliciſſima fueras, ſi idem feciſſemus omnes. Finge me pauliſper ſepoſitis ſilentii cauſſis hoc tantum reſpondere, non prodo ſecretum. Ex omnibus, judices, [1] quibus humana pectora ſeriis gravibuſque complectuntur affectibus, nullam difficiliorem quam ſilentii credo virtutem: adeoque promptiſſimo ſermone facile delinquimus, ut conſtantiam tacendi neque in aliis ferre poſſimus. Crimen hoc in me mulier vocat, quod in priſcis illis motum mentiumque rectoribus fuit prima ſapientia, quod quoſdam totius vitæ pertuliſſe [2] patientiam magis illa miſera miratur antiquitas, quam quod temporum vices, ſiderum curſus, & profunda

1 *Quibus humana pectora ſeriis gravibuſque complectuntur affectibus.*] Forte: *conſpiciuntur*, id eſt, conſpecta fiunt, hominum oculos in ſe convertunt. *Gronov.*

2 *Patientiam magis illa miſera.*] Lege: *quod quoſdam totius vitæ pertuliſſe patientia magis illa ſevera miratur antiquitas.* Idem.

funda naturæ velut conſcia ratione ſanxerunt. Quæ per fidem impotentia eſt effringere rigens ſacra diſſimulatione pectus? evolvere animum quem ſuper ſua ſecreta compoſitum, non lætitia, non dolor, non neceſſitas, non fortuna laxaverint? Quiſquis de tacente queritur, multo minus ferre poterit loquentem. Nec adeo conjugali ſocietate cuncta miſcentur, ut nihil ſibi adverſus hanc concordiam proprium relinquat animus. Eſt aliquis etiam à ſanguine ſuo ſecretus affectus, genuſque reverentiæ, ut tacenda minime velis ſcire chariſſimos: quædam non poſſis verberibus, equuleis eruere: & pleroſque videas fortiter ſuper ſua ſecreta morientes. Agedum (ſi videtur) utrunque ſexum, omnem conditionem, omnem ſcrutemur ætatem: nullum ſine conſcientia pectus, nulla vita ſine cauſſis tacendi. Si te interrogaret omnia maritus, haberes aliquid & tu quod non fatereris. Et quanto ſilentium gravius eſt in ſene, verecundius in marito, ſanctius in patre? Pudeat nos mulier infirmitatis. Vicit nos modo juvenis ille conſtantia, mori voluit ut taceremus. Vides mulier quibus interpretationibus præſtes tuum dolorem? Diceris ideo me interrogare, quia ſcis omnia me potius pati malle, quam loqui. Quis enim in hac civitate non novit taciturnitatis meæ rigorem? Quis ignorat qua cuncta ſoleam ferre patientia? Ne occiſurus quidem ſuſpiria gemituſque præmiſi. Nihil feci unde erupturum quandoque in orbitatem patris animum aut tu præſcio timore ſentires, aut ipſe periturus. Hanc nunc me jactare conſcientiam putas, quod nihil in publico, nihil in ullo mihi permiſi proclamare conventu. Ego vero non ſum queſtus de juvene nec tibi, nec captavi ut illum mecum & mater odiſſet. Fruſtra te putas extorquere accuſatione poſſe, quod mihi non ipſæ calamitates, non dolor, non meditatio orbitatis expreſſit. Uras licet, durabo, perferam. paſſus ſum jam quod erat difficilius, occidi. Torſit, inquit, filium meum. Breviter, judices, ratio reddatur: Infamem quid refert, an innocentem, ſi illud omnibus li-

quet?

quet? Juvenem cunctis pignoribus inviſum, omnibus affectibus gravem maligni fecere ſermones. Quid agimus anime? quemadmodum effugimus, evadimus? In tanta infamia nihil facere, credentis eſt. Vis me circumire ſingulos, reclamare populo, cum rumore rixari? Tuæ fortaſſis infirmitati conveniat negare, me tantum fortior aſſertio unici decet. Eripiendus eſt non contentione verborum, ſed ut civitas ſtupeat, ut erubeſcat. Torquere me filium putas? Invidiam facio populo. Videor mihi illis verberibus lacerare famam, illis ignibus increpare rumorem. Quæſtio de infami filio unam rationem habet ut probes innocentem. Dii mala prohibeant, ut noveris illum dolorem, quo poteſt torquere filium pater. Nihil eſt infelicius homine, cui de unico ſuo mors ſola non ſufficit. Juvenem in cujus animo perdiderant nomina noſtra reſpectum, quem cotidie neceſſe habeamus excuſare rumori, qui inter nos formoſum malebat agere quam filium, verberibus ignibuſque conſumpſi. Vis, vis ſcire quanta tormentorum ratio fuerit? Debuit etiam tortus occidi. Si tamen utique mater vis ſcire cauſſas, leniter audi. Proſpiciebam miſer in grande quandoque facinus prorupturum, quod ocio vitam, quod deſidem domi perdebat ætatem. Non peregrinationibus excolere mentem, non experiri militiam, non tentare maria, non jura colere, non adminiſtrare rempublicam, non ducere volebat uxorem. Præterea traxerat ex frequentibus caſtigationibus tædium patris, & in execrationem mei, conſcientia qua non emendabatur, exarſerat. Timebat occurſus, non audebat adire colloquia, oſcula, convictuſque fugiebat. Breviter perditiſſimæ mentis definienda menſura eſt. Oderat me filius, & timebat. Filium igitur totius civitatis exiſtimatione damnatum, quem adhuc vivere mirabantur homines, torſiſſe me putatis? Ego vero occidi, tarde, diu. Quæſtionem illud vocas: Pœna, ſupplicium, & malorum meorum exitus fuit. Nulla ratio eſt interrogandi hominem, cui non eſt fas niſi negare. Quanta tamen mihi

mihi fuit & in quæſtione moderatio? Non enim præcipiti raptus impulſu exilui repente; ſubito, nec captus dolore cæco impatientiæ meæ [1] velox vulnus induxi. Non poteſt non ratione occidi filius, cum ante torquetur. Dedi moras, ſpatium, tempus indulſi. Vides quantam hinc malignitatibus potuerim præſtare materiam? ſi in illo ſecreto, gladio tantum, ſi vulneribus egiſſem, exitum fecerat juvenis deprehenſi. Non eſt igitur mulier, quod mihi facias duplicatæ quæſtionis invidiam, id eſt, quod torſi, & occidi. Sola eſt hujus neceſſitatis ratio de morte. Illud eſt parricidium, filium torquere victurum. Putas juvenem vivere potuiſſe, cui jam non poterat niſi morte ſuccurri? Quem contra malignos ſermones aſſerere cœperam, non reddidi rurſus infamiæ, neque in oculos & ora vulgi de ſecreto patris emiſi: providentia mea tibi quoque mater, [2] ne in hunc interrogetur, eripui. Ille vero non fuit poſt tormenta daturus vitæ pudorem, ut interrogaretur à ſingulis, ut negaret. Verum mulier affectibus tuis renunciandum eſt; ad totius domus noſtræ pertinere innocentiam credidi, ne ſe ipſe potius occideret. Sentit, judices, mulier ad jus querelæ ſuæ nec quod torſerim, nec quod occiderim, pertinere. Itaque quærit, quid mihi dixerit ille, de quo neſcit an dixerit. Quid ais mater impatiens? Ita in morte filii tui nihil aliud ad te pertinet quam quid locutus ſit? Ita ſi reſpondero, remittis parricidium, tormenta non objicis? O inconſultam muliebrem ſemper amentiam! quid juvenis in tormentis dixerit tanquam ignoret, interrogat: nihil me comperiſſe non credit, tanquam ſciat quid dixerit. Fidem communis ſanguinis, fidem communium malorum, ne parricidii me velis agitare ſecretum, ne calamitatibus noſtris gravem facias innocentiam tuam. Viderit quid meruerit juvenis ille, ego jam poſſum ſuprema revereri, & poſt exitum unici revertor in patrem. Major defunctis liberis præ-

1 *Velox vulnus induxi.*] Alii *indixi.* Sed ſcribendum, *inflixi.* Gronovius.

2 *Ne in hunc interrogetur.*] Lege, *ne adhuc interrogaretur.* Idem.

haud dubie reverentia eſt; nec quicquam minus convenit affectibus patris, quam ſi inſultare videatur occiſo. In gratiam me cum filio reduxit orbitas, iram noſtram mors ſevera compoſuit. Quinimo recogitanti mihi totum ſecreti illius ordinem, ſubit tacita miſeratio, quantam ego debeam reverentiam filio quem potui torquere ſolus, quem potui ſolus occidere. Perſeveras, cogis, inſtas? Invicem te, mulier, interrogo, cur ſi tantopere volebas ſcire quid interrogarem, quid ille loqueretur, non irruperis in quæſtionem, quam nullis miniſtris, nullis cuſtodibus vallaverat pater? Quanto melius mater ipſum adiſſes? quanto fortius interrogaſſes una? quanto tibi plura dixiſſet? Quis te, mulier, affectus abegit, tenuit, excluſit? Agnoſco verecundiam tuam: tacuiſti; crede, ne ſi in illo ſecreto fuiſſemus omnes, occidiſſe filium diceretur & mater. Inſtas tamen, & miſeri ſenis ora diducis. Puta me hoc ſolum dicere, [1] ex maximi facinoris cunctatione veniens quid audierim, nondum ſcio: totus adhuc ſum in parricidio meo, & poſt mortem unici omnia quibus laceratus, occiſus eſt, in animum meum tormenta redierunt: Eſt quidem difficile, ut aliquem pati pudorem parricida videatur; veruntamen ſtupore, amentia, & ſilentio in orbitate defeci. Ablata eſt mihi omnium verborum fides, omnis ſermonis auctoritas: nec habet cauſſam loquendi, cui non poteſt credi. Deſine, mulier, interrogare. Filium quem occidit pater, nec abſolvere nec accuſare jam debet. Quid, inquit, dixit cum occideres? Miſeram parricidii innocentiam, quod hoc me non poteſtas, non magiſtratus, non propinquus aliquis, non amicus, non ille ſemper loquax populus ac malignus interrogat. Quieſcitis, tacetis. Me infelicem, num quid ſcitis omnes? Puta me, mulier, hoc tibi reſpondere, non habent incredibilia vocem. Quædam majora ſunt, quam ut illa capiat modus ſermonis humani. Tu vero crede nihil aliud fuiſſe quam

1 *Ex maximi facinoris cunctatione.*] Lege, *percunctatione*, vel *percontatione*. Gronovius.

quam furorem. inſaniſſe me puta, videbam, quæ non fiebant, audiebam quæ nemo dicebat. Hoc ſolum non inſanientis habui, quod tacebam. Finge me reſpondere, nihil dixit, nihil locutus eſt, non credis? Atqui multo minus creditura quid dixerit. Accipe, mulier, brevem veramque rationem, cur in quæſtione juvenis occiſus eſt. Torquebam, nec interrogabam. ſi qua ad aures tuas ab illa quamvis remota domus parte perlata vox eſt, meus gemitus fuit, meorum viſcerum dolor. Quæris, cur nihil dixerit? quia non habuit quod ſcire vellem, quod audire deberem. Nihil aliud quæſtio illa captavit quam ſilentium, quod præſtare vita non poterat. Quiſquis in tormentis occiditur, ideo tortus eſt, ut occideretur. An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim equuleos movebam artifex ſenex, [1] tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leviter ſedibus ſuis emota compago per ſingulos artus membra laxaret. Conſumptus eſt ſpiritus ſilentio ſui, & verbera igneſque animum pariter vocemque cluſerunt. Videbatur mihi premere gemitus, tenere ſuſpiria: & ſic nihil dixit, tanquam torqueretur ab homine qui ſciret. Miraris hanc in filio contumaciam, in juvene patientiam? Patri torquenti non poteſt aliter reſponderi, quam ut mori malit quam confiteri. Quod ſufficit igitur interrogantibus reſpondeo, mulier occidi. Fallitur quiſquis expectat ut objiciamus illa communia, ego vero proclamo, non luxurioſum, non amore meretricis infamem, nihil ille delinquebat, quomodo liberi ſolent, monſtrum erat inenarrabile, quod nollem deprehendere, quod ferre non poſſem. Miratur aliquis quod non abdicaverim, nec notiſſima ultione patrum fuerim tantum expuliſſe contentus? Tuus, mulier, nefarius, tuus inconſultus non permiſit affectus. Filium cui contra ſeveritatem meam ignoſcebas, quem mecum odiſſe non poteras, ſecuta fuiſſes abdicatum. Finge juvenem dixiſſe neſcio quid, ego

 audire

[1] *Tenebam fidiculas.*] Forte: *tendebam*. Idem.

audire nihil potui. non enim poteſtatis alicujus more conſederam, nec torquentibus aliis [1] agebam judicem patrem. Ego tunc cuncta & paſſus ſum pariter, & feci. Non vacabat aures præſtare verbis, excipere gemitus, æſtimare ſingultus: avocavit me contentio, dolor, orbitas, parricidium: omnia facta ſunt feſtinatione præcipiti. Idem patris affectus eſt torquere ut ſcias, occidere ut neſcias. In meam, inquit, infamiam taces. Ita nunc primum laboras miſera de fama, & poſt unici mortem pertinere ad te cœpit quid loquantur homines? Scilicet filius impenſus eſt ut erubeſceres, ut male audires? Adeone hoc captanti non erat ſatis rem totam commiſiſſe rumori? Ego vero me famæ tuæ, mulier oppoſui, & inter matrem filiumque medius parricidium feci: unicum occidi, ne quid aliud loquerentur homines. Alioqui ſi hoc capto quod putas, quouſque taceo? in quod tempus differo illam quam me putas premere vocem? Ecce reatus judicium pronuntio, ego tamen ſcire me nego. Egregiam rationem malignitatis: locuturus adverſus uxorem, feci ne mihi crederetur. Fateor igitur, nihil ad certum indubitatumque perduxi, hoc eſt quinimo propter quod ad mortem uſque contendi. Non explicant tormenta quæſtionem, quæ occidunt. Quid, inquit, dixit? Felicem te miſera, ſi neſcis quid dixit. Ita non es contenta conſcientia tua? non ſufficit quod non habuit ille quod negaret, quod fateretur? Poſcis verba quæſtionis, cogis, extorques. Teſtor, tu facis ne poſſis negare quod dixero. Quid dixit? paraſſe ſe parentibus venenum? negas. Proditionis agitaſſe ſermones? negas. Tyrannidis iniſſe conſilium? negas. Et quicquid dixero, negabis. O bonæ conſcientiæ incauta ſimplicitas! Ita non times ne coactus loqui multa fingam, multa componam? Si potes ſcire, mulier, an mentiar, ſcis quid dixerit. Quid dixit? nihil. Quid dixit? omnia. Male dixit ſeculo, fecit temporibus invidiam, deteſtatus eſt patrem, conviciatus eſt matri. Quid dixit?

1 *Agebam judicem patrem.*] Utrum *pater*, an *judicem* vel *judicis partem*. Gron.

dixit? plus quam interrogabam. Viciſti, mulier, obſtinationem meam. Audi breve ſuccinctumque reſponſum quid dixerit: quod quæris, quod putas. O ſi quis in illam vos ſecreti noſtri potuiſſet adhibere præſentiam! vidiſſetis novum genus quæſtionis, ſtabam ſenex furiis monſtroſæ feritatis accinctus, manibus exertis, hinc ignibus, hinc verberibus armatus: ſuper ora, ſuper oculos jacentis aſſiſtens clamabam, furioſe, demens, tace. Et ille velut exuſtis amputatiſque per quæ dolor exitus in verba, fuit attonitus, amens. Quoties admotis ignibus ad aliquam corporis partem, totum pectus impoſuit? quoties hiatu oris, avide flammas adverſus exeuntia verba collegit? Cum vero jam totus calor verberibus expulſus, viribus noviſſimi doloris erumperet, pertractis ab ima pectoris parte ſuſpiriis breviſſime collecti ſpiritus, ille quo redditur anima ſingultus fuit ſimilis exclamaturo neſcio quid, quod & tu fortaſſis audires. Occupavi, fateor, & advocatis quas jam conſumpſeram viribus, manibus, telis, totoque corpore pariter adnixus antequam mentiretur, occidi. Miſera temporis illius recordatio, deficientem in manibus meis filium vidi, aſpexi ora pallentia, frigidos anhelitus, interrupta ſuſpiria, & animam magno ſilentio exeuntem, non tamen tormenta laxavi, non ſubtraxi reſtinxique flammas. Miſerere, mulier, ne quæras amplius vocem hujus affectus, filium qui moriebatur, occidi. Non perdidi tamen, non perdidi unici mortem: [1] fortunam non perdidi, jam me non interrogat niſi ſola mater. Conſiſte, agedum mulier, loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, laminas: perdico, teſtor, aliter non poſſum loqui, aliter mihi non poteſt credi. Quanquam miſerrime juvenis (fas eſt enim jam tuos alloqui manes) exprimere mihi vocem nullus poterit dolor, quantum volet laceret, vel occidat: vincere me tormenta docuiſti. Si

1 *Fortunam non perdidi.*] Scribendum: *Non perdidi tamen, non perdidi unici mortem, fortuna: non perdidi. jam me non interrogat niſi ſola mater.* Idem.

tamen fas eſt cogitationis memoria tractare verba miſeræ quæſtionis, cur me coram populo magis interrogas? Eamus, uxor, in illam deſolatam domum, in illud jam patris filiique ſecretum, ibi me interroga, ibi, ubi torſi, ubi occidi, ubi adhuc forſitan filii tui vaga per mœſtos penates anima diſcurrit. Porrigat aliquis imaginem juvenis occiſi, ponat in ſinu matris illas veſtes, quibus ipſa juvenem miſera comebat. Eamus ad tumulum, miſceamus ſuper buſta lacrymas. Ibi aut tacebimus pariter, aut invicem confitebimur. Jam jam miſer mori poſſum, explicuit te ſolicitudo, pietas. Non ſcribo tabulas, teſtamento ſuprema verba non credo, & ego moriar in tormentis meis. Illud tantum noviſſimis precibus à te civitas, per liberos, per conjuges, per natos, à te uxor per occiſi juvenis umbram peto, à te, mater, ne quid amplius quæras, [1] tu infamiam ne dicas.

1 *Tu infamiam ne dicas.*] Hæc verba ad civitatem vel populum diriguntur, non ad matrem, à qua quod peteret, jam expoſuit; hic indicat, quid à civitate vel populo: nimirum, *tu infamem ne dicas.* Sic enim ſcribendum cenſeo. Quod, ut & ſuperiora, pluribus illuſtrari potuiſſent: ſed & nos feſtinamus & typographus. *Gronovius.*

FINIS.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIONES

Quæ ex CCCLXXXVIII. ſuperſunt, CXLV.

Ex veteri exemplari reſtitutæ.

Ex bibliotheca P. Pithoei, cum ejuſdem & Ærodii, Gronoviique Notis.

Clariſſimo atque Ampliſſimo VIRO

CHRISTOPHORO THUANO

CELIO, EQUITI,

Regni Curiæ Præſidi primario, & ſacri Conſiſtorii Senatori.

P. PITHOEUS S. P. D.

DEclamandi ſtudium, quamquam & Senatus ampliſſimi, & graviſſimorum Cenſorum præjudiciis notatum, ſero demum apud Romanos receptum eſt, uſu tamen ipſo ſic utile honeſtumque apparuit, ut principes civitatis viros, ſummos etiam Imperatores in eo ſe exercere non puduerit. Nam ut M. Tullium & grandes illos prætextatos omittam, ſane traditum eſt Magnum etiam Pompejum ſub civilis tumultus initium, repetiiſſe declamandi conſuetudinem, M. vero Antonium, ipſumque adeo Auguſtum, ne Mutinenſi quidem bello, in tanta rerum mole, omiſiſſe. Et vero qui eloquentiam non in foro modo judiciiſque, ſed & apud populum tanti fecerunt, ut illam de ſummis virtutibus unam quandam eſſe dicerent, & eoſdem fere ſapientes atque eloquentes haberent: nihil profecto mirum eſt eam potiſſimum rationem tam avide amplexos, quam eſſe judiciorum conſiliorumque imaginem, id eſt forenſium & popularium actionum meditationem, quin & ſolam ad formandam ipſam eloquentiam ſufficere, cenſuerunt. Mihi quidem

ejus exercitationis fructus non in ſolis veterum poëtarum carminibus, aut iis quæ ſuperſunt oratorum actionibus, ſed & in hiſtoricorum ſcriptis elucet maxime; quorum ego directas obliquaſque conciones cum lego, non unius mihi hominis, ſed plurium ſimul ingeniorum ſenſus collectaque acumina agnoſcere videor. Quo magis doleo hanc & dicendi & ſcribendi, ut ita dixerim cotem ſic à noſtris hominibus neglectam, ut ſimul etiam eloquentiam ipſam amittere neceſſe fuerit? atque eo quidem magis, quod majores noſtros in eo ſtudii genere non excelluiſſe modo, ſed Romanis ipſis auctores, duces ad magiſtros fuiſſe comperio: nam L. Plotium qui primus apud Latinos diſcendi præceptor extremis L. Craſſi temporibus floruit, Gallum fuiſſe traditum eſt. Et ne ſingulos enumerare neceſſe habeam, Auguſto Reip. clavum tenente, Votienus Montanus Narbonenſis pro ſummo Oratore habitus, demum à Tiberio in inſulas Baleates relegatus legitur. Sub ipſo Tiberio Domitium Afrum præſtantiſſimum oratorem Nemauſus, Clodium Quirinalem Rhetorem Arelas urbi dedit. Sub Caligula Trogi Pompeii pater è Vocontiis epiſtolarum & legationum, ſimul & annuli curam habuit. Temporibus Neronis L. Statius ſive Urſulus, ſive Surculus Toloſas Romæ Rhetoricam celeberrime docuit: & eadem fere ætate Julius Florus patruus Julii ſecundi miræ facundiæ & infinitæ curæ viri in eloquentia Galliarum, quam & ibi demum exercuit, princeps

ut

ut inter paucos diſertus à M. Fabio laudatus eſt. Sed nec ego M. Aprum indictum abire patiar Julii Secundi æqualem, celeberrimum ſui fori ingenium, quamvis plerique maligne opinarentur, nec Secundo promptum eſſe ſermonem, quod non ſatis pro ætate pugnax, ſæpius ad curam rerum ab elocutione reſpicere videretur, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam inſtitutione & literis famam eloquentiæ conſecutum. Et ut ad poſteriorum Imperatorum tempora transeam, una noſtra Aquitania, quamvis Græca ſe jactet origine, plures urbi Latinos rhetoras oratoreſque dedit, quam reliquæ ſimul omnes provinciæ. Teſtes mihi in primis erunt Nazarius, & ipſius filia Eunonia patri eloquentia nihilo inferior. Teſtes Paterius atque Delphidius acerrimus orator. Marcellino dictus Hieronymianæ Hedibiæ majores, & Alcimus Nitiobrix, & Tiberius Victor Alethiuſque Minervi Burdigalenſes: ſed & Victorinus ille qui etiam in foro Trajani ſtatuam meruit. Teſtes Tiberianus & Titianus viri diſertiſſimi: quorum uterque Præfecturam Prætorii in Galliis adminiſtravit magna cum laude non eloquentiæ modo, ſed innocentiæ & prudentiæ ſingularis. Teſtis Latinus Pacatus Drepanius, & Theon ille præceptorum & exemplorum hujus artis traditione notiſſimus, quem ſub Juliano illuſtrem in Gallia famam conſecutum Eunapius auctor eſt. Teſtes & alii plures non Auſonio ſolum Aquitano, ſed & Hieronymo Stridonienſi quaſi ex profeſſo laudari: quibus

quibus & eæ quæ ſuperſunt nonnullorum reliquiæ, teſtimonium reddunt artis non immerito vel à Romanis ipſis in ſumma admiratione habitæ. Nam quid ego ad Leonis, Cati, Lampridii, Antedii, Conſentii, & Severiani, id eſt, ad Sidonii Apollinaris tempora deveniam, ipſius ſcriptis melius nota? aut cur ea repetam quæ de Theologorum noſtratium eloquentia alibi dicta ſunt? Illud potius etiam infeliciſſimis temporibus ſuperfuiſſe Galliæ oratores ſuos, cum ubi ipſi deeſſent. Extat de Aratore Patricio elogium illud apud Senatorem Romanorum, eloquium non ſuis regionibus inveniſti, & ibi te Tulliana lectio diſertum reddidit, ubi quondam Gallica lingua reſonavit. Ubi ſunt qui literas Latinas Romæ non etiam alibi aſſerunt eſſe diſcendas? Evaſerat Cæcilius pondus verecundiæ, ſi hunc proventum priora ſecula genuiſſent. Soluta quippe eſt vis illa ſententiæ. Mittit & Liguria Tullios ſuos. Quæ quidem eo libentius retuli quod & Statium Cæcilium, & Ligures ipſos Galliæ adſerant, quos Italiæ qui tribuunt, ſane non uſque adeo intolerabilem injuriam faciunt majoribus noſtris, inter quos tamen eam gentem nec poſtremam fuiſſe vel illa Lucani arguunt.

Et tunc tonſe Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effuſis toti prælate Comatæ.

Miretur nunc aliquis & Belenum, & Teutatem, & Ognium illum Herculis Gallici appellatione à Luciana Proſlalia deſcriptum, tanta religione à Gallis cultos, ut ejus non apud Græcos Latinoſque

noſque ſcriptores modo, ſed in ipſis etiam lapidibus hodieque ſuperſint reliquiæ. Miretur Lugdunenſem aram Kalendis ſuis Julio Antonio & Fabio Africano Conſulibus Auguſto dicatam, & Rhetores Gallos utriuſque facundiæ ex Caii inſtituto ad eam palleſcentes. Miretur ab ipſo Auguſto Antonium ſororis nepotem multa claritudine generis ſed improſpera, in civitatem Maſſilienſem ſpecie ſtudiorum ſepoſitum, ipſumque Julium Agricolam generi teſtimonio laudatum, quod eam ſedem ac magiſtram eruditionis habuiſſet locum, ut ille ait Græca comitate & provinciali parſimonia mixtum ac bene compoſitum, in cujus encomio vix ipſe ſibi Strabo ſatisfacit. Miretur ſub Tiberio nobiliſſimam Galliarum ſobolem liberalibus ſtudiis apud Eduos operatam, & quæ de iiſdem ſcholis longo poſt tempore Eumenius ſacræ memoriæ magiſter ad Conſtantium Imp. imo & Conſtantius ipſe ſuis ad illum literis teſtatus eſt. Miretur & illa Juvenalis quæ ſatyrice licet, non fruſtra tamen dicta res ipſa clamat:

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

& — *nutricula cauſidicorum Gallia.*

Miretur & Toloſam jam olim Palladiam appellatam, & Medericum Chonodomari regis Alemannorum fratrem obſidem in Galliis, doctum Græca arcana, Serapionis nomen filio impoſuiſſe. Miretur & illa Claudiani ad Honorium,

— te Gallia doctis
Civibus, & toto ſtipavit Roma Senatu.

Certè

Certè Catonis ex Originibus longè antiquius teſtimonium eſt, Galliam duas res ſemper ſtudioſiſſime perſequutam, rem militarem, & argute loqui: adeoque Gentili Gallorum vocabulo facetos pro facundis dictos Fortunatianus notat. Sed illa Hieronymi omni exceptione majora ſunt, viris ſemper fortiſſimis & eloquentiſſimis abundaſſe Galliam, & Galliarum ſtudia ſuo etiamnum tempore fuiſſe florentiſſima. Quæ ſi quis de proximis tantum Italiæ regionibus dicta putet, legat & quæ de Belgis Moſellæque accolis Auſonius, atque inter cætera, illa:

Te clari proceres, te bello exercita pubes,
Æmula te Latiæ decorat facundia linguæ.
Quinetiam mores, & lætum fronte ſerena
Ingenium natura tuis conceſſit alumnis.
Nec ſola antiquos oſtentat Roma Catones

Sed & hæc,

—- Tempus erit quum facta viritim,
Belgarum patrioſq; canam decora inclyta mores:
Quis mihi tum non dictus erit? memorabo Quietos
Agricolas legumque Catos, fandique potentes,
Præſidium ſublime reis: quos curia ſummos
Municipum vidit proceres, propriumq; Senatum.
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quintiliani.
Quique ſuas rexere urbes, purumque tribunal
Sanguine, & innocuas illuſtravere ſecures.
Aut Italum populos, Aquilonigenaſq; Britannos
Præfecturarum titulo tenuere ſecundo.
Quiq; caput rerum Romam populumq; patreſq;

Tan-

- *Tantum non primo rexit ſub nomine, quamvis*
- *Par fuerit primis.*

Intelligatque ad omnes pertinere quod Senator ſcripſit, legiſſe Romam frequenter faſces de mœnibus Gallicanis, ne aut in damno ſuo præcipua contemneret, aut probata virtus inhonora ceſſaret. Sed hæc quidem majorum virtutes, noſtram arguunt ignaviam, quibus vix ſatis fuit ab hoc tramite deviaſſe: niſi & ipſa eorum veſtigia deleri pateremur. Ego vero & ſi natura bene ſentiendi judicandique potius quàm dicendi ſtudio teneor, eam tamen exercitationem à noſtris repeti cuperem, iiſdem illis legibus quas optimi magiſtri toties ſanxerunt, ut eſſet quantum poteſt ad veritatem accommodata declamatio, non ad ſolam compoſita voluptatem, meminiſſentque juvenes iis ſe velut præpilatis ad verum diſcrimen aciemque juſtam inſtrui: ideoque in ea una ſpecie conſeneſcendum non eſſe, ſed ad id perveniendum cujus potiſſimum gratia reperta eſt. Illud etiam obſervari vellem, ne cruda adhuc ſtudia in forum impellerentur, utque non eloquentia tantum ipſa, quod ex veteribus plures queſti ſunt, ſed illa etiam juriſprudentia, qua nihil eſſe majus & anguſtius confitemur, pueris induerentur adhuc naſcentibus: quin, paterentur quamlibet properantia parentum vota, ut annorum, ſic laborum & bonorum gradus fieri, &, quando hæc apud nos ſummarum virtutum ſtudia ſic conjuncta ſunt, ut utriuſque una jam fere profeſſio eſſe videatur, nihil duobus dignum puta-

putarent quod vel alteri impar eſſet, nec primum ſinerent eſſe quod maximum eſt. Nunc refractis pudoris & reverentiæ clauſtris, illa jam nobis vetus querela propria eſt, Pueri in ſcholis ludunt, juvenes ridentur in foro, ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν μανθάνοντες, ut eſt apud Theonem: &, quod utroque turpius eſt, quod quiſque perperam didicit, in ſenectute confiteri non vult.

Inde canina foro latrat facundia toto,

ut eſt apud Chriſtianum Poëtam: & in magno cauſidicorum ac moratorum grege, juridicorum & oratorum non magnus eſt numerus: quin & declamatorum clamatoribus longe impar. Denique res ipſa probat, ut litigioſa eſt potius juris ignoratio quàm ipſa ſcientia, ſic artis dicendi inſcitiam ipſa eloquentia verboſiorem eſſe: ut non immerito à veteribus dictum eſſe videatur, nihil eſſe in ea quod ſpem tantopere fallat, quam quod quilibet cum audierit, ſtatim ſe nullo negotio conſecuturum imitatione confidat. Verum hic ego neque tempora acerbius notare conſtitui, neque mihi Cenſoris partes adſumere in eam maxime culpam, cujus meipſum inter multos conſcium ac participem fateri malo quam convinci: & cui potius remedio aliquo ſaltem in poſterum ſuccurri cupio. Atque hoc quidem animo M. Fabii Quintiliani, non illius cujus XII. Inſtitutionis oratoriæ libros Hilarius noſter imitatus dicitur, ſed vel patris, vel potius, ut plurium conjectura eſt, avi declamationes nunc à me eduntur & ampliores & meliores ope atque auxilio

lio

lio vetuſtiſſimi exemplaris, quod Cl. Falceti Monetariæ curiæ Præſidis viri candore, humanitate & rerum noſtrarum cognitione inter paucos numerandi, beneficio lubens merito acceptum refero. Adjeci & Calpurnii Flacci nomine excerptas quaſdam ut præferebat titulus vetuſtioris exemplaris quod partem earum habuit, decem Rhetorum minorum: credo ad Senecæ controverſiarum comparationem, quæ & ipſe in eodem Codice x. Rhetorum inſcribebantur, majorum videlicet: quas & iſtis lubens prætuliſſem, niſi me aliunde diſtractum difficultas ipſa terruiſſet, & hanc potiſſimum laudem Fabri noſtri optimi & doctiſſimi viri propriam eſſe voluiſſem: quo profecto nullus eſt cui Annæorum familia plus debere velit aut poſſit. Nam Quintiliani nepotis quæ vulgo leguntur, aut Portii Latronis illam quæ contra Catilinam eſt, adjicere non libuit: ſed nec Salluſtii & Ciceronis nomine ſcholaſticas controverſias, & quod in omnium manibus extent non adeò corruptæ, & quod iſtis, ut verum fatear, non ſatis mihi reſpondere videantur. Ac erit fortaſſe tempus cum vel mihi vel alii potius non primarum modo ſecundarumque exercitationum præcepta exemplaque, ſed & reliquos omnes veteres artium ſcriptores, quorum pleroſque vel nomine ipſo etiam literatis ignotos video, in unum corpus colligere ac noſtris hominibus exhibere dabitur. Interea vero, Præſes ampliſſime, quicquid id eſt, quod in Quintiliano & Flacco præſtitimus, etſi

dignitate tua longe inferius, tibi tamen dicare viſum eſt, cum quod Fabii magna pars, etſi lacera deformataque pridem alterius, cujus diligentiæ & hoc beneficium tandiu debuimus, adſignatione tua quodam jure facta eſt, adeo ut nunc reddi potius, quam donari videatur: tum quod in eo Senatu primas tenes, in quo hujuſce ſtudii fructus percipitur maximus, non ex honorariis, & (ut quidam veterum, ſed paulo acerbius & iracundius dixit) advocatorum ſtipe, ſed ex animo & contemplatione ac ſcientia, præcipue vero ex illa incredibili voluptate, quæ liberis & ingenuis mentibus inſita eſt, benefaciendi pluribus non amicis modo, ſed quibuſlibet, qua nihil eſſe puto quo ad Deum homines propius accedamus. Fuit & illa mihi propria cauſſa, quod ſtudiis noſtris, & literarum nomine & paternæ amicitiæ recordatione pro tua ſumma gratia atque humanitate hactenus favere viſus es: & ut in poſterum magis ac magis faveas, erit tibi hoc, ſi placet, gratitudinis atque obſequii mei pignus, ſi non dignum amplitudine tua, certe profeſſione noſtra ſaltem pro tempore non indignum. Bene vale Præſes ampliſſime. Lutetia Pariſior. Kal. April. rebus prolatis CIↃ IↃ LXXX.

PETRUS

PETRUS PITHOEUS
PETRO NEVELETO DOSCHIO,
Sororis filio.
S.

QUÆ requiris, altioris ſunt indaginis, & majus otium deſiderant. Interea tamen quæ de iis in mentem venerunt pro tempore hæc habet.

Declamatio aut Suaſoria eſt, aut Controverſia. Auctor dialogi de oratoribus. Nempe duo genera materiarum apud Rhetores tractantur, Suaſoriæ, & Controverſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem, & ſi * tanquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur: Controverſiæ robuſtioribus aſſignantur: Fabius lib. 2. cap. 1. Suaſoriæ, inquit, apud Rhetorem materiæ ſunt inter rudimenta dicendi. Seneca, lib. 6. Controv. de Severo Caſſio: Aiunt eundem non tam bene Suaſorias quam judiciales Controverſias dicere. Sic apud Græcos Anaximenes Judicialem & Concionalem generales cauſarum partes eſſe voluit. Fabius, lib. 3. cap. 4.

Suaſoriarum Senecæ titulum qui non probant, & Laudabilia inſcribi malunt, auctorem arguunt qui ſuum ipſe librum ſic appellavit.

Demonſtrativum genus, quod Ariſtoteles, & alii plerique ἐπιδεικτικόν, Hermogenes vocat πανηγυρικόν, magis ad Suaſorias pertinere videtur, Fab. lib. 3. cap 8. Et quanquam locus nullus, aut felicius, aut ſæpius à Caſſiodoro tractari dicatur in ſcholis, quam laudis, aut vituperationis, ut qui ſit communis omni dicendi generi, demonſtrativæ tamen materiæ appellationem jam inveterata ignoratione ſublatam Emporius rhetor ait. Interdum tamen & hoc genus controverſiarum eſt, ut legum laus, & vituperatio apud Græcos, apud quos earum lator ad judicem vocatur, ut Fabius ait, lib. 2.

 cap. 4.

cap. 4. Romanis pro concione ſuadere, aut diſſuadere moris fuit. Itaque apud eos & hæc proxime ad Suaſorias accedit, ut apud Quintil. declam. 255.

Προσομιλητικὴ *Platonica, ut à forenſi ratione, ſic à ſcholæ ſecundis exercitationibus disjuncta eſt; utpote privatis ſermocinationibus accommodatior & ad Dialecticam magis pertinet.*

Sermo extra Controverſiam eſt, & præcepta artis continet in themate propoſito, quæſtionis, & diviſionis, quæ pene hoc proprium habet oſtendere oſſa & nervos controverſiæ, & ut ſic dixerim, ipſam controverſiam ἀνατομίζειν *finitionis, tractationis, interdum & coloris, prout thema exigit: ſed actionis ipſius & quod ad perſonam agentis attinet, & quod ad agendi modum.*

Tractatio non illa quam M. Tullius in collocatione verborum ponit ſed quæ proprio nomine à poſterioribus, Rhetoribus ſic appellata eſt, videtur fuiſſe loci communis, & à quæſtione diſtinguitur. Seneca lib. 1. Controverſ. Adjecit quæſtionem Gallio alteram, an abdicari poſſit jam adoptatus ob id vitium, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptanti. Hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quam quæſtio. Quæſtio controverſiæ pars eſt, ut & diviſio. Idem Seneca proœmio lib. VII. *de Albutio: Raro totam controverſiam implebat: non poſſes dicere diviſionem eſſe, non poſſes declamationem, tanquam declamationi multum deerat, tanquam diviſioni multum ſupererat. Paulo poſt de eodem: Erat & illud in argumentatione vitium, quod quæſtionem non tanquam partem controverſiæ, ſed tanquam controverſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam probationem habebat, ſuam excuſationem, ſuos exceſſus, ſuas indignationes, epilogum quoque ſuum. Ita unam controverſiam proponebat, plures implebat. Quid igitur? omnis quæſtio per numeros ſuos implenda non eſt? eſt quidem, ſed tanquam acceſſio, non tanquam ſumma.*

Prælocutio Senecæ ſermo eſt, interdum & ſedentis ut lib. 1. Controv.

Controv. de Portio Latrone: id quod nunc à nullo fieri animadvertimus, ſemper fecit: antequam dicere inciperet, ſedens quæſtionem ejus quam dicturus erat Controverſiæ, proponebat. Et in proœmio l. III. *Silo Pompeius ſedens, cum facundus & diſertus & literatus haberetur, ſi proclamante dimitteret, tam male declamabat ut videar non male optaſſe quum dixi. Numquam ſurgas. Idem l.* VII. *de Albutio Silone Novatienſi: Incipiebat ſedens, &c. De quo & Suetonius libello de Illuſtrib. Rhetor. Solitus, inquit, propoſita controverſia ſedens incipere, & calore demum provectus conſurgere ac perorare, declamavit autem genere vario modo ſplendide atque adornate, tum ne uſquequaque ſcholaſticus exiſtimaretur, circumciſe ac ſordide & tantum non trivialibus verbis. Sic is locus cum ex veteri meo exemplari, tum ex doctiſſimi Fabri noſtri conjectura reſtituendus eſt.*

Præfatio non ſolum extra controverſiam, ſed etiam extra ſermonem controverſiæ fuit. Fabius lib. VIII. *Inſt. c.* III. *Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum, an, Gradus eliminat, apud Accium in tragœdia dici oportuiſſet. C. Plinius lib* IV. *Epiſt.* XI. *de Licinio Valeriano, Et de fortuna præfationibus ſe vindicat.*

Altercatio cujus præcepta tradit Fab. lib. VI. *c.* V. *tota mihi videtur fori potius eſſe, quam ſcholæ: ut non immerito ſuſpectum habeam quod Rodolph. Agricola lib.* III. *de Invent. Dial. c.* XV. *& lib.* II. *c.* XII. *jactat habere ſe M. Fabii Altercationum librum unum, quem ego Antiphontis librum eodem jure dixerim quo Gallio pater Othonis Junii libros Colorum. Quanquam ſcio habuiſſe non Rhetores modo ſed & Oratores ipſos locorum communium commentarios, ut Ciceronem in vitia, itemque proœmiorum ſive initiorum volumen à Quintiliano laudatum, cujus ipſe lib.* XVI. *epiſt. ad Atticum meminit, exemplo ſcilicet Demoſthenis. Nam ejus extant* δημηγορικὰ προοίμια *ejus generis quod à Sulpitio Victore & Hieronymo galeatum, ab aliis vulgare dicitur.*

 Hujuſ-

Hujuſmodi etiam fuerunt Q. Hortenſii loci communes, & Domitii Afri de Teſtibus libri duo apud eundem Quintilianum lib. II. c. I. & lib. V. c. VII. & illi ipſi colorum Othonis Junii quos Seneca irridet. Sed & pericula illa ſententiarum apud Fabium lib. II. c. XI. & lib. X. c. I. Et codicilli ſive manualia, quorum Paullus Ægineta in præfatione meminit, & Fabius ipſe ſub finem lib. X. Quin & pueri ipſi Commentarios ſuos habuerint: in quos ea congererent quæ aliis declamantibus laudata eſſent, ut ait idem Fabius lib. 2.

Declamationes aut ſunt Tractatæ, aut Coloratæ:

An Tractatæ quæ aliquotiens tractatæ ſunt? ut apud Quintilianum noſtrum Declam. 261. Coloratæ verò, quarum thema ab ipſo declamatore primum fingitur?

An Coloratæ illæ quæ à M. Fabio Figuratæ controverſiæ. Philoſtrato in Polemone ſophiſta ἐσχηματισμέναι ὑποθέσεις *dicuntur, & ab eodem Fabio exponuntur lib. IX. Inſt. cap. I. his verbis, Zoilus id ſolum putavit ſchema quo aliud ſimulatur dici quàm dicitur, quod ſane vulgo quoque ſic accipi ſcio. Unde & figuratæ controverſiæ de quibus poſt paulo dicam, vocantur. & poſtea: Jam ad id genus quod & frequentiſſimum eſt, & expectari maxime credo veniendum eſt, in quo per quandam ſuſpicionem quam non dicimus, accipi volumus non utique contrarium ut in Ironia, ſed aliud latens & auditori quaſi inveniendum, quod ut ſupra oſtendi jam fere ſolum ſchema à noſtris vocatur, & inde figuratæ controverſiæ dicuntur. Ejus triplex eſt uſus: unus, ſi dicere parum tutum eſt: alter, ſi non decet: tertius, qui venuſtatis modò gratia adhibetur, & ipſa novitate ac varietate magis quam ſi relatio ſit recta, delectat. Ex his quod eſt primum, frequens in ſcholis eſt. Hieronymus epiſtola 66. ad Rufinum: Præfatiuncula tua oblique, immò aperte petor: qua mente ſit ſcripta, tu videris: quid intelligatur, & ſtultis patet. Poteram & ego qui ſæpiſſime figuratas controverſias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed abſit à me, ut quod in te reprehendo, imiter.*

Ad

Ad has & illa Senecæ pertinere videntur lib. I. *Controv. ſed corrupta: Albutius figuram diviſit in controverſiam, & quæ de ſchemate ex Portii Latronis ſententia ſcribit ſub finem proœmii. Et in proœmio* VII. *de Albutio, Figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe.*

Atqui hæc quoque tractatarum communia ſunt: & in Tractatis ut figuras & ſchemata, ſic colores adhiberi certum eſt, ut apud ipſum Quintil. Declam. 285. & 384. *quæ inter Tractatas numerantur. Quin & Colores ſenſus ſive ſententiarum, ſunt ſchemata: irriſuſque eſt ob id à Fabio lib.* IX. *Cornelius Celſus, quod verbis & ſententiis figuras colorum adjicere voluerit.*

An Coloratas dicemus ejus figuræ ſive thematis controverſias quod à Rhetoribus παράδοξον *dicitur, id eſt, ut M. Fabius & Sulpitius Victor interpretantur, admirabile, ut Auguſtinus, malæ opinionis? quod genus thematis omnino colorate tractandum eſt, & ut Seneca lib.* 2. *Controv. in ſpecioſo juvene cum uxore in cubili deprehenſo dixit, ſuſpicioſe. Idem Fabius lib.* IV. *cap.* II. *Sunt quædam & falſæ expoſitiones quarum in foro duplex eſt genus. Alterum quod inſtrumentis adjuvatur, ut P. Clodius fiducia teſtium qua nocte inceſtum commiſerat, Interamnæ ſe fuiſſe dicebat: alterum quod eſt tuendum dicentis ingenio. Id interim ad ſolam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici Color: interim ad quæſtionem.*

Quæri à pluribus non immerito poteſt, & quæ ſint illæ Rhetorum declamationes quas ab Hieronymo continuas appellari ſolitas legunt in libello Sacerdotis, quem Caſſiodorus ſe collegiſſe ait, quique Bedæ nomine amplior editus eſt: verba hæc ſunt: ὁμοιοτέλευτον, *id eſt, ſimilis terminatio dicitur figura, quotiens media & poſtrema verſus ſine ſententiæ ſimili ſyllaba finiuntur, ut*

Eos reduci quam relinqui, revehi quam deſeri malui.

Hac figura poëtæ & oratores ſæpe utuntur, ut

Pervia diviſi patuerunt cærula ponti, &c.

Et hujuſmodi orationes eſſe reor quas Hieronymus continuas (ſive ut quædam impreſſa exemplaria habent, cachinnas) Rhetorum declamationes appellat. At ego in veteribus ſchedis lego Concinas Rhetorum declinationes: in aliis, Concinas declamationes: ut dubitem an concinas declinationes dixerit concinentes flexus & terminationes ſententiarum, id eſt, ſimiliter cadentes clauſulas & eodem deſinentes modo, ſive ſimilem ſententiarum aut dictionum finem: an cincinnos declamationis, ut auctor dialogi de Oratoribus *Calamiſtros Mæcenatis, qui homœoteleutis & homœoptotis maxime conſtant, & M. Tul.* III. *de* Oratore, *Cincinnos oratorum & poëtarum. De utroque ſuſtineo.*

Declamationis vero præcepta colligi poſſunt ex Annæi Senecæ patris controverſiis, & ſuaſoriis ex utroque Quintiliano, itemque Petronii *Arbitrii Satyrico &* C. *Plinii Epiſtolis quibuſdam, quæ ab alio nihil opus eſt ut requiras, cum tibi ipſe præſtare & poſſis & debeas. Bene vale. Raptim.* II. *Non. April.* CIↃ IↃ LXXX.

P. ÆRO-

P. ÆRODIUS, CHRIST. THUANO
Primi Galliæ Senatus primo Præſidi
SALUTEM.

CUM ipſius non ſolum Quintiliani teſtimonio, ſed ex ſcriptis aliorum, ſub ejus nomine, diverſa Declamationum volumina, Sermonumve & Altercationum certum eſſet extitiſſe, ac etiam uſque ad tempora Rodolphi Agricolæ perveniſſe: mirabar quid eſſet, cur aut tam citò, quaſi repentinò periiſſent, aut neſcio quo malo, inter hominum manus non amplius verſarentur. Nullus enim jam dubitaverit, opinor, ad Coloratas Quintiliani Declamationes, Juvenalem illius diſcipulum alludere, cùm ait,

Dic aliquem nobis, dic Quintiliane colorem.

Et hæc adeò diſertè ab eo ſcripta, Homo neque alieni matrimonii abſtinens, neque ſui cuſtos, &c. quæ Lactantius Firmianus libris ſuis retulit, non minimam mihi cupiditatem ea legendi afferebant, unde tam præclara ſumpta viderentur. Id certè ne hodie quidem accidit: ſed in una harum fuiſſe Declamationum, quæ has præceſſerunt, quas in lucem edimus, planè nunc auſim affirmare. Quid verò cùm in eum Agricolæ locum incidi, de Inventione dialectica lib. 3. cap. 14. ubi Quintiliani ex ea tranſcribit Declamatione verba, quæ inſcribitur, inquit (& extat hodie) Ignominioſus contra tres rogationes? quæ ita profectò ſuo nitore, & Quintilianeo dicendi genere, mihi auctorem ſuum redolere videbantur, ut tum eas Declamationes & cœperim efflagitare magis, & in ea me, cum pleriſque aliis doctioribus, opinione confirmare, ſuppoſitas & adulterinas eſſe vulgares illas Cæci, Parietis deal-

bati, militis Mariani Declamationes (de quarum ſummis & argumentis nuſquam in inſtitutionibus meminit) latere autem, necdum eas infantium more ſaltem expoſitas, quæ veræ illius eſſent, legitimæ & naturales. Nihil aliud eſt Declamatio (ipſe inquit Fabius) quam forenſium actionum meditatio. quo genere Tullium ipſum, cæteroſque omnes tum Græcos, tum Latinos oratores, ad pugnam forenſem velut præpilatis ſe exercuiſſe, notum eſt exemplis. Ideoque cùm è medio foro, ab iis qui diutius in eo verſati eſſent, multa in ſcholam traducta veriſimiliter viderentur, quæ ad jus judiciorumque veterem morem & conſuetudinem pertinerent (quod unum ex Cicerone & hoc noſtro Quintiliano, præſertim in tanta Romanorum auctorum penuria, peti poſſit) mirum eſt, ſi hoc Declamationum opus (utinam integrum) unice nobis reſtitui, ac veluti captivum poſtliminio reverti, aut redimi cupiebam? Amiſſa potiundi ſpe, langueſcit amor. Sed ecce nihil minus mihi cogitanti, noviſſimis potiſſimum turbulentis & irreligioſiſſimis his temporibus, cum undique totis uſque adeo turbatur agris, cum è patrio & pacato ſolo ſit hoſticum, nec jam linguæ aut animi religionis ergo (ni calumnia magis) pars corporis cæca & fera (ut Cyrus ait apud Xenophontem) manus videlicet immaniter & impure conſeruntur, dumque ſilent leges inter arma, viſo tamen, ut alias ſæpè, ſed tum melioribus avibus, meum Auratum. quamquam is me ſuum verius poſſit dicere, cui debeo plurimum. Illic poſt varios ſermones, cum in quendam depravatum Lyſiæ locum mecum incidiſſet, ac forte, quia juris erat quæſtio, fœliciter ſatis (ut quidem ei videbatur) eum conjectura quadam reſtituiſſem: At vero (inquit) harum ad inſtar, quæ tam breves ſunt acutæ, Lyſiæ orationum, Quintiliani tibi Declamationes habeo, quæ ſi omnino emendari, non niſi certe à Juriſperito poſſint, atque adeo perſpicaci. ἔργον (inquiebat) οὐ φαῦλον, ἀλλὰ ὀξὺ βλέποντος. Quid pluribus opus eſt? E biblio-
theca

theca ſua mihi profert has Quintiliani reliquias. Video θέματα: verba legum audio: agnoſco plura è medio jure deprompta. Traditum igitur volumen accipio lubens: ſed non eo imprimis animo, ut unquam mihi tantum aſſumerem, quantum exiſtimant, ſed amice, me hodie amici mei præſtitiſſe. Nam ut primum lineam lego unam aut alteram, *Cœlum undique, & undique Pontus*: nulla fere cohærentia, confuſa, indiſtincta, manca, corrupta ac tranſpoſita omnia, ut jam mirari deſierim, licet excuſum opus Lutetiæ per Joannem Parvum, anno Chriſti M. D. IX. tamen quaſi deſperatum, & pro derelicto habitum, legi, & in manibus haberi deſiiſſe. ut teſtamentum id deſeri, ac deſtitui dicimus, quo aperto ſigna confuſa & conturbata conſpiciuntur. Hoc adeo, quo vitio evenerit, ex Thadæi Vgoleti epiſtola, quam hic apponi juſſi, cognoſci poteſt. Sed omnino quam fœda eſſent omnia, niſi qui ſimile meo exemplar habuerit, nullus abundè judicabit. Ergo perquiro prius undique, num manuſcriptum, aut ſaltem alterius editionis librum invenire poſſem. Unum modò F. Bitaldus amicus & familiaris meus ex ſorore affinis, mittit ad me, repertum Andegavi, & excuſum Parmæ anno Dom. M. CCCC. XCIIII. ſed ne ulla quidem literula à primo differebat. Quid igitur? non colligemus, ſi id in ſtatuis uſurpatur, ne Quintiliani quidem rudera? Expoſtulant itaque amici, ut quando nulla ſpes ſit exemplaris veteris, quicquid tamen judicio vel conjectura poſſem, hoc Quintiliano piè concederem: neve paterer has forenſes meditationes, ego qui in foro verſari vellem, iterum ſupprimi & obrui: me nullam fori, in quo tum nihil agebatur, habere excuſationem: quin ut aliquid in eo maximè ageretur, qua ſum ætate, nullos adhuc ob frequentiam poſtico me fallere clientes. Non eſt munus hoc tam impar, à me rejiciendi locus: nec mihi quod C. Lælio conceditur, qui cauſa ampliata, cùm exiſtimaret ſe ultrà nihil poſſe, cenſebat cauſam ad

Ser.

Ser. Galbam deferendam. Victus ergo non tam procul-dubio precibus, quam multorum virorum auctoritate, tum cum etiam (ut minus mihi vitio verti poſſit) omnes omnia veterum inſtituta & monumenta reſtituere & reponere videri volunt, Quintilianum, quam poſſum, tandem cunctando ipſe reſtituo, ac in lucem ex miſera conditione, quaſi in libertatem aſſero, vindico: ſic tamen, ut quoniam nullis, niſi ex ingenio noſtro (quod ſentio quam ſit exiguum) tanquam è domo adductis probationibus, nec abſque ulla codicis alterius fide, veluti ſponſore, aſſiduoque fidejuſſore judicium agitur: cæteri liberum habeant, quid omnino ſequi, & pro judicato habere velint. Quid præſtiterim non meum eſt dicere. Hoc unum affirmare auſim, cum aliqua nunc delectatione & utilitate has Declamationes legi poſſe, quæ vix antea poterant, etſi extitiſſent. Sane cùm intelligerem id, quantulumcunque ſit, quod præſtiti, viris doctiſſimis ſatis approbari: inter quos honoris & virtutis cauſa nomino I. Ferrerium, F. Balduinum, B. Briſſonium, L. à Quercu (quorum in his judicio & opera ſane quam uſus ſum familiariter) facile permiſi in lucem id exiret, cum aliquot meis ad obſcuriores locos notis & animadverſionibus: in quibus, ne quoque longior eſſem, caſtigationum & emendationum noſtrarum cauſam & rationem fere non attuli, quod unaquaque Declamatione lecta ſemel ac iterum, facile bene judicanti apparebit, cur unumquodque aut immutaverim, aut addiderim, aut ſubtraxerim. Omnibus ſatisfacere difficile eſt. Ergo ut à Varrone dicebatur, Si quis quid ignorat, diſcat: ſi quis ſcit, nunc ubi labar, obſervet. Sane non committam unquam, ne, dum alii melius quid afferenti non gratuler, ipſi Quintiliano potius, bonam ſui partem ſupprimendo, juriſque ſtudioſis invideam. Voluerunt neſcio qui ejus auctoritatem minuere quondam: ſed quo erunt ore vel ſtomacho, quibus ne quidem placet Ariſtoteles? *Faciant næ intelligendo, ut nihil intelligant.*

Id

Id unum vereor magis, ne merito (Præſes ampliſſimi ordinis) arroganter & temere feciſſe me exiſtiment, qui tibi potiſſimum hoc opus dedicare, & ſub titulo tanti nominis in vulgus emittere non dubitaverim, quaſi & ſummæ rerum, judiciiſque tibi tam valde occupato, vacet hæc legere: aut ſint hujuſmodi (ſi legere per Remp. liceat) quæ tantæ auctoritatis, prudentiæ, virtutis, eruditionis, & excellentiæ viro offerantur: quem ita non minus perite & recte de omni ſcientiarum genere, quam ſancte & religioſe in Senatu de jure ambiguo ſtatuere & judicare, cum ſumma audientium admiratione conſpicimus: ac quem denique hujus vere Fabii oratorem poſſumus appellare, qui vir profecto civilis ſit, publicarum privatarumque rerum adminiſtrationi accommodatus, qui regat conſiliis urbes, fundet legibus, judiciis emendet. Hunc tu remotiorum (inquient) ſubſelliorum Advocate, tam eximium Cenſorem, & ſeverum judicem non reformidas? neſcis hunc Sacroſanctum? nec eum temere appellari aut interpellari poſſe, niſi quod fraude & detrimento fiat? Sed & ſi totum eſſet meum hoc opus, qua te ſcio eſſe comitate, humanitate & facilitate (quæ plus eo laudari ſolet, quo gratiam, opes, & potentiam nacta eſt) quali etiam animo cupidam juventutem te ſcimus amplecti, ut non minus debere ſe tibi merito præ ſe ferat, quam ſe M. Craſſus Q. Maximo, qui cum adoleſcentulus in initio accuſationis (ut te judicia tenente, non ignorantia plerumque, ſed ſtupore accidit) exanimatus eſſet, continuo concilium dimiſerit, ſimul ac eum fractum ac debilitatum metu conſpexerit. Hæc, iterum dico, ſi de te ſola cognoſcerem, omneque hoc munus ex me proficiſceretur, ne quidem horum reprehenſionem pertimeſcerem. Sed ille ipſe Quintilianus eſt, qui ſeſe clientelæ tuæ dat, dicit, addicit: Quintilianus ſua ætate vir inter alios optimus, orator eloquentiſſimus, Domitiano Auguſto familiariſſimus, ſenex in hemicyclo ſedens more majorum, totius Romanæ nobilitatis

bilitatis præceptor & moderator: Tibi olim Patrono omnium ſolertiſſimo & facundiſſimo: ſi conſilii tui copiam faceres, ut M. ille Manilius tranſverſo ambulans foro, peritiſſimo & conſultiſſimo: nunc Præſidi verè primario, nec Regi ſolùm Reginæque jucundiſſimo, ſed Patritio ſacrique conſilii Comiti. Quid? ſe Fabius Thuano commendat. eum jam apud te, cùm ſedebis, laudari ſinito. Illius ergo eſt, non mea liberalitas. Sed ſi quid ad me attinet, nulla alia verborum utar, vel obteſtatione, vel præparatione, qua nec quidem uti neceſſarium exiſtimavit Ariſtoteles, apud bonos & æquos judices: at unum id dixero, Cùm in lege Deditionis nihil Quintilianus de ſe receperit, tranſit ad te velis nolis quantulumcunque de meo eſt, indiviſa videlicet opera, & induſtria. Hanc ſi æqui bonique conſulas, cumulate mihi ſatisfactum arbitrabor. Bene vale. Lutetiæ Pariſiorum, XIIII. Calend. Auguſti, M. D. LXIII.

Thadaeus Ugoletus,

GEORGIO ANSELMO NEPOTI,

Viro Eruditiſſimo S. P. D.

M. *Valerium Probum grammaticum acutum & diligentem, quam pluribus contractis exemplaribus veteres libros mendoſos, & ob id propè neglectos, emendare, diſtinguere, adnotare ſolitum accepimus: nec ulli prætereà grammatices parti deditum. Hunc morem ſive temporum incuria, ſeu doctorum penuria, diu intermiſſum, & penè aboletum, paulo antè Laurentius Valla vir eloquens & eruditus, cùm in aliis, tum in Liviana emendatione revocavit. Multi quoque ætatis noſtræ celeberrimi nominis viri, & utriuſque linguæ doctiſſimi, hunc æmulati, non minimum adminiculum liberalium artium ſtudioſis attulerunt. Quorum exemplo cùm me provocares, ut M. F. Quintiliani, Quintiliani (ut opinor) Inſtitutionum oratoriarum ſcriptoris, avi: Declamationes (hoc eſt forenſium actionum meditationes) quæ diu in ruinis linguæ Latinæ delituerant, emendarem: quò forenſis eloquentia, quæ multis annis evanuit, his fundamentis reſtauraretur: aut ſaltem qualeſcunque apud me eſſent, impreſſoribus quotidie efflagitantibus, traderem, nec in arca ſtrangulatas tenerem: quemadmodum hi quos feſtivè & eleganter (ut omnia)*

βιβλιο-

βιβλιοφάγους appellitare ſoles: in hoc quàm lubenter adquievi, in altero enixè repugnavi. Nam cùm trifariam exemplaria depraventur, appoſitione, aut commutatione, aut ſubtractione: multaque hujuſmodi eſſent in his libris corroſis, ſquallidis, ac carie obſitis, utpote nuper è ruderibus erutis, quæ ex unico exemplari emendare deſperarem: malui ut, qualeſcunque eſſent, tuo auſpicio in lucem poſtliminiò redirent: quàm à tineis (ut major earum pars) corroderentur. Confuſas tamen anteà leges, argumenta, declamationes, ſermones (ne beneficium noſtrum gratia ſua fraudemus) ſeparavimus: & in priſtinam formam redigere curavimus. Correximus etiam nonnulla librariorum vitia, temporum nequaquam: multa intacta omiſimus, ne fortè magis depravaremus. B. V.

M. FABII

M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONES

. . manifeſtum eſt, & in hac tamen civitate extra controverſiam præcipue . . poſitum . . eos qui à ſe homines occiſos eſſe fateantur teneri lege. qui diſtingues igit . ſa . ere. Occidiſti adulteros. Quis igitur dubitat hoc in civitate à legibus permiſſum? Adulterum, inquit, cum adultera liceat occidere. Quid aliud feci? ſed non licuit occidere tibi. & in hoc omnem calumniam ſuam contrahit . negat mihi licuiſſe occidere: primum, quod jus civis non habuerim eo tempore quo exul eram, nec ad me jura pertinuiſſe, quod exulo. Si in perpetuum exilium miſſus eſſem, forſitan poſſet de hoc quæri, an ad leges pertinuerim, cum illud ex lege fieret quod exularem. Quinquennale vero exilium dubium eſt quin .

. . . . proceſſerit abſente me neque erat cauſa propter quam vis inferretur ei qui imprudens occidiſſet . non [1] damnabatur animo, aut ſceleris ea poena

IN hac editione veteris exemplaris fidem ſequuti ſumus: nihil adeò conjecturis datum eſt, aut alienis, aut noſtris: quibus hic ſuum potius locum aſſignavimus, ſimul & emendationibus errorum quorundam ex his qui inter relegendum occurrerunt, præcipue vero ex diſtinctionibus, quas in hujuſmodi argutiis apte & convenienter notare non cujuſvis eſt hominis, ut facile operis eam culpam ignoſcam, in qua, ut verum fatear, ne mihi quidem ipſe ſatisfeci: omnia notare nec animus, nec otium fuit. Dabunt veniam æqui lectores, imo & gratiam de beneficio habebunt: cæteros nihil moramur. Illud verò admonere viſum eſt, in veteris exemplaris initio unam tantum, aut alteram paginam deſideratam, quod & quaternionum ſigna & declamationum ad finem adſcriptus numerus ſatis arguunt. Novem tamen nondum hactenus editarum nova acceſſio de reliquis, quas intercidiſſe dolemus, ſpem fortaſſis non vanam cupidis earum dabit. *Pithæus*.

1 *Damnabatur animo.*] Malim, *animus*: & paulo poſt, *jus rediiſſe. Si.* Idem.

ea pœna erat, ſed ut pertinuerit, inquit, ad te lex . . . tamen tibi non licuit, cum ad occidendum venire non licuerit. Lex enim quinquennio te jubet exulare puta me contra jus rediiſſe ſi in præſentia . tanquam contra jus rediſſem . Non tamen mihi objicere debes quod occiderim, ſed quod . tingente feciſſe contra leges . contra illam tamen legi feci . ad judicium pertinet . ſic etiam redire mihi licuiſſe . hoc rerum . occidere licere. . Ergo lex qu . . ſignificat omnia . . . quæ adverſus adulteros ſcripta eſt, ut contra alias leges . . ab exilio, nec homines occidere licuit: ſed quemadmodum homine . . erant ita rever . .

SERMO.

Locus patens, quomodo, quantum liceat adverſus adulteros, ſed in hac controverſia facere oportet in communibus fere, ut quoties communem dixerimus locum, ad proprium revertamur. Communis eſt locus adverſus adulteros omnes. Proprius, adverſum hos adulteros.

DECLAMATIO.

Itane mulier impune peccaſſit, quæ calamitatem viri ſui pro occaſione habuit . bus erat, cui quinquennium breve videbatur: æquale enim illud fuit adult. . . . narrabatur cujus opinio . . dum frequens, ſed pene continuum ac perpetuum fuit. Ne quis autem exiſtimet cum adult . . unius tantum vindicandum . ad exemplum totius civitatis.

CCXLV.

CCXLV.

QUI DEPOSITUM INFICIATUS FUERIT, QUADRUPLUM SOLVAT. Qui filium luxurioſum relinquebat, [1] pecuniam apud unicum depoſuit, & mandavit ut redderet emendato. [2] Petit adoleſcens pecuniam. * ille quadruplum petit.

SERMO.

. . *videtur hic adoleſcens* . . *tamen aſper exactor* . *quoniam perſona nobis proponitur amici, & amici hoc ipſo de quo agitur probati. Nam ita facilius oſtendemus omnia eum feciſſe adoleſcentis iſtius cauſa ſi ne reus quidem uſquam ad odium compellitur.*

DECLAMATIO.

DEPOSITUM QUI INFICIATUS FUERIT, QUADRUPLUM SOLVAT. Inficiari, eſt depoſitum nolle ſolvere. Itaque ne actio quidem hæc dari poteſt niſi adverſus eum qui damnatus fuerit. Eo enim tempore quæratur neceſſe eſt, an habeat pecuniam, & an inficietur: neque omnino quadruplum ſolvere debet, niſi ſimul convictus, quare ſi hanc tantum negaſſet aliquando, & poſtea obtuliſſet, non tamen poterat videri quadruplo obligatus, cum hoc ipſum quadruplum cum ea ſumma habuerit, quæ negatur. Quid ſi & abſolutus eſt hoc judicio cum in quadruplum damnari poterat? neque enim ideo debet quadruplum ſolvere, quia potuit ne ſimplum quidem [3] ſolvere, ſi ipſam pecuniam quæ à patre tuo apud amicum . . velles, non liceret tamen tibi rem judicatam retractare. Hoc ergo fieri poteſt, ut rem non potueris repetere, [4] pœnam rei petas?

SERMO.

Hæc circa jus, illa circa æquitatem. Qui quadruplum ab inficiatore petit, illa dicere ſolet. Oportet pœnam eſſe avaritiæ, & affici ſupplicio cupiditates. Neque enim aliter fides conſtare potuerit apud omnes,

1 *Pecuniam apud unicum depoſuit.*] Scribe: *apud amicum.* Mox: *perſona nobis proponitur amici.* Gronovius.

2 *Petit adoleſcens pecuniam.*] Scribe: *Reddit adoleſcenti pecuniam. Ille quadruplum petit.* Idem.

3 *Solvere, ſi ipſam.*] *Solvere. Si ipſam.* Pith.

4 *Rei petas.*] An potius? *repetas.* Idem.

omnes, niſi metu [1] *contineatur. Depoſitum hoc eo magis vindicandum, quod fere ſecreta ſunt citra probationem: non poteſt omnino in hoc arguere avaritiam.*

DECLAMATIO.

Depoſitum quo tempore petiſti luxurioſus adhuc, ſi noluiſſes confiteri, haberes pecuniam, nondum tamen debebatur. Non eſt in depoſitis ſimplex conditio. Deponitur aliquid, quod quandocunque repetitur, reddendum eſt. Deponitur aliquid in tempus. Hoc quomodo depoſitum erat? ut acciperes cum luxuriari deſiſſes. Quo tempore repetebas, adhuc luxuriabaris. Non debebatur ergo, nec poteſt videri inficiatum quod eo tempore negavit, quo illi extorqueri non poſſet vel confitenti. Quare tamen negare maluit quam hoc jure uti? Quoniam te luxurioſum, ſpes adhuc pecuniæ faciebat. Annon hoc eſt quod te fecerit frugi? Didiciſti tibi pecuniam . . . & labore ſervandam. At mehercule vereor ne cito obtulerit. [2]Sine dubio te diſcuſſam luxuriam vis probare avaritia, [3]& hæc ipſa accipiendæ pecuniæ fames alias videtur prodere cupiditates. Satis erat homini frugi quod accepiſti. Itaque & alias quoque conditiones frugalitati tuæ ponit amicus paternus, ſi vixeris quomodo videris feciſſe, ſi tenendi potius patrimonii quam auferendi habueris curam, eſt adhuc quod tibi poſſit tribuere patrimonium paternum: ſed adhuc habet ſuum.

CCXLVI.

1 *Contineatur. Dep.*] *Tentatur: dep.* Idem.

2 *Sine dubio te diſcuſſam.*] Lege: *Sine dubio te decuſſiſſe luxuriam vis probare avaritia.* Imitatur M. Cœlium ad Ciceronem ep. 13. *Cætera porro, quibus adhuc ille ſibi parum utilis fuit, & ætate jam ſunt decuſſa & conſuetudine.* Ita legerem, vel abſque ſcripto eſſet Palatino. *Decurſa* ineptum. *Gronov.*

3 *Et hæc ipſa.*] Malim, *At hæc*, & paulo poſt, *tribuere, pat. paternum: ſed.* Pith.

CCXLVI.

Soporatus fortis privignus.

Qui fortiter fecerat, bello imminente ſoporem ab noverca ſubjectum bibit. Cauſam dixit tanquam deſertor abſolutus accuſat novercam veneficii.

DECLAMATIO.

ETiamſi, judices, eventus proximæ cauſæ ſatis videri poteſt etiam in hanc quoque pronuntiaſſe, primum tamen doloris mei profeſſionem diſſimulare non poſſum, quod novercam ante accuſare non potui. Debeo quidem ſententiis judicum omnia: homo tamen graviſſimam injuriam paſſus, adhuc tantum abſolutus ſum. Verum me quamvis præcipue in hoc judicium agat ultio talis, illud quidem periculum fallit: hodie conſtituetis an merito abſolutus ſim. Inter ſumma diſcrimina reip. non fuit venenum . . . .

. . . . ego deſerui. ſi quis autem ad hanc præteritorum indignationem adjicere etiam formam ipſam judicii poteſt, illud certe eſt quod nulla poſſit tollerare patientia, quod ſe mihi contendit noverca beneficium dediſſe, vos æſtimabitis quid de perſona hac ſentiatis. non feciſſet hoc mater. certe quod mihi ſatis eſt, pater non fecit.

SERMO.

Quotiens finiendum erit, primum intueri debebitis, quid utraque pars velit: deinde, id quod vult, quam breviſſime complecti. Quare negat venenum eſſe [1] *qui pro reo dicit? quia non occiderit, neque ſit mortiferum. Quare dicit venenum eſſe qui accuſat? quoniam medicamentum ſit, & efficiat aliquid contra naturam. Ergo non eſt ſatis id modo videri venenum quod occidat. ſed hæc omnia venena ſunt. ad tuam quidem finitionem etiam mortiferum iſtud erit. Nam cum id ageres ut dèſererem, deſertorem pœna ſequatur, etiam id quod deeſſe huic medicamento videbatur, adjiceres.*

DECLA-

1 *Qui pro reo dicit.*] Lego, *pro rea.* Gron.

DECLAMATIO.

Veneficii accuſo. Veneficam dico, quæ ſoporem dedit. Unde tibi in hos uſus venena? notiora ſunt quædam, pernicie & experimento deprehenduntur, adeo ut aliqua publice dentur. [1] Hoc quid eſt, quod tu vis vocari in tempus venenum, quo mens aufertur, quo corpus gravatur, [2] quo membra ſolvuntur. Sæpe in ſcelere virtutis eſt noſſe veneni modum eo magis quod videmus copia conſtare, quod temperamento quodam ut ſtetur citra mortem. Si quis accuſare te veneficii voluiſſet illo tempore quo ſane non vacabat, ſi protuliſſet corpus meum, quod non ſolum motu corporis familiæ conclamatione excitari non potuit, ſed belli tumultu, & fragore ſignorum, & trepidatione totius civitatis, victurum promitteres? Veneficium ſcientia docui, veneficium periculo docui: volo dicere & de animo. Potionem iſtam cui dediſti, quo tempore dediſti? Privigno dediſti. Si alio tempore dediſſes, deceptam te putarem, nunc excogitaſti potionem, quæ me lege occiderit. Equidem ſi me interroges, vixiſſe me illo tempore non arbitror. Quid enim, pro dii immortales, aut in qua parte naturæ locavit me noverca? Bellum mihi nunciatum eſt, [3] &[4] hominem quem non peregrinatio detinuit, non abſentia ulla à periculo civitatis relegavit, quid acti ſit manente me intra muros, commilitones mei narraverunt: Dicitur ingens fuiſſe prælium, commiſſa utrinque acies, dubia ſæpe victoria, & huc atque illuc ſpes inclinata, cum interim miles in quo plurimum fiduciæ, in quo maximum momentum videbatur, in nulla parte viſus auditur. Quid plus contin-

1 *Hoc quid eſt, quod tu vis vocari in tempus.*] Diſtingue & ſcribe: *Hoc quid eſt? quid tu vis vocari?* Reſpondet dein ipſe ſibi: *in tempus venenum.* Gronovius.

2 *Quo membra ſolvuntur?*] Et poſtea, *Potionem iſt. cui dediſti.* Pith.

3 *Et hominem, quem non peregrinatio.*] Lege: *Bellum mihi nuntiatum eſt, & homini, quem non peregrinatio detinuit, non abſentia ulla à periculo civitatis relegavit, quid actum ſit, manenti intra muros commilitones narraverunt.* Gronov.

4 *Hominem quem.*] Malim, *homini.* Pith.

contingere potuit hoſti ſi periſſem? non alio modo audivi bella quam avorum proavorumque temporibus. At ſi mihi detur emendatio præteritorum, utinam noverca illud ſtatim venenum dediſſet quo vita auferretur! illa potione conſumptum tota civitas ad rogum tuliſſet, celebraſſet laudes, etiam temporis diſcrimen multum attuliſſet admirationis. Illa dicerent homines, Non tuliſſemus hæc ſi vixiſſet. [1] Ego, inquit, tantum animo bono feci. Erubeſcite matres, quæ amplexæ armatos jam liberos, impiæ tamen jam eſtis mei exemplo. Inventa eſt [2] tota civitate magis amaret una quæ parceret noverca. Non dico de his adhuc quæ ſecuta ſunt: non illam judicii contumeliam. Interim tamen, quid mihi potuit gravius accidere? Quam ego, dii deæque, perdidi occaſionem? Obtulerat deus tempus merita geminandi: venerat dies approbandi, quod fortiter feceram, id non fortunam fuiſſe. Felices commilitones mei hoſtium terga vidiſtis, calcaſtis cadavera, victoriam publicam clamore læti retuliſtis: at ego quando pugnandum eſt, interrogavi, longamque illam novercæ noctem tandem emenſus non mente, non gradu conſtiti, ac mihi viciſſe cives meos accuſator indicavit. Videor ex magna parte, etiam approbaſſe cauſſam proximo judicio. Quo enim modo abſolutus ſum, niſi illa accuſatori dicerem, [3] vis tenuit, & devicta mens.

CCXLVII.

RAPTORIS DIVITIS BONA MARITI UXOR ACCIPIAT. Adoleſcens locuples rapuit, priuſquam optaret puella, miſit ad eam propinquos rogatum ut nuptias haberet. Auditis illa precibus, tacuit & flevit. Percuſſit ſe adoleſcens: prius quam expiraret, optavit illa nuptias, petunt bona propinqui & uxor.

SERMO.

Demonſtranda vobis eſt via. Videte quid utraque pars velit, quid utraque

1 *Ego inquit, tantum.*] Malim, *tamen*. & poſtea lego, *Inventa eſt, tota civitate una quæ magis amaret, una.* Pith.

2 *Tota civitate amaret.*] Scribe: *Inventa eſt tota civitate, magis matre, una, quæ parceret, noverca.* hoc eſt, una noverca, quæ magis matre parceret. *Gronovius.*

3 *Vis tenuit & devicta mens.*] Lege, *devincta.* Idem.

utraque pars dicat, & illud quam fieri poteſt breviſſime & ſignificantiſſime comprehendite. Utputa dicit hæc puella, uxor ſum. Nuptias enim optavi. Optando ſtatim maritum habere illum cœpi: neceſſe enim erat illi marito eſſe ſi viveret: [1] *nec tempore ut matrimonium, ſed jure. Hæc certè comprehendenda ſunt finitionibus. Dicit pars diverſa,* [2] *Non fuiſti uxor: non ſubſiſti cum illo: optione tradita quidem illi, ſed ſtatim quidem diſceſſit poſt vocem. Hæc finitione comprehendendum eſt. Uxor eſt quæ fœmina viro nuptiis collocata in ſocietatem vitæ venit. Tum non eſt tradita. Illa quid dicit?* [3] *Uxor eſt cujus cum viro matrimonium factum eſt. Pars diverſa hoc dicit, finitio interim dicitur falſa, interim parum plena. Nos neque falſam poſſumus dicere partis adverſæ finitionem, neque parum plenam: nec tam in ſubvertenda ea morari debemus, quam in confirmanda noſtra. Sit ergo ut non infirmandum finitionis genus, ita ad convincendum nimis plenum. Non poſſumus enim dicere, Ea quæ viro per nuptias tradita in ſocietatem vitæ venit, ſed non tantum hæc uxor, ſicut non negaremus uxorem ſi ita finiremus. Uxor eſt quæ per nuptias à parentibus in matrimonium tradita in ſocietate multis annis fuit. Illud, à parentibus tradita, non neceſſarium in finitione uxoris ſit. Iſta falſa quidem non ſunt, ſed pleriſque detractis, erit adhuc uxor. Fingamus enim factas eſſe nuptias, conſecutam ſtatim alterius mortem: erit profecto uxor etiam te confitente, tradita, ſi in ſocietate vitæ non fuerit. Quomodo ergo iſta ſocietas*

1 *Nec tempore ut patr.*] Hic locus ſic fortaſſe reſtituendus eſt: *nec tempore ut patrimonium fit matrimonium, ſed jure hæc certò comprehendenda ſunt finitionibus. Dicit pars diverſa, non fuiſti uxor, nupſiſti cum illo.* & paulò poſt, *Tu non es tradita.* Patrimonium fit tempore, quod uſu capitur. Atque & uſu fit uxor: quod alibi & pluribus tractavimus. Sed hæc Rhetoricè dicuntur non juridicè. *Pithœus.*

Nec tempore ut patrimonium.] Pithœus perperam: *nec tempore, ut patrimonium, fit matrimonium.* Patrimonium tempore fieri ait, quod uſu capitur. Hic objectat ſibi: Atqui & uſu fit uxor. Reſpondet hæc rhetorice dici, non juridice. Immo patrimonium non uſucapitur, ſed ſtatim eſt filii, ſimulatque deceſſit pater. Sic Curioni poſt patris mortem Cicero patrimonium gratulatur. Præterea inutilis hic mentio *patrimonii*, & inſolens inculcare vocabula præter neceſſitatem. Scribe: *nec tempore fit matrimonium, ſed jure.* His verbis non obſtat matrimonium uſu. Loquitur enim de illo genere matrimoniorum, in quibus uſus & tempus non habet locum. *Gronovius.*

2 *Non fuiſti uxor. non ſubſiſti cum illo.*] Lego, *non coiiſti cum illo.* Idem.

3 *Uxor eſt, cujus viro matrimonium factum.*] Lego: *pactum eſt.* Idem.

tas vita adjecta non quidem mentitur, ſed adficit neceſſarium: ita illud quoque, nuptiis collocata, efficit uxorem: ſed non hoc ſolummodo erit. Fingamus enim nuptias quidem feciſſe nullas, coiſſe autem liberorum creandorum gratia: non tamen uxor non erit, quamvis nuptiis non ſit collocata. Videamus igitur, ſi iſta ſupervacua & circumfuſa ſunt, finitio huic nomini ſufficit: neque enim hoc intueri debetis quid deſit, ſed quid ſatis eſt.

DECLAMATIO.

DIxi uxorem eſſe cujus cum viro matrimonium factum eſt. Quid amplius? Nam ſicut coitus atque congreſſus citra jus non efficeret uxorem, ita uxor etiam citra hæc manet. Id ex quotidianis & in frontem incurrentibus approbari poteſt. [1] Nam ut ab ipſis incipiam: comprehendo uxorem duxiſſe dici hoc ante noctem, hoc ante congreſſum, hoc primo ſtatim jure, & fortaſſe in aliis poſſit videri neceſſarium expectare, [2] hæc de [3] nuptiis convicimus. Eſt quidem jus patrimonii explendum, tamen expecto & circuitum, & quod id peto, matrimonium jungendum, hæc in ejuſmodi conditione non ſunt expectanda, quin anteceſſerint. Raptor ſi non occiditur, jam maritus eſt. Id ſic quoque accipitur: qui maritus erit, non eſt cœlebs: quæ uxor, non vidua aut virgo. De utraque vos perſona ergo volo interrogare. Putemus ſtatim optione finita quæri de adoleſcente. Diceresne illum eſſe cœlibem? at ſi diceres, ille occurret. Dic igitur cœlibem: uxorem poteſt aliam duce-

1 *Nam ut ab ipſis incipiam.*] Forte: *ut à confeſſis incipiam.* Gronov.

2 *Nuptiis convicimus.*] Lego, *Communibus.* Communes nuptias vocat quæ fiunt jure communi, non illo ſingulari ex lege raptarum. *Pith.*

3 *Hæc de nuptiis convicimus.*] Pithœus *communibus.* quæ ſcilicet fiant jure communi. Non placent *communes nuptiæ.* Neque hac tantum parte laborat locus. corrige: *hoc primo ſtatim jure. Et fortaſſe in aliis poſſit videri neceſſarium exſpectari hæc. De nuptiis convenimus. Eſt quidem jus matrimonii expletum: tamen exſpecto & coitum & id, quod peto, matrimonium jungendum. Hæc in ejuſmodi conditione non ſunt exſpectanda, quum anteceſſerint.* vel *quia anteceſſerunt. Exſpectari hæc*, quæ dixerat, *noctem, congreſſum* & cohabitationem. Ut, inquit, exempli gratia: pactæ ſunt nuptiæ. tum quidem jus matrimonii, &c. Multis hæc probare poteramus: ſed feſtinamus; & ſapienti ſatis. *Gronovius.*

ducere: virginem hanc aut viduam, non diceres. At de altera quæri ſupervacuum eſt: ſi viduam, interrogo an eſſet aliquis cujus nuptiarum habitura eſſet jus puella: crederem igitur neque illam virginem eſſe conſtare, & illum non eſſe cœlibem, ſi hæc uxor & ille maritus. Nunc quæro, cujus ille maritus, cujus hæc uxor. Nuptias tamen in domo. Nuptiæ in aliis ſint ſane neceſſariæ: quanquam ne id quidem utique jus exigit, cauſam tamen in domo hanc habeto oſtendendæ voluntatis, filiam tibi aut [1] eam ipſam conjungi quæ ſui habet poteſtatem. Hoc quod nuptiæ efficiunt, optio fecit: videamus an etiam fortius atque vehementius: quippe illic voluntas, hic etiam neceſſitas quæritur. Auſim dicere utique in hoc genere litis, nullas eſſe digniores quæ retineant maritorum hæreditates quam eas quæ uxores ex raptu eſſe cœperunt: quoniam poſt raptum nulla uxor eſt niſi beneficio ſuo: ac forſitan inde etiam lex iſta deſcendit. Ad illa libet pervenire ad quæ pars diverſa vocat. An hæc digna ſit quæ uxoris nomen accipiat: ſi hoc tantum dicerem, meruit hæreditatem pro injuria, poſſet tamen videri hæreditas iſta genus quoddam ſatisfactionis. Amata eſt ab adoleſcente. Debet quoque hoc valere in portione litis hujuſce, nihil ille maluit, quam iſta bona, etiam ſi viveret, eſſe communia. Ille fecit his bonis hanc legem, Speravit de ea adoleſcens. Ideo rogare auſus eſt. nuptias petiit puella: non dico nunc de jure: cogitate quantum beneficium dare voluerit: imo quod ad ipſam pertinet, dederit: remiſit injuriam ruptæ virginitatis ea, [2] cui lex & mortem vindicare permiſit. Sed ſero hoc dedit. Etiam ſi hujus tarditate factum eſſet, non illius feſtinatione, noli tamen mirari pudicam, ſi caſtitas non ſtatim iræ ſuæ imperare potuit, ſatis præſtat rapta quæ non cito optat. At enim jam vulnerato optavit, quoniam moriturum ſciebat:

1 *Eam ipſam conjungi*, & poſtea, 20. *vocat. an h. d. ſ. q. v. n. accipat. Si* Pith.

2 *Cui lex & mortem vindicare permiſit.*] Lege, *morte vindicari.* vel *vindicare*, ſcilicet illam injuriam. *Gronov.*

bat: captavit hæreditatem. Num igitur animum puellæ à primis temporibus raptor ignoravit? Magnum clementiæ argumentum. Cui poteſtas adeundi magiſtratus ſtatim emiſſa continuo vox, qua ſe & injuriam ſuam ulciſceretur, finiret onera pudoris ſui, audit rogantes diu: primum hoc præjudicium ejus eſt quæ exorari poſſit. Rogari velle, pro rogato eſt: hoc [1] tantum non ſatis erat, Judices, ſi dicerem, Non negavit. Atqui dolor erumpit, & nunquam ira fere ſilentio continetur. Miſeret me adoleſcentis optimi alioqui & nimis verecundi, quod ſic animum ejus interpretamini: ſatius erat dicere, Non negavit. Audeo dicere, illud promiſit, neque unum promittendi genus eſt. Voluntas hominum non tantum voce ſignata eſt. An vero ſi manu promiſiſſet, [2] an vultu annuiſſet, dediſſe fidem & confirmaſſe ſpem [3] puella videretur, quæ facie affectum, quæ totis oculis miſericordiam prodidit? flevit: idem fecit quod illi qui rogabant, ad mentionem periculi, ad mentionem carnificis, uberes lacrymas profudit, certe non video affectum qui occidat. Sed tacuit: alioqui hoc vos exigebatis ab ea, quæ modo virgo fuerat, quæ hoc nomen paulo ante perdiderat, ut de nuptiis loqueretur, niſi ubi neceſſe erat? Ea poſt vulnus optavi. Ecce majorem miſericordiam: ſuſcepit raptoris ſui miſera curationem: queritur quippe de fortuna, quod beneficium perdidit: [4] neque enim divellere poterat tam alte exactam manum: miſera

1 *Tantum non.*] Leg. *tantumnon*, uno vocabulo, quod etiam pluribus auctorum veterum locis ignoratione corruptum eſt, non modo apud Valerium Maximum, ſed & apud Senecam, Aſconium & Suetonium Tranquillum qui & eadem forma *tantumquod* dixit pro, vixdum, ut Marcellinus, *modonon*, quod pluribus hic perſequi non eſt inſtituti noſtri. *Pith.*

2 *An vultu.*] Leg. *aut vultu*, vel, *an ſi vultu, a. d. f. e. c. ſ. p. videretur. Quæ facie a. q. t. o. m. prodidit, flevit, idem fecit.* Idem.

3 *Puella videretur, quæ facie.*] Video quid Pithœus: ſed hic demum excidiſſe verba cenſeo, quæ ſic auctori reſtituenda ſunt: *An vero ſi manu promiſiſſet, aut vultu annuiſſet, dediſſe fidem & confirmaſſe ſpem puella videretur, non videbitur, quæ facie affectum, quæ totis oculis miſericordiam prodidit? Flevit. idem fecit, quod illi, qui rogabant.* Gronov.

4 *Neque enim divellere.*] Scribe: *neque enim divinare poterat tam alte exactam manum.* Idem.

ſera exiſtimabat hoc eum feciſſe cauſa miſerationis: pervenit tamen aliqua ad illum lætitia datæ ſalutis: etiamſi brevis, tamen grata eſt voluptas. At voce ejus audita certe oculos ſuſtulit: ſi nihil aliud, hoc certe ſolatii tulit, non mori ſe tanquam damnatum: non illum quamvis ſemiaminem atque palpitantem invaſit carnifex, vulneratum cruentumque per ora populi traxit, non illud caput vel exanime lege reciſum eſt: pro immitis, qui de ſumma clementia tam triſte fecit exemplum.

CCXLVIII.

Octo anni [1] *duplicis imprudentiæ.*

IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. EXULEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE. Qui cædem per imprudentiam commiſerat, abiit in exilium: ibi tertio anno exilii aliam cædem ſimiliter commiſit: explevit tempus quinquennii ex eo tempore quo iterum occiderat. Redeuntem illum poſt octavum annum occidit quidam intra fines. Reus eſt cædis.

DECLAMATIO.

NON continuo occiſus homo ad crimen & ad damnationem pertinet, cum hoc interim legibus facere liceat. Quotiens autem licet etiam oportet. Exulem occidere intra fines licet. Id jus dupliciter efficitur. [2] Aut enim redit [3] cui omnino licet, aut non redit niſi licet: neſcio an ex iis duobus etiam juſtius videatur occidi cum redit contra leges, qui aliquando jure rediturus ſit. Illum enim ſane cupiditas patriæ & ultima deſperatio cogat aliquando furtum facere juri. Præterea cum aut ita revertantur exules tanquam in hoc fallant, aut ita tanquam his facere liceat [4] aliquando magis ii occidendi ſunt, qui palam contra jus revertuntur. Illis enim remiſſum furtum non utique nocet in exem-

1 *Duplicis imprudentiæ.*] Vet. *dulcis.* Pithœus.

2 *Aut enim redit, cui omnino.*] Forte, *Aut enim redire ei omnino non licet; aut non redit, niſi cum licet.* Gronov.

3 *Cui omnino licet.*] Videtur leg. *cui non licet.* Non eſt nova horum verborum permutatio in veteribus libris. *Pith.*

4 *Aliquando.*] Lego: *aliquanto.* Idem.

exemplum, neque is qui ſe agnoſcit contra jus reverti, diu intra fines manſurus eſt. Is vero qui contra legem ſciens redit, tentat jura vincere, & in impudentia ſua perſeveraturus eſt, Videamus nunc, [1] an ſicut cum deceſſiſſet, occiſus eſt, reverti tempore illo liceat. IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Utrum hoc intelligimus ſingulis cædibus quinquennium eſſe conſtitutum? an intereſt aliquid quotiens quiſque peccaverit? nulla invenietur ratio qua duæ cædes octo annis exulatum efficiant. Nam ſi imprudentis cædis damnatum quinquennio exulare oportet, nihil intererit quot quiſque occiderit. Ego igitur hoc dico, Quotiens commiſſa ſit cædes, totiens quinquennium eſſe ponendum: & hoc ſatis firme [2] tueri alienarum rerum exemplo poſſumus. Fingamus talem legem, ut qui furtum fecerit, ſolvat quadruplum. Ponamus quamlibet pœnam ei qui injuriarum fuerit damnatus. Num dubium eſt quin quotiens injuriam commiſerit, totiens paſſurus ſit & pœnam? Ergo ſi animadverſio contra ſingula delicta conſtituta eſt, hic bis deliquit, bis puniri debuit. Decem annis exilium implere debuit. Sed ex eo, inquit, tempore quo ſequentem cædem commiſit, quinquennium explevit. Nihil mea refert utrum ſequenti cædi non reddiderit tempus, quod debebat etiam priori. Nam ſi quinquennium ex triennio numeras, illud prius non eſt ſatis plenum: ſi adſignas priori cædi ſuum tempus, non cœpit exulare ſequenti cædi niſi poſt quinquennium. Explica enim mihi medium illud biennium, an hoc dicis, nihil intereſt? Dic mihi, quo modo magis exulaverit quam ſi unum occidiſſet. Quod eſt iſtud contra leges compendium, ut idem illud biennium prioris pœnæ ultimum ſit, ſequentis primum? Libet interrogare tanquam præſentem. Illo medio tempore utri exula-

1 *An ſicut cum deceſſiſſet.*] Conjicio, *Videamus nunc, an huic, qui, cum rediſſet, occiſus eſt, reverti illo tempore licuerit.* Gronovius.

2 *Tueri alienarum rerum exemplo.*] Emenda, *aliarum.* Idem.

exulaſti: cujus hoc morti lex præſtitit? Fingamus enim duos ſtatim occiſos, ut duos, ita etiam plures, & ad quemcumque numerum: nulla differentia eſt, inter eum qui in uno lapſus eſt, & eum qui ſatisfactionem pluribus debet? IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Iſta ratione ſtatim poterat poſt quinquennium redire, ſiquidem hoc dicere ſatis eſt, Cædem imprudens commiſit, quinquennium exulavit. Videamus nunc quam rationem ſecuta ſit lex conſtituendæ ejuſmodi pœnæ, quam mehercule videtur mihi [1] priore clementia, quam juſtitia conſtituiſſe [2] pro morte [3] hominis innocentis, pro vita quinquennio denique conſtituit abſentiam. Ego quidem impudentiam illius vel in hoc mirari ſatis non poſſum, quod feſtinavit tam cito in patriam reverti. Eſt enim ut ſibi aliquis unum caſum remittat, & ſemel lapſus errore ſe humanæ neceſſitatis excuſet: hic vero, qui commiſit iterum idem, quo exilium meruit, computatis diebus atque horis legem tantummodo inſpexit, non etiam crimina ſua numeravit, nihil verecundiæ ſuæ adjecit, nihil pudori. Quis autem indignari poteſt eum interfectum qui occiderit duos? Nam ſi ulla hoc loco miſeratio eſt, debet eſſe pro illis. hæc dicerem tanquam de eo ad quem lex pertineret quæ cædem imprudentem damnaret, lex quomodo conſtituit? IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Nihil mea intereſt, an imprudens occiderit. [4] non enim juſtitia conſtitutum eſt, ut qui imprudens occiderit, quinquennio exulet: ſed qui cædis damnatus imprudentis ſit, quinquennio exulet. Hominem occidi in exilio fortaſſe imprudens. conſtitui tamen oportuit ab imprudente eſſe occiſum. Nam quotiens

1 *Priore clementia quam juſtitia.*] Lego, *majore*. Gronov.

2 *Pro morte.*] Lego, *conſtituiſſe pro morte hominis innocentis, pro vita denique? quinquennii conſt.* Pith.

3 *Hominis innocentis, pro vita.*] Excidit vox *nocentis*, hoc modo: *Pro morte hominis innocentis, nocentis pro vita quinquennii conſtituit abſentiam.* Gronov.

4 *Non enim juſtitia conſtitutum eſt.*] Lege: *Non enim ita conſtitutum eſt.* Idem.

tiens aliquis interfectus eſt, aut id quæritur, an omnino interfectus ſit ab eo qui arguitur: aut id, an ab imprudente, aut [1] per imprudentem ſit interfectus. hic quidem certum eſſe pronuntiari oportuit. non modo alterum quinquennium debuit legi, ſed perpetuam pene pœnam. Imprudentis cædis damnari, genus abſolutionis eſt. hoc illi non contigit. Remittamus tamen in præſentia perpetuam pœnam. De illo quis dubitabit, non poſſe eum damnari niſi poſt exactam jam quinquennii proprii pœnam? Fingamus illi quinquennio peracto redire licuiſſe: accuſari tum debebat, tum damnari, cum in alterum quinquennium abiiſſet. Et, rogo, quid intereſt idem iſtud quo tempore exilii fecerit? Si peracto jam quinquennio, aut in fine certe quinquennii hominem per imprudentiam occidiſſet, num dubium, quin vobis confitentibus alterum quinquennium erit debiturus? Ita bene illi ceſſit, quod hominem citius occidit.

SERMO.

Hæc fere ſunt quæ in themate [2] ſunt poſita. Ut imprudens occidiſſe videatur, ſupervacuum habeo quærere quicquam de animo illius, quamvis duos occiderit.

CCXLIX.

Abolitio adulteri fortis.

NE LICEAT CUM ADULTERA MARITO AGERE, NISI PRIUS CUM ADULTERO EGERIT. Cœpit agere maritus cum eo quem adulterum eſſe dicebat. Bellum incidit. Inter moras judicii fortiter pugnat is, qui accuſabatur. Petit præmii nomine judicii abolitionem, impetravit. Vult agere cum adultera, CD.

SERMO.

An ſemper cum adultero prius agere neceſſe ſit, an hic egerit, an etiam ſi quid defuit actioni, quoniam tamen publico judicio interceptum

1 *Per imprudentem.*] Malim, *per imprudentiam.* & paulò poſt, *ſed ab imprudente iſta eſſe pronuntiari oportuit.* Pith.

2 *Sunt poſita, ut imprudens.* Idem.

ceptum eſt, non debeat hujus actionibus nocere. quæ mens fuerit præmium dantis Reip. utrum uni abolitionem judicii, an [1] per conjecturam utriuſque & adultera dederit. Summum quod in omnibus controverſiis eſt, utrum æquius ſit.

DECLAMATIO.

ADulterii ream defero. puto, hoc auribus veſtris non novum crimen eſt quod ſatis eſt, non ab hac cœpi. qualem cauſam pertulerim, ſic æſtimare poteſtis. petitur altera abolitio. ille optavit: hæc præſcribit. neuter negat. poſtea videbo an iſti oporteat tantum præſtari quantum viro forti. Interim ſemota perſonarum ratione, ipſam excutere legem volo. NE LICEAT, inquit, CUM ADULTERA AGERE MARITO, NISI PRIUS CUM ADULTERO EGERIT. Differo illa, quæ fecit. Differo, quæ paſſus ſum, hoc in præſentia dico, non utique ſemper exigi ut prius agatur cum adultero. Id vobis, judices, faciliime, perſuaderi poterit, ſi non tam injuſtos, neque tam imprudentes exiſtimatis legum latores fuiſſe, ut neceſſitate præſtringerent ea, quæ præſtari non poſſent. Satis ſine dubio lex ipſa dicendo, Ne prius cum adultera agatur quam cum adultero actum fuerit, oſtendit ſe de his loqui, quorum uterque accuſari poteſt. Admonebo tamen uno aut altero argumento, quantam lex ipſa, ſi ita accipitur, paſſura injuriam ſit. Fingamus enim adulterum vel ſua voluntate, vel ita interveniente fato ſtatim deceſſiſſe: hoc juſtum poterit videri, ut quoniam alterum debito ſupplicio fata ſubtraxerint, altera quoque impunitatem mereatur? Fingamus alterum conſcientia criminis profugiſſe, nullo modo facere ſui poteſtatem, nunquid exigetis ut ideo cum adultera non agatur, quoniam adulter crimen verum eſſe confeſſus ſit? Nullo modo id juſtum videri poteſt, nam is qui dicit, Cum adultero prius agere debes,

1 *Per conjecturam utriuſque.*] Malim, *utriſque Idem.*

bes, illud dicit, Prius cum adultero age. Fingamus enim vel à te ipſa, vel ab alia nobis adulterii rea hanc quoque proponi præſcriptionem. Nonne illa patronorum defenſio firmiſſima erit, Habes adulterum, lex te ab illo ordiri jubet: quid tranſilis? hoc in hanc non poteſt dici. Quis igitur credat ejus conditionis eſſe jura ulla, ut aliquid non liceat & neceſſe ſit? Nam ſi mihi hoc ab ea dicit, Accuſa prius adulterum: [1] ad te venio. Reſpon. accuſare adulterum volo: hæc dicerem ſi non inchoaſſem, ſi nihil feciſſem. Nunc egi cum adultero, & ſi contentus eſſem voluntate legis, agere volui, per me non ſtetit. Habet lex animum meum. Cœpi, egi, nec lex utique ullo ſcripto hoc comprehendit, ut mihi neceſſe ſit agere uſque ad finem. Nam etſi judices conſediſſent, & abſolviſſent, ego tamen egeram. Apparet igitur non exitu judicii conſtare actionem, ſed introitu. Igitur ſi abſolutus eſſet is quem tuum adulterum dicebam, agere mihi tecum licebat, & iſta præſcriptio nulla eſſet. Nunc non licebit agere, quia ſe confeſſus eſt abſolvi non poſſe. Egi. Puta enim eadem ſtatim die qua reum detuli, interrogari te: quid faciam? an ante cum album deſcripſi, cum judices rejeci, per illas omnes moras judiciorum longas nimium & pro nocentibus compoſitas, quid aliud feci quam ut agerem? non inficiaberis me agere cœpiſſe: quid * qui agere cœpit, quia ſemel contigit, num cum agere cœpi: neque enim videri poſſum agere cœpiſſe niſi egiſſem: ergo quantocunque tempore egi, nihil obeſt non conſummaſſe, neque enim eum qui non vicit, negaveris pugnaſſe: neque eum qui fructus non percepit, negaveris poſſediſſe: aut eum qui naufragium fecerit; negaveris pugnaſſe. Sed abolitionem petit: vel hoc argumento ſatis juſto probare poſſum egiſſe me. Tum igitur cum abolitio petebatur quid ego eram? Actor, ut opinor, & accuſator. Quid ille erat? Reus opinor. Atqui hoc nomen nunquam

1 *Ad te venio. Reſpon.*] Forte: *Nam ſi mihi hoc ab ea dicitur, Accuſa prius adulterum; reſpondeo, Ad te venire accuſato adultero volo.* Gronovius.

quam in eum adverſum quem non agitur, cadit. Tu hodie quid pugnas? ne adverſus te agere incipiam? Nam eventus ut tu vis videri, dubius eſt. Contra multa accidere poſſunt adhuc propter quæ judicium ipſum non agatur. Præſcribis tamen ne agam, id eſt, ne nomen tuum deferam, ne te legibus obligem: cum igitur tecum acturus ſim, ſi ſtatim cum illo jam egiſſem, putemus non contineri actionem non finito judicio. [1] Si tamen mea culpa accidit quo minus judicium finiretur, ſatis injuriæ paſſus ſum in priore judicio, & poteſt apud æquos judices pro actione perfecta haberi: quoniam mihi agenti conſummare non licuit. Dixi igitur ea quæ ad cauſam pertinebant, neque ſemper priorem adulteram accuſari poſſe, & à me actum eſſe, etiamſi non eſſet perfecta actio, tamen quoniam republica interveniente & lege viri fortis perfecta non eſſet, proinde eam haberi oportere, ac ſi ego feciſſem, quicquid volui: propius accedere ad confeſſionem hujuſce rei volo. Crimen adulterii duos continet. Ex iis neceſſe eſt qui cum adultero prius agit, agat & cum adultera. Num igitur hoc mihi dicere poteſt? Prius me agere tecum non oportet: ſecundo te loco ream detuli, ſecundo loco produxi ad magiſtratus. At quicquid ſecundum eſt, habeat aliquid prius neceſſe eſt: hæc natura ita ſunt copulata, ut ſi cum adultero egi prius, tecum agam: ſi non egi, ago tecum prius, tanquam cum adultero jam egero. Reliquum eſt intueri, judices, voluntatem quoque reipublicæ, quæ fuit tempore illo, quo præmium dabat. Petit abolitionem vir fortis, ut opinor, ſibi, nec potuit accipere niſi quam petit. Alioqui ſi hoc tempore ſuam abolitionem petiſſet & tuam, primum omnium duo præmia petiſſet ut quantumlibet meritis ejus deberemus, nemo tamen paſſus eſſet duplici præmio unam honorari militiam. Tuam abolitionem quare ipſi conceſſerimus? Nam abolitionis illi concedendæ ratio quædam fuit. Etiam ſi peccavit, etiam ſi gravem uni fecit injuriam, rede-

1 *Si tamen mea culpa accidit.*] Immo, *non accidit.* Idem.

redemit tamen virtute, redemit ſanguine, redemit vulneribus. In te quid ſpectavit abolitio? quod vitiis tuis & cupiditate illum quoque bonum alioqui, ut apparuit, civem adulterum feciſti? Scio, judices, hactenus pertinere actionem ad hodiernum judicium, nec quæ ſum objecturus, cum mihi accuſare permiſeritis, hodie dicenda ſunt. Quomodo deprehenderim, quos teſtes relinquo: illud tantum, qualem hanc putetis eſſe fœminam quæ defendi noluit. Quanquam hoc jam prior ille confeſſus eſt, qui cum fortiter feciſſet, cum recenti meritorum gratia niteretur, plus tamen putavit apud vos valere virtutem, & religionem, & fidem veſtram, ſicut vere putavit. Hodierno igitur judicio apparebit an illi abolitionem petere neceſſe fuerit. Non eſtis exhortandi mihi ad tuendam caſtitatem, civitati ante omnia neceſſariam. Matrimoniis, etiam ſi ego tacuerim, ſcitis contineri civitatem, his populos, his liberos & ſucceſſionem patrimoniorum, & gradum hæreditatum, his ſecuritatem domeſticam: quomodo enim peregrinabimur, quomodo ad colendos diſcedemus agros, quæ nobis ſecuritas dabitur ſuſcipientibus legationes publicas, euntibus in militiam cum frequenter bella ſint? poteſt vobis contingere ut & præmium viro forti dederitis, & tamen adulterium vindicemus.

CCL.

Sortitio ignominioſorum.

QUI INJURIARUM DAMNATUS FUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. IGNOMINIOSO NE QUA SIT ACTIO. Duo adoleſcentes invicem agere cœperunt. Sortiti ſunt utrius judicium prius ageretur. Is qui ſorte vicerat egit & damnavit injuriarum, damnato agere volenti præſcribit.

SERMO.

Patronum neceſſario dabimus. Nam etiam ut agere illi liceat, eſt tamen ignominioſus.

DECLAMATIO.

IGNOMINIOSO NE QUA SIT ACTIO. Si hodie primum deferret, neceſſe habebat pati conditionem for-

tunæ ſuæ, nunc præſcribendi tempus abiit. Tum enim præſcribere debuiſti, ſi poteras cum [1] delatus es. Et in hoc ipſum præſcribere, ne deferret, neque enim ulla præſcriptio inchoata judicia peragi vetat, ſi inchoari aliquando prohibet. Actio iſti cui præſcribis, data eſt: nec data ſolum, verum etiam inchoata. Invicem rei fuiſtis. Quid enim? tu initium putas actionis cum judices conſederint, cum ad dicendum ſurrexerit orator? Minime: [2] hæc enim tu feciſti felicitate actionis, & lex quæ ignominioſo non dedit actionem, hoc ſpectavit, ne omnino in cauſam educendi poteſtatem haberet, ne reum faciendi, ne in periculum perducendi. Quæ ſi omnia jam facta ſunt, tempus præſcriptionis tranſiit. Accedit aliud quod quærendum eſt, IGNOMINIOSO'NE QUA ACTIO injuriarum earum quæ factæ ſint poſtea quam ignominioſus eſſe cœpit. Fecit injuriam aliquis ei, fecit fruſtra ignominioſo: videtur minus peccaſſe, quam ſi aliquem civem, cui integer ſtatus eſſet, læſiſſet. [3] Hunc contemptum utique noluit damnationis lex eſſe, niſi poſt damnationem. Hoc autem, de quo quæritur, confitearis oportet, actum eſſe ante damnationem: tam ignominioſo noluit eſſe actionem, quam ignominiæ vindictam: ut ſi jus emendi auferretur damnato, manerent tamen ea, quæ emiſſet antequam damnaretur. Ergo non tempore præſcribis, nec perire ea cauſa poteſt, cujus origo ante damnationem eſt: hæc dicerem cuicunque & in quacumque actione. Tecum agere invicem cœpit, & agere cœpit injuriarum. Quantopere autem voluerit hujuſcemodi peragi judicia legum lator oſtendit, cum injuriarum damnatum ignominioſum eſſe voluit. Quare ſi apparuerit te malam cauſam habere, incipis rem iniquiſſimam poſtulare, ut, tales pœnas quales præſcribis, patiatur. Nam ſi tam gravem rem & tam intolerabilem lex

1 *Delatus es, & in hoc.*] Et poſtea, *vetat, etſi inchoari.* Pith.

2 *Hæc enim tu feciſti felicitate actionis.*] Lege *felicitate ſortis*, vel *ſortitionis*. Gron.

3 *Hunc contemptum utique noluit damnationis.*] Lege, *damnatis*. GRONOV.

[1] lex injuriarum putavit, ut ei qui commiſiſſet tale delictum, omne jus pœnæ auferret; quærendum de eo quoque eſt quod etiam forte factum eſt ut prior ageres, non quia atrocius erat quod querebaris. Quid porro? hac ipſa forte non hoc quæſitum eſt, uter prior ageret? Jam hoc ergo, de quo contendimus, conſtitutum eſt. Illa enim ſorte duo judicia ordinata ſunt: & tum, cum accuſares, eras reus & proximo loco reus. [2] Hæc ad jus, illa ad æquitatem: quid adeo juſtum quam te damnari, ſi injuriam tum feciſti? non enim ignominioſo feciſti, & fortaſſe per te ſtetit, ut injuriam hic quoque faceret: alioqui tu ſi quam fiduciam haberes innocentiæ tuæ, nonne his ipſis quibus excludis illum, confideres? quid times? accuſabit te, neminem poſtea accuſaturus: cæcidit te: fecit injuriam: confitebimur: probabimus tamen iſtud jure accidiſſe. Quanta diffidentia in te cauſæ eſt, qui poſt iſta trepidas? & in nobis quanta fiducia, qui poſt hanc infelicitatem, poſt hanc fortunam confidimus dignos nos apud judices futuros, qui vindicemur? Iniquiſſimum alioqui eſt tantum fortunæ ſortis illius licuiſſe, ut hoc videatur quæſitum, uter ignominioſus eſſet.

CCLI.

Rapta ſterilis repudiata.

INTRA QUINQUENNIUM NON PARIENTEM REPUDIARE LICEAT. INIUSTI REPUDII SIT ACTIO. Quidam uxorem, quam ex raptu habere cœperat ſecundum optionem, intra quinquennium non parientem dimiſit: agit illa injuſti repudii.

DECLAMATIO.

INjuſti repudii accuſo. Neminem adeo fore alienum à bonis moribus credo, qui dubitet parum iſtud injuſte factum eſſe, quod quæ ſummum dederat beneficium vitæ, ne id

1 *Lex injuriarum putavit.*] Scribo: *Nam ſi tam gravem rem & tam intolerabilem lex injuriam putavit.* Gron.

2 *Hæc ad jus, illa ad æquitatem.*] Hujuſmodi pleriſque in locis Sermonis videntur eſſe, non declamationis. Qua in re tamen vet. exempl. bona fide ſecuti ſumus. Sequitur, *Quid adeo juſtum eſt.* ſic enim lego. *Pithœus.*

ne id quidem obtinuit apud maritum, quod præſtitit. Itaque [1] calumnia reſiſtit & impugnat juſtum eſſe repudium, quod maritus jure aliquo fecerit. Ego porro non hanc interpretationem iſtius verbi video, ut jura ſpectanda ſint, ſed illud aliquando, uti juſtitia ſpectetur. Nam illud injuſtum repudium eſt, quod juſtitiæ contrarium eſt, veruntamen ſi ad illa revocemur jura, nihil tamen ad hanc pertinebit. Iſtam enim legem & hoc beneficium habeant fortaſſe ii qui nuptias ex æquo fecerunt, qui tradentibus parentibus, ad eos vero, ad quos neceſſitas pertinet nuptiarum, nihil iſta lex. Non magis enim repudiare licet, quam non nubere liceret. Duas enim pœnas adverſus raptores conſtituiſſe lex videtur, alteram mortis, alteram nuptiarum: leviorem hanc, & beneficio propiorem: & tamen illam non ſine neceſſitate. Quod ſi lege non defenderis, profecto injuſtum divortium eſt. Sed fingamus te lege defendi: reliqua hæc ſit quæſtio, an facere debueris. Beneficium te accepiſſe ſummum manifeſtum eſt: vitam tibi dedit læſa, dedit vitam juſte irata, dedit vitam perituro per ſupplicia, per dedecus. Pro his nihil non præſtari oporteret [2] uxori? Quid aliud exegit quam ut uxor eſſet? At enim non pariebat intra quinquennium. Si tibi eam parentes collocaſſent, aut ipſa nubendi tempus elegiſſet, dicerem, non ſemper fœcunditas properat? aliquando dilata veluti pleniores fructus reddit. Hæc vero & rapta eſt antequam deſtinaretur, antequam idonea nuptiis videretur, & habuit maritum in amores præcipitem, in cupiditates pronum: & cum inviſa fuerit marito, poteſt videri quod non peperit, pudicitia, non ſterilitate feciſſe. Tu porro quicquid licet, ſtatim putas eſſe faciendum: quicquid aſperrimum leges, quicquid crudeliſſimum habent jura, occupas: voluiſſes animum talem fuiſſe puellæ illo tempore quo ad genua jacebas? Hæc vero non tantum marito, ſed etiam

1 *Calumnia reſiſtit & impugnat.*] Scribe: *& pugnat.* Gronovius.

2 *Uxori? Quid.*] *Uxori. quid.* Pith.

etiam reip. reddere plenam poteſt rationem. Nam etiam ſi non habet filium, adſervavit tamen juvenem, tamen hominem, tamen civem.

CCLII.

Paraſitus raptor candidatæ.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. RAPTOR X. MILLIA SOLVAT, Pauperis & divitis filia ſacerdotium petebant. Rumor erat, futurum ut pauperis filia ſacerdos crearetur. rapuit eam paraſitus divitis. X. millia accepta à divite ſolvit è lege: accuſat pauper divitem Inſcripti maleficii.

SERMO.

Pleræque controverſiæ ſub hac lege poſitæ duas quæſtiones habent, ex ipſis earum verbis tractas: an inſcriptum ſit quod objicitur, & an maleficium ſit quod frequenter dixi, non ſemper utramque, quoniam fere ubi de inſcripto conſtat, quæri ſolet de maleficio: ſi de maleficio convenit, in controverſiam venit, an inſcriptum ſit. In hac controverſia tertia quoque adjiciatur quæſtio neceſſe eſt, quæ generalibus conſtat duabus, An hujus maleficium ſit, ſed pro hac media eximitur: non enim quæri poteſt an ſit maleficium, neque enim in rerum naturam cadit, ut quiſquam mortalium id maleficium neget, cujus pœnam ſolutam eſſe contendat: quæremus ergo an inſcriptum ſit, & an hujus maleficium ſit.

DECLAMATIO.

INſcripti maleficii agitur: cum maximam partem defenſionis adverſarius in hoc ducat, ut inſcriptum eſſe maleficium neget, poterat brevi conditione decidi, ut diceret qua alia lege [1] cum alio conſiſtere potuerim: nunc, callido & vetere ac diu jam excogitato conſilio, legem non ad reum refert, ſed ad crimen, & tanquam ego nihil aliud, quam de amiſſa virginitate filiæ querar, recitat legem, quæ contra raptores ſcripta eſt. Ego autem, etiamſi cum ipſo agerem, qui rapuerat, poteram tamen non contentus X. milli-

1 *Cum alio conſiſtere.*] Lege, *cum illo.* Gronovius.

X. millibus, quæ accepi, in argumentum inſcripti maleficii lege agere etiam cum paraſito. Lex enim, quæ X. millia ſolvere raptorem pro ablata virginitate voluit, contra eos ſcripta eſt, qui nihil aliud egerunt. Differunt autem hæc & perſonis, & temporibus, & locis. Nam ut pulſatus civis injuriarum aget, ſi magiſtratus erit, [1] majeſtatis crimen obligabitur: ſi legatus erit, bello vindicabitur & jure gentium: & eadem pecunia ſublata ex privato, furtum erit: ex ſacrario temploque ſacrilegium. Sic raptor ejus, quæ nihil aliud quam virginitatem ultum ibit, X. millia ſolvet: alia erit conditio ejus, qui rapuerit in comitiis, qui rapuerit eam, quæ ſacerdotium petebat; immo, ne ingratus ſim adverſus beneficia populi, jam quantum in illo erat, acceperat, longa ratio eſt. quoniam in argumentum tantummodo cauſæ hujus de injuria paraſiti loquor. Tu autem mihi non debes recitare legem, quæ contra paraſitum ſcripta eſt, cum quo non ago, ſed contra te qui inſcripti maleficii reus es lege. Neque enim hoc, quod dicitur raptorem X. millia è lege ſolvere oportere, ei ſolvis qui dicat, Rapuiſti: qui dicat, Raptorem ſummiſiſti: ſed ei, qui dicat, Comitia turbaſti: ſed ei, qui dicat, Sacerdotium abſtuliſti. Hæc crimina ſi quam aliam legem habent, transfer ſane actionem meam; ſi nullam eam habent, cur præſcribis adverſus majorum diligentiam & exquiſita ingenia quæ ſcripſerunt? Eſt igitur inſcriptum. An maleficium ſit, ſi modo iſta quæ objeci vera ſunt, neminem dubitaturum arbitror. Illud tamen & judicio non alienum & affectibus meis neceſſarium eſt dicere, quantum maleficium ſit. Diligentiſſime majores hanc videntur excogitaſſe legem, quod cum ſcirent nullam tantam eſſe prudentiam, [2] nullam immo tam certam divinationem, ut omnia quæcunque ingeniis majorum excogitari unquam potuiſſent, providentia caventium videret: hac lege omnem

1 *Majeſtatis crimen.*] Leg. videtur, *crimine*. Pithœus.

2 *Nullam.*] Leg. *Nullam ipſè tam certam d. ut o. q. ingeniis malorum.* Idem.

omnem malitiam, veluti quadam indagine, cinxerunt, ut quicquid aliarum legum effugiſſet auxilium, quaſi extrinſecus circundaretur. Ego autem, judices, non de his qui hanc legem conſcripſerunt, ſed de ipſa rerum natura queror? in ipſis inſcripti maleficii reis nullum diſcrimen eſſe ſervatum. Summiſit aliquis raptorem. Inſcriptum maleficium eſt. quid pœnæ adjicitur, quod adverſus petitricem, quod adverſus eam quæ ſacerdotium, ut dixi, jam prope acceperat? tantum etiam in ipſis ſuppliciis habiturus lucri, in compendio numeret quod plus malefecit. Reliqua igitur una quæſtio eſt, an hoc quod filiam meam rapuit, quod illo tempore, quod poſt illud populi judicium, credatis non à divite effectum. Nihil argumenti ex moribus iſtius ducam, etiamſi qualis ſit, quam diſſolutus, quam luxurioſus ac perditus, [1]argumenti ſatis vel uno argumento probari potuit: Paraſitum habuit. Inter hæc ut opinor poſita eſt religionis veſtræ cunctatio, judices, ut deſpiciatis utrum paraſitus ſua voluntate, an quoniam id diviti præſtabat, rapuerat. Paraſitus rapuit. Quid ais? tantum illi vacuit, adeone ſaturitate apud te exundavit: ut vilia ſcorta non quæreret, qui omnibus contentus eſt? an ſolus oculos ad ingenuas & ad virgines, & aliquem etiam petentes honorem attolleret? Nunquam hercule tam felicem iſtam ſervitutem eſſe crediderim, ut impetus ad illicitas libidines haberet. Hoc dico, hanc tantum vult rapere paraſitus: age

1 *Argumenti.*] Delendum videtur *argumenti* & paulo poſt leg. *tantum illi vacavit.* Idem. *Argumenti*] Et argumentum & initium hujus declamationis deſideratur: ſed partim ex eo quod reliquum eſt, partim ex argumento declamationis CCCLXX. infra, & ex Seneca lib. 2. Controv. 2. thema colligi & reſtitui poteſt hoc modo:

Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit.

Qui ingenuam ſtupraverit, det decem millia.

Inſcripti maleficii ſit actio.

Pauperis & divitis filiæ petebant ſacerdotium: rumor erat pauperis filiam futuram ſacerdotem. Eam paraſitus ſub diem myſteriorum ſubmiſſus à divite, rapuit. Dives pro paraſito obtulit decem millia: inſcripti maleficii reus eſt. De hac pœna decem millium Fabius noſter Inſtitutionum orat. lib. 4. cap. 2. ea primùm lege Scatinia conſtituta eſt. Porro quid ſit ſcriptum ſive inſcriptum maleficium, vide Decl. 344. *P. Ærodius.*

age non vultis adjiciam illud, Unde manus illa qua expugnati ſumus? unde tantus ac tam prorſus domus tuæ tumultus? unde denique [1] ſolvet quod lege debetur? Si credibile eſt quod opponitur, jam [2] certe relictum eſt, ut ea parte fecerit. Et hanc tamen partem excutiamus. Submiſit raptorem: habuit enim cauſam: eundem honorem virgines competebant, noſtra filia ſubmoveri aliter non poterat. Si incerta populi judicia, non profeſſæ palam ſententiæ eſſent, dicerem [3] tanti tibi fuiſſe vel ſecuritatem vel indignationem. Nemo eſt tam arrogans ſui æſtimator, ut acceſſurus ad comitia, & periculum ſortiturus humanitatis, non malit [4] ſine adverſario eſſe. Hæc de incertis judiciis dicerem. Quid ſi ad ſecuritates & indignationes accedit metus? manifeſtum erat non futurum ſacerdotem filiam tuam. Forte argumentis hoc colligo: longa & difficili conjectura probandum puto. Loquutus eſt populus. Si alia quæcunque mihi fama defendenda foret, dicerem tamen, judices, rem eſſe miraculo ſimilem, quod cum pauci ad vos teſtes producuntur, fidei veſtræ juriſque jurandi ſatis idonei auctores habentur: quotiens vero civitatis univerſæ conſenſus, & omnes, qui intra hanc ſedem ſunt, unum aliquid certumque dixerint, rumor vocatur. in aliis fortaſſe falli iſta poſſunt: utique verum dicit fama, quę de ſe loquitur. Quis enim loquebatur? populus: de qua re? quam facturus erat populus. Cum de comitiis conſentiunt rumores, de ſe quiſque dicit, hæc fiet: hoc eſt dicere, hanc faciam. non eſt iſta fama: comitia ſunt. Neque eſt quod mirari dives, aut indignari velis, in comitiis plus ſæpe paupe-

1 *Solvet quod.*] *Solvit.* Pith.

2 *Relictum eſt, ut ea parte fecerit.*] Corrige: *ut ex parte.* Gronovius.

3 *Tanti tibi fuiſſe vel ſecuritatem.*] Tanti, nempe decem millibus. Nam cum filia pauperis aliter ſubmoveri non poſſet, quam jactura pudicitiæ, cujus decem millium legitima æſtimatio eſt: dives tanti redemit aleam comitiorum: & indignationem quod pauperis filiam videret anteferri. *Ærodius.*

4 *Sine adverſione eſſe.*] Pro, ſine adverſario, ſine competitore: ſic Ulpianus advocationem pro advocato: ſic Plinius adverſitatem pro adverſario. *Ærodius.*

pauperes poſſe: non omnia poſſunt opes veſtræ, neque in cunctis quæ humanam continent vitam, domina pecunia eſt. Latius poſſidebitis, & numeroſiores familias veſtras ignorabitis: magnam partem civitatis occupabunt domus veſtræ: ingens pondus argenti perſtringet oculos. Sed hæc intra privatum valent: cum in publicum veneris & in campum, ſpectabitur innocentia, fides. Forſitan gratiæ quoque non parum nobis affert ipſa tenuitas: ubi tabellam pauperes ferunt, tum ſubit tacita quemque cogitatio ſuperbiæ veſtræ: tum omnium, quas ſingulis facitis, injuriarum. At tamen in cæteris (petentes magiſtratus dico atque provincias) poſſitis Tribus emere, diſperſa pecunia parare gratiam. Ubi vero de ſacerdotio quæritur, & judicium religio agit: illam populus ſpectat, illam intuetur, quæ ſemper futura ſit virgo: quæ à cultu templorum, à ſacris non receſſura. Non vereor, ne iſta videar præſentis gratia judicii dicere: Sacerdotium filiæ meæ ante rumorem ſperavi. Sed cur ego diutius [1]circa cauſam maleficii iſtius etiam moror? confeſſus eſt. An diutius quæri poteſt, an maleficium ſit, cujus pœnam ſolvat præmium operæ non clam neque ſecreto, quanquam iſta quoque profecto facta ſunt, ſed palam apud magiſtratus in medio foro numeret? Vidimus decem millia, quæ paraſito donaſti: interrogo, quare? non eſt iſtud propter longæ ſervitutis officia, non illarum, quibus gratiam meruit, contumeliarum: decem dediſti, quod rapuiſſet. Niſi deberes, ſumma indignatione etiam vindicare volueras: nam qui candidatam ſacerdotii rapuit, nocuerat exemplo & tibi. Igitur & inſcriptum maleficium eſt adverſus eum, cum quo agitur: & maleficium non ſolum confeſſum, ſed etiam gra-

ve ex

1 *Circa cauſas maleficii iſtius etiam moror.*] Vet. ex. *morbi*. ut fortaſſe legendum ſit, *& jam morbi*. maleficium morbus ſit communis cum jam quaſi in more eſt. Seneca lib. 3. Controv. *Et ut ad morbum te meum vocem*, *&c.* & lib. 1. de Benef. *morbo ſuo morem geſſit*: ſic enim recte legitur: & poſtea lego, *An diutius q. p. a. m. ſ. cujus pœnam ſolvit p. o.n. c. n. ſecreto* [*quanquam iſta q.p. facta ſunt*] *ſed p. a. magiſtratus*. Pithœus.

ve ex his apparet, & ex perſona paraſiti, qui nunquam ad tantam peccandi audaciam proceſſiſſet ſua ſponte: & ex perſona divitis, & ex cauſis, & ex numeratione pecuniæ: ex eventu denique, quis impulerit, quis coëgerit. Supereſt, ut oſtendam, non quid paraſitus acceperit, ſed quid dives ipſe. Quæritis, quid iſte X. millibus emerit? videte filiam contra ſacerdotem, videte vittas, videte honores. Fortaſſe ego ſuperbe faciam atque arroganter, qui tanquam privatam injuriam, tanquam maleficium adverſus me commiſſum perſequar: quota enim ego ſum portio iſtius indignationis? perdidi ſine dubio honorem, precioſiſſimum pauperum cenſum: perdidi virginitatem filiæ meæ, & cui modo ſacerdotium ſperabam, difficile inventurus ſum etiam maritum. Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: [1] ſed paulo ante ſacerdotem creavit, quam noluit. Ite nunc & excludite campo divites, & corrumpi ſacra vetate, de ambitu leges conſcribite. Comitia noſtra decem millibus rapta ſunt atque tranſlata: quam ſanctum iſtud ſacerdotium fore putatis, quod ſtupro debetur?

CCLIII.

Tyrannicida volens dedi.

[2] In duabus civitatibus vicinis tyranni erant: in altera cum quidam tyrannum occidiſſet, alter vicinæ civitatis tyrannus petit eum in deditionem, & bellum minatus eſt niſi darent: fert ipſe rogationem ut dedatur.

DECLAMATIO.

UT meo nomine ſim vobis, Quirites, obligatus, quod quanquam neceſſarium & ad ſalutem pertinens civitatis

tatis

1 *Sed paulò ante.*] Facile eſt hic lacunam deprehendere: quaſi ita eſſet, Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: ſed populo libera voluntas in comitiis erepta eſt. An te ſacerdotem creavit, quam noluit? *Ærodius.*

2 *In duabus civitatibus.*] De hujuſcemodi argumentis ita Inſtit. orat. lib. 7. cap. 1. *Erat mihi curæ in controverſiis forenſibus noſſe omnia quæ. in cauſa verſarentur. Nam in ſchola certa ſunt & pauca, & ante declamationem exponuntur quæ θέματα Græci vocant, Cicero, propoſita. Præter quæ nihil eſt diluendum,*

ut alio

tatis remedium præſentis timoris, reſpectu tamen mei prętermiſiſtis: ita ipſius reip. nomine iraſcor, neminem extitiſſe priorem, qui pro ſalute communi me offendere auderet. Neque id ſatis eſt: ſed invenio qui adulentur, & ne à me quidem latam hanc rogationem exiſtiment reſpectu mei recipiendam. Cum quibus mihi conſiſtere fortius, atq; etiam, ſi ita res exigat, acerbius neceſſe eſt: cum in id quoque periculum venire intelligam optionem meam, an hoc velim. Satis erat mihi dicere, rogationem fero utilem civitati. Iſta enim ſpecioſa dictu, & vana quadam [1] imagine honeſti circumdata, non reſpiciunt præſentes neceſſitates. Si tantas vires haberet civitas ut bella ſuſcipere, ut frangere impetus tyranni poſſet, non tam diu ſerviſſemus, non illum cruentiſſimum dominum unus ex inſidiis occidiſſet. Atque ego etiam ſi plurimum eſſe civium in hac civitate ſpectarem, bene tamen redimi capite unius civis pacem putarem. Facile eſt iſta [2] in concionibus & conſiliis diſpicere dicendo. Jam ſi exercitus hoſtium intra fines noſtros fuerit, ſi ardere villas, ſi frugifera ſuccidi, ſi fugam ruſticorum in urbem, ſi compulſa intra muros pecora viderimus, ſi mœnia oppugnabuntur, ſi turres quatientur, ſi ad delectum ab amplexu matrum juvenes rapientur, quam ſero pœnitebit [3] tam caro uni peperciſſe? Et ſi quid tamen deforme habitura civitas fuerit, dedito (ut ſubinde dicitis) tyran-

ut alio loco ait auctor noſter lib. 4. cap. 2. & cap. 1. quo fit (inquit) ut declamatores ea licentia utantur, ut eorum ſemper ita ſit exordium, *quaſi cauſam judex jam noverit, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere iſtud principiorum genus ſecundis actionibus poteſt.* Item lib. 7. cap. 3. *Verum illa ſcholarum conſuetudo ituris in forum poteſt nocere, quod omnia quæ in themate non ſunt, pro nobis ducimus.* Idem.

1 *Imagine nominis.*] Hoc eſt, in tanta neceſſitate & utilitate res ſe ipſa commendat, nec verbis ſpecioſis & nominibus opus eſt, quorum miti & blanda appellatione (quod primum à Solone factum eſt) deditionis bene de Rep. meriti tegatur acerbitas. *Idem.*

2 *In concionibus ex conſiliis.*] Scribe: *conciliis.* Gronovius.

3 *Tam caro uni.*] Hic locus adjuvat conjecturam noſtram, qua *plurimi vitam eſſe*, pro *plurimum eſſe*, repoſuimus. Sic vero Atilius Regulus, ſic Sp. Poſtumius, ſic C. Mancinus rogationem tulerunt ut ipſi dederentur. *Ærodius.*

tyrannicida, id omne mea rogatione detractum eſt: omni pudore liberati eſtis: invitum non dedidiſſetis: quod ad vos pertinet, bellum ſuſcipere maluiſtis. Sed hoc eſt præcipue, quare ego hanc ferre debeam rogationem. Ego pro civitate tam grata, pro populo tali, non ſubibo qualecunque periculum? Sed non ſolum reipublicæ, verum etiam mea intereſt hanc recipi rogationem. Quem vultis enim ponite eventum: periculum mihi mortis eſt. Quid? ego non ſatis vixi? Non enim annorum numero nec ſpatio ætatis terminari certum eſt fortium virorum vitam, ſed laude & fama, & perpetuæ poſteritatis immortalitate. Ita Dii faciant, ut magnum exemplum poſteritati etiam pœna dare poſſim. ſatis videbitur mihi omnia facere fortuna, ut tyrannicidium meum majus ſit. Sed illud interim vereor, ne tyrannus ex me petat famam lenitatis. Habet enim apud malos quoque multum auctoritatis virtus: & forſitan hoc ille ambitioſe faciet, ut poteſtate contentus ſit. Quicquid eſt, videat me & illa civitas vicina: multum illis ſervientibus prodero: Videant quo vultu tyrannum feram, quam interritus tribunali aſſiſtam, quam me nihil minæ, nihil ſupplicia ipſa moveant. Poteſt fieri ut exhortetur illos hic animus meus, hæc mens. Vobis quidem cuſtodire pacem, reddere quietem majus ipſo tyrannicidio puto: nam ſi bellum imminet, ſi periculum univerſa civitas habet, quod illum cujus nomine mihi gratias agitis, occidi, maximam vobis injuriam feci.

CCLIV.

CCLIV.

Exul accuſator, & ſententiæ pares.

EXUL QUI SECRETUM AD REMPUB. PERTINENS INDICARE VOLUERIT, HABEAT IN CIVITATEM REDEUNDI POTESTATEM: ET SI INDICAVERIT, MANEAT IN CIVITATE. Exul dixit ſe habere, quod de affectata tyrannide diceret: venit in civitatem: poſtulavit reum: is æquis ſententiis abſolutus eſt. fert quidam rogationem, ut maneat. [1] CD.

[2] SERMO.

Poteſt venire in dubium, quo genere diviſionis uti nos in hac controverſia oporteat. Videtur enim quædam poſſe dicere etiam citra rogationem advocatus hujus exulis, per quæ jus manendi vindicet. Utrum ergo hæc quæ citra rogationem quoque pro illo futura ſint, dicemus ante principium: an ſtatim poſt rogationem? Species eo ducit, ut quoniam & præcedant & [3] leviora videantur, & prima ſint. Sed ratio diverſum mihi ſuadere videtur: ideo quod neceſſaria nobis quæſtio ſuperabit, an hæc rogatio contra legem feratur: in cujus parte ſint neceſſe eſt illa quæcunque dicturi ſumus, an videatur hic etiam alia lege remanere potuiſſe: an rogationem ferre oporteat ad ſingulos pertinentem, an contra legem: an hæc rogatio contra legem ſit, an meruerit ille remanere.

DECLAMATIO.

SI aut minus verecundus eſſet is, quem rogatione mea retinere in civitate conſtitui, aut judicia fœlicius expertus: nihil concione, nihil conſcripto meo, nihil denique [4] opera rogationis opus eſſet. [5] Prima igitur carere hac invidia vel propter hoc poſſum, Quirites. Nemo enim crediderit me

1 CD.] Nota eſt contradictionis, ut apparet ex quibuſdam argumentis ſequentium declamationum, tum ex Seneca, tum ex aliis declamationibus, quæ falſo Quintiliano huic noſtro tribuuntur. De contradict. infra Declamatione CCCXXXVIII. *Ærod.*

2 SERMO.] Sermo qui ἀποστροφὴ dicitur in forenſibus actionibus, eſt averſa à perſona Judicis oratio, vel ad coronam, vel patronum diverſæ partis, vel ad ipſum adverſarium. Quint. lib. 4. c. 1. In ſcholis vero eſt ἀποστροφὴ ad diſcipulos, qua ferè ſemper ante declamationem, poſt etiam ſæpe, raro Quintilianus in medio utitur. *Idem.*

3 *Leviora videantur.*] Vet. *Levior aut videatur.* Pithœus.

4 *Opera rogationis.*] Vet. ex. cujus etiam vitia hic annotare libuit, *ope rationis rogat.* Idem.

5 *Prima igitur.*] *Primum igitur.* Idem.

rit me rogatum ab eo ad vos proceſſiſſe, qui ipſe, ut remaneat, non laborat. Verum ille quidem multas, atque utinam minus potentes, hujus propoſiti ſui cauſas habeat. Ego præter cætera, propter hoc quoque eum exiſtimo eſſe retinendum, quod manifeſtum fecit, ad indicium tyrannidis affectatæ veniſſe non remanendi cupiditate. Quod niſi vetuſtiſſimum jus, Quirites, eos qui ſecreta ad rempub. pertinentia indicaſſent, remanere in civitate juſſiſſet: forſitan dicendum mihi neceſſario exiſtimarem, qua gratia hic preſſus, quibus inimicitiis in exilium eſſet actus. Sed quid neceſſe eſt repetere hæc, quæ videtis? Et quod ad animum quidem illius pertinet, ſatis vobis eſt (ut exiſtimo) probatus: quod quanquam damnatus, quanquam in exilium actus, reipub. tamen non potuit iraſci. Indicium profeſſus eſt: viderimus an verum. Interim tamen nihil eum finxiſſe manifeſtum eſt, quod perſuaderi tam multis utique potuerit. Cauſam qua conditione dixerit damnatus, exul, contra potentem, contra gratioſum, quid neceſſe eſt diu dicere, quando is exitus judicii fuit, ut non plures ſententiæ pro adverſario fuerint? non enim cauſa victus eſt, ſed legibus, ſed publica humanitate: quæ quidem ipſa me in hoc exhortata eſt, ut rogationem ad vos de retinendo cive ferrem in civitate tam miſericorde. Negant rogationem eſſe recipiendam, [1] quæ ad ſingulos homines pertineat. Ego porro hoc in eo jure, quod perpetuum, & in omnia tempora ſcribitur, exiſtimo eſſe ſervandum. Poteſt enim dici mihi, In honorem hominis unius obligabis tempora futura, & omnes eadem neceſſitate conſtringes. [2] Itaq; quoties ad præſens tantummodo tempus rogatio fertur, ne ferri quidem, niſi de ſingulis, poteſt. Quod ſi hanc tollimus

1 *Quæ ad ſingulos homines pertineat.*] Fuit enim lex XII. *ne privilegium irrogator.* Cæterum interverſum ordinem in hoc loco eſſe arbitror, ut alias plerunque. Igitur ſubjungo, poteſt enim dici mihi, In ho. ho. v. obli. te. f. & o. ea. ne conſtringes. Ego porro hoc in eo t. q. p. & in o. t. ſcr. ex. e. ſervandum. At quoties, &c. *Ærodius.*

2 *Itaque quoties ad præſens.*] Alii, *At quoties.* Lege: *Interim quoties.* Gronovius.

mus conſuetudinem, nec duces ad exercitus ducemus, nec provincias decernemus, nec imperia prorogabimus: omnia enim iſta rogationibus ad ſingulos pertinentibus conſummantur. At enim contra legem rogatio eſt. Si confiterer: dicerem tamen non ferendæ rogationis eſſe cauſam, ubi lex eſt. Quid enim neceſſe eſt convocari Tribus, contrahi populum, ſi idem effici jure vetere, & jam olim conſtituto poteſt? Igitur ſi rogatio [1] ſupervacua ubi lex non eſt: non fere poterit ferri niſi [2] contra alicujus voluntatem. Et hoc tamen apud quos dicit? video enim præſcriptionem excludi poſſe judicio. At in rebus parvis ac periculoſis, iſta index recipiat. Cæterum quidem quotiens de jure populi agitur apud populum, cui mutare, cui obrogare, cui ferre quas velit leges, accipere quas velit rogationes liceat, nunquam ſe ipſe diminuet. Quomodo tamen rogatio iſta contra

1 *Supervacua ubi lex eſt.*] Corruptiſſimus erat hic locus, & tamen adhuc obſcurus. ſenſus eſt, meo quidem judicio: Lex eſt quæ vetat rogationem recipiendam, quæ ad ſingulos homines pertineat. Item lex alia, quæ permittit exulem manere in civitate, ita ſi indicaverit. Dicitur hæc rogatio contra legem, tum quia reum non condemnaverit, & ut æqua tulerit ſuffragia, ſi ideo manere eum oportet, ad id contra legem privilegio opus eſt. Reſpondet patronus exulis, atque ita refert. Si confiterer, in hoc genere cum reus paribus ſententiis abſolvitur, exulem indicaſſe non videri, atque adeo rogationem hanc contra legem eſſe: omnis igitur aut ſupervacua ſit neceſſe eſt, aut contraria legibus. Supervacua, ſi lex eſt de ea ipſa re, de qua rogatur populus. Si lex non eſt, hoc ipſo alicui legi contraria, quia privilegium irrogatur. Sed hæc rogatio nec ſupervacua eſt, licet lex ſcripta ſit, ut docebit paulo poſt: nec ei legi contraria, quæ rogationem ad ſingulos pertinentem recipi vetat, quia ad præſens tempus tantummodo fertur, non ut ad exemplum trahatur, & legis perpetuæ loco ſit: quod utrunque rogationis appellatione contineri, vel ex ipſo Gellio lib. X. cap. XX. manifeſtum eſt. Et hoc tamen vel ſupervacuam, vel alicui legi contrariam rogationem eſſe, apud quos hic dicitur? Ita enim fortaſſis ſi lis eſſet coram judice, qui præſcripta à Prætore formula judicat, exul tanquam præſcriptione & exceptione ſubmoveri poſſet, *Si non tua rogatio ſupervacua aut legi contraria eſt.* Sed cum de jure populi apud populum agatur, nunquam ſe ipſe ita deminuet, hoc eſt, nunquam feret ut præſcriptione ſolvatur hoc judicium & tranſlationibus minuatur ejus auctoritas: vel (ſi placet hoc ad exulem referre) nunquam adeo de jure ſuo deceder, ut non ſecundum legem eſſe hanc rogationem omnino affirmet, minimeque ſuperfluam: nemo enim tam demens fuerit (inquit Fabius) ut id quod firmiſſimum duxerit ſe habere, remittat & ad leviora tranſcendat. *Idem.*

2 *Contra alicujus voluntatem.*] Vet. ex. *contra alicujus legis voluntatem.* Pithœus.

tra legem & contra commodum ſuum, contraque eam, quæ hunc in exilium miſit: non jure novo, ſed vetere atque olim conſtituto reverſus eſt, manere etiam citra hanc rogationem poteſt? De quo priuſquam loquar neceſſario illud quod ab adverſariis frequentiſſime objectum eſt, depellendum videtur. Cur enim (inquiunt) ſi remanere ſuo jure poterat, expectavit rogationem? Ut verecundia ei adeo nihil apud vos proſit, ut etiam in cauſa plurimum noceat: ante omnia non miror hominem judicia totiens infœliciter expertum, tot in civitate inimicos habentem, nihil tentaſſe privatim. Litigavit innocens reus, damnatus eſt. Detulit affectatæ tyrannidis reum (ut pars judicum putat) manifeſtum: impedimento publicæ humanitatis victus eſt. Hodie contra rogationem, contra jus veſtrum, contra poteſtatem populi pugnabit? Ille tamen mihi alias & (ut dixi) graviores in exilium abeundi cauſas videtur habuiſſe. Abſolutus eſt quidem reus: ſed innocentem ſe eſſe accuſatori nondum perſuaſit. Ego vero non miror [1] quod hic timet adhuc civitatem, quod vult impendentem quandam omnibus nobis ruinam ſuffugere, & evitare quod prævidit periculum, cupit: ſed tanto magis retinendus eſt. Putemus alioqui citra rogationem, talem inſtitutam eſſe legem, qualis eſſet, ſi hic in civitate remanere vellet. Lex quid dicit? *Qui ſecretum ad Rempublicam pertinens indicare voluerit, habeat remanendi poteſtatem.* Nemo dubitabit an indicaverit. Verba igitur legis pro nobis omnia: ſed ad interpretationem voluntatis vocamur: nec enim ſcriptum putant eſſe, niſi quod certum approbatum ſit. Negant indicari, niſi id de quo non dubitetur. Ego autem exiſtimo, Legum latori non defuiſſe eloquendi [2] facultatem, ut approbatis demum his quæ detuliſſet, remanere in civitate exulem vellet: id ipſum plane aperteque dicere non contentum puto eſſe legum

1 *Quod hic timet adhuc civitatem.*] Lege: *quod hic timet adhuc civitati.* Id eſt, pro civitate. *Gronovius.*

2 *Facultatem, ut approbatis.*] Lege: *facultatem, ſi approbatis.* Idem.

legum latorem: voluntatem ejus retinuit. Satis eſt igitur ut nihil finxerit, nihil cupiditate revertendi mentitus ſit, nihil denique ideo fecerit ut remaneret. Vos quid dicitis? mentitum eum vultis? interrogemus partem judicum. Non accuſo nunc reum: evaſit, abſolutus eſt: habet beneficium legis. Illud tamen contentus ſum dicere, fuiſſe aliqua quibus index moveretur: illa quæ moverunt judicum partem, illa quæ tot triſtes ſententias effecerunt. Jam ergo animum dignum habeo emendatione fortunæ: cum affectari tyrannidem putaret (ſic enim loquamur) non diſſimulavit: [1] non ultionem putavit: non cum ipſe patriam perdidiſſet, invidit, ſed venit in civitatem, & ſuſcepit graviſſimum laborem & novas inimicitias, & recentem æmulationem: non excepit divitem ab indice, fortuna. Hæc ego dicerem, etiam ſi victus judicio eſſet: nunc fortiter hoc poſſum contendere, quod fuiſſe dicitis eum cauſa inferiorem. Quid eſt igitur? Lex jubet eos abſolvi, qui pares ſententias tulerint. Imputabitis iſtud publicæ miſericordiæ, imputabitis humanitati: non ego arguo hanc legem, ſed dico eſſe communem. Eodem enim tempore non id modo quæſitum eſt, an affectatæ tyrannidis reum damnari oporteret: ſed illud etiam, an hunc remanere in civitate oporteret. Quod ſi pares ſententiæ periculo proſunt, pro utroque ſunt. An vero affectatæ tyrannidis reus abſolvatur, quoniam non plures pro accuſatore, quam pro reo ſententiæ fuere: hic qui periculi, qui [2] exilii vel eandem, vel utique graviorem pœnam, experiretur, non eandem experiretur legis humanitatem? [3] Hæc de jure, hæc de rogatione: illa jam de æquitate. Dignum eſſe exiſtimo, qui maneat in civitate. Pericula [4] noſtra tentavit, ſervitutem reipub. diſcutere, quantum in ipſo erat, voluit. Neſcio an plus

1 *Non ultionem putavit.*] Al. *optavit.* Lege, *paravit.* Idem.

2 *Exilii vel eandem veluti graviorem.*] Scr. *vel eandem, vel utique graviorem.* Idem

3 *Hæc de jure.*] Et hæc Sermonis propria ſunt. *Pithœus.*

4 *Noſtra tentavit.*] Al. *veſtra.* Idem.

plus debeamus, ſi ad indicium non certis argumentis perductus ſit, nam ſi manifeſta detuliſſet: ſi ea de quibus dubitare nemo noſtrum poſſet, crederetur cupiditate manendi in civitate, feciſſe. Solam pietatem in cauſa indicii habuit, qui in urbem detulit litem, & litem injuſtam conditione: ex altera parte ſolus, & exul, damnatus: ex altera parte homo potens, gratioſus. Omnes iſta diligenter perpendite: intelligetis non eſſe ſententias pares.[1] Quid eſt igitur cur ego etiam pro ipſo qui abſolutus eſt reo, exiſtimo eſſe manere hunc in civitate? Illud dicere pro Republica ſatis erat, habemus in civitate cuſtodem. Inquirit adhuc: forſitan omnia tam videre non potuit exul, non omnia tam clare perſpicere: hoc viſuri pro opinione ejus qui abſolutus eſt, non timebitur quandiu hic fuerit in civitate. Immo hercule ſi mentitus eſt, ſi fictum detulit crimen: ſatis alioqui daturus eſt pœnarum inter inimicos potentes, & inimicos gratioſos.

SERMO.

Totam autem exiſtimo commodiorem eſſe partem diverſam, ſuadeo his qui dicturi ſunt in illam potius incumbant.

CCLV.

Transfugæ excludendi.

Inter duas civitates bellum erat, in alteram multi transfugæ veniebant, fert quidam legem, ne recipiantur.

SERMO.

Proxime ad ſuaſorias accedit hoc genus: nam & ſuaſoriarum, & legis ſuaſio & diſſuaſio eſt. Ergo dicet is qui legem feret, non eſſe honeſtum recipere transfugas, nihil prodeſſe: forſitan ad finem belli. Summum illud, propter quod lex fertur, periculoſum eſſe.

DECLAMATIO.

ETiamſi non eſſet in eo ſtatu bellum, ut honeſta cogitare vacaret: vel cum periculo tamen, optima & ad famam

1 *Quid eſt igitur, cur ego etiam.*] Supervacaneum τὸ *cur.* Scribe: *Quid eſt igitur? Ego etiam pro ipſo, qui abſolutus eſt, reo exiſtimo eſſe manere hunc in civitate.* Ut apud Petronium: *Quid ergo eſt? parentes objurgatione digni ſunt.* Cicero pro Quinctio: *Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, &c.* Gron.

mam itura feciſſe, fortaſſe honeſtius foret, quam ut obſtare utilitas videretur: nunc minus laudis, immo plus tamen ſecuritatis eſt honeſta facere. Nemo igitur dubitaverit turpiſſimos eſſe, qui transfugerint. Spectemus enim rem ipſam, neque eo decipiamur quod utile videtur. hoſtis eſt qui facit: aliter conſtituamus, quam ut intelligamus potuiſſe hoc & noſtros facere. Nunquam prodeſt malum exemplum: etiamſi in pręſenti occaſione quadam delectat, in futurum tamen altius nocet. Proximos exiſtimo eſſe eos transfugis, à quibus transfugæ recipiantur. Hoc natura ſimile eſt, facere ſcelus, & probare. An ſi quis noſtrum transfugiſſet, non ipſum modo peſſimum civem & omnibus ſuppliciis dignum [1] judicaretis: [2] ſed infamia etiam ſi qui receperunt & velut auctores ſcelerum, velut magiſtros turpitudinis colligeretis: idem non reflectemus in nos, tandem utilitate ducti, in auxiliis habituri ſumus, quos recipiemus. Fingamus eam civitatis eſſe fortunam, ut auxiliis opus ſit: hos in auxiliis? ſcilicet qui cum ex altera parte intuerentur patriam, & memoriam pueritiæ, & neceſſitudines omnes, ad fortunam tamen inclinaverunt, proniore pro nobis ſacramento, fortiore animo ſtabunt? (Transfugas non eſſe recipiendos.) Adeo facilius eſt in iſtis ſcelus deprehendere, quam pœnitentiam. Inutile ergo militum genus nobis minime neceſſarium. Quippe etiam hi qui recipiendos [3] eſſe transfugas hoc dicunt, in ſuperiore eſſe loco noſtram civitatem. Neque enim amore noſtri, ſed metu imminentis fortunæ transfugiunt. An facilius, depoſituros propoſitum bellandi hoſtes putamus, ſi plures transfugerint? minime: nam hi qui bellum gerere contra nos non audent, ſi locum in civitate noſtra non habuerint, ſæpe deponendi belli auctores

1 *Judicaretis? recipiemus?*] Pro interrogationis notis virgulæ potius adjici debuerunt. Sed jam minuta iſthæc arbitrio lectoris relinquamus. *Pithœus.*

2 *Sed infamia etiam.*] Lege: *ſed infames etiam.* Gronovius.

3 *Eſſe transfugas hoc dicunt.*] Leg. *eſſe transfugas dicunt, hoc dicunt.* Pithœus.

reſerunt: nunc in privatum ſibi ſinguli conſulunt. Eſt magnum in ſingulis momentum: ac ſi præcluſa hæc fuerit ſpes, quod ſinguli faciunt, univerſi ſuadebunt. Hæc dicerem etiam ſi nihil ex iſtis metus eſſet. Nunc vero non poſſum non confiteri ſollicitudinem meam, quotiens oculos circuntuli, & ſingulas caſtrorum metior partes: non aliter quam ſi vallum hoſtis invaſerit, alienos habitus, aliena arma video: verſantur inter domos noſtras, inter templa, inter muros, in mediis Reip. viſceribus. An aliquid mali velint facere, poſtea videro: interim poſſunt. Ego iſtud credidi ſcelus cum à ſingulis ſpes eſt, cum à paucis ſpes eſt: cum à plurimis jam conſenſi. Novum hercule genus artis: ſupervacuum eſt cuniculos fodere, & per occultos ſpecus ingenti labore exhauſtis terris, in mediam ſubito emergere civitatem: ſupervacuum eſt redimere proditorem, & ſcelus pecunia paciſci. Videntes palam, mo gaudentes etiam, accepimus intra viſcera hoſtem: vos æſtimabitis an ſuſpectum debeatis habere, quod ad tantum numerum per ſingulos pervenerunt. Nemo illos recepiſſet, ſi univerſi veniſſent. Omneſne hi deſperaverunt? omneſne conſulere ac proſpicere voluerunt? adeone facilius eſt transfugere, quam cadere? Omnes hi reliquerunt in civitate conjuges, in ludibrium ac contumeliam eorum, qui ſe à ſcelere maximo ulciſci velint, manifeſtiore quadam conjectura capere poſſumus: num minus animi ſine his, num minus pertinaciæ deſertis? Age ſane, hoc non cogitatis, quod nec publica retinere jura tanti putant. Miratur aliquis timere me hoſtes: quod iſti transfugiunt, illi me non timent. Caveamus, obſecro, dum plures ſumus.

CCLVI.

CCLVI.

Furioſus trium filiorum pater.

Qui tres filios habebat, duos per furorem occidit; à tertio ſanatus, abdicat eum.

DECLAMATIO.

POteram etiam ſi non iraſcerer, abdicare, tanquam bonus pater. Omnia de fortuna mea timeo, omnia de tam fragili, ac tam mutabili mente: & propter hoc dimittendus mihi à domo filius erat, ne incideret in meum furorem. Sed quatenus & cauſas quoque abdicationis interrogor, id eſt quod cogit me frequentius malorum meorum meminiſſe: quanquam inter præcipua propter quæ abdicem, hoc eſt, quod mihi iſta narranda ſunt: dicam tamen. Imputo filio meo orbitatem. Reſpondebit: non ego occidi. Scio, mea manu factum eſt: ipſe ego pater qui genueram, qui educaveram, per viſcera liberorum ferrum exegi: credo enim tibi, & orbitatem tamen tibi imputo, tibi æſtimo illam [1] ex die mei doloris. Quædam ignorare ſimile non paſſi eſtis: tunc liberos perdidi, cum perdidiſſe me ſenſi. Eſto, gravem ſine dubio manibus meis injuriam fortuna fecerat: poſuerat tamen hujus rei in ipſo animo remedium illo tempore, quo furere & agi dementia videbar. Frequentius in ea cogitatione eram, ut crederem eſſe cum liberis omnibus. Abſtuliſti mihi ignorantiam malorum. Quanto miſerabilior fui ex die tuæ ſanitatis? furióſum me non ſic cecîdi: tum lacerare veſtes, tum verberare vultus meos cœpi. Omnia igitur hæc non in aliam vim accipi debent, quam ſi filios meos ipſe occidiſſes, quam ſi ipſe abſtuliſſes. Unde tantum boni, ut reddere poſſis illam valetudinem, illum furorem? Quod unum poſſum præſtare infœliciſſimis illis juvenibus meis, præſtabo: ne quis eorum morte gaudeat, ne cui proſit quod filios meos occidi.

CCLVII.

1 *Ex die mei doloris.*] Vet. ex. *mea ſanitatis.* Idem.

CCLVII.

Nuptiæ inter inimicorum filios.

Qui habebat filium & divitem inimicum, captus à piratis ſcripſit filio de redemptione. Ille cum pecuniam non haberet, offerente divite filiam ſuam, duxit eam in matrimonium: & pecunia redemit patrem. Reverſus ille, imperat ut dimittat: nolentem abdicat.

DECLAMATIO.

[1] SI ab alio redemptus eſſet pater, ſtatim ut rediiſſet à graviſſima fortuna, & abdicare me inſtituiſſet: dicerem tamen, quid intra tam breve tempus commiſi? quid tam ſcelerate à me factum eſt, ut ira patris præcederet ipſam gratulationem? Nunc certum habeo indigna quædam expectare vos facinora, cum abdicetur filius qui redemit. Eſt ſine dubio iſtud non meum beneficium, & omne redempti patris munus ad ſocerum redit. Ego tamen navigavi: ego periculoſa maria ingreſſus ſum, ut redimerem patrem, quemadmodum ipſum dicere audiſtis: quædam etiam non facienda paſſus ſum. Quæ ei ratio abdicationis eſt?[2] Non obſequeris (inquit) mihi. Si hoc ad abdicandum ſatis eſſet, ſupervacua erant omnia judicia ipſa: cur enim nobis defenſionis poteſtatem dediſtis, ſi nihil noſtris conſiliis libertatis relictum eſt? Servi mehercule quædam liberius ex bona mente faciunt: & aliquando[3] indicium fidei putant, precio empta mancipia non paruiſſe. Filios vero quis dubitavit unquam eſſe plerunque ſuæ poteſtatis? ut ea prætercam quę ſub tam bono patre, ne argumenti quidem cauſa, referenda ſunt: nec dicam, non coges templa incendere, non coges operibus publicis manus afferre: leviora certe

noſtræ

1 *Si ab alio.*] Leg. vid. *S. a. a. r. e. pater, & ſt. v. r. a. g. fortuna abdicare meis voluiſſet, dicerem tamen, Quid intra t. b. t. commiſi?* Idem.

2 *Non obſequeris (inquit) mihi.*] Lex enim eſt, *minus dicto audientem filium liceat abdicare.* Quintil. Inſtit. Orat. lib. 7. cap. 2. ſed abdicabis (inquit) non quicunque voluntati tuæ non paruerit. nos de hac re alio loco. *Ærodius.*

3 *Indicium fidei putant.*] Lege, *putatur.* Vel, *& aliquando indicium fidei imputant pretio empta mancipia, non paruiſſe.* Gronovius.

noſtræ mediocritatis eſſe manifeſtum eſt. ut ſententiam judices dicere velimus, ut teſtimonium non ad arbitrium parentum reddere, [1] immo ſuadere quod animus dictaverit. Quod ſi licet aliquando etiam contra patris voluntatem, ea quæ alioqui reprehenſionem non merentur, filio facere: nuſquam tamen libertas tam neceſſaria, quam in matrimonio eſt. Et hoc dicerem, ſi quæreretur hoc judicio, an mihi aliqua ducenda eſſet. Ego eligam cum qua victurus ſum: ego comitem laborum, ſollicitudinum, curarum ipſe perpendam. Quis enim amare alieno animo poteſt? Nunc vero firmius hoc eſſe atque facilius cœpit: uxorem jam duxi (non dico quare) meo impulſu, mea voluntate. [2] Eripuerat enim te mihi fortuna, dederatque mihi illam miſeram libertatem. Repudium igitur imperas, & copulatos jam diu deducis animos. neque enim in hoc tu ſpectaveris, quod cum uxore mea non diu vixi: ſine dubio ſecundum nuptias profectus ſum, continuo me peregrinatio excepit: & vel hoc ipſo iniquius eſt repudiari eam, quæ certe non potuit offendere. [3] Deſcendamus ſane ad

1 *In eos ſuadere.*] Nam ſi quid cum populo agatur, & ubi quid pro Rep. conſulendum, filio licet à patre in aliam ire ſententiam: ſed vel merito contradicendi tanta reverentia eſt, ut prudentiſſime noſtris ſit olim, ut aliorum legibus conſtitutum (de quibus Ariſtot. l. 5. Polit. c. 6.) ne ſimul pater & filius magiſtratum adipiſcerentur. *Ærod.*

2 *Eripuerat enim te mihi fortuna.*] Ait captivitatem patris interim ſibi libertatem attuliſſe, ut quam uxorem vellet, duceret. Nam jure Civili certum eſt, dum pater potitur hoſtibus, aut ubi ſit ignoratur, filium ſine conſenſu patris, nuptias potuiſſe contrahere. *l. ſi filius ejus ff. de ritu nupt. l. in bello §. medio. ff. de captivis.* Sed Julianus addit exceptionem, ſi eam filius ducat, cujus conditionem certum ſit patrem non repudiaturum: in quo verſatur hæc controverſia. *Idem.*

3 *Defendamus ſanè ad hanc quoque neceſſitatem.*] Hoc eſt, demus vel filii aut filiæ ſeu repudium ſeu divortium in poteſtate patris eſſe, contra id quod jure & ex æquo & bono receptum eſt: quid de ipſa, &c. Paulus *lib. 5. ſentent. tit. de Interd.* Bene concordans matrimonium ſeparari à patre Divus Pius prohibuit. Ulpian. *tit. de liber. exhib. l. 1.* ſi quis filiam ſuam, quæ mihi nupta eſt, velit abducere, vel exhiberi ſibi deſideret: an adverſus interdictum exceptio danda ſit, ſi forte pater concordans matrimonium, & forte liberis ſubnixum velit diſſolvere? Et certo jure utimur, ne bene concordantia matrimonia jure patriæ poteſtatis turbentur. Quod tamen ſic erit adhibendum, ut patri perſuadeatur (ut in hac Decl.) ne acerbe patriam poteſtatem exerceat. Vulgaris eſt hic locus apud noſtros juris auctores. *l. cum hic ſtatus. §. ſi ſocer. ff. de donat. inter. vir. l. cum te. C. de inoff. teſt. l. filiæ. l. diſſentientis. C. de repudiis.* Idem.

ne ad hanc quoque neceſſitatem, ut imperante patre, etiam repudium filius debeat pati: quid de ipſa, quam repudiari vis, querar? ſane pater fuerit inimicus, cur hæc nurus eſſe deſinat, quam nihil peccaſſe tu quoque confiteris, qui expellis? Negas idoneam eſſe matrimonio meo locupletem. Quam vereor, ne cui videatur pater ſic inimicus diviti eſſe cœpiſſe. Non enim fortuna in utramlibet partem intuenda eſt. An vero apud me noceat puellæ, quod dives eſt: cum apud patrem illius non nocuerit mihi, quod pauper ſum? Dives eſt. Nunquid ergo hoc dicere potes, ſuperbior erit, & faſtidiet? Securus ſis, pater: [1] petiti ſumus, empti ſumus. At inimicus (inquis) fuit. Volo adhuc ſic loqui, tanquam odia utraque parte durent. Non oportet immortales eſſe inimicitias: [2] & ita demum tutum perpetuumque eſſe humanum genus, ſi amor ac fides nullam habuerint oblivionem: ea rurſus, quæ aliquo incommodo commutantur, brevi morte deficiant. Sed non eſt diu mihi in hac parte commorandum, quę certe ſatis potens apud divitem fuerat. Inimici nomen habuerit aliquando: nec quæro, quam immerito, nec quæro, quam injuſte; modo redire in gratiam cum eo potuerim. Sed hoc ſolum reprehendit, quod ſe abſente omiſerim cum divite inimicitias. Ita opinor, feci hoc contemptu patris, feci vilitate: reſtitui nos in integrum putate, judices. Captus eſt pater meus à piratis, vincla & ultimos metus patitur, & ea, quibus gravius id tantum eſt, quod imminet. Hoc ſcio, hoc ipſius epiſtolis cognovi: hinc redimi non poteſt, duram putate conditionem poni, nonne ſubeunda eſt? Si piratæ hoc mihi pollicerentur, ut vicarias pro patre manus acciperem, non recuſarem catenas: ſi obligarer fœnore, æs alienum tamen non tenuiſſem, ut redimerem patrem. Duxi puellam honeſtam, locupletem: ego tamen

1 *Petiti ſumus, empti ſumus.*] Petiti à divite, & ideo empti: nam petere vel rogare, ſatis emere eſt. Genus item erat nuptiarum quod coëmptione fieret: & eo fortaſſis alludit. *Idem.*

2 *Et ita demum.*] Vid. deeſſe, *poteſt.* Pith.

men (ſi ulla mihi dicenti fides eſt) non hoc [1] in iſta conditione ſpectavi. Ille me movit, ut beneficiis vinceremur. Sed neque in me ille probavit aliud, quam pietatem. Vidit fletus meos, vidit totius animi atque etiam corporis defectionem: ſic homini inter principes noſtræ civitatis numerandos, cœpi bona eſſe conditio. Itaque intelligo mihi, judices, non in hoc tantum laborandum, ut iram patris mitigem, ut leniam: illud eſt partium mearum, illud vobis adhibitis rogo, in gratiam velit redire jam cum propinquo meo, cum redemptore ſuo. Non enim jactabo meam pietatem: illius opus eſt, quod redemi.

CCLVIII.

Fortis contumax patri forti.

SI DUO AUT PLURES FORTITER FECERINT, DE PRÆMIO ARMIS CONTENDANT, VIR FORTIS OPTET QUOD VOLET. Pater & filius fortiter fecerunt: petit pater à filio, ut cederet ſibi præmio: non impetravit: ceſſit ipſe, & abdicat.

[2] DECLAMATIO.

ETiam ſi diſſimulari poſſet, quæ cauſa patri fuiſſet: ipſum tamen hoc abdicatione dignum erat, aliquid petenti negaſſe. Quantum enim mihi præſtare poterat, ut paria redderet? Non jam imputo illa vulgaria, lucem & jus libertatis, & uſum vitæ. Hoc imputo: quod fortiter feciſti [3] roboris & corporis mei, meum eſt: animus iſte ad contemnendum pericula paratus, ex meo fluxit. Ego te diu præceptis feci virum fortem, proxime quidem, etiam exemplo. Quantumcunque ſit iſtud, quod peto, non indicare ſatis eſt, non deſiderium pervenire in notitiam tuam ſufficit, niſi preces adhibuero? niſi auctoritatem paternam ſub-

1 *In iſta conditione ſpectavi.*] Vet. ex. *peccavi.* Idem.

2 Huic declamationi reſpondet illa apud Senecam lib. 10. decla. 2. & lib. 6. contr. 31. ubi pars filii potiſſimum tractatur: patris, tractatam eſſe ait à Labieno! Quintiliani non meminit, cum quo inimicitias exercuit. *Ærodius.*

3 *Roboris & corporis mei.*] Forte: *Hoc imputo, quod fortiter feciſti. robur corporis tui meum eſt.* Gronovius.

ſubmiſero? multum peccaveras etiam, ſi præſtitiſſes. Nunc vero quid à te petieram? ut mihi præmio cederes. non dico quid fuerit ſecuturum. Sane ita ſit conſtituta lex, ut in judicio contendamus, ut citra periculum feratur de noſtra virtute ſententia: non erat æquum cedere te, ut non dicam patri, ſeni? tibi approbandæ virtutis multa tempora ſuperſunt: tu ſperare id quod hodie ceſſeris, potes: mihi indulſit fortuna hunc ſupremum honorem. Inter extraneos quoque & alienos eſt aliquod privilegium ætatis. Honores prior peterem: ad ſignandum advocatus, prior rogarer. In his etiam minimis obſervationibus, inhumane non cederes honorem lateris. Age vero, non præter hoc etiam dignior præmio fuit virtus mea? Non eſt tam admirabile cum fortiter facit juvenis: hoc ætas poſtulat, hoc robur juventæ poſcit. [1]pene turpe eſt, non feciſſe. hoc eſt honore dignius viciſſe annos, & ultra ætatem durantes agere virtutes. Eo tempore fortiter feci, quo cogi non poſſem, ut militarem. Utrum tandem vis magnum eſſe, quod ego feci, an minus eſſe quod tu feciſti? Videamus num hæc: quis fuerit ſecuturus exitus. Si in iſta contentione præmii, idem animi ego quoque habuiſſem, armis contendendum erat: & lætiſſimo alioqui domus noſtræ proventu, graviſſimum funus & crimen inurebatur. Jam vides quare non ceſſeris. hoc tibi præmio majus videbatur, committi cum patre & parricidium facere jure: hoc profecto etiam in acie facere cogitaſti: & cum imitareris virtutem meam, non optandi jus, [2] ſed pugnandi quærere videbaris. Ego quantum eſt in te, in medio foro, & univerſa ſpectante civitate, filii manu trucidatus ſum: vel, quod eſt gravius occidi: tu perſeveraſti, cum me cupere

1 *Bene turpe eſt non feciſſe.*] Adoleſcenti bene non feciſſe & fortiter, turpe eſt: nec ſtatim præmio dignum, ſi ſtrenue quid egerit: nam hoc facile eſt adoleſcenti. Sed honore dignius, &c. *Ærodius.*

2 *Sed pugnandi quærere videbaris.*] Idem ex. *ſed pugnam dividebas.* Pithœus.

cupere ſic videres. [1] Etiamnum interrogo, ſtaturuſne contra fueris dictum? Nam ſi fuiſti perſeveraturus: vide an gravius etiam crimen ſit, patri negaſſe quod præſtare poteras. Habe ergo præmium iſtud, quantumcunque in eo honoris eſt: ſed contentus eſto appellaſſe Rempub. [2] diſcede de domo mea: Non jam ultionis gratia facio, ſed etiam ſecuritatis: inſomnes noctes ago, & ad omnes terreor ſtrepitus: nulla mihi ſecura nox eſt: habeo in domo filium, qui me potuit occidere Nam præmii quidem gratia ſtrinxiſſes ferrum contra patrem, & in conſpectu civitatis populique parricidium feciſſes, ut hæres citius fias, ut bona mea occupes, homo tam cupidus non audebis parricidium facere ſecretum? Non ignoro omnium fere, qui abdicantur hunc eſſe morem, ut acta jam cauſa ad preces convertantur, & mitigare patres rogando velint: hoccine tu concipis animo poſſe fieri, ut exores?

CCLIX.

Pauper naufragæ liberator, maritus.

Dives cum amico paupere & filia navigabat: naufragium fecit: extulit filiam divitis pauper. Rumor erat eam nupturam cuidam nobili juveni. Quodam tempore in domo divitis tumultus fuit: inventi ſunt una pauper & puella: ab utroque dictum eſt vitiatam puellam. Imperavit filiæ dives, ut nuptias optaret: educta ad magiſtratum, optavit: poſtea comperit dives, non eſſe vitiatam puellam, imperat ut relinquat pauperem: nolentem relinquere, abdicat.

SERMO.

In omnibus quidem abdicationis controverſiis, quatenus pro liberis dici-

1 *Etiamnum interrogo ſtaturuſne.*] Alias *ſtaturuſne contra fueris? an contra fueris dicturus?* vel, *ſtatuiſne te mihi contradicturum.* ut ut ſit, ſenſus eſt, Etiamſi non duello, ſed in judicio jure & legibus de noſtra virtute & præmio litigandum eſſet, an tu item qui adverſus me in judicio ſtare non potes, niſi venia à Prætore impetrata, ſtatueris te mihi dicenti opponere, & verum parare adverſarium? id autem (inquit) gravius crimen ſit, &c. *Ærodius.*

2 *Diſcede de domo mea.* Hæc eſt Græcæ abdicationis formula mutuata ex Romana repudii: infra Declam. 262. Cui non omnino abſimilis & illa, qua amicitiæ more majorum dirimebantur, ut eſt apud Tacit. lib. 6. Annal. cujus exempla ſi quis requirat, reperiet apud Suetonium in Auguſto 66. Caio 3. & de Illuſtribus Grammat. in Curio Nicia, Valer. Max. lib. 5. cap. 8. & alios auctores, quorum hic locos aſcribere nihil opus eſſe putavi. *Pithœus.*

ris dicimus, ſubmiſſa debebit eſſe actio, & ſatisfactioni ſimilis. In hac tamen controverſia, iſtud aliquanto magis ſervandum eſt. Nam & filia eſt quæ abdicatur: & hic pater aliquid etiam boni & clementis viri fecit: & nobis tutiſſimum, uti etiam hac bonitate.

DECLAMATIO.

NOn ignoro, judices, quantum cauſæ noſtræ oneris accedat ex perſona abdicantis: non propter illud commune, quod pater eſt: ſed quod pater indulgentiſſimus, amicus optimus: etiam ſi quando injuriam accepiſſe videtur, mitiſſimus. Itaque priuſquam defenſionem aggredimur, [1] in hoc ſatisfaciemus animo noſtro, ut gratias agamus ante omnia filiæ nomine: quam ſic amavit, ut eam deduci à ſe ne navigaturus quidem voluerit: cui ad magiſtratus eductæ præſtandum putavit, ne qua [2] occiſi hominis infamia inquinaretur: quam tradidit amico ſuo, quod jam dici poteſt, optimo marito. Proximum eſt ab hoc ut amici quoque, & (ſi permittit) generi, mandata perferamus. Sunt autem ſimilia: nam & plurimum cum eo vixit: & nulla cauſa, nullo deductus eſt loco: & uſque in hoc tempus in ea fuit opinione, ut ſe crederet vivere beneficio·iſtius. Erat profecto fœlix domus, [3] ſi in illa prima ſimulatione hi manere voluiſſent. Sed dum hanc

quoque

1 *In hoc ſatisfaciemus animo noſtro.*] Auctor ſcripſit, *amico noſtro*. Gronov,

2 *Occiſi hominis infamia inquinaretur.*] Lex erat, *Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.* Igitur quanvis jure & lege mors optari poſſet: quod humanius, ac prope minus infame eſt, maluit filiæ auctor eſſe, ut eum ſibi maritum poſceret, cui ex naufragio vita debebatur. hujus mortem optari non poſſe, ſine ſcelere & flagitio. Cæterum ne deinceps ulla mulier, vel conſentiente patre, raptoris eligeret ſibi nuptias, à Juſtiniano ſancitum eſt lib. 9. de Rap. virg. & conſtitutione 143. Sed rurſus Pontificio jure, aliquid ex illo antiquo renovatum eſt. XXXVI. Q. 1. & 2. cap. ult. de rapto. & huc pertinet cap. 22. exod. *Ærodius.*

3 *Si in illa prima ſimulatione.*] Hoc eſt, ſi in illa divitis, non jam ut apparet, vera amicitia, ſed ſimulatione, nihil humanitus ex tumultu accidiſſet. Aut verius, ſi perpetuo & filia, ſe raptam: & pauper, ſe rapuiſſe ſimulaſſet: non autem celebratis nuptiis, diviti quaſi cumulatioris habendæ gratiæ, veritatem omnem expoſuiſſet. Cæterum hic exclamari poteſt, quod ab Euclione in Aulularia:

Di immortales facinus audax incipit,
Qui cum opulento pauper, cœpit rem habere aut negotium.

Idem.

quoque beneficiis optimi ſenis referre gratiam volunt, & ſimpliciter fatentur omnia: inciderunt ambo in hanc dicendæ cauſæ neceſſitatem: dum ſcilicet ambitioſus gener vult videri ſocro ſuo innocentior, quam videbatur. Equidem peractis gratiarum agendarum mandatis, hoc primum puto, ut iſti (ſi permittit) gratuler. Filia ejus probiſſima puella ac verecundiſſima, nullam accepit injuriam: amicus & gener nullum ſcelus fecit. Nam ſi quid tale cogitare, & in animum inducere potuiſſet, illo tempore viciandi habuit occaſionem, quo naufragam in littus evexerat. Reliqua pars actionis meæ, non tam ad defenſionem, judices, ſpectat, quam ad deprecationem. Nam nulla profecto certior ratio eſt, quam ut iſtum priorum temporum admoneam. Hic enim, judices, adoleſcens (quod in hoc demum judicio audivimus à divite dici) pauper, unam ſibi domum quam coleret, elegit, unum hunc cui fidem ſuam impenderet. Ac brevi [1] moribus, ſanctitate innocentiæ fecit, ut inter omnes etiam ſuperioris fortunæ chariſſimus videretur. Itaque hercule, cum peregre proficiſci deſtinaſſet, quamquam navigationum pericula non ignoraret adoleſcens, tamen ſecutus per maria, per tempeſtates. Non nimium de fortuna querimur: etiam ſi naufragium illud multos metus, longam vexationem, aliquod attulit detrimentum: tamen rem difficillimam expreſſit, fidei experimentum: in illa omnium trepidatione, in qua pro ſua quiſque ſalute ſollicitus, nihil de proximo cogitabat: cum inter fluctus & turbati maris minas, vix evadere, ac ſuæ quiſque conſulere ſaluti videretur: non mehercule miror, quid, quamvis optimus pater, filiam tamen reſpicere non potuit. Quis enim hoc crederet poſſe fieri, ut non modo ſaluti ſuæ conſuleret, verumetiam ſuſcepto onere, infirmitatis alienæ, evadere in terram, & [2] vincere eminen-

1 *Moribus, ſanctitate innocentiæ fecit.*] Lege: *moribus, ſanctitate, innocentia fecit,* Gronovius.

2 *Vincere eminentis fortunæ metus.*]. Lege, *imminentis.* Idem.

eminentis fortunæ metus poſſet? Itaque non ſervus ullus tam fidelis, non libertus tam beneficio obligatus manumittentis fuit, ut hoc ſubire periculum poſſet. Unus amicus (nondum enim illud faciebat tanquam gener) accepta humeris ſuis puella, per tot difficultates, per tot pericula, nihil pro ſeipſo ſollicitus, tulit. Quam iſtud non humani tantum operis, ſed divini cujuſdam beneficii arbitrandum eſt? Cum hos conjunxiſtis, copulaſtiſque. Fortunæ, nihil neceſſe habeo diutius hoc imputare, tanquam non intellectum, non perdidit beneficium: & puella ſe nihil non huic debere credidit: & pater ita interpretatus eſt, majus illud, ut exiſtimaret amico in ſe, ac ſuos, omnia licere. Rumor itaque in civitate, non quibus alias ſolet cauſis, exortus eſt: ſed homines, dum indignantur, neſcio cui juveni optimo & nobili dari puellam, [1] convitium moribus hujus [2] tanquam ingrati fecerunt. Intelligo, judices, quam difficili, ac velut ſcopuloſo loco verſetur oratio mea. Quomodo narrem iſtud quod confeſſi ſumus? Illud puto tutiſſimum eſt: [3] rapere voluit: huic (enim certe crimini ignoſci-

1 *Convicium moribus hujus tanquam ingrati.*] Neque *ingrati* eſt inviti, quaſi hæc vox ad juvenem nobilem & optimum pertineat; neque legendum *ingratæ* ut ad puellam referatur. *Hujus*, id eſt, divitis. Nec *rumor* iſte ex tumultu, ſed aliquanto ante tumultum. Rumor eſt *juveni opulento* (& ita forte ſcribendum pro *optimo*) *& nobili dari puellam.* Rumores plerumque oriuntur ex rebus novis atque inſolitis. At neque novum neque præter exſpectatum eſt diviti divitem legi generum. Tamen quia pauper ſervatæ puellæ ab ſeſe nuptias meruiſſe videbatur, indignati homines ad mentionem alterius generi lecti, patrem tanquam ingratum & immemorem beneficiorum pauperis, rumoribus diſtulerunt. Vides cur dicatur *rumor non quibus alias ſolet cauſis exortis.* Vides cujus *moribus convicium, tanquam ingrati fecerint.* *Gronovius.*

2 *Tanquam ingrati fecerunt.*] Ingrati hoc eſt, inviti: vel, ut adnotavimus ingratæ. Senſus eſt, Qui rumor in aliis cauſis exoriri ſolet, indigne factum: violatam ab amico, amici filiam: atque tum maxime, cum dignæ opibus, dignæ potentia, & nobilitate nuptiæ dignæ parabantur. Non hi rumores (inquit) exorti ſunt: ſed dum divitem audiunt immemorem tantorum beneficiorum, alium ſibi generum quærere: oblata illa ex tumultu occaſione, qua ſolum cum ſola nacti eſſent, de induſtria raptam à paupere divitis filiam, quiſque jecit in vulgus, ut bono hoc dolo illum juvenem nobilem à nuptiis averterent: quaſi pauper jure ſuo fecerit, non vi, non clam, non precario. *Ærod.*

3 *Rapere voluit.*] Hoc ad filiam refero, quæ voluit pauperem rapere, id eſt, ut pauper eam raperet. Igitur ſe raptam proclamavit: nec hic ſane negandum exiſtimavit,

ignoſcitis: inde tumultus, inde voces repugnantis, inde fortaſſe etiam nimia puellæ querela, quod audaciam pro injuria tulit: quod ſe raptam, quoniam ille rapere voluiſſet, proclamavit. Nec is ſane negandum exiſtimavit: &, quanquam nihil acciderat tale animo ſuo, confeſſus eſt. Illud certe manifeſtum eſt: pater filiam putavit iraſci. Itaque ſollicite quoque, nec pro imperio tantum patris, ſed etiam pro auctoritate, pro ſententia deprecatus eſt. Tum admonuit illam: Memento hunc eſſe, cui vitam debeas: hunc eſſe qui te ex periculis ſervaverit maris. Quanta illa gratulatio? quanta patris laus fuit? quam fœlix domus? nihil deerat gratulationi noſtræ, ſi raptor fuiſſet. His moribus ſuis, ac tanta bonitate meruiſſe viſus eſt pater, qui non falleretur. Indicaverunt integritatem. Quo ſperaverunt futurum, ut magis amarentur, incidunt in offenſam. Niſi forte invicem ludimur, & nos pater mutuo mendacio tentat: quare non omnia ſtatim ſimpliciter dixerimus, minatur. Dii faciant ut iſte ſit eventus, qui adhuc in hac domo omnium periculorum fuit. Noſtra tamen quatenus forma judicii proponitur, agitur defendentis imitatio. Nam ſi te prorſus iraſci exiſtimarem, [1] optime pater illa dicerem, filiam abdicas: nondum defendo factum, nihil de iſto crimine loquor: [2] ſatis tutum eſſe poteſt apud judices. Fulmen iſtud patrum adverſus ferociam adoleſcentiæ datum eſt. [3] adverſus filios, qui peccare plus poſſunt. Filia vero vix nutricum minas tulerit, vel eorum

mavit, & (ut ſupra) tanquam non intellectum non perdidit beneficium. Huic certe crimini ignoſcitis, inquit. raptus enim non committitur in volentem, etſi demus raptam. Ita enim uſurpatum eſt, ut ex hoc loco apparet, & ex l. 1. de rapt. virg. in C. Theod. ſeu poſtea merito emendatum. *Idem.*

1 *Optime pater.*] Al. *optione*, non abſurdo ſenſu. *Pith.*

2 *Satis tutum.*] In vet. ex leg. *tuta.* Idem. *Satis tutum eſſe poteſt apud judices.*] Cum id tuo imperio, & ex voluntate ſua fecerit. *Ærod.*

3 *Adverſus filias.*] Si non ſcripſiſſe, at id Quintilianum dicere voluiſſe exiſtimo, *Fulmen iſtud patrum adverſus ferociam adoleſcentiæ datum eſt: adverſus filias non datum eſt, quas abdicari non decet, ſed filios, qui peccare plus poſſunt.* Idem.

eorum à quibus educatur, triſtitiam: Et ut virgo pertineat ad patrem, tamen nupta pertinet ad maritum. Poſt illum, quo ſpes liberorum inchoata eſt, [1] quo in nepotes uſque cogitationem miſiſti, quid aliud potes exigere à filia tua, quam quod placuit ei cui collocata eſt? Si lætius agendum eſſet, illud dicerem, Abdicare propter matrimonium non potes. Paulo fortior recuſaret etiam nubere, niſi cui voluiſſet. Hæc ſubjecit in hoc ſe imperio tuo: ex arbitrio patris nupſit. [2] Paulo fortius vindicare debet matrimonium jam factum: ut etiam nuptias imperare poſſis, repudium imperare non potes ejus, ad quem puella legibus, & magiſtratibus, & jurejurando pervenit. Verum contra hæc, paulo latius repetit abdicationem: & non eſt contentus ea objicere, propter quæ judicium eſt. Mentita eſt, inquit, patri: de raptu mentita eſt. Defendam, judices: abſoluta ſunt. Ego vero malo eſſe crimen, ut patri plus debeamus. Deceptus es: ita malles filiam tuam raptam eſſe. Volo ſic defendere puellam, tamquam factum ſit ipſius culpa. [3] Hæc quid? ignoſcit, non eſt hic amor: gratus animus eſt. An illa ſibi ullum fideliorem fore tota vita exiſtimaret, quam eum cui ſecundum te, debeat plurimum? Cogita quæ fuerint illa pericula, ex quibus evaſit: quæ tempeſtates, qui fluctus & naufragia, & cætera, quæ nihil diviſione egent, nomina. Sed omnem hanc culpam maritus ad ſe trahit. Nihil tantum puella cogitavit: quicquid eſt iſtud, ego feci: qualecunque iſtud eſt, meum conſilium eſt. Tu ignoſce, qui ſoles. Recedere jubes à marito tali, qua tandem cauſa? pauper eſt. Non ſolebat hoc illi apud te nocere. Relinquam: nec dico pauperem: nam in matrimonio quidem filiæ, quod ſolebat

1 *Quo in nepotes.*] Id eſt, per quem. Etenim idcirco filios filiaſve concipimus, atque edimus, ut ex prole eorum earumve, diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus. ut eleganter ſcripſit Calliſtratus lib. 2. Quæſtionum. *Idem.*

2 *Paullo fortius vindicare debet.*] Forte, *vindicari.* Gronovius.

3 *Hæc quid? ignoſcit.*] Lege: *Volo ſic defendere puellam, tanquam factum ſit ipſius culpa: ecquid ignoſcis.* Idem.

bat nocere, te auctore nupſit, te hortante nupſit. Redde rationem illius ſententiæ. Quamvis putarem turpe, tamen cogitaſti quid præſtitiſſet filiæ tuæ.

SERMO.

In ſumma parte declamationis utrunque producemus, & pro utroq; pariter rogabimus, & aliquanto magis pro marito miſero. Decet enim illum amare: dicat ſe moriturum. Totum eſt enim in eodem.

DECLAMATIO.

Periturum ſe affirmat, quod tu illum exemiſti, cum ad magiſtratus eductus eſt, hic animum tuum exigit priorem hic illam miſericordiam.

CCLX. *Paſtor Abdicatorum.*

Dives adoleſcens Abdicatos recipiebat, & de ſuo alebat: læſæ Reipublicæ reus eſt.

SERMO.

[1] *In pleriſque controverſiis, plerunque hoc quærere ſolemus: utrum ipſorum perſona utamur ad dicendum, an Advocati: vel propter ſexum, ſicut fœminis: vel propter aliquam alioqui vitæ, vel ipſius de quo quæritur facti, deformitatem. Hic adoleſcens & honeſtus eſt, & cum ſit locuples quoque, nihil tam turpe commiſit, ut illi pro ſe fas loqui non ſit. Ego tamen exiſtimo dandum eſſe advocatum. Primum, quod etiam ſi quid remiſſius ac liberalius fecit, ætate excuſari poteſt.* [2] *Non conſentiunt autem hæc inter ſe, ut idem:*

1 *In pleriſque controverſiis.*] Hic locus, & alius infra Declam. CCCXXXI. pertinet ad edictum de poſtulando. Ut autem plane confirmem, has illius eſſe Quintiliani declamationes, nihil ex Inſtitutionibus oratoriis præteribo, quod non huc transferam. Ait lib. 4. cap. 1. In iis quæ negari non poterunt, elaborandum, ut aut minora quam dictum ſit, aut alia mente facta, aut nihil ad præſentem quæſtionem pertinere, aut emendari poſſe patientia, aut ſatis jam punita videantur. Ideoque agere advocato, quam litigatori facilius: quia & laudat, ſine arrogantiæ crimine & aliquando etiam utiliter reprehendere poteſt, &c. Ideoque primum intueamur, litigatoris an advocati perſona ſit utendum, quoties utrunque fieri poteſt. Nam in ſchola, liberum eſt: in foro rarum, ut ſit idoneus ſuæ rei quiſque defenſor. Quoties (inquit) utrunque fieri poteſt: quia reo affectatæ tyrannidis, aliiſque certis perſonis adeſſe, vix aut ne vix quidem licebat, ut alio loco videbimus. *Ærod.*

2 *Non conſentiunt autem hæc inter ſe.*] Tale quid deſidero, *ut idem qui jam ejus ætatis & animi eſt, ut ſua ſe voce & oratione defendat: hic tantum infirmitatis animo defendendus ſit.* vel, *ut idem pro ſe dicat fiducia ætatis, cui tantum crimen objicitur, ut infirmitatis animo excuſandus ſit.* Idem.

idem : & tantum infirmitatis animo , ut hac excuſandus ſit. Alterum illud eſt , quod ſi defenſionem ultra excuſationis terminum proferimus , laudandus eſt adoleſcens. Arroganter autem faciet & tumide , ſi cœperit ſe ipſe laudare : præſertim jactaturus id , quod facere poſſit , à fortuna eſſe. Dabimus ergo illi , his cauſis , Advocatum.

DECLAMATIO.

1 NON neceſſe erat mihi , judices , de facti hujuſce quod in crimen vocatur , ratione diſſerere. Scio quod

1 *Non neceſſe erat.*] Unus locus eſt in jure noſtro , ubi mentio fiat de abdicatione. Abdicationis (inquit Diocletianus Imperator , tit. de patr. poteſtate.) quæ Græco more ad alienandos liberos uſurpatur , & ἀποκήρυξις dicebatur , Romanis legibus non comprobatur. Ad alienandos , accipe , non vendendos quidem aut pignerandos , ſed pellendos & ejiciendos domo penatibuſque noſtris ut jam prorſus nobis alieni ſint , non ſui. Hac certe pœna uſi ſunt Græci , nec ulla erga liberos eis alia erat gravior , teſte Dion. Halic. Sed non niſi ob grande maleficium , καὶ μετὰ ψήφου δικαστικῆς , (ut etiam à Platone ſcriptum eſt lib. 11. de Legibus) quod publico præconio fieret , & cauſa utrinque ampliſſime cognita. Illic Plato formam abdicationis præſcribit. Certe abdicatos ali , nec ab aliis adoptari non prohibet , τὰ γὰρ τῶν νέων ἤθη , πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκεν. Hac præſcripta forma ab initio Romani filios ſuos non abdicabant : nec eis cauſas probari apud Magiſtratum neceſſè fuit , cum privatim majorem etiam poteſtatem haberent vitæ & necis : ſed una erat cognitio patris & animadverſio. Quod quia longo intervallo emendatum eſt , ut id patri , niſi cauſa cognita , non liceret (quæ forma à Græcis ſumpta eſt) ideo ſcripſit Diocletianus , ſuis temporibus hæc Græco more uſurpari. Nam ſi quis interpretaretur legibus Romanis omnem omnino prohibitam fuiſſe abdicationem , ignoratione hiſtoriæ aberraret. Cic. lib. 1. de Finibus , *Torquatus , filium Macedonum Legatis accuſantibus , cauſam apud ſe dicere juſſit , atque ex utraque parte audita , pronuntiavit eum non talem videri fuiſſe in imperio , quales ejus majores fuiſſent : & in conſpectum ſuum venire vetuit.* Val. Max. de eodem: *Cum Syllanum filium meum pecunias à ſociis accepiſſe mihi probatum ſit , & Rep. & domo mea indignum judico , protinuſque è conſpectu meo abire jubeo. Tam triſti (inquit) ſententia percuſſus Syllanus , lucem ulterius intueri non ſuſtinuit , ſuſpendioque ſe prima nocte conſumpſit.* Idem lib. 5. cap. 7. *Ceſitus Eques Romanus , qui Cæſari jubenti ut quendam filiorum abdicaret , reſpondit : Celerius mihi Cæſar , omnes filios meos eripies , quam ex his unum nota pellam mea.* Suetonius in Octavio cap. 65. *Sed lætum Octavium atque fidentem ſobole & diſciplina domus , fortuna deſtituit : Julias filiam & neptem omnibus probris contaminatas relegavit. Agrippam ob ingenium ſordidum ac ferox abdicavit , ſepoſuitque Surrentum.* Feſtus : *Abdicare , eſt quaſi non dicere & negare filium.* Plin. lib. 7. cap. 45. *Abdicatio Poſthumi Agrippæ poſt adoptionem ſecuta eſt.* Denique nihil hic & apud Senecam frequentius , quam de abdicationum controverſiis. Quæ tamen , quia paulatim minus frequentari ſolitæ , ideo Quintil. ait lib. 7. cap. 5. Hæc genera cauſarum , plus eſſe ſcholæ , quam fori : & quæ abdicatorum in ſcholis hanc in foro exhæredatorum à parentibus , & bona apud Conſules repetentium , rationem eſſe. Nam hoc

genus

quod advocato ſatis ſit. Sufficiebat hoc ſolum, ſi eximerem legi reum: [1] & cætera fiant, fortaſſe pro dignitate fiant, pro conſcientia, pro laude. Ad vos id unum pertinet, an lege, qua cognoſcitis, obligatus ſit, qui accuſatur: quæ vis vobis quo atrocior eſt, hoc diligentius intuenda eſt. [2] Sit tolerabile formula errare, & in petitione pecuniæ: non uti jure conceſſo: aliquis caput hominis perperam petit, ut terreat, ut occidat? Reipub. læſæ quædam ſunt, judices, ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiant. Satis erat accuſatori oſtendere, [3] ſi quid hic læſerit: aliqua publicorum operum incenſa, everſa, vel corrupta: navalia, arma uſibus belli erepta, aliquid denique eorum quæ publice poſſidemus (ea ſunt enim Reipublicæ) [4] deterius hujus fraude atque injuria [5] facta: cætera habent ſuas leges, ſua jura, ſuas actiones. Si hos, quos recepiſſe dicitur, occidiſſet: non tamen Reipub. læſæ jure teneri videretur. Sint igitur iſta gravia, quæ objiciuntur: aliquid feciſſe clementer: contra duros & aſperos partes interpoſuiſſe

genus tandem abdicandi, abiit in deſuetudinem: & abdicationum cauſæ, in exheredationem rejectæ ſunt, quæ ſane longe mitior eſt. Ideo quia nullus exhæredatur niſi poſt mortem: & nunc ab iratis patribus, nunc etiam adeo ut filiis ſuis conſulant. *l. multi ff. de lib. & poſth.* Præterea exhæredatus, filius eſſe non deſinit, nec ſacra nec jura amittit familiæ: ſecus in abdicato. Fuerunt (ait Quint. illo loco) qui has cauſas, materias officiorum appellarunt: ut in foro querela inofficioſi dicitur, & quædam interdicta officii cauſa competere. *l. 2. §. 1. ff. de interdict.* Sed abdicationum (inquit) formæ ſunt duæ: altera criminis perfecti, ut ſi abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, & adhuc in conditione poſiti: quales ſunt in quibus abdicatur filius, qui non pareat patri: cujus item partitionis meminit infra Declam. CCLXXI. *Ærod.*

1 *Et cætera fiant.*] Priores: *& ſi cætera fiant, fortaſſe pro dignitate fiant.* Lege: *Sufficiebat hoc ſolum, ſi eximerem legi reum. Sed & cætera fient pro dignitate, fient pro conſcientia, pro laude.* Significat ſe factum adoleſcentis prius defenſurum, dein & laudaturum. *Gronovius.*

2 *Si intolerabile formula.*] Alias, *Si tolerabile formula errare, at in petitione pecuniæ non eſt jure conceſſum: aliquis, &c.* Ærodius.

3 *Si quid hic læſerit.*] Vet. *quod hic,* & paulo poſt, *publicor. oper. impenſa verſa.* Pith.

4 *Deterius hujus fraude atque injuria facta.*] Scribe *factum.* refertur enim ad τὸ *aliquid.* Gronovius.

5 *Facta cætera habent ſuas leges.*] Vel, *ea ſunt deteriora hujus fraude atque injuria facta. Cætera habent,* &c. hoc eſt, ad horum pronuntiationem oculi non ſufficiunt: ſed inquiſitione opus eſt, quo animo, quo conſilio, qua voluntate facta ſunt. *Ærodius.*

ſuiſſe miſericordiam, pro ſua ætate: non hoc vidit lex, quæ recitata eſt: non voluntas ejus, quicunque conditor juris iſtius fuit. Hæc ego fortius dixi, quia remiſſurus ſum. Quid enim objicitur? Abdicatos recipit, & ſua pecunia alit. Ut graviſſime judicemus de hoc crimine, ſtultas & ſupervacuas impenſas facit. Quis eſt iſte, qui nobis, tanquam pater, iraſcitur? Patrimonium conſumis, & alioqui ſplendidas opes quotidie effundis. Quæ tandem iſta inter ſe pugna eſt? Legem recitas læſæ Reipub. [1] & agis quaſi abdices. Sic reſpondebo tanquam abdicanti, ignoſce: juvenis eſt: non ſatis roboris, nondum ſatis judicii confirmare potuit. Et tamen ſi faciendæ ſunt impenſæ, ſi perdendum aliquid: non poteſt honeſtiore via impendere: Non meretricibus donat: non in paraſitos profundit: non illi magno cupiditates ſuæ conſtant: ſumptuoſus eſt miſericordia. Libet etiam augere crimen, & ſi qua neſciunt accuſatores, judicare. [2] Vos eum largiri tantum Abdicatis putatis. Iſte aliquid & mendicantibus porrigit: iſte & multos fortunæ injuria lapſos, ſuſtentat atque erigit. Quid faciam, inquit, animo meo? quotiens infœlicem vidi aliquem, & neceſſarii etiam victus egentem, lachrymas tenere non poſſum. Invidiam mihi facere videtur, patrimonium meum, pulſant frontem meam cæduntque etiam ſi taceant, ipſo habitu, ipſa triſtitia, ipſo ſilentio. Sed & rogant, & provolvuntur ad genua: nec mihi illa ſaltem ſimulata, ut pleriſque excuſatio ſupereſt, ut dicam, Non poſſum. [3] Tu vero tanto, adoleſcens, fortior, atque omni laude, non in noſtra modo tempora, ſed etiam in futura omnia ſæcula dignior: ſolus mihi mortalium videris uſum pecuniæ intellexiſſe. [4] Fruſtra tibi aliqua fortuna tantum

1 *Et agis quaſi abdices.*] Nam ſi tanquam pater abdicas, quod patrimonium effundit, ne Majeſtatis reum facito. *Ærodius.*

2 *Vos eum largiri tantum.*] Vet. *largitatum.* Pith.

3 *Tu vero tanto adoleſcens, fortior.*] Ut *Tanto melior.* de quo in Obſervationibus. *Gronovius.*

4 *Fruſtra tibi aliqua fortuna tanti.*] Priores *aliquando* & *tantum.* Scribe: *Fruſtra tibi alioqui fortuna tantum patrimonium*

tantum patrimonium dedit: & in breve humani tempus ævi, veluti grande pondus impoſuit. Relinquendum erat iſtud, & res tranſiſſet ad alios: quandoque locupletem feciſſet neſcio quem mors liberalis. Libet vobiſcum loqui noſtro nomine, Avari parcique, qui aliquid non feciſſe ſordide, jam etiam ſcelus exiſtimatis. Non ſint iſta ferenda nobiſcum: [1] neque ad inferos ſervata per vitam fortuna perſequitur. Tolle uſum, quid eſt pecunia? Quis igitur uſus honeſtior? nullus. Nec hic lege poſſit fieri reus, ſi hanc ipſam pecuniam, quam per tot beneficia diviſit, per gulam ventremque tranſmitteret. Nihil obeſſe Reipub. videretur, ſi vitiorum inſtitores, hos eoſdem ſumptus diviſiſſent. Ego vero huic comparare ne illos quidem timeo, qui aliqua in Rempublicam opera poſuerunt. Hæc enim muta, & [2] humanis tamen conſtructa manibus, & ſpeciem modo, & brevem quendam uſum voluptatibus noſtris attulerunt. [3] At hercule referamus ad illam, de qua modo locutus ſum, ſpeciem: quanto pulchrius integrum populi vultum, illibatam dignitatem civium ſervaſſe? Si ad utilitatem: quanto melius ac majus, ſervaſſe ſuum numerum civitati, ſuos ordines? An vero illos, qui ingentes noxiorum familias occiſuri, tamen paſcunt, plauſu fovebimus, & in omnibus ſpectaculis [4] adulatione multa proſequemur: hunc, qui partem civium levibus offenſis miſeram, ſuſtentat, ac pœnitentiæ ſuæ ſuorumque integram ſervat, lege etiam graviſſima perſequemur? Quid enim nobis tam naturale, quid ab ipſa

monium dediſſet, & in breve humani tempus ævi veluti grande pondus impoſuiſſet. Idem.

1 *Neque ad inferos.*] Idem ex. *feros.* Pith.

2 *Humanis tamen conſtructa manibus.*] Priores *inhumanis tamen conſtructa muneribus.* Lege: *Hæc enim muta & inhumanis tantum conſtructa muneribus & ſpeciem modicam & brevem.* De gladiatoriis muneribus loquitur, & quæ his fiunt, amphitheatris. Eodem pertinet: *qui ingentes noxiorum familias occiſuri tamen paſcunt.* Gronovius.

3 *At Hercule referamus.*] Scribe: *ſi referamus.* Pith.

4 *Ad gratulationem multam.*] Seneca lib. 10. decla. 4. Quid videtur Laniſta? qui juvenes cogit ad gladium, & tamen non accuſatur læſæ Reipub. Quid Leno, qui ſtuprum pati cogit invitas, nec Rempub. læſit? *Ærodius.*

ipſa Providentia magis datum conceſſumque videri poteſt, quam alere homines ác ſuſtinere? Muta mehercule animalia, quæ venire ad manum, & manſueſcere queunt, non humanum modo, ſed etiam voluptuoſum eſt, alere ac paſcere. Quid de homine dicam? Quiſquamne magis negotium publicum, non civitas modo, ſed totius rerum Naturæ, agit: quam qui animal hoc deo proximum, & in contemplationem omnium, quæcunque mundo contigerunt, conſtitutum, prorogat producitque? qui opes ſuas in publico poſuit, quo locuplete nemo pauper eſt, nemo eget. O miſera tempora! hoc defendendum eſt? Scilicet illud honeſtius, liberos ſublatos, jamque in adoleſcentiam provectos, pellere domo, & prohibere penatibus: & omiſſa emendandi cura ſic punire, ut his ſuccurri non liceat. Abdicatos in domo recipit & paſcit. Sic iſtud, tanquam ſacrilegos, tanquam homicidas, tanquam latrones? Si tam grave crimen eſt, ætate labi: ſi tam inexpiabile, offendiſſe aliquando paternam ſeveritatem, novas excogitate leges, aſperiora aliqua conſtituite ſupplicia. Hos ſi paſcere non licet, parum eſt abdicare. Audite, Patres, quæ optimum adoleſcentem ad miſericordiam moverint, quæ ad liberalitatem: aliquid & diſcite. Nulli horum objectum eſt, quod venenum patri paraſſet: nulli quod percuſſorem in fata parentis ſui conduxiſſet. Creditis, Judices: alioqui puto non tam levem ſubituros fuiſſe pœnam, ſub tam aſperis patribus. Quid eſt igitur? amavit ille meretricem, & intra conceſſos adoleſcentiæ luſus (licet aliud parentibus videatur) natura tamen datos, [1] forſitan minus tenuerit cupiditatum frænos? en quod fames emendet. Ille ductus æqualitate, cum ſodalibus iniit paulo [2] tempeſtiviora convivia? en quod mendicitas

1 *Forſitan minus.*] Vet. ex. *mitius.* non male. *Pith.*

2 *Tempeſtiviora.*] Fortaſſis melius *intempeſtiviora*, & paulo poſt, *ille liberalius vixit, & quomodo crimen iſtud hoc tempore eſt, aliquid fortaſſe donavit.* Idem. *Paullo tempeſtiviora convivia.*] Male Pithœus *intempeſtiviora.* Nulla enim ſunt *intempeſtiva* convivia: ſed ubi hæc vox occurrit, corrigenda eſt, ut docuit ad Hiſtoriam Auguſtam Salmaſius. *Gronovius.*

tas coerceat. Ille liberalius vixit? & quomodo crimen iſtud hoc tempore eſt? Aliquid fortaſſe donavit? Non vultis in his cauſis, in hac criminum ſumma, miſereatur hominum, qui dicunt, [1] & tu juvenis es. At nimium diu, judices, ſic defendo optimum juvenem, [2] tanquam victum abdicatis præſtiterit. Nolo jam abdicare: reipub. (fortius libet agere) [3] imputo: & magis imputarem ſi tales eſſent quales eos accuſator eſſe contenderet. Nihil eſt periculoſius, judices, in hominibus, mutata ſubito fortuna: nihil ad vilitatem ſui pronius, miſeris delicatis. Juvenes in magnis patrimoniis, atque in ſumma nati dignitate, ſubito excuſſi, non dico opibus, ſed neceſſariis etiam ad victum, ſpiritumque ultimum ſuſtinendum, non redibunt ad opus quotidianum, non ſufficient aſſiduo labori: Supereſt ut audeant aliquid, vel propter quod moriantur. [4] tot hos quos abjicitis (nam quoque turbam abdicatorum eſſe dixiſtis) emittite ſubito nudos, omnium egenos: ipſis ne aliquis poterit iraſci,

1 *Et cum juvenis es.*] Al. *& tu*, & poſt ea, *tanquam iſtum abdicatis præſtiterit.* Item, *quales eos accuſator eſſe condemnaret.* Pithoeus.

2 *Tanquam victum abdicatis præſtiterit.*] Hoc eſt, ipſis gratificatus ſit: victum dando abdicatos modo promeruerit, obligaverit. Sic autem Pithoeus. Nam Thadæus *juſtum*, Ærodius *juſtem*. Potuiſſemus *juſta abd. præſtiterit.* Sed potius controverſam vocem exteramus, & legamus: *tanquam abdicatis præſtiterit.* hoc eſt, beneficium dederit. Sic declam. 338. *Habet cauſam, cur nocere huic velit, quam repudiavit; & habet cauſam, cur præſtare ei velit, quam duxit.* Dec. 348. *Sic agis mecum, tanquam, etiamſi præſtitero tibi, plus alii debiturus ſis.* Quod ſequitur, Ærodius: *Nolo jam eum abdicatos alere.* Sed vir ille doctus longe averſus à ſenſu etiam ſequentium, ubi τὸ *imputare* non percepit. Scribe: *Non jam abdicatis; reipublicæ (fortius libet agere) imputo.* Dimitto illos: parum eſt debitores habere tam infirmos: immo reipublicæ expenſum ferre, reipublicæ datum imputare poteſt, quod illis dedit: reſpublica ei hoc nomine debet; & debebit magis, ſi ſunt quales depingit accuſator. *Imputo*, ut Senecæ, Suetonio, Plinio, Juvenali, & his ſcriptoribus eleganter. Nec minus belle deeſt τὸ *Sed*, qualia multa reſtituimus Livio & Senecæ. *Gronov.*

3 *Imputo & magis imputarem.*] Ecce (inquit) ſi hactenus præſtitit abdicatis, eſto, ne præſtet in poſterum. Sed tamen hujus benefacti accuſatores eſſe in Repub. Reipub. imputabitur, ejuſque id cedet magno malo. Nam quos non alas, & fucos & fures eſſe oportet, ut ait Plato libris de Rep. *Ærodius.*

4 *Tot hos quos abjicitis.*] Τὸ *quos* non eſt in ſuperioribus editionibus: & male à Pithæo interpoſitum eſt. Lege: *Tot hos abjicitis, (nam quoque turbam abdicatorum eſſe dixiſtis) emittitis ſubito, nudos, omnium egenos. Abjicitis, emittitis* per ἀσυνδέτων. *Gronov.*

iraſci, ſi quid fecerint? ſi in latrocinia ſe prædaſque miſerint? Quantumlibet animis noſtris remittamus, ac totam innocentiam credamus eſſe perſuaſionis, multum contra juſtitiam neceſſitas valet: at ſi nihil adverſus alios, adverſus ſe certe multa feciſſent. Ornatamne Rempublicam atque adjutam, judices, crederetis, ſi horum fortiſſimus quiſque, veniſſet in ludum, atque arenam? ſi paulo mollior frons ad laqueum, ad præcipitia, ad qualemcunque vitæ feſtinaſſet exitum? Tum civitas fœlix, tum numerus iſte minus invidioſus fuiſſet? Volo, judices, relicta jam hac, quam ad Rempub. compoſui, defenſione, tranſire ad eos, qui præcipue iraſci videntur; patres dico ipſos, qui abdicaverunt: quibus hoc primum, judices, dico. Quam accipitis injuriam? malis vos ſane filiis levaſtis, & exonerata ſunt veſtra patrimonia. Sinite illos periſſe, & velut expoſitos in aliqua ſolitudine, aut in maria projectos, nihil ad animum veſtrum, nihil ad cogitationes pertinere: fortunam ſibi quærant. Quid ad vos, quid ſint, poſtquam veſtri eſſe deſierunt? Renati ſunt, novumque fatum quodammodo ſortiti. Num invidiam vobis faciunt? Hoc enim malebatis fortaſſe, ut oculis veſtris ſordidati obverſarentur: ut impexi, ſquallidique incederent [1] verecunde: nomine ſeveritatis, diſſimulatur veſtra crudelitas. Minus vos malos patres putavimus. Quod quidem animadverſioni ſat eſt, pendunt pœnas, magnumque ſupplicium miſeri luunt. An vos in hoc demum creditis paternam animadverſionem, ſi eſuriant, ſi inopia omnium deficiant atque tabeſcant? Illud parum eſt, notari infamia? [2] Illud parum eſt, exulem eſſe domus ſuæ, Larium ſuorum? nunc vos putatis eſſe fœlicem quemquam horum, aut hilarem? Experiatur aliquis: & revocet. Et hæc quidem, judices, duris atque aſperis patribus, illa molliora. Speravi, inquit

1 *Verecunde nomine ſervitutis.*] Lego, *verecunde nomine ſeveritatis diſſimulatur veſtra crudelitas.* Pith.

2 *Illud parum eſt exulem.*] Sophocles in Oedippo, τὸ τῶν τεκόντων ὄμμαθ᾽ ἥδιστον βλέπειν. Ærodius.

inquit adoleſcens, aliquam impetus veſtri pœnitentiam. Credidi futurum, ut aliquando ſuccurrerent initia infantiæ, blandimenta pueritiæ. Reſervavi filios judiciis veſtris & ſi quando ignoſceretis, in integro habui. [1] Vos æſtimatis cauſas, propter quas expuliſtis: ſic crederetis, Satis pœnarum dederunt. Ego illud præſto, illud promitto, nihil poſtea turpiter fecerunt. Ne tamen nimium jactare atque imputare videatur, illum quoque miſericordiæ ſuæ ordinem confitebitur. Unus (inquit) fuit primo, qui ſollicitaret hanc nimiam liberalitatem: æqualis alioqui & in ſtudiis comes, & in luſibus. Hic fecit exemplum: auſus eſt rogare proximus: nec adhuc illud oneroſum patrimonio videbatur. Inde factus eſt ordo: etiam legem mihi videor dixiſſe miſericordiæ. Cui negarem? [2] omnes idem rogabant, omnes idem excuſabant, omnes idem pollicebantur. Ego vero (inquit) quandiu fuerit hoc patrimonium: ſic ero, ſic utar: & ſi defecerint omnia, non tamen pauperem me putabo, neque egentem: Sed pro illis paternis poſſeſſionibus, hos oſtendam cives: pro illo fœnore, hunc populum. Et quæ tanta patribus ira, quæ tanta infœlicitas noſtræ civitatis, quod reipublicæ fatum, ut iſtud diutius aut pluribus neceſſe ſit? Et ne vobis multum videar imputare: non ſunt iſti oneroſi facultatibus meis: non quos ampla, quia ſic à parentibus meis conſtituta eſt, fortuna graves ſentiat: quia vivimus parce. Quantulum eſt enim quod accipiunt? quantulum eſt quod exigunt? vos fortaſſe plus conſumpſeritis, patres, qui ſtudia foviſtis, qui [3] ad hanc ætatem uſque vixiſtis: mihi ſervare cives

1 *Vos æſtimatis cauſas.*] Videtur leg. *Vos æſtimate cauſſas*, & poſtea *oneroſum patrimonio vid.* Pith.

2 *Omnes idem excuſabant.*] Non omnes primum induxerat abdicatos alere: ſed ubi ſemel ab uno rogatus eſt, cui negare non potuit: dum multorum aliorum parem intellexit eſſe vicem & conditionem, cum factum excuſantium quod abdicati eſſent: tum omnem operam huic diviti adoleſcenti pollicitantium, cœpit paſſim abdicatos alere. *Ærodius.*

3 *Ad hanc ætatem uſque vixiſtis.*] Alii *vexiſtis.* Forte *provexiſtis*, aut *nutriſtis.* Gronovius.

cives ſatis eſt. Ac nihilominus quod in iſtos impendo, ſi creditis, ipſe frugalius vivo. Quicquid in hos confertur atque congeritur, de meo eſt: detrahitur adoleſcentiæ voluptatibus, detrahitur conceſſis: alioqui quandiu in his annis ſumus cupiditatum, duo ſimul aſſequor: quod & liberalius & frugalius vivo.

CCLXI.

Æquatio patrimoniorum.

In qua civitate frequenter Tyranni erant, ſert quidam legem, ut patrimonia æquentur.

SERMO.

Hæc quoque aliquotiens tractata controverſia eſt, & per ſummas digeri poteſt.

DECLAMATIO.

PRimum incuſamus legem non ſatis ſignificanter ſcriptam, & multa obſcura in ſe habentem. Nam hoc non ſatis diſtinxit, utrumne patrimonia nunc demum æquari oporteat, an quotiens aliquod eminebit: an ſi vere remedium id ſolum pro Republica eſt, perpetuum eſſe debeat: & ideo lex repudianda, quia hoc non ſatis diſpexit. Si hæc vis eſt legis iſtius,[1] ut ſit de æqualitate patrimoniorum: idem cenſus omnibus detur: omnes pene dies, omnia tempora neceſſe erit in hac partitione conſumi,[2] ſi quis frugalis vixerit, ſi quis luxurioſus vixerit. Eſt præterea contra leges omnes ſcripta hæc lex. Quippe nullum jus non ita compoſitum eſt, ut ſuum quiſque habeat, & alieno abſtineat. Sed ne ſervari quidem poteſt. Quid enim futurum eſt? [3] Prætereo illud, quod aliqui negociabuntur, aliqui acquirent, aliqui frugaliter vivent? Quæ ratio relinquendæ hæreditatis erit? quæ ratio teſtamentorum? cum is qui creverit

1 *Ut ſit de æqualitate patrimoniorum.*] Senſus flagitat: *ut ſit ſemper æqualitas patrimoniorum.* Idem.

2 *Si quis frugalis vixerit.*]. Forte: *ut quis frugalius cæteris, ut quis luxurioſius vixerit.* Idem.

3 *Præterea illud.*] Emenda, *præter illud.* Pithœus.

verit hæreditatem, continuo non plus ſit habiturus, quam cæteri, & diviſurus cum his, qui non eundem honorem ſupremis defuncti tabulis habuerunt? His adjiciamus, quod etiam inutilis eſt, duabus præterea cauſis. Nam & frugalitatem eorum, qui ſervaturi ſunt imminuet, & luxuriæ eorum, qui conſumpturi ſunt, proſpiciet. Cur enim quiſquam ſervet, tam perditurus aliena luxuria, quam ſua? Cur enim non quiſquam abutatur? Hæc de ipſa lege dixiſſe ſatis erat, remota temporum æſtimatione: Nunc videamus quid ſit propter quod ponatur. Frequentes Tyranni ſunt. Primum, quam iniquum eſt: ideo quod aliquos improbos habeas, exui patrimoniis paternis atque avitis: eos etiam, quos bonos eſſe cives [1] conſtabit? Nam ſi tyrannidem timemus: erat aliquanto æquius in perſonas eorum, qui poſſent Reipubl. eſſe ſuſpecti, dirigi actiones: quam pœnam eſſe publicam, metus (ut dicitis) publici. Adjice, quod ne præcipua quidem cauſa eſt affectandæ tyrannidis, magnitudo facultatum. Quin ex diverſo facilius aliquando occupaverint tyrannidem hi quorum fracta ratio, quorum clauda fortuna, & qui ſtare Republica ſalva non poſſunt. Deinde adeo non inhibetis iſta re tyrannidem, ut ſi qui in civitate noſtra dementes ſunt, etiam cauſam habituri ſint affectandæ tyrannidis. Nam ſi quis tyrannidem occupat, ut aliena bona poſſideat, quanto facilius ad tyrannidem perveniret, ut ſua vindicet, ſua recipiat?

CCLXII.

1 *Conſtabit.*] Adjicit unum exemplar, *ejicere*? Pithœus.

CCLXII.

Maritus virginis raptor.

INIUSTI REPUDII SIT ACTIO. Qui habebat uxorem, rapuit virginem: nuptias rapta optavit: ille repudiavit uxorem: agit illa injuſti repudii.

DECLAMATIO.

[1] LEx injuſti repudi maxime neceſſaria ad continenda matrimonia, & his præcipue moribus (quibus finem tantum neceſſitas fecit) ſuper omnes leges tuenda eſt. Repudiatam ab hoc uxorem eſſe manifeſtum eſt, Reliquum eſt ut aliquid repudiatæ objiciat. Ita demum enim poteſt eſſe juſtum repudium, ſi meruit id quæ repudiatur. Ne ipſe quidem tam imprudens eſt (quanquam non deſit audacia) ut crimen ullum fingat in uxorem. Neceſſitate defenditur. Poteram dicere, [2]aliud eſſe juſtum. Nam lex injuſti repudii ſpectat utramque perſonam: nec ſatis eſt id modo intueri, quid maritus facere debuerit: verum id quoque intuendum eſt, quid pati debuerit uxor. Quare licet tu neceſſario repudiaveris, hæc injuſte repudiata eſt. Hæc dicerem, ſi non tua culpa accidiſſet, ut repudiares. Sed miror, ſi in hac civitate diligentiſſima juris, ulla lex contra alteram ſcripta eſt: aut hoc prudentiſſimi conſtitutores juris non viderunt. Quomodo neceſſe eſt, quod juſtum non erat? Rapta, inquit, nuptias meas optaverat. Non eſt hoc tale, quale ſi diceres, tyrannus coegit: quale ſi diceres, Aliquis, cui poteſtatem dederat Reſpublica, hoc juſſit:

1 Quintil. lib. 7. Inſtitutio. orat. cap. 5. Simpliciores illæ cavillationes injuſti repudii, ſub qua lege, controverſiæ illud proprium habent, quod à parte accuſantis defenſio eſt, & defendentis, accuſatio, &c. Illic omnes fere loci, qui in ſcholis tractari ſolent, ſummatim referuntur. Necnon ibi Fabius explicat, quibus fori actionibus & formulis reſpondeant. Injuſti repudii aut malæ tractationis, rei uxoriæ actio eſt, cum quæritur utrius culpa divortium, factum ſit. Cæterum de divortiis, cauſſis divortiorum, & pœnis culpa divertentium, pleni ſunt libri & oratorum & juriſconſultorum: inter quos vide Ulpian. in Fragmentis tit. de dotibus. *Ærodius.*

2 *Aliud eſſe juſtum.*] Adde, *aliud neceſſarium.* Idem.

juſſit: Senatus, aut populus pertinere id ad rempublicam exiſtimavit. Ut rapta repudiare coegerit, ut cogi poſſes, tu feciſti. Et ipſum hoc repudii tempus, male computas. Tunc repudiatam tu credis uxorem, cum res ſuas ſibi habere juſſa eſt? cum egredi de domo? Uxorem tunc repudiaſti cum egiſti ut raptæ adverſus te liceret, [1] quantum adverſus cœlibem licet. RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NUPTIAS OPTET. Hanc poteſtatem adverſus te vitiata habuit. [2] Ecquid intelligis jam non eſſe uxorem, quæ non obſtat? Ego te adeo non puto defendi hoc genere patrocinii poſſe: ut quocunque alio modo dimiſiſſes uxorem meliorem tum cauſam fuiſſes habiturus. Egregia hercule defenſio. Dico, Repudiaſti uxorem pudicam, obſequentem, fidelem. Reſpondes mihi, Sed rapui: ſed alienam domum expugnavi. Peſſimus maritus videreris, ſi amorem in aliquam meretricem deflexiſſes: ſi ancillarum cupiditas à geniali toro avocaret. Jam tum non eras maritus, cum animus tuus ſpectabat vacantes: & hoc ſi tantum libidine & cupiditate feciſſes, [3] repudiatæ tamen cauſa ad te rediret. Quid ſi ne credibile quidem eſt niſi eo pacto factum hoc eſſe, ut tibi raptori ignoſceretur? An vero tu in tantum periculum veniſſes, ut raperes maritus, ut crimini tuo hanc quoque adjiceres invidiam? Niſi ſuccurritis, judices, inventum eſt jam quomodo uxores optimas repudiare liceat. Proſpicienda tantum virgo eſt, rapienda eſt: cæterum defendemus iſtud, quod nullo genere licet facere, licet ſpecie neceſſitatis. Præter hæc, illud

1 *Quantum adverſus cœlibem licet.*] Tantum adverſus te maritum, quantum adverſus cœlibem, & cum qui nondum uxorem duxerit, licet: nempe ut vel mortem, vel nuptias optaret. *Idem.*

2 *Et quid intelligis jam non eſſe uxorem.*] Quaſi dicat, non ſola optio ſufficit, ut ſtatim veluti ipſo jure, uxor raptoris eſſe incipiat: ſed & jurejurando & decreto magiſtratus opus eſt. Prius igitur uxorem aliam repudiaſſe, culpa eſt mariti, & ideo injuſti repudii agi poteſt: Altera lectio & reſtitutio noſtra, nec conjectura caret: nam cui uxor eſt domi, hujus potius mors quam nuptiæ optari poſſunt: ſic ut electioni raptæ præſcribi poſſet. Si non uxorem habeo. *Idem.*

3 *Repudiatæ tamen cauſa.*] Lege: *repudii tamen cauſa ad te rediret.* Gron.

illud quoque, judices, intueri oportebit, [1] quo maximorum iſtius criminum, aliqua tamen vindicta contineat: Per ſe indignum erat, raptorem impune feciſſe: indignum erat, injuſte repudiatam eſſe uxorem: [2] utrique crimini una pœna erit, levis quidem. Et ſane habeat hoc lucrum magna nequitia, quod non fere puniri pro meritis poteſt: [3] ab illa quidem rapta vindicavit nos ipſe.

CCLXIII.

Ignominioſus contra tres rogationes.

QUI TRIBUS ROGATIONIBUS CONTRADIXERIT, NEC TENUERIT IGNOMINIOSUS SIT. Duabus quidam rogationibus contradixit: non tenuit: Tertia rogatio ferebatur, qua ignominia remittebatur notatis: contradixit & huic: non tenuit. dicitur ignominioſus.

DECLAMATIO.

QUI TRIBUS ROGATIONIBUS CONTRADIXERIT, NEC TENUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. [4] Lex manifeſta (fortaſſe ſupervacuum [5] iſta dicere, verumtamen permittit lex & hoc dicere) juſta. Quis majore ignominia dignus eſt, quam homo inquietus, qui publicis utilitatibus ter obſtiterit? qui ne metu quidem ignominiæ ad ſilentium compelli, ſaltem tertio potuerit? Ergo de lege dubitari nihil poteſt. Videamus, an hic

1 *Quo marimorum iſtius criminum.*] Superiores, *iſtum*. Sed ſcribendum: *quo max. iſtis criminum aliqua tamen vindicta contingat*. Paullo ante inſinuaverat judicibus inter raptam & raptorem clandeſtinum pactum interceſſiſſe, hic raperet, illa nuptias optaret. Itaque nunc ſic loquitur, ut utriuſque culpam puniri velit. *Idem.*

2 *Utriuſque criminis una pœna erit, levis quidem.*] Cum bis (inquit) puniri eum oporteret, & quia unam rapuit, & quia alteram culpa ſua repudiat: quæ duo crimina, ſuam pœnam habent legitimam & ſeparatam. Nunc minus odioſa ſit hæc agentis mulieris actio, quo utriuſque criminis pœna erit unica, & ea quidem levior, quia pecuniaria, quam mariti injuſte divertentes, uxoribus præſtant. De hac pœna Plutarc. in Romulo. Iuſtinian. in l. conſenſu. & l. ult. C. de repud. Apud Athenienſes dotis etiam uſuras præſtabat maritus, & quædam frumenti annua, Demoſthenes περὶ τῶν σιτηρέσ. Ærodius.

3 *Ab illa quidem rapta vindicavit nos ipſe.*] Scribe, *ab illâ quidem rapta vindicabit nos ipſa. Ab illa*, puta, nequitia, me vindicabit ipſa rapta, ſi nempe inane votum feciſſe judicetur, & amiſſa virginitate marito careat. *Gronovius.*

4 *Lex manifeſta.*] Scribe, *manifeſte*. Cætera recte ſe habent. *Idem.*

5 *Iſta dicere.*] Melius, *juſta dicere*. Pith.

an hic in legem inciderit. Tribus rogationibus contradixit. Num fallimur numero? num aliquid adverſus iſtum mentimur?[1] Non ut opinor, ipſum ſaltem dicere auſurum. Bis jam contradixerat: bis non tenuerat. Proxime dixerat: non tenuiſſe eum ſcimus. Ergo ſi lex ignominioſum vult eſſe eum, qui ter contradixerit, nec tenuit: quomodo ignominioſus inveniri profecto non poterit? non negat ſe in hanc legem incidiſſe: ſed eadem rogatione, cui contradixit, ſolutum eſſe contendit. Placuiſſe enim publice, ut omnibus ignominioſis notare mitteretur. Non miror iſtum tam frequenter contradicere. Vim legum parum perſpicit: quo pertineant rogationes, aut diſſimulat, aut ignorat. Ferri profecto rogatio, quotiens pœna aliqua remittitur, non poteſt, niſi de his, qui pœna jam tenentur. Id vel cogitatione ejus, qui tulit rogationem, vel æſtimatione populi, vel ipſa rei natura perſpiciamus. Is, qui ferebat rogationem, num aliquid cogitare de eo potuit, qui non erat ignominioſus? non, ut opinor. Neque enim hic jam ter contradixerat rogationi: nec an tertio contradicturus eſſet,[2] divinare poterat. Ergo qui ferebat rogationem, nihil de eo cogitavit. Populus cum in conſilium mitteretur, & miſeratione hominum moveretur, de his cogitavit, qui ignominioſi jam erant. Fortaſſe motus eſt numero, fortaſſe motus eſt perſonis, fortaſſe motus eſt cauſis. Hic neque in numero eſſe poterat: nondum enim ignominioſis acceſſerat: neque cauſa miſerabilis, qui ne damnatus quidem eſſet:[3] neque perſona. Ergo nec qui ferebat rogationem, nec qui accipiebat de hoc cogitaverunt. Nunc ipſam rei naturam intueamur.[4] Quid remitti poteſt, niſi quod credi-

1 *Non opinor ipſum ſaltem dicere auſurum.* Et poſtea, *proxime contradixerat.* Sic. leg. vid. *Pithœus. Non, ut opinor, ipſum.*] Lege, *Non id opinor ipſum ſaltem dicere auſurum.* Gronovius.

2 *Divinare poterat.*] Forte, *divinari.* Idem.

3 *Neque perſona.*] Hic tale quid deſidero, Quia humilis & abjectus, nulliuſque in Repub. auctoritatis, qui cum jam duabus rogationibus contradixiſſet, nunquam obtinuit. *Ærodius.*

4 *Quid remitti poteſt niſi quod creditur?*] Num quid tenditur? aut intenditur? Gron.

creditur? Hæc rogatio nihil aliud fuit, quam ignominioſorum in priſtinum ſtatum reſtitutio: nondum eras in ea fortuna, ut reſtituendus eſſes. Sed eodem, inquis, tempore ego ignominiam merui, quo remiſſa eſt. Poſtea dicam, quam dignus iſta ſis ignominia. Interim iſta temporis computatione excludo: [1] quamvis enim ea rogatio recepta ſit, cui tu tertio contradixiſti: ante tamen rogatio recepta eſt, quam tu ignominioſus eſſe cœpiſſes. Lex enim quid dicit? QUI ROGATIONI TER CONTRADIXERIT, EIQUE TENUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. De præterito & de perfecto jam tranſactoque tempore loquitur. Cum de rogatione ageretur, contra dicebas: nondum eras ignominioſus; nondum enim rogatio erat. At cum recepta eſt rogatio, tum, quia non tenueras, ignominioſus eſſe cœpiſti. Illud etiam adjiciendum videtur, neminem unquam digniorem fuiſſe ignominia, quam te. Viderimus enim, quales illæ fuerint rogationes, quibus antea contradixiſti. Utiles utique: receptæ ſunt enim, & pro Republica placuerunt. Enimvero huic aliquis rogationi contradicit tam miſericordi, tam leni, quæ civium numerum ampliat? Si alius quilibet contradixiſſet, inhumanam rem feciſſet. At tu iſtud contradicis, ne ignominioſi reſtituantur, [2] homo extra periculum poſitus. Dignus es ergo, ut patiaris ea, quæ pati omnes voluiſti: niſi forte ſic intelligimus iſtam receptam rogationem, ut nemo ſit unquam omnino in civitate noſtra ignominioſus. [3] An id vel populus voluiſſet, vel ille, qui ferebat? abrogaſſet potius hanc legem, quam novam conſtituiſſet: [4] rogationem appella-

1 *Nondum enim rogatio erat.*] Fort. *rogatio recepta erat.* Pithœus.

2 *Homo extra periculum poſitus.*] Quia ſi obtinuerit, infamis non erit: ſin rogatio recepta ſit, dicet eadem ſe omni no:a liberari. *Ærodius.*

3 *At ſi id vel populus voluiſſet.*] Novum jus hoc quod conſtitueret (inquit) legem, quæ dat formam futuris negotiis, & omnes homines comprehendit, potius appellaſſet: quàm rogationem, quæ fere de ſingulis, & præteritis cavet. *Idem.*

4 *Rogationem appellavit de his.*] Forte *approbavit*, vel *acceptavit.* Gron.

pellaret de his tantummodo latam, qui erant ignominioſi. Illis remiſit iſtam veniam. Fortaſſe iſti placebunt, ſi plures inciderint in eandem ſortem, in eandem conditionem.

PARS ALTERA

DECLAMATIO.

IDem tempus eſt ignominiæ meæ & receptæ rogationis. Nam natura prius eſt, ut ego non teneam, quam ut recepta lex ſit. Nam ſi ego tenuiſſem, lex recepta non eſſet: quoniam non tenui: recepta lex eſt. Igitur ignominia mea præceſſit tempus rogationis. Prius apud animos ſuos conſtituerunt homines, non parere contradictioni meæ, quam rogationem receperunt. Antequam tabella referretur, antequam excuteretur numerus populi, ego jam non tenueram. Rogatio nondum erat recepta, niſi poſteaquam dinumeratæ ſunt populi ſententiæ. [1]Hoc ergo tenuit. Atque etiam ſi hoc tempus mihi non remitteret totam ignominiam: lex tamen quæ ignominioſos vacare omni nota voluerat, remiſerat mihi duas illas contradictiones. Non enim facit ignominiam tertia contradictio, ſed tres. Quod ſi duæ illæ præceſſerant, quæ majorem partem ignominiæ conficiunt, id quod jam me premebat, remiſerant.

CCLXIV.

Fraus legis Voconiæ.

NE LICEAT MULIERI NISI DIMIDIAM PARTEM BONORUM DARE. Quidam duas mulieres dimidiis partibus inſtituit heredes. Teſtamentum cognati arguunt.

DECLAMATIO.

[2] ANtequam jus excutio, & vim legis, quæ per ſe ſatis manifeſta eſt, intueor; primum illud apud vos dixiſſe

1 *Hoc ergo tenuit.*] Ut ſaltem (inquit) rogationis beneficio uterer. *Ærodius.*

2 Ex hoc tandem loco fit manifeſtum, ut accipi id oporteat, quod ab aliis auctoribus, abſque ulla ſpeciali nota, ſcriptum eſt de coërcendis ex lege Voconia mulierum hæreditatibus. Atque adeò mulieri non ſolum quartam,

xiſſe contentus ſum: adſum teſtamento. Eventum huic legi dabit religio veſtra, & excuſſa parte utraque, ſententiam formabit. Intereſt tamen ſupremæ hominis voluntati legem favere, ut quod de bonis ſuis conſtituit in ſupremis dominus fecerit jure, Nec me confundit, quod ex diverſo ſunt propinqui. Jactent ut volent ſanguinis conjunctionem. Ego intelligo quaſdam fuiſſe cauſas, propter quas is qui hos cognatos habebat, aliis moreretur hæredibus. Ac ſi in hac parte haberent fiduciam, arguerent teſtamentum tanquam impium, tanquam inofficioſum. Nunc apparet, neque de perſonis earum, quæ hæredes ſunt inſtitutæ, dici apud vos poſſe: neque eorum, qui ſibi contra teſtamentum vindicant, merita proferri. Solum enim jus excipiunt, & circa legem calumniantur. Quæ lex tamen qualis eſt? Ne liceat mulieri pluſquam dimidiam partem bonorum ſuorum relinquere. Etiamſi forma judicii unius eſt, [1] apparet tamen vobis cum legibus eſſe litem. Quæro igitur ab iſtis, utram eligant, in qua malint conſiſtere. Neque enim litigant de bonorum parte, ſed totum arguunt teſtamentum. Incipiamus igitur ab ea quæ prior ſcripta eſt. Quid in hac parte teſtamenti vitioſum eſt? Vetatur pluſquam dimidiam partem bonorum relinquere, dimidiam partem patrimonii accipi. Excutiemus poſtea, quale ſit illud, quod conſequutum eſt. Interim hoc jus firmum eſt, nec everti ſequentibus poteſt. At enim jus quidem illa habuit capiendi: ſed ea, quæ poſtea ſcripta eſt, non habuit. Iterum interrogabo, quare. Quoniam pluſquam [2] dimidiam partem patrimonii relinquere fœminæ non potuit. Atqui hæc quoque non pluſquam dimidia parte

uti ex Dione colligebatur, ſed dimidiam totius hæreditatis relinquere ex lege licuiſſe: ut jam nullus Auguſtino fuerit tam acriter in Voconium Saxam invehendi locus, ſi quale caput hoc legis fuit, ex Quintiliano cognoviſſet. *Ærod.*

1 *Apparet tamen vobis cum legibus.*] Scribo: *apparet tamen duabus cum hæredibus eſſe litem. Quæro igitur ab iſtis, utram eligant, cum utra malint conſiſtere?* Nam *conſiſtere* hic eſt litigare, ut ſæpe in his declamationibus. *Gronovius.*

2 *Dimid. partem pat. accipi.*] *Accepi.* Pith.

parte patrimonii hæres inſtituta eſt. Nec video rationem, cur id quod illi capere licuit, huic non liceat: cum in eodem ſcripta ſit teſtamento. Manifeſtum eſt nihil poſſe calumniæ admittere verba legis ac ſcripti. Nunc peritiſſimi litium homines ad interpretationem nos juris adducunt. Non enim hanc eſſe legis voluntatem, quæ verbis oſtendatur, videri volunt. Quorum ego prudentiam, judices, magnopere miror: tantum vicerunt illos [1] majores noſtros, illos conſtitutores juris, illos qui rudem civitatem, legibus ac jure formarunt: ut hoc approbare conentur, defuiſſe his ſermonem, defuiſſe conſilium. Ac prius quam rationem ipſius legis excutio, interim hoc dico, judices: Perniciosiſſimam eſſe civitati hanc legum interpretationem. Nam ſi apud judicium hoc ſemper quæri de legibus oportet; quid in his juſtum, quid æquum, quid conveniens ſit civitati: ſupervacuum fuit ſcribi omnino leges. Et credo fuiſſe tempora aliquando, quæ ſolam & nudam juſtitiæ haberent æſtimationem. Sed quoniam hæc ingeniis in diverſum trahebatur, nec unquam ſatis conſtitui poterat, quid oporteret, certa forma, ad quam viveremus, inſtituta eſt. Hanc illi auctores legum verbis complexi ſunt: [2] quam ſi mutare, & ad utilitates ſuas pervertere licet, omnis vis juris, omnis uſus eripitur. Nam quid intereſt nullæ ſint, an incertæ leges? Lex illa complexa eſt. Ne plus liceat quam dimidiam partem mulieri relinquere. Neutri ex his, quibus adſumus, plus dimidia parte relictum eſſe manifeſtum eſt: [3]& apparet potuiſſe legum latorem, ut ſi partem demum patrimonii pervenire ad fœminas vellet, partem utique viris relinquere id ipſum caveret: neque id magno aut difficili circuitu effici potuit: ſed vel ſic ſcripta lege, non pluſquam dimidia pars patrimonii

1 *Majores noſtros.*] Vet. *veſtros.* Idem.

2 *Quam ſi mutare.*] Lege: *qua ſi mutare.* ut ad *verba* pertineat. *Gronovius.*

3 *Et apparet potuiſſe.*] In quibuſdam exemplaribus lego, *& apparet voluiſſe legumlatorem uti pars dimidia patr. &c.* non male. & poſt illud *perveniret* interrogationis notam adjicio. *Pith.*

monii ad fœminas perveniret. Interrogo enim: Si pluribus fœminis, ſed minores aliquanto portiones reliquerit: quæ tamen computatæ, & in unum contractæ pluſquam ſemiſſem patrimonii efficiant: quæro an moveri lis poſſit? Nam ſi movetur lis, non hac (ut opinor) lege litigabitur, quæ pluſquam dimidiam partem patrimonii relinquere fœminæ non liceat, cum ex illis nulla dimidiam partem acceperit. Sive ad totam nos vocas computationem, nihil intereſt quantum cuique fœminæ relinquatur. Quid ſi ne ratio quidem repugnat ſcripto, & verbis legis iſtius? Quid enim putas voluiſſe legiſlatorem, cum hoc jus conſtitueret? Ne fœminæ nimias opes poſſiderent, ne potentia earum civitas premeretur. Hoc ergo adverſus ſingulas conſtituit, & ad evitandas opes fœminarum, ſatis hoc quæſitum, ne uni pluſquam dimidia pars patrimonii relinqueretur. [1] Cæterum quidem illud non caverunt leges, ne plures fœminæ eodem teſtamento ſcriberentur: non hercule magis quam illud, ne plures hæreditates iiſdem fœminis relinquerentur.

CCLXV.

Ignominioſi pulſator in templo.

SI QUIS IN TEMPLO INIURIAM FECERIT, X. MILLIA DET EI, CUI INIURIAM FECERIT; DECEM MILLIA CIVITATI. IGNOMINIOSO NE SIT ACTIO INIURIARUM. Quidam ignominioſum pulſavit in templo: decem millia petit Magiſtratus, nomine civitatis.

DECLAMATIO.

SI pudor commendandus eſt (cujus difficillima ratio eſt in lite pecuniaria) non nobis litigamus, ac ne Reipublicæ quidem & civitatis nomine avari ſumus: & hæc omnis actio non tam lucri gratia, & acquirendæ hujus pecuniæ conſtituta eſt, quam in ultionem Deorum immortalium,

1 *Cæterum quidem.*] Alii, *cæteroquin.* Idem.

talium, & templi (ut proprie dixerim) expiationem. Nec minus manifeſtum jus eſt, quam integer pudor. Lex enim palam ſcripta eſt, ut is, qui in templo injuriam fecerit, decem millia det civitati. Mihi hoc ſatis eſt; qui civitatis nomine litigo. Sed totam legem à nobis pars diverſa legi deſiderat. Decem millia, inquit, ipſi qui injuriam acceperit, decem civitati: & hoc excludere tentat civitatem, quod ipſe qui injuriam acceperit non habeat actionem. Sane contumeloſus, & pro cætera morum ſuorum petulantia, adverſus magiſtratum veſtrum, audax qui præſcribere tentet civitati tanquam ignominioſæ, Facile, ut opinor, conſtabit, nihil ad noſtram actionem pertinere, quam legem habeat ipſe, qui pulſatus ſit. Exiſtimemus enim eſſe aliquem non igominioſum in templo pulſatum, ſed vel dediſſe hujus injuriæ veniam, vel alio aliquo impedimento agere noluiſſe: num ideo ne civitas quidem jus ſuum tuebitur, ut omnia impune fecerit? Verum ne ipſe quidem adverſarius tantum in exemplo fiduciæ habet, quantum in ipſa injuriæ interpretatione. Nos enim injuriam dicimus eſſe, quod ignominioſum pulſaverit, cui actio non eſt. Ego, judices, plurimum intereſſe exiſtimo, utrum quid facere liceat, an vindicare non liceat. Non enim continuo ſi ignominioſo actio non datur, licet adverſus ignominioſum, quod quiſque velit. Tale eſt ignominioſum pulſare, quale furtum ſine teſte facere, ut damnari quidem non poſſit, admittere tamen non debuerit. Quin ex hoc ipſo, quod ignominioſo actio non datur, apparet eſſe Reipub. actionem. Quid enim lex eripuit, ſi ejus demum rei non dedit actionem, quam facere licuit? Non autem jus peccandi adverſus ignominioſos dari uno & brevi & manifeſto videor argumento probaturus. Quem pulſare licet, occidere licet. Atqui ignominioſum ſi quis occiderit, cædis lege tenebitur. Quare? Quoniam actio hujus neceſſario ad alium pertinet. Apparet ergo non tibi aliquid adverſus ignominioſum licuiſſe, ſed ignominioſo

nihil pro ſe licere. Itaque [1] ignominioſus non agit tecum injuriarum: tu tamen injuriam feceris: & hoc ad pœnam ejus vitæ ac turpitudinis pertinebit, quod tu non dabis pœnas peccati. Hæc dicerem ſi ubicumque pulſaſſes ignominioſum: nunc ut injuria non ſit aliquo loco pulſaſſe ignominioſum, injuria tamen eſt in templo pulſare. Nam ſi id eſt utriuſque noſtrum confeſſione injuria, quod manifeſtum eſt non eſſe jure factum: ut tibi jus fuerit alibi pulſandi ignominioſum, (quod non eſſe jam docui) in templo pulſandi jus non fuit. [2] Hæc ego ita dicerem, etiamſi omnis iſta ultio pertineret ad eum, qui injuriam accepiſſet. Nunc res duplex eſt: [3] crimina duo ſunt ejus, qui in templo pulſatus ſit. Quid enim lex dicit? Qui in templo injuriam fecerit, decem millia denariorum det ei, cui injuriam fecerit: decem millia civitati. Non ſi hæc juncta atque contexta ſunt, continuo unius legis habent vim & proprietatem. Id ſic cognoſcite: [4] duos actores habent; nec poteſt videri una lex, cujus pars ad privatum, pars ad Rempublicam pertinet. Ergo ſi juncta ſunt iſta (ut dixi) duas cauſas habent. Pars eſt legis ejus quæ vindicat templum. Ergo [5] ut remittatur tibi ea quæ pertinet ad templum, reſtat ea quæ pertinet ad civitatem. Duæ enim ſunt injuriæ in hoc tuo facto, & ideo duæ pœnæ. An vero iniquum videri poteſt, eum qui in templo pulſaverit, decem millia civitati dare? Quid enim magis in ulla Republica curari obſervarique oportet, quam religionem? Sane petulantia aliis locis mediocrem habeat reprehenſionem. In templo vero, in quo verbis parcimus, in quo animos componimus, in quo tacitam etiam mentem noſtram cuſtodimus:

1 *Ignominioſus non agit tecum.*] Scribe: *non aget*. id eſt, non habebit jus agendi. *Gronovius.*

2 *Hæc ego ita dicerem.*] Vet. ex. *iſta*. Pithœus.

3 *Crimina duo ſunt ejus, qui in templo pulſatus ſit.*] Lego, *pulſaverit*. Gron.

4 *Duos actores habet.*] Malim; *actores*. Pithœus.

5 *Ut remittatur tibi ea, quæ pertinet ad templum.*] Immo ea non remittitur, nam quæ pertinet ad civitatem, eadem vindicat templum. Scribe; *quæ pertinet ad pulſatum*. Gronovius.

mus: pulſare velut in ſolitudine, ſecreto quodam, non eſt ferendum. Dic nunc, Ignominioſus erat. [1] Sed in templo captis urbibus, vis hoſtium ac metus religione templorum defenditur. Qui jam arma ferre non poſſunt, qui ſalutem ſuam tueri fuga nequeunt, circa aras jacent. In templo pulſaſti hominem: rem petulantem feciſti inter ſacra, feciſti religioſiſſimo loco: & utcunque, [2] temeraria licet, aliqua ratio tamen appareret facti tui, ſi impetu lapſus eſſes, ſi ductus ira: nullam petulantiam magis odi, quam quæ propter hoc exerit, quia putat licere. Eſt ſine dubio & hoc ipſum dignum odio perſequi hominem fortaſſe infelicem; verecundum certe, quod confeſſus ſit. Sane mereatur ille pœnam ulteriorem: manibus tuis parce, parce animo tuo: aut certe relinque iſtius impudentiæ locum. Reſpicere ad ictus tuos coëgiſti patres fortaſſe qui vota faciebant, tumultuoſa lite aliqua: neſcio an etiam publica ſacra turbaſti. Quomodo enim cecidiſſe te exiſtimemus, qui faciebas hoc tanquam liceret?

CCLXVI.

Ex proditore exule, fortis.

BIS DE EADEM RE AGERE NE LICEAT. In quadam civitate proditionis damnatus, miſſus eſt in exilium. Bello eadem civitate laborante, revocati ſunt exules. Is qui proditionis damnatus fuerat, fortiter fecit. Petit ut iterum cauſam ſuam agat. Accuſator præſcribit, quod bis de eadem re agere non licet.

SERMO.

Initia communia habet controverſia. Præmium peto lege conceſſum ſine exceptione. Sequuntur & illa, ut juſtum quoque ſit, virum fortem optare quod velit. Secunda illa quæſtio eſt, an contra legem optare liceat: in qua illud dicere ſolemus, Nullum præmium

1 *Sed in templo captis.*] Magnum momentum hæc acute dicta in diſtinctionibus habere recte ſenſit Pithoeus. Id & hinc agnoſcas licet. Sic autem & Ærodius, cum tamen interpungendum ſit: *Dic nunc, ignominioſus erat. ſed in templo.* (Supple mente, *erat.*) *Captis urbibus, vis hoſtium ac metus religione templorum defenditur.* Idem.

2 *Temeraria licet.*] Fori, *ſcilicet*, Pith.

mium poſſe inveniri, quod non contra legem aliquam ſit: & ideo magnam eſſe virorum fortium poteſtatem, quia ſupra jura omnia ſit. Deinde comparabimus etiam legem, & deſpiciemus utram ſervare magis è Repub. ſit, ſi utique altera tollenda ſit. Poſtea veniemus ad id quoque, an utique iſta præſcriptio [1] *valere debeat ſemper, hoc eſt, an etiam in publicis cauſis, bis de eadem re agere non liceat. In quo illud dicetur: privatis litibus, quoniam & minus momenti, & plus numeri habeant, ſuccurſum eſſe hac lege: publicas actiones majores eſſe, quam ut cadant exceptione. Inſequetur denique illud ut dicamus, Etiamſi in aliis publicis cauſis, bis de eadem re agere ne liceat: non tamen eam conditionem eſſe proditionis:* [2] *quomodo in cæteris fortaſſe de pœna tantum & periculo quæratur ejus qui accuſatur: in cauſa proditionis, de totius civitatis diſcrimine litigetur. Illud quæramus, an iſta præſcriptio ad eos tantum pertineat, cum quibus agitur: patiente eo qui accuſatur, liceat bis agere.*

DECLAMATIO.

PUtemus te eſſe, qui velis accuſare, reum non contradicere: quis tamen prohiberet, quo minus [3] interim accuſarer? Ergo quod tibi liceret facere, me patiente, neceſſe erit, me optante.

SERMO.

His excuſſis quæſtionibus, veniemus ad æquitatem. Dicemus hoc eſſe pro nobis, dicemus hoc eſſe pro Republica.

DECLAMATIO.

Opto ut cauſam iterum dicam: nec me fallit quam multa prætercam, quæ mihi lege conceſſa ſint. Sed quis tandem me innocentem, quis dignum converſatione veſtra putaret, ſi aliud optarem? eſt pro me. Non enim & tum ideo tantum defenſus ſum, ut in civitate remanerem, ut eſſem vobiſcum: ſed ut probarem me innocentem, nihil

contra

1 *Valere debeat ſemper.*] Vet. ex. *inſuper.* Idem.

2 *Quomodo in cæteris.*] *Quoniam.* Idem.

3 *Interim accuſare.*] Leg. vid. *iterum.* Idem.

contra patriam meam eſſe molitum. Et nunc non eſt ſatis ſi mihi ignoviſtis, ſi me civem veſtrum publica neceſſitas fecit. Ego vero ſi merito damnatus ſum, ſi quid tale, quale contra me pronunciatum eſt, feci: non utor iſto beneficio: Non eſt pro me, ſed eſt pro civitate. Homicidii damnatus, etiamſi merito exulabat, ſi revocatus eſt, poteſt de eo dici, Satis dedit pœnarum: alia ſcelera finem ſuppliciorum acceperint. Vos proditorem in civitate ſinetis eſſe? Cum totiens bella interveniant (non dico de extremo illo diſcrimine) tantine eſt metus quiſquam, toto animo adverſus hoſtem niſi non reſpicietis? non expaveſcetis? Eſt pro Republica. Sed accuſatoris quid intereſt? aut quid eſt, [1] cur iniquiore conditione dicturus ſum hodie cauſam quam antea dixi? Tum detulerat eum, cui nihil objici poſſet: hodie defert damnatum. Hoc imprimis mihi objiciet, quod contra me ſententias tulerint ſanctiſſimi judices, quod proditorem me eſſe pronuntiaverint. Objiciat, & ſic defendam. Et ne quis me, judices, ſic audiat, tanquam ego de his querar, qui pronunciaverunt: ſi iſtud invidiōſum judicibus eſſet, poterat videri non immerito præmio meo aliquis obſtare. Sed non ſemper judicum culpa eſt, cum innocens damnatus erit. Aliquando teſtis corrumpitur: aliquando parum diligenter cauſa defenditur: aliquando reo nocet & ipſa fiducia. Vultis ſcire hoc non pertinere ad judicum pudorem? nemo contradicit niſi accuſator.

CCLXVII.

1 *Cur iniquiore conditione.*] Sic Pith. locupletius quam prius: nam Thaddæus: *cur cauſam quam antea dixi.* Supplet Ærodius: *non iterum dicam*: Sed præſtat Pithœana: modo leviter adjuvetur. Scribendum: *cum iniquiore conditione dicturus ſim hodie cauſam, quam antea dixi?* Vel, *cur æquiore.* Sic ſupra Decl. 254. *detulit litem, & litem injuſta conditione.* Ita enim & ibi legendum: non *injuſtam*, ut vulgatur. *Gronovius.*

CCLXVII.

Flens ad arcem, depoſitor tyrannidis.

AFFECTATÆ TYRANNIDIS SIT ACTIO. Qui tyrannidem depoſuerat ſub pacto abolitionis, juxta arcem flens deprehenſus eſt, Affectatæ tyrannidis reus eſt.

DECLAMATIO.

NON fui, judices, dubius eo tempore, quo pœnitentia juvenilis temeritatis rempublicam [1] legibus ac poteſtati reddidi: quin mihi multum vexationis, ſive ab iratis, ſive ab invidis immineret. Nec enim iſte accuſator [2] hodie futuræ tyrannidis in judicium deſcendit: nec mihi ullum imminere periculum ex eo crimine, quod intentatur, intelligo. Quapropter & initio actionis, & per omnem orationem nihil magis faciendum mihi eſſe intelligo, quam ut invocem publicam fidem: ut id quod remiſiſtis, cujus oblivisci optimum putaſtis, non intra verba modo, primumque promiſſum ſteterit: ſed penitus animis, ac mente impetraſſe videar. Reliqua adeo longe à ſuſpicione affectatæ tyrannidis aberunt, ut propius ſpectent ad poſteriorum temporum pœnitentiam. Lacrymas quidem meas, ſi hic in judicio temporibus etiam in hac pace & tranquillitate degendum eſt, quum ſint exorandi adhuc animi, multorum ſuſtinenda malignitas: hæc mihi omnia [3] arx fecit. An ego poſſum non flere, quotiens cogito quos habuerim parentes, quam domus famam, quas ſpes adoleſcentiæ infelici temeritate, damnandis cupiditatibus, everterim, ut ſentio, in perpetuum? Nihil eſt enim quod accuſator meus ſimulatione quadam, [4] ad ea quæ præteriere, obliqua malligni-

1 *Legibus ac poteſtati.*] Forte, *legibus ac po. poteſtati*, id eſt, populi. Vel, *legibus ac populi*. Idem.

2 *Hodie futuræ tyr.*] Lego, *odio*, & paulo poſt, *ut propius ſpectent ad priorum*. Pithœus.

3 *Arx fecit.*] V. c. *ara*.

4 *Ad ea quæ præteriere.*] Scribe: *quod, accuſator meus, ſimulatione cauſa, & ea, quæ præteriere, obliqua malignitate objicere conetur.* id eſt, dum videtur & præfert, hanc ſe cauſam agere, oneret me invidia præteritorum, quæ abolita & condonata ſunt. *Obliqua malignitas*, ut *obliquis orationibus & edictis* Suetonio, *obliqui carminis aſtus* Statio. *Gronovius*.

lignitate objicere conetur. Ego me feciſſe quod nollem, & ſcio, judices, & confiteor: & quamdiu vixero, ſemper hoc animo tota mente inhærebit: neque enim illas quæ me tetigerant ſuſpiciones, pertinere ad præſentem defenſionem puto: [1] ſecuriſſima rep. nec quid illud fuerit, an alienis cupiditatibus obſtiterim, [2] dum meas ſimul omnia iſta abſoluta eſſe credo, eo tempore quo inter me Remque pub. convenit, ut hæc omnia memoriæ exciderint, ut non ad leges, non ad odium pertinerent: tunc certe laudabatis. Sed quemadmodum apud vos moderationis famam conſecutus ſum, ita apud me ipſum. Hæc quoque gravis verecundia animo fuit, quod videbar hoc feciſſe tanquam moderator. Quid poſtea? ſatelliteſne contraxi ad arma? habui ante diviſam pecuniam? aliquid inter amicos continui? Quid objici mihi poteſt in futurum, cum præſertim affectatio tyrannidis multa crimina, & quæ non conjectura colligi oporteat, verum manifeſta comprehendat? Apparet, inquit, cupiditas tua: fles enim juxta arcem. Si confiterer depoſitæ poteſtatis illius pœnitentiam, dicerem tamen aliud eſſe affectare tyrannidem, aliud cupere. Verum quid ſigni, quid argumenti iſtæ lacrymæ habent? flere miratur aliquis hominem? Sed juxta arcem fles. Num ego poſſum continere lacrymas, quotiens illum locum video, à quo tam libenter deſcendi? Illic mihi ſuccurrit infamata adoleſcentia: quotiens arcem vidi, ſuccurrit inde has inimicitias. Sero me accuſatores, deprehendiſtis. Quantum me putatis fleviſſe antequam deſcenderem? iſtius enim affectus argumentum lacrymæ habent. Cæterum affectare tyrannidem, ſperantis eſt, erectioris animi ſunt iſta crimina: fletus, remiſſi, fatigati. Tu id mihi criminis ejus argumen-

1 *Securiſſima reip.*] Leg. *rep.* Pith.

2 *Dum meas ſimul omnia.*] Ærodius corrigit & ſupplet: *dum meis indulgerem. Simul omnia.* Fortaſſis: *an alienis cupiditatibus obſtiterim, dum meas finio: omnia iſta abſoluta eſſe credo.* Suſpicionem movet ipſam ob tyrannidem depoſitam quoſdam ſibi ſuccenſuiſſe, qui ſcilicet illius invidia peccabant. Ut faciat non alienum à fide, accuſatorem inter hos eſſe potuiſſe. *Gronovius.*

gumentum vis videri, [1] cujus deſperatio eſt. Quæro enim ex te unde iſtum fletum putes? Nam ſi affecto, ſi ſpero, ſi rediturum me ad ea, ex quibus invitus deſcenderim, puto: quæ cauſa lacrymarum eſt? Si vero hoc eſt, quod animum meum torqueat, quod ex illo faſtigio deſcenderim, quod ex æquo vivam, quomodo affectare poſſum, quod ſcio mihi non poſſe contingere? Eodem revolvatur oratio neceſſe eſt, unde cœpit. Ego publicam appello fidem, quæ inter piratas ſacra eſt: quæ inter armatos hoſtes inducias facit: quæ deditarum civitatum jura conſervat. Qualecunque iſtud eſt, promiſiſtis, cenſuiſtis: ac de me quidem nihil. Mihi enim jam tædio vita eſt: jamque hæ lacrymæ quotidianæ acceſſerunt prope ad vota mortis. Illud videte, an ſi aliquem reipub. error, aut fortuna, ſi quem aut conſilium aliquod, [2] aut temeritas miſerit, detis locum pœnitentiæ, permittatis emendari: velitis meliores fieri cives.

CCLXVIII.

Orator, Medicus, Philoſophus.

[3] Contendunt Orator, Medicus, Philoſophus de bonis patris, qui teſtamento eum hæredem reliquerat, qui ſe probaſſet amplius prodeſſe civibus.

DECLAMATIO.

LEx contentionis, & formula, & omne præſcriptum ex teſtamento patris pendet: cujus vis non eſt ea, ut quæ-

1 *Cujus deſperatio eſt.*] Thaddæus, *criminis vis augmentum jus videri.* Nec aliter Ærodius, niſi quod *ejus*. Scribe: *Tu in me criminis vis argumentum id videri, quod deſperationis eſt.* Idem.

2 *Aut temeritas miſerit.*] Credo, *ſi aliquem reipublicæ error aut fortuna, ſi aut conſilium aut temeritas immiſerit.* Hoc eſt, ſi quis per errorem aut fortunam, &c. rempublicam invaſerit, tyrannidem occuparit. *Idem.*

3 Quintilianus hujus controverſiæ meminit lib. 7. Inſtit. cap. 2. Multis millibus verſuum (inquit) ſcio apud quoſdam eſſe quæſitum, quo modo inveniremus utra pars deberet prior dicere, quod in foro, vel atrocitate formularum, vel modo petitionum vel noviſſime ſorte dijudicatur. In ſchola quæri nihil attinet, cum in declamationibus iiſdem narrare, & contradictiones ſolvere, tam ab actore, quam à defenſore, conceſſum ſit. Sed in plurimis controverſiis ne inveniri quidem poteſt: ut in illa,

ræratur quæ profeſſio ex noſtris ſpecioſiſſima (quanquam : quoque vincerem) ſed quæ civitati ſit utiliſſima. Nihil t ergo quod ingenia jactent, nihil quod ex animo ſuo tanım referant. Quæritur quis omnibus proſit. Sit Philoſoıia res ſumma: ad paucos pertinet. Sit eloquentia res adıirabilis: non pluribus prodeſt, quam nocet. Sola eſt Meıcina, qua opus ſit omnibus. Et patrem quoque noſtrum l voluiſſe, ut hanc quam in contentione reliquiſſe videtur ırtem quodammodo civitati daret, manifeſtum eſt. Non bi utiliſſimum, non amicis utiliſſimum, non de patre ptime meritum, proprie quid ferre ex [1] teſtamento ſuo voıit? qui fuerit utilis civitati. Ergo & æqualiter ad omnes Medicina ſola pertinet, & nulla tam neceſſaria eſt omni eneri hominum, quam medicina. Reliqua conferamus. Ac ıihi primum agendum eſt cum fratre Philoſopho, cujus go in hodierna contentione propoſitum mirari ſatis non oſſum. Nihil enim videtur habere Philoſophia præſtanıus, quam quod modicis contenta eſt, ampliores opes non eſiderat. Nam ſi cupiditates eaſdem, quas cæteri habent, on video quid proſit. [2] Neque me præterit, judices, quam nulta dici adverſus hanc profeſſionem ab his ſoleant, uorum libertatem non impediunt perſonæ. Quippe hos lli & vanos vocant & otioſos, & in ambitum ipſum conra quem maxime diſſerere videntur, alligatos. Mihi cum fratre

la, Qui tres liberos habebat, Oratoem, Philoſophum, & Medicum, teſtaıento quatuor partes fecit, & ſingulas ngulis dedit: unam ejus eſſe voluit, ui eſſet utiliſſimus civitati. Contenunt quis primus dicat: incertum eſt: ropoſitio tamen certa. Ab eo enim ujus perſonam tuebimur, incipiendum rit. Et cap. 5. Finguntur & teſtamena, in quibus de ſola quæratur voluntate, ıt in controverſia quam ſupra expoſui, n qua de parte patrimonii quarta, quam ater digniſſimo ex filiis reliquerat, contendunt Philoſophus, Medicus, Orator. De hac parte hic agitur, non de omnibus bonis paternis, ait enim, ut hanc quam in contentione reliquiſſe videtur partem, &c. *Ærodius.*

1 *Teſt. ſuo voluit. ſed, qui magis ferit.* Pithoeus.

2 *Neque me præterit.*] Totus hic locus ita legebatur & depravate, & perverſo ordine: *Neque à me poterunt judices quam multa dici adverſus hanc profeſſionem quæ ab his ſoleant, ſed perſona fratris mei impedit me ut ego non dicam quæ poſſent contra philoſophum: quorum libertatem non impediunt perſonæ.* Ærodius.

fratre quæſtio eſt. Hæc ergo leviora dixiſſe ſatis eſt, **Philoſophiam non eſſe neceſſariam. Ego autem mores naſci puto, & propriam cujuſque naturæ virtutem: alia forſitan diſcantur:** quædam experimentis **cognoſcenda ſunt. Boni mores conſtant voluntate. Id patere diverſis utriuſque** partis exemplis poteſt. **Nam & optimos viros citra philoſophiam** fuiſſe conſtabit & **ſtudioſos ſapientiæ uſque ad ultima** exempla ſcelerum **nequitiæque veniſſe. Non enim, ut opinor, ex iſtorum ſcholis abſtinentiam didicere Fabricii, Curii: nec uti mortem contemnerent, Decii conſecuti ſunt: [1] nec vetera horum explicando monumenta tulit civitas populi Romani liberatores Brutos; tulit Camillos antequam ulla iſtius artis ſimulatio irreperet. Jam vero ſi ex diverſo intueri placeat, quis ignorat ex ipſa Socratis** (quo velut fonte omnis philoſophia **manaſſe creditur) ſchola,** evaſiſſe tyrannos & hoſtes **patriæ ſuæ? Non eſt igitur** neceſſaria philoſophia. Atqui **enim ut ſtudio perveniri** ad ſapientiam poſſit: via tamen **ejus incerta eſt. Namque** ut omnes in unum philoſophos **contraham, non tamen** inter eos conſtare poteſt, quæ potiſſimum ſecta diſcenda nobis: quibus præceptis parendum ſit. Pugnant inter ſe, atque diſſentiunt: & perpetuam hanc per ſæcula litem trahunt. Aliis ſummum bonum, voluptas habetur. Quidam id in nuda virtute poſuerunt. Nonnulli miſcere iſta conati ſunt, atque confundere: & ex bonis corporis, animique & eorum quæ extra eſſent, ad finem vitæ beatæ perveniri poſſe exiſtimaverunt. [2] Delectavit quoſdam modus hominum. Jam vero quanta circa deos pugna? Quidam nihil agi ſine providentia credunt. Alii curam deorum intra ſidera continent. Quidam in totum deos ſuſtulerunt. [3] Quidam cum

1 *Nec vetera horum explicando monumenta tulit.*] Dele τὸ *nec*, & diſtingue: *nec, ut mortem contemnerent, Decii conſecuti ſunt vetera horum explicando monumenta. Tulit civitas populi Romani.* Gron.

2 *Delectavit quoſdam modus hominum.*] Vet. *modos*, vel *odium*, ut Briſſonio videtur. *Ærodius.*

3 *Quidam cum hoc erubeſcunt.*] Lege *erubeſcerent.* Gronovius.

cum hoc erubeſcunt, [1] cura vacare utique dixerunt. Hi nos ad adminiſtrationem Reipublicæ hortantur: illi nihil periculoſius civilibus officiis credunt. Quoſdam videas odio pecuniæ ferri, nudos expoſitoſque, veluti ad provocandas calamitates. Sunt qui voluptates non animi modo, ſed etiam corporis, inter præcipua ducant bona. Quibus credam? quibus accedam? quicquid probavero, plures negaturi ſint. Nec porro quæcunque præcipiuntur, ſtare poſſunt. Ergo & non neceſſariam eſſe philoſophiam, & difficilem electionem eſſe dicimus: atque inter ipſos etiam pleroſque philoſophos conſtat vix poſſe percipi. Neque ego ignoro eſſe quoſdam, qui quanquam nomen Sapientiæ facile atque avide (ut ſic dixerim) dederunt: [2] tamen quidam [3] ſapientiam ex fabulis Reip. tunc, & inter eos qui ſtuduerunt, qui elaboraverunt, nullum adhuc inventum eſſe confitentur. Veruntamen, ut aliqua etiam de univerſo loquamur: quis uſus ipſorum virorum? Militiæne utiles, an civilibus officiis? Quid in his deprehendas, præter fictam frontem & perpetuum otium, & quandam ex arrogantia auctoritatem? Verum ſint iſta (ut dicitur) magna. Ego hæc ad formam legemque paterni teſtamenti voco. Quid civitati proſunt? Amputant vitia. Nimirum nemo luxurioſus eſt, nemo pecuniæ cupidus. Hæc de Philoſopho dixiſſe ſatis eſt. Tranſeamus ad Oratorem: quem intelligo fidu-

1 *Cura vacare utique.*] Vet. ex. *utraque.* unde P. Ærodius *v.c.* cui tertia harum Declamationum editio debetur, repoſuit, *itaque*, propius ad antiquam ſcripturam. *Pithœus.*

2 *Tamen quidam.*] Alii, *quadam ſapientem ex tabulis Reipub. tantum.* locus eſt valde corruptus. *Pith.* *Tamen quidam ſapientem.*] Sapiens (inquit) adhuc inventus eſt nemo, ex quorundam etiam Philoſophorum ſermonibus: ſive eos laudare licet, qui primi in Rep. verſati ſunt, ad quos tamen hæc laus maxime pertineret, ut de ſeptem Sapientibus Græcorum refert Plutarchus in Solone: ſive eos ſpectes, quos ſejungentes ſe ab omni civili adminiſtratione, ſomniare potius quam philoſophari dicit Plato lib. 5. de Repub. *Ærodius.*

3 *Sapientiam ex fabulis reipubl. tunc.*] Recte Ærodius *ſapientem.* Sed gravius ulcus. Conjiciebam: *tamen iidem ſapientem ex formula ipſorum & inter eos, qui ſtuduerunt, qui elaboraverunt, nullum adhuc inventum eſſe confitentur.* Dicit ex formula ipſorum, ex præſcripto, ut ipſi eum pingunt. Seneca de tranq. an. *At qui ſcit hoc ſibi, cum conciperetur, ſtatim conditum, vivet ad formulam.* Gronovius.

go ſiducia eloquentiæ ad hanc deſcendiſſe cauſam. Multum ſe valere in judiciis putant: rapiunt malas aliquando cauſas. Et ſane ſi Juſtitia valeat, quid eſt eloquentia? quid ergo civitati conferunt? Illa enim ſane remittamus: omne circa verba ſtudium, & (cum rerum natura beneficio ſuo ita homines inſtruxerit, ut nulla res non voce explicetur) ſupervacuum quendam in exornando laborem. Eodem redeunt omnia. Quid civitati profuiſti? Advocatione tua defenſus eſt aliquis: ſed læſus qui ex diverſo erat. Eripuiſti periculo reum: unde ſcio an nocentem? Innocentia quidem per ſe valet. Damnatus eſt aliquis accuſante te: unde ſcio an eloquentiæ vitium ſit? Quid ego de privatis loquor? Civitatum ſtatus ſcimus ab oratoribus eſſe converſos: ſive illam Athenienſium civitatem quondam late principem intueri placeat, acciſas ejus vires animadvertemus vitio concionantium: ſive P.R. ſtatum excutere voluerimus, nonne graviſſimas ſeditiones, nonne turbidiſſimas conciones eloquentiſſimus quiſque habuit? Nonne illi Gracchi ad evertendam Rempublicam, his veluti armis ſuccincti, acceſſerunt? Quid ego dicam, quantum civitati profuerit Eloquentia? ſibi nocuit. Summos utriuſque partis oratores videamus. Nonne Demoſthenem illum oppreſſum veneno ſuo ſcimus? nonne Ciceronem in illis, in quibus totiens placuerat, roſtris pœnæ ſuæ expoſitum? Hæc dixiſſe ſatis erat. Nam ſi civitati nihil utilitatis afferunt hi cum quibus contendi: ſatis erat, relictum eſſe me ſolum. Aliqua tamen de Medicina dicam: non mehercule jactandi mei cauſa, ſed commendandæ artis ipſius, cujus auctores ante omnia accepimus deos: ſive (ut maxime reor) ut hæc infirmitas hominum haberet adjumenta aliqua atque ſolatia, ſive tantum huic arti tribuere majores, ut eam vix crederent humanis potuiſſe ingeniis inveniri: ſive ipſa medicina per ſe ſacrum eſt. contendamus ſane apud ſecuros. Si quem ([1] quod abſit omnibus) ſubita deprehenderit

1 *Quod abſit omnibus.*] Lego: *Si quem (quod abſit omen) ſubita deprehenderit valetudo.* Gronovius.

derit valetudo, oratoremne conſulet? Quid nunc ego enumerem contra quot fortunæ injurias Medicina advocetur? illam valetudinem qua ſpiritus frangitur? an illam qua viſus periclitantur? an illam qua vulnera curanda ſunt? an illam qua debilitati occurritur? removeam medicinam, tu philoſophe conſolaberis? Quod hominum genus eſt, qui ſexus, quæ ætas, quæ non utilitatem ex hac petat? Itaque etiamſi medicina vinci fata non potuerunt, productus tamen [1] uſque ad eam pater noſter, qui tres liberos habebat.

CCLXIX.

Dives ſub Tyranno auctionatus.

DEPOSITI SIT ACTIO. Pauper & dives amici erant. Pauperi duo filii adoleſcentes. Cum Tyrannus eſſe cœpiſſet in civitate, dives facta auctione diſceſſit. Rumor erat pecuniam apud pauperem eſſe depoſitam. Tyrannus accerſiit pauperem: torſit ipſum, torſit & filios ejus. Cum ille pernegaret penes ſe eſſe, dimiſſus eſt. Poſtea tyrannus occiſus eſt: redit dives, petit pecuniam quam ſe depoſuiſſe apud pauperem dixit: & duos ſervos quos ſolos exilii comites habuerat, in quæſtionem pollicetur.

DECLAMATIO.

DEpoſitum peto. Scio hunc eſſe ordinem probationis, ut primum oſtendam habuiſſe pecuniam, quam deponerem. De hoc nemo dubitat: dives fui. Etiam ſi me cupiditas amici ad duos ſervos redegit: aliquando tamen numerabar inter principes hujus civitatis. Et ut ſciatis pecuniam non ſatis eſſe, patrimonium meum detinet: ſi domum, ſi mancipia, ſi vendita eſſe omnia, ſi in pecuniam redacta conſtabit, ſupereſt, ut deponendæ pecuniæ habuerim cauſam. Fuiſſe me in metu fortunæ hujus, quam patior, manifeſtum eſt: nihil minus fuiſſe rationis, quam ut mecum pecuniam ferrem, liquere omnibus credo. Nec illud tantummodo dico, ne perſequeretur tyrannus, ne quis itineris

[1] *Uſque ad eam.*] Et hic quoque locus emendatione indiget. *Pith.*

neris caſus auferret, ne fugientem onus ipſum gravaret. Poteſtis aliquid etiam ex ipſo fugæ comitatu colligere: ne ſervos quidem amplius quam duos duxi. Deponendi fuit ratio. Proximum eſt, ut quæramus, [1] apud quem deponendum fuit. Apud aliquem in civitate, quis amicior mihi in quo plus eſſe fidei exiſtimavi? Hoc probandum diutius foret, niſi ſciretis, conſtitit inter omnes. Dicat iſte quam multa volet adverſus famam, dum tamen conſtet nil aliud eſſe iſtam, quam [2] ſenſum civitatis. Si ab univerſis tamen ad ſingulos vocamur, & tyrannum teſtem dabo. Illum quidem neque ego laudo: ſed ipſa vitia ejus, ipſa ſcelera facient huic rei auctoritatem, [3] ubi pecuniam credidit eſſe. Qui quærebat, non dubitavit, ut torto tibi & perneganti non crederet: ut quæſtionem uſque in liberos minitaretur. Sed in tormentis (inquit) perſeveravi. Quam honeſte feceras, ſi redderes. Sed & liberi perſeverarunt. Nam & tu fortaſſe propter illos perſeveraſti. Neque ego dubito, quin prius iſtud à fide feceris: [4] ſed te male (ut ſic dixerim) docuit patientia. Indignum putaſti tam multa paſſum eſſe propter alienam pecuniam. Illud certe manifeſtum eſt, hinc tibi venire fiduciam negandi, quod negaſti. Si tortus non eſſes, mihi illa ſufficerent, Pecuniam habui: deponere debui: apud neminem alium deponere illam debui: ſciunt ſervi mei. Mutaſti animum poſt iſtud tormentum. Si tamen tibi magnum videretur in tormentis eſſe momentum: & iſti torquebuntur. Rem quidem facio miſeram: Do in quæſtionem (jam dices mihi) ſervos: ſed qui propter hoc ſervi ſunt, ut torqueantur: alioquin

non

1 *Apud quem deponendum fuit.*] Scribe: *Deponendi fuit ratio. Proximum eſt, ut quæramus apud quem. Si deponendum fuit apud aliquem in civitate, quis amicior mihi?* Gronovius.

2 *Senſum civitatis.*] Fab. lib. v. c. III. *Pithœus.*

3 *Ubi pecuniam credidit eſſe. Qui.*] Lego: *ſed ipſa vitia ejus, ipſa ſcelera facient huic rei auctoritatem. Ubi pecuniam credidit eſſe, qui quærebat? Non dubitavit & torto tibi & perneganti non credere, ut quæſtionem.* Gronovius.

4 *Sed te malè docuit Sapientia.*] Ad id alludit, quod ex Medea dicebatur: Qui ipſe ſibi Sapiens prodeſſe nequit, nequicquam ſapit. *μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός*, Euripides. *Ærodius.*

non eram tam ingratus, ut in hoc nomine adhuc eos detinerem, qui mecum ſoli fuiſſent. Suſtinebitis igitur tormenta fideliſſimi comites: ſuſtinebitis quæſtionem optime meriti: ſed ignoſcite. Facilius eſt egeſtatem ferre in hac natis. Me onerat majorum meorum dignitas, onerat prioris conſuetudo vitæ, onerat etiam fama: & omnino de innocentia mea quæritur. Indebitam pecuniam ab amico peto: & hunc potiſſimum quem calumniarer, elegi: cum [1] ſi effodit, ſi abſcondit, cum ſi hic vere pauper eſt, ne damnato quidem ſim recepturus: Rem incredibilem & in qua me dementiæ crimine damnari neceſſe eſt. Ante omnia perdidiſſe me omnem pecuniam dico, ne dives eſſe poſſim. Ideo demum mentior, ut mihi cum duobus ſervis tortis (ſi tamen quæſtioni ſuperfuerint) vivendum ſit? ſi minus, ſoli, qualis in exilio fui, qualis tyrannum fugerem? Ego ſi calumnior amicum meum, graviorem pœnam ferre non poſſum: perdo quicquid peto. Et quam cauſam iraſcendi tibi habui? quid tantum maleféciſti mihi, ut ego non ſim tormentis iſtius contentus? Scio dici ſimile aliquid, etiam ex parte diverſa: Quem ſibi uſum fore pecuniæ dicet? Ante omnia hoc diſſimile eſt: quod pauperi alioqui, & duorum liberorum patri (quæ res acerbiorem paupertatem facit) tamen ſecreta pecunia & abdita affert ſecuritatem. Nam ut poſſeſſiones non pares, ut familiam non emas, non laxiore habites domo, adverſus fortunam tamen tutus es: tibi pecunia hoc præſtat, ut ſis pauper ſecurus. Adjice illud quod tu de longioribus temporibus cogitas. In ſumma, ſi vincis, aliquam tamen potes ſpectare rationem. Ego cur litigem, quid eſt? ut aliquid auferam? Quid habes niſi depoſitum? Ego me, judices, hanc pecuniam perdidiſſe ſcio. Nam ut damnetis, quo manus mittam? perſeverabit enim in iſta ſimulatione homo, quem nec tormenta vicerunt. Omnis litis hujus cauſa mihi in hoc

1 *Si effodit, ſi abſcondit.*] Scribend. *ſi defodit*: & mox, *ne à damnato quidem.* Gronovius.

hoc eſt, ut defendam pudorem meum. Tu tamen inveni, ubi perdiderim neſcis? quære: hi ſervi à me non receſſerunt, hi conſcii ſunt omnium: hi mihi iraſci poſſunt, ſi tormentis ſine cauſa offeruntur. Non eſt tamen æquum, comparari fidem tormentorum. Ex altera parte liberi, ingenui torti ſunt, ex altera parte ſervi. [1] Non facit iſta res pertinaciam, ſed cauſa mentiendi. Ego quomodo dico, perſeveraſti, ut pecuniam lucrifaceres: ſpectaſti ſequentia tempora, ſpectaſti lucrum. Sic tu dic, ſervi mei quid ſpectaturi ſunt? quid ex hoc conſequentur? Et vos quidem Tyrannus (ut parciſſime loquar) dimiſit: tu arbitrio tuo torque: quicquid paſſus es, quicquid adjicere inveniendæ veritatis gratia potes, adhibe dum ſpiritus erit, dum loqui poterunt. Quære an negent: & ſi perſeveraverint, [2] aude dicere, [3] Homines in tormentis ſolere mentiri.

CCLXX.

Rapta ex duabus geminis.

Qui causa mortis fuerit, capite puniatur. Ex duabus geminis adoleſcens alteram rapuit: ea ſe ſuſpendit: pater alteram eduxit ad magiſtratus, & præcepit illi, ut mortem raptoris optaret. Adoleſcens putavit eam eſſe quam rapuerat: duci eum juſſit magiſtratus. Poſtea compertum eſt, quod accidiſſet. Accuſatur pater, quod cauſa mortis fuerit.

Sermo.

Facilis *& in promptu ratio eſt huic ſeni, quod pertinet ad affectum pœnitentiæ, quod pertinet ad æquitatem. Niſi tamen etiam jure defenditur, verendum erit ne illum flentem judices damnent. Diligenter ergo pugnare circa legem debebimus. Et ſane aſpe-*

1 *Non facit iſta res pertinaciam.*] Fortaſſe: *Non facit ſtatus pertinaciam, ſed cauſa mentiendi.* hoc eſt, ſive ingenuitas, ſive ſervitus. *Idem.*

2 *Aude dicere, homines in tormentis ſolere mentiri.*] Nam ſi id auſus ſit dicere adverſus ſervos divitis: ecce idem pauperi objicietur, Ergò & tu mentitus es, qui perſeveraſti. *Ærodius.*

3 *Homines in tormentis.*] Idem Fab. cap. IV. ejuſdem libri. *Pithœus.*

aſperiores in controverſia, [1] *partes fortaſſe recti declamatoris relinquant. Diviſio pene hoc proprium habet, oſtendere oſſa & nervos controverſiæ: & ſecundum meum quidem judicium, idem præſtare declamatio debet. Nam ſine his de quibus loquutus ſum, caro ipſa per ſe quid ſit intelligitis. Sed in declamatione* [2] *veſtienda ſunt hæc, ut ex illis interiores vires habeant. Finiamus ergo neceſſe eſt, quid ſit* CAUSA MORTIS. *Tota enim lis, & omne diſcrimen controverſiæ in hoc poſitum eſt. Nam ſi ad finitionem partis adverſæ accedimus, ut cauſa mortis ſit, qui attulerit cauſam alicui moriendi, per quem factum ſit, ut aliquis moreretur: nullo modo defendere nos poſſumus. Neque enim dubitabitur, quin per hunc factum ſit, ut ille moreretur, qui filiam ad magiſtratum perduxit: qui præcepit ut mortem raptoris optaret. Nos ergo cauſam id eſſe mortis dicemus, Quod nullis extra accidentibus cauſis, mortem homini adferat, quod ſolum mortem homini intulerit. Deinde dicemus, ſi accedendum ſit finitioni partis adverſæ, frequenter etiam honeſtiſſima in hanc calumniam cadere poſſe. Subjungemus quæſtionem, an poſſit quiſquam accuſari, quod cauſa mortis fuerit, in eo qui jure ſit occiſus. Sequitur quæſtio, an hic jure ſit occiſus. Poſt hæc, licebit nobis dicere illa quæ ſola dicuntur.*

DECLAMATIO.

QUI CAUSA MORTIS FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Satis oſtendit ipſa pœna, eum demum teneri hac lege, qui idem commiſerit, quod ſi occidiſſet. Neque enim gravius quicquam adverſus eum, qui ſua manu interfecerit, conſtituere potuit legumlator, quam

1 *Partes recti declamatoris relinquant.*] Hoc eſt, Qui tractantes hoc judicium, aſperiore controverſia uſi ſunt, dum in raptorem duntaxat inveherentur, nec id potiſſimum refellerent, in quo totius litis & oſſa & nervi conſiſtunt, an videlicet hic cauſa mortis fuerit: parum fortaſſe recte declamantis officio functi ſunt. Nam ut carne, oſſa & nervi, ita & æquitas jure & lege quodammodo veſtienda eſt. Huc vero pertinet lex Ulpiani: Nihil intereſt occidat quis, an cauſam mortis præbeat. *Ærodius.*

2 *Veſtienda ſunt hæc, ut ex illis,*] Divinabam: *veſtienda ſunt hæc, ut ex illa interiora vires habeant.* Oſſa & nervi, inquit, (hæc enim ſunt *interiora*) veſtienda ſunt carne, ut vires habeant. Neque enim ſunt vires, niſi σάρκας τε καὶ ὀστέα ἶνες ἔχουσιν, ut Ulyſſi dixit mater apud inferos. *Gronovius.*

quam adverſus eum, qui cauſam præſtitiſſet. Ergo & ſimilitudine pœnæ, etiam crimen par exigere debetis. Hoc quo pertinet? ne exiſtimetis veram illam eſſe finitionem, quam pars diverſa complectitur: ut per quemcunque ſteterit, uti homo occidatur, is continuo cauſa mortis fuiſſe videatur. Alioqui iſta ratione, & ille qui nocentem accuſavit, cauſa mortis fuit: & ille qui teſtimonium in reum dixit, etiam ſi verum id fuit: cauſa tamen mortis haberi poteſt: & ille qui adulteros marito prodidit, cauſa mortis haberi poteſt: & ille qui ſceleratum produxit in publicum. Cur igitur hi accuſari iſta lege non poſſunt, quoniam non per ipſos, tantum ſtetit: quoniam jure perierunt hi, quibus mors allata eſt. Sed hanc partem reſervemus. Interim videamus quid ſit CAUSA MORTIS. Nos id dicimus cauſam eſſe mortis, quod homini mortem attulerit, quod ſolum nullis extra accidentibus cauſis noxium fuerit, quo homo periturus fuerit, etiam ſi nihil ipſe feciſſet. Id quod dicimus tale eſt. Intuendæ ſunt res ipſæ, quæ in crimen deducuntur. Produxi filiam ad magiſtratum: quid hoc ad inferendam per ſe pertinet mortem? Præcepi ut mortem optaret. Detrahe quod ille raptor eſt: detrahe quod filia mortem raptoris optavit: ipſum quod ego feci, mortem homini afferre non potuit. Non poſſum ego videri cauſa mortis homini fuiſſe. Quid feci? quod innoxium erat, ſi nihil ille feciſſet. Fingite enim hæc accidere potuiſſe: produxi filiam: optare mortem juſſi: ignoret ſane quæ ſit ad magiſtratus educta. Si poteſt dicere, Nihil tale admiſi: nihil nocuerint ea quæ ego feci. Quid ergo illi cauſa mortis fuit? quod rapuit, quod lex mortem conſtituit, & hoc pene adverſariorum confeſſione manifeſtum eſt. Non agunt cum ea quæ optavit. Neque ego ſum tam durus ac demens, ut pro ſalute filiam meam periculo meo opponam: ſed uti mihi hoc argumento licet, quoniam & illa tuta eſt. Eadem enim quæ dicuntur à me, ab illa dicerentur: optavi mortem: num tamen hoc nocuiſſet, ſi adverſus alium

alium feciſſem? quemlibet apprehendi ex turba circunſtantium credite: hujus mortem optavit: num occidetur? non, ut opinor. Non ergo ipſa optio in cauſa mortis eſt, ſed id propter quod optio valet. Tuta eſt hac defenſione filia mea, &, ut dixi, ſententia quoque accuſatorum, ſecura. Quid mihi accidit ſupra hæc? unum adhuc patrocinium. Non enim hoc tantum dico: ſi ille non rapuiſſet, cauſa mortis non fuiſſem. Hæc ſi non jure occiſus eſſet, ſi errore tantum periſſet dicerem. Nunc illud utique inter me & partem diverſam conveniat neceſſe eſt, non poſſe eum accuſari, qui unus vel attulerit mortem nocentis, ſi erit unus ex his de quibus paulo ante loquebamur: [1] vel accuſator, vel teſtis, vel judex, vel index. Videamus igitur an jure raptor ſit occiſus, & ſic agamus tanquam adhuc vivat, tanquam adhuc de eo quæratur, an occidi raptorem oporteat. Non educo alteram filiam ad magiſtratus: nihil ut optet, præcipio. Filia mea vitiata eſt, ob hoc periit: dico raptorem occidi oportere. Nec ſtatim nitor illa æquitate, ut dicam, quod juſtum ſit, eum qui intulerit injuriam, interfici, cum perierit illa quæ accepit: de jure ipſo loquor. Lege comprehenſum eſt, ut RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NUPTIAS OPTET: ut opinor, una cauſa legis hujus fuit, ut de raptore ſecundum voluntatem raptæ conſtitue-

1 *Vel accuſator, vel teſtis.*] Certum eſt hic relata fuiſſe ſingula ſingulis, de quibus in initio declamationis. *Alioqui iſta ratione & ille qui nocentem accuſavit, &c.* Sed illud *vel videam*, quod eò referri oporteret, *& ille qui adulteros maritis prodidit*, quid plane ſignificet ignoro. Meminit certe Quintilianus hujus loci lib. 7. cap. 4. Hæc finitio eſt accuſatoris: Per quem factum eſt, ut quis perierit, cauſa mortis eſt, Rei eſt: Qui fecit quid ſciens per quod homini perire neceſſe eſſet. Remota finitione, accuſatori ſat eſt dicere, Cauſa mortis fuiſtis: per vos enim factum eſt, ut homo periret: quia niſi vos illud feciſſetis, viveret. Contra, non ſtatim per quem factum eſt, ut quis periret, is damnari debet, ut accuſator, teſtis, judex rei capitalis. Nec undecunque cauſa fluxit, ibi culpa eſt: ut ſi cui quis profectionem ſuaſerit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad cœnam invitarit, & is cruditate illic contracta perierit, &c. Fieri vero poteſt, ut cum ita ſcriptum eſſet, *vel accuſator, vel teſtis, vel judex*, in margine aliquis adnotaſſet, *vide an index*, quod in textum irrepſerit. Aut ſane ita legamus, *vel judex, vel index*. Atque etiam illo loco Quintiliani mallem *index rei capitalis*, quam *judex*. Ærodius.

ſtitueretur. Alioqui multa accidere poſſunt, propter quæ rapta non optet: fingamus vitiatam eſſe eam quæ loqui non poſſit: num impune injuriam fecit, quoniam miſeræ fecit? nutum nempe ejus aut vultum, aut aliquod ſignum animi intueri oporteret. At id non eſt optio, nec ſatis verba legis explebuntur: occideretur tamen raptor, ſi id velle raptam intelligeremus. Fingamus valetudinem conſequutam raptæ, ut ea educi ad magiſtratus non poſſet: deerit aliquid legi. vindicari tamen eam tanto magis oportet, quod credibile erit etiam ipſam valetudinem ex injuria natam. Quod ſi non utique (ut ex his manifeſtum eſt) vocem raptæ exigi oporteret, ſed ſolam voluntatem; videamus tamen, an quæ rapta eſt, mori raptorem voluerit. Pluſne vobis videretur, judices, ſi apud magiſtratum locuta eſſet, quam quod ad magiſtratum venire non auſa eſt? quod oculos ſuos oſtendere circumſtantibus, oſtendere luci non potuerit? ipſa ſua manu vitam miſera punivit. Da vires: occidet prius quæ propter hanc injuriam perit: dubium eſt: ſcilicet, quid factura fuerit, ſi vixiſſet? Raptorem ergo perire oportuit. Jam fortiter dico: quid intereſt quomodo perierit? cur ergo ſi hoc modo poterat occidi: falſo alteram filiam eduxi? [1] Dicerem, Luctus confundere (ſi liceret) dolor ſuadebat: ignoſceretis tamen: nunc mihi neceſſarium conſilium, præſens injuria dedit. Duas filias habueram, rapta erat altera: altera perierat: munienda domus fuit: & voce potiſſimum alterius virginis, ſoror vindicanda, ne quis dubitaret quid factura eſſet injuria ſua. Partis quidem adverſæ impudentiam mirari ſatis non poſſum. Cauſam mortis eſſe exiſtimant eum, propter quem perierit: cum eum cui cauſa mortis fuerit, occidi oportere conſtet. Et raptorem periiſſe indignantur, cum certum ſit filiam meam propter raptorem periiſſe. Hoc iſti cauſam mortis vocant: cur ergo occiſum

1 *Dicerem, Luctus confundere.*] Thaddæus *confuderat*. Ærodius *confundebat*. Lege meo periculo: *Si dicerem, Luctus confuderat; ſi dicerem, Dolor ſuadebat, ignoſceretis tamen*. Gronovius.

ciſum vindicari oportet, quem certum eſſet, ſi viveret, occidi oportere? Et hæc omnia quæ pro cauſa mea dixi, quibus collegi me non eſſe obligatum huic legi, non temporis cauſa, nec præſentis periculi fingere me, vel ex eo manifeſtum eſt, quod raptorem aliter occidi. Nam ſi id eſſet cauſa mortis, quod iſti videri volunt, hac lege me ulciſci potuiſſem. Jamdiu me, judices, circa jura morari ſcio, longeque receſſiſſe à paternis affectibus: ergo ego in ultionem filiæ meæ nihil feci, niſi quod licuit. Adii magiſtratus: fortiorem puellæ vocem imperavi, [1] quia tutum erat. Ego vero totos in medium profero affectus: nec mihi in cogitatione tum lex fuit, nec jura reſpexi: ſed quæ proxima vindicandæ infelicis filiæ via occurrit, hanc intendi, hanc ſequutus ſum: bene ceſſit, quod & licuit. Age, ſi non habuiſſem quam educerem ad magiſtratus, cujus vice me ulciſcerer non in publico, non in foro his me ſenilibus manibus vindicaſſem? Tu fortuna facies quod occurrerit: jam non potes efficere ut pœniteat. Filiam perdidi: ſcio hoc minimum eſſe malorum meorum. Sunt qui gravius eſſe unum de filiis perdere quam unicum: ſunt qui graviſſimum exiſtimant unicos perdere: & quotiens non habeant ſolatium, ad quod reſpiciant, calamitatis videtur ſine medicina dolor: Hoc gravius eſt, judices, perdere alteram è geminis: quotidie mihi occurrit imago funeris mei: quo magis placet filiæ verecundia, quo magis probitas, hoc validius ſubeunt cogitationes: talem miſer perdidi. Si tamen hoc vulnus intuliſſet fortuna, ſi caſus, communi mortalitatis conditione ſolarer me. Nunc miſer filiam quomodo perdidi? ante omnia nec virginem, nec nuptam. Quales ego infelix vultus, cæſos alioqui laceratoſque, ac laqueo tumentes, pater vidi! qui me metus, qui intus æſtus agitant? quæ fuit verecundia illa, quæ ultionem expectare non

1 *Quia tutum erat.*] Scribo: *Fortiorem puellæ vocem imperavi, quam tutum erat.* | Quam conſideres eam perferre poſſe. | *Idem.*

non potuit? Horret animus recordari, refugiunt cogitationes. Miſera quid paſſa eſt! Nec ſane in cauſa raptus, amor fuit: non propoſitum matrimonii, non cupiditas nuptiarum. Nihil horum cogitavit, qui neſcit quam rapuiſſet.

CCLXXI.

Ter fortis contra tertium fortem.

Pauper & Dives inimici erant. Pauperi unus filius: diviti tres fortiter pugnaverunt. Pauperis filius, & unus ex divitis filiis, è lege fortes armis contenderunt. Occiſus eſt divitis filius. Iterum alter divitis filius, cum filio pauperis fortiter fecit: & de præmio dimicans, occiſus eſt. Tertio bello quoque is qui reſiduus erat divitis filius, fortiter fecit: & idem ille pauperis filius. Dives prohibet filium pugnare: non parentem abdicat.

SERMO.

Prima illa communis omnibus fere ex abdicatione pendentibus controverſiis quæſtio, an utique neceſſe ſit facere filio quicquid pater juſſerit: in iis tamen controverſiis quibus de præſenti agitur non de præterito. [1] *Duo enim genera ſcitis eſſe abdicationum; aut objicitur quare fecerit filius aliquid: aut objicitur quare non faciat. Aſperius eſt illud genus abdicationum,* [2] *in quo jam præteriit crimen, nec emendationem recipit. In hoc lenius verſantur patres, & filii paulo liberius,* [2] *in quo eſt emendationis locus.*

DECLAMATIO.

ERgo non omnia neceſſe eſt facere liberis, quæcunque patres imperant: multa ſunt quæ fieri non poſſunt: & ideo judicium conſtitutum eſt adverſus abdicantes, quoniam recipiebat natura; ut etiam patres aliquando aut errarent, aut injuſte imperarent.

SERMO.

1 *Duo enim genera ſcitis eſſe abdicationum.*] Citavi anteà locum è Quintiliano, lib. 7. cap. 5. huic omnino ſimilem: Abdicationum (inquit) formæ ſunt duæ. Una criminis perfecti: altera imperfecti. Illa ſemper aſperam abdicantis actionem habet: immutabile eſt enim quod factum eſt. Hæc, ex parte blandam & ſuadenti ſimilem: mavult enim pater corrigere, quam abdicare. At pro filiis, in utroque genere ſummiſſam, & ad ſatisfaciendum compoſitam. *Ærodius.*

2 *In quo eſt emendationis locus.*] Potius, *emendationi.* Gronovius.

SERMO.

Illis argumentis adjuvari ſolet hæc quæſtio.

DECLAMATIO.

[1] Si imperes filio ut ſententiam dicat, contra quam exiſtimat: ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei quam ignorat: ſi ſententiam in ſenatu: hæc magis civilia & in medio poſita, ſi ex noſtra libertate argumenta repetenda ſunt: ſi Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare: licet dicere, Hæc ſunt quæ fieri non oporteat.

SERMO.

Secundo loco quærimus, an abdicari poſſet, propter id quod facere vult è lege.

DECLAMATIO.

Poſtea videbimus jus iſtud: utrum tale ſit, ut permittat mihi pugnare: an tale, ut jubeat etiam interimere. Si utor mea poteſtate, non debeo tamen incidere in pœnam hujus offenſionis.

SERMO.

Tertio hoc loco quærimus illud, an pugnare viris fortibus etiam neceſſe ſit. Hæc quoque quæſtio in multis controverſiis tractata eſt. Secundum nos erit ſcriptum legis.

DECLAMATIO.

Si plures fortiter fecerint, de præmio armis contendant. Jubemur pugnare: cogimur etiam, ſi ego noluero. Hoc unum acturi ſumus, ut me adverſarius timere putet. At enim de præmio jubet contendere: & ſi præmium remittitur, non eſt neceſſaria pugna. At id ipſum lex complexa eſt, ne præmium remittatur, cum de præmio contendere armis jubet.

SERMO.

1 *Si imperes.*] Et hæc ſermonis eſſe videntur. *Pithœus.*

SERMO.

Poſt hæc dicemus, Domi etiam honeſtam eſſe hanc contentionem: adjuvabimus propoſitionem noſtram, ipſius patris judicio.

DECLAMATIO.

Primo filio pugnare permiſiſti. Iterum quanvis experimentum triſte,[1] quod nunc maxime mihi oppones, jam haberes, pugnare tamen permiſiſti. Quid eſt cur de me peſſime ſentias? Omnis abdicationis cauſa ex timore tuo pendet. Et eſt quidem iſtud inconſultum, & ſibi repugnans, abdicari filium indulgentia patris: & aliquem carere liberis, orbitatis metu. Verum hanc quoque detrahere tibi ſollicitudinem volo. [2] Erat illud [3] quod à bono patre & à pio dici poſſet etiam ſi periculoſum ſit, tanti eſt mihi, non tam me ducit gloria militaris, nec fama victoriæ: vindicandi mihi fratres ſunt. An ego, qui paulo ante arma (ignoſcat patria, [4] ignoſcant leges) minore ſacramento tuli, & contra hoſtes ſine reſpectu meo ſanguiniſque pugnavi: ubi mihi vindicandi ſunt fratres, & duo fratres, non pugnabo: non vel diſcrimen vitæ ſubibo? ego accederem tuo conſilio, ſi timerem. Sed multa ſunt quæ me faciant fortiorem. Ante omnia adverſarius jam fatigatus eſt: cogita quotiens pugnaverit: non dico [5] quid fecerint hoſtes: non inde ceciderunt fratres mei. Fortiorem me faciet melior conſcientia: fortiorem me faciet & cauſa pugnæ. Ille pro præmio pugnaturus eſt, quod jam bis accepit: ego pugnatu-

1 *Quod nunc maxime mihi oppones.*] Scripſit opinor auctor: *quod cum maxime mihi opponis.* Gronovius.

2 *Erat illud.*] *Erat*, & *Fuit*, verba ſunt quibus aliquem vita defunctum ſignificabant. *Pithœus.*

3 *Quod à bono patre & à pio.*] Legendum: *Erat illud, quod bono patri & pio dici poſſet: Etiamſi periculoſum ſit, tanti eſt mihi.* Sunt enim verba filii ad patrem, non patris ad filium. *Tanti eſt mihi*, tamen operæ pretium eſt. Ne cum Æſodio facias: *Non tanti eſt præmium.* Gronovius.

4 *Ignoſcant leges minores.*] Lego & diſtinguo, *ignoſcant leges) minore ſacramento tuli & contra hoſtes, &c.* Pithœus.

5 *Quid fecerint hoſtes,*] Fortaſſe: *Non dico, quid fecerim in hoſtes. non inde ceciderunt fratres mei.* Ut bene ſperes de meæ pugnæ eventu, non allegabo apud te, quæ adverſus hoſtes dedi fortitudinis ſpecimina: nam ab illis quoque fratres victores redierunt. *Gronovius.*

gnaturus ſum pro fratribus, pro pietate. Fortiorem me faciet & fortuna. Solet fatigari: ſolet, poſtea quam nimium indulſit, in fine deficere. Facit me fortiorem etiam uſus quidam: pugnantem illum ſæpius vidi. Scio quid maximum fratrem meum fefellerit: quomodo is qui ſecundo loco pugnabat, deceptus ſit. Illud autem pluſquam verecundum & erubeſcendum nobis eſt: pauper pugnare filium ſuum non vetat. Quantum tu adjicis illi animi, quod times? ſed forſitan & [1] incautiorem illum faciat hæc ipſa fiducia. Illud ſcio, favebit pugnanti mihi populus: ſcio futurum ut Dii immortales ſtent pro mea parte. Non ſolus mihi ſtare videbor: habebo in commilitio fratrum meorum animas. Si quid eſt in animo præſagii, ſi quid in mente ipſa ſpei, concipio victoriam: neque aliunde hæc pertinacia venit: non precibus tuis, non minis terreor. Alioqui quid agis abdicando me, niſi ut non pugnem incolumi rerum mearum ſtatu? cogitabo de victoria, cogitabo de vindicta. Si vero cum hac me infamia dimittis, jam nunc dico, arma dimittam.

CCLXXII.

Orbata proditrix.

[2] QUI CONSILIA PUBLICA NUNTIAVERIT, CAPITE PUNIATUR. Ad colligendum filii corpus nocte proceſſit mater. Comprehenſa ab hoſtibus, & torta, indicavit auxilia venire. Quibus oppreſſis, de vinculis effugit, & nuntiavit cuniculum agi. Oppreſſis hoſtibus, rea eſt quod conſilia publica nuntiaverit. C. D.

SERMO.

Potior in hac cauſa controverſia, quam lis eſt. Lis enim circa unum factum verſatur: in qua illæ ſunt quæſtiones, an hoc enuntiare ſit: an etiam ſi hoc eſt enunciare, quiſquis enuntiavit, puniendus ſit: an hæc punienda, quod enuntiaverit. Cæteræ vero controverſiæ, majorem cumulum habent: occiſum præſidium, & oppreſſus

1 *Incautiorem illum.*] Vet. cod. *illudi.* Pithœus.

2 *Qui conſilia publica nuntiaverit.*] Lege & his & mox, *enuntiaverit.* Grot.

oppreſſus hoſtis: & filius ille: & hac cauſa egreſſa portas. Hæc themata tractanda ſunt omnia: ſed cura habendum, ut ſuo quidque loco tractetur.

DECLAMATIO.

QUI PUBLICA CONSILIA ENUNTIAVERIT, CAPITE PUNIATUR. Poſſum mirari, judices, hac lege ream eſſe fœminam, [1] neque ideo dico, quoniam non etiam gravius punienda ſit, ſi mentem prodendæ Reipublicæ, perdendæ civitatis in hoc ſexu deprehenderimus: ſed publica conſilia quomodo in fœminam ceciderint, invenire non poſſum: quam quidem ego poſtea affectus neceſſitate merito defendam: interim defendere verbis legis volo. Nam ut confiterer ſic enuntiari conſilia, ſatis poterit tamen vindictæ in eam expenſum videri per tormenta. Deinde nec conſilia enuntiaſſe videtur, quæ nobis rurſus quid hoſtis ageret, nuntiavit. Quid enim dicitur feciſſe? indicaſſe venire auxilia: hoc neque noſtræ civitatis eſt conſilium, [2] neque ullius alterius jam tantum conſilium. Enuntiare vero aliud eſſe quam confiteri, nemo adeo ignarus eſt loquendi ut neſciat. Enuntiatio, voluntatem habet, & animum non coactum: confeſſio, expreſſam dolore multo neceſſitatem. Sed intelligo non eam eſſe perſonam de qua loquimur, ut ſatis ſit eximere eam accuſationi. Volo ire per ſingula, cum tamen illud prius interrogavero vos, judices, an eadem ira, eademque pœna dignos putetis eos, quos fortuna, quos vis, quos dolor coëgerit confiteri aliquid: & eos quos odium

1 *Neque ideo dico.*] Scripſit: *neque id ideo dico.* Idem.

2 *Neque ullius alterius jam tantum conſilium fuit.*] Neque (inquit) hoc civitatis noſtræ conſilium fuit: externa enim erant auxilia, non domeſtica. Ergo publica conſilia non enunciavit: cum ſua cujuſque populi civitatiſque ſint, publica conſilia, civiliaque jura: nec ſunt publica Romanorum, quæ ſunt Latinorum aut aliorum ſociorum publica conſilia. At vero (ait) neque illius alterius civitatis, unde veniebant auxilia, jam tantum conſilium fuit, ſed ad actum pervenerat: veniebant ſocii, aderant; in ipſa erant expeditione. Profectionem igitur, non conſilium profectionis enunciavit. Hoc crimen apud Græcos τῆς ἐπαγγελίας appellatur. *Ærodius.*

m reipublicæ, ſpes prædæ, amor hoſtis in hanc ege-
roditionem. Quod ſi nullo modo apud quenquam bo-
.m virorum [1] poteſt videri ſimile, jam & quemadmo-
in hoſtes inciderit videbimus, & quanta neceſſitate
eſſa ſit. Ac ſatis erat primum illud dicere, quæ filium
rælium miſit, cujus partus & ſanguis in prælio ſtetit:
s filius, dum nihil charius habet patria, dum propul-
hoſtem, vel morte ſua, vel ſanguine, vel poſtremo
ore ipſo morari ſtudet, ſpiritum pro nobis in certami-
miſit: ita profecto inſtitutus, ita à matre dimiſſus:
accuſari æquum eſt, [2] cui miſereri ſatis non poſſumus?
te egreſſa eſt. Quis hunc in matre, quis miratur affe-
n, tanquam novum? Ego vero plura confitebor, &
forſitan plane [3] admiratione ejus digna ſint. Noctem
n tenebraſque non timuit, horridam ipſius loci, in quo
natum erat, imaginem tulit. Hæc per ſanguinem hu-
um, & per fracta tela, & per mixta virorum equo-
que corpora quæſivit filium ſuum: & ne in totum
à ſua culpa incidiſſe in hoſtes videatur, planxit, &
s invocavit. Neminem puto hactenus iraſci calamita-
s. Cætera jam imputari ipſi non poſſunt. Hoſtibus
feſſa eſt: nondum dico torta: illud ſatis eſt dicere, fœ-
a. Si mehercule primæ tantum minæ, ac timor ille
citus, qui modo fœliciter pugnaverat, confudiſſet
inam, orbam, ſtupentem malis: erat tamen res di-
venia. Confeſſa eſt cum torqueretur. Ubi tantum
ur animi, ubi tam firmam ſolidamque mentem, quæ
dolore vincatur, non ignibus cedat, non verberibus
emiſcat? hanc vero ſatis fortiter, ac ſupra ſexum ſuum
ſſe credo, quod nihil dixit antequam torqueretur. In
tamen neceſſitatibus, in his malis, num demonſtravit
aditus,

Poteſt videri ſimile.] Scribendum: *l ſi nullo modo apud quemquam bono- virum poſſunt hæc videri ſimilia.* iovius.

Cui miſereri ſatis non poſſumus.] Immo *cujus.* Idem.

3 *Admiratione ejus digna ſint.*] Corrige: *& quæ forſitan plane admiratione etiam digna ſint.* Idem.

aditus, quibus in urbem venire poſſent? num propoſita noſtra? num occultam civitatis voluntatem patefecit? cum torqueretur, minata eſt. At oppreſſa ſunt auxilia à ſociis miſſa. Si damna bellorum deflere hic, judices, vacat: plura perdidimus, [1] & aciem illam quæ circa filium miſeræ hujus jacet tot fortiſſimi cives noſtri ceciderunt. Si vero lex iſta belli eſt, ſi nulla unquam tam incruenta victoria contigit, quæ non haberet aliquam triſtitiæ recordationem: penſavimus omnia iſta victoria. Recuſo ut poſſit videri ſecundis ominibus, & quadam providentia pro nobis Deorum immortalium factum, ut hæc caperetur. Intraſſent civitatem hoſtes: nobis & ſomno ſepultis, & ſecuritate ab omni cogitatione bellorum, totus ſubito in viſceribus ipſius urbis, [2] hoſtis apparuiſſet exercitus: nec prius deſiiſſet, quam incenderet, opprimeret, diriperet. Hic, ſi placet, fœminæ animum, & in amore patriæ aſſumptas culpate vires. Diſcuſſit vincula illa, quæ (ut parciſſime dicam) hoſtis impoſuerat, fœmina, anus, torta rupit. Quæritis quo animo fecerit? Cogitate quid paſſura fuerit deprehenſa: torta eſt antequam offenderet: iterum ingreſſa nocturnum iter, non confuſa tenebris, non periculo, vicit curſu ætatem, ſexum, infirmitatem: [3] ſecuti cives quicquid dixerat, quicquid fecerat mater. Salus ergo civitatis & victoria, qua nunc gaudemus, huic debentur. hoc eſt enuntiare?

CCLXXIII.

1 *Et aciem illam.*] Videtur legendum, *& acie illa*, & paulo poſt, *Nec recuſo ut poſſit.* Pith.

2 *Hoſtis apparuiſſet exercitus.*] Lege, *hoſtilis.* Gronovius.

3 *Secuti cives quicquid dixerat.*] Fidem nuncianti habuere, agi cuniculum. Salus ergo, &c. *Ærodius.*

CCLXXIII.

Debitor adulter.

MARITUS DEPREHENSI ADULTERI BONA POSSIDEAT. ADVERSUS SPONSOREM SIT ACTIO QUAE ADVERSUS DEBITOREM. QUOD DEBITOR NON SOLVERIT, SPONSOR SOLVAT. Quidam debitorem ſuum in adulterio deprehendit, Bona omnia ex lege occupavit: petit debitum ab ſponſore. Ille C. D.

SERMO.

Priusquam venimus ad cauſam, præparare debebimus animum judicis, pro ipſa perſona ſponſoris.

DECLAMATIO.

PEtitur à nobis pecunia, quam non accepimus, non conſumpſimus, non in illum rerum noſtrarum uſum convertimus. Etiam cum iſtud periculum eſt ſponſoris, miſerabile eſt, [1] bonitate labitur, humanitate conturbat. Hoc quo pertinet? non ut extorqueam vobis, judices, religionem: ſed ut intelligatis, quod profecto cognoſcitis, non

1 *Bonitate labitur, humanitate conturbat.*] Cum pecunia credita ad ſponſoris fidejuſſoriſve periculum pertinet, hoc ipſum, inquit, miſerabile eſt: qui quia nimium bonus, beneficus ac liberalis fuit, ideo facultatibus labitur, & conturbat, non ob ſuum debitum, ſed alienum: & principalis debitoris vel perfidia, vel contumacia. Conturbare autem is dicitur, cujus fractæ ſunt rationes, & qui ſeu aliena injuria ſeu vitio ſuo, ad egeſtatem redactus eſt. Hinc nata locutio, quod cum antiqui magnam diligentiam adhiberent tabulis & rationibus conficiendis (uti ex Aſconio ipſo videre eſt) in quibus nominum & obligationum, quin etiam actionum omnium quotidianarum, ſeparata & diſpoſita erant capita: qui jam in iis nullum teneret modum, & cujus accepti quam expenſi ita ampliores eſſent rationes, ut nulla ſpes unquam pariationis eſſet: factum eſt ut is rationes conturbaſſe diceretur, eo exemplo, quo ſigna teſtamenti conturbata & totum jus conturbatum appellamus. l. ad teſtium. §. ſi ſigna. ff. de teſtam. Pertinet potiſſimum hæc locutio ad ſervos, qui pecuniam præſentem à dominis acceptam, ut particulatim confecta ratione huc illucque impendant, diſſipant tamen, & nulla menſura collocant. Ulpianus in l. cuicunque. §. item Labeo de inſtit. actio. Alphenus in l. quidam fundum, de in rem verſo. Cicero lib. 2. epiſt. ad Q. fra. Iocum autem illius de ſua egeſtate, ne ſis aſpernatus. ad quem ego reſcripſi, nihil eſſe quod poſtea arcæ noſtræ fiducia conturbaret. Cælius ad Ciceronis lib. 8. epiſt. penult. Si aliquid apud te nos, ſi vir optimus gener tuus valet, eorum fortunas non debes velle conturbare. Græci χρεοκοπεῖν appellant. *Ærodius.*

non eſſe exigendum à ſponſore creditum, niſi jure ſummo. De quo priuſquam loquor, etiamnum ea, quæ humanitatis & conſuetudinis gratia dici ſolent, non omitto. Debitorem appellaſti: cum ipſo cui dederas pecuniam egiſti. Non enim aliter ſalvo pudore ad ſponſorem venit creditor, quam ſi recipere à debitore non poſſit. Inhumane exigis, injuſte petis: pecuniam quam credideras, recepiſti: nihil mea intereſt, qua via quicquid eſt iſtud quod à te ad debitorem tuum pervenit, penes te eſt. Sponſor porro in hoc accipitur, ne creditor in damno ſit. Vis ſcire quam ſponſorem appellare non poſſis? debitorem appellare non potes, & quoniam confitendum eſt eandem eſſe cauſam meam quam debitoris, nec tu aliud videri vis: volo ſic agere, tanquam petas à debitore ſemota illa ratione, quod honeſtior perſona ſponſoris eſt: detracto eo quod debitor adulter eſt, quod deprehenſus eſt, quod punitus eſt. Fingamus ergo petere te à debitore, cujus nos ſponſores ſumus: reſpondere pro debitore tuo volo. Recepiſti: omnia quæcunque poſſedi, ad te tranſierunt: [1] in his quæ poſſedi, erat debitum tuum: totum habes, imo plus habes: adverſum hæc quid reſpondes? Lege mihi bona debitoris tradita ſunt, quoniam eum in adulterio deprehendi. Non facimus legi iſtam controverſiam: quid tamen continet? ut ad te bona debitoris pertineant. Bona porro quæ ſunt? ut opinor, ea quæ detractis alienis deprehenſa ſunt. Finge alium creditorem fuiſſe ejus, quem tu deprehendiſti: num dubium eſt, quin, quamvis ad te bona pertinerent adulteri, recepturus tamen ſuum creditor fuerit? Ponamus enim nunc debitorem ſine ſponſore: [2] rationem, ut opinor, deponeres, detracto ære alieno omni, detractis oneri-

1 *In his, quæ poſſedi, erat debitum tuum.*] Scribe, *creditum tuum.* Gron.

2 *Rationem, ut opinor, deponeres.*] Hoc quid eſſe vellet, vellem explicuiſſet Pithœus, qui fecit. Thaddæus; *Ponamus enim debitorem ſine ſponſore rationem (ut opinor) detracto.* Unde Ærodius: *Ponamus cum debitore, ſine ſponſore, rationem: ut opinor detracto ære alieno.* Quo nihil poteſt fieri commodius. *Idem.*

oneribus bonorum, quod reſiduum ex patrimonio fuiſſet, id tibi lex concederet. [1] Quem igitur calculum cum alio poſuiſti, ponas neceſſe eſt tecum: nam patrimonii in alium tranſituri ea ratio eſt, ut primum credito ſatisfiat. Partem tanquam debitor ſolvit, partem tanquam creditor accipis. Etiam nunc fingamus alios creditores, & nihil in patrimonio quod ſuperſit: id ut manifeſtius atque apertius dicam, ſint poſſeſſiones huic deprehenſo, ſint mancipia, ſuppellex: ſit æs alienum, cui æri alieno non ſufficiant ea, quæ in patrimonio ſunt: occupabis mancipia, occupabis ſuppellectilem, creditores inanes excuties, atque dimittes? Non poteſt hoc æquum videri tibimetipſi fœneranti. Omnia igitur ea, quæ apparerent, in creditum & in æs alienum tranſiſſent: tu quamvis legem haberes, qua tibi adulteri bona deberentur, nihil tamen ex his adulteri bonis, qui nihil haberet, recepiſſes. Sic ergo tecum debitor tuus loquitur. Bona mea, id eſt, quod liberum in patrimonio meo eſt, & quod proprie meum, ad te tranſire debet, [2] lege prius ſolvo: & quid intereſt ego ſolvam, an tu auferas? non debet ergo tibi is, cui pecuniam credidiſti: multo minus ego qui profecto ſolutus ſum, ſi alter jam ſolvit. Quid enim alioquin facere me vis? integro ſtatu debitoris mei, ſi à me petere maluiſſes, ad debitorem reverterer: ſi debitor deceſſiſſet, & bona ejus ad hæredem pervenirent, ad hæredem rediſſem, id eſt, bona perſequerer patrimonii, pro quo ego ſpoſpondi. [3] Idem es reus à quo fui repetiturus, ſi quid tanquam ſponſor ſolviſſem: nunc ad te tranſiit patrimonium: nunc cœpiſti vicem habere hæredis. Quid enim intereſt, jure teſtamenti à defuncto veniat ad te hæreditas, an lege à vivente? ſi patrimonium mihi perſequi licet,

1 *Quem igitur calculum cum alio poſuiſti.*] Scribe, *poſuiſſes*. Idem.

2 *Leve prius ſolvo.*] Ærodius, *ære prius ſoluto*. Quod placeret, ſi *æs* ſimpliciter dici poſſet pro ære alieno. Sed potius diſtingue: *& quod proprie meum, ad te tranſire debet lege. Prius ſolvo.* hoc eſt, detraho æs alienum. *Idem.*

3 *Idem es reus.*] Lege: *idem eſſes reus.* Idem.

licet, ad te redeam neceſſe eſt : ita iſtud quod accipere non potes, ſi poſſes accipere, ſolveres.

SERMO.

Hæc de jure : illa jam de circumſcriptione hujus ſponſoris.

DECLAMATIO.

Ego fortiter ſpopondi ſine periculo pro eo homine qui bona habebat : tu quouſque avaritiam perduxiſti ? Parum eſt fœnerare civibus, ſine aliqua tua fraude factum videbitur, ut qui aliena pecunia utebatur, incideret in hoc potiſſimum adulterium ? Sed inciderit ſane : neque enim mihi cauſa pro ullo hodie dicenda eſt. Quod protuliſti habes: & plus quam protuliſti habes, eſt quod in rationes tuas, tanquam creditor, referas : eſt quod in lucrum, tanquam maritus, referas.

CCLXXIV.

Tyrannus fulminatus.

QUO QUIS LOCO FULMINE ICTUS FUERIT, EODEM SEPELIATUR. TYRANNI CORPUS EXTRA FINES ABJICIATUR. Tyrannus in foro fulminatus eſt : quæritur an eodem loco ſepeliatur.

SERMO.

In legum comparatione multa quæri poſſunt, ſed varie in quaque controverſia. Interim quæri ſolet, an privata altera, altera publica ſit : & utrum militaris altera, altera pertinens ad civilia officia. Hic omnia fere cætera paria ſunt : utra utilior & magis neceſſaria civitati ſit, quærendum eſt.

DECLAMATIO.

NOndum rem comparo : interim utrum magis neceſſarium putatis eſſe, ſervari eam legem, quæ ad ſepulturam alicujus pertineat, an eam, quæ ad pœnam tyranni ? ſi in totum lex altera tollenda ſit, [1] nec in præſens modo

1 *Hæc præſens.*] Malim, *nec in præſens modo tempus, ſed in univerſ. ſine utra
und. fac. civ. ſtabit ?* Pith.

modo tempus, ſed in univerſum: ſine utra tandem facilius civitas ſtabit. Icti fulmine ut eodem loco ſepeliantur, quo ſunt percuſſi, ad quam tandem civitatis pertinet utilitatem? At hercule ut inſepultus abjiciatur tyrannus, ad vindictam, ad ſaturitatem pertinet. Non ſatis putaverunt majores, eas pœnas adverſus tyrannum conſtituere, quas poſſit excipere in vita. Multos magis tangit ſepultura: ad cogitationem poſt ſe futurorum, plerique gravius moventur. Vultis ſcire? propter hoc litigatur: eſt ergo utilior. Quid ſi de eo quærimus hodie, ad quem leges, niſi in pœnam ejus ſcriptæ, non pertinent? Exuit ſe tyrannus, & erigit: ſupra leges ponendo, extra illas ſe poſuit. Hominem occidere non licet, Tyrannum licet: expugnare domum fas non eſt, arcem expugnabit optimus quiſque. Inſidiatus civi, etiam ſi non effecerit ſcelus, pœnas tamen legibus ſolvet: at qui hoc idem adverſus tyrannum fecerit, etiamſi deprehenſus fuerit, laudabitur. Lex præcipue iſta ad eos pertinet, qui alioqui ſepeliendi ſunt: idque verbis legis ipſis manifeſtum eſt, Quo quis loco fulmine ictus fuerit, eo ſepeliatur: apparet non de ſepultura quæri, ſed de loco ſepulturæ. Magis aliquanto eſſe contraria lex huic videretur, ſi ita ſcripta eſſet, ut fulmine icti ſepelirentur: tum enim ipſa ſepultura illis aſſignari videretur, nunc tantum locus. Num porro cui ſepultura non dari debet, aſſignari locus debet? Sed tyrannus fulmine ictus eſt: non dico, quo loco, nec adhuc ad tractatum hujus invidiæ accedo: hoc illi proderit? Si nobis libertatem humanæ manus, & mortalia conſilia attuliſſent, traheretur publicis manibus corpus extra fines, & unuſquiſque vexatione ludibrioque gauderet: nemo non ſuam manum eſſe quæ traheret, ſuas vires putaret: quoniam ſcelera ejus atque flagitia ab ipſis Diis immortalibus condemnata ſunt, quoniam patientiam noſtram ac ſervitutem numina non tulerunt, continget illi honor? hoc enim voluit ille qui fulmen vibravit? hoc cogitavit, cum illud noxium

caput ſacris flammis petivit? parum erat ſepeliri tyrannum, niſi in foro etiam ſepeliretur? Quonam fato ego noſtram civitatem, judices, laboraſſe in illo homine crediderim, [1] ſi præter eam quæ adverſus nos ſingulos univerſoſque fecit, partem ſpecioſiſſimam civitatis, & celeberrimam nobis ablaturus eſt. Si mehercule aliquis liberalis civis, immo ſi optime meritus in foro fulmine eſſet ictus: dicerem tamen excipienda quædam. Immo neque omnes caſus providere legumlatores potuerunt: [2] nec templa excepta ſunt. Forum quod mihi templum quoddam pacis videtur, in quo jura exercentur, propter quod leges valent, buſtis occupabimus, infauſtis cineribus polluemus? Totum hercule potius relinquamus tyranni ſepulchro: mutemus locum judiciorum.

PARS ALTERA.

SERMO.

Ut ſepeliatur, ſuperſtitione ſola effici poteſt, ut in comparatione legum illud potentiſſime dicamus, eam legem magis eſſe ſervandam quæ Deorum gratia ſcripta ſit, quam quæ hominum. Adverſus tyranni ultionem, hominibus tantum eſſe ſcriptam, & ſcriptam leviſſimam partem ultionis: hoc vero quod conſtitutum eſt, ut quo quiſque loco fulmine ictus eſſet: eodem ſepeliretur, religionis eſſe.

DECLAMATIO.

NEque hoc propter perſonam, neque in honorem alicujus ſcripſiſſe poteſt legumlator videri: ſed in reveren-

1 *Si prætéream.*] Lego: *ſi præter ea quæ adv. nos ſing. univerſ. fecit, partem &c.* Idem.

2 *Nec templa excepta ſunt.*] Veriſimile eſt poſt *nec* particulam, aliquid deeſſe. videtur enim dicere, Lege qua agitur, templa quidem nominatim excepta fuiſſe, non forum aliave hujuſmodi loca publica. At in foro, pugnare legis exceptionem, quia templi loco eſt. Jam vero, inquit, ſi ibi ſepeliatur, amittemus locum & juris noſtri eſſe deſinet: nam ex publico communive loco, nunc nullius erit, quia fiet illatione mortui, religioſus. Cæterum totus hic locus ita legebatur: *tyranni ſepulchro mittemus locum: in deorum.* Pars altera. *Ut ſepeliatur, &c.* Ærodius.

verentiam Deorum. Fas non eſt inde ſummoveri ictum illum: quomodo ſederant flammæ, ita concremandum corpus univerſum putaverunt: exiſtimatis locum illum corpori datum? fulmini datus eſt. At tyrannus fulmine percuſſus eſt: hoc magis omnia religioſe, & cum cura Deorum facere debemus. Sed in foro ſepelietur tyrannus? [1] quam magis mihi inter cætera etiam hoc quoque proviſum eſſe fato à Diis immortalibus videtur, quod illi loco deſtinatus eſt! Nemo inire forum noſtrum poteſt, quin videat illud ſepulchrum: [2] protinus enim ſequatur cogitatio neceſſe eſt, Tyrannus fuit ille, & fulmine ictus eſt, & ob hoc pœnas Diis immortalibus dedit. Quotiens noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, ubi plurimi intueri, plurimi commoveri hoc metu poſſint. Omnis enim pœna, non tam [3] ad delictum pertinet, quam ad exemplum.

CCLXXV.

Hæres ob adulterum fratrem.

QUI OB ADULTERIUM PECUNIAM ACCEPERIT, IGNOMINIOSUS SIT. Major frater minorem in adulterio deprehendit: pro eo rogante patre, & abdicationem ejus promittente, dimiſit: abdicatus eſt adulter. Mortuo patre, inventus hæres qui deprehenderat, ignominioſus dicitur.

DECLAMATIO.

QUI PECUNIAM OB ADULTERIUM ACCEPERIT, IGNOMINIOSUS SIT. Hanc legem adverſus eos primum conſtitutam eſſe dico qui pecuniam acceperunt, ut adulterium committeretur: ideoque ignominiam adjunctam, quod viderentur rem feciſſe lenonis. Verumetiam ſi hi quoque tenentur, qui in pœnam commiſſi adulterii pecuniam acceperint, is tenetur, qui pecuniam accepit. In mea cauſa utrum contendis? pecuniam

1 *Quam magis mihi.*] Fortaſſe: *Sed in foro ſepelietur tyrannus? Ubi magis? Mihi inter cætera.* Gronovius.

2 *Protinus enim.*] Alii *eum.* Pith.

3 *Ad delictum.*] Alii, *ad dictum.* Idem.

niam me accepiſſe, cum dimitterem? Non probabis: alioqui ſi hoc putatis eſſe pecuniam accipere, abdicari fratrem, ſtatim detuliſſes. Poſtea videbo qua cauſa dimiſſus ſit, interim nego hoc eſſe pecuniam accipere. Sine dubio eſt tam manifeſtum, ut nulla interpretatione egeat, quid ſit accipere pecuniam. Ego tamen non ſum contentus hac defenſione, niſi illud probavero, ne ſpem quidem pecuniæ oblatam. Quid enim mihi pollicitus eſt pater? ſi dimiſiſſem, futurum ut abdicaret fratrem meum. Hæredem teſtamento etiam [1] eum quem abdicaſſet, [2] quis vetabat ſubſtitui in locum abdicati alium hæredem? non poſſum ergo videri propter pecuniam dimiſiſſe, etiam ſi propter hoc tantum dimiſiſſem. Nunc vero quam multa fuerunt, propter quæ dimitterem? ſi hoc tantum me movit, quod frater erat: erat tamen ſatis plena defenſio, & quod minor frater, & quod ſub patre frater: ut etiam ſi ipſi non parcerem, tamen & patris & mea cauſa non debuerim occidere. Nunc vero quis dubitet exorari me debuiſſe cum pater peteret? Putemus nihil patrem eſſe pollicitum, nullam mihi ultionem præſtitiſſe: quis non impium me, quis non ſceleratum putaret, ſi non impetráſſet? Nunc vero promiſit ultionem pleniorem, integris inviolatiſque manibus meis & ipſe pater ſeverus: neque enim eſt quod putetis defuiſſe ei gravitatem, defuiſſe ad vindictam animum: abdicavit: & non feciſſe hoc eum temporis cauſa, manifeſtum teſtamento fuit. Ergo nec pecuniam mihi pollicitus eſt pater, & ego alias cauſas dimittendi habui, quàm pecuniam: & ille abdicatus eſt, non ut ego lucrum facerem. Nec enim perſuaderi cuiquam poteſt, eum qui abdicatus ſit, hæc paſſum eſſe cauſa mea, quando plenior mihi vindicta contigit. Brevis enim pœna mortis eſt: nunc [3] diu eget, diu male audiet.

CCLXXVI.

1 *Eum quem abdicaſſet.*] Lego: *quum abdicaſſet.* Gronovius.

2 *Quis vetabat, ſubſtitui.*] Videtur legendum, *quis vetabat inſtitui, vel ſubſtitui, &c.* & paulo poſt: *manifeſtum teſtamento fecit.* Pith.

3 *Diu eget.*] Vid. leg. *diu egebit.* Id.

CCLXXVI.

Bona raptoris qui ſe ſuſpendit.

RAPTA RAPTORIS MORTEM AUT BONA OPTET. Raptor ſe ſuſpendit: rapta optat bona.

DECLAMATIO.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL BONA OPTET. Raptam hanc eſſe, pro qua loquor, conſtat, ab eo raptam eſſe, cujus bona optat, non negatur: lege datam eſſe poteſtatem utrum vellet, convenit inter nos. Quid eſt igitur quod obſtet? Negant dandam eſſe optionem puellæ, quoniam perierat raptor. Id nulla lege exceptum, nullo ſcripto verbo cautum eſt. Interpretatione igitur optionis nituntur. Videamus hæc qualis ſit. Lex (inquit) quæ optare vel mortem vel bona permittit, hoc ſatis ſignificat, ex duobus optandum eſſe. Quoniam igitur jam alterum optari non poteſt, ne optioni quidem locus eſt: hanc legis vim eſſe contenderemus, ſi ex duobus eſſet optio eligenda puellæ: duo tamen hæc eſſe contenderem, natura & vi. Neque enim ſi raptor nobis ſubductus eſt, [1] mors ipſa nihil eſt. Sed quomodo non ſatis eſt unum ſupereſſe, cum etiam ſi duo eſſent, non potuerit optari niſi unum? & hæc duo ita demum potenter à parte diverſa proponerentur, ſi eſſent juncta: nunc vero diſcreta ſunt, ipſa legis ſcriptura, MORTEM VEL NUPTIAS: ita duo ſimplicia, ſingula ſunt tamen. Præterea lex ita ſcripta eſt, ut eligi juberet:

1 *Mors ipſa nihil eſt.*] Etſi mortuus ſit raptor, ideoque mihi ſubductus, inquit, ne mortem ejus optare poſſim, neque etiam nunc bona, quia, ut cavillatur adverſarius, ex duobus ſit optio: natura tamen, καὶ τῇ δυνάμει, duo ſunt, quæ optare poſſim. Nam cum morimur, non ita male nobiſcum agitur, ut noſtri nec poſt mortem nihil ſit reliquum: & mors ipſa in rerum natura nihil ſit. Quin animus, potior noſtri particula, vivit & viget, cujus vel mors quædam (quod Chriſtiano abſit) optari poteſt. Præterea qui raptor ſemel in reatu hac vita functus eſt, ita adhuc vivere juris fictione intelligi poteſt, ut ſi rapta ad magiſtratum educta, mortem expoſcat; retro non natura, ſed vi & ſupplicio periiſſe videatur. Hæc fortaſſe ſubtiliora ſint: verum in re tam obſcura, quia corrupta & depravata, quid non experiri poſſumus? præſertim cum hæ argutiæ è libris philoſophorum depromptæ, potiſſimum ad ſcholam pertineant. *Ærod.*

juberet: poſſet opponi vel electioni, [1] SI EX pluribus non eſſet: nunc optio poteſt eſſe, etiam ſingulorum. Et illud (judices) ante omnia intueri vos oportet, ſi quid ex lege inclinandum ſit, ſpectare ut quam minimum ex eadem pereat. Adverſarius etiam queritur, aliquam verbi interpretationem perire: nos totam legem, totum jus. Tolerabilis enim eſſet mihi cum adverſariis contentio, ſi quæreretur an hoc optare puella deberet: nunc id agunt, ut nihil optet: & nova quadam ac perverſa actione nituntur, ut bona raptoris optare puella non debeat, quia optare nihil aliud poteſt, quàm bona. At non eſt æquum, & mortem raptoris contingere, & bona. Sed hoc eo pertinet, ut ſi mortem optavit, optare non debeat bona: ita demum enim & mortem ei contigiſſe raptoris dicemus, & bona: æquum eſt enim interpellari poſſe optionem etiam facto ipſius, alieno vero iniquiſſimum. Quare ſi per hanc ſtetiſſet, ut raptor periret: quanquam poſſem dicere, illud non optavit, & legi non eſt ſatisfactum: haberet tamen aliquam rationem, ſaltem falſa ejus calumnia: nunc quid fecit puella, ut raptor moreretur? Itaque huic non tantum in hoc labor eſt, ut bona raptoris accipiat: ſed in illo major aliquanto, ut vobis approbet, quod optatura fuerit, ſi viveret. Duas enim ſine dubio pœnas, adverſus raptorem lex conſtituit: alteram tamen mitem: nec ſemper hac cogitata & publica crudeli ac ſanguinaria tenetur. Hodieque alioquin nonne merito à vobis, merito à civitate reprehenderetur, ſi aliud non optando hoc oſtenderet & feciſſe raptorem, quod ipſa eſſet optatura? Hinc tranſeunt ad

1 *Si ex pluribus non eſſet.*] Hæc verba excipientis, & raptam præſcriptione ſubmoventis eſſe, equidem exiſtimavi. Electio eſt de pluribus, inquit: ergo licet eam à lege habueris, nunc raptoris morte conſumpta eſt. Sed jure civili certum eſt, in alternativis tot legata, tot ſtipulationes eſſe, quot ſunt res, quia diſcretæ & ſeparatæ: aliter atque ſi conjunctæ ſint, qualis eſt, familia, grex, quadrigæ, &c. l. ſcire debemus. ff. de verb. obligation. Et ideo re una extincta, manet altera in obligatione. Sic in hac optione legitima, licet raptor deſierit eſſe, cujus mors optari poſſit: jus tamen optionis omniſque eligendi facultas, ad raptoris bona delapſa eſt, ut ea ſola, ab initio, re integra, optari potuere. Hæc aliis obſcura, Jureconſultis ſunt pervia. *Idem.*

ad conjecturam & ſuſpicari vos volunt ea, quæ probare non poſſunt. Non enim (inquiunt) eſt credibile periturum fuiſſe raptorem, niſi hoc optaturam ſciſſet puellam. Ante omnia, cum dicitur ſciſſe, illud oſtenditur, poſſe probari quo modo ſcierit. Quæro enim à vobis ipſis adverſariis, quo modo colligatis ſciſſe eum, cum non liqueat hoc vobis? Si quid eſt, afferte & ad judicem. Unum argumentum eſt, ipſum quod perierit. Hoc etiam ſi mortis fecit metu, potuit tamen naturaliter fuiſſe timidus: etiam nullo accepto ſigno, propter quod vitam deſperaret, confuſione tamen, & proprio animi ſui periiſſe motu. Nunc vero credibile non eſt quenquam perire mortis metu, quid enim timuit ulterius? Quare etiam credibilius videtur mihi, idcirco periiſſe eum, quod optaturam puellam bona exiſtimaret. Sint enim plerique, qui mortem potiorem quam egeſtatem putent: quibus delicate educatis (ex deliciis enim hæc licentia facta eſt) intolerabilis videatur nuda vita illa, omnibus, quibuſcunque antea abundaverunt, deſtituta. Hoc igitur eſt credibilius, & hoc puella voluit, & in hoc perſeverat. Et certe nulli tolerabile aut æquum videri poteſt, in graviſſima injuria, qua virginitatem perdidit, qua florem ætatis amiſit, qua prima illa gratia apud maritum futura prærepta eſt, [1] neque mortem optaverit, neque bona accipiat.

CCLXXVII.

Prægnans adultera.

SUPPLICIA [2] PRÆGNANTIUM IN DIEM PARTUS DIFFERENTUR. Prægnantem in adulterio deprehenſam occidit maritus: reus eſt cædis. C. D.

DECLAMATIO.

CUm reus agar cædis, nihil fortius confiteor quam à me occiſos homines: &, ſi quid numerus quoque adjiceret

1 *Neque mortem optaverit.*] Deeſt particula *ut*, ſive ante τὸ *neque* ponenda, ſive poſt τὸ *videri poteſt*. Gronovius.

2 *Prægnantium.*] In vet. exempl. *prægnatium*, & *prægnas*, & *prægnatem*, conſtanter ſcriptum eſt, ut & in Piſanis Pandectis. *Pith.*

CCLXXVIII.

Expoſitor petens cum forti x. millia.

VIRI FORTIS PATER DECEM MILLIA ACCIPIAT. Is qui videbatur filium habere, decem millia, cum ille fortiter feciſſet, accepit: poſtea juvenem pater naturalis agnovit: ſolutis alimentis recepit: petit decem millia.

DECLAMATIO.

Decem millia à me petis? quo jure? qua cauſa? credidiſti, an depoſuiſti? an ex alicujus rei venditione, pretium ad te pertinet? Nihil horum: nullus inter nos contractus fuit: niſi quod mihi nuper aliquid debuiſti. Legem affers, qua patri viri fortis, decem millia dari oportet: cujus quidem ſummæ ſi non præſtetur fides, petitio (ut opinor) à republica eſt. Nam ut jam conſtet, uter accipere debuerit, illud tamen reſpondeas mihi velim, quis dare debuerit: ſi patri debetur, debet reſpublica. Viderimus an ego à civitate recte acceperim. Tu non potes accipere, niſi à civitate. At ego accepi id quod tibi debebatur. Puta me in præſentia confiteri: repetet fortaſſe qui dedit. Interim tibi non alius debuit, quam qui mihi dedit. Sed volo nunc agere etiam reipub. cauſam: & ſic reſpondere tibi, tanquam iſtud à magiſtratibus petas. Non eſt tempus hoc actionis iſtius: quando enim filius tuus fortiter fecit? multum jam tranſiſſe tempus ante hanc actionem confiteberis. Interrogabo ubi fueris: etiamſi te peregrinatio detinuit, etiamſi abſentia in cauſa fuit, quo minus acciperes, dicam tamen pleraque jura tempore circumſcribi. Si vero & in civitate fuiſti, & præſens eras cum honoraretur filius, ut nunc res eſt, tuus: interrogo, cur non petieris? [1] nam ut non acceperis, ſufficit hoc, quod non petiſti. Non eras illo tempore pater, quia neſciebas te eſſe. Non debebatur igitur tibi eo tempore quo reſpublica debuit. Illud quoque interrogo, quomodo factum ſit, ut ego acci-

1 *Nam ut non acceperis, ſufficit.*] Lego, *acciperes.* Gronovius.

ccciperem. Pater viri fortis eram: quorum utrunque breviter oſtendere judici neceſſarium eſt, & me tum patrem uiſſe: cum decem millia debebantur patri viri fortis: & e non fuiſſe: ideoque te non accepiſſe. Patres enim non antum natura & illo initio continentur: ſatis eſt plerunque ad hoc jus videri. Non dubium eſt, quin ſi inteſtatus leceſſiſſem, antequam tu agnoſceres, aditurus ille hæreditatem, quaſi filius, fuerit? num dubium eſt, quin ſi honores peterem, profuturus mihi tanquam filius fuerit? num dubium eſt, quin ſi (quod longe ab ejus animo & moribus abeſt) pulſaſſet patrem, non injuriarum tantum lege eneretur? ſi occidiſſet, non cædis tantum lege pœnas daet? Quod ſi hæc omnia in confeſſo ſunt: ne Magiſtratus quidem erraverunt eo tempore; quo decem millia dedeunt mihi. Si inteſtatus tu deceſſiſſes: ad alios quoſlibet ua pertineret hæreditas. Vis ſcire quam pater non fueris? ecipere illum, niſi ſolutis alimentis non potuiſti. Lex tibi dicit, Alienus eſt: & tibi, ut pater eſſe incipias, emenlus. Jam illa profecto citra interrogationem ſunt: cujus ulerit nomen: in cujus cenſum delatus ſit. Nimium diu le re judicata. Reliquum eſt intueamur, uter noſtrum hac pecunia dignior eſſe videatur. Et ut breviter dicam, tu expoſuiſti, ego ſuſtuli. Scio te cœpturum altius, ut dicas, genui. Hoc eſt, quare tibi debeamus iraſci: quantum ad te pertinet, non habet reſpublica virum fortem: aut illum eræ laceraverunt, aut aves diripuerunt, aut aliquis (quod multo ſit indignius) ſuſtulit leno, aut laniſta [1] ex meis ille beneficiis natus eſt. Intuendum nobis etiam illud præcipue eſt, quæ cauſa conſtituendæ legis hujus fuerit: aut unde ortum ſit, ut non contenta civitas fuerit præmium ipſi viro forti dediſſe, ſed etiam patrem hujus honorandum cenſuerit. Ideone honoratum putamus patrem, quod genuerit? an ideo magis præmio dignum civitas exiſtimavit,

1 *Ex meis ille beneficiis natus eſt.*] Scripſe, *renatus*. ut decl. 260. *Renati ſunt novumque fatum quodammodo ſortiti.* Δεύτεροι πότμοι. *Idem.*

mavit, quod educaſſet, quod impenſas feciſſet? Vis ſcire quam hoc verum ſit? pecunia honoravit. Si quid pietatis eſt, quod imputare nos reipub. præter alimenta poſſumus, illud eſt, Sic educavi, talia præcepi, ſic formavi mores. Non eſt ſatis hoc indignum, quod talem tibi filium feci? Sed hæc utcunque videri poſſint tolerabilia: illo tempore quo pugnabat filius noſter (vindicabo enim mihi ſemper hoc nomen, neque à beneficiis meis appellatio iſta diſcedet) qualis uterque noſtrum fuit? non ego ſolicitus, de muris pependi? non ego omnes excepi ab acie redeuntes? non nuncios ſollicitus captavi? at tu ſecurus eras, tanquam id quod volueras, cum exponeres, contigiſſet. Age, redeuntis vulnera quis religavit? ſanguinem quis abluit? ad templa quis duxit? quis gratulatus eſt? Sciebaſne jam tum eſſe officium tuum, an confiteris ad te hæc non pertinuiſſe? Diſſimules licet, & videatur alioqui hoc contra cauſam meam, ſciebas, & illum eſſe apud me paſſus es. Hæc decem millia agnoviſti: non te moverunt tituli adoleſcentis, non illa gloria de eximia virtute, quam ego præceperam. Hac fiducia alimenta ſolviſti: computas mecum, ut ſolus omnium mortalium & expoſitum receperis, & lucrum feceris.

CCLXXIX.

Dives ſpecioſi adulter.

ADULTERUM AUT OCCIDERE, AUT ACCEPTA PECUNIA DIMITTERE LICET. Dives pauperem ſpecioſi patrem, de ſtupro filii appellavit: ille tacuit, iterum adjecta pecunia appellavit: ille tacuit. Tertio appellatus, uxorem filio dedit. Puer divitem cum uxore ſua deprehenſum, accepta pecunia dimiſit: abdicatur à patre.

DECLAMATIO.

PRiuſquam venio ad æſtimationem criminis & propriam judiciihujuſce ſummam: neceſſe habeo id dicere, quod in oculos uniuſcujuſque veſtrum, judices, incurrit. Abdicatur puer: nolite illum æſtimare ex hoc quod maritus

tus eſt: in quo illud præcipue, judices, vereor, [1] ne apud animos veſtros ſuſpectus ſit impudentiæ, ac videatur intra hos annos nimium cito virum egiſſe: uxorem pater impuberi dedit. Quid igitur hæc ætas committere potuit tanta animadverſione dignum? [2] Lex abdicationis adverſus ferociam juvenum conſtituta eſt. Hæc vero infirmitas adeo nocentis nomen non recipit, ut vix recipiat innocentis. Si tamen perſeveras abdicare tanquam juvenem, ſupereſt, ut ego quoque tanquam juvenem defendam. Vultis igitur, judices, dicam illa omnibus fere abdicationum judiciis vulgata pro liberis! Non ego luxuriatus ſum, non ego meretricem amavi, non paterna bona vitiis conſumpſi? Sed ſi hoc propoſuero, reſpondebitur, (poteſt enim) Adulteros, inquit, non occidiſti. [3] Dicamus & tanquam pro marito: Non habes jus abdicandi, propter hoc quod lex huic permiſit. Vereor ne riſum mereatur hæc defenſio mea, tanquam hic utrumlibet non potuerit. Sed potuerit ſane. Marito vel occidere adulterum, vel accepta pecunia dimittere licet: non poteſt propter id iraſci, quod jura huic

1 *Ne apud animos veſtros ſuſpectus ſit impudentiæ.*] Scribe audacter, *impatientiæ*, id eſt, nimiæ libidinis. Vide 4. Obſerv. 25. *Idem.*

2 *Lex abdicationis adverſus ferociam.*] Hic locus elucidat illum Declamationis 259. ſupra, Fulmen iſtud patrum, adverſus ferociam adoleſcentiæ datum eſt, &c. *Ærodius.*

3 *Dicamus & tanquam pro marito.*] Patet ex Declam. 275. atque ex jure noſtro, quicunque ob adulterium pecuniam acceperit, eum famoſum eſſe quia id eſt lenocinium agere. Sed marito, ſicut nec ea jura quæ tandem in Pandectas relata ſunt, omnem omnino adulterum, nec ubicunque deprehenderit, permiſerunt occidere: quia mariti calor & impetus facile decernentis fuit refrænandus, ut eleganter à Papiniano ſcriptum eſt, de adulteriis lib. 1. nec facile via concedenda, quo viri maxime confugerent, levibus & momentaneis ſuſpicionibus offenſi: potiuſque hoc jus ad patres tranſlatum eſt. Ita ſive illo antiquo jure Romanorum, quo velut in magna paupertate pœnæ omnes erant fere pecuniariæ: ſive legibus Athenienſium, ut ex oratione Lyſiæ ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου colligi poteſt, marito non etiam alii citra fraudem infamiæ, pecunia accepta, & id pœnæ quidem non precii nomine adulterum dimittere licuit. Ergo juſtæ non ſunt hic abdicationum cauſæ, nec hujuſmodi ut à judicibus approbari debeant, ſive hunc impuberem jam maritum appellare placet, quia quod licuit, fecit: ſive jus mariti ætas impedit, quia virium excuſationem habet, quod ſimul adulterum cum adultera in ipſa turpitudine καὶ ἐν ἔργῳ occidere non potuiſſet. *Idem.*

huic permiſerunt. Loquatur maritus cum animo ſuo, loquatur cum affectu ſuo, cum propria animi ſui natura. Si propter hoc licet abdicare: iſtud quod fecit maritus, non licet: alioqui enim tolerabilius & certe humanius erat, arbitrium vel occidendi adulteri, vel accepta pecunia dimittendi, transferri ad patres: quoniam certe levius eſt vetare aliqua, quam punire. Sic defenderetur, ſi jure tecum ageret: ipſius vero facti vel hoc modo rationem facile reddidiſſem: Non eſt iſtud turpe, quod lex permittit. [1] Accepta pecunia dimiſiſti: niſi oporteret, nec liceret. An vero parum ſancti illi videntur fuiſſe majores, illi conſtitutores juris, qui civitates adhuc velut antiquo illo errore confuſas, ad certam vivendi formam redegerunt? illis non eſt viſum nefas, accipere pecuniam: ſed etiam hac pœna animadverti putaverunt, ſicut pleraque delicta puniuntur: nec enim ſemper uſque ad mortem perveniunt. Credo autem illum, quiſquis fuit legis hujuſce conſtitutor, illa intra ſe cogitaſſe: Non omnium animos maritorum durare ad ſanguinem: eſſe quoſdam mitiores, qui ne conſpicere quidem cruorem ſufficerent: multi ſe à gladiatorum vulneribus avertunt: & quanquam nemo dubitet & illud ſpectaculum in parte eſſe pœnarum, tamen nequiſſimorum quoque hominum ſuprema pericula habent ſuam gratiam: de ſpectaculo loquor. Cogitaverunt quanto eſſet difficilius occidere: ac ſcierunt futurum, ut ſi unam hanc mortis pœnam contra adulteros conſtituiſſent, ſæpius impune committeretur adulterium. Conſtituerunt ergo pœnam & ſecundam: proſpexerunt infirmioribus, proſpexerunt lenioribus. Forſitan cogitaverunt & illud, non omnibus futuras eſſe vires, ita temperaverunt ſeveritatem, ut vindicaret ſe quomodo quiſque poſſet. Dixi tanquam pro juvene, dixi tanquam pro marito: dicendum eſt tanquam pro impubere. Non me hercule ſatis conſtituere apud

[1] *Accepta pecunia.*] Hoc exemplum eſt ſcholaſticum ſacramenti in cauſa criminis, ut & infra Declamat. 363. *Pith.*

apud animum meum poſſum, an huic adulteros licuerit occidere. Quo enim tandem modo defenderetur filius tuus, ſi quis extitiſſet, qui diceret, occidiſti homines nondum maritus, nec enim vis iſta nominis hujuſce, appellatione prima conſiſtit: nec ſatis eſt maritum tantum oſculo putari. [1] Poſtea nudari filium, atque in conſpectu judicum conſtitui coegiſſet: atque interrogaret, an ille maritus eſſet, qui fieri pater non poſſet. Ac ſi tantum illi, [2] tanquam adultero, iraſcereris, ſatis erat hoc dicere pro filio tuo: Puto nondum habebat mariti dolorem. Ad vulnera adulteri, & cædem, & triſtiſſimum occidendi hominis miniſterium, magno quodam impetu, & (ut ſic dixerim) furore opus eſt. Nec miror eos concitari, qui veterem matrimonii conſuetudinem, qui pudorem cubiculi, qui ſpem libero-

1 *Poſtea nudari filium.*] Fuit hoc tum incerti juris pubertas in maſculis annis & ætate, an habitu corporis æſtimanda eſſet. Fab. lib. IIII. c. II. *De re*, inquit, *conſtat, de jure quæritur, ut apud centumviros filius an frater debeat eſſe inteſtatæ hæres: pubertas annis an habitu corporis æſtimetur.* Sic enim is locus emendandus eſt. Caſſianorum ſive Sabinianorum ſententiam Iſidorus in nuptiis ſequutus videtur lib. 5. Etym. quod relatum eſt in cap. III. de ſponſalibus impub. Proculianorum Juſtinianus noſter tandem probavit. Priſcus Jabolenus quamlibet in multis aliis juris articulis Caſſianus fuerit, in hoc mediam quandam ſententiam ſecutus eſt, ut & alii plerique. Servius ad illud Virgil. Eclo-ga VIII. *Alter ab undecimo. Bene*, inquit, *cum annis jungit habitum corporis. Nam & jure pubertas ex utroque colligitur.* De fœminarum pubertate conſtitiſſe inter omnes videtur, inſpectionem corporis ſexus pudori non congruere. Itaque quod deeſt apud Ulpianum in libro ſingulari Regularum, titulo de Tutelis, ſic etiam ſuppleri poteſt, *fœminæ autem tutela liberantur omnimodo, quæ XII. annos explerunt*, ſcilicet propter feſtinationem vororum, ut eſt apud Aur. Macrobium. Sed hæc ſunt alterius loci. *Pith.* *Poſtea nudari filium.*] Adhuc enim in maſculis id obſervabatur, ut non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis & aſpectu pubertas æſtimaretur. Ulpian. in frag. tit. de tutelis. Liberantur tutela maſculi quidem, pubertate. Puberem vero Caſſiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt, qui generare poteſt. Proculei autem, eum qui quatuordecim annos explevit. Verum Priſcus eum puberem eſſe, in quem utrumque concurrit, & habitus corporis & numerus annorum. Virgilius, *Alter ab undecimo tum me jam cœperat annus.* ubi Servius, Bene cum annis jungit habitum corporis. nam jure pubertas ex utroque colligitur. Quod jus (ſi Diis placet) etiam à Pontificibus noſtris conſervatum eſt cap. puberes de deſpon. impube. ſed decenter & pudice emendatum à Iuſtiniano, ſententiam Proculi ſecutus l. ult. C. quan. tutor. vel curat. eſſe deſi. & Inſtit. ubi etiam Theophilus. *Ærodius.*

2 *Tanquam, adultero iraſceris.*] Scribe: *iraſcereris.* Gronovius.

liberorum expugnatam eſſe credunt: qui illos occultos atque inenarrabiles patiuntur æſtus. Non poteſt uxorem ſuam ſic odiſſe, qui adhuc amare non potuit. Verum illi quoque parti reſpondendum eſt, qua vindicandam priorem injuriam fuiſſe dicit, de qua hodie dum abdicat, multa vehementer graviterque dixit: cum fieret, tacebat. Non exiſtimo adeo inimicum filio ſuo patrem, quamvis abdicet, ut aliquid turpiter ſuſpicetur, præter id maledictum, quod ipſe audivit, quod intra verba conſtitit maximo atque admirabili potius experimento, gravitatem hujus pueri, ſeveritatemque, judices, diligetis: quia is, qui tantum nefas concupierat, ipſum puerum appellare non auſus eſt. Facilius illi fuit loqui cum hoc patre, hoc ſevero: & loqui non ſemel, & pecuniam polliceri, & adjicere pretium, Tum iſte tamen non adiit magiſtratus: non vociferatione ſaltem invidiam facere apud populum conatus eſt: tanto facilius exigere magnum animum, quam præſtare. Si hominem occidere facile eſt, tum feriri oportuit, cum de ſtupro filii tui loquebatur: cum tuarum id partium, tui animi, tuarum etiam virium fuit. Nam fingamus ſane iſtud matrimonium fuiſſe, quis tamen omnium mortalium hoc exigat, ut fortius uxor, quam filius, vindicetur? Sic ego hunc defenderem, judices, ſi occidere noluiſſet, rurſus mihi ad id redeundum eſt, ex quo defenſionem hujus ingreſſus ſum. Ecquid vos cogitatis ætatem, ecquid videtis annos, ecquid ſemoto illo nuptiarum mimo, atque inani tantummodo nomine, virum eſſe cogitatis: & dignum qui abdicetur, quod hominem non occideret? Itane tu pater bonus, qui charitate filii neglecta, imitatus es pueri infirmitatem adverſus eum, qui de ſtupro filii tui te appellare auſus eſt, quem punire, etiam ſi tibi moriendum eſſet, debuiſti? Tu huic iraſceris, qui ex duobus adulteris nulli eorum par erat: [1]qui certe præſtitit tibi, quantum

1 *Qui certe præſtita ſibi de pecunia fide.*] Et hic mancus corruptuſque locus ſic reſtitui poteſt commodiſſime meo judicio, ut ad quintum caput legis Juliæ per-

quantum plurimum potuit: diu moratus eſt, detinuit, dum pecunia affertur, dum repetitur, dum numeratur: fuerat tuæ curæ, tuæ ſeveritatis intervenire, & aliquid facere fortius. Ergo fortunæ agendas eſſe gratias puto, quod emiſſus dicitur, qui potuit erumpere.

CCLXXX.

Raptor reverſus.

RAPTA RAPTORIS AUT MORTEM OPTET, AUT NUPTIAS. Quidam rapuit & profugit. Raptam pater alii collocavit. Rediit poſtea qui rapuerat: vult illum ad magiſtratus educere pater: patitur ille ſe educi: rapta tacet: maritus contradicit.

SERMO.

[1] *Actionem oportet eſſe ſummiſſam & blandam, nam primum omnium dicendum eſt ei adverſus ſocerum: deinde ita dicendum eſt, ut ſciamus hoc agere eum ut ſocer ſit. Præterea cauſa illius nihil habet firmius quam ſit aliena. Etiam ſollicitudo quodammodo temperanda eſt, ut neque deſperare, neque ſecurus eſſe videatur, ſed modus & color declamationis ſic ducendus eſt: quæſtiones illæ erunt, an educi rapta niſi protinus poſſit: an etiam ſi tempore interpoſito poteſt, poſſit tamen poſt nuptias: an quia ante educi non potuit raptor, nunc educi debeat: quo animo pater educere ad magiſtratus velit: an patiente eo qui educendus eſt, contradicere liceat: an æquum ſit, quo animo hic educat. Scio poſſe quæri, an illa quæſtio quæ ad perſonam pertinet, & in prima parte ponenda eſt, quæ à me ſupra conſtituta eſt. Ego aliquid in hoc ordine etiam themate ſpectavi, quo loco ponitur illud,* [2] *quod tacente raptore hic loquatur,*

liæ pertineat. de quo Ulpianus in l. 25. ff. ad legem Juliam de adult. hoc modo, *qui ejus rei teſtandæ cauſa adulterum quantum plurimum potuit, retinuit.* & poſtea, *remiſſus*, non *emiſſus*, ut cum Ulpiano loquamur. *Ærodius.*

1 Quintilian. lib. 7. Inſtit. orator. cap. 9. Ratiocinativus ſtatus in has fere ſpecies venit, an quod ſemel jus eſt, idem & ſæpius: an quod in uno, & in pluribus: an quod ante, & poſtea. ut, Raptor profugit, rapta nupſit: reverſo illo petit optionem. *Ærodius.*

2 *Quod tacente raptore, hic loquatur.*] Nempe maritus qui contradicit. nam ſi quæ ſunt contradicendi partes, hæ potius raptori (ut quidem videtur) quam marito conveniunt. Raptor enim præſcriptione uti poſſet, *Si non intra tempus agis, nec alii in præſenti nupta es.* Sed maritum, eſt aliquid quod ab hac contradictione dimoveat, cui jam liquet ſe virginem non duxiſſe: ut nunc de retinenda uxore minus ſollicitus eſſe debeat. Sed tamen

tur, quid velit ſpectari & illud, quod affectibus, qui ſequuturi ſunt, magis hæc quæſtio, quam ulla alia conjuncta eſt.

DECLAMATIO.

SI contradiceret ipſe qui rapuit, id eſt, ſi timeret, ſic pro ſe ageret, Educere tibi ad magiſtratus raptorem non licet, niſi ſtatim: quare? quoniam omnium vel pœnarum vel præmiorum tempus aut conſtitutum eſt, aut præſens: quotiens finitur dies expectandus: quotiens vero non differtur, præſens eſt. [1] Itaque ſicut ſi dies finiatur, nihil ultra eum juris futurum eſt: ita die non præfinito, proximum eſſe manifeſtum eſt, nihil ultra proximum jus ſit. Id porro quod in quolibet jure alio manifeſtum foret, in hac lege apertius eſt: quin enim dicit? RAPTA RAPTORIS MORTEM VEL NUPTIAS OPTET. Neutra res eſt, quam differri oporteat: ſive is eſt raptor qui pœnam mereatur, non meretur advocationem: ſive ignoſcitur raptori, non debent habere moram nuptiæ inchoatæ. Si tantum non ſtatim educeres, hæc fortiter dicerentur: nunc educere vis poſt nuptias. Utrum igitur jure prius, an æquitate conſiſtes? jus ipſa legis poſitione manifeſtum eſt: nam cum raptam educi in hoc jubeat, ut mortem vel nuptias optet: manifeſto oſtendit eam educi oportere cui utrunque liberum ſit. Præterea jam ne raptæ quidem nomen habere poteſt, quæ nupta eſt: ſicuti nomen pupillorum legitimo tempore finitur: ſicut orbam nemo poſt nuptias dixerit: ſicuti virginis appellationem nox illa maritalis aufert: ita ne rapta quidem dici poteſt, quæ maritum habere cœpit. Licet igitur raptæ permiſſun ſit quocunque tempore optare, nuptæ optare permiſſum non eſt. Hæc ex lege manefeſta ſunt, illa ex æquitate. Ante omnia non tam duram eſſe lex voluit conditionem, ut ſemper

men hoc vel aliquanto magis ad maritum, quam ad raptorem pertinet, &c. quam lacunam ita replevimus ex ſequentibus his, conjectura ducti. *Idem.*

1 *Itaque ſicut, &c.*] *Itaque ſicut ſi dies finiatur, nihil ultra illum juris futurum eſt.* Pith.

ſemper raptor puniretur: ideo & miſericordiæ locum fecit. Et idcirco jam non ad ipſum tantummodo, qui rapuit, ſed etiam ad eum qui eduxit, pertinet, qui certe nihil peccavit, qui certe manere potuit. Hoc loco mihi illud opponitur, non potuiſſe ante educi eum. Quaſi vero interſit cauſæ, qua ratione jus interierit. Profugerat, inquit, raptor: ſcio quid facillimum ſit dicere: perſecutus eſſes, inquiſiſſes, ſi verus hic dolor, ſi vera indignatio erat, non miſiſſes. Non hoc illi profuit, quod profugit, ſed illud quod redire permiſiſti. Fortaſſe enim contentus fueris hac ipſa pœna exilii: ſatis vindicatum te credideras. Ne illud quidem verendum, ne raptoribus exemplum profugiendi permittamus, ſi optari adverſus eos amplius non potuerit. Satis enim magnum ſupplicium hoc eſt, & certum: nam is, qui permanſerit, ſperare & nuptias poterit, etiamſi mortem timebit: ei vero, qui profugerit, exilium ſine dubitatione erit patiendum. Hæc diceret ipſe, quæ nunc ego dico: quoniam ille non dicit, & obſtare nihil hoc loco putat jus. Si non poſſem reddere rationem, judices, quantum mea intereſſet id, quod vindico, illud tamen reſponderem. Pro jure loqui nemini non licet. Conveniat inter nos fortaſſe: hoc eſt, quod ſollicitiſſimum facit: Loquar tamen pro lege, loquar pro æquitate. Quid ſi vero hoc (ut paulo ante dixi) aliquanto magis ad me, quam ad raptorem pertinet? periclitor enim nuptiis, periclitor matrimonio non una nocte cognito: nec propter errorem fortaſſe, nec propter injuriam, ſed delecto, ſed probato, ſed impetrato. Tentat me adverſus hæc ſocer ſpe fallere, & non

1 *Et idcirco jam non ad ipſum tantummodo.*] Noluit lex ut ſemper raptor puniretur, perpetuaque eſſet adverſus eum accuſatio & electio. Ita fit cum rapta nullam amplius actionem habeat, quæ non præſcriptione excludi poſſit, ut jam hoc judicium non tantummodo ad raptorem, ſed ad maritum pertineat, atque adeo magis, quod ipſe omnino nihil peccavit, nec ullam fugiendi cauſam habuit: ejus vero intereſt ne ei uxor abducatur. Ergo præcedentia ſic dicta ſunt quaſi raptor contradiceret: ſequentia ſunt mariti ex ſe ſuo jure ſuoque nomine contradicentis. *Ærodius.*

& non palam oſtendit quid ſit optaturus: [1] ita blanditur tamen actioni libenter: judicium credo, remanſura eſt in meo matrimonio, miſereor raptoris, neque ego primus cœpi. Miſereor, erravit fortaſſe, ut ſcelus commiſerit: homo, dum periclitatur, etiam imago pœnæ me confundit: hoc cum mihi accidat, quid accidere poteſt puellæ? Neque ego tamen illum defendo: fecit enim rem improbam, fecit rem inconſultam: ſed exulavit, ſed abfuit. Hæc ſi conſiderem: illud vero ad metus pertinet, & tamen non ego de uxore diffido, non de animo illius dubito, alioqui minus ſolicitus eſſem. Scio meruiſſe me ut amarer, ſcio obſequium, ſcio omnia maritalia officia plena indulgentia conſequutum. Illud dubito qui poſſit, cum educta fuerit ad magiſtratus, cum ille periturus jacuerit ad pedes, cum produxerit propinquos, cum amicos, quare alius dicat uxori meæ, Amo; & ideo rapui: quare ſit qui contra me dicat. Miſere timeo favorem illum populi, miſericordiam civitatis. Quid autem fieri iniquius poteſt, quam abduci mihi uxorem propter quam aliquando raptor auſus ſit reverti? qui ipſe ſatis judicavit non eſſe legi locum, quod reverſus eſt? Confundit me maxime ſpes illius, cum timeret, profugit, ac nunc educi ſe patitur. Silentium quidem uxoris meæ ego vero neque ſuſpectum habeo, neque timeo: decet hoc matronalem pudorem: & ſi educta ad magiſtratus fuerit, hoc illam maxime facturam arbitror ut taceat. Quare, ſocer. tu opta, ſi hoc quæſiſti educendo raptorem ad magiſtratus, ut confunderes, ut terreres, ut te metu illius vindicares: intellectum artificium tuum eſt:

non

1 *Ita blanditur tamen, &c.*] *Ita blanditur actione libenter, judices, credo, remanſura eſt in eo matrimonio.* Sic lego. Sed minuta iſthæc proſequi magis piget quam pudet, itaque ea tantum notabimus quæ majoris momenti videbuntur: cætera lectoris diligentiæ relinquemus. *Pith. Ita blanditur actioni libenter.*] Quis ferat hic faſtidium præſtantiſſimi viri? Hoccine minutum? Atqui locus eſt corruptiſſimus, ac quod ille ſubſtituit, ſine ſenſu. De verbis animum deſpondeo: ſed ſententia hujuſmodi quid requirit: *ita blanditur tamen, ac ſi non pœniteat judicii eum.* Nempe in me genero legendo. *Credo, remanſura eſt in meo matrimonio.* Gronovius.

non timet. Tuere nuptias quas junxiſti, tuere matrimonium quod copulaſti: iſtum raptorem puta abeſſe.

CCLXXXI.

Abdicandus cum gladio.

Qui abdicatur, contradicit: inter moras judicii, ſtricto gladio occurrit in ſolitudine patri: rogavit, ut ſibi abdicationem remitteret, & cogit jurare: juravit ille, & accuſat filium parricidii.

SERMO.

Narratione præparandum eſt, ut quoniam nulla certa cauſa eſt abdicationis, videatur pater parricidii ſuſpicione feciſſe, & has inſidias prævidiſſe. Quæſtiones illæ ſunt, an ad legem parricidii ſatis ſit probare, hoc in reo propoſitum fuiſſe: an hoc propoſitum huic fuerit.

DECLAMATIO.

PRimum hoc mihi reſponde, an occiſuri habitu fueris: non enim tibi proderit dixiſſe, Non feci. Nunquam mens exitu æſtimanda eſt. Nam & qui impetum in patrem ſtricto gladio feciſſet, retentus, diceret, Non occidi: ſi venenum paratum deprehendiſſem, diceres, Non occidi: quin etiam ſi permittitur iſta defenſio: & ille poteſt dicere ſe non occidiſſe; qui percuſſorem ſummiſerit. Satis ergo eſt probare animum parricidæ. Supereſt ut cogitetis, an hic animum habuerit. Si occultius eſſet conjectura ducenda, dicerem, turpem adoleſcentem: dicerem, abdicatus eſt: & ſi innocens magis poterit iraſci. Sed quid cauſam infirmo dicendo? in aliqua vos poſitos ſpecula putate illa quæ facta ſunt videri. Abdicatus in ſolitudine eſt: locus opportunus inſidiis, habet gladium, inſtrumentum parricidii: accedit ad patrem, manuque ſublata, rogo, dicit, imo jubet. Non ſunt enim preces, ubi negandi libertas non eſt. Utriuſque intuemini animum, & ſi videtur, prius meum. Occiſurum te non dubitavi: ideoque ille ſeverus, negare non potui: reliqua à veſtris animis interro-

terrogate: is qui armatus rogat, quid facturus ſit, ſi non impetraverit? duo ſunt, opinor, inter quæ quæſtio interpoſita videatur, hic ſi non impetraſſet, aut occiſurus fuerat, aut moriturus; non dico utrum credibilius ſit, utrum facilius. Exorare me volueras: quanto oportunius alibi rogaſſes? alio tempore? cum primum abdicatus es, adhibitis propinquis, & amicis. Quid facit ad preces ſolicitudo, iſta inſtrumenta ſunt parricidii, hæc occaſio, hic locus, hoc tempus. Si abdicarem te, moriturus fuiſti: reum parricidii ago. Quid ſupereſt igitur, niſi ut vindicaturus fueris eam, quam injuriam vocabas? Non (inquit) occidi. [1] Hoc quidem in genere nemo non defendi poteſt, cui voluntas parricidii objicitur. Non (inquit) occidi: [2] ſi dicerem, difficilius putaſti. Scelera propius admota, plus habent horroris: ſi dicerem, obſtitit tibi vis numinum, & tacita quædam illius ſolitudinis religio. Nunc vero manifeſtum eſt, cur non occideris: diſtuliſti hunc animum, dum hæres fieres.

CCLXXXII.

Tyrannicida veſte muliebri.

TYRANNICIDAE PRAEMIUM. Tyrannus cum in arte duci juſſiſſet cujuſdam ſororem, frater habitu ſororis aſcendit, & occidit tyrannum: eodem habitu magiſtratus illi, præmii nomine, ſtatuam collocavit: injuriarum reus eſt.

DECLAMATIO.

ANimus liber eſt, nec intereſt quo habitu ſtatua ponatur: varia gentibus conſuetudo eſt. Et hoc tibi [3] honeſtius erat: inter multos tyrannicidas notabilis eris, [4] in eadem re, in qua pro ſorore veniſti. Bella quoque inſidias habent. Statua ergo tua non tranſibitur: habitus faciet, ut

1 *Hoc quidem in genere nemo non defendi poteſt.*] Dele præpoſitionem. *Idem.*

2 *Si dicerem, difficilius putaſti.*] Immo *facilius.* Eventus, ait, non purgat animum tuum. Inveniſti enim difficile, cum agendum eſſet, quod, cum decerneres, facile credidiſti. *Idem.*

3 *Honeſtius erat.*] Immo *erit.* Idem.

4 *In eadem re, in qua.*] Lege: *in eadem veſte, in qua pro ſorore veniſti.* Idem.

ut interrogent tranſcurrentes. Jam illa tempora cogita, quibus ſenex aliquis narrabit fuiſſe te, qui inexpugnabilem arcem intrares pro ſorore: puerum adhuc feciſſe fortiter. Debes igitur mihi beneficium, quod tyrannicidium tuum ſemper monſtrabitur.

CCLXXXIII.

Cynicus diſerti filius.

Diſertus Cynicum filium abdicat. C. D.

DECLAMATIO.

IN quacunque parte, non parentem juſte abdicarem. Ideo enim vos ſuſtulimus, ut nobis obſequamini: [1] & certe nullus excuſatus à patre non probabitur, [2] quam qui non probat patrem. Scilicet nos ſtulti, qui forum, Reipublicæ dignitatem tuemur. Diſcede ab incipiente, ab inſano. Sed non neceſſe habeo, judices, diu commendare vobis officia civilia, in quibus jam diu ſatisfeci. Omnis mihi actio in diſpicienda vita filii poſita eſt: videte, ut alia taceam, habitum ipſum. Cæteros enim quos abdicant patres, ſine narratione culpæ abdicare non poſſunt: in hoc filio ſatis eſt ad odium, habitum oſtendere. Quis eſt iſte filii habitus? quæ ſordes? quid mihi hanc invidiam facis, ut cum habeas patrem, cibum ab aliis petas? Adverſus fortunam te exerces. Quid enim accidere gravius poteſt? frigus, famem pateris, ne quando accidant? & ideo aliquid pateris, ne quando patiendum ſit? Vos vero novo genere ambitus,

1 *Et certe nullus excuſatus.*] Vet. exemplar. *excuſatius*, recte. *Pith.*

2 *Quam qui non probat patrem.*] Fortes naſcuntur fortibus. merito igitur hic abdicatur, quia Cynicus filius ad urbanum & facundum patrem pertinere non videtur. diſſimilitudine morum non probat patrem. Et Varro quendam in teſtamento ita caviſſe retulit, Si quis mihi filius unus pluresve in decem menſibus gignuntur, ii ſi erunt ὄνοι λύρας, exhæredes ſunto. Quintil. lib. 4. cap. 2. Sed in ſcholaſticis quoque nonnunquam evenit, ut pro narratione ſit propoſitio. Nam quid exponet, quæ zelotypum malæ tractationis accuſat? aut qui Cynicum apud Cenſores reum de moribus facit, cum totum crimen uno verbo, in qualibet actionis parte, ſatis indicetur? *Ærod.*

ambitus, adorationem miſeria captatis, inde illa impudentia, quod verecundiam inter crimina ponitis, [1] & appellationem quoque paſſim nuper dediſtis. Omnis vero philoſophiæ tractatus alienus moribus noſtræ civitatis eſt, tamen utique placuerat: nonne aliæ ſectæ juſtiores? attenderes Phyſicis: quæreres utrumne ignis eſſet initium rerum: an vero minutis editus & mirabilibus elementis: perpetuus hic mundus, an mortalis eſſet. Viderint alii: [2] ego in te hanc patientiam corporis ferre non poſſum: in alias te ſpes ſuſtuli: de dignitate tua cogitabam. Quod ſi abdicationem ferre non potes, ſi carere hæreditate malum judicas: deprehenſus es, damno pecuniæ moveris, & detrimento famæ: & homo qui has ipſas opes quotidie incuſas, tamen concupiſcis. Dignus es igitur. Verum fateamur ea quæ ſentimus nec nos extra rerum ambitus ponat. Cujus enim eſt hominis, pugnare cum moribus, & damnare ſe?

CCLXXXIV.
Adulter ſacerdos.

SACERDOS UNIUS SUPPLICIO LIBERANDI HABEAT POTESTATEM. ADULTEROS LICEAT OCCIDERE. Quidam Sacerdotem deprehendit in adulterio, & eam ſibi ex lege impunitatem petentem, occidit. Reus eſt cædis.

SERMO.

[3] *An ſacerdos adhuc fuerit deprehenſus, id eſt,* [4] *an eo momento quo*

1 *Et appellationem quoque paſſim.*] Ærodius inſerto vocabulo; *& timiditatis appellationem quoque.* Nihil agnoſco ſanius. Forte: *quod verecundiam inter crimina ponitis & appellatione quoque dudum peſſum dediſtis.* Aſſumpto ſcilicet Cynicorum nomine ab canum inverecundia *Gronovius.*

2 *Ergo in te hanc patientiam corporis.*] Vet. cod. *patiendam.* An *patienda* ut *fruenda* apud Auſonium? vix puto. *Pith.*

3 Meminit Quintilianus hujus controverſiæ lib. 5. cap. 10. Hoc genus argumentorum ſane dicamus ex circumſtantia, quia περίστασιν dicere aliter non poſſumus: vel ex iis quæ cujuſque cauſæ propria ſunt, ut in illo adultero ſacerdote, qui lege, qua unius ſervandi poteſtatem habebat, ſe ipſe ſervare voluit: proprium eſt controverſiæ dicere, Non unum nocentem ſervabis, quia te adultero dimiſſo, adulteram occidere non licebit. Hoc enim argumentum lex facit, qui prohibet adulteram ſine adultero occidi. *Ærodius.*

4 *An eo momento.*] Scribe: *an non eo momento, quo deprehenſus eſt, perdiderit jus ſacerdotis.* Gronovius.

quo deprehenſus eſt, perdiderit jus ſacerdotis: an ſi adhuc ſacerdos erat, potuerit ſe poſtulare in hoc crimine, [1] an occidi uſquam, niſi in publico poſſit.

DECLAMATIO.

QUod mihi ſufficit, adulterum deprehendi: nec enim ulla excipitur perſona, & turpius eſt adulterium in ſacerdote. Legem (inquit) habuit, hoc tale eſt, quale ſi ignoſci ſibi velit [2] dux proditor, vitiator pupillæ tutor. Sed finge me ex ſuſpicione egiſſe cum illo adulterii, nempe damnatus caruiſſet ſacerdotio. Adjice quod lex poteſtatem ſervandi concedit alterius. Scriptum eſt, ut qui civem ſervaverit, [3] honoretur: nunquid poteſt præmium accipere, qui ſe ſervavit? aut injuriarum damnari, qui ſe pulſaverit? [4] Præterea lex adulterii prior eſt, quam ſacerdotis. Sacerdos enim optat in publico: [5] quod ſi adulterum tetigerit, evaſit. Quid quod ille pro duobus petebat? nam adultera ſine adultero non poterat occidi: & tunc utique cædem commiſiſſem.

CCLXXXV.

1 *An occidi uſquam niſi in publico poſſit.*] *Optare uſquam.* Ærodius.

2 *Dux proditor.*] Qui cum ex lege præmii petendi jus habeat, pro præmio abolitionem petat: & quod tutori pro ſalario debetur adminiſtratæ tutelæ nomine, id ſibi ſtupro acceptum ferat. *Idem.*

3 *Honoretur.*] Alii, *coronetur.* Pith.

4 *Præterea lex adulterii prior eſt.*] Lex qua adulterum licet occidere, prior & potior eſt ea lege, qua ſacerdos unius ſupplicio liberandi poteſtatem habet. Ideo quia adulterum in privato licet occidere: ſacerdos uſquam niſi in publico optare non poteſt. Et prius ſit commiſſum adulterium neceſſe eſt, quàm ſacerdos alio poſtulante jure ſuo utatur. hic ergo quia ipſemet adulter eſt, prius ex lege adulterii in privato occidi potuit, quam deductus in publicum, tum demum impunitatem ex privilegio ſuo peteret. *Ærodius.*

5 *Quod ſi adulterum tetigerit.*] *Petierit.* Idem.

CCLXXXV.

Imperator exulis filius.

Præmium victor imperator accipiat. [1] Imperator cujus pater in exilio quinquennii erat, vicit: aliud præmium petit: reverſus pater poſt quinquennium abdicat.

Sermo.

Pater hic & honeſtus & miſer eſt, ut qui exul filium Imperatorem habeat. Quæſtio, an quinquennii illius, quo pater exulavit, filio ſit ratio reddenda.

Declamatio.

COlorate adfert quidem iſte tale patrocinium, ut me neget exulem fuiſſe. Sed timuit ne ſi ego eſſem revocatus, transferretur imperium.

CCLXXXVI.

Adulter fratris ex ſponſo.

Addicare et recusare liceat. Rapta raptoris aut mortem optet, aut nuptias. Peregrinantis quidam fratris ſponſam rapuit: puella deprecante patre, raptoris nuptias optavit. Juvenis, reverſum fratrem ut in adulterio deprehenſum, cum pro illo pater deprecaretur, occidit, abdicatur.

Sermo.

An omnia, quæ adverſus voluntatem patrum admiſſa ſunt, debeant abdicatione puniri: an propter id debeat abdicari, quod lege fecerit.

Declamatio.

FEliciores patres ſic iraſci ſolent, Nihil non facere debuiſti ſecundum meam voluntatem: objicio tibi munus lucis: jactat ſe poteſtas illa patrum, etiam in magiſtratus, etiam in victores: non exigo tamen, ut facias, quod jubeo: peto,

[1] Qui per imprudentiam hominem occiderant, quinquennium exulabant. ita ergo filius excuſat factum, quia proprie exilium non eſt, quod temporale eſt. Igitur aliud ex lege viri fortis optare maluit, quam patris ſui reditum, quia alioqui certus eſt. *Erodius.*

peto, ut facias, quod rogaverim. Quod ſi certe non ſufficeret ad abdicationem, multum proficeret iſta defenſio, non dicit, tanquam patri, oportuit facere, ſed, Licuit mihi, tanquam alieno. Lex eſt quæ permittat adulterum cum adultera occidere. [1] Sic agam hoc, tanquam cædis cauſam: quod ſi facerem, ignoſceretur mihi. Major ſit eorum libertas, [2] qui matrimonia junxerunt, qui per vota venerunt: vos vero qui nuptias facitis in pœnam, ad quos uxores per lictorem deducuntur, id vindicare non poteſtis, quod ſic impetratis. Sed ut omnia prætermittam, [3] nihil præter animum patris æſtimare debuiſti. Cæteris forſitan defendi legibus poſſis: ea, quæ ad patris te obligavit voluntatem, exui non potes. Abdico te vel quod unicum, vel quod alterum perdidi. Eligat ipſe, qualem ſortiri vellet patrem, mitem an fortem. Det mores, dum cuſtodiat quos dederit, cum adulteros occideris, neceſſe habes ſeverum patrem ſortiri. Abdico raptorem, necdum dico, cujus. hoc certe dico, rapuiſti virginem, pacis faciem turbaſti, feciſti propter quod juſte occidi poſſes. Adiiſti me præterea, & propter te ſollicitus fui: quod erat graviſſimum, neceſſe habui rogare. Si rapuiſti fratris tui ſponſam, non ſufficit ſeveritas, non ſum iracundus, non eſt hæc vulgaris libido, ſed inceſtus. Tu expugnare abſentem fratrem auſus es, & feciſti ut videretur puella parum

1 *Sic agam hic tanquam cædis cauſam.*] Hic mihi ſuſpectiſſimus locus eſt. Agnoſcit qui abdicatur, non tantum hoc ſcelus fuiſſe, ut graviori ſcelere, videlicet parricidio vindicandum eſſet. Dicit ergo pater, hic ſe tanquam cædis cauſam agere, & tanquam ob cædem filium abdicare, quem & ſi revera hujus delicti nomine accuſaret, filii alterius obitum acerbe ferenti, merito ignoſcendum eſſet. Patiuntur verba hanc interpretationem: ſed ſequentia tale quid deſiderant, Lex eſt quæ permittat adulterum cum adultera occidere: non poſſum igitur in fratre cædis cauſa eſſe, quæ in alio perpetrata mihi non imputaretur. At major ſit, &c. *Ærodius.*

2 *Qui matrimonia junxerunt.*] Fortaſſe: *qui patrimonia junxerunt.* Ut Decl. 247. *patrimonium jungendum.* Gronovius.

3 *Nihil præter animum præſens æſtimare debuiſti.*] Hoc eſt, cum ita rapueris, & nuptias ejus male impetraris, quæ alii & fratri pacta uxor eſſet, quamvis poſtea adulterum cum adultera deprehenderis, animum potius quam factum æſtimare debuiſti, ſe quaſi ſuo jure & legitime amplexantium, non ut tibi injuriam facerent, thorum violarent. *Ærodius.*

parum pudice feciſſe. Quid reſpondes? quid dicis? ſolent iſta ſic defendi, Juvenis erravi, & amore lapſus ſum. Vis igitur ignoſcam? nihil eſt gravius, [1] impoſitam ſeveritatem perſonæ detrahi. Do vitiis veniam, habes patrem lenem, mitem, ſceleribus ignoſco. Redde rationem, cur nunc tu occideris fratrem, quod tantum ſcelus inveniri poteſt, quod parricidio vindicandum ſit? Ubi ſunt illa præcepta quibus monebam, [2] ut concordes eſſent fratres? parum eſt dicere, voluiſti occidere, potuiſti, non diriguit mens, non ſoluta dextera eſt? non obſtupuiſti propius ſcelere admoto? Sed qua cauſa occidiſti? violaverat matrimonium: adjice, frater, non contingeret tibi ſic agere quaſi marito. Tu enim profecto nocens qui ſponſam abduxiſti, ſic amantem, nunc intelligo quantam injuriam fecerim puellæ, quæ coacta eſt te habere maritum, cum altero carere non poſſet. Acrius incaleſcunt ignes legitimi, utique cum inciderunt in rudes animos. Deprehendiſti in adulterio, ſi ullus in te pudor eſt, maritus fuerat ſi per te licuiſſet.

CCLXXXVII.

Fortis filius proditionis rei.

Proditionis reus citatus eſt, qui duos filios habebat: ex quibus alter fortiter fecit, alter deſeruit. Petit pater à filio, ut abolitionem judicii peteret, ille fratris vitam petiit, & adfuit patri, abſolutus pater abdicat filium. ille C D.

SERMO.

An quicquid pater voluit, filio facere neceſſe ſit, an viro forti: an abdicari propter præmium poſſit.

DECLAMATIO.

DUo hæc, ut opinor, objicis mihi pater, & quod deſertoris vitam optaverim, & quod abolitionem judicii non

1 *Impoſitam ſeveritatem perſonæ.*] Conjiciebam: *nihil eſt gravius, quam impoſitam ſeveritatis perſonam detrahere.* Gron.

2 *Ut concordes eſſent fratres.*] Videtur fuiſſe: *ut concordes eſſetis fratres.* Idem.

cii non optaverim. Optavi vitam, puta, nocentis, ſed fratris, alieni quoque juvenis æqualis mei miſertus fuiſſem: ſubiiſſet illa cogitatio infelicis hujus parentis. Non tam reprehenſione dignus eſt deſertor, quam laude vir fortis. Poſt hoc objicis mihi, quod de innocentia tua nihil timui; ſciebam quomodo vixiſſes, quomodo tuam cauſam egiſſem. Ego enim domum noſtram in acie defendi: accedit, quod qui ſemel delatus eſt reus, non poteſt abſolvi, niſi accuſetur: omnes dixiſſent, [1] cauſæ patris diffidiſſet vir fortis. Nihil aliud egiſſem quidem: & quid futurum erat? ſi impetraſſem, damnareris. Adfui tibi: non imputo: neque enim tu ideo abſolutus es? vicit cauſa, vicit innocentia. Ego nihil imputo, niſi quod bene ſperavi de cauſa tua. Ecquid igitur, pater, gratularis tibi? omnes ſalvi ſumus: nam de fratre noli deſperare? Sæpe rediere virtutes: jam domi habet exemplum. In periculo mortis fuit: ſcit, quale ſit deſerere, quale fortiter facere: denuntio tibi, frater, tollas ignominiam.

CCLXXXVIII.

Tyrannicida filiorum duorum.

Qui duos filios tyrannos occiderat, petit præmii nomine, ut tertius in exilium proficiſcatur.

SERMO.

INDUBITATE *pater hic timet, ne & ille tyrannus fiat: ſed non debet illum facere ſuſpectum, alioqui reus erit: non mittetur autem in exilium ſuſpectus.* TYRANNICIDA OPTET QUOD VOLET. *Prima illa communia nihil excepit: illud proprium, plus deberi huic tyrannicidæ, qui, ſenex duos, & filios occiderit: invidioſum itaque erat, ſi quid periiſſet pertinens ad gratulationem.*

DECLAMATIO.

TYrannos genui: nunc opto, ut filius exulet. Quod mihi & citra præmium licebat, hoc & pro præmio peto,

1 *Cauſæ patris diffidiſſet.*] Lege: *Omnes dixiſſent, Cauſæ patris diffidit vir fortis.* Niſi malis, *diffidit ecce.* Idem.

peto, & pro ipſo juvene. Nihil dico de fato domus noſtræ, non perſequor rationem quoque metus mei: illud interim contentus ſum, dicere, Supervacui ſunt metus, nihil imminet: [1] ſed & ſpectat iſta plerumque ſapientia gravior. Quid tu accidere credis illis, qui liberos habent? quid maritis? pater timeo. Sed rationem metus habent: ſive ut maxime vereor fatum iſtud eſt domus noſtræ. Ignoſces enim quod filios meos ultra mortem perſequor: nihil de illo timui, qui primus tyrannus fuit: iiſdem præceptis erat educatus, quibus tu: illo occiſo timere non debui, ne quis ex vobis idem cogitaret: occupavit tamen arcem alter, non in totum ſua culpa difficile fuit obſtare illis, qui convenerant tyranno priore, & velut ad hæredem. Non potes tutus eſſe in ea civitate, in qua timeris. Nihil cogitaſti: timeo, dum innocens es; vereor, ne ſi quis te occiderit, videatur tyrannicidium feciſſe.

CCLXXXIX.

Amator filiæ.

QUI CAUſA MORTIS FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Specioſam quidam filiam de amore confeſſus, amico dedit ſervandam: & rogavit ne ſibi redderetur petenti: poſt tempus petit: non accepit: ſuſpendit ſe: accuſatur amicus quod cauſa mortis fuerit.

SERMO.

CUSTODIENDA *eſt amici perſona, ut quanquam de re nefaria, non tamen ſine reſpectu amici loquatur, & actione tota miſereatur illius. Illud vero, quod periit laudet, & magis deſperatione eum feciſſe dicat, quam cogitatione turpiſſimi amoris.*

DECLAMATIO.

ANtequam dico, quo crimine reus ſim, dicendum eſt, cui dicar fuiſſe cauſa mortis. Periit amicus meus, non eſſe hoc vulgare nomen, ipſe monſtravit. Hunc igitur occidiſſe

1 *Sed & ſpectat.*] Vet. Cod. *ſed expectat.* Et paullo poſt, *illis qui convenerant.* Pithœus.

cidiſſe dicor nulla lucri ſpe, nam filiam relinquebat: nulla offenſa; nam & ille mihi credidit, & ego nihil feci extra præceptum. Quidquid eſt igitur, quod objicitur mihi, ex bona mente proficiſcitur. Videamus tamen, an ubi animus accuſari non debet, jus hæreat: quæritur quid ſit CAUSA MORTIS. Accuſator dicit, Per quem factum ſit, ut aliquis moreretur: ſi quis, quod natura mortiferum ſit, adverſus aliquem fecerit. [1] Quæ ſi ſequenda definitio eſt, [2] accuſabitur & ille, qui alicui ſuaſerit peregrinationem, deinde is aut naufragio perierit, aut latrocinio: ipſi convictus infamabuntur, ex quibus cruditas & interitus. Nihil igitur hic factum eſt, quod omnibus mortiferum: nam ſicut telum omnibus mortiferum eſt, ita cauſa mortis eſt, quæ occidit omnes. Detrahe huic amorem, nihil erit propter quod moriatur. Volo tamen cauſam facere difficiliorem: non depoſuerit apud me filiam, nihil præceperit? tanquam melior amicus defendere filiam, in qua pater furebat, volui: non enim amor erat, qui ſic ſtimulabat. Abduxi, cuſtodivi: nonne recipere non debuit, qui periit quod non recepit? non reddidi: duxiſſet in jus, per judicem peteret: hoc ſi feciſſet, mea laus erat: ſed libenter cedo: ipſe ipſe fecit rem admirabilem, fecit ut in laudem verteret hoc ipſum, quod turpiter amabat. Quem tum enim illi animum fuiſſe putatis, cum in illo furore tenuit tamen affectum patris? perduxit ad amicum, depoſuit. [3] At enim petivit poſtea. Si animum illius metiri velimus, intelligemus non fuiſſe petiturum, niſi quod ſciebat [4] me redditurum: ſequutus eſt illum impetum animi ſui. At enim petiit: adjice præterea ſanitatem, & non acceperat: ſed ne peteret,

1 *Quæ ſi ſequenda.*] Fab. lib. VII. c. 4. *Idem.*

2 *Accuſabitur & ille, qui alicui ſuaſerit.*] Iiſdem fere verbis lib. 7. Inſt. c. 4. Nec undecunque cauſa fluxit, ibi culpa eſt: ut ſi cui quis profectionem ſuaſerit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad cœnam invitarit, & is cruditate illic contracta deceſſerit. *Ærodius.*

3 *At enim petivit.*] Alii, *At enim depoſuerit, petivit poſtea.* Pith.

4 *Me redditurum.*] *Non redditurum*, & paulo poſt, *utique periturum.* Idem.

peteret, depoſuerat. Hæc ſatis plena defenſio eſſet, ſi qua ego divinatione colligere potuiſſem, utique periturum ſi non reddidiſſem: decepit me quod ante fortius tulerat: neque enim hoc dico, redditurum me fuiſſe, ſi periturum patrem ſciſſem: optime partes amici cuſtodiſſem, ſi non reddidiſſem.

CCXC.

Abdicans reductum ob furorem.

Luxurioſus abdicatus, furere cœpit. Reductus à patre, ſanatus, abdicatur.

DECLAMATIO.

SI conſcius mihi, judices, ullius culpæ eſſem, propter quam iterum abdicarer: ſcitis mihi non defuiſſe tacendi verecundiam. Sed facile fuit prius ſilentium: primum, quod ſperabam fore exorabilem patrem: deinde, quod certum erat, propter quod abdicarer. Nunc intelligo in multas me mitti poſſe ſuſpiciones, cum expellar ab optimo patre: nec mihi ullo modo poterat ignoſci, ſi offendiſſem ſtatim. Tota igitur actione hoc mihi objiciendum eſt: nihil me feciſſe. Nec mihi, judices, in animo eſt excuſare vitam priorem, nec ut me dicam nunquam dignum fuiſſe abdicatione:[1] ſed ut me putem diu fuiſſe abdicatum, illa non narrabo, quam indulgens mihi ab ætate prima fuerit pater: quod fortaſſe etiam corruperit mores meos:[2] nec illud error adoleſcentiæ, nec ætatis natura. Luxurioſum putat fuiſſe: ego tamen inſanus eram, & defendendus quidem, ſi contradixiſſem: ſed perſeveraturum patrem negabant propinqui: ſic factum eſt, ut dolorem ſilentio premerem, qui cluſus atque intra cogitationes receptus, abſtulit mentem. Cæterum tamen (ſi verum velimus loqui) mutus fuit. Quas hic ego patri gratias agam? reduxit

1 *Sed ut me putem diu fuiſſe abdicatum.*] Forte: *ſed ut me probem tacuiſſe abdicatum.* Ut vobis fides fiat cauſas habuiſſe illud meum *prius ſilentium*, quod modo appellavit. *Gronovius.*

2 *Nec illud error adoleſcentiæ.*] Conjicio: *nec ille, errore adoleſcentiæ me, an ætatis natura, luxurioſum putarit fuiſſe. Ego tamen ſanus eram, & defendendus quoque, ſi contradixiſſem.* Idem.

duxit me non ſentientem : adhibuit curam, laborem, miſerum me! ſanatus ſum. Sacra majorum, Deos penates non ſentiens tenui : nemo gratulatus eſt amicorum : nunc expellor reſipiſcens. Felices qui poſſunt omni vita ſua parentibus dicere, quid feci? dicam tamen, quid poſtea feci? ſi luxuria intolerabile malum, ignoviſti. Ego (inquit) te, quoniam demens eras, reduxi : ubi eſtis, qui me putabatis infelicem? Ego vero dementiæ gratias ago : non quidem ſollicitudinem patris ſenſi, ſed nec abdicationem. Quid mihi cum tam veloci remedio? pater optime, fallax iſta velox medicina. Ego ſcio quos animi æſtus intus feram. Crede, pater, jam aliquas ſimiles rerum imagines video: redit igitur dementiæ prior cauſa : quare mihi ſi non ad præſens tempus, ad futurum tamen rogandus es. Succurre qui ſoles.

CCXCI.

Adulter uxoris, qua ceſſerat fratri.

Qui duos filios habebat, uni uxorem dedit : altero ægrotante, & dicentibus medicis animi eſſe languorem, intravit ſtricto gladio minatus ſe moriturum pater, niſi cauſam indicaſſet. Confeſſo amari à ſe fratris uxorem, frater petente patre ceſſit : ille in adulterio cum priore marito deprehenſam occidit : abdicatur.

DECLAMATIO.

INgreſſurus actionem, interrogo qualem patrem velis, gravem & ſeverum, an facilem & ignoſcentem? non dubito quin adoleſcens vindicato modo matrimonio malit me ſevere agere. Talis igitur pater objicit, tibi, Quod in amorem incideris cujuſquam, non eſt iſtud niſi laſcivientis animi. Jam ſi hæc quam adamaſti, nupta eſt: tu alienam matronam aliter quam leges permittunt, aſpexiſti: adjiciamus huc fratris uxorem: Intelligo me, judices, fictæ huic perſonæ ſufficere non poſſe, itaque tacebo: dic, te ſequor, paulo ante dicebas, Corrumpere fratris uxorem auſus eſt, iſtud inceſtum eſt. Sed forſitan dicet, Amavi

adoleſcens eam, quæ domi erat, cujus converſatio continua etiam invitos ad ſe oculos poterat deflectere: ignoſcamus amori. Objicio igitur tibi occiſos à te homines ex eadem cauſa, qua tu amaſti. Nullus eſt tam vilis hominis ſanguis, ut non manus inquinet. Deinde hanc ego ſeveritatem aliis permiſerim, tu quod & ipſe amaſti, nonne tibi cum deprehendiſſes, imaginem cernere viſus es tui caſus? quid diutius differo dolorem? fratrem occidiſti. Scio, judices, quorundam ſcelerum eam eſſe magnitudinem, ut augeri verbis non poſſint. Fratrem tuum occidiſti, ſervatorem tuum, qui ut tu viveres, matrimonium ſolvit: &, quod gravius eſt, non longe erat: in eadem domo futurus tradidit tibi uxorem, qua carere non poterat. Et hoc adulterium vocas? ita eſt adulter ille, & tu maritus. Iſtud ego adulterium quondam manu mea junxi: ipſe auſpices adhibui: optavi longam concordiam. Majores habet vires ignis qui legitimis facibus accenditur, non eſt tam facile deſinere quam cedere. Nunc intelligo, juvenis, quantum mihi præſtiteris: amabas. Coibant ergo furtim; & flentes, ut ſatisfacerent invicem. Ita tu cum hoc videres, non erubuiſti, non deprehendi viſus es quaſi adulter? non mehercule ferrem te tantum quærentem, [1] vides enim liberorum cauſam, amabas, matrimonium cogitaveras. Adulteros tu dices jacentes in geniali toro? duri mehercule viderentur, ſi cito oblivиſci conjugii potuiſſent. Occiſus eſt juvenis, dum rem facit boni mariti. Non erubeſcam, judices, poſt graviſſimum dolorem, deſcendere in hanc quoque cauſæ partem, ut objiciam quod uxorem occideris bene meritam, quam ſic amaſti. Sic de innocentia miſerorum ago, tanquam hic de capite quæratur, non ſufficit dolori meo quod mihi filium abſtuliſti, qui tibi adſedi, qui ad languentem cum gladio ſollicitus intravi. Ego eoſdem cibos,

1 *Vides enim liberorum cauſam,*] Forte: *Vides enim miſerorum cauſam.* Ut mox, *de innocentia miſerorum.* Idem.

bos, eadem menſa qua tu, capere non poſſum, nec illam manum videre, quæ fumare mihi adhuc filii mei ſanguine videtur. Semper mihi armatus videris, nunquam ſolus occurris. It ante oculos laceratus filius: hunc juxta nurus optima, nurus obſequentiſſima, clamare videntur, Tu nos occidiſti. tu qui nos injuria prius diſtraxiſti. Quid neceſſe erat ſolvere matrimonium? obreptum eſt credulitati tuæ, non amabat, qui potuit occidere.

CCXCII.

Laqueus Olynthii ſpecioſi.

Victis Olynthiis cum ab Athenienſibus publice dividerentur hoſpitia, ſpecioſo puero quidam obtulit hoſpitium, ille ſe poſtero die ſuſpendit, accuſatus hoſpes quod cauſa mortis fuerit.

SERMO.

Duplex quæſtio eſt, juris, & facti: [1] *nam etiamſi vis illata eſt, quæritur, an cauſa mortis ſit, ſequens potior, an propter vim perierit. Circa jus illud eſt, ut finitione tractetur. Is enim cauſa mortis argui debet, qui mortem intulit. Cum vero quis ſua manu perierit, non debet hoc reus tantum feciſſe, ut quis mori velit, ſed ut neceſſe habeat.*

DECLAMATIO.

VIM dicor attuliſſe: quis queritur? quæ proclamatio? impunitum reliquit eum propter quem moriebatur. Si erubuit indicare, multis tamen aliis generibus queri potuit. Propter hoſpitem morior: nec credibile eſt cum peperciſſe hoſpiti, qui ſibi non pepercit. Sed ſuſpicionibus

1 *Nam etiamſi vis illata eſt.*] Idem lib. 4. cap. 2. In cauſis in quibus non de culpa quæritur, ſed de actione, etiam ſi erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit, pecuniam de templo ſuſtulit, ſed privatam: non ideo ſacrilegus eſt. Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur. Ingenuum ſtupravit, & ſtupratus ſe ſuſpendit, non tamen ideo ſtuprator capite, ut mortis cauſa punietur: ſed decem millia, quæ pœna ſtupratori conſtituta eſt, dabit. Olynthiis à Philippo victis Athenienſes civitatem decreverunt, & hoſpitia publice aſſignarunt. Hic quia privatim & ſoli puero obtulit, ſtupri cauſa feciſſe accuſatur. Ex hoc themate illius quoque declamationis & controverſiæ ſumpta occaſio apud Senecam lib. 3. declam. 8. & lib. 6. contr. 34. *Ærodius.*

bus agitur: formoſo (inquit) hoſpitium pollicitus es, viderint iſti qui prodigis omnes oculis intuentur: mihi tempore illo nullus Olynthius formoſus viſus eſt, ſcilicet enim ſolicitabat lacrymis, ſquallore. Male ſentitis de puero, ſi adverſa fortiter tulit. Cur tamen obtuliſti? Athenienſis ſum. Aſſignentur fortaſſe invitis civibus, qui cum liberis, qui cum conjugibus veniunt, qui ſecum habent comitatum: miſerabilior eſt puer ſolus, ac cur eadem nocte ſuſpendit? utrum hoc re admirabile videtur, an perſona, an tempore? miratur aliquis Olynthium potuiſſe hoc Athenis? Illud enim eſt tempus doloris. Sæpe ad retinendam vitam proſunt ipſa pericula: redit metus, poſteaquam deſivit inſtare hoſtis: tunc cogitatio fortunæ, tunc vacat dicere, eſt jam qui ſepeliat. Ipſa mehercule officia admonere illum potuerunt fortunæ prioris: patuit quidem domus; ſed non ſua: excepere ſervuli, ſed alieni: forſitan & illa cogitaverit: Semper ergo alieno munere vivendum eſt, interim ſive illud [1] Olynthii factum fuit, ſive impatientia ipſius, nullius major injuria eſt, quam mea, perdidi beneficium, & adhuc ſuſpectus ſum: habiturum me putabam, qui veniret in locum liberorum.

CCXCIII.

Tyrannus victæ civitatis.

[2] VIRO FORTI PRÆMIUM. Quidam fortiter fecit: petit præmio tyrannidem victæ civitatis.

DECLAMATIO.

OMnia danda eſſe viris fortibus dico: nec immerito danda, utique ex victis. Non ærarium inquieto, non ſacer-

1 *Olynthii factum.*] Legendum videtur, *fatum.* Pith.

2 Et uſitata in ſchola hæc quæſtio fuit. vide Quintil. lib. 5. cap. de argumentis, ubi de eo loquitur, quod Græci κατ' ὑπόθεσιν appellant. & lib. 7. cap. 2. Seneca lib. 3. controv. 12. Latro eleganter dicebat, quaſdam eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res judicatas referri, tanquam an quicquid optaverit vir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quaſi jam pronuntiatum eſſet, non debere. *Ærodius.*

ſacerdotium rapio: peto ut ſint hoſtes in mea poteſtate. Ac primum omnium interrogo, quis eſt iſte qui prohibet: juſte peterem etiam everſionem hoſtium. Ac tum, neſcio quis iſte non ſtetit in acie, illi ſi viciſſent, tyrannide ſe vindicarent. Sic agere volo tanquam futurus crudelis: meruerunt, vindicari poteſtis ſine invidia, de me querantur, cui aliquid jam iraſcuntur tyrannidem imponere volo. Aſperiora narrabo, plurimos ex illa civitate manu hac occidi. Sed nunquid vobis videor avarus, libidinoſus? aliter crevi, eadem ergo ratione hoc peto, qua fortiter feci, ſic præſidia imponemus: tamdiu tyrannus ero, quamdiu poterunt rebellare.

CCXCIV.

Dives proditionis reus.

1 VIRO FORTI PRÆMIUM. Dives, proditionis accuſatus, fortiter fecit, petit præmii nomine accuſatoris mortem, ille non recuſat, ſed poſtulat, ut ante peragatur judicium.

SERMO.

Accuſator ſic agere debet, ut manifeſtum ſit illum tantum reipub. cauſa poſtulare: non quia non ſit illud verum, ut ſi damnaverit, vivat: ſed quia difficilius impetraturus eſt ſi intellectus fuerit nullo jure adjuvari poſſe.

DECLAMATIO.

SI te proditorem poſtea dixiſſem, quam tu mortem meam optaſſes, viderer tamen & rem utilem poſtulare, & non contra legem tuam deſiderare. Quid enim optaſti? mortem accuſatoris, de qua lis non eſt. Nihil eſt, quod ad præmium confugias: nihil eſt, quod utaris legis tuæ poteſtate. Non recuſo, quo minus accipias, quicquid optaſti, nihil petiiſti præter mortem: ſi exigis, ut accuſator ſtatim occidatur, alterum præmium petis. At hæc voluntas

1 VIRI FORTIS PRÆMIUM.] Sic Thaddæus. Ærodius forte rectius: *Viro forti præmium.* Nam Pithœi, *Vir fortis dives, p. a. fortiter fecit*, cui poteſt placere? *Gronovius.*

tas fuit tuæ petitionis. Nihil intereſt, ſi illam, qui dabant præmium, ignoraverunt: & ideo tibi nemo contradixit, quod videbatur purgaſſe contumeliam tuam: nihil tibi lex profuiſſet, ſi abolitionem petiiſſes. Nunc duo vindicas præmia: ut nec cauſam dicas, & hominem occidas. Ergo non utique comprehenſum in præmio eſt, ſtatim occidere: & quotiens nullum præfinitum eſt tempus, incipit eſſe in poteſtate dantis. Si abolitionem petis, alterum præmium eſt. Et cujus tandem judicii petis abolitionem? non privata diſceptatio venit in quæſtionem, non pecuniæ lis: quanquam tunc quoque leges commendarem, & morem judiciorum. Ne agaris reus, poſtulas: ad ſummam remp. pertinet, dico proditum populum, dico tempus conſtitutum, quantulum eſt ut neges? Si maxime feſtinas, apud hos ipſos agi jam potuit: ac eadem hac mora qua rejicimus, potuit pronuntiari. Nihil eſt quod timeas, ſi innocens es. Acceſſit tibi magna pars patrocinii: fortiter feciſti: ſuper illam potentiam divitiarum, venit nova gratia: nec potuiſti magis experiri, quantam tibi gratiam fecerit iſta militia: mortem accuſatoris accipere potuiſti. Quid eſt iſtud, quod non putas eadem gratia impetrari poſſe tuam ſalutem?

Sermo.

In ſummum aperte pene irate dicit hic accuſator: nam ſubinde interponit.

Declamatio.

Si vultis, ſi veſtra intereſt, quid ad me qui periturus ſum? Vos, ſuadeo, caveatis: & ſuadeo permittatis: dum volo: merueratis enim, ne vellem. Caputne meum tam cito donaſtis? tam facile innocens occiſus eſt in ea civitate, in qua ſibi putat aliquis, tam facile poſſe contingere, ne reus fiat? Quid eſt ergo? nondum omnes exuimus affectus: faciam vobis hanc invidiam, ut ſciatis à vobis occidi bonum

num civem. Neque enim quiſquam expectet, ut hoc judicio dicam quomodo prodiderit, quo precio, quo tempore, quo loco: Si vultis hæc audire, date diem: ſine hoc quidem impetro, non meruiſtis. Et hoc me mea cauſa non facere cui non poſſit eſſe manifeſtum? expediebat alioqui mihi vivere, expediebat ſuſpenſo ac ſollicito tranſigere hæc tempora. Fortius eſt quod differo mortem, quam quod mori non recuſo.

CCXCV.

Demens ex vinculis fortis.

[1] Dementiæ damnatus à filio, & alligatus, ruptis vinculis fortiter fecit. Præmio petit reſtitutionem: quam cum filio contradicente accepiſſet, abdicat filium.

SERMO.

Filius optabit, ut pater ſanus ſit: dicet id genus furoris fuiſſe, ut intermiſſionem haberet.

DECLAMATIO.

Cœperam gratulari: ecce, iterum ſollicitor: jam iraſcitur pater. Quod ad me pertinet, non alia ratione contra-

1 Frequens hoc, aut aliud tale eſt argumentum apud declamatores, ut videre eſt ex hoc noſtro Quintiliano hic, & in Inſtit. paſſim, ſed præcipue lib. . cap 5. & ex Seneca libris tum declamationum, tum controverſiarum, atque ex iis etiam declamationibus, quæ ſub nomine Quintiliani circumferuntur. Filio vero certum eſt, nullam actionem fuiſſe adverſus patrem, niſi dementiæ. Declam. 346. infra. Quod item in filiis emancipatis obſervabatur: quia non tam jure poteſtatis vetuit Prætor, parentem in jus vocari abſque permiſſu ſuo, quam ob reverentiam debitam jure & natura. Ait enim Quintil. lib. 11. c. 1. cum de decoro tractat: Quod de matre dixi (inquit) de utroque parente accipiendum eſt. Nam inter patres etiam filioſque, cum interveniſſet emancipatio, litigatum ſcio. quaſi raro id admitti ſoleret. A Græcis petita eſt hæc actio quæ Platoni lib. 11. de leg. ἐκ τῆς παρανοίας appellatur. cujus verba, quia omnem hanc formulam explicant, operæ pretium erit huc transferre. ἐὰν δέ τις ὑπὸ νόσος, ἢ γήρας, ἢ καὶ τρόπων χαλεπότης, ἢ καὶ ξυμπάντων τούτων ἐκφρονέστερος ἀπεργάζηται διαφερόντως τῶν πολλῶν, καὶ λανθάνῃ τοὺς ἄλλους πλὴν τῶν συνδιαιτωμένων, οἰκοφθορῇ δ' ὡς ὢν τῶν αὑτοῦ κύριος. ὁ δ' ὑὸς ἀπορῇ καὶ ὀκνῇ τὴν τῆς παρανοίας γράφεσθαι δίκην, νόμος αὐτῷ κείσθω. πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς πρεσβυτάτους τῶν νομοφυλάκων ἐλθὼν, διηγησάσθω τὴν τοῦ πατρὸς ξυμφοράν. οἱ δὲ καθιδόντες ἱκανῶς ξυμβουλευόντων ἐάν τε

contradico, quam ne pater domi ſine cuſtode ſit. Non aliter itaque hanc cauſam agam, quam proxime egi, etiam ſi in illa nocuit antea ratio. Diu ego tuli valetudinem patris, donec tam manifeſta eſſet, ut damnarem etiam invitus. Tradita eſt curatio mihi: quam diligenter hoc egerim, æſtimate: videtur hoc eſſe ſanatus. Nec illud argumentum ſanitatis eſt, quod rupit vincula: ſæpe faciebat hoc ipſum. Quod in hoſtes impetum fecit, quod præmium petit, ago gratias fortunæ: viſus eſt ſanus. Quid objicis? Egiſti (inquit) mecum dementiæ. Si non tenuiſſem, tamen licuerat: datum eſt hoc jus contra patrem. Legum lator proſpexit ſenectuti: ideo medicinam filius imperavit: cum vero ſanaverim, poteram videri impius, niſi detuliſſem. Non eſt indulgentia permittere ſibi furorem. Sed alligavi: hoc ſi iniquum eſſet, non liceret. Deinde objicies, quod non cuſtodivi. Teſtor Deos, non receſſi à cuſtodia, donec me bellum avocavit. At contradixi præmio tuo. Hoc ſimile eſt ei, quod defendis: & non dicam. Recentia tua fecerunt merita, ut obtineres: an debuerim, apparebit. Non deſinam optare, [1] ut hanc cauſę meæ partem malam faciam. Ducet iſta animi tui quies: ſcias quibus iraſcaris, ſcias quos ames.

CCXCVI.

ἐάν τε δέῃ γράφεσθαι καὶ ἐὰν μή, τὴν γραφήν. ἐὰν δὲ ξυμβάλλωσι, γιγνώσκειν τοὺς γραφομένους μάρτυρες ἅμα καὶ ξυνώδυνοι. ὁ δὲ ὄφλων, τοῦ λοιποῦ χρόνου ἄκυρος ἔστω τῶν αὐτοῦ καὶ τὸ σμικρότατον διατίθεσθαι. καθάπερ παῖς δὲ οἰκείτω τὸν ἐπίλοιπον βίον. At quæ in foro, petendi curatoris patri furioſo vel prodigo: hæc in ſchola, dementiæ ratio eſt. Quæ dementiæ judicia (ut Fabius ait Quint.) aut propter id quod factum eſt, aut propter id quod adhuc fieri, vel non fieri poteſt, inſtituuntur: & actor in eo quod factum eſt, liberum habet impetum, ſic tamen ut factum accuſet, ipſius patris tanquam valetudine lapſi miſereatur, & noviſſime dementiam rationi queratur obſtare, non mores, quos quanto magis in præteritum laudarit, tanto facilius, probabit morbo eſſe mutatos. Eo colore, querela inofficioſi teſtamenti movebatur: unde & hæ formulæ, materiæ officiorum dicebantur. Maximum enim officium eſt, ut patri mente capto & prodigo, filius curatorem petat, quod Sophocli accidit: ut etiam jure, cura patris ipſi filio concedatur, & id Divus Pius reſcripſit. *Ærod.*

1 *Ut hanc cauſæ meæ partem malam faciam.*] Immo *facias*. Pium eſt votum. Ut magis indies oſtendas te dementem non eſſe. *Gronovius.*

CCXCVI.

Exul tace.

EXULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. Imprudentis cædis damnatus ex lege [1] in exilium quinquennium miſſus eſt. Intra fines à fratre ad cœnam vocatus, cum paraſito fratris litem, fratre jam dormiente, conteruit: & à paraſito clamante, Exul tace, ex lege interfectus eſt: quo comperto paraſitum abjecit adoleſcens: à patre abdicatur.

DECLAMATIO.

OBjicimus adoleſcenti ante omnia, [2] quod paraſitum habuerit. Abdicationi hoc ſatis erat, ut ſi quid pater nollet, nunquam emendet. Quare nihil eſt quod dicas mihi, Nunquam iſtud objeciſti. Quid enim hoc colligis aliud, quam ut te abdicet indulgens pater? quid enim eſt paraſitus, niſi comes vitiorum? turpiſſimi cujuſque facti laudator? Unum tamen videbatur eſſe ſolatium, quod ejuſmodi vita, ad homicidium uſque non perveniret. Objicio tibi, quod fratrem intra fines invitaſti: fuerit quantalibet cauſa convivii, melius ea certe ipſe ad fratrem iſſes. Manet hoc ipſum inter cauſas abdicationis: objici tibi poteſt, quod tam impius es: quod fratrem poſt illam miſeram fortunam non videris, niſi ad te deſcendentem. Nam

1 *In exilium quinquennium miſſus eſt.*] Sic veteres loquebantur, *Uſus auctoritas fundi biennium eſto*, ut non ſit meo judicio, cur nonnulli hoc genus dicendi, tam inſolens atque etiam ineptum exiſtiment. Nam certum eſt pleraque hujuſmodi ſcripta fuiſſe in 12. tabulis, quæ jam Ciceronis temporibus non capiebantur: atque item alia, quæ in aliam dicendi rationem abierant, quibus tamen tum utimur, quaſi legum vocibus utentes majeſtatis & vetuſtatis cujuſdam gratia, cum in legum mentionem incidimus. Magis igitur hoc priſcum, quam ineptum dici oportuit. quanquam nec congruitatis ratione caret: regit enim auctoritas duos gignendi caſus, quorum alter ab altero regitur. Boëtius, Ita nanque ait, ut quoniam uſus auctoritas fundi biennium eſt: ſit etiam ædium. Hic ædium uſus auctoritatem dixit eo modo, quo fundi uſus auctoritatem. Quin etiam exiſtimo, veteres conjuncto verbo pronuntiaſſe, *uſusauctoritas*: ſicut uſuſcapio, pignoriscapio, capitisminutio hujus exilii meminit Ulpian. l. 4. ff. de ſicariis. *Ærod.*

2 *Quod paraſitum habuerit.*] Plutarch. *περὶ παίδων ἀγωγῆς. οἱ μὲν γὰρ αὐτοῖς κόλακας καὶ παρασίτους ἀναλαμβάνουσιν ἀνθρώπους ἀσήμους καὶ καταράτους, καὶ τῆς νεότητος ἀνατρεπτίας καὶ λυμεῶνας. Ærod.*

Nam illi ignoſci poteſt, vel [1] cum periculo venienti: nihil tibi vero quis ignoſcat, qui cum ſine periculo ad illum ire poſſes, in id diſcrimen adduxeris fratrem tuum, ut eum etiam paraſitus poſſet occidere. Objicio tibi, quod adhibueris cœnæ tertium. Si hoc factum pietatis eſt, opus eſt ſecreto: objicio quod paraſitum potiſſimum adhibueris: hoc enim vacabat miſero, hoc exuli: [2] cœnabat cum paraſito. Cætera jam intelligo non pertinere ad abdicationem: altiora ſunt crimina & ſuis legibus digna, non tamen debent ideo lucri fieri, quod in patrem inciderunt. Objiciunt tibi occidendi fratris conſilium. Si accuſator eſſem, ſi te in culleum peterem, illa dixiſſem: Perſona crimini idonea eſt: habes paraſitum, & cauſa occidendi manifeſta eſt, cohæres es fratris, occaſio adjuvit conſilium, intra fines occidi poteſt. miniſter non defuit, paraſitus in tua poteſtate eſt. Cætera vero cui non etiam manifeſta ſint? paraſitus ſine tua voluntate convitiari fratri tuo auderet? homo in adulationem natus, homo cujus famem tantum tu propitius differebas, non feciſſet utique quo te putaret offendi. Dormis: hoc tibi in præſentia credatur? Non putabat tibi poſſe nuntiari? & tamen incredibile eſt te dormiſſe hoc tempore, hoc loco convivium erat, & quale convivium? frater invitatus, ita ille convitiari auſus fuiſſet, ſi te amantem fratris vidiſſet? Credo paraſitum etiam inſultaſſe fortunæ filii mei. Tace, dixit, exul paraſitus: homo, puto, qui contumeliam non ferebat, Tace, exul. Parum enim eum graviter torquebat [3] ſola fortuna, parum enim graviter iraſcebatur errori, niſi etiam paraſitus objeciſſet: non feciſſet hoc ergo te invito. Puta tamen cadere hanc

1 *Cum periculo venienti: nihil tibi vero quis ignoſcit.*] Sic Pithœus. Thaddæus, *mihi tibi vero.* Ærodius, *nunc tibi vero.* Quin tu omnes illas nugas exſtirpa, & mecum lege: *Nam illi ignoſci poteſt vel cum periculo venienti: tibi vero quis ignoſcat, &c.* cum interrogationis nota. *Gronovius.*

2 *Cœnabat cum paraſito.*] Scribe: *Hoc enim vacabat miſero, hoc exſuli, cœnare cum paraſito.* Vel, *ut cœnaret cum paraſito,* ut & Ærodius. *Gronovius.*

3 *Sola fortuna.*] Quia imprudens fuerat homicidium, καὶ μὴ ἐκ προνοίας. quod etiam poſtea, errorem appellat. *Ærodius.*

re hanc in animum paraſiti indignationem: illud certe in caſum non cadit, quod gladius in triclinio fuerit. Multa quæ ſingula accidere poſſunt, [1] univerſa extra cauſam ſunt, ut conviciari incipiat, cujus occidendi jus habuerit, adjice his, ut tu dormias, cum fratrem invitaveris: Ut viſurus fratrem poſt longum tempus, nihil ſit locutus, præſertim nondum exacta nocte, cum adhuc vigilaret ille miſer exul, & fortaſſe occidere ſomnus hic potuerit, inter plures tres eſtis, & omnis ſermo in anguſto eſt. Incredibilius hoc faciet ortum inter fratrem tuum paraſitumque jurgium: ad latus tuum jacet ille qui clamat, Exul tace. Quomodo fieri poteſt, ut ne ipſius quidem cædis tumultu excitatus ſis? fieri non poteſt ut gladium pater tuus non viderit? non te excitaverit cum periclitaretur? His omnibus manifeſtum eſt, [2] hoc tantum quæſitum patrocinium eſſe, quod paraſitum in præſentia dimiſiſti. Glorieris enim licet, quod non tecum interfectorem fratris habeas, itane hoc tandem ſatis fuit dimittere impunitum, dimittere inviolatum? Magni affectus jura non ſpectant. Sed ne dimiſiſti quidem bona fide. Nam & ſuſtineri abſens poteſt: nec dubito quin exſpectetur mors mea. Ut ergo non ſolum juſtæ, ſed etiam miſerabiles cauſæ abdicationis ſint, filium perdidi eo tempore, quo miſer erat: non licuit ſaltem in patria, non in domo ſua, extremum illi ſpiritum effundere: ſed quod eſt contumelioſiſſimum, manibus paraſiti, & impune occiſus eſt, quem indignum erat impune ſaltem male audiſſe.

CCXCVII.

1 *Univerſa extra cauſam ſunt.*] Thaddæus, *univerſa extracta ſubſunt.* Unde acute, quod ad ſententiam, doctiſſimus Ærodius: *univerſa ſi exſtent, ſuſpecta ſunt.* Sed levi conjectura juvanda Pitheani codicis lectio: *Multa, quæ ſingula accidere poſſunt, univerſa extra caſum ſunt.* id eſt, ut univerſa congruant & concurrant in idem tempus, non caſus, ſed conſilii videtur. *Gronovius.*

2 *Hoc tantum quæſitum patrocinium eſſe.*] Lege: *patrocinio. Quæſitum* eſt comparatum, de induſtria factum. Vide ad ſuperiorum declamationum duodecimam. *Idem.*

CCXCVII.

Meretrix ab amatore forti cæcata.

QUI EXCÆCAVERIT ALIQUEM, AUT TALIONEM PRÆBEAT, AUT EXCÆCATI DUX SIT. Meretricis amator fortiter fecit: occurrentem ſibi meretricem excæcavit: petit illa ut eodem duce utatur. Recuſat ille, & offert talionem.

DECLAMATIO.

SI quis, judices, lege adverſus eos, qui excæcaverunt, ita compoſita, ut aut talionem patiantur, aut aliquatenus ſolatium injuriæ præſtent, litem eſſe audiat, altera parte ſimilem fortunam exigente, altera mitiorem partem legis amplectente, profecto exiſtimet hanc mulierem id poſtulare, ut excæcetur is, qui ſibi oculos eruit: illum autem virum fortem fiducia meritorum erga rempublicam ſperare, poſſe fieri, ut contra voluntatem quoque ejus, quæ vindicatur, oculos defendat. Nam & hic dolor, graviſſima paſſæ conveniſſet: & illud naturale eſt, ut bona oculorum intelligant etiam, qui eruerunt. Id omne diverſum eſt: hæc quæ excætata eſt, cui erepta lux eſt, cui omnis vita in tormentis agenda eſt, miſeretur quondam amatoris ſui: ille qui excæcavit, vult iſtam nimium vindicari: idque ſi faceret pœnitentia, utcunque conſolandus nobis eſſet: nam & poteramus ſuſpicari, hanc iſtius poſtulationis eſſe rationem, cum excæcaverit meretricem, quam amavit, nunc oculos offerat, [1] cauſam ambitus fieri. Negat fas eſſe, ut vir fortis manum meretrici præſtet, ut iter demonſtret. Apparet illam eſſe cæcatam: atque id tamen prætenditur modo, Judices: cæterum cauſa poſtulationis iſtius manifeſta eſt. Videt miſeram fœminam durare in hoc non poſſe, ut excæcet: neque id agit, ut graviorem patia-

1 *Cauſam ambitus fieri.*] Lege: *hanc iſtius poſtulationis eſſe rationem, quod, cum excæcaverit meretricem, quam amabat meos offerat oculos, cauſa amoris fieri.* Ærodius quoque viderat τὸ *quod* interponendum. *Gronovius.*

patiatur pœnam, ſed ut neutram: [1] oculos haberet quos hæc eruere noluit· ducis opera fungatur, [2] quod jam recuſat. Nos tamen neceſſe habemus his reſpondere, quæ proponuntur, & [3] adverſus aliquem ſic agere, tanquam excæcari noluerit: illa etiam quæ ab ipſo jactata ſunt, nos quoque referemus, fuiſſe iſtum virum fortem, pugnaſſe pro republica, plurimum nobis profuiſſe manus ejus atque oculos. His enim omnibus profecto hoc efficitur, ut illum excæcari non neceſſe ſit: [4] neque ei nocuit illa honeſtiſſima militia: propugnator fuit civitatis, quoniam partem aliquam voluptatis in hanc impenderat: ſed fecit illum arrogantiorem ipſa virtus. Neque tamen nobis adhuc perſuaderi poteſt, ut vir fortis, qui amaverit aperte, qui non erat læſus ulla meretricis injuria, oculos volens erueret: [5] fortunam illud putamus feciſſe, ut ſi lex permitteret neutram ultionem, forſitan totum jus remitteremus? Nunc oculos ejus ſervamus qua poſſumus. Lex ita ſcripta eſt, UT IS QUI excæcaverit, aut talionem patiatur, aut ducis opera fungatur. Inter has duas res, quæſtio eſt. Antequam comparo, illud interrogare volo, cujus cauſa ſcriptam legem eſſe putas? Dubitari non poteſt quin ſcripta ſit ei, quæ vindicanda eſt: nec illud quidem in dubium veniet, ultionem quidem harum duarum (ut ita appellem) pœnarum eſſe in poteſtate exigentis. Quid enim aliud cogitaſſe legumlatorem putamus? Illum utique, qui excæcaſſet, credidit eſſe puniendum, adeo ut ne illi quidem ipſi,

1 *Oculos haberet, quos hæc.*] Ærodius *habere, & opera ne fungatur.* Malim: *ſed ut neutram; oculos habeat, quos hæc eruere noluit, nec ducis opera fungatur, quod jam recuſat.* Poſt τὸ *neutram* intelliges, quaſi additum eſſet: *id eſt, ut.* Idem.

2 *Quod jam.*] Vet. cod. *quum.* Pith.

3 *Adverſus aliquem ſic agere, tanquam excæcari noluerit.*] Legendum: *adverſus callidum ſic agere, tanquam excæcari voluerit.* tanquam hoc ſentiat. & ſerio agat, quod ſimulat. *Gronovius.*

4 *Neque ei nocuit illa honeſtiſſima militia.*] Ærodius refert aliorum, *illi honeſtiſſima militia.* Senſus flagitat: *His enim omnibus profecto hoc efficitur, ut illum excæcari non neceſſe ſit; non, ut huic noceat illius honeſtiſſima militia. Huic*, meretrici: cui nocebit; ſi propter eam impune habebit excæcaſſe. *Idem.*

5 *Fortunam illud putamus feciſſe.*] Forſan, *Fortuna elatum putamus feciſſe.* Idem.

ipſi, qui vindicabatur, permiſerit totam legem remittere. Illa igitur fuit cogitatio. Meruit quidem, qui eruit oculos, ut & ipſe perdat: ſi tamen habuerit miſericordem, ſi inciderit in eum, [1] qui aliquatenus reddere iræ ſuæ rationem poſſet, gratiam referat. Hæc poſtea. Eligi ergo ab ea pœna debet, quæ graviſſimam injuriam paſſa eſt. Puta iſtud eſſe aſperius, quod recuſas: fortaſſe propter hoc ipſum pati debeas. oculos eruiſti mulierculæ ſine dubio, & adjice ſi vis meretrici: tamen quos eruere non licebat, non es dignus qui patiaris quod vis. Hæc dicerem ſi tecum aſperius contenderem. Nunc ante omnia reipublicæ cauſam tecum ago. Æquum eſt ſalvos eſſe hos oculos & incolumes, multa afferunt caſus, frequens bellum eſt. Detegemus tibi etiam hujus miſericordiæ affectus, quo magis te rem tam gravem feciſſe pœniteat. Hæc excæcare te non potuit: meminit temporum ſuperiorum, meminit illarum quas aliquando communes habuit, voluptatum: meminit amoris tui. Digna eſt, cui manum commodes: nam id quoque lex juſtiſſime conſtituit, præſtet oculos, qui eruerit. & in vicem erutorum luminum ipſe ſuccedat. At enim forti viro turpe eſt hoc officium ſubire. Scilicet illa honeſtiora, debilitatem pati, & [2] ferre infeſtos numinibus oculos. Non erit talis iſta debilitas, qualis eſſet, ſi illam in acie paſſus eſſes. Tu, qui recuſas dux eſſe meretricis, non cogitas futurum, ut tibi oculi propter meretricem eruantur? Verum meretur hic ipſe pudor tuus, propter quem parcamus oculis tuis.

CCXCVIII.

1 *Qui aliquatenus reddere iræ ſuæ rationem.*] Hoc ad miſericordiam non ſufficit. nam hoc caſu & immiſericors iræ ſuæ rationem reddere poteſt. Lege potius: *qui aliquatenus temperare iræ ſuæ ratione poſſet.* Vel *coërcere iram ſuam ratione.* Idem.

2 *Ferre infeſtos numinibus oculos.*] Lege, *ominibus.* quibus qui occurrat malam ſcævam ſibi objectam putet. Sic ſuperiorum primæ *ominoſam calamitatem corporis* reſtituimus. *Idem.*

CCXCVIII.

Ruſticus paraſitus.

[1] Ruſticus paraſitum filium abdicat. C. D.

DECLAMATIO.

NOn ignoro, judices, quanquam non à forenſi contentione ſolum, ſed ab univerſa civitatis converſatione, longe remotus, hoc præcipue fieri miſerabiles eos, qui paternæ animadverſionis notam deprecantur, quod periclitari de præterita dignitate videantur, de qua certe ſolicitum eſſe filium meum incredibile eſt. Quantulum eſt enim quod abdicatus erit, qui jam paraſitus eſt? Quem ego judices, tam obſtinate non præceptis ſolum meis, ſed etiam precibus reſiſtentem, utinam poſſim dicere contumacem: nunc hanc licentiam concepit animo ſervitutis. Multum enim illi (ut res eſt) fiduciæ facit gratia adoleſcentis locupletis & prodigi, qui non aliter, quam ſi de proprio mancipio ageretur, in hoc vires ſuas oſtendit. Infelix & ille: tam turpem enim filium habeo, ut etiam ipſi objiciatur. Nec me præterit, unde hæc frequentia? concurrerunt ad ſpectandos duos ruſticos, [2] & hi forſitan hæc ipſo indicante. Merito ſi iſte ridetur, cujus nomen equidem nec intelligo, [3] nec interpretari poſſum, quod vocatur, unum neſcio quid eſſe turpius, quam luxuriam puto. Qua magis autem hac ejus vita erubeſcam, [4] fecit memoria noſtri. Mihi rus paternum erga labores gratiſſimum, non frugalitate tantum ſuffecturum, ſed & delectatione, ſi cole-

1 Nulla alia, ut videre eſt, mendoſior & magis depravata fuit declamatio. in cujus emendatione, ut alias plerunque ſi audacius aliquanto ab ipſis verborum notis quæ apparent videbor recedere: ſubeat identidem hæc cogitatio, nos nullo prorſus vetere exemplari adjutos, ſed ſola ingenii noſtri (quod ſentio quam ſit exiguum) conjectura & divinatione. *Ærodius.*

2 *Et hi forſitan hæc ipſo indicante.*] Scribe, *hoc ipſo*. Gronov.

3 *Nec interpretari poſſum, quod vocatur.*] Adjicit Ærodius *paraſitus*. Nimirum non percepit genus loquendi, de quo diximus ad Senecæ Epiſt. 93. *Idem.*

4 *Fecit memoria noſtri.*] Ærodius *memoriam*. Lege: *Quo magis autem hac ejus vita erubeſcam, fecit memoria noſtra.* Nempe vita. *Idem.*

ſi coleretur à dominis duobus. Hoc cum diu eveniſſet, ne hæc quidem ducendæ uxoris, & educandorum liberorum onera recuſavi, ut relictum à parentibus meis relinquerem filio meo: de quo ipſe non queſtus ſum: nam videbatur laborioſus: miſi in civitatem, delicatior venit, & redire properavit. Et primo quidem deformavit tantum diligentior cultus: dehinc procedente tempore, ſæpe flagrantem mero vidi, redolentem unguenta, [1] etiam plura perditæ vitæ ſigna. Cum interrogarem, reſpondebat, eſſe locupletem amicum. [2] Deſpiciebam etiam amicitiam, dicebamque: quam diu iſte locuples erit? donec res redit, ut etiam de ſalute ejus timerem. [3] Ad domum divitis veni (non enim nomen inter non agnoſcentes requiſivi) paraſitus inventus eſt. [4] Et placet ruſtico patri? erubui, nondum te inveniſſem. Ad comparationem voco utriuſque vitæ: in præſentia hoc uno contentus ſum, ſuſcipere laboris tui partem, [5] ſatis in te laboravimus, jam deficit ætas, jam quietem poſcit ſenectus: & ego delicatus ſum. Abdicant me licet boni mores, tamen clamo Ego te mihi genui: non ergo cogitabis quid mihi debeas? illæ terræ gratiam referunt: [6] nec quicquam inveniri poteſt in rerum natura, in quo labor pereat. De abdicatione tu quereris? prior patrem reliquiſti. Quando enim videre te mihi licet: quantum abſum ab orbitate? Impono, judices, affectibus meis, qui nihil adhuc inter querelas habeo, niſi deſiderium. Jam iraſci neceſſe eſt: nondum tamen ad ultimam tui contumeliam venio.

1 *Etiam plura perditæ vitæ ſigna.*] Divide vocem: *redolentem unguenta, & jam plura perditæ vitæ ſigna.* Idem.

2 *Deſpiciebam etiam amicitiam.*] Scripſit: *Deſpiciebam eam amicitiam.* nempe locupletis, quam meruerat filius. *Idem.*

3 *Ad domum divitis veni.*] Cicero ſcripſiſſet: *Domum ad divitem veni.* Idem.

4 *Et placet ruſtico patri? erubui, nondum.*] Forte: *Et placeat ruſtico patri? Erubui. mallem, nondum inveniſſem. Te ad comparationem.* Ærodius, *utinam nondum te.* Idem.

5 *Satis in te laboravimus.*] Ærodius: *ſatis in juventute laboravimus.* Lego: *ſatis in rem laboravimus.* id eſt, rei familiaris cauſa. Vide ad Senecam de tranquil. an. cap. 1. *Idem.*

6 *Nec quicquam inveniri poteſt.*] Ἀνύσιμον πρᾶγμα καὶ πλεισουργὸν ἐπιμέλεια καὶ πόνος ἐστὶν, inquit Plutarchus, *Ærodius.*

venio. Objicio tibi luxuriam. Si hoc tantum diceremus: vivis inter meretrices & lenones, dignus es abdicatione; etiam, ſi paraſitum habes. inter aliena ſervitia numeraris, & tibi luxuria objicitur, etiam non tua. Omitto interim ex quo genere vitæ in iſtud tranſieris, ſub quo inſtitutus patre. Diſſimulata & remota perſona mea, paraſitum abdico: num me iraſci putas? miſereor ubi hæſerunt tibi vitia civitatis. Videtur habere hoc primum odium ruſticitas. Si bona paterna conſumpſiſſes, jure abdicareris. Libertatem & ingenuum pudorem conſumpſiſti. Qui melior ille, cui ſervis? pudet dicere, quo precio hæreditatem emancipaveris. Gulæ ſervis, &, ſicut muta animalia, objectis cibis in iſtam cecidiſti ſervitutem. Juvat autem cibus poſt opus. Multa quidem video diverſa genera vitæ, nec probabilia omnia: cæterum tamen hoc novum eſt & inauditum, contumelias in quæſtu habere, & injuria paſci. Juvat illa te reſidua potio, & ex locupletis cœna, neſcio quid intactum. [1] Cadentis manus oſcularis, & ferrum portas, fame periturus, ſi ille nihil malefecerit. Alios enim fortaſſe paraſitos ars aliqua commendet: tu quid potes, miſer, niſi vapulare? Habent hoc quoque deliciæ [2] divitum: malunt quærere omnia contra naturam. Gratus eſt ille debilitate, ille ipſa infelicitate diſtorti corporis placet: alter emitur, quia coloris alieni eſt. Hæc (ut res eſt) acceſſit nova elegantia inter perverſas delicias, habere ruſticum. Ridiculum hoc, quod durus, quod inhabilis, quod filius meus. Qualia Dii deæque damna! Intelligo cum quo mihi filio res eſt: non commendabo illi laborem honeſtum, & bonam quotidie conſcientiam, & operam, etiam civitatibus ſervientem. Agam cauſam per vices anni, non numerabo

1 *Cedentis manus oſcularis.*] Idem περὶ παίδων ἀγωγῆς, de paraſitis loquens, πρὸς δὲ τὸ τῶν πλουσίων ζῶντες, τῇ τύχῃ μὲν ἐλεύθεροι, τῇ προαιρέσει δὲ, δοῦλοι. ὅταν δὲ μὴ ὑβρίζωνται, τότε ὑβρίζεσθαι δοκοῦντες, ὅτι μὴ μάτην παρατρέφονται) *Idem.*

2 *Divitum malunt quærere.*] Vet. cod. *divitum malum.* Pith.

merabo fructus : luxurioſum filium ad delicias voco paratas. Ingentis pecuniæ concupiſcis feras? Demus. ipſe venare. Avibus onerari fercula gaudes? fructus noſtros, niſi ſuccurris, infeſtant. Quicquid illic lautum eſt, nos miſimus: & fructus curvatis ramis ad manum paratos habemus. Compara ſi videbitur [1] veſtros nivibus meis fontes: compara incluſis intra parietes aquis perennes fluminum lapſus. Quæ tanta vobis nemora? Quid eſt iſtic admirabile, niſi ruris imitatio? Ad has te delicias pater voco. Ipſe durum deſidia ſolum ſulcis etiam, & aratro ſenex incumbam. Tu tantum impera. Non misereris paterni avitique fundi, obſiti ſentibus? circa beati fructus. [2] Nos deſidia male audivimus, quam jam perdidimus annos. Tu vivis aliena liberalitate. [3] At ſi te ulla horum miſeratio tenet, ignoſcas mihi : ducimus quendam adverſus ipſas terras conſuetudine affectum : non vendes tu agellum meum : non paternos avitoſque cineres, & oſſa, alicui, precio cœnæ unius addices? Quatenus infeliciter filium ſuſtuli, quæram aliquem qui colat.

CCXCVIIII.

Oſſa eruta parricidæ.

PARRICIDÆ INSEPULTI ABJICIANTUR. SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO. Decedens pater mandavit filiæ ultionem, dicens ſe duorum filiorum veneno perire. Puella reos poſtulavit, inter moras, unus ſe occidit, & ſepultus eſt in monumentis majorum. Alterum cum damnaſſet, & inſepultum projeciſſet, ejus quoque qui ſepultus fuerat, oſſa eruit, & abjecit. Accuſatur violati ſepulchri.

SERMO.

An utcunque ſepultum eruere non liceat : an ei non licuerit quæ potuit

1 *Veſtros nivibus meis fontes.*] Ærodius *rivulis meis*. Lege: *compara, ſi videbitur, veſtris nivibus meos fontes*. Nam divitum ſunt nives adſervatæ ad potiones refrigerandas. Seneca 4. nat. quæſt. *Invenimus, quomodo ſtiparemus nivem, ut ea æſtatem evinceret, & contra anni fervorem defenderetur.* Et rurſum: *Quid illi, ſi vidiſſent reponendæ nivis officinas.* Tum, *non ſorbere ſolum nivem, ſed etiam eſſe, & fruſta ejus in ſcyphos ſuos dejicere inter ipſam bibendi moram.* Gronovius.

2 *Nos deſidia male audivimus quam jam.*] Thad. & Ær. *audimus quod jam.* Scribe: *Nos deſidia male audimus. Quot jam perdidimus annos?* Idem.

3 *At ſi te ulla horum.*] Immo *nulla*. Idem.

potuit prohibere: an etiam non jure fuerit ſepultus. Hinc ſpeciales quæſtiones, utrum lex damnatum tantum parricidii, an revera parricidam prohibeat ſepeliri: an ille parricida fuerit. [1] *In hoc probativa duæ, altera* παθητική, *altera* πραγματική, *id eſt, affectus & juris quæſtiones. An damnatus ſit ſua ſententia, qui ſibi manus attulit. An & de illo judicatum ſit cum frater ejus convictus ſit: an non poſſit quiſquam mortuus damnari, etiam ut alias nemo poſſit, an is utique potuerit, qui in reatu periit.* [2] *Ultima peragitur qualitas, in qua totius controverſiæ vires ſunt: Quale hujus factum, utrum venia dignum, an damnatione ſit, in qua tractatione* παθητικῶς *pro republica indignandum.*

DECLAMATIO.

SEpulti ergo eſſent & æterna quiete conditi jacuiſſent parricidæ. Manes juxta patris latus, ut quod diis hominibuſque videatur indignum, tumulo tectus videretur, cui leges terram negant: in cujus cruciatus, cum omnia commenta ſit antiquitas, citerior tamen eſt pœna quam ſcelus: cujus ſtatim ora, oculoſque à judicio lex juſſit obduci, ne hunc jucundum cœli aſpectum polluerent tetri oculi: cui lucem vivo, fluctuanti mare, naufrago portum, morienti terram, defuncto ſepulcrum negat? quem in pœna ſua jubet vivere, huic tumulum & exequias perſolvi fas fuit? Adeone omnia perierunt, ut ex duobus meliore loco habendus ſit manifeſtior parricida? Tu vero puella tam

1 *In hoc probationes duæ.*] Quintilian. lib. 5. cap. 12. de uſu argumentorum. His quidam probationes, inquit, adjiciunt, quas παθητικὰς vocant, ductas ex affectibus. πραγματικὸν autem genus cauſæ lib. 3. cap. 6. ex Apollodoro diffinit, quod in rebus extra poſitis, conſiſtit: περὶ ὄνταλας, quod in opinionibus noſtris. Cicero libris de Oratore negotialem ſtatum appellat, in quo quid juris ex civili more & æquitate ſit, conſideratur: cui diligentiæ, inquit, præeſſe apud nos Juriſconſulti exiſtimantur. apud Græcos pragmatici dicuntur qui oratoribus miniſtri & adjutores dabantur. Hinc Quintilian. hic noſter, facete lib. 12. cap. 3. eos ad arculas ſedere ait, & tela agentibus ſubminiſtrare. *Ærodius.*

2 *Ultima peragitur qualitas.*] Vet. cod. *ultimæ pelagi qualitas.* Pith. *Ultima peragitur qualitas.*] Thaddæus & Ærodius: *Ultima pelagi qualitas.* Pithœanus codex, *Ultimæ pelagi.* Scribe: *Ultima è ſpecialibus qualitas.* Dixerat, *Hinc ſpeciales quæſtiones.* Gronovius.

tam honeſti affectus, quicquid tacita pietate ſuggeris, vel his audientibus refer. Mihi crede, modo approbaſti, nihil te de fratribus tuis ſolere mentiri. Dies, inquit, noctesque miſeranda patris umbra circumvolat, qualis erat cum mandatum daret, modo minax atque effera, repente ſummiſſa, his me vocibus (ut ſciatis) appellat, Tu quidem filia parricidam poſtulaſti, eodem crimine, iiſdem argumentis communibus utrique legibus judiciiſque qui ſupererat, damnatus eſt. Nunc unus ſupereſt dolor, quod parricida ſepultus eſt: quod æterna quiete compoſitus ſepulchro meo parricida patrem premit. Aude nunc aliquid puella fortius, & ab hoc utique me vindica, [1] quem ego occidi, expulſus ſedibus meis contactum illius fugio. Quid agis infelix puella? ecquid agnoſcis alterum patris mandatum? itaque ut primum acceſſi ad tumulum, ſponte reſolutâ lapidum compage, impios cineres in editum terra ſuggeſſit: oneroſa etiam inferis monſtra, in lucem redundare viſa ſunt. Dii boni, poſt hæc quiſquam queretur, cur ex duobus parricidis neuter jacet tanquam pater, uterque tanquam frater?

C C C.

Adultera apud filium judicem rea.

Apud communem filium judicem, ream adulterii fecit maritus uxorem: matrem abſolvit adoleſcens. Pater eandem detulit in judicium publicum, & damnavit. Abdicat filium.

S E R M O.

De anteactis temporibus non tantum eſt quod adoleſcenti nihil objicitur, ſed etiam quod proxime judex placuit patri. Quorum ratio cum conſtet, poterat non improbi, vel non manifeſti erroris peti venia: ſed prius jure defendendus eſt.

D E C L A M A T I O.

OBjicis ſententiam: non dico, qualem. judex pronuntiavit. Diſpiciendum tibi fortaſſe fuerit, ad quem venires:

1 *Quem ego occidi.*] Ideo dicit ſe filium occidiſſe, quod conſcientia ſceleris filius ipſe ſibi manus attulerit. *Ærodius.*

venires: diligentius excutiendi mores. Nulla judici libertas eſt, niſi pronuntiare licet, utrum voluerit. Fortaſſe erraverim in diſpiciendis cauſis, minus prudentiæ habuerim juvenis: ego nihil aliud debeo quam fidem. An tu ea conditione litigabas, ut pronuntiare pro te neceſſe eſſet? Hoc dicerem, ſi in quocunque judicio ſententiam tuliſſem. Aliquanto fortius eſt, Cum judex à te ſim electus, hanc [1] quam nunc eripis claritatem, in judicio dediſti. Quid tamen pronunciavi, & in qua cauſa ream abſolvi? Non dico, quam ream, nec cujus criminis: hoc dico, Male audire plerunque judicum nimia ſeveritas ſolet: nec unquam in convicium niſi aſperæ ſententiæ veniunt. Ideo abſolutos publica illa acclamatio proſequitur: à damnato triſtes recedunt, & victricis quoque partis ſilentium eſt. Abſolvi. Si hoc invidioſum, ſi hoc criminoſum eſt, quomodo me putem potuiſſe defendi, ſi damnaſſem? Abſolvi matrem meam. Hoc non eo pertinet fortaſſe, ut debuerim crimen remittere: multa ignorantes patimur. Mihi mater innocens viſa eſt: objiciebas adulterium. Nihil neceſſe eſt tractare de cauſa, præſertim cum nihil ſit ablatum defenſionis: mihi tamen omnia quæcunque in matrem meam dicebantur, incredibilia ſunt viſa. Reſpuebat illa, magis apud me agebat cauſam mater mea dicens, Scis quomodo te amaverim, quomodo educaverim, nihil objectum eſt in ætate prima, nulla fabula ante partum ſecuta eſt: ream facit anum, & juvenis matrem. Tu me judicem faciebas, illa teſtem. Accedebat his illud etiam, quod non exiſtimabam tam aſperam illam diſſenſionem, nec veram eſſe litem, quæ ad filium ducebatur. Videbamini mihi quærere interceſſorem. Aliud fortaſſe fuerit, quod te poſtea concitarit illo tempore nihil facere melioris mariti, nihil indulgentioris potuiſti. Ad eum judicem perduxeras uxorem,

1 *Quam nunc eripis claritatem.*] Forte: *caritatem.* Nam qui abdicat filium, ſe carum illi negat. *Gronovius.*

rem, qui damnare non poſſet. At enim poſtea hoc crimen probavi. Non jam reſpondeo iſta quæ dixi, [1] aliis muneribus acciperet judex extraneorum naturam: qua fortaſſe iratior exiſti. Non ſemper erroris odium penes cognoſcentes eſt: aliquando cauſa profertur, negligentius interim defenditur. Si matrem meam nunc audias: dicit ſe ad illos judices veniſſe ſecuram, & obſtitiſſe ſibi fiduciam prioris ſententiæ: [2] utitur in defenſione claris ac nobilibus exemplis, damnatos mihi Camillos, & Rutilios narrat. Verum quicunque iſte exitus fuit, habuerit ſuum finem: ſi crimina in me explet (neque vereor) plura confitebor quam objicis: & cum damnata eſſet mater mea, flevi, & graviter tuli.

CCCI.

Rapta à divite pro ancilla.

Pauper divitem invitavit ad cœnam: erat in miniſterio puella pauperis. Interrogatus pauper à divite, quænam eſſet, dixit ancillam. Diſcedens à cœna dives, eam rapuit: educta ad magiſtratus puella ex lege raptarum nuptias optavit. [3] Dives acculat pauperem circunſcriptionis.

SERMO.

Etiam ſi reus eſt hic pauper, non tamen mihi videtur aſpere & concitate contra divitem acturus. Non tantum accuſator dives

1 *Aliis muneribus acciperet.*] Reſtitui jubet Ærodius: *alienis mulieribus accidere. vides extr.* Vel, *alienis m. a. judices, &c.* Cogitabam: *aliis auribus accipit judex extraneus: utrique fortaſſe iratior exiſti.* Extraneus judex non tam propitiis auribus accepit matris defenſionem quam ego domeſticus acceperam. Et fortaſſe & mihi & illi iratior, eoque vehementior in cauſam, prodiiſti in forum. *Idem.*

2 *Utitur in defenſione claris ac nobilibus exemplis.*] Melius forte, *in defenſionem.* Idem.

3 *Dives accuſat pauperem circumſcriptionis.*] Sic Abimelech Abraam & Iſaac accuſavit, qui Saram & Rebeccam uxores ſuas, ſorores eſſe dixerant, Quare impoſuiſti nobis, &c. Circúnſcribere, & lædere & fallere eſt, ut ex edicto Prætoris minores circunſcripti, ſi poſtulant, reſtituuntur. & circunſcriptio adoleſcentum lege Lectoria vindicata. Hic vero circunſcriptio, pro ea deceptione & fraude ſumitur, quæ ſub ſpecie legis involvitur. ut ex hac & 343. declam. infra, & ex his verbis Senecæ manifeſtum eſt: Objici (inquit lib. 6. declam. 3.) non poteſt, quod lege factum, imo non niſi quod ex lege factum eſt. Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie lègis involvit. Quod apparet in illa, manifeſtum

ves illi ſed gener eſt, & nos non ſumus iracundi. Rapta nuptias optavit.

NARRATIO.

SI alio accuſante dicerem cauſam, ſciebam & expertus proxime eram, eſſe nobis æquam, etiam adverſus divites, libertatem. Sed me, quanquam indigniſſime petar, non tam lex, quam ratio prohibet à convitiis. Ego hunc amicum ſemper optavi etiam, antequam eſſem ſocer, & colui, & aliquid etiam ſupra vires facultatum mearum, in excipiendo eo, auſus ſum. Atque id me feciſſe ante omnia confiteor, [1] ut potiorem haberet filia mea. Nunc vero eum mihi fortuna ipſa generum dedit, quem maxime diligebam. Tota itaque hæc, quæ pro innocentia mea adhibetur, non tam defenſio erit, quam ſatisfactio. Fortaſſe detrectet: ſed tamen audebo, ne nos faſtidiat. Non ſum quidem locuples, ſed quotus quiſque: inops cenſu, ſed integer, ſine crimine, ſine fabula: non indignus aliquando huic diviti viſus, qui amicus vocarer: ad cujus menſæ quoque ſocietatem abundans & locuples accederet, & exiſtimaret fore hoc quoque inter cauſas amicitiæ, ſi cœnulam diviti pauper feciſſet, non illam beatam, nec qualem hic poteſt, non inſtructam miniſteriis: unde enim nobis omnia proferenda ſunt in medium, cum præſertim iſte nos propius cognoverit: quicquid illud fuit, ne dedignaretur dives, maxima parte curavi, ipſe compoſui, & [2] poſt ſecurita-

feſtum eſt: quod latet, inſidioſum. Semper circunſcriptio per jus ad injuriam venit. Nos fraudem legi fieri dicimus. l, contra legem. l. fraus. ff. de Legibus. Ad hanc legem circumſcriptionis, inquit Fabius infra, nunquam recurritur, niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt, idque adeo, non ipſa legum pugna inter ſe & commiſſura (ut ita loquar) ſed facto & cavillatione ejus qui accuſatur, dum ſalvis verbis legis καὶ τῷ ῥητῷ, μὴ δὲ διανοίᾳ fallit, decipit. Non recte igitur hic pauper circumſcriptionis accuſabatur: ideoque ait. *Ærodius.*

1 *Ut potiorem haberet filia mea.*] Ærodius, *ut potiorem me haberet*: ad alios refert: *ut potentia ejus maritum potiorem haberet.* Vide an non ſit tutius: *ut patronum haberet filia mea.* Gronovius.

2 *Poſt ſecuritatem modo conviva ſerus.*] Ærodius, *modo conviva charus, acceſſit* a alios ait legere: *& poſt hanc curam tantummodo conviva charus acceſſi.* Quomodo auſus movere illud tam liquido probum.

accuſa, nihil ipſe feceris. Num enim ſi tu nihil concupiſſes, non rapuiſſes, poterat mihi objici circumſcriptio? hoc ergo exigis, ut ego nocens ſim, non ex meo facto, ſed ex tuo. Age, res quidem ipſa crimine caret, ſed animus ſuſpectus eſt. Quid eſt igitur? me credibile eſt circunſcribendi mente feciſſe? invitavi ut raperes? Neque enim poterat dubitari, quin quæreres quæ miniſtraret. Et cum interrogaſſes, certum erat fore, ut protinus cupiditas aliqua in animum tuum deſcenderet, & cum concupiſſes, ut raperes. Quæ ſi nulla ratione, nulla divinatione prævideri potuerunt: apparet non propter id factum quod ſperari non potuit. Quid enim in cauſa fuit, cur raperes? cultus videlicet te illexit: hic enim adjici ſolet ad ſpeciem, talis miniſtrabat, ut neceſſe eſſet ancillam eſſe mentiri? Tu porro (permitte etiam aliquid mihi libertatis) [1] rapiebas, vel ancillam tu raperes, ancillam ejus apud quem paulo ante cœnaveras? Sed non credidiſti ancillam eſſe. Poſſis tu fortaſſe huc uſque deſcendere, ut non faſtidias pauperes: nunquam cupiditas tua uſque ad mancipia deſcendet. Ac ſi [2] forte oculos tuos petiſſes, quid opus erat vi? non munuſculo ſollicitaſti? non, ſi contumacior eſſet, pro tua illa comitate à domino petiſti? Potuiſti ergo ſcire, etiam antequam rapere inciperes: in ipſo vero raptu non apparuit tibi ancillam non eſſe? non tanquam libera repugnavit? non proclamavit patrem? nullam vocem meam audiſti? Fieri non poteſt, ut non eruperit ingenuitas, quæ aditura erat magiſtratus. Aut ego fallor, aut de hac tota cauſa judicatum eſt, nam ſi quid feceram fraudis, apud magiſtratum agere debuiſti,

1 *Rapiebas, vel ancillam tu raperes.*] Hæc partim male interpunguntur, partim leviter corrupta ſunt. Scribe: *Tu porro, &c. rapiebas velut ancillam.* Per occupationem proponit colorem adverſarii: & ei jam reſpondet. *Tu raperes ancillam ejus, apud quem paullo ante cœnaveras?* Gronovius.

2 *Forte oculos tuos petiſſes.*] Thadæus & Ærodius: *Ac ſi forte cepiſſet oculos petiſſes.* Pithœus delevit *cepiſſet*. Ego malim inducere alterum. Ut ſit: *Ac ſi forte cepiſſet oculos tuos, quid opus erat vi? non munuſculo ſollicitaſſes? non, ſi contumacior fuiſſet, pro tua illa comitate à domino petiſſes?* Hæc, inquit, potius feciſſes, ſi ancillam credidiſſes. *Idem.*

debuiſti. Circunſcriptus ſum, ancillam putavi, neceſſitatem raptoris agnoviſti. Non puto te objicere, quod nuptias optavit, ſed nec ago, imputo: ſicut ne gratulor quidem hoc matrimonio. Mihi magis conveniſſet gener cum quo mihi par convictus, apud quem ſi forte cœnarem, uxor miniſtraret. Tu tamen quid circumſcriptione iſta perdidiſti? uxorem non habes locupletem, nihil enim magis, quam pecuniam deſideras. O te dignum qui duceres parem! Tunc ſcires quæ diſcordiæ, quæ contentiones, quam frequens mentio dotis, quam erecta ex æquo cervix. Utique in his tuis deliciis, in his cupiditatibus tibi liceret amare aliquam ancillam, deperire aliquam miniſtrarum. At nunc habes uxorem non ambitioſam, non exacturam comitatus, ſed quæ tota ex tuo vultu pendeat. Laborare conſuevit, habebis ancillam. Tu tantum, etiam ſi quid ego offendi, mihi iraſcere. Nihil illa fecit, nihil peccavit, juſſa fuit: in miniſterio patri paruit, ad illam hoc tantum pertinet, quod optavit.

CCCII.

Auctoratus ob ſepeliendum patrem.

GLADIATOR IN QUATUORDECIM GRADIBUS NE SEDEAT. Quidam ut patrem ſepeliret, auctoravit ſe: die muneris productus [1] ſub titulo cauſæ, rudem, poſtulante populo, accepit: poſtea [2] patrimonium ſtatutum per leges Equitibus acquiſivit, prohibetur gradibus.

DECLAMATIO.

POſtea dicam qua cauſa pene gladiator factus ſit, poſtea hoc quod objicitur in laudem vertam, interim incipere libet

1 *Sub titulo cauſæ.*] Patris ſepeliendi ergo: non quæſtus cauſa, ſed virtutis & humanitatis. *Ærodius.*

2 *Patrimonium ſtatutum per leges.*] Quod erat ſeſtertiûm quadringentorum millium. Hic ordo Equeſtris jus habuit Romæ in quatuordecim ordinibus ſpectandi, lege Roſcia theatrali: Senatores in Orcheſtra, cum ante S. Ælium Petum, & C. Cornelium Cethegum Cenſores, omnes in cavea promiſcue ſederent ſpectarentque. Sicut autem aucto patrimonio, hæc prærogativa ſedendi in quatuordecim acquirebatur, ita ſi qui decoquerent aut inter infames haberentur, quales ſunt ii qui artis ludicræ pronun-

libet ab ipſa lege. Jus certe ſedendi implet ingenuitas & cenſus. Quærendum eſt ergo an hic, gladiator ſit, aut fuerit. Non ſumus magni legis interpretes: non ludum, nec arenam, nec [1] armorum ſcientiam complexa eſt, ſed gladium. Cui dubium eſt id exigendum eſſe in eo, ex quo nomen gladiatoris ductum eſt? Gladiator igitur eſt, qui in arena populo ſpectante pugnavit. Nam neque orator eſt, qui nunquam egit cauſam: neque accuſator, qui reum in judicium non deduxit: neque reus, qui cauſam non dixit. Videamus & ipſius periculi cauſam. Quæro an ſi creditor [2] poſt datam pecuniam, operas remiſiſſet, diceres eum gladiatorem fuiſſe? In ludo fuit. Fuerunt doctores, & medici, & miniſtri: [3] neque tamen in illo nomine tenentur. Productus eſt, & alii multi, ſpectaculi gratia. Sed affuit pugnæ. Sed animum teneris: cum præſertim hic ordo ex laude militiæ hoc nomen acceperit. Non ergo pugna per ſe turpis eſt, [4] ſed inhoneſta pugna. Dedit enim & familiis nomina: hinc Corvini, [5] hinc Torquati, hinc Opimi. Illum ergo majores prohibuerunt theatro, qui utilitate, qui gula ſe auctoraſſet. Mutuatus eſt pecuniam, ut patrem ſepeliret: mutuatus unde potuit: & quo turpius putas eſſe ſic mutuari, hoc honeſtius fecit. Vidit enim quid ſibi accidere poſſit auctorato: ſed illud crudelius putavit, ſi pater inſepultus jaceret. Gladiatores ſepeliuntur. Iſti accuſatores,

pronuntiandive cauſa in ſcenam prodiſſent, jus id amittebant. Seneca lib. 2. declam. 1. Senatorium gradum, gradus aſcendere facit. Cenſus Romanum quidem à plebe diſcernit: cenſus in caſtris ordinem promovet: cenſu in foro judex legitur, &c. *Idem.*

1 *Armorum inſcientiam.*] Alii, *ſcientiam.* Pith.

2 *Poſt datam pecuniam operas remiſiſſet.*] Quas ut debitor in Arena pugnaret, locaverat. Cajus l. 3. de iis qui not. infam. Qui operas ſuas locavit, ut prodiret artis ludicræ, cauſa, neque prodiit, non notatur, quia non eſt res adeo turpis, ut etiam conſilium puniri debeat: niſi ſi cum beſtiis eſſet pugnaturus. l. 1. §. beſtias. ff. de poſtuland. *Ærodius.*

3 *Neque tamen in illo nomine tenentur.*] Tolle præpoſitionem. *Gronovius.*

4 *Sed affuit pugnæ.*] Vet. cod. *pugna.* Pith.

5 *Hinc Torquati, hinc Opimi.*] *Opimios* novimus, ſed pugnam aliquam ſpoliorum opimorum iis hoc nomen dediſſe legimus nuſquam. Forte: *hinc Coriolani, hinc Torquati, hinc Corvini.* GRONOV.

res, [1] & Cimoni illi, [2] qui patris corpus vicario corpore redemit, crimen darent. Sed indicavit populo, quare veniſſet in ludum non pugnaturus. Tunc ut notius fieret exemplum, tum te, popule, judicii tui pœniteret. Quomodo poſtea vixit? quam frugaliter acquiſivit? quam parce? quam laborioſe? Auſim dicere neminem ſic ex hoc ordine, nec ex alio.

CCCIII.

Proditionis rei fortes.

PRODITIONIS REI CAUSAM DE VINCULIS DICANT. Qui rei facti erant, ruptis vinculis fortiter fecerunt. Præmio petunt, ut ſoluti cauſam dicant.

SERMO.

An reis dandum præmium, an proditionis reis, an his quos non civitas armavit, an contra legem dandum ſit, & hanc legem, & hoc tempore, an tollatur ſumma legis, etiam ſi vis extenuetur qua mente petant, quid utilius.

CCCIV.

Tria præmia divitis ſacerdotis.

SACERDOS TRIA PRÆMIA ACCIPIAT. VIRO FORTI PRÆMIUM. Dives ſacerdos inimici pauperis filium ſacrilegum, uno præmio liberavit. Eundem in adulterio damnatum, ſecundo præmio abſolvit. Bello patriæ, pauper fortiter fecit, filius ille deſeruit. Vult eundem tertio præmio ſacerdos liberare, petit præmio vir fortis pater, ut occidatur.

DECLAMATIO.

UTra lex antiquior? belli utique prior. Sacerdotium, pacis res eſt. Tua ad unum pertinet, hæc ad omnes. Mihi

1 *Et Cimoni illi.*] Cimon filius fuit Miltiadis, cujus damnati peculatus, & in vinculis mortui, cadaver obligatum pro multa vicario corpore redemit ut ſepeliret. Hunc Cimonem Callias poſtea redemit, & ei filiam ſuam collocavit, quam cum Cimon in adulterio deprehenſam occidiſſet, ingrati eum Callias accuſavit. Seneca lib. 9. declam. 1. & lib. 5. controv. 25. Sed hæc paullo aliter narrantur à Plutarcho in vita Cimonis. De ſepultura Seneca alio loco, l. 8. declam. 4. Quid eſt miſerius in vita, quam velle mori? quid in morte, quam ſepeliri non poſſe? Omnibus natura ſepulturam dedit: naufragorum, idem fluctus qui expulit: ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam ſuam defluunt: eos qui vivi uruntur, pœna uruntur, pœna funerat, &c. *Ærodius.*

2 *Qui patris corpus vicario corpore redemit.*] Lege: *Iſti accuſatores & Cimoni illi,*

Mihi lex debet, tu legi, utrius legis hoc tempus? ego dignior ſum præmio, quam tu. Me viro forte contigit victoria, te ſacerdote admiſſum ſacrilegium. Hactenus de perſonis: tranſeamus ad opinionem. Ego hodie primum opto, tu bis optaſti, & ego melius opto deſertoris mortem, quam tu vitam ſacrilegi. Sacerdos, caſtra vindico: diſce tu vindicare templa. Quid ſi contra legem petis? unius vitam jam ter optaſti. [1]Comparavi publicas perſonas: num comparem? Tu optas? nunquam niſi de alieno: ego te meo. Quanquam quid mihi cum lege? dum ne veniat adulter ille, ille ſacrilegus, ille deſertor in penates meos? Sciet quanto meliore patre natus ſit quam inimico. Armiger da gladium: vindicabo ergo illum maritum, vindicabo templum. Legem habeo & viri fortis & patris. Innocentem filium habui, ante hujus ſacerdotium: ſub iſto primum expilata templa. Furorem hoc juvenis mei putabam: fiducia erat. Multum eſt, dices, colere templa: [2]plus * tamen ſuſtinere, incendere hoſtium templa. Cur enim ſi quicquam tua vota proficiunt: cliens tuus deſeruit? Mihi debetur præmium quod petiero: poſſum & tuam mortem, poſſum tibi auferre ſacerdotium.

CCCV.

illi, quod patris corpus vicario corpore redemerit, crimini darent. Sic Livius: *Crimini maxime dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri*. Quod ex eo imitatus Trogus Pompejus. *Gronovius*.

1 *Comparavi publicas perſonas: num comparem.*] Ærodius, *nunc privatos comparem*. Scribe potius: *nunc comparabo rem*. quam ſcilicet uterque præmio petit. Declamat. 274. *Nondum rem comparo*. Idem.

2 *Plus tamen ſuſtinere, incendere.*] Ærodius: *ſuſtinere impetum hoſtium*. Tamen male cohæret, quod ſequitur. Forte: *plus tamen ſuſtinere ne incendant hoſtes templa*. Idem.

CCCV.

Exſules à divite pugnare inter ſe coacti.

EXSULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. Duos pauperes, dives, inimicos ſuos [1] imprudentis cædis quinquennii exſilio damnatos intra fines deprehenſos, dimicare inter ſe, datis gladiis, coegit: commortui ſunt, accuſatur injuſti ſupplicii.

DECLAMATIO.

[2] NIſi præcipua, judices, impotentiæ voluptas divitibus videretur, ut ſceleribus ſuis etiam glorientur: fuerat tanti miſerrimorum civium perire vindictam, ſi poſſit tacere qui fecit: Hæc enim eſt exacti injuſti ſupplicii manifeſta injuria, quod excogitavit quomodo ab inimicis mors exigeretur, & ipſis imputaretur. [3] Homines innocentes cum damnarentur quoque confeſtim inter ſe concurrere coegit: quos etiam in calamitate fortuna conjunxerat, juſſit ut invicem ſe occiderent (quod graviſſimum illis fuit) ſcientes. Æſtimate, judices, quid timuerint qui hoc fecerunt. Quamvis autem, judices, adjicere invidiam ſceleribus numerus ſoleat, nos tamen confitebimur, inter ſolatia doloris noſtri eſſe numerandum, quod ambo perierunt.

1 *Imprudentis cædis.*] Lib. 7. cap. 5. In conjecturam quoque eadem ſpecies cadit, cum perpetuo, an quinquennali ſit exilio multandus, in controverſiam venerit: num prudens cædem commiſerit, quæritur. Omnino copioſe de his legibus, qui exulem intra fines deprehenſum poſſint occidere, quem, & quando, Plato lib. 9. de legibus. *Ærodius.*

2 *Niſi præcipua, judices, impotentiæ.*] Non hic tantum parum intellecta eſt illa ratio loquendi, *eſt tanti*, quemadmodum alibi diximus. Sed ſi eam bene ceperis, facile intelliges non poſſe ſtare, quæ à fronte eſt, particulam. Quin ſcripſit auctor: *Cum præcipua, judices, impotentiæ voluptas divitibus videatur, ut ſceleribus ſuis etiam glorientur; fuerat tanti, &c.* Gron.

3 *Homines innocentes, cum damnarentur, quoque.*] Ærodius: *cum damnaſſet, utroſque confeſtim.* Alios ait velle: *cum damnarentur, eos quoque*: alios, *innocentes condemnatos, utroſque.* Ego in his non hæreo. Intelligo enim *innocentes quoque, cum damnarentur*, qui cædis imprudentis ſunt damnati. Quatenus enim voluntas abfuit, erant innocentes. Sed me offendit τὸ *confeſtim.* Hoc enim acerbe poſtea exprobratur, quod quicquid factum eſt, non eſt factum confeſtim. Infra: *Quod vultum tuum diutius vident.* Et, *non licet tibi gladium ſupra cervices diu tenere.* Forſan: *Homines innocentes, cum damnarentur, quoque, infeſtos inter ſe concurrere coëgit.* Idem.

runt. Sic miſeros commiſit, ut ſi unus viciſſet, poſt quinquennium redire non poſſet. Sive igitur conſtare vobis judices, debet ultio: nulla unquam res ſic contra leges excogitata eſt, ut intra fines[1] deprehenſum exſul exſulem occideret: ſive crudelitatis exigere debeat pœnam veſtra juſtitia, non ſatis habuit, quod adverſus miſeros lex irata conſcripſerat. Quanto enim gravius tulerint ſupplicium, quam meruerant, vel ſic æſtimate. Hoc inimicus elegit, & inimicus pauperibus iratus: hæc enim odia altiſſime ſedent, cum aliquis iis, quos contempſit, iraſcitur. Innocentiæ fiducia contra opes iſtius ſteterant: non tamen futuri pares, niſi duo fuiſſent. Contra gratiam [2] armaverunt miſericordiam ſui, donec ambo in periculum capitis adducti. Teſtes enim non defuerunt: [3] quantum enim valuit innocentia, conſtitit inter omnes non potuiſſe illud niſi ab imprudentibus fieri: incredibile eſt, judices, quanto difficilius finibus careant, qui exſilium non meruerunt. Amplectebantur miſeri pio furto extremum patriæ ſolum, non mehercule ſcio, an alicujus inſidiis perducti, an aliqua humanitatis facie impulſi: nihil probare poſſum: ambo perierunt. Si tamen intueri naturam volueritis, apparebit profecto non caſu eos in eum locum potiſſimum veniſſe, in quo ab inimico deprehenderentur: deprehendit enim tanquam expectaſſet. Minus quidem miſerrimos cives confuderat iſtius aſpectus: [4] jugulum contumaciter parabant. Jampridem mortem contempſimus, nec inimicitias adverſus te ſuſcepimus, niſi lucis vilitate. Occide: nunquid plus potes? Riſit animos: &, Adhuc neſcitis (inquit) quantum opes virium habeant: efficiam vos inimicos. Tradi utrique gladium jubet, & cuſtodiri in primo impetu manus

1 *Deprehenſum exſul occideret.*] *Deprehenſum exſulem exſul occideret.* Ærodius.

2 *Armaverunt miſericordiam ſui.*] *Se miſericordia ſui.* Idem.

3 *Quantum enim valuit,*] Ærodius: *Quantum autem.* Ego malim; *Quantum tamen valuit.* Gronovius.

4 *Jugulum contumaciter parabant.*] Ovid. 6. Metam. *Jugulum Philomela parabat, Spemque ſuæ mortis viſo conceperat enſe.* Idem.

nus circa flagella & ignes, & omnes tyrannicæ crudelitatis apparatus. Quantos enim fuiſſe creditis metus, qui effecerunt, ut concurrere illis expediret? O miſera conditio! magna neceſſitate victa libertas eſt. [1] Tunc rogaverunt: donec iſte crudelis laniſta, Concurrite (inquit), & iſtas innocentes manus [2] committite prudentes, non continget innocentibus mori: quæ miſerorum inter binos metus cunctationes? occidere coacti ſunt eos, quorum miſerebantur. Quid ego faciem triſtiſſimi illius temporis narrem? quid vulnera? quid ſanguinem? quid gemitus? Tu ſaltem fortuna melius uno uterque fato jacet. Te tamen, dives, interrogo: quid de illo facturus fueris qui ſuperfuiſſet? Hoc eſt, puras manus habere? hoc nobis pro innocentia imputas? nocentem feciſti ipſam infelicitatem: & tanquam parum eſſet exigere pœnas, ſupplicia infamaſti, id denique coëgiſti quod defendere non potuiſſent, niſi coacti. Injuſti ſupplicii ago. Non eſt mihi lex interpretanda. Omne injuſtum ſupplicium eſt, quod non eſt exactum ſecundum legem. Da igitur jus mihi, quo perire debuerint. EXSULEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE. Quod ſatis eſt, non occidiſti. Quicquid aliud factum eſt, contra legem eſt. Sit aliquid mitius, ſit aliquid clementius, non licet, nec tibi licebit ignoſcere. Exſulem intra fines liceat occidere. Neminem, judices, eorum qui jura condiderunt, tam aſperum & trucem exiſtimo fuiſſe, [3] ut tantum ſcelus

1 *Tunc rogaverunt.*] Quintil. lib. 4. ex Cicerone in Verrem. Summum virum oſtendit, qui cum virgis cæderetur, non ingemuerit, non rogaverit: ſed tantum civem ſe Romanum eſſe, cum invidia cædentis & fiducia juris clamaverit. *Ærodius.* *Tunc rogaverunt.*] Lege: *Diu rogaverunt.* Gronovius.

2 *Committite prudentes, ne contingat innocentibus mori.*] Hæc ut nos reſtituimus, irridentis ſunt divitis, & in aliena miſeria laſcivientis: quaſi dicat, Innocentes manus hæ fuere: quia imprudens homicidium fuit. At nunc prudentes in vos mittite & conſerite manus. hujuſmodi ſunt ea quæ ſequuntur: & ideo cum interrogatione legimus. *Ærodius.*

3 *Ut tamen ſcelus crederet poſſe fieri.*] Multa enim in legibus aliquando apponuntur, non tam revera puniendi, quam abſterrendi gratia, ut illa ex 12. *Terniis nundinis partes ſecanto: ſi plus minuſve ſecuerint, ſine fraude eſto.* Acerbitas enim plerunque ulciſcendi maleficii, bene atque caute vivendi diſciplina eſt: & tam atroci pœna conſtituta, ne in eam incidant

ſcelus crederet poſſe fieri. [1] Metu ſine dubio fines noſtros cluſit exulibus: magnam tamen illis qui deprehendiſſent, impoſuit difficultatem. Exulem intra fines deprehendiſti? occide ſi potes: ſed occide tua manu, ſume carnificis animum. Sequetur quandoque te iſta conſcientia: & quanquam impunitus ſanguis, manabit tamen uſque ad animum. Quæ ſunt iſtæ deliciæ, ut tu velis inimicos tuos imprudentibus manibus occidere? Exulem intra fines liceat occidere. Si deprehenſos detinuiſſes, injuſtum ſupplicium eſſet: nemo inter pœnas exulis conſtituit mortis expectationem. Iſtud quod nutum tuum diutius vident, quod arrogantiam ferunt, injuſtum ſupplicium eſt. Non licet tibi gladium ſupra cervices diu tenere: non licet jugulo necem admovere lente. Tu eos detineas intra fines, quibus venire non licuit? Occide, vel ſtatim: vel, ſi differre potes, miſerere: Nondum dico, [2] Concurrere præſtantis alterius cervicem ferire coëgiſti: injuſtum ſupplicium eſt. Mori debent, qua lege? in qua ſcriptum eſt. [3] Cito occidat. Putate, judices, hujus furoris ad vos cauſam referri. Ex duobus exulibus intra fines deprehenſis, ab altero occiſus eſt alter, ſtatim

dant mali vel tracti, vel inviti, reformidant. Sed dum lex permittit exulem intra fines deprehenſum occidere, cum tamen neminem ſperet hac nimia licentia abuſurum: nonne tamen idipſum eſt homines ad facinora liberius invitare, dixerit aliquis, & licet iniquum & inhumanum, at tamen legitimum quoddam quod privato liceat, homicidium invenire? Sane non omne quod licet, honeſtum eſt: qua tamen utile eſt, jus eſt. Sed propius intuenti apparebit, tum cum permittit lex gravius quod delictum puniri, quam par ſit, ut vel exulem intra fines occidere, vel debitorem diſcerpere, nectere; ſit vero major alia lex à natura orta, quæ recta ratio appellatur, prohibens tantam hanc hominum inter homines ſævitiam & inhumanitatem: non illam ferri, ut contra hanc committatur: ſed ne exul iis ſe committere & commiſcere audeat, quorum læſit conjunctionem atque ſocietatem. Ergo legis quædam quaſi tergiverſatio eſt. *Idem.*

1 *Metus ſine dubio fines.*] *Metu.* Idem.

2 *Concurrere præſtantis alterius cervicem.*] Ærodius *præſtantes*, & alios ait legere *alternis*. Ego malo: *Nondum dico, concurrere; præſtantis alterius cervicem alterum ferire coëgiſti.* Hoc eſt, Nondum dico, quod plus eſt, concurrere illos coëgiſti, ſit aliquid minus, dico aliquid minus; nimirum cum præſtaret alter cervicem, alterum ferire coëgiſti. Ne hoc quidem defendere potes, *injuſtum ſupplicium eſt.* quanto injuſtius illud, quod concurrere coëgiſti, *Gronovius.*

3 *Cito occidat,*] Hoc non video ſcriptum eſſe in lege. Forſan: *Liceat occidere.* Idem.

ſtatim cum hoc agere injuſti ſupplicii volo. Quis tibi gladium dedit? Quomodo poteſt fieri ut is debeat occidere, cui neceſſe eſt mori? Nemo, ut opinor, abſolvet. Fieri non poteſt, ut ſi damnanda fuerit audacia, non ſit vindicanda neceſſitas. Cum illorum crimen foret, ſi voluiſſent: tuum ſit neceſſe eſt, quia coëgiſti. Si concurriſſent, & viverent, injuſti tamen ſupplicii agerem: facile eſt vitæ damnum. Abſtuliſti miſeris innocentiæ opinionem, & ut peſſimum gladiatorum genus perire juſſiſti. Non potueras abſolvi, ſi infelicibus miſſionem dediſſes. Quos compoſuiſti? homines ejuſdem civitatis, ejuſdem fortunæ, ejuſdem inimicos. Plurimum tamen adhuc ad dolorem pertinet, quod te ſpectante pugnaverunt: ille graviſſimus dolor, [1] quod ad inimici voluptatem ſatisfacerent. Miſera conditio neceſſitatis. [2] Gloria infelicibus erat, [3] facere quod velles: quam contumaciam viciſti. Proponite ignes, & conſtituite ante oculos illud crudele ſpectaculum: ſedentem hunc altius, armatos circa ſervos. Neque enim profecto ſine præſidio magno, ſine certa ſecuritate ferrum commiſit inimicis. Qui dolor miſerorum, quod quenquam vulnerarent iſto præſente? Certum habeo & hortatus eſt, & laudavit illum qui prior percuſſit: omnia licet feceris, neuter tamen amicum ſuum occidiſſet, niſi ſciſſet expedire, ut uterque moreretur. Si bene miſerorum innocentiam novi: non tantum tibi quantum optaveras, contigit.

Concur-

1 *Quod ad inimici voluptatem ſatisfacerent.*] Proprium verbum in gladiatoribus. Vide 2. Obſerv. 2. *Idem.*

2 *Gloria infelicibus erat facere quod velles.*] Non loquitur de ſtatu infelicium, in quo tunc erant: ſed in quo fuerant ante exſilium, quum fortiter & contumaciter adverſus divitem ſimultates exercerent. Igitur ſcribendum: *quod nolles.* Tum enim omnibus divitis voluntatibus adverſabantur, atque eum oppugnare ſibi gloriæ ducebant. Hanc contumaciam eorum vicit dives, ſubactorum ut tandem aliquid vellent, quod ipſe quoque voluit: nempe ut alter alterum occiderent. Itaque cum nota admirationis accipiendum illud: *quam contumaciam viciſti?* Idem.

3 *Facere quod velles: quam contumaciam viciſti.*] Nam volebat eos mori: quod cum contumaciter non recuſarent, vicit eorum contumaciam: dum huc eos adegit, ut eſſent ipſimet interfectores ſui. *Ærodius.*

Concurrerunt lateribus nudis. [1] Omnia tu licet crudeliter excogitaveris, fecerunt tamen bonum exemplum.

CCCVI.

Expoſitus, negatæ matris nuptias petens.

Maritus peregre proficiſcens, præcepit uxori ut partum exponeret. Expoſitus eſt puer. Maritus peregre, uxore hærede, deceſſit. Poſt tempus quidam adoleſcens, cujus ætas cum expoſitionis tempore congruebat, cœpit dicere ſe filium, & bona ſibi vindicare. Inter moras judicii, bello idem adoleſcens fortiter fecit. Petit præmio nuptias ejus, quam matrem dicebat, manente priore judicio. C. D.

DECLAMATIO.

NOn ita me prima frons cauſæ, callidiſſima optionis ſimulatione decipit, ut mulier iſta matrimonio credat, quod hodie nemo peteret, [2] ſi non recuſaretur: illud magis vereor, ne juvenis, qui ejus quam matrem eſſe dicebat, nuptias optat, videatur velle ad verum pervenire: ac vos latentium natalium credatis experimentem, quod mulier quæ poſt amiſſum maritum per tot annos, qui facere poterant ab infantia virum fortem, ſic complexa eſt viduitatem, tanquam genus pudicitiæ; hunc jungere ſibi venere ſera, & polluere complexibus non vult filii ſui, ſi vixiſſet, ætatem. Intelligo itaque non tam multa mihi contra præmium dicenda, quam contra argumentum. Sic componenda actio eſt, [3] tanquam nos audiant judices illi: non tamen juvenem pari captione ludemus. Feciſſet, feciſſet hoc aſtuta mulier, anus inverecunda, ut juveni curioſo offerret hanc fatigati corporis partem. Erat dignus, qui dum

1 *Eam licet crudeliter excogitaveris.*] *Eam*, ſup. innocentiam, exiſtimans te puras manus habere, ſi tuis manibus non occideres. *Idem.*

2 *Si non recuſaretur.*] Nam ſi qui fortiter fecit, ſperaret optionem mulieri placere, neque fore ut ne per ætatem quidem à nuptiis abhorreret: certe matrimonium non peteret. Ergo cavillatio quæritur, & in illam vel illam partem, cauſæ præjudicium. *Idem.*

3 *Tanquam nos audiant judices alii.*] Ait enim poſtea, *Audite igitur tanquam alii judices.* nempe ut cauſa hæreditatis acta & transacta, nunc apud eoſdem, uti cauſa diverſa, & prorſus à prima ſejuncta aliaque, ita apud alios judices agi agitarique videatur. *Idem.*

dum alterius patrimonium petit, perderet etiam præmium ſuum. Sed mulier ſimpliciſſima, ſi quid mentiri poſſet, [1] ſi non expoſuiſſet, palam ſe nolle profiteretur. Hoc pudori ſatis eſt: [2] ſi quid juſſeris, culpa cogentium eſt. Quid interim proficit adoleſcens ille? nam ſi præjudicium eſt, quod hæc recuſat: & illud ſit argumentum, quod hic optat. Cujus quidem pudori, propter recentia merita cupio conſultum. Magna tamen cupiditatis invidia inquinat laudem, ſi cum alienum patrimonium petat, non putat ſua referre utrum hæreditatem illud faciat, an dotem. Hæc quidem minus ſollicita fuit priore judicio: tunc enim pudor ſalvus: nunc totos neceſſe eſt proferre gemitus. Semel (inquit) infeliciter nupſi: peregrinabatur maritus: illuc ierat unde non eſt reverſus: tamen miſera concepi: & quantum uterus creſcebat, tantum accedebant exequiæ. Convenerunt ad parientem conſolantes propinqui. Hæc paſſa ſum ſuaſore marito, qui me fecit hæredem. Quis poteſt illum diem referre ſine lacrymis? vivum funus gremio tuli: quam pene expiravit in manibus meis? Deinde periit ille, qui juſſerat: quam pene potui non exponere? Quid mihi cum hac hæreditate? efficit ut filium magis deſiderarem. Falſas putate voces, ſi poſtea nupſit. Ille deſiderabatur infans. Sic puto effectum eſt, ut aliquis ſe filium diceret. Hæc quidem fabula allata eſt tanquam temere credituræ: ſed poſtquam [3] ſe perſpici ſenſit juvenis, differre cœpit. (Nihil

1 *Si non expoſuiſſet.*] Ærodius refert aliorum *etſi mentiri poſſet, ſe non expoſuiſſe.* At tu lege: *Sed mulier ſimpliciſſima (ſi quid mentiri poſſet, non expoſuiſſet) palam ſe nolle profitetur.* Dixerat mulierem ſimpliciſſimam & fraudis aſtuſque expertem. Id obiter confirmat, ſi poſſit ullo modo fallere, non expoſuiſſet infantem: ſed inveniſſet, ob quod ad id faciendum juſſu mariti & ſuo promiſſo non teneri videretur. Et ſane *profitetur* etiam Thaddæus & Ærodius. *Gronov.*

2 *Si quid juſſeris, culpa cogentium eſt.*] Ærodius: *ſi quid viceritis*: alios ait velle, *vixeritis.* Scribe: *nam ſi quid juſſus feceris, culpa cogentium eſt.* Excuſat expoſitionem, cujus modo meminerat. *Idem.*

3 *Se perſpici ſenſit, differre.*] Ærodius, *ſi perſpiciens hic juvenis, quis ſit invenit, differre cœpit.* Scribe: *poſtquam ſe perſpici ſenſit, deferre cœpit.* Hoc eſt, poſtquam vidit non temere mulierem credere, & intelligere, quis eſſet ipſe, nempe planus & impoſtor, in jus vocavit mulierem. Idem vitium Decl. 275. *Alioqui ſi hoc*

([1]Nihil judicium magis trahit, quam diffidentia petitoris.) [2]Ante conſummabimus bellum. Non fraudabo te, juvenis, gloria tua. Tu fugaſti hoſtes: felices, ſi qui tibi ſunt parentes. Utinam credibilia finxiſſes: effeceras [3] ut te cuperent agnoſcere. Hic libet alloqui juvenem. Tu quidem fortiter feciſti: Sed minor corporis virtus: plus eſt in animi moderatione, ne quid improbe petas ne videaris iſto animo litigaſſe. Licet (inquit) mihi optare quod velim. Nullum manifeſtius improbæ optionis argumentum eſt, quam vim legi adhibere. Quis enim dicit, Neceſſe eſt? Qui dicere poteſt, Oportet. Non tamen hoc natura recipit, ut tam gravi ſervitute juris obſtrinxerit rempublicam, qui legem dicebat. Sibi ſane tulerit jura ſimplicius ætas vetus: minorque fuerit verborum cuſtodia, [4] cum intellecturi non timebantur. Has enim primas rudibus illis, ac militaribus viris exiſtimo placuiſſe leges, quibus inter continua bella præmium non avaris virtutibus dabatur. Neque ego crediderim optionem tunc illam reſpexiſſe ad onera reipublicæ. Liberalis erat populus ex præda. Teſtis carminum antiquitas, ubi illi primi heroës canebantur. Bellator huic currus, huic ducum exuviæ, nonnullis captivæ forma præſtantior, ultima ſors habebatur,

ſi hoc putares eſſe pecuniam accipere, abdicari fratrem, ſtatim detuliſſes. Sic olim correxi, cum vulgo *putatis* vel *putaris*, & *diſtuliſſes*. Jam video & Ærodium dediſſe, *detuliſſes*. Idem.

1 *Nihil judicium magis trahit quam diffidentia*] Ex narratione ſententiam fecerunt. Scribe: *differre cœpit. Nihil magis judicium traxit quam diffidentia petitoris. Ante conſummavimus bellum.* Hoc quoque, *conſummavimus*, ab Ærodio potuit admiſiſſe Pithœus. Cœpit mulierem vexare lite lenta. Has moras invenit ipſe, ut fatigaret: nam in ipſa cauſa nihil habebat ſpei. Sic factum, ut intervenerit bellum judicio, & prius finitum ſit quam judicium. *Idem.*

2 *Ante conſummavimus bellum.*] Sup. quam prius judicium de hæreditate perageretur. *Ærod.*

3 *Ut te cuperent agnoſcere.*] Non accipio de veris quibuſvis parentibus, ſed de hac ipſa matrona quicum conſtitit: & lego: *Utinam credibilia finxiſſes! effeceras, ut te cuperet agnoſcere.* Gronovius.

4 *Cum intellecturi non timebantur.*] Ut ſub ſpecie legis, & verbis illius ſalvis, iniquum optare liceat. Alias *intellecturi*: & ſenſus eſt, nam cum verba captantur, nec à ſyllaba licet abſque fraude recedere, tum harum formularum, & literæ ſyllabæque tendicularum peritiores, ut Appius ille ante Flavii Ædilitatem, ſane caventur, timenturque. *Ærodius.*

tur, quamlibet nobilis peteret. Legiſtine circa decennis belli exuvias contendiſſe clariſſimos reges? Hæc ſacra ſunt merita, hæc conjurata virtus. Hoc erat illud, quod volo. Si vero [1] iſto verbo immodico abuteris: reſpondebit tibi reſpublica, Quid prodeſt viciſſe, ſi adhuc aliquid negare non poſſum? Sic mecum loqueretur victor hoſtis. Quid ſi templorum incendia petas? [2] legum obliviones? hoc modo & nuptias matris optares. Quanto juſtius tibi mulier privata reſpondet. [3] Non pro me tamen militaſti: appella rempub. appella magiſtratus. [4] Non poteſt à privato dari, quod ab omnibus debetur. Hæc dicerem, ſi aliquid ex rebus meis concupiſſes: nunc matrimonium petis, quod tibi contingere non poteſt ſine invidia captivitatis. Si tamen urbe capta invocaret manes mariti, [5] non auferret hoſtis, & miſereretur ejus quæ amare defunctum videretur. Tibi cum hac quomodo poteſt convenire cujus matrimonium non peteres, niſi cum ea litigaſſes? Vis ſcire quid ſint nuptiæ? [6] Aſpice illam virginem, quam pater tradidit, euntem die celebri, comitante populo. Non poteſt quiſquam dare, quod conſtat duorum voluntate. Utcunque tolerabile eſſet, ſi virginem peteres, quæ nullo ſuſpirat affectu, quæ adhuc reipublicæ matrimonium debet. Eſt præcipuum jus ſenectutis: [7] quoniam non una ſubit omnis ætas: non perpetuo Senatorem citat Conſul: eſt ſua legationibus requies: cum hos habueris annos, jam non militabis. Cogis nos agere fortius. Non omnibus præmium debe-

1 *Iſto verbo immodico abuteris.*] Ærodius: *Sis vero iſtud verbum in modico habueris.* Ego: *Si vero iſto verbo immodice abuteris.* Gronovius.

2 *Legum obliviones.*] Fortaſſe melius, *abolitiones.* Pithœus.

3 *Non pro me tamen militaſti.*] Scribo *tantum.* hoc eſt, ſolummodo, nec enim negabat ſe partem civitatis, pro qua militaverat. *Gronovius.*

4 *Non poteſt à privato dari.*] Cur non, *privata?* Idem.

5 *Non auferret hoſtis.*] Quod pignus habet hujus clementiæ ac miſericordiæ hoſtium? Lege: *Si tamen urbe capta invocaret manes mariti, forſan ferret hoſtis.* Idem.

6 *Aſpice illam virginem.*] Hoc pertinet ad l. 7. C. de Repud. l. 9. & l. 22. C. de nupt. 30. q. 5. Tertull. l. 11. ad uxorem. *Pith.*

7 *Quoniam non omnia ſubit omnis ætas.*] Qui locus à Seneca alicubi tractatur, *Idem.*

debetur: [1] non petet ſervus, non petet peregrinus. Tu hanc aſſerendo matrem, incertis te parentibus eſſe confeſſus es. Ut optare poſſis, [2] primum te neceſſe eſt filium probes. Perſeveras? ſic agam tanquam velit. Nuptiis tibi opus non eſt hoc tempore: militare debes, excubare, vigilare. Ab hac te voluntate non debebat nec mater abducere. Ac tu ſi quietem mavis, duc uxorem parem. Bene dictum. Compoſitis ætatibus coacta matrimonia, tamen facile faſtidiunt: ſive non habet omne quod licet, voluptatem: ſeu continuis vicina ſatietas: ſive durum eſt, quod neceſſe eſt. Quid ſi affert impares annos? in hac ætate ne olim quidem juncti, ſe amant. Operies flammeo canos? ut inducta in cubiculum, quomodo blandiatur? quomodo appellet? nam tu matrem vocabis. Inter pares quoque annos, citius fœmina ſeneſcit: neque amatur anus uxor, niſi memoria. Tu fortaſſe nunc velis. [3] Illum annum expecta qui veniet. Non eundem gradum ultima ætas facit: nec decedit ſuprema vita, ſed corruit. Non ipſam petis. Sed tua nihil intereſt, uxor ſit an mater. Satis diu fictis reſpondimus: nunc ars aperienda eſt. Non conſcientiam noſtram tentat, ſed verecundiam, ut huic expediat mentiri. Audite igitur tanquam alii judices. Jam primum omnium

1 *Non petet ſervus, non petet peregrinus.*] Nullum enim ſervis erat connubium, quin eis nec militare licuit. Rurſus, peregrini, jus connubii cum civibus Romanis non habuere. Non ergo omnibus præmium, nec quodcunque poſtulantibus præmium debetur. *Ærodius.*

2 *Primum te neceſſe eſt filium probes.*] Haudquaquam etenim ſi probaſſet, nec poterat optare, nec vellet, certiore via ad bona inventa. Senſus omnis jubet: *Ut optare poſſis, primum te neceſſe eſt non eſſe filium probes.* Gronovius.

3 *Illum annum expecta qui veniet.*] Quo nempe ſum moritura. Nam certum eſt te, non me decrepitam (ut à pleriſque fit) ſed divitias meas optare. Brevi autem me morituram argumento eſt, quia mori ſeni naturale eſt. Ac quamvis etiam juvenes morimur, imo vero licet omnes in dies horaſque deficimus, dum noſtri particulæ minimæ commutantur, ut ſcripſit Alphenus traductum à Philoſophis: gradus tamen ille, ac perpetua moriendi ſucceſſio, numeroſior eſt, & in adoleſcente viroque paſſibus dimenſa certior, quam in ſene: in quo jam nullus eſt modus, nulla certa declinandi via, nec hactenus procliva, ſed præceps: ut in pendentibus fructibus etiam immaturi, ruinam minantur: at ipſi jam ruunt maturi. In hanc ſententiam Cicero de ſenect. Vitam adoleſcentibus vis aufert: ſenibus maturitas. *Ærodius.*

omnium apparet, nullam eſſe generis, quod affectat, probationem: alioqui præmio opus non eſſet. [1] Non anus ulla, non index hinc eſt illud. Nubat, niſi mater eſt. Una calumniæ origo eſt quod hanc expoſuiſſe conſtat. Rarum igitur eſt, ut expoſiti vivant. Caducum circa initia animal, homines ſumus. Nam ſetarum pecudumque fœtibus eſt ſtatim ingreſſus, & ad ubera impetus: nobis tollendus infans, & adverſus frigora nutriendus, ſic quoque inter parentum manus, gremiumque nutricis, ſæpius labitur. Unde nobis tantam felicitatem, ut ad infantem mors accerſita non veniat? Vos ponite ante oculos puerum ſtatim neglectum: cui mori domi expediret, inde nudum corpus, ſub cœlo? inter feras & volucres. Video moveri, mulier, lacrymas tuas. Nemo tibi mortalium poſſet ignoſcere, niſi juſſa feciſſes, alia tamen conditio eſt eorum, quibus obvium patrem quærit exponentium paupertas. Ille relinquitur loco celebri: tunc & libet cuſtodire longe, & ſpectare fortunam. [2] Aliter abdicatur, quem juſſit exponi, qui relinquere poterat hæredem. Sis porro ſublatus, ille qui te educat, ſcit parentes: periiſſe patrem audit, cur tibi non petit patrimonium? cur iſtud tot annos tacet? an expectat donec probare non poſſit? Age, quid futurum erat, ſi periiſſet & mater? & age, nollet filium mater agnoſcere? Nam huic quidem quanta fuerit materni nominis cupiditas, non illis tantum argumentis probabo, quod concepit, quod ſuſtulit: ſed quod maritus nunquam mandat exponendum, niſi educaturæ. Date huic quem vultis affectum. Si voluit habere, facile agnoſceret: ſi noluit, ſic expoſuiſſet ne educaretur: [3] & tamen fuerit fortis: adverſus infantem plura

1 *Non anus ulla, non index hic eſt.*] Nullus eſt qui *γνωρίσματά τε καὶ πατρῷα σύμβολα* afferat, proferat, unde filius agnoſci poſſit. Illud vero unicum argumentum eſt, Nubat niſi mater eſt. *Idem.*

2 *Aliter abdicatur, quem juſſit exponi.*] Qui exponit ob paupertatem, ideo exponit, ut quondam ſive ipſe ditior, ſive provectiorem filium agnoſcat. qui vero dives exponi jubet, abdicat. quod exhæredatione majus eſt. ergo vel agnitus non poſſet contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere. *Idem.*

3 *Et tamen fuerit fortis: adverſus infantem*

plura blandimenta robuſtior ætas habet. O quantos hæc ex alienis liberis cruciatus tulit! Blanditur aliquis puer? talis eſſet meus. Laudatur aliquis vultu ſpecioſus? talis fuit ille quem perdidi. Creſcit quotidie dolor: jam in foro conſpiceretur, jam militaret, jam illi uxorem quærerem. Nunc vero propiores admovet ſtimulos vir fortis, hæc ſuum negaret? te parentes liberis ſuis monſtrant. Scilicet timet ne ad illam matronæ conveniant. Si ſe matrem fateretur, aliquid fortaſſe in honorem ipſius optaſſes. Ego miror, quod tuo errore non utitur: & uteretur, ſi errare te crederet. Cur ergo non nubit? ætatem ſuam intelligit: quam impares ſitis, videt. Eſt quædam etiam nubendi impudicitia. A viro jam ſuo ſecubaret utique, ſi ætatis hujus filius interveniret. Hæc ſi nubere in iſtis annis poteſt, [1] quomodocunque dicam, mater inceſta eſt, & neceſſe eſt, umbra ſaltem ſceleris laboret. Cur in fabulas eat? cur habeant materiam maligni? Vix abſolvi nuptiæ poſſent, ſi jam contra judices illi pronuntiaſſent. Quid futurum eſt ſi hæc parata fuerit nubere, & illi matrem pronuntiaverint? Quid autem tu juvenis, ſi tibi nuptiæ adjudicatæ fuerint, ducturus es? Si non duxeris, non fiet ſic generis experimentum: ſi ducturus es, factum eſt. Me miſerum! anum ducis juvenis. Video quid concupieris. Mater eſt: non vult. Ergo mater, an uxor ſit nihil intereſt. [2] Cætera juveni

fantem plura.] Sic orationem ſuſpendit Ærodius, & acquievit Pithœus. nam Thaddæus continuat omnia uno ſpiritu hæc & ſine diſtinctione. Voluit autem auctor: *Et tamen fuerit fortis adverſus infantem:* (hoc eſt, duraverit, non miſerta infantis fuerit, non eo efficitur adultum quoque, ſi ſuum ſciret, repudiaturam. Cur? quia) *plura blandimenta robuſtior ætas habet.* Plus eſt & efficacius quod placet in bona indole adulta. *Gronov.*

1 *Quomodocunque dicam mater inceſta eſt, &c.*] Sic Pithœus: nam Thaddæus & Ærodius *incerta.* Scribe: *Hæc ſi nubere in iſtis annis poteſt, cuicunque, dicam, mater incerta eſt, neceſſe eſt, umbra ſaltem ſceleris laboret.* Hoc eſt, non dico tibi, ſed cuivis alii matris incertæ, non poteſt ſine ſuſpicione inceſti eſſe. *Idem.*

2 *Cætera juveni audaci in promptu.*] Thaddæus & Ærodius *audacia.* Addit alter velle quoſdam *juvenili.* Dein Thaddæus, *miraretur.* Ærodius, *mortem quiſquam mihi minaretur.* Mihi ſuccurrebat, *Cæterum juveni audacia in promptu; nec in hac ætate temeritatem quiſquam miratur.* Idem.

ni audaci in promptu: nec in hac ætate mortem quiſquam minaretur. Per finem, juvenis, bona potius opta. [1] Conſuevit frugalitati: ſine marito diu vixit. Inter graviſſimas vitæ calamitates, non ſine ſolatio tamen, meruit maritum. Et jam in fine vita eſt. Nec de hæreditate ſollicita eſt, non habet filium.

CCCVII.

Conſcius veneno proditoris.

CONSCIENTIÆ SIT ACTIO. PRODITOR TORQUEATUR DONEC CONSCIOS INDICET. Proditor bis tortus, pernegavit, cum futurum eſſet, ut tertio torqueretur, amicus ei venenum dedit. Reus eſt conſcientiæ.

SERMO.

Duo nobis efficienda ſunt, ut conſcium habuerit, ut hunc habuerit.

DECLAMATIO.

SCio vos, judices, poſſe mirari, cur ex hoc in judicio quæratur. Proſpexerat enim lex, ut conſcius per tormenta potius quæreretur, ſed quatenus nequitia obviatum eſt legi, reliquum eſt ut hic reus ſit. Ac primum omnium nego fieri potuiſſe, ut proditor conſcios non haberet. Intuemini naturam, intuemini magnitudinem ſceleris. Prodere populum, civitatem, exercitum, non eſt unius. In hoc mihi non eſt laborandum. Nam lex quæ torqueri jubet, donec conſcios indicet: non dubitat conſcios eſſe. Vidit enim quanta eſſet inter ſe quodammodo ſceleratorum fides quam diu tacerent. Itaque non ſic ſcriptum eſt, PRODITOR TORQUEATUR: ſed, TORQUEATUR DONEC CONSCIOS INDICET: adeo ille qui nondum indicavit, adhuc non eſt pro torto. Ergo ut majoribus

1 *Conſuevit frugalitati.*] Ærodius: *Conſuevit frugaliter vivere.* Thaddæus: *Conſuevit frugalitate.* Quod fortaſſe mutandum non fuit. Columella 8, 15. *nam ſi modo captas aves, quæ conſuevere libero victu, cuſtodiæ tradere velis, parere cunctantur in ſervitute.* Idem.

joribus noſtris viſum eſt, ſi conſcios habuit, videamus quos habuerit. Nullum factum deprehendi, nullum conſcientiæ ſignum, putemus mortuum eſſe antequam torqueretur: quæramus quos conſcios habuerit, nonne illud genus quæſtionis præcipiendum eſt, quem habuerit amicum? Non temere debet indicaſſe tantæ rei conſcientiam. Longa conſuetudo, vetus amicitia facit, ut veniat quis in ſceleris ſocietatem. Amicum igitur proditoris te fuiſſe negas. Jam ſi te interrogavero, quare dederis venenum: reſpondebis, Tormenta tertio videre non poteram: meos artus, mea lacerari viſcera putabam. Jungit enim amicitias ſimilitudo morum: neſcio quomodo inter ſeſe [1] animorum numina vident & agnoſcunt: ne quiſquam amare in altero poteſt, niſi quod tacitus probat. Nec hæc in nobis tantum comparatio. Muta animalia ſi in unum conferantur, genera tamen coibunt. Amicus illius fuiſti: cum illo tibi ſeria ac joci: non potes videri non probaſſe, quem non ignoraſti. Amicus proditoris fuiſti. Plus eſt hoc, quam ſi dixeris conſcium te fuiſſe. At bis tortus pernegavit. Redde nobis rationem, quare illi amicus tantopere fueris. Dignum mehercule exemplum quod fieret in re honeſtiore: tu, ne ille amplius torqueretur, periculum capitis ſubiſti: ille, ne te nominaret, bis tortus eſt. Qui non indicat, confitetur amicum fuiſſe. Bis tortus negavit. Nihil dicam de varietate tormentorum. Nondum erat tortus, qui torqueri poterat. Illa illa quæſtio fuiſſet quam timuiſti. Difficile eſt contra dolorem ægris durare corporibus: & facile eſt integro ſenſu perferre, quam ſemel indueris, perſuaſionem. Ideo ars inventa eſt, illæ torquent nocturnæ cogitationes, illa recordatio præteritorum, illa expectatio futurorum. Illa eſt quæſtio gravis, cum vulnera cæduntur: cum perſuaſum eſt animo, nullum eſſe finem tormentorum.

1 *Animorum numina.*] Scio quid philoſophentur veteres. Sed hic ſcribendum judico: *neſcio quomodo inter ſeſe animorum ingenia vident & cognoſcunt.* Idem.

rum. Non igitur peracta quæſtio fuit. Ducit me indignitas rei. Venenum proditori dediſti. Niſi aliud crimen occupaſſem, veneficii accuſarem. Venenum paravit, habuit, dedit. Et primum hoc invadere libet. Unde tibi venenum? ad quos caſus paraſti? ſic illud habuiſti, tanquam poſſis ipſe torqueri. Age, nondum invado tanquam proditorem: interim ago tecum magriſtratus nomine. Cur in cuſtodiam irrupiſti: quibus ſuppliciis hoc venenum luere poteras? Proditor bene periit. Sed redeamus ad crimen. Venenum dediſti, cum ſcires futurum ut ſuſpicaremur, quam valde confeſſionem timuiſti, qui ſubire maluiſti hoc argumentum. Amicus (inquit) eram. Quid agis? amicus etiamnum patri bono jam filius non videretur. Antea tibi poterat ignoſci, cum ignorabas: etiamnum probas proditorem. Amicus ille. Hoc de proditore, non eſt miſericordia. Qui miſereri proditoris poteſt, crudelis eſt. Non ergo iſtud amicitiæ tuæ miſeratione feciſti: jam tibi nuntiabatur ſuprema vox. Vis ſcire quam hoc non amicitia feceris? Ne torqueretur non dediſti. Paſſus es ut torqueretur: jam anne tertio torqueretur, minime ad ipſum pertinebat? Bene quod magna ſcelera his ipſis quibus occultari videntur, aperiuntur. Dum hoc agis ne amicus tuus fateatur, ipſe confeſſus es.

FINIUNT TRACTATÆ, INCIPIUNT COLORATÆ.

CCCVIII.

Duo teſtamenta.

TESTAMENTA ULTIMA RATA SINT. INTESTATORUM SINE LIBERIS MORTUORUM BONA PROXIMI TENEANT. Quidam primo teſtamento inſtituit hæredem amicum: ſecundo facto, alterum. Deceſſit: poſterius teſtamentum damnatum eſt. Ambigunt de bonis, priore teſtamento hæres ſcriptus, & propinqui.

DECLAMATIO.

ET in more civitatis, & in legibus poſitum eſt, ut quotiens fieri potuerit, defunctorum teſtamento ſtetur: idque non mediocri ratione. Neque enim aliud videtur ſolatium mortis, quam voluntas ultra mortem: alioqui poteſt grave videri, etiam ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet: & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus. Proximum locum à teſtamentis habent propinqui: & ita, ſi inteſtatus quis ac ſine liberis deceſſerit. Non quoniam utique juſtum ſit, ad hos pervenire bona defunctorum, ſed quoniam relicta, & velut in medio poſita, nulli propius videntur contingere. Nihil eſt ergo, quod nos onerare tentent nomine iſto propinquitatis jactatione ſanguinis & naturæ, homines [1] binis jam tabulis exhæredari. Et ſane quotiens quæſtio juris eſt certi, & à majoribus conſtituti, nihil neceſſe eſt laudare leges, quibus utimur, & ad quas vobis judicandum eſt. Quæſtio igitur totius cauſæ noſtræ (ut opinor) in eo conſiſtit, an amicus meus inteſtatus deceſſerit.

1 *Binis jam tabulis exhæredati.*] Nam priore teſtamento, amicum unum: poſteriore, alterum inſtituerat. Atqui præteritio ſuorum, quaſi quædam exhæredatio eſt: nota vero non exigua. *Ærodius.*

rit. In qua parte delector, nihil tam obſcure, nihil tam clam eſſe factum, ut nobis probandum ſit. Interrogo vos igitur, propinqui, an hic quem inteſtatum deceſſiſſe dicitis, ſcripſerit aliquando teſtamentum? Interrogo vos, an hæ tabulæ quæ ex parte noſtra proferuntur, teſtati ſunt. Intelligitis à me ſignum: an omni jure conſcriptæ vel tabulis ſoletis damnare? Non id agunt, utrum non fecerit teſtamentum, ſed inteſtatum volunt videri eum, quia non ſemel fecerit. Scripſit, inquit, & alteras tabulas, apparet quam noluerit inteſtatus mori. Neque ego negaverim, non uno genere fieri inteſtatos. Aut enim is eſt inteſtatus, qui non ſcripſit omnino teſtamentum: aut qui id ſcripſit, quod valere non poſſit. Vos eligite quem velitis eſſe inteſtatum. Si eum qui non ſcripſit: non eſt hic cujus de bonis agitur: bis enim ſcripſit. Si eum videri vultis inteſtatum, qui vitioſum ſcripſerit teſtamentum: hoc confiteamini neceſſe eſt, vitioſum teſtamentum [1] eſſe pro non ſcripto. Hoc igitur ſupremum, quæro ſitne teſtamentum? Si confitemini eſſe teſtamentum, non poteſt videri inteſtatus deceſſiſſe. Si non eſt teſtamentum ([2] ſic non eſt, quia non jure factum eſt) nihil obſtare priori poteſt. Venio nunc ad meam legem. TESTAMENTA ULTIMA RATA SINT. Habet ſine dubio (ſi verba tantum ipſa intueri velimus) hoc jus, occaſionem brevem calumniæ. Quid ſi enim unum aliquis ſcripſerit teſtamentum? [3] Poteſt videri novitium quod magis jure primum dixerimus. Sed quemadmodum inter plurima teſtamenta, ultimum valere oportet: ita hæc manifeſta legis voluntas eſt, ut id teſtamentum

1 *Eſſe pro non ſcripto.*] Si poſterius teſtamentum, pro non ſcripto habebitur (ut certe quidem) prius manebit firmum. Ergo excludentur propinqui, quibus ſuccedendi locus non eſt ex lege 12. tabularum, quandiu ex teſtamento defertur hæreditas. *Idem.*

2 *Sic non eſt, quia.*] Conjeceram: *ut non eſt, quia non jure factum eſt.* Nunc video & Ærodium dediſſe: *ſicut non eſt.* Gronovius.

3 *Poteſt videri novitium.*] Sic Pithoeus, nam Ærodius: *poteſt videri hoc ultimum.* Thaddæus: *poteſt videri non vitium.* Scribe per interrogationem: *poteſt videri noviſſimum, quod magis jure primum dixerimus?* Idem.

mentum valeat, poſt quod nullum teſtamentum eſt. Neque eſt incredibile, ſine dubio, etiam ante hoc teſtamentum, quo ego hæres factus ſum, ſcripſiſſe illum alia teſtamenta, hominem frequenter hoc facientem. Ita & ultimum videri poteſt, ſi poſt alia ſcriptum eſt: & ſi primum ſcriptum eſt, quia nullum tamen eſt, quod vincat, & potentius ſit poſtea, pro ultimo habendum eſt. Sublatum dicunt prius teſtamentum poſteriore teſtamento. Neque ego inficior, ſi jure factum ſit teſtamentum, hoc eſt, ſi teſtamentum eſt, potentiſſimam eſſe defuncti proximam quanque voluntatem: ſed nego ullum poſtea factum teſtamentum. Quid eſt enim teſtamentum? ut opinor, voluntas defuncti conſignata jure legibuſque civitatis. Non dixerim ego teſtamentum, cui numerus ſignatorum deeſt: non dixerim teſtamentum, cui libripens & emptor familiæ, [1] & cætera [2] juri neceſſaria. Tabulæ erunt: fortaſſe & ſcriptum erit. Et huc (ut paulo ante dicebam) veſtra quoque manifeſtum confeſſione eſt, non eſſe velut teſtamentum. Facto enim illo dicitur propinquum veſtrum inteſtatum fuiſſe. Hoc propius colligamus: putemus enim factum eſſe unum hoc teſtamentum, quod damnaſtis: num dubium erit, quin ad vos bona pertinuerint, tanquam inteſtati, id eſt, quin ita hæredes futuris fueritis, tanquam ille omnino teſtamentum non feciſſet? quod ſi hoc pro non facto eſt, nec teſtamentum quidem videri poteſt. Fingamus fuiſſe ultimum teſtamentum: quando quærimus? Puto cum res in lite eſt, cum in diſputatione. Nec pertinet ad nos quod fuerit ultimum, ſed quod ſit. Si jus utrique teſtamento conſtaret, fuiſſet illud ultimum, quod poſtea factum eſt: illo vero ſublato incipit ultimum eſſe, quod

relictum

1 *Et cætera juri neceſſaria.*] *Jure*, opinor. *Idem.*

2 *Juri neceſſaria deerunt.*] Ut quinque liberi cives Romani, teſtium ſigna, filiorum inſtitutio vel exhæredatio, &c. Hæc ſi deſint (inquit) tabulæ quædam eſſe poterunt, aut privata alia quidem ſcriptura: ſed non teſtamentum, quia non conſcriptum jure legibuſque civitatis: non voluntatis ſuæ juſta ſententia, ut Modeſtinus ait lib. 2. Pandectarum. *Erodius.*

relictum eſt, [1] ut intentione curſus, qui proximus ab ultimo fuerit, ſi deſiſtat ultimus, in nomem illius locumque ſuccedit. Ergo ut non fuerit ultimum meum aliquando teſtamentum, nunc ultimum eſt, & vos id teſtamentum feciſtis, damnando id quod poſtea factum erat.

SERMO.

Hoc ad verba legis, illud ad voluntatem.

DECLAMATIO.

Quid putamus ſequutam eſſe legem, quæ valere voluit ultimum teſtamentum? Plura valere non poterant: & in tam mutabili natura humanorum animorum, diverſis hæredibus, media lis relinquebatur: optimum videbatur eſſe ut proxima quæque voluntas duraret. Hac vero ſublata, neceſſe eſſe eam durare, quæ ſola eſt. Fecit amicus meus eo tempore, quo me inſtituebat hæredem, legitimum teſtamentum: nam & conſtabat ei tum judicium: quo minus erubeſco iſta mutatione hæredis. In his tabulis alius legitur, quæ jus non habuerunt, quæ non lege conſcriptæ ſunt, quæ fortaſſe etiam propter hoc damnatæ ſunt, quod indignus hæres videbatur. In comparatione ſumma non recuſabo, quo minus vel propinquos iſtos amicitiæ conferatis. Per ſe mihi vel ſanctius nomen amici videtur. Hoc enim proficiſcitur ab animo: hoc proficiſcitur à propoſito. Iſtud dat caſus conditio naſcendi, & quæ non ſponte noſtra eliguntur. Me hæredem eſſe, amicus meus (quod ſatis eſt) aliquando voluit, [2] vos nunquam eo tempore, quo judicabat, neque eo tempore, quo errabat.

SERMO.

Illa, jam communia pro omnibus teſtamentis.

DECLAMATIO.

Non tantum ad hæredem iſta lis pertinet. Aliquem fortaſſe

1 *Ut intentione curſus.*] Scribe: *ut in contentione curſus.* Gronovius

2 *Vos nunquam eo tempore.*] Lege: *vos neque eo tempore, quo judicabat; neque eo, quo errabat.* Ærodius: *vos nunquam neque.* ſed media vox ſuperavacanea. *Idem.*

taſſe amicorum honoravit, aliquem fortaſſe ſervulorum manumiſit. Vos[1] pœnam quandam propinquo veſtro conſtituitis, ut inteſtatus deceſſerit, & bona tanquam relicta, tanquam deſerta invadatis.

CCCIX.

Raptor convictus.

Educta ad magiſtratum, adoleſcentis, à quo eſſe vitiata dicebatur, nuptias optavit. Ille negavit ſe rapuiſſe: judicio contendit: victus eſt: non recuſat ducere. Illa optare vult.

SERMO.

[2] *Actio debebit adoleſcentis eſſe ſummiſſa: nam etiam ſi nullo themate ad id alligatur, ut neceſſe ſit eum raptorem videri: rei tamen judicatæ facere controverſiam non poteſt: & videtur mihi hunc modum cuſtodire debere, ut de raptu [3] nihil neget: nihil tamen ſciat.*

DECLAMATIO.

NOn aliud, judices, cauſæ meæ aptius, aut verecundiæ neceſſarium magis eſt, quam ut puellæ mitiſſimæ clementiſſimæque gratias agam. Lege permittente omnem in me poteſtatem, optare nuptias etiam feſtinavit, nondum me rogante, nondum ([4]indicare enim ſuppliciter neceſſe

1 *Pœnam quandam ſervo.*] Rupto, injuſto, vel irrito facto teſtamento, & libertates cum legatis amittuntur. Ergo in pœnam quodammodo ſervorum, teſtamentum ad inteſtati cauſam recidit. Quid ſi ita legamus? *Vos pœnam quandam tanquam ſervo conſtituitis, &c.* Ærod.

2 Ejuſdem argumenti declamatio eſt apud Senecam lib. 7. Declamat. ult. & lib. 4. controv. 4. Atque hinc facile, ut ex multis aliis locis, perſpicere licet, quam in tractandis his quæſtionibus, & colorata oratione veſtiendis, hos omnes Quintilianus antecelluerit, quorum varios ſermones collegit Seneca, libris illis Controverſiarum. *Idem.*

3 *Nihil neget, nihil tamen ſciat.*] In hoc certe rectius & magis accommodate, quam & Latro, & Varius Geminus, qui uti vel negandum, vel confitendum omnino eſſet, ita pro eo dixerunt qui rapuit. Color igitur Quint. aptior. *Idem.*

4 *Judicare enim ſuppliciter.*] Alias *judicare enim ſe ſupplicandum neceſſe eſt*, hoc eſt, condemnare ſe, & raptorem fateri, ut ſint hæc verba Quintiliani converſa ad diſcipulos. *Ærodius.* *Indicare enim ſuppliciter.*] Ærodius edidit: *nondum me judicare enim:* & præterquam, quod in notis, ad marginem ait, alios legere, ut appareat legendum ex ſequentibus: *advocare enim amicos ſuppliciter.* At tu habe: *nondum (indicare enim ſimpliciter neceſſe eſt) rogante.* Declam. 315. *Ego ſi melior eſſem pater, illud quoque ſimpliciter confiterer.* Gronovius.

:ceſſe eſt) ſaltem confitente, ita facile, ita celeriter, ut .x mihi veriſimile videretur, illam injuriam accepiſſe. roxima, ab hac gratiarum actione, debet eſſe confeſſio. eccaſſe me, quod dubitaverim, fateor. Quid enim mihi ɔntingere optabilius potuerat, etiam ſi non rapuiſſem? :d hujus qualiſcumque culpæ meæ ſpes omnis, in animo tius eſt quæ ignoſcere ſolet. Quantumlibet contradicen-ɔ peccaverim, minus eſt hoc tamen, quam quod rapui: ıtelligo autem, judices, hanc primam mihi in hac cauſſa abendam eſſe rationem, ne me quod negavi, [1] feciſſe cal-de ac maligne exiſtimetis. Scitis [2] quam multa faciat er-ɔr, quam multa permiſceat fortuna, cum præſertim ad æc & obſcuritas noctis, & paulo liberioris meri. Quis ıim aliter vitiator eſt? ignorantia hæc mea te frugi & in-ocentem (non eſt dubitare jam fas) fefellerunt: ita vixe-ım ſemper, ita cuſtodire probitatis meæ cupieram famam, : me peccaſſe mirarer. Itaque confiteor, actum de me 'at, ſi in aliam incidiſſem. Nam (ut dixi) neque ad ge-ıa procubueram, neque propinquos, aut amicos advoca-:ram: ſed movit puellam ipſum (ut credo) ignorantiæ ıeæ periculum, perſuaſerat ſibi, nihil me feciſſe temera-æ libidinis cauſa. Nec me malo hoc animo negaſſe, ex ɔc apparere vobis poteſt. Negavi, poſtquam iſta nuptias ɔtavit. Gratias ago & judicibus: emendaverunt contu-aciæ detrimentum, amiſeram puellæ optimæ conditio-:m, ſi viciſſem. Ergo quod ſupereſt, gratulemur. Jus ſe raptæ optandi adverſus raptorem, hoc jam non nega-us: ſed illud quoque æque conveniat neceſſe eſt, bis ad-:rſus eundem raptorem optandi non eſſe jus. Et ſi hoc in con-

1 *Feciſſe callide ac maligne exiſtimetis.*] Hinc diviſionem ſecutus eſt Paſſienus ıd Senecam. *Ærodius.*

2 *Quam multa permiſceri fortuna.*] Hic n tantum corrupta, ſed & turbatus lo verborum videtur. Tentabam: *m multa permiſceat fortuna, cum præſertim acceſſit & obſcuritas noctis & paullum liberioris meri. Ignorantia hæc me & frugalitas innocens fefellerunt: ita vixeram ſemper, ita cuſtodire probitatis meæ cupieram famam, ut me peccaſſe mirarer. Non eſt dubitare jam fas. quis enim alius vitiator eſt? Non confiteor, &c.* Gronovius.

in confeſſo fuerit, illud quoque teneamus, optaſſe jam puellam.

SERMO.

Hæc ſunt, quæ inter utranque partem neceſſario conveniunt.

DECLAMATIO.

[1] Negat optionis expletum eſſe jus, quod ante optaverit, quam certum eſſet rapuiſſe eum, contra quem optabat. ego autem in lege nullam animadverto differentiam: & hoc unum exceptum, ut rapta raptoris mortem optet. [2] viderimus, an in controverſiam res adducta ſit poſtea, interim certum eſt hunc fuiſſe raptorem. Ergo cum & tu rapta eſſes & hic raptor eſſet, & lex raptæ optare permitteret, & tu optaveris, non video, quare non finitum jus ſit. At poſtea tu negaſti te eſſe raptorem. Ideo victus ſum. Feci, ſi vis, improbe, (differo enim iſtius rei defenſionem) feci temere: quid tamen aliud quæri potuit in illo judicio, quam hoc, quam tu merito optaſſes? probaſti raptorem fuiſſe me, hoc eſt, probaſti te recte optaſſe. Volui reſcindere optionem tuam: non contigit.

SERMO.

Hæc circa jus, illa circa æquitatem.

DECLAMATIO.

Bis optare vis, [3] quod etiam ſemel multum eſt. Poteſtatem tibi vitæ ac necis lex dedit. Ultra regnum omne, ultra tyrannidem omnem eſt, hoc diu licere. Fulmina ipſa velo-

1 *Negat optionis expletum eſſe jus.*] Hoc eſt quod Fuſcus dicebat apud Senecam, optionem eam eſſe, quæ legitime facta ſit. hanc nec legitime, nec jure factam: quia legem optandi habere non poteſt, quin prius confitentem raptorem habeat. at hic pernegabat. ergo repetendam optionem, quaſi prior non ſuo die facta ſit. l. optione. ff. de optio. lega. & uti jusjurandum quod minus ſolenniter factum eſt, repeti debet. l. qui per ſalutem. ff. de jurejuran. *Ærodius.*

2 *Viderimus quæ in controverſiam res adducta ſit.*] Nam cum raptor negaret, videtur id modo in judicium deductum eſſe, an hic raptor, hæc rapta ſit: & an hinc nata eſſet optandi occaſio. non autem, an hæc aut illa res ex lege optata & electa ſit. *Idem.*

3 *Quod etiam ſemel multum eſt.*] Seneca, Proponite ſupplicii faciem: hoc ſemel licere nimium eſt. Nihil tam civile, tam utile eſt, quam brevem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. *Idem.*

velociter cadunt: habet finem aliquem expectationis ſecuris illa carnificis. Si mortem optaſſes, & nuptias optare velles, videreris etiam facere contra legem: & eſſet, qui diceret; ante deliberaſſes, ante diſpexiſſes, emiſſa vox eſt, [1] poteſtatem tuam ipſa finiſti. Nunc vero cum optaveris nuptias, mortem optare vis, [2] quæ iſta ad crudelitatem pœnitentia eſt? Intellexit & ipſa quam ſævum, quam crudele ſit. Plus enim poſtea mali feci? Ignoviſti quod rapueram: ignoviſti quod abſtuleram virginitatem: hæc nuptiis æſtimaſti: morte æſtimas verecundiam. Neque ego, cum me rapuiſſe negarem, nuptias tuas recuſabam: volebam [3]ducere non tanquam raptor: cum me hoc modo putarem fore chariorem, ſi tibi injuriam non feciſſem, vel fallere animum tuum volui, ne iraſcereris. Sed & ipſi judices hoc pronuntiaverunt, hoc ſpectaverunt. Quæſtionem enim fuiſſe putas, an ego rapuiſſem, cum ego dicerem. Non rapui, non hi mores ſunt mei, honeſte ſemper vixi, frugaliter vixi. Quæ probatio hujus criminis mei? quis teſtis? Dicebantur illa contra: periclitaris, & male tecum agitur, [4] nuptiæ ſunt, de quibus litigas. Fecerunt judices, quod parentes noſtri feciſſent: id pronuntiaverunt, in quo victus gratias ageret. [5] Sed ſpe ſuſpendit, & vult videri nunc quoque factura, quod fecit. Si beneficium vitæ repetere vis, dediſti; non poſſum plus debere, ſi repetis. Quam autem cauſam habes renovandæ optionis, ſi optatura nuptias es? ſi vindicari vis à me metu, timui: ſi rogari vis, rogo:

1 *Poteſtatem tuam ipſa finiſti.*] Seneca ex Publio Aſpernate, optio (inquit) ſemel puellæ datur. immutabilis eſt? ſemel emiſſa eſt. Judex quam tulit de reo tabellam revocare non poteſt. huc pertinet. l. apud Aufidium. ff. de optio. lega. l. ſervi electione. ff. de lega. lib. 1 l. ſi quis. ff. de verbo. obligat. *Idem.*

2 *Quæ iſta ad crudelitatem pœnitentia eſt.*] Seneca ex Albutio, Qui poteſt condemnare, poſſit ſemel: qui poteſt occidere, poſſit ſemel: aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. *Idem.*

3 *Ducere non tanquam raptor.*] Hiſpanus Cornelius, Non ſubducere illi (inquit) maritum volui, ſed honeſtiorem dare. *Idem.*

4 *Nuptiæ ſunt de quibus litigas.*] hoc eſt, non te raptorem eſſe abnegas, ſed nuptiæ diſplicent. *Idem.*

5 *Sed ſpe ſuſpendit.*] Poteſt intelligi, *me.* Sed malo *ſpem ſuſpendit*, & intelligere *meam.* Gronovius.

rogo: & rogo per illam clementiam tuam: rogo jam tanquam maritus: & intelligo, tota mihi vita hoc agendum, ut ſatisfaciam.

CCCX.

Fortis bis adulterii damnatus.

BIS ADULTERII NOTATUS IGNOMINIOSUS SIT. Notatus adulterii, fortiter fecit, petit præmii nomine, ut iterum accuſaretur. Impetravit, accuſatus eſt iterum, & damnatus. Dicitur ignominioſus. C. D.

DECLAMATIO.

QUANTA gratia prematur in foro, quam impudenti calumnia inimicorum ſuorum vexetur & hoc ipſum judicium argumento eſt: vidilicet, contemnunt hominem militarem, nihil minus quam litibus idoneum. Sed [1] formulæ inimicitiæ tum valere poſſunt, cum de aliquo facto mentiri licet, cum teſtes ſubornare. Cæterum in his, quæ [2] ad intellectum judicium pertinent, gratia ſine vitio cognoſcentium nihil eſt. Nemo igitur noſtrum negat, ita in lege ſcriptum eſſe: Qui bis adulterii damnatus eſt, ignominioſus ſit. Ne id quidem negabitur. Bis in judicium hunc deſcendiſſe: bis contra hunc latam eſſe ſententiam. Sed ſi manifeſtum fuerit, legem non ideo eſſe conſcriptam, ut hoc genus damnationis ignominiam faciat, ſi ne in cogitationem quidem cujuſquam cadere omnino potuit, aliquem ex eadem cauſa bis potuiſſe damnari, profecto manifeſtum eſt, non in aliud ſcriptas eſſe leges, in aliud valere. Quæro igitur ex ipſis adverſariis: Cur bis damnatum adulterii, ignominioſum eſſe voluerint? Ut opinor, Judices, qnoniam una damnatio habebat aliam & ſuam pœnam: geminatio criminis afferebat ignominiam, neque immerito.

1 *Formulæ inimicitiæ.*] Sic Demoſthenes, δίκη φθόνος καὶ γραφὴ καὶ ἐκ πιστεύσιας κατηγορεῖν. *Ærodius.*

2 *Ad intellectum judicium.*] A Pithœo vox *judicium* addita eſt: Thaddæus & Ærodius ignorant. Num voluit, *judicium*? Gronovius.

rito. Semel enim errare ſane tolerabile ſit; in eadem vero incidere, ne damnatione quidem [1] compeſci ultra omnia videbatur. [2] Nihil enim verba faciunt: ſed [3] voluntas legis diverſa atque contraria eſt. Eſt autem diverſa, ut apparet. Atque ego, ſi deſcendere ad hoc genus actionum vellem, ad quod me pars diverſa deducit, poſſem contendere vim duorum judiciorum in his non eſſe. Quare? quoniam lex viri fortis intervenit: & præmium eam vim habuit, ut judicium prius tolleretur. Itaque etiam [4] ſi prius damnatus, & propter hoc, bis ignominia notatus, fortiter feciſſet, & præmii nomine reſtitutionem quæſiſſet, nihil, ne duo quidem vera crimina valuiſſent. Ergo eo tempore, quo optavit ut accuſaretur iterum, hoc [5] optavit, ut eſſet pro damnato. Si ergo prius judicium [6] hoc illi præſtitit, & merito præſtitit, in ſumma quidem ſecundo judicio quæſitum eſt, an hic adulter eſſet, quare accuſatus eſſet: quoniam [7] tanquam de innocente, & de dubio arbitrabatur, ac ſi prius judicium non eſſet, altero damnari nihil attinuit. Erat enim damnatus, vel elige quod voles accuſator: utique alterum

1 *Compeſci ultra omnia videbatur.*] Sic & Thaddæus. Ærodius: *compeſci ultra poſſe crimina videbantur.* Aſyndeton & neglecta diſtinctio impedierunt doctiſſimum virum. *In eadem vero incidere,* (hic intellige, quaſi interpoſitum eſſet τὸ *&*) *ne damnatione quidem compeſci,* (intellige, hoc vero) *ultra omnia videbatur.* Hæc extrema linea putabatur inſaniæ. *Idem.*

2 *Nihil enim verba faciunt, ſed.*] Pro *enim* in Thaddæo & Ærodio video *ergo*: idque magis convenit, modo & reſtituas: *Nihil ergo verba faciunt, ſi voluntas legis diverſa atque contraria eſt.* Idem.

3 *Voluntas legis diverſa atque contraria eſt.*] Non enim hic fortis bis accuſatus eſt, quod bis deliquerit: ſed quia loco præmii poſtulavit, prius illud judicium repeti ac recognoſci, ut an jure vel injuria damnatus ſit, altero judicio appareret. Igitur hæc duo judicia, unius loco eſſe: ideoque non legis verba, ſed mentem amplecti oportere. *Ærodius.*

4 *Si prius damnatus, & propter hoc bis ignominia.*] Alii apud Ærodium *præter.* Sed tranſponendæ voces: *Itaque etiamſi prius bis damnatus, & propter hoc ignominia notatus, fortiter feciſſet.* Gronovius.

5 *Optavit, ut eſſet pro damnato.*] Conjeceram: *pro non damnato.* In eandem ſententiam Ærodio placuiſſe video: *ne eſſet pro damnato.* Idem.

6 *Hoc illi præſtitit, & merito præſtitit. in ſumma quidem.*] Thaddæus neſcit prius *præſtitit.* Ærodius: *illi vel merito præſtitit in ſummaque idem.* Scribendum cenſeo: *Si ergo prius judicium hoc illius meritum reſcidit, & in ſumma idem ſecundo judicio quæſitum eſt.* Idem.

7 *Tanquam de innocente & de dubio arbitrabatur.*] Forte, *ambigebatur.* Idem.

alterum ex duobus. Nam [1] ſi valuit: illud fuiſſe ſententiam: alterum eſt pro ſententia. Prius utique illud ſic colligite, non eſt impunitus is, qui ſemel adulterii damnatus habet ſuam pœnam: ponamus hanc eſſe pecuniam, num igitur exigis alteram quæ priore judicio aut debita, aut perſoluta erat? [2] Atqui, ſi, tanquam ſingula judicia publica, pœnas ſuas non habent, non poſſunt pro duobus numerari. Supererat fortaſſe, ut cauſam quoque adhuc viri fortis agere tentarem: [3] ſane diſſimulemus partem. [4] Quæratur ſæpius eſſe damnatus: erant alioqui, quæ movere non poſſent. Damnatus eſt adulterii: ſed poſtea fortiter pugnando oſtenderat non eos eſſe mores ſuos, non ſuam vitam, ut in illo credibilia hæc crimina forent. Sed cum optare illi liceret reſtitutionem, illud optare maluit ut accuſaretur, ut de vero quæri poſſet, hoc non ſine bona conſcientia fecit. Cur ergo damnatus eſt iterum? quia damnatus erat, non putaverunt illi, qui cognoſcebant priorum judicium reſcindendam eſſe ſententiam, ita homo qui poſt præmium accuſabatur, ſic auditus eſt, tanquam nondum fortiter feciſſet.

1 *Si valuit illud fuiſſe ſententiam.*] Hoc vult, arbitror: Si prius judicium æque latum ſit, & pro juſta ſententia haberi debeat: poſterius non aliud quoddam judicium eſt à priore ſeparatum, ſed idem cum eo quod confirmat: ut cauſam eandem, quia apud inferiorem, mox appellatione interpoſita, quia apud ſuperiorem judicem mota eſt, certe nemo dixerit variam & multiplicem eſſe. Sin prius judicium non fuit, unicum erit ergo judicium hoc alterum, non duplex. Quare hic vir fortis nullo modo ignominioſus eſſe poterit *Ærodius.*

2 *Atqui ſi tanquam ſingula judicia.*] Utut ſint hæc omnia corruptiſſima & obſcura, ſenſus eſt: Hæc duo utcunque ſint judicia, tamen unius loco ſunt: & eo apparet, quod ſingula alia quæque judicia publica, ſuam pœnam habent. hic duo judicia eſſe oportet, biſque aliquem damnatum eſſe, antequam ignominiam ſubeat. unius ergo judicii vim habent. Quod facilius (inquit) colligi poterit, ſi adulterum pecunia non infamia multari poſuerimus. Sic etiam hic locus reſtitui poteſt, *Atqui ſi, tanquam ſingula judicia publica pœnas ſuas habent, hæc duo non habent, non poſſunt, & c. v. poſſe.* Idem.

3 *Sane diſſimulemus hanc partem.*] Sic fortaſſe emendari poteſt hic locus, *Sane diſſimulemus hanc partem. Quæritur an ſæpius eſt damnari, eſſe damnatum iterum. nam alio quoque argumento moveri non poſſunt.* Vel, *hanc partem qua quæritur an ſæpius ſit damnatus, qui eſt damnatus iterum.* Idem.

4 *Quæratur ſæpius is ſe damnatus.*] Sic & Thaddæus. Ærodius, *Quæritur.* Lege: *Quare igitur ſæpius eſt damnatus?* Gronovius.

fecisſet. Vos ergo, qui duobus judiciis eſſe dicitis damnatum, explicate, [1] quid aliud objectum ſit altero, quæ differentia duorum judiciorum fuerit. Eadem adultera dicebatur, iidem teſtes producebantur, iiſdem argumentis premebatur. [2] Hac ſcilicet improbitate qua unius cauſæ vultis duo eſſe judicia, poteſtis & illo modo æſtimare judicium, quam inique ipſa pœna petatur à viro forte. Statuamus duos eſſe, adulterum, qui bis adulterium commiſerit: adulterum, qui bis damnatus ſit. De illo ea dico. Duo cubicula irruiſti, duobus maritis injuriam feciſti, duas familias incerta ſtirpe confudiſti. Huic tu quid objicis? indignatus es quod damnatus eſſes: ſententiæ judicum repugnaſti: perſuadere tibi ipſe non potuiſti eſſe te nocentem. Egregiam Hercules gratiam viris fortiſſimis reddimus: hic ſi magiſtratus eſſe voluiſſet, honores geſſiſſet: ſi ſacerdos eſſe, templis præfuiſſet: hoc egit præmio ſuo ut ignominioſus eſſet: detrahe illi, quod fortiter fecit; detrahe quod optavit; non eſt ignominia: Nondum atrocitas erat. Qualecunque crimen donari meritis, donari virtuti poteſt.

CCCXI.

Addictus manumiſſus.

ADDICTUS, DONEC PECUNIAM SOLVERIT, SERVIAT. Qui habebat domi addictum, teſtamento omnes ſervos manumiſit: petit addictus ut liber ſit.

DECLAMATIO.

INtelligimus nihil nobis in hac cauſa verendum magis, quam communem quendam omnium, qui in libertatem aſſerunt, favorem: contra quem non id modo à nobis intelligimus eſſe dicendum, ut præcipue jus tueamur: ſed illud

1 *Quid aliud objectum ſit altero.*] Sic & Thaddæus. Ærodius, *adultero.* Male. *Altero*, intelligo judicio. *Idem.*

2 *Hac ſciet improbitate.*] Ærodius, *improbitas eſt*, & claudit periodum poſt τὸ *judicio.* Lege: *Ex hac ſcilicet improbitate, qua unius cauſa volunt duo eſſe judicia, poteſtis & illud modo æſtimare, judices, quam inique ipſa pœna petatur à viro forti.* Idem.

illud etiam, non minus pro eo eſſe, contra quem videmur agere, [1] ſi tamen explicet fidem, quod nos contendimus. Id enim hodie quæritur, an ſervus ſit: de liberalitate ejus, qui nos hæredes inſtituit, nihil querimur. Servos manumiſit. Nunc cui controverſia movetur? num inviti eos, triſteſque in numero civitatis aſpicimus? Alia nobis ratio cum debitoribus, alia cum ingenuis: neque nos fugit, velut in contrarium ire litem. Nam ſi quis ex nobis iſtum ſervum vocaret, multa habebat profecto quæ pro ſe diceret, per quæ ingenuus videretur. Quid enim lex dicit? ADDICTUS DONEC SOLVERIT, SERVIAT: ut opinor, non SERVUS SIT. [2] Plurimum autem refert, an ſervire merito dicamus: & eos qui in piratas inciderint, & eos qui ab hoſte ſint capti. Id quod ingenuis natura dedit, nulla fortunæ injuria eripi poteſt. Id quamvis nulli non veſtrum exiſtimo eſſe manifeſtum, quibuſdam tamen confeſſis argumentis oſtendere volo. [3] Ante omnia ſervus hic habet nomen, eſt in cenſu, aut in tribu. Quorum nihil (ut opinor) deprehendi in ſervo poteſt. Aut intervenit ea conditio, ut ſervire debeat, donec ſolverit. Hoc ipſum

ſervi

1 *Si tamen explicet fidem.*] Hoc eſt, ſi debitum ſolvat. *Ærodius.*

2 *Plurimum autem refert, an ſervire merito dicamus.*] A ſenſu non alienum eſt, quod quidam apud Ærod. *Plurimum autem refert, an ſervire, an ſervum eſſe dicamus. Servire merito dicimus.* Sed nimis inculcatur verborum. *Serviat, ut opinor; non ſervus ſit. Plurimum autem refert.* Satis commode hic intelligi puto, utrum iſtorum duorum dixerit lex. Sequentia deleta particula, ut illi: *Servire merito dicimus & eos.* Gronovius.

3 *Ante omnia ſervus hic habet nomen.*] Hæc & quæ ſequuntur omnino conveniunt cum his quæ ab eodem Quintiliano tractantur lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 4. Aliud eſt (inquit) ſervum eſſe, aliud ſervire, qualis eſſe in addictis quæſtio ſolet. Qui ſervus eſt, ſi manumittitur, fit libertinus. Servus invito domino libertatem non conſequetur: addictus, ſolvendo citra voluntatem domini, conſequetur. Ad ſervum nulla lex pertinet. Propria liberi, quæ nemo habet niſi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc addictus. Igitur aliud eſt, ſervum eſſe, aliud ſervire aut in ſervitute eſſe: ut aliud in libertate eſſe, aliud liberum eſſe. Decl. CCCXL. infra. Hinc Papinianus l. uxori uſufructu. ff. de uſu & uſufr. lega. Scorpium ſervum meum Semproniæ concubinæ meæ ſervire volo: non videtur proprietas ſervi relicta, ſed uſusfructus *Ærodius. Ante omnia ſervus hic habet nomen.*] Expunge τὸ *ſervus.* Non enim concedit ſervum eſſe. Florus 3. 16. *C. Graichum hominem ſine tribu, ſine nomine.* Gronovius.

ſervi non eſt, habere in ſua poteſtate, quando deſinat, ſervire. Fingite enim, judices, aut oblatam eſſe ab illo pecuniam: aut ex hoc teſtamento pronuntiatione veſtra liberum fieri, num inter libertinos futurus eſt? Non ut opinor. Atqui ſi illud in confeſſo eſt, eum, qui à ſervitute in libertatem veniat, non eſſe alio quam libertini loco, hic ſolutus hac neceſſitate, tam ingenuus futurus ſit, quam fuit: manifeſto ne hodie quidem ſervus eſt. Alia quoque complura ſunt, quæ intueri licet, ſi velitis. Servus aut domi natus eſt, aut relictus hæreditate, aut emptus. Hunc ex quo genere ſervorum ponitis? domi natum eſſe ſe non dicit, ne emptione quidem, aut hæreditate relictum. Pendet igitur omnis hæc conditio ex fœnore. Quid ſequitur? ut nomen ſit. Hæc ad ipſa teſtamenti verba. Libet tamen ſcrutari etiam defuncti voluntatem, qua nihil potentius apud nos, nihil noſtro animo ſacratius eſſe debet. Credibile eſt igitur hoc eum ſenſiſſe, ut liberum eſſe vellet etiam adductum. Servos cur manumiſerit, manifeſtum eſt: delectatus eſt officiis, referre voluit gratiam obſequio alius ægrum curaverat, alius peregrinantem ſequutus erat, alius inter tot occupationes domeſticas cuſtodierat, alius hoc ipſum fœnus exercuerat: voluit liberos eſſe quos amaverat, à quibus amatum eſſe ſe rediderat. Huic vero quid debuit niſi iram? durum tamen videtur, & inhumanum ſolum hunc eſſe in vinculis, & in ſervitute. Ante omnia ſi quid aſperitatis in lege eſt, quæ addictos ſervire juſſit, donec ſolverent, num igitur exigitis, ut dicamus aliqua pro lege? Non eſt noſtræ mediocritatis, non officii, ea quæ prudentiſſimi majores conſtituerint, tentare defendere. Verumtamen ſi intueri velitis, quid æquius conſtitui poteſt, aut quo alio cuſtodiri patrimonia veſtra, fortunæ ſuſtineri poſſunt? an vero pecuniam aliquis accepturus, per omnia vitia exhauriet, ut non alligetur ad aliquam ſolvendi neceſſitatem? Dura vincla alicui videntur, dura conditio ſervitutis: reddat, quod accepit. Iſtic non ſervitus con-

ſtituta eſt, ſed illud, quod juſtiſſimum eſt, reddendæ pecuniæ cauſa.

CCCXII.

Hæredes de depoſito.

Quidam à commilitone ejuſdem ordinis depoſitum petebat: negavit ille ſe accepiſſe. Cum res ſine teſte eſſet, occidit cum à quo petebat, & ſe. Petitoris hæres, petit ab hærede alterius commilitonis.

DECLAMATIO.

SI pecunia tantum in cauſa litis eſſet, parem videremur litigandi habere rationem: [1] nunc illud quidem nobis extra ordinem accidit, quod litigandum eſt etiam propter ipſum, ne ſine cauſa perierit. Plurimum autem fallitur, ſi quis eandem conditionem putat hujus judicii ac prioris. Deſiit eſſe ſine teſte. Ergo jam priori non erat ſatis pro ſe dicere: mihi, non mediocre argumentum eſt. Si quis enim teſtis idoneus fuiſſet, videretur hujus fiducia calumniatus: quid in cauſa eſt præter veritatem, ut aliquis id petat, quod probari non poſſit? Et inficiandi quidem depoſitam pecuniam manifeſta ratio eſt, cupiditatis, lucri: petendi etiam non depoſitam, ſi quæ probationis ſpes, eadem cauſa ſit. Cum quidem aliquis dicit, Depoſui apud te, ſcis ipſe: quid aliud videtur advocare quam Deos teſtes? Dicite igitur cauſam, quare petierit, ſi non depoſuerat? Habere pecuniam potuit, manifeſtum eſt: & ipſe reliquit hæredes, & is qui ejuſdem ordinis fuit. Multas deponendæ pecuniæ intervenire rationes inter milites manifeſtum eſt: longum iter incidit, periculoſa expeditio. Si deponenda ſit, ubi credibilius eſt deponi, quam apud hominem ejuſdem ordinis? Nam præter id, quod facilior ſperatur fides ex pari, eſt quædam ejuſdem ordinis conjunctio: nec apud inferiorem deponi ſolet, cum adeo deponatur, ut recipiatur: credibile eſt ergo apud hominem ejuſdem ordinis depoſuiſſe.

1 *Nunc illud quidem.*] Scribe: *nunc quod litigandum eſt etiam propter ipſum, illud quoque extra ordinem nobis accedit,* Vel *id ipſum.* Gronovius.

ſuiſſe. At ſine teſte. De omnibus depoſitis loquar. Miſera hercule conditio mortalitatis, quando omnibus jam, quæ agimus, videtur opus eſſe teſte: ita parum facit veritas, ita nullum nomen eſt fidei. Non ſatis videri poteſt probatum, quod duo ſciunt. Veniamus tamen (ut dixi) ad probationem. Occidit eum, à quo pecunia negabatur. Iterum quæro: qua ratione, qua cauſa? Odium fuit. Unde? Ego quare occidere debuerit, dico: Inficiabatur: tu ut hanc cauſam occidendi excludas, ſubſtituas aliam neceſſe eſt, Satis argumenti erat, ſi occidiſſet clam, ſi ex inſidiis: ſi tanquam negaturus. Quæ cauſa hominem in ſcelus egit? quid fuit, quod tantam rabiem concitaret, niſi illud, quod ſciebat ſe dediſſe? cum dicenti, Apud te pecuniam depoſui, reſpondebatur, Quis teſtis eſt? quæ probatio eſt? quanti animi æſtus agebantur? [1] non vobis videbatur, cum feriret, illa dixiſſe: Ita non depoſui? Optime mehercule mihi videtur, ac militari facinore illa exclamaſſe, I nunc, & nega: I nunc & alienam pecuniam converte in tuas cupiditates: non uteris tamen. Erat argumentum ergo tantum, quod occidit. Quam ultra deſideratis probationem? occidit ſtatim moriturus. Frequenter judicia hujuſmodi exercentur, ut ſi res in notitia dicitur eſſe ſervulorum, torqueri mancipia videamus. Si nos civitatis & conditio militiæ pateretur, ſe in tormenta obtuliſſet, illum popoſciſſet. Non tibi videtur præbuiſſe de animo ſuo quæſtionem?

CCCXIII.

Falſo cædis damnatus.

QUI CÆDIS REUM ACCUSAVERIT, NEQUE DAMNAVERIT, IPSE PUNIATUR. DAMNATORUM SUPPLICIA IN DIEM TRICESIMUM DIFFERANTUR. Accuſavit quidam & damnavit: [2] in diem triceſimum dilata damnatio eſt: intervenit is qui occiſus dicebatur, petit reus pœnam accuſatoris.

SERMO.

Non erit alienum, advocatum dare huic accuſatori. Fecit rem (ut

1 *Non vobis videbatur, cum feriret.*] Malim, *videatur.* Idem.

2 *In diem triceſimum.*] Hæc lex poſtea ab Imperatore Theodoſio renovata eſt.

(ut parciſſime dicam) pœnitentia dignam: & fortius defendetur ab alio, & majore cum verecundia patronus confitebitur, ſi quid conſitendum eſt. Et quotiens cauſa plus juris habet quam pudoris, ad eum transferenda eſt qui non erubeſcit.

DECLAMATIO.

REum capitis arceſſitis in ea civitate, in qua hoc grave & indignum videtur: & reum capitis arceſſitis, qui ipſi intolerabilem hanc crudelitatem vocatis. Conveniebat iis, qui temeritatem accuſationis incuſant, nihil niſi certum exploratumque deferre. Ergo lege occidi vultis hunc ſtatim, [1] qui reum cædis detulerit. Hactenus agnoſco: detulit enim, quem defendo, damnavitque: hoc jam ad nos pertinet. Hic enim indamnatus eſt. Sequitur ergo, [2] ut aliam legem afferamus, aut hanc mutes, aut hoc audeas dicere, Jus aliquod tibi eſſe conſtitutum. Ad interpretationem nos vocas, & ex hac lege, qua litigas, aliam conſtituere conaris. Non iſta res judicum, non horum, qui ad certa jura, & quidem jurati, conſederunt. Deflecti jura ne pro defenſione quidem æquum eſt: legem vero mutare, ut occidas, & crudeliter interpretari jus, quod à magiſtratibus ſcriptum eſt, cujus animi eſt? Ego legem habeo adverſus eum demum ſcriptam, qui detulerit, neque damnaverit. Non ſcrutor, quid voluerit legumlator: neque

eſt. l. ſi vindicari. C. de pœnis. cap. cum apud Theſſaloniam. 11. quæſt. 3. *Ærod.*

1 *Qui reum cædis detulerit. Hactenus agnoſco.*] Ærodius: *detulerit damnavitque. Hactenus legem agnoſco.* Cui ſubſcribere non poſſum. Nondum enim additum voluit declamator damnaſſe, & de lege ſufficit intelligi. *Hactenus*, inquit, *agnoſco*, ſcilicet, quod eſt in lege, quodque de reo dicitur. Hucuſque agnoſcere cogor. Sed eſt proximum aliud, quo eadem lege apparet nos non teneri. *Detulit enim, quem defendo, damnavitque: hoc jam ad nos* (id eſt, hac parte) *non pertinet.* Sic recte Ærodius. Hinc apparet totam eam legem nobis aptari non poſſe, *Hic enim indamnatus eſt.* id eſt, hunc non pronuntiatum eſt injuſte detuliſſe. Vel etiam, *Hic enim damnatus eſt*, nempe quem detulit. Itaque miror, quid in mentem venerit Ærodio, cum faceret: *Hic enim indemnatus eſt, quia accuſatus non eſt.* Gronovius.

2 *Ut aliam legem afferamus.*] Immo *afferas.* Idem.

[1] neque enim poſſum. [2] Sæva inquiſitio in præterita eſt. Id ſive voluit eſſe, quod ſcripſit, ſive aliud aliquid cogitavit, hoc ſcripſit, [3] hoc jure viximus, hoc ſpectavit. Nihil minus ferri oportet in civitate, quam ut lex decipiat. Innocentem accuſavi: ſatis eſt, quod damnavi, neque enim lex iſta ſcripta eſt, ut qui innocentem accuſaverit, capite puniatur: ſed ut puniatur, qui accuſaverit, nec damnaverit. Quomodo ergo nihil prodeſſet accuſatori, ſi non damnaſſet, poſtea nocentem eſſe compertum eum, quem accuſavit: ita ei, qui fortunam ſecundam, judicii tulit, non debet nocere, quod poſtea accidit. Lex talem conditionem judicii facit, in quo cædis accuſatur reus, [4] ut utique adverſus alium pronuntietur: aut reum damnari oportet, aut accuſatorem. Tu quid vis? ut uterque damnatus ſit: [5] an ut iſtud verum ſit, ut damnatus ſit reus & accuſator: illud tamen lex voluit. Tranſeo, quod pernicioſum ſit interpretari legem, & [6] ad ingenia utriuſque converti: id quod ſcriptum eſt, ne dubitaretur, dubium fieri, poſtquam ſcriptum eſt. [7] Deſcendo ad hanc quoque intentionem: non quia neceſſe eſt, nec quia ad veſtram religionem pertinet, nec quia ſolvit iſta res jusjurandum: ſed quia, victori obtinentique cauſam [8] facile eſt, & debet diſputari.

Recte

1 *Neque enim poſſum.*] Nempe illud eſt quod Julianus ait, Non omnium quæ à majoribus conſtituta ſunt, &c. Demoſth. κτ' μειδ. χρὴ ὅταν μὲν τιθῆσθε τοὺς νόμους, ὁποῖοί τινές εἰσι σκοπεῖν. ἐπειδὰν δὲ θῆσθε, φυλάττειν καὶ χρῆσθαι, ὡς θέντων θεῶν, inquit Plato. *Ærodius.*

2 *Sæva inquiſitio in præterita.*] Nihil hic neque ſævitiæ neque crudelitatis. Lege: *Sera inquiſitio.* Gronovius.

3 *Hoc jure viximus.*] Cur non *viximus*. Idem.

4 *Ut utique adverſus alium pronuntietur.*] Ærodius: *nec utique ut adverſus alium pronuntietur, ſed aut reum.* Nihil hic mendoſum, niſi vox *alium*: pro qua ſubſtitui oportet *aliquem* vel *alterum*. Cæterum his verbis confirmatur, quod ſupra dixit: *Hic enim indamnatus eſt.* Idem.

5 *An ut iſtud verum ſit.*] Scribe: *At, ut iſtud verum ſit, ut damnatus ſit reus & accuſator, illud tamen lex voluit.* Nempe, ut alter tantummodo damnaretur. *Idem*

6 *Ad ingenia utriuſque converti.*] Ærodius: *ad ingenia cujuſcunque converti.* Forſan, *ad ingenia ludibriaque converti.* Idem.

7 *Deſcendo ad hanc quoque intentionem.*] Forte *contentionem.* Etſi nota ſit apud rhetores *intentio* accuſatoris. *Idem.*

8 *Facile eſt & debet diſputari.*] Scribe: *facile eſt de lege diſputare.* Ærodius.

Recte fecit legumlator, qui ita ſcripſit legem, ut non puniretur, ſi condemnaſſet. Quare? noluit accuſatorem eſſe calumniatorem, noluit accuſatorem dare aliquid odio. Alioqui ſcimus multa vera quidem non eſſe, credibilia tamen eſſe. [1] Accuſator quid debet tibi? ut eum deferat, adverſus quem argumenta habeat: adverſus quem teſtes habeat: alioqui nocentem an innocentem qui ſcit? Ipſi judices hoc non pronuntiant: ſed ſe ex animi ſui ſententia facere profitentur. Quis autem miratur ſi ea res accuſatorem decepit: quæ decipere judices potuit? Accuſator cum id effecit, ut reus damnandus videretur, reddidit rationem accuſationis. Nullus autem [2] tam inimicus legiſlator fuit, ut errorem accuſatoris punire vellet. Oportet eſſe in civitate & accuſatores: alioqui omnia mittuntur ad manus, omnia mittuntur ad ferrum. Per ſe difficilem rationem [3] vindictæ, & ultionis facimus, pene licentiam graſſatoribus & latronibus damus, quod nemo accuſare ſine periculo capitis ſui poteſt. Sed tamen adverſus hæc illud remedium eſt quod accuſator cogitat quid objecturus ſit. Si ne hoc quidem prodeſt, vidiſſe aliquid in accuſatione, motum eſſe probabilibus argumentis, in totum judicia iſta tollemus. Hunc autem habuiſſe, quare accuſaret, credite judicibus, qui damnaverunt. Hic inimicus. quid illi, qui cognoverunt? quo vultis motos eſſe judices, ut damnarent? Non enim moti ſunt auctoritate ipſius accuſatoris, [4] argumentis moti ſunt: illis credimus teſtibus moti ſunt? hos habebamus. Et mihi videtur ideo conſtituta eſſe lex, quæ damnatum poſt triceſimum diem puniri voluit: quoniam videbat legumlator poſſe fieri, ut deciperetur accuſator. Itaque ejus, qui non damnaſſet, præſentem pœnam eſſe volue-

1 *Accuſator quid debet tibi? ut eum.*] Ærodius: *tamen eſſe accuſator debet qui tibi vel eum.* Potius: *Accuſator quid debet reipublicæ? verum deferat.* Gronov.

2 *Tam inimicus legiſlator.*] Immo *tam iniquus.* Idem.

3 *Vindictæ & ultionis facimus.*] Ærodius: *vindictæ difficiliorem facimus.* Quid ſi: *Per ſe difficilem rationem vindictæ & ultionis facimus.* Idem.

4 *Argumentis moti ſunt: illis credimus.*] Forte: *credidimus.*] Idem.

voluerunt, nulla dilatio eſt. Quid te movit? quid attuliſti ad judicem? Hoc enim vult [1] lex prius etiam [2] approbari ipſi accuſatori. Ergo etiam voluntas legis pro nobis eſt,& non tantum ſcriptum, quod ſatis erat. [3] Niſi ita recedamus ab eo quod propter te noſtrum eſt, ut conceſſiſſe videamur. Sed ut tranſiſſetis, rurſus, id quod dicebat, cum ſuſpectus eſſet reus, boni erat civis accuſare: neque aliter ſtare leges poſſunt, neque aliter civitas. Accuſavi, quid poſtea? quoniam homo occiſus videbatur. Hic tamen perire potuit, & occidi potuit, & hoc indignum eſt. Primum omnium [4] durum eſt, unam indici utrique fortunam, & occidi hominem, quia aliquis occidi potuerit. Hujus culpæ ita magna pœna eſt, cauſam edicitis. Deinde hoc non tantum accuſatoris culpa factum eſt. Fortaſſe ita vixeras: multa petulanter, multa temere, multa cruente commiſeras. Turpiſſimi hominis argumentum eſt innocentem poſſe damnari. [5] Non enim dicit corruptum eſſe judicium, non verſatam pecuniam, ita non erubeſcis? homicida viſus es. Tu porro tantum accuſatori iraſceris? non idem de te judices ſenſerunt? non omnium ſententiæ?

CCCXIV.

1 *Lex prius etiam approbari.*] Ærodius: *vult lex prius, reum approbari.* Legamus: *Hoc enim vult lex, prius rem approbari ipſi accuſatori.* Idem.

2 *Approbari ipſi accuſatori.*] Quaſi dicat, Dum lex punit temerarium accuſatorem, etſi demus hunc noſtrum illa lege non comprehendi, quia reum ſuum damnavit, licet revera innocentem ut ex poſt facto apparuit. non tamen eum punit, qui probabili ratione venit ad accuſandum. Hoc enim in accuſatore lex poſtulat, ut quod ait coram judice, id apud ſe prius judicet & probet, juſta ne cauſa vel dolore moveatur. *Ærodius.*

3 *Niſi ita recedamus ab eo.*] Ærodius: *Niſi à jure recedamus, habeo.* Alii, *Niſi jura reſcindamus.* Deinde: *Sed ut tranſiſſet lis, rurſus id quod dicebam.* Mihi naſcebatur: *Nunc ut recedamus ab eo, quod proprie noſtrum eſt, ut conceſſiſſe videamur, tamen eſſet rurſus ei, quod diceret. Cum ſuſpectus*, &c. *Gronovius.*

4 *Durum eſt unam indici utrique fortunam.*] Senſus eſt, Atqui innocens occidi potuit, ni intra triceſimum diem pœna dilata eſſet, quod certe indignum eſt. Sed illud indignius & acerbius, utrunque puniri, ac perire ſimul accuſatorem & reum: occidique hominem, non quia aliquis occiſus ſit, ſed quia legibus occidi potuerit, & quanvis, innocens, ſuſpectus tamen, ideo damnatus & convictus. *Ærodius.*

5 *Non enim dicit.*] Lege, *dicis.* Gronovius.

CCCXIV.

Ego te, pater, occidi.

Parricidi reus paribus ſententiis abſolutus, furere cœpit, & dicere per furorem frequenter, Ego te, pater, occidi. Magiſtratus tanquam de confeſſo ſupplicium ſumpſit, reus eſt cædis.

SERMO.

Si qua erunt quæ à me in diviſionibus controverſiarum dicantur eadem, frequentius intelligite fieri: primum, propter interventum novorum: deinde, propter conditionem diviſionum. Nam hi qui antea non audierunt, pertinentia ad plures controverſias debent cognoſcere: & ad præſentis materiæ controverſias nihil intereſt, quomodo ego diviſerim. Eſt autem communis cura aliis controverſiis hujus materiæ: illud, quod Reus magiſtratus, de cujus perſona dignitate hæc ipſa res ſatis pronunciat: videtur etiam de anteacta vita probari, eo modo quo creatus eſt. Secundum illud æque commune, Quod nullas ſimultates executus eſt: nullam ſpem ex cæde ejus quem occiſum accuſator queritur, concipere potuit: & officio impulſus, etiam ſi lapſus eſt, tamen, veluti leges, conſilio deceptus eſt. Ut hæc communia, ita illud jam proprium, ut ſi illum adverſus hunc adoleſcentem habuiſſet odium magiſtratus, magis inſania ejus vindicabatur. Si cum ita præparaverit cauſam, incipit de jure ſuo loqui.

DECLAMATIO.

MAGISTRATUS DE CONFESSO SUMAT SUPPLICIUM. Durum miniſterium & injucunda honoris hujus neceſſitas. Sed quis potius leges exequitur, & hominum commiſſa, niſi qui rempub. adminiſtravit? nemo iſtud faceret libenter, niſi neceſſitate. Ergo non ſolum licuit mihi occidere confeſſum, ſed etiam ſi nollem, neceſſe fuit. Videamus, an ille confeſſus ſit. Teſtes præbeam vobis? tota civitate audita vox eſt. Ne ipſos quidem accuſatores negaturos eſſe confido, ipſius voce, ipſius lingua eſſe dictum. Ego te, pater, occidi: & non ſemel dictum, ne caſus videretur. At enim confeſſio habenda non eſt,

eſt, niſi quæ à ſano proficiſcitur. Non video, cur ad hanc interpretationem deducatur vis iſtius verbi, quod lege comprehenſum eſt. Ego enim confeſſionem exiſtimo, qualemcunque contra ſe pronuntiationem: nec me ſcrutari lex jubet, qua quis cauſa confeſſus ſit. Imo ea natura eſt omnis confeſſionis, ut poſſit videri demens, qui de ſe confitetur. Furore impulſus eſt: alius ebrietate, alius errore: alius dolore, quidam quæſtione. Nemo contra ſe dicit, niſi aliquo cogente. Quod enim genus confeſſionis exigitis? Ut aliquis ſecurus, quieta mente, nullo adigente dicat: Ego patrem occidi. Atqui ipſum verbum videtur habere vim coactæ veritatis. quid ergo aliud intueri debes, quam vocem? Si ſemel hoc audiſſem, lex tamen me jam appellaret: ſæpius dixit: in eadem voce perſeveravit. Viderimus, an in aliis partibus demens fuerit. Hic, tanquam ſanus, perſeveravit. De confeſſo ergo ſumpſi ſupplicium: atque ad me non pertinet, an is, qui confeſſus eſt, nocens fuerit. Fingite enim eſſe aliquem [1] qui aliquo modo confeſſus ſit, hunc à magiſtratu occiſum: poſtea apparuiſſe aliquo caſu falſum fuiſſe, quod dixiſſet: num agi cum magiſtratu poteſt? Lex, quæ confeſſum puniri jubet, [2] ſententiam ipſi non reliquit. Deſcendamus tamen eo, quoniam filius eſt, ut quæramus, an ille etiam parricida fuerit. Nec mihi neceſſe eſt dicere illa, quæ ab accuſatore dicta ſunt.[3] Habuerit ille cauſas, propter quas deferret, habuerit teſtes ſuos, habuerit argumenta: & profecto creditis non ſine magna fiducia delatum eſſe tanti criminis reum. Mihi in argumentum ſufficit genus abſolutionis: paribus ſententiis abſolutus eſt. Hoc in alio genere cauſæ dubium eſt, in parricidio vero, quod probare nemo voluit, quod falſum eſſe ad vota pertinebat, diverſam habuit pronunciationem. Objectum

1 *Qui aliquo modo confeſſus.*] Haud dubie, *alio*. Gronovius.

2 *Sententiam ipſis reliquit.*] Lege, *ſententiam ipſi non relinquit.* Ærodius.

3 *Habuerit ille cauſas.*] Nihil eſt dubitabilis. Adfirmavit igitur: *Habuit ille cauſas, propter quas deferret; habuit teſtes ſuos, habuit argumenta.* Gron.

Objectum eſt alicui mortalium, quod patrem occidiſſet: quod eum, cui lucem, cui hæc beneficia rerum naturæ debebat, ſua manu trucidaſſet, & hoc pars judicum credidit? Ego vero illos & probo, & miror, qui abſolverunt: pars tamen judicum pronuntiavit, factum eſſe parricidium: pars, incredibile eſſe. Hos movit, quod probari poterat: illos quod negari. Reus ergo ſuſpectus, & in eam partem accipiendus, ut fecerit. Quid ſupereſt? per dementiam confeſſus eſt. At mihi pro cauſa mea ſummum videtur argumentum ipſa dementia, etiam ſi confeſſus non eſſet. Non ſine cauſa videlicet vetus illa & antiqua ætas tradidit, eos qui aliquod commiſerunt ſcelus, furiis agitari, & per totum orbem agi. [1]Ut nomina mentita ſint, ut aliquid fabulæ fingant; ab aliquo tamen exemplo iſta experimenta venerunt. Factum eſſe aliquid neceſſe eſt, ut hoc credibile videretur, ſive iſtud Dii immortales, qui non judiciis falli, non gratia circumveniri, non ignorantia decipi poſſunt, conſtituerunt. Ego vero gratulor mortalitati. Colite homines innocentiam, & nullam ſpem impunitatis ex ſecreto ſcelerum conceperitis: licet nulli hominum proſpexerint oculi, licet nulla cujuſquam mortalium conſcientia intervenerit: ſub cœlo tamen feciſtis, & ille fuſus per omnes rerum naturæ partes ſpiritus, adfuit: erat illic potentior teſtis. Non quidem apud judicem dicet, nec oratorum interrogabitur artibus: ſed loquetur ore veſtro. Tu forſitan cum miſerum patrem trucidares, tollentem ad ſidera manus riſiſti. Inane hoc ſupra nos, vacuumque cura cœleſtium putabas. Sunt illa vera quæ extremo miſeri ſpiritu dicebantur, Dabis mihi, ſcelerate pœnas; perſequar quandoque, & occurram. Et quod ad me quidem pertinet, judices, non aliam hujus dementiæ putem fuiſſe rationem quæ cœpit poſt abſolutionem. Nec tamen illa mihi vana quorundam videtur eſſe perſuaſio, qui credunt,

non

1 *Ut nomina mentita.*] Lege, *Ut nomina mentita ſint, ut aliquid fabulæ effingant.* Idem.

non extrinſecus has furias venire, nec ullius Deorum impulſu hanc mortalibus incidiſſe dementiam: ſed naſci intus: conſcientiam eſſe, quæ torqueat: animum eſſe qui urat. Iterum gratulor. Bene hercule factum eſt, quod etiam ſi omnes fefellerimus, effugere non poſſumus nos. Ite nunc, & dicite. Demens erat, cum confeſſus eſt. At mihi videtur demens fuiſſe, cum occidit. Ergo quodcunque illud furoris genus, aut pœna à Diis immortalibus conſtituta, aut confeſſio quædam nocentis animi videretur. Videamus tamen quomodo inſanierit. Si per præcipitia ferretur, dicerem, Agit aliquis deorum. ſi in obvios occurreret, dicerem; Ultionis quæritur materia. Nunc vox una, vox eadem ad judices, & per totam civitatem: Ego te, pater, occidi. Invenire liceat, quid factum ſit, non eſt dementia, Ego te pater, occidi. Hoc ſi vos furorem vocatis, idem pars dixit judicum: nihil variatum, nihil ex more aliorum inſanientium mutatum eſt: Ego te pater, occidi. Longa confeſſio eſt: repetita totiens confeſſio eſt. Ecquid concipitis animis imaginem illam, quæ hoc coëgit? Stabat profecto ante oculos laceratus, & adhuc cruentus pater: oſtendebat effuſa vitalia, totus ille ante oculos locus, [1] totum ſcelus mente & cogitatione perflexum. Non poteſt fieri, ut per dementiam videatur totiens confeſſus qui nunquam negavit. Ite nunc, & paribus abſolvite.

CCCXV.

Fortis pater deſertoris.

VIR FORTIS DESERTOREM SUA MANU OCCIDAT. Eodem prælio, quo pater fortiter fecit, ejuſdem filius deſeruit. Petit præmii nomine, ut eum non ipſe occidat.

DECLAMATIO.

Fortis præmium petit.

SERMO.

1 *Totum ſcelus mente & cogitatione perplexum.*] Alii apud Ærodium *perfixum.* Forte, *repetitum.* Idem.

SERMO.

Illa communia noctis.

DECLAMATIO.

Scriptum eſt.

SERMO.

Eſt illud commune.

DECLAMATIO.

Merito ſcriptum eſt : magno labore, multis periculis conſequutus ſum.

SERMO.

Eſt aliquid proprium controverſiæ huic.

DECLAMATIO.

Peto præmium fortis, qui ſenex fortiter feci, qui in ea acie fortiter feci, in qua & filius meus fugit. Sed contra legem petis.

SERMO.

Iterum illa communia. Omne privilegium contra reliqua jura eſſe : viris fortibus non poſſe præmia perſolvi, niſi cum alia inclinatione legis alicujus. Hæc jam prompta ut comparemus, etiamſi contra legem optamus, utram tamen magis ſervari legem placet: utrum eam, quæ honorem dat benemeritis; an eam quæ conſtituit pœnam peccantibus. Deinde ſpecialiter, utrum eam quæ honorem viro forti dat, an eam quæ pœnam deſertori conſtituit. In utraque re ſpecioſus & apertus tractatus eſt : nam deſcribere poſſumus, quanta cum difficultate fortiter pugnetur, & quanto cum periculo : & excuſare & [1] dare veniam aliquam, ut natura dignum ſit : & difficile fortiter pugnare, quam mirum eſſe aliquem qui deſerat: hic clamor ille utriuſque exercitus, tela illa in nos & in oculos venientia, & [2] cadens ſecundum latus commilitonum gemitus vulnerato-

1 *Et clare veniam aliquam.*] Hic quoque male habitus locus. Fortaſſe: *nam deſcribere poſſumus, quanta cum difficultate fortiter pugnetur, & quanto cum periculo; & excuſare, & petere veniam aliquam.* (vel, *& dandam veniam dicere*) *ut natura magnum ſit & difficile fortiter pugnare, ita non mirum eſſe aliquem, qui deſerat.* Idem.

2 *Cadens ſecundum latus commilitonum.*] Scribe: *commilito, tum gemitus vulneratorum.* Vidit in parte Ærodius. *Idem.*

ueratorum: & fragor ille armorum & nitor ferri. Deinde cum comparaverimus leges, nihilominus & molliamus quæſtionem.

DECLAMATIO.

Non utique periit lex: quare? quoniam plurima accidere poſſunt, ut deſertorem non vir fortis occidat. Hæc enim ſic dixi: tanquam impunitatem deſertoris peterem: nunc de pœna nihil detraho deſertoris, de miniſtro tantum, de manu tantum quæritur. Frequenter autem neceſſe eſt accidat, ut deſertorem non vir fortis occidat: finge deſeruiſſe aliquem, & neminem fortiter feciſſe: incolumis erit deſertor? Finge fortiter pugnaſſe aliquem, ſed in ipſa pugna debilitatum, ita ut manum amitteret: nunquid non neceſſe eſt ſubire aliquem hoc miniſterium? Hoc de alienis. Præterea lex quæ deſertorem à viro forti occidi juſſit, nihil cogitavit de hac neceſſitate. Quædam etiam ſi nulla ſignificatione legis comprehenſa ſint, natura tamen excipiuntur. An hoc cogitatum eſſet, ut pater filium occideret? ut frater fratrem occideret? nam id quidem profecto vix natura ipſa videbatur admittere, ut in eadem acie pater fortiter faceret, filius deſereret. Itaque ſi illud non præmii nomine peterem, ſi aliter gratiam mihi retuliſſetis, recuſarem: dicerem, Non utique occidere debeo, plus eſt, quod opto. Lex deſertorem & virum fortem nominavit. Mutata ſunt omnia: filius deſeruit. Ergo hæc dixi: adhuc debetur mihi quodcunque præmium: dicetur vel contra legem. Mea lex utilior eſt reipublicæ. Non utique contra legem peto, quoniam multa accidere poſſunt, ut non vir fortis occidat. Non contra legem peto, quoniam fieri non poteſt, ut & hoc voluerit, ut à patre filius occidatur. Renuntio reipublicæ, non utor honore conſtituto: nemo queretur de iniquitate præmii mei, nemo me impotenter uti fructu virtutum exiſtimet. Non feci fortiter. Erratis commilitones: blanditus eſt mihi imperator: [1] decepit

1 *Decepit te fama civitatis.*] Scribendum, *Decepit te fama, civitas.* Idem.

cepit te fama civitatis. Ego fortiter homo ſenex? Ego fortiter deſertoris pater? At putate hoc me obtinere non poſſe. Non utor honore virtutis, non ſubeo onera viri fortis: nolite mihi dare præmia, non occido deſertorem tanquam vir fortis. Demittite me à merito meo: liberate me nomine, & ſane quam habetis aliam vindictam? Lex occidi à viro forti deſertorem voluit, tanquam inutiliſſimum, tanquam inimiciſſimum, neque enim pœnam hanc viro forti conſtituit, neque impoſuit recuſanti, neque ullam neceſſitatem nolenti. Quid etiam facietis, ſi non occidero? [1] Quis eſt hujus conſtitutionis exitus? legem nullam habetis. Sed vindicare vos vultis. Adhibete carnificem, occidite utrumque. Bene hercule exhortamini: eſt, quare arma ſenex reſumam. Fortiter feciſti, plurimum reipublicæ tuæ præſtitiſti, velis nolis. Quid igitur hæc ad parricidium? Et filium occide, & parum ſit tibi perdere. Vehemens erat, ſi dicerem, nolo occidere: ignoſcetis mihi dicenti, Non poſſum: manus illa quæ fortis dicebatur, defecit. Scio nunc me, judices, reprehendi à bonis patribus, tanquam præmium optare neſciam: melior enim & indulgentior pater hoc diceret. Donate meritis meis filium: ita ego quod fortiter feci, quod tantum hoſtilis ſanguinis fudi, quod inter momenta victoriæ fui, non eſt pro opera duorum. Ego ſi melior eſſem pater, illud quoque *ſimpliciter* confiterer, deſeruiſſe filium mea culpa. Quid enim neceſſe fuit educere in aciem adoleſcentulum? Quid neceſſe fuit rudes annos, cum graviſſimo hoſte, acerbiſſimo prælio componere? aut certe ſi tantus gloriæ amor, ſi tanta cupido laudum, recedere à filio meo non debueram: & feci, judices, primum, & tanquam inſtituerem filium rudem militiæ, non procul à latere reliqui. Decepit me ardor ille belli: ut primum ſigna canere cœperunt, primum totum animum percuſſit patria, ſola virtus: adoleſcentulus interim

1 *Quis eſt hujus conſtitutionis exitus.*] Forte, *contentionis*. Idem.

interim rudis in illa nube pulveris, in illa confuſione permixtarum utrinque legionum, virum fortem ſequi non potuit. At ego infelix, etiam invidiam filio feci, & ſpolia retuli, quo minus illi ignoſceretur. [1] Quo me ducis, anime? quo me trahis, affectus? Placet cauſa: ſed aliud optavi. Nihil eſt, quod ex meo favore ſperes, juvenis infeliciſſime: nullam fiduciam ex hac quantulacunque operæ meæ gratia capias: moriendum eſt. Debetur hoc ſane diſciplinæ militari, debetur caſtrorum ſeveritati. Infelix exeuntium omen, miſeræque primitiæ! Si alterum utique ex domo noſtra deſtinabatis, cur non ſenem potius traxiſtis? Quid nunc tibi proderit, miſerrime adoleſcens, quod modeſtus in pace, quod pius? Et [2] ſi contigiſſet felicitati, felicior quies, optimus filius eras. Moriendum eſt: quid tibi præſtare infelix pater poſſum: cum duceris, flebo, plangam. Hos, quos ſumpſeram modo ex victoria publica lætos habitus, abducite. Merui ambitioſus pater, ſcilicet, ne quid de militari ſeveritate detraherem, ne viderer vir fortis deſertori ignoſcere. Contentus fui poſt tot merita, favente tota civitate, ut tantum innocens eſſem. Et ecce jam miſerantes video judicum vultus quorundam deprehenduntur lacrymæ. Potui plus optare, potui. ſic quoque ego te, fili, occidi. At tu quiſquis es, in quem transferetur hoc infelix miniſterium, ſupremas audi patris miſerrimi voces: Hoc ſaltem fortunæ meæ præſta, Semel ferias.

CCCXVI.

Flens luxurioſi pater.

Flens pater per publicum, filium luxurioſum ſequebatur. Dementiæ reus eſt.

SERMO.

Hoc genus controverſiarum pene diviſionem non exigit. Illa communis

1 *Quo me ducis anime.*] Vet.cod. *ante me.* Pith.

2 *Si contigiſſet felicitati.*] Thaddæus & Ærodius *felicitate.* Corrige: *Quid nunc tibi proderit, miſerrime adoleſcens, quod modeſtus in pace, quod pius, &, ſi contigiſſet civitati felicior quies, optimus filius eras.* Gronovius.

munis fere, omnibus ex lege dementiæ pendentibus controverſiis, quæſtio eſt; quod dementia ſit: & an hæc dementia ſit. In eo quod quærimus, quid ſit dementia, & ſinitionibus utrinq; poſitis, & omni tractatu hanc controverſiam dividemus: ut quæratur, utrum demenia ea demum accipi debeat, quæ habeat æqualem mentis errorem, an etiam ex ſingulis vel paucis intelligi poßit. Hæc ſæpe tractata ſunt: ad crimen ipſum veniamus. Intelligo & indignari poſſe hunc patrem, quod reus dementiæ à luxurioſo fiat, & eum multa graviter & aſpere dicere contra filium poſſe. Recipit adverſarii perſona: ſed videamus an recipiat noſtra. Nam ſic ut paulo ante præcipiebam vobis, ut perſonam intueremini, ejus apud quem dicenda eſſet ſententia: ſic nunc quoque admoneam neceſſe eſt, ut intueamur perſonam, quam nobis induimus. Pater hic qualis eſt? non acer: luxurioſum non abdicavit, non convitiatus eſt: etiam cum aliquid admonendi gratia faceret, tacuit tamen, non durus: flevit enim. Quicquid contra colorem talis animi dixerimus, quodam modo contra thema dicemus. Conſilium itaque totius actionis ex his capere debemus, quæ præceſſerunt. Quid aliud præceßit? mollis invidia. Ergo cum adprobaverimus non uno facto dementiam eſſe convincendam, veniemus ad ordinem defenſionis. Anteactæ vitæ ratio conſtet. Hoc non propterea tantum dicendum eſt, quod ſic defendi reus poteſt: ſed etiam quod invidia redit ad accuſatorem. Omnia quæ pro ſe dixerit, in filium dicet.

Declamatio.

Quid feci dementer? juvenis frugaliter vixi, patrimonium auxi, uxorem duxi, filium ſuſtuli, hunc amo. Flens (inquit) me per publicum ſequeris. Poterant illa & ſeparata defendi: nam neque admirationi profecto cuiquam mortalium eſſet quod pater filium ſequerer, & ſeparatæ ab hoc lacrymæ poterant videri non ad te pertinere. Sed ne ulla arte ſuffugere crimen accuſatoris mei videar, totum hoc quod objicitur jungam. Lacrymæ ſunt in culpa? Fleo fortaſſe ſupervacua, ſic me conſolaris, ſic lacrymas patris tui ſiccas. Flendum mihi hodie foret, etiam ſi hoc antea non feciſſem.

Sermo.

SERMO.

Nolo quiſquam me reprehendat, tanquam vobis locos non dem. ſi ampliare declamationem voletis & ingenium exercere, dicetis quod ad cauſam hujus nullo modo, ad delectationem aurium fortaſſe pertineat.

DECLAMATIO.

Nondum privatas ac peculiares lacrymarum reddo cauſas. Interim quis miratur flere hominem? hinc infantia incipit: in hanc neceſſitatem plerunque fortuna deducit. Quis enim eſt dies, qui non triſte aliquid & flebile nobis minetur? Si nullam aliam rationem lacrymarum haberemus, conſpectus tamen hominum, & ratio mortalitatis poterat elicere fletus. Hæ amicitiæ, hæ propinquitates, hi congreſſus, hæc ſtudia, laudeſque intra breve temporis momentum occident, atque labentur. Quotus quiſque tranſit dies, quo non funus accipiamus? Flens me ſequeris, & per publicum ſequeris. Non totum crimen objicis: diu hoc antea domi feci. Quantulum temporis ſpatium eſt; quod talem me vides? flere ſecreto, ubi cubiculum & nox & animus ſibi relictus eſt. Flens ſequeris? quod poſſum. Miror equidem illos fortiſſimos patres, qui hunc animi dolorem ſemel recidunt, & in univerſum flere definito aliquo temporis ſpatio ſemel queant. Flens per publicum ſequor. Quid ergo non miſereris? gratulor crimini meo. Si movi, ſi hæc tibi gravis videtur invidia, quid opus erat accuſatione? quid judicibus? quid hac probatione dementiæ ſanare me poteras. Exigis tamen cauſas lacrymarum mearum. Non me pecunia movet, divites aliquando fuimus: non illos late quondam patentes agros deſidero, non fœnus, nec ingens pondus argenti. Nuper in modo deſideravi vernulam meum.

CCCXVII.

Imperator provocatus à filio.

QUI PROVOCATUS AB HOSTE NON PUGNAVERIT, CAPITE PUNIATUR. Filius imperatoris ad hoſtes transfugit, provocavit patrem. Ille non deſcendit in certamen ſolus, ſed acie commiſſa vicit hoſtes: in quo prælio & filius ejus cecidit. Accuſatur, quod provocatus ab hoſte non pugnaverit.

SERMO.

An quiſquis ab hoſte provocatus non pugnaverit, puniri debeat: an hac lex ad imperatorem pertineat: an hic ab hoſte provocatus ſit: an pugnaverit.

DECLAMATIO.

QUI AB HOSTE PROVOCATUS NON PUGNAVERIT, CAPITE PUNIATUR. In omnibus quidem legibus ſolam ſpectari oportet ſcribentis voluntatem. Verba enim ambigua, & in plures intellectus ducta ſunt: ſcribendarum legum cauſa, voluntas fuit. Ergo id unum ſpectari convenit, propter quod ſcriptæ ſunt. Hujus autem legis manifeſtum eſt hanc voluntatem eſſe, uti puniatur, quotiens commiſſum eſt, propter quod conſtituta pœna eſt: ſupervacuum ſupplementum eſt. Ut contra verba interpretatio ſequatur, aliquid frequenter accidere poteſt, cum in aliis legibus, tum in hac præcipue. Fingamus enim ab hoſte provocatum aliquem ægrum: fingamus provocatum eum, qui proximo prælio debilitatus ſit: fingamus eſſe provocatum, quem imperator in aliam partem expeditionis ire juſſerit: profecto adverſus neminem horum actio ex hac lege dabitur. Atqui mihi ſatis eſt efficere, ut alicui non pugnare liceat. Nam ſi ulli poteſt dari hæc venia, non dubitabitur, quin patri detur. Sed antequam naturam defendo, imperatoris volo defendere dignitatem. Contendo hanc legem ad milites pertinere: primum quod inter hos fere provocatio ſit: deinde quoniam legum-

legumlator [1] nunquam profecto tam inimicus fuit, ut periclitari ex eventu pugnæ [2] unius civitatem, ſummamque reipublicæ vellet. Fingamus enim ab aliquo ultimo militum provocari ducem: idem diſcrimen, idem periculum, par eventus eſt. Adjice quod [3] inter præcipuas virtutes eſt, imperatorem non pugnare aliquando. Sic extrahitur hoſtis: ſic impetus ſubitos partis adverſæ frangit mora: ſic intercluſos commeatibus in deditionem venire fame cogimus. Itaque hercule militem legimus robuſtum, legimus juvenem: imperatorem facimus ſenem. In illis enim vis corporum & manus ſola ſpectatur, in his conſilium & ratio: quæ bona præcedentis ætatis in locum virium ſubeunt. Ipſum præterea nomen imperatoris ſatis ſignificat [4] non exigere manum ipſius. Imperare enim debet & præcipere. In ſummam, ab eo, qui provocatus ab hoſte non pugnaverit, ſupplicium optime exigit imperator. Ergo ſi hoc ſolum apud vos dicerem, Non pugnabit dux, non pugnabit ſenex, non fecit ſummæ rei diſcrimen: ſatis tamen iſta defenſio videretur. Adhuc tamen propius accedere ad interpretationem legis volo: &, quatenus pars diverſa ſcripto innititur, etiam ipſa verba ſcrutari. Quid tandem dicit lex? QUI AB HOSTE PROVOCATUS NON PUGNAVERIT. Ab hoſte igitur, non à transfuga. Nec unquam habuerim hunc ego perditiſſimo parricidæ honorem, ut illum in numero ponam eorum hominum, qui pro republica ſua, qui pro patria pugnabant. Et ſi verba ipſa intuemur, hoc ſatis eſt: ſi vero introſpicere voluntatem voluerimus, ecquid manifeſtum eſt non hoc ſenſiſſe legumlatorem, ut ulla neceſſitate poſſet cogi pater cum filio dimicare? an vero is qui ſcripſit, HOSTEM, non videtur ſcripſiſ-

1 *Nunquam profecto tam inimicus.*] Lege ut ſupra, *tam iniquus*. Idem.

2 *Unius civitatem ſummamque reipublicæ.*] Suſpicor ſcripſiſſe auctorem, *ſummamque rempublicam vellet*. Vide ad Livium. *Idem*.

3 *Inter præcipuas virtutes eſt, imperatorem non pugnare.*] Lege: *virtutes eſt imperatorum, non pugnare aliquando*. Sive mavis *imperatoris* aut *imperatorias*. Idem.

4 *Non exigere manum ipſius.*] Scribo, *exigi*. Idem.

Sic ergo reſpondebis ſemper? puta me dicere, [1] Quærere de te atque officiis tuis, qui non aliter meruiſti: fortaſſe vexare vos voluit, & legatum ſperare ſemper, & alternis deſperare. Sic tueri me volo, ut dicam ſemper. Ante omnia enim teſtamento tempus non eſt cautum, quo ſolvam, ac ne caveri quidem potuit. Nam qui dicit, utri malueris, & tempus non adjicit, manifeſto illud quoque ſignificat, cum volueris, ſolves. Adhuc ergo ambo improbi eſtis, ambo calumniatores. Quam ſapienter tacueras, ſi in hoc perſeveraſſes: videreris mihi verecundior: ſperarem futurum, diligentius ſervares pecuniam, quam non cupide acceperas: nunc incipit mihi videri minus ille peccaſſe: litigavit ante experimentum, litigavit ante ſententiam: tu non credis judicibus. Neuter ergo accipiet? cum voluerit patronus alteri dari, non poteſt ab altero hoc legatum peti ex voluntate defuncti: neuter veſtrum dicere poteſt, hoc patronus dari mihi voluit. Habuit hunc honorem mihi, ut iſtud eſſet beneficium meum: [2] me ergo emereri debet: & à me iſtud petere, quod à patrono non petiiſſet. Detegam vobis propoſitum amici mei. Meliori dari voluit: hoc ſciri ex præterita vita veſtra non poteſt: alioqui ipſe ſciſſet: & ſi ulla inter vos fuiſſet differentia, nominatim reliquiſſet. Hoc legato patroni veſtri, neceſſe eſt utrique veſtrum [3] diligentius videre utri dabo: uter veſtrum patronum magis deſideravit, uter veſtrum frugalius vixerit, uter veſtrum modeſtior fuerit: [4] quod vos diutius traham,

1. *Quærere.*] Lege, *quærere.* Pithœus. *Quærere de te atque officiis tuis.*] Ærodius ſupplet *volo.* Sed legendum: *Querere de te atque officiis tuis, qui non aliter meruiſti.* id eſt, Temetipſe atque officia tua vel frigida vel infrequentia accuſa. Ut apud Senecam 3. de benef. 11. *Cui des, elige. ipſe tecum, ſi deceptus es, querere. dignum adjuva.* Ubi recte Gruterus, fruſtra Lipſius. *Gronovius.*

2 *Me ergo emereri debet.*] Puto *promereri.* Idem.

3 *Diligentius videre utri dabo.*] Scribe: *Hoc legato patroni veſtri neceſſe eſt utrique veſtrum diligentius vivere. Utri dabo? uter veſtrum patronum magis deſideraverit: uter veſtrum.* Eleganter, *Hoc legato:* ut apud Catullum: *munere iſto Odiſſem te odio Vatiniano.* Idem.

4 *Quod vos diutius.*] Thaddæus & Ærodius: *quoniam duos.* Lege: *quo vos diutius traham, utri voluero.* Idem.

traham, utri voluero. Interim ſimiles eſtis, eandem cauſam habetis. Non magis ego de vobis judicare poſſum, quam patronus veſter.

CCCXIX.

Adultera venefica.

Qui uxorem adulterii ream detulerat, dixit communem filium teſtem fore. Inter moras judicii adoleſcens, ambiguis ſignis cruditatis & veneni, deceſſit. Vult maritus agere cum uxore veneficii: illa poſtulat, ut præferatur judicium adulterii.

DECLAMATIO.

ANtequam criminum facimus comparationem, ſic agere poſſum. Veneficii accuſo: reſponde. occiſum à te filium dico: defende. Sint paria, quæ objicio, non poſſunt uno judicio cognoſci: æquum eſt ream reſpondere ad id, quod objicitur. Puta omittere me, quod antea objecerim; non perſeverare in eo, propter quod detuli: [1] de vita cogitari æquum eſt, de majore quæri prius. Poſtea dicam ex qua diffidentia præferri judicium adulterii velit: interim duo crimina apud vos proponuntur, adulterium, & parricidium: de utro prius cognoſci oportet? [2] hoc inæquum eſt ſceleris graviſſimi, ſceleris atrociſſimi dilationem impetrari, quia & adultera eſt? Si nihil illi ante objeciſſem, continuo rationem redderet: quoniam ad parricidium, prioris criminis diffidentia, venit, huc trahitur, propter quod occidit filium. Ab hac occiſum eſſe dico: quamdiu judices ſinetis hoc eſſe dubium? vivit interim in civitate, inter nos eſt fœmina inter prodigia numeranda, implet numerum civitatis: & vivit, dum bis rea ſit: præſertim in hac civitate, in qua judicia diu differuntur. De me utique

1 *De vita cogitari, æquum eſt, de majore quæri.*] Quidam apud Ærodium: *de vita cognoſci, de morte quæri prius æquum eſt.* Ego illud, *de vita cogitari æquum eſt*, non mutem. Significat, quod clarius poſtea, & ſe ſuæ metuere. Dein ſcripſerim: *de majore re quæri prius.* Idem.

2 *Hoc inæquum eſt.*] Thaddæus: *hoc mea æquum ſceleris.* Ærodius: *Hoc ne à vobis æquum eſt ſceleris.* Lege: *Hoccine æquum, ſceleris graviſſimi.* Idem.

que mirari non poteſtis, ſi omnes moras odi, omnes dilationes: liceat vindicare filium, dum vivo; [1] antequam ad accuſatorem tranſeatur à teſte. An hoc æquum, hoc cuiquam veſtrum juſtum videri poteſt, ut cenſeatis adulterium eſſe inter crimina, parricidium inter maledicta? [2] cauſam dicere adulterii volo: hoc eſt, periit ille teſtis. Mihi autem vacat hoc tempore curam agere lectuli mei? flens & orbus querar, quod uxor mea alium amaverit, alium mihi prætulerit? Ego ne priore quidem tempore iſtud crimen [3] ad judicem perduxiſſem, niſi quod ſciebat filius meus. [4] Si amiſiſſem tantum optimum juvenem, excuſate tamen omnibus aliis cauſis renuntiarem. Verum confitendum eſt, Ego occidi, ego qui palam nominavi: qui omnem judicii prioris fiduciam in hoc eſſe confeſſus ſum. Tua porro quid intereſt? Utere hoc argumento: Quod tibi objicere adulterium noluit. [5] Pone hoc inter præjudicia

1 *Antequam ab accuſatore tranſeatur ad teſtem.*] Hoc eſt, Dum vivo, malim filium vindicare, & extraordinariam ream parricidii agere, delata hac prius, licet tempore poſterior ſit, accuſatione: ne ſi demum (inquit) ab accuſatore me & uxorem adulterii poſtulante, ad filium qui teſtis futurus erat, tantique parricidii quæſtionem ordine tranſeatur, erepto adulterii teſte, & cauſa ideo ſæpius ampliata, ſi interim moriar, pereat parricidii judicium. In ſumma, pater hic poſtulat, ut quemadmodum cauſis de vi, aliiſque ob conjunctionem, primus agendi locus extra ordinem conſtitutus erat, etſi poſt multas alias delatæ eſſent: ita prior hic ſit parricidii quam adulterii cognitio, hoc maxime, quod parricidium propter adulterium commiſſum eſt, & quia caute uxor præferri judicium adulterii deſiderat, ſibi conſcia futuram hanc ſine teſte accuſationem: in qua, ſi ex vetere conſuetudine (de qua Cicero pro Cæcinna) ea mora adhibeatur, quæ in omnibus aliis ſolet criminalibus cauſis, fore interim ſperet, ut moriatur accuſator. Ex his aperta eſt eorum quæ ſequuntur interpretatio, *Cauſam dicere adulterii volo. hoc eſt, periit ille teſtis.* Ærodius. *Antequam ad accuſatorem tranſeatur à teſte.*] Ita & Thaddæus. Senſus: antequam me quoque veneno tollat mulier, ut filium. Ideo dixerat ante: *Cogitari de vita æquum eſt.* Fallitur Ærodius, qui, *ab accuſatore tranſeatur ad teſtem.* Gronovius.

2 *Cauſam dicere adulterii volo.*] Tu mulier dicis: *Cauſam dicere adulterii volo. Hoc perinde eſt*, quaſi inſultes mihi, & dicas: *periit ille teſtis* tibi unicus: jam damnare me non potes. *Idem.*

3 *Ad judicem perduxiſſem.*] Diſſimulaſſem hanc injuriam, vel intra privatos parietes vindicaſſem ex legibus Romuli & Numæ. *Ærodius.*

4 *Si amiſiſſem tamen optimum juvenem.*] Vide an ita qualitercunque reſtitui poſſit, *Si a. ta. op. juvenem ex alia cauſa quam tua, omnibus, &c.* Idem.

5 *Pone hic interpres indicia accuſationis.*] Verbum, *interpres*, in textum, è margine traductum eſt: ſunt enim revera

cia accuſationis. Dum ego ago meo judicio, dic legem, qua vindicari poteſt utrunque. Nempe hoc inter alia dictum eſt, Quam cauſam dandi veneni filio meo habui? adultera non eram. [1] Illic videbimus, illic reddemus rationem. Nec te hoc fefellit. Sed naturalis improbis hominibus dilationis eſt cupiditas: hic infamiæ vides pœnam. Quid autem fama ad te, aut opinio? Sed occurrunt illæ cogitationes. Quæretur de adulterio, & quæretur diu, & extrahet judicium, ſicut adhuc extrahit, ut ſequatur adulterii pœnam alia ſubſcriptio, alii judices, & alia ſortitionis fortuna. Interim, ut nihil artes valeant, multum fata poſſunt: multum citra ſcelus quoque impedimenti per ſe ipſa mortalitas affert. Ut nihil proſit, vixero: & tamen, quod mihi vita ipſa jucundius eſt, tamdiu ſuperſtes teſti vixero.

CCCXX.

Multati ſocius.

SOCIORUM COMMUNIA SINT DAMNA ET LUCRA. Ex duobus ſociis alter in civitate erat, alter peregre. Cum bello laboraret civitas, decrevit ut intra certum diem reverterentur qui abeſſent: qui non veniſſet multaretur publicatione bonorum. Exacta eſt pars à præſente negotiatore abſentis. Reverſus ille partem petit reliquorum bonorum.

SERMO.

Sæpe vobis dixi, quomodo ad inveniendum ſtatum facillime perveniretis. qui ſint, omnes noviſtis. Primum ſingulos repetite: ſublatis

vera hæc non declamantis, ſed interpretis, ut alia pleraque, quæ latiore intervallo adnotavimus. Filum igitur orationis, ut brevior ſit, Quintilianus interrumpit, & locos duntaxat diſcipulis oſtendit. hic affectus (inquit) movere oportet: eo uti argumento: talia hic apponere: narrandis indiciis hujus accuſationis, ita quodammodo exordiri, *Dum ego ago meo judicio: dum legem recito qua vindicari poteſt adulterium*: vel, *dum cita teſtem qui vindicare aut judicare poteſt utrunque*, & patrem & matrem videlicet, ream alteram, accuſatorem alterum, &c. reliqua perſequentur ex themate diſcipuli, hoc modo: *Dum ego ago, &c. cum ſolus filius teſtis eſſet, inter moras adoleſcens ambiguis ſignis cruditatis & veneni moritur.* hunc locum ita, ut poſſum, elucido. ſi quis quid melius habeat, afferat. *Idem.*

1 *Cui debemus, illic reddemus rationem.*] Apud Quæſtorem adulterii, quæremus illud, an adultera fueris: hic vero non debemus, ubi de parricidio quæritur. *Idem.*

latis his quos certum erit non eſſe, inter reſiduos quæremus: quærendi autem via hæc erit. Videamus quid proponat petitor, quid ille reſpondeat poſſeſſor, vel reus: ex eo quæſtio naſcitur: ea nobis demonſtrabit. Neque hoc dico, quid primum dicat petitor, quid ille reſpondeat, non enim ex prima quæſtione ducendus eſt ſtatus, ſed ex potentiſſima. Videndum erit, an poſt diviſionem ſocii ſint.

DECLAMATIO.

SOCIORUM DAMNA ET LUCRA COMMUNIA SINT. Fortaſſe videri poteſt ſupervacuum, laudare legem. Nam & apparet prudentiſſimos majores & conſtitutores hujus civitatis, ſapienter rogaſſe: & cum hoc jure civitas tam diu uſa ſit, jam approbatum eſt. Veruntamen cauſa exigit, ut æquitatem quoque legis intueamur: non ut vos religioſius judicetis, ſed ut appareat quam improbe ſocius meus faciat. SOCIORUM COMMUNIA DAMNA ET LUCRA SINT. Sacra res eſt [1] & quædam fraternitas propoſitorum animorum. Conſortes enim poteſt facere caſus: cæterum quidem cum duo homines omnes fortunas ſuas contulerunt, omnes caſus miſcuerunt; unum quoddam factum eſt: quid eſt juſtius, quam compoſitum patrimonium [2] habere conditione unius ſocietatis? hoc enim eſt unitas. Vides ergo & damna & lucra communia eſſe debere, & nihil non æquum eſt, quod utrique parti ſcriptum eſt. [3] Eventus nos deduxit. Sed de ſociis loquor idem agentibus, illud ſuo loco imputabo, quod hic domi ſemper & cuſtos tantum pecuniæ fuit. Ego ſum

1 *Et quædam fraternitas propoſitorum animorum.*] Ærodius: *Sacra res eſt unitas & quædam fraternitas propinquorum animorum.* Aliis dat *propoſitis*, ut ex margine eo fluxerit, quemadmodum loquitur. Scribe: *Sacra res eſt & quædam fraternitas conjunctio bonorum.* Vel *conſortium bonorum.* Gronovius.

2 *Habere conditione unius ſocietatis.*] Fortaſſe: *quid eſt juſtius quam compoſitum patrimonium habere conditionem unius? Societatis (hoc eſt, unitatis) vides ergo & damna.* Idem.

3 *Eventus nos deduxit.*] Ærodius majuſculis literis, *Eventus deducito:* quaſi ſcriptum hoc in lege aut pacto ſocietatis fuiſſet. Ego tentabam: *& damna & lucra communia eſſe debere, & nihil non æquum eſſe utrique parti.* Sequitur objectio partis diverſæ: *Sed de ſociis ſcriptum eſt loco eodem agentibus: eventus nos diduxit.* Reſpondet: *Illud ſuo loco imputabo, &c.* Idem.

ſum ille, qui longas terras & ignotas regiones peragravi, ego ille qui tam longe abieram, ut in patriam redire non poſſem. Ex hac igitur lege poſtulo, ut communia ſint, [1] quæ in bonis ſunt, ut dividantur. Quid ais? periiſſe patrimonii partem, & mihi periiſſe: adjicis mea culpa periiſſe. Omnia hæc interim confiteri libet: commune tamen damnum eſt: Negat hoc eſſe damnum; & pœnæ nomen imponit. Ego porro, Damnum exiſtimo eſſe amiſſionem eorum, quæ habueris: neque enim veniet in dubitationem, quin amiſerimus aliquid ex his, quæ habebamus. Hic pœnam appellat. poſſum non negare, cum & ipſa pœna damni genus ſit. Nam mihi ex hoc, quod pleriſque criminibus pecuniæ pœna imponebatur, [2] appellata etiam ipſa Damnatio videtur. Ablatum eſt aliquid mihi, ſane etiam confitear: quid intereſt quomodo ablatum eſt? Ego perdidi. Nam & ſi latro abſtuliſſet, [3] mihi abſtulerat: & ſi in piratas ego incidiſſem, mercator ego amiſeram, peribat hoc utrique noſtrum. Quid ſi etiam pœnæ id genus eſt, [4] quod caſus attulit? ſane enim feramus hanc tuam finitionem, ut damnum credamus eſſe fortuitam amiſſionem, putemus eſſe fortuitam rerum amiſſionem, damnum, quid tam fortuitum poteſt eſſe, quam quod accidit? Non enim lege vetere, & ante profectionem meam ſcripta, & quam ego noſſe poſſem, & in quam mea culpa inciderem. Quid fortuito accidit? bellum quid fortuito accidit? ignorantia mea, non eſt tale, quale ſi in furto deprehenſus, [5] quadruplo damnatus eſſem. Tu enim diceres: noveras damnum, noveras legem: vitio tuo incidiſti in hanc. Hæc non eo pertinent, quo genere damni afflictus ſim. Nam ſi naufragium feciſſem, diceres, vitio tuo, navigabas enim: & ſpo-

1 *Quæ in vobis ſunt.*] Lege: *quæ in bonis ſunt.* Ærodius.

2 *Appellatio etiam ipſa damnatio.*] *Appellata.* Idem.

3 *Mihi abſtulerat.*] Forte: *nam & ſi latro abſtuliſſet, utrique abſtulerat.* Gron.

4 *Quod caſus attulit.*] Credo, *abſtulit.* Idem.

5 *Quadruplo damnatus eſſem.*] Cur non *quadrupli.* Sed & bene *damnari pecunia, capite.* Idem.

& ſpoliatus eſſem à latronibus, diceres, vitio tuo, parum diligenter cuſtodiebas. [1] Quotumquodque damni genus eſt, cui non applicari reprehenſio poſſit? Si mancipiorum mortes ſunt, parum curaſti, medicinam non adhibuiſti. Hoc habent graviſſimum damna, quod vix ulla ſine pœnitentia ſunt. Ergo tunc quoque ſi vitio meo factum eſſet, ſi lege vetere, damna tamen communia erant.

CCCXXI.

Invicem venefici frater & medicus.

Fratres conſortes, inimici eſſe cœperunt: diviſerunt. Alter ex his medicum inſtituit hæredem, poſtea redierunt in gratiam. Is qui medicum amicum habebat, cum cœnaſſet apud fratrem, & domum rediiſſet, dixit ſuſpicari ſe, venenum ſibi datum: reſpondit medicus potionem ſe daturum remedii, & dedit: qua epota ille deceſſit: invicem ſe reos deferunt veneficii, frater & medicus.

DECLAMATIO.

ETiam ſi cauſa unius hodie agnoſcitur, tamen cum eum de cujus morte agitur, conſtet veneno periiſſe, idque inter duos litigantes conveniat, alter utriuſque eum veneno periiſſe: ita committenda utrinque cauſa eſt, ut non minor nobis defenſionis, quam accuſationis habenda ſit ratio. Itaque etiam ſi dolor fratris amiſſi & conditio judicii quos accuſo, [2] hoc videtur exigere primum ac pene ſolum, ut ea quæ objeci, probem: ignoſcetis tamen mihi, ſi primam defenſionis meæ putavero habendam eſſe rationem: neque hoc eo tantum, quod pertinet ad pudorem hodie meum: ſed eo etiam, quod plus auctoritatis habiturum me in accuſatione ſcio, ſi ad illam innocens venero. Quæritur ergo, judices, venenum ego fratri dederim, an iſte alieno. Non me fugit nomen, quo utitur, amicus. Et rogo ſciatis, judices, de hoc ipſo quæri hodie, an amicus fuerit. Sine dubio etiamſi certa utriuſque nominis fides eſſet,

1 *Quorum quodque genus damni.*] Lege: *Quotumquodque*. Debetur hæc emendatio Briſſonio noſtro. *Ærodius.*

2 *Hoc videtur exigere.*] Lege: *videatur.* Gronovius.

eſſet, neminem veſtrum præteriret, quantum præferri fratrem amico oporteret. Nam quæ poteſt amicitia eſſe tam felix, quæ imitetur fraternitatem? Certe quotiens blandiri volumus his, qui eſſe amici videntur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen poteſt, quam ut fratres vocemus. Adeo inane etiam nomen, & umbra quædam naturæ videtur ſimile amicitiæ nomen imponere. Cum vero me fratrem conſtet eſſe, ſi venenum (ut probabo) dedit, amicus utique non fuerit. Quæ comparatio eſſe perſonarum poteſt? Ac ſi tantum de amore quæreretur, [1] judices, multum natura vinceret: nunc plus eſt aliquanto, de quo apud vos agitur. Quæritur enim, an ego fratrem potuerim occidere? Ergo inter homicidium & parricidium cognoſcitis. Nondum de perſona loquor utriuſque, non de cauſa: interim quæro, judices, utri parti faveatis, utrum verum eſſe pro civitate, pro temporibus velitis. Equidem, judices, admirari me confiteor, aut conſtitutas eſſe de tantis ſceleribus leges, aut ullos inveniri potuiſſe mortalium, in quos caderet iſta ſuſpicio. Fratrem ſuum potuit aliquis occidere? non obſtitit tacita natura? non ſanguinis jus? non ſceleribus manus ſuas objecit, quæcunque eſt illa, quæ certe creditur eſſe, pietas. fratrem occiſuro non ſuccurrit communis uterus? non eadem cauſa vitæ? non una primordia? [2] non illa conſuetudo, quæ alienos etiam ac nulla neceſſitudine inter ſe conjunctos componere & aſtringere affectibus poteſt: conſuetudo actæ pariter infantiæ, pueritiæ ſtudia, luſus, triſtitia, joci? Membra hercule inter ſe citius pugnaverint, & ſi qua in nobis natura geminavit, diverſos ceperint affectus. Nam quid eſt aliud fraternitas, quam diviſus ſpiritus? & quæ ad tuendos nos natura conceſſa ſunt multiplicata,

1 *Judices.*] Al. *judicium.* Pith.

2 *Non illa conſuetudo quæ alienos.*] Videtur vox *conſuetudo* abundare, & ſcribendum: *non una primordia? non illa (quæ alienos etiam ac nulla neceſſitudine conjunctos componere & adſtringere affectibus poteſt) conſuetudo actæ pariter infantiæ, pueritiæ? Studia, luſus, triſtitia, joci?* Quod autem irrepſit in Pithœanas *nulla conſuetudine*, ſciendum & apud Thaddæum & apud Ærodium legi *neceſſitudine*, ut illud operarum vitium eſſe videatur. *Gronov.*

cata, eo quidem felicius, quod [1] diverſis etiam [2] aſſiſtentibus locis, eſſe iidem, ac plura ſimul obire poſſimus. Huic neceſſitudini qui dare venenum poteſt, non oculos effodiet ſuos? non manus in viſcera ſua armabit? Habet ergo hoc primum (ut parciſſime dixerim) admirationem, neque ego ignoro, judices, quanto me onere premam. Ipſe confiteor nullis ſuppliciis, nullis pœnis, nulla me omnium hominum ira poſſe penſari, ſi feci. Vult detrahere fraternitati auctoritatem. Diſcordes, inquit, fuiſtis. Nondum rationem hujus criminis reddo: illud interim teſtor: hunc bonum amicum utrique maledicere. Nunc mihi, frater, in quacunque parte naturæ es, agenda cauſa & tua eſt. Aliquid ex ſumma fraternitatis gratia defuiſſe viſum eſt aliquando, dum forſitan uterque alterius animum magis exigit fiducia ſui. Bene hercule fortuna, quod uterque tunc incolumis, quod penates ſine lacrymis fuerunt: nulla parricidii ſuſpicio tempore illo, quo minus amabamus. Non tamen iſta noſtri animi culpa fuit, niſi quia vitium eſt humanæ mentis nimia cupiditas. Hi ſunt, qui conjunctos ſeparant animos, qui ſummæ concordiæ virus ſuum interponunt, qui hæreditates captant, qui ſe teſtamentis parant: qui ita demum ſpem aliquam in poſterum vitæ habent, ſi eos, quos amicos appellaverunt, cariſſimis pignoribus abduxerint. Quis fecerit illud inter nos, ſic quærite. Nullam iſte ſpem hæreditatis habuiſſet, ſi nunquam diſſediſſemus. Hoc igitur primum veluti mentium animique tentati veneno ſumus, ſed, Dii melius, neque longum iſtud fuit, neque quicquam ex eo ſecutum eſt, quod emendari non poſſit. Divino ſola, ut ſciatis cui hæres ſit: ſed poſtea (quod ſatis eſt) gratia, & rurſus ſolida fraternitas, immò, hercule major arctiorque conjunctio poſt pœnitentiam. Neſciunt homines, quantum boni fraternitas habeat,

1 *Diverſis etiam aſſiſtentibus locis.*] Forſan: *diverſis etiam ac diſſidentibus locis.* Gronovius.

2 *Aſſiſtentibus locis.*] Al. *exiſtentes.* Pithœus.

beat, qui nunquam diſſederunt. Ut dulcius ſerenum poſt tempeſtates eſt, ita noſtris animis laceratis, & domi caſtigatis, velut portus ille fraternitatis occurrit. Amabamus etiam in præteritum, nec caritas fuit illa, ſed invicem ſatisfactio. Utinamque hoc non palam, non manifeſte feciſſemus, ut videretur frater meus nullo modo mutaturus teſtamentum. Perſonæ igitur nullo modo comparantur: alienus & frater. Supervacua mentio diſcordiæ, cum & illo tempore conſtiterit innocentia, & id tempus quod in culpam deducitur, non ſolum ſine diſcordia fuerit, verum etiam major atque arctior caritas, poſt illam de qua locutus ſum, pœnitentiam increverit. Proximum eſt (ut opinor) excutere cauſas: & quod ad me quidem pertinet, videor de his ſatis locutus. Nam ſi inimicitiæ eo tempore non fuerunt, quo frater meus accepit venenum, mihi certe hoc faciendi ratio non fuit: qui ſi eſſem malus frater, uti tamen bonitatis ſimulatione debebam, uſque ad mutationem teſtamenti. Nam quid obſtabat quo minus non ultionem tantum, ſed etiam lucrum conſequerer? Si ego non habui rationem dandi veneni fratri, videbo an hic habuerit. Hæres eſt: hoc per ſe potens eſt. Omnia quæcunque toto orbe terrarum committuntur ſcelera, circunſpicite, judices, pleraque ex cupiditate naſcuntur: hæc latrones facit, hæc piratas, hæc intra muros etiam, atque intra domos noſtras, & templa, ſicas percuſſorum acuit: inde nata ſunt venena, ut mihi videatur rerum natura omnibus in hominem collatis bonis unum metum oppoſuiſſe. Tolle pecuniam, bella ſuſtuleris: ſuſtuleris ſeditiones. Hanc ergo cauſſam habuiſti. Et aliud eſt, aliis pecunia: ſi de cupiditate ſola loquendum mihi foret, dicerem, Hæreditatem concupiſti, homo locuples, nunc hæreditatem concupiſti, id ſolum habiturus quod ſcelere adquiſiſſes. Quid enim jam re metiri incipis, & longam domus noſtræ patientiam calcas? Ecquid ſcis, quid paulo ante fueris? nunc te circunfluit pecunia, nunc iſta mancipia, & quicquid quæſiſti ſcelere,
ditabunt?

ditabunt? Venenum dicor dediſſe in cœna mea. O Dii immortales! erat quidem honeſtius illa defenſione patrocinari cauſæ meæ. Venenum aliquis inter lares ſuos, inter ſacra menſæ, coronatis pariter, quos colebamus, Diis immortalibus, venenum aliquis hilaris hilari dedit? Non hoc ipſum obſtitit conatibus meis, quod non credebatur? Venenum aliquis circunſtante familia, præſentibus miniſteriis daret, fœdaturus continuò cadavere illud convivium ſuum? Ut ſevera nobis antiquitas tradidit, infeſtos animos placavere menſæ: & homines, qui inter ſe armis atque exercitibus conflixerant, tuti tamen jacuere mediis cœnæ fide. Sic defendi decebat innocentiam, ſed quatenus tanquam maligni loquimur, quatenus tanquam ſuſpecti, in præſentia ſeponite mentem meam, ſeponite fraternitatem, ſeponite anteactam vitam. Tanquam de veneficio loquor, quo minus loco, quo minus tempore dare fratri meo debuerim venenum. Neque enim quiſquam dubitat, judices, [1] quin faciendi ſcelera conſilium, non unam viam intueatur, ut ad ſummam cogitati inchoatique perveniat: ſed illam alteram, vel magis neceſſariam, & quæ penitus in cogitationibus ſedeat, ut ſcelus, quod commiſit, neget. Venenum do: & unde ſcio, an exhauſta potione ſtatim concidat? venit ad menſam meam: inter convivas meos expirat frater meus, in quem ſcelus tranſlaturus? quem Deorum hominumque invocaturus? Non fuit ergo locus idoneus, non fuit tempus: adjice, quod ego daturus venenum potui timere, ne deprehenderer, ne præſentiret, ne intelligeret, ne colore venenum deprehenderet, ne qua vis odoris ſe oſtenderet. Nulli venenum facilius dari poteſt, quam qui accipit utique tanquam medicamentum. Ergo nullum conſilium ſceleris mei eſt. At tui quanta occaſio? quamquam de hac poſtea loquar: paulum

[1] *Quin faciendi ſcelera conſilium.*] [illegible]lius: *quin faciendo quis ſcelera, conſilium, non unam.* Ego malim: *quin faciendi ſceleris conſilium non unam viam intueatur.* Gronovius.

lum enim me interpellat ordo, ut illud defendendum exiſtimen, quod fratrem meum ait ſuſpicatum. Ante omnia, judices, quod ſit illud ſuſpicionis genus, non intelligo. Poſtquam biberat, fingamus cibos redundaſſe; fingamus aliquem ſenſum interiorum fuiſſe: hæc tamen omnia accidere etiam ex innocenti convivio poſſunt. Unde ergo ſuſpicio eſt? unde illæ ſimultates? unde illa diſcordia? Simul & illud vos, judices, intueri oportet: epota hujus potione, fratrem meum continuo periiſſe. Non poteſt videri eo veneno periiſſe, in quo ante momentum mortis ſuſpicio fuit. Verum hæc ex hujuſmodi cauſis orta ſuſpicio, pleniſſimam defendendi veneni occaſionem dedit. Prima illa, quod habebas cui objiceres: altera illa, [1] quod qualemque potionem accepturus erat frater, ſi & illam triſtem viſu, ſi & illam guſtu aſperam: bibendum eſt tamen, cum dicas remedium. Sed quid ego diutius? ſi venenum à me accepiſſet, tu ſanaſſes: nam & pollicitus es. Habebas medicamentum, & tale medicamentum dicebas, [2] quo prope reducere ſpiritum, quo vita reponi poſſet, quo venena fugarentur, quo tranſmitterentur. Potionem dediſti, aut remedii aut veneni: ſi remedii dediſſes, viveret: non id apparet, ergo venenum dediſti. Multa ſunt, judices, quæ minus clare verbis atque actione exprimi poſſunt. Utinam quidem fortuna præſtitiſſet, ut frater meus viveret: oſtendiſſem vobis medicum. Hoc enim ante omnia dico, judices, medicum: oſtendiſſem potionem hanc non quotidianam, & quo omnes utimur: ſed medicamentis permixtam & oneratam. Dat medicus medicamentum: qui acceptam bibit potionem, ſtatim expirat. Quî tandem hic argumentandum erat? quî tandem hic probandum? non oculis judicaſſetis, non continuo ſtrictis faucibus rapiendus

1 *Quod qualemque potionem.*] Scribo: *quod qualemcumque potionem accepturus erat frater, etſi illam triſtem viſu, etſi illam guſtu aſperam.* Idem.

2 *Quo prope reducere ſpiritum.*] Scribe: *quod prope reducere ſpiritum, quo vita reponi poſſet.* Idem.

dus ad ſupplicium veneficus videretur, qui nunc etiam ſpolia occiſi hominis tenet, & ſubito locuples, ait ſe tantundem habere, quantum me, qui nuper diviſi? Mihi quid relictum eſt præter luctus & lacrymas? Ultimum ergo illud nobis, frater miſerrime, convivium erat, ſiccine digreſſi ſumus? in has ſpes diſceſſimus? Habui occaſionem mœrendi. Diu inſidiatus eſſem. Potui tibi venenum dare de quo nihil ſuſpicareris.

CCCXXII.

Abdico te, niſi deſinis.

Stricto gladio & cruento proceſſit adoleſcens in concionem: & dixit, occiſum à ſe patrem, quod ab eo tyrannis affectaretur. Perduxit magiſtratum in domum: oſtendit apparatum tyrannidis. Cum excuteretur corpus, inventæ ſunt tabellæ ad filium: in quibus erat hoc, Abdico te niſi deſinis: & ſi contradixeris, indicabo cauſas. Reus eſt juvenis affectatæ tyrannidis.

DECLAMATIO.

QUod circa probationem criminis hujuſmodi difficillimum ſolet eſſe, certum eſt affectatam tyrannidem, certum eſt affectatam eſſe in hac domo: omniſque eo deducitur quæſtio, ut diſpiciatis, utrum à patre hujus, an ab hoc ſit affectata. Nihil de moribus hujus adhuc dico. Ætates comparate: ſenex ille & ætatis exactæ, quam rationem affectandæ tyrannidis habuit: niſi forte propter filium hoc fecit. Hic adoleſcens eſt: omnes cupiditates, omnes impetus in hac ætate facilius convaleſcunt. Eſt quædam præterea ratio ſceleris, [1] ſi hoc tamen nomen nullum accepit ſcelus, id tentavit, quo frui diu poſſet. Hæc ætatum comparatio, illa animorum. Pater modeſtus eſt: etiam ſi quid facere ſeverius voluit, minatus eſt hic contra, qualis adoleſcens? ut nihil aliud objiciam, quam quod ipſe confeſſus

1 *Si hoc tamen nomen nullum accepit.*] Ærodius: *ſi ſenex hoc tentaſſet, ex hoc nullum emolumentum accepiſſet: juvenis id tentavit.* Nos mitius: *Eſt quædam præterea ratio ſceleris: (ſi hoc tamen nomen nullum accipit ſcelus:) is tentavit, qui frui diu poſſet.* Hoc nomen, puta rationis. Si in ullo ſcelere eſt ratio. *Idem.*

feſſus eſt, quam quod gloriæ loco pro concione dixit, patrem ſuum occidere potuit: non quæro, an innocentem, erit hujus rei procedente oratione nobis locus: interim occidere patrem potuit. Quid non cadit in hunc animum? quid non recipiat hæc temeritas? [1] Minus eſt quod negat. Si componendus nobis eſſet aliquis, qui opprimeret rempub. qui libertatem patriæ auferre poſſet, quam tandem mentem aliam exiſtimaremus? Fingamus hominem crudelem; hominem, [2] apud quem nihil habeant jura naturæ. Eſt quædam ſcelerum ipſorum ſocietas, adeo ut vel uno appellare nomine potuerit utrumque parricidium. Ergo ut ex ætatibus & ex moribus credibilius eſt affectatam ab adoſcente, quam ſene tyrannidem, cætera qualia ſunt? Ac primum te interrogo, ſi affectari tyrannidem à patre tuo exiſtimabas, cur occideres, antequam criminareris? neque enim difficilis damnatio, nec longa judicii mora ſequebatur, apparatus tyrannidis erat in domo. Deducendus tamen ad magiſtratus. Et hoc certe non difficile fuit adverſus ſenem ei, qui occidit eum, [3] quem criminaturus erat, ut reſponderet ſibi. Non poteſt ergo videri reipub. gratia feciſſe, cui plus aliter præſtitiſſet. Nunc excutiamus, qua cauſa feceris. Ante omnia gratias magiſtratibus ago, quod non deprehendiſſe contenti ea, quæ oſtendebantur, aliquid & ipſi viderunt. Gratias ago etiam providentiæ Deorum immortalium, qui nunquam ita opprimi veritatem voluerunt, [4] ut non magnis ſuis veſtigiis emineret. Recitentur hæ tabulæ. ABDICABO TE. Non lego ſequentia: nego hanc eſſe fiduciam ejus, qui de affectanda tyran-

1 *Minus eſt, quod negat.*] Ærodius: *negatur*. Quare? Quod adoleſcens negat, nempe tyrannidem ab ſeſe affectatam, minus eſt parricidio, quod confitetur. *Idem.*

2 *Apud quem nihil habeant jura naturæ.*] Quidam apud Ærodium *valeant*. Forſan tamen ſcripſit auctor: *apud quem nihil habeat juris natura*. Idem.

3 *Quem criminaturus erat, ut reſponderet.*] Ærodius: *erat ad judicem adducere, ut reſp.* Ego vero: *qui occidit eum, quem criminaturus erat, ne reſponderet ſibi.* Ideo enim occidit, ne reſponderet, quem criminaturus erat poſt mortem. *Idem.*

4 *Ut non magnis ſuis veſtigiis emineret.*] Lege, *ut non magis*. Idem.

tyrannide cogitavit. An ille in judicium vocare auſus fuiſſet, & ignominia afficere adoleſcentem omnia ſcientem? Non enim tyrannis convincenda veſtigiis erat: neque argumentis eruenda, domi arma, domi apparatus. Et ſi hanc cauſam abdicandi te non habuit: dicas oportet, quam aliam habuerit. Non conſentiebas conſiliis ejus. Hoc minus te debebat offendere: ille ſi te tanquam judicem timuiſſet, potuit occidere. Satis ergo plenum vel hoc erat argumentum innocentiæ, ſeveritas & vindicta. Quid tamen adjectum eſt? Si responderis, causas indicabo. Quærite nunc uter malæ ſit conſcientiæ. Ille minatur: cur taceri voluit? quoniam pater erat. Quoniam nunquam hi affectus in tantum vincuntur odio, ut non ad naturam ſuam tamen revertantur. Cauſas, quas ille ſe dicturum minatus eſt, tu oſtendiſti. Hæc arma detecturus erat, ſi reſpondiſſes: hos apparatus protracturus in medium. Satis apparere omnibus arbitror, affectatam ab hoc eſſe tyrannidem. Ne quem autem veſtrum ſecurum faciat hoc, quod oppreſſa, quod deprehenſa eſt tyrannis, apparatus enim iſte teſtatur adoleſcentis mentem. Num latro innocentiam accipit, ſi quis illi gladium extorqueat? minatus aliquis mœnibus flammas, num igitur facere ſecuritatem civitati poteſt, ſi quis faces ejus extinxerit? Non habet nunc arma, non habet apparatum: ſed habet animum. Nec mihi hoc ſatis eſt approbare, judices, tyrannum futurum, niſi illud quoque ante oculos veſtros poſuero, qualis ſit futurus tyrannus. Ullius hic parcet corpori, qui patrem trucidavit? ullius hic criminis aget verecundiam, qui parricidium profeſſus eſt in concione? qui gladium illum cruentum ſtillantemque ſanguine oſtendere populo non recuſavit? quid ille manibus imperabit alienis, tantum ſuis auſus?

CCCXXIII.

CCCXXIII.

Alexander templum dedicans.

QUI HOSTI OPEM TULERIT, CAPITE PUNIATUR. Alexander bello Athenas cùm premeret, templum extra muros poſitum incendit, peſtilentia laborare cœpit. Reſponſum eſt non poſſe finiri, niſi templum reſtituiſſet. Reſtituto templo Athenienſis ſacerdos, Alexandro pollicente diſceſſurum ſe ab armis ſi dedicaret, dedicavit. Diſceſſit ab obſidione Athenarum Alexander, dicitur ſacerdos hoſti opem tuliſſe.

SERMO.

Quam poteſt maxima religione, judicum implendus animus eſt. Nam & ſi ſacerdos reus eſt: & datur ei crimini quod dedicaverit templum: & quod utiliſſimum, & cauſæ etiam facile eſt; hoc tempore. Nam & præſentia numinis ejus, de quo agitur, approbata eſt.

DECLAMATIO.

DEos immortales, omnes quidem, præcipue tamen numen & mihi maxime familiare, &, ſicut proxime experti ſumus, præſentiſſimum, judices, invoco ante omnia: ut ſi reſpectu ſacrorum, ſi pietatis, ſi religione ſola ductus feci quod objicitur mihi, velit impunitum eſſe ſacerdotis officium. [1] Nunc (quod me aliquando ſolicitum habet) ne aſpere, ne irate hanc judicii faciem intueri velit, in qua capitis periculo luitur, quod templum dedicatum eſt. Oro igitur atque obteſtor, ſi fieri poteſt, ne damnari me velint: ſi minus, ne vindicari: tueanturque civitatem in hac, quam modo habere cœpimus, pace. Immo vero hanc veſtris animis voluntatem, hoc propoſitum mentis inſpirent, ne eo tempore Deos lædere velitis, quo illis jam Alexander ſatisfecit: qui etiamſi bellum contra nos traditum ac relictum à patre uſque ſuſcepit: etiam ſi non tam propria quam hæreditaria nobiſcum conſtitit contentione, omnia tamen alia impune faciebat, dum res intra eædem

1 *Nunc quod me aliquando.*] Potius, *Tum quod me aliquando.* Idem.

dem hominum ſtetit, dum intra vaſtationes agrorum ([1] quanquam totius ſoli ac venerabilis ſoli) ſecunda res tamen: ac ne illa numina quidem, quæ ſemper excubare videntur pro noſtra civitate, ſatis ad tuendam urbem profuerunt. Ut vero ignem ſacris poſtibus, ut ferrum vetuſtiſſimæ religioni admovere auſus eſt, intellexit ſibi non eſſe bellum nobiſcum. Libenter audio, quæ ex diverſa parte dicuntur. Ægrum exercitum, præcipiti morte conſumptas copias. Quis enim non videt omnia iſta facta eſſe, ut rurſus templum eſſet? ita illius quoque concitati (ut auditis) ac temerarii juvenis motus eſt animus. Vidit non aliunde petendum eſſe, quam à diis immortalibus, præſidium. Oraculum popoſcit, quæ hic culpa noſtra eſt? Accepit. Videlicet, Dii immortales ut peccantibus graves, ita ſatisfacientibus faciles. Si noluiſſent remedium illi peſtilentiæ concedere, non indicare potuerunt. Reſtitui juſſere templa. Gratias publice privatimque agamus: dedicare ipſi non permiſerunt. Diviſum partitumque reſponſo eſt, quid Alexander facere deberet, quid nos. Ille, quod debuit, fecit templum ſpecioſius, quam fuerat, & cultius extruxit animo regis periclitantis, partes ſupererant meæ. Excuſo me vobis, dii immortales, quod non ſtatim ad conditionem dedicationis acceſſi. Hoc enim ex reſponſo & [2] Alexandro ſatis erat, quod permittebant. Ego nihilominus magna mercede ſuſcepi hoc officium: pacem popoſci, impetravi. veluti ore ipſius Dei juſſus promiſit, præſtitit. Hæc eſt criminum meorum, judices, ſumma: & templum habemus & pacem. Hoſti opem tuliſſe dicor. Nondum

cauſas

1 *Quamquam totius ſoli ac venerabilis.*] Thaddæus: *totius ſoli ac venerabilis ſecunda.* Ærodius: *totius ſacri ſoli ac venerabilis.* Alios ait voluiſſe: *ac vetuſtioris ſoli.* Conjiciebam: *dum intra vaſtationes agrorum, quamquam totius ſoli æque venerabilis, ſe continuit: ac ne illa.* Idem.

2 *Alexandro ſatis erat quod permittebant.*] Ærodius, *vel Alexandri.* At ego in his nihil vitii agnoſco, ſed in ultimo verbo leve, quod tamen omnino impediat ſenſum. Scribendum enim, *permittebat.* Diis jam ſatisfecerat Alexander, cum permittebat dedicari. Quod reliquum, nobis præſtandum erat. *Idem.*

cauſas facti mei reddo, nondum rationem legis ipſius excutio. Interim quid vos putatis opem ferre? neque enim id ſolum quæritur hac lege, an aliquis hoſti profuerit. Multa enim quæ utilia ſunt hoſti, & inviti & imprudentes facimus. Ideoque hoc non complexa lex eſt: ſed adverſus eum ſe diſtrinxit, qui opem tuliſſet: illud (ut opinor) tale, [1] Qui auxilio juviſſet, qui armis, qui commeatu. Non ſine cauſa hæc ipſius verbi proprietas continet legem. Quæri voluit an is opem tuliſſet, quodam loco manum deprehendit, & ferentem coarguit. Cauſam autem hujuſce juris quis ignoret? Animus (ut opinor) ejus punitur, qui hoſti prodeſſe voluit. adverſus proditorem, adverſus hoſtem reipublicæ conſcripta lex eſt. Quæ ſi talia ſunt, quid ſimile his commiſi? Templum dedicavi. Viderimus an hoc hoſti profuerit, ad cauſam meam pertinet ſciri, quid ego fecerim, non quid ex eo factum ſit. At enim hoc hoſti profuit. Si ideo feci ut hoſti prodeſſem: ſane ſim legi iſti obligatus. Si cum aliquid facerem pro univerſa republica, utile etiam hoſti fuit: non (ut opinor) [2] damnis contendendum fuit. Videamus ergo an hoc pro republica fuerit. Nondum dico, quæ ſecutura fuerint, ſi non dedicaſſem. Interim cum pietate veſtra, Athenienſes, loquor, Templum non illud vetus; non illud præſentiſſimæ religionis, non illud eſt, à quo totius civitatis noſtræ petitur auctoritas? [3] Sed novum aliquid & adhuc inexpertum video: in finibus

1 *Qui auxilio juviſſet.*] Vet. cod. *juveßit*, verbo, ut puto, legitimo, quod novari non debuit. *Pithœus.* *Qui auxilio juviſſet, qui armis.*] Sic Ulpianus & Calliſtratus ad legem Juliam majeſtatis. Qui hoſtibus populi Romani nuntium, literaſve miſerit, ſignumve dederit, feceritve dolo malo, quo hoſtes populi Romani juventur adverſus Remp. cujuſve opera dolo malo hoſtes populi Rom. commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliave qua re adjuti erunt, &c. Igitur profuiſſe non nocet, ſed dolo malo profuiſſe, ut ſit quis huic legi obligatus. *Ærodius.*

2 *Damnis contendendum fuit.*] Ut ſatius fuerit vel nocere Reipublicæ, quo hoſti noceatur: quam Reip. prodeſſe, ne per conſequentias id hoſti proſit. quod certe fuerit imprudentiſſimum. *Idem.*

3 *Sed novum aliquid & inexpertum.*] Corruptus fuit hic locus, ſi quis alius, aliquem ſane ſenſum attulimus. In dedicatione qua quaſi Dii evocantur, & domicilium mutant, videndum ne quid vitio fiat, ne quid non rite & legitime:

 quo

finibus noſtris eſt dedicandum. Hæc enim priuſquam [1] dedicationis accipiant ſummam religionem, opera ſunt tantum: dedicatio eſt illa, quæ Deum inducit, quæ ſede deſtinata locat, hoc ideo facere non cuicumque permittitur, niſi caſtæ manus, niſi familiaris ſacris animus acceſſerit. Dedicatio ſolis (ut nunc comperimus) conceſſa Athenienſibus. Hoc ego fieri reor, judices, quod cum cæterarum civitatum templa, in ipſis poſita urbibus, frequenter cum totis ruere atque incendi mœnibus viderimus, nulla vindicta, nulla religio, nulla eos qui fecerant, ſupplicia conſecuta ſunt. Hic ſacrilegium peſtilentia [2] vindicatum, [3] dedicationem deſtinabat, neque enim aliter ſaltem templum eſſe exiſtimaverat, niſi dedicaretur. De quocunque templo loquor, hoc templum non dedicabo? Quam multa adhuc remitto? taceo quid Dii voluerint, taceo quid reſponſa præceperint, humanis conſiliis locum relinquo, non dedicabo? Procedere ultra volo. Si Alexander ab obſidione tantum Athenarum receſſiſſet, nonne ædificaſſemus,

quo nomine multa ſacra, ſacrificia & ludos ſæpius reſtauratos & reſtitutos eſſe legimus. Plinius lib. 28. cap. 2. Vidimus certis precationibus, obſecraſſe ſummos magiſtratus, & ne quid verborum prætereatur, de ſcripto præire aliquem. Templum, quod à tuendo dictum eſt, (inquit Varro) locus eſt Augurii aut Auſpicii cauſa quibuſdam conceptis verbis finitus, quod à magiſtratu Pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hoc jam, ut apud nos ſunt omnia, οὐδὲν πρὸς ἔπος. Quid enim amplius tota Gallia, ſacri ſancti & religioſi? At una omnibus maxime religio prætenditur. Iterum igitur ἔργον οὐδὲν πρὸς ἔπος. *Idem.* *Sed novum aliquid & adhuc inexpertum video.*] Poſt hæc inſerit Ærodius τὸ *templum.* Hoc non eſt neceſſe: ſed totum ita legi neceſſarium eſt: *Si novum aliquod & inexpertum video in finibus noſtris, eſt dedicandum.* Hoc mihi faciendum eſt tanquam ſacerdoti. *Gronovius.*

1 *Dedicationis accipiant ſummam religionem.*] Priuſquam his dedicatio, velut ſumma manus, imponatur. Hic locus confirmat lectionem quam probavimus in principio inſtitutionum: *quaſi perfectis omni alio genere doctrinæ ſummam eloquentiæ manum imponerent.* Idem.

2 *Vindicatum, dedicationem deſtinabat.*] Ærodius: *vindicatum eſt.* Ut hic finiatur periodus. Placet: ſed non hoc ſolum mendoſum. Forte: *Dedicatio ſolis, ut nunc comperimus, conceſſa Athenienſibus. Hoc ego ſignificari reor, judices, quod, cum cæterarum civitatum, &c. viderimus; nulla vindicta, nulla religio, nulla eos, qui fecerant, ſupplicia conſecuta ſint; hoc ſacrilegium peſtilentia vindicatum. Dedicationem deſiderabat.* (intellige Alexander. & merito) *neque enim aliter ſalvum templum eſſe exiſtimaverat, niſi dedicaretur.* Idem.

3 *Dedicationem deſtinabat.*] Vet. Cod. *Deſtinationem deſtinabat.* Pithœus.

, non reſtituiſſemus? Equidem ego omnibus noſtris
s crediderim ineſſe numen. Debetur hoc Athenien-
civitati, debetur vetuſtiſſimo generi, debetur ſolo, de
contendiſſe quondam Deos immortales non ſine cauſa
itum eſt. Cætera tamen opinione credimus, & conje-
ı colligimus: in hoc numine ſentimus momenta bello-
, hoc pars utraque cognovit, hoc numen ſcit eſſe
:ander. Adjice quod dedicari voluerunt. Si à quo-
|ue voluiſſent, occupandum fuit mihi, cum Athe-
ſis ſim. [1] Totum enim hunc populum, judices, puto
·dotem. At enim ſic effectum eſt, ut laborare peſti-
a exercitus Alexandri deſineret. Non dico deſiturum
|ui fuiſſe: periturus ſit Alexander, perituri ſint mili-
mnes, vultis uti hoc ſacrificii publici beneficio? ſi quis
s hanc poneret conditionem, Athenienſes, ut omnium
·emur gentium, everſis exuſtiſque templis: non pro-
› acciperemus. Pluris nobis pietas, pluris nobis opinio,
is diſciplina civitatis fuiſſet. Moritur miles Alexan-
Sed templum ſine numine, ſine religione: ſed tem-
ı adhuc eſt inter præſidia hoſtium: ſed non ire mihi,
colere, non agnoſcere, non agere gratias licet. Vos
o cur perire exercitum Alexandri, cur perſeverare
ı peſtilentiam vultis? nempe ne bellum haberetis: ha-
; pacem. Beneficium dediſtis, ex illo quem graviſſi-
ı hoſtem timebamus, habemus potentiſſimum amicum.
ſane pertinacia odia. Alexander reſponſo ſatisfecerat.
l ad ipſum pertinuit, templum reſtituerat: quod ad
ndam quoque partem reſponſi pertinebat, fecerat po-
.tem dedicandi, mercedem [2] quantam maxime dari
:rat, reipublicæ dedit. Tam injuſtos vos creditis Deos
ıortales, ut non fuerint cogitaturi cujus culpa templum
vaca-

[1] *Totum enim ego hunc populum (judi-
ιto ſacerdotem.*] Athenienſes *αὐ-
τας* ſe appellarunt, & ideo no-
ı inſigne ferunt. Contentio Ne-
& Minervæ omnibus nota eſt.
Quod omnem populum Athenienſem
ſacerdotem eſſe ait, ſumptum eſt ex Ho-
meri Catalogo. *Ærodius.*

2 *Quantam maxime dari.*] Scribend.
quantam maximam dare poterat. Gron.

vacaret? nam (ut dixi) ſi peſtilentiam finiri Dii immortales noluiſſent, aut nullum reſponſum, aut aliud certe dediſſent. Demonſtrata ſatisfactio & in hoc valet, ut accipienda ſit. Vereor, judices, ne quid fingere ex neceſſitate periculi videar, veruntamen me religionis meæ diſſimulare quæ acciderunt non ſinit ratio. Alexandrum apud me valuiſſe ſolum putatis aut ullam mercedem? Ego illum receſſurum putabam, etiam ſi non paciſceretur. Deus, Deus ille (teſtor ipſum & præſentiſſimi conſcientiam numinis) ille adegit, ille juſſit, ille in has preces miſit: ſecundum hoc quodammodo fuit reſponſum.

CCCXXIV.

Bona ſacrilegi.

QUI REUM CÆDIS DAMNAVERIT, BONA EJUS POSSIDEAT, SACRILEGI BONA TEMPLO CONSECRENTUR. Damnatus cædis cum torqueretur, dixit & ſacrilegium à ſe commiſſum. Ambigitur de bonis. Sacerdos templo vindicat: accuſator ſibi.

DECLAMATIO.

ANtequam leges comparamus, intueri perſonas libet. Nos nullam habemus in litigando propriam cupiditatem: non acquirimus nobis: petimus bona templo, petimus honorem Deo. Adverſarius ſibi vindicat, & in præmium operæ ſuæ depoſcit. Oſtendit quare accuſaverit. Quemadmodum perſonas comparavimus, ita comparemus & leges. Idem demus utrique tempus, eandem utrique legi cauſam: ipſæ tamen etiam citra defenſiones, non parem rationem habent. Scripta eſt altera Deo, altera homini. Æquum eſt priorem eſſe rationem religionis.

SERMO.

Hic ſubjici poterat & locus in quo laudemus hanc legem.

DECLAMATIO.

Præterea & alioqui juſtius eſt ſacrilegi bona pertinere ad templum, quam damnati ad accuſatorem. Quare? quoniam

quoniam in ſacrilegio, propria templi injuria eſt: in damnatione rei, alienum crimen. Ita illic præmium eſt: hic ſolatium: illic datur iſta pecunia, hic quodammodo redditur. Hæc comparatio eſſet, ſi ipſas leges committeremus: nunc noſtra & tempore prior eſt. Ante enim commiſit ſacrilegium, quam cædem. Accuſator hoc nititur, quod ante damnatus ſit cædis, quam ſacrilegium confeſſus ſit. Non eſt autem intuendum, quo tempore aperuerit ſe culpa, ſed quo tempore commiſſa ſit, quo tempore hanc pœnam, de qua quæritur, ille meruerit. Id cum ipſa natura juſtum eſt, tum etiam legibus apertum. In cæde enim ſpectanda ſit damnatio, in ſacrilegio tempus ipſum intuendum. Quare? quoniam lex tua ita ſcripta eſt, ut qui damnaverit bona poſſideat, poſſidere non potes, lex mea ita ſcripta eſt, ut bona ſacrilegi ad Deum pertineant. Statim ergo ut fecit ſacrilegium devotus huic pœnæ eſt: & ante iſta bona ad Deum pertinere cœperunt, quam lex damnaret. Vide quantum recedas ab intellectu juris hujuſce. Si cædem ante ſacrilegium commiſiſſet, tamen quoniam poſtea cædis damnatus eſſet, ad Deum potius pertinerent: non enim prodeſſet tibi quod prius cædis tempus eſſet: quoniam lex tua non ad cædem, ſed ad damnationem pertinet. Nunc vero cum ſacrilegium ante commiſſum ſit, quam cædes: non eſt dubium quin bona iſta templi ſint. At enim præmium mihi debetur: meo enim benificio & ſacrilegium illud inventum eſt. [1] Imo hercule etiam illa cædes, benéficio ſuo: ex quo ſemel manus inquinavit, inſecutæ ſunt illæ protinus furiæ, ut hunc hominem palam occideret, ut reus deferretur, ut damnaretur, torqueretur, ut confiteretur. An vero tu illum, quod ſacrilegium à ſe commiſſum eſſe dixit, præſtitiſſe ignibus, quos nos ſubjecimus, aut flagellis putas? nihil illa tormenta ad confeſſionem ſacrilegii pertinebant, non de hoc torquebatur. Numen

1 *Immo hercle etiam illa cædes benificio ſuo.*] Scribe, *beneficio ſacrilegii.* Idem.

men erat profecto, numen illud, quod ſubjiceret faces, quod acrioribus ſtimulis agitaret. Vos de cæde torquebatis: ille de ſacrilegio confitebatur.

CCCXXV.

Hæreditas fidei commiſſa.

Pauper & dives vicini erant. Pauperi uxor ſpecioſa: rumor erat adulterari pauperis uxorem à divite, conſcio viro: delatus lenocinii reus pauper, & abſolutus eſt. Dives deceſſit hærede inſtituto bonorum omnium paupere, & elogio tali. PETO UT HANC HÆREDITATEM RESTITUAS ET CUI ROGAVI. Petit à paupere uxor hæreditatem [1] tanquam fidei commiſſam.

SERMO.

Quid dicimus quomodo hæc uxor & hæres erit, & adultera non erit? quomodo ſi conſcius nullius flagitii fuit maritus, illius potiſſimum fidei hæc hæreditas mandata eſt? Invenienda eſt enim aliqua cauſſa propter quam hæres ſit. Nunquid hic dives hanc ſpecioſam adamavit; cum ipſa loqui nihil auſus eſt, locutus eſt cum viro, & inde opinio: dum captat, fecit teſtamentum. Quædam etiamſi themate non continentur, natura tamen ipſa manifeſta ſunt. [2] *Matrimonium inter hos non eſſe qui litigant, videatur nihil luce clarius.*

Non

1 *Tanquam fideicommiſſum petit.*] Videbitur fortaſſe prima fronte tale quid hîc deeſſe, *uxori tuæ reſtituas.* Sed revera nihil deeſt, præterquam quod virgulis incluſum (ut quicquid aliud ſimile) adjecimus. Nam ſi dives ita ſpecialiter pronuntiaſſet, *uxori tuæ reſtituas*, ſemota eſſet omnis controverſia inter virum & uxorem: omnique modo reſtituenda eſſet hæreditas mulieri ex teſtamento divitis. Hoc ergo facit quæſtionem, quod dives expreſſe quidem à paupere petiit, fidem ejus ſecutus, hæreditatem reſtitueret, penes ſe non haberet: ſed cui reſtitueret, de eo nihil dictum eſt nominatim. In hoc ambiguo certat uxor conjectura, & ex tacita fide & voluntate fideicommiſſum petit. ejus enim in eo probatio eſt, ut l. quidam cum filiumfamilias ff. de hæred. inſtitut. ubi apud Africanum nihil teſtator quicquam verbo ab hærede petierat. hic minor dubitatio, quia reſtitui quidem, ſed indefinite poſtulavit. Illud notandum eſt, uxorem hanc adulterii tantum ſuſpectam fuiſſe, non damnatam, abſolutumque pauperem lenocinii. Alias turpi perſonæ fides tacita in fraudem legis accommodata diceretur, eſſeque fiſci non uxoris actio. Habet hæc declamatio aliquid commune cum ea apud Senecam lib. 3. controv. 16. *Ærodius.*

2 *Matrimonium inter hos non eſſe qui litigant.*] Immo erat, & id meminiſſe ac præferre per totam orationem oportebat declamatorem. Hoc eſt, quod vult Fabius, & ſic expreſſit: *Matrimonium inter hos eſſe, qui litigant, videatur luce clarius.* Hoc ſcilicet pudore abſtineri à quibuſdam, quæ alioquin utiliter in cauſam poſſent dici. Ærodius, *videatur mihi luce.* Gronovius.

[1] *Non enim ego intelligo litem ſidei tacite commiſſam, niſi conſcio. Hoc eo pertinet, ne quis judicum manifeſtas exigat probationes. Non eſt cauſa, quæ recipiat teſtem; non eſt cauſa, quæ recipiat conſignationem: ſcrutamur conſcientiam ejus, qui adverſarius eſt. Totum ergo hoc judicum opus eſt, ut inveniant veritatem: quæ ita demum poterit eſſe manifeſta in cauſis latentibus, & natura conditis, ſi nihil exiſtimaverint exiguum, quo inveniri veritas poſſit. Sic ergo præparandus eſt animus judicum, ut etiam levioribus argumentis commoveri poſſit. Difficile eſt quidem natura probare tacitum fidei commiſſum: quomodo tamen probamus? Quædam, etiam ſi per ſe firma non ſunt, comparatione vincunt. Hæreditas aut ad pauperem pertinet, aut ad uxorem pauperis: ſi ad pauperem non pertinet, ad uxorem pertinet. Elogium ſcriptum eſt palam certe & manifeſte: electus hic eſt ad tranſitum hæreditatis: hujus ſilentium & fides eſt utique de reſtituenda hæreditate. Ergo debet reſtituere alicui: ſi non huic, ſtatim interrogo cui: Habent hoc incommodi controverſiæ ſcholaſticæ, quod quibuſdam reſpondere non poſſunt: & quædam incommoda hujus generis, etiam [2] in foro aliquando deſcendunt: [3] & ideo difficultatibus quoque utendum eſt.*

DECLAMATIO.

4 ERgo tibi non debetur: ſupereſt ut alicui debeatur. Non dicis, Supereſt ut huic debeatur. Fidei tuæ com-

1 *Non enim ego intelligo litem.*] Thaddæus ignorat τὸ *ego*. Ærodius: *Neque intelligo hæreditatem.* Scribe: *Neque item intelligatur hæreditatem fidei tacite commiſſam, niſi conſcii.* Hoc eſt, illud quoque, etſi non palam dictum & expreſſum, appareat tamen & intelligatur judicibus, non facturum fuiſſe divitem, ut pauperis fidei committeret hæreditatem ſine nomine ejus, cui reſtitui debeat, niſi hic pauper amoris erga uxorem conſcius diviti fuiſſet. Talis eſt actio, de qua Quintilianus 9. Inſtit. 2. *Ita ergo fuit nobis agendum, ut judices illud intelligerent factum, delatores non poſſent apprehendere, ut dictum: & contigit utrumque.* Idem.

2 *In foro aliquando.*] Lege *in forum.*

3 *Et ideo difficultatibus quoque utendum eſt.*] Quintil. lib. 10. c. 5. Sua brevitati gratia, ſua copiæ: alia tranſlatis virtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat. Ipſa denique utiliſſima eſt exercitationi difficultas. ut illa, quam τῶν ἀπόρων quæſtionem vocat Africanus, l. qui quadringenta. ff. ad leg. Falc. Ex illo capite Quintiliani, ut ex aliis locis ſupra Declam. 261. & 271. & 316. facile eſt judicare, cur ex declamationibus quæ omnes Coloratæ dici poſſunt, quaſdam ſpecialiter Tractatas appellet. *Ærodius.*

4 *Ergo tibi non debetur.*] Mariti argumentatio eſt, in qua ſupplere id oportet,

commiſſa hæreditas eſt. Quam committendi cauſam putamus? Neceſſe eſt infirmam eſſe perſonam, cui reſtitui oportet: cum infirmam dico, [1] non ſtatim infirmiorem dico quam te: [2] non eſt: vitavimus per te ipſam fortunæ imbecillitatem. Pauperem fecit hæredem. Ergo oportet inveniri perſonam, quæ poſſit eſſe ſub tutela tua, cui minus tuto relicturus fuerit hæreditatem, quam tibi. Ergo infirmam perſonam oportet eſſe fœminæ: & ſi quid ad hanc infirmitatem adjici poteſt, pauperis fœminæ. Adſum huic fœminæ: duxi ex tua perſona argumentum, ducere ex noſtra volo. Dico hunc animum fuiſſe divitis, ut hanc faceret hæredem: cujus fidei committit? maritum ſcripſit hæredem. Ergo ſi neque inveniri perſona infirmior poteſt altera, quæ tibi ſubjiciatur, quam hæc: neque familiarior huic, quam tua: credibile eſt idcirco ſic ſcriptum eſſe teſtamentum. [3] Quædam argumenta etiam ex incommodis petenda

tet, Si me non rogavit ut tibi uxori meæ (quanvis parum ea ſit uxor, cum qua non modo jurgium eſt, ſed lis) hæreditatem reſtituerem: ergo tibi fideicommiſſum non debetur. Quia tamen me reſtituere voluit, ſupereſt ut alicui jure debeatur: ſed ſi quemcunque alium, te multo magis deficiet probatio. Quæ ſequuntur, ſunt uxoris aut ejus advocati, argumentum illud mariti refellentis, & incumbentis in hoc maxime ut probet divitem ſui contemplatione, pauperem rogaſſe, non ullius alterius cauſa. *Idem.*

1 *Non te ſtatim infirmiorem dico.*] Qui tacite nobis fidem accommodant (unde fiduciarii, & fiducia dicuntur) ob id facere neceſſe eſt, quod minus tuto iis nominatim relinquere, aut reſtitui jubere poſſumus, quibus maxime volumus, vetante aut lege, ut Julia Papia, Voconia, aut alia quavis honeſta ratione, puta, ne liberalitas noſtra eum, in quem benefici eſſe cupimus, in invidiam trahat, aut parum honeſtam ſuſpicionem. Sit igitur infirma oportet ea perſona cui relictum volumus: & utique generaliter infirmior eo, per quem hæreditatis noſtræ tranſitum & tranſmiſſionem deſtinamus: ſed ſane in hac cauſa non infirmior. Nam quicunque is ſit, non poteſt infirmior eſſe paupere. Reſtat ergo ut aliquis ſit eorum qui ſub tutela & manu ſint pauperis: cujus generis certum eſt antiquis Romanorum legibus & hodie noſtris, uxorem fuiſſe. De perſonis, quæ infirmæ dicuntur Paulus l. civitatibus. ff. de leg. lib. 1. Hoc amplius (inquit) quod in alimenta ætatis infirmæ (puta ſenioribus, vel pueris puelliſque) relictum fuerit: ad honorem civitatis pertinere reſpondetur. & Ulp. l. 3. §. item ſi is, de lib. exhib. *Idem.*

2 *Non eſt. vitavimus per te.*] Thadd. *non evitavimus.* Ærodius: *non te ſtatim infirmiorem dico: quia in te non evitabimus hanc ipſam.* Immo tollendum illud prius *Non*, quod contra mentem & artem declamatoris eſt. Sic enim ille voluit: *Cum infirmam dico, ſtatim infirmiorem dico, quam te. non enim vitavit per te ipſam fortunæ imbecillitatem.* Teſtator nimirum. *Gronovius.*

3 *Quædam argumenta e. e. i. p. ſ.*] Videntur hæc potius Sermonis. *Pithœus.*

tenda ſunt: fuerit neceſſe eſt ratio aliqua & cauſa, propter quam dives non ipſam, ad quam pervenire volebat hæreditatem, ſcripſit hæredem. Obſtiterit oportet pudor: [1]non ille reperiundi aliquem propinquorum: præteriit enim: non ille ſcribendi aliquem extrarium: hæredem enim ſcripſit extrarium: non ille bona ſua in aliquem humilem demittendi: demiſit enim. Obſtiterit oportet familiarior aliqua cauſa. Non poterat ſalvo pudore hanc ſcribere hæredem. Poſtea vobis cauſam verecundiæ hujus approbabo, poſtea ſcribentis animum: interim fuit aliquid quod obſtaret diviti, quo minus hanc ſcriberet hæredem. Quo merito, inquit, tuo te ſcripſit hæredem? Vox communis eſt. Iiſdem verbis interrogare te poſſum. Quid merueras ut te ſcriberet hæredem? quamdiu etiam tertium non exhibes, cui debeatur hæreditas, inter nos quæſtio eſt. Si nominaſſes, fortaſſe & illi dicerem, Quo merito? Sed neque nominas ullum extrarium, neque vindicare tibi potes hæreditatem: proinde nobis reſponde. Quo merito? nullo. Quis ignorat teſtamentorum fortunam? & eſſet fortaſſe in totum iniquum requiri à nobis mentis alienæ rationem. Sunt quidem irrationabiles impetus animorum, quædam gratuita (ut vulgo vocantur) odia. Quotiens audivimus filium dicentem, Quo meo merito pater me exhæredavit? Nullam rem frequentior admiratio ſequitur. Sed tolerabile erat, ſi interrogaremur hic tantum de hæreditate: altius convicium quæſtio iſta habet. Quid ſi non communis iſta infamia fuiſſet? Quid ergo? negem fuiſſe rumorem, qui aſpergeret hanc fœminam? tu ſcis an vera ſint: & præſenti fortaſſe liti vel expediebat confiteri. Nam [2] ſi iſtud quod intelligi vis, verum eſt: utique hæreditas noſtra eſt: ſed pecunia potius periclitemur. Nullum meritum uxoris tuæ adverſus

1 *Non ille reperiundi aliquem.*] Lege, *prætereundi.* Ærodius.

2 *Si iſtud, quod intelligi vis.*] Immo, *quod intelligi non vis.* Patronus mulieris volebat intelligi divitem amoris conſcium fuiſſe: idque ex præſcripto Fabii: dives aut ejus patronus id intelligi nolebant. *Gronovius.*

adverſus divitem fuit. Quaſi vero meritis tantum hæreditates contingant. Intereſt an ametur, qui amat? potuit hanc amaſſe fœminam dives, ſalva hujus conſcientia. Erat ſpecioſa: erat, potuit in hunc affectum incidiſſe. Multi ſunt, qui teſtamenta ſic ſcribant, tanquam illud ad vitam eorum p[illegible]: ſic quidam hæredes ſcribunt eos quos captant, [1] ta[illegible] intellecturos, tanquam ſecreto ſcriptos. Potuit erg[illegible] cauſa eſſe. [2] potuit ipſa pudicitiæ admiratio in cau[illegible] fuiſſe. [3] Serit vi[illegible]tum intellectum rerum natura. [4] Nulla tanta vitia ſunt, quæ non meliora mirentur. Sed quatenus ſuſpicamur, videor perſpicere rationem quare hoc tibi mandaverit: nondum illa opinio, nondum accuſator videt, hæc tanquam ab advocatis audio: ego de te ſuſpicer. Pauper eras: vicinus eras: hujus noti mores, certa ſanctitas. Argumento probavimus: cum rumor utrunque infamaret, tu reus factus es à te lenocinium committi dixit accuſator, non ab hac adulterium. Non ergo nova hæc erit ſuſpicio mea, neque ex me nata. Id quod accuſator tibi objecit, hodie credo: locutum eſſe tecum divitem, egiſſe tecum, promiſiſſe tibi multa: noviſſime etiam jactaſſe teſtamentum.

CCCXXVI.

[illegible] *Tanquam intellecturos, tanquam ſecreto ſcriptos.*] Non nemo apud Ærod. *tanquam in amicitiam allecturos, tanquam ad ſe attracturos ſecreto ſcriptos.* Auctoris fuit: *Sic quidam hæredes ſcribunt eos, quos captant, tanquam intellecturos, quanquam ſecreto ſcriptos.* Sperant enim quocumque indicio, quacumque occaſione id aliquando ad eos emanaturum, utcumque, cum ſcriberent, eos celaverint. *Idem.*

2 *Potuit ipſa pudicitiæ admiratio.*] Latro in illa controverſia apud Senecam: Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. *Ærodius.*

3 *Serit virtutum.*] Vet. cod. [illegible] Pithœus.

4 *Nulla tanta vitia ſunt, quæ non.*] Forte: *Nulli tam vitioſi ſunt, ut non meliora mirentur.* Gronovius.

CCCXXVI.

Legati filius victima peſtilentiæ.

Qui peſtilentia laborabant, miſerunt legatum ad oraculum petendum: reſponſum eſt ei, filium ipſius immolandum eſſe. Ille nunciavit civitati ſacra deſiderari, filio verum confeſſus eſt. Sacris finitis peſtilentia non eſt finita: filius proceſſit in concionem, & ſe ipſe interfecit. Finita peſtilentia reus eſt legatus læſæ reipublicæ.

DECLAMATIO.

Æſtimaveram, judices, conſecutum eſſe me hoc ſaltem, ut ſanguine meo ſervata civitas, [1] datæ ſalutis gratia meminiſſet: atque eo magis, quod filius meus non neceſſitate immolatus erat, ſed voluntate. Verum hoc adeo in contrarium ceſſit, ut inventi ſint in hoc populo, qui rem [2] neſcio indignatione magis dolendam, an vanitate ridendam, objiciant homini peſtilentiam: & remedium deberi Diis immortalibus putent. Si quid vero paſſi ſumus tali remedio dignum, noſtræ infirmitati adſignabitur.

SERMO.

Fere commendatio per hæc petenda erit: quæ illi difficillima eſt. Quod ad quæſtiones pertinet, primæ communes ſunt fere omnibus controverſiis, quæ hac lege continentur. Quærendum eſt enim quid ſit lædere rempub. & paulo fortius in hac controverſia, [3] in qua tractatum eſſe peſtilentiæ malum, hoc nuntio manifeſtum eſt.

DECLAMATIO.

Poſtea ergo cauſam ipſam defendemus, poſtea factum commendabimus: interim ſatis eſt, non eſſe me hac lege qua deferor, nocentem. Sane credatis imputari mihi poſſe civium mortes? Sunt jura quæ illud defendant. Non eſſe expli-

1 *Datæ ſalutis gratia meminiſſet.*] Thaddæus: *data ſalutis gratia emiſſet*, Ærodius: *data ſalutis gratia meminiſſet.* ſcribendum: *datæ ſalutis grata meminiſſet.* Idem.

2 *Neſcio indignatione magis dolendam, an vanitate ridendam.*] Rei ipſius affectionem ſignificat *vanitas*; non hominum. Talem igitur quoque vocem citerius poſitam credibile eſt. Ergo, *neſcio indignitate magis dolendam, vanitate ridendam.* Idem.

3 *In qua tractatum eſſe peſtilentiæ.*] Thaddæus: *controverſia in tractum.* Ærodius: *controverſia, quia contractum.* Forte: *in qua tractum eſſe peſtilentiæ malum ab initio, manifeſtum eſt.* Vel, *hoc ſilentio.* Tractum, id eſt, diutius dilatum. *Idem.*

explicitam legationis fidem dicitis, habet hæc quoque lex actionem ſuam. Neque eſt quærendum apud vos, an alio judicii genere damnari poſſim, interim, hoc jus ad me non pertinet: aut ſi Reip. lex eſt, hæc nihil ad hominum mortes, nihil ad ea quæ privatim quoque vindicari poſſent. Objicias oportet aliquid, quo publicum fuerit per me læſum: in hoc nihil objicis mihi præter mortes hominum. Quod crimen an verum ſit, poſtea viderimus: interim (ut dixi) [1] legi & juri conjunctum non eſt. Mora tamen mea aliquid detrimenti civitas accepit. [2] Si hoc defenderem, infirmitatem animi mei, ſatis defenſionis eſſet non odio me civitatis feciſſe. Filium meum immolandum eſſe dixerat Deus: putate egiſſe me ne immolaretur: hoſtias cædi mirabamini? quid vos non maluiſtis? Exorare poſſe ſolennibus ſacris exiſtimabamus Deos. Quid vos hæc remedia non tentaſtis? Secum quiſque cogitet, quantum mihi impoſitum onus, qualis exacta vox. Sed ne mentitus quidem ſum ſacra exigi à Diis immortalibus dixi. Non ſacra exigebantur? non ſacris placati ſunt? alioqui nihil me feciſſe ſubripiendæ hoſtiæ gratia, cui non manifeſtum eſt? Indicavi filio maximi animi. Ergo ne hac quidem venia dignus eſt pater, ſi hoc filio voluit deberi quod moriebatur? Quod quidem neque conſilii mei, neque voluntatis primum fuit. Credite eum qui legatus miſſus ſit, credite eum qui reſponſum acceperit, renunciaverit, nihil animo ſuo, nihil propria mente feciſſe: hoc profecto quærebatur exemplum, ut narraretur juveni, qui pro Repub. mortem non recuſavit, qui in conſpectu civium viſceribus ſuis ferrum immerſit. Non potuiſſe aliter finiri peſtilentiam, quomodo vultis, approbem? ſic finita eſt. Non enim profecto Dii immortales pœnam petebant, nec in ſupplicium filii hoc reſpon-

1 *Legi & juri conjunctum.*] Thaddæus: *legi et juri.* Ærodius: *lex huic juri.* Scribe: *Quod crimen an verum ſit poſtea videbimus: interim (ut dixi) legi huic conjunctum non eſt.* Idem.

2 *Si hoc defenderem infirmitatem*] Ærodius, *hic.* Lege: *ſi hoc defenderem infirmitate animi me, non odio civitatis feciſſe, ſatis defenſionis erat.* Idem.

* ſponſum dederat civitati. Magna arceſſebatur anima: debuit duci honeſta via. Quem igitur potius in fine actionis meæ invocem, quam illum mihi proprium Deum?

CCCXXVII.

Sterilis trium noverca.

[1] Introducta tribus privignis, ſterilitatis medicamentum bibit: repudiata, injuſti repudii agit.

DECLAMATIO.

QUod primum pertinet ad pudorem hujus fœminæ, non adulterium objicitur, non aliqua adverſus maritum licentia. Neceſſe eſt plurimum ejus moribus tribuat, ex qua liberos quærit. Omnis repudii cauſa in crimine uno conſiſtit. Hoc quale ſit, poſtea videbimus: interim unum eſt in quo mortalium tanta facilitas, nec de fœmina loquor, cujus infirmior ſexus eſt, ſed in ipſis etiam qui prudentia, ſapientiaque gloriari ſolent, habet locum pœnitentiæ. Sed unum ſit ſane grave, ſit ſceleſtum, & hercule, credibile erit, in ea quæ tres privignos habuit. Expecto ex his aliquid novercalibus factis. Venenum paravit? inſidiata eſt liberis tuis? vel (quod leviſſimum eſt) expugnare animum tuum voluit? nihil horum. Novum & inauditum antea crimen, Noverca nimium dicitur amare privignos, ſterilitatis medicamentum bibit. Si tu liberos non haberes, poteram tamen illa dicere, Periculum timuit, documentis quarundam infeliciter parientium mota eſt, fortaſſe male ſenſit de temporibus ipſis: vidit eam luxuriam, ea vitia, ut pene educare liberos amentis eſſet. Tu porro [2] in uxore nihil aliud expectas quam fœcunditatem? Non parit: ſed obſequium, ſed fidem præſtat. Sed jam tempus eſt propriis eam rationibus defendi. Bibit illud cum tres liberos haberes; nec ſtatim hoc amore & affectu defendo: interim tanquam ambitioſam tuebor. Voluit effu-

1 *Introducta tribus privignis.*] Lege: *inducta.* Idem.

2 *In uxore nihil aliud expectas.*] Potius, *nihil aliud ſpectas.* Idem.

effugere fabulas novercarum, voluit adverſus caſus etiam præparare: [1] illam nihil in domo habere, propter quod privignis invideret. Quid ſi fecit hoc non modo novercæ, [2] ſed etiam uxoris optimo animo? Plenam invenerat domum, plenum teſtamentum. Quid mihi inquit: cum partu erat? dederat mihi fortuna juvenes: neque maritus ejus ætatis eſt, ut concupiſcere novos liberos poſſit, ne fraternitatis quidem eadem jura futura erant, inter tam diſſonantes tamque diſcordes. At nunc expellitur: & quoniam bona fuit noverca, nec liberos habitura eſt, nec virum.

CCCXXVIII.

Diſcordes fratres.

Filii familiæ duo adoleſcentes fratres diſſidebant, juncta erant eorum cubicula. Quodam tempore audito tumultu in interiore parte domus, venit pater in eum locum, in quo clamor erat, invenit alterum ex filiis occiſum. Cubicularium ejus torſit, & occidit in tormentis: quid compererit, incertum eſt. Interrogavit illum filius quid compeririſſet: non indicantem accuſavit dementiæ. Abſolutus eſt pater. juvenis parricidii accuſatur, adeſt illi & pater.

SERMO.

Rei perſona ante omnia infirmatur, & neceſſe eſt nos ab ea incipere. Prius ergo ſumimus id quod prius videtur eſſe in perſona. Occidiſſe dicitur fratrem, hoc etiam ſi non poſſumus efficere, ut in rerum natura non eſſe videatur, eo tamen perducemus, ut non facile credatur.

DECLAMATIO.

OBjicitur reo diſcordia cum fratre, & hoc priuſquam ad cauſas pertineat occidendi, ad crimina perſonæ admittimus. [3] Diſcordia cum patre. Ante omnia, commune ma-

1 *Illam nihil in domo habere.*] Ærodius, *item in domo.* Scribe: *Voluit effugere fabulas novercarum: voluit adverſus caſus ſe jam præparare: voluit nihil in domo habere propter quod privignis invideret.* Idem.

2 *Sed etiam uxoris optimo animo.*] Potius, *optime.* Idem.

3 *Diſcordia cum patre. Ante omnia.*] Ærodius: *cum fratre.* Haud dubie recte. Dein, *commune maledictum eſt omnibus qui accuſantur. Sed penes.* Hoc probare non poſſum. Diſcordia, inquit, eſt commune maledictum: hoc eſt, quo tam læditur mortuus quam vivus, quando non conſtat, penes utrum fuerit culpa. Sic ſupra

ne maledictum eſt cum eo qui vindicatur, & penes quem culpa fuerit, magis poteſt pater ſcire quàm accuſator. Aſperiorem eſſe autem adverſus ſuos, interim & fiduciæ argumentum eſt:& hoc adeò non valet ad probationem tanti criminis ut contrà ſit, jam enim tranſimus ad cauſas. Dicitur occidiſſe fratrem inimicum, non dico illa, Non protinus, ſi cauſæ ſceleris ſint, ſcelus quoque conſtat. Utinam enim ita compoſita eſſet natura rerum, ut omnia facta cauſas ſuperarent. Plures erant propter quas non occideret, nam erat occidendi, quod inimicus eſt: non occidendi, quod frater eſt: non occidendi, quod periclitaturus: non occidendi, quod ipſa per ſe innocentia ſatis juſtas rationes habeat. Ergo non continuo ſequitur; ut ſi quis odio aliquo concitatus eſt adverſus alium, hunc etiam ferro extincturus ſit, an vero innocenter inimicitias geri vel inter alienos, vel inter extrarios fas non eſt? Quotidianis jurgiis forum ſtrepere, aſſiduas lites videmus: quis non dies convitia, quis non maledicta affert? Scelus ex natura mentis oritur. Huic vero etiam ad cauſas metuendi ſceleris, acceſſit, quod jurgium ei cum fratre palam fuerat. Cauta ſunt hujuſmodi ſcelera & circumſpecta. Neque enim eſt quiſquam tam perditus, tam inutilis ſibi, ut non iſta committat propoſito negandi. Et mehercule quam hoc ipſum repugnat quod ab accuſatore pro potentiſſimo ponitur, quod in cubiculo ſuo occiſus eſt, quod in lecto ſuo? Nihil minus commiſiſſet percuſſurus, quam ut hoc ei objiceretur. Latrones longe à receptaculis ſuis ſpoliant. Ferarum quarundam dicitur hæc eſſe natura, ut procul à cubilibus rapiant. Fratrem diſcordem in domo, in cubiculo occidit, [1] ut qui neget? Sed ne apud ipſum quidem accuſatorem hæc cauſæ ſatis

ſupra decl. 321. *Diſcordes, inquit, fuiſtis. Nondum rationem hujus criminis reddo: illud interim teſtor, hunc bonum amicum utrique maledicere.* Idem.

1 *Ut qui neget.*] Ærodius: *ut nihil neget.* Idem ſenſus in altero exquiſitiore genere loquendi. Sic Livius lib. 40. *Venena, gladius, volutabam in animo. ut quibus aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem?* lib. 44. *Sine ulla ſede vagi dimicaſſemus, ut quo victores nos reciperemus?* Idem.

ſatis valuerunt. Neque enim ſervi torquendi ratio erat, ſi feciſſe filium exiſtimarem. Deſinite ergo hoc uti argumento, & me teſtem citare contra eum, qui defenditur. Servum torſi: quis neſcit hoc accidere nihil indicanti? ſervum torſi cubicularium ejus qui occiſus eſt. Nihil in ſervo ſuſpicatus ſum alterius filii. Nec poteſt mihi objici negligentia quæſtionis: quæſivi enim. Nec in hac diligentia, ſuſpicio adverſus filium alia: ipſe demum qui erat percuſſus, quæſivi. Quid ergo, inquit, in tormentis confeſſus eſt? Dura eſt conditio interrogationis hujus, cum id quæritur, quod ſi reſpondeas, non creditur. Vis enim accuſator voce mea ſtari? vis credere judices, quicquid reſpondero? Das etiam mihi fingendi libertatem: propter hoc ipſum perdam neceſſe eſt fidem, quod mihi dicere licet quicquid voluero. In alia, inquam, parte filio meo conferam, ſi qua potero: advocatus pro teſtimonio mihi remittet. At nec ſiquidem filio indicaſti. Qui hoc colligis noluiſſe me dicere quod contra ipſum erat? quæ ratio tacendi fuit? ſi filium meum feciſſe credebam; quæ ratio tacendi apud ipſum? nam ſive iraſcor, vindicari poſſum hac voce, quam contra illum habeo: ſive imputare indulgentiam volo, plus illi præſtitero, ſi ſcierit ſe feciſſe. Cur ergo non reſpondi? jam videor judicibus reddidiſſe rationem. Sic enim cauſam agebam, Non reſpondeo filio nimium curioſo: quid eſt enim utique, cur indicare neceſſe ſit? Non reſpondeo nunc, quoniam ſic inſtat, adjiciebam huic nihil reſpondeo, quoniam nihil certi ſcio: non reſpondeo, quoniam non credo aliquid dicenti: non reſpondeo, quoniam adhuc quæro: non reſpondeo, quoniam hoc inquiſitioni meæ non expedit: non reſpondeo quoniam [1] illum ut interrogarem torſi. An vero parum juſtas ſæviendi cauſas habebam adverſus cubicularium? dominum ſuum non defenderat, non ſervaverat, neſciebat quis dominum ſuum

1 *Illum ut interrogarem torſi.*] Vet. Cod. *illum interrogatum torſi.* Pith.

ſuum occidiſſet. Sed ſi argumentum ex his trahimus, non eſt majus contra filium meum ſilentium, quam pro ipſo quod accuſavit, quod detulit. Iraſcor quidem huic ejus pertinaciæ: [1] ſed quandoque vindicabo, quomodo fas eſt, quomodo oportet. Veruntamen qua fiducia fecit, quod me non timuit offendere? Judices, inquit, cum te abſolverunt dementiæ, hoc judicaverunt, à filio fratrem videri occiſum. Nihil minus: nam ſi filius meus fratrem occidiſſet, patrem impie accuſaret: demens eram quod reſpondere tam furioſe poteram, quam ſi vivere cum eo, quem cruentas manus habere ſciebam? Erit ergo adeo non damnatio iſta filii mei, ut poſſit videri etiam abſolutio. Hæc ego de cauſa dico ipſius. Permittetis mihi in ſumma parte cauſæ, uti etiam perſona mea. Ego iſtum, ſi filium meum occidiſſet defenderem? qualem me patrem judicatis? aſperum: & ego pro filio mentiar? mitem, indulgentem: & ego non vindicabo illum qui occiſus eſt? inter liberos hæc una differentia eſt apud animum patris, quod ſemper majorem locum habet is, cujus miſeremur. Neque hic ſane meruerat ut à me niſi innocens defenderetur. Reum me detulit, ſordes mihi induit, ad judicem vocavit, ſentiet hoc quale ſit, cum teſtamentum ſcribam: ſentiet cum triſtitia indulgentiam meam requiret. Quid eſt ergo? mentiri, ne iratus quidem poſſum: eſt filius contumax, eſt patris ſui accuſator? ſed fratrem non occidit. Neque ego iſtum in ulla alia parte abſolvendum puto: nec hodie veni in hoc judicium tanquam advocatus. Nihil rogabo, nihil precabor: illud tantum meæ pietatis gratia, meæ tantum conſcientiæ cauſa faciam, ne videar iſtum ſilentio preſſiſſe.

SERMO.

Ne quem veſtrum ducat illa ſpecies, ut videatur hic eſſe aliquid momenti habiturus apud judices, ſi miſerabilem ſe fecerit: ſi *amiſſo*

1 *Sed quandoque.*] Scribe: *Iraſcor quidem huic ejus pertinaciæ: & quandoque vindicabo.* Gronovius.

amiſſo altero filio deprecatus fuerit pro juvene. Sunt iſta in aliis cauſſis potentiora: hic pater niſi prior ſecuro eſt in hoc judicio: mentitur pro filio: non tam illi opus eſt opera advocati, quam fide teſtis.

CCCXXIX.

Sepultura tyranni qui ſe occidit.

QUI TYRANNUM OCCIDERIT, IN FORO SEPELIATUR. In peſtilentia reſponſum eſt tyrannum occidendum. Ipſe ſeſe occidit, petunt propinqui ut in foro ſepeliatur.

DECLAMATIO.

INgens calumnia! pudet mehercule me actionis: nunc ego negabo. Quid ſi oſtendero eum qui civitati libertatem abſtulerit, qui leges ſuſtulerit, qui templa violaverit, qui injuriis noſtris iram Deorum immortalium commoverit, tyrannicidam non fuiſſe? Multum alioqui effeciſſe oratione mea videbor: interpretanda nobis legis ipſius voluntas eſt: quid ſpectaverit ille qui conſtituebat, diligenter (ut res eſt) [1] & alte exquirendum atque eruendum. Ego mihi arbitror, judices, pauca pro legumlatore eſſe dicenda, ne tam obſcure hoc occulteque ſcripſiſſe videatur. An non eſt hoc omnibus, qui modo ad intellectum ſermonis pervenire poſſunt, lucidum atque manifeſtum, eum qui legem ita compoſuerit, ut ſi qui tyrannum occidiſſet, in foro ſepeliretur, locutum de duobus? non intelligit aliquis alium eſſe eum qui occidat, alium qui occidatur? Argumentis ſcilicet agendum eſt, & in exemplum afferendæ aliæ quoque leges. Dicam nunc ego, QUI PULSAVERIT ALIQUEM, INJURIARUM TENEATUR. Nemo tamen tenebitur qui ſe ipſe pulſaverit: nam illud quidem ridiculum (ut opinor) omnibus vobis futurum eſt, ſi in exemplum proximam ſimilitudinem adduxero, ac negavero teneri lege ulla eum, qui ſe occiderit. Eſt porro hoc

1 *Ut alte exquirendum atque eruendum.*] Vet. cod. *eruditendum*, & paulo poſt, *ſi ad Deos exiſtimemus pertinere præmia.* Pith.

hoc manifeſte reprehendendum, ſi ad eos exiſtimemus pertinere præmia, ad quos pœnæ pertinent. Bene ſcilicet de repub. meruit, quod aliquando finem impoſuit harum calamitatum: illi ſcripta lex eſt. [1] Non ille, qui componebat hæc jura, ſic locutus eſt. Non eſt ſatis ei qui ſervitutem reipublicæ detraxerit: qui monſtra hæc, quibus libertas laborat, qui homines adverſus Deorum hominumque injuriam natos, & in exemplum ſcelerum conſtitutos, quo magis ea odiſſemus, occiderit, dum vivit, tantum honorari non ſufficiunt magiſtratus, nec ſatis ſunt tituli: habeatur aliquis etiam morti honor, & ad exemplum poſteritatis oſtendatur in foro ſepulchrum, ne quis audeat tyrannus eſſe: ut omnes homines monumentis hujus ſciant, quibus præmiis adverſus tyrannos tyrannicidæ armentur. Ita nunc hic tanquam bonus civis, ita tanquam liberator hujus civitatis honorabitur? Sic eſt hercule, judices, ſic eſt: ſi hunc civitas non habuiſſet, ſerviremus etiam nunc, & graviſſima illa tempora, quæ diu paſſi ſumus, ſuſtineremus. Expecto mehercule ut [2] cujuſlibet impudentiæ accuſatores, ſic quoque opus ejus augere atque exaggerare conentur. Occidit tyrannum non hunc vulgarem, & uſque ad nomen tantum nocentem: Plus aliquid quam cæteris conſtituamus. Occidit tyrannum crudeliſſimum, ſæviſſimum, expugnatorem non pudicitiæ modo & patrimoniorum noſtrorum & principum hujus civitatis, ſed templorum omnium & cæremoniarum: nec hominibus magis quam diis immortalibus inviſum. Vera ſunt quidem iſta, judices. Sed ſi velimus ſuum titulum reddere liberatoribus noſtræ civi-

1 *Non ille qui componebat hæc jura, ſic locutus eſt.*] Poſt hæc verba inſerit Ærodius: *Qui ſeſe tyrannum occiderit.* quaſi conſilium fuerit auctori ponere aliquid, quod negare poſſet in formula legis haberi. At τὸ *Non* per interrogationem accipiendum, quaſi eſſet: *Nonne.* Quod autem locutum legiſlatorem vult, id ſtatim explicatur ab his, *Non eſt ſatis*, uſque ad iſta *tyrannicidæ armenta.* Locutus eſt autem iſta vel apud ſeſe, hoc eſt, cogitavit cum conderet legem: vel in concione ad populum, quum eam ſuaſit. *Gron.*

2 *Cujuſlibet impudentiæ accuſatores.*] Lege, *excuſatores.* Ærod.

civitatis, illum Dii occiderunt. Non enim contenti advocati partis adverſæ hac legis calumnia, etiam bene meruiſſe eum de repub. noſtra dicunt: quaſi audito reſponſo ipſe ſe percuſſit. Ego porro etiamſi confiterer plurimum eum reipub. morte ſua præſtitiſſe, non tamen inter beneficia ducerem injuriæ finem. Nunc vero quis ignorat, quam multæ eum neceſſitates ad exigendas à ſeipſo pœnas impulerint? Si tantum hoc dicerem, [1] Cum ſalus eſſet propoſita civitati hoc ſilentio ut tyrannus occideretur, quis non noſtrum in arcem rueret? quis non ſubderet faces? quis non concremare peſtem illam reipublicæ vellet? Vidit animos noſtros, vidit impetum: [2] non enim vulgaria ſacramenta ducebant: nec [3] ſicut adverſus alios tyrannos tenebant, injuriæ tantum dolore urgebamur. Incredibile eſt quid non auſura fuerit libertatis & ſalutis neceſſitas. Quid enim dicam quam inviſus ille Diis immortalibus fuerit? nos non ferebant, & patientiæ noſtræ iraſcebantur. Si hunc tantum vitaſſet impetum, nihil tamen ipſi deberemus. Age illud quanquam demens & ſceleratus, & furioſus, non vidit effugere ſe non poſſe, quando eum Dii immortales mori vellent? Peſtilentia innocentes rapiebantur, non mehercule aliam fuiſſe cauſam, judices, exiſtimo, quod huc deducti ſumus. Quid? in illa labe totius civitatis, Dii immortales non tam tacite intelligi, quam publicare pœnam tyranni voluerunt. Parum exiſtimaverunt ſi illum alius occidiſſet. Ne quis itaque exiſtimet, ultionem tantum noſtram ad animos hominum pertinere. Illam illam ego, judices,

1 *Cum ſalus eſſet propoſita civitati hoc ſilentio.*] Forte, *hac conditione.* Alii apud Ærodium, *hac conſideratione.* Gronov.

2 *Non enim vulgaria ſacramenta ducebant.*] Perperam vir doctus: *non enim tanti vulgaria ſacramenta ducebantur* Sacramentum ducit & adigit militem ad invadendum hoſtem. Ita, inquit, non tralaticiæ & vulgares cauſæ nos invitabant ad tyrannum oppugnandum. Sic decl. 305. *qui paullo ante arma minore ſacramento tuli.* id eſt, non tam gravi cauſa bellandi. decl. 357. *Acceſſiſſe novum amori ſuo ſacramentum.* Seneca de brevit. vitæ c. 5. *tot nobiles juvenes adulterio velut ſacramento adacti.* Habes & apud Florum lib. 3. 10. & 18. *Idem.*

3 *Sicut adverſus alios.*] Vet. cod. *adverſos.* Pith.

dices, jam nunc video peſtilentiam. Nam ſi fuit cauſa morborum, quod homo in civitate noſtra, ſua tamen mente, ſuoque propoſito arcem occupaſſet, quod libertatem abſtuliſſet: quo tandem modo ulciſcentur Dii immortales id, quod nos fecerimus? Corpus illud omnibus ſibique ipſi damnatum, publicis ſcilicet exequiis efferemus? Hoc agite, ducatur ingens funeris pompa, eat primus Senatus, & ordo ille ſanctiſſimus, quanquam recepta modo libertate lætus, vultus tamen habituſque ad mœſtitiam transferat: [1] dum maxima multitudo quæque, dum univerſus denique populus luſtret atque ambiat rogum, adjiciamus & lacrymas. Perdidimus tyrannicidam, & vindicem reipub. & libertatis auctorem: tum domum reverſi narremus liberis noſtris, Hæc virtus habet præmia. An aliquis etiam roſtra conſcendet & (qui ſupremus claris civibus honor habetur) advocata populi concione, laudes ejus quem in foro ſepulturi ſumus, concinet? Audient Dii immortales, qui nos peſtilentia liberaverunt, qui graviſſimos morbos propitii miſerunt? Si ulla eſt dicenti fides, jam nunc in hac cogitatione, atque in hac rerum imagine verſatur mens mea. Ex illo ſuccenſo tyranni rogo ſurrecturi mihi protinus morbi videntur: & quacunque feralis ille ignis in civitatem diros illos atque execrabiles diffuderit fumos, gravem quandam peſtilentem nubem ſupra domos noſtras ac tecta ſeſſuram. Quæ tunc reſponſa petituri ſumus? quod auxilium homines, qui hanc quoque Diis immortalibus injuriam facimus, ut videantur ſalutare illud Reipub. reſponſum pro tyranno dediſſe?

CCCXXX.

1 *Dum maxima multitudo quæque.*] Fortaſſe: *tum maxima multitudo equites, tum univerſus denique populus.* Gronov.

CCCXXX.

Abdicandus qui alit adulteram matrem.

Crimine adulterii repudiavit quidam uxorem, ex qua juvenem habebat filium: adoleſcens acceſſit ad patrem, & ait, amari à ſe meretricem. Dedit pecuniam illi pater: ille matrem egentem alere cœpit, patre ignorante, comperit pater, & ob hoc abdicat filium.

DECLAMATIO.

NOn ignoro expectatione criminis me onerari, ex hoc præcipue [1] quod abdicans indulgens pater. Itaque ne illa quidem dicere quæ initio defenſionis ſolennia cæteri habent, poſſum. Ecquid peccavi? nunquid luxuriatus ſum, nunquid bona paterna conſumpſi? nunquid meretricem amavi? Cum eo mihi patre res eſt, qui remiſſurus hæc fuit. Utinam profutura iſta frugalitas eſſet apud patrem, nunc omnis judicii ſcena, omne periculum meæ dignitatis ex hoc oritur, quod pecuniam non meretrici dedi. In hoc enim, ut opinor, omnis criminatio diviſa eſt patris, quod matrem aluerim, quod talem, quod patre ignorante. Quod ſic matrem alui, blandior mihi adhuc pater erat quod in me laudari poſſet, ſi aliquid objiceres. Itaque defenſionem hujus partis jucundam præteribo, ne quam quæſiſſe videar occaſionem, qua de meis laudibus loquerer. Sed repudiatam tamen crimine adulterii alui. Satis erat mihi reſpondere, judices, Iſtud qualecunque eſt, ad filium non pertinet. Mariti mores excutiant, mariti ſeveritatem deſiderent: liberis ſatis eſt, quod nati ſunt. Et hercule facilius mihi vindicandi poteſtas ab ipſo crimine eſt, quod non eſt litigatum, non eſt quæſitum, [2] non eſt pronuntiatum, maledictum fuerit, an crimen: [3] conſtantia mater diſceſſerit, an ve-

1 *Quod abdicans indulgens pater.*] Ærodius: *quod abdicans indulgens pater eſt.* Cur non, *quod abdicat.* Idem.

2 *Non eſt pronunciatum.*] An mater mea adultera fuerit, ſed ſimpliciter, & quaſi domeſtico judicio hoc nomine repudiata eſt, tanquam adultera, & cauſa adjecta impudicitiæ: propter mores graviores, ut inquit Ulpianus tit. de dotibus. *Ærod.*

3 *Conſtantia mater diſceſſerit, an verecundia.*] Scribe: *conſcientia mater diſceſſerit.* Quod culpæ ſibi conſcia eſſet. *Gronovius.*

an verecuudia: una te ſuſpicio, an certa aliqua probatio ad hoc duxerit. In utrumque me ratio ducit. Aliquid audiſſe te credo: repudiaſti, nihil certum manifeſtumque cognoviſſe te credo: tantum repudiaſti. Qualecunque tamen iſtud eſt, non mediocrem habet morum ſuorum defenſionem, vel ipſam egeſtatem. Illa proſtituta, quæ ſe omnium amoribus permiſit, fame jam periiſſet, niſi filium habuiſſet. Neque ignoro mea vel tarditate, vel verecundia factum, quod mihi cauſa matris meæ hîc agenda eſt, quod tam ſero, quod nunc demum, poſtquam ipſe, dum miſereor, offendi. Utinam adjicere apud te voluiſſet illa, quæ mihi quotidie ait: Ita, ego adultera hoc tempore, in hac potiſſimum ætate, poſt filium, & poſt filium juvenem. Affirmat ideo ſe cibos accipere, ideo protrahere vitam, ut tibi de pudicitia ſua liqueat. Sunt iſta, quæ movere te quoque potuerint. Ego tamen in præſentia omiſſa omni defenſione, illud reſpondere contentus ſum, Qualemcunque alui. Quantulum eſt enim quod præſtiterim ego illi etiam invidioſæ pietatis filius? non plus in matrem contuli, quàm quod patereris datum eſſe meretrici. Sed clam & ignorante te. Unde mihi tantam felicitatem ut hoc crimen ſit? Volo itaque interrogare præſentibus his, quos habemus judices, quid fieri oportuerit. Rogare te debui? Exoratus igitur fuiſſes, ſi petiiſſem? hoc reſponde, [1] hoc adnue, & crimen confitebor. Aluiſſes ergo, ſi ſciſſes: credo. Quantulum enim erat quotidianam ſtipem, & hoc exiguum, quo anima in poſterum diem prorogaretur, præſtare filii tui matri? [2] & ſi hoc animo fui, tu voluiſti, tu dediſti. Nec enim

1 *Hoc ad necem, crimen confitebor.*] Fortaſſe ita reſtitui poteſt, *hoc annue, & crimen confitebor.* Sed cujuſdam hæc verba eſſe potuerunt adnotantis in margine, hoc firmiſſimum eſſe argumentum, & necem ac jugulum afferre adverſario. Nam pater in quancunque partem reſpondeat, ſe exoratum iri vel non, factum filii non arguatur neceſſe eſt. Si exoratum iri, ergo voluntate patris factum eſt, quod à filio factum eſt: ſin contra, recte & pie fecit, & eo magis quod patre inſcio & ignorante, veritus ejus offenſam vel indignationem. *Ærod.*

2 *Et ſi hoc animo fui, tu, &c.*] Ærod. *vel ſi hoc animo fuiſti, vel voluiſti, tu dediſti, cum ipſe dedi.* Nobis ſufficit: *& ſi hoc animo fuiſti, ſi voluiſti, tu dediſti.* Gron.

enim cuiquam credibile videri poteſt, ignoraſſe te, an ego vere amarem. Me ſine dubio & verecundia & metus inhibebit aliquatenus verum ſtatim dicere. Sed ut pecuniam acciperem, illæ tibi ſubierunt cogitationes, quam indulgenter, quam prudenter faceres, ut infelicem fœminam aleres; nec videreris in gratiam rediiſſe. Tu tamen, inquit, mentitus es patri, & amorem meretricis finxiſti. Ita innocentior eram ſi verum dixiſſem. Plena eſt hujuſmodi artibus vita, plena ſunt etiam theatra: circunſcribuntur & ſervorum artibus patres, & mendaciis filiorum: & ignoſcunt, cum meretricibus pecunia datur, cum aliqua à lenone redimitur ancilla. Dixi amorem eſſe meretricis: acceptam pecuniam matri dedi, innocentior ergo eram, ſi pecuniam matri petitam meretrici dediſſem. Poſſit videri ſine dubio durum & aſperum, me, cum ipſe ſim in periculo, etiam pro alio rogare: quæcunque tamen occaſio, quæcunque tamen neceſſitas, ſi jam ego offendi, ſi quid, quod parum ſimpliciter rogaverim iraſceris, illam commendo miſeram: non ut reducas, fuit iſta ſpes aliquando, & forſitan, ſi felicior eſſem, maneret, [1] illud adhuc quod egens & abdicatus, neceſſe habeo deprecari, ut alas, etiamſi iraſceris. Qualem enim miſeræ illius exiſtimas vitam, cum cibos quotidianos petit: & ſemper in poſterum egens eſt? Equidem vereor, judices, ne poſt hanc meam calamitatem, quam præſertim excepiſſe me propter miſericordiam ſui credit, finiat inviſam diu vitam, & cibos accipere deſinat, etiamſi dabis. Nam ſi perſeverabit, (rogo, ignoſcatis, etiamſi hoc forſitan apud animum patris mei aſperum videri poſſit) hærebo miſeræ comes quotidiano labori.

CCCXXXI.

1 *Illud adhuc quod egens.*] Scribe, *Illud adhuc, quamvis egens & abdicatus, neceſſe habeo deprecari.* Idem.

CCCXXXI.

Bis damnatus injuriarum, tertio abſolutus.

QUI CAPITIS REUM NON DAMNAVERIT, IPSE PUNIATUR. QUI TER INIURIARUM FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Bis damnatus injuriarum, tertio à quodam poſtulatus, abſolutus eſt. agit cum accuſatore tanquam capitis accuſatus.

SERMO.

[1] ***Bis damnato huic demus oportet patronum: nam etiamſi proxime abſolutus eſt, bis tamen damnatus eſt.***

DECLAMATIO.

QUI CAPITIS ACCUSAVERIT, NEQUE DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PUNIATUR.

1 *Bis damnato huic demus oportet patronum*; Qui edicto Prætoris infamia notantur, licet pro ſe & certis quibuſdam perſonis poſtulare non prohibeantur, melius tamen eſt huic patronum dari qui jam bis injuriarum damnatus eſt: quia non tam pro ſe agere, quam publicam videtur injuriam exequi. *Ærodius.*

2 QUI CAPITIS ACCUSAVERIT.] Ex hac declamatione ſi ex ullo alio loco, ita manifeſte oſtenditur, quid ſit capitale judicium, quid non (de quo inter viros doctiſſimos hactenus contentio fuit) ut nullus jam ſit dubitandi locus. Et quanquam certum ſit, capitis quoque ea judicia appellari, quæ lædunt famam & exiſtimationem, Cic. pro Quintio. l. Licet ff. de verb. & rer. ſignificat. proprie tamen ea dicuntur quæ mortis vel ſervitutis pœnam habent. l. 2. ff. de public jud. l. 2. l. capitalium. ff. de pœnis nec quidem omnia rurſus, ſed ea quæ, cum legibus publicorum judiciorum continentur, capitalia ſunt. Macer de prævaricat. l. 3. §. 1. Si ideo quis accuſetur, quod dicatur crimen judicii publici deſtituiſſe, judicium publicum non eſt: quia neque lege aliqua de hac re cautum eſt, neque per Senatuſconſultum, quo pœna quinque librarum auri in deſiſtentem ſtatuitur, publica accuſatio inducta eſt. Ea publica judicia quæ ex legibus publicorum judiciorum veniunt, Juriſconſultus enumerat. l. 1. ff. de publ. judic. inſt. eod. tit. Quæ cum ideo ſuam habeant formam, ſuum judicium, numerum ſuum, Quæſitorem ſuum, ſua tempora, ſua nomina (ut Quintilianus ait) ſuumque ordinem, qui durante pœna legum in uſu eſſe deſiit. l. ordo ff. de publ. jud. ſi quoddam aliud reperiatur, cujus quidem pœna ſit mors, ſed alia forma: non tamen capitale appellabitur. ad hoc ut quod nominatim de capitalibus judiciis cautum eſt, in eo locum habeat. Odioſa eſt enim in criminibus extenſio, & ultra verba legis interpretatio. qua de re hic exemplum eſt. Nam injuriæ judicium privatum eſt, licet infamiam irroget. l. infamem. ff. de publ. jud. Patet ex lege duodecim tabularum, in qua modo injuriæ pœna fuit pecuniaria, *Si quis injuriam alteri faxit, xxv. æris pœnæ ſunto.* licet quoque tandem pro qualitate delicti, extra ordinem puniri cœperit. Paulus. lib. 5. ſent. tit. 4. injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta eſt, &c. l. ult. ff. de injuriis. Cæterum cum gravius puniri qui jam bis damnatus ſit, & ideo ob infamiam ſuam vel egeſtatem injuriarum judicium contemnat, æquiſſimum eſt l. ſi quis injuriam ff. eod. tit. Tanta enim petulantia quæ ne infamia quidem, qua quis quaſi civitati perit (ut ait Quintilian. in fine hujus declam.)

cocrcceri

TUR. Lex hæc eſt, qua judicium continetur. hæc eſt, qua ego iſtum accuſem. hæc eſt, quæ utrumlibet horum occiſura ſit. Ergo hac lege ſola accuſo. Nemo dubitaverit hanc legem eſſe juſtiſſimam: ſed quas cauſas habeat, poſtea dicam. Non accuſavi te, inquit, capitis, ſed injuriarum. Primum igitur hoc intueri vos oportet, ſi quid damnatione, ſi quid ultione dignum non habet, juſtum [1] debet judex ſequi, debet ſequi proximum. Nulla tanta providentia potuit eſſe eorum, qui leges componebant, ut ſpecies criminum complecterentur. Nam & ſemper caventes nequitia viciſſet: & jus ita multiplex atque diffuſum eſſet, ut pro incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo, ut rerum genera complecterentur, & ſpectarent ipſam æquitatem. Multa ergo invenientur frequenter, quæ legum verbis non teneantur, ſed ipſa vi & poteſtate teneantur: quale hoc eſt. Sane enim concedam in præſentia tibi, non fuiſſe illud judicium capitis: ſi tamem eandem vim habuit, quam judicium capitis, eandem pœnam habere debet. Fingamus enim plura eſſe ſcelera, ſicuti ſunt, quæ morte punienda ſint: Nam cum lex etiam eum, qui falſo accuſaverit, occidi velit: manifeſtum eſt occidendum eſſe eum, qui templa incenderit, occidendum eſſe eum, qui patriam prodiderit. Quo modo non intereſt, qua lege harum accuſaveris: quoniam id demum jure, de quo quæritur, comprehenſum eſt, ut qui capitis accuſaverit, pœnam patiatur. Ita nihil intereſt, quod genus judicii fuerit, ſi eventus eodem

coërceri poteſt, non jam ad privatorum, ſed ad legum, quarum contemnitur auctoritas, ultionem & animadverſionem pertinet. τὴν μὲν γὰρ οὐδὲν ὀλίγων, τοὺς δὲ νόμους ἁπάντων εἶναι, inquit Demoſthenes. *Idem.*

1 *Debet judex ſequi proximum.*] Julianus lib. 74. Digeſtorum, De quibus cauſis ſcriptis legibus non utimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus & conſuetudine inductum eſt: & ſi qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & conſequens ei eſt, &c. Hæc noſtris vulgaria ſunt. Hic vero locus ratiocinativus appellatur, de quo vide hunc ipſum Quintil. lib. 7. c, 9. In hoc genere (inquit) hæc quæruntur, An quoties propria lex non eſt, ſimili ſit utendum: an id de quo agitur, ei de quo ſcriptum eſt, ſimile ſit. Simile autem & majus eſt, & par, & minus, &c. In eandem fere ſententiam & iiſdem fere verbis infra, declam. 350. *Idem.*

eodem rediturus fuerat. Num igitur dubium eſt, quin hic, pro quo loquor, ſi eſſet injuriarum tertio damnatus, periturus fuerit? extra quæſtionem eſt. Quid ergo? damnatum eum exiſtimari oportet? cui damnato capitis pœna imminet, non pecunia multabitur, non ignominia, non damno juris alicujus. Quid ergo? futurum erat, ut occideretur. Quid intereſt hoc qua lege? quid intereſt quo genere judicii? Fieri non poteſt, ut hic capite periclitatus ſit, & tu non capitis accuſaveris. Præterea quam putamus fuiſſe cauſam conſcribendæ legis hujuſce? Hanc enim cum excuſſerimus, apparebit in iſtam quoque partem ſatis eſſe cautum. Si QUIS CAPITIS ACCUSAVERIT ET NON DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PUNIATUR. Hoc, opinor, illi juſtiſſimi legis hujuſce latores ſpectaverunt, ne quis impune alteri periculum afferret. Homicidii genus putaverunt: petere ſpiritum hominis, quem occidi non oporteret. Tu hoc feciſti: accuſaſti innocentem, ſi tibi creditum eſſet, periturus erat is quem accuſaſti. Judices eodem tempore de te pronuntiaverunt. Non poteſt omnino iſta circumſcribi religio & ſeveritas judicii, ut non pœnam det pars utralibet. Hoc abſoluto, qui periturus fuit, continuo id quoque conſecutum eſt, ut tibi eſſet pœna patienda. At enim tertio tantum injuriarum accuſavi, & tu bis damnatus eras injuriarum. Quid intereſt quæ res fecerit iſtud capitis judicium? Nam & tu crimen gravius objeciſti, quam priores objecerunt. Vis ſcire, quam hoc verum ſit? Semel injuriarum damnato ignoſcitur. Illud morte dignum videtur, ſi is qui bis jam damnatus eſt injuriarum, fecit. Jam hoc tale videtur quale hominem occidere. Ergo tu id objeciſti, quod lex morte dignum putavit, quod lex capite taxavit: capitis ergo accuſaſti. Hoc loco jure depulſi, ad convitia confugiunt. Bis tamen injuriarum damnatus eſt. Poterat mihi ſatis eſſe, quod tertio abſolutus eſt. Sed animadvertitis

quales inimicitias ſortitus ſit: [1] ſcitis illum non innocentem accuſari ſolere. Sed facilius fuit [2] ut traheret aliquid gratiæ, dum id fieri [3] ſine periculo videbatur. Ideo intentius, judices pronuntiaverunt, poſteaquam talis pugna commiſſa eſt, in qua perire alteri neceſſe ſit. Omnia igitur ejus tulit qui reus capitis accuſatur, periculum, ſolicitudinem, debet conſentire iis etiam ultio.

SERMO.

Hæc ab accuſatore exiſtimo ſatis dicta: contra illa.

PARS ALTERA.

DECLAMATIO.

Lex eum qui capitis accuſarit, neque damnaverit, capite puniri jubet. Capitis judicia certa ſunt & vim ſuam habent: ſemper capitis judicia ſunt his legibus conſtituta, quibus nemo poteſt damnari pluſquam ſemel: [4] habent ſuam formam, ſuum judicium, numerum ſuum: Quæſitorem

1 *Scitis illum non innocentem accuſari ſolere.*] Sic Pithœus, quum Thaddæus & Ærodius, *illum jam innocentem*. Si hæc dicerentur pro illo, qui tertio poſtulavit, probarem Pithœanum. Sed dicuntur pro abſoluto: eoque legendum eſt: *Scitis illum etiam innocentem accuſari ſolere.* Ut convicia adverſarii diluat, & auctoritatem demat prioribus duobus judiciis, nolite, inquit, ex duplici damnatione judicare de moribus hujus: videtis quam graves habeat inimicos; ex tertio judicio intelligitis periculum etiam innocenti ei ſolere inferri. *Gron.*

2 *Ut traheret aliquid gratiæ.*] Scio Juſtini vel Trogi, *ut ab utriſque parem gratiam traheret.* Sed hic ſententia requirit: *ut daretur aliquid gratiæ* ut non tam meritis cauſæ, quam gratia apud judices inimici ejus impetrarent damnationem in duobus judiciis prioribus, dum nondum capite periclitatur. *Idem.*

3 *Sine periculo videbatur.*] Primo videlicet & altero judicio. *Ærod.*

4 *Habent ſuam formam, ſuum judicium.*] Hæc omnia fere uno verbo Quintil. alibi complexus eſt lib. 3. c. 12. In publicis judiciis (inquit) Prætor (quem Quæſitorem hic appellat) certa lege ſortitur. Habebant igitur à lege capitalia judicia, ſua propria nomina, quæ Macer enumerat: ſuum Quæſitorem, Parricidii, de Repetundis, inter ſicarios, &c. qui omnes Prætores erant, ſed per excellentiam Prætor Urbanus, Prætor appellatur: hi, Quæſtores ſive Quæſitores. Habebant & capitalia judicia numerum ſuum Judicum LXXII. quorum ſortitio & rejectio fieret. Sua tempora: nam XX. dies dabantur accuſatori, reo totidem. Aſcon. in Verrem. Sed ſæpius in hoc variatum eſt, ut in forma & ordine. Nova lege factum eſt (inquit Cicero de finibus) ut eodem die reus accuſatori reſponderet. quæ lex fuit Pompeji Magni. hac duæ horæ accuſatori, tres reo dabantur. Forma autem judiciorum publicorum erat in ſortitionibus, ſubſorti-

torem ſuum, ſua tempora, ſua nomina. Reſponde igitur mihi tu qui accuſatum te capitis eſſe contendis, qua lege fueris reus. Injuriarum? Hic jam ipſos interrogare judices poſſum, an injuriarum actio capitalis ſit. Sed quid habeo quare interrogem judices? ex te ipſo quæro, Injuriarum damnatus utrum occidatur? [1] non ut opinor, ejus te futurum impudentiæ, ut hoc contendas: alioqui dicam, damnatus es ſemel, damnatus es iterum: non eſſe hoc capitis judicium, vel ex hoc ſolo apparet, quod vivis. Sed idem, inquit, effectura res eſt, quod ſi capitis damnatus eſſem: & proximo jure utendum eſt, & ſimilitudine quadam legis. Hic jam deſinit privata eſſe lis. Nam ſi accuſatori licet conſtituere jura, & leges ferre, ſi quod antea fieri per populum, per Senatum licebat, conſtituitur inter ſubſellia pro dolore cujuſque, vel pro auctoritate, ſupervacua erunt ſuffragia, ſupervacuus tantus ambitus in conſtituendo jure. Non de eo quæritur apud hos, an æquum ſit: nos venimus in judicium quæſituri hoc ſolum, an ego iſta lege tenear. At oportet, & juſtum eſt, ea quæ ſimilia ſunt ſimili pœna contineri. Adhibes ſenatum, adhibes populum: emendandum ſit fortaſſe jus: hoc interim vivimus, hoc utimur. Multa autem jura decipiunt, neque ideo conſcripta ſunt, ut ignorantia fallant.

SERMO.

Hoc eſt illud commune (ut dicebam vobis) cum ſcripto & voluntate.

DECLAMATIO.

Sed fingamus (ut has demus delicias) [2] ut ſimili lege utendum ſit. Quid hic ſimile dixit? jam illa lege aliud genus

ſortitionibus, rejectionibus, obſignationibus, interrogationibus, ampliationibus, comperendinationibus, primis, ſecundis, pluribuſque actionibus. *Ærod.*

1 *Non ut opinor ejus te futurum impudentia.*] Dele particulam *Ut*. Gronov.

2 *Ut ſimili lege utendum ſit.*] Ærodius: *in ſimili lege an ſimili pœna utendum ſit.* Scribe: *ut in ſimili lege utendum ſit. In ſimili*, puta, re, quæ non eſt expreſſa in lege, ſed ei, quam lex punit, ſimilis eſt. *Idem.*

nus auctionum, alium Quæſitorem, non eadem tempora, non paria, ſed periculum par. Hoc ſi ſit actione injuriarum, ſane aliquam ſimilitudinem habere videatur. Interrogo enim te, an ſi ego, qui tecum injuriarum egi, ſemel objeciſſem tibi hoc idem crimen, & tu antea damnatus non eſſes: num capite fueris periclitaturus? non, ut opinor. Non ergo ego feci ut tu capite periclitareris: ſed illi, qui te ante bis damnaverunt. Neque enim ſenectutem affert ſummus dies, ſed longus ordo vitæ: nec ebrietatem facit illa potio, poſtquam concidendum eſt, ſed [1] tempeſtivum convivium, & aviditas nimia. Non ergo mea actione effectum eſt, ut periclitareris; ſed illis actionibus, quibus jam damnatus es. Sed abſolutus ſum, inquit, tertio. Viderimus, quantum hoc ad gloriam tuam pertineat: interim damnatus es ſæpius. Etenim de petulantia tua hoc illi primi judices ſenſerunt, hoc ſecundi ſenſerunt: nunc abſolutus es. Nihil de religione eorum, qui pronuntiaverunt, querar. Erant tamen, quæ te adjuvarent: non illud dicebatur in judicio. Non eſt hic talis, in quo petulantia credenda ſit, modeſtos mores habet, nemini unquam fecit injuriam. Sed dicebatur illud, Non jam injuriarum petitur ultio: capite periclitaturus eſt: etiam ſi quid commiſit, ſatis tamen pœnarum dedit: ipſa hac ſollicitudine circunſcripſiſti miſericordiam judicum, ſi alterum occiſuri erant.

SERMO.

In ſumma parte æſtimabitur cui homini, & quanta ultio petatur.

DECLAMATIO.

Ultio quæ petitur? quæ adverſus homicidas ſcripta eſt, [2] quæ adverſus eos qui bis injuriarum damnati ſunt, ſcripta

1 *Tempeſtivum.*] Sic ſupra pro intempeſtivo. *Pithœus.* *Tempeſtivum convivium.*] Vide ad Decl. 260. *Gronovius.*

2 *Quæ adverſus eos, qui bis injuriarum.*] Laborare locum vidit Ærodius: itaque fecit: *an quæ adverſus.* Sed non hac parte laborat. Scribe: *quæ adverſus eos, qui ter injuriarum damnati ſunt, ſcripta eſt.* hoc eſt, capitalis. *Idem.*

ſcripta eſt. Neque ego ignoro unde iſti hic animus: non enim ſpes fecit hanc litem: homo alioqui petulans quærit quo modo impune occidat, quo modo manibus ſuis permittat omnia. Hoc ergo privilegium habeant, qui bis injuriarum damnati ſunt, ut tertio accuſari ſine periculo non poſſint: hoc æquum mortalium videri cuiquam poteſt? Vivit ille qui ſemel injuriarum damnatus eſt: [1] qui duabus partibus periit civitati: qui petulantia ſua morti jam prope admovit. Hic occiditur quia queſtus eſt. Utinam mihi contingeret apud eoſdem illos judices cauſam dicere, qui iſtum abſolverunt, homines mites & miſericordes, & qui turpiſſimos quoque cives tamen ſervare maluerint.

CCCXXXII.

Divitis & pauperis, teſtamenta.

Pauper & divés amici erant. Dives teſtamento alium amicum omnium bonorum inſtituit hæredem: pauperi juſſit dari id quod ille ſibi teſtamento daret. Apertæ ſunt tabulæ pauperis: omnium bonorum inſtituerat hæredem. Petit totam divitis hæreditatem. Ille qui ſcriptus eſt hæres, vult dare tantum, quantum in cenſum habet pauper.

DECLAMATIO.

[2] SI ad votum meum, judices, fata ceſſiſſent, optabilius fuerat mihi, ut is de cujus bonis contendimus, eſſet hæres meus. Ad hanc igitur petitionem invitus & triſtis, & flens venio. Viderimus enim poſtea de judiciis: interim non dubitabitur, uter ex nobis illum magis amaverit. Poſtea jura excutiam, poſtea ſcriptum interpretabor; interim quod ad utriuſque noſtrum animum pertinet, non eſſet inter

1 *Qui duabus partibus periit civitati.*] Ærodius: *qui duabus paribus ſententiis damnatus eſt, periit civitati: qui petulantia ſuæ mortem.* Sed ſcribendum: *Vivit ille, qui bis injuriarum damnatus eſt, qui duabus partibus periit civitati, quem petulantia ſua morti jam prope admovit.* Eſt hæc deſcriptio adverſarii bis injuriarum damnati. Hi homines per partes civitati pereunt, ſi ter in idem crimen recidant, & ſingulis judiciis perdit in eis quaſi trientes civitas. *Idem.*

2 *Si ad meum votum fata ceſſiſſent.*] Ovidius in judicio armorum: *Si mea cum veſtris valuiſſent vota, Pelaſgi.* Idem.

inter nos quæſtio, [1] ſi utrunque eodem titulo reliquiſſet hæredem.

Nar-

1 *Si utrunque eodem titulo reliquiſſet hæredem.*] Si dives cum alio illo amico ſuo quem inſtituit, pauperem quoque inſtituiſſet, his verbis, *pro ea parte*, aut, *in id quod* ille ſibi teſtamento dediſſet: nulla eſſet controverſia, quin tota hæreditas pauperi deberetur. Nam cum titulo hæredis divitis bona caperet, pro ea parte qua eum viciſſim inſtituiſſet: ſit vero hæreditas juris non corporum appellatio, certum eſſet, pauperem revera ſolum inſtitutum videri, altero illo quaſi ſub conditione inſtituto, quæ in ejus perſona defecerit. Cujus rei videamus an ſimile ſit exemplum apud Pomponium. l. 29. ff. de hæred. inſtit. Hoc articulo, *Quiſquis*, omnes ſignificantur, & ideo Labeo ſcribit, Si ita ſcriptum ſit, *Titius & Mævius quanta quiſque eorum ex parte hæredem me habuerit ſcriptum, hæres mihi eſto:* niſi omnes habeant ſcriptum hæredem teſtatorem, neutrum hæredem poſſe eſſe, quoniam ad omnium factum ſermo referatur. Hæc erat opinio Labeonis propter particulam *quiſquis*. Sed quia ſingulariter locutus eſt teſtator, *hæres mihi eſto*, non *hæredes ſunto*, & ad partes à ſe inſtitutorum ſibi relictas, inſtitutionem ſuam retulit, ideo Pomponius ait, Sed humanius eſt eum quidem qui teſtatorem ſuum hæredem ſcripſerit, in tantam partem ei hæredem fore: & per conſequentias, in aſſem, ex l. ſi quis ita ſcripſerit eo. tit. de hær. inſtitut. Sed quid ſi unus pro parte, puta tertia: alter ex aſſe inſtituiſſet? Videretur hæreditas defuncti in tot partes diſtribuenda eſſe, ut ſi ad aſſem redigatur, qui ex aſſe inſtituit, octo uncias: qui ex triente, ſit quatuor habiturus. l. interdum eod. tit. Verum ſi talis hic eſſet inſtitutio divitis, qualem ſupra diximus: totum ad pauperem pertineret, nec duos aſſes aut plures partes faceremus. quia fingimus, ſi dives utrunque eodem titulo reliquiſſet hæredem, ita nuncupaſſe, *Titius hæres eſto: Mævius pauper amicus meus ex qua parte me hæredem inſtituit, ex ea mihi hæres eſto.* non ſic, *Ex qua quiſque parte me hæredem ſcripſerit, hæres eſto.* Similior igitur eſſet hæc inſtitutio ei, quæ refertur à Papiniano l. qui non militabat. §. ult. l. ſeq. l. quod ſi Mævius. ff. de hæred. inſtitut. Seius (inquit) Mævium ex parte quam per leges capere potuit, hæredem inſtituit: ex reliqua, Titium. Si Mævius ſolidum capere poſſit, Titius adjectus, aut ſubſtitutus non erit, &c. quod ſi Mævius nullius capax ſit, in totum ſubſtitutus admittetur. Hæc ſi dives (ut ait Quintilianus) utrunque eodem titulo & judicio vocaſſet: nulla tum, aut certe non tanta eſſet controverſia. Sed cum unum titulo vocet inſtitutionis, alterum legati: in hoc quæſtio eſt an voluerit dives comprehendi legato duntaxat, quantum pauper in bonis habeat, qui ei omnia ſua reliquit, ſed hæredis nomine: an vero fideicommiſſum univerſale eſſe interpretabimur, vel legatum quo univerſitas continetur. Nam ſicut ſingulæ, ita univerſæ res legari poſſunt; & qui ab hærede recipit hæreditatem, legatarii loco habetur. Ulpian. tit. de legat. & tit. de fideicom. quæ omnia ex his verbis legis 12. tabularum proficiſcuntur, UTI QUISQUE LEGASSIT, &c. Quid dicemus? Quæſtio eſt conjecturæ & voluntatis, ut ſi ita ſenſerit teſtator, quo modo ſibi à paupere hæreditas relicta eſt, ſic ei ſua reſtituatur: id omnino ſequi oporteat, ſalvo hæredi jure Falcidiæ aut Senatuſconſulti. Sed in obſcura teſtatoris voluntate, ſi quæras de me quid ſentiam, præſertim in hoc legati genere: reſpondebo me pauperi aſtipulari, ſive divitis mentem veriſimilem mutuumque amorem conſideres, ſive ejus verba reſpicias, *id quod*, &c. quæ verba quia indefinita & generalia ſunt, nemo dixerit jus per ſe, aut corpora continere, niſi pro eo ad quod referuntur. Hic verò quod relictum eſt à paupere,

NARRATIO.

Habet autem hoc incommodi paupertas, quod quotiens ɩd amicitiam ſuperioris acceſſit, affert aliquid dubitationis,

ere, jus eſt. jus igitur & univerſale uoddam continent hæc verba, non uantum quid & ſingulare. Plane ſi dies ita in teſtamento ſcripſiſſet, *Quanm pecuniam*, aut, *tantum quantum paur mihi reliquerit, hæres dato*, quia ipſa erba ſui proprietate (quam hic, ut orar, Quintilianus perpetuo non ſequir) quantitatem demonſtrant, non quoam portionem. l. Paulus reſpondit. ff. d Trebell. cenſus habenda eſſet ratio, ec ipſius hæreditatis, quod jus eſt, ſed us quod in hæreditate eſſet. l. qui conıbinam. §. cum ita legatum. ff. de leıt. lib. 3. At hæc verba, *id quod*, vel cundum ipſam Juriſconſultorum ſub·litatem, nihil ſui ſignificatione deıonſtrant, niſi quod ad aliud facta relaone continent. Id ipſum jus eſt, ex uo ut individuum, quantitas nuſquam educi poteſt. l. cogi poterit. §. inde ıæritur. ff. ad SC. Trebellian. Jus ergo on pars bonorum legato continetur. tque id omnino meo judicio confir·ıat Scævola. l. ult. §. Lucius Titius. ff. : legat. lib. 2. l. Lucius Titius. ff. ad rebell. Rogavit teſtator filiam ſuam, ıam hæredem ab inteſtato reliquerat, em & uxorem, ut quicquid ipſæ habent, inter eas commune eſſet. Confert ı medium uxor bona ſua, quæ longe ıinora ſunt filiæ bonis, an uxor igitur : bonis filiæ hactenus capiet, quatenus onfert viciſſim ex ſuis? Reſpondet Scævola dimidiam omnino percepturam. ım vero ſi pauper divitem non ex aſſe, d ex ſemiſſe aut alia parte inſtituiſſet: emo dixerit, opinor, quia minus eſt in miſſe pauperis, quam in eadem divi· s parte, æſtimationibus corporum quæ ırtibus continentur, rem ita modeındam eſſe, ut pauper è teſtamento di tis non ſemiſſem habeat, ſed quanti ıus eſſet ſemis. Igitur quæ de parte ad ırtem, de toto ad totum una & eadem ratio eſt. Nec enim quis huic loco adaptabit, quod longis poſt temporibus à Juſtiniano alia alibi ratione introductum eſt in dote & donatione propter nuptias, conſt. 92. de æqualitate dotis. Nec quod dicitur in l. Imperator. §. ult. ff. de leg. lib. 2. Id enim eo fit, quia in majorem partem nemo gravari poteſt, quam teſtamento acceperit. Age, ſi nihil eſſet in hæreditate pauperis præter jus ipſum, in quo nomen hæreditatis ſubſiſtit, an diceremus inane & ridiculum legatum eſſe divitis & amici? cum multo magis veriſimile non ſit, divitem amicum beneficentiam ſuam, non uberiorem eſſe voluiſſe, quam pauperis eſſe potuerit erga ſe. Denique non video qua ſolutione evitari poſſint illa duo argumenta, quibus Quintilianus hic noſter utitur. Prius in jure conſiſtit, poſterius in æquo & bono. Nam ſi poſuerimus (inquit) eo modo teſtamentum feciſſe divitem, quo pauper: contra pauperem, quo dives. ſi cenſus non juris rationem habeas, an repoſcet dives ab hærede pauperis, id quod, vel, tantum quantum ipſe teſtamento ſuo pauperi dederat? atqui hæredem ex aſſe inſtituerat. Nec igitur id fieri poteſt, nec veriſimile eſt, pauperem tanto legato hæredem ſuum onerare voluiſſe: cum ſi ad quantitatem bonorum, non ad titulum illum reſpiceret primi vel ſecundi hæredis, aut fideicommiſſarii, aut legatarii univerſalis, aut partiarii (quæ plena honoris ſunt nomina) certo ſciret, ut vel minima pars ſibi à divite quocunque titulo relicta eſſet, hanc ſuas omnes facultates exceſſuram. Alterum argumentum (ut diximus) in æquitate poſitum eſt. Pauper nunquam mutavit teſtamentum. Sive auctæ, ſive diminutæ fuiſſent ejus opes & facultates, atque ante divitem deceſſiſſet, totum hoc ad eum perveniſſet, eodem titulo, eodem teſtamen-

nis, fide an utilitatibus amet. Officia adverſus ſe mea noverat dives, aſſiduum me hæſiſſe lateri ſciebat. tenuitas mea afferebat hanc ei dubitationem, ut poſſet quærere an iſtud amicitia feciſſem. Itaque cum ſciret mortem eſſe, quæ de animis diceret verum: teſtamenta, quibus omnem affectum fatemur: ita ſupremas tabulas ordinavit, [1] ut adverſus me dicere vellet animo meo. Bona interim ſua apud iſtum depoſuit, dum ſciri poſſit, quid de illo ipſe ſenſiſſem. Dari mihi juſſit id, quod ego teſtamento meo darem. Si cogitationem intra anguſtias facultatum mearum tenuit præter id, quod ingratus videri poteſt amicus, non multum ejus interfuit, quid ego ſcripſiſſem. Lectæ ſunt tabulæ meæ: conſtitit fides amicitiæ: omnium bonorum inſtitutus hæres erat: hoc plenior animus meus, quod ſine exceptione. Igitur quod ad me pertinet, apertum pectus, & conſcientiam protuli: & qua rerum natura patitur, viſcera pene mea in conſpectu veſtro ſunt. [2] Iſte hæres adhuc non oſtendit teſtamentum. Sed ſcio non eſſe præſentis temporis diſceptationem, uter mereatur: ſatis enim voluntas defuncti comprehenſa tabulis eſt. Inſtitutus es primo loco hæres: non facio tibi iſtius honoris controverſiam. Quæritur hodie, quid debeas mihi. Si judicia mea adverſus amicum intra legatum ſtetiſſent, legatum à te peterem. Hæredem omnium bonorum habui, hoc ut ſim poſtulo. Ut ſcriptum non eſſet, judices, iniquum erat offerri mihi quantum habeo, tanquam is qui defunctus eſt, dari mihi juſſerit, quantum ego illi dare poſſem. Ingens autem horum differentia eſt. id mihi dari juſſit, quod ego illi meo teſtamento darem. Non habet in hoc interpretationem modus, quantum penſatione conſtet, numerari poteſt, & recipit

to. Cur ergo non idem in legato divitis ſervabitur? Sed commentaria non edimus, nec hujus loci eſt hanc controverſiam tractare in utranque partem accuratius. *Ærodius.*

1 *Ut adverſus me dicere vellet animo ſuo.*] Lege: *ut adverſum ſe diſcere vellet animum meum.* Idem.

2 *Iſte hæres adhuc non oſtendit.*] Supple, pectus ſuum, nec conſcientiam ſuam & amicitiam erga divitem protulit, qua mereretur inſtitui. *Idem.*

recipit comparationem. Quod reliquit, quantum fieri poteſt, dari voluit. eadem rei natura eſt. Itaque ſi illi pecuniam teſtamento meo legaſſem, pecuniam peterem, nec ferrem te dantem pro pecunia aliquid, quod eſſet tantundem. Si mancipium reliquiſſem, mancipium deberes, nec diceres mihi, [1] Accipe quanto iſtud eſt. Id mihi dari juſſit, quod ego illi darem. Quid ego autem dabam illi? hæreditatem, quid peto? hæreditatem, quid ſcripſi? bona omnia, quid vindico mihi? bona omnia. Voluit ſimile eſſe judicium ſuum meo teſtamento: & quodammodo invenit rationem, qua poſſet judicare poſt mortem. Iſtud vero quale eſt, quod offers? Reliquit mihi dives amicus paupertatem? Non ſtatim de animo loquar: interim poteſtis permutata (ut ſic dixerim) tranſlataque invicem fortuna æſtimare jus. Fingamus enim hoc aliquem pauperem ſcripſiſſe de divite. Quomodo cauſam explicamus? Alium fecit hæredem, juſſit amico locupleti tantum dari, quantum ipſe ſibi teſtamento daret. Sit inventum tale teſtamentum, quale eſt meum, num ab hærede tantam pecuniam peteret, quantam ipſe poſſideret? Non, ut opinor, nam ne poſſet quidem dari. Sed illud ſuccurrit. Dari tibi juſſit, quod titulo teſtamenti dabas: dabas autem hæreditatem, nihil ultra hæreditatem petere debes. Atqui jus idem eſt, verba eadem ſunt: nec cum perſonis lex mutata eſt. Nunc ut animum quoque intueamur teſtantis: hoccine illum voluiſſe exiſtimatis? ideo inquiſivit meam fidem, ideo vitæ experimentis credere parum putavit, ideo in ipſum irrupit animum, & penitus intuendam omnibus hominibus mentem dedit, ut mihi hoc relinqueret quod habebam? Eſt quare aperias teſtamentum, eſt quare omnem ſpem tibi in poſterum excidas. Sciunt propinqui mei nullum alium mihi cariorem fuiſſe: ſciunt, ſi qui alii fuerunt amici, totam mentem meam deditam uni fuiſſe. Quid intereſt animi quantum ſit quod totum eſt? Omnium bonorum

1 *Accipe quanto iſtud eſt.*] Immo, *quanti.* Gron.

rum hæres, quicquid habui, quicquid ſervavi, [1] quicquid longæ frugalitatis ſuperfuit. Acceſſiſſent huic teſtamento ſubitæ opes, idem erat. Neque ego nunc divitias peto: paupertate conſuevi, frugaliter vivere ſcio, nulla mihi gravis neceſſitas eſt. Illum illum titulum amplector omnium bonorum. Si quid inferi ſentiunt, cognoſce animum meum, ſicut voluiſti, tibi vixi, tibi moriturus fui, nulli alii in hoc pectore locus fuit. Hoc te omnium bonorum meorum hæredem inſtituit. Poſt hoc teſtamentum dicat aliquis ſe mereri.

CCCXXXIII.

Pauper impenſis divitis diſertus.

PATRONUM OPTARE LICEAT. INGRATI SIT ACTIO. Adoleſcentem dives pauperem [2] impenſis ſuis in Athenas miſit. rediit ille diſertus. Detulit divitem quidam reum proditionis, & optavit patronum pauperem illum, qui divitis impenſis profecerat. Egit pauper: non tenuit. Accuſatur à divite ingrati.

SERMO.

Intelligitis huic adoleſcenti cum ſummo reſpectu divitis agendum, ita demum enim videbitur id quod fecit, neceſſitate feciſſe, ſi de illa quereretur. [3] Et in totum hoc ſervare in omnibus controverſiis, quæ ingrati lege continentur, debebimus, ut hi, qui rei ſunt, in ipſa actione ingrati non ſint. Raro valde intervenient controverſiæ, in quibus hoc quæratur, an is, qui ingrati reus eſt, acceperit beneficium. Pleræque (ſicut hæc) divertunt eo, ut quæſtiones habeant, An quiſquis acceperit beneficium; & non reddiderit, ingratus ſit: an omnia

1 *Quicquid longæ frugalitatis ſuperfuit.*] Lege, *frugalitati.* Idem.

2 *Impenſis ſuis in Athenas miſit.*] Excidit vox. Scribe: *in ſtudia Athenas miſit:* Ut apud Vellejum lib. 2. Cæſar *Apolloniam eum* (Octavium) *in ſtudia miſerat* Idem.

3 *Et in totum hoc ſervare in omnibus controverſiis.*] Eadem fere verba apud eundem Quintilianum lib 7. cap. 5. Ingrati quoque qualitatis actio eſt: in quo genere quæritur, an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod raro negandum eſt. ingratus enim eſt qui negat. An quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit (ita enim legendum eſt) ingratus ſit: an id quod exigebatur, debuerit: quo animo ſit. Quæ omnia hic præcepta adeo ſervantur, ut nullus jam negaturus ſit meo judicio, has declamationes illius Quintiliani eſſe. *Ærodius.*

an omnia quæcunque exigebantur, præſtare debuerit: an potuerit. Guloſus figurarum ducet has ſpecies, ut hic pauper imputet diviti, tanquam prævaricatus ſit. Id autem ſi intellexerint judices, vel propter hoc illum damnabunt, quod prævaricatus: vel propter hoc, quod hodie certe, ubi patronus non optatur, accuſat illum quem vult videri prævaricatione dimiſſum. Ergo quod ad meum conſilium pertinet, hic invitus egit: ea quæ dicenda accepit, pertulit.

DECLAMATIO.

EST videlicet, judices, hoc quoque in poteſtate fortunæ, ut in contrarium bona ipſa convertat. Maximum me à divite accepiſſe beneficium, quod mihi comſummare ſtudia contigerat, quis negaverit? cum interim maximorum mihi malorum cauſam hoc ipſum attulit, quod videbar diſertus. Adeo ut ſi mihi exuere hanc partem perſuaſionis liceret, amputare vocem, & velut omnem uſum loquendi perdidiſſe [1]malueram, quam cum homine de me optime merito jam bis conſiſterem: & prioris tamen judicii manifeſta excuſatio erat: juſſus loquebar, hodie quem modum teneam actionis, quibus vocibus optime (ut jam ſæpe dixi) de merito ſatisfaciam, reperire non poſſum. Vera ſunt enim illa quæ dixit.

NARRATIO.

Pauper ego natus, & contra facultatum rationem mearum, infelicis hujus eloquentiæ ſtudioſus, hujus liberalitate, hujus opibus peregrina ſtudia, clariſſima exempla, otium, quo plurimum ſtudiis confertur, ſum conſecutus: utinam non uſque ad invidiam. Nam mihi cogitanti, cur integerrimum virum, optimum civem, calumniator ille proditionis reum fecerit, nihil ſuccurrit aliud, quod ſecutus ſit, quam ut ego agerem. Habebat enim jus optandi patronum, & hanc leges dederant poteſtatem: & forſitan quærebat etiam contra abſolutionem innocentis rei hunc colorem,

1 *Malueram quam cum homine.*]. Scribe: *maluerim, quam cum homine de me optime merito jam bis conſiſtere.* GRON.

colorem, ut videretur ideo dimiſſus, quia ego egiſſem. Hoc ei certe non contigit. Reum offendi, non me hercule ſupervacua aſperitate verborum (ab hac ego enim me, quatenus fides agendi permiſerat, [1] abſtinuiſſe animum confiteor) ſed perferenda fuerunt mandata falſa, verum criminoſa: conficta, verum invidiæ tamen plena. Quod ſi quid eſſe in ratione dicendi videtur, ſi quis me infeſtam attuliſſe credit orationem, accedit hoc quoque gloriæ optimi civis, quod me accuſante abſolutus eſt. Ingrati reus ſum. De prima parte cauſæ, judices, non faciam controverſiam, neque fas eſt. Accepi beneficium, quantum maximum dare parentes liberis poſſunt. Non enim ſi fortuna infeliciſſima ad hoc officia ſtudiis meis dedit, non tamen iſta animo præſtantis æſtimanda ſunt. Accepi pecuniam, votum, [2] ſpem futuram in poſterum vitæ, inſeliciter, etiam ſi mihi hic defendendus fuiſſet. Accepi beneficium, ne illud quidem inficiabor, non reddidi. Non tamen continuo ſequitur, ut ingrati lege teneatur, qui acceptum beneficium nondum penſaverit, alioqui nemo eſt qui non calumniæ genus poſſit incidere. Nam ut hujuſmodi omittam tempora, ſtatim certe, ut accepit beneficium, accuſari poteſt: nondum enim reddidit. [3] Quod ſi non continuo ingratus eſt, quia paria non fecit: ſupereſt, ut illa nobis intuenda ſint; an omnia præſtari iis, qui beneficium dederint, oporteat: an id, de quo cognoſcitis, præſtari oportuerit: ac poſtremo, an potuerit. Non omnia eſſe præſtanda etiam parentibus dico: alioqui nihil eſt periculoſius acceptis beneficiis, ſi in omnem nos alligant ſervitutem. nam etiam ſcelerum, ſi ita videatur his, qui nos meritis obligavere, afferunt

1 *Abſtinuiſſe animum confiteor.*] Forte, *abſtinuiſſe nimium*, Idem.

2 *Spem futuram in poſterum vitæ.*] Lege, *futura*. Idem.

3 *Quod ſi non continuo ingratus, quia paria non fecit.*] Ariſtot. lib. 8. de moribus. Exigit (inquit) amicitia non quantum debetur, ſed quantum præſtari poteſt. Neque enim ſemper id fieri poſſit, ut erga Deos & parentes, quibus nemo parem unquam retulerit gratiam: & tamen qui quoad ejus fieri poteſt obſervat eos & colit, is vir bonus & gratus habendus eſt, &c. *Ærodius*.

afferunt neceſſitatem. Quapropter illa in confeſſo erunt, neque facturum aliquid adverſus rempublicam ex voluntate ejus, à quo beneficium acceperit, eum qui acceperit: neque impium erga parentes neceſſitate tali futurum, neque inhoneſtum, neque ea, quæ fieri non poterunt, præſtaturum. Quod ſi luce ipſa, judices, clarius eſt, jam intueamur, an hoc, quod me præſtare debuiſſe dicit, præſtari oportuerit. Fortior ſic ageret. [1] Advocationem negare contra reum proditionis non debui. Oportebat non deeſſe legibus vocem, oportebat eſſe aliquem qui in ſummis reipublicæ, ut tum videbatur, periculis excuteret veritatem. Dicebatur proditor aliquis: clamabat delator, ſi mihi vox eſſet, ſi quid eloquentiæ natura tribuiſſet, jam vobis oſtendiſſem, quæ cum hoſte commercia, quod diſcrimen totius reipublicæ, quam hæc omnia, quæ in conſpectu ſunt, in ultimo periculo eſſent. [2] Hiccine eum, qui accuſari poſſe videbatur, tacere oporteret? Mihi aliter agendum eſt. Ego utilitatibus publicis contra ſtetiſſem: [3] ego vero hæc omnia ſupra me maluiſſem, quam tanta merita aſperiore ulla voce violare: ſed neceſſitati quid faciam? Delator jus habet. contra omnem meam deprecationem publica auctoritas nititur. [4] Conſcientia mehercule facere hoc viderer: ac timuiſſe, ne ſi illi cauſæ vox contigiſſet,

1 *Advocationem negare contra reum proditionis.*] Cicero pro Sylla, Intelligebat hanc nobis à majoribus eſſe traditam diſciplinam, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. *Idem.*

2 *Hiccine eum, qui accuſari.*] Ærodius: *Hic me eum.* Potius: *Hiccine eum, qui accuſare poſſe videbatur, tacere oporteret?* Gronovius.

3 *Ego vero hæc omnia ſupra me maluiſſem.*] Ærodius, *ſupra me eſſe maluiſſem:* aliis tribuit *ſupprimere.* Scribendum: *Ego vero hæc omnia ſupprimi maluiſſem.* Idem.

4 *Conſcientiâ mehercule feciſſe.*] Hoc eſt, Delator ille & accuſator, hoc conſcientiâ ſuâ qui calumnioſe accuſaret, feciſſe videtur ut ex lege, qua patroni in capitalibus cauſis ab accuſatore deſiderantur, me diſertum & eloquentem à Prætore aut Proconſule poſceret: ideoque timuiſſe, ne ſi divitis cauſæ & defenſioni vox mea aut cujuſdam alterius oratoris eloquentiſſimi & ſolertiſſimi contigiſſet, detegeretur ac prodiret in medium calumnioſa & temeraria ejus accuſatio. Quod tamen me accuſante accidit: quare lætor & gratulor. *Ærodius.*

giſſet, in medium ſcelera prodirent. Ego vero ſuſcepi cauſam, [1] nec timui ne vincerer. Non igitur objicere debet mihi, in quod coactus ſum, illa quæ fuerunt in mea poteſtate ſi deprehendiſti, oſtende: ſi vultus infeſtus, ſi vox incitatior, ſi quid ultra neceſſitatem, neque iſta ego imputo. Non enim poteram, neque erat adverſus innocentiam tuam ingenio locus. Itaque diſceſſi à judicio lætior, quam reus ipſe: & velut editis neceſſitate operis ad [2] gratulationem cucurri. Nec me ei in reliquum eximo tempus, debere confiteor: da, quem defendam: da pro quo loquar. Si quid adverſus illum nocentiſſimum delatorem invenire poſſumus, impera quod vis: in quantumcunque tua iſta vox eſt.

CCCXXXIV.

Proditoris accuſator ex defenſore.

[3] CUM DAMNATO PRODITIONIS PATRONUS EXULET. Affuit reo proditionis, abſolutus eſt: ille petit ab abſoluto pecuniam quam pactus erat: non dantem detulit reum proditionis: damnavit. Petitur in exilium.

DECLAMATIO.

CUM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONUS EXULET. Damnatum eſſe proditorem certum eſt, & hunc fuiſſe patronum, quo modo tamen defenditur? quo modo proditorem defendit. Hoc ſic perſuaſerat, etiam ante experimentum, nullam eſſe ingenio ſuo malam cauſam. Non fui, inquit, patronus eo judicio, quo

1 *Nec timui, ne vincerer.*] Lege *vincerem.* Significat enim certum ſibi fuiſſe fore, ut vinceretur ob innocentiam accuſati. *Gronovius.*

2 *Ad gratulationem.*] Vet. cod. *graticulationem*, quod prætermiſſum novimus. *Pith.*

3 Quintilia. lib. 5. cap. 10. Lex eſt, *Qui patri proditionis reo non affuerit, exheres ſit.* negat filius niſi abſolutus ſit. quid ſigni? Lex altera, *Proditionis damnatus cum advocato exulet.* Cicero pro L. Sylla. Cæteris in cauſis etiam nocentes, viri boni ſi neceſſarii ſunt, non defendendos eſſe non putant. In hoc crimine non ſolum levitatis eſt culpa, verum etiam contagio ſceleris, ſi defendas eum, quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicère. *Ærodius.*

quo damnatus eſt. Si verba legis intueri velimus, nihil hoc ad præſentem cognitionem pertinet. Satis eſt enim probare & illum proditorem, & te patronum fuiſſe quandoque. Sed videamus, quid ſecuta ſit lex. Non mehercule tantum putem providiſſe legumlatorem, quantum adverſus te probamus. Patronum enim voluit exulare, non conſcium. Illa prorſus locutus cum advocatis videtur: Sane ſuſcipitis alias temere cauſas, ubi privatæ leges erunt, & ad unius commodum pertinebunt: cum vero de proditione agetur, diligentius intuemini: etiamſi vobis nihil ipſi confitebuntur, at hoc, ſi non ſatis momenti publica pericula habent, veſtri reſpectu capitis, inquirite. Hoc igitur quod de lege cautum eſt, proditor advocatum habuit, licet illi nihil profuerit. Nunc vero quam neceſſarium ex eventu oſtenditur, proditor abſolutus eſt. Has illi artes timuerunt, hanc calliditatem advocatorum. Conſtituit enim natura arma nequitiæ, per quæ abducantur judicum animi. Sed ipſo, inquit, judicio, quo damnatus eſt, non fui patronus. Volo interim ſic agere, tanquam nullam reipublicæ injuriam fecerit. Etiamnum hoc ſatis eſt: advocatus proditoris fuiſti. [1] Fingamus igitur ampliatum fuiſſe judicium, & tantum primo judicio patronum illum: nonne damnatio ſequeretur, quod omnino patronus fuiſſet? Non ergo tempus intueri debemus, ſed cauſam, ſi homo idem eſt, ſi crimen idem, ſi lex eadem. Putemus ab alio eſſe damnatum. Non enim proderit tibi iſtud, quod imputas: tunc enim diceres, ignoravi: & idem me, quod judices, fefel-

1 *Fingamus igitur ampliatum fuiſſe judicium.*] Olim ita ſæpius cauſæ ampliatæ ſunt, ut quædam per octo patronos acta ſit, imo ad duodenos perventum eſt, inquit Aſconius. quod merito improbat Cicero in Bruto. Quid igitur ſi unus uno egerit, alter altero judicio? in hac re diviſione uterer. nam ſi Judices ex lege Acilia, Glaucia, Servilia, aliiſque hujuſmodi, Amplius pronuntiaſſent, cum jam nihilominus videretur reus damnandus eſſe: tum utroque patrono defendente, damnatum proditionis reum exiſtimarem: quare ambos legi obnoxios. non autem ſi ideo pronuntiaverint, quia iis revera non liquebat. Hæc forma jam nullis non eſt cognita. Sed de hac re vide potiſſimum Ciceronem in oratione pro domo ſua ad Pontifices. *Idem.*

feſellit. Nunc proditorem ſciens defendiſti. [1] Nihil dico de advocatione: teſtem perdidi. Tantane lucri cupiditas? ſic proditores corrumpuntur. [2] ſic prorſus homo nocentiſſimus cum advocato ſuo locutus eſt: Ego quidem prodidi: ſed magnam pecuniam accepi: & tibi ſufficit. Quæritis, judices, quantum promiſerit petenti? non potuit proditor ſolvere. Ergo quantum in iſto eſt, proditor vivit? nec vivit tantum, ſed etiam inſidiatur, & ad hoc neceſſitate ſolvendi urgetur: addidiſti homini nocentiſſimo pecuniæ neceſſitatem. Unde temporum mutata conditio eſt? [3] Pecuniam non accipiebas: ita nunc ille, quod punitus eſt, merces hujus vindicata eſt: pecuniam non acceperat.

CCCXXXV.

Infamis in novercam, vulneratus.

Infamis in novercam cum patre peregre profectus eſt: cum in latrones incidiſſent, fugerunt. Pater reverſus adulteros incluſos in cubiculo deprehendit: occidit uxorem: adulterum vulneravit: is fugit, poſtea vulneratus filius venit. Interrogavit eum pater, à quo vulneratus eſſet: ille à latronibus dixit: curavit eum pater, & reddit cauſas mortis voluntariæ filius. C. D.

Declamatio.

Adverſus mala & injurias fortunæ, & gravem pleriſque vitam, unum natura remedium invenerat, mortem. Nec quiſquam poteſt tam crudelis legum lator fuiſſe, qui hominem [4] innocentem vita puniret: cum & hoc ipſum ſit calamitatis genus, mori velle. Neceſſaria tamen veſtra cognitio eſt, [5] ut non, quia iſtud liberum eſſe innocentibus non oportet, ſed quia multi ſunt, qui ſic conſcientiam emit-

1 *Nihil dicam de advocatione.*] Hoc eſt, de pacto advocationis. & *teſtem perdidi*, nempe proditorem exulem, qui de pacto teſtimonium dicat, quem de advocatione mercenaria, & patrocinii ſalario interrogem. *Idem.*

2 *Sic proditores corrumpuntur.*] Immo *corrumpunt.* Gronovius.

3 *Pecuniam non cupiebas.*] Hic locus ſic fortaſſe reſtitui poteſt, *Pecuniam cupiebas, pecuniam non acceperas. Ita nunc ille quod punitus eſt, merces hujus vindicata eſt.* Ærodius.

4 *Innocentem vita puniret.*] Dum ei necis adverſum ſe poteſtatem adimeret, tum cum mors ipſa, jam vita beatior eſt. *Idem.*

5 *Ut non, quia iſtud liberum.*] Lege: *utique non.* Idem.

emittunt: & ideo [1] adjectum eſt damnum ſepulturæ, ne ſe putent pœnas effugiſſe. Ideo ego hanc vitam olim inviſam tam diu tuli, donec filius meus ſanaretur, ne viderer aliqua conſcientia mori velle. Mori volo: nihil me commiſiſſe manifeſtum eſt. Et jam ſatis rationem videor reddidiſſe: mori volo ſenex: habet ſuos vita terminos. Dum membra ſufficiunt, dum in officio vires ſunt, [2] quotamquamque partem habeo viventis. Cum adhuc haberem uxorem, matrimonio inutilis eram: nec mirum, ſi quem concupivit juniorem: occidere adulterum non potui. Non miraretur me mori velle, ſi quis vidiſſet fugientem. Quam tarde feci? feliciſſimus fuiſſem, ſi me latrones occidiſſent. Accedit illud, filium habeo: mori volo, dum ſalvus eſt, dum illum relinquere ſuperſtitem poſſum: pene illum nuper amiſi. Quid futurum erat, ſi non potuiſſem ſanare? Bene, Dii, quod leve fuit vulnus. non accidet hoc mihi iterum. Ego ſcio, in quibus cogitationibus fuerim: ſi in majus periculum filius meus veniſſet, [3] non expectaſſem vos, ut perirem. Nondum de adverſis loquor: hæc ipſa me ad mortem ducunt, [4] quæ ex voto contigerunt. Veniamus nunc ad querelas. Infelix ſum: peregre proficiſci volui: in latrones incidi: vivere me miror: acceſſit dolor, [5] à filio meo deductus ſum. Non queror de ipſo: omnis mihi ratio adverſus fortunam eſt. Intervenerunt latrones: non

1 *Adjectum eſt damnum ſepulturæ.*] Lex enim erat, Qui cauſas in Senatu voluntariæ mortis non approbaverit, inſepultus abjiciatur. de qua infra. *Ærod.*

2 *Quotam quamque parte.*] Lege, *dum quotamquamque.* Idem.

3 *Non expectaſſem vos ut perirem.*] Hoc eſt, non expectaſſem ut cauſas voluntariæ mortis vobis Senatoribus approbarem. *Idem.*

4 *Quæ mihi ex voto contigerunt.*] Contigit enim ut inveniret filium ſuum adulterum non eſſe, nec infamem in novercam. Id cum ex voto contigerit, ideo tamen mortis ei cauſam & deſiderium attulit, quod filium interrogando de adulterio, videtur hoc ipſo, ſi non crimine, at ſuſpicione criminis non leviter eum aſperſiſſe. Martianus l. 3. ff. de bonis eorum. videri autem & patrem qui ſibi manus intuliſſet, quod diceretur filium ſuum occidiſſe, magis dolore filii amiſſi mortem ſibi irrogaſſe, & ideo bona ejus non eſſe publicanda Divus Adrianus reſcripſit. *Idem.*

5 *A filio meo deductus ſum.*] In curſu latronum à filio meo ſeparatus & ſejunctus ſum. *Idem.*

non ſtetit mecum filius, cum pro me pugnarem: feci aliquid & ipſe ſcelerate: ſolus reverſus ſum, tanquam ſcirem filium ſalvum eſſe. Inſecuta eſt alia fortuna, uxorem adulteram inveni. Quid accidere gravius huic ætati potuit? velut exprobrare mihi viſa eſt fortuna, quare uxorem poſt juvenem filium duxiſſem. Ex eo, quod deprehendi, illud quoque colligo, diu adulteram fuiſſe. Paulo ante profectus eram, ſtatim in cubiculo adulter, tanquam ſciret me non reverſurum. Quantum hinc cœperim dolorem: deprehendi, quod ipſos adulteros puderet: tenebris abſconderunt, tanquam nefas. Non eſt hoc ad mortem ſatis? adeo me laboraſſe judicio, ut neſcirem, quam ducerem? adeo me neſciſſe, quid in domo mea ageretur, ut non fuerim deprehenſurus, niſi fugiſſem? Deſtituit me fides illa, quam ſperaveram fore ſolatium ſenectutis. demens ego, cum talem haberem uxorem, peregre profectus ſum. Abducebam mecum etiam filium. Mori volo, quia uxorem meam occidi: qualemcunque, licuit: ſcio. Sed non ſemper ad animum pertinent jura. Occidere adulteros lex permittit. Ego mihi ſic iraſcor, tanquam nefas fecerim: aut ſi quid in hac parte conſolari vultis, mori volo, quod adulterum non occidi. Hoc tantum me dicere putatis, quod me non vindicavi, quod neſcio quis fuerit: & forte perſtet hic mecum, & quod has manus evaſerit, gratuletur quod non occidi, vulneravi: ita ille & ſalvus eſt, & beneficio meo vivet. Pœnitet, quod non ab adultero cœpi: circa uxorem moratus ſum, tanquam illa plus ſceleris feciſſet: interim fugit ille juvenis & velox. Mori volo, quod adulterum non invenio. unde venit? quis hominum fuit? non inveniri in civitate hominem vulneratum? quos ego non domi medicos adhibui? omnes illos interrogavi: num quis alius? nemo erat, niſi quem latrones vulneraverunt. Et nunc ille me deridet ubicunque, & fortaſſe jam ſanus eſt. mori volo, ſatis juſta moriendi cauſa erat, ſi calamitas mea hactenus ſtetiſſet. Accedit huc, quod fortuna noſtra

ſtra dedit malis ſuſpicionem. Nihil eſt hoc loco, fili, quod me ſuſpicari putes. Non habebam cauſam parcendi homo periturus. Ego te vero innocentem puto: ac ſi hoc non credis, curavi, ſanavi: alioqui te & hodie occidiſſem. Conſtat tibi innocentia: ſed nunquam poteſt conſtare ſibi fama: vis ſcire quæ inimici noſtri loquantur? [1] Ira * actus me in latrones incidiſſe. ſolet fieri: ſummum eſt. Sequens ſcio: ſed nemo de hoc loqueretur, ſi uxorem non deprehendiſſem. Mirantur, quod patrem in illo periculo reliquiſti. ego te puto feciſſe ſapienter: & ſi crimen eſt iſtud, utrique commune eſt: nam & ego fugi: non eramus pares: quid attinebat periclitari? utrumque noſtrum feciſſe ſummo conſilio puto. In latrones incidimus, & receſſimus, fugimus: nemo perſecutus eſt. Quid ergo eſt? Ego gaudeo, qui non potui aliud majus beneficium dare, quam ut ſalvus eſſes. Sunt qui te putent pro me pugnare debuiſſe. Querebar paulo ante de infirmitate corporis: mihi ne mentem quidem ſatis conſtare credo. [2] Cum conveniſſem, uxorem adulteram occidiſſem, poſtea in domo viderem vulneratum, interrogavi, quis te vulneraſſet. Sed dignus ſum morte: infamavi te adulterio. In latrones incideramus. Ego te interrogavi, quis vulneraſſet: non, fili, maligne: ſed quomodo excidunt multa his, qui expaverunt. perculſus illo metu ignoravi, quid facerem. Mali iſtud aliter accipiunt. Iraſcor manibus meis, quod adulterum tantum vulneraverim: nulla ad te pertineret infamia,

1 *Ira actus.*] Sic vet. cod. cujus veſtigiis mallim ita legere, *loquantur irati: me in latrones incidiſſe ſolet fieri: ſummum eſt ſequens, ſcio, ſed nemo, &c.* Pithœus. *Ira actus me in latrones incidiſſe.*] Ærodius de ſententia Briſſoni: *Mirantur me in latrones.* Quæ ipſa veritas eſt: nec debuit Pithæus aliud quid quærere. Quod deinde, graviter affectum eſt. Ærodius: *ſummum via periculum eſt. Sequens ſcio.* Fortaſſe: *ſolet fieri: non novum eſt, frequens eſt, ſcio, & nemo de hoc loqueretur.* Quod de eo loquuntur, indicium eſt mirari. *Gronovius.*

2 *Cum conveniſſem.*] Ærodius: *Cur cum veniſſem.* Malim: *Domum cum veniſſem.* Intelligitur particula cauſalis, non modo ſæpe, ſed & eleganter ſic omitti ſolita. *Mihi ne mentem quidem conſtare ſatis credo.* nam *domum cum veniſſem*, & ibi iſta mihi contigiſſent, *interrogavi.* Hanc interrogationem fingit ſe accipere tanquam mentis parum ſanæ argumentum. *Idem.*

mia, ſi occidiſſem. Nunc congruere hæc inter ſe videntur falſo quidem: videntur tamen: ego neſcio quem vulneravit: tu vulneratus es. Non prodeſt nobis, quod noverca eſt. Hominum iniquitatem ne odio quidem defendimus. Ego te nunc ſi non curaſſem, viderer filium occidiſſe. Hanc ego infamiam ferre non poſſum: tua aliqua ratio eſt: tibi longa vita ſupereſt: poteris approbare innocentiam, cum duxeris uxorem, cum fidem illi maritalem præſtiteris, [1] cum totius te vitæ gravitas reſolvet. Ego enim ſi nolo mori, morior antequam adulterum inveniam. Vis adjiciam ad hoc cauſas moriendi? iraſcor tibi, neſcio quem illum invenire non potes. Debet iſtud ignoſci meæ ſenectuti: tu nec quæſiſti.

CCCXXXVI.

Ager communis, & novæ tabulæ.

Pactus cum fratre majore, ut agrum communem paternum ille ſuſciperet, & omni æri alieno ſatisfaceret: tabularum novarum lege lata partem agri petit, ille C. D.

DECLAMATIO.

AGer, quem communem nobis eſſe dico, patris noſtri fuit. Is duos liberos reliquit, æquum utrique jus, eadem utrique onera æris alieni mihi (ut nunc eſt) nihil. Ceſſiſti, inquit, mihi. Si hoc ſine ulla conventione feciſſem, ſi nulla opponi huic tuæ voci poſſet exceptio, dicerem. Circunſcripſiſti fratrem, nec difficile fuit, minorem. Quod ſi nulla vi coactus, nullis inſidiis, [2] quod nobis ſolum pater reliquerat, tibi uni conceſſi, debes referre animo gratiam, [3] ut hoc fratri bene diceretur: ſed quatenus exuis nomen

1 *Cum totius te vitæ gravitas reſolvet.*] Scribe: *abſolvet.* Idem.

2 *Quod nobis ſolum pater reliquerat.*] Forte: *quod nobis pater reliquerat, ſolidum tibi uni conceſſi.* Idem.

3 *Ut fratri bene diceretur.*] Tò *ut* non eſt Thaddæo, neque Ærodio. Et certe ſupervacuum eſt. Scribe: *gratiam. Hoc fratri bono diceretur: ſed quatenus exſuis nomen iſtud, & nos ad jus ſ ferum, vocas.* Idem.

nomen iſtud, & nos ad jus ſolum vocas, ſub conditione ceſſi, ſic enim tanquam alieni loquamur. [1] Stari voce mea ſit æquum conventione pactorum. Quod quale fuit? ut agrum poſſideres. Ita, ut opinor, ut æs alienum [2] quod patris tui fuit, ſolveres. Nullam igitur hujus agri habuiſti adhuc propriam poſſeſſionem. Quia quæcunque ſub conditione traduntur, ita demum fieri poſſunt propria ac peculiaria, ſi conditio conſummata eſt. Fuit igitur uſque ad tabulas novas communis nobis ager. [3] Et ut facilius appareat, fingamus te æs alienum noluiſſe ſolvere, egiſſe pacti hujus pœnitentiam? num dubium eſt, quin ego venturus optimo jure in hanc fuerim poſſeſſionem? non quæritur, ut opinor. Nam etiam ſi hoc inter nos convenerat, ut tu æs alienum patris ſolveres, cogere eo tamen te non poteram, una ſolutio erat pacti inter nos facti, ut rurſus omnia communia eſſent, id eſt, ut & agrum poſſideremus, & æs alienum duo ſolveremus. Ergo convenit, ut ager tuus ita eſſet, ſi æs alienum ſolveres. Nam ſolviſti, quo jure vindicare potes eam rem, cujus pretium non dediſti? Ideo, inquit, non ſolvi æs alienum, quia novæ tabulæ intervenerunt. Equidem querebar, quod non ſolviſti: cæterum nihil mea intereſt, qua cauſa non ſolveris, cum agrum ita demum habere potueris, ſi ſolviſſes. [4] Sive iſtud tua voluntate factum eſt, ſive liberalitate creditorum, ſive (ut manifeſtum eſt) publica neceſſitate, non ſolviſti. Quid ſi hæ tabulæ novæ tam mihi factæ ſunt, quam tibi? nam (ut paulo ante dicebam) communem agrum conſtat fuiſſe. Pater noſter contraxerat cum multis: non erubeſco, non retinendum agrum [5] habebamus. Habes, namque ego hoc ipſo

1 *Stari voce mea ſit æquum.*] Thaddæus: *Stari jure mea ſit actum.* Ærodius: *Stari vero ei, quod ſit actum, & conventioni pactorum oportet.* Fortaſſe: *Stari omnino eſt æquum conventione pactorum.* Idem.

2 *Quod patris tui fuit.*] Immo, *quod patris noſtri fuit.* Idem.

3 *Et ut facilius appareat.*] Lege: *Id ut facilius appareat.* Idem.

4 *Sive iſtud tua voluntate.*] Malim *tarditate*, aut aliquid tale. *Idem.*

5 *Habebamus. Habes.*] Lege: *non retinendum agrum habebamus ambo hæredes.* Ærodius.

ipſo quod tibi ceſſi, dominum egi. Igitur cum eſſemus hæredes patris noſtri, debuimus ambo. Id ſic colligo. Finge eſſe aliquem ex creditoribus petitorem: nunquid petere à te totam ſummam poteſt? minime, ut opinor. Duos enim pater noſter filios reliquit: & neceſſe eſt, ſicut bona, ita onera quoque eſſe communia. Partem ergo tu debuiſti, partem ego: quo efficiebatur, ut partem ſolveres. Faciamus hoc manifeſtius. Finge eſſe aliquem ex creditoribus, qui partem crediti ſui à me petat: quid reſpondere poſſum? agrum fratri dedi: cum fratre meo convenit mihi, ut ille ſolveret. Num dubium eſt quin dicturus fuit creditor: Partem tu debes mihi: patri tuo credidi, cujus ex parte dimidia hæres es. [1] Annon poſſum à te petere, ſemiſſem petere non poſſum? Ergo etiam ſi conventione æs alienum transferebatur à te, jure tamen & veritate erat & meum. Igitur tabulæ novæ factæ tam me debito omni liberaverunt, quam te. id enim remiſerunt, quod ex parte à me peti poterat, ex parte à te. Sed animus tamen is fuit pacti hujus, ut totum æs alienum meum fieret. Spectemus ergo totum animum: neque enim ego negaverim id intuitos eſſe nos, & ita cogitaſſe, ut omne æs alienum tu ſolveres Num alioqui dubium eſt, aut deduci omnino in controverſiam poteſt? An ego tibi parte agri mei ceſſurus non fuerim, niſi ſi quod pretium ſoluturus videreris? Quin ſi ulla ſpes mihi novarum tabularum & hujus neceſſarii in civitate noſtra remedii fuiſſet, [2] recepturus fuerim, id quod retineo. Ergo ſive jus ſpectas, commune æs alienum fuit, tabulæ novæ utrique profuerunt; & tu non totam aliter poſſeſſionem habere debes, quam ſi æs alienum ſolveris: ſive animum ſpectas, is utriuſque fuit, ut tu venditione agri æs alienum ſolveres; ego æſtimaram me onere à te

1 *Annon poſſum à te petere.*] Thaddæus, *An poſſum.* Præclare doctiſſimus Ærodius: *Aſſem non poſſum à te petere; ſemiſſem petere poſſum.* Nam quod τὸ *ſed* interponit, ei condonandum. *Gronov.*

2 *Recepturus fuerim id quod retineo.*] Scribe: *retenturus fuerim id, quod repeto.* Idem.

à te liberari, cui agrum dabam. nunc id quod tu mihi præſtaturus eras, reſpublica præſtat.

SERMO.

Summæ partes ſunt æquitatis.

DECLAMATIO.

Pater nobis idem fuit, eadem onera nobis, eadem bona reliquit; cur tu locuples es? Apud te ager totus, pro quo nihil impendiſti, nihil numeraſti: ego nudus, ego egenus. Erat hoc tolerabile, cum viderer in hoc tecum poſitus. Aufers mihi civitatis beneficium, & me ſic relinquis, tanquam pater præter æs alienum nihil reliquerit. Tum quoque invitus feci: ætatis meæ [1] infirmitati conſului. Si hæreditate ager iſte veniſſet; inhumane cum fratre non partireris. Non tantum ſanguinis nos jura conjungunt: aliquid & ipſa neceſſitas, aliquid & ipſa ſocietas.

CCCXXXVII.

Seditio populi & exercitus.

[2] QUI CAUSAS IN SENATU VOLUNTARIÆ MORTIS NON APPROBAVERIT, INSEPULTUS ABJICIATUR. Pauper & dives inimici, utrique domus & uxor, & liberi. Dux creatus bello dives, cum bis acie victus eſſet, proceſſit pauper, qui & diſertus erat, & dixit prodi rempublicam à divite. Impetus in domum divitis factus eſt à populo, & domus incenſa, & interfecti liberi cum uxore. Vicit tertia acie dives, & in poteſtatem hoſtes redegit. Excercitus divitis domum pauperis incendit, & uxorem & liberos interfecit. Vult mori pauper ratione in ſenatu reddita. Dives C. D.

SERMO.

Quotiens hoc genus materiæ dividam, neceſſe habeo id dicere, quod jam ſæpe dixi, [3] me nullam voluntatem cujuſquam contra themata

1 *Infirmitati conſuluit.*] Vet. cod. *infirmitatem.* Pith.

2 *Qui cauſas in Senatu.*] In vulgaribus Quintiliani declamationibus ſimile eſt fere huic argumentum, declam. 11. Cæterum de hoc genere cauſarum idem lib. 7. Inſtit. cap. 5. Simpliciores cauſæ injuſti repudii: ſub qua lege controverſiæ illud proprium habent, quod à parte accuſantis defenſio eſt, & defendentis accuſatio. Præterea cum quis rationem mortis in Senatu reddit: ubi una quæſtio eſt juris, an is demum prohibendus ſit, qui mori vult ut ſe legum actionibus ſubtrahat. *Ærodius.*

3 *Nullam voluntatem cujuſquam contra*

mata intelligere. Fortaſſe erunt aliqui, qui exiſtiment à paupere id ſolum quæri, ut invidiam diviti faciat: quod illi contingere etiam citra mortis propoſitum poteſt. Hic ergo pauper apud me mori vult: agere debet ut moriatur. Quid ergo eſt? non aliter invidiam diviti faciet maximam. Prima quæſtio illa eſt: an cauſa mortis ideo tantum ſint approbandæ, [1] *ne turpes pateant.*

DECLAMATIO.

MOri volo. Nullam tam inhumanam quiſquam crediderit eſſe legem, ut hominem innocentem & invitum detineat in luce. Sed ita ſcripta lex eſt, ut pœnam mortis conſtituat. Inſepultus abjiciatur is, qui non approbaverit cauſas. Iraſcitur ergo lex ei, qui non approbatis Senatui cauſis perierit: quæ profecto non hæc exiſtimavit, quenquam mori velle ſine cauſa. Sed cum duplex genus cauſarum ſit, alterum ex injuria fortunæ, alterum ex mala conſcientia, hoc ipſum voluit approbari Senatui, cauſas non eſſe deformes. [2] Graves enim eſſe manifeſtum eſt, cum homo mori velit, inde Senatui non de hoc cognoſcendum eſt, hæ graves cauſæ mortis, an non? graves enim imputat ille, qui mori vult. hoc ſatis eſt. Sed de eo cognoſcitur, turpes ſint cauſæ, an ex injuria (ut dixi) fortunæ proficiſcantur. Aliquis metu judicii mori vult? dignus eſt, qui inſepultus abjiciatur. Aliquis conſcientia turpis alicujus flagitii admiſſi, [3] priuſquam prodatur, mori vult? dignus

tra thema intelligere.] Hic locus ſine ulla controverſia oſtendit, has vere Declamationes Quintiliani eſſe. Nam in Inſtitutionibus hæc ejus propria ſententia eſt, ut qui cauſas dicit voluntariæ mortis, hoc non fictione agat, nec quo magis alteri invidiam paret, ut aliud dicat, aliud velit. ſed revera id optet, quod agit. *Idem.*

1 *Ne turpes pateant.*] Ærodius *petant.* Forte: *ne turpibus pateat.* nempe mors voluntaria. *Gronovius.*

2 *Graves enim imputat ille.*] Legendum: *Graves enim jam putat ille.* Idem.

3 *Priuſquam prodatur mori vult.*] Merito addidit *conſcientia turpis alicujus flagitii admiſſi.* Nam qui rei criminis non poſtulati, manus ſibi intulerint, bona eorum fiſco vindicantur, niſi propter metum conſcientiæ poſtulationem anteverterint, ut Papinianus lib. 16. reſponſorum ſcripſit. Qui poſtulatus eſt, omnino ſi ſibi manus afferat, pro confeſſo habetur, ſive revera nocens, ſive innocens eſſet, quare & ejus bona fiſco vindicantur, & inſepultus abjicitur. At qui nondum poſtulatus, mortem ſibi conſciverit, non prius ſua confiſcat bona,

dignus eſt, qui inſepultus abjiciatur. Adverſus hunc ſcripta lex eſt: hac cavetur de hoc. Cæterum quidem tu ei, qui tot lenocinia hæc conſtituta vitæ contempſerit, qui non detineatur his voluptatibus, dices: Non habes graves cauſas moriendi? Reſpondebit, Odi vitam, relinquere volo, tu me nocentem probes oportet, ne ſepeliri debeam. Si tamen de hoc quoque querendum eſt, an graves cauſæ ſint, videamus. Perdidi domum fortuito incendio, quomodocunque? tantum domum perdidi, ecquid poſſum videri juſtas habere cauſas moriendi. Penates illos, in quibus natus ſum, qui mihi quotidiana imagine adhuc verſantur ante oculos, illos penates in quibus ſacri aliquid eſſe credimus, amiſi. Hoſpes in civitate victurus ſum. Perdidi liberos, quomodocunque? tantum liberos. Ecquid juſta cauſa mortis eſt orbitas? & orbitas non ſimplex, nec tantum geminata, verumetiam in unum tempus collata. Afferant aliquid fortaſſe ſolatii mala diviſa, & ſicut onera facilius ſubeas, ſi partiaris, ita hoc graves cauſas allevare poſſis, ſi non ingruant, ac ſemel veniant. Uno tempore plures liberos. quid ſi & conjugem, quod ſi per ſe grave eſt, & quod liberos amiſi, & eodem tempore amiſi, erant ſatis graves cauſæ. Adjice nunc, hæc omnia ſimul amiſi, & omnia hæc injuria amiſi. Exercitus me expugnavit, ſicut urbem hoſtis: & hæc ipſa cauſa ſatis juſta erat voluntatis meæ. Odit me exercitus pars populi fortiſſima, pars populi optime de republica merita: illi milites victores, illi hoſtium ſpolia referentes non me occiderunt, ſed liberos meos, conjugem meam. Puta illos his ætatibus hoſtium pepercisse. Illa modo victa civitas nihil, quod ad fœminas pertinet, paſſa eſt præter captivitatem. Domum meam incendit: ſtant illæ, quas vicimus. Illud tamen inter omnia graviſſimum eſt: cum hæc fecerint, exiſtimant ſe jure

na, quam conſcientia ſceleris id fecerit: non ſi juſta cauſa, licet videret futurum iri ut inique poſtularetur. *Ærodius.*

jure feciſſe. Omnia, inquit, hæc & ego paſſus ſum. Scio, quo pertineat, ut videar ego merito paſſus: eſt & hæc cauſa moriendi, ſi tantum peccavi, ſi eo me deduxit error, ut filios meos occiderem. Confitendum eſt de hac graviſſima calamitate: domum meam incendit exercitus, populus non defendit. Omnia tamen eadem & ego paſſus ſum. Poſſum dicere hoc tantum, ferre potius potes, gratulor animo tuo. Sed ne mirum quidem eſt, quod tu ferre potius potes: locuples es. Quid horum, quæ perdidiſti, magnopere deſideras? domum opinor (hinc enim incipiam) perdidiſti: infelix non habebis tectum, quod ſubeas? in publico tibi manendum eſt, & ſub cœlo. Fortaſſe etiam contulerint iſta detrimenta delitiis tuis: novimus animos veſtros, novimus faſtidia. Si non eſſet incenſa domus, ſubinde diruere, ſubinde mutare vos juvat, & aliquid ſcilicet experimentis adjicere. Domum perdidiſti: gravis injuria fortunæ, novam habitare. ſed uxorem perdidiſti: ne in hac quidem tibi multum deſiderii eſt. Quomodo enim vos, divites, recipitis matrimonia? recipitis: aliæ vos rapiunt voluptates, illa miniſteria, illi imitati fœminas pueri: inde fit, ut ne liberos quidem ametis. Ergo te poſſunt multa hortari: præterea ſubeunt ſolatia: & uxorem tibi inveniri facile eſt, & liberos tibi alios educare facile eſt: non relinquunt dolori locum tot circumfuſæ voluptates. Ego hæc omnia paſſus ſum pauper: ſi dicerem, Pauper domum perdidi: exutus tamen omni cenſu viderer. Quomodo enim illa apud me remanſerat? quia paterna erat. Pauper liberos perdidi, pauper uxorem perdidi: ſolus relictus ſum, ſolus deſtitutus ſum. Inimicum divitem habeo: adhuc odia illa, quæ contra me quotidie acuit, fortius ſubſtinebam ſpe liberorum. Jam mihi juvenes erant, jam patrem tuebantur: etiamſi quando me æmulatio noſtra in foro fatigaverat, erat, quæ exciperet, conjunx. Si in hoc conſiſteret tota lis, an mihi grave eſſet vivere, vel uno argumento probare poteram. Inimicus me vult vivere: hanc unam

unam adhuc deſtinat odiis ſuis ultionem. Cur enim dicere aliquid auſus ſum? cur mihi ſuſpectum fuit, quod fortiſſimi milites vincerentur? cur indignatus ſum eorum bis terga cæſa, qui poterant etiam bis victi tamen vincere? Intelligo averſis auribus accipi hanc partem orationis: vicit enim, & bene etiam meritus de republica habetur. Et hoc inter cauſas mortis eſt.

CCCXXXVIII.

Lis de filio expoſitoris, & repudiatæ.

[1] Quidam repudiata uxore, ex qua juvenem filium habebat, aut videbatur habere, duxit aliam. Frequenter jurgia erant inter privignum & novercam. Quodam tempore aſſerere cœpit juvenem pauper quidam, & dicere ſuum filium: is, qui pater videbatur, torſit nutricem: illa primis tormentis domini eſſe filium dixit. Iterum torta, dixit expoſitum eſſe ab illo, qui aſſerit: & inter hæc mortua eſt. Cedit illo pater. juvenem repudiata vindicat ſibi.

DE PROOEMIO ET EPILOGO.

SERMO.

Prooemium propriam formam, propriam legem, proprium modum habet: [2] neque narrationis forma cadit in prooemium, neque locorum. Uni parti declamationis ſolet eſſe ſimile epilogo: ideo autem ſimile, quod [3] utraque res frequenter extra quæſtionem eſt. Nam & prooemium rem præcedit, & epilogus finita re dicitur. [4] Præterea utraque res idem vult efficere, conciliare ſibi judicem. Hoc differunt. Prooemia præſtare debent, ut intentum judicem faciant: hæc pars oneris epilogo remittitur: dixit enim, [5] præcedere interim ſolet epilo-

1 Legatur Quintilianus lib. 4. Inſtitut. cap. 1. & lib. 6. cap. 1. Facta omnium comparatione, licebit hic ipſum Quintilianum agnoſcere. ſimiliores tamen locos adſcripſi lubens. *Idem.*

2 *Neque narrationis forma cadit.*] Nec argumentis autem (inquit lib. 4.) nec locis, nec narrationi ſimilis eſſe in prooemio debet oratio, *Idem.*

3 *Utraque res frequenter extra quæſtionem eſt.*] Prooemium (inquit) eſt pars ante ingreſſum rei de qua agitur. Ducitur tamen nonnunquam (ut ait paulo poſt) ex rebus, ex lite, ex cauſa & controverſia ipſa. *Idem.*

4 *Præterea utraque res idem vult efficere.*] Contraque eſt interim (ait cap. de exordio) prooemii vis, etiam non in exordio. Nam judices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant & ut faveant rogamus. *Idem.*

5 *Præcedere interim ſolet epilogum.*] Forte: *repetere interim ſolet epilogus, quo memoria judicis removetur.* Gronovius.

epilogum, quo memoria judicis renovetur. Ita prima parte efficimus, ut omnia audiat judex: ſumma parte efficimus, ut meminerit eorum, quæ audierit. Epilogus deinde inclinationem animi in ſequeſtare debet. Hoc illi cum proœmio commune eſt: [1] *plus miſerationis, & plus libertatis habet pars ſumma. Nam proœmium cum precari debeat judicem, fatigare non debet: nec epilogus quidem: nam & illud veriſſimum eſt,* [2] *Lacrymas celerrime inareſcere. Proœmia ex perſonis ducenda erunt, aut noſtris, adverſariorum, aut ipſorum interim judicum: Noſtris, ad conciliandum illum favorem: adverſariorum, ad odium judicii faciendum eorum, contra quos dicimus. Judicum perſonæ raro incidunt in ſcholaſticas materias; in foro frequenter. Nonnunquam etiam de rebus permittitur dicere nobis, illa ratione, quia ſcholaſtica controverſia complectitur, quicquid in foro fieri poteſt. In foro* [3] *proœmium aliquando ducitur ex rebus: ſi jam ſingulæ actiones propoſitæ ſunt, jam cauſam judex novit. Quid ergo? jure facimus iſtud, quo illud etiam, ut narremus in iiſdem declamationibus, &* [4] *contradictiones ponamus etiam à petitore?*

1 *Sed plus miſerationis, plus libertatis habet.*] Miſeratio quoque aliquando ex eadem cauſa venit, ſive quid paſſi ſumus grave, ſive paſſuri. Nec enim (inquit) ſum in hac opinione, qua quidam, ut eo diſtare proœmium ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur. ſed quod in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda eſt Judicis miſericordia: in epilogo vero, licet totos effundere affectus, &c. & lib. 6. de concluſione, iiſdem fere quibus hic verbis. Dividere igitur hæc officia commodiſſimum, quæ plerumque ſunt (ut dixi) proœmio ſimilia, ſed liberiora plenioraque. Inclinatio enim judicum ad nos petitur initio parcius: tum admitti ſatis eſt, & oratio tota ſupereſt. In epilogo vero eſt, qualem animum judex in conſilium ferat; & jam nihil dicturi ſumus, nec reſtat quo ſervemur. Eſt igitur utriſque commune, conciliare ſibi, avertere ab adverſario judicem, concitare affectus & componere. *Ærodius.*

2 *Lachrymas celerrime inareſcere.*] Nunquam tamen (inquit) debet eſſe longa miſeratio: nec ſine cauſa dictum eſt, nihil facilius quam lachrymas inareſcere, &c. Igitur non ſperemus fore, ut aliena quiſquam diu ploret. *Idem.*

3 *Proœmium aliquando ducitur ex rebus.*] Benevolentiam (inquit) aut à perſonis ducimus, aut à cauſis accipimus. & poſtea, Vitioſeque in ſcholis facimus, quod exordio ſemper ſic utimur, quaſi cauſam Judex jam noverit. Cujus rei licentia ex hoc eſt, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere iſtud principiorum genus, ſecundis actionibus poteſt. Primis quidem raro aut nunquam, niſi forte apud eum cui res aliunde jam nota ſit, dicamus. *Idem.*

4 *Contradictiones ponamus etiam pro actore.*] Neque hic locus abſque illo reſtitui, in Inſtitutio. lib. 4. cap 2. neque ille abſque hoc facile intelligi poteſt. Ait enim cum morem eſſe Declamatoribus, ut ſtatim poſt exordium, narrationem

tore? Quod jam in foro non ſecundum meum conſilium fiet: is qui primo loco dicet, & ponet cauſam, contradictionem ipſe non ſumet, niſi ſi quæ teſtationes præceſſerint partis adverſæ, ut exceptæ fuerint. In ſumma, nunquam erit contradictionis loco ſumendum, quod adverſarius dicturus fuerit, ſed quod dixerit. Non eſt lis huic mulieri hodie cum marito ſuo. Neque enim judicium conſtitui poteſt inter eum qui cedit, eamque quæ ſibi aſſerit. Adoleſcens aſſeritur à paupere patre: [1] *ille cedit: mater non cedit.*

DECLAMATIO.

ETiam ſi lis huic mulieri, cui adſum, judices, eſſet contra pauperem iſtum, infirmo loco pars noſtra & dignior auxilio videretur; quia & per ſe imbecilla res eſt fœmina, & affert infirmitati naturali non leve pondus, quod vidua eſt. Huic etiam proprium illud accedit, quod in ſolitudinem converſa ſunt, quæ præſidia fuerunt. Hæc enim quanvis maritum habere deſiiſſet, atque eſſet [2] ea domo, in qua virgo nupſerat, pulſa, non ſine auxilio tamen videri poterat, cum haberet filium juvenem. Cum vero hoc ipſum deducatur in litem, & hoc tempore nihil matri præter ſollicitudinem afferat: tamen hoc confiteor non eam cum ipſo, quem ex diverſis videtis ſubſelliis, litigare: altior gratia premit. Eſſet quippe hæc mater in lite utcunque felicior, ſi maritus ejus contentus eſſet filio ceſſiſſe: [3] nunc adjecit teſtimonio auctoritatem, & infeliciſſimam nutricem, quam bis torſit, quia verum dicebat, adverſum

tionem ſubjungant. Inde his etiam alia libertas, ut in eadem declamatione primum ſuo, ſecundo quaſi partis ſuæ loco narrare videantur. Nam cum pro petitore dicunt, ſimul & expoſitione, tanquam prius agant (nam declamatio, non vera actio eſt) uti ſolent: & contradictione, tanquam reſpondeant. Neque id fit non recte (ita enim lego) nam cum ſit Declamatio, forenſium actionum meditatio, cur non utrunque protinus locum exerceat? Cujus rationis ignari, ex more cui aſſueverunt, nihil in foro putant eſſe mutandum. *Ærodius.*

1 *Ille cedit.*] Nempe qui pater videbatur. *Idem.*

2 *Ea domo, in qua virgo nupſerat, pulſa.*] Scribe: *in quam virgo nupſerat.* Gronovius.

3 *Nunc adjecit teſtimonio auctoritatem.*] Sic Pithœus. Thaddæus & Ærodius, *veritatem.* Scribo: *nunc adjecit teſtimonii auctoritatem.* De elegantia τῦ *adjecit* diximus ad Senecæ Troades & Livii librum decimum. Decl. 352. *pia arma cepiſſe, privatas quoque adjeciſſe vires.* Idem.

ſum nos mori coegit. Cujus ſi vos auctoritas, judices, movet, illud unum in prima parte cauſſæ dixiſſe contentus ſum, vocem ejus ab utraque parte recitari. Quod ſi vindicari filium mallet, ſatis eum vel ſola expoſitio cauſæ tuetur. Fuit enim aliquando cupidus liberorum, & propter hoc duxit uxorem, & ad ſpem ſtatim futuri partus gratulatus eſt: & natum educavit, & in adoleſcentiam (quod ſatis eſt) ſine ulla dubitatione perduxit. Libentius in graviſſima mariti injuria, judices, invehar in novercam. Scio enim, quid vellet ſibi, cum in domum ſenis jam & matrimonio occupatam, & in qua juvenis filius erat, irrupiſſet: ſcit hæc poſſe vacuari. Nolite quærere, quo conſilio, qua ratione fecerit: ſola eſt. Odia ſtatim adverſus adoleſcentem, nec hæc occulta aut diſſimulata ſaltem, ſed jurgia. Quod ipſum mehercule pro ſumma probatione eſſe, judices, poteſt: hunc juvenem ſic oderat, tanquam noverca. Nec huic libertas ex fiducia deerat, nec inveniri poterat ullum crimen in vita, quo abdicaretur: inventum eſt novum exhæredandi genus. Viliſſimum iſtud caput, & in quamcunque litem precio vile, teſtimonium adverſus ſe primum tulit, expoſuiſſe ſe dixit: videlicet ne iſtum eſſe malum patrem puderet. Teſtor Deos, teſtor veſtram, judices, religionem: non ſatis putavit iſte ipſe, qui expellere filium volebat, [1] quaſi aliquid ſui credidiſſet, infeliciſſimam nutricem ([2] nam illam quoque oderat) omni crudelitatis genere laceravit. Quæritis, qua cauſa? ſcietis, cum iterum torquebit. Fatigaverant prima tormenta, & in voce una manſerat fides: exprobraverat iſti ſanguinem ſuum: revocatus eſt tortor, repetiti ſunt cruciatus. Manifeſtum eſt infeliciſſimæ fœminæ factum, futurum ut tamdiu torqueretur, quamdiu idem dixiſſet. Ego tamen illi non iraſcor: dum aliquid virium, dum aliquid animi fuit,

1 *Quaſi aliquid ſui credidiſſet.*] Fortaſſe: *quaſi aliquid inquiſiviſſet.* Ne videretur ſine inquiſitione facere. *Idem.*

2 *Nam illam quoque oderat.*] Velim *illam hæc*, aut *illa hanc*, nempe noverca, in cujus gratiam omnia facta vult. *Idem.*

fuit, perſeveravit: non eſt in mendacium coacta, niſi moriens. [1] Victor his tormentis nihil aliud querendum putavit, nihil dubitavit. In tormenta (ut parciſſime dixerim) [2] paria non vindico. Sed rogo, ut hoc velitis pertinere tantum ad ipſius cauſam. Filium matri vindico contra eum, qui aſſerere cœpit nuper. Ante omnia intelligitis, judices, nullum onus probationis ad me pertinere. Juvenem, de quo agitur, cum hoc homine inventum per tot annos, qui ad robuſtam uſque ætatem perducere eum, de quo litigamus, potuerunt, nunquam dubitatur. Dicam nunc ego illa, quæ leviora ſunt. Nupſit & concipere potuit: immo niſi concepiſſet, non credidiſſet illi maritus. Totum igitur onus redundat ad diverſam partem. Adverſarius multa probare neceſſe habet, habuiſſe ſe uxorem, concepiſſe uxorem ſuam, [3] peperiſſe marem, peperiſſe eo tempore quod ad ætatem ejus, de quo litigamus, congruat: peperiſſe, expoſuiſſe, vixiſſe expoſitum: ab hoc, à quo repetit, eſſe ſublatum, & contra ſubjectum: [4] ab hac quod præcedit, aut ſterilis fuerit, aut id quod pepererat, amiſiſſe. Sterilem fuiſſe non dices, credidit maritus amiſiſſe: non eſt ſatis dicere, probandum eſt. Hæc exigeremus in cauſa, judices, ſi de mancipio, ſi de pecunia. Filium matri

1 *Victor his tormentis nihil aliud quærendum putavit.*] Divitem intelligit. nam potius victor fuit in cauſa aſſertionis, qui omnem modum abdicandi filii inveſtigabat, quam pauper qui per calumniam, & prævaricatione divitis, filium alienum vindicabat. ait enim poſtea, *quo ne hoc quidem præſtitit filio ſuo ut vinceretur*. Poteſt etiam dici victor ancillæ fuiſſe, quam tormentis ita ſuperavit, ut falſum dicere cogeretur. Poſt quod teſtimonium non amplius dubitavit filium ſuum non eſſe: obſcurum & incertum quia id exquirebatur, pro comperto habuit. ait enim infra, *Magna, hercule, tibi contigit victoria, perdidiſti mulierem anum. &, dum tu victor & hilaris adverſario tuo quid egeris nuntias.* Ærod.

2 *Paria non vindico.*] Alii apud Ærodium: *nondum voco*. Forte: *nondum dico*. Gronovius.

3 *Peperiſſe marem, peperiſſe eo tempore.*] Non aliter Ærodius, niſi quod *matrem*. Sed hac diſtinctione vacat, quod ſequenti verſu eſt *peperiſſe*. Sic igitur interpunge: *concepiſſe uxorem ſuam; peperiſſe; marem peperiſſe; eo tempore, quod ad ætatem hujus, de quo litigamus, congruat, peperiſſe, expoſuiſſe.* Idem.

4 *Ab hac quod præcedit.*] Nihil hic ſani. Forſan: *ab hoc, à quo repetit, eſſe ſublatum; & contra ſubjectum ab hac, quæ retinet, quod aut ſterilis fuerit, aut id, quod pepererat, amiſiſſet.* Sic mox: *ne hunc quidem retinendi.* Idem.

matri eripere conaris, & partem viſcerum avellis, & contra maternos gemitus, contentus es alterius parentis negligentia. Quid cauſæ, inquit, habeo, [1] cur aſſero alienum? Ut nondum reddam rationem, qua litiges, quod propoſuiſti dicere, illud eſt. Nam ſi tibi cauſa adſerendi alienum filium non eſt, nec huic quidem retinendi. quinimo facilius eſt iſtud pauperi fingere. Quid enim fortunæ tuæ intereſt, an hæredem habeas? ſed reddemus poſtea rationem, qua fingas: interim [2] inſtrumentum excutere cauſæ tuæ volo. Teſtimonio, inquit, nitor ejus, quem tu patrem dicis. Putemus iſtud eſſe teſtimonium: unus eſt, iratus eſt, alterius maritus eſt. Unus eſt, cum dico, ſuccurrant vobis Catones & Scipiones, & tot clariſſima civitatis noſtræ nomina. Cum dico, iratus eſt, ſuccurrat vobis, quicquid non experimentorum in civitate, ſed in ſcenis fabularum eſt, quam multa fecerit hic affectus; quam multos tranſverſos velut tempeſtate quadam egerit. Cum dico, alterius maritus eſt, duo ſimul dico, & habet cauſam, cur nocere huic velit, quam repudiavit: & habet cauſam, cur præſtare ei velit, quam duxit. Hæc dicerem ſi iſtud teſtimonium eſſet illius. Teſtis tuus quid dicit, ſcire ſe aliquid. Sequitur, ut interrogem, unde? ex nutrice illa. nutricis ergo teſtimonium eſt, non teſtis, qui credit. Dimittamus in præſentia maritum, [3] reducamus *illum* loco ſuo. De nutrice dicamus. Si ab initio mentita eſſet (id, quod adverſus hunc dicere audeo, magis auderem adverſus nutricem dicere,) ſola eſt. Nunc diverſæ quæſtiones duæ. Videamus, utram verum dixiſſe credibilius ſit. Tortaturum eſſe filium dixit. Volo adjicere tormentis auctoritatem: Anus torta, una quæſtio adverſus hunc ſexum, adverſus

1 *Cur aſſero alienum.*] Lege, *cur aſſeram.* Idem.

2 *Inſtrumentum excutere tuæ cauſæ.*] Paulus lib. 2. ſentent. Inſtrumentorum appellatione ea omnia accipienda ſunt, quibus cauſa inſtrui poteſt. & ideo tam teſtimonia quam perſonæ, inſtrumentorum loco habentur. Ulpian. in l. notionem. §. inſtrumentorum. ff. de verb. & rer. ſig. *Ærodius.*

3 *Reducamus illum loco ſuo.*] Scripſit auctor, *reducemus.* Gronovius.

adverſus hanc ætatem non ſufficit. [1] Sufficientes jam per ſe diſtendis artus, laceraſque verberibus jam non cohærentem cutem: & hoc dicis, Mentiris. Tandiu poteſt mentiri contra tuam voluntatem? etiam cum robuſtiſſimi torquentur, etiam cum animos aſperrimus dolor tentat, plurimum tamen intereſt, quid reſponderi ſibi velit, qui torquet. Dura non dico contra ignem, non dico [2] contra flagella, contra hactenus veritatis inquiſitio eſt, [3] qua victum te ſperas, ſi verum dixerit. Cum vero repetas tormenta, cum reducas carnificem, quid aliud dicis, quam illud: Torque, donec mentiatur? Magna, hercule, tibi contigit magna victoria: perdomuiſti mulierem anum: expreſſa vox eſt jam fugientis animæ. Miſerere, non eſt tuus. [4] Jam parce: verum dixiſti. Hic jam, credo, tortor admonitus, inſtaret perſeveraretque, eamque adhiberet artem quæſtioni, ut moreretur mulier, dum hoc dicit, dum tu victor & hilaris adverſario tuo, quid egeris, nuntias. Rogo, cum mulier eadem in tormentis diverſa dixerit, non eſt manifeſtum id te maluiſſe, quod credidiſti? Cui non mortalium patet totus hic animus? quis non videt artes novercales, & pactum infelicis ſenis? miſerebor enim, etiamſi nocet neceſſitate. Quæritis, quo credat animo? quo matrem filii adoleſcentis domo expulit, quo longam matrimonii concordiam, nullo maledicto, nulla ſuſpicione diſſolvit: quo adhuc in torum [5] uxoris prioris veſtigio calente adducta eſt nova nupta: quo ne hoc quidem præſtitit filio ſuo, ut vinceretur. Alia eſt videlicet horum ratio, quos brevis tranſitus voluptatis fecit parentes, quos liberis ſuis extra poſitæ vo-

1 *Sufficientes jam per ſe.*] Lege, *Deficientes.* Ærodius.

2 *Contra flagella, contra.*] Lege: *contra flagella, contra verbera.* Idem.

3 *Qua victum te ſperas, ſi verum dixerit.*] An *ſperare*, hic eſt, timere? Forte: *qua victum te apparet, & verum dixit.* Gronovius.

4 *Jam parce; verum dixiſti.*] Alii apud Ærodium, *dixi.* qui ſcilicet hæc quoque verba tortæ adſcripſerunt. Nec repugno. Poſſit tamen aliquis putare, eſſe patris ad tortorem, ſimulantis ſibi eſſe ſatisfactum, cum revera voluerit torqueri, donec periret. Ita legendum foret: *Jam parce, verum dixit.* Idem.

5 *Uxoris prioris veſtigio calente.*] Immo *calentem.* Idem.

tæ voluptates conciliant: aliter amant quæ pepererint: quæ memoriam decem menſium, quæ tot periculorum, tot ſollicitudinum recordationes ad vos, judices, affert. Numerate hujus adoleſcentis annos, breve nimium videatur: numerate omnes dies, ſingula temporum momenta: tamdiu mater teſtimonium dicit? Nulla poteſt eſſe tam longa ſimulatio. Si leges ſinant, permittatisque vos, ſe torqueri volet, ſe imponi ignibus, ſe verberibus lacerari poſtulet. Quid agis mulier? temere facis: fœmina es, & anus, prima forſitan tormenta ſuſtineas, vincet dolor, & ad ſuprema deficies. O admirabilem, judices, vocem! Torqueat, inquit, modo mater ſim. Aliud eſt nutrix, & ancilla, & torquente domino. Age, cum in hac voce ſupremum poſueris ſpiritum, cui juvenem redditurí ſumus? Vellesne illum ad hunc patrem reverti, & ad illam novercam!

CCCXXXIX.

Rogatio Demoſthenis.

Rogationem fert Demoſthenes, ne illi qui apud Chæronam capti erant à Philippo, & gratis remiſſi, conſiliis publicis interſint. C D.

Declamatio.

PRiuſquam cauſas rogationis meæ perſequar, Athenienſes, ſuccurrit mihi [1] laudare vos, & adcognoſcere. Poſt adverſum prælium (quod quidem ipſi, qui rebus Philippi favent, dolore ac rumoribus in majus extollunt) non pacem petiiſtis, non de conditionibus ullis cum hoſte tractaſtis? ipſos etiam repetendo captivos, hoc oſtendiſtis curam eſſe vobis, ut bellum geri poſſet. Id cum feciſtis pro majorum veſtrorum opinione atque laude, ſervataque uſque ad hoc tempus gloria civitatis, tum etiam (ut arbitror) ratione quadam, quod nos victos, non tam virtute hoſtis, quam eorum, qui pugnare noluiſſent, timore exiſtimabatis. Quamlibet igitur obliquis actionibus pars diverſa, dum

1 *Laudare vos & adcognoſcere.*] Lege, *agnoſcere.* Idem.

dum tueri mille iſtos captivos videtur, pacem ſuadeat: animum virtutemque civitatis debilitare conetur: ego loquor apud eos, qui non defecerunt. Sed [1] multa me dicturum, propter quod approbari poſſit rogatio mea, oratoriis artibus impedire pars diverſa conatur. Negat enim rogationem contra leges accipiendam, negat adverſus ſingulos: quorum ego utrunque confiteor. Verum neque adverſus leges eſſe exiſtimo, quicquid pro opinione ac pro dignitate civitatis patimur, & cui nulla lex ſcripta ex contrario extat. Nam ſi quod eſt jus, quo contineatur hoc, ut mali & jam turpes cives utique conſiliis publicis interſint, videor fortaſſe hanc rogationem contra leges ſcripſiſſe. Si vero nihil eſt, quod ex contrario cogat, non poteſt videri hoc adverſus id ſcriptum eſſe, quod non obſtat. Illud vero aliquanto minus exiſtimare poſſum, adverſus ſingulos ſcripſiſſe legem, cum certe mille ſint, de quibus agitur. Quanquam rationem etiam, propter quod non liceat rogationem contra ſingulos ferre, illam video, quod peccata ſingulorum videantur habere leges ſuas. Homicidium fecit aliquis, ſacrilegium, injuriam, cæteraque his ſimilia: ſuo jure punitur. Cum vero mille ſemel capiendos ſe alligandoſque hoſti præbuerint: hæc (ut opinor) ſuperſunt, ut aut nulla caſtigatione dignam rem, qui contra dicunt, putent: aut ſi caſtiganda ſit, oſtendant legem, qua caſtigari poſſit: aut ſi non oſtendant, nihil aliud quam rogationem ſupereſſe fateantur. Primum igitur hoc apud vos, Athenienſes, dixiſſe contentus ſum, æquiſſimum quidem ac juſtiſſimum eſſe, ut populo detur ſumma rerum poteſtas: conſilium tamen non utique turba, neque tumultu, neque anguſtiis eorum, qui conſulantur, conſtare. Utinam quidem fieri poſſet, ut ex univerſo populo rejicere, ac ſeligere liceret eos, qui parum prudentes, parum digni conſiliis publicis viderentur. Sed quoniam iſtud deprehendi niſi expe-

1 *Multa me dicturum, propter quod.*] Cur non *propter quæ.* Ut & mox: *rationem etiam, propter quam.* Idem.

experimentis non poteſt, de his demum rogationem fero, qui experti ſunt. Atqui ſi hoc apud vos non tale conſtitutum eſt, eſſe aliquos, qui conſiliis publicis intereſſe non debeant: jam multo facilius ac pronius erit, ut doceam hos eſſe, qui etiamſi utiles conſiliis futuri eſſent, indigni tamen propter dedecus proximæ militiæ. Ac mihi in hæc dividenda videtur ratio iſtius orationis, ut pars ad ipſos, de quibus loquor ſpectet, pars ad univerſam rempublicam. Adverſus iſtos hoc dixiſſe contentus ſum: Bellum adverſus Philippum ſuſcepimus pro libertate totius Græciæ, pro ſalute communi. Nam etiamſi in præſentia amicam civitatem, nobiſcum olim conjunctam tueri videbamur, eventus tamen belli ad omnes pertinebat, & hoc nobis, Athenienſes, vetus atque à majoribus traditum eſt, pro univerſa Græcia ſtare. Sic contra Perſas ſemel iterumque pugnavimus, ac privatis viribus defendimus publicam ſalutem. Jam igitur ex hoc apparet profecto vobis, nunquam majore animo, nunquam concitatiore ſpiritu fuiſſe pugnandum. Non enim nobis [1] cum hoſte Græciæ aliquo res erat, ubi quanquam victi, leges tamen ſimiles, linguamque certe eandem pateremur: ſed cum homine barbaro, cum homine crudeli, cum homine infeſto. Quanquam quid neceſſe eſt iſta diutius dicere? pugnare enim placuit & placet. In hoc igitur prælio, quod, ut dixi, pro univerſa Græcia ſuſceperamus: nondum dico quantum nocuerit iſtorum timor: interim cujus propoſiti fuerit animus, attendite. Longe feliciſſimum in bellis eſt vincere: fortiſſimum, ſi victoria non detur, pro cauſa mori, eſt tamen tertium aliquod inter dedecora: in patriam certe redire, & ſi vincere non detur, effugere. Poteſt enim credi, qui hoc fecit: ad ſecundam ſe aciem ſervaſſe, & victum adverſis animum repoſuiſſe. Illi vero, qui ſe inter virtutem hoſti dedit, qui [2] abjectis armis parata in vincula præbuit manus, quam tandem

1 *Cum hoſte Græciæ aliquo res erat.*] Forte, *Græco aliquo*, Gronovius.

2 *Abjectis armis.*] Vet. cod. *abiſtis*. Pithœus.

dem nobis ſpem in poſterum facit? Atque ego, Athenienſes, eo tempore, quo recipi iſtos placebat, contradicturus fui: niſi quod poterat honeſtum ex his receptis exemplum fieri. Sunt igitur digni pœna aliqua, ſunt ignominia, ſi hoc tantum ad ipſos referatur. Sed redeo ad publicam utilitatem. Nihil eſſe, quo magis diſciplina militaris confirmari poſſet, Athenienſes, quam exemplum adverſus indignos, [1] nemo dubitavit. Quæ enim ſpes in bellis in milite noſtro reſidua eſt, ſi nihil potius fuerit quam capi? Certum habeo nunc iſtos male ſentire de his, qui in acie ceciderunt.

CCCXL.

Novitius prætextatus.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Mango novitium puerum [2] per publicanos trajecit prætextatum: dicitur ille liber.

DECLAMATIO.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Quærendum eſt nobis, quid ſit in libertate eſſe: voluntate domini eſt in libertate quo volente liber eſt. Nos finimus ita: voluntate domini in libertate eſt, qui jus libertatis uſurpavit domino volente. Id primum ſcripto ipſo colligemus. Non enim difficile fuit ei, [3] qui hanc legem componebat, id ſcribere: QUI VOLUNTATE DOMINI LIBER FUIT. Nunc hoc ſcribendo, QUI IN LIBERTATE FUERIT, ſatis oſtendit aliud eſſe, in libertate eſſe: aliud liberum eſſe. Excutiamus etiam cauſas legis hujus. Indignum putavit legumlator eum, qui in fortuna aliqua reipublicæ, qui in numero civitatis fuiſſet, redigere in ſervitutem. Sed hoc quoniam ſibi nequitia interim aſſerebat, adjecit, ut hi

1 *Nemo dubitavit.*] Lege, *dubitabit.*
2 *Per publica roſtra jecit.*] Lego, *per publicanos trajecit.* Pithœus.
3 *Qui hanc legem componebat, id ſcribere.*] Potius, *ita ſcribere.* Gronovius.

ut hi liberi eſſent: qui in libertate VOLUNTATE DOMINI fuiſſent. Vis ſcire, quanto aliud ſit in libertate eſſe, aliud liberum eſſe? Eum, qui in libertate fuerit, jubet lex liberum eſſe. Tanta rerum differentia eſt in cauſſis libertatis. In libertate eſt igitur, quiſquis caret forma ſervitutis: id judices, ex hac ipſa lege manifeſtum eſt. Non enim legumlator putavit etiam eos, qui à dominis fuga abeſſent, eſſe in libertate, quod colligo ſcripto ejus, QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT. Apparet aliquos & non voluntate domini in libertate eſſe: quod ſi verum eſt, poteſt in libertate eſſe, etiam, qui liber non eſt. Nihil ergo prodeſt tibi, cum dicis, liberum eum non fuiſſe. Non enim quæritur, an voluntate tua liber fuerit: ſed an voluntate tua in libertate fuerit. [1] Si voluntate tua liber non fuiſſet, quid nos poſtularemus? Depulſus hac pugna tranſcendit eo, [2] ut neget liberum tunc ſaltem fuiſſe. Quomodo igitur colligemus eum, qui in libertate eſt, quibus argumentis colligemus eſſe in libertate? Signavit aliquis tanquam liber: ſi id voluntate domini fecerit, etiamſi maxime illum ſervum eſſe dominus voluit eo tempore, manifeſtum erit in libertate: ſic quiſquis aliquid pro libero facit. Atqui hic puer non tantum pro libero, ſed etiam pro ingenuo eſt, prætextatus fuit. Si talem illum ad judices perduxiſſem, hoc inſigne non tantum libertatis modo, ſed etiam dignitatis eſſet: equidem paves, ne ſcelus feceris. Et alius fortaſſe tantum uſurpaverit libertatem, hic & approbavit. Quibus? [3] Publicanis hominibus (ut parciſſime dicam) diligentiſſimis. In ſum-

1 *Si voluntate tua liber non fuiſſet.*] Ærodius: *liber, non in libertate fuiſſet.* Ego nihil aliud quam particulam negantem deleo. *Idem.*

2 *Ut neget liberum tunc ſaltem fuiſſe.*] Forte: *ut neget in libertate tunc ſaltem fuiſſe. Quomodo igitur colligemus? eum, qui in prætexta eſt, quibus argumentis colligemus eſſe in libertate?* Idem.

3 *Unus è Publicanis hominibus.*] Hic novitius puer non hoc loco liber eſt, quod ut quilibet alius libertatem uſurpavit, & in libertate fuit volente domino, dum ab eo in foro prætexta indutus eſt: ſed hoc ipſum ut liber ſit & ingenuus, unus è publicanis diligentiſſimus, cum apud eum profeſſio fieret, id approbavit, cujus alioqui intererat ingenuum

In ſumma velim oſtendere totum tuum comitatum, quis habitus ſervorum fuit. [1] Ego tamen, inquit, non ea voluntate feci, ut hic liber eſſet, ſed ea, ut publica non ſolveret. Sæpius eadem dicenda ſunt: etiam gratulamur, ſi invito te liber eſt. Liberum eſſe noluiſti, ſed in libertate eſſe voluiſti, nihil intereſt, qua cauſſa hoc feceris: id eſt, (ut propius ad verba legis accedam) nihil intereſt, qua cauſa in libertate eſſe eum volueris. Verum iſta cauſa, quam prætendis, digna pœna eſt. Circumſcribere vectigalia populi Romani voluiſti, ſpecie prætextati imponere publicano voluiſti. Poſtmodum dicam quantum interſit hujus pueri: interim dicam, tua quid intereſt? [2] quod petieras, non contigit tibi, non fefelliſti.

SERMO.

Hæc circa jus: illa jam circa æquitatem.

DECLAMATIO.

Quæ paſſurus eſt hic puer domino redditus, ſine dubio novimus, iſtam negotiationem, & frequentiſſima in foro videmus judicia talium injuriarum. Fortaſſe etiam natus eſt ingenuus: fortaſſe rapto ex aliquo litore prætextam fortuna

ingenuum non eſſe: quia ſervi veneunt, non liberi homines, nec ejus rei quæ in commercio non eſt, vectigal ſolvitur. Igitur hic puer & voluntate domini, & præjudicio Publicanorum liber eſt. Quæ ad hanc declamationem ex jure noſtro pertinent vulgaria ſunt. Vide Juſtinian. tit. de latina liber. tollen. tit. Communia de ſucceſſio. Ulpianum tit. de libertinis. de prætexta, Budæum ad l. ult. ff. de ſenato. ad l. ſed ſi togæ. ff. de jure fiſci. Novitiorum quoque ut variæ ſunt cauſæ, varia appellatio eſt: ſi à mangone aut venalitiario veneant, aliter definitur. l. præcipiunt. ff. de ædil. edict. ſi à non negotiatore, ut quiſque eum deſtinatum habet. l. ult. ff. eod. tit. aliter ſi apud Publicanos eum quis profiteatur. l. interdum. §. quoties. ff. de publica. ſunt igitur leges illæ non contrariæ, ſed diverſæ. *Ærodius.*

1 *Ego tamen (inquit) non ea voluntate feci.*] Paulus l. 17. ff. Qui & à quibus. Non fit liber, ſi mentitus dominus, ne à Magiſtratu caſtigaretur, dixit eſſe liberum: non enim fuit voluntas manumittendi. Publicum autem pro vectigali accipi, nimis tritum eſt & apud Ciceronem & apud noſtros Juriſconſultos. Cicero ad Quintum fratrem, & 6. Parad. Ulpian. l. 1. ff. de publica. l. ut in conductionibus. ff. pro ſocio. l. miles ex quib. cau. majo. l. fideicommiſſa. §. interdum de legat. lib. 2. *Idem.*

2 *Quod petieras, non contigit tibi, non fefelliſti.*] Contrarium vult acerbâ ironia. *Tua quid intereſt? quod petieras, contigit tibi. fefelliſti.* Id agebas, ut fraudares publicanos. hoc contigit tibi, eos fefelliſti. *Gronovius.*

fortuna reddidit. Illud eſt tamen, quod nos magis confundat: videtur mangoni puer precioſus: timuit, ne magno æſtimaretur. Iſta ſpecies in quacunque ſervitute miſerabilis foret. Rogamus vos, judicetis, quam multa facere poſſit adverſus puerum mango iratus: aut illi fortaſſe precium exciſa virilitate producet: aut ob infelicis contumeliæ annos venibit in aliquod lupanar. Res eſt nobis cum homine, qui non erubeſcit: nihil reſervat: etiam periculoſe avarus eſt: quos cultus accipiet, qui prætextam habuit? Ego vobis allego etiam ipſum illud ſacrum prætextatum, quo ſacerdotes velantur, quo magiſtratus, quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus, ac venerabilem.

CCCXLI.

Res furtiva improfeſſa apud publicanos.

QUOD QUIS PER PUBLICANOS IMPROFESSUM TRANSTULERIT, COMMISSUM SIT. Quidam rem furtivam tranſtulit per publicanos, [1] non profeſſus eſt: deprehenſa res eſt. Publicani cum domino contendunt, [2] illi tanquam commiſſam rem vendicant: ille tanquam ſuam.

DECLAMATIO.

REm non profeſſam apud nos tenemus. Hoc jus quale ſit, poſtea videbimus. Quod quis profeſſus non eſt apud

1 *Non profeſſus eſt.*] Hæc verba poteſt aliquis, non auctoris ſed interpretis, putare. Nam ipſum illud, *trajeciſſe, tranſtuliſſe per publicanos*, eſt non profeſſum eſſe. Sic & Decl. 359. *Publicanus noluit ſcrutari. Tranſlatis manum injecit.* Gronovius.

2 *Illi tanquam commiſſam rem vendicant.*] Quæ hîc pro Publicanis dicuntur, probabiliter & oratorie dicuntur. Cæterum alio jure utimur, vel ſi res furtiva non ſit. Nam iniquum eſt, dominum re ſua privari, abſque facto & culpa ſua. Paulus tit. de publica. Dominus navis (inquit) ſi illicite aliquid in nave, vel ipſe, vel vectores impoſuerint, navis quoque fiſco vindicatur. Quod ſi abſente domino id à magiſtro vel gubernatore, aut proreta nautave aliquo factum ſit, ipſi quidem capite puniuntur commiſſis mercibus, navis autem domino reſtituitur. Idem à Juſtiniano reſcriptum eſt conſtitutio. 131. §. ſi quis domi ſuæ. à Conſtantino. C. de falſa moneta. ab Accurſio notatum ad l. 2. C. de navibus non excuſan. Cauſarum tamen & criminum habenda aliqua ratio eſt. Sed ubi res non profeſſa, alio item vitio laborat, puta, furtiva eſt, aut ſervus fugitivus eſt, nulla jam dubitatio eſt, rem domino auferri non poſſe. Nam ex lege XII. Rei furtivæ perpetua eſt auctoritas,

apud publicanos, pro commiſſo tenetur. Ea res, de qua judicatis, in profeſſionem non venit: omni jure conditionis noſtra eſt. Mea eſt, inquit. Nihil iſtud contra jus noſtrum eſt: alioqui nemo non hoc de re non profeſſa dicere poſſit, Mea eſt: & is qui tranſtulit, alienam rem tranſtulit. Ante omnia, nulla lege comprehenſum eſt, [1] ut alienam rem non profiteri liceret: alioqui publicum everſum eſt, leges permutandæ ſunt, [2] ut transferantur aliena: an furtum profiteri debuit? At iniquum eſt meam pœnam eſſe, cum ille peccaverit. Iterum dicam, Si quid iniqui habet lex noſtra, poſtea viderimus: interim lex eſt: non adverſus homines, [3] ſed adverſus rem ſcripta eſt. Si jus accepiſſemus aliquod ab eo, [4] qui non tranſtuliſſet, exigendi: [5] ſic quoque ſine dubio eſſet noſtra cauſſa melior: ſed tamen videretur de re ipſa eſſe contentio. Nunc lex hoc continet, ut rem teneamus, [6] quæ tranſlata eſt, quæ profeſſa non eſt: quid intereſt quis profeſſus non ſit? nobis res dedita eſt. hæc de jure. Sed jus ipſum iniquum eſt. Alio me vocas, de alio quereris. Dic iſtud reipublicæ, dic ſenatui, dic magiſtratui: ærarium P. R. vectigalibus iniquis

ctoritas, &c. de fugitivo ſervo à Divo Pio ſæpiſſime reſcriptum eſt. l. interdum. ff. de publica. Quid ſit commiſſum, & unde fluxerit hæc appellatio, vide Aſconium. *Ærodius.*

1 *Ut alienam rem non profiteri liceret.*] Licet inſtitori, negotiorum geſtori, procuratori, uſufructuario, bonæ fidei poſſeſſori, ſed in fure nec omiſſio, nec profeſſio nocet, aut prodeſt domino. *Idem.*

2 *Ut transferantur aliena.*] Thaddæus, & Ærodius ignorant particulam *Ut.* Ego hæc verba puto ejus, contra quem agunt publicani, & ſic conſtituo: *permutandæ ſunt. Transferebat aliena: an furtum profiteri debuit?* Reſpondet publicanus: *At iniquum eſt.* Gronovius.

3 *Sed adverſus rem ſcripta ſunt.*] Hoc de rebus ſoli vere dici poſſet. Imperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt (inquit Papirius Juſtus) in vectigalibus ipſa prædia, non perſonas conveniri. Sed in rerum mobilium merciumque profeſſione, factum etiam delinquentis attenditur, & error & ignorantia. *Ærodius.*

4 *Qui non tranſtuliſſet, exigendi.*] Particulam negantem Pithœus addidit. Vide an fuerit: *Si jus accepiſſemus aliquid ab eo, quod non tranſtuliſſet, exigendi.* Gronovius.

5 *Sic quoque ſine dubio.*] Hoc eſt, Si jus accepiſſemus non tam adverſus rem, quam adverſus perſonam, exigendi videlicet ab eo qui tranſtuliſſet, non etiam rei ipſius jure commiſſi retinendæ: ſic quoque, &c. *Ærod.*

6 *Quæ tranſlata eſt, ut profeſſa non eſt.*] Scribe: *quæ tranſlata eſt, quæ profeſſa non eſt.* Vel *aut profeſſa.* Nam, ut diximus, idem uterque ſermo ſignificat, ſed poſterior ſimplicius & clarius. *Gronovius.*

quis repletur & ſpoliantur provinciæ, & ſublatum commercium eſt. Nos conduximus id, quod locabatur. Sed reſpublica quoque, cum qua queri poteris, habet quod reſpondeat. Primum illud, neceſſaria eſſe vectigalia civitati, exercitus ſtipendium accipiunt, bella quotidie geruntur adverſus barbaras & bellicoſiſſimas gentes: defendimus ripas, & flumina, & litora: huc adjice & illud, templa extruuntur: multum impendiorum ſacra ducunt: [1] aliquid ad ſpectacula, opus eſt vectigalibus. Inter vectigalia porro quod æquius inveniri poteſt, [2] & ſine majore hominum querela? quanto illud injuſtius videri poteſt, [3] quo [4] partem hæreditatis ſibi vindicat? at plurimum in hoc vectigal confert negotiatio: quicquid eſt, de futuro lucro eſt. Præter id, quod non poteſt videri iniquum, [5] ad quod acceditur: & vectigal quidem ipſum neceſſarium, non iniquum. Nam hoc injuſta pœna eſt, in qua furta deprehenduntur, [6] qua lex vindicatur, qua fraus transferentium detegitur? Aliter ſtare vectigal non poteſt: eodem revertimur. Iterum hac ratione reſpublica locat, hac neceſſitate nos conduximus, & pretio vicimus. Et adverſus quales homines conduximus? quamvis pœna ſit, quamvis in commiſſum veniant ea, quæ quis profeſſus non eſt, tamen fallere nos volunt, tamen mille artibus circumſcribuntur. Quotaquæque res eſt, quæ deprehendatur? Poteramus tibi etiam imputare beneficium iſtud, quod tibi extorqueri quereris, non apud nos perdidiſti: interim (quod ſatis eſt) furem apud nos inveniſti: ignorares, niſi nos fuiſſemus, tranſlata

1 *Aliquid ad ſpectacula opus eſt vectigalibus.*] Poſtremam vocem pro ſpuria induco. *Idem.*

2 *Et ſine majore hominum querela.*] Fortaſſis: *& magis ſine hominum querela?* Aut, *& minore hominum querela.* Idem.

3 *Quo partem hæreditatis ſibi vindicat.*] Utrum ſubaudiri poteſt *reſpublica*, an ſcribendum, *quod partem.* nempe vectigal. *Idem.*

4 *Partem hæreditatis ſibi vindicat.*] Ut lex Julia & Papia & Memmia de viceſimis hæreditatum, aliiſque hujuſmodi. *Ærodius.*

5 *Ad quod acceditur.*] Vide ad Senecæ epiſt. 101. *Gronovius.*

6 *Qua lex ſecundum nos eſt.*] Scribe: *In ſumma parte (quia lex ſecundum nos eſt, æquitas ſecundum nos eſt) illud quoque dicendum puto.* Idem.

lata in aliam provinciam furta, inter ignotos homines, inter alienos. In ſumma parte: qua lex ſecundum nos eſt, æquitas ſecundum nos eſt. Illud quoque dicendum puto, qua ſententia poſſitis parti utrique conſulere. Quid eſt æquius, quam utrumque vindicari? Unus furtum fecit duobus: habet ſuam quiſque legem: [1] niſi nos retinemus, nulla actione vindicari poſſumus: ille etiamſi non ipſam rem acceperit, pro re tamen accipere poterit. [2] Habet actionem de illa. Nam & in quadruplum litigat: non iraſcitur furi, qui re contentus eſt. Adverſus invidiam illius privata agi actione poteſt: à nobis, publica. Ille vobis commendat ſarcinas ſuas: nos commendamus vectigalia veſtra, commendamus reditus civitatis.

CCCXLII.

Ancilla in Archipiratæ nuptias miſſa.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Qui habebat patrem & ſororem, captus eſt à piratis. Scripſerunt piratæ patri, ut mitteret vicariam filiam futuram Archipiratæ uxorem. Miſit ille matrimoniali habitu ancillam, remiſſus eſt adoleſcens. Illa ab Archipirata hæres omnium bonorum relicta, rediit in civitatem. Dicitur ancilla.

SERMO.

Similes quæſtiones ſunt prioris diviſionis eadem finitio. Dicit enim is, qui petit in ſervitutem, Eum eſſe in libertate domini voluntate, quem liberum eſſe dominus voluerit. Noſtra pars dixit, In libertate eſſe domini voluntate eos, qui aliquid pro liberis ex voluntate

1 *Nos niſi retinemus.*] Hoc jure noſtro falſum eſt. Nam commiſſi perſecutio competit, ut adverſus quemlibet poſſeſſorem, ita adverſus hæredem. l. commiſſa. ff. de publica. vectig. & com. Quid igitur adverſus furem? tanti in eum actio dabitur, quanti lis erit æſtimata. arg. l.4. § ult. ff. de re judica. l. ſi quis in tantam C. unde vi. Quod ſequitur, ut dominus pro re precium accipiat, eam quorundam fuiſſe opinionem ait Accurſius d. l. 2. C. de navibus. non excuſan. quos movit. l. item ſi verberatum. §. 1. ff. de rei vindicat. Sed verius & æquius eſt, dominum non delinquentem damno rei ſuæ non affici, qua plus quam precio ducitur. *Ærodius.*

2 *Actionem quidem de illa à natura.*] Furtum (inquit Paulus) eſt contrectatio rei fraudulosa, &c. quod lege naturali prohibitum eſt admittere. *Idem.*

luntate domini fecerunt. Repellenda eſt nobis finitio partis adverſæ: deinde noſtra confirmanda. [1] *Finis partis adverſæ ſic repelletur.*

DECLAMATIO.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Si de his loqueretur lex, quos dominus manumiſiſſet, & liberos eſſe voluiſſet, ſupervacuum erat. Nam etiam hac lege ſublata, non dubitabatur, quin manumiſſi liberi eſſent. Præterea aliud eſſe, in libertate eſſe, aliud liberum eſſe, etiam ex eo manifeſtum eſt, quod eos, qui in libertate fuerint, liberos eſſe lex jubet. Ad quos ergo lex pertinet, ut ad noſtram finitionem redeamus? Qui volentibus dominis fecerint aliqua tanquam liberi: ut puta, ſignavit aliquid volente domino ſervus? liberum eſſe vult: [2] iniquum enim erit tabulas auferri, & circunſcriptum eſſe neſcio quem, cui ſignatæ ſint tabulæ. Judex inter duos convenerit, & ſententiam tulerit volente domino? liberum eſſe hunc voluit, ut ea res, quæ judicata erat, haberet ſuum finem. Denique neminem, qui in aliqua formula libertatis fuiſſet, niſi fraude & culpa ſua redire in ſervitutem voluit. In libertate

1 *Finis partis adverſæ ſic repelletur.*] Sic & Thaddæus. Ærodius, *Finitio*. Sed ipſum illud *finis*. Quintilianus lib. 4. Inſt. 4. *Sed nonnunquam valde utilis eſt narratio, præcipue, ubi res defendi non poteſt, de fine quæritur: ut pro eo, qui pecuniam privatam de templo ſuſtulit.* Sic enim libri vett. ubi ſubjiciunt *jure* aut *nomine*. Lib. 7. 3. *Ideoque in ſchola, ubi nobis ipſis fingimus contradictionem, duos ponere debemus fines, quales utrimque optimi poterunt.* Et mox: *Maximus autem uſus in approbando refellendoque fine propriorum ac differentium, nonnunquam etiam etymologiæ.* Ex quo apparet hic quoque ſcribendum: *Finis partis adverſæ ſic refelletur.* Gron.

2 *Inimicum enim erit.*] Hæc ratio non perpetuo vera eſt. Nam tabulæ nonnunquam firmæ & ratæ manere poſſunt, & teſtis ille nihilominus in ſervitutem peti. §. ſed cum aliquis in Inſtitutio. de teſt. ordinan. Servi quoque nullum arbitrium eſt, ut Ulpianus ait ad edictum de receptis arbitris. & tamen poſſunt valere quæ apud eum acta ſunt, ut tamen liber non efficiatur. l. Barbarius. ff. de officio Prætoris. Sed cum utrumque volente domino factum erit, quæſtio illa naſcitur, an tacite ei dominus libertatem donaſſe videatur, ut cum eum tutorem dat, aut hæredem inſtituit: quæ non niſi liberorum ſunt nomina. Ærodius. *Iniquum enim erit tabulas auferri.*] Forte, *aboleri*. Gronovius.

bertate autem putavit eſſe legumlator etiam eos, qui non voluntate domini in libertate eſſent: ſicut eos, qui abſentibus dominis aliqua pro liberis egiſſent, & ideo adjectum eſt in lege, QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT. Ergo etiam invito domino poteſt aliquis eſſe in libertate, invito autem non poteſt eſſe liber. Aliud eſt in libertate eſſe, aliud liberum eſſe. Hanc igitur, de qua quæritur, dico voluntate tua eſſe in libertate. hoc quomodo probo? quo uno probari poteſt. Fecit aliquid tanquam libera. Nondum dico, ad piratas pervenit: diſſimulo & illud, qua cauſa volueris eam in libertate eſſe: interim & vidente te & ſpectante, habitu matronæ fuit. Hoc ſatis erat, etiamſi poſtea nulla eſſent conſequuta. An vero majus in hoc putamus eſſe momentum, ut [1] circunverteres mancipium, aut ſi una voce liberum eſſe juſſeris, quam ſi habitum dederis, ſtolam dederis? quod ne manumiſſis quidem omnibus contingit. [2] Hoc loco poni ſolet illud: Num igitur ſi in ſcenam miſero, & mimi partibus tanquam matrona proceſſerit, poterit videri mea voluntate [3] in libertate eſſe? Non eſt hoc porro ſimile, nam ipſa ſtatim ſcena rem fictam eſſe teſtatur. [4] Stola illa mimi erit, non hominis: at eadem ſi hoc habitu extra ſcenam fuerit, & in civitate proceſſerit: eadem illa, quæ ſolet mima eſſe, nihilominus erit in jure libertatis. Ergo habitu ſatis teſtata eſt libertatem. Quid ſi fecit aliqua tanquam libera? profecta

1 *Circunverteres mancipium.*] Perſius, *Vappa & lippus & in tenui farragine mendax. Verterit hunc dominus, momento temporis exit Marcus Dama.* Cum ſervus manumittebatur, impoſita ejus capiti manu vertebatur à domino, quo ſignificaret eum jam liberum eſſe, ut ei quocunque liberet abire, liceat impune. Hunc morem notavit Appianus lib. 4. bellorum civilium, atque ad hunc alluſit Seneca ad Lucilium, Philoſophiæ ſervias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem qui ſe illi ſubjecit, ſtatim circumagitur. *Ærod.*

2 *Hoc loco poni ſolet.*] Eſt hoc ſermonis. *Pithœus.*

3 *In libertatem eſſe.*] Sic Cicero, In prædonum eſſe poteſtatem. Plautus, Non vero mihi in mentem fuit. vide Gellium. *Ærodius.*

4 *Stola illa mimi erit, non hominis.*] Cur non *mima*? Nam quod præcedit, *mimi partibus*, poteſt tolerari, ut mimus ſit ipſa fabula. *Gronovius.*

ſecta eſt, parum eſt dicere quaſi ingenua, [1] quaſi honeſta, quaſi filia tua. Sed hæc omnia, inquit, fecit non ideo, quoniam eam in libertate eſſe volebam: Lex non ad cauſam nos voluntatis tuæ mittit, ſed ad ipſam: in libertate eſſe voluiſti: quare volueris nihil ad judicem, nihil ad voluntatem pertinet. [2] Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti (ut parciſſime dicam) maligne. Quid ſi credibile eſt, hanc etiam voluntatem tuam fuiſſe, ut illa in libertate ſit? Quid enim? eſſe illam voluiſti [3] ancillam, cujus non dubium eſt, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret? ut filiam tuam approbaret? noluiſti eam in libertate eſſe, de qua nihil magis timebas, quam ne illa tibi tanquam ancilla remitteretur? Quanquam etiam ſi remiſſa eſſet, jam tamen tua voluntate in libertate fuiſſet. Sed proceſſit ultra. dicebam, Habitum matronæ te volente ſumpſit: iter tanquam matrona ingreſſa eſt: te volente ad piratas tanquam filia venit tua: te volente approbavit ſe liberam & ingenuam: te etiam volente in matrimonio fuit, tanquam libera: hæres relicta eſt, tanquam libera. Horum omnium jus à tua voluntate profectum neceſſe eſt, qui voluiſti dimittere, qui voluiſti tanquam liberam dimittere. Hæc dicerem, etiam ſi piratæ tantum vicariam petiiſſent: nunc vero cum adjecerint, ut eam vicariam mitteres, quæ in matrimonio archipiratæ eſſet, dubitari non poteſt, quin tu eam miſeris tanquam liberam futuram? [4] Hæc quod ad jus: illa quod ad merita. Digna eſt, quæ ſit libera, filium tibi reſtituit. Si tantum filii tui pretium fuiſſet, videretur

tamen

1 *Quaſi honeſta.*] Vet. cod. *quaſi hoſta.* Pith.

2 *Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti (ut parciſſime.*] Ærodius *voluiſti.* Melius Pithœus: ſed interpunctio obſcurat locum. *Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti.* hoc eſt, Tu dicis te noluiſſe. nam occupatio eſt. Reſpondet: *Ut parciſſime dicam, maligne,* nempe egiſti, vel voluiſti. *Gronovius.*

3 *Ancillam, cujus non dubium eſt.*] Et hoc non intelligitur ſine diſtinctionis facula. Scribe: *Quid enim? eſſe illam voluiſti ancillam? Cujus? Non dubium eſt, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret, ut filiam tuam.* Idem.

4 *Hæc quod ad jus, illa quod ad merita.*] Sunt & iſta potius Sermonis & quod ſequitur pagina ſequente 4. *Quam cauſſam, &c.* Declamationis videtur, *Pith.*

tamen bene meruiſſe. Nunc quam multa addit ad fidem? poterat & remanere apud piratas, & obligare illos hoc indicii ſui beneficio. Sed non confeſſione tantum effectum eſt, ut filia tua videretur, quemadmodum complexa eſt illa catenatum? quotiens fratrem vocavit? quam veras lacrymas profudit? optime meruerat de te, & hoc ipſo, quod reverſa eſt.

SERMO.

Hic parce quidem ſtringendus erit pudor patris, ſtringendus erit tamen, tanquam cupidi & avari & hæreditatem iſtam affectantis: hoc ideo non amare, nec diſtricte, primum quod poteſt hic eſſe dominus illius, ſi ita judicibus videbitur: deinde quod nobis res cum eo eſt, cui gratias agimus, cujus voluntate dicimus nos in libertate fuiſſe. In ſumma parte advocationis, advocamus etiam adoleſcentem illum quaſi advocatum, qui noſtro beneficio redemptus eſt. Promittit præterea, iſta quæ in hæreditate relicta ſunt, illius eſſe. Quam cauſam revertendi habuit aliam? licuit illi, ignorante eo, in aliqua civitate ſubſiſtere.

CCCXLIII.

Circumſcriptor pauperis, divitis raptoris ſocer.

CIRCUMSCRIPTIONIS SIT ACTIO. Pauper & dives eandem puellam petebant in matrimonium: capta eſt illa, quæ petebatur: poſuit conditionem petitoribus pater, ejus eſſet qui redemiſſet: pauper profectus eſt, & redemit virginem. Rapuit illam competitor dives, educta ad magiſtratus nuptias optavit. Circumſcriptionis accuſatur pater à paupere.

SERMO.

Non tantum nobis in hoc laborandum eſt, ut circumſcriptus ſit adoleſcens, quantum in illo, ut circumſcriptus ſit à patre. Eſſe enim juſtam querelam ejus, qui redemit & reduxit, cum præſertim ſub pacto redemerit, manifeſtum eſt. Eximitur ex parte diverſa rei perſona. Quod factum eſt, ne duceret ille, non pater fecit. Rapuit dives, optavit puella, [1] *pater tantum promiſit. Quomodo ergo fiet,*

1 *Pater tantum promiſit.*] Forte, *permiſit.* non curavit, ut raperet, non ut puella optaret: paſſus modo eſt hæc fieri. *Gronovius.*

fecta eſt, parum eſt dicere quaſi ingenua, [1] quaſi honeſta, quaſi filia tua. Sed hæc omnia, inquit, fecit non ideo, quoniam eam in libertate eſſe volebam: Lex non ad cauſam nos voluntatis tuæ mittit, ſed ad ipſam: in libertate eſſe voluiſti: quare volueris nihil ad judicem, nihil ad voluntatem pertinet. [2] Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti (ut parciſſime dicam) maligne. Quid ſi credibile eſt, hanc etiam voluntatem tuam fuiſſe, ut illa in libertate ſit? Quid enim? eſſe illam voluiſti [3] ancillam, cujus non dubium eſt, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret? ut filiam tuam approbaret? noluiſti eam in libertate eſſe, de qua nihil magis timebas, quam ne *illa* tibi tanquam ancilla remitteretur? Quanquam etiam ſi remiſſa eſſet, jam tamen tua voluntate in libertate fuiſſet. Sed proceſſit ultra. dicebam, Habitum matronæ te volente ſumpſit: iter tanquam matrona ingreſſa eſt: te volente ad piratas tanquam filia venit tua: te volente approbavit ſe liberam & ingenuam: te etiam volente in matrimonio fuit, tanquam libera: hæres relicta eſt, tanquam libera. Horum omnium jus à tua voluntate profectum neceſſe eſt, qui voluiſti dimittere, qui voluiſti tanquam liberam dimittere. Hæc dicerem, etiam ſi piratæ tantum vicariam petiiſſent: nunc vero cum adjecerint, ut eam vicariam mitteres, quæ in matrimonio archipiratæ eſſet, dubitari non poteſt, quin tu eam miſeris tanquam liberam futuram? [4] Hæc quod ad jus: illa quod ad merita. Digna eſt, quæ ſit libera, filium tibi reſtituit. Si tantum filii tui pretium fuiſſet, videretur

tamen

1 *Quaſi honeſta.*] Vet. cod. *quaſi hoſta.* Pith.

2 *Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti (ut parciſſime.*] Ærodius *voluiſti.* Melius Pithœus: ſed interpunctio obſcurat locum. *Tu tamen illam in libertate eſſe noluiſti.* hoc eſt, Tu dicis te noluiſſe. nam occupatio eſt. Reſpondet: *Ut parciſſime dicam, maligne,* nempe egiſti, vel voluiſti. *Gronovius.*

3 *Ancillam, cujus non dubium eſt.*] Et hoc non intelligitur ſine diſtinctionis facula. Scribe: *Quid enim? eſſe illam voluiſti ancillam? Cujus? Non dubium eſt, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret, ut filiam tuam.* Idem.

4 *Hæc quod ad jus, illa quod ad merita.*] Sunt & iſta potius Sermonis & quod ſequitur pagina ſequente 4. *Quam cauſſam, &c.* Declamationis videtur, *Pith.*

tamen bene meruiſſe. Nunc quam multa addit ad fidem? poterat & remanere apud piratas, & obligare illos hoc indicii ſui beneficio. Sed non confeſſionē tantum effectum eſt, ut filia tua videretur, quemadmodum complexa eſt illa catenatum? quotiens fratrem vocavit? quam veras lacrymas profudit? optime meruerat de te, & hoc ipſo, quod reverſa eſt.

SERMO.

Hic parte quidem ſtringendus erit pudor patris, ſtringendus erit tamen, tanquam cupidi & avari & hæreditatem iſtam affectantis: hoc ideo non amare, nec diſtricte, primum quod poteſt hic eſſe dominus illius, ſi ita judicibus videbitur: deinde quod nobis res cum eo eſt, cui gratias agimus, cujus voluntate dicimus nos in libertate fuiſſe. In ſumma parte advocationis, advocamus etiam adoleſcentem illum quaſi advocatum, qui noſtro beneficio redemptus eſt. Promittit præterea, iſta quæ in hæreditate relicta ſunt, illius eſſe. Quam cauſam revertendi habuit aliam? licuit illi, ignorante eo, in aliqua civitate ſubſiſtere.

CCCXLIII.

Circunſcriptor pauperis, divitis raptoris ſocer.

CIRCUNSCRIPTIONIS SIT ACTIO. Pauper & dives eandem puellam petebant in matrimonium: capta eſt illa, quæ petebatur: poſuit conditionem petitoribus pater, ejus eſſet qui redemiſſet: pauper profectus eſt, & redemit virginem. Rapuit illam competitor dives, educta ad magiſtratus nuptias optavit. Circunſcriptionis accuſatur pater à paupere.

SERMO.

Non tantum nobis in hoc laborandum eſt, ut circunſcriptus ſit adoleſcens, quantum in illo, ut circunſcriptus ſit à patre. Eſſe enim juſtam querelam ejus, qui redemit & reduxit, cum præſertim ſub pacto redemerit, manifeſtum eſt. Eximitur ex parte diverſa rei perſona. Quod factum eſt, ne duceret ille, non pater fecit. Rapuit dives, optavit puella, [1] *pater tantum promiſit. Quomodo ergo fiet,*

1 *Pater tantum promiſit.*] Forte, *permiſit.* non curavit, ut raperet, non ut puella optaret: paſſus modo eſt hæc fieri. *Gronovius.*

ſiet, ut hic circumſcripſerit, ſi probat omnia facta hujus voluntate? alioqui, niſi hoc obtinuerimus, fruſtra plorabimus apud judices.

DECLAMATIO.

CIrcunſcriptum eſſe me probare prius volo, quam ab iſto circunſcriptum. Pactus ſum: hoc pactum non ſervatur, nec poteſt repeti. Pecuniam impendi ſub pacto: neque pecuniam repetere poſſum; neque id, propter quod impendi, habeo: navigavi, laboravi. Sic interim loquor, Quoniam promittebatur aliquid, hoc quod promiſſum erat, præſtari non poteſt: circunſcriptio eſt. Hactenus cauſa fundamenta cœpiſſet: ſequentia illa ſunt, ut probem me & ab hoc circunſcriptum eſſe, & indigniſſime circunſcriptum. Animadvertitis, judices, fiduciam circunſcriptoris. Alius rapuit, alia optavit: ideo circunſcriptio eſt. Neque enim unquam decurritur ad hanc legem, niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt. Si non alius rapuiſſet, ex pacto reprehenderem. ſed nihil hæc cavillatio proderit tibi, qua crimen in generum & in filiam transfers. Nam ſi apparuerit judicibus, omnia te volente facta eſſe, qui promiſiſti: manifeſtum erit à te eſſe circunſcriptum eum, qui tibi credidit. Igitur ab initio propenſiorem te fuiſſe diviti, non ſuſpicionibus probo, non eo quod credibile eſt. Capta filia tua, quam poſuiſti conditionem? ejus futuram, qui redemiſſet: id elegiſti diſcrimen inter duos petitores, quod facilius poſſet præſtare dives. [1] Deceptus es, in hoc ergo redemi ego, reduxi. Quo alio modo efficere potuiſti, ne mihi nuberet, niſi hoc? Dico ergo tua voluntate factum eſſe, ut filia tua raperetur, hoc quibus colligo? Rapuit eam, qui non amabat. Petierit ſane, non redemit: ſub conditione hac non redemit. Cur diutius moror? mihi ceſſit. Non eſt ergo, quod illum cupiditate impulſum putes: carere illa poterat: adjicio non fuiſſe illum rapturum, niſi

1 *Deceptus es. in hoc ergo.*] Ærodius: *Deceptus es, ac ego: redemi ego, reduxi.* Scribendum: *Deceptus es in hoc. ego redemi, ego reduxi.* Idem.

niſi ſecurum. Nihil loquor de patria ſeveritate, nihil de lege, quæ pro pudicitia minatur, quæ mortem denuntiat. Ille rapuiſſet puellam alii deſtinatam, alii pactam, niſi fiducia tui? non eſt credibile. Sed ne illud quidem credibile eſt, filiam nuptias optaturam fuiſſe, niſi te volente. Primum, quod in nulla virgine tantum audaciæ, tantum confidentiæ eſt, ut apud magiſtratum, & de re ſumma audeat optare inconſulto patre: & illa utique non feciſſet, & noveram puellam, & propius in itinere cognovi. Adjice, quod nunquam tam ingrata fuiſſet puella, ut nuptias optaret ejus, à quo non erat redempta; relinqueret ejus, cui debebat libertatem, cui ſalutem. Hoc dico, præter illum injuriæ dolorem, cum id perpeſſa eſſet in civitate, quod non inter latrones, non inter barbaros illos: non eſt (ut dixi) credibile, ut aut [1] rapuerit ille ſine fiducia tua, qui non amabat: qui plurimum timere debuerat: aut hæc optaverit ſine auctoritate tua, & puella, & contra eum, qui de illa optime merebatur, & pro eo à quo & contempta erat, & rapta. [2] Exiſtimo animum tuum fuiſſe manifeſtum: qui ſi apparet, à te circunſcriptus ſum. Jam venimus ad illam tertiam partem cauſſæ noſtræ, in qua oſtendam vobis, quam inique ſim circunſcriptus. Nuptias filiæ tuæ pactus ſum. Non dico, [3] qua mercede pactus ſum. Fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes, ſacra (quod nuper comperi) inter piratas: tantæ etiam apud malos auctoritatis, ut cum tradere mihi filiam tuam nolles, negare aperte non ſuſtinueris. Et qua mercede pactus eram? ut redimerem: non dico à quibus: nondum dico, quo periculo. Scilicet male tecum agebatur, ſi cui cœperat plus debere, quam tibi. In ſumma qualis ſit iſta conditio, ſic æſtimandum eſt, Tu poſuiſti. Hoc ad meritum pertinet, illud ad pericula. Navigavi ad piratas,

1 *Rapuerit ille ſine fiducia tua.*] Lege, *tui*, ut paullo ante. *Idem.*

2 *Exiſtimo animum tuum fuiſſe manifeſtum.*] Immo *eſſe*. Idem.

3 *Qua mercede pactus ſum.*] Scribe; *Nondum dico, qua mercede pactus ſim.* Id.

piratas, in quos incidere miſerrimum eſt: quæſivi, omnes ſcopulos ſcrutatus ſum, omnia littora excuſſi. Accedit aliquid ponderis huic merito meo: Pauper hoc feci: rem diviti gravem, mihi neceſſariam. Et quare negata eſt? ut collocaretur ei, qui non redemerat, qui contempſerat, qui piratis reliquerat? Tantumne pecunia valet? tantum ille fulgor divitiarum contra veritatem poteſt? nunc ille melior. Non tamen ego feci. Quaſi circunſcriptio in hoc ſit ſolo, quod non acta per teſtem: eſt in illo, quod promiſiſti; eſt in illo, quod me, donec ille raperet, diſtuliſti. Non eſt hoc genus cauſæ, in quo omnia crimina transferre poſſis. Initium à te eſt: promiſiſti. Si non erat in tua poteſtate, ſtatim circunſcripſiſti. Scilicet ego ſtultus, qui virginem reduxi, qui tantam curam egi verecundiæ, ut optare poſſem. Non in totum jactabo vobis, judices, continentiam meam. Sine dubio [1] proferre volui ad patrem integrum munus, nec corrumpere, quod præſtarem. Aliquid tamen fecerunt & mores puellæ: ſeveram videbam & aſperam: ne me quidem tuliſſet.

CCCXLIIII.

Redempta meretrix à divite pauperis filio.

[2] Inscripti maleficii sit actio. Pauperis & divitis filii eandem meretricem amabant: leno conditionem poſuit, ei traditurum ſe eſſe meretricem, qui pretium prior attuliſſet. Pauperis filium in ſolitudine dives flentem ſtricto gladio invenit. Interrogavit cauſam, ille dixit ſe mori velle ob amorem meretricis. Pretium ei donavit: redemit adoleſcens meretricem. Agit pauper cum divite inſcripti maleficii.

Sermo.

De parte legis inter utrunque litigatorem confeſſum eſt.

Declamatio.

INſcriptum eſſe id, quod objicio, non negatur. Qua lege comprehendi potuit hoc nocendi genus, quod rem gravíſ-

1 *Proferre volui.*] Lege, *perferre.* Idem.

2 *Inſcripti maleficii ſit actio.*] Quintil. lib. 7. cap. 5. Præter hæc controverſiarum genera, finguntur in ſcholis & ſcripti maleficii, in quibus aut hoc quæritur, an ſcriptum ſit: aut hoc, an maleficium

graviſſimam fecit ſpecie liberalitatis? Omnia igitur iſta, quæ-

ficium ſit: rarò utrumque. Sive ſcriptum ſive inſcriptum legamus (ſed hoc malim) non ſatis liquet, quid ſit id quod dubitatur, an inſcriptum, an maleficium ſit, an utrunque. Imprimis illud obſervavimus inſcriptum nunc ſimpliciter & ſeparatim à maleficio dici. *Inſcriptum* (inquit) *eſſe id quod objicio non negatur*, & poſtea, *eo pertinet, ut appareat inſcriptum eſſe quod objicio*, & in Inſtitutionibus eo loco quem attulimus, *aut hoc quæritur, an ſcriptum ſit*. Nunc copulative, & adjectum quaſi ſubſtantivo, *inſcriptum* aut *ſcriptum maleficium* appellari: *inſcripti maleficii ſit actio*. hic & apud Senecam lib. 5. declam. 1. & ſupra, prima declam. *Igitur & ſcriptum maleficium eſt adverſus eum cum quo agitur: & maleficium non ſolum confeſſum, &c.* Neceſſe eſt igitur uno caſu maleficium generalius accipi, quod tamen ſcriptum, aut inſcriptum non ſit. & rurſus alio: Inſcriptum, quoddam maleficium eſſe, hoc eſt damnum, quod tamen maleficium non ſit: nempe nec ſceleratum, nec impium, nefandum, aut denique vindicandum legibus, ſed damnum abſque injuria, fraude, & inimico animo. At hoc cuiciimodi ſit controverſiæ genus, ſcripti, vel inſcripti maleficii, nuſquam memini hac formula lege agi ſolitum, ut id omne revera exiſtimem commentum fuiſſe Declamatorum, ducta nihilominus à judiciis forenſibus aliqua ſimilitudine, ut de abdicatione & exhæredatione, dementiæ & tutelæ controverſiis antea diximus. Nam præter hæc finguntur (Quintilianus inquit) in ſcholis & ſcripti maleficii. Nec mihi propterea objice, in ſcholis omnia fingi. Id enim verum quidem ſit de ipſis controverſiarum thematibus, ſummis & argumentis. Sed ipſa actio, ſi legitima eſt, ut tutelæ, mandati pro ſocio, injuriæ, læſæ majeſtatis, non ipſa fingitur: at fictum ad eam genus facti accommodatur. Verum in ſcholis quædam ſunt actiones, quarum ipſæ formulæ nuſquam à Prætore, aut lege ulla propoſitæ ſunt, ut abdicationis, dementiæ, mortis voluntariæ, ingrati, inſcripti maleficii, in quibus omnia fingi, & ficta non facta recte affirmari poſſit, quanquam ex Græcorum aut aliarum gentium moribus, bonam partem earum liceat aſſumere. Igitur videamus quid ſit inſcriptum maleficium. Sane ſic accipi poteſt pro eo maleficio quod ſcriptum non eſt, ἄγραφον, non legitimum, nulla lege comprehenſum, ut Quintilianus ait lib. 3. cap. 8. alia eſſe ſcripta, alia inſcripta: & Varro de re Ruſtica, Inſcriptum pecus profeſſum ad Publicanos. ut ſit in ſcholis inſcriptum (ſi quidem conſtet maleficium eſſe) quod in foro crimen Stellionatus, cum titulus criminis deficit, nullumque aliud crimen occurrat, cui legitimo crimini pœna ſit legitima, ut Ulpianus ſcripſit lib. 8. de officio Proconſulis. Quemadmodum in propoſita facti ſpecie, numeratio pecuniæ à divite pauperis filio facta, ut redimeret periturо meretricem, in nullam legem cadit, ut huic, vel illi obligatus dici poſſit. Et item apud Senecam, præcidiſſe laqueum ſuſpendenti ſe, certum eſt maleficium non eſſe: aut ſi ſit, certe non legitimum, non definitum ulla ad hanc rem lege lata ac propoſita. Huic interpretationi aſtipulantur illa verba, *An eum qui rem deformem aut inutilem effecerit, non eſſe maleficii lege comprehenſum?* quanquam illic jam quæritur non an inſcriptum, ſed an maleficium ſit. Fieri igitur poteſt ut quæratur, an inſcriptum id ſit quod objicitur (forte ut ejus pœna relinquatur arbitrio judicantis ſi maleficium appareat eſſe) & quod arguitur an idem maleficium ſit: ut hic (nam inſcriptum eſſe non negatur) aut contra: raro vero utrunque. Nam ſi reus negat inſcriptum eſſe, fatetur ſcriptum eſſe maleficium: atqui fateri ſcriptum eſſe, & negare tamen maleficium eſſe, vix, ac ne vix quidem, accidere poteſt. plane ſic, nec ſcriptum eſſe nec maleficium eſſe: ut prima decla-

quæcunque ex adverſo dicuntur, [1] Donavi enim pecuniam, & ſervavi: &, quo jure prohibetur, eo pertinent, ut appareat inſcriptum eſſe, quod objicio. Hac parte finita & conſtituta tranſeamus ad eam, quæ reliqua eſt, [2] & oſtendam eſſe maleficium. Nihildum de animo divitis loquor, nondum prodo cauſas, propter quas fecit. Solum fuiſſe filium meum credite amatorem meretricis: huic redemptam eſſe meretricem: dico hoc eſſe maleficium, & quidem omnium maleficiorum graviſſimum. Levia ſunt illa, quæ patrimonium populantur: levia etiam, quæ adverſus corpus excogitantur. Hoc non eſt legis viribus vindicandum, quod ſævit adverſus animum. Utrum igitur dicis non eſſe deforme, non eſſe inutile meretricem domi habere? an eum, qui rem deformem atque inutilem effecerit non eſſe maleficii lege comprehenſum? Cuicunque morta-

clamarione, in qua negabat dives ſcriptum eſſe maleficium, quia filiam pauperis non ſtupraverat, nec ei videbatur maleficium eſſe, decem millia paraſito dediſſe. At ſi ſcriptum maleficium eſt (ut interpretamur) quod legitimum eſt, quod nominatim legibus publicorum aut privatorum judiciorum continetur, quare actio *Scripti maleficii* unde & ſimpliciter appellatur, non ex ejus criminis titulo & nomine quod ſcriptum eſt? puta adulterii, parricidii, de vi, &c. hæc ratio facit, ut exiſtimem illo loco Quintiliani, *finguntur in ſcholis & ſcripti maleficii, in quibus hoc quæritur an ſcriptum ſit*, corrigendum eſſe ex hac declamatione & illa Senecæ, *inſcripti* & *inſcriptum*, ut prima quoque declamatione ſupra ſic legerem, *Igitur & inſcriptum & maleficium eſt, adverſus eum cum quo agitur.* nam quod raro quæri utrunque ait, an inſcriptum & an maleficium ſit, illic quærebatur utrunque. Quare ita concludit, *Igitur & inſcriptum & maleficium eſt: & maleficium non ſolum confeſſum, &c.* Quid ſi quoque inſcriptum maleficium ſic interpretemur? Inſcribere nonnunquam eſt attribuere, & quicquid factum eſt in alium, aut aliam rem transferre & derivare. Sit igitur inſcriptum id, quod licet trahi poſſit in quoddam quaſi maleficium: tamen ex officio, obſequio, pietate, liberalitate, actuque nec deformi, nec inutili profectum eſt. hoc eſt, quod ut maxime ſit maleficium (ſed de hoc quæri ſolet) tamen ei juſta cauſa, æqua & ſpecioſa prætenditur, & (ut Græci dicunt) μετ' εὐδήλυ δημιοσιώνης ἢ ἀδικία ἀδικῶσα. Veluti in hoc loco, ſi per ſe maleficium eſt dare pecuniam adoleſcenti, ut meretricem redimat, non videtur hic eſſe, quia cæteroquin perituro data eſt. Idem de aliis exemplis prædictis dici poſſit. Et in hanc conjecturam nos adducent hæc verba, *quod rem graviſſimam fecit ſpecie liberalitatis*: & quod paſſim uterque & dives & pauper attendi volunt quo animo, qua cauſa id factum ſit: dives à ſe bono: pauper, malo à divite animo. *Ærodius.*

1 *Donavi enim pecuniam.*] Puto: *donavi meam pecuniam.* Gronovius.

2 *Et oſtendam eſſe maleficium.*] Utique, *& oſtendamus.* Idem.

mortalium grave erat, domi habere meretricem. Hoc certe nomen ſuo loco tantum fortaſſe deforme eſt: tranſlatum in domum, etiam periculoſum. Dicam nunc ergo hic interceptam ſpem nepotum, inquinatam filii mei famem, futurorum quoque annorum ſpem eſſe ſublatam. Hoc igitur, qui fecit, non poteſt non admiſiſſe maleficium. Sed periturus, inquit, erat, niſi id feciſſem. Scio, quæ partes fuerint ſeverioris patris: diceret ille, Mallem: levior ad me dolor perveniſſet ex morte. Infelices quidem, qui liberos ſuos ad rogum deflent: ſummum orbitatis eſt malum, deſiderare. Hoc vero intolerabile eſt, lugere viventem: quotiens occurrit, flere: plenas quaſdam ducere exequias dignitatis. Ego ſane hanc tibi remiſerim partem, qua colligis moriturum fuiſſe. Utrum amore periiſſet, non diu diſputabo. Vivunt qui amaverunt. Itane? quid minus rationis habet, quam ut is mori velit, qui habet, propter quod vivat? [1] Stricto tamen gladio in ſecreto deprehendi. Jam mihi narras moras: ipſum illud ſecretum quærere, & putare intereſſe, ubi pereat, non eſt ardentis in mortem impetus. Non fiunt iſta, niſi ſubito: nec quiſquam (præſertim nulla gravi præcedente cauſa) ſpiritum ratione depoſuit. Et ſtricto tamen gladio, & in ſecreto, quid facientem vidiſti? aptantem jam jugulo mucronem? jam incumbentem? jam pene admotam uſque ad ſanguinem manum? nihil horum. Flentem, inquit, mirabar. Minus fuiſſe periculum crederem, ſi fleret, antequam ſtringere gladium cœpiſſet. Non eſt igitur, quod dicas te feciſſe cauſa mea, quod ego non feciſſem. Etiam hoc judici ſatis erat, niſi & inſcriptum & maleficium eſt. Quacunque à te mente factum eſt, ego læſus ſum. etiamſi non vindicta dolori meo deberetur, [2] debeatur tamen ſolatium. Videamus tamen & quare fiat iſta res. Eandem meretricem amave-

1 *Stricto tamen gladio in ſecreto deprehendi.*] Quæ duo inſtrumenta ſunt (Annæus inquit Seneca) alterum aptum morituro, alterum miſero. *Ærod.*

2 *Debeatur tamen ſolatium.*] Lege, *debebatur*. Gronovius.

amaverunt duo juvenes filii noſtri. Quærebatur, utrius eſſet. Volo te conſulere, an cum ſcieris, pecuniam filio tuo dederis? volo ſcire, an cum vidiſſes filium meum (ut putas) mori volentem, tale aliquid de tuo timueris? Filius meus propter amorem dicit ſe mori velle: amat & tuus: hic deprehendam patrem. Tu ſi periculum mortis putaſſes, tum vero ad filium tuum cucurriſſes. Quæ fuit ergo ratio? non tu filium meum ſervaſti, ſed tuum emendaſti. Una erat ratio, credo, [1] illius ab eo quo flagrabat impetu ſi amor transferretur: ſi poteſtas illius deformitatis adimeretur. Vivit itaque filius tuus, & honeſte vivit, etiam ſine fabula vivit. At tu mihi nurum meretricem dediſti, tu domum meam lupanar feciſti: & ne parum ſit has injurias intuliſſe, etiamnum vis affirmare judicibus filium meum, niſi redempta meretrice, non fuiſſe victurum.

CCCXLV.

Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.

TYRANNICIDA OPTET QUOD VOLET. Dives adoleſcenti pauperi dedit pecuniam, ut tyrannum occideret: & occidit: de præmio ambigunt.

SERMO.

Duo efficienda ſunt diviti, ut ſit tyrannicida, ut dignior ſit præmio. Ut tyrannicida ſit, non poteſt aliter efficere, quam ſi κατ' ἀντιθετικὸν ... dignum ſe præmio probaverit, & pro eo ſit, ac ſi occiderit.

DECLAMATIO.

QUod primum dici oportet pro eo, qui præmium petit, Occidit tyrannum. num dubitari poteſt? num de hoc controverſiam ullam ſaltem adverſarius movet? Viderimus ergo, quæ ſit comparatio utriuſque meritorum: interim [2] etiamſi majora ſunt divitis, alia ſunt. Sit ille optimus civis, ſit egregie de republica meritus, hic tyrannicida

1 *Illius ab eo quo flagrabat impetu.*] Forte: *Una erat ratio, credo, illius ſanandi, quo flagrabat, impetus.* Idem.

2 *Etiamſi majora ſunt divitis, alia ſunt.*] Scribe, *aliena ſunt.* Ad hanc legem non pertinent. *Idem.*

nicida eſt. Hodie porro de eo præmio contendimus, quod lex tyrannicidæ conſtituit. Iſti fortaſſe, quod fecit, profuturum ſit, cum petet magiſtratum: interim vos ad hoc jus, [1] ad hanc legem conſediſtis: [2] interim rempublicam hic, pro quo loquor, verbis legis appellat. Et mihi ſatis erat hoc apud vos approbaſſe, ſi tantum de eo quæreretur, an accipere hunc oporteat. Sed quatenus in hanc contentionem deſcendimus, videamus, quo modo ſe tyrannicidam efficiat adverſarius noſter. De libertate patriæ cogitavit: nondum tyrannicidium eſt. Hortatus eſt aliquem, pecuniam dedit, omnia fecit, ut hic tyrannicidium faceret. Simile eſſe hoc tyrannicidio, ut confitear, hoc ipſo tamen apparet aliud eſſe, quod ſimile eſt. Quis autem vobis permittit inclinare leges, & jura transferre? Conſtituta ſunt ſemel, finita ſunt ſuis finibus, ſuis verbis continentur. Et fortaſſe utcunque tolerabile eſſet quæri, an pro tyrannicidio habere deberetis voluntatem, ſi tyrannicida non eſſet. Nunc ut ſit iſtud tyrannicidio ſimile, ipſi tamen præferri non poteſt, cui ſimile eſt. Ergo lex nobis dat præmium, tibi non dat. Quod ad religionem judicum pertinet, hactenus cauſam finiri ſatis eſſet. Sed [3] quare non jam etiam pactioni ejus reſpondeamus? [4] Cum illa quidem, judices, prima confeſſione eſſe iſtum bonæ voluntatis fatemur: cupidum libertatis concedimus: dum & ille fateatur, eſſe ſe parum

1 *Ad hanc legem conſediſtis.*] Hoc eſt, Non de meritis adverſarii noſtri, hic in univerſum quæritur: ſed de præmio quod ei qui Tyrannum occiderit, lege conſtitutum eſt. *Ærod.*

2 *Interim rempubl. hic provoco.*] Senſus eſt: Etſi tyrannicidio ipſo ſatis approbaverim, me decipi, fraudarique præmio non oportere, ut maxime de eo quæreretur: tamen quia hoc quoque venit in controverſiam, ipſam Remp. appello, ut ſuis legis ſuæ verbis doceat, &c. Placet vero hic audacior eſſe, & (ut mihi quidem videtur) inverſum ordinem ſuo loco reponere, hoc modo, *interim remp. hic provoco, ut verbis legis appareat, an decipere hunc oporteat. Et mihi ſatis erat me eum eſſe qui tyrannum occiderit, apud vos approbaſſe, ſi tamen de eo quæreretur. Sed quatenus, &c.* Idem.

3 *Quare non jam etiam pactioni ejus.*] Suſpicor autorem ſcripſiſſe *jactationi.* Infra: *deſiiſti fortunam tuam timere; deſiiſti odiſſe, quicquid jactas.* Gronovius.

4 *Cum illa quidem judices prima confeſſione.*] Forte: *Cum illa quidem, judices, primum conditione eſſe iſtum bonæ voluntatis fatemur.* Quæ eſt iſta conditio? nempe, *dum & ille fateatur, &c.* Idem.

parum fortem, fortaſſe vitio infirmitatis, vel naturali, vel quod ipſæ per ſe ſolent afferre divitiæ: ſimus voluntate contenti: non exigamus ab eo, quantum non poteſt, ut ſciatis hanc eſſe inter duos differentiam, [1] ut quicquid ille voluit, hic fecerit. Volo enim tecum loqui. Quid ad hanc legem tu conſcriptam audacter venis? tyrannicidium tuum non dico: approba, oſtende, quid feciſti. Pecuniam, inquit, dedi. [2] Ita, judices, iſta lex emi poteſt? ad ſummum in republica noſtra honorem, non animus, non virtus, non manus mittit, ſed arca & diſpenſator. Bene hercule negotiaris, ſed excogitaſti non mediocre, non dico famæ atque opinionis, ſed patrimonii etiam tui, cum alioqui abundaret, compendium. Dic, dic [3] quanti emeris, quid velis. Tu mihi dicis, pecuniam dedi & ex otioſa jacente patrimonii parte aliquid numeravi: cum ego dicam, Arcem conſcendi, ſatellites ſtravi, nefarium corpus repetitis ictibus trucidavi. Pecuniam dedi, de tyrannicidio loquutus ſum. Rem feceras periculociſſimam, niſi in tyrannicidam incidiſſes. Satis ſit vobis, ô divites, hoc veſtras præſtare fortunas, quod per diſpenſatores fœneratis: quod familiam per procuratores continetis, quod pleraque poſſidetis abſentes, quod ignorantibus vobis & quieſcentibus, ſi quis eſt tantæ fœlicitatis labor, per alienas manus tranſit: contingat iſtud delitiis veſtris, contingat abundantiſſimæ plerunque luxuriæ: [4] non dabitis tyrannicidiis cognitorem,

1 *Ut quicquid ille voluit.*] Scribe, *ut quod ille voluit, hic fecerit.* Idem.

2 *Ita videlicet, Lex nihil poteſt.*] Ironice hæc dicuntur, quæ fœdiſſima & mirum in modum depravata ex his quæ ſequuntur aliqua ducti conjectura emendavimus. *Ante iſtud quod tu effeciſſe pecuniam putas, fecerat Reſpub. fecerat indignatio, fecerat ingenita virtus.* & poſtea, *Hic porro ſi quid avare, ſi quid cupide feciſſet, tua potius pecunia, quam ipſa lege ad tyrannicidium conduceretur?* Ærodius.

3 *Quanti emeris, quid velis.*] Aliquid excidiſſe videtur, & fuiſſe integrum: *Dic, dic, quanti emeris, ut optes, quod velis.* Gronovius.

4 *Sed non dabitis tyrannicidiis cognitorem.*] Sicut in aliis rebus privatis & domeſticis, cognitores, amicos, procuratoreſque gerunt veſtra negotia, ô divites, non ſic de tyrannicidio mandabitis, alieniſque tanquam procuratoris aut cognitoris manibus tyrannicidæ efficiemini, ut honor & præmium per alias perſonas nobis acquiratur. Si cognitorem hic

rem, nec ad vos alienis periculis veniet fama virtutis. Velim narres judicibus audiente populo, quem ſermonem cum hoc adoleſcente habueris, qua exhortatione ſis uſus. Premitur tyrannide civitas noſtra: quotidie gravia atque indigna patimur: opus eſt aliquo viro forte, opus eſt aliquo bono cive, opus eſt liberatore tantorum malorum. Si te hæc cum maxime dicentem interrogem, cur non ipſe facias: reſpondebis profecto, Non poſſum, non is animus mihi, non id virium eſt: & adjicies, Tu potes. Verum non contentus ſibi acquiſiſſe gloriam, etiam nobis detrahere conatur. Negas enim hunc juvenem ad tyrannicidium fuiſſe venturum, niſi pecunia conductus eſſet. O quantum erras, dives, ac falleris, qui putas virtutem poſſe conduci, & animum pecunia fieri. In omnia enim ſane lucro trahamur: ducat nos ſpes ad laborem, ducat ad patientiam. Nemo futuri temporis cogitatione [1] periculum ſubit. Iturus aliquis in id diſcrimen, ex quo evaſurum ſe non ſperet, pecuniam ſpectavit? ſcilicet, ut locupletior periret: ut ſi deſtitutum in illis cogitationibus manerent tormenta, ſi tyranni ira, haberet illud intra conſcientiam ſuam, accepiſſe ſe pecuniam, & paulo ante gravem argento manum fuiſſe. Ante igitur hæ verſabantur in animo hujus cogitationes: ante iſtud, quod tu effeciſſe pecuniam putas, fecerat reſpublica, fecerat indignatio, fecerat ingenita virtus. Nec tu niſi hoc intellexiſſes, auſus eſſes loqui, aut committere tam periculoſum alieno ſecretum. Videras vultum, audieras, cum raperetur aliqua virgo, ingemiſcentem. Verum tamen cur non reponamus hanc contumeliam? non pro republica dediſti. Scimus tyrannidem, præcipue ad divites pertinere. Illa, quam dederas, pecunia redimebas fortunas, pecunias tuas, imo ſalutem: quandoquidem plerun-

hic pro judice eove qui de aliqua re cognoſcit generaliter accipias, ſenſus erit, Non dabitis tanquam Prætores judicem de tyrannicidiis, qui de facto unius, & voluntate pecuniaque alterius, inter tyrannicidas judicet. *Ærodius.*

1 *Periculum ſubit. Iturus aliquis.*] Lege, *periculum ſubiturus aliquod, it in id diſcrimen.* Idem.

plerunque perire vobis in lucrum crudelitatis alienæ, neceſſe eſt. Habes igitur ſatis magna iſtius liberalitatis tuæ pretia. Securus es, nunc dominus, nunc dives: deſiiſti fortunam tuam timere, deſiiſti odiſſe, quicquid jactas. Ego tamen, inquit, dedi, quod eſſet pro præmio. Ideo ergo exigis, ut reſpublica non reddat? & ſi quid tu privatus liberaliter feciſti, univerſam civitatem vis facere ſordide? Quanquam ne remittis quidem iſtud reipublicæ, ſed in te transfers: ut ne voluntati quidem tuæ obligati ſimus. ſi pecuniam ideo dediſti, ut præmium acciperes. Hic porro ſi quid avare ſi quid cupide feciſſet: tua potius pecunia quam ipſa lege ad tyrannicidium conduceretur. Tu illi dicis, Accipe pecuniam: Reſpub. dicit, Opta quod voles. Ut avarus ſit & cupidus, utrum plus eſt? Verum hic ſe affirmat, ne præmia quidem iſta ſpectaſſe, cum faceret. Oblitus ſum, inquit, ante omnia ſalutis meæ: commodum civitatis, univerſorumque ſpectavi, tum (ſi quid ad me proprie pertinebat) famam, ituramque in poſterum gloriam hujus, quæ ſubinde objicitur, paupertatis, ſiquidem facilius virtutem aluit.

CCCXLVI.

Tutor filii ſui in adoptionem dati.

ADVERSUS PATREM NE QUA SIT ACTIO, NISI DEMENTIÆ. Quidam dedit filium in adoptionem: moriens ille, inſtituit patrem ejus naturalem tutorem, ille tutelam geſſit: rationes reddidit. Accuſare ille vult patrem tutelæ male geſtæ. Præſcribit ille, quod actio non ſit adverſus patrem, niſi dementiæ.

SERMO.

Natura rei fortaſſe hoc fecerat, ut hic pater, quem filius reum vult facere, iraſcatur, atque eo magis iraſcatur, quod de filio bene meruit, non tantum generando, ſed etiam dando in adoptionem. Sed non ſemper ſequendi ſunt affectus, & plerunque conſilium his præponendum eſt. Hic enim pater & ſi revera iraſcitur, diſſimulare hoc debet: & agere mitem & indulgentem. Nam cum præſcribat hoc, adprobare debet judicibus, idcirco præſcribere ſe, ne cum filio gravius

gravius contendat: alioqui ſi hac cauſa præſcribendi non eſt, ſupererit ut diffidentia videatur in cauſa.

DECLAMATIO.

CUM PATRE ACTIO NE QUA SIT, NISI DEMENTIÆ. Alio crimine me reum fieri manifeſtum eſt. Nemo dubitabit, quin id hac lege non liceat, ſi ego pater ſum. Atqui ne de eo quidem dubitari poterit, quin pater ſim. An hoc negas, me eſſe, qui genuerim, qui educaverim? & (ut aliquod argumentum ex eo ipſo, quod contra me ponitur, ducam) me eſſe, qui dederim in adoptionem? Si hæc parum firma ſunt, leges teſtamentum, quo tutorem accepiſti, patrem tibi tutorem dedit. At enim dando in adoptionem, jus omne tranſlatum eſt.

CCCXLVII.

Abſente marito rumor & nuptiæ.

ADULTERUM CUM ADULTERA LICEAT OCCIDERE. Uxor peregrinantis mariti mortem rumore cognovit. Hæres inventa, nupſit adoleſcenti cuidam, & domum in dotem dedit. Supervenit maritus nocte: utrunque occidit. Reus eſt cædis.

DECLAMATIO.

ADulteros fuiſſe in matrimonio conſtat, nemo negat. [1] Matrimonium duobus generibus ſolvitur, aut repudio,

1 *Matrimonium duobus generibus ſolvitur.*] Paulus addit, captivitate, vel alia contingente ſervitute. Sed ſervitutem morti comparamus: & præterea quod ad captivitatem attinet, exquiſita potius & ſubtili ratione diſtrahebatur hoc modo matrimonium, ut Juſtinianus ait nova Conſtitut. XXII. eratque magis occaſio quædam bona gratia divertendi poſt quinquennium, aut certo de mariti morte accepto nuntio, quam ut perpetuus eſſet ille ſolvendi matrimonii modus. Licet enim uxor captivi, mutata mariti conditione, non ſit quaſi in matrimonio, ut Tryphoninus ſcripſit libro 4. Diſputat. tit. de captivis. tamen ita nuptarum loco eſt, ut alii temere nubere non poſſit. l. uxores ff. de divortiis. Sed ſive hic maritus captivitate, aut ſervitute, ſive militiæ expeditione, aut longinqua alia profectione abfuerit, aut quatenus abfuerit, quadriennium, quinquennium, aut ſeptennium: & vel jure Civili vel Pontificio utamur, hæc nunc nihil ad hanc declamationem. Illa ex ſuis locis peti poterunt ex d. l. uxores, ex l. uxor. C. eod. tit. ex nova conſtit. de nuptiis. 22. & 117. ex cap.

pudio, aut morte alterius. Neque repudiavi, & certe vivo. Sed rumor de morte venit: hæc ſtatim nupſit alio marito: Quid eſt hoc aliud, quam improbius adulterium? Meæ igitur nuptiæ manſerunt, illæ non fuere legitimæ. Legitimum porro matrimonium, niſi ſoluto priore, eſſe non poteſt. An opinione contenti ſumus? Iſto genere etiam ſi cædis abſolvar, omnibus tamen periclitor bonis: quippe teſtamentum meum lectum eſt, & uxor omnium bonorum hæres inventa eſt. Et ego ſcilicet teſtamento meo exhæredatus? Quod ſi jus domini poſt hanc opinionem retinui, retinui etiam mariti, mihi ad defenſionem hoc ſatis eſt, licuit: Poſſitis occiſorum fortaſſe miſereri, quod decepti ſunt, quod illos ſpes ſua fefellit. Adulteri tamen fuerunt, etiamſi ignoraverunt. An ego ſi ignoraſſem, quod liceret, non occidiſſem? utrum domum meam non fui intraturus? [1] an me in alium cubiculum, juxta adulteros meos collocaturus: an cum veniſſem in cubiculum, & jacentem cum adultero uxorem meam deprehendiſſem, excitaturus tantum? quid deinde recepturus ne, an ceſſurus? Si talem habiturus eram [2] animum, dii, gratias ago quod nocte veni. Vos profecto, dii conjugales, hanc illi mentem dediſtis, ut domum in dotem daret, ut eadem familia excubaret: ut is janitor eſſet, qui me admitteret: ut reverſus denique

ex cap. in præſentia de ſponſal. & matrimon. At hic quæritur (de quo apud juris noſtri interpretes magna contentio eſt) cum accepta morte viri, liceat uxori alteri nubere, an ad hoc ſola fama, vox communis & rumor ſufficiat, ut hinc certa & ſat probata mors mariti dici poſſit. Quæ varie à variis tractantur in l. 2. §. ſi dubitetur. ff. quemad. teſt. aper. Sed me declamatio hæc perſuaſit, ut eorum ſententiam ſequerer, qui illud amplius in rumore & fama conſiderant, an ſtatim profecto marito, rumor ille ortus ſit: an ſtatim uxor alteri nupſerit, nullumque reliquerit rumoribus tempus, quo ſeneſcerent (ut inquit Tacitus) an nihil præterea prætermiſerit, quo aliunde certiorari poſſet. Ait enim hic Quintilianus. *Sed rumor de morte venit. hæc ſtatim nupſit alio marito.* & poſtea, *audita morte mariti, non inquiſivit ubi periiſſem.* Quæ iterum tam cito nubit, non ſine probri ſuſpicione nubit. Qua ratione Julius Cæſar quaſdam nuptias diremit, etiam cum præceſſiſſet divortium. *Idem.*

1 *An me in alium cubiculum.*] Scribe, *in idem cubiculum.* Gronovius.

2 *Animum, dii gratias ago.*] Hic malim: *Si talem habiturus eram animum, diis gratias ago, quod nocte veni.* Idem.

denique nihil novi invenirem, præter adulteros. [1] Ergo uxor ſic à me amata, teſtamento relicta hæres, audita morte mariti, non inquiſivit, ubi periiſſem, non aliquos certiores nuntios, non [2] reverſuros à ſupremis officiis ſervulos expectavit: ſed feſtinato quoque nupſit, [3] & in novæ libidinis amorem, mea judicia protinus tranſtulit, in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto? adeo mariti prioris [4] etiam memoria abierat. Deſii iſta mirari, cum adulterum vidi juvenem, propter quem tamdiu vidua eſſe non poſſet, quamdiu peregrinari poteram ego, qui uxorem ſic amavi. Temere profecto, temere in longius ituri iter conjuges noſtras domi relinquimus: ſubito abſentium obliviſcuntur, & pene cum ipſis toris uxorum pectora refrigeſcunt. Mirer nunc ego, unde rumor? quæ tam maligno mendacio cauſa? cui fingere iſtud expedierit? Ille profecto in cauſa fuit juvenis, qui ad domum meam inductus eſt: quæſitus eſt locus. Jam vero bonorum meorum dira populatio, ſicut notiſſimo Græciæ duci Ulyſſi, qui felicior tamen, ſolam in adulteris ultus eſt gulæ voluptatem. Scio, judices, quam difficile ſit alienorum malorum imaginem capere: [5] ſit tamen, quantum cogitatione permittitur: unuſquiſque ſe illo loco ponat: ac primum illa, quæ intra animum meum volvo, mente concipiat: cum reverterer ex peregrinatione longa, quam mihi attulerit cogitationem primus aſpectus.

CCCXLVIII.

1 *Ergo uxor.*] Pertinet & ad hoc l. uxor. C. de Repud. *Pith.*

2 *Reverſuros à ſupremis officiis ſervulos expectavit.*] Porcius de Terentio. *Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam; Saltem ut eſſet, quo referret obitum domini ſervolus.* Quod male mutavit Scaliger: *qui referret obitum domini, ſervolus.* Gronovius.

3 *Et in novæ libidinis amorem.*] Puto *auctorem. Mea judicia*, id eſt, quod ego ei teſtamento reliqueram. Ne facias cum Ærodio, *mea judicia eludens.* Idem.

4 *Etiam memoria abierat.*] Credo è libro eſſe Pithœi. Alioqui non incommode Thaddæus & Ærodius, *memoriam abjecerat.* Idem.

5 *Sit tamen quantum.*] Ærodius, *ſic.* Malim: *Se tamen, quantum cogitatione permittitur, unuſquiſque, ſe, illo loco ponat.* Deinde, *volui.* Idem.

CCCXLVIII.

Cum proditoribus carcer incenſus.

Imperator in bello summam habeat poteſtatem. Imperator proditionis ſuſpectos in carcerem conjecit: et transfuga comperit eadem nocte finitum iri proditionem. Incendit carcerem: perierunt illi, qui erant in carcere: hoſtes receſſerunt. Accuſatur, quod de indemnatis ſumpſerit ſupplicium.

Declamatio.

SI ratione defendi non poſſem, jure defenderer. Imperator in bello summam habeat poteſtatem. Id quod objicitis ([1] ut nondum objiciam) propter bellum factum eſt, in bello factum eſt. Uſus ſum igitur lege: viderimus, quam utiliter conſtituta, & neceſſaria quoque. Imperator in bello ſummam habeat poteſtatem. Ante omnia non id tempus, quo judicia exerceri, quo leges retinere vim ſuam poſſint. iſta pax ſpectat, & diligentiorem rerum inquiſitionem ſecuritas habet: non vacat in bello curam agere ſingulorum. Ad hanc rationem accedit illud quoque, quod adminiſtrare non poteſt bellum, niſi tantam poteſtatem habuerit imperator: tot millia conſcriptorum militum in aciem educere, adſignare loca interim periculoſa, tuendos cives, expugnanda hoſtium caſtella: non poteſt ſola ratio, opus eſt & metu. Quid ſi pleraque accidunt, in quibus præſenti pœna caſtigare neceſſe eſt eos, qui peccaverunt? Ad hæc igitur omnia proviſum atque prolatum eſt, ut imperator ſummam poteſtatem haberet. Quid tamen à nobis exigi oportet? bonam voluntatem. Erraverim ſane, ſi id ſatis probationi exiſtimavi, ſi hoc ad utilitatem civitatis pertinere credidi. Quis damnaverit eum, qui duabus potentiſſimis rebus defenditur, jure & mente? quid ſi etiam ratio hoc faciendi fuit? Forſitan & lente & nimium periculoſe fecerim, quod ſuſpectos

1 *Ut nondum objiciam.*] Ærodius: *ut nondum proditionem objiciam.* Malim: *Id quod objicitis, ut nondum diluam, propter bellum factum eſt.* Idem.

ſpectos proditionis, tantum in carcerem duci juſſi. [1] Nihil egeram, non ſatis civitati proſpexeram: hoſtis idem ſperavit: tamen hoc ne ab accuſatore quidem reprehenditur. Jam igitur de his, qui in carcerem duci debuerunt, levius eſt ſupplicium, quacunque ratione ſumptum eſt. Nunc quare ſumptum? Proditionis finis atque effectus omnis, in proximam nobis noctem denunciabatur, puta falſum: quis non ignoſcit rem tantam timenti? Non enim diſcrimen paucorum [2] capitum agebatur. An aliquid eſſet hæc Civitas, an Templa, an vetuſtiſſimæ veſtigium ſaltem urbis relinqueretur? an liberi veſtri conjugeſque traditam à majoribus per manus in hoc uſque tempus libertatem ſemel perderent? Pro his animadvertere in paucos indignum eſt? [3] & exercitus partem dicimus, & in aciem ductis militibus,

1 *Nihil egeram, non ſatis civitati proſpexeram.*] Senſus eſt, quantum ex his verbis colligi poteſt, Si quid in eo peccavi id fuit tum maxime, cum proditores non ſtatim juſſi interfici. Sed aliqua tamen adhuc hujus facti excuſatio eſt, quæ tamen in majorem accuſationem venire poſſit, ſi ab accuſatore reprehenderetur. Quia videlicet nullum tam diligentem delectum militum habueram, nec ita civitati proſpexeram, ut viris & viribus undique, & adverſus omnem proditionis metum tueri poſſet: debueram (inquit) ſtatim de ſuſpectis ſupplicium ſumere, nec expectare indicium transfugæ. *Ærod.*

2 *Capitum agebatur. An aliquid.*] Ærodius: *agebatur. Agebatur an aliquid.* Senſum procul dubio tenuit. Sed idem ſalvus eſt nihil aliud quam mutata diſtinctione: *Non enim diſcrimen paucorum capitum; agebatur, an aliquid eſſet hæc civitas.* Sic breviter & efficacius dicitur, quod integrum eſt: *Non diſcrimen paucorum capitum agebatur, ſed agebatur.* Gronovius.

3 *Et exercitus partem dicimus.*] Vid. legendum, *& exercitus partem ducimus* (ſeu *decimamus*) *& in aciem ductis militibus certe innocentibus multum contigiſſe imperatori videtur, ſi etiam incruentam victoriam referat.* Pith. *Et exercitus partem decimari vidimus.*] Multos adhuc torquebit hic locus, ſi reſtitutio noſtra non placeat. Decimari vero olim exercitum, nemo eſt qui ignoret. Vide Plut. in vita M. Craſſi. Cicero pro Aulo Cluentio, Statuerunt ita majores noſtri, ut ſi à multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animadverteretur: ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perveniret. Nam miles qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum vimque pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & vir bonus & civis utilis. Quare ne in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior & mortis & ſupplicii metus eſt à majoribus conſtitutus. ne autem nimium multi poenam capitis ſubirent, idcirco illa ſortitio comparata eſt. Quod autem hic dicitur, *Pro ſecuritate, &c.* eodem pertinet, quo illud declam. 253. ſupra. Atqui ego etiam ſi plurimi vitam eſſe civium in hac civitate ſpectarem, bene tamen redimi capite unius civis pacem putarem. *Ærodius. Et exercitus partem dicimus.*] Ærodius:

tibus, certe innocentibus *, multum contigiſſe imper videretur, etiam ſi non incruentam victoriam ſe ferat. Pro hac ſecuritate [1] ſi perierunt aliqui (ut parciſſime dicam) non ignoſcerem? Equidem intelligo hanc eſſe conditionem omnium, qui adminiſtrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad ſalutem communem, cum quadam ſua invidia efficere cogantur. Quanta vi adverſus me inimici conſurrexiſſent, ſi iſtud ſine cauſa feciſſem? Quid ſi proditores fuiſſe manifeſtum eſt? Putemus eſſe judicium? & quatenus mavultis illos indemnatos dicere quam innocentes, excutite cauſam. Sane [2] non conſummaverit primum ſuſpicio, at certe transfugæ hoc mentiendi cauſa quæ fuit? homo relicto exercitu ſuo, in civitatem noſtram tranſgreſſus, cum rem periculoſiſſimam feciſſet, mentiretur? cum ad probationem rei caput ſuum obligaret, eadem nobis nocte denunciat. Manifeſtum eſt autem fuiſſe hoſtibus propoſitum, civitatis noſtræ per proditionem capiendæ. Qui proditores fuerint, recedendo confeſſi ſunt. Quid enim eſt cauſſæ, cur qui [3] ad illud uſque tempus civitatis permanſerant, poſt incendium carceris, poſt mortem ſuſpectorum nobis civium, continuo diſceſſerint? Hic ratio illa quoque eſt, quod ſic exegi ſupplicium ab illis: ſi modo hoc eſt exigere ſupplicium. [4] Miratur aliquis ſi non timui

Ærodius: *partem decimari vidimus, & in aciem eductis militibus, certe innocentibus multam contigiſſe, ſi Imp. videatur: etiamſi non incruentam victoriam referant.* Aliter Pithœus, in quo cætera utcumque feras, ſed tolerari non poteſt: *etiamſi incruentam.* Verum id alibi: immo laudabilius Spartæ; ab hoc loco alienum. Hic enim paucorum ſupplicium in bello ita excuſatur, quod bellum plerumque ſit δημοβόρον: & rem magnam præſtitiſſe imperatorem putare debeamus, etiamſi victor non paucos ſuorum perdiderit. Sed quid in hac parte attineat milites dicere *innocentes*, haud aſſequor. Itaque divinabam: *Et exercitus partem decimamus, ſorte ductis militibus ſæpe innocentibus. Multum contigiſſe imperatori videtur, etiamſi non incruentam victoriam referat.* Gronovius.

1 *Si perierunt aliqui, ut parciſſime dicam, non ignoſcerem.*] Lege: *non ignoſcetis?* Ærodius.

2 *Non conſummaverit primum ſuſpicio.*] Lege: *Sane non conſummaverint proditionem ſuſceptam.* Idem.

3 *Ad illud uſque tempus civitatis.*] Ærodius: *in obſidione civitatis.* Lege, *in civitate permanſerant.* Gronov.

4 *Miratur aliquis, ſi non timui educere.*] Ærodius: *miratur aliquis? exercitum ſimul educere.* Scribendum eſt: *ſi timui*

timui educere, ſi cum tanta conſpiratio in civitate noſtra nocentium eſſe diceretur, ut prodere poſſent etiam ex carcere, vel cum tota ſua cuſtodia eos obrui malui? His illud quoque adjici poteſt, plurimum differre, utrum quis ſupplicium exigat ab indemnatis, an ſi aliquos ſecuritatis publicæ cauſa occiderit, ſupplicium vocetur, quod civitas præſtitit. Si vero hoc pro ſalute communi fuit, non odio illorum factum eſt, imperatoris fortaſſe conſilium reprehendi poteſt, factum certe damnari non poteſt.

SERMO.

In ſumma parte controverſiarum talium quari ſolet, ecquo animo fecerit hoc imperator? In hanc partem ſatis firmam cauſſæ fiduciam videtur habere: quid enim huic proferunt inimici præter odium commune omnium proditorum?

CCCXLIX.

Raptoris pater, dementiæ reus.

[1] RAPTOR, NISI ET SUUM PATREM EXORAVERIT ET RAPTÆ, INTRA XXX DIES PEREAT. Rapuit quidam: exoravit patrem raptæ: ſuum non exoravit: Dementiæ accuſat.

SERMO.

Non dubie pater hic intelligi vult, ſe filii ſollicitudine eſſe contentum, & hanc xxx dierum moram pro ultione habere. Sed hoc ſi palam indicaverit, perdet artem: & ſi liberare filium ſollicitudine ſemel

muni educere. puta in forum, ut convincerentur apud judices, & tum demum lege cum illis ageretur. Sic Declam. 322. *Educendus tamen ad magiſtratus.* Ita enim ibi quoque ſcribo: non *Deducendus.* Declam. 270. *Pater alteram eduxit ad magiſtratus.* Gronovius.

1 Similis huic & ejuſdem argumenti declamatio eſt apud Senecam lib. 2. declam. 4. & lib. 3. controverſ. 12. Ex hac facies judicium. Item in Sermone obſervabis eadem hic præcepta tradi, quæ ab eodem lib. 9. cap. 2. Eſt latens (inquit) & illa ſignificatio, qua cum jus aſperius petitur à Judice, fit ei tamen ſpes aliqua clementiæ: non palam, ne paciſcamur: ſed per quandam credibilem ſuſpicionem, ut in multis controverſiis, ſed in hac quoque, Raptor niſi intra trigeſimum diem, & raptæ patrem & ſuum exoraverit, pereat. Qui exorato raptæ patre, ſuum non exorat, agit cum eo Dementiæ. Nam ſi permittat hic pater, lis tollitur: ſi nullam ſpem faciat, ut non demens, crudelis certe videatur, & à ſe Judicem avertat. *Ærodius.*

ſemel deſtinavit, [1] *brevius habet ſtatim ignoſcere.* [2] *Varianda erit ejus actio, ut filium dicat morte dignum: an poſſet ipſe perſeverare, dubitet. Non tamen prætereunda ſunt illa quamvis communia cum aliis controverſiis generis hujus, quæ circa ipſam quæſtionem dementiæ verſantur. Negabimus enim crimine uno poſſe deprehendi dementiam: & hoc propoſitum noſtrum adjuvabimus finitione, ut dicamus, Dementiam eſſe ablatum rerum omnium intellectum: alioqui neminem tam felicem, qui non aliqua pœnitentia digna faciat, qui non ſubjectus ſit errori: & hoc proprium non dementis eſſe, verum hominis. Atque ad hoc quod commune cum omnibus eſt, aliquid etiam proprie applicabimus, quod ejus generis dicitur dementia eſſe, de qua judicium eſt,* [3] *ut emendari uno verbo poſſit. Porro cum adeo confeſſum ſit, dementiam non poſſe curari, ut ne illud quidem adhuc inveniri potuerit, quæ cauſa faceret dementiam,* [4] *ubi animus conſiſteret: profecto non poterit videri dementia, quæ eſt in hominis poteſtate.*

DECLAMATIO.

SI exoratus fuero, ſtatim non modo ſanus, verum etiam bonus pater & indulgens ero. Vis ſcire, fili, quid ſit Dementia? Deducere ſe in periculum capitis cupiditate: non intelligere pacem, non intelligere leges: & ſi quid ſupra hac momenti fortuna præſens judicium habet, accuſare eum, qui exorandus ſit. Non eſt igitur dementia. Nec refert ad præſens judicium, neque ad veſtram pronuntiationem, an ego durus pater, an ego nimium ſeverus. Non

1 *Brevius habet ſtatim ei ignoſcere.*] Hoc eſt, non expectato legitimo tempore, quod fuit xxx. dierum. Agit enim hic filius præmature, & mediis diebus accuſat, ideo quia exorato patre ejus quæ rapta eſt, ſtatim ſuum exorari putavit oportere, ſi quidem ſanæ mentis eſſet. Verum pater differt ob eam cauſam, quod (ut Junius Gallio dicebat) hinc injuria eſt, hinc natura: & facilius eſt injuriam donare, quam crimen. *Idem.*

2 *Varianda erit ejus actio.*] Id eſt, coloribus & ad ſpeciem accommodatis verbis, exornanda erit ejus actio & oratio. *Idem.*

3 *Ut emendari uno verbo poſſit.*] Seneca ex Gallione, Tu non mecum agis, quod non exoraſti: ſed quæ non exoraturus es. Puta enim hodie me exorari demens, num ego demens videbor, qui uno me verbo ſanare poſſim? Ita enim reſtitui. *Idem.*

4 *Ubi animus conſiſteret.*] Nempe illud eſt quod ex Ælio Fuſco ait Seneca, Non poſſum exorare: tandiu novo more objicit dementiæ conſtantiam. *Idem.*

Non de hoc quæritur: ſatis eſt, non eſſe furioſum. Non exoro te, inquit, cum rapuerim. Miraris? Hoc enim eſt, quod te in hoc impulerit: adhuc quid feceris, neſcis. Non dico illa, quæ fortaſſe tibi leviora videantur, quæ ad materiam pertinent: Expugnaſti domum, & virginis prætextam ſcidiſti, & puellam uſque in eam injuriam traxiſti, qua nihil gravius bella habent. Tu, qui in id te periculum demiſiſti, ut tibi exorandus eſſet pater, miraris, quod non exoraſti patrem? Si incidiſſes in illos felicioribus ſeculis natos, cum quibus virtus magis commune bonum erat, non expectaſſent legem, [1] non expectaſſent triceſimum diem. Nunc me merito contemnis: flentem aliquando vidiſti: non auderes accuſare patrem, ſi timeres. Tu ſi incidiſſes in illum, [2] qui laudatas filii tui cervices amputavit, ſi incidiſſes in illum, qui judiciis propinquorum atque amicorum contentus fuit, opinor habuiſſes tempus querendi? habuiſſes tempus: non dico deferendi patrem, ſed diutius rogandi? Illi vere fortes & viri fuerunt, qui cum hoc meminiſſent, liberos à ſe reipublicæ gratia procreatos, [3] bene impendi crediderunt exemplo. Ego tacere contentus ſum, cum exorari debeam. Sic agis mecum, tanquam etiam, ſi præſtitero tibi, plus alii debiturus ſis. Confutabit, opinor, indulgentiam meam: Ille melior, ille mitior. Ego vero facilius frangerer, ſi ille iraſceretur. Aliquis cum filia illius rapta ſit, tam cito exoratus eſt? quis eſt ille tam demens? quid eſt iſtud, quod ille ſe accepiſſe injuriam non putat? quod omnia ſic agit, tanquam exoratus ante triceſimum diem? Quid ergo, inquit, occides? Debeo,

1 *Non expectaſſent trigeſimum diem.*] Quæ mora ob duriores & ſeveriores patres lege conceſſa, ut hoc intervallo mitiores fiant & indulgentiores. *Idem.*

2 *Qui laudatas filii ſui cervices.*] Nic. Faber mavult *laureatas*. Cui optimo & amiciſſimo viro lubens adſentior. *Pith.* *Qui laudatas filii ſui cervices.*] Brutum, Caſſium, Poſthumium Tiburtum, Manlium Torquatum, Aulum Fulvium, & alios ejuſdem notæ ſeveritatis intelligit. *Ærodius.*

3 *Bene impendi crediderunt exemplo.*] Frontinus 4. Strateg. 1, 33. *circumactis ad litus univerſa claſſe comprehenſum ſupplicio affici juſſit, & quem occiſuri per ignominiam hoſtes fuerant, exemplo potius impendit.* Gronov.

Debeo, ſi quid in me fuerit fortis animi: ſi quid virtutis incorruptæ, faciam: duret tantummodo animus, non deficiam, non deflectar. Etiamnum fortis ſum: etiamnum poſſe videor: ſed ſuperſunt dies. Non blandior tibi: quotidie me hortor: & inſtigo animum meum, & totam ſceleris tui deformitatem pono ante oculos: & illud neſcio quid, quod perſuaſioni meæ repugnat, volo perdomare. Bene facis, quod accuſas, turpiter deficiebam, prodebamque neceſſarium civitati exemplum: jamque in eam venturus eram hominum ſuſpicionem, [1] tanquam me permittente feciſſes. Hoc age: dic inſanum, dic furioſum, dic longe ab intellectu ſanguinis ſui poſitum. Vide ne rogaveris. Quid enim acturus ad genua provolvendo, adhibendo amicos, flendo in pectus meum? [2] inſanus ſum, nihil ſentio, ad illum patrem tuum.

CCCL.

Aqua frigida privigno data.

Qui habebat filium, amiſſa matre ejus, aliam uxorem duxit. Incidit in gravem valetudinem filius: convocati ſunt medici. Dixerunt moriturum, ſi aquam frigidam bibiſſet: dedit illi noverca aquam frigidam: periit juvenis. Noverca accuſatur à marito veneficii.

DECLAMATIO.

VEneficii ago. filium meum periiſſe, & ea potione, quam dederit noverca, periiſſe, non difficile probabo. Nam & datam à ſe potionem non negat: & eam periculoſam fuiſſe, quæ prædicta ſunt, oſtendunt. Ne ignorantia quidem defendi poteſt: id quod accidit, denuntiatum eſt. Itaque non tam in defenſione fiduciam habet, quam in lege: nec tam dicere poteſt, ſcelus ſe non feciſſe, quam illud,

1 *Tanquam me permittente.*] Quintil. ſupradicto loco, Nam ſi permittat hic pater, &c. Seneca lib. 2. decl. 4. Putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negavi? ita enim legendum eſt, non, promittendum. & poſtea, me miſerum quia pene permiſi, non, qua pœne. *Erod.*

2 *Inſanus ſum, nihil ſentio.*] Seneca, Ego moriar, inquit. hoc ſi reo dicis, non curo: ſi Judici, videbo: ſi dementi, non intelligo. In iis quæ ſequuntur aliquid deeſt. *Idem.*

illud, impune feciſſe. Negat enim ſe teneri poſſe veneficii, quoniam non dederit venenum. Poſtea videbimus, & quomodo intelligendum ſit venenum, & an hoc, quod datum eſt, illo tempore fuerit venenum. Interim putemus nullam legem huic ſceleri proprie eſſe conſtitutam. [1] nonne proximo utendum eſt? Non ignoro eſſe frequentem hujuſmodi in judiciis minoribus duntaxat contentionem, [2] ut pecuniam excidiſſe formulæ, ut aliter quam potuerit agere dicatur. Sed hæc tunc valent, cum oſtenditur jus aliud, quo agendum ſit. Itaque ſi dicis, qua lege alia accuſare debuerim, merito excludis hanc, qua lege ago. Sed neque hanc actionem meam admittis, neque aliud demonſtras, quo recedam ab hac lege depulſus: hoc contendis, ut iſtud, etiamſi ſcelus ſit, facere licuerit. Atque hoc etiamſi non proprie conſcriptum, conſuetudine judiciorum conſequens eſt, quotiens aliqua propria actio in rem non detur, uti proxima & ſimili. Nulla tanta eſſe potuit prudentia majorum (quanquam fuit ſumma) [3] ut ad omne genus nequitiæ occurrat. Ideoque per univerſum, & per genera ſingula conſcripta ſunt jura. Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum. Si quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur: ſi incideret [4] in latrones, aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille, qui ferro percuſſus ſit. Igitur & alia ſimilia lex de aqua frigida ſcripta non erat, redeamus neceſſe eſt tamen ad eam, quæ [5] venena coërceat, cum aqua frigida id effecerit, quod venenum. Hæc, ut remittam non fuiſſe hoc veneficium: nunc

1 *Nonne proximo utendum eſt.*] Haud dubie *proxima*. nempe lege. *Gronovius*.

2 *Ut pecuniam excidiſſe formulæ ut aliter.*] Ærodius: *ut pecuniariis an excidiſſe formula qui egerit aliter*. Conjiciebam: *contentionem de pecunia, ut excidiſſe formula, qui aliter, quam potuerit, egerit, dicatur*. Idem.

3 *Ut ad omne genus nequitiæ occurrat.*] Regula loquendi præcipit, *occurrerit*. Idem.

4 *In latrones.*] Al. *latrinas* fortaſſe rectius, vel *lautumias*. Pithœus.

5 *Venena coërceat.*] Vet. cod. *necent*. Idem.

nunc vero venenum quomodo interpretari & intelligere poſſumus? Ut opinor, potionem mortis cauſa datam. Non quæritur qualis ſit, ſed quid efficiat. Nam ipſorum venenorum plura genera, plura nomina ſunt: diverſi etiam effectus. Aliud ex radicibus herbarum contrahitur, aliud ex animalibus mortiferis reſervatur, ſunt quæ frigore ſanguinem gelent, ſunt quæ calore nimio vitalia exurant, omnia tamen hæc ſub unam legem veneficii veniunt. Quin illud etiam in rerum natura manifeſtum atque deprehenſum eſt, alia eſſe aliis venena, quædam mortifera nobis, etiam in remedium quorundam animalium cedunt: quædam quæ in voluptates etiam & luxuriam adhibentur, multis animalibus adferunt mortem. Similis ratio & remediorum eſt. Cur igitur non ſit differentia cum veneno, etiam temporis, nihil intereſt, [1] qui faciat? alias nunc venenum eſt. Quomodo enim comparare iſta poſſumus! Ante omnia animo dantis, deinde effectu. [2] Animus dantis qualis fuerit non probavimus: interim de effectu conſtat. Vultis æſtimare? adeo certum fuit hoc venenum eſſe, ut prædictum ſit. In ſumma, quid plus pati potuerat adoleſcens, ſi venenum bibiſſet? Ponamus ex altera parte illam potionem, cujus tu nomen ſubinde jactas: pone ex altera, potionem quam tu dediſti: de utraque idem medici dicent. Si nihil intereſt mortis, nihil intereſt criminis. Hæc ad jus: ſed ad ream legi ſuæ applicandam, ſane ſcrutemur & animum. Non dico, quæ ſit, quæ dederit: interim hoc reſpondeo, Aquam frigidam dedit: [3] ſane medici non vetuerunt, non timuerunt, ſatis eſt, non permiſerunt. Perſonam non onero, denuntiationem diſſimulo.

1 *Qui faciat alias, nunc venenum eſt.* Idem.

2 *Animus dantis qualis fuerit, non probavimus.*] Priores, *probabimus.* Scribe: *mox probabimus.* Mox enim: *ſane ſcrutemur & animum.* Gronovius.

3 *Sane medici non vetuerunt, non timuerunt.*] Ærodius: *hoc vetuerunt, hoc timuerunt.* Lege: *Sane medici non vetuerint, non timuerint: ſatis eſt, non permiſerunt.* Pone, fac non vetuiſſe, non timuiſſe: ſatis peccaſſes, ſi dediſſes illis inconſultis. *Idem.*

mulo. Dediſti ægro, quod pater non dediſſet. Si unus aliquis ex medicis nocituram tantum potionem eſſe dixiſſet: dicerem tamen, Fortaſſe moriturum non putaveris? nocere voluiſti, hoc inter omnes medicos conſtitit, periturum eſſe, ſi aquam frigidam bibiſſet: dediſti, poſtquam certum erat. Velim ſcire, an aliquid tale in valetudine ejus & ante feceris; nam ſive feciſti, apparet, quomodo ad tantum periculum deductus ſit: ſive non feciſti, apparet fuiſſe cauſam, propter quam faceres. Non putavi, nec credidi medicis. adeone ignota medicinæ experimenta ſunt egenti vita bona?

M. FAB. QUINTILIANI
Finiunt coloratæ, incipiunt [1] ejuſdem Tractatæ.

CCCLI.
Exul index tyrannidis.

EXULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO. Exul, apud quem dives fuerat hoſpitatus, ſcripſit Senatui ſe facturum indicium tyrannidis, ſi reditus ſibi decerneretur. In Curia cum ageretur, ſolus dives contradixit. Decreto tamen reditu, exul ille intra fines eſt occiſus. Dives tyrannidis reus eſt.

SERMO.

Exulem illum, qui occiſus ſit, dicemus, antequam damnaretur, fuiſſe civem ſeditioſum, omnibus ſceleribus confeſſum: ſed in illis quoque diu non fiducia innocentiæ, verum audacia neſcio qua omnia fingendi atque diſſimulandi, latuiſſe, & quemadmodum multos ſimiles ſui amicos habuerit, ſic non pauciores habuiſſe inimicos. vix quidem illum, quamvis in manifeſtis ſceleribus, neſcio qua audacia repugnantem damnari potuiſſe. Expulſum autem (quod fere ſceleratis pectoribus eveniat) graviter tuliſſe pœnam:

as

1 *Ejuſdem tractatæ.*] Vet. cod. *Coloratæ.* quod ordo ipſe non patitur. *Pith.*

ac præcipue auctoribus ejus fuiſſe infeſtum, quibus ut referre gratiam poſſet, quæſiſſe occaſionem reditus: quod ut poſſet contingere, prius [1] conterrere voluiſſe patriam, ut in communi ſervitutis metu, non tanti unius exulis reditum, quanti ſecuritatem omnium judicaret. Dictitare igitur cœpiſſe, apparari tyrannidem, inſtare patriæ gravem ſervitutem, quædam ſe comperiſſe. Has ejus voces frequentes, cum forte eadem iter faceret, ad divitem perlatas: & protinus motum tali rumore, certius aliquid ex ipſo voluiſſe ſcire, quidnam exul loqueretur: an arma aliqua apud eum, an veſtigia ſaltem tyrannidis reperiri poſſent. Sibi quoque exulem dixiſſe, apparari tyrannidem, ſed nihil præter quam inania verba ſe apud eum comperiſſe, illum autem hoc ipſo accenſum, quod fabulis ſuis judicaret etiam à divite haberi fidem, non diſtuliſſe, quod diu cogitaſſet: miſiſſe ad Senatum indicii epiſtolam. Ad nuntium tam atrocis rei attonito univerſo Senatu, divitem indicaſſe, quid ipſe comperiſſet: quemadmodum ſibi quoque eadem denuntiaſſet: intellexiſſe vanam illius, ſine ullis argumentis, vocem: itaque dixiſſe nihil ſcire exulem: ſupervacuo revocari. Cæteros autem, qui attoniti erant, decreviſſe, tanti non eſſe unius exulis reditum, ut diutius tali metu ſollicita teneretur civitas. Hoc decretum Senatus non omnibus fuiſſe notum, etenim feſtinatione quoque in ejuſmodi metu, præcipitari ſolere omnia: legem illam, quæ exulem intra fines juberet occidi, nemini fuiſſe ignotam. Eum igitur qui multos inimicos haberet, non omnibus decreto Senatus, omnibus jure exulis noto, intra fines occiſum, non eſſe mirandum. Multum adjuvat in defenſione perſonæ divitem, quod eſt integer: in qua parte etiam gloriari poteſt, ut dicat ſe odiſſe etiam aliena ſcelera.

DECLAMATIO.

TYrannidem paro: vides enim: cum ſceleratis mihi convenit: revocari exules volo, [2] non etiam ficta illorum conſilia deprehendo. An ego ſi hoc cogitaſſem, tam aperte omnia egiſſem? [3] & ipſe potiſſimum ad exulem miſiſſem?

1 *Conterere.*] Lege *conterrere*. Idem.

2 *Non etiam facta.*] Vet. cod. *ficta*, rectius. *Idem*.

3 *Et ipſe potius ad exſulem miſiſſem.*] Immo *iviſſem*. In Themid. *apud quem dives fuerat hoſpitatus*. Gronovius.

ſiſſem? protinus me ac propoſitum meum nocenti aperuiſſem? non hoc ipſum timere debui? Adjeciſſem huic ſuſpicioni ſententiam meam, ut viderer timere indicem? Nihil debui minus, quam in metu, ipſum metum prodere.

CCCLII.

Reus tyrannidis, qui deliberavit victor arma deponere.

EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO. Quædam civitas, quæ bello laborabat, cum duobus præliis victa eſſet, adoleſcens dives nobilis, cum ſervorum & clientium manu armata proceſſit in prælium: fugavit hoſtes. Populus redeunti portas cluſit, cum aperturum promitteret, ſi arma poſuiſſet: reſpondit dives ſe deliberaturum: triduo deliberavit: rediit in civitatem, poſitis armis: reus eſt tyrannidis.

SERMO.

Divitem hunc dicemus natum honeſta domo, patre militari, forti viro: à primis ſtatim annis adſueviſſe ſtudio armorum, magnum per ſe militiæ uſum collegiſſe. Cum autem ſubito bellum incidiſſet, factum alium ducem non judicio, ſed quodam caſu, & incerta populi aura, nec ſane vacaſſe tam ſubitum delectum ducum agere: factum ducem, qui nullum militiæ uſum haberet, nec aliunde victam duobus præliis urbem. Tum demum intellexiſſe populum, qualem haberet ducem: & ante omnes amicos paternos frementes veniſſe ad divitem palam queſtos de duce: adjeciſſe, Pater tuus ſi viveret, pro patria arma cepiſſet: non eſſet paſſus vexari rempublicam & hoſtium armis, & imperitis ducis conſiliis. Accenſum his vocibus, pro ſalute, ac libertate omnium, pia arma cepiſſe: privatas quoque adjeciſſe vires: urbe egreſſum, ſolutos lætitia victoria hoſtes, & nihil minus, quam eruptionem timentes, oppreſſiſſe. Hac victoria accenſum, quaſi in æmulatione, gravi dolore exarſiſſe ducem, cum diceret malo exemplo militare privatos: & cum omnes amici divitis cum divite eſſent, non difficile perſuaſiſſe, ut portas cluderet. Milites autem confecto prælio ad gratulationem redeuntes, portas cluſas obſtupuiſſe: poſteaquam vero juſſi ſint arma ponere,

aliquanto gravius exarſiſſe, veluti parricidas ſe excludi, & armatis hoſtibus inermes objici. Hanc ſeditionem volentem ſanare divitem, tempus petiiſſe non magis deliberandi, quam rogandi: & triduo illo nihil aliud egiſſe, quam modo ſingulos, modo univerſos rogaſſe: illos quoque ſecuriores fuiſſe, poſteaquam ex toto receſſiſſe hoſtem crediderint. Rediiſſe autem ſe à bello ad judicium, & in conſcientia maximi meriti graviſſimum ſibi crimen objici, ut qui ſolus rempublicam defenderet, opprimere voluiſſe dicatur.

CCCLIII.

Diſpenſatores torti.

Quidam ab inficiante petebat depoſitum. Diſpenſatores utriuſque torti. Contraria dominis dixerunt: de integro lis eſt.

SERMO.

Petitor neceſſe eſt infamet diſpenſatorem ſuum, & dicat ab adverſario corruptum: & ea fiducia eſſe illum inficiatum, cum promitteret diſpenſator negaturum ſe etiam in tormentis: itaque ab adverſario natum, cum lis eſſet, Diſpenſatores torqueamus. Alterum hunc diſpenſatorem ſani propoſiti decet, qui ſemper accepiſſe ſe palam dixerit, & ſtatim cum datus ſit in tormenta, hoc ſibi propoſuerat, Quid? ego quo præmio mentiar? confeſſum eſſe. Et hoc in locis valens eſt, Tuus diſpenſator accepiſſe ſe ait, meus dediſſe negat: hujus potentior vox eſt, poteſt enim etiam per alium numerata videri pecunia. Initio autem dicet hic ſibi placuiſſe ſervum: & ideo ſupra rationes eſſe poſitum, ſed poſtea & licentia ſua & ſecuritate domini qui illi plurimum crediderit, iſſe in vitia à multis corruptum, antequam ab hoc: & ideo ſe depoſuiſſe. Hanc ſibi deponendi fuiſſe cauſam, cum videret in malo ſtatu rationes eſſe. Hoc neceſſe eſt adjicere, quia urgetur per interrogationem, quam cauſam deponendi habuerit. Inficiator dicat oportet, diſpenſatorem ſuum finem tormentorum quæſiſſe: ideo confeſſum ut dimitteretur.

CCCLIV.

CCCLIV.

Morietur antequam nubat.

Quidam nubilem filiam habens, uxorem ſecreto loquentem cum adoleſcente vicino formoſo deprehendit, quæſivit, quid loquuta eſſet: reſpondit mulier, de nuptiis filiæ ſe loquutam. Ei maritus filiam deſpondit: mater ait, morietur antequam nubat. Ante diem nuptiarum puella ſubito perit: livores & tumores in corpore fuerunt. Mulier rea eſt.

SERMO.

Dicet hæc mulier juvenem illum nunquam ſibi placuiſſe, & repugnaſſe ſe, cum videretur illi puella deſtinari: illum autem utique volentem hanc uxorem habere, ad ſatisfactionem veniſſe, tunc vero minus placuiſſe matri generum. Itaque cum deſponſam audiſſet filiam, quotidiana conſuetudine vulgi iratam dixiſſe, Morietur celerius, quam nubat. Cæterum de fato puellæ, una cum accuſatore queretur. [1] *Cauſam fati crudelitati fingitur.*

CCCLV.

Tutor lenocinii reus.

Pupillus cum tutore agebat tutelæ, Tutor cum pupillo, adulterii. Remiſerunt invicem actiones. Lenocinii tutor reus eſt.

SERMO.

Fuiſſe quoſdam utriuſque inimicos, hic tutor dicet, qui ab initio moleſte tulerint: non ipſis potius relictam eſſe tutelam: & quoniam ab hac præda excluſi ſint, diſtulerint ſpes ſuas in diem ultimum tutelæ, ut rudem & imperitam pupilli ætatem fraudibus ſuis circumſcriberent. Se autem tutelæ rationes, ut debebat, reddidiſſe. Cæterum metuentem, ne dimiſſus à ſe pupillus fraudibus & inſidiis inimicorum circumſcriberetur, velut alteram ejus tutelam geſturum, in domo retinuiſſe. Tunc vero conſurrexiſſe illos, qui tutelam ipſis non commiſſam moleſte tulerant, & graviter excanduiſſe, ne peracto quidem tutelæ tempore, à domo tutoris pupillum dimitti: nullam occaſionem

1 *Cauſſam fati crudelitati fingitur.*] Malim, *cruditati affinget.* Pithœus.

caſionem ad deſpoliandum imperitum juvenem dari. Cogitaſſe igitur, *quemadmodum pupullum, ac tutorem mutuo dolore diſtraherent.* Nam *ſi rationes tantum infirmarent, videbant futurum, ut optima conſcientia tutor non expectaret ultimam contentionem judicii, ſed per communes amicos, propinquoſque pupilli, ſatisfaceret: inveniſſe illos rationem,* [1] *qua mutuo dolore diſtraherent. Summiſiſſe qui dicerent, male tractatas à tutore rationes: non omnia noſſe pupillum qui taceat: ſi litigare velit, futurum, ut ſua recipiat. Per alios inde internuntios ſollicitatum maritalem animum, qui pupillum falſo crimine adulterii inquinarent. Se utique maritum credulum* [2] *nihil tanti putaſſe, ut ſuſpicioni ſuæ ſatisfaceret.* Diu hac *fraude inimicorum, pupillum tutoremque deceptos: ſed poſteaquam veriores amici intervenerint, & ſe interrogaverint, quam actionis haberet fiduciam: pupillum item ſeduxerint, & querelæ cauſa quæſierint: tum demum apparuiſſe mutuum errorem: & ſe quædam certius etiam ab uxore quæſiſſe.* Detecta *igitur fraude inimicorum facile depoſitas, quæ nullis fundamentis niterentur, actiones, & reditum in gratiam: ſed tamen nondum inimicos effugiſſe, à quibus reus factus ſit. Accuſator autem non committet,* [3] *ſi in pupillum dixerit. Id enim crimen illi objiciet, quod ille noluerit diluere.* Di*cet ergo propter amorem adulteræ, illum in domo tutoris remanſiſſe.* Nam *ante quatuordecim annos, incredibile eſt crimen,* [4] *remanſiſſe ergo amorem, nec illam indulgentiam in retinendo pupillo fuiſſe tutoris, ſed conſcientiam, cum ſciret male redditis rationibus, non eſſe offendendum pupillum. Mulieri autem multa donata: quæcunque deſideraverit, conceſſa. His ſceleribus invicem cognitis, primo*

utrumque

1 *Qua mutuo dolore diſtraherent.*] Malim *diſtraherentur.* Gronovius.

2 *Nihil tanti putaſſe, ut ſuſpicioni ſuæ ſatisfaceret.*] Si τὸ *ſuæ* in codice ſuo reperit Pithœus, admittimus. Nam Thaddæus ignorat: Ærodius quaſi ab ſeſe interpoſuit, ſic tamen: *ut* [*ſuæ*] *ſuſpicioni ſatisfaceret.* Sed alia hic fraus. Si enim intellexiſſent illud, *Eſt tanti*, quod alibi quoque male perceptum monuimus, vidiſſent utique ſcribendum: *nihil tanti putaſſe, ut non ſuſpicioni ſuæ ſatisfaceret.* id eſt, nulla re deterreri potuiſſe ab inquirendo. Vulgata contrarium ſignificat, nempe nulla re perpelli potuiſſe, ut ob ſuſpicionem aliquid faceret, aut inquireret. *Idem.*

3 *Si in pupillum dixerit.*] Aut hæc corrupta, aut aliquot verba exciderunt. *Idem.*

4 *Remanſiſſe ergo amorem.*] Potius, *propter amorem*, aut *ob amorem.* Idem.

utrunque excanduiſſe: deinde tutorem ex conſcientia rationum, omiſiſſe potius matrimonii vindictam, quam mutuis caderet actionibus. Sic pares acceptaſque factas actiones.

CCCLVI.

Filius pro meretrice patris, ſuam redimens.

Quidam luxurioſo filio, amanti meretricem, dedit pecuniam, ut ſibi emeret eam meretricem, quam ipſe pater amabat: ille eam redemit, quam ipſe adoleſcens amabat. Abdicatur.

SERMO.

Hic ſenex dicet filium fuiſſe luxurioſum, & non ſine maximo patrimonii ac famæ damno amaſſe meretricem; cui malo voluiſſe mederi patrem, ſæpe objurgatum filium: ſæpe ſecreto, ſæpe etiam palam caſtigatum. Cum jam nec ſumptibus, nec verecundiæ finis imponi poſſet, habuiſſe cum cognatis conſilium, quidnam ſe facere oporteret. Abdicaret: ſed tanto liberior fuiſſet luxuria. Caſtigaret: ſed nihil caſtigando profecerat. Succurriſſe cognatis & amicis rationem, qua putarent juvenem poſſe emendari, ſi ſimularet pater amari à ſe meretricem, & daret pecuniam potiſſimum ipſi filio ad redimendam: quod ſi feciſſet, futurum ut meretrix, redempta altera meretrice, deinde ab ipſo adoleſcente redempta, indignaretur, & illum amare deſineret. Nam initio ſtatim dicendum eſt, & culpa meretricis juvenem hæſiſſe: & ideo quæſitam, quæ avocaret, & illa ratione datam juveni pecuniam. At illum protinus cucurriſſe ad meretricem ſuam: patrem autem, quoniam nullo modo ſanare filium potuerit, ad ultimam ultionem confugere: Abdicare filium, quia emendare non poteſt.

CCCLVII.

Uxor non relinquens ob adulterium cæcatum.

ADULTER EXCÆCETUR. UXOR VIRUM IN CALAMITATE NE DESERAT. Quædam patri de marito ter queſta, & tacere juſſa, poſtea ab excæcato ob adulterium viro, quia non recedit, abdicatur.

SERMO.

Hæc mulier dicet acceptum à patre maritum, ſe ab initio amare cœpiſſe: adoleſcentem, lenociniis adulteræ illius uſque eo captum eſſe, ut revo-

ut revocari à cupiditate non poſſet. Ut neceſſe erat, modeſte ſe tuliſſe, & eo magis, quod maritum diligeret: voluiſſe ergo experiri, quid de adulteris pater ſentiret: indicaſſe ei adoleſcentis errorem: reſpondiſſe illum, eſſe quædam ætatibus conceſſa, nec reprehendi luſus in ejuſmodi juventa debere. Tum vero cariorem ſibi virum factum, poſteaquam luſibus ejus patrocinari etiam ſenex cœperit. Sed cum videret nequiſſima mulieris illecebris maritum teneri, & jam vindictam adulterii, atque occaſionem captare adultera maritum: iterum ad patrem veniſſe, ut illius ſaltem auctoritate emendari adoleſcens poſſet. In eadem voce illum perſeveraſſe iterum ac tertio. Miſerrimum ergo juvenem fraude & inſidiis deceptum, eam fortunam ſuſtinere, quam illi ſemper uxor timuerit. Acceſſiſſe novum amori ſuo ſacramentum, [1] *& judicio patris factum juvenis affectum. Hoc colore optime defendetur mulier, alioqui lege imbecilla. Nam ex contraria parte infinitum potens eſt illud, maritum eſſe damnatum.*

CCCLVIII.

Expoſito pulſatori amputatæ manus.

TALIONIS SIT ACTIO. QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS PERDAT. [2] Quidam expoſito, quem in locum filii ſuſtulerat, pulſatus, tanquam pater manus incidit. Agnitus ille, advocato naturali patre, talionem petit.

SERMO.

Hic adoleſcens jure infirmus eſt. Nam quod lege agitur, non ſolet vindicari lege. Cur enim potius ab educatore, quam à carnifice, petatur talio? Sed præter quam lege agitur, etiam facto laborat: quod quamvis educatorem, tamen patris loco pulſaverit. Dicat tamen educatorem fuiſſe hunc ab initio crudelem, & hinc ſuſpicatum juvenem, non eſſe illum verum patrem. Sæpe amicis queſtum: quibuſdam etiam mandaſſe. ut inquirerent, qui aliquando infantes expoſuiſſent. Hac re validius offenſum ſenem: itaque dediſſe operam, ut ſe

1 *Et judicio patris factum juvenis affectum.*] Forte: *factum juvenis excuſatum.* Gron.

2 *Quidam expoſito.*] Omnino, *ab expoſito.* Idem.

ut ſe pulſandum preberet: deceptum certe ab eo etiam tempore ipſo juvenem, incidiſſe in eum, quem minime provocatum injuria vellet. At illum confeſtim tanquam de alieno non de liberaſſe ſanguine: & quia redditurus eſſet expoſitum, debilitaſſe. Certe eum lege patris uſum, qui ſciret nec ſe patrem, nec hunc filium. Adoleſcentem autem, quia nondum perſpectum illo tempore patrem habuerit, certe quia probare non potuerit, tacuiſſe: nunc petere talionem.

CCCLIX.

Lis publicani de unionibus.

PRÆTER INSTRUMENTA ITINERIS, OMNES RES QUADRAGESIMAM PUBLICANO DEBEANT. PUBLICANO SCRUTARI LICEAT. QUOD QUIS PROFESSUS NON FUERIT, PERDAT. MATRONAM NE LICEAT ATTINGERE. Matrona iter faciens, cum ad publicanos veniſſet uniones habens cccc. in ſinum abdidit: hos cum requireret publicanus, matrona ſcrutandi poteſtatem fecit, publicanus noluit ſcrutari. Tranſlatis manum injecit, & ſuos dicit.

SERMO.

Quæſtiones ſunt, an inſtrumenta itineris videri uniones poſſint? an etiamſi non poſſint videri, tamen quoniam ad uſum, & ornamentum matronæ parati ſint, in commiſſum venire potuerint? an in uſum parati ſint? an ſi in uſum parati ſint, non oſtenſi teneri poſſint, cum oſtenſi nihil debuerint? an quamvis ſcrutari matronam non liceat, & ipſa permittente & publicano licuerit, perinde ſit ſcrutationem permiſiſſe, ac rem oſtendiſſe? an dimiſſa res peti poſſit? an hæc dimiſſa ſit? Dicit enim publicanus non rem, ſed controverſiam dimiſſam.

CCCLX.

Lis de dotibus, ſocrus & nurus.

PRIMA RATIO DOTIS HABEATUR. Quædam apud filium amiſſo viro, dotem reliquit. Adoleſcens, ducta uxore dotata, deceſſit. Res ſolvendo non eſt. Contendunt ſocrus & nurus, utra primum dotem accipiat.

SERMO.

Mulierem illam ſocrum nurus dicet hanc ruinam patrimonii poſt mortem viri ſtatim ſenſiſſe: non ſumpſiſſe dotem, ne & filium decoloraret,

loraret, & dotem quoque perderet. Itaque etiam dotatam filio quaſiſſe uxorem, quo facilius poſſet ruentis patrimonii rationem fulcire.. Addat, donaſſe illam filio petitionem, hodie, quia deceſſit, retractare. Sed & praſcribat.

DECLAMATIO.

SEro petis, & aliud patrimonium eſt. Dudum hæres mariti tui erat. à filio petere debuiſti, ego ex bonis mariti mei repeto. Nam duæ mortes maritorum, diverſas ſucceſſiones habent. Bona mariti mei, morte ejus facta ſunt: dum viveret, patris fuerunt. Dos eſt, ſi à viro, aut ab hærede ejus repetatur: tu amiſſo viro, cum dotem non petiiſti, feciſti creditum ex dote.

SERMO.

Circunſcriptam ſe nurus queretur: & in ultimo quaret, in quem uſum anus dotem deſideret? Contra illa dicet, hanc mulierem ambitioſam & profuſam fuiſſe, non minime propterea ad egeſtatem perductum virum.

DECLAMATIO.

Nurus oportet à viro dotem repetat, ſocrus à patrimonio.

CCCLXI.

Depoſiti rapti quadruplum.

QUI DEPOSITUM PERDIDERIT, JURET, ET SIBI HABEAT. Quidam cum depoſitum furto amiſiſſet, juravit: poſtea furem damnavit, exegit quadruplum: Dominus hoc quoque petit.

DECLAMATIO.

MEÆ pecuniæ acceſſio ad me pertinet. Quid ſi enim cognitor meus, quid ſi procurator hoc idem reſpondeat? denique, quid ſi damnatus fur, non totum ſolviſſet? nempe meum damnum erat. An jacturam debeo ſentire, acceſſionem non debeo? Ego enim à te receſſi, cum juraſti, jam cum fure mihi negotium eſt; hic quicquid ſolverit, ad me pertinet.

SERMO.

SERMO.

Contra, ille ſuo nomine egiſſe ſe dicet: inveſtigaſſe, laboraſſe: illud præterea potens eſt pro illo; non potuiſſe dominum illum furti agere. Itaque judex quid pronuntiavit? nimirum mihi furtum eſſe factum.

CCCLXII.

Invicem pulſatores patrum.

QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS EI INCIDANTUR. Duo adoleſcentes æquales juraverunt, ut alter alterius patrem cæderent. ceciderunt. petuntur manus: patres vindicant.

SERMO.

Fuiſſe duos ſodales: patribus ex auſtero indulgentibus, ſæpe coiſſe ad luſum, frequenter una fuiſſe. Quodam tempore cum alter ex his ſerius in convivium veniſſet, dixiſſe alterum, Fortaſſe te, ut ſolet, ille ſenex retinuit, ſed non feret impune: ego illum verberabo: hunc deinde reſpondiſſe, Et ego tuum cadam. Cum alternis verbis jactarentur minæ; & uterque metueret, ne inultum haberet patrem, juraſſe in ultionem magis parentum, quam injuriam.

CCCLXIII.

Veſtiplica pro domina.

MALÆ TRACTATIONIS SIT ACTIO. Quidam pauper formoſæ maritus, à peregrino vicino negotiatore, ter de ſtupro uxoris, adjecto pretio appellatus, veſtiplicam dominæ habitu miſit. Malæ tractationis reus eſt.

SERMO.

Maritus illo colore defendendus eſt, ut dicatur fuiſſe diligens cuſtos pudicitiæ uxoris: natura quoque ſollicitus & ſedulus. Cum eſſet de ſtupro uxoris appellatus, admiratum tantam peregrini negotiatoris audaciam: cum deinde etiam repetitus, ſuſpicari aliquid etiam de uxore cœpiſſe, quantum nunc appareat, ſua natura potius vitio, quam culpa uxoris. Cum vero tertio quoque inſtaret adulter, non

potuiſse diſsimulare ſuſpicionem & ſollicitudinem ſuam: itaque quia putaret aliquid ante cum ſua uxore loquutum adulterum per veſtiplicam, advocaſse illam, & quæſiſse, num aliquid de adulterio ſciret: illam reſpondiſse, innocentem eſse dominam, & ne notam quidem negotiatori: denique ſi dubitas, me uxoris tuæ habitu mitte: videro, an poſsit diſcernere.

CCCLXIV.

Conviciator pauper occiſus.

Pauper ad divitis domum nocte conviciari ſolebat. Quodam tempore, dives proceſſit, & inſanire eum dicens, decem ſervis imperavit, ut eum domum ducerent. Cum iiſdem occiſus poſtero die inventus eſt. Dives cædis reus eſt.

SERMO.

A parte divitis color ille introduci poteſt, ut dicatur pauper fuiſse factioſus, aut turbulentus: habuiſse hujuſmodi furoris ſui comites, quibus in inſidiis diſpoſitis, ipſe tantum ad concitandam rixam ſe oſtenderet: cæterum illos in præſidio haberet, ſi quid forte dives moliretur. Et hoc ipſa rei conditio monſtrat: cum ſit incredibile pauperem ſolum, & præterea nocte ad convitium diviti faciendum veniſse. Quare enim die tacuit? quare in foro non maledixit? Apparet illum noctem expectaſse, quo facilius comites abſconderet. Paratum ergo ad rixam cum telo veniſse. Divitem nihil tale ſuſpicatum, magis inſanire credentem, dediſse qui deducerent. Tunc vero pauperem quaſi cuſtodia excanduiſse: acceſsiſse & cæteros ejus conſcios, qui dum eripere pauperem vellent, rixam concitaverint, & fortaſse illum pauperem ſilentio occiderint, ne poſtea comprehenſus pauper auctores facinoris cogeretur fateri. Et hoc dubie ponendum eſt: quæ conſtitutio in reliqua quoque cauſsa parte ſervanda eſt; nihil enim pro certo adfirmare debemus: ſed tantum ſuſpicionem judicum à nobis alio prævertere. Ergo ab illis videri factam cædem, qui adhuc beneficio temporis latent: divitem ſuper damna patrimonii, & tot ſervorum cædem reum eſse.

CCCLXV.

CCCLXV.

De vi ſeptem judices.

DE VI SEPTEM JUDICENT. QUOD MAJOR PARS JUDICUM STATUERIT, REUS PATIATUR. Duo ignominiam ſtatuerunt, duo exilium, tres mortem. Petitur ad mortem.

DECLAMATIO.

QUOD MAJOR PARS, inquit, JUDICUM STATUERIT. Ego exiſtimo majorem partem eſſe, in qua plures idem ſentiunt, eandem pœnam pronuntiant, in eadem verba jurant. Et hoc verum eſſe ab ipſis verbis legis diſce, QUAM POENAM. Non de pluribus ſuppliciis, ſed uno loquitur: etenim nemo poteſt plura ſupplicia unus nocens ferre. Scrutare & alia verba, STATUERIT, inquit, nonne tibi conſentientis per omnia partis illius videtur unam vocem includere? QUAM POENAM STATUERIT, id eſt, quod genus ſupplicii placere ſibi pronuntiaverit, qua pœna nocentem affici voluerit. Sed quatuor, inquit, judices me noluerunt mori. Tu nunc indicas, quam pœnam tranſierint, non quam ſtatuerint: lex autem certam illorum ſententiam exigit. Quid enim aliud diceres, ſi nondum pronuntiaſſent? ſi negaſſent liquere ſibi de ſupplicio tuo? nunquid ſententias illorum numerares? minime. Horum enim primum jam verba ſignavi: illorum quatuor quæ ſignabo? dubitare illos? neſcire quid pronuntient? etiamnum ergo ſuſpenſos? cur dimitti poſtulas, ſi judex deliberat? Plures, inquit, me mori noluerunt. Quid igitur velint, pronunties oportet: illorum ſententiam ſignare volo: accuſator recitare his judicibus volo, ut habeant quod ſequantur. Duo, inquit, exilium mihi injungunt. Jam igitur aperte ex una plures facis: jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret, dividendo extinguis: duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui ſe ipſi dividunt? Revertere nunc ad verba legis, ut paulo ante. QUAM POENAM, inquit, MAJOR

PARS JUDICUM STATUERIT. Partem intelligimus eidem numero applicatam, quemadmodum ſententia conjunctam, ſic turba: alioqui ſi miſcere tibi & in genere diſſentientes licet, cur hos tres ſeparas? Quomodo enim hi ab illis quatuor diſcrepant, ſic illi inter ſe pugnant. Ergo non idem ſentientes non potes jungere: idem ſentientes compara. Ego qui mortem pronuntient, tres habeo. Produc illos, qui exilium pronuntiant: vinco: produc qui ignominiam: æque vinco. Dubitari poteſt valentiorem eſſe partem, quæ compoſita neutri ſuccumbit, utramque ſuperat? Quid ſi enim quatuor illi [1] in totidem diſputarent ſententias: nunquid illos pro una parte opponeres? Nemo ſine dubio cum tribus meis ſtaret, ſed nemo alteri eſſet adjunctus: nunquid ex quatuor ſententiis unum corpus efficeres? minime. At quid intereſt bini an ſinguli diſſentiant? æque numerari pars non poteſt, ſi in partes ſcinditur? Quid ſi duo ignominiam pronuntiarent, duo exilium, duo mortem, unus (ut plerunque evenit) taceret? ſine dubio pares eſſent ſententiæ. Si ergo detracto uno, pares eſſent: adjecto, non ſunt ſuperiores? At enim, ut ſcias non utique duas partes legem exigere, verba inſpice, QUOD STATUERIT, inquit, [2] non utrum potuerit. Denique, judices, breviter agendum eſt. Reus damnatus, quam tandem pœnam pati debet, [3] ſi mortis pœnam relinquit? quam? ſcilicet exilii. Ergo cum tribus ſententiis quatuor non cedant, duabus quinque ſuccumbent? At eadem eſt iniquitas. [4] Quid acturus es? pœnarum controverſia utrunque ferre non potes, ſive ignominiam ſuſtines, in patria

1 *In totidem diſputarent ſententias.*] Lege, *diſcreparent.* Ærodius.

2 *Non utrum potuerit.*] Ærodius, *non utraque pars ſtatuerit.* Immo: *Quod ſtatuerit, inquit, non Utrum ſtatuerit.*

3 *Si mortis pœnam relinquit.*] Forte, *pœna remittitur.* Gron.

4 *Quid igitur acturus es? &c.*] Ærodius: *Quid igitur acturus es in hac pœnarum controverſia?* Valde corruptum agnoſco locum, cujus ſententiam tamen videor mihi exprimere poſſe. *Atque eadem eſt iniquitas in altera pœnarum.* nempe ignominia, ut duabus quinque ſuccumbant. *Sine controverſia utramque ferre non potes. ſive ignominiam ſuſtines, in patria morandum eſt: ſive expelleris, patriam relinquis.* Idem.

in patria morandum eſt, ſive expelleris, patriam relinquis. Quid ergo, inquit, moriar, cum tres tantum me perire voluerint? [1] Quid enim autem iniquum eſt te mori damnatum, confeſſum, etiam tuo judicio ſupplicio digniſſimum? Cui enim te reſervabimus? videlicet egregium exemplum civium futurus es, qui ſic vivis, ut damnari potueris.

CCCLXVI.

Legatus filius proditoris occiſus.

LEGATUS SACROSANCTUS SIT. PRODITOR CUM LIBERIS EXULET. Cujus filius legatus erat, proditionis damnatus eſt. Revertentem legatum quidam occidit: cædis reus eſt.

SERMO.

Fatetur eadem reus, ſed jure defendit.

DECLAMATIO.

EXulem, inquit, occidi. Exul ille quando factus eſt? quis illum accuſavit? quis damnavit? quis expulit? Atqui ſic fieri exulem, pater illius exemplo eſt: & inde exul quoque dictus eſt, quaſi ex ſolo patrio expulſus. Pater, inquit, illius proditionis damnatus eſt: lex autem exulare & proditoris liberos jubet. Ut omnes lex puniat, huic tamen ignoranti, damnatio patris nocere non debuit. Puta in privatum compendium peregrinatum: non ante exul erit denique, quam ſcierit ſe eſſe exulem. Aliquis pœnam ſuſtinet, quam ignorat, & ejus eſt conditionis, cujus ſe eſſe neſcit? Quem talem ſacrilegum audiſtis, quem homicidam, quem veneficum? novi generis nocentem producis, tam ſecurum, ut ſe ne nocentem quidem ſciat. Sed quod paulo ante remiſeram, nego. Non omnes lex punit, ſed conſcios, ſed participes ſceleris: illis iraſcitur, qui cum patre peccant. Neque enim innocentes ulla lex punit. Et hic non ſolum innocens, ſed etiam honoratus fuit. Legatus

1 *Quid enim autem iniquum eſt.*] Lege: *Quid enim? an tam iniquum eſt.* Ærod.

tus fuit: ut proditoris filium licuerit occidere, legatum non licuit. Quid enim lex ait? LEGATUS SACROSANCTUS SIT. An hoc dubium eſt fuiſſe legatum? creatus eſt, miſſus eſt. atqui ſi fuit legatus, non potuit, antequam renuntiat legationem, deſinere, tanquam magiſtratus intra ſuum annum, tanquam ſacerdos. Patris, inquit, damnatione deſiit eſſe legatus. Ad alium forſitan filium pertineat paterna damnatio: ad legatum non pertinet. Ante enim legatus hic factus eſt. Ita in eo jure fuit, in quo illum reſpublica ante juſſerat: id eſt, ante legatus fuit, quam damnati filius. Sed puta licuiſſe: non oportuit.

SERMO.

Hic de injuria publica querendum, quod ignoretur, quid renuntiaturus fuerit. ultima deſcriptio erit, qua nihil tale merens occiſus ſit, etiam inter hoſtes tutus.

CCCLXVII.

Luxurioſi pater fortis.

Luxurioſi pater fortiter fecit: præmium non optavit ex lege. Dementiæ reus fit à filio.

DECLAMATIO.

DEmentiæ reo quid objicis? uſitata fortaſſe *crimina*. Tractas per publicum veſtes, non reddita ſalutantibus nomina, non diſcretos ab inimicis amicos, aut diſſipata luxuria bona, & aliena ætati vitia. Habet hoc crimen domus noſtra, ſi reum mutas. An vero deſidiam objicis? Bellum non ſentio? hoſtem non intelligo? patriam non vindico? Præmium, inquit, non optas. Puta me rationem non poſſe reddere. Non eſt unius criminis dementia. Ut hoc ſit argumentum dementiæ, infirmum eſt, quia ſolum eſt: deinde nunquam in uno dementia deprehenditur, objice & alia. Sed quid ſine hoc quidem objici poteſt? Quid? tu liberalitatem, dementiam vocas? Non expedit tibi, adole-

adoleſcens, hanc legem introducere. Non optas. Age quiſquis non eſt avarus, demens eſt? Varii ſunt mores. Puta me nolle optare, non concupiſcere præmium: non invenio, quid optare poſſim: deinde patriam onerare nolo bello afflictam. Deinde gratuitæ debent eſſe virtutes: deinde hoc eſt præmium, intueri debitorem populum. Licet differre: permittes & tua cauſa, uxorem tibi opto, honores opto. Statim, inquit, opta. Ergo ſi facio, ſanus ſum. En crimen, quod ſtatim tolli poteſt? Quid vis optem? opto ſtatuas? vultum contrahit: dies feſtos? iraſcitur. Quid igitur? pecuniam? & ſi hanc deſideras, cur non fortiter pugnabas? deſcende in aciem: an ego pro te pugnavi? Si perſeveras in foro potius militare, quam in prælio, abſolutionem opto: tolle judicium.

CCCLXVIII.

Alens patrem rapta abdicata.

Rapta invito patre nuptias optavit. ob hoc abdicata, tacuit: egentem patrem quia invito marito alebat, eſt repudiata; ingrati agit adverſus maritum.

DECLAMATIO.

Beneficium dedit, vitam donavit. Magnum beneficium eſt, lucem dare: ideo ſunt parentes cariſſimi: & illi vitam dant non ſentientibus. Quid, quod beneficium dedit, cum accepiſſet injuriam? Jam non tantum vitam tuam donavit tibi, ſed etiam ultionem ſuam: nec tantum non exegit ſupplicium, ſed etiam conceſſit matrimonium. Quid his vis adjiciam? exorata eſt. Solent dolere raptæ: & contineri non poſſunt, nec à patribus. Dedit ergo beneficium. Quid ſi etiam contra patris voluntatem te ſervavit? Illum offendit, ut tibi parceret: & quam graviter? etiam abdicata eſt. Cum tibi beneficium dat, ipſa accipit injuriam. [1] Donavit tibi etiam teſtamentum patris. Accepiſti ergo beneficium,

1 *Donavit tibi etiam teſtamentum patris.*] Quidam apud Ærodium: *etiam contra mentem patris.* Sed hi non intellexerunt vim τοῦ *donare*, de qua diximus alibi.

neficium, non retuliſti gratiam. Quid ſi feciſti etiam injuriam? Expectatis, ut dicam: Cultus negavit, viduam fecit: quantum eſt veſtis & ornamentum? Matrimonia ſunt ab ipſa rerum natura inventa. Sic mares fœminis junguntur, ut imbecillior ſexus præſidium ex mutua ſocietate ſumat. Puta illam habere patrem, ad quem ſe recipiat. infamata eſt, nunc bis vidua eſt, mendico patre. Ergo maritum eripis, quem tandem maritum? quem tantopere dilexit: ut patri præferret. Potuit tibi controverſiam facere de nuptiis juris ſui, ſi ad ingratum reverti vellet Quid his objicis? Patrem, inquit, alit: actuſas quod miſeretur. Patrem ali non ſolum oportet, verùm etiam neceſſe eſt. Sed me, inquit, perire voluit. Ecquid ignoſcitis, judices, [1] ſi talem oderat, qui ante cognoverat? nam hæc ignoravit. Perire voluit merito: rapueras. Lex te occidebat, non hujus pater. Sed non defendo illum, qui non ad te venit. Peccavit: idem te non rogat: filiam rogat, te uxor. Nempe hæc ei petit cibum ſeni, cui alieni porrigunt. Nec multum eſt, quod detur, & hæc miſericors eſt. Sed expellis, & cum patre mendicare cogis, non es ingratus? ergo matrimonium eripis: [2] quid? quod matrimonium? juris ſui poterat injuſti repudii agere: vellet. Inimicum, inquit, meum

alibi. Hoc dicit, in tuam gratiam caret hæreditate patris. Sic Decl. 360. *Addat donaſſe illam filio petitionem.* hoc eſt, in gratiam filii non petiſſe, petitionem remiſiſſe. *Gronovius.*

1 *Si talem oderat, qui ante cognoverat.*] Sic & Thaddæus. Ærodius: *quem ante non cognoverat.* Sed ſententia eſt. An non videtur vobis pater raptæ jure exoſus fuiſſe hunc raptorem, & merito voluiſſe, ut rapta mortem optaret, qui ſciebat hunc tam pravo eſſe ingenio, quam nunc oſtendit? Sequitur: *nam hac ignoravit.* id eſt, huic tamen etiam ignoſcendum raptæ: neſciebat enim tam mali moris maritum ſe optare. Ærodius: *nam hoc ignoravit*: & ad marginem: Supple, à filia raptorem diligi. *Gronov.*

2 *Quid? quod matrimonium? juris ſui poterat.*] Non aliter Ærodius. Diſtinctiones omnem abolent ſenſum. Reforma: *Matrimonium eripis. Quid quod matrimonium juris ſui?* Ut paulo ante: *Potuit tibi controverſiam facere de nuptiis juris ſui.* Tales erant, quas raptæ optaverant. Deinde: *Poterat injuſti repudii agere: vellet.* Hic aut addendum, aut intelligendum τὸ *ſi.* Solet enim non ineleganter ſic diſſimulari. Tantum abeſt, ut totum huc inculcari debeat è ſuperioribus: *ſi ad ingratum reverti.* Idem.

meum alebat. Miraris? miſericors eſt, & hoc accuſas forſan non perſonam æſtimavit, ſed fortunam. Eſt hoc vitium illius: nuper & raptoris miſerita eſt. Sed quid tam valde iſte peccavit, ut mori debeat? Me, inquit, perire voluit. Imitaris, quod arguis. Ergo peccavit, idem facis. Crudelitatem & accuſas & imitaris. Sed ille merito: quippe raptorem. Puta peccaſſe: ſatisfecit, rogat, miſer eſt, hoſtes quoque parcunt. Denique hæc meruit: hanc reſpice. Te quoque, inquit, abdicavit. Relinque æſtimationem ipſi doloris ſui: [1] ſine ipſe vindicet. Sed cur vindicet? merito abdicata eſt. Te ſervaverat, meruit exulare. Sed puta injuſte abdicaſſe, pater eſt. Non reſpicimus in ejuſmodi fortuna, quid meruerit. Denique quid faciet mulier, cum ad januam venerit? & quantulum eſt, quod præſtat? Quo nunc ſe miſera conferet? cum patre nimirum mendicandum habet. Facile tamen maritum inveniet: tantum ne impune læſa ſit, ſolatium petit.

CCCLXIX.

Armis ſepulchri victor.

SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO. Quidam arma de ſepulchro viri fortis, ſuis conſumptis, ſuſtulit, victor repoſuit. Reus eſt violati ſepulchri.

DECLAMATIO.

POtui inficiari, quod objicitur. Detracta arma dicis? Nego: mentior? eamus in rem præſentem, adnumerare volo: ſi quicquam defuerit, damnari volo. Sed non corrumpam gloriam meam, ut diſſimulem, propter quod vir fortis honoratus ſum. Sed quid faciam? non licet mihi iſta narrare: inſtat livor: & id, quod ſalvus eſt, odit. Sepulchrum, inquit, violaſti. Non utcunque attingitur ſepulchrum, violatur: alioqui [2] nec inferre mortuos liceret, nec

1 *Sine ipſe vindicet.*] Lege: *ſine ipſa vindicet.* rapta dolorem abdicationis. *Idem.*

2 *Nec inter mortuos.*] Fortaſſe melius, *nec inferre mortuos*, Pithœus. *Nec inter mortuos licet.*] Scribe: *nec inferre mortuos liceret.* Gronovius.

nec collapſa reficere, nec ornare. Aut ſi utcunque attingitur, violatur, bis ergo peccavi, & cum ſuſtuli, & cum repoſui. Sed non ita eſt: & mens abſolvitur. Sic Romani glorioſe ſpoliarunt Jovem: ſic Saguntini fecerunt parricidium. Si ergo mens in factis ſpectatur, meam inſpicite: quare violo? inimici ſepulchrum eſt: immo etiam commilitonis amici: credibile enim eſt ſimiles propoſitis amicos fuiſſe. Deinde, ut etiam vivo nocere voluerim, mortuo tamen parcendum eſt. Deinde, quo tempore? bello inter pericula odiis vacua. Sed quid ſuſtuli? aurum credo, aut defoſſam pecuniam? Arma. Iſta virtutis inſtrumenta, non ſceleris ſunt pretia, quibus præmia merui. Niſi illa ſuſtuliſſem, non accuſaſſes: non haberes leges. Suſtuli, confiteor: ſed publicæ ſalutis cauſa. Miraris? ipſorum ſepulchrorum ruina ſi poſſem, hoſtem repellerem: tecta in ſubeuntes, & ſacra, quin etiam templorum faſtigia, deſperantium tela ſunt. Certum eſt omnia licere pro patria. Denique vos interrogo, quid faciam? magna pars exercitus in me ceſſat. Armati ſunt interim etiam inertes, etiam mortui: ſolus nudus ſteti. Quanquam quod quæro, habeo: ſententiis veſtris honoraſtis, & ſciebatis his me armis viciſſe, nec ſane aliud dediſſetis conſilium, quam locus & tempus. Viſus eſt mihi emergere tumulo vir fortis.

CCCLXX.

Rapta competitrix divitis filia.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. QUI INGENUAM STUPRAVERIT, DET DECEM MILLIA. Pauperis & divitis filiæ petebant ſacerdotium. Rumor erat pauperis filiam futuram ſacerdotem. Eam paraſitus ſub diem comitiorum rapuit. Dives offert pro eo decem millia: inſcripti maleficii reus eſt.

DECLAMATIO.

NOn eſt, inquit, inſcriptum: quia certa lege comprehenſum eſt. Hoc diceret raptor, ſi cum illo agerem. Sed aliter mecum tibi conſiſtendum eſt. Rapere enim uſitatum eſt: ſubjicere raptorem, novum. Nunquam hoc timuere majores.

CCCLXXI.

CCCLXXI.

Viri fortis pater, reus proditionis.

ABDICARE LICEAT. VIR FORTIS OPTET QUOD VOLET. Qui proditionis patrem reum habebat, fortiter pugnavit. Rogante patre, ut optaret abolitionem ſuam, non optavit, ſed in judicio, reo affuit. Abſolutus pater abdicat filium.

DECLAMATIO.

QUid peccavi, cur abdicer? num adverſus patriam iners ſum? luxuriæ deditus? bella fugio? An adverſus patrem impius? reor. In qua parte filii ceſſat officium? Non optaſti, inquit, quod volui. Jam excedis legem tuam: pater filio debes imperare, forti non potes. potes peregrinationem, potes militiam: ſed [1] non ſententiam judicii, non decretum magiſtratus, non præmium forti. Quid enim lex ait? FORTIS OPTET. Me nominat, & æquum eſt hoc mihi contingere: pugnavi. Cum quo mihi res eſt? cum patre: non eſt contumaciter agendum. Ego vero etiam viri fortis optionem remitto, ſi æquum petis. Quid petiiſti? ut abolitionem optarem. Memento non omnia, pater, nos poſſe petere: præmium accipimus, non regnum. Neſcis quantum ſit abolitionem petere, accuſatori ſilentium indicere, reum eximere, leges tollere. Nec pro te tenuiſſem, & præmium perdidiſſem. Sed cujus abolitionem? meam, inquit. Animadvertitis quodammodo parricidii reum. Agam potius cauſam. Hoc præmium primum turpe eſt: deinde ſupervacuum. Turpe: damnaberis tuo judicio in perpetuum: quanto gravius eſt à ſe damnari? tamen alii poſſunt dicere, gratia victi ſumus. Deinde ſupervacuum: innocens eras. At enim dubia eſt judicii fortuna: ſed nobis non timenda. Diluendum judicium eſt: [2] invidia tantum criminis fiducia erat & in timore tuo.

1 *Non ſententiam judicii, non decretum magiſtratus.*] Voluit auctor: *ſed non ſententiam judici, non decretum magiſtratui, non præmium forti.* Idem.

2 *Invidia tantum criminis.*] Ærodius: *invidia tantum fuit: criminis fiducia.* Malim: *in invidia tantum criminis fiducia erat & in timore tuo.* Idem.

re tuo. Itaque apparuerunt judicibus una omnia, & profuit tibi, quod abolitionem non optavi: apparuit certæ innocentiæ fiducia. Ergo advocatum tuum abdicas, participem laboris? de me facile eſt, inveniam patrem: ſed tibi timeo, ſoles enim periclitari.

CCCLXXII.

Pulſator educatoris expoſitus.

QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS EI INCIDANTUR. TALIONIS SIT ACTIO. Quidam expoſitum ſuſtulit, pro ſuo educavit. Pulſatus ab eo, tanquam pater, manus incidit. Agnitus eſt adoleſcens: advocato naturali patre, cum educatore agit talionis.

DECLAMATIO.

SCeleratiſſimus omnium, judices, juvenis, ingratus, vel quia lucem beneficio meo accepit: vel quia in patrem bis parricida eſt, ſemel domi, iterum in foro, quam merito cruentas perdiderit manus, ſi quis adhuc dubitabit, aſpiciat: iterum me in conſpectu veſtro pulſat: etiam truncus ac debilis, ſola rabie integer, in miſerum ſenem incurrit. Quid ſi haberet manus? ac ne quis illum coërcitum pœna putet, etiam audacior factus eſt. Debilitatem meam concupiſcit, & ei præcipue corporis parti iraſcitur, per quam vivit. Fateor, judices, fateor præcidendas fuiſſe has manus, ſed cum iſtum tollerent. Nec erubeſco (quod ab iſto minimum eſt) male audire, & crudelitatis quoque reus fieri. [1] Sane crudelem me vocet: dum ſe oſtendat: non timeo, ne iſtud in me crimen credibile ſit, cum miſericordiæ meæ adverſarius ipſe monumentum ſit. Nam quod pater parricidæ adeſt, non miror: debilem non timet, [2] aliquando crudelior, cum expoſuit. Neque enim dubito

1 *Sane crudelem.*] V. C. *ſane crudelitatem me vocet, dum oſtendat.* Pithœus. *Sane crudelem me vocet, dum ſe oſtendat.*] Potius *oſtendit.* Gronovius.

2 *Aliquando crudelior.*] Forte: *aliquanto crudelior.* Niſi malis: *At quanto crudelior, cum expoſuit.* Idem.

dubito quibuſdam illum ſomniis & prodigiis commotum, quia videlicet [1] iſtum parricidam defungi utique in patrem fatale erat, ut ſe metu liberaret, projeciſſe. Ille ergo crudelis, judices, quem ſolus iſte carnificem vocat, acceſſi miti vultu: miſertus ſum: ad ſummam, alienus ſuſtuli, quem projecerat pater, nec contentus, filii loco habui. Quid hac indulgentia, quid, profecerim quæritis? effeci, ne deeſſet, qui pulſaret ſenem: ille quem præſidio ſuſtuleram, ille quem vindicem etiam adverſus alienos ſperaveram, tam aperte pulſaverat, ut ne inficiari quidem poſſet. Stultus, eadem indulgentia etiamnum perſeverabam, & quærentibus amicis, à quo eſſem pulſatus, mentiebar. Quid tu, inquiunt, expectas, donec occidat? rapuerunt me in forum: oſtenderunt verberati oris notas. Iſte faſſus eſt: judex damnavit: carnifex manus abſtulit: nihil in illo judicio meum, niſi fletus, fuit. Dum jactatur tota civitate parricidium, invenit impietas originem ſuam: en, ut videtis, iterum pulſat. Talionem, inquit, peto. Quid agis? crudelitatis arguis? quem ſaltem pulſavi? miſereri ſoleo etiam alienorum. Ego te, cum meus eſſes, debilitavi: num per vinum? num per furorem? num iratus? Talio, injuriæ ultio eſt. in hoc ſcripta eſt lex, ne quis impune petulans ſit. Hoc ergo dicis, Me injuria abſtuliſſe: lege incidi: nec ego, ſed carnifex. Quicquid lege factum eſt, vindicari lege non ſolet. Et qua lege? QUI PATREM PULSAVERIT. Sed tu, inquit, pater non fuiſti: puta: Judicia tamen judiciis reſcindi non poſſunt.

SERMO.

Hic de ſanctitate judiciorum.

DECLAMATIO.

Sera poſt damnationem, innocentiæ defenſio eſt. Iſtud quod nunc dixiſti, ante dixiſſes: ſed non potuiſti dicere. Pater tuus eram, jure præſentis conditionis. Abdicare itaque

1 *Iſtum parricidam defungi utique in patrem.*] Scribe: *parricidio*. Idem.

que potui: occidere potui: omnem poteſtatem, tanquam in filium, exercere. Miraris? nec ille potuit contradicere, qui pater erat. Non eras, inquit, naturalis. Tanto igitur plus merueram: alienum ſuſtuleram, cum eſſent, qui ſuos projicerent. Sed ut non fuerim, tu tamen putaſti patrem. Lex autem mentem punit. ut ſcias verum eſſe hoc, impetravi. Sed tu, inquit, ſciebas non eſſe filium tuum. Poteram quidem ſcire: ſed meritis pater eram, ſed tu tanquam patrem cecideras. Sed teſtor, nolui: expoſitum quoque collegeram: indignati ſunt amici: ipſe faſſus eſt. Quid nunc facies? præcides manus, quæ te ſuſtulerunt?

CCCLXXIII.

Ornamentis redemptus.

Abdicare liceat. Sepulcri violati sit actio. Amiſſa uxore, & defoſſis in ſepulchro ejus ornamentis, ſuperduxit filio novercam. Captus à piratis pater, de redemptione ſcripſit. [1] Morante filio, uxor à ſepulchro prioris uxoris, eruit ornamenta, & miſit. Ob hoc à privigno ſepulchri violati accuſata, & damnata eſt. Pater redit, & abdicat filium.

Declamatio.

Antequam parricidium, inertiam objicio. Non es peregrinatus, etiam me peregrinante. coactus ſum tuas vices ſuſtinere. Sed dices non totam domum in periculum committi debuiſſe. remanſiſti, ut redimeres patrem captum: deſeruiſti: maximum crimen, imo parricidium. Quantum in te fuit, occiſus ſum, & graviſſimis quidem tormentis. Neque eſt, quod paupertatem excuſes: impietas fuit. [2] Moraris: & quid facis? ut ſciam occiſum accuſas. Hoc vacat? & quam accuſas? uxorem meam. Sepulchrum, inquit, violaverat. Quid ad te? mea injuria eſt: ego

1 *Morante filio.*] Vet. cod. *orante*, male. *Pith.*

2 *Moraris. & quid facis? ut ſciam occiſum.*] Ærodius: *Moraris: ſed ad quid hoc facis: ut ſcias me interim à piratis occiſum. Quid poſtea? ſepulcri violati accuſas. hoc adeone vacat.* Anceps & periculoſa hæc corrigendi ratio. Fortaſſe: *Moraris. & quid facis, ut ſciam te non otioſum? Accuſas. hoc vacat?* Gronov.

ego vindicabo. Sed ne ego quidem debeo: recte violavit. Ut ſcias, inquit, peccaſſe, damnata eſt. Miraris, abſente viro? Ego te uxor damnavi, optima fœminarum: ſed vindicabo.

CCCLXXIV.

Abdicatus hæres ob tyrannicidium.

[1] ABDICATUS DE PATERNIS BONIS NIHIL HABEAT. Quidam hortatus eſt in tyrannicidium filium, nolentem abdicavit. Moriens ſcripſit hæredem, qui tyrannum occidiſſet. Abdicatus occidit: petit bona.

DECLAMATIO.

ABDICATUS, inquit, NE QUID DE BONIS PATRIS CAPIAT. Paterna hæc eſſe bona conſtat: abdicatum te eſſe æquè patet: quæ ultra quæſtio eſt? Hæredem, inquit, ſcripſit tyrannicidam, ego autem tyrannum occidi. Nihil refert, an aliquod jus poſtea acquiſieris: filii perdidiſti. Lex enim, quæ abdicatis paterna bona negat, per omnia illos amovet. Supervacuum namque erat, abdicatum ſubmovere, qui alioqui perdiderat paternam domum. Igitur lex iſta ſcripta eſt, ne qua lege reverti in domum

1 *Abdicatus, de paternis bonis nihil habeat.*] Hujus legis meminit Quintilianus lib. 3. Inſtitut. orat. capite, Quid ſit ſtatus, ad finem. Quoties (inquit) aliud alii petitori opponitur, diſſimiles eſſe ſtatus neceſſe eſt, ut in illa controverſia, Teſtamenta legibus facta, rata ſint. Inteſtatorum parentum liberi hæredes ſint. Abdicatus, ne quid de bonis patris capiat. Nothus ante legitimum natus, legitimus filius ſit: poſt legitimum natus, tantum civis. In adoptionem dare liceat. In adoptionem dato redire in familiam liceat, ſi pater naturalis ſine liberis deceſſerit. Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dederat, alterum abdicaverat, ſuſtulit nothum: inſtituto hærede abdicato, deceſſit. Omnes tres de bonis contendunt, &c. Diſerte & paucis hanc controverſiam illic tractas, & adeo ex harum declamationum more, genere loquendi, & modo & ratione legum, thematis, & locorum ſeu argumentorum, ut facile has Quintiliani declamationes eſſe quilibet affirmare audeat. Similis quoque eſt illa, lib. 5. cap. 10. Cum Thebas evertiſſet Alexander, invenit tabulas, quibus centum talenta mutuo Theſſalis dediſſe Thebanos continebatur, &c. Illa item controverſia (quæ quaſi ex hoc declamationum volumine, ſi omnes haberemus, tranſcripta videretur) de ruſtico & diſerto lib. 7. cap. 3. & alia de eo qui meretricem in matrimonium duxit, & ex ea natum abdicavit lib. 11. cap. 1. Si ergo hos locos cum illis, & Quintilianum ipſum, cum aliis declamatoribus comparaverimus, apparebit, & quam ſit hic ſui ſimilis, & reliquos quam longe ſuperarit & vicerit. *Ærodius.*

domum poſſet. Licet ergo ſis tyrannicida, non prodeſt tibi. Nec ulla lex reducit, quem aliqua excluſit: & ſemper, judices, potentior lex eſt, quæ vetat, quam quæ permittit. NE QUID, inquit, EX BONIS CAPIAT. Hoc etiam in magiſtratuum poteſtate ſervatur: & plus poteſt, inquit, unus qui vetat, quam omnes qui jubent. In permittente enim, libera poteſtas: in vetante, pœna eſt. Deinde hæc lex publica eſt, ad omnes pertinet: teſtamentum privatum eſt. Potentius eſt, quod in albo lego, quam quod in teſtamento. Sed pater, inquit, voluit me eſſe hæredem, & ideo tyrannicidam ſcripſit, quia ſciebat me facturum tyrannicidium. Falleris: te namque minime voluit: nam ſi voluiſſet, ſcripſiſſet, Filius meus, ſi fecerit tyrannicidium, hæres mihi ſit. Nunc autem apparet dolentem, iratumque ſcripſiſſe: & adoptare in locum filii, tyrannicidam voluiſſe, quia in virtutem tyrannicidæ, filium excitare non poterat. Iratum timido fuiſſe: abdicavit. Nunquam leviter excandeſcunt patres: & qua cauſa? quod tyrannum non occideras. Vides, quemadmodum inertiam execratus ſit, [1] ne judiciis quidem malis excitatam. Tantum abdicavit? imo non reduxit. Paſſus eſt exulare: ne moriens quidem miſeritus eſt: etiam teſtamento exhæredavit, etiam alios adoptavit.

SERMO.

Ultimæ partes æquitatis.

DECLAMATIO.

Tamen, inquit, tyrannum occidi. Puta te meruiſſe: habes præmium à republica. Illud virtutis præmium debet eſſe, hoc inertiæ ſupplicium. Sed quando occidiſti? teſtamentum te excitavit.

SERMO.

In ultimo tuenda mortuorum judicia: commendabimus judicibus teſtamenta. Nullam autem majorem illi fieri poſſe injuriam quam ſi hunc hæredem habuerit.

CCCLXXV.

1 *Ne judiciis quidem malis excitatam.*] Lege, *ne publicis quidem malis excitatam.* Idem

CCCLXXV.

Fortis, filius proditionis rei, frater deſertoris.

Proditionis reo patre, alter ex filiis deſeruit, alter fortiſſime pugnavit. Rogavit pater, ut abolitionem ſuam optaret. Ille fratris impunitatem optavit: & in judicio affuit patri. Pater abſolutus abdicat ille C. D.

DECLAMATIO.

FAteor, non poſſum luſus arguere, qui donari ætati poſſunt. Non eſt luxurioſus, ſed contumax: hæc minus ferenda ſunt vitia. Dicas licet fortiſſimum. quid mihi prodeſt, [1] ſi magis patrem non temnis? Mea, inquit, lex eſt. Quicquam tibi me vivo tuum eſt? Ego te in aciem miſi, mea eſt virtus, mea lex, mea optio. Non iniquam rem poſtularem, ſi dicerem, Amicum reum vindica: [2] quid ſi patrem, etiam innocentem? Urget conſpiratio. Sed turpis eſt, inquit, abolitio. Quid ad te? Ego meæ conditionis arbiter ſum. Sed, inquit, ſupervacua erat: innocens eras: quid autem? Ego quia nocens eram, petieram? verebar fortunam judiciorum & exempla. Sed fratris, inquit, ſalutem optavi. Jam ergo noli dicere. Supervacua abolitio fuit: alium enim mihi prætuliſti: & innocenti nocentem: reo damnatum, qui certo perire debebat. Si miſereris tuorum, eos ſaltem adjuva, de quibus judex etiamnum dubitat. Quid ergo, inquit, periiſſet? Si me interrogas, occupatus ſum, non audio. Si patriam, deſertor eſt. Quædam, judices, comparatio minuit: per ſe crudele fuit, perire fratrem: ſed comparatum mihi, tolerabile. Quid ergo? Ego periiſſem? Fratrem, inquit, ſervavi. Itaque [3] nunc frater te abdicat: ille beneficii gratiam debet,

1 *Si magis patrem non temnis.*] Ærodius: *patrem contemnis?* Forte: *ſi magis patrem hoſte temnis.* Nam fortis viri eſt hoſtem temnere hactenus, ut eum non metuat. *Gronovius.*

2 *Quid ſi patrem, etiam innocentem? Urget conſpiratio.*] Sic & Ærodius. Ut ſenſus appareat, diſtingue: *Non iniquam rem poſtularem, ſi dicerem, Amicum vindica: quid ſi patrem? Etiam innocentes urget conſpiratio.* Idem.

3 *Nunc frater.*] Vet. cod. *fra.* vid. leg. *pater.* Pithœus.

debet, ego peccati pœnam. Sed quid ſi non pietati ſerviſti, ſed ut me occideres? quantum in te fuit, damnatus ſum. Adfui, inquit, [1] alioqui abdicareris tantum.

CCCLXXVI.

Expoſitus juratus ob nuptias educatoris filiæ.

[2] Quidam moriens adoleſcenti, quem pro filio educaverat, indicaturum ſe veros parentes pollicitus eſt, ſi juraſſet ſe filiam, quam relinquebat, ducturum uxorem: Juravit adoleſcens: [3] ille deceſſit: poſt mortem educatoris, à naturali patre receptus, quia non vult orbam divitem ducere uxorem, abdicatur.

DECLAMATIO.

ABdicat tam cito? ſi non eram idoneus, non eram recipiendus. Tam exiguo tempore quid peccare potui? etiam ſi quid peccavi, ignoſce: nondum novi mores tuos. Novitiis etiam ſervulis ignoſcitur. Sed quid objicis? Uxorem, inquit, non ducis, quam volo. Quid tum? neſcis noſtri arbitrii eſſe matrimonia? Affectus noſtri vobis non ſerviunt. Non potes efficere imperio, [4] ut vel amem quem velis, vel oderim. Matrimonium vero tum perpetuum eſt, ſi mutua voluntate jungitur. Cum ergo quæratur mihi uxor, ſocia tori, vitæ conſors, in omne ſeculum mihi eligen-

1 *Alioqui abdicareris tantum.*] Ærodius: *Affui (inquit) alioqui. abdicaveris tamen.* Rectius Pithœus. Senſus: ſi non adfuiſſes, abdicareris tantum. non etiam reſponderes. nihil foret, cur recuſares abdicari. *Gronovius.*

2 Quintilianus lib. 7. cap. 2. Quædam in ſcholaſticis controverſiis ponuntur, ad conjungendam modo actæ rei ſeriem: ut, Pater, expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiat. Minus dicto audientem filium liceat abdicare. Qui expoſitum recepit, imperat ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere vult filiam pauperis educatoris. Lex de expoſitis, ad affectum pertinet, judicium pendet ex lege abdicationis. *Ærodius.*

3 *Ille deceſſit.*] Sup. pater educator. nam *duxit*, pro *dixit*, reponere omnino non poſſumus: cum ex ſequentibus, & ex adducto illo à me Quintiliani loco, appareat, non id agi, ut eâ, quæ jam ducta ſit, repudiata, orbam divitem ducat: ſed pater unam ducere filium jubet, vult filius alteram. Aut vero ita legendum eſt, *Ille dotem dixit:* quantacunque videlicet à paupere educatore dici potuit. Ulpianus tit. de dotibus, Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur, &c. Cicero pro Flacco, Quæcunque ſine tutore auctore dos dicta eſt, nulla eſt. *Idem.*

4 *Ut amem, quem velis.*] Immo *quam velis.* Gron.

eligenda eſt: alioqui quid proficis invitum cogendo? repudiabo. [1] At enim, inquit, lege cogeris orbam ducere. Quid? tu illius patronus es? ſine me illi reſpondere. Si poteſt, lege illa cogat: interim noli mihi patriam majeſtatem opponere. Sed nimirum non poteſt cogere, & ideo non cogit, alioqui forſitan illi reſponderem, [2] non habere orbas privilegium, ſed vacuis, inducere nuptias non occupatis. Quid ergo, inquit, orbam non ducis? Gaudeo, pater, quod miſereri fortunæ potes: & hæc orba eſt, & hæc patrem perdidit. Fortuna ſimilis, indulgentia propior eſt. In eadem domo educati ſumus? novi mores, probo vere-

1 *At enim* (inquit) *lege cogeris orbam ducere.*] Quintilianus lib. 7. cap. 5. Huic parti ſubjungit Virginius cauſas abdicationis, dementiæ, malæ tractationis, orbarum nuptias indicentium. Lex fuit Athenis, qua utroque parente orbata, cui opima & opulenta ſucceſſio evenerat, eam, ut ordinum dignitas familiarumque ſalva eſſet, proximus agnatus, aut cognatus ducere cogeretur: lex item altera, ut ſi qua indotata & egens orba eſſet, eam aut uxorem ducerent agnati & proximi, aut dotatam alii collocarent. Quem morem conqueritur Ariſtoteles lib. 2. Politic. cap. 7. ſuis adeo temporibus vix obſervari, & orbam cuilibet jam, neque ex lege collocari. Gr. ἐπίκληρος καὶ ἐπικληρῖτις appellatur. Demoſth. κατὰ Στεφάνου, ὁ νόμος κελεύει ἐπιδικασίαν εἶναι τῆς ἐπικλήρου ἁπασῶν καὶ ξένων καὶ ἀστῶν. & poſtea, τῆς ἐπικλήρου ὅσοι τὸ θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδούς, &c. Terentius in Phormione,

Lex eſt, ut orbæ, qui ſint genere proximi,
Eis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam, &c.

Item act. 2. ſc. 1.

— Verum ſi cognata eſt maxime
Non fuit neceſſe habere: ſed id quod lex jubet;
Dotem daretis: quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebas domum?
G. *Non ratio, verum argentum deerat; &c.*

Ex his apparet cur Virginius has cauſas orbarum nuptias indicentium, materias officiorum appellaret. Hîc vero juvenis abdicatus reſpondet, ſe ab orba illa divite cogi non poſſe, vel quia proxima non eſſet, nec generis ejuſdem aut familiæ: vel quia ſi orbæ id ex lege poſſunt, non tamen inter eas, una majus altera privilegium habet: hîc vero utraque orba eſt, licet non ambæ divites. nec ſi privilegium habent, eo adverſus eum utuntur, qui jam alii mulieri pactus eſt, aliiſque nuptiis occupatus: qualis hic eſt, fide jam maritus & ſacramento. *Ærodius.*

2 *Non habere orbas privilegium, ſed vacuis.*] Ærodius: *ſed agnatis indicere.* Præclare *indicere.* Reliqua ita ſunt concinnanda, ut aut deleatur particula negandi, aut pro *ſed* ſcribatur *niſi.* Utroque enim modo conſtat ſenſus, qui requiritur. *Non habere orbas privilegium, niſi vacuis, indicere nuptias.* Et, *reſponderem, habere orbas privilegium, ſed vacuis, indicere nuptias, non occupatis.* Et hoc poſterius magis placet. Fortaſſe & malis *indicendi.* Gronovius.

bo verecundiam, probo genus. Quid ſi mihi à patre commendata eſt? quid ſi rogatus ſum? quid ſi etiam juravi? vis me fidem non præſtare? & cui? qui me ſuſtulit, qui patrem egit, qui te mihi patrem dedit: quemadmodum rogavit, non eſt quod dicas. Ego cogo: æque tamen pejero. Et quales futuræ nuptiæ, quæ perjurio junguntur?

SERMO.

Ultima comparatio puellarum: illam eſſe divitem, facile inventuram maritum: hanc, in totum deſtitutam: & nunc vero orbam, ſi eam hic quoque deſerat? referendam eſſe gratiam expoſitos colligentibus.

CCCLXXVII.

[1] *Vocatus à patre in militiam, venenum terens.*

PARRICIDII SIT ACTIO. Pater filium in militiam vocavit, ille ornatus donis ad patrem rediit, adhibitis amicis petit à patre, ne ſe amplius mitteret: non impetravit. Iterum fortiſſime pugnavit: rediit: terens venenum à patre deprehenſus eſt. Interrogatus, dixit ſe mori velle. Parricidii reus eſt patri.

DECLAMATIO.

PArricidii reus ſum. Quædam crimina ipſa magnitudine fidem non impetrant. Parricidium aliquando legem non habuit, nec immerito. Quis enim facile vinclis naturæ exolvat? Vos eſtis, qui naſcentes excipitis. Itaque ad tantum nefas, magna oportet ſerie parricida veniat, & per hominum Deorumque contemptum, ad ultimum nefas conſcendat. Quid hoc eſt, judices: maximum omnium reo crimen objicitur, & ſolum: non circunſcriptus amicus: ceſſant etiam familiaria adoleſcentiæ crimina: & ne in ſcortis quidem reus male audio. Plus fortaſſe quam putatis, judices, pollicebor: non quemlibet ex illis ſubſelliis, ſed accuratorem ipſum, laudatorem dabo: nunquam abdicavit. Quid ni non abdicaret? cujus non ſolum innocentiam, ſed

1 *Vocatus à patre.*] Vet. cod. *Locatus.* Pithœus.

ſed etiam virtutem cognoverat? Facinus indignum: inter ſpecioſa militiæ opera, impietatis privatæ reus ſum, ſponſor ſalutis publicæ. Non ſunt ejuſdem pectoris vitia & virtutes. Etiam pro alienis patribus dimicare ſoleo. Sed forſitan non ſolum puram, ſed etiam ſpecioſam innocentiam gravet in parricidium cauſa: nunquid abdicaveras, & exuere naturalem indulgentiam prior docueras? An etiam hæreditatis cupiditate volebam te occidere? ſcilicet immenſis luxuriæ oneratus damnis. An infeliciter te jubente pugnaveram & inertiæ pœnam verebar? Imo, inquit, invitus militabas. Sic fit ergo, ut quiſquis hoſtem timet, patrem occidat. Ergo iners ſum: atqui parricida non ſolum audax debet eſſe, ſed etiam temerarius invitus. Quid ergo? rogare non poſſum, [1] ad preces decurrere, non ad venena, iterum allegare amicos non poſſum? denique perſeveras, mori non poſſum. Finge enim qualem te velis eſſe, crudelem? & hunc judex vindicabit: & propter hunc occidit filium. Sed melius ego de te judico. Puto te omnia indulgenter imperare filio. Avida eſt gloriæ paterna pietas. Noſtra tyrocinia timidiora ſunt. Nunquid offenderis, ſi te laudo. Sed ne tali quidem patri parco. Quemadmodum occidere volo? conducam percuſſorem? inſidiabor peregrinanti? nihil horum eſt. Meas manus inquino, & ſic paro venenum, ut deprehendar? Secreta ſunt parricidarum ſcelera. Cur ergo, inquit, venenum habuiſti? O miſeram liberandæ adoleſcentiæ meæ ſortem, & malis quoque ipſis triſtiora remedia! Excuſandum eſt, quod ne diluerem, mori volueram: & ultimæ cogitationes revocantur ad judicem. paulo minus quam poſt fata arceſſor reus. Sed ne fallam te, pater, reſpondebo verbis fortunæ meæ, reſpondebo quod ſoleo, id eſt, non alius reus quam filius mori volo. O quanto facilius tibi mortis cauſas, quam parri-

1 *Ad preces decurrere, non ad venena.*] Sic Pithœus. Nam Thaddæus: *decurrere non ad vena iterum.* Ærodius: *non ad preces decurrere, non ad genua.* Scribe: *rogare non poſſum? ad preces decurrere non audeo? iterum allegare non poſſum?* Gronovius.

parricidii reddam! imo paſſim objectas & publicatas, tantum non tranſibo. Mori volui. quæris quare? quia natus ſum ad miſerias hominum, incendia, naufragia, bella. Felices, qui ſuo arbitrio moriuntur. Scipio, inquit, bene habet, puto quia ultra pugnaturus non erat. Cato num & ille peccavit? idem feci quod Cato. [1] Ad quietem hoc intereſt, & dulcis quædam ad ſecuritatem via. Quare mori voluerim quæris? [2] en, quia vivam reus ſum: quare mori volui. Vides enim, ex voto adoleſcentiam egeram: nihil unquam me offendit: [3] quanquam interim & ſecunda ad uſum meum faciunt, quicquid rogavit & pater, etiam ſolus exoravi. Pace majeſtatis tuæ dictum ſit, non omnes tam fortes ſumus, non omnes bella ſuſtinere poſſumus. Sed non quiſquis occidere hoſtem non poteſt, continuo patrem poteſt. Varia ſunt ingenia: alii otio delectantur: [4] ego tecum volebam militare. En parricidam, ſub judicio tuo vivere volo, in hoc etiam ambitioſus apud te, pater, amicos adhibui. Sed poſtquam juſſus ſum, obſequendum eſt, inquam patri, eamus in bellum. Quid habeo quod pro me timeam, ſi de filio pater ſecurus eſt? vidi alios ſterni, alios fugari, univerſos [5] exercitus cædi, dedi. me periculo, ſubjeci, tanquam vilis mihi, fortunæ, & ideo puto, miſer vici. Tum vero in æſtimatione periculorum ac vulnerum,

Quid

1 *Ad quietem hoc intereſt.*] Lego: *Ad quietem hoc iter eſt, & dulcis quædam ad ſecuritatem via.* Idem.

2 *En, quia vivam. Reus ſum.*] Scribe: *Quare mori voluerim, quæris? en! quia vivo, reus ſum. Quare mori volui?* Neque enim fecerim cum Ærodio: *Quare? quia mori volui.* Idem.

3 *Quamquam interim & ſecunda.*] Hæc fœdiſſime ſunt contaminata. Senſum video, verba an divinando aſſequi poſſim, haud ſcio: *Quare mori volui? Vides enim. ex voto adoleſcentiam egeram. nihil unquam me offendit. quicquid incepi, ſecundavit eventus. fecit, quicquid rogatus eſt, pater. etiam ſolus exoravi.* Perpetua ironia eſt. Omnia enim contraria evenerant. & ideo cauſas moriendi ſibi fuiſſe ſignificat. *τὸ vides enim* illuſtravimus ad M. Senecæ contr. 12. *Idem.*

4 *Ego tecum volebam militare.*] Forte, *laborare.* Idem.

5 *Exercitus cædi, dedi me periculo, ſubjeci.*] Ærodius: *dedi me, me periculo ſubjeci.* Ego hic nihil moveo: ſæpe enim exercitus integri in deditionem venerunt; ſed ſequentia non placent. Scribe: *me periculis objeci, tanquam viliſſimæ fortunæ: & ideo, puto, miſer vici.* Intellige: *tanquam viliſſimæ fortunæ homo*, vel, *aliquis.* Idem.

Quid hic, inquam, nemo vincere poteſt, niſi mori voluerit? Redii in domum patris, nulla erat miſſio, ne poſt victoriam quidem. Si neceſſe eſt, moriamur, inquam, ſed domi: ibi certe pater ſepeliet, inter hæc tamen, paternam clementiam ſperans, videat inquam, pater, deprehendat, qui roganti non credidit, morienti credat. Ipſe me cum veneno obtuli, ut eſſem miſerabilis. Sed, ut video, crudeliorem feci patrem: & non intelligo. Filium perire voluiſti, cum in aciem miſiſti: ſi perſeveras, venenum redde: liceat meis inſtrumentis mori. Sed miſerere heredis, miſerere viri fortis: judicio impetrem, quod per amicos exorare non potui.

SERMO.

Hoc eſt difficillimum in hac controverſia, quod in eadem conditione & parricidii, & mortis, eſt militia metus: quem ſi inficiamur, non habuimus, cur ipſi vellemus mori: ſi fatemur, habuimus, cur patrem vellemus occidere. medio igitur temperamento opus eſt.

CCCLXXVIII.

Auctor pacis abdicandus.

Victa duobus præliis civitate, tertia inſtructa acie, pollicitus pacem adoleſcens, ſi permitteretur ſibi cum duce hoſtium loqui, poſt diſceſſum eorum, quia non indicat patri, abdicatur.

DECLAMATIO.

NOn eſſe privilegium parentibus datum mentior: datam eſſe video liberis reſpondendi poteſtatem, & de abdicatione judicem cognoſcere. Dico igitur certa eſſe, quæ imperent patres, navigationem, militiam. Quædam excipi, ſenatoris, magiſtratus, judicis ſententiam: & liberos eſſe, quia cives. Hanc vero novam legem, Silentium crimen eſſe, cum abdicetur procacitatis petulantia ſub hoc patre tacere non licet. Finge te quærere, quid amico deliberanti ſuaſerim, extorquebis? quare judex reum damnaverim? quam rationem ſenator in ſententia ſecutus

 ſim?

ſim? Iſto modo leviſſimis quoque cauſis expellemur, & utcunque delicatis viſum fuerit, teſtamenta perdemus. Abdicas. Amavi? potavi? & fortaſſe iſta donaſti. Tanti ſupplicii quod crimen eſt? Non indicas, inquit, quid locutus ſis. Finge nolle: licet. Magiſtratus non exigit, patria non exigit, ſi proditorem putas, accuſa. Sunt quædam ſecreta, judices, & animi parentum imperiis vacant.

CCCLXXIX.

Dives à paraſito ſacrilego reus cædis.

Pauper & dives inimici. dives pauperem quodam tempore cum uxore occiſum, adulterii crimine in publicum abjecit. Poſtea dimiſſus ab eo paraſitus in ſacrilegio deprehenſus, è lege tortus, inter alia dixit, à divite pauperem illum inimicum injuria occiſum. Dives cædis reus eſt.

DECLAMATIO.

REo cædis quid objicitur? petulantia, improbitas, circunſcriptio? Iſta ne pauper quidem objecit: nec potuit latere anteacta vita ſub ejuſmodi inimico, quem uſque eo vehementem dicitis, ut mea manu eſſet jugulandus. Sed inimicum occidi. Quem? pauperem, qui nihil in curia, [1] nihil in concione poterat. Inimici ſunt ex pari. Sed puta inimicum fuiſſe, ſtatim ad cædem confugiendum eſt? verborum contentiones armis finiuntur? etiam hoſtibus parcitur. Cæſar Catoni voluit ignoſcere. Deinde mea manu occido. [2] Tam efferati animi ſum? non venenum eſt, non percuſſor, & dives ſum? Deinde cum uxore? ne illi quidem parco. Deinde quemadmodum rapio? de publico? non clamat, non Quiritum fidem invocat? & tanti facinoris paraſitum conſcium advoco, & eundem poſtea ejicio: non timeo indicem? Quemadmodum ergo, inquit, uxorem corrupit? alieni facti rationem à me exigis. Quî ſcio an

1 *Nihil in contentione.*] Malim, *concione*. Pithœus.

2 *Tam efferati animi.*] Vet. cod. *afferenti*. Idem.

an hoc genere vindicare ſe voluerit, qui aliter, non poterat? Pauper, inquit, fuit. Quaſi tantum pretiis mulieres corrumpantur, præſertim divites: imo illecebris & blanditiis magis capiuntur. Utique ſi quis domeſticorum adjuvit, per paraſitum factum: & ideo ejectus, ideo à nullo receptus, quod eum læſiſſet, à quo liberaliſſime exceptus eſt. At enim dixit paraſitus. Primum unus teſtis eſt; deinde paraſitus. Tortus dixit. Eo minus credo; mentiuntur plerunque torti. Deinde hic habuit mentiendi cauſam, quod expulſus eſt, quod ſacrilegium propter inopiam admiſit. Aſtiti præſens: inde ille exarſit validius & fefellit: hinc reus factus ſum.

CCCLXXX.

Crux ſcripta ſervo non danti venenum.

DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE LICEAT. Æger à ſervo, cui libertatem ſcripſerat, venenum petit: nolenti dare, crucem ſcripſit. Hæredes volunt ſupplicium ſumere, ſervus appellat Tribunos.

DECLAMATIO.

TEſtamento, inquit, cautum eſt. Ideo Tribuni cognoſcunt, non utrum ſcriptum, ſed quare ſcriptum ſit. Crux ſcripta eſt: quare? quid commiſit? anteactam vitam ſcrutemur. Video illi prius libertatem fuiſſe ſcriptam. Quid igitur tam ſubito peccavit? nunquid venenum dare domino voluit, quo citius libertate frueretur? in contrarium incidi, non periclitaretur, ſi dediſſet. Petenti, inquit, domino non dedit.

SERMO.

Quæſtio an omnibus imperiis parendum, [1] an ægro, an huic imperio: hic primum non debuiſſe: deinde non potuiſſe parere: ultima ſupplicii figuratio, ſub ejuſmodi titulo.

CCCLXXXI.

1 *An ægro? an huic imperio.*] Forte: *an ægri?* Gronov.

CCCLXXXIII.

Rapta male tractata.

QUÆ VIRUM MALÆ TRACTATIONIS DAMNAVERIT, DUPLAM DOTEM RECIPIAT. SI INDOTATA NUPSERIT, LITEM ÆSTIMET. Rapta nuptias optavit, poſtea virum malæ tractationis damnavit: litem morte æſtimat.

DECLAMATIO.

NImio amore, & ſollicita inquiſitione hic offendit uxorem. Venit illa in forum gratioſa: ne nos quidem obſtitimus, quo minus vinceret, ut ſciremus quanti dotem æſtimaret. Judices dixerunt. Quid nos intercedimus? Optime ipſis conveniet: hæc tamen, ne ſine cauſa in forum videatur veniſſe, ferat aliquid ſolatii: bene credimus illi ejus patrimonium, cujus capiti pepercit. Veneramus hilares ad æſtimationem. At iſta, Quid mihi, inquit, cum pecunia eſt? mortem deſidero: putat ſe, ut occideret, viciſſe, quæ vicit, quia non occiderat. Obſequendum eſt tibi, adoleſcens: nihil in mulierem dicam, ſed patiaris cauſam tuam defendi. Dicimus pecuniarias lites eſſe: litigatorem eſſe, non reum, non qui de capite ſortiatur: illud judicium, vocari quæſtionem, quidlibet potius quam litem. Æſtimet, inquit. Quam familiare, quam quotidianum verbum eſt? ſi quid commodatum non redditur, nota ſunt verba poſtulantium, QUANTI ÆSTIMET. Ergo pecuniarium verbum eſt: huic tu mortem putas ſubjici? Veneficus exulat, alii ſcelerati mitius puniuntur: malæ tractationis damnatus occidetur: Mea inquit, æſtimatio eſt: imo judicum. [1] Tua in una lege eſt, quam habuiſti: & lex ubi perire vult hominem, aperte ſignificat: DESERTOR OCCIDATUR.

SERMO.

Ultimæ ſunt preces, ut exoretur mulier.

DECLA-

1 *Tua in una lege eſt.*] Malim, *tua, in bona è lege eſt.* Pith.

DECLAMATIO.

Serves munus: nam removeas licet ſecures, ſi iraſceris, morietur alioqui. putas illum dilaturum nuptias tuas. Denuncio, iterum rapiet.

CCCLXXXIV.

Virgo immolata peſtilentiæ.

In peſtilentia reſponſum eſt, virginem immolandam. Sorte ductam pater virginem negavit. Magiſtratus immolavit: non finiebatur peſtilentia: iterum ſortiti ſunt: altera immolata eſt: ſedata eſt peſtilentia. Prioris patri magiſtratus reus cædis eſt.

COLORATÆ.

SOrtem filiæ tuæ Deus inter virgines eſſe noluit: ſed tanquam alienæ turbæ exemit.

CCCLXXXV.

Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit.

DAMNI INJURIA DATI SIT ACTIO. Adoleſcens cum amaret ancillam meretricem, & multa ei donaſſet, amatorium ei dedit: videbatur amare ancilla adoleſcentem: agit leno cum eo, damni injuria dati.

DECLAMATIO.

SIquis utramque partem inſpexerit, intelliget profecto, ex utra parte ſit damnum. Nam lenonis impudentiam ſatis admirari non poſſumus, qui non contentus in lupanari venditare ancillam, in foro venditat, quo plures amatores inveniat. Quod ſi aliquid valet amatorium, fateor, hic bibit.

SERMO.

Rei geſtæ ordinem cui neceſſe eſt exponere, in ejuſmodi perſona neceſse eſt erubeſcere. Quæſtiones illæ ſunt, an leno damni injuria dati agere poſsit, an impune illi injuria fieri: an cum ſuam injuriam non poſsit vindicare, mancipii poſsit: [1] *an ſi mancipii non poteſt, proſtituti poſsit. Quid ſit damnum datum eſſe: cum quis non habeat.*

1 *An ſi mancipii non poteſt, proſtituti poſsit.*] Potius, *proſtitutæ.* Gronovius.

habeat, quod ante poſſederit. Etiamnum, *ut in primo loco comparatio perſonarum, utrum credibilius ſit adoleſcentem intuliſſe damnum, an accepiſſe. Felicem eſſe ætatem, ſi ſervare poſſit ſua: & lenonem circumſcriptum quis crediderit.*

DECLAMATIO.

Quanquam ut fecerim damnum, merito relata tibi talio eſt, propter quem damna omnes faciunt. Leno eſt publicum damnum. Atqui tuam ancillam habes. Malo,inquit, exemplo datum eſt. [1] Quid ni ait civitatem ſtare non poſſe, quia meretrix amet. Amatorium, inquit, dediſti. Damni agis, & veneficium objicis.

SERMO.

Hic an amatorium effectum habeat. Quid enim ſi deformis det, ſi debilis, ſi cæcus, ſi pro abſente? nunquid enim mandata medicamentum accipere? & illud prius. Quomodo animum mutet, quod corpori non noceat, per quod tranſit? & mutat animum, ut indulgentiam præcipiat, iſto modo lenonem divitias in manu habere. Cur ergo, inquit, dediſti? Multa miſeros etiam ſine ratione tentare. Huic, cum triſtis eſſet, ſuperveniſſe anum: monſtraſſe: hunc, antequam daret monſtratam potionem, ne quid noceret, priorem bibiſſe: reum autem ſub hac culpa eſſe, quod non tacuerit. Ultima figuratio, quemadmodum leno damnum æſtimaturus ſit: nimirum voluiſſe æſtimare ancillam, & fortaſſe huic vendere. Supra etiam illud quæremus, unde intelligat amare ancillam. Quod ſæpius veniat. Hoc illam ſæpe feciſſe dicet: nempe amat, [2] *ſine illa non poteſt vivere: hoc eſt miſeri juvenis amatorium. Et illo loco dicemus, Non poſſe illum aliquando damnum ſentire, qui nullo labore tantos quæſtus faciat. Invidendum illi, niſi leno eſſet.*

CCCLXXXVI.

1 *Quidni? ait civitatem ſtare non poſſe.*] Sic & Ærodius. Atqui uno ſpiritu continuandum: *Quidni ait civitatem ſtare non poſſe, quia meretrix amet.* Non enim hoc dixit Leno: ſed adverſarius illudens parum abeſſe ait, quin dicat. *Idem.*

2 *Sine illa non poteſt vivere.*] Lege, *ſine illo.* nempe adoleſcente. nam de meretrice loquitur. *Idem.*

CCCLXXXVI.

[1] *Iphicrates cum gladio.*

Reus eſt Iphicrates, quod vim judicio fecerit, cum Cotyn Thracum regem in id adduxiſſet, & gladio cinctus ipſe veniſſet.

DECLAMATIO.

NOn tulimus tabellas, ſed fugientes projecimus: non judices reum abſolverunt, ſed reus judices. Quid eſt vis? hæc fit alias patientia, alias metu, quorum alterum ad corpus, alterum ad animum pertinet. Si male judicatum eſt, fuit aliquid, quod judex timeret. Hoc ſic probo, qualis in judicium venis? Ego illum habitum reorum noveram. Ad ſummam, id ſolent rei à judicibus petere, quod nuper judices petiere à reo, ut ſibi parceret.

SERMO.

Reus dicit, non, inquit, hoc animo feci, ut vim facerem, ideo, inquit, [2] *gladium retuli, ut illo me, ſi innocens oppreſſus eſſem, interſicerem.*

CCCLXXXVII.

Fortis abdicans ſervatum.

Deſertorem filium, cujus deſertoris ſalutem ipſe fortis optaverat, abdicat.

DECLAMATIO.

DUas leges habui, viri fortis, & patris. Viri fortis legem, tranſtuli in patrem, patris, in virum fortem.

CCCLXXXVIII.

Avia teſtis.

Qui habebat matrem, duxit uxorem, ex qua natum filium, aviæ nutriendum dedit. Moriens hæredem filium fecit: ſubſtituit uxorem: diſpenſatorem ſuum manumitti juſſit. Puer reductus ad matrem, & ab ea in fundo maritimo, viſis piratis relictus, non comparuit. Poſt paucos dies [3] cadaver confuſis lineamentis, quod filius putaretur, in idem

1 *Epicrates cum gladio.*] Immo *Iphicrates*. Idem.

2 *Gladium retuli.*] Lege *attuli*. Idem.

3 *Cadaver confuſis lineamentis, quod filius putaretur.*] Omnino *filii*. Idem.

in idem littus ejectum, mater ductis ſepelivit exequiis. Diſpenſator manumiſſus ab ea poſt aliquot annos negotiatum profectus, adoleſcentem, quem dominum diceret, apud venalitiarium repertum, judicio afferens, evicit. Cum eo revertit in patriam. Puerum agnoſcit avia: negat ſuum mater.

DECLAMATIO.

CAuſam, judices, probatam peregre, probatam domi, propinquis, domeſticis, libertis, aviæ (facinus indignum!) matri tantum probare non poſſumus, uſque eo ſe libenter credit orbatam, ut ſuos non niſi mortuos agnoſcat. Quod ſi antea ignotum fuit, quantum pecuniæ cupiditas poſſit, victrix etiam de natura triumphat. Mulier modo cadaver, tanquam filium, complexa: nunc filium, tanquam cadaver, fugit, quæ funus ſuum tantum ſibi credidit, gratulationem nemini credidit, infelicem puerum ſola non agnoſcit ex propinquis. Cauſam quæritis? quia vivit.

NARRATIO.

Habuimus adoleſcentem optimum propinquum, mitiſſimum patronum, fideliſſimum amicum: maritum vero nimium quoque uxorium: quod ignovimus. Filium ſuſtulerat. Puer continuo ad aviam tranſlatus eſt. Scilicet ab illa matris indulgentia occupata eſt, & hæc ablatum non indignata eſt. Toto illi corpore innotuit: non tamen ulteriorem aviæ notitiam profiteor, nepotem ſuum optime facie novit. Moriens igitur propinquus noſter, teſtamentum ſcripſit breve & ſimplex. Nam neque diu de primo hærede cogitandum fuit, habenti filium: nec de ſecundo, habenti uxorem. Nec ſane invidimus iſti honorata viri judicia, quibus utinam gratiam referret. Neque avia captare teſtamentum ejus fas putavit, cui deſtinaverat ſuum. Hæc eſt noſtra narratio, iſta narret ſuos piratas. Non inſequar eam malignis ſuſpicionibus, niſi quod ſuos libentius mortuos agnoſcit. Habetis narrationem pueri, habetis & matris: audite liberti. Interpoſito tempore, libertus notæ probitatis

tatis (Deorum credo numine, quod rebus humanis, etiam qua non apparet, intervenit) peregre negotiandi cauſa profectus eſt; cum forte videt puerum venalibus interpoſitum, ſimul & agnovit, & agnitus eſt. Quis, inquit, vobis narravit, in quas terras delatus eſſem? num avia vivit? Itaque habuit puer aſſertorem, aſſertor ſponſorem, peregrinus advocatos, cum ipſe vultus cauſam ingenuitatis ſuæ ageret: filium iſtius, quid aliud dicam, quam agnoverunt? Nec mirum: nihil erat confuſum. Fateor multum abſentium quoque profuiſſe nomina, cum diceremus, Habet matrem, habet aviam. In una re, judices, mentiti ſumus. Affirmavimus enim futurum, ut hunc mater agnoſceret.

ARGUMENTA.

Bona paterna filio peto. Sed ego, inquit, hæres ſum. Sed hic prior hæres. Periit, inquit. Quando? apud aviam valuerat, [1] ad mortem arceſſitus eſt? diutius captivi apud piratas vivunt. Viſis, inquit, piratis, relictus, fluctibus obrutus eſt. Quid ais, relictus? ulli metus filii memoriam tibi excutiunt? matrem non agnoſco. Quædam animalia ipſo ore in periculis catulos ſuos transferunt: novaſque illis indulgentia manus commmenta eſt: noxios alioqui morſus, huic uni officio mitigant. Nidulorum, ſi infeſtantur, crebra mutatio eſt: nec quicquam uſque eo ferum eſt, ut non cum progenie ſua migret: adeo illis, quibus omnium rerum intellectus negatus eſt, hic tamen affectus relinquitur. Romani generis auctor, diviſis inter patrem & filium pietatis officiis, cum utrumque ad fugiendum anni deficerent, alterum tulit, alterum traxit. Mater diſce fugere. Puto non miramini, cur mater non recipiat, quem tam vilem habet, ut tanquam cadaver relinquat. Primus, inquit, hæres periit. Niſi fallor, judices, in hoc controverſia eſt, utrum fluctibus ſubmerſus ſit puer, an à piratis

T t raptus

1 *Ad mortem arceſſitus eſt.*] Alii, *ad matrem.* Ærod.

raptus ſit. Si doceo non periiſſe, nimirum raptus eſt: ſi raptum oſtendo, doceo etiam vivere: ſi vivit, nimirum hic eſt, quem invenit libertus, evicit aſſertor, judex remiſit, avia recepit. Verum, ut propoſitum ordinem ſequar, nego in mari periiſſe. Littus amœnitate notum, nunquam elato alluitur mari, ſed molliter devexum, æquali planitie, paulatim ſuperveniente pelago, ſubſedit. Longo ſpatio ingredientem fatigat, antequam deſtituat. Porro, tu tranquillo mari, an æſtuante progreſſa es? Credibilius ſcilicet ad hæc oblectamenta lætiores eligimus dies: horridus vero [1]decidentium undarum fragor, & exæſtuantis fluctus minax facies, & tibi opportuna ſecundum ipſa habitandi littora, [2]non rapienda, ſed expectanda obſeſſio eſt. Ita habitas, ut tibi etiam tranquillitates eligere faſtidioſe liceat. Sane tamen adverſis tempeſtatibus, & ſævientibus ſecundis offerre libuerit: ne hoc quidem periculoſum. venientis enim fluctus, & conſurgentis freti facies ante terret, quam decipit. Utinam quidem ejuſmodi tempeſtatibus productus eſſes, puer! [3]tu potius patrem reliquiſſes. Denique quo tempore ſubmerſus? dum applicant piratæ, an ante? necdum ſcis? tam ſecura es? hoc matri non credo. Cur enim nemo ex pædagogis vidit? ſi vidit, cur laboranti auxilium non tulit, dum applicant? neceſſe eſt utique tunc fluctus vitaverit, & ipſe quoque piratas fugerit. An vero eodem tempore & pirata applicat, & fluctus prædatur? Rogo vos, qui ante adventum tutus fuit, adventu piratæ periit? Cur ergo, inquit, nemo clamantem audiit? Primum vicinus undarum ſævientium fragor, audientium auribus minorem excludebat ſonum, deinde in tanto tumultu fugientium, præteriiſſe vocem non mirum

1 *Decidentium.*] Alii, *decidenti die.* & paulo poſt, *occaſio eſt.* Pith.

2 *Non rapienda, ſed exſpectanda obſeſſio eſt.*] Alii apud Ærodium, *inſeſſio.* Forte, *oblectatio.* Gronovius.

3 *Tu potius patrem reliquiſſes.*] Supple, quam matrem, inquit Ærodius. Immo lege, *matrem:* & ſupple, quam illa te. Tu conterritus tempeſtate citius illam reliquiſſes, quam illa te, ut rapereris à piratis. *Idem.*

rum eſt. Quid ita non auditus eſt? Ne quæſo, infelici puero vilitatem ſui imputaverit, quod relictus, quod deſertus eſt. Cur non audiſti? longius fugeras. Sed poſt paucos dies, corpus expulſum eſt. Quid mirum, ubi piratæ vagantur? Quid tu porro, impune ſæpe maria trajici putas? non minus poſſum dicere alienum fuiſſe, quam tuum filium: ſigna confuſa ſunt: imo credibilius eſt, naufragi fuiſſe (littus enim amœnum, non infeſtos ſcopulos habet) utique poſt paucos dies, cum dicas expulſum: illum vero longo tempore non expulſum, ſed advolutum. Quomodo autem potuit confuſa facie agnoſci? Ætas, inquit, conveniebat. Hoc inter argumenta mea minimum eſt, ſtatura: hoc in actione loci. Quare ergo mater ſepelivit? neſcio, hoc unum dico, non potuerat agnoſci: feſtinavit [1] in bona.

SERMO.

Summovimus peregrinum cadaver: reſtat ut inducamus filium.

DECLAMATIO.

Primus, inquit, hæres ſepultus eſt. Hic ergo quis eſt? unde? qua fiducia? Ætas eadem eſt. Quid ſi ſolet quidem hoc argumentum apud te valere? Sed cur ex æqualibus nemo alius hanc ſpem vindicat? hoc argumentum tranſeo: ſtatura ſuffragatur: nec hoc me movet, & tu hæc dicis. Sed hæc valeant, ubi confuſus eſt vultus, ubi lineamenta oris, oculorum, & coloris proprietas, capillorumque habitus, omnia ſtaturæ levia. At ſimilitudo fecit illi animum. Age, quid ſi ancilla cognoſcit? Eſt quidem humilis perſona, & ei fortuna gravitatem detrahit. Sed ſæpe [2] magnorum fides ex magnis venit. Quid ſi frugi, probata domino? Sunt etiam in his morum diſcrimina. Quid? ad fontem cauſæ per gradus venio. Libertus paternus agnoſcit: frugi ſervos, libertos facimus: ſortimur genus, non eligimus: nec ante nos noſtri arbitrii ſumus. Et neſcio an majus

1 *In bono.*] Malim: *in bona.* Pith.
2 *Sæpe magnorum fides ex magnis venit.*] Videtur potius legendum *ex parvis.* Pithoeus.

jus ſit facere genus. libertus viri tui, mulier, cujus judiciis gloriaris, qui te filio ſubſtituit, hunc etiam à filio manumiſit: quod tibi dedit, nulli abſtulit: quod huic, etiam filio ſubduxit. Facilius eſt viro placere, quam domino. Sed per ſe mentitus agnoſcit patronum. ſervitutem ſibi manumiſſus imponit? Huic (inquit) debeo manus, operas, teſtamentum. Vindictam magno redimere ſolent. Colludit, inquit, cum avia. Bene agis. Dum evertere vis teſtem, alterum dediſti. Convenit, inquit, illis. Proba conveniſſe. [1] Speraverunt effectum mendacii. Qui potuit eſſe ſermo? Nepos meus periit fluctibus, & ſepultus eſt. Tu tamen vade, aliquem venalem adduc, ego agnoſcam, perfectum eſt. Non timent deprehendi? non omnia ſigna confuſa ſunt. ſi odit, teſtamentum potius dementiæ accuſet; dicat ſubjectum, dicat falſum, accuſet te quod filium ad mare duxeris: dicat, tua culpa periiſſe. Quare deinde tam ſero poſt annos conſilium initum eſt ejuſmodi? Res inter initia urunt, & livor mora ſolvitur. Sed ad hoc proficiſcitur, qua ratione alienum ſervum evincit: modo dicebam, libertum habeo, at jam præjudicium habeo: ſi teſtis honeſtior juraverit, conficitur controverſia. At ego multos judices juratos dabo: cauſa cognita; excuſſa & abſoluta eſt. Nego ſolvenda eſſe judicia: hunc eſſe puerum, inventi ſunt, qui jurarent. Peregre, inquit. illic dicis, ubi non gratia, ubi contra hæc omnia nuda veritas ſtabat: hoc meum argumentum eſt. Quid? quod non tantum judicatum, ſed etiam peregre judicatum eſt, ubi non propinqui, ubi vix quiſquam erat, qui patrem hujus noſſet? At hercules, quale domi judicium eſt? ibi ſolus libertus vicit: hic & avia defendit. Dedit, inquit, libertus pecuniam venalitiario, ut prævaricaretur. Sane nec avia libertum timuerit, nec libertus venalitiarium. Proba libertum habuiſſe pecuniam, tuliſſe, dediſſe: neceſſe eſt multum vena-

1 *Speraverunt effectum mendacii.*] Lege: *ſperaverint.* Sit ita, concedo, potuerit illis hæc ſpes innaſci. *Gron.*

venalitiarius popoſcerit. Æſtimavit enim non rem ſuam, ſed ſpem noſtram. Age deinde, non timet libertus, ne ille qui puerum vendidit, [1] ubi vendat indicium? ne veniat, ne ſcribat? ſi corruptum judicium non probas, vici. Agnoſcit avia, quæ majorem temporum partem hujus oblectatione conſumpſit. Filius meus, inquit, in hac ætate talis fuit. Digna eſt teſtis notitia, de nepote dicit cauſam: nullum teſtamentum captat, etiam ſuum pignoratur. Sero hoc placuit: hoc & tuum argumentum eſt. Filium ſuſtulit: pudicæ argumentum eſt, hunc curioſe educavit, in nullum littus duxit. Sed filius illam notavit. Si merito, hujus crimen; ſi immerito, illius. Dic quare? immo noli mortuum illius criminari filium: non queritur: ſed ſperat pecuniam. Primum ejus ætatis eſt, ut debeat contemnere. Odit me, inquit. Quam habet injuriam tuam? nihil queritur: niſi quod filium tuum in littus duxiſti: ideo perierat: nimirum oſcula ſua venalitiarius inquinat. Non debeo, inquit, videri invita filium agnoſcere: mater ſum. In multis, nihil matris ultra titulum eſt: nec novercæ omnes.

SERMO.

In matrem & illa Cicero dixit: Mater enim à me, tametſi in hunc hoſtili odio, & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur. Sub hoc tamen titulo inſidiatam filio dicit quæſiſſe pericula, ut filii ſui bona ſector poſſideret.

DECLAMATIO.

Nihil quidem ultra hæc timendum fuit: & ſupra fidem læſus eſt. Gratulari tamen tibi inter calamitates tuas, cruenta, poſſum, quod avia ſecunda hæres non fuit. Multa ſunt, quæ animum tuum ſollicitent: ingentis patrimonii hæreditas, & gravior poſſeſſionis, quam ſpei jactura eſt: & diu cum ea fuit. Illa tecum (habeo certum) cogitas, Si reci-

1 *Ubi vendat.*] Lege, *tibi vendat.* Pith. *Ubi vendat indicium.*] Ærodius: *ibi*, ſed ſcribendum, *tibi.* A te pecunia accepta omnem mimum detegat. *Gronovius.*

recipio, ducet uxorem, quam fortaſſe cariorem habeat quam matrem. Ergo ſola obſtat patrimonii cogitatio. A piratis dimiſſum, à fortuna, ô te, liberte, inofficioſum! reduxiſti, non ad imagines, ſed ut propius amiſſam dignitatem aſpiceret. Etiam, inquit, fortunam meam noveram. Non eſt puer, quod cum liberto queraris: omnia tibi reddit, præter matrem.

[1] HABET HUCUSQUE CONTROVERSIAS NUMERO CXLIII.

1 *Habet huc uſque Controverſias numero* CXLIII.] Sic vetuſtiſſimum & optimum exemplar S. T. R. quod Claudii Falceti V. C. doctiſſ beneficio habuimus. Sequebantur vero in eodem exemplari declamationum Annæi Senecæ libri decem, breviati illi quidem, ut alias ſeparatim editi ſunt, ſed aliquanto tamen meliores vulgatis, cum hac inſcriptione, INCIPIT SENECA DECEM RHETORUM: quem etiam in aliis exemplaribus titulum fuiſſe vel illa Io. Saliſberienſis ex lib. 8. Polycr. arguunt. *Legantur*, iuquit, *& libri illi quos Seneca decem oratorum ſententiis ſub imagine declamationum ſcholarium illuſtravit.* Eſſe autem illas declamationes non L. Annæi Senecæ, quem Nero quinquennii magiſtrum habuit, ſed patris ipſius quem Marcum quidam prænominant, & nobis ante viſum fuit, & ab elegantiſſimo diligentiſſimoque antiquitatis Lipſio nuper in Electis notatum eſt. Poſt has incipiebant, EX CALPURNIO FLAC. EXCERPTAE X. RHETORUM MINORUM. quo ordine ſuperior noſtra conjectura de hac inſcriptione nonnihil confirmatur. Sed nec illud diſſimulare volumus in illo optimo & vetuſtiſſimo codice Calpurnii Flacci vix ſuperfuiſſe quartam partem: reliqua nos habuiſſe ex Italico exemplari non adeo vetuſto. Quis autem hic Calpurnius fuerit, alii fortaſſe dicturi ſunt: mihi quidem nondum ſcire contigit. *Pithœus.*

CALPVRNII FLACCI
EXCERPTÆ. X. RHE-TORUM MINORUM.

CUM

PITHOEI & GRONOVII

NOTIS.

INCIPIUNT EX [1] CALPURNIO FLACCO

EXCERPTÆ X. RHETORVM MINORUM.

I.

Uxor tyrannicida.

QUINQUE CUM TYRANNO PROXIMÆ FAMILIÆ PUNIANTUR. Quæ habebat duos filios, & tyrannum virum, tyrannicidium fecit. præmio impunitatem liberis poſtulavit, meruit. Ex his alter occupavit arcem, eum mater occidit. Petit alteri impunitatem: contradicitur.

CONTRA MATREM.

OCcidam, inquit. Quanta nobis patienda ſunt, dum occidere tyrannum fœmina poſſit, & mater velit! non poſſum filii mei mortem videre. Hoc eſt ergo, quare illum velimus occidere.

PARS ALTERA.

Petit præmium, non quod accipiat, ſed quod accepit.

II.

Natus Æthiops.

Matrona Æthiopem peperit: arguitur adulterii.

CONTRA MATRONAM.

EXpers judicii eſt amor: non rationem habet, non ſanitatem: alioquin omnes quidem amaremus. Nonnunquam incredibiliter peccare, ratio peccandi eſt. Non ſemper, inquit, ſimiles parentibus liberi naſcuntur. Quid tibi

1 CALPURNII FLACCI.] Ætas hujus viri, ut opinor, haud vulgaris cognoſci poteſt ex l. 8. D. de ventre in poſſ. mittendo. *Si ventris nomine mulier miſſa ſit in poſſeßionem, D. Hadrianus Calpurnio Flacco differendam accuſationem adulterii reſcripſit, ne quod præjudicium fieret nato.* Forte & l. 8. ᴨ. 2. D. de Manumiſſ. *Divus quoque Pius Calpurnio reſcripſit.* Pomponius l. 34. ᴨ. 2. de Fideicommiſſ. liber. *Servus legatus erat Calpurnio Flacco, iſque rogatus erat eum manumittere.* Gron.

tibi cum iſto patrocinio eſt, niſi ut appareat te peccaſſe ſecurius? Miramur hanc legem eſſe naturæ, ut in ſobolem tranſeant formæ, [1] quas quaſi deſcriptas ſpecies cuſtodiunt? Sua cuique genti etiam facies manet. Rutili ſunt Germaniæ vultus, & flava proceritas [2] Hiſpaniæ: non eodem omnes colore tinguntur. Ex altera parte, qua convexus & deficiens mundus vicinum mittit orientem, [3] illic effuſiora corpora, illic collectiora naſcuntur: diverſa ſunt mortalium genera: nemo tamen eſt ſuo generi diſſimilis. Quid ergo? inquit, amavit Æthiopem. Eſt interdum, judices, malarum quoque rerum ſua gratia: [4] eſt quædam formarum voluptas. Miraris ſi aliquis non ſapienter amat, cum incipere amare non ſit ſapientis? da mihi ſanos mulieris oculos: [5] nemo adulter [6] formoſus eſt. Perituræ pudicitiæ minima eſt in eo ſollicitudo, quemadmodum pereat. Proprium eſt profanæ libidinis neſcire, [7] quo cadat. Ubi ſemel pudor corruit, nulla inclinatis in vitium animis ruina deformis eſt. Is demum libidini placuit, in quem non poſſet mariti cadere ſuſpicio.

PARS ALTERA.

Ita non majus eſt argumentum pudicitiæ, quod parere voluit, quam impudicitiæ, quod infeliciter peperit? Vides partum læſis fortaſſe viſceribus excuſſum. Multum fortunæ etiam intra uterum licet: vides ſanguinis vitio peruſtam cutem, colorem putas: iſtud fortaſſe infantis injuria

1 *Quas quaſi.*] Vetuſtius exemplar, *quas quaſi deſcriptas.* Pithœus. *Quas quaſi deſcriptas ſpecies.*] Lege, *quas quaſi deſcripti in ſpecies cuſtodiunt.* Gron.

2 *Hiſpaniæ.*] Alterum exemp. *Heſperiæ.* Pith.

3 *Illic eff.*] Al. *Illic offuſciora corpora, illic coloratiora*, male. *Idem.*

4 *Eſt quædam formarum voluptas.*] Forte: *Eſt quædam infamiæ voluptas.* vel *deformium.* Gron.

5 *Nemo adulter formoſus eſt.*] Particulam negandi inſerit Pithœus. Non inepte, ſi de perdita & projectæ libidinis fœmina hoc efferretur. Sed non ſeparandum hoc membrum à præcedenti: *Da mihi ſanos mulieris oculos: nemo adulter formoſus eſt.* Hoc eſt: Uxori bonæ mentis nec Nireus nec Parthenopæus placebunt: infra pudicitiam erit forma. Sic in contrarium nec mœcha formas diſtinguit, dum ſatiet libidinem. *Idem.*

6 *Formoſus.*] Fortaſſe melius, *non formoſus.* Pithœus.

7 *Quo cadat ubi ſemel pudor corruit. Nulla.* Idem.

juria eſt. Hoc ipſum, quod ita infuſcatam cutem livor infecit, dies longus extenuat. Nivea plerunque membra ſole fuſcantur, & corpori pallor excedit: quamvis naturaliter fuſcos artus umbra cogit albeſcere. Tantum tempori licet: quantum putas licere naturæ?

III.

Miles Marianus.

Miles Marii adoleſcens propinquum Marii tribunum vim ſibi inferentem peremit. Reus eſt cædis C D.

PRO MILITE.

PRopinquus, inquit, imperatoris occiſus eſt: macte virtute adoleſcens, & Marium vindicaſti. Ubicunque periclitatur pudicitia, ſuam legem habet. Quid agis tribune? tibi nondum vir eſt, [1] qui Mario miles eſt? Non longe ab eo eſt miles, ut promittat ſtuprum, qui rogatus tantummodo negat. Crede, imperator, male de te judicaſſet miles tuus, ſi tribuno pepercisset. Hanc vim Virginius parricidio fugit: propter hanc Lucretia pectus ſuum ferro fodit. Pudet me imperator. Fœminæ exemplis militem tueor. Stuprum minatus eſt militi tuo? minus eſt, quod nobis Cimbri minantur.

PARS ALTERA.

Miles tuus, imperator, jam aliquid impudici habet, quod ad impudicitiam placet. Tu gladium commilitonis tui cruore tinxiſti, quem ſatis fuit [2] minari.

IV.

Parricida carcerem petens.

DAMNATUS PARRICIDII ANNO CUSTODIATUR. Qui ſub noverca damnatus eſt, vult illum pater domi cuſtodire: ille petit, ut publico carcere ſervetur.

PRO PARRICIDA.

JUbete quamprimum ad illas me impiorum tenebras trahi: liceat impetrare, quod non licet [3] recuſare. Ego me unquam

1 *Qui Mario miles eſt.*] Al. *qui Mario jam miles eſt.* Idem.

2 *Minari.*] Vet. *mirari.* Idem.

3 *Recuſare.*] Vet. *excuſare.* Idem.

unquam crederem tam infelicem, ut mihi aliquis etiam carcerem invideat? Parum eſt tibi in cruciatus meos annus & carcer, & veteris, ne quem gemitum [1] miſeri aures tuæ perdant? ne non ſingulis tormentis meis paterni oculi fruantur? ne, laxata vincula, deſit, qui adſtringat? Non potes adverſus damnatum jure patris uti: jam [2] non larem habeo, non ſervum, non patrem; ac ne damnatum eſſe pœniteat, non novercam. Video carcerem publicum, ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti, robur Tullianumque proſpiciunt: & quoties jacentes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur. & [3] alienum ſupplicium expectando ſuum diſcunt. Sonant verbera, cibus recuſantibus ſpurca manu carnificis ingeritur. Sedet janitor inexorabili pectore, qui matre flente ſiccos teneat oculos. Illuvies corpus exaſperat; manum catenæ premunt. Quid eſt quod me lex anno reſervat? neſcio quid adhuc [4] cogitat. Nimirum de parricidio, etiam cum creditur, non liquet? Æſtimate, judices, quid fugiam, qui hoc poſtulo? Quid hoc eſt, judices, à patre parricida non timeor? dicam, ſævite, cum [5] rogem: dicam, miſeremini, cum carcerem rogem.

Pars Altera.

Egone ſecretum iſti conſcientiæ dabo? & ibi te patiar includi, ubi non erubeſcas? Dignus es, parricida, dignus es videre patrem, ſi tam grave putas, ut vel carcerem malis. Debeo, judices, debeo tandem agere mitius pater, ſi tam graviter ſibi damnatus iraſcitur? Mirabar, ſi quis tantum ſceleris auderet, qui contemnere carcerem poſſet. fugit, odit, avertitur, & limen patris execratur. Ignoras profecto

1 *Miſeri.*] Al. *miſeria noſtra aur.* Idem jacentis. Gron.

2 *Non larem habeo, non ſervum.*] Dixi in Obſervationibus legendum videri, *non ſacrum.* Sive mavis *ſacra*, ut frequentius loquuntur. Sed & bene *ſacrum*. Seneca in Troad. *& quondam ſacrum Regni*

3 *Alienum ſupplicium expectando.*] Lege, *ſpectando*. Idem.

4 *Cogitat nimirum de parricidio etiam cum c. n. L.* Pithœus.

5 *Rogem?* Idem.

profecto ſortem tuam, ſi putas aliud judices debere reſpicere, quam quod nolis. [1] Hanc crucem patere, ſi gravis eſt: hunc diem, ſi odiſti, vide. Nihil illi adverſus patrem [2] liceret, etſi parricida non eſſet.

V.

Leno.

Juvenes frequenter ad lupanar veniebant; cum his leno frequenter denuntiaſſet, ne accederent, foveam fecit, & complevit ignibus. adoleſcentes cum veniſſent, exuſti ſunt. accuſatur à parentibus eorum leno læſæ reip.

CONTRA LENONEM.

DEnuntiavi, inquit. dii boni! [3] quantum auſus eſt, quod ne poſt denuntiationem quidem creditum eſt. Fuit in illis ſumma pietas; placuere parentibus: ſumma frugalitas; diſplicuere lenoni. Tu te jure audes defendere? nihil ei licet, in quem nihil non licet. Denuntiavi, inquit. novimus lenonum venales minas. Injuriam, inquit, faciebant mancipiis meis. Quid enim aliud in his, quam injuriam vendis?

PARS ALTERA.

Ubi, quid futurum eſt denuntiatum, culpa [4] patientis eſt.

VI.

Decreto de reditu occiſus.

Adoleſcens dives nobilis, hoſpitatus apud exulem. exul ſcripſit Senatui velle ſe indicare de affectata tyrannide. Senatus revocandum cenſuit, hoc divite contradicente, dum revertitur exul, occiſus eſt. accuſatur dives affectatæ tyrannidis.

CONTRA DIVITEM.

INtercepiſſe te putas indicium: ipſe feciſti. Secundum ſententiam divitis, pauper non eſt reverſus: dicturum ſe de

1 *Hanc crucem.*] Forte: *Hanc lucem.* Gron.

2 *Liceret, ſi p. n. e.* Pith.

3 *Quantum auſus eſt.*] Lege: *Quanti auſus eſt.* Hoc eſt, quantum auſos dicis, qui tuæ ſcilicet denuntiationi non crediderunt. Gron.

4 *Patientis.*] Vet. *parentis.* Pith.

ſe de tyrannide pollicetur, quid, vis, [1] ſuſpicemur? tu nihil nuntias, [2] ſed inde veniſti: venerunt epiſtolæ conſecutæ. Sed cur de publico ſtatu mandare hoſpiti noluit? Putatis illum contradixiſſe? Confeſſus eſt. Sceleratis ingeniis, & pluſquam civilia cupientibus, non dominari inſtar ſervitutis eſt. Jampridem te [3] arci noſtræ tua fortuna minatur: ſupra civilem hanc [4] æquationem divitiæ te elevarunt: non ſine exemplo timemus. In Manlio quondam potuiſſe, damnatum eſt.

PARS ALTERA.

Non intelligo, quemadmodum [5] infamet mors ſententiam meam. Ego ſi auditus eſſem, ille non eſſet occiſus. Inquieta res eſt homo, cui jam in deterius nihil ſupereſt. [6] Egerat mecum illic multa de judicibus, de ignominia ſua. Prodam neceſſe eſt affectus hoſpitis mei: hoc tyranni videbatur.

VII.

Dives imperator.

Pauper & dives inimici. pauperi duo filii. dives imperator creatus. Rumor ortus eſt prodi rempublicam à pauperis filiis. utrunque torquens pernegantem necavit, corpora eorum extra vallum projici juſſit, quæ hoſtes ſepelierunt, & receſſerunt. Pauper accuſat divitem cædis.

CONTRA DIVITEM.

NUnquam, judices, contra iſtum tutior veni. quicquid auferri potuit, amiſi. Soli omnium torti ſunt, donec mentirentur. Ita laniatos miſeros, ita confuſis lineamentis projici juſſit, ut jam nec pater poſſet agnoſcere. Miramini, ſi ab hoſtibus ſepulti ſunt? nullos ſic ab iſto eſſe tortos, [7] niſi captivos putarent. Proditores putas, quos tam

1 *Suſpicemur.*] Vet. *pollicemur.* Idem.

2 *Sed inde veniſti: venerunt epiſtolæ.* Scribe: *Tu nihil nuntias: ſed, unde veniſti, venerunt epiſtolæ te conſecutæ.* Gronovius.

3 *Arci noſtræ.*] Vet. *archonta.* Pith.

4 *Æquationem.*] Al. *peræquationem.* Idem.

5 *Infamet mors.*] Al. *infament iſta.* Id.

6 *Egerat mecum illic multa.*] Lege, *ille.* Gron.

7 *Niſi captivos putarent.*] Scribe: *Nullos ſic ab iſto eſſe tortos, niſi captivos, putarunt.* Nempe hoſtes. Reddit rationem quare ab illis ſepulti ſint. nempe ſuos putarunt. *Idem.*

tam miſere, tamque crudeliter punitos hoſtis non vindicavit. Pauperes, inquis, erant: & ideo potuere corrumpi. Age, quis neſcit illos ideo periſſe, quod divitias nimis oderant? [1] Super ignem corpus extenditur, & irato imperatori tortor non ſufficit: [2] uritur, & flagella ignibus adjuvantur. Quæritis exitum? [3] pernegavit: tortor, inimicus tamen, quod quærebat, invenit nos proditores: qui pro te, patria, etiam ſub iſto militavimus.

PARS ALTERA.

Negas potuiſſe corrumpi? pauperes fuerunt. negas voluiſſe prodere? inimici. Non poſſum tibi proditionis argumentum adferre præſentius. Quamdiu vixere, pugnatum eſt. cum mihi civitas mandaret imperium, quo malo laboraret, intellexit. Imperatorem me fecit inimicus.

VIII.

Demens ter triumphalis.

Ter triumphalis, ter conſularis, cum haberet liberos, æque ter triumphales, ter conſulares, ſuſpendit ſe. liberatus à liberis, ab iiſdem reus fit dementiæ.

PRO PATRE.

OMnium calamitatum materia eſt homo diu felix. Neſciunt ſtare ſucceſſus, & [4] quotiens prodire felicitas non poteſt, redit. Mori volo, [5] quid me jam fortuna cuſtodit.

PARS ALTERA.

Ter conſulatum geſſiſti, ter triumphaſti, licet jam velit fortuna mutari, in illius poteſtate non eſt, fuiſſe. Quis timeret fortunam, niſi prodeſſet?

IX.

1 *Super ignem corpus extenditur.*] Mallem, *Super equuleum.* Idem.

2 *Uritur & flagella ignibus adjuvantur.*] Forte: *Urit, & flagella ignibus adjuvat.* Idem.

3 *Pernegavit.*] Fort. leg. *pernegarunt torti.* Pith. *Pernegavit tortor inimicus.*] Scribe: *pernegavimus: tortor inimicus tamen, quod quærebat, invenit nos proditores.* Nam in perſona mortuorum loquitur. *Gronovius.*

4 *Quoties prodire felicitas non poteſt, redit.*] Forte: *recedit.* Vellejus lib. 1. *Difficilis in perfecto mora eſt, naturaliterque, quod procedere non poteſt, recedit.* Gron.

5 *Quid me.*] Fort. *Cui me,* vel *quo me f. cuſtodis?* Pith.

IX.

Pater excæcatus.

Cum luxurioſo filio, pater abdita matre ſeceſſit in ſecretum, excæcatus rediit. petit à filio talionem. mater ſe feciſſe dicit.

CONTRA FILIUM.

INvenit, judices, peſſimus adoleſcens, [1] quando utrumque excæcaret parentem. quid te ſecreto feciſſe credamus? matrem in foro excæcas. Non vis pro matre verum dicere, cum illa pro te mentiatur? In tantum juvenis proceſſit amentia, ut propter illum pater perderet oculos, mater odiſſet. Tu me, mulier, excæcare potuiſti, quæ nec parricidam potes? ut innocens ſis, dum excæcaretur pater, [2] expectaſti. Non feci, inquit, [3] non crederem, ſi confitereris. Talis es, adoleſcens, [4] ut excæcare nolueris patrem, aut te excæcare velit pater. Quam ſceleratus es! plus te pater odit [5] quam eum, à quo excæcatus eſt. Tantum auſus eſt integro patre: quid facturus eſt inter duos cæcos? Quam miſer eſt pater, cui verum dicendum eſt! quam miſera mater, cui mentiendum? non eruit oculos, quiſquis laborat, ut hoc fecerit. [6] Cujus crimen eſt excæcare? excæcaſſe patrem! patronum! excæcare matrem! qui fieri potuit, ut mala fuerit uxor, quæ tam bona mater eſt? Ego feci. Non ſceleris, ſed matris iſta confeſſio eſt.

PARS ALTERA.

Si neganti, judices, non vultis, quod proximum eſt; credite confitenti: ſed ſi difficile eſt fateri etiam cum feceris, damni paulum. *

X. *Pater*

1 *Quando.*] Lego *quomodo.* Idem.

2 *Expectaſti.*] Fort. *ſpectaſti.* N. Idem.

3 *Non crederem ſi confitereris.*] Tolle negandi particulam. Crederem te non feciſſe ſi confitereris, & ideo confiteri, ut matri parcatur. *Gronovius.*

4 *Ut excæcare volueris patrem.*] Immo, *ut aut excæcare volueris matrem, ut.* Idem.

5 *Quam eum, à quo excæcatus eſt.*] Lege, *quam eam, à qua.* Ironia eſt: & loquitur ex ſententia adverſariorum. Idem.

6 *Cujus crimen eſt excæcare? excæcaſſe patrem.*] Scribe: *Ejus crimen eſt excæcaſſe patrem, cujus patronam excæcare matrem.* Eum credite patri oculos eruiſſe, qui poteſt pati, ut loco ipſius excæcetur mater, dum ſceleri filii patrocinatur. *Idem.*

X.

Pater receptis oculis.

Cui erant tres filii, amiſſis duobus, flendo oculos perdidit, ſomniavit ſe recepturum oculos, ſi tertius filius periſſet. Somnium indicavit uxori, illa filio prodidit, ſuſpendit ſe adoleſcens. Pater recepit oculos. Repudiat uxorem, agit illa injuſti repudii.

PRO MARITO.

ANte omnia hoc ad vos meæ defero infelicitatis, quod videre cœpi. [1] Si ſpectatores oculi tertiæ redeunt orbitatis, qui calamitatibus ceſſerant, parricidio reverterunt. Mirabar profecto, quod in utriuſque orbitate ſolus pater oculos perdidiſſet. Juſſus ſum videre, poſtquam orbitas tertia ſpectatorem non habebat. Nunquid diſcutiunt recti neceſſitatem, qui aliquid amore fecerunt? Ceſſate parumper, exhauſti fletus: differ aliquantum, ſaucium lumen: decet eſſe oculos duriores, qui ſcelere reverterunt. Nullum in tali calamitate ab uxore ſolatium. [2] Miſerationem meam tum habuit. poſt cœpi monere de filio, & horret referre animus, quod pœnitet indicaſſe: nec remedia quærenda ſunt, [3] ubi major [4] ſupplicii ſanatio. Gratulandum patri eſt, quod non filius ſomniavit. debet hoc ſola mater audire, vel ut filio caveat, vel ne mariti doleat cæcitatem. Arceſſo conjugem. Jam, inquam, cæcus eſſe cupio. Etiam nunc apud me latet, quod ſola tu noſti. Subito aſpectu ſomnii in metum veni, &, fateor, de filio, quod eſt, timui, ſed de matre non credidi. Nullum impatientius malum, quam invidia cum calamitate, qui, ut ſcelerate viderem, non recepi oculos, ſed perdidi cæcitatem. Vidi miſer primum, quod ultimum videram, pendebat [5] extinctus, & contentus laqueus adoleſcentis colla tenuabat. Proh nefas! hæc in filium

1 *Si ſpectat.*] Fort. *Sic ſp.* Pithœus. *Si ſpectatores oculi.*] Dele prorſus τὸ *ſi* Integra ſententia eſt: *Spectatores oculi tertiæ redeunt orbitatis: qui calamitatibus ceſſerant, parricidio reverterunt.* Gronov.

2 *Miſerationem meam.*] *Mei.* Pith.

3 *Ubi major ſupplicii ſanatio.*] Velim *majoris.* Gronovius.

4 *Supplicii ſanatio.*] Fort. *ſupplicius.* Pithœus.

5 *Extinctum.*] Forte, *extinctus*, vel *ex tigno.* Idem.

in filium cum oculis meis venerant. O quam putaſti, nec maritum poſſe ſanari! jam tempus eſt fletus. immo jam tempus eſt cæcitatis.

X I.

Damnati adoptivi.

Pauper & dives inimici: pauperi tres filii: quodam tempore viſi ſunt amici. Petit dives à paupere filios in adoptionem, & accepit: unus in adulterio deprehenſus eſt, & occiſus, alius affectatæ tyrannidis reus factus eſt, & damnatus, tertium pauper repetit: dives contradicit.

PRO PAUPERE.

[1] Nihil tam præter luctus meos gravius, quam quod, ubi odia nihil fecere, videatur amicitia plus nocere. quidquid eſſe potuit in paupere, totum dives accepit. Qui ſi bonum animum in adoleſcentes meos tenuit, filios ambo perdidimus. Novum audaciæ genus, tyrannidem affectat pauperis filius. Utinam ſic filium perdidiſſem, ut queri de fortuna liceret. Dolere integre non poteſt, [2] qui urgetur iraſci. Scio quales habuerim. & inimico & diviti placere potuerunt. [3] divitiæ [4] inconſtantium animorum. In ſumma pernicies, vel velle ad me redire, vel nolle. Si vult, non delectat, qui tenetur invitus. Si non vult, jam timeo, quod divitias amare cœpit. Permiſſæ licentiæ magna ſecuritas eſt poteſtas cum moderatione. Recordare, quantis meis redemerim malis, [5] ne adhuc redimerentur inimici.

XII. *Vene-*

1 *Nihil tam.*] Lego, *jam.* Pith.

2 *Qui urgetur iraſci.*] Forte: *Dolere integre non poteſt, qui cogitur iraſci.* Gronovius.

3 *Divitiæ inconſtantium animorum.*] Intellige, *ſunt.* Divites laſciviunt & facile variant animos. Deinde ſcribo: *Inſtat filio pernicies, vel velit ad me redire vel nolit.* Niſi retinendum, *In ſumma, pernicies:* quoniam fragmenta hæc ſunt: & poteſt in omiſſis proximis verbum fuiſſe poſitum, quod commode hic ſubaudiatur. *Idem.*

4 *Inconſtantium.*] Vet. *inconſtantiæ*, locus emendatione indiget: fortaſſe hac, *Divitiæ inconſtantiam animorum ſumma pernicies, vel velit ad m. r. vel nolit.* Pith.

5 *Ne adhuc redimerentur inimici.*] Lege: *ne adhuc videremur inimici.* ut crederent homines nos in gratiam rediiſſe. Tacite ſignificat, dubium an bona fide. *Gronovius.*

XII.

Veneficii rea.

VENEFICII REA TORQUEATUR, DONEC CONSCIOS INDICET. Amiſſa uxore, ex qua habebat filium, duxit alteram: & de ea ſuſcepit filiam: adoleverunt ambo infantes: repente ambiguis ſignis perit adoleſcens. Pater uxorem accuſavit & damnavit: cum torqueretur, filiam ſibi conſciam dixit. Petitur puella ex lege ad pœnam, adeſt ei pater.

PRO FILIA.

NOverca filios noſtros aut inſimulatione perſequitur, aut veneno, quæ ſcelus ſuum, & in domo veneficæ, & in ſuppliciis docuit parricidæ. Adoleverunt ambo, ſed minor filia, & præter ſexum multo fratre ſimplicior. [1] In uno utriuſque mentem videris. Cum periit adoleſcens, & patri venenum datum eſt & ſorori. [2] O noverca! eſt alta crudelitas: amaſſet, & conſciam putaremus? Proh nefas! conſcia dicitur, cui frater perit? Cur poſtquam adolevit puella, eſt interemptus adoleſcens? Tamdiu ergo fuit quieta novercæ crudelitas, quamdiu ætas illius ad perſuaſionem conſcientiæ pervenerit. Modum non habet iracundia mentiendi.

XIII.

Medicus tyrannicida.

TYRANNICIDÆ PRÆMIUM. Tyrannus ſuſpicatus ſibi venenum datum ab eo medico, quem in arce habebat, torſit eum. ille pernegavit. Miſit ad medicum civitatis. dixit datum illi ab illo venenum, ſed ſe remedium daturum: dedit poculum, quo exhauſto ſtatim periit tyrannus: contendunt de præmio.

PRO MEDICO ARCIS.

ABſit, ſanctiſſimi judices, ut hanc vos fidem tyrannicidii detrahatis, quam & medicus confirmaverit & tyrannus. Confingunt nocendi voluntatem, poſtquam ſanandi remedium perdiderunt. Pœnas meas hinc cogitate, in quibus

1 *In uno utriuſque mentem.*] Puto, *In una.* puella ſcilicet. *Idem.*

2 *O noverca eſt.*] Malim, *O noverca alta crudelitas! amaſſet & conſciam putemus.* Pith. *O noverca! eſt alta.*] Forte: *Cujus noverca eſt tanta crudelitas?* vel *O novercalis crudelitas.* Gronovius.

in quibus nec ira, nec natura ceſſavit. Tolerabilis vis eſt, ubi ad conſuetudinem mali, cauſſa neceſſitatis emergit. Præmium [1] conſequitur, qui auſus eſt & confirmare meum venenum, & ſuum remedium polliceri. Ultio quidem illa, non quæſtio. Tyrannus [2] venenum quæſivit? ſed vindicavit. [3] O quam facile gerunt perſuaſiones, inlecebramque in contrarium transferunt. Ut virus ſerpebat interius, & artus omnes longa pœnarum dilatione languebant, veneficium jam tyrannus agnoverat, quia inſtantem interitum ſentiebat: feſtinans medicum flagitabat. Unde venenum tam celeriter præparaſti? Dicis forte: Major mihi dandi veneni fiebat occaſio, quæ ex ipſius voluntate veniebat. Notum [4] hoc genus [5] mortis eſt, ut ex ſenſu priore, ad cuncta cautior ſollicitudo procedat. Nonne jam apud tyrannum cuncta ſuſpecta præſens formido faciebat? Medicum tota arce clamabat, quaſi ego de tyrannicidio non negaſſem. In arce enecavimus: deſeruit me venenum.

XIV.

Abdicatus patrem liberans.

ADDICTUS FOENERATORI SERVIAT. ABDICATUS DE BONIS PATERNIS NIHIL HABEAT. LIBERTORUM BONA AD PATRONOS PERTINEANT. Quidam ex duobus liberis [6] alterum abdicavit, addictum poſtea creditori patrem redemit & manumiſit: quo mortuo ambigunt de bonis abdicatus jure patroni, & filius, qui in familia permanſit.

PRO ABDICATO.

EQuidem nec avarum me fuiſſe, nec impium docui. Nam & redemi patrem & manumiſi. Abdicatus es, inquit. En quem putes doluiſſe caſum meum, filius dicit beneficio

1 *Conſequitur.*] Malim, *conſequetur.* *Pith.*

2 *Venenum quæſivit: ſed vindicavit.*] Aut ſcribendum: *Tyrannus venenum non quæſivit, ſed vindicavit.* Aut, *Tyrannus venenum quæſivit? Se vindicavit.* Quaſi eſſet, immo ſe vindicavit. *Gronovius.*

3 *O quam facile gerunt perſuaſiones.*] Forte, *facile errant.* Idem.

4 *Hoc genus mortis eſt.*] Conjiciebam: *Notum hoc genus timoris eſt.* Idem.

5 *Mortis eſt.*] Malim, *moris.* Pith.

6 *Alterum abdicavit, addictum.*] Lege, *abdicavit, abdicatus addictum.* Gronov.

o parentis ſe eſſe nutritum, ejus indulgentia liberta-
ivitatemque ſortitum. At hæc ipſa patronus liberto
ntulit, quæ filius à parente percepit. [1] Perinde be-
um hæreditatis filio datur, patrono redditur. Addi-
unquam ſperat libertatem: negligenter enim & con-
iter ſervit, qui ſervire non novit. Quid mihi abdi-
m objicies legem? Ego ſi quaſi filius experirer, me-
t abdicatus expellerer. Utor patroni actione, non
Quid enim? ſi non eſſet manumiſſus, peculium ſer-
i peteres? Specta defuncti conditionem, quæ fuit
tempore, non quæ aliquando præceſſit. Siſtitur
s pater, [2] non feſtinat hic bonus filius? non denique
t, ne illum redimat abdicatus? filius incolumi digni-
on potuit explicare, quantum abdicatus explicuit.
iens ſe pater pœnitere confeſſus eſt? quotiens de hujus
icitate conqueſtus? utinam licuiſſet addicto exercere
rium: eſſet hic abdicatus, hic filius. Bona ipſa meo
abore quæſita, unde ſenex teſtari noluit, ne mihi
uum relinqueret, quod meum ſciret. Tu illud prius
npſiſti patrimonium, illud amplum, [3] illud quod
parabatur hæredibus: ego poſtulo tenue libertinum,
vix ſufficit ipſius funeri. Hic enim quando ſepeliet
em, qui noluit redimere venalem?

X V.

Ter fortis deſertor.

RTOR CAPITE PUNIATUR. TER VIR FORTIS MI-
IA VACET. PRÆMIUM VICTOR IMPERATOR ACCI-
T. Ter virum fortem imperator coëgit ad bellum, coactus de-
t: imperator præmio impunitatem deſertoris petit: deſertor
radicit.

PRO DESERTORE.

quo animo imperator ferat, ſi quem virum fortem
enſerat obſequentem, deſertorem videat contuma-
cem?

inde beneficium hæreditatis filio
trono redditur. Pith.
feſtinat.] Vel legendum, Non,
vel delendæ interrogationis notæ. Idem.
3 Illud quod vobis parabatur.] Lege:
quod duobus parabatur hæredibus. Gron.

cem? nec pœnam poſſum recuſare poſt culpam, nec veniam ſuſtinere poſt gloriam. Miſerum me, cujus nec infamia poteſt latere nec gloria. Non ante rempublicam quam me ipſe deſerui: armis & telis honeſtiſſimum corpus oneravi: &, quod non ſine piaculo factum eſt, conſecrata jamdudum arma depoſui. Sto & pugno pro legibus. Aliter enim fortiter facere jam in hac ætate non poſſum. [1] Grata ſunt & crimina deſertoris, apud quem nihil valuerunt privilegia viri fortis. Novum genus damnationis. Ignoſcere vos nolo: cur enim dubitem per infamiam ſenex emori, qui etiam juvenis optavi [2] ſæpe gloriam?

XVI.

Rapta tacens.

LEX RAPTARUM. Rapta producta ad magiſtratus, tacuit & flevit: magiſtratus de raptore ſupplicium ſumpſit: puella ſe interemit. Reus eſt magiſtratus, quod cauſa mortis fuerit.

CONTRA MAGISTRATUM.

REum cædis unius arceſſo, qui duos pariter occidit. Aditus huic reo miſericordiæ clauſus eſt: quid enim ſperare poterit à lacrymis? [3] juvenis etiam facies liberalis, qualem nemo non ſibi aut filium optat aut generum? Is cum puellæ peteret nuptias, diu peteret: etiam ſperare cœpiſſet, feſtinavit ut amator: & quid dicam, rapuit an duxit? Virgo, quod ſolum potuit, nihil queſta eſt. Quis non inhorruit, quis tecum puella non flevit? Dicat nunc. Libuit & licuit. Cujus hæc, an regis oratio eſt? nec erat arbiter judicii ſui, ſed miniſter alieni. Tacuit inquam. O mira & muta ſententia! Omnes ſciunt lacrymas ex uno miſericordiæ fonte manare, in amore vel maxime: nam iiſdem oculis quibus amatur, & fletur. Miſer ille, quem nullo accu-

1 *Grata ſunt &c.*] Lego ei. Pith.

2 *Sæpe gloriam.*] Lego, *ſæpe per gloriam.* Idem.

3 *Juvenis etiam facies liberalis.*] Lege, *Juvenis etiam facie liberali, qualem nemo non ſibi aut filium optet aut generum, is, cum puellæ peteret nuptias, & diu peteret, & jam ſperare cœpiſſet, feſtinavit, ut amator, &c.* Tò *is* eleganter & ex more veterum πιρέλκει. Gronov.

lo accuſatore puniſti: miſerior illa, quam te vindicare ſimulaſti. Quis te, oro, poterit aut liberare flentem, aut flere damnatum?

X V I I.

Pædagogus cruciarius.

CIVITATEM PEREGRINUS USURPANS VÆNEAT. Pauper & dives inimici viſi ſunt in gratiam rediiſſe. Pauper accuſatus peregrinitatis, venit: emit eum dives & pædagogum filio dedit. Adoleſcens in adulterio deprehenſus, occiſus eſt: agitur pædagogus in crucem: appellat tribunos de injuſto ſupplicio.

PRO PÆDAGOGO.

EQuidem, judices, propitium mihi divitem ſemper optavi, totum me divitis fidei, &, antequam redimerer, addixi. Audio me ſubito peregrinum, quod nec pater ipſe nec mater aliquando prodiderat, nec denique unquam inimicus dives objecerat. Filio me luxurioſo jam & petulanti [1] dedit: quamvis omnia & pater ipſe curaret & regeret. Imploro auxilium, quod veſtri majores ſervis etiam natis reliquerunt. Unum non eſt in ſervitute naſci, & libertate multari. Statim credidiſti fidum, & idoneum judicaſti, ſed non eſſe felicem jam tum ſcire potuiſti. Occiſus eſt, inquit, filius meus. Si injuria, interfectorem argue: ſi jure, leges. Ego illum adulterum feci, credo, luxuria mea, ſervus novitius & pauper, antequam ſervus. Multa largiebaris, indulgebas omnia, nihil unquam negabas.

X V I I I.

Armati abdicati.

Abdicati ad curiam convenerunt armati, petentes revocari. Unus ex patribus contradixit: filius ejus ſe interemit. Idem ſuadet, ut recipiantur.

PRO ABDICATIS.

PEto, ut indulgeatis iræ domeſticæ, cum me videatis [2] publice pœnitere ſententiæ. Nam ſicut in vita nunquam

1 *Dedit quamvis.* Pith. 2 *Publicè.*] Malim, *publicæ.* Idem.

quam errare, felicis eſt: ita errorem quamprimum emendare, ſapientis. Parentum illa deliberatio fuit, hæc jam cunctatio parricidarum eſt. Ætate lapſi ſumus, egeſtate correcti. In hoc vos exoramus loco, in quo etiam hoſtes ſuperati non fruſtra ſupplicaverunt. [1] Ergo ille triſtis, & ſævus cum abdicarem tamen fui, & ſemper ex eo licet tacitus ingemui, & opportunum jus reſtitutionis optavi. Reſtituet vobis filios auctoritas publica, tanquam alia natura. Vereor jam P. C. ne ſapientior videatur & certior ille abdicatorum ſenatus. Fateor, armatorum facie [2] non immerito *, terremur enim ſua morte. Quemadmodum poſſum te, fili cariſſime, vel in morte revocabo, inferam majorum ſepulcris, & elogio, quod optaſti, nomen inſcribam.

X I X.

Abdicatus immolandus.

In peſtilentia reſponſum eſt finem futurum immolato eo, qui patrem non haberet. offert ſe abdicatus. Qui abdicavit, contradixit.

PRO ABDICATO.

AMplexus ſum mortem uſque adhuc neceſſariam, nunc etiam glorioſam. Mori prohibes, & intervenis, quo minus ſpiritum, quem fortunæ meæ debeo, patriæ profundam. Quotiens te video, totiens ſcio me patrem non habere.

X X.

Proſtitutus ex geminis.

Ex duobus geminis alter proſtat, reddit alter in ſenatu cauſas mortis voluntariæ.

PRO FRATRE MORITURO.

UTinam quidem P. C. mori vellet frater! homini verecundo, cui neceſſe eſt, ut ea de germano meo dicam, quæ tanti habeo perire, ne videam. Noſtis nos, P. C. Etenim pluribus noti ſumus, quam & ætas & verecundia

1 *Ergo ille triſtis.*] Scribe: *Ego ille triſtis & ſævus, cum abdicarem, tamen flevi.* Gronov.

2 *Non immerito * terremur enim.*] Forte: *Fateor armatorum facie non immerito terremur. Terrent & ſua morte.* Idem.

cundia poſtulat. Raptus eſt mihi, [1] frater, peſſimis comitibus & perditis. Duce namque luxuria & ſubremigante, ſeu potius velificante nequitia in illos impudicitiæ ſcopulos, & ipſa famæ ſuæ naufragia delatus. Proh deum atque hominum fidem! qua in civitate proſtitui licet, mori non licet? An utrunque congruere æſtimatis huic ordini, & vitam turpem [2] promittere, & ab honeſta morte prohibere? Vivere non ſuſtinerem, ſi hæc in mea vel ſorore vidiſſem. Improbi flagitatores, qui detrimenta pueritiæ ſuæ mutuo dedecore compenſant.

XXI.

Pictura viri fortis.

VIRORUM FORTIUM FACTA PINGANTUR. VIRI FORTES DE PRÆMIO ARMIS CONTENDANT. Fratres fortiter fecerunt: pater à minore petit, ut majori cederet: non impetravit. Prælio interficit majorem minor. Petit præmio, ne facta pingantur. Pater contradicit.

CONTRA FILIUM.

SI quid precibus contra filium meum poſſem, domi monere quam publice maluiſſem. Nihil audeo filio dicere, quam quod ab ipſo nuper audivi: leges uti valeant, quam quicquam mali facere. Cede fratri, cede vel patri, victor eris, mihi crede, ſi ceſſeris. Didici ſalvis legibus, parricidium poſſe committi. Cætera jam non ſunt narranda, pingenda ſunt. Vana & inepta formido eſt, videre non poſſe, quod feceris, & colorem timere, quod [3] per ſanguinem ſimuletur hoc factum, non tantum colore, ſed ære, ſi poſſit & lapide, & quacunque [4] corporum noſtrorum materia vel ars æmulata eſt. Infecta quemadmodum poſſunt eſſe, quæ facta ſunt? Picta quidem interim non ſunt,

1 *Frater peſſimis.*] Utique *à peſſimis.* Idem.

2 *Promittere.*] Legendum *permittere.* Pithœus.

3 *Per ſanguinem.*] Hic adjici debet aſteriſcus qui corruptum locum notaret. *Idem.*

4 *Corporum noſtrorum materia vel ars.*] Fortaſſis: *& lapide, & quacumque materia corporum noſtrorum fila ars imitata eſt.* Lucretianum *fila corporum.* Gronov.

ſunt, ſed in omnibus pectoribus inciſa ſunt: in oculis, in animis, in ipſis denique tuis manibus. Tu victoria clarus es, ille innocentia.

XXII.

Privignus tyrannicida.

TYRANNICIDÆ PRÆMIUM. PRÆMIO CEDERE LICEAT. Qui novercam habebat, occidit tyrannum: ceſſit novercæ præmio: illa privigni nuptias petit. Contendunt quis contradicat, maritus, an privignus.

PRO MARITO.

CUm ſuo parente contendit, ut mihi videatur melior adhuc privignus eſſe quam filius. Cœpit & hic me ſic habere deſpectui, ut qui novercæ beneficium ſe dediſſe lætatur, à me nec accipere dignetur. Ego primus in domo mea, fateor, erravi: qui uxorem duxi ſenex, cum jam eſſet in domo filius, & quidem juvenis. Dum nimium confido pietati, oculos mulieris inceſtos, & infanda deſideria nutrivi. Novercæ præmio ceſſit, cum haberet in domo patrem, cui nemo præferret in tali honore vel matrem. Non privignum ante tentarat? quis, rogo, fructus eſt, impetrare nuptias hominis invicti? Uter vobis actor utilior videretur & verior, maritus an cœlebs? filius familias, an pater? ſenior, an juvenis? qui repudiatur, an qui præponitur? qui beneficium dedit, an qui accepit injuriam? mea uxor abducitur, tu quis es? meum cubile deſeritur, ad te dolor iſte quid pertinet? Ego, inquit, præmio ceſſi: tu ergo non potes revocare quod dederis, eamque reprehendere, quam paulo ante laudaveris. Cavendum tibi eſt, ne ſi victus (ut ſunt judiciorum incerta) diſceſſeris, dicaris judicio quoque ſic ceſſiſſe quaſi præmio. Sic eſt livoris ingenium, omnia ſuſpicantur, qui nihil audiunt. Das amanti ſolatium: affers in amore vel jurgium.

XXIII. *Pere-*

XXIII.

Peregrinus cruciarius.

CIVITATEM PEREGRINUS USURPANS, VÆNEAT. LICEAT IN MATRIBUS ADULTERIA VINDICARE, ET DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE. Qui videbatur de civibus natus, cum abſente patre eam, quæ mater videbatur, in adulterio deprehenſam inſequeretur armatus, ait illa, Non es meus. perſeveravit & occidit. Poſtea judicio peregrinus pronuntiatus, emptus eſt ab interfectæ patre: ab eodem agitur in crucem. Reverſus peregre is, qui videbatur, appellat tribunos de injuſto ſupplicio.

PRO PEREGRINO.

VIx dum reverſus in patriam, ſi tamen hanc adverſarii [1] vel meam patriam [2] eſſe contendunt, parabam, tribuni, cognito filii mei caſu, appellare vos de injuſto ſupplicio ſervitutis: ſed quatenus [3] ſocer ſævit, ut nec generum vellet agnoſcere, vel nepotem, det & mihi veniam doloris, ſi non deſum filio, bene de me, bene de legibus merito, cum ipſe vindictam quærat exigere filiæ, vel nocenti. Hujus ego legibus filiam duxi, eamque prægnantem ſimul vidimus, & uteri decem menſes ambo numeravimus, & [4] natum ex ea pignus accepimus. Sed, cum me neceſſitas peregrinationis abduceret, commendavi avo filium meum, adoleſcentulo præcepi, [5] in domo partibus fungeretur: & ut plus illis neceſſitatis imponerem, ſententiam veſtræ legis ingeſſi: denuntiavi poſtremo, futurum ipſius crimen, ſi non patri paruiſſet & legi. Adulteram, quæ per inſanam libidinem, ſtimulis tanti furoris exarſerat, ut nec ſe jam agnoſceret, interemit. Peregrinus eſſe filius meus poſt adulterium matris ſuæ cœpit. Occidit, inquit, filiam meam. Grave eſt, tribuni, in ſervitute defendere quod

1 *Vel meam patriam.*] Forte: *ni tamen hanc adverſarii nec meam patriam eſſe contendunt.* Gron.

2 *Eſſe contendunt.*] Fortaſſis melius, *concedunt.* Pith.

3 *Socer ſævit, ut nec generum.*] Lege: *quatenus ſocer ſæviit, ut nec generum vellet agnoſcere nec nepotem.* Vel *ſævit*, & *velit.* Gronov.

4 *Natum ex ea pignus accepimus.*] *Suſcepimus*, vel *excepimus.* Idem.

5 *In domo partibus fungeretur.*] Deeſt *meis*, vel *patris.* Idem.

quod in libertate commiſeris. Merito mulier ſuos jam negabat eſſe, quos læſerat: ipſa poſt tantum furorem, jam ſua non erat. Illa dixit, meus non eſt: at ego dico, meus es. Mater armatum timuit, ſed pater ſervientem (quod eſt majus) agnoſcit.

XXIV.

Indemnatus carnificem recuſans.

Lege indemnatorum, interficiendum pater filium carnifici tradidit. Ille vult manu patris interfici: pater ipſe, qui fuerat offenſus, ultro ſe non poſſe facere, quod cœperat, confitetur.

PRO FILIO.

QUam morigerum ſibi filium ſenex iſte formarit, nolo aliud indicium, quam, [1] quod nec patrem lædere, nec mortem recuſavit. Mori juſſus adoleſcens, in primis adhuc annis, quo tempore & vita chariſſima eſt, & mors acerba, [2] non quæro vitam. Si poteſt fieri, ad hoſtiam quam diis penatibus vovit, ſatis ſibi fiat meo ſanguine, imo & ipſe ſuo: dum non per manum vilem jus pietatis infuſcet: quia nec juris ratio permittit, ut adhibeatur adverſum eum carnifex, [3] in quem non fuit judex. Faciat vitæ finem, qui originem fecit: non de morte cum patre, [4] ſed de mortis patris genere diſſentio. Eripere vis vitam, quam dediſti: non inficiabor, [5] quid per alterum petis? Jus, quod tibi vindicas, experire, nemo te prohibet: occide, ſi potes: confitere, non potes. Nemo unquam magiſtratum fecit vicarium, nec in alio militavit, nec [6] ſacra gentilitia in-

ſertiva

1 *Quod nec patrem lædere.*] Scribe: *quam quod, ne patrem læderet, nec mortem recuſavit.* Idem.

2 *Non quæro vitam. Si poteſt fieri, ad hoſtiam*] Poſſis malle, *non queror*, expuncto τῷ *vitam*. Sic Decl. 27. *Hic vivere jubetur & queritur.* Sed quod ſequitur. non eſt arbitrarium. Lege: *Si poteſt, feriat hoſtiam, quam diis penatibus vovit. Satis ſibi faciat meo ſanguine, immo & ipſe ſuo: dum non per manum vilem jus poteſtatis infuſcet.* Idem.

3 *In quem non fuit judex.*] Suſpicor: *in quem non ſedit judex.* Idem.

4 *Sed de mortis patris genere.*] Lego, *ſed de mortis genere*, & paulo poſt, *quid per alterum petis jus quod tibi vindicas?* Pithœus.

5 *Quid per alterum petis? jus, quod tibi vindicas, experire.*] Male Pithœus. Nullum jus petebat pater. Vitam petebat, tanquam creditum. inde illud, *non inficiabor.* At *jus experiri* proprium & ſignatum, diximus in Obſervationibus. *Gronovius.*

6 *Sacra gentilicia inſertiva.*] Scribe: *inſitiva.* Deinde: *Vita mihi tolli, ſed manu paterna debet.* Idem.

ſertiva ſtirpe corrupit. Vita mihi tollitur, ſed manus paterna debet. Non potes, pater, legis ejuſdem & inrogare ſupplicium, & denegare ſolatium. Placabo dexteram meam. Cedo, tantiſper exoſculer. O manus olim mea, quæ me parvulum ſæpe geſtaſti, quam ſæpe lacrymis puer lavi. Erras, pater, qui facilius exiſtimas hujuſmodi cædem videre, quam facere.

XXV.

Fortis duo præmia.

VIRO FORTI DUO PRÆMIA. RAPTARUM LEX. POENA RAPTORIS IN DIEM TRIGESIMUM DIFFERATUR. Ex duobus fratribus unus rapuit. rapta mortem optavit, pœna dilata eſt. alter fortiter fecit. Primo præmio petit fratris incolumitatem. impetravit. Secundo, raptæ mortem poſtulat. frater contradicit.

[1] PRO RAPTA.

DUm dies computo, & à rapta bonum nuntium ſpero, ſubito nuntiatur fratrem meum veniſſe victorem, [2] petitam mihi & veniam, putavi pariter & nuptias. [3] Nec dii ſinant, ut [4] converſo jure, pro raptore rapta teneatur. Interdum præſtat ad gloriam non certare, quam vincere. Ego, niſi rebus ipſis oſtendo, quod amavi, confiteor injuriam me feciſſe quod rapui. Lex dicit: RAPTOR AUT PEREAT, AUT DUCAT. Ergo raptori ſi pœna remittitur, [5] raptæ debetur?

XXVI.

1 PRO RAPTA.] Lege, PRO RAPTORE. *Pith.*

2 *Petitam mihi & veniam.*] Videtur excidiſſe vox hujuſmodi: *petitam mihi & impetratam veniam.* Gronov.

3 *Nec dii ſinant, ut converſo.*] Scio τὸ *Nec* vetuſtiſſimis ἀντὶ τοῦ *Non* uſurpatam. In hac tamen formula locis, quibus fidere poſſis, *Ne*, non *Nec* reperio. Habes apud Plautum Bacchid. 3. 3. 64. Mercat. 3. 4. 28. Trinummo 3. 4. 119. apud Livium 28. 28. in fragmento Corneliæ Gracchorum matris. Quare & hic malim, *Ne dii ſinant.* Et apud Petronium: *Ne iſtud, inquit, dii ſinant, ut eodem tempore duorum mihi cariſſimorum hominum duo funera ſpectem.* Et apud M. Senecam præfat. controverſ. *In hoc, ne dii tantum mali, ut cadat eloquentia.* Idem.

4 *Converſo jure.*] Ex manuſc. *converſo.* Pithœus.

5 *Rapta debetur.*] Haudquaquam. Scribe: *Ergo raptori, ſi pœna remittitur, rapta debetur.* nempe ut ei nubat. *Gron.*

XXVI.

Tria præmia ſacerdotis.

VIRO FORTI PRÆMIUM. VICARIUM POENÆ LICEAT OFFERRE. SACERDOS MARTIS DAMNATUM LIBERET. Sacerdos Martis fortiter fecit, tres liberi ejus deſeruerunt, unum ſervavit privilegio ſacerdotii, alterum præmio viri fortis, offert pro tertio vicarium.

PRO SACERDOTE.

FAcilius fuerat amittere filios, quam eligere. Hos enim pueros in ipſis ſacris Deum & altaribus educavi. Et propter nimis fretus auxiliis deorum, in aciem duxi pueros adhuc teneros: quorum pater adeo juvenis inventus eſt, ut & militare poſſet, & vincere. Reſiſto orbitati, non jure, vel ſanguine. Dulcis eſt omnibus vita, & jucunda, vel miſeris, hujus lucis uſura: nec invenio, [1] quis poſſit vicarius eſſe, niſi filius. Mihi videtur & ille, qui primus hanc condidit legem nihil aliud cogitaſſe, quam patrem. Meum nunc ſanguinem fundo, [2] quem fundere in bello nolui: [3] num iniquum eſt, æque ut patiar pro liberis meis: quod ſum paſſus pene pro veſtris? Magis religio polluitur funeſtato, quam mortuo ſacerdote. Quod ſi religio vos tenet, etiam liberis ſacerdotis, moneo, parcatis: ipſi quoque omnia ſemper in templo pro ſacerdote geſſerunt. Agricolæ antiquas arbores exſtirpant, ut novas inſerant: horum virtus ſpectabitur, noſtra delabitur. Melior quidem fama ſeniorum: [4] ſpectata in minoribus major eſt: recordatio veniæ magnus eſt ſtimulus induſtriæ. Non intereſt orbitatis, [5] uno me vulnere feriant, an pluribus. Dediſti mihi liberos, fortuna: rapuiſti: concedit alios reſpublica:

1 *Quis poſſit vicarius eſſe, niſi filius.*] Immo, *niſi filii.* Quis poſſit obire mortem pro altero, niſi pater forſan pro filio. *Idem.*

2 *Quem fundere in bello nolui.*] Legendum: *volui.* Pith.

3 *Num iniquum eſt, æque, ut patiar.*] Forte: *Num iniquum eſt, quæſo, ut patiar.* Gronov.

4 *Spectata in minoribus major eſt.*] Lege: *exſpectatio in minoribus major eſt.* Idem.

5 *Uno me vulnere feriant.*] Potius *feriat.* Idem.

blica: nec hos relinques? Quis me feriet carnifex innocentem? an commilito laureatum? ubi denique? hic, inter aras & altaria, ubi publica vota ſuſcepi? an in campo, ubi nuper aquilas & ſigna protexi? Vos, duo liberi, [1] omnibus in vita liberis: hunc & ipſi vitæ meæ præfero. Factus eſt mihi ſuo periculo charior, [2] ſed & meo: vos mihi honorem præſtatis, hic ſanguine, ſi mihi non licet pro filio, peribo cum filio.

XXVII.

Fortis inimicum divitem ſervans.

VIRO FORTI PRÆMIUM. DESERTOR CAPITE PUNIATUR. Pauper & dives inimici. Belli tempore dives ſe promiſit fortiter facturum, ſi ſibi mors pauperis decerneretur. Decreta eſt. Ambo proceſſerunt in prælium: pauper fortiter fecit. Dives deſeruit. Petit pauper præmio divitis incolumitatem, dives contradicit.

PRO PAUPERE.

SEro cœpit hic miles, judices, mortem contemnere. Ego tacui, cum peterer: hic vivere jubetur, & queritur. Expectavi diu divitem, ut ille potius quod promiſit, impleret. Ab ipſo quoque divite, inire debeo maximam gratiam: quod ille debebat, ego ſolvi. Idem in præmio facio, quod in prælio: ſervo civem, commilitonem meum protego. Idem eris in ævum, qui ſupremo die fueris.

XXVIII.

Dives fortis inimicus duorum.

Dives duobus pauperibus inimicus promiſit ſe fortiter facturum, ſi ſibi mors unius decerneretur. Decreta eſt: alter contradicit. Dives fortiter fecit: petit præmio mortem illius, qui contradixerat: alter C. D.

PRO PAUPERE.

EGo quidem verba facturus in alterius periculo, nuper in meo tacui: cum præmium peteret injuſtum, qui per leges

1 *Omnibus in vita liberis.*] Scribe: *vos, duo liberi, omnibus in vita caris, hunc & ipſi vitæ meæ præfero.* Idem.

2 *Sed & * meo: vos mihi honorem.*] Tolle aſteriſcum & ſcribe: *Factus eſt mihi ſuo periculo carior: ſed & meo. Vos mihi honor præſtat, hunc ſanguis. Si mihi non licet pro filio, peribo cum filio.* Idem.

leges necdum poſſet petere vel juſtum: per tot innocentium capita graſſatur: hunc relinquit, hunc arripit, hunc timore punit, hunc morte.

XXIX.

Fortis dives inimici alteram filiam petens.

Pauper & dives inimici. Pauperi duæ filiæ. Belli tempore promiſit dives fortiter facturum, ſi in matrimonium ſibi pauperis una ſi daretur: populus tacente paupere decrevit: dives fortiter fecit: puella ſe interemit. Petit dives aliam, pauper contradicit.

Contra Divitem.

PRiuſquam fortiter faceret, poſtulavit, confiſus id ſollicito extorquere ſe populo, quod impetrare à victore non poſſet. Ducat dives aliquam, ſed æqualem: ducat volentem. Velis enim nolis, ſuſpecta res eſt amator inimicus, ſquallor & mœror, gemitus & luctus, inimici. Filia talis adamatur? pauper & dives? inimicum eſt matrimonium. Ne pecora quidem jugum niſi paria ſuccedunt. Ego autem, quid faciam? laqueum filiæ ſolvam, an flameum ſuperponam? facem nubenti præferam, an rogum jacentis accendam? Aliter enim merces in timore promittitur, [1] aliter onus in pace præſtatur: feſtinavit ad laqueum, properavit ad mortem, non creditis patri? credite vel ſorori: ſi vicerit, ad patrem revertetur: ſi victa fuerit, ad ſororem.

XXX.

Nepos ex meretricio ſuſceptus.

Qui habèbat filios frugi, [2] & luxurioſum, ab amore meretricis abdicavit. Abdicatus ſe ad meretricem contulit. Illic cum ægrotare cœpiſſet, miſit ad patrem, & commendavit illi filium de meretrice ſuſceptum, rogans, ut eum in familiam recipiat, & obiit: vult illum ſenex in familiam recipere. Reus eſt alteri filio dementiæ.

Contra Patrem.

NEceſſe eſt, me hodie in cauſa amplius dolere, quam dicere. Pius eſt ſine dubio filius, qui in patre mentis errorem

1 *Aliter onus.*] Fortaſſe, *bonos.* Pithœus.

2 *Et luxurioſum ab amore.*] Lego, & *luxurioſum, luxurioſum ob amorem.* Idem.

errorem morbo potius aſſignat, & fato, quam moribus. Miſeranda potius in meo patre, quam accuſanda dementia eſt. Multum poteſt abdicatio, cum timetur: poſt ex pudore jam liberius erratur. Vos interrogo, judices, utrum ſit ſanus, qui & ſuos abdicat, & adoptat alienos. Adoptio ſancta res eſt quidem, quæ beneficia naturæ & juris imitatur. in quo puero neſcio quid ſit indignius, utrum patris origo, quod eſt dubia; an matris origo, quod certa eſt. Dixit ille ſuum filium: dixit ut amator: dixit imo ipſe, jam parum ſanus.

XXXI.

Adulteræ ſoror & mater.

ET MATRES ET SORORES IN ADULTERIO DEPREHENSAS LICET OCCIDERE. Quidam cum ſororem deprehendiſſet, occidit: furorem paſſus, reſipuit: invenit & matrem: non occidit: abdicatur à patre.

PRO FILIO.

1 SOror inſaniendum eſt: & mater adultera vivit, domo patria carendum eſt. Hic exitus venit, ut ex quo malo furor cœperat, ex eo ſanitas naſceretur. Voluit me explorare fortunam gloria: quantum nobis honoris attulerit, tantum virtutis expoſcit. Innocentiam patris dum liberare quæris, infamas. Homini verecundo in hujuſmodi crimine, longe gravior eſt fama quam pœna. Vetus, judices, dictum eſt, ut aurum igne, itidem innocentiam judicio ſpectari ſolere. Melius eſt patri, virtutum tuarum argumento te prodeſſe, quam præmio.

XXXII.

Amator meretricis dominus.

Meretrix, ſervum ſuum amantem ſe, in crucem agit; appellat tribunos ille de injuſto ſupplicio.

PRO SERVO.

MIror quidem à muliere tam comi, crucis nomen auditum: quæ nullum unquam, niſi amore, cruciaverit.

1 *Soror inſaniendum eſt.*] Probo conjecturam Neveleti mei, *Soror occidit; inſaniendum eſt; mater.* Idem. *Soror occidit.*] Lege: *Soror adultera occiditur, inſaniendum eſt: Mater adultera vivit, domo patria carendum eſt.* Gronovius.

verit. Amor, animi peculiare ſecretum eſt. Accuſatur à vobis Amor [1] & homo, qui deum noſtrum patitur? Eſſet meum crimen aut error, ſi te ſolus adamaſſem.

XXXIII.

Raptam pater vinculis tenens.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, AUT INDOTATAS NUPTIAS PETAT. Raptam, pater vinculis continet, raptor duci ad magiſtratus deſiderat.

PRO RAPTORE.

[2] NIhil equidem leges clementius paraverunt, quam de lege raptarum: non licet aliud judicare: medius his nemo eſt. Sum reus: ſed exhibe judicem meum. Proh deum atque hominum fidem; in qua civitate raptor ſolutus eſt, in ea rapta vincitur?

XXXIV.

Mater & noverca invicem reæ.

Repudiata eſt [3] à marito, quæ filium habebat: petiit adſidue, ut reconciliaretur: non impetravit: poſtremo ait, vindicabo me. ſuperduxit ille puero novercam: obiit puer ſignis ambiguis cruditatis & veneni. Reas ſe invicem faciunt, repudiata mater & noverca ſuperducta.

PRO MATRE CONTRA NOVERCAM.

TOtum noverca commiſit, quæ uno tempore & maritum miſeræ præripuit, & filium. Comparate, judices, non ante rerum argumenta quam nomina. Quid matri deliquerat filius? neque enim temere ſic filius de levi cauſſa, quaſi privignus, occiditur. [3] Repudiata es, inquit. Mariti hæc culpa; non filii eſt: nec matris officium repudio deponitur, ſed uxorium nomen amittitur. [4] Dolor orbitatis

1 *Et homo, qui deum noſtrum.*] Scribe: *Amor & homo, qui deum iſtum patitur:* Vel *veſtrum.* Idem.

2 *Nihil equidem leges clementius paraverunt.*] Puto, *comparaverunt.* Auctor ad Herennium lib. 4. *Bene majores noſtri hoc comparaverunt ut neminem regem, quem armis cepiſſent, vita privarent.* Cicero pro Quinctio: *Itaque majores noſtri raro id accidere voluerunt: prætores, ut conſiderate fieret, comparaverunt.* Idem.

3 *Repudiata eſt à marito.*] Scribe: *Repudiata à marito ex quo filium habebat, petiit aſſidue, ut reconciliaretur.* Idem.

4 *Dolor orbitatis facinoris arguetur.*] Forte: *Dolor orbitatis facinoris augebitur.* Idem.

tis facinoris arguetur: & ſi grave eſt amittere filios, longe gravius occidere. Nonne hoc dicit, ſola dominabor, cum & hic veneno meo perierit, & illa mendacio? judicaſti pater, qui & repudiatam non accuſando abſolviſti, & uxorem non defendendo damnaſti.

XXXV.

Speciosus deſertor.

DESERTOR DUCI SERVIAT. VIRO FORTI PRÆMIUM. Pauper & dives inimici: dives creatus eſt imperator. Pauper ſub illo cum filio ſpecioſo adoleſcente militavit. Pauper fortiter fecit, adoleſcens deſeruit. Dives [1] jure agit, pauper præmio petit ut occidatur.

PRO PATRE.

Filium meum ſi liberare non licet, ſaltem liceat occidere. Creditis, judices, quod filio meo bene inimicus velit, pater nolit? profiteor, mortem me filii mei non quidem velle, ſed malle. Vos cogitate, quanto ſint mala illa graviora, quorum ſunt etiam remedia crudelia. O fili! morere conſtanter, fac hoc ſaltem, quaſi meus filius.

XXXVI.

Filius meretricis ſuæ redemptor.

Diverſas meretrices amabant pater & filius. Pater filio pecuniam dedit, ut amatam patris redimeret. Ille ſuam redemit: abdicatur.

PRO FILIO.

Rideri me, judices, opinabar à patre, cum ſe quoque amare dicebat. Pater, [2] quod patior, agnoſcit: quid in me pater reprehendat, ignoro. Et amandam meretricem conſentit & emendam. Sciebas utique quid mallem. Paria ſunt nobis in amore tormenta primum, quod amor velis nolis in ſenectute frigidior eſt.

XXXVII.

1 *Jure egit.*] Lego, *agit.* nempe ut ſibi duci ſerviat ex lege ſpecioſus adoleſcens deſertor. *Pithœus.*

2 *Quod patior.*] Malim, *patior.* & paulo poſt, *paria non ſunt nobis.* Idem.

XXXVII.

Dementiæ reus à tribus filiis.

Ex tribus filiis duo patrem dementiæ accuſaverunt: & ſuperati ſecundum legem puniti ſunt. Tertius inſtituit accuſare. Reddit pater cauſam mortis voluntariæ. Filius contradicit.

PRO PATRE.

[1] QUid? tam poteſt eſſe adverſum me jus? hic ab eo mors impeditur, cujus in altero judicio vita reprehenditur? In illis, P. C. judiciis gravior mihi fuit vindicta, quam pœna. Mors à vobis dabitur, ſive dementi remedium, ſive ſapienti ſolatium. Natura mihi tres liberos dedit: fortunaque duos ſuſtulit: videturne vobis juſta cauſa eſſe moriendi? imo jam ſera.

XXXVIII.

Fortis viri filius tyranno deditus.

Abſentis viri fortis filium tyrannus petit ſibi dedi, denuncians bellum. Accepit. [2] Regreſſo eo ſuadetur bellum tyranno indici. vir fortis contradicit.

PRO FORTI.

PRofiteor me filium nec deſiderare, nec habere. Neſcio, an hoc bellum fuerit in tempore ſuo juſtum, nunc certe cœpit eſſe jam ſerum. At enim filius viri fortis eſt. quid? [3] hoc non erat, cum dabatur? O fili! ſi tamen hoc nomen, quod natura dedit, fortuna non abſtulit, agnoſce te filium viri fortis. Vince feliciter, id eſt, peri fortiter. Hæc eſt enim jam tua ſola victoria.

XXXIX.

1 *Quid? tam poteſt eſſe adverſum me jus?*] Fortaſſe: *Quid tam poteſt eſſe adverſum? Ejus hoc ab eo mors impeditur, cujus in altero judicio vita reprehenditur.* Suam ipſius intelligit à filio. *Alterum judicium* dementiæ eſt. *Gronov.*

2 *Regreſſo eo ſuadetur bellum.*] Lege: *Egreſſo.* nempe ex urbe, quem petebat tyrannus. *Idem.*

3 *Hoc non erat, cum dabatur.*] Forte, *dedebatur.* Idem.

XXXIX.

Morietur antequam nubat.

VENEFICII SIT ACTIO. Adoleſcens petit nuptias virginis à patre: pater virginis ad uxorem retulit. illa reſpondit: Ante morietur quam illi nubat. Pater eidem adoleſcenti deſpondit, & diem nuptiis dixit. Intra diem puella obiit dubiis ſignis cruditatis & veneni. quæſtionem cum de familia pater haberet, ex ancillis una confeſſa eſt adulterium cum illo juvene matris interceſſiſſe. pater accuſat veneficii matrem.

CONTRA MATREM.

QUæritur, filiam cruditate an veneno interfeceris. Nam & cruditas virginis, crimen eſt matris. Morietur, antequam nubat: & mortua eſt. O impiam divinationem, vel potius denuntiationem! O infelix puella! ego tibi parabam nuptias, mater exequias! placuit in te ſponſo tuo ſimilitudo materna. Ego te fateor, occidi, dum cum matre contendo.

X L.

Rapta, ab ephebo ſtuprata.

RAPTARUM LEX. Rapuit quidam virginem, & ephebo, quem amabat, tradidit ſtuprandam: rapta ad magiſtratus producta, mortem ephebi petit; offert ſe ille, qui rapuit.

PRO RAPTORE.

EGo, judices, rapui: ego domum duxi, ego pariter incluſi, ego vim duobus feci. Perire mihi ſatius eſt, quam hunc videre pereuntem. [1] Callide, puella, commenta es. Unum petis, ut duos pariter occidas.

X L I.

Orba confeſſa ſacrilegium.

MAGISTRATUS DE CONFESSO SUMAT SUPPLICIUM. DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE LICEAT. Quæ quatuor liberos habebat, amiſſis tribus, & marito, detracta eſt à filio, cum laqueum induiſſet. Sacrilegium in civitate commiſſum eſt. Adiit ipſa magiſtratum, & dixit à ſe factum: vult de illa ſupplicium ſumere. Appellat pro ea filius tribunos de injuſto ſupplicio. C. D.

PRO FILIO.

SUbito Fortuna, ſicut ſolet, ipſa ſuis muneribus invidit. Alius, inquit, pro alio agere non poteſt. Alius eſt ergo,

1 *Callide puella conventa eſt.*] Legendum potius, *commenta es.* Pith.

ergo, qui filius eſt? Confeſſio voluntaria ſuſpecta eſt. Confeſſionem ſceleris appellas, vocem doloris? Miſericordiæ veſtræ maximum munus eſt, ſervare nolentem.

XLII.

Raptor excæcatus.

TALIONIS SIT ACTIO. RAPTARUM LEX. Quidam rapuit, & in raptu à puella excæcatus eſt. producta ad magiſtratus, mortem optavit: raptor exigit talionem.

PRO RAPTORE.

IMperare pœnam meam, non agere debebas: nec eſſe eadem judex & carnifex. Habet quiſque noſtrum ſuam legem: rapta, capitis: excæcatus, oculorum. Tu enim puella, quid paſſa es? virginitate caruiſti. [1] Solenne in his damnum, ut non dixerim votum: erepta autem mihi lux eſt, antequam morerer, O oculi, [2] quos ego primus adamavi! digna fortuna vos ulta eſt, ut qui me perdidiſtis, mecum periretis.

XLIII.

Soror infamis immolanda.

Infamis frater in ſororem virginem, occiſus eſt lege indemnatorum. Lues orta eſt. reſpondit oraculum, virginem immolari debere. offert ſe illa, quæ infamabatur in fratrem. pater contradicit.

CONTRA VIRGINEM.

DIlexerunt enim ſe mutuo fratres ultra meum votum. O fortuna crudelis! abſtuliſti mihi filium, relinque vel filiam. Partiamur vel ſaltem liberos meos. nemo de polluto grege hoſtiam ſumit. quis hanc hoſtiam perimet? pater, ſacerdos, an carnifex? quamvis hæc fortaſſe deſideret ipſo illo gladio perire, quo frater occiſus eſt.

XLIV.

1 *Solenne in his damnum.*] Melius fortaſſe, *in his*. Idem. *Solenne in his damnum.*] Male mutat Pithœus, *In his*, in ſexu fœmineo, quæ ad hoc natæ ſunt. *Gronovius.*

2 *Quo ego.*] *Per quos ego.* Pith.

XLIV.

Indemnatus raptoris filius.

LEX RAPTARUM. INDEMNATOS LIBEROS LICEAT OCCIDERE. Quidam rapuit & fugit de raptu puella concepit & peperit. Reverſo raptore, puella mortem raptoris optavit. Filium ille indemnatum vult occidere: rapta contradicit.

PRO RAPTORE.

NIſi forte moleſte tulit, quod & non hunc ipſa damnavit. [1] jam cum illo meo errore, vel facto, voluntaria profectione tranſegerim. Hic me, judices, hic puer prodidit. Si perſeverat in mea pœna, hunc mater occidet. Dicere me raptorem nemo debebat poſt intervallum, poſt exilium, poſt reum filium. Non eſt, inquit, filius tuus. Nuptiis enim ſolennibus non eſt natus. Civis ergo, niſi faces accenderit, & feſcennina cecinerit, pater eſſe non poterit. Perquam es inhumana: non vis eſſe patrem, qui te fecerit matrem?

XLV.

Vir fortis & orator.

Vir fortis & orator conſulatum petebant.

PRO ORATORE.

[2] QUam plus ad veſtra judicia cujuſque, judices, proficiunt merita privata quam publica? Poſtremo quod maxime voluntatem plebis offendit, rogare non noſti: orare & exorare noſtrum eſt, qui hinc etiam nomen accepimus.

XLVI.

Adulter uxoris.

Ex duobus filiis alteri uxorem dedit, alter incidit in adverſam valetudinem. medici dixerunt animi eſſe languorem. Quærenti patri, fratris uxorem ſe amare confeſſus eſt. Petit pater à filio, ut matrimonio cederet. impetravit. [3] inventos in adulterio poſtea, fratrem & uxorem ſecundus maritus occidit. abdicatur à patre.

CONTRA FILIUM.

SEro me, ſanctiſſimi judices, abdicare patet. Jus enim ad hoc redit, ut excuſare compellar, non quod extrema

1 *Jam cum illo errore vel facto.*] Lego, *jam cum illo meo errore vel fato, &c.* Idem.

2 *Quam plus ad veſtra judicia.*] Haud dubie, *Quanto plus.* Gronov.

3 *Inventus in adulterio.*] Lego, *inventos in adulterio poſtea fratrem & ſororem.* Pith.

ma non tulerim, ſed quod illa priora toleraverim. Qui capitis pœnas à ſuo fratre pro uxore dilecta petit, quid ipſe meruerit, oſtendit. Crimen ſuperius huic imputare non poſſum: nam frater ignovit. Quantum tibi nuptiarum ceſſione præſtiterit, adulterio probaverunt. tibi liberas & perpetes noctes, ſibi furtiva commercia, & amorum pericula reliquerunt. ignoſce amantibus, ſi vere amaſti.

XLVII.

Infamis in nurum.

ADULTERUM CUM ADULTERA LICEAT OCCIDERE. REUS CÆDIS ADVOCATUM, QUEM VOLET, ELIGAT. Erat infamis in nurum, invenit adoleſcens incertum quem adulterum, capite velato, uxorem ſolam peremit: fit reus cædis: Advocatum patrem poſtulat: contradicit.

PRO FILIO.

ACcuſator objicit, quod adultero pepercerim: pater dolet quod nurum ejus occiderim. Adulter occidi maluit, quam videri. Habet adulter pœnam ſuam: cruciatur conſcientia, pudore torquetur. Et ſi interim tectus evaſit, inveniet illum poſtremo vel fama.

XLVIII.

Pauper imperator imperium recuſat.

Pauper & dives inimici. belli tempore, dives eſt creatus imperator. qui cum bis fugatus eſſet, pauper legem tulit, ut qui ter fugatus eſſet, in crucem tolleretur. Tertio dives fugatus eſt, & in crucem latus. Filius divitis fert rogationem, ut imperium transferatur ad pauperem: pauper contradicit.

CONTRA PAUPEREM.

HAbes, pauper, grande ſolatium: reliquiſti ſuperſtitem legem. Procede legumlator ad bellum. Muta ſtylum gladio, lorica togam. Jam fortunæ ſatisfecimus, & hoſtes, vel dum vincimur, fatigavimus. In victoriam pene ſuccedis alienam.

XLIX.

XLIX.

Raptor duarum filium nutriens.

LEX RAPTARUM. Quidam duas rapuit: productæ ad magiſtratus, altera nuptias, altera mortem petit. Magiſtratus humaniorem ſententiam ſecuti ſunt. Poſt factas nuptias, [1] illa, quod virgo perpeſſa eſt, quem conceperat, peperit. Expoſuit raptor. ſuſcepit, qui tunc erat maritus alienus, & alere cœpit. Reus eſt uxori, malæ tractationis.

PRO MARITO.

VEnit ad vos prava mulier, accuſatura pietatem. infantem adhuc juſſit feris, canibus, & diris alitibus exponi. Puto, patris ſimilis apparuit, unde matrem tam graviter offendit. Nam qui poteſt expoſitum præterire? ignoſce, non potui: tu me docueras, puella, miſereri. [2] de matre nihil meminit. [3] O gratum infantis errorem! te exiſtimat matrem. Diſce, infelix puer, natalium tuorum diſce fortunam. Pariter nos ambos mulier afflixit: & pariter factum [4] alia ſervavit.

L.

Vir fortis gladiator.

INFAMIS NON MILITET. Vir fortis in piratas incidit: reſcripſit patri de redemptione, illo ceſſante, redemit eum laniſta: & rudem ei in arena dedit. Reverſo belli tempore denuntiat militiam imperator.

PRO VIRO FORTI.

OMnia fieri poſſe credidi, cum me fortuna ſervum ex libero, & gladiatorem de viro forti feciſſet. Imperator vobis ingerit militem, cujus operam non eſſe reipublicæ ne-

1 *Illa quod virgo perpeſſa eſt.*] Hæc quid ſibi velint, non aſſequor. Res ipſa jubebat: *illa, quæ mortem optaverat.* Gronovius.

2 *De matre nihil meminit.*] Immo *memini.* Quam crudelis illa erga me fuerit, oblitus ſum: nec id in communi infante ulciſci poſſum. *Idem.*

3 *O gratum.*] Hic locus ſic reponendus videtur Neveleto meo, *O gratum infantis errorem! te exiſtimat matrem: diſce infelix puer natalium tuorum fatum, diſce fortunam. Pariter nos ambos mater afflixit, & pariter alia ſervavit*, acute. *Pith.*

4 *Alia ſervavit.*] Puto *ſervabit.* Sic loquitur mitius jam agens cum uxore, quaſi ſperans ultro remiſſuram. *Gronov.*

cæ neceſſariam, proxime non redimendo judicaſtis. Veniam à vobis, judices, poſtulo: quod gladiator infamis in judicio loquor. Erravi, fateor: judices, erravi, qui ſemper credidi immortalitatem eſſe pro republica mori: cum fama etiam viventium conſeneſcat. Gladiatorem me fecit non pirata, ſed patria. Sed, ô virtus in adverſis comes, ſola tu me ſecuta in carcerem, tu in ludum: virum fortem tu ſola non decipis. Scitis me, judices, periculum contemnere: ſed non contemno flagitium: [1] virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem? an negat gladiatorem? utrunque mendacium eſt. Neque enim conditione gladiatoria quidquam eſt humilius in vulgo, nec meo nomine quidquam nobilius in ludo. Fortunæ, inquit, fuit. Quouſque Fortunam facimus humanorum negotiorum ream? Eſto: Fortuna fecit, ut caperer: quis fecit, ut nemo redimeret? [2] Etſi victoria ſolita provenerit, poſt rudem triumphabo.

LI.

Invicem adoptati.

Pauper & dives inimici viſi ſunt in gratiam rediiſſe. Dederunt invicem filios adoptandos. Dives occidit lege indemnatorum, quem acceperat. Qui eſt apud pauperem, reddit cauſſam mortis voluntariæ. Pauper contradicit.

PRO PAUPERE.

UTinam P. C. liberis noſtris exire de vita [3] ſine nobis orbatis non liceret. Perquam indignum eſt, ſi utrumque pignus amittam, & quod dedit aliquando natura, & quod nunc ſubſtituit amicitia. Amo enim juvenem, quia non genui meo ſanguine, ſed redemi.

EXPLICIT.

1 *Virum igitur gladiatorem negat.*] Scribe: *utrum igitur gladiatorem negat aliquis infamem, an me negat gladiatorem?* Idem.

2 *Et ſi.*] Malim, *& ſi v. ſ. p. p. r. triumphabo.* Pith.

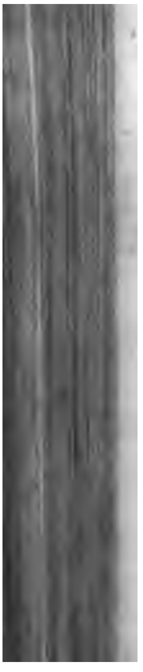
3 *Sine nobis orbatis non liceret.*] Videtur potius delenda negatio. *Idem.*

DIALOGUS
DE
ORATORIBUS ET
CAUSSIS CORRUPTÆ
ELOQUENTIÆ.

Quem alii TACITI, alii QUINTILIANI
eſſe volunt,

CUM

RABODI HERMANNI SCHELII Commentario,
PITHOEIQUE & GRONOVII, atque ex LIPSIO, PICHENA,
ACIDALIO excerptis Notis.

DE ORATORIBUS SIVE DE CAUSSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ, DIALOGUS.

Qui ab aliis CORN. TACITO, à quibuſdam M. FAB. QUINTILIANO tribuitur.

CUM

Rabodi Hermanni Schelii Commentario & ſelectis Pithœi, Lipſii, Mureti, Pichenæ, Acidalii, Freinshemii, Gronovii Notis.

SÆpe ex me requiris, † Juſte Fabi, *cur cum priora ſæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, noſtra potiſſimum ætas deſerta, & laude orbata, vix nomen ipſum* oratoris *retineat.* neque enim

QUi ab aliis C. TACITO.] Scripſeram ante annos octo ad veterum Juriſconſultorum fragmenta, libentius me hunc librum M. Fabii Quintiliani de cauſſis corruptæ eloquentiæ inſcripturum. Quod & ſagaciſſimo elegantiſſimoque Lipſio viſum eſt. Nunc, ut verum fatear, Tacito potius adſeruerim, ſequutus non modo Pomponii Sabini, ſed & omnium exemplarium fidem. Nec me. jam ſtili ratio uſque eo movet, cum ſciam pro ætate facile genus dicendi mutati: & quod adoleſcentis fuit lætum, luxurians, profluens ac floridum, ſenis fieri conciſum, breve, grave, ſobrium ac maturum: quale ipſius Annalium & Hiſtoriarum eſt, ad quæ ſcribenda jam ſenex ſub Nerva animum appulit. In hujus autem dialogi editione præter exemplar in Italia ante aliquot annos deſcriptum, maximo nobis adjumento fuit Lipſii noſtri diligentia, qui ſui in Tacitum commentarii apud nos deſiderio nunquam niſi ſero ſatisfacturus eſt. *Pithœus.* Tacitum fuiſſe quî credam? Stilus valide abnuit, non fallax in hoc genere argumentum. qui in noſtro, conſtrictus ubique, teres, acutus, & ſeverus magis quam lepidus: hic omnia contra. At mutari is in ætate aut argumento poteſt, inquiunt. Non nego. Sed numquam ita, ut abeat prorſus à ſeſe. Quidquid Cicero ſcripſit, ſenex, juvenis, philologum, philoſophum, in iis tamen lineamenta quædam apparent ejuſdem viri & vultus. Nec aliter fit in omnibus nobis. Ætatem etiam vide, ſi non pugnat. Hic ſcriptor ſermonem hunc habitum inducit ſexto Flaviani imperii anno: eique interfuiſſe ſe *admodum juvenem.* Quomodo vero tunc admodum juvenis Tacitus, ſi honores etiam cœpit ſub Veſpaſiano? id enim de ſe fatetur, & *dignitatem* ſuam à *Veſpaſiano inchoatam* ait Hiſtoriarum primo. Sed exemplaria omnia Tacito adſerunt. Quæ illa? vix bina aut terna credo ea ſeſe in omni Europâ, quæ tam facile & pronum eſt hic mentiri, quam in aliis libris ſæpe. Sed etiam Pomponius Sabinus. Ita etiam politiſſimus doctiſſimuſque Pithœus nos docuit, Notis ad hunc libellum. Is igitur Sabinus mediæ ætatis Grammaticus in Car-

enim ita appellamus niſi antiquos. horum autem temporum diſerti, *cauſidici*, & *advocati*, & *patroni*, & quidvis potius quam *oratores* vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, ut aut de ingeniis noſtris male exiſtimandum ſit, ſi idem aſſequi non poſſumus, aut de judiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum, ut noſtris temporibus, hominum ſermo repetendus eſſet. quos eandem hanc quæſtionem pertractantes, [1] juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, [2] ſed memoria ac recordatione opus eſt, ut quæ à præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter, & dicta graviter accepi, cum ſinguli [3] diverſas vel eaſdem, ſed probabiles cauſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenii redderet,

in Carmen de obitu Mæcenatis: *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat ſcripta Mæcenatis calamiſtros*. Nec negare certe poſſumus, quin is locus hodieque in hoc libello exſtet. Quid dicam? ſerio & ingenue, nihil me credere huic ignobili Sabino, qui ex veteri verbo, ſomniavit fortaſſe quod voluit. Dico me. nam aliis nihil præeo quid ſequantur. Incommodi quid erit, ſive Tacito tribuamus; ſive M. Fabio Quintiliano, ut mihi olim viſum eſt? Nam & ſtilus ipſe plane geminus: & ille ſe *De cauſſis corrupta eloquentia* ſcripſiſſe plus uno loco fatetur. quem titulum valde appoſitum ſcio huic argumento. Præcipuam enim materiem & velut fundum ſcripti, hoc fuiſſe, evincunt illa quæ ſuperant, & magis evincerent quæ à fine deſunt. Ipſe Maternus hic ad Meſſallam *Exprime nobis non laudationem antiquorum, ſed cauſas, cur in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus.* Ætas tamen Quinctiliani paulo grandior fuiſſe videtur, quam ut hic ſermo illo juvene. Itaque ambigo, & cum multa dixerim, claudo tamen omnia & ſigno hoc reſponſo, Mihi non liquere. *Lipſius.*

† *Juſte Fabi.*] Hunc Fabium Juſtum amicum etiam minoris Plinii fuiſſe ex lib. 1. epiſt. 11. & lib. 7. epiſt 2. intelligimus. *Gronovius.*

1 *Juvenis admodum.*] Hoc Taciti ætati magis congruit. Nam Fabius Domitium Afrum, qui ſub Nerone periit, adoleſcentulo ſibi notum fuiſſe ait. Et cum de Julio Secundo magnifice loquatur, lib. x. Inſt. Aprum ac Maternum ne nominat quidem. Sed & de cauſſis corruptæ eloquentiæ continuo libro, non dialogo, ſcripſiſſe videtur. Adde quod ne in iis quidem, quæ in iſto deeſſe apparet, ullus locus eſt ampliori tractationi de hyperbole: & quæ de inventa primum declamandi ratione ille dixerat, hic paulo aliter exponuntur. *Pithœus.*

2 *Sed memoria ac recordatione opus eſt.*] Amat hic Scriptor bina ejuſdem aut non multum differentis ſignificationis vocabula conjungere, ut, *invidere & livere*, *vetera & antiqua*, *Poëtas & vates*, *Carmina & verſus*, *juvenes & adoleſcentes*, *tueri & defendere*, *in publicum & in commune*. Quod quidem in Quintiliano tam frequenter non reperias. *Schelius.*

3 *Diverſas vel eaſdem, ſed probabiles.*] Jam olim damnarunt has voces *vel eaſdem* Lipſius & Muretus, ſupereſſe eas arbitrati. Plane arbitrer ita quoque ipſe, niſi forte ex iis mutandum: *diverſas, ſed eaſdem valde probabiles*. Vel, *diverſas, ſed eas valde probabiles*. Acidalius.

1 *Accu-*

ret, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſervato ordine diſputationis. neque enim defuit, qui diverſam quoque partem ſuſciperet, ac multum vexata & irriſa vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret. Nam poſtero die quam [1] ac- 2
curatius [2] Maternus Catonem recitaverat, cum *offendiſſe potentium animos* diceretur, *tamquam in eo tragœdiæ argumento ſui oblitus, tantum Catonem cogitaſſet*, eaque de re per urbem frequens ſermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in judiciis non utroſque modo ſtudioſe audiebam, ſed domi quoque & in publico aſſectabar, mira ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili; ut fabulas quoque eorum & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, [3] *nec Secundo promptum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam inſtitutione & litteris famam eloquentiæ conſecutum.* [4] Nam & Secundo purus, & preſſus, &, [5] in quantum

1 *Accuratius Maternus.*] Farneſ. *Curiatius Maternus.* Putabam, *Curatius* ſed ſententiam attendenti magis placet *Curiatius*: quod proprium nomen Materni poetæ fuerit. *Lipſius.*

2 *Maternus Catonem.*] Dio lib. 67. in Domitiano: *Μάτερνον δὲ σοφιστὴν, ὅτι κατὰ τυράννων εἶπέ τι ἀσκῶν, ἀπέκτεινε.* *Gronovius.*

3 *Nec Secundo promptum eſſe ſermonem & Aprum.*] Non admodum diverſa olim de Craſſo & Antonio judicia fuiſſe ſcribit Cicero in 2. de Oratore. Craſſum videlicet non plus attigiſſe doctrinæ quam quantum prima illa puerili inſtitutione potuiſſet: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem fuiſſe. Nec alia ibi cauſa hujus opinionis adducitur quam hic; *Sed fuit hoc,* inquit, *in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quam illa deſpicere & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe nunquam putaretur, atque ita ſe uterque graviorem fore ſi alter contemnere, alter ne noſſe quidem Græcos videretur.* Schelius.

4 *Nam & Secundo purus, &c. ſermo non defuit.*] *Non defuit,* inquit & de Apro, *contemnebat.* Ex quibus colligitur cum hic dialogus ſcriptus eſt, & Secundum & Aprum jam diem ſuum obiiſſe. Et Secundum quidem immatura morte & ante diem interceptum fuiſſe ex Quintiliano ſatis conſtat. *Julio Secundo* (inquit libro x. cap. 1.) *ſi longior contigiſſet ætas, clariſſimum profecto nomen Oratoris apud poſteros foret. Adjeciſſet enim atque adjiciebat cæteris virtutibus ſuis, quod deſiderari poteſt: id eſt autem, ut eſſet multo magis pugnax & ſæpius ad curam rerum ab elocutione reſpiceret. Cæterum interceptus quoque magnum ſibi vindicat locum,* & quæ ſequuntur. *Idem.*

5 *In quem.*] Leg. *in quantum*: quod & Rhenanus monuit, cujus apud omnes literatos memoria grata eſſe debet & ſancta. Sic infra, *Credite optimi, & in quantum ſatis eſt diſertiſſimi viri.* Pith.

1 *Aper*

tum ſatis erat, profluens ſermo non defuit: [1] & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam neſciebat. tamquam majorem induſtriæ & laboris gloriam habiturus, ſi ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

3 Tum Secundus: NILNE TE, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum apprehendiſti, ut diligentius retractares, & ſublatis ſi quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem? Tum ille, LEGES tu quidem ſi volueris & agnoſces quæ audiſti. quod ſi qua omiſit Cato, [2] ſequenti tractatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragœdiam diſpoſui jam, & intra me ipſe formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem feſtino, ut dimiſſa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. *Adeo* te tragœdiæ iſtæ non ſatiant, inquit Aper, quo minus [3] omiſſis orationum [4] & cauſſarum ſtudiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſtem conſumas? cum tot amicorum cauſſæ; tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiam ſi non novum tibi ipſe [5] negotium importaſſes, Domitium, & Cato-

1 *Aper communi eruditione imbutus.*] Mihi ſententia magis ſuadeat, *omni eruditione.* Acidalius.

2 *Sequenti tractatione.*] Lipſius: Fortaſſe: *recitatione.* Ipſe Maternus infra, *Recitatione tragœdiarum famam ſe auſpicatum ait.* Paulo ante: *Sedentem ipſum & quem paulo ante recitaverat librum intra manus habentem, deprehendimus.* Poſſis & ſuſpicari *ſequenti actione.* Sed enim nihil moverim vulgatam: *tractatio* enim ipſa compoſitio. Cicero. *Si quo in libro vere eſt à nobis philoſophia laudata, profecto ejus tractatio optimo atque ampliſſimo quoque digniſſima eſt.* πραγματείαν vocat Ariſt. *Idem.*

3 *Omiſſis orationum & curarum ſtudiis.*] Monumenta & opera ingenii non raro, & quidvis aliud, in quod intenditur animus, *curas* appellant hic noſter, Tacitus aliique ejus ævi ſcriptores: peculiariter autem ſi quarum rerum tractatio moleſtiarum & ſolicitudinis multum habet. *Curarum* tamen *ſtudia* durum ac inſolens pro ſtudiis. Legerim *rerum*, vel cum Lipſio *Cauſarum ſtudiis.* Idem.

4 *Et cauſſarum.*] Al. *Et curarum: ut* ſupra, *ſive novam & recentem curam.* Pithœus.

5 *Negotium importaſſes.*] Diſplicet vox *importaſſes.* Erat commodius, *impoſuiſſes*

Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis [1] aggregares. Et Maternus, 4
Perturbarer hac tua ſeveritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio jam prope in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poëtas intermittis; & ego cui deſidiam advocationum objicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ adverſus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel quod jam pridem opto, ſua quoque auctoritate compellat, ut [2] omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam. *Ego* vero, in- 5
quit Secundus, antequam me judicem Aper recuſet, faciam quod probi & modeſti judices ſolent, ut in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim neſcit, neminem mihi conjunctiorem eſſe & uſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernii quam Salejum Baſſum, cum optimum virum, tum abſolutiſſimum poëtam? porro ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. *Securus* ſit, inquit Aper, & Saleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fovet, cum cauſſas agere non poſſit. & ego enim quatenus arbitrum [3] litis hujus inveni, non patiar,

poſuiſſes: ſed à literis longius abit. Credo fuiſſe *imperaſſes*. Acidalius. Livius libro 24. *Diſcordia civilis quas importet clades*. Lib. 39. *ne quid ea conjurationes fraudis occulta aut periculi importarent*. Gronovius.

1 *Aggregares.*] Lego, *adgregare*? Pith.

2 *Omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis.*] Agreſtioribus Muſis, ut ſcribit Cicero, cauſas forenſes, ſe relinquere Philoſophi dicebant. *Omnis ubertas*, inquit, *& quaſi ſilva dicendi ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſas, quas, ut illi ipſi dicere ſolebant, agreſtioribus Muſis reliquerunt*. Loquitur hic Maternus ille poëtices Patronus, qui eloquentiæ forenſi paulo iniquior, advocationibus *curas & ſolicitudines & neceſſitatem quotidie aliquid contra animum faciendi*, adſcribit: qui *forum inſanum & lubricum*, qui *famam eloquentiæ forenſis pallentem* appellat. Quare dubitabam annon verius foret: *Forenſium cauſarum*. Poteſt tamen fortaſſe tolerari etiam in ore Materni lectio vulgata, quia quod eloquentiæ huic dat ſacro *Muſarum* vocabulo, id iterum imminuit, adjiciendo, *anguſtiis*. Schelius.

3 *Litis hujus inveniri.*] Hunc totum locum ſic lego, *Ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar Maternum ſocietate plurium defendi*. Poteſt & legi, *Sollicitudine*, utrumque hoc ſenſu, Quando te, Secunde, hujus litis arbitrum nactus ſum. *Pithœus*.

patiar, Maternum ſocietate plurium defendi. ſed & ipſum ſolum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti provincias poſſit, [1] omittit ſtudium, quo non aliud in civitate noſtra vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad utilitatem vitæ omnia conſilia, factaque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quam eam exercere artem, qua ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipſe ſecurus & velut quadam perpetua potentia ac poteſtate munitus? cujus vis & utilitas [2] rebus probe fluentibus, aliorum præſidio & tutela intelligitur: ſin [3] proprium periculum increpuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo & periclitanti [4] eloquentiæ [5] præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, [6] vel in judicio, ſive in ſenatu, ſive apud principem poſſis. Quid aliud infeſtis Patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam ſuam oppoſuit? [7] qui accinctus & minax diſertam quidem, ſed inexercitatam & ejuſmodi certaminum rudem, [8] Helvidii ſapientiam elu-

1 *Amittit ſtudium.*] *Omittit* rectius, etiam notaverat Muretus. *Acidalius.*

2 *Rebus probe fluentibus.*] Livius VII. *Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus mollitiaque ſua, quam vi hoſtium victos eſſe.* Tacitus Annalium XV. *Nec præſentia proſpere fluebant*, quomodo & hic legendum monuit Lipſius. *Schelius.*

3 *Proprium periculum increpuit.*] Alii libri *irrepit.* Sed hoc Farneſianum planiſſime verum eſt. Cicero in Catilin. *quicquid increpuerit, Catilinam timeri.* Livius: *unde ſi quid increpet terroris.* Lipſ.

4 *Eloquentiæ præſidium ſimul & telum.*] Melius & concinnius ſcribas *eloquentia.* Sic eloquentia præſidium & telum dicitur, ut lorica & gladius munimentum. *Acidalius.*

5 *Præſidium ſimul & telum, &c.*] Cicero de oratore: *Quid autem tam neceſſarium, quam tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis vel provocare integros & te ulciſci laceſſitus.* Schelius.

6 *Vel in judicio.*] Mur. *ſive in judicio.* Leve hoc, ſed tamen rectius. *Acidal.*

7 *Qui accinctus & minax.*] Lego, *qua.* Præceſſit, *eloquentiam ſuam oppoſuit.* Idem.

8 *Helvidii ſapientiam eluſit.*] Hiſtoria eſt apud Tacitum 4. hiſtor. cap. 6. *Gron.*

1 *Cui*

eluſit. Plura de utilitate non dico, [1] cum præſertim mini-
me contradicturum Maternum meum arbitrer. Ad volu- 6
ptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cujus jucunditas non
uno aliove momento, ſed omnibus prope diebus, & prope
omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & in-
genuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quam vi-
dere plenam ſemper & frequentem domum concurſu
ſplendidiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ,
non orbitati, neque officii alicujus adminiſtrationi, [2] ſed
ſibi ipſi dari? illos quinimo orbos & locupletes & potentes
venire plerumque ad juvenem & pauperem, ut aut ſua aut
amicorum diſcrimina commendent. Ullane tanta ingen-
tium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam ſpectare
homines veteres, & ſenes [3] & totius urbis gratia ſubnixos, in
ſumma omnium rerum abundantia [4] confitentes id quod o-
ptimum ſit ſe non habere? Jam vero qui togatorum comita-
tus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in judiciis
veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique in-
ter tacentes, in unum converſos! [5] coire populum, & cir-
cumfundi coram, & accipere affectum quemcumque ora-
tor induerit. Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum
quoque oculis expoſita percenſeo. Illa ſecretiora, & tan-
tum ipſis orantibus nota, majora ſunt. Sive accuratam
medita-

1 *Cui parti minime contradicturum.*] Sic Lipſius è Farneſiano: ita tamen, ut non male vulgatum antea fateatur, *cum præſertim minime.* Regeſſit igitur hoc Pichena, ſuos codices ſic habere præfatus, ſed tamen & ipſe faſſus non male in aliis legi, *cui parti minime.* At præceps Acidalius male feciſſe Lipſium, cum illa verior & ſenſui ſtructuræque ſit accommodatior lectio. Quod nos ei credimus haudquaquam, & multo ſuavius exquiſitiuſque cenſemus: *cui parti minime contradicturum Maternum meum arbitrer.* Infra: *Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno.* Gronovius.

2 *Sed ſibi ipſi dari.*] Malim, *tibi ipſi.* Idem.

3 *Et totius orbis gratia.*] Fuit cum legerem, *totius urbis*, vel *ipſius orbitatis gratia.* Amm. Marc. ut alios omittam: *Vilia omnia exiſtimant præter orbos & cœlibes, nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate colantur homines ſine liberis Romæ.* Pithœus.

4 *Confitentes id quod optimum ſit, ſe non habere.*] Videtur dediſſe auctor: *id quod apud te ſit, ſe non habere.* Gronov.

5 *Coire populum & circumfundi coram.*] Lego: *circumfundi coronam.* Silius:

Cernis ut armata circumfundare corona
Et vallet clauſos collectus miles in orbe.

Schelius. *Coire populum, & circumfundi coram.*] Deleo τὸ *&*, ſed & emendo, *circumfundi coronam.* Acidalius.

meditatamque affert orationem, eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii pondus & conſtantia. ſive [1] novam & recentem curam non ſine aliqua trepidatione animi attulerit; ipſa ſollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed [2] extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua jucunditas eſt. Nam ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur.
7 Equidem ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum proſpere defendere, aut apud centumviros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & præturas & conſulatus aſcendere videor, [3] tum abire: quod ſi non in

alio

1 *Novam & recentem curam.*] Pro oratione aut quovis ſcripto *curam* dicebant. Tacitus 3. annal. *ſi effectu, in qua tendi, plures ad curas vitam produxero.* Martialis 1. ep.67. *Secreta quare carmina & rudes curas.* Epig. 108. *Condere victuras tentem per ſecula curas.* Pro *animus* legi melius poteſt & fortaſſe debet *animi*. Idem.

2 *Extemporalis audacia atque ipſius temeritatis vel pracipua jucunditas eſt.*] *Maximus ſtudiorum fructus eſt, velut præmium quoddam ampliſſimum longi laboris, ex tempore dicendi facultas,* ut ait Fabius. Idem lib. x. c. 1. *Vivunt enim omnia & moventur; excipimuſque nova illa velut naſcentia cum favore ac ſollicitudine. Nec fortuna modo judicii, ſed etiam ipſorum, qui orant, periculo afficimur.* Idem: *Ad dicendum etiam pudor ſtimulos addit, & dicendarum expectata laus, mirumque videri poteſt, quod cum ſtilus ſecreto gaudeat atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentia, ut miles congeſtu ſignorum, excitatur. Namque & difficiliorem cogitationem exprimit & expolit* (an *expellit?*) *dicendi neceſſitas & ſecundos impetus auget placendi cupido. Adeo pramium omnia ſpectant, ut eloquentia quoque, quanquam plurimum habeat in ſe voluptatis, maxime tamen praſenti fructu laudis opinioniſque ducatur.* Schelius.

3 *Tum abire quod ſi non.*] Hic locus valde corruptus eſt. Quid ſi interim legamus? *Tum habere quod in alvo oritur, nec c. d.* Pithœus. *Tum abire quod ſi non in alio oritur.*) Rodolphus: *Tum ſupra me abire.* Pithœus. *Tum habere quod non in alio oritur.* Lipſius, ſe hæc haud ſatis capere. Anne *in albo* voluit dicere & prætorum jus formulaſque intellexit. Fortaſſe etiam: *quod ſcilicet:* (ita enim illud *ſi* diducam & extendam:) *non in atrio moritur.* Tentabam: *Tum habere quod non in alios congeritur* (vel *confertur:*) *nec in codicillis datur.* Ut infra: *Quia Veſpaſianus venerabilis ſenex & patientiſſimus veri bene intelligit cateros quidem amicos ſuos niti iis, qua ab ipſo acceperint, quaque ipſi accumulare & in alios congerere promtum eſt; Marcellum autem*

& Criſpum

alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujuſvis artis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in urbe ſolum apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud juvenes & [1] adoleſcentes, [2] quibus morum indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus tranſeuntes nomine vocat, & digito demonſtrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt. Auſim contendere, Marcel- 8
lum hunc Eprium de quo modo locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & oblitteratis exemplis utor) [3] non minus eſſe in extremis

& Criſpum attuliſſe ad amicitiam ſuam, quod non à Principe acceperint nec accipi poſſit. Poſſis etiam Pithœi conjecturam ſimpliciter interpretari. Nam pluris illa ſunt, quæ ab alio non accepimus. Ariſtoteles libro 3. de moribus, ait quod hoc à nobis ipſis habeamus atque adeo à primo ortu, quod abhorremus à vitiis, illud maximum eſſe ait & pulcherrimum καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν μηδὲ μαθεῖν. Idem Topicorum 3. magis concupiſcendum eſſe dicit, quod ab alio accipi non poſſit, quam quod poſſit: καὶ ὃ μὴ ἔστι παρ' ἄλλου πορίσασθαι, ἢ ὃ ἔστι παρ' ἄλλου. *Schelius.* *Tum abire, quod ſi non in alio.*] Legendum videtur: *tum habere, quod, ſi non in animo oritur, nec in codicillis.* Per codicillos intelligit principum literas, quibus adminiſtrationes mandabant. Tacitus in vita Agricolæ: *codicillos, quibus ei Syria dabatur.* Ejuſmodi codicillorum in jure crebra mentio. *Freinshemius.*

1 *Adoleſcentes quibus morum indoles eſt.*] Muretus, *quibus modo & indoles eſt.* Acidalius, *quibus & majorum indoles.* Nihil patior mutari. Plautus Trinummo: *Qui ipſus ſe contemnit, in eo eſt indoles induſtria.* Corn. Nepos in Eumene: *Fulgebat jam in adoleſcentulo indoles virtutis.* Juſtinus lib. 39. *in ſuorum quiſque veſtigia intentis magna indoles virtutis enituit.* Nam *mores* κατ' ἐξοχὴν boni mores. Ut apud Senecam *Periere mores.* Diximus in Obſervationibus. Itaque *morum indoles*, & *indoles virtutis* & *indoles induſtriæ* hic eadem res eſt. *Gronovius.*

2 *Quibus morum indoles.*] Cicero & Livius *virtutum vitiorumque indolem* quidem dixerunt: haud perinde tamen placet, *quibus morum indoles*, nec ad hunc facit locum. Romana editio, *major indoles.* Suſpicere legendum *juvenes & adoleſcentes quibus majorum indoles & bona ſpes ſui.* Schelius.

3 *Non minus eſſe.*] Lipſius: Vox deeſt; quam à me repono: *non minus eſſe notos in extremis.* Senſu probo. id enim velle oſtendit quod præceſſit. *Advenæ quoque & peregrini jam in municipiis & coloniis ſuis auditos cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt.* Minus tamen audax fortaſſe ſit: *Non minus noſci in extremis, &c.* Cicero in oratore: *Ergo ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipſe te, cum in Italia luce cognoſceris, verſariſque in optimorum civium vel flore vel robore.* Poſſes interpretari non incommode τὸ *eſſe* de fama eorum, quod in extremis quoque terrarum partibus ſint fama & gloria no-

partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. [1] nec hoc illis alterius ter millies [2] ſeſtertium præſtat, quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe. Ipſa eloquentia, cujus numen & cœleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam uſque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, [3] ut ſupra dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidius & abjectius nati ſunt, quoque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt; eo clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illuſtriora exempla ſunt. quod ſine commendatione natalium, [4] ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentiſſimi ſunt civitatis, ac donec libuit principes fori; nunc principes in Cæſaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atque ab ipſo principe cum quadam reverentia diliguntur. Quia Veſpaſianus venerabilis

minis ſui. Siquidem *extrema terrarum partes* opponerentur *Romæ*, id eſt, ei loco, in quo illi erant. At cum Capuæ & Vercellis, ubi præſentes non erant, opponatur obſcurior & minus apta hæc locutio videretur. Infra, *Hoc ſtudio non aliud in civitate vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poſſe*. Ubi obſerva *urbis famam, imperii atque omnium gentium notitiam* non tantum ſignificare famam, quam urbs habet, ſed famam quam aliquis in urbe; *notitiam gentium* etiam dici innoteſcere gentibus; non tantum notitiam gentium habere. Utraque enim ſignificatione hæc & ſimilia multa uſurpant Latini. Cicero in Piſonem. *Jamne vides bellua, jamne ſentis, quæ ſit hominum querela frontis tuæ*. Idem.

1 *Nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertium.*] Lipſius: in morbo locus & defectu, ſcribas & diſtinguas: *Nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies* HS. Minus audax Rodolphi illud; *utriuſque ter m. HS*. Idem. *Nec hoc illis alterius.*] Scriptum antiquitus fuiſſe exiſtimo: *nec hoc illis alterive ter millies ſeſtertium præſtat*. Velut incertus, ad eamne ſummam ambo venerint, ita loquitur tamen, ut utrumque virtute eloquentiæ prædivitem factum facile doceat. Barthius 44. Adverſ. 8.

2 *Seſtertium præſtat, quanquam ad has i. o. p. v. e. beneficio veniſſe: ſed ipſa eloq.* Sic diſtinguendus eſt hic locus. *Pithœus.*

3 *Ut ſupra dixi.*] Nihil tamen aliud ſupra dixit, niſi hoc; *Quid aliud nuper infeſtis patribus Eprius Marcellus quam eloquentiam ſuam oppoſuit.* Et paulo ante hæc ipſa: *Libentius enim novis & recentibus quam remotis & oblitteratis exemplis utor.* Schelius.

4 *Sine ſubſtantia facultatum.*] *Subſtantia* pro opibus medii ævi ſcriptoribus frequens. Neſcio an à Græcis ſumtum qui οὐσίας vocabulo facultates deſignant, quod tamen *eſſentiam* interpretatur Quintilianus. *Idem.*

1 *Ad*

nerabilis ſenex & patientiſſimus veri bene intelligit, ceteros quidem amicos ſuos niti iis, quæ ab ipſo acceperint, quæque ipſi accumulare, & in alios congerere promptum eſt: Marcellum autem & Criſpum, attuliſſe ad amicitiam ſuam, quod non à principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuæ. quæ neque ipſa tamen negliguntur: tam hercule quam divitiæ & opes, quas facilius invenies, qui vituperet, quam faſtidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt. Nam carmina & verſus, qui- 9
bus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus ſuis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuoſam conſequuntur. Licet hæc ipſa, & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ, ô Materne, reſpuant, cui bono eſt, ſi apud te Agamemnon aut Jaſon diſerte loquitur? quis ideo domum defenſus, & & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum egregium poëtam, vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe ſi amicus ejus, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, [1] ad hunc Secundum recurret, aut ad te Materne, non quia poëta es, neque ut pro eo verſus facias. hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & jucundi. quorum tamen hic exitus eſt, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, [2] & libellos diſpergit: & ut beatiſſimus recitationem

1 *Ad hunc Secundum recurret.*] Puto, *decurret.* Juſtinus lib. 16. *iterato ad oraculum decurrunt.* Et, *Ad Clearchum, quem ipſi in exilium egerant, decurrunt.* Gronovius.

2 *Et libellos diſpergit.*] Scriptum aliquod

nem ejus eventus proſequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, [1] velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & ſolidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cujuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quod quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adjice quod poëtis, [2] ſi modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relin-

Quod recitaturi libellos ſpargere atque in publico proponere ſolebant, ut quam plurimos auditores ad diem prædictam convocarent: amicos autem per codicillos ſive epiſtolas aut voce ipſa invitabant. Plinius lib. 3. epiſt 18. *Tichena.*

1 *Velut in herba vel flore præcepta.*] *Percepta* eſt in editione Quintiliani Stoeriani: ſed nihil mutandum. Sic enim paſſim boni auctores. Ovidius Faſtorum IV. *Toſta ſitit tellus præcipiturque ſeges.* Virgilius: *Si lac præceperit æſtas.* Poſſis tamen etiam *præcerpta.* Schelius.

2 *Si dignum aliquid elaborare & efficere velint.*] *Ego autem ſicut in cauſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum.* Quintilianus: *Ne perderem quæ jam effecta erant, per omnes difficultates animo me ſuſtentavi.* Sic *efficere literas* eſt Quintiliano exprimere & perfecte reddere ſonum earum. Lib. I. cap. XI. *In primis vitia ſi qua ſunt oris emendet ut expreſſa ſint verba, ut ſuis quæque literæ ſonis enuntientur. Quarundam enim vel exilitate vel pinguedine nimis laboramus, quaſdam velut acriores parum efficimus, & aliis non diſſimilibus, ſed quaſi hebetioribus, permutamus.* Cicero: *ut virilis tua vox aliquid poſſit ſignificare, quid nam effectura videatur.* Paulo aliter Quintilianus libro VI. *Tum ſi qua minus fuerint effecta, iis, quæ levius adhuc adflicti cœperamus, imperitiæ aut fortunæ remittantur.* Ubi vitiata illa poſtrema nemo non videt: emendatio fortaſſis haud perinde facilis. Veniebat in mentem *injuriæ fortunæ.* Cicero de natura deorum lib. I. *Hortata eſt etiam ut me ad hæc conferrem animi ægritudo, fortunæ magna & gravi commota injuria.* Quam conjecturam ut nemini obtrudere pro vera velim, ita à ſenſu tamen fortaſſis non multum aberrat. quippe ſibi tanta vi fortunæ perculſo veniam dari poſtulat, ſi qua ingenium debilitatum ſit; *injuriæ fortunæ remittantur,* ut dicimus: ignoſcas occupationibus, &c. Adſcribam ſequentia, ut ibi ſaltem Quintilianum ab aliquo mendo purgem. *Quæ, ſi quid mediocrium alioqui noſtro ingenio virium fuit, ut non extinxerit, debilitavit tamen. Sed vel propter hoc nos contumacius erigamus, quod illam ut perferre nobis difficile eſt, ita facile contemnere. Nihil enim ſibi adverſus me reliquit & infelicem quidem, ſed certiſſimam tamen attulit ex his malis ſecuritatem. Boni autem conſulere noſtrum laborem vel propter hoc certum eſt* (*Cæcum*, unde Muretus & Gulielmius *æquum.* Scribe, *æquorum eſt* vel *cæterorum eſt.* Nam filio ſcripſerat, ut jam audiemus, in quo erudiendo duplex cura à Quintiliano poſtulabatur tanquam à parente & magiſtro. hujus reſpectu cæterorum eſſe ait boni conſulere:) *quod in nullum jam proprium uſum perſeveramus, ſed omnis hæc cura ad alienos, ut alienis utilis, (ſi modo quid utile ſcribimus:) ſpectat. Nos miſeri ſicut facultates patrimonii noſtri, ita hoc opus, aliis præparavimus:*

relinquenda converſatio amicorum, & jucunditas urbis, deſerenda cætera officia, utque ipſi dicunt, [1] *in nemora & lucos*, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama cui ſoli ſerviunt, & quod unum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æque poëtas quam oratores ſequitur. quoniam mediocres poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rariſſimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innoteſcat. Quotus quiſque cum ex Hiſpania vel Aſia, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in urbem venit, Saleium Baſſum requirit? atque adeo ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt: ut ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tamquam eos quibus natura ſua oratorium ingenium denegavit, deterream à carminibus, ſi modo in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inſerere poſſunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omneſque ejus partes ſacras & venerabiles puto: nec ſolum cothurnum veſtrum, aut heroici

mus: aliis relinquemus. ita ſcripſit; non *præparamus.* jam enim fato functo filio non poterat dicere ſe aliis præparare, aliis relicturum. Janus Guilielmus volebat *properabamus* ait enim ſupra ſe feſtinaſſe metu mortalitatis ſuæ. Sed hoc minus quadrat in id, quod præceſſit de facultatibus patrimonii. *Idem.*

1 *In nemora & lucos, id eſt, ſolitudinem, recedendum.*] Malim *ſecedendum.* ut infra: *Secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris.* Item Quintilianus lib. x. c. 7. *Stabitne mutus & ſalutarem petentibus vocem ſtatim, ſi non ſuccurratur, perituris moras & ſeceſſum & ſilentium quæret, dum illic* (ita ſcribe. vulgo *illa:*) *verba fabricentur & memoria inſidant & vox ac latus præparetur.* Noſter: *Malo ſecretum & ſecurum Virgilii ſeceſſum. Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt.* Fabius lib. x. c. 5. *Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intuiſſe eloquentiæ lumen, quod in hos quoque ſtudiorum ſeceſſus excurrit.* Corruptum hoc ipſum verbum apud Fabium in x. c. 1. *Germanicum Auguſtum ab institutis ſtudiis deflexit cura terrarum parumque diis viſum eſt eſſe eum maximum poëtarum. Quid tamen iis ipſis ejus operibus in quæ donatus imperio* (ſcribe *donato imperio*, ut monuit pridem, vel *natus imperio:*) *juvenis ſeceſſerat*, (ita enim legendum. vulgo *ſucceſſerat:*) *ſublimius, doctius, omnibus denique numeris præſtantius? Receſſus* tamen & *ſeceſſus* aliquando à veteribus confundi videntur, ut alibi oſtendimus. Apud Tacitum hiſtoriarum primo, *repoſitus* etiam pro *ſepoſitus:* ubi de Muciano. *Inſignes amicitias juvenis ambitioſe coluerat, mox attritis opibus lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Claudii iracundia, in ſecretum Aſiæ repoſitus tam prope ab exule fuit quam poſtea à principe.* Lege inquam *ſepoſitus*, ut fere in re ſimili dixit hoc ipſo libro: *Specie legationis ſepoſuit.* item, *Tanquam in inſulam Scipio ſeponeretur.* Rurſus, *Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella in Coloniam Aquinatem.* libro 11. *In Coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone.* Suetonius: *Sepoſitus per cauſam legationis.* Idem.

heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum laſcivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcumque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam cæteris aliarum artium ſtudiis credo. ſed tecum mihi Materne res eſt, [1] quod cum natura tua in ipſam arcem [2] eloquentiæ ferat, errare mavis, & ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Ut ſi in Græcia natus eſſes, ubi ludicras quoque artis exercere honeſtum eſt, ac tibi [3] Nicoſtrati robur ac vires dii dediſſent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prœlia voco. cum præſertim ne ad id quidem confugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus [4] obnoxium ſit offendere poëtarum quam oratorum ſtudium. Effervеſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem; & cum aucto-

1 *Quod cum natura tua in arcem eloquentia ferat, errare mavis.*] Lucretius:

Munita tenere
Edita doctrina, ſapientum templa ſerena.
Deſpicere unde alios queirent paſſimque videre
Errare atque viam palantes quærere veri.

Sed cum addat noſter, *Et ſumma adeptus in levioribus ſubſiſtis*, dubito anne fuerit: *hærere mavis*. Suetonius Auguſto. *Circa libidines haſit, poſtea quoque, ut ferunt, ad vitiandas virgines pronior quæ ſibi undique etiam ab uxore conquirerentur.*

Quicquid apud dura ceſſatum eſt mœnia Trojæ
Hectoris Æneæq; manu victoria Grajum,
Haſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.

Cicero Acad. Quæſt. IV. *Ad quamcunque ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhæreſcunt.* Quintilianus: *Atque pleroſque videas hærentes circa ſingula, & dum inveniunt & dum inventa ponderant ac dimetiuntur.* Idem.

2 *Eloquentia ferat, errare mavis & ſumma adeptus.*] Credam melius: *eloquentia te ferat, errare mavis & ſumma adepturus.* Acidalius.

3 *Nicoſtrati robur.*] De quo Quintilianus lib. 2. cap. 9. *At ſi fuerit, qui docebitur, ille, quem adoleſcentes ſenem vidimus, Nicoſtratus: omnibus in eo docendi partibus ſimiliter utetur, efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque (quo utroque certamine iiſdem diebus coronabatur) invictum.* Quod ipſum ſuadet de Quintiliano libelli hujus auctore. Ac de Nicoſtrato palæſtrita etiam Pauſanias in Eliacis. *Lipſius.*

4 *Obnoxium ſit offendere.*] Neſcio quid in hac lectione inconcinnum: nec dubito, quin auctor ſcripſerit: *obnoxium ſit offenſæ.* Acidalius.

1 Sentio

auctoritate dicturam. [1] Sentio quid reſponderi poſſit. [2] hinc ingentis ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cum tibi ſumas adverſarium ſuperiorem. nobis ſatis ſit privatas & noſtri ſæculi controverſias tueri, in quibus expreſſis [3] ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata. Quæ cum 11
dixiſſet Aper acrius, ut ſolebat, & intento ore: remiſſus & ſubridens Maternus, Paravi, inquit, me non minus diu [4] accuſare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut à laudatione eorum digreſſus detrectaret poëtas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſſis agendis [5] efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum [6] ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem cum in Nerone [7] improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinii potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac jam me ſejungere à forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut fre-

1 *Sentio quid reſponderi poſſit.*] Hic locus aſteriſco mihi indigere videtur. *Pithœus.*

2 *Hic ingentis ex his aſſenſus, hinc in ipſis.*] Pithœus & Lipſius locum hunc aſteriſco notant quaſi defectum, ſed nulla nî fallor cauſa. Scribe: *Hic ingentes excitari aſſenſus, hic in ipſis, &c.* Plinius ep. IV. *Diſponit qui nuntient ſibi quem aſſenſum, quos clamores excitarim.* Poſſis etiam: *hinc ingentes exiſtere aſſenſus.* Schelius. *Hinc ingentes ex his aſſenſus.*] Placet Acidalii *exiſtere.* Sed quod ſequitur, mirum eſt neminem notaſſe ſcribendum: *hac in ipſis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium ſermonibus ferri.* Gronovius.

3 *Si quando neceſſe ſit expreſſis.*] Aſſentior Lipſio legenti *neceſſitas expreſſit.* Fabius l. x. c. VII. *Namque & difficiliorem cogitationem exprimit & expellit dicendi neceſſitas.* Schelius.

4 *Accuſare oratores quam Aper laudat.*] Lipſius, *Laudare.* Scripſerim: *Laudavit.* Idem.

5 *Efficere aliquid & eniti.*] Cicero divinatione in Q. Cæcilium. *in quo ego quid eniti aut efficere poſſim.* Idem.

6 *Ingredi famam.*] Tacitus. *Primas dominandi ſpes in arduo ubi ſis. ingreſſus adeſſe ſtudia & miniſtros.* Idem.

7 *Improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinii.*] Scribendum, *cum in Nerone improbatam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem Vatinii potentiam fregi,* diximus 3 Obſerv. 4. *Gronov.*

1 *Et fre-*

[1] frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam [2] ſtatum hujuſque ac ſecuritatem melius innocentia tueor quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine fa-
12 cienda ſint. [3] Nemora vero, & luci, & ſecretum ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: [4] hoc primum

1 *Et frequentiam ſalutationum.*] Neſcio an ſcripſerit, *ſalutantium?* ſupra Aper: *Quid enim dulcius libero & ingenuo animo & ad voluptates honeſtas nato quam videre plenam ſemper & frequentem domum concurſu ſplendidiſſimorum hominum?* Schelius.

2 *Statum cujuſque ac ſecuritatem.*] Malo, *ſtatum hucuſque*. De ſe loquitur: & reſpondet illi parti Aprinæ orationis, quæ eloquentiam telum eſſe voluit ad pericula omnia propulſanda. *Lipſius.*

3 *Nemora vero & luci & ſecretum ipſum tantam mihi afferunt voluptatem.*] Quintilianus libro x. c. III. *Secretum atque liberum arbitris locum & quam altiſſimum ſilentium ſcribentibus maxime convenire nemo dubitaverit. Non tamen protinus audiendi, qui credunt aptiſſima in hoc nemora ſylvaſque quod illa loci libertas locorumque amenitas ſublimem animum & beatiorem ſpiritum parent.* (reponendum *pariant*.) Cicero de orat. 2. *Ea* (res & ſententiæ) *vi ſua verba parient, quæ ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, ſi ejuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur. Mihi certe jucundus hic magis quam ſtudiorum hortator videtur eſſe ſeceſſus.* Et mox. *Quare ſylvarum amenitas & præterlabentia flumina & inſpirantes ramis arborum auræ volucrumque cantus & ipſa late circumſpiciendi libertas ad ſe trahunt, ut mihi remittere potius voluptas iſta videatur cogitationem quam intendere.* Schelius.

4 *Hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus.*] Adſcribitur in Lipſ. *commendata.* vel, *comta.* lege, *commendata.* Fab. l. 8. c. 3. *Cultu atque ornatu ſe quoque commendat qui dicit.* Idem l. 1. c. 6. *Vetuſtas majeſtatem quadam & ut ſic dixerim religionem commendat.* Infra noſter: *Ipſos quoque oſſa ruber tegit, ac decor commendat:* & habitum & cultum etiam Tacitus conjungit Annalium 1. *quædam de habitu cultuque & inſtitutu ejus jecerat.* & 11. *Cultu habituque ejus lenibus verbis perſtricto.* Et Statius. *Catii prædiſcere morem Cura ſit & patrios cultus habituſque locorum.* Merito autem dixit, hoc primum habitu cultuque commendatam mortalibus eloquentiam, cum apud ignotos eoſque quibus ſatis nota non ſunt, commendatione egeant virtus & præclaræ dotes, non autem apud eos quibus penitus perſpectæ. *Martialis.*

Hoc ſatis eſt: alios commendat epiſtola peccat
Qui commendandum ſe putat eſſe ſuis.

Barthius legit, *ſe putat eſſe ſibi.* Eſt quidem in eo acumen. Plinius Tacito: *Commendas mihi Julium Naſonem candidatum. Naſonem mihi? quid ſi me ipſum.* Ego tamen in hoc loco correctionem iſtam recipiendam vix arbitror: quantumvis ſpecie ingenii blandiri videatur. Primum enim non dixerat Julium alterum ſe: quod videtur debuiſſe dicere quo acumen iſtud vim haberet. Sed Marcus *avere jubet.* Deinde qui ſe ſibi com-

primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit. ſic oracula loquebantur. [1] Nam lucroſæ hujus [2] & ſanguinantis eloquentiæ uſus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, *in locum teli* repertus. Ceterum felix illud, &, ut more noſtro loquar, *aureum ſæculum*, & oratorum & criminum inops, [3] poëtis & vatibus abundat, qui bene facta canerent, non qui male admiſſa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut auguſtior honor: primum apud deos, quorum proferre reſponſa & intereſſe epulis ferebantur: deinde

commendat, is non tam peccat, quam errat, quam ineptam & abſurdam & minime neceſſariam rem facit. At qui ſe putat apud ſuos commendandum, is lædit quodam modo jus officii, & cum dubitet de amici erga ſe voluntate, peccat. Hunc ſenſum veriorem arbitror. *Cultus* autem (quem Græci Κόσμον appellant.) Ariſtoteles etiam Poëtas primos auctores facit dicitque eos commoviſſe orationem. Ariſtoteles Rhet. 3. *Ἤρξαντο μὲν οὖν κινῆσαι τὸ πρῶτον, ὥσπερ πέφυκεν, οἱ ποιηταί.* Quem imitatus eſt Plutarchus Solone: *ἀρχομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Θέσπιν ἤδη τὴν τραγῳδίαν κινεῖν.* Commotam Hiſtoriam Cicero eodem ſenſu dixit in Bruto verbis Theophraſti: de Herodoto & Thucydide: *Alter enim ſine ullis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluit, alter incitatior fertur & de bellicis rebus canit etiam quodam modo bellicum: primiſque ab his Hiſtoria commota eſt, ut auderet uberius, quam ſuperiores, & ornatius dicere.* Hic noſter infra, *novis eloquentiæ itineribus opus eſſe cum vulgata & domeſtica in faſtidio ſint: externa & nova homines admirentur.* Διὸ δεῖ, inquit Ariſtoteles, *ποιεῖν ξένην τὴν διάλεκτον. Θαυμασταὶ γὰρ τῶν ἀπόντων εἰσίν.* *Idem.*

1 *Nam lucroſa hujus & ſanguinantis eloquentia uſus malis moribus natus.*] Malos oratores, qui ſubito divites evaſerunt, ſacrilegis & ſycophantis jungit. Ariſtophanes Pluto.

Ἔπειτα δ᾽ ἐπλούτουν ἱερόσυλοι ῥήτορες.

Καὶ συκοφάνται καὶ πονηροί.

Demoſthenes ipſe. *ὧν οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασι, οἱ δὲ ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι. ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι, ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται.* Sed hæc in potentes ſi dicantur, Calumniæ ſunt, his quidem moribus, quantumvis vera ſint, *καὶ οἱ μὲν λῃσταί, αὐτοὶ δὲ αὐτοὺς πορισταὶ καλοῦσι νῦν*, ut de ſuo ævo ſcribit Philoſophus in tertio Rhetor. *Idem.*

2 *Et ſanguinantis eloquentia.*] Fortaſſe, *& ſaginantis*, uti ad commodum lucrumve hæc tantum referat. Nam *ſanguinare* probum quidem verbum, ſed non aliud quam ſanguinem emittere. *Artus ſanguinantes, vulnera ſanguinantia*, in Quintiliani declamationibus mihi lecta. Quæ ſignificatio parum hic apta, ſi ad accuſationes & ſanguiſugam illa eloquentiam reſpexit. *Lipſius.*

3 *Poëtis & vatibus abundat, qui bene facta canerent.*] Quintilianus lib. 1. c. 10. *Timagenes auctor eſt, omnium in literis ſtudiorum antiquiſſimam Muſicen extitiſſe & teſtimonio ſunt clariſſimi poëtæ, apud quos inter regalia convivia laudes heroum ac deorum ad citharam canebantur.* Schelius. *Poëtis & vatibus abundat.*] Manifeſte legendum *abundabat*. Sicque Muretus. *Acidalius.*

1 *Deinde*

[1] deinde apud illos diis genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altius velis, ipſum Apollinem accepimus. vel [2] ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certe mihi, concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demoſtheni apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam *Lyſiæ* aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Aſinii aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyeſtes.
13 Ac ne fortunam quidem vatum [3] & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus evexerint: malo ſecurum & ſecretum VIRGILII ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortuna concupiſcendum? an quod timent? an quod timentur? quod cum cottidie aliquid rogentur, hi

1 *Deinde apud illos diis genitos ſacroſque Reges inter quos neminem cauſidicorum ſed Linum.*] Quintilianus: *Orpheus & Linus, quorum utrumque diis genitum, alterum vero quod rudes quoque & agreſtes animos admiratione mulceret, non feras modo, ſed ſaxa etiam ſylvaſque duxiſſe poſteritatis memoria traditum eſt.* Schel.

2 *Si fabuloſa hæc & compoſita.*] Tacitus Agricola. *Sive verum illud, ſive ex ingenio perperis fictum & compoſitum eſt.* Fabius: *Nam illa, quæ curam fatentur, ficta & compoſita etiam videri volunt:* ubi tamen neſcio an verius ſit, *facta.* Cicero in Bruto. *Sed ut intellectum eſt, quantam vim haberet accurata & facta quodammodo oratio.* Idem in oratore: *Omitto Iſocratem diſcipuloſque ejus Ephorum & Naucratem quanquam orationis faciendæ auctores locupletiſſimi.* Idem.

3 *Et illud felix contubernium.*] Aut vitium hic aut lacuna. Cogitabam: *& illud ſecum contubernium.* Ex Horatio, *Tecum habita.* Explicat mox *ſecurum & ſecretum ſeceſſum.* Cicero ad Curionem: *tecum loquere: te adhibe in conſilium: te audi, tibi obtempera.* Gronovius.

[1] hi quibus præſtant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam ſatis ſervi videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt? tantum poſſe liberti ſolent. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Muſæ*, remotum à ſollicitudinibus, & curis, & neceſſitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra illoſque fontes ferant: nec inſanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quam quod poſſim cui velim relinquere, [2] quandocumque fatalis & meus dies veniet. ſtatuarque tumulo non mœſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, [3] nec conſulat quiſquam nec roget. Vixdum 14
finierat Maternus concitatus & velut inſtinctus, cum [4] Vipſanius Meſſalla cubiculum ejus ingreſſus eſt, ſuſpicatuſque

1 *Hi quibus præſtant, indignantur.*] Scribe, *His, quibus præſtant.* Importunam enim moleſtiam impudentiamque qua extorquentur ab invitis beneficia, indigetari probant ſequentia. *Me vero dulces*, ut Virgilius ait, *muſæ remotum ac ſolicitudinis & curis & neceſſitate cotidie aliquid contra animum faciendi, &c.* Quippe τοῖς χάρισιν ἀχαρίστως χαριζόμενοι, ποιοῦντες μὲν οὐ, αἰνοῦσι δὲ τοῖς φίλοις ὑπουργοῦντες ut ait Iſocrates. *Schel.* *Hi quibus præſtant, indignantur.*] Inepte & falſo. Negationem adde, *hi quibus non præſtant.* Etſi abeſſe alterum membrum ſentio periodo plenæ. *Lipſius.* Fallitur. Significat enim quod Florus de Cæſare lib. 4. cap. 2. *Clementiam principis vicit invidia, gravisque erat liberis ipſa beneficiorum potentia.* Cicero pro Sulla: *quam multi ſummi homines & ornatiſſimi & noſtri & equeſtris ordinis, quorum pro ſalute ſe hic Sulla obligavit! Quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt & huic animo gratiſſimo adſunt: ſed quia majus eſt beneficium, quam poſſe debet civis civi dare, ideo à vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis: quod fecit, ipſi.* Cato apud Plutarchum: οὐ βούλομαι, τῷ τυράννῳ χαίρειν ἔχειν, ὑπὲρ ὧν παραγίνομαι. παραγίνομαι δὲ σώζων, ὡς κύριος, ὧν αὐτῷ δεσπόζειν οὐδὲν προσήκει. *Gronovius.*

2 *Quandocunque fatalis & meus dies veniet.*] C. Severus.

Fuſique per herbam,
Hic meus eſt, dixere, dies. Schelius.

3 *Nec conſulat quiſquam nec roget.*] Conſulat vates, roget principem. Quid ita? quia crebrum, ut memoria damnaretur defunctorum, id eſt, tituli, imagines, honores. *Lipſius.* Malim, *conſulat*, id eſt, referat ad ſenatum: quem his rebus interponebant ipſi principes: π. 4. Inſt. de jud. *Cujus pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.* Lapis. *M. Annaeo. Lucano. Cordubenſi beneficio. Neronis. fama ſervata.* Artemidorus Onorocrit. 1. 5. ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες. *Idem.*

4 *Vipſanius Meſſala.*] Frater Reguli, de quo Tacitus Hiſtor. III. *Legioni tribunus Vipſanius Meſſala præerat claris majoribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum*

que ex ipſa intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſſe ſermonem: *Num parum* tempeſtivus, inquit, interveni ſecretum conſilium & cauſſæ alicujus meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius inter veniſſes. delectaſſet enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cum Maternum ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſſas agendas converteret, exhortatus eſt: & Materni pro carminibus ſuis læta, atque poëtas defendi decebat, audentior, [1] poëtarum quam oratorum ſimilior oratio. *Me vero*, inquit, & ſermo ipſe infinita voluptate affeciſſet, atque id ipſum delectat, quod vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantum negotiis, & declamatorio ſtudio ingenii veſtra exercetis, ſed ejuſmodi etiam diſputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundiſſimum oblectamentum, cum vobis qui illa diſputatis afferunt; tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te, Secunde, quod Julii Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium ejuſmodi librorum, quam in Apro quod nondum à ſcholaſticis controverſiis receſſit; & otium ſuum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum conſumere. Tum Aper, *Non deſinis*, Meſſalla, vetera tantum & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem eſſe contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipſe tibi denegares. [2] *Neque illius*, inquit, ſermonis mei pœnitentiam

tentiam

id bellum bonas artes attuliſſet. & 4. *Magnam eo die pietatis eloquentiaque famam Vipſanius Meſſala adeptus eſt, nondum Senatoria ætate, auſus pro fratre Regulo deprecari.* Schelius.

1 *Poëtarum quam oratorum.*] Scribo, *audentior, poëtarumque quam oratorum ſimilior oratio.* Gronovius.

2 *Neque illius.*] In exemplari Italico ad hunc locum adſcriptum fuit, *Eadem verba ſunt Petronii.* Et ſane quædam ſunt initio Satyrici Petroniani quæ hujus diſputationis locis aliquot valde conſentanea ſunt. *Pithœus.*

1 *Sacer-*

tentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipſum Aper, (quamquam interdum in contrarium diſputes) aliter ſentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo veſtrum, ut cauſſas hujus infinitæ differentiæ ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerumque conquiro. & quod quibuſdam ſolatio eſt, mihi auget quæſtionem, quia video etiam Grajis accidiſſe, ut longius abſit Æſchine & Demoſthene [1] Sacerdos iſte Nicetes, & ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas [2] contentus ſcholaſticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipſi à Cicerone aut Aſinio receſſiſtis. *Magnam*, inquit Secundus, & di- 16
gnam tractatu quæſtionem moviſti: ſed quis eam juſtius explicaverit quam tu, ad cujus ſummam eruditionem & præſtantiſſimum ingenium cura quoque & meditatio acceſſit? Et Meſſalla, *Aperiam*, inquit, cogitationes meas, ſi illud à vobis ante impetravero, ut vos quoque ſermonem hunc noſtrum adjuvetis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus te non tam omiſiſſe quam nobis reliquiſſe. Aprum enim ſolere diſſentire, & tu paullo ante dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inauditum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtra conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem ſignatione iſta determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quoſdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi verſantur ante oculos Ulyſſes & Neſtor, quorum ætas mille fere & CC annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi

1 *Sacerdos iſte Nicetes.*] Sic legit doctiſſ. & elegantiſſimus Lipſius ex Plinio, cujus conjecturam magis confirmat Philoſtrati Lemnii de Nicete elogium in vitis ſophiſtarum: cujus indicium Neveleto meo debeo. *Idem.*

2 *Contentus ſcholaſticorum clamoribus.*] Legerim, *continuis ſcholaſticorum clamoribus.* Freinshemius.

lippi & Alexandri temporibus floruiſſe: ita tamen ut utrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet, [1] non multo plures quam CCCC annos intereſſe inter noſtram & Demoſthenis ætatem. quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam ſæculorum & reſpectum hujus immenſi ævi, perquam breve, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, *is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cœli ſiderumque,* [2] *quæ cum maxime eſt, rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum* [3] *XII M DCCC LIV complectitur*; incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, [4] non ſolum anno quo nos, ſed fere eodem

17 menſe exſtitiſſe. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Aſinium & Meſſallam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis quam noſtris, non video. nam ut de Cicerone ipſo loquar, *Hirtio* nempe *& Panſa conſulibus*, ut Tiro libertus ejus ſcripſit, *VII Idus Decemb. occiſus eſt,* quo anno divus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtii ſe & Q. Pedium Coss. ſuffecit. ſtatue VI. & L. annos, quibus mox divus Auguſtus Remp. rexit: adjice Tiberii

1 *Non multo plures quam trecentos.*] Omnino legendum: *quam* CCCC *annos.* Anno imperii Veſpaſiani ſexto habitus hic ſermo: hoc eſt, anno V.C. 828. Is incidit in annum quartum Olympiadis 213. At mortuus Demoſthenes primo Olympiadis 214. Numerus rotundus à morte Demoſthenis quadringenti anni ab ævo, quo floruit, *non multo plures,* ut ait Mercerus. Cicero, qui ante centum & viginti annos obierat, lib. 2. de divin. *Demoſthenes quidem, qui abhinc annis prope trecentis fuit.* Pichena.

2 *Quæ cum maxime eſt.*] Cicero de natura deorum ſecundo. *Quarum* (ſtellarum) *ex diſparibus motionibus magnum annum mathematici nominaverunt: qui tum efficitur, cum Solis & Lunæ & quinque errantium ad eandem inter ſe comparitionem confectis omnium ſpatiis eſt facta converſio.* Schelius.

3 XII D CCC LIV.] Variat hic numerus in exemplarib. Servii in illud 1. Æneid. *Triginta magnos.* Et lib. 3. *Interea magnum,* itemque apud Cenſorinum in Illuſtri volumine de die natali ad Q. Cerellium Macrob. commen. in Somn. Scipionis. & Jul. Firmicum l. 1. Matheſ. *Pithœus.*

4 *Non ſolum anno quo nos, ſed fere eodem menſe.*] Quin potius ex analogia, *Non ſolum menſe quo nos, ſed fere eodem die.* Idem.

Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternos denos Claudii & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellii unum annum, [1] ac ſextam jam felicis hujus principatus ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fovet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britannia vidi ſenem, qui [2] ſe fateretur *& pugnæ interfuiſſe, qua Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt.* Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe à divo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant. ex quo colligi poteſt, & Corvinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Corvinus in medium uſque Auguſti principatum, Aſinius pæne ad extremum duravit. [3] Nec dividatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut conjungere & copulare potuerunt. Hæc 18
ideo prædixi, ut ſi qua ex horum oratorum fama gloriaque, laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos utinam

1 *Ac ſextam jam felicis hujus principatus ſtationem.*] Duo in hoc loco non vulgaria: primum quod ſtationem, quæ pro ipſo actu imperandi ſolet accipi, & totum tempus imperii ſæpe deſignare, hic pro uno imperii anno accipiatur: deinde quod ſextam ſtationem vel ſextum annum pro ſex annis: ut, *adde ſextum annum*, ſit, adde ſex annos. an ſcripſerat? *atque ipſum Galbæ & Othonis & Vitellii unum annum:* (intellige, adjice:) *ac ſex jam, tam felicis hujus principatus ſtationem, qua Veſpaſianus rempublicam fovet.* ſex jam ſcil. annos *tam felicis*, id eſt, valde felicis, feliciſſimi. Nota & frequenti Latinis locutione, ut *Quis deſiderio ſit pudor aut modus. Tam chari capitis?* &c. Sed nihil tamen mutaverim. *Schelius.*

2 *Se fateretur & pugnæ interfuiſſe.*] Lego: *ei pugnæ.* Et Muretus. *Acidalius.*

3 *Nec dividatis ſeculum.*] Clarior & expreſſior erit concluſio hæc, ſi *ne* ſcribas, & cum ſuperioribus alia interpunctione velut nectas: *Aſinius pæne ad extremum duravit: ne dividatis ſeculum.* Idem.

dam. Facile perferebat prior iſte populus, ut imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpacia: atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. [1] Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita ſeries, & multarum diviſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quicquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex ea locum aliquem orationi ſuæ insereret, in cœlum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc nova & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum aut philoſophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum [2] vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certe imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos judices qui vi aut poteſtate, non jure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt: nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe ultro admonent, atque alio tranſgredientem revocant
20 & feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetudinis ſua* præfantem? qualia ſunt fere principia Corvini. Quis Quinque in Verrem libros exſpectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immenſa volumina, quæ [3] pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? [4] Præcurrit hoc tempore judex dicentem, & niſi

1 *Ita vero longa principiorum.*] Lege, *jam vero*. Acidalius.

2 *Vix in cortina quiſquam aſſiſtat.*] Scaliger Conjectaneis in Varronem *cortinam* interpreatur τρίποδα & λέβητα. Ea eſt proprie, inquit, in qua lana ſuffecta ſuccos ebibit. Ab eo uſus eſt metaphora Cornel. Tacitus in Dialogo cum ait *in cortina eſſe*. Sed fucum nobis facit Scaliger. *In cortina eſſe* huic quomodo convenit *in cortina aſſiſtere*. Scribo: *cum vix in corona quiſquam aſſiſtat, quin elementis ſtudiorum, ſi non inſtructus, at certe imbutus ſit*. Ut fere voluerat & Muretus. *Idem*.

3 *Pro M. Tullio.*] Curius Fortunatianus lib. 2. Rhetor. ſchol. *Pithœus*.

4 *Præcurrit hoc tempore judex dicentem.*] Videtur ab manu interpretis hoc loco vel paulo poſt eſſe τὸ *dicentem*: neque enim politiſſimi ſcriptoris videtur non neceſſaria hæc & inepta ejuſdem vocabuli repetitio. *Schelius*.

1 *Turpionis*

niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum invitatus & corruptus eſt, averſatur dicentem. Vulgus quoque aſſiſtentium, & affluens & vagus auditor, aſſuevit jam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis triſtem & impexam antiquitatem, quam ſi quis in ſcena Roſcii aut [1] Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Jam vero juvenes & in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolum audire, ſed etiam referre domum aliquid illuſtre & dignum memoria volunt. Traduntque invicem, ac ſæpe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt, [2] ſive in ſuis aliquis arguta & brevi ſententia effulſit, ſive locus exquiſito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent & auro
radiantur? ·Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in 21
quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, [3] nec unum de populo. * † Canuti aut

1 *Turpionis Ambivii.*] Male disjungunt libri: *Turpionis aut Ambivii.* Eundem enim hominem fuiſſe, Terentianæ epigraphæ & Cicero de ſenectute docent. Symmachus nominat lib. 1. ep. 25. & lib. 10. epiſt. 2. *Lipſius.*

2 *Sive in ſuis aliquis arguta.*] Omnino vox aliqua latet: quam feliciter cum Mureto ex illis *in ſuis* eruo legendo: *ſive ſenſus aliquis.* Nec te moveat *ſenſum* & *ſententiam* velut diverſa jungi. Diverſa ſunt, ut ex aliis hujus libelli locis potes intelligere: *& illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum.* Item: *in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias detrudant eloquentiam.* Acidalius. Quintilianus Orat. 8. 5. *Conſuetudo tenuit, ut mente concepta ſenſus vocaremus; lumina autem, præcipueque in clauſulis poſita ſententias.* Adde mox hoc libello cap. 22. *Freinshemius.*

3 *Nec unum de populo Canuti.*] Scribe *Canutii.* P. Canutium intelligit. Cicero Bruto. *P. Canutius æqualis meus homo extra noſtrum ordinem meo judicio diſertiſſimus.* Vellejus lib. 11. *Cicero fulgentiſſimo & cæleſti ore, Canutius continua rabie lacerabat Antonium.* Schelius.

[1] Aride Furnio & Toranio, [2] quique alios [3] in eodem valetudinario [4] hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula ſatisfecit. nec diſſentire ceteros ab hoc meo judicio video. quotus enim quiſque Calvi in

vi in

Nec de populo Canuti.] Hic locus aſteriſco notari debuit. *Pithæus.* *Nec unum de populo.*] Deſperatum locum ſic juvare poſſe videbamur: *Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam vix ſomnum tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quoſque alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hæc macies probant.* Novam periodon facio, *Nec unum.* Eſt enim, ut Petronii cap. 70. *Nec ſe tragœdias veteres curare, aut nomina ſeculis nota. ſed rem ſua memoria factam expoſiturum eſſe, ſi vellemus audire.* Sic enim reſectis alienis legend. *Unum de populo*, aliquem ex minutis oratoribus, media de plebe oratorum: qui apud vulgus valuerunt, & aliqua monimenta ingenii reliquerunt; non tamen magnis ſunt inſerti nominibus. Canutium *Publium* vocat Cicero in Bruto, & pro Cluentio: *Accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus & in dicendo exercitatus.* At *Titum* Philippica 3. *T. Canutius, à quo erat honeſtiſſimis contentionibus & ſæpe & jure vexatus.* *Cajum* Suetonius de clar. rhet. cap. 6. Arrium diſcimus ex Bruto Ciceronis: *Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Craſſi quaſi ſecundarum. Is omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo ſervire. His enim rebus, infimo loco natus, & honores & pecuniam & gratiam conſecutus, etiam in patronorum, ſine doctrina, ſine ingenio, numerum pervenerat.* C. Furnium putamus eſſe, cujus ad Ciceronem meminit Cæſar lib. 9. ad Atticum: & cui ſcribit ipſe Cicero lib. 10. fam. epiſt. 25. & 26. Ubi patronum nobilem & ſic diſertorum numero fuiſſe hæc verba produnt: *O mi Furni, quam tu cauſam tuam non noſti, qui alienas tam facile diſcas!* Ipſo *nominabo* gaudet: ut mox: *neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus.* Item, *Si teſtes deſiderantur, quos potiores nominabo.* Poſtrema, *quoſque alios*, recte ſic etiam Acidalius conſtituit. Non de audientibus aut populo auditorum alicujus, ſed de dicentibus & ſolitis audire auctorem agere liquet ex oppoſito: *Ipſe mihi Calvus.* Gronovius.

† *Canuti.*] Canutius an ille, cujus mentio apud Suetonium de claris rhetorib. in Epidio? Verba ejus: *C. Canutius objicientibus, quod in republica adminiſtranda potiſſimum Iſaurici ſectam ſequeretur, malle reſpondit Iſaurici conſularis eſſe diſcipulum, quam Epidii calumniatoris.* Sic emendo trajectione vocis *Conſularis.* Acidal.

1 *Aut Aride Furnio & Toranio.*] Nimis audax fortaſſe, ſi legerim: *Nec unum de populo Canutii aut auditoribus* (vel *auditorem*) *Furnii & Toranii.* Ad ſenſum quidem non ineptum ſit, & infra etiam *populum* & *auditores* conjungit: *Quos more priſco apud judicem fabulantes non auditores ſequuntur, non populus audit.* Schelius.

2 *Quique alios in eodem.*] Puto cum Lipſio, *quique alii, &c.* Negat ſe eſſe unum de populo Canutii aut de auditoribus Toranii quique alii in eodem valetudinario, &c. vel, *quique alius, &c.* probat. *Idem.*

3 *In eodem valetudinario.*] Proverbium de pluribus, qui in eodem malo verſantur. Seneca epiſt. 27. *Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam: ſed, tanquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor.* Pichena.

4 *Hæc oſſa & hanc maciem probant.*] Cicero Bruto: *Attico genere dicendi ſe gaudere dicunt, ſapienter id quidem, atque utinam imitarentur, nec oſſa ſolum, ſed etiam ſanguinem: gratum eſt tamen quod volunt.* Schelius.

1 Quid

vi in Aſitium aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes, quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipue ſecunda ex his oratio. eſt enim verbis ornata, & ſententiis: auribus judicum accommodata: ut ſcias ipſum quoque Calvum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimius & cultius diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. [1] Quid ex Cœlianis orationibus? [2] nempe hæ placent [3] ſive in univerſa parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio & inconditi ſenſus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus eſt. Concedamus ſane C. Cæſari, ut [4] propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium poſtulabat: tam hercule quam [5] Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam *in orationibus minorem eſſe fama ſua*, etiam admiratores ejus fatentur. [6] niſi forte quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro Rege, ceteroſque, [7] ejuſdem lentitudinis ac teporis libros legit,

1 *Quid ex.*] Lege, *Quid? ex Cælianis orationibus*, nempe hæ placent. *Pith.*

2 *Nempe hæ placent ſive in univerſa parte factum.*] Fortaſſis: *Neque in univerſum: partes tantum.* Vel *ſi minus univerſa, partes tamen.* Schelius.

3 *Sive in univerſa parte factum.*] Liber ſcriptus Lipſii habuit, *ſive univerſa parte ſerum.* Hinc proxime ſervatis veſtigiis facio: *ſi non univerſa, at partes earum* Paullo ante etiam: *nec ei voluntatem.* Vel *nec voluntatem ei.* Acidalius.

4 *Propter magnitudinem cogitationum.*] Modius ex Rom. cod. *cognitionum* pro *cogitationum* legit. Non audio. Vellejus lib. 2. de eodem Cæſare: *magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum Magno illi Alexandro ſimillimus.* Idem.

5 *Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus.*] Quintilianus: *Egregius vero:* (in philoſophia) *multoque quam in orationibus præſtantior Brutus ſufficit ponderi rerum. Scias eum ſentire, quæ dicit.* Schel.

6 *Niſi forte quiſquam aut Cæſaris.*] Acidalius laborat in eo quod ſequitur & ſcribit: *niſique & carmina.* Sed vitium hic erat. Edidit enim auctor: *nec fere* (vel *ferme*) *quiſquam.* Gronovius.

7 *Ejuſdem lentitudinis ac temporis.*] Lipſius, *teporis*. Ego *torporis* malim. Neque enim *tepor* poſt *lentitudinem* vim habere videtur. Supra: *Tarda & inerti ſtructura in morem annalium componantur.* Ut autem *tarditas* & *inertia ſtructura*: ita & *lentitudo* & *torpor* libris tribuuntur. Noſter, *Exigitur enim ab Oratore etiam Poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed è Virgilii & Lucani ſacrario prolatus.* Cicero de legibus 1. *Nihil ad Cœlium, ſed potius ad antiquorum languorem atque inſcitiam.* Schelius. *Lentitudinis ac temporis.*] Si quis malit *teporis*, non repugno. Sequitur

legit, [1] niſi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi [2] inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certe, & Attium, non ſolum tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit. adeo durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur: ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra [3] & exſurgit toris, ipſos quoque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum inſequi, [4] quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret. [5] viderimus inquam judicio ejus vis aut
22 animi aut ingenii ſuffecerit. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur; ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejuſdem ætatis oratores

quitur enim paulo poſt, *Lentus eſt, tarde commovetur, raro incaleſcit.* Pithœus.

1 *Niſi qui & Carmina eorundem miratur.*] Orationes has, inquit, nemo hodie legit; niſi forte tam inſipidus & ſuperſtitioſus, ut omnia eorum atque adeo Carmina miretur, quæ hoc uno Ciceronis Carminibus feliciora ſunt, quod feciſſe eos pauciores ſciunt. *Schelius.*

2 *Inter Menenios & Appios ſtuduiſſe.*] Quintilianus: *A nitore & jucunditate Ciceronis ita longe abeſt, ut videri poſſit ſeculo prior.* Idem.

3 *Et exſurgit toris.*] Poſſis malle: *& exauget toris, ipſos quoque nervos rubore tingit & decore commendat.* Omnia enim de ſanguine dicuntur. Sed tamen & belle *exſurgit.* ipſe enim ſanguis, quantum ſatis ac ſalubre eſt, ſe accumulans exſurgit toris factis. Rigaltius ad Minucium, *Venarum toros*, inquit, medici dixere & *jubarum toros* Poëtæ. Prius ei concedo. Celſus lib 7. cap. 18. *Praterquam quod & tumoris aliquid eſt pro venarum magnitudine & modo, & id prementi magis renititur, ac per ipſos venarum toros inæquale eſt.* At qui *jubarum toros* dixerit, præter ipſum, neminem novi. Decepit eum, opinor, Virgilii lib. 12. *movet arma leo, gaudetque comantes Excutiens cervice toros.* Sed ibi *tori* cervicis ſunt, non jubarum; habent autem *tori* jubas, non jubæ toros. *Gronovius.*

4 *Quia non per ipſum ſtetit.*] Reſtituam: *Nolo Corvinum inſequi, quia non per ipſum ſtetiſſe, quo minus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret, videmus, in quantum judicio ejus vis aut animi aut ingenii ſuffecit.* Freinshemus.

5 *Viderimus inquam judicio ejus vis aut animi aut ingenii ſuffecerit.*] Alii libri *in quantum.* Lipſius: *Viderimus inquam an judicio ejus*, fortaſſis: *Videmus in quantum judicio, &c.* ut jam monuit Freinshemius. *Viderimus inquam.*] Et hic locus corruptus videtur. Quid ſi legimus? *num ingenio, &c.* Et pag. ſeq. *terminantur.* Pithœus.

1 *Quod*

oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit & compoſitioni artem: locoſque lætiores attentavit, & quaſdam ſententias invenit: utique in his orationibus quas ſenior jam & juxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, uſuque & experimentis didicerat, [1] quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis. lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus: tarde commovetur, raro incaleſcit: [2] pauci ſenſus opt. & cum quodam lumine terminantur. [3] nihil excerpere, nihil referre poſſis: & velut in rudi ædificio, firmus ſane paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem [4] ac laudatum patremfamiliæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſupellectile, quæ neceſſariis uſibus ſufficiat; ſed ſit in apparatu ejus, & aurum: & gemmæ, ut ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno & eodem modo terminet. [5] Nolo irridere *rotam* 23
fortunæ,

1 *Quod optimum dicendi genus eſt.*] Concinnitas orationis requirere videtur: *quod optimum dicendi genus eſſet.* Acidalius.

2 *Pauci ſenſus opt. & cum quodam lumine terminantur.*] Romana editio. *Senſus opacus:* Vetus: *Senſus optet.* Lipſius *opacius*; fortaſſis fuit: *optime* vel *apte*, quod eſt Freinshemii. *Schel.*

3 *Nihil excerpere.*] *Excipere* etiam dixit Cicero non multum diverſa ſignificatione de Oratore 1. *tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignum excipere poſſemus.* Et noſter infra. *Idem.*

4 *Ac laudatum patremfamiliæ.*] Ego non dubitem ſcribere, *ac lautum.* Lipſ.

5 *Nolo irridere rotam fortunæ.*] Locus notus ex Oratione in Piſonem: *Cumque ipſe nudus in convivio ſaltaret, in quo ne tum quidem cum illum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat.* quæ merito antiquis viſa ſunt ineptiſſima & leviſſima. Vir certe divinus & decori admiraculum ubique obſervans, non tantum in ipſis actionibus, quod teſtantur antiqui, ſed etiam in actionum habitarum monumentis, & iis, qui ad nos pervenerunt, libris, hac una jure humanitus aliquid paſſus videtur. In ſecunda Philippica illa divina, quam jam Senior in Antonium ſcripſit: *Diſertiſſimum cognovi avum tuum; at te etiam aper-*

apertiorem in dicendo: ille nunquam nudus eſt concionatus; tuum hominis ſimplicis pectus vidimus. quod cui non frigidiſſimum & Cicerone parum dignum videatur? Eadem oratione de Lupercalibus loquens & fœdiſſimum ſceleratiſſimumque Antonii factum, quo diadema Cæſari imponens eum quaſi juſſu populi regnare voluit jubere, graphice depingens ſuis & veris coloribus, adjicit: *Non diſſimulat P. C. apparet eſſe commotum: ſudat, pallet: quidlibet, modo ne nauſeet, faciat quod in porticu Minucia fecit.* Hic quoque dubites anne ſuum ingenium Ciceronem abripuerit. Iratum enim Antonio eſſe decuit in illo libertatis funere, non facetum. Nimium calamitatis publicæ immemor, & in tantis malis delicatus eſt, cui vacet hic timere, ne vomat Antonius aut nauſeet. Poteſt tamen eo defendi, quod cum poſt rem, interfecto jam Cæſare, hæc dicantur, contemnere jam eos velit, non tantum odiſſe Antonium: quaſi jam nihil aliud ex eo ſit metuendum, quam ne nauſeet. At illud in præfatione libri primi de natura Deorum quis excuſet? *Itaque libet mihi exclamare, quod Statius in Synephebis:*

Proh Deum popularium omnium Adoleſcentium Clamo, poſtulo, obſecro, oro, ploro, atque imploro fidem.

Non leviſſima de re, ut queritur ille fieri in Civitate facinora capitalia:

Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult:

Sed ut adſint, cognoſcant, animadvertant, quid de religione pietate ſanctitate, Cærimoniis, &c. exiſtimandum ſit. Deum atque hominum fidem implorat, obſecrat & orat omnes, adſint & cognoſcant de re tantâ tamque ardua atque difficili, qualis eſt natura deorum, de qua ſit locuturus. Expectabat hic credo aliquis, ut nos moneret ſe non, ut ille apud Statium perditus adoleſcens, ideo exclamare, quod meretrix argentum accipere nollet: Hac excuſatione interjecta non tantum vim omnem exclamationis tollit: (quid enim ſi ille alter ſtulte tantos motus ciebat?) ſed etiam in graviſſima materia, quo id minime decuit, loco animum lectoris, quem attentum habere vult, levitate talis imaginis ad riſum traducit: inſunt nimirum ingeniis omnibus, his quidem pauciora quam illis, inſunt tamen omnibus vitia quædam ſua, in quibus delicias faciunt, & ineptiæ, quibus plaudunt: quæ quidem ut in aliis obſervare & notare proclive eſt, ita pro ſe quiſque difficulter obſerverit. Placent enim & blandiuntur ſpecie ingenii, præſertim cum recentia ſunt. Notum eſt ingenioſiſſimum Latinorum Poëtarum reprehendi à veteribus, quod nimium ingenio ſuo indulgeat, cujus rei exemplum affert Seneca naturalium quæſtionum libro III. *Illud pro magnitudine rei*, inquit, *dixit:*

Omnia Pontus erant, deerant quoque littora ponto.

Niſi tantum impetum ingenii & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat Lupus inter Oves, fulvos vehit unda Leones.

Magnifice hoc, ſi non curavit, quid oves & lupi facerent, non eſt res ſobria laſcivire devorato orbe terrarum. Non quidem injuria hæc carpantur ſi quidem ad ſeveram ſtrictamque legem exigantur & juſtius, opinor, quod ibidem ſequitur.

Hic ſumma piſcem deprendit in ulmo.

Ille tamen ipſe, qui carpit, Seneca an nihil ſibi permittit? an ab hoc vitio liber eſt Argutatur certe, id eſt, ludit in graviſſimis non raro rebus & divinis ſententiis ſuis interſerit leviſſimas, quæ nihil præter inanem ſtrepitum ferunt, & hac una de cauſa tantum ſententiæ ſunt, quod tanquam ſententiæ enuntiantur. Quid quod ipſe: (ſi tamen eſt auctor:) in graviſſima peſte, ubi tantam deſcribit contagionis vim, tantam ſtragem, ut turbæ tumulos petenti non ſatis ſeptem portæ patuerint, Ovidiana hæc eadem adducit:

Non lupos Cervi metuunt rapaces.
Ceſſat irati fremitus Leonis.
Nulla villoſis feritas in Urſis.

Et alia non pauca ibidem. Adeo facilius eſt reprehendere vitia, quam evitare. De Muſa Rhetore Marcus Seneca ait: *Omnia ejus ad ultimum tumorem perducta, ut non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſent.* Ex cujus portentis hæc notat. *Quicquid avium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur ventribus. Quære nunc cur ſubito moriamur? mortibus vivimus.* Hoc tamen tam verum Senecæ

judicium

fortunæ, *& jus Verrinum*, & illud [1] tertio quoque ſenſu [2] in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur.* [3] Nam & hoc invitus rettuli, & plura omiſi, [4] quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi [5] qui *ſe antiquos oratores* vocant. neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet. qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt; Calvi mirantur: [6] quos more priſco apud judicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeo mœſti & inculti, [7] illam ipſam quam jactant ſanitatem, infirmitate & jejunio conſequuntur. Porro ne in corpore

judicium non deterruit doctos homines, quo minus ſibi in ejuſmodi tumore admodum placerent, audaciaque tranſlationum & hyperbolicis locutionibus cœlum & terras miſcerent. Venit in mentem loci Plinii majoris, qui plane cum Muſa certare videtur. Is eſt ubi de margaritis loquitur. *Parum ſcilicet*, inquit, *fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite toto, à fœminis juxta viriſque geſtentur? quid mari cum veſtibus? quid undis fluctibuſque cum vellere? non recte nos recipit rerum natura niſi nudos. Eſto: ſit tamen ventri cum eo ſocietas: quid tergori? Parum eſt, niſi qui veſcimur periculis, etiam veſtiamur.* Poſſem plura hujus generis ex veteribus adducere: ſed vel ſic iis injuriam facere mihi videor; Cum ea incuſem vitia, quæ nunc apud quoſdam eorum, qui ſibi diſerti videntur, & apud aliud agentem populum virtutis locum obtinent. Nam quæ hodie hominum aures ſunt, quod ſtudium Cacozeliæ nihil tam inepte dici poteſt, modo ne vulgariter dicatur, quod non habeat ſuos admiratores. *Schelius.*

1 *Tertio quoque ſenſu in omnibus.*] Nihil muto. Veniebat tamen in mentem, *tertio quoque verſu*, quia ſequitur *pro ſententia.* quamvis aliud *ſenſus*, aliud *ſententia.* Quintilianus: *Conſuetudo tenuit, ut mente concepta ſenſus vocaremus, lumina autem præcipueque in clauſulis poſita ſententias.* Idem: *noveram quoſdam, qui ſe pulchre expreſſiſſe genus illud cæleſtis hujus in dicendo viri ſibi viderentur, ſi in clauſula poſuiſſent, eſſe videtur.* Idem.

2 *In omnibus pro ſententia.*] Muretus addit, *in omnibus orationibus.* Aptiſſime. *Acidalius.*

3 *Nam & hoc invitus retuli.*] Melius *hæc.* Acidalius.

4 *Quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt.*] Quintilianus: *Utinam tam bona imitantes melius dicerent, quam mala pejus dicunt. Mirantur* autem hic pœne idem eſt quod imitantur. Lucanus, *Egregio juveni miratorique Catonis.* Statius: *æquævo cedere fratri mirarique patrem.* Schelius.

5 *Qui ſe antiquos Oratores vocabant.*] Recte Lipſius, *vocant.* Idem.

6 *Quos more priſco apud judicem fabulantes.*] Idem de Atticis illis, ut ſe dicebant, oratoribus ſuæ ætatis Cicero in Bruto: *At cum iſti Attici dicunt, non modo à Corona (quod eſt ipſum miſerabile) ſed etiam ab advocatis relinquuntur.* Idem.

7 *Illam ipſam quam jactant ſanitatem infirmitate & jejunio conſequuntur.*] Fabius lib. 12. *Hi ſunt, qui ſuæ imbecillitati ſanitatis appellationem, quæ eſt maxime contraria, obtendunt.* Idem.

corpore quidem valetudinem medici probant, quæ ani-
mi anxietate contingat. parum eſt ægrum non eſſe, fortem
& lætum & alacrem volo. prope abeſt ab infirmitate in quo
ſola ſanitas laudatur. [1] Vos vero diſertiſſimi, ut poteſtis,
ut facitis, illuſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere
dicendi. Nam & te Meſſalla, video lætiſſima quæque an-
tiquorum imitantem. Et vos Materne ac Secunde, ita gra-
vitate ſummum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea
electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens cauſſa po-
ſcit, ubertas, ea quotiens permittitur, brevitas; is com-
poſitionis decor, [2] ſententiarum planitas; ſic exprimitis affe-
ctus, ſic libertatem temperatis: ut etiam ſi noſtra judicia
malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi
24 ſint poſteri noſtri. Quæ cum Aper dixiſſet; *Agnoſcitis ne*,
inquit Maternus, vim & ardorem Apri noſtri? quo tor-
rente, quo impetu ſeculum noſtrum defendit! quam co-
pioſe ac varie vexavit antiquos! quanto non ſolum ingenio
ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus
eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen Meſſalla
promiſſum immutaſſe non debes. neque enim defenſores
antiquorum exigimus, nec quemquam noſtrorum: quam-
quam modo laudati ſumus, his quos inſectatus eſt Aper,
comparamus. ac ne ipſe quidem [3] ita ſentit, ſed more ve-
teri & alias veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumpſit ſibi
contradicendi partes. [4] Exprime nobis non laudationem
antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur
in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus; cum præſer-
tim centum & XX annos ab interitu Ciceronis in hunc
25 diem effici ratio temporum collegerit. Tum Meſſalla:

Sequar

1 *Vos vero, diſertiſſimi.*] Vix abeſt, quin vox *viri* deſit. *Vos vero diſertiſſimi viri, ut poteſtis.* Acidalius.

2 *Sententiarum planitas.*] Id eſt quæ non eminent extra corpus orationis. Fabius: *Quæ crebris parvisque conatibus ſe attollunt inæqualia tantum & velut confragoſa, nec admirationem conſequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt.* Schelius.

3 *Ita ſentit.*] Sic diſtingue, *ac ne ipſe q. ita ſentit: ſed more veteri & alias à veſtris.* Pith.

4 *Exprime nobis.*] Lego, *Exprome.* Acidalius.

1 *Si com-*

Sequar à te præſcriptam formam Materne. neque enim diu contradicendum eſt Apro, qui primum, ut opinor, nominis controverſiam movit, tamquam parum proprie *antiqui* vocarentur, quos ſatis conſtat ante centum annos fuiſſe. Mihi autem de vocabulo pugna non eſt, ſive illos *antiquos*, ſive *majores*, ſive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confeſſo ſit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno, [1] ſi cominus fatetur plures formas dicendi etiam iiſdem ſæculis, nedum diverſis exſtitiſſe. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur, proximum autem locum Æſchines & Hyperides & Lyſias & Lycurgus obtinent; omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maxime probatur: ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum diſertos anteceſſit: Calvus autem & Aſinius & Cæſar & Cœlius & Brutus ſuo jure & prioribus & ſequentibus anteponuntur. nec refert quod inter ſe ſpecie differant, cum genere conſentiant. [2] At ſtrictior Calvus, [3] numeroſior Aſinius, [†] ſplendidior Cæſar, ama-

1 *Si comminus.*] Malim, *ſi communius*, quod aliis fortaſſe novum videbitur *Pith.* *Si cominus fatetur*] Pithœus, *Si communius fatetur*. Sed tollendum aut mutandum illud *fatetur*. Non enim faſſus erat Aper plures formas dicendi etiam iiſdem ſeculis extitiſſe, ſed probaverat. probamus quod pro nobis facit, fatemur quod contra nos eſt & quodammodo extorquetur. Verba Apri fuerant. *Nec quæro quis diſertiſſimus: hoc interim probaſſe contentus ſum non eſſe unum eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi, nec ſtatim deterius eſſe,' quod diverſum eſt.* Fortaſſis. *Si comminus ſpectentur.* Apulejus: *Qui ſapiens iſte rerum humanarum velit: non libris ſolis, neque diſciplinis Rhetoricis dialecticiſque opus eſſe, ſed oportere eum verſari quoque in rebus comminus noſcendis.* Quintilianus l. 10. c. 11. *Hoc autem iis accidit, qui non introſpectis penitus virtutibus ad primum ſe velut adſpectum orationis aptarunt.* Schelius. *Si cominus fatetur.*] Legebam, *qua fatetur*. Sed verbum *fatetur* minime convenienter de Apro dicitur: diceretur convenientius de Maſſalla. Ille enim id contendebat & probabat: hic quodammodo concedit & fatetur. Fortaſſis ita reſtitui poteſt: *Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno, quin omnes fatemur*. Acidalius.

2 *At ſtrictior Calvus.*] Lego una voce, *adſtrictior*. Idem.

3 *Numeroſior Aſinius*] Aſinium Pollionem circa compoſitionem diligentem valde fuiſſe ex eo patet quod Quintilianus adducit exordium quoddam ejus adeo Celſo probatum, ut optimam in eo compoſitionem & legem principiorum eſſe duxerit Cum tamen hic dicatur videri inter Menenios & Appios ſtuduiſſe: Pacuvium certe & Attium, non ſolum tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſiſſe: adeo durum & ſiccum eſſe: & apud Quintilianum videri Cicerone ſeculo priorem, & apud Senecam epiſtola centeſima, *Compoſitio Pollionis*

[1] amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eamdem [2] ſanitatem eloquentiæ ferunt: ut ſi omnium pariter libros in manum ſumpſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quandam [3] judicii ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quod invicem ſe obtrectaverunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Calvum & Aſinium & ipſum Ciceronem credo ſolitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici; ſolum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, ſed ſimpliciter & ingenue judicium animi ſui detexiſſe. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne cæſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & [4] ſi quos alios antiquorum agitare non deſtitit, non exigit defenſorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut
26 naſcenti adhuc nec ſatis adultæ, defuiſſe. Ceterum ſi omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quam [5] calamiſtros Mæce-

Pollionis Aſinii ſalebroſa & exiliens & ubi minime expectes, relictura, denique apud Ciceronem omnia deſinunt, apud Pollionem cadunt. Dubitabam an talis ſcriptor quantumvis diligens, *numeroſus* recte diceretur, an potius, *moroſius? Summa enim in eo*, ut ait Fabius, *diligentia, adeo ut quibusdam etiam nimia videretur.* Seneca Pater, *Strictum ejus & aſperum, & nimis ratum in dicendo judicium.* Schelius.

† *Splendidior Ceſar.*] Cicero Bruto: *ſplendidam quandam minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet voce, motu, forma etiam magnifica & generoſa quodammodo.* Idem.

1 *Amarior Cælius.*] Quintilianus eodem: *in accuſando multa urbanitas.* Plinius Epiſt. 8. lib. 6. *Vide, attendas, ne in bilem aut amaritudinem vertat injuria.* Idem

2 *Sanitatem eloquentiæ ferunt.*] Sententia vult *præferunt.* Atque ita ſcribo. Tamen Tacitus 4. Hiſtor. *quos ſpiritus geſſit, vultu ferebat* Et lib. 2. *lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius.* Paullo tamen in Tacito iſtis alia res & ratio eſt, quia *vultu* additur. *Acidalius.*

3 *Judicii ac voluminis ſimilitudinem & cogitationem.*] Recte Lipſius, *voluntatis ſimilitudinem ac cognationem.* Quint. *Mirabilem in illo recti generis voluntatem.* Cicero oratore: *Quæ dicendi ratio, quæ voluntas.* Schelius.

4 *Si quis alios antiquorum agitare non deſtitit.*] Quintilianus: *Potioribus Senecam præferri non ſinebam, quos ille inceſſere non deſtiterat.* Idem.

5 *Calamiſtros Mæcenatis.*] Cicero: *ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt illa calamiſtris inurere.* Idem. *Calamiſtros Mæcenatis.*] Pomponius Sabinus mediæ ætatis grammaticus in Carmen de obitu Mæcenatis. *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat ſcripta Mæcenatis, calamiſtros.* Pithœus.

I Timui-

Mæcenatis, aut [1] tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam [2] fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo [3] hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur, ut [4] laſcivia verborum, & [5] levitate ſententiarum, & licentia compoſitionis, hiſtrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & [6] ingenii loco plerique jactant, *cantari ſaltarique commentarios ſuos*. Unde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, [7] ut *oratores noſtri tenere dicere, hiſtriones diſerte ſaltare* dicantur. Equidem non negaverim Caſſium Severum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum ſuorum [8] plus vis habeat quam ſanguinis. Primus enim

1 *Tinnitus Gallionis.*] Quintilianus: *Nam tumidos & corruptos & tinnulos & quocunque alio cacozelia genere peccantes certum habeo, non virium, ſed infirmitatis vitio laborare, ut corpora non robore ſed valetudine inflantur.* Schelius.

2 *Fucatis & meretriciis veſtibus.*] Cicero, *ſuccus ille & ſanguis incorruptus uſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis ineſſet, non fucatus nitor.* Idem.

3 *Ne hercle virilis quidem cultus.*] Quintilianus l. 8. *Ornatus virilis fortis & ſanctus ſit.* Idem. *Ex quibus adſumatur ſolida & virilis ingenii vis.* Idem lib. 11. *Quæ lenis & quadrata ſed virilis tamen compoſitio.* Idem.

4 *Laſcivia verborum.*] Quinct. *Alios recens hæc laſcivia delitiæque & omnia ad voluptatem multitudinis imperitæ compoſita delectant.* Idem.

5 *Levitate ſententiarum.*] Petronius: *ſententiarum vaniſſimum ſtrepitum.* Idem.

6 *Ingenii loco.*] Fuit illa etiam olim ſcholaſticorum declamatorum vanitas, ut in ineptiis neſcio quibus ingenium, in oſtentatione autem ingenii omnem eloquentiam poſitam ducerent, qui tamen intellexiſſe non videntur, quando minor laus ſit eſſe ingenioſum quam diſertum. Fabius de iis, qui ſolas petunt ſententias: *Itaque ingenioſi vocentur, ut libet, dum tamen conſtet contumelioſe ſic laudari diſertum.* Martialis,

Cum ſexaginta numeret Caſſelius annos,
Ingenioſus homo eſt, quando diſertus erit.

Schelius.

7 *Ut Oratores noſtri tenere dicere.*] Recte ita Lipſius. nam quamvis in aliqua parte laudabilis ſit oratio tenera, mollis & flexibilis, teneritudo tamen magis ſaltantis quam dicentis laus eſt. Sicut oratoris eſt diſerte dicere, ſic hiſtrionis tenere ſaltare. Cic. in Piſonem: *Samothraciam te primum inde Tharſum cum his teneris ſaltatoribus & cum Antebalo Athamante & Timocle formoſis fratribus contuliſti.* Ovidius de Arte Amatoria:

Illa placet geſtu, numeroſaque brachia ducit,
Et tenerum molli torquet ab arte latus.

Ideo qui virilem & maſculam orationem affectabant, currentibus etiam numeris, quo eos inhiberent, objiciebant, quo teneram delicatamque modulandi voluptatem refugerent, ut de Pollione memorat Qintilianus. *Schelius.*

8 *Plus vis quam ſanguinis.*] Fabius de eodem. *Ingenii plurimum eſt in eo, & acerbitas mira, & urbanitas & vis ſumma, ſed plus ſtomacho quam conſilio dedit.* Idem.

te totidem nominaret, ex quibus alium Cic
Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponerem
trectaſſe nominatim antiquos oratores conten
ſequentium laudare auſus eſt niſi in publicu
mune. veritus credo ne multos offenderet, ſ
cerpſiſſet. quotus enim quiſque ſcholaſticoru
perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem n
27 [2] plane [3] poſt Gabinianum? At ego non vere
ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis ap
gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia.
quit Maternus, [4] & potius exſolve promiſſum
hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe an
apud me equidem in confeſſo eſt, ſed cauſſa
[5] quas te ſolitum tractare, paullo ante, plan

Idem. *Plus vis habeat quam ſanguinis.*] Etiamſi ſenſui ſatisfieret, vox tamen placere non poſſet. Lege: *plus ira habeat quam ſanguinis.* Tacitus 1. ann. *Caſſii Severi libidine, qua viros fœminaſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamaverat.* l. 4. *Relatum & de Caſſio Severo exſule, qui ſordida originis, malefica vita, ſed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati ſenatus Cretam amoveretur,*

3 *Poſt Gabinianum* ſpaſiani ævo de quo
Gabinianus celeberrim
Gallia docuit. Ita li
manuſcriptus, probu
Gabinius. Nominant
Suetonii index de
quod doctiſſimus & o
adnotavit. *Lipſius.*

4 *Et potius exſolve*

quentia & [1] temporum noſtrorum miratus, antequam te
Aper offenderet majores tuos laceſſendo. *non ſum*, inquit,
offenſus [2] Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit,
ſi quid forte aures veſtras perſtringet, cum ſciatis hanc eſſe
ejuſmodi ſermonum legem, [3] judicium animi citra dam-
num affectus proferre. *Perge*, inquit Maternus, & cum
de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, à qua vel
magis degeneravimus, quam ab eloquentia. Et Meſſalla, 28
Non reconditas Materne cauſſas requiris: nec aut tibi ipſi,
aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamſi mihi
partes aſſignatis proferendi in medium, quæ omnes ſenti-
mus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes
deſciviſſe ab iſta vetere gloria, non inopia hominum: ſed
deſidia juventutis, & negligentia parentum, & inſcientia
præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala pri-
mum in urbe nata, mox per Italiam fuſa, jam in provin-
cias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. [4] Ego
de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ na-
tos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumu-
lantur, ſi prius de ſeveritate ac diſciplina majorum circa
edu-

tuos laceſſendo. Non enim miratus fuerat Meſſala eloquentiam ævi illius, ſed Secundum & Aprum, viros optimos & temporum iſtorum Oratores, appellaverat, nec minus probari dixerat in ſecundo, quod Julii Aſiatici vitam compoſuiſſet, quam in Apro, quod nondum à Scholaſticis Controverſiis receſſiſſet, & otium ſuum novorum Rhetorum more quam veterum Oratorum conſumere mallet. Quæ quamvis ſatis mitia & benigna, adeo tamen non erant mirantis novam facundiam, ut Aper longe ſecus acceperit. *Non deſinis*, inquit, *Meſſala, vetera tantum & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irridere atque contemnere, &c.* Cui deinde Meſſala *ſe ne Aprum quidem aliter ſentire credere, ac velle ſe impetratum ab aliquo eorum, ut cauſas hujus infinita differentia ſcrutetur, ac reddat, quas ſecum ipſe plerumque conquirat.* Statius Hercule Sur. *Pacatus mitiſque veni nec turbidus irâ.* Schel.

1 *Temporum noſtrorum miratus.*] Lipſius ex quodam libro interponit *dixiſti.* Sed hujus verbi vis latet in τῷ *miratus*: pro quo reponebam, *narrabas*. Gronov.

2 *Aprina diſputatione.*] Lipſii inventum ex libro, in quo: *à prima diſp* Nec repugno. Malim tamen, *Apri noſtri diſputatione.* nam *nri* facile degeneravit in *ma.* Idem.

3 *Judicium animi citra damnum affectus proferri.*] Id eſt, ut damnum affectus ne faciat, ne amittat benevolentiam diverſum ſentientium, qui judicium ſuum libere profert. Livius 9. *Quid ſi vini amor in dies fieret acrior, quid ſi trux & præfervida ira (nec quicquam dubium inter ſcriptores refero) nulla ne hac damna imperatoriis virtutibus ducimus.* Schel.

4 *Ego de urbe & his propriis.*] Credam melius, *Ergo*: quia præceſſit, *noſtra nobis notiora ſunt.* Acidalius.

educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Jamprimum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, [1] ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, [2] cujus probatis ſpectatiſque moribus, omnis cujuſpiam familiæ ſuboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhoneſtum factu videretur. [3] Ac non ſtudia modo curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris: ſic Attiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. quæ diſciplina ac ſeveritas eo pertinebat, ut ſincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas: & ſive ad rem militarem, ſive ad juris ſcientiam, ſive ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id univerſum hauriret.
29 At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ,

cui

1 *In gremio ac ſinu matris.*] Tacitus Agricola: *Mater Julia Procilla fuit raræ caſtitatis: in hujus ſinu indulgentiaque educatus.* Conjungit cum ſinu indulgentiam: quæ tamen pro amore materno in bonam partem hic eſt accipienda ut ſæpe. Cicero Verrina: *Qui ſimili ſenſu & indulgentia filiorum commoventur.* De Oratore II. *Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe decet.* Idem Cicero de filiorum reverentia & amore erga parentem uſurpat de Officiis lib. 3. *magnus imprimis vir & perindulgens in patrem.* Quamvis enim naturalis ille parentum in liberos amor modum excedat ſæpe, & vitiis eorum indulgeat: tamen quia nullius utilitatis ſuæ laudi, non vitio dari ſolet quamvis re ipſa ſit vitioſa: mollis enim educatio indulgentia vocabatur ut ait Quintilianus: *Mollis iſta educatio quam indulgentiam vocamus.* Schelius.

2 *Cujus probatis ſpectatiſque moribus omnis cujuſquam familiæ ſuboles committeretur.*] *Committere ſe ſanctitati* Pompeii, dicit apud Vellejum Mithradates: Loco, qui adhuc corruptus eſt: *Prior filius Tigranes, ſed diſcors patris pervenit ad Pompejum, mox ipſe ſupplex & præſens ſe regnumque ditioni ejus permiſit præfatus neminem alium neque Romanum neque ullius gentis virum futurum fuiſſe, cujus ſe ſocietati commiſſurus foret quam Cn. Pompejum.* Scribendum ut dixi; *ſanctitati.* Ab hac enim celebratur Pompejus. Vellejus de eo: *Innocentia eximius, ſanctitate præcipuus, eloquentia medius.* Cicero pro lege Manilia: *Fidem vero ejus inter ſocios quantam exiſtimari putatis quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimam judicarint.* Quare legend. *ſanctitati.* id enim minus abit à ſcriptura, quam *poteſtati.* Idem.

3 *Ac non ſtudia ſolum moreſque.*] Vet. *Ac non ſtudia modo curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque*, rectius. *Pith.* *Ac non ſtudia modo curaſque.*] Legendum, *Hæc.* Quod vidit & Muretus. *Acidalius.*

1 *Sed*

cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati neque modeſtiæ parvulos aſſuefaciunt, [1] ſed laſciviæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemptus. Jam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pene in utero matris concipi mihi videntur, [2] hiſtrionalis favor, & gladiatorum [3] equorumque ſtudia. quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit. quotum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria [4] intravimus? [5] Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed [6] ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis.

1 *Sed laſcivia & libertati.*] Quintilianus: *Gaudemus ſi quid licentius dixerint. verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis riſu & oſculis excipimus.* Schel. *Sed laſcivia & libertati.*] Vide 3 Obſervat. 4. *Gronovius.*

2 *Hiſtrionalis favor & gladiatorum.*] Quanta hominum turba ad theatra & amphitheatra, confluxerit, quanta inſania ſpectacula ſecuti ſint, paſſim apud veteres licet obſervare. Seneca: *In qua tribus eodem tempore theatris viæ poſtulantur.* Non tantum, inquit, non ſufficiunt ſedes turbæ hominum ſpectanti, ſed ne viæ quidem in quibus ſtant. Tertullianus. *Apud ſpectacula & in via ſtatur.* *Excuneatos* appellat Appulejus. *Poſtulari* autem quod proprium plebis populique eſt, dicuntur viæ quia has ſibi & in his locum velit dari. *Schelius.*

3 *Equorumque ſtudio.*] Suetonius Nerone: *Equorum ſtudio vel præcipue ab ineunte ætate flagravit, plurimuſque illi ſermo, quanquam vetaretur, de Circenſibus erat, & quondam tractum Praſinum agitatorem inter condiſcipulos querens, objurgante magiſtro, de Hectore ſe loqui ementitus eſt.* Idem

4 *Intravimus.*] *Intramus* melius, niſi & antea *excepimus*. Idem.

5 *Nec præceptores quidem ullas.*] Lege & hic, *Ne præceptores quidem ullas*. Gronovius.

6 *Ambitione ſalutantium.*] Supra *ſalutantium* quam *ſalutationum*: at hic malim *ſalutationum* legere. Petronius: *Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent cum inſanientibus furere: nam niſi dixerint, quæ adoleſcentuli probent, ut ait Cicero, ſoli in ſcholis relinquentur.* Et ſtatim: *Quid ergo eſt? Parentes objurgatione digni ſunt, qui nolunt liberos ſuos ſevera lege proficere. Primum enim, ſicut omnia, ſpes quoque ſuas ambitione donant.* Cicero lib. XV. ad Atticum epiſt. 2. *Brutus miſit ad me orationem ſuam habitam in concione Capitolina, petivitque à me, ut eam ne ambitioſe corrigerem antequam ederet.* Id eſt, ut eam corrigerem abſque ambitione, nec ſibi adularer, quaſi nihil in ea ſit, quod emendari queat. *Schelius.* *Ambi-*

tionis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur. [1] nec in auctoribus cognoſcendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis operæ inſumitur. [2] ſed expetuntur quos *Rhetoras* vocant: quorum profeſſio quando primum in hanc urbem introducta ſit, quamque nullam apud majores noſtros auctoritatem habuit, [3] ſtatim docuero.

30 Referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam, qua uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cottidiana meditatio & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis utique Ciceronis liber qui *Brutus* inſcribitur, in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. *ſe apud Q. Mucium jus civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur.* Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem; ille moralis partis utilitatem; ille rerum motus cauſaſque cognovit. ita enim eſt, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientia exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis & brevibus terminis cluditur: ſed is eſt orator, qui de omni quæſtione pulchre & ornate & ad perſuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem

tione ſalutantium.] Lego, *ſalutationum.* Illud ad alios refertur præter mentem: hoc de ipſis præceptoribus, ut debet, accipietur *Acidalius.*

1 *Nec in auctoribus cognoſcendis*] Cicero: *Brutum totum cognoviſſe Demoſthenem.* Fabius: *Autores maximi ſic diligentius cognoſcuntur.* Schelius.

2 *Sed expectantur.*] *Expetuntur.* Pith.

3 *Statim de curiis Referam neceſſe.*] Scrib. eſſe, *habuerit, ſtatim dicturus, referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam,* monuimus Obſervat. 3. 4. *Gronovius.*

tem temporum, cum voluptate audientium poſſit. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, [1] non ut rhetorum ſcholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controverſiis linguam modo & vocem exercerent; ſed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de juſto & injuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, [2] in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita ut plerumque hæc ipſa invicem miſceantur. de quibus copioſe & varie & ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, [3] & intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, [4] ut facilius iram judicis vel inſtiget vel leniat, qui ſcit quid ira; promptius ad miſerationem impellat, qui ſcit quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibuſque verſatus orator, ſive apud infeſtos, ſive apud cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum 31

1 *Non ut rhetorum ſcholis declamarent.*] Addenda forte præpoſitio, *ut rhetorum in ſcholis.* Vel, *ut in rhetorum ſcholis.* Acidalius.

2 *In deliberationibus de honeſtate.*] Omittit, male opinor, tertium cauſarum genus. Nec ſane in deliberationibus potiſſimum de honeſtate agitur. Muretus ergo inſitione valde apta legebat: *nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de utilitate, in laudationibus de honeſtate dicimus.* Idem.

3 *Et intellectum eorum.*] Inſolentius videtur *cognoſcere intellectum.* Volebam *delectum.* Fabius quidem alicubi dixit *capere intellectum. Quod illa prima ætas & intellectum diſciplinarum capere & laborem pati non poſſit.* Schelius.

4 *Ut facilius iram judicis vel inſtiget.*] Etiam ad παθητικὸν neceſſariam eſſe interiorem philoſophiæ cognitionem: quæ quidem, ſi judices eſſent ſapientes, ſupervacanea & ἔξω τοῦ πράγματος eſſent, ſed διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν regnant pæne in oratione. *Quod ſi mihi des*, ait Quintilianus, *conſilium judicum ſapientum, perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modo, ſed etiam ejus, qui eſt ſtrictior multo, Demoſthenis. Neque enim affectus omnino movendi erunt, nec aures delectatione mulcenda, cum etiam proœmia ſupervacua eſſe apud tales Ariſtoteles exiſtimet.* Idem.

uſum repoſito. Sunt apud quos aſtrictum, & collectum & ſingula ſtatim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur. apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat. ad hos permovendos mutuabimur aliquid [1] à Peripateticis. hi aptos & in omnem diſputationem paratos jam [2] locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem; Xenophon jucunditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſque, prout res poſcit, uti alienum erit oratori. neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, ſed eum [3] qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, muſica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim cauſſæ plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus juris notitia deſideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque ſcientiæ

1 *A Peripateticis: hi aptos & in omnem.*] Lipſius teſtatur valde ſibi placere cum Rodolpho Agricola hæc omnia ſcribi & diſtingui: *a Peripateticis. aptos & in omnem diſciplinam paratos jam locos dabunt Academici, Stoici pugnacitatem.* At illi vehementer falluntur. nam *loci* nulla ratione auferuntur Peripateticis vel propter topica, quibus *diſciplinam inveniendorum argumentorum, ut ſine ullo errore ad eam rationem via perveniremus ab Ariſtotele inventa contineri* tradit Cicero, in libro, quem ſic ipſe inſcripſit. Idem in Oratore: *In hac Ariſtoteles adoleſcentes, non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum in utramque partem ut ornatius & uberius dici poſſit, exercuit: idemque locos, (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.* Plutarc. in 1. Συμποσ. ἀλλὰ δεῖ, καθάπερ ὑπόθεσιν μελετῶντας συνηγορίαν, τοὺς Ἀριστοτέλους τόπους ἢ τοὺς Θρασυμάχου ὑπερβάλλοντας. Nec pugnacitatem involari ſibi æquo animo ferunt Academici. Fabius lib. 12. cap. 2. *Academiam quidam utiliſſimam credunt, quod mos in utramque partem diſſerendi ad exercitationem forenſium cauſſarum proxime accedat.* Cicero 1. de oratore: *Carneades vero multo uberius de iiſdem rebus loquebatur; non quo aperiret ſententiam ſuam, (hic enim mos erat patrius Academiæ, adverſari ſemper omnibus in diſputando) ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat, &c. neque poſſe quemquem facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorum inventa didiciſſet.* Gronovius.

2 *Locos dabunt. Ac. p. p. a. X. jucunditatem ne Epicuri quidem, &c. prout res poſcet.* ſic diſtingue. *Pith.*

3 *Qui non quaſdam artes audire ſed omnes liberaliter debet.*] Lipſius *adire* vel *haurire* & *liberales*. Quintilianus, lib. 11. *Interim nolo ſe juvenes ſatis inſtructos, ſi quem ex his, qui breves plerunque circumferuntur, artis libellum edidicerit, & velut decretis Technicorum tutos putent. Multo labore, aſſiduo ſtudio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altiſſima prudentia, præſentiſſimo conſilio conſtat ars dicendi.* Schelius.

1 Nec

ſcientiæ requiruntur. [1] Nec quiſquam reſpondeat: *ſufficit ut ad tempus ſimplex quiddam & uniforme doceamur.* Primum 32
enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque intereſſe manifeſtum eſt, poſſideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia [2] etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor, ſed etiam populus intelligit: ac ſtatim ita laude proſequitur, ut *legitime ſtuduiſſe, ut per omnes eloquentiæ numeros iſſe,* [3] *ut denique oratorem etiam* fateatur. quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe umquam confirmo, niſi eum qui tamquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum diſertis, ut in actionibus eorum [4] fex quoque cottidiani ſermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant S. C. jus civitatis ultro derideant: ſapientiæ vero ſtudium & præcepta prudentium penitus reformident: in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias [5] detrudant eloquentiam, velut expul-

1 *Nec quiſquam reſpondeat: ſufficit ut ad tempus.*] Nec male foret: *reſpondeat, ſufficere.* Gronovius.

2 *Etiam aliud agentes nos ornat.*] Quintilianus: *Quæ etiam, cum ſe non oſtendunt in dicendo, nec proferunt, vim tamen occultam ſuggerunt & tacite quoque ſentiuntur.* Idem: *Unde nos non id agentes furtim decor ille diſcentibus traditus proſequatur.* Schelius.

3 *Ut denique oratorem etiam fateatur.*] Muretus pro *etiam* ſupponebat *eſſe.* Valde probo, etſi nec alterum improbo. *Acidalius.*

4 *Fex quotidiani ſermonis.*] Opponit & Cæſar copioſæ & factæ orationi quotidianum ſermonem in præfatione librorum de Analogia ubi ad Ciceronem ſic ſcripſerat: *Nec ſi cogitata præclare eloqui poſſe* (ita enim ſcribendum cenſeo, non autem: *Ac ſi præclare eloqui poſſent.* ut eſt in vulgatis) *nonnulli ſtudio & uſu elaboraverunt, (cujus te pæne principem copiæ, atque inventorem bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum eſſe exiſtimare debemus) hunc facilem & quotidianum noviſſe ſermonem nunc pro derelicto habendum eſt.* Vidit jam pridem Lambinus deeſſe negationem huic loco, unde legebat, *non pro derelicto habendum,* cujus mutationis cauſſam eum vellet prodidiſſe Gruterus. Senſus loci eſt: Etiamſi à Cicerone aliiſque jam eloquentia ad id faſtigium perducta ſit, ut magna cum copia & gravitate orationis præclare & minime vulgariter omnia eloquantur; non tamen ideo pro derelicto habenda eſt hæc quotidiani cura ſermonis. τὸ *tunc* & *nunc* autem τῷ *ſi* ſolent reſpondere. Seneca Medea:

Nunc eſt probanda, ſi locum virtus habet.

ubi alii libri, *Tunc.* Hyginus. *quæ tunc dabitur, ſi pedatura permittit.* Schelius.

5 *Detrudant eloquentiam velut expulſam regno ſuo.*] Cicero de oratore I. *A philoſophis oratorem excludi ab omni doctrina rerumque majorum ſcientia ac tantum*

expulſam regno ſuo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumciſa & amputata, ſine apparatu, ſine honore, pæne dixerim ſine ingenuitate, quaſi una ex ſordidiſſimis artificiis diſcatur. Ergo hanc primam & præcipuam cauſſam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum receſſerimus. Si teſtes deſiderantur, quos potiores nominabo quam apud Græcos Demoſthenem? quem ſtudioſiſſimum Platonis auditorem fuiſſe memoriæ proditum eſt. [1] Et Cicero his ut opinor verbis, *quidquid in eloquentia effecerit*, [2] *id ſe non rhetorum, ſed Academiæ ſpatiis conſecutum.* Sunt aliæ cauſſæ magnæ & graves, quas à vobis aperiri æquum eſt, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, & quod mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi: qui ſi forte hoc audirent, certum habeo dicturos, *me dum juris & philoſophiæ ſcientiam tamquam oratori neceſſariam laudo, in-*
33 *eptiis meis plauſiſſe.* Et Maternus, *Mihi quidem*, inquit, ſuſceptum à te munus adeo peregiſſe nondum videris, ut inchoaſſe tantum, & velut veſtigia ac lineamenta quædam oſtendiſſe videaris. Nam quibus inſtrui veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiamque noſtræ deſidiæ & inſcientiæ adverſus acerrima & fecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti: cetera exſpecto, ut quemadmodum ex te didici quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus juvenes jam & forum ingreſſi confirmare & alere ingenia ſua ſoliti ſint. neque enim arte & ſcientia, ſed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi ſignificare vultu

tum in judicia & conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum, detrudi. lib. III. *Quantis ex anguſtiis oratorem educere auſus es & in majorum ſuorum regno collocare.* Idem.

1 *Et Cicero, his, ut opinor, verbis.*] Videtur legendum, *Et Ciceronem.* ut pendeat à ſuperiori verbo, *nominabo:* ſicuti dixit, *Demoſthenem.* Sed & vulgata lectio proba: nam ſubintelligitur *dixit* ſeu *teſtatus eſt.* Pichena.

2 *Id ſe non rhetorum.*] Muretus pro *id* ſupponit *ait.* Non quidem libenter *id* mutari patiar, verbum tamen ejuſmodi deſideratur, quod non incommode ex iſto formatur. Ad hoc leve levius addam, præpoſitionem etiam videri inſerendam, ut & paullo ante monuimus, *non in rhetorum.* Acidalius.

vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuiſſent, Meſſalla quaſi rurſus incipiens: *Quoniam* initia & ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudirique ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas aut tam varias res poteſt, [1] niſi ut ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eamdem eſſe rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, iſque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certe concedet, inſtructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, [2] quæ propriæ circa oratoriam videntur. Ergo apud majores noſtros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, [3] ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, hujus omnibus dictionibus intereſſe, ſive in judiciis, ſive in concionibus aſſueſcebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret. magnus ex hoc uſus, multum conſtantiæ, plurimum judicii juvenibus ſtatim contingebat, in media luce ſtudentibus atque inter ipſa diſcrimina, ubi nemo impune ſtulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & judex reſpuat, & adverſarius exprobret, ipſi denique advocati aſpernentur. 34

1 *Niſi ut ſcientiæ meditatio.*] Delerim particulam *ut*, cujus nullus uſus nunc: ſed fuiſſet, ſi ita præceſſiſſet: *nec quiſquam aliter percipere.* Pro *vis* ſententia me cogit, ut *uſus* reponam. *Idem.*

2 *Quæ propria circa oratoriam videntur.*] Non diſplicet conjectura Lipſii *circo oratorio*, malim tamen quod propius ſcripturæ, *oratorum.* Statim: *adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum.* Inferius: *Eſt aliquis Oratorum campus per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia.* Schelius.

3 *Ad eum Oratorem.*] Quintilianus: *Juvenis qui rationem inveniendi eloquendique diligenter exceperit & exercitationem quoque modicam fuerit conſecutus, Oratorem ſibi aliquem, quod apud majores fieri ſolebat, deligat, quem ſequatur, judiciis interſit quam plurimis, ſit certaminis, cui deſtinatur, frequens ſpectator.* Idem.

1 Non

tur. Igitur vera ſtatim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum ſequerentur, tamen omnes ejuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſſis & judiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel diſpliceret: Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec adverſarii & æmuli, ferro [1] non rudibus dimicantes: [2] ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta diſſimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diverſis ſubſelliis parari quam ſuis: quin immo conſtantius ſurgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule [3] ſub ejuſmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator judiciorum, eruditus & aſſuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſive accuſationem ſuſceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim & unus cuicumque cauſſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, [4] uno & viceſimo Cæſar Dolabellam, altero & XX Aſinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui *rhetores* vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exſtitiſſe, nec placuiſſe majoribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt,

1 *Non ſudibus dimicantes.*] Lipſius, *rudibus*. non male. neſcio tamen an neceſſario. *Sudes* enim & *rudes* varie à veteribus confunduntur, ut in commentario de re militari oſtendimus. *Idem.* *Non ſudibus.*] Lipſius *rudibus*. Pith.

2 *Sed auditorium.*] Non eſt fortaſſis mutandum. Amant tamen potius, *&*, quam, *ſed*, cum iſto modo *neque* præceſſit. *Scheiius.*

3 *Sub ejuſmodi præceptionibus.*] Forte, *præceptoribus*. Gronovius.

4 *Uno & viceſimo anno Cæſar Dolabellam.*] Suetonius ait compoſita ſeditione civili M. Æmilio & D. Biuto Coſſ. id fuerit circa annum Cæſaris quartum & viceſimum. *Scheiius.* *Uno & vigeſimo Cæſar Dolabellam.*] Suetonius ait in Julio cap. 5. compoſita ſeditione civili. Conſtat autem bellum Lepidi confectum eſſe

reſt, quod Marco Craſſo & Domitio cenſoribus *cludere*, [1] ut ait Cicero, *ludum impudentiæ* juſſi ſunt. Sed ut dicere inſtitueram, deducimur in ſcholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis afferant. Nam [2] in loco nihil reverentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æque intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos pari ſecuritate dicant & audiantur. Ipſæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, [3] ſuaſoriæ, & controverſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem etſi tamquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controverſiæ robuſtioribus aſſignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter compoſitæ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti à veritate decla-

eſſe Coſſ. M. Æmilio & D. Bruto. quo anno Cæſar a.d. IV. idus Quintiles quartum & vigeſimum natalem celebravit. Igitur vel vigeſimo tertio anno deſinente vel vigeſimo quarto incipiente Dolabellam accuſaverit. Suetonii meo animo verior eſt ſententia: nam Dolabella hic eſt ille, qui ex conſulatu profectus in Macedoniam, devictis Thracibus, anno eo, quo Lepidus pulſus fugatuſque eſt, triumphavit. Adi ad Faſtos & M. Tullium in ea contra Piſonem. More autem fecit Cæſar adoleſcentium ejus ætatis, qui ſe foro præparabant, cum militiæ forenſis hoc rudimentum edidit. Vide Apuleii Apologiam, & quæ ibi nuper adnotavimus. *Cauſabonus.*

1 *Ut Cicero ait.*] Locus eſt lib. 3. de oratore, ex perſona L. Craſſi. *Hoc*, inquit, *cum unum traderetur, & impudentiæ ludus eſſet, putavi eſſe Cenſoris, ne longius id ſerperet, providere, quanquam non hac ita ſtatuo atque decerno, ut deſperem ea tradi ac perpoliri; ſed hominibus opus eſt eruditis, &c.* Ex quo apparet hic legendum eſſe *L. Craſſo*, non *M.* ut & apud Sueton. in libello de claris Rhetorib. & A.Gellii lib. XV. cap. XI. Cæterum quod ad Ciceronem ipſum attinet, certum eſt cum ex eodem Suetonio, tum ex Seneca in procemio lib. I. Controverſiar. ad præturam uſque Græce declamaſſe: Latine vero ſeniorem quoque, & quidem cum Hirtio & Panſa Coſſ. quos diſcipulos & grandes prætextatos vocabat. Quin & cum Prætura fungeretur, ſcholam quoque M. Antonii Gniphonis frequentaſſe. qui tum Rhetoricam ita docebat in urbe, ut quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret vero non niſi nundinis, hunc vero cum in Gallia natus fuerit, & quidem ingenuus, inter noſtros Rhetores recenſeri par fuit. Ciceronis ipſius de ſe teſtimonia ſunt hæc, in Bruto: *Commentabar declamitans (ſic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie. Idque faciebam multum etiam Latine, ſed Græce ſæpius.* Et lib. I. Tuſcul. *Ut enim ante declamitabam cauſſas, quod nemo me diutius fecit.* ſed videantur lib. VII. Famil. Epiſt. ult & lib. IX. Epiſt XVI. & XVIII. *Pithœus.*

2 *In loco nihil reverentia, ſed in quem.*] Forte: *ſcilicet in quem.* Aut, *Nam in loco nihil reverentia eſt, in quem.* Acidalius.

3 *Suaſoria quidem etſi tanquam plane.*] Τὸ *etſi* redundat meo judicio. *Freinshem.*

1 *Vitia-*

declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut [1] vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut [2] quidquid in ſchola quotidie agitur; in foro vel raro numquam, ingentibus verbis perſequantur: [3] cum ad veros judices ventum eſt rem co-
36 gitare, [4] nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat. Magna eloquentia, ſicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ compoſita & quieta & beata Rep. tribui fas erat: tamen iſta perturbatione ac licentia plura ſibi aſſequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus, tantum quiſque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſſiduæ, populare nomen, hinc conciones magiſtratuum [5] pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & aſſignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & aſſidua ſenatus adverſus plebem certamina. quæ ſingula etſi diſtrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quiſque plus dicendo poterat, tanto facilius honores aſſequebatur; tanto magis in ipſis honoribus collegas ſuos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem

1 *Vitiatarum electiones.*] Recte. Reſpicit ad legem ſcholaſticam quæ raptarum dicitur, *Rapta raptoris mortem vel nuptias optet.* Pithœus.

2 *Quicquid in ſchola quotidie agitur, in foro vel raro vel nunquam, ingentibus verbis perſequantur.*] Petronius: *Nunc pueri in ſchola ludunt, juvenes ridentur in foro: & quod utroque turpius eſt quod quiſquam perperam diſcit in ſenectute confiteri non vult.* Schelius.

3 *Cum ad veros judices ventum eſt.*] Qui ſequitur ſermo, non jam Meſſallæ eſt, ſed Materni. Itaque multa hoc loco deſiderari videntur. *Pithœus.*

4 *Nihil humile, nihil abjectum.*] Cicero de finibus lib. 5. *Omnium cæterarum rerum obliti nihil abjectum, nihil humile cogitant.* Schelius.

5 *Pæne pernoctantium*] Eadem figura *nocturni advocati* dicuntur à Petronio, & Seneca in libro de brevitate vitæ: *Quos a baſilica*, inquit, *immiſſi demum canes ejiciunt.* Quem locum Pincianus homo doctus & diligens fruſtra emendare conatus eſt, ut in commentatione noſtra de Centumviralibus, Decemviralibus, & Septemviralibus judiciis amplius oſtendimus. *Pithœus.*

bem [1] parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magiſtratus reverebantur, hos reverſi colebant. hos & præturæ & conſulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent. quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentia aut aſſequi poſſe in civitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum. nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum eſſet in ſenatu breviter cenſere, niſi qui ingenio & eloquentia ſententiam ſuam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, ſua voce reſpondendum haberent, [2] cum teſtimonia quoque in publicis non abſentes nec per tabellam dare, ſed coram & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia, magna etiam [3] neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi, pulchrum & glorioſum: ſed contra mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis ſtimu- 37
labantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes & non ſuffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur. Neſcio an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita, & edita ſunt. Ex his intelligi poteſt Cn. Pompejum & Marcum

1 *Parabat.*] Al. *Probabat. Idem.*

2 *Cum teſtimonia.*] Tacitus libro 2. Annal. *Vrgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut teſtis in cauſſa quadam quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur.* Idem. *Teſtimonia quoque in publicis non abſentes.*] Rodolphus *in publicis judiciis non abſentes.* inſitione valde apta. *Lipſius.*

3 *Neceſſitas accedebat & commoda*] Inepte hic *commodorum* mentio fit, cum jam præmiorum meminerit. Lego. *neceſſitas accedebat & non modo diſertum haberi pulchrum & glorioſum, ſed contra mutum & elinguem videri deforme habebatur.* Confirmat hoc, quod ſequitur: *Ergo non minus rubore quam præmiis ſtimulabantur. Non modo, ſed contra* ut Cicero in Bruto. *Cum præſertim non modo nunquam ſit aut illius à me curſus impeditus, aut ab illo meus, ſed contra ſemper alter ab altero adjutus & communicando & monendo & favendo.* Schelius.

1 *Similis*

Marcum Craſſum, non viribus modo & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, ſine eloquentia conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis, & civibus trucidatis. quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſque optimus civitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quiſquam claram & illuſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſſam parem invenit. Non opinor Demoſthenem orationes illuſtrant, quas adverſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defenſus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, ut ſubinde admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamuſque nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat utilius ac melius eſſe frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt. [1] Similis eloquentiæ conditio. Nam quo ſæpius ſteterit tám-

1 *Similis eloquentiæ conditio.*] Fortaſſis: *Similis eloquentiæ conditio. Nam quo ſæpius ſteterit tanquam in acie, quoque plures & intuierit ictus & exceperit. Quo major adverſarius, quo acrior, quem per pugnas ſibi aſperas deſumſerit, tanto altior & excelſior, ut illius nobilitatus diſcriminibus, in ore hominum agit. Per pugnas* eſſe in veteri Codice teſtatur Lipſius, & *adverſarium ſibi deſumere* veteribus tritum eſt. Livius VIII. *Recto itinere duxiſti exercitum ad eos, quos tibi hoſtes deſumſeras.* τὸ *diſcriminibus* Lipſii eſt, &c. Quamvis enim eleganter dicatur accuſator alterius criminibus nobilitari & hic legi videatur poſſe, *illius nobilitatus criminibus*, in ſimilitudinem tamen à prælio & re militari ductam & in clauſulam, qua dicitur hanc eſſe vulgi naturam, ut ſecura nolint, magis quadrat, ut hoc loco *diſcriminum* quam criminum fiat mentio.] Livius in 22. dixit *cladis nobilitatem. Hæc eſt pugna Cannenſis Allienſi cladis nobilitate par; cæterum*

tamquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adverſarius, eo acrior qui pugnas ſibi aſperas deſumpſerit, tanto altior & excelſior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt ut ſecura nolint. Tranſeo ad formam & conſuetudi- 38
nem veterum judiciorum: quæ [1] & ſi nunc aptior eſt * ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus neque dierum neque patronorum [2] finiebatur. [3] Primus tertio conſulatu Cn. Pompejus aſtrinxit impoſuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen ut [4] omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto majora negotia olim exerceri ſolita ſunt, quod majus argumentum eſt, quam quod [5] cauſſæ centumvirales quæ nunc primum obtinent

rum ut illis, quæ poſt pugnam accidere, levior, quia ab hoſte ceſſatum, ſic ſtrage exercitus gravior fœdiorque, opponuntur enim iſta *cladu nobilitate par*, *ſtrage exercitus gravior*, *illis quæ poſt pugnam accidere levior.* Livius IX. *Sequitur Romana Caudina pax hunc annum nobilis clade.* Schelius.

1 *Et ſi nunc aptior eſt, ita erit eloquentia, tanto.*] Nobis corrupta hæc videbantur aut mutila. Rudolphus autem concinnat: *etſi nunc aptior eſt veritati, eloquentiam tamen.* Acute, ſi ab ingenio; feliciter, ſi à libro. *Lipſius.* Acidalius non poteſt amplecti τὸ *veritati*. Sed vide noſtra ad L. Senecam de ira 2. 29. *Gronovius.*

2 *Finiebatur.*] Al. *Cavebatur.*

3 *Primus tertio conſulatu Cn. Pompejus aſtrinxit.*] Addit etiam Rudolphus: *Primus hujus rei ſpatia tertio, &c.* Nec hæc talia ſane ab ingenii fonte videntur. Ego ex eo ſcribam: *Primus hujuſce ſpatia.* Sane etiam poſt in hac tranſlatione perſiſtit: *Quomodo nobiles equos curſus & ſpatia probant: ſic eſt aliquis oratorum campus, &c.* Lipſius.

4 *Omnia in legibus*] Delenda præpoſitio. Mox lego: *exerceri ſolita ſint.* Acidalius.

5 *Cauſa centumvirales ſplendore aliorum judiciorum obruebantur.*] Cicero de oratore lib. 1. *Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate ac jure certetur, jactare ſe in cauſis centumviralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum cæterarumque rerum innumerabilium jura verſentur, cum omnino quid ſuum, quid alienum, quare denique civis an peregrinus, ſervus an liber quiſpiam ſit, ignoret, inſignis eſt impudentia.* In quibus obiter monuerim ineptam eſſe illam lectionem, *teſtamentorum ruptorum.* quæ enim iſta jura ſunt, aut quis ita loquitur? Gruterus ait ſe deleviſſe quod ſequebatur, in vulgatis *aut ratorum*, quod non extaret in codicibus Memmii & Pithœi, ſolumque haberet Palatinus ſecundus *teſtamentorum raptorum*, primus vero & Toſanus & alter Memmii, *teſtamento-*

nent locum, adeo ſplendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Aſinii, quæ [1] *pro hæredibus Urbiniæ* inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione mediis divi Auguſti temporibus habitæ, poſtquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & aſſidua ſenatus tranquillitas, & maxime principis diſciplina, ipſam quoque eloquentiam ſicut o-
39 mnia alia pacaverat? Parvum [2] & ridiculum fortaſſe videtur quod dicturus ſum, dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe [3] pænulas iſtas, quibus aſtricti & velut incluſi cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxiſſe orationi auditoria & tabu-

rum ruptorum aut raptorum ut appareret appoſitum à ſcribis pro lectione variante. Nihil veriſimilius ſuccurrit, quam ſcripſiſſe Ciceronem *nuptiarum*. Præſertim cum poſtremum inter exempla, quibus oſtendit juris cognitionem oratori eſſe neceſſariam, de jure connubii & nuptiarum ſit. *Quid quod uſu, memoria patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam veniſſet, cum uxorem prægnantem in Provincia reliquiſſet, Romaque alteram duxiſſet, neque nuntium priori remiſiſſet, mortuuſque eſſet inteſtato, & ex utraque filia natus eſſet, mediocriſne res in controverſiam adducta eſt? Cum quæreretur de duobus civium capitibus & de puero, qui ex poſteriore natus erat, & de ejus matre, quæ, ſi judicaretur certis quibuſdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinæ locum duceretur.* Schelius.

1 *Pro hæredibus Urbiniæ.*] Quintilianus me duxit ad emendationem, quem vide lib. 4. cap. 1. nam Aſinium diſertim pro hæredibus Urbiniæ laudat. In tritis libris erat *Ironiæ*: in veteri *Uriniæ*. Lipſius.

2 *Et ridiculum fortaſſe videtur.*] Lego, *videbitur* Et Muretus. *Acidalius.*

3 *Pænulas iſtas, quibus adſtricti & velut incluſi cum judicibus fabulamur.*] Pænulas hic dat oratoribus: at Fabius l. xi. cap. 3. non niſi togæ meminit, ex quo vir doctus efficit, Fabium hujus dialogi auctorem non eſſe. Quod tamen neſcio an ſatis firmum argumentum ſit: nam quum hic ſexto Veſpaſiani anno hos introducat loquentes, & ſe huic ſermoni interfuiſſe dicat, neque alios mores, quam qui Quintiliani ævo viguerunt, hic debuit deſcripſiſſe, neque eos potuit ignorare. Quid ergo dicemus? Quemadmodum Meſſala hic cauſas corruptæ ejus ævi eloquentiæ recenſens, vitiaque exagitans, pænularum tantum meminit, quas improbat, non togæ quam probat: ſic Fabium non tam, quid fiat interdum, quam quid fieri debeat, docentem togarum ſolarum facere mentionem. Nam utriſque pro re & loco uſos ejus temporis patronos ex his locis colligitur. Niſi ſi aliquis velit à Domitiano reductas togas, cum ante pænulæ in forum irrupiſſent. Fabius *Eſt aliquid in amictu, quod ipſum aliquatenus temporum conditione mutatum eſt. Nam veteribus nulli ſinus; perquam breves poſt illos fuerunt. Itaque etiam geſtu neceſſe eſt uſos eſſe in principiis eos alio, quorum brachium, ſicut Græcorum, veſte continebatur: ſed nos de præſentibus loquimur.* Schelius.

1 *Datum*

& tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ cauſſæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curſus & ſpatia probant; ſic eſt aliquis oratorum campus, per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipſam quinimmo curam & diligentem ſtyli anxietatem contrariam experimur: quia ſæpe interrogat judex; *quando incipias*; & ex interrogatione ejus incipiendum eſt. Frequenter probationibus & teſtibus, ſilentium patronus indicit. unus inter hæc dicenti ac alter aſſiſtit, & res velut in ſolitudine agitur. Oratori autem clamore plauſuque opus eſt, & velut quodam theatro. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cum clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus aſſiſterent: cum in pleriſque judiciis crederet populus Roman. ſua intereſſe quid judicaretur. Satis conſtat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Beſtiam, & P. Vatinium, concurſu totius civitatis & accuſatos & defenſos, ut frigidiſſimos quoque oratores, ipſa certantis populi ſtudia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejuſmodi libri exſtant, ut ipſi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus cenſeantur. Jam vero conciones aſſiduæ, & [1] datum jus quoque potentiſſimum quemque vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria: cum ſe plurimi deſertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompejo abſtinuerint, & ad inceſſendos principes viros, ut eſt natura invidiæ, populi quoque hiſtriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otioſa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modeſtia gaudeat: ſed eſt magna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti *libertatem* vocabant, [2] comes ſeditionum, effre-

1 *Datum jus quoque potentiſſimum.*] Malim: *cuique*. Gronovius.

2 *Comes ſeditionum.*] Lego, *fomes*. Quod probes, ſi ad ſequens verbum *incitamentum* reſpicias: at ſi ad ſuperius *alumna*, dubites, an non potius *comes*. Acidalius.

 1 *Sine*

effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, [1] ſine ſervitute, contumax, temeraria, arrogans, [2] quæ in bene conſtitutis civitatibus non oritur. [3] Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem accipimus? [4] quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina, & ſeveriſſimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Perſarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienſes plurimi oratores exſtiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas donec erravit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus magiſtratuum modus: tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec [5] bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu

1 *Sine ſeveritate*] Al. *ſervitute* Pith.

2 *Quæ in bene conſtitutis civitatibus non oritur.*] Paulo aliter Cicero Bruto. *Pacis eſt comes otiique ſocia & jam bene conſtituta civitatis quaſi alumna quædam eloquentia.* Schelius.

3 *Quem enim oratorem Lacedæmonium*] Cicero Bruto: *Hoc autem ſtudium non erat commune Græciæ, ſed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum Oratorem aut Corinthium aut Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? niſi quid de Epaminonda, docto homine, ſuſpicari libet Lacedæmonium vero uſque ad hoc tempus audivi fuiſſe neminem* Idem *Quem enim oratorem Lacedæmonium.*] Miratur hoc idem Vellejus lib. 1. in extremo: nec cauſam dat, quam veram hic habes *Lipſius.* Quintilianus lib 3 cap 8 *Minus Lacedæmone ſtudio literarum, quam Athenis, honoris merebuntur: plus patientia, fortitudo.* Gronovius.

4 *Quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina ſeveriſſimaque leges traduntur.*] Vellejus de Lycurgo: *Fuit ſeveriſſimarum juſtiſſimarumque legum auctor & diſciplinæ convenientiſſimæ vir.* Ita legendum. Hic tamen offendat fortaſſis aliquos repetitio *ſeveriſſima.* poſſis *ſanctiſſima.* Schelius.

5 *Bonæ formam eloquentiæ.*] Muretus, *famam*, non ſubſcribente Acidalio, qui ſine ſententia eſſe putat: *Cicero tali exitu penſavit:* & mirifice tranſponendis verbis locum conturbat. Ego nihil hic agnoſco vitii. *Bonam eloquentiam* dicit ſalubrem & publice utilem. Qualem fuiſſe Ciceroni notum eſt, & adſtipulatur Cremutius Cordus apud M. Senecam, qui roſtra eum ait *coluiſſe piis concionibus. Penſare exitu eloquentiam* eſt parem eloquentiæ exitum nanciſci: ut Juſtino *penſare parta cum amiſſis*, de quo lib. 4. Obſerv. 13. Potuiſſet igitur dicere: Nec reipublica eloquentiam Gacchorum legibus eorundem penſavit: nec Ciceroni tanti fuit ſalubrior eloquentia, ut ob eam talem exitum faceret. Sane τὸ *famam* adderet aliquid ſententiæ, ut non modo utilitatibus, ſed etiam gloria & magnitudine

exitu penſavit. Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratori- 41
bus, * forum [1] non emendare, nec uſquam ad votum compoſitæ civitatis argumentum eſt quidem, quod nemo nos advocat, niſi aut nocens aut miſer. [2] quod municipium [3] in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui [4] melius fuiſſet [5] non queri, [6] quam vindicari. Quod ſi inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, ſupervacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quo modo tamen minimum uſus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus utuntur: ſic minor oratorum obſcuriorque gloria eſt inter bonos mores, & in obſequium regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cum optimi cito conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de republica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & unus? Quid voluntariis accuſationibus, cum tam raro & tam parce peccetur?

tudine ejus præferretur Gracchis. Poteſt tamen retineri *formam*, ut ſit idem, quod genus. Melius fuiſſet Reipublicæ Gracchos non fuiſſe diſertos, quam facundia ad ſeditioſas leges ferendas uti: melius Ciceroni quamvis ſalubris eloquentiæ genere vel fama caruiſſe, quam propter illam ſic perire. *Gronovius.*

1 *Non emendare nec uſquam ad votum.*] Recte Lipſius, *non emendata, neque uſque ad.* Sed quæ ſententia in illis, *ſupereſt antiquis oratoribus*, clamat Acidalius, qui ſolus hæc auſus poſt Lipſium tentare. Et tamen una litera expuncta nos expediet. Scribe: *Sic quoque, quod ſupereſt antiqui oratoribus, forum, non emendata, nec uſque ad votum compoſita civitatis argumentum eſt.* Nempe conciones ſuſtulerunt Cæſares. Una ratio ex tot apud antiquos occaſionibus oſtentandi ingenii & eloquentiæ exercendæ relicta erat, forum & cauſarum patrocinia. Hoc antiqui ſolum oratoribus ſupererat. Livius lib. 34. *Quod maturi erat circa, demeſſum & convectum eſt.* Quod ſequitur, accipiendum ex codice Farneſiano: *Quis enim nos advocat, niſi aut nocens aut miſer?* De verbo *advocare* diximus ad Senec. de clement. 1. 9. *Gronovius.*

2 *Quod municipium in civitatem noſtram.*] *In clientelam noſtram* rectius habet editio Pithœi. Supra. *Cum tot amicorum cauſa tot coloniarum ac municipiorum clientelæ in forum vocent.* Schel.

3 *In clientelam.*] Al. *In civitatem.* Pith.

4 *Melius fuiſſet non queri.*] An *non fieri?* Schelius.

5 *Non queri quam judicari.*] Bene Lipſium legere *vindicari*; ſed non id ſatis. Muretum optime totum locum emendaſſe: *Atqui melius fuiſſet non fieri, quam vindicari*, cenſet Acidalius. Immo pejus. *Non queri*, eſt, illos non fuiſſe injuria affectos, eoque nec querelarum cauſam habuiſſe. *Gronovius.*

6 *Quam vindicari.*] Al. *quam judicari.* Pithœus.

cetur? Quid invidioſis & [1] excedentibus modum defen-
ſionibus, cum clementia cognoſcentis obviam periclitan-
tibus erat? Credite optimi, & in quantum opus eſt diſer-
tiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos mira-
mur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, [2] veſtra
tempora repente mutaſſet; nec vobis ſumma illa laus &
gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamen-
tum defuiſſet. Nunc quoniam, nemo eodem tempore aſ-
ſequi poteſt magnam famam & magnam quietem, bonis
ſæculi ſui quiſque, citra obtrectationem alterius, utatur.
Finicrat Maternus. Tum Meſſalla: *Erant quibus* contra-
dicerem, erant de quibus plura dici vellem, niſi jam dies
42 eſſet exactus. *Fiet*, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo,
& ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his
rurſus conferemus. Ac ſimul aſſurgens & Aprum comple-
xus, *Ego*, inquit, te poëtis; Meſſalla, [3] antiquariis, cri-
minabimur. *At ego* vos rhetoribus & ſcholaſticis, inquit.
Cum adriſiſſent, diſceſſimus.

1 *Excedentibus modum.*] Vet. *excellentibus morum.* Idem.

2 *Veſtra tempora.*] Vet. *veſtra tempora.* Idem.

3 *Antiquariis.*] Vet. *cum antiquariis.* Idem.

FINIS.

HENRI-

HENRICO BENTINGIO
Domino in Werckeren,
S. P. D.
Joh. Schultingius.

TEmpus illud, Nobilissime Bentingi, *quo tuam primum in gratiam atque amicitiam ſtudiorum inſinuavi ſimilitudine, non ante animo excidet meo, quam Præceptoris noſtri, ſummi Gronovii, qui Remp. litterariam hoc in Belgio procumbentem, & lapſam adeo, unus egregie præter ceteros reſtituit, meminiſſe, & menti inſixa illius præcepta habere deſinam. Quæ meo tunc elabentur pectore, quando omnis honeſti, jucundi, ac ſalutiferi, memoriam ex eo exturbare potero. Multa autem ſicut alia, dum tantum ſequimur ducem, audivimus & vidimus præclara atque egregia: ita illud ſimul intelleximus præcipuum; non temere eſſe, quod tot conſentire potuerint ſecula, ad conſervanda, quanquam maximi id ſumptus eſſet ac laboris, divina illa priſcorum ingeniorum monumenta, eaque poſteris tranſmittenda. Conſtat ſane plures numero poſſe produci, qui ea in ſententia verſentur, unde diverſum quis exiſtimet: ſed hos ſcimus artium, de quibus faciunt judicium, expertes & profanos vivere: & verorum ſtudiorum in regno ponderantur ſententiæ, non numerantur. Certe ego, dum antiquos illos perluſtro & verſo, quemadmodum tu ſoles, ita & ipſe maximam fateor, nec aliud affirmem liquido, inde me voluptatem percepiſſe: & utilitatem præterea eam, (cavilletur in hoc ambitioſa ignorantia, quantum volet) ut me pluſquam vulgaria iis debere ſine ingrati crimine diffiteri non poſſim. Quinimo ut obſtrictum me judicem ad quoſcunque ſumendos labores, qui vel ad tuendam eruditioni dignitatem, vel augendam pertinere videantur. Quo magis inter alia id quoque muneris mei eſſe exiſtimare debui, tum ut, ſi quam injuriam librariorum aliorumve imperitia &*

audacia venerabili iſti depoſito (antiquorum ita appello ſcripta) animadverterem illatam, eam, quantum in me eſſet, demerem, & corrupta reſtituerem: tum ut, ſi qua angulo interiore eſſent condita, ea in lucem protrahere, & explicata ante oculos ponere contenderem. Atque hujus rei initium ad Quintilianos jam ſum auſpicatus: quorum ad ſcripta omnis elegantiæ, omnium acuminum, (alia nunc mitto) pleniſſima, aliqua me præſtitiſſe, brevi, vita ſuppeditet modo & otium, rem ſum auctorem daturus. Nunc temporis excludor anguſtiis. Specimen tamen illorum emendationes has, & notas deproperavi. Quas tibi, NOBILISSIME BENTINGI, *dedicare viſum eſt, ut oſtenderem, tuam me illam in litteras noſtras propenſiſſimam voluntatem ſuſpicere ac venerari, tuamque gratiam atque amicitiam, quam olim mihi conciliavi, cuſtoditam vovere. Eam autem magis etiam perpetuam mihi ſpondebam ſi ſtudiorum meorum, quod hac re perfici poterat, apud te conſtaret ratio, & videres, dum locis longum jam tempus vivimus disjuncti, nihil me interea ab ea deflexiſſe via, quam in condiſcipulatu, cum ſtudiorum jaceremus fundamenta, didicimus, & quam ſolam probas, nec quiſquam eſt improbaturus, niſi qui Scaligero, Caſaubono, Grotio, Salmaſio, aliis viris incomparabilibus, quorum ſcripta veneratur, & adorat orbis, eruditior & judicio melior poſtulabit haberi. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime Vir. Summus Rerump. præſes velit, ut ex ſententia quam diutiſſime cernas florentem in patria communi illuſtrem illam domum tuam. Noviomagi in Geldris* XIII. *Kal. Febr.* CIↃ IↃ C LXV.

JOHAN-

JOHANNIS SCHULTINGII
AD
CALPURNII FLACCI DECLAMATIONUM
Excerpta Emendationes & Notæ.

DECLAM. I.

F*Emina poſſit, mater velit.*] Ita nomina quandoque ſingula & ſola ponunt ad exprimendum, & ſæpe quaſi ad inculcandum circuitione nulla ingenium, munus aut & alia quæcunque adjuncta vel hominum vel rerum. Ovidius: *Pietatem publica cauſa, Rexque patrem vicit.* Frequens maxime in Decl. Quintilianus avus: Declam. 385. *Viri fortis legem transtuli in patrem: patris in virum fortem.* Alter Quintilianus Declam. 1. *Secretum non filius accepit à patre, ſed cæcitas.* Decl. 19. *Querelas habet iſta* (lex malæ tractationis) *non gemitus, & matre ſepoſita ſolam complorat uxorem.* eadem Declam. *Ego jam poſſum ſuprema reverteri, & poſt exitum unici reverter in patrem.* Huc pertinet illud Poëtæ: — *hominemque cruentus Exuit, & temnem caſis invidit barnam.* Quod genus exemplum eſt in Declam. 12. Quintiliani ejuſdem, non procul init. ubi hæc ſunt. *Ignoſcite tamen violati manes meorum: hic vos alloquor: ignoſcite, quod ora temeravimus, quod ab homine deſcivimus.* Rurſus eadem, ubi agitur ipſiſſima de re, de qua apud Poëtam: *Si quis adeo hominem exuit, ut ibi pœnam quærat, ubi ſenſus doloris non inveniat; nempe tamen cadavera feris objiciet.* Ipſe Calpurnius noſter Declamat. 9. *Qui fieri potuit, ut mala fuerit uxor, quæ tam bona mater eſt? Ego feci. Non ſceleris, ſed matris iſta confeſſio eſt.* Declam. 18. *Parentum illa deliberatio fuit, hæc jam cunctatio parricidarum eſt.* Quæ conjungere placuit, quia ſingularis ſunt elegantiæ, & multis declamationum locis lumen afferunt.

Non poſſum filii mei mortem videre, &c.] Innumeris declamationum controverſiarumque, quæ ad nos pervenerunt, in locis illud legentibus in numerato habendum; objectiones ex abrupto poni ſolere: quibus reſponſiones eadem ratione ſubjungantur. Quod obſervatum & hoc loco difficultatem tollit.

DECLAM. II.

Rationem habet non ſanitatem.] Senſus vult, *non rationem habet, non ſanitatem.*

Quas quaſi deſcriptas ſpecies cuſt.] Illud *deſcriptas* accipio, definitas & certò cuique aſſignatas. Atque huc non male referas illud Juſtini 9. 5. *Auxilia deinde ſingulorum civitatum deſcribuntur.* Item illud Suetonii Tib. 30. *de legendo vel exauctorando milite; ac legionum & auxiliorum deſcriptione.* Quibus locis patet, id quoque hac voce contineri, ut res referatur in tabulas, quo magis de illa conſtare, nec ita facile fraus iis, quæ placuerunt, fieri poſſit. Qua de cauſa etiam illud *quaſi* hic adjectum videtur.

Non eodem omnes col. ting.] Lego, *&* *eodem.* Simile mendum Decl. 26.

Ex altera parte qua conv.] Emendabam, *Ex altera parte quoque convexus & deficiens mundus vicinum inficit Orientem: & hic effuſiora corpora, illic collectiora naſcuntur. Diverſa, &c.* Mundum poſuit pro cœlo, ut & Quint. Declam. 10. Verba ſunt magi: *Magis mihi laborandum eſt, quam cum ſidera mundo revelluntur: cum jubentur hyberni fluviorum ſtare decurſus.* & Princeps Poëtarum quantum videtur 1. Georg. 240. *Mundus ut ad Scythiam Riphæaſque arduus arces Aſſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.* Sequitur enim: *Hic vertex nobis ſemper*

ſublimis; at illum ſub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi. Convexus autem & *deficiens mundus* eſt, ubi nobis terminatur, & vergere incipit ad Antipodas: quorum cœlum noſtri reſpectu devexum eſt. vide verſus cit. *Oriens* vero Aſiam Aſiaticoſve populos notat: hos inter & Indi: quos quia tingit & inficit Sol, inde Poëtis, *decolor Indus*. Quemadmodum autem hic *tingere* & *inficere*, ita occurrunt & apud Propertium 2. 18. *Nunc etiam infectos demens imitare Britannos: Ludis & externo tincta nitore caput.*

Quid ergo? inquit: amavit Æthiopem.] Scribe, *amavi Æthiopem?*

Nemo adulter formoſus eſt.] Dubitat de his Pithœus, & *non* vellet inſertum: ſed nihil mutandum. niſi quis malit *erit*, quam *eſt*.

Quod parere noluit, &c.] Hic *parere voluit*; & mox, *quod infeliciter peperit*, legendum eſſe mihi dubium videtur nullum. Pertinet huc locus ex Quintiliani junioris Declam. 18. in poſtremis, *quæ pudicitiæ prima fiducia eſt, edidit partum, quem maritus agnoſceret: non timuit, ne ſtupra furtivoſque concubitus, parvuli vultus, aut creſcentis infantiæ ſimilitudo* (malim *diſſimilitudo*) *detegeret.*

DECLAM. IV.

Liceat impetrare, quod non licet recuſare.] Delenda negatio, ſi ſenſui conſulere velimus.

Et alienum ſupplicium expectando ſuum diſcunt.] Lege vel *ſpectando*, vel & *inſpectando*. Poſterius optimis frequens.

Quid eſt, quod me lex anno reſervat, &c.] Ne fluctus excitem in ſimpulo, nulla circuitione dicam, quomodo hæc judicem reſtituenda. Reſcribo itaque, *Quid eſt, quod me ex lege anno reſervat? Neſcitis adhuc, quid cogitet. Nimirum de parricidio, etiamſi jam creditur, nondum liquet.*

Qui hoc poſtulo.] Vult (nam hoc intelligit) tormentis me ſubigere pater ad fatendum falſum. Hic autem ſana erunt omnia, ſi pervulgata aliarum declamationum ratione, quarum hæc eſſe excerpta patet, legatur: *Quid hoc eſt, judices? à patre parricida non timeor. Quid ergo? dicam ne ſævite, cum rogem? an miſeremini, cum carcerem rogem?* Idem Declam. Quintiliani 375. fin. & pr. medio.

Qui contemnere carcerem.] Omiſſa particula *niſi*: qua ſuperſtite eſſet, *niſi contemnere carcerem poſſet.*

Hanc crucem patere, ſi gravis eſt.] Ita *crux* pro quovis vel ſupplicio, vel cruciatu amant auctores. Omnium maxime ſe prodit in illo Plautino, *Quæ te mala crux agitat?* quo de plura ponemus ad Quintil. Decl. 2. init. Atque hoc obſervatum cum aliis auctoribus in concordiam adduci poterit Florus 2. 2.

DECLAM. VI.

Adoleſcens dives.] Confer Declam. Quintiliani 351. quæ eſt ejuſdem argumenti.

Dicturum ſe de tyrannide pollicitus.] Fuit, credo, *pollicebatur.*

Supra civilem hanc æquationem.] Hæc ad ſtatum liberæ reip. pertinent: ubi omnibus æquum jus eſt, aut eſſe debet; ita ut ſolutus legibus ſit nemo. Florus videatur 3. 13. Salluſtius B. Catil. 37. Liv. lib. 2. init. Phædr. fab. 1. quæ jam vulgata ſunt. Cæterum quod hic *æquatio*, id in Decl. 4. Quintiliani æquitas. quomodo *dignationem* & *dignitatem* ſenſu eodem hoc ſeculum dixit. Verba Quintiliani ſunt, *Relaturum me putas illa optionum verba ſolennia, Non ut magnorum pretia meritorum ſolas æquitates?* paulo poſt, *Sed ſecuri eſtote de æquitate ſummæ poteſtatis.* Ubi ſumma unius poteſtas æquitati opponitur. Niſi *æqualitates* quis putet legendum. Tacitus Ann. 4. tranſlatam ad Cæſares remp. & libertatem perditam ſignificaturus, *Omnis*, inquit, *exuta æqualitate, juſſa principis aſpectare.*

Cui jam in deterius nihil ſupereſt.] Juſtin. de Agathocle adhuc privato; *diu ſine fide fuit: quoniam nec in fortunis, quod amitteret, nec in verecundia, quod inquinaret, habere videbatur.*

Prodam neceſſe eſt affectus hoſpitis mei.] Tacita haberem omnia, quæ ex hoſpite

mea

meo audivi, & quid de illo judicem. Nunc mihi diverſum imponit neceſſitas, eaque vobis prodo, ne ipſe vobis diutius ſuſpectus ſim.

DECLAM. VII.

Soli omnium torti ſunt.] Lego, *torti non ſunt.*

Uritur & flagella ignibus adjuvantur.] Iterat dicta. Simili ratione Decl. 13. *Ultio quidem illa, non quæſtio. Tyrannus venenum quæſivit* (lege *non quæſivit*) *ſed vindicavit.*

DECLAM. VIII.

Et quotiens prodire felicitas non poteſt, redit.] Vellejus 1. 17. *difficiliſque in perfecto mora eſt, naturaliterque quod procedere non poteſt, recedit.*

DECLAM. IX.

Ut propter illum pater ut perderet.] Alterutrum *ut* eſt inducendum.

Tu me mulier excæcare potuiſti, &c.] Ut compendium fiat orationi, pariter atque inſimul proponam, quomodo mediam hanc declamationem ſatis obſcuram & turbatam reſtituendam exiſtimem. Lego itaque, *Tu me mulier excæcare potuiſti, quæ nec parricidam potes? Non feci, inquit. Ut innocens ſis; dum excæcaretur pater, expectaſti. Non feci. Non credam, niſi confitearis? Talis es adoleſcens, ut excæcare nolueris patrem, cum te excæcare velit pater?* Ita Declam. 19. Quintil. *Dictus eſt occidere poſſe patrem: dictus eſt dignus, quem poſſet etiam pater occidere.* Sequentia porro lege. *Quam ſceleratus es! plus te odit pater, quam eum, à quo excæcatus eſt.* Poteſt & fuiſſe: *pater? qui tam ſceleratus es, ut plus te pater oderit, quam eum, à quo excæcatus eſt.* Excæcatus autem non ex vero, ſed ex ſententia & aſſeveratione matris & filii.

Cujus crimen eſt excæcare?] Hæc quoque corruptiſſima. Scribo, *Cujus crimen eſt excæcaſſe patrem? cujus eſt patronam excæcare matrem. Qui fieri, &c.*

Ego feci.] Ita ſcilicet loquitur mater, quod tamen non à conſcientia, ſed ab amore in filium proficiſcitur. Quod innititur ſequentibus.

Credite confitenti, ſed ſi difficile, &c.] *Etſi difficile eſt* accommodatius ad ſenſum eſſe, quivis facile videt. Præterea corrigendum, *cum dederis damni paulum.* Simile mendum eſt Declam. 385. Legendum enim, *Quanquam ut dederim* (*fecerim* ediderunt) *damnum, merito relata tibi talio eſt, propter quem damna omnes faciunt.* Terent. Andr. 1. 1. 116. Ita legendum ſit, *quod proximum eſt, credite confitenti, etſi difficile eſt fateri, etiam cum dederis damni paulum.* Cogitavi quandoque excidiſſe *confitetur* ante *etſi difficile.*

DECLAM. X.

Si ſpectatores oculi, &c.] Acumina, ignorantiæ vitio, errorum mendorumque eſſe cauſam hæc demonſtrat Declamatio: quam manifeſtum eſt elegantia ſua tantum non periiſſe. Rem nos dediſſe auctorem fatebuntur, qui judicio ſuo, quæ ad hæc illuſtranda adduxerimus, perluſtraverint. Huic loco medicinam facere facillimum eſt, non itidem & ceteris. Leviſſima enim mutatione hæc ita concipienda, *Sic ſpectatores oculi tertiæ redeunt orbitatis. Qui calamitatibus, &c.*

Solus pater oculos perdidiſſet.] Nunc minus mirum mihi non fleſſe matrem, quæ potuit & filium occidere, & me facere ſpectatorem orbitati tertiæ.

Qui aliquid amore fecerunt.] Reſpicit hoc ad iſtud, quod amatorum, cum inconſiderantia aut & violenta temeritate peccaverunt, uſu quotidiano tritum eſt, & magiſtri hoc amoris carmine expreſſum, *Non hoc injuria factum, Verum amor eſt.*

Differ aliquantum ſaucium lumen.] Succurrit ſenſui aptiſſimum, *ſanum nunc lumen.*

Miſerationem meam tum habuit.] Hac ratione *expurgationem habere* expurgare eſt Plauto Mercat. 5. 3. quod mire dictum non eſſe concedet, ſi quis cogitet pervulgatum illud *orationem habere*, quid

verbo

verbo uno denotet. Ceterum ut hæc periodus cohæreat, refingenda eſt hunc ad modum, *Miſerationem meam tunc habuis, poſtquam cæpi monere de filio.*

Et horret referre animus, &c.] Hæc & ſequentia ægra & prope depoſita ſunt: ut à prudenti tamen audacia aliquid auxilii accipere poſſint: qua eſſet, *Horret referre animus. Quam pœnitet indicaſſe! Sed remedia quærenda non ſunt, ubi majus ſupplicium ſanatio.* Ad poſtrema faciunt illa Declamationis 35. infra, *Vos cogitate, quanto ſint mala illa graviora, quorum ſunt etiam remedia crudelia.*

Quod non filius ſomniavit.] Nihil in his ſani. Lege *quod non filio ſomnium narravit.* Sequentia diſtinguendo illuſtrentur. Ita talia erunt. *Debet hoc ſola mater audire, vel ut filio caveat, vel ne mariti doleat cæcitatem. Acccerſo conjugem, &c.* Conjugi teſtatur indicandum ſomnium fuiſſe, ne mariti doleret cæcitatem. Hoc enim ſomnio illa intelligere poterat, non omnem ſpem marito oculorum lumina reciperandi inciſam eſſe.

Etiam nunc apud me latet, &c.] Ut continuo ſub adſpectum dem, quid hic erratum arbitrer, ecce quomodo his opem feram. Lego, *Etiam nunc apud me latet quod ſola tu noſces: ſubito aſpectu ſomnii in metum veni. Et fatebar de filio. Quicquid eſt, timui, ſed id de matre non credidi.*

Qui ut ſcelerate viderem, &c.] Luxata hæc ita repono: *calamitate. Non recepi oculos, ſed perdidi cæcitatem, qua tua ſcelera non viderem.*

Quod ultimum videram.] Per quietem nempe. Ita Sueton. de Auguſto illius in vita cap. 91. *Ipſe per omne ver plurima & formidoloſiſſima & vana & irrita videbat, reliquo tempore rariora & minus vana.* Iuſtin. 15. 4. *Admirabilem fecit hunc viſum & anulus, &c.* Id eſt, ſomnium, quod *viſum nocturnum* plenius dixit 1. 7. ut & Sueton. loco cit.

Pendebat extinctum & contentus.] Integra hæc ſint, ſi legas, *pendebat extinctum corpus, & contentus laqueus adoleſcentis colla tenuabat.* Nimirum ita viderat in ſomnis: ita nunc res repræſentabatur.

Hæc in filium cum oculos meos venerant.] Scribo, *In filium meum ob oculos meos venerunt.*

Nec maritum poſſe ſanari.] Et ſic morte iſtius filii vacuam ſine hærede tibi domum meam futuram.

DECLAM. XI.

Ubi odia nihil fecere.] Legebam, *obſunt*: ſed vulgatum ſenſu eodem exponatur.

Qui ſi bonum animum, &c.] Legendum videtur, *Qui ſic bonum animum in adoleſcentes meos tenuit, ut filios ambo perdiderimus.* vel *tenuerat, filios ambo non perdidiſſemus.*

Qui urgetur iraſci.] Melius. *non iraſci*: ſcilicet, ſed potius precibus agere adverſus impotentiam divitis.

Divitiæ inconſtantium animorum. In ſumma pern.] Exigua mutatione reformo, *potuerunt. divitiæ inconſtantia animorum: in ſumma, pernicies.* In quibus *divitiæ animorum inconſtantia* eleganter dicuntur, quia cauſa inconſtantiæ ſunt: quomodo & pernicies eſſe dicuntur. Eodem modo accipiendum illud Declam. 50. infra: *Erravi, fateor, judices, erravi, qui ſemper credidi immortalitatem eſſe, pro Repub. mori.* Tale eſt illud quoque Propertii lib. 1. eleg. 2. *Non Idæ & cupido quondam diſcordia Phœbo Eueni patriis filia littoribus.* Porro *in ſumma* hic poſitum, ut denique apud Flor. 1. 16. *Nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat.* id eſt, ut paucis dicam id, unde reliqua poſſint colligi. Ita eadem particula reperitur apud Iuſtin. 9. 5. 1. & in *l.* 13. *D. de adqu.* Eopſe ſenſu Plautus *poſtea* Mercat. 2. 3. 36. & Quintilianus Declam. 12. *deinde. Nullus amœnus portus, nulla celebris civitas inviſitata tranſitur. Mentior; etiam ad eſurientes applicas. Dein ſi quam timoris injuriam (l. quem timorem injuriæ) quereris, non feram te morantem.* Sed hæc in tranſcurſu. plenius de his egimus ad declamationes primas.

In ſumma pernicies vel velle, &c.] *Pernicies*, ut vidimus, ad antecedentem periodum pertinet. Quæ ſequuntur, corrupta itidem ſunt, & reſtituenda hoc modo, *Vel volet ad me redire, vel nolet.* Niſi quis credat, quod & ipſe ſuſpicor,

inter-

intercidiſſe voculam *fac.* ut ſic ſcribendum, *Vel fac velle ad me redire, vel nolle.* Virgil. 4. Æn. *Quis me autem (fac velle) ſinet.* Seneca Phœniſſis 200. *Quis jam deorum (velle fac) quicquam poteſt Malis tuis adjicere?* Sequenti hujus declamationis periodo, ſcribe, *non delectabit.*

Ne adhuc redimerentur inimici.] Lego: *retinerentur inimicitiæ.*

DECLAM. XII.

· *Adoleverunt ambo infantes.*] Alia editio, *infantes*, quod non placet. Sed nec hæc ſatisfaciunt: in quibus malim, *adoleverunt ambo, fiunt infames.* In infamiam adducti ab noverca videntur, quaſi patri necem molirentur. Quare in Declam. eſt, *Parricidæ adoleverunt ambo.* ex inſimulatione ſcilicet novercæ, & maligno rumore vulgi. His autem mendaciis id quæſiſſe noverca videtur, ut eos cum tolleret, vel in patrem facti invidia transferretur, vel & in ipſos adeo, quaſi ægritudine ex offenſa patris, vel dolore infamiæ, vel & pœnitentia deſtinatorum, contracta deceſſiſſent, aut ſibimet necem conſciviſſent. Sed contra evenit: cum his factis noverca ſe detexerit patri.

Filios noſtros.] Mox *parricidæ ambo* de filio & filia. Tacit. 12. Ann. 4. *fratrumque non inceſtum, ſed incuſtoditum amorem ad infamiam traxit.* id eſt, fratris & ſororis. eſt ita & Decl. 43. infr. Quæ nota, ſed hic cogitanda ſunt.

Et in ſuppliciis docuit.] Lego, *didicit.* Ut velit jam olim arte illius & opera periiſſe alios, dum diſcit apud veneficam: qualis deſcribitur Locuſta à Tacito 13. Ann. 66.

Et præter ſexum multo, &c.] Ut hæc connectantur, lege, *&, præter ſexum, non multo fratre ſimplicior. In uno utrinſque mentem videres. Simplicior*, ut *ſimplicitas* in illo Ovidiano, *Fallere credentem non eſt operoſa puellam Gloria: ſimplicitas digna favore fuit.*

O noverca! eſt alta crudelitas, &c.] Ex his ſenſum exſculpere non potui: igitur tandem eo deductus ſum, ut crederem vitio affecta eſſe; cui ſic poſſimus mederi: *O noverca! tua eſt illa crudelitas.* Ex *illa* fecerunt primum *alia*, & mox tranſitu facili *alta.* Quintiliani Declamat. 252. initio: *ut diceret, qua alia lege cum alio conſiſtere potuerim.* Ubi *cum illo* tantum ſenſum & locum habet. Sequentia vero hujus loci ſine interrogatione ſic ponantur, *Amaſſet: & conſciam putaremus.* Quæ intelligenda, quaſi ſcriptum eſſet, *Si amaſſet.* Quod amant optimi. Manifeſtum eſt in illo Iuvenalis, *Græculus eſuriens in cœlum, juſſeris, ibit.* Et illo Virgilii, *Tu quoque magnam Partem opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes.* Quintilianus etiam eo exemplo, quo Calpurnius, Declamationes 332. fine. *Acceſſiſſent huic teſtamento ſubitæ opes; idem erat.*

Cur poſtquam adolevit puella, eſt, interemptus adoleſcens? Expungo interrogationem, & initio periodi pro *cur* reddo auctori *Verum*, ut ſit in his objectio: ad quam indignabundus ſtatim reſpondet.

Tamdiu ergo fuit quieta novercæ crudelitas.] Intelligit nequaquam antea quietam novercæ ſævitiam fuiſſe: quæ ſuis mendaciis filiis ipſius infamiam conflaverit. Vide noſtra ad argumentum. Huic autem periodo addenda interrogatio, quo indignatio patris mente concepta, rectius exprimatur.

Modum non habet iracundia mentiendi.] Lege, *inverecundia.*

DECLAM. XIII.

Sanandi remedium perdiderunt.] In voce maxime vulgari ſingulare quid ſe offert apud hos auctores. quod docebunt loca, quæ ſubjiciemus Declam. 1. de eo, qui accuſabatur obtruncaſſe patrem, cum eodem tempore interficiendi novercam fuiſſet data copia, *Perdidiſti ergo illud* (verba ſunt ad privignum) *quod nihil ſenſerat, quod nox, quod ſilentium, quod tempus ſupererat ſceleris alterius.* Decl. 349. *Sed hoc ſi palam indicaverit, perdet artem.* adde ſupr. Declam. 10. & Sen. Thyeſte 1097.

In quibus nec ira, nec natura ceſſavit.] *Ira* ad tortores & imperatoris crudelitatem, natura maxime ad ignes reſpicere videtur. Add. Declam. 7. ſupr.

Præmium conſequitur, qui auſus eſt, &c.] Tranſpoſitione & corruptione hæc laborant, & poſſunt ac debent hoc modo ordinari ac ſanari. *emergit. Ultio quidem illa non quæſtio. Tyrannus venenum non quæſivit, ſed vindicavit. Præminum conſiquetur, qui auſus eſt & confirmare meum venenum & ſuum remedium polliceri? O quam faciles gerit perſuaſiones, inlecebra quas in contrarium transfert!* Cogitavi & hoc modo, *O quam facile cedunt perſuaſiones inlecebraque in contrarium transferuntur!* poteſt & *vertunt.* Senſu ſemper eodem. ſignificatur enim, primum facile medicum præmii ſpe induxiſſe animum ad opem ferendam tyranno; & nunc itidem facile traductum præmii itidem illius majoris & glorioſioris inlecebra, ad præ ſe ferendum, quod tyrannum occiderit.

Ut virus ſerpebat interius, & artus, &c.] Connecti melius languida hæc poterit oratio hujuſmodi lectione. *Huic virus ſerpebat interius, & artus omnes non longa pœnarum dilatione languebant. veneficium jam tyrannus agnoverat, &c.*

Unde venenum tam celeriter præparaſti?] Uno protelo ponam, ut hæc puto legenda: *Unde venenum tam celeriter præparaſti? Dicis forte, Major mihi dandi veneni fiebat occaſio, quæ ex ipſius voluntate veniebat, & notum hoc genus mortis eſt. At ex ſenſu priorum ad cuncta cautior ſollicitudo procedit.* Poſtrema in quibuſdam ſunt editionibus. Cum ponit, *notum hoc genus mortis eſt*, vult notum eſſe, qua ratione mors veneno inferatur. Ipſa etiam *mors* interdum eſt *mortiferum* quodcunque. Quintilianus Declam. 13. *Paravit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod poſſet & divitis hortis ſatis eſſe, & linivit flores maleficis ſuccis, & in venenum mella convertit. Sparſit omnibus floribus mortem.* Ita & alibi Tacitus *exitium* pro veneno dixit. Nepos Dione & Quintilianus avus Declam. 346. *ſopor* pro ſopifero medicamento, eo exemplo, quo *odores* pro odoriferis pervulgatum eſt. Alter Quintilianus Declam. 15. *odium* pro odii potione.

Medicum tota arce clamavit.] Malim, *inclamavit*. quod Feſtus ita interpretatur, *convitiis & maledictis inſectatus eſt.* Plautus Ciſtellaria. I. I. 110. *Si me abſente Alceſimarchus veniet, nolito acriter Eum inclamare. utut erga me eſt meritus, mihi cordi eſt tamen.*

In arce enecavimus: deſeruit, &c.] Declamatorium eſſet, & ſenſu integrum, *In arce enecavi: non deſeruit me venenum.* vel, *num deſeruit me venenum?* ſententia vividiore.

DECLAM. XIV.

Filius dicit beneficio parentis ſe eſſe nutritum, &c.] In his filii nomen oppoſite ad *abdicati* accipiendum. quomodo dein ead. hac Declam. *Siſtitur vendis pater: non feſtinat hic bonus filius? non denique metuit, ne illum redimat abdicatus? Filius incolumi dignitate non potuit explicare, quantum abdicans explicuit.* mox ibidem: *Utinam licuiſſet addicto exercere jus patrium! eſſet hic abdicatus, hic filius.* De abdicatione ultimo patriæ poteſtatis fulmine apud Græcos plura Ærodius ad Declam. Quintiliani 260. qua & in ipſa præclare ad rem pertinentia occurrunt. Porro hac in periodo argumentum filii adverſus abdicatum hujuſmodi eſt: ſi beneficio parentis ſum nutritus, illiuſque indulgentia libertatem ſortitus & & civitatem, ergo veriſimile eſt, quod mihi ſua relinquere bona voluerit: nec dubium eſt, quin illius pro me propenſa fuerit, & nunc faciat voluntas; cujus præcipue hoc in negotio habenda eſt ratio.

Perinde beneficium hæreditatis filio, &c.] Lego, *Perinde ut beneficium.* aut *Proinde* pro *igitur* legendum. quo uſu frequens eſt.

Filius incolumi dignitate non potuit explicare, &c.] Incolumem dignitatem hic iſti filio pronuntiat, quod abdicationis ignominia non eſt notatus: Quintilianus Decl. 260. de abdicatis, *Illud parum eſt notari infamia? illud parum eſt, exulem eſſe domus ſuæ, Larium ſuorum?* Nepos de Themiſtocle illius in vita ad initium. *Cum minus probatus eſſet parentibus, quod liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, à patre exhæredatus eſt.* Ubi exhæreda-

heredatum pro abdicato poſuit: quo exemplo etiam Quintilian. Decl. 338. *Nec inveniri poteras ullum crimen in vita, quo abdicaretur: inventum eſt novum exhæredandi genus.* Adde Declam. 374. unde cauſa patet, quare hæc confuderint. Dionyſ. Halic. 2.27. de Græcorum legibus & legumlatoribus. *Pœnas etiam in contumaces filios ſtatuerunt non graves, permittentes patribus domo eos pellere, atque exhæredare; præterea nihil.* Totum hoc caput Dionyſii ſi quis videat, intelliget, quomodo & paternæ opes potuerint eſſe conſumptæ, (vid. fin. Decl.) & ratione tamen huic filio objicere abdicatus, quod non redemerit patrem. Nempe non ut Romanorum, ita & Græcorum conſuetudine, quorum ad reſp. retorquendus hic eſt animus, ubi de abdicatione agitur, filiorum habentia intelligebatur nulla, quin & parentum eſſet: nec continuo ſi ad paupertatem redigerentur parentes, eodem decidebant filii. Alia plane Græcis ſuos in liberos, eorumque in bona, poteſtas fuit. Quanquam inconſiderate ſatis contrarium Gothofredus ſtatuat ad *l. 3. D. de His qui ſui vel alien. jur. ſunt.* uſus auctoritate Dionyſii: cujus libro, quem allegat, juxta Græcorum & Romanorum in liberos diverſiſſima fuiſſe, diſcere potuiſſet.

Quoties de hujus ſimplicitate conqueſtus?] Puto, *ſua* legendum. Conqueritur, quod criminationibus filii credulus temere fuerit.

Illud quod vobis parabatur hæredibus.] Lege, *duobus.* Simile mendum eſt Declam. 364. *Etiamſi forma judicii unius eſt, apparet tamen vobis cum legibus eſſe litem. Quæro igitur ab iſtis, utram eligant in qua malint conſiſtere.* Legebam: *duabus cum mulieribus eſſe litem. Quæro igitur ab iſtis, utram eligant, cum qua malint conſiſtere.*

DECLAM. XV.

Nec veniam ſuſtinere poſt gloriam.] Tanquam de onere loquitur. Nempe vel in ſuſpicionem mali facinoris adduci, grave eſt probis. Unde & apud Plaut. *ſtupri ſuſpicionem ſuſtinere.* Seneca Hippolyto 126. *Probris omne Phœbeum genus onerat nefandis.* Senex vero ſi ſibi veniam dari pateretur, criminis culpam agnoſceret: quam cum omni facti invidia tranſmovere in imperatorem ſtudet, qui ipſum ſenem & immunem militia ad bellum & infuſcandam gloriam coëgerat.

Conſecrata jamdudum arma depoſui.] Manifeſte reſpicit ad ritum, quo poſt deſitam aut artem aut militiam, arma, inſtrumenta, conſecrabant. Igitur Horatius ſe emeritæ militiæ amatorem demonſtraturus lib. 3. od. 26. *Vixi puellis nuper idoneus, Et militavi non ſine gloria: Nunc arma defunctumque bello Barbiton hic paries habebit; Lævum marinæ qui Veneris latus cuſtodit. heic heic ponite Lucida funalia & vectes & arcus Oppoſitis foribus minaces.* Virg. Ecl. 7. 24. & Perſ. Satyra 2. 70. & ibi Caſaubonus, addendi. ut & Turneb. 6. Adverſ. 9. Sed quid vult ſibi illud *depoſuit*? Cogitabam *oppoſui.* Deinde venit in mentem, *de poſte ſumſi.* Plautus Trinum. 1. 2. 108. *Mihi quod credideris, ſumes, ubi poſueris.* Milit. 2. 2. 79. in re ſimili, *ſalva ſumes indidem.* Porro arma maxime poſtibus ſuſpendebant apud templa. Horat. lib. 1. Epiſt. 1. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro.* Virg. 1. Æn. 252. *armaque fixit Troja.* Ubi Servius: quaſi non neceſſaria conſecravit. *Figere* enim conſecrare hic debemus accipere; ut *Poſtibus adverſis figo.* & hoc ſignificat, ſecurus eſt, quia ſolent miſſi militia ſive gladiatura quibuſlibet templis arma ſuſpendere. ut Horatius, *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis.* Mihi aliæ ad hunc locum conjecturæ nondum ſuccurrunt: quanquam fateor poſteriorem ſatis audacem eſſe.

Sto & pugno pro legibus.] Nec ſequi ceteros in hoſtem invadentes, ſenio feſſus ac tardus, poſſum. ita deſertor ſum factus.

Grata ſunt & crimina deſertoris, &c.] Scribe, *Grata ſunt ei crimina deſertoris, apud quem nihil valuerunt privilegia viri fortis.* Quare cum is juris & legum rationem habeat nullam, nihil mihi ab illo dari veniam moror, imo deprecor.

Novum genus damnationis.] Ubi damnatur

mnatus contendit, ne ſibi remittatur ſupplicium, & precibus enititur, ut id ſibi irrogetur.

Cur enim dubitem per infamiam, &c.] Reſcribendum, *poſt infamiam*, & mox, *qui etiam id juvenis optavi ſæpe poſt gloriam.* Cauſa, quamobrem emori juvenis optaverit poſt gloriam, eſt in illo Terentiano Eun. 3.5.2. *Pro Jupiter! Nunc eſt profectò interfici cum perpeti me poſſum, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.*

DECLAM. XVI.

Quid enim ſperare poterit, &c.] Obſcuritas his nata maxime à diſtinctionibus pravis. Perſpicua ſatis erunt omnia, ſi ita habeant, *Quid enim ſperare poterit à lachrymis? Juvenis, etiam facie* (non animo tantum) *liberalis, qualem nemo non ſibi aut filium optaret aut generum; is cum puella peteret nuptias, ac diu peteret, & jam ſperare cœpiſſet, feſtinavit, ut amator & quid dicam rapuit an duxit?* Nec tamen exprimit magiſtratum hunc, nihil motum lacrymis, cum juvenem ſummo affeciſſe ſupplicio; ſed tantum ſignificat. quaſi in hoc atrocitas rei includat vocem.

Libuit & licuit. Cujus hæc an regis oratio eſt?] Senſus erit, *cujus hæc, niſi regis oratio eſt?* Odioſum autem Romanis libera rep. non minus regum nomen, quam tyrannorum. Latinus Pacatus in paneg. cap. 20. *Ejuſque* (ſuperbiæ) *impatientia ſint coacti poſt bellatores Tullos, Numaſque ſacrificos, & Romulos conditores regnum uſque ad nomen odiſſe.* Quintilianus propterea Declam. 390. *regnum & tyrannidem* junxiſſe videtur. Verba ſunt. *Poteſtatem tibi vitæ ac necis lex dedit. Ultra regnum omne, ultra tyrannidem omnem eſt, hoc diu licere.* Ceteroquin ſi rem putemus, ſatis magna inter reges & tyrannos intercedit differentia. Illi enim ita judicant; ſuum eſſe, quanquam legibus ſoluti ſint, legibus tamen vivere: hi prius nimium cogitant, negligunt poſterius, eoque ad immoderata & iniquiſſima omnia tranſeunt. Rex ſcit, quod libet, id ſibi licere: tyrannus nimis avide id jus exercet. Ita dedi[illegible] illud in nomen juſto popelorum [illegible] adſciſcitur. Etenim, quamvis [illegible]nus recte ſtatuatur, quod libet, [illegible]cere, quam ſumma illos & abſo[illegible] omnes & omnia ſui regni poteſtat[illegible] ditos vivere; non continuo [illegible] juſtum erit, quicquid fecerint. [illegible] enim tantum impunitatem tribui[illegible]tur Claudianus Imperatorem [illegible]mans, præclare: *Nec tibi quid liceat, ſ[illegible] quid feciſſe decebit, Occurrat, [illegible] domet reſpectus honeſti.* Inde & Ci[cero] pro Rabirio Poſtumo judices [illegible]quitur, *Quid deceat vos, non, quantum li[illegible]ceat vobis, ſpectare debetis: ſi enim, qu[id] liceat, quæritis, poteſtis tollere [illegible] quem vultis.* Seneca controverſ. 4. [illegible] licuerit filio: *An vindicare oportuerit: [illegible] ſi licuit & oportuit ignoſcendam fi[illegible] non potuit indulgentia repugnante.* Vi[de] Grot. *de jure belli & pacis* 3.4.2. Qu[illegible] ſatis audacter Salmaſio ommiſſa [illegible] populo Anglicano poſt initium c. 1. [illegible] *enim ſi quicquid regi libet, id jure [illegible]tum erit, quod teterrimus ille [illegible] non ſtatim auſus eſt credere, [illegible] eſt, aut unquam fuit, qui tyrann[illegible] beat. Cum enim divina omnia [illegible] humana violarit, nihilo tamen minus [illegible] regio inſons erit.* Imo ille [illegible], tyrannus erit. Nec enim ſi im[illegible] commiſerit, ideo & recte feciſſe con[ſe]quens eſt: quin & pœna & contumelia dignus merito habebitur: ſed quem[a]dus judex eſt.

Nec erat arbiter judicii, &c.] Commodius, *Non erat.*

Miſer ille, quem nullo accuſatore puniſti.] Altera editio, *punſiſti.* lege, *puniſti.*

DECLAM. XVII.

Accuſatus peregrinitatis.] Ita Sueton. Claud. 15. *peregrinitatis reus*, qui accuſatur, quod gerat ſe pro cive, cum civis non ſit.

Libertate multari.] Sueton. Iul. initio, *gentilitiis hæreditatibus multatus.* cui ademptæ illæ multæ nomine. At Florus 2. 14. *Macedoniam ſervitute multavit.* Ubi eſt ſpecies pro genere, & accipien-

dum,

dum, *punivit.* Cujuſmodi locutio eo invaluit facilius, quod quondam pleræque pœnæ erant pecuniariæ. Quintil. Declam. 320. *Nam mihi ex hoc, quod pleriſque criminibus pecuniæ pœna imponebatur, appellatio etiam ipſa damnatio videtur.* In quibus *damnationis* legendum, aut pro *appellatio*, vel *appellata*, vel *appellari*. Porro illius, quem dixi, moris veſtigium ſupereſt in iſtis locutionibus *ſolvere pœnam, dare pœnam, exigere pœnam.* quia ſolvendo, & dando multam, puniebantur; exigendo puniebant. Qua ratione Plaut. Menæch. 3. 1. 9. *cenſus capere*, dixit pro *pignora*: quod cenſura iſta multam capiendo exercebatur. Nam *cenſus* pro *cenſura* poſitum, ut eidem *tonſus* pro *tonſura*. Amph. 1. 1. 288. Eodem autem ex fonte, quem vidimus, fluxit illud Suet. Octavio 21. *multare pœna.* Verba ſunt, *Neque aut, crebrius, aut perfidioſius rebellantes graviore umquam multatus eſt pœna, quam ut captivos ſub lege venumdaret, ut in vicina regione ſervirent, neve intra trigeſimum annum liberarentur.* Ubi tamen Caſaubonus notat, in optimis eſſe quibuſdam, *ultus eſt pœna.* Alioqui noverat vir ſummus *multatus eſt* pro multavit non eſſe mirandum. Cum tot ſimilia principes apud auctores reperiantur: quæ collegerunt alii. Unum forte poſſim addere. Gell. 3. 2. *Quintum quoque Mucium Juriſconſultum dicere ſolitum legi, non eſſe uſurpatam mulierem, quæ Kalendis Januariis apud virum cauſa matrimonii, eſſe cæpiſſet, & ante diem quartum Kalendas Januarias ſequentis uſurpatum iſſet.* Ubi non incommode accipiatur, *uſurpatam* eſſe, pro *uſurpaviſſe* poſitum, id eſt, uſucapionem interrupiſſe. *Paul. l. 2. Gajus l. 5. D. de Uſurp. & uſucap.* Niſi quis putet legendum *uſurpatum iſſe*, hoc ſenſu, quo Juriſconſulti ſtatuunt eos nihil agere aut egiſſe, nihil facere aut feciſſe, quorum actus jure nulli ſunt. Inſt. tit. *qui & à quib. cauſ. man. princ. Nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem. l. un. D. quando dies uſusfruct. leg.* Denique Scævola ait, agentem ante diem uſusfructus nihil facere, quamvis alias, qui ante diem agit, male agit. Sed hæc *εἰς ἐν παρόδῳ*.

Idoneum judicaſti.] Declam. 376. *Abdicas tam cito? ſi non eram idoneus, non eram recipiendus.*

Nihil umquam negabas.] Ita tua indulgentia, non mea negligentia, aut exemplis meis pravis præceptiſve corruptus eſt.

DECLAM. XVIII.

Peto, ut indulgeatis iræ domeſticæ.] Serv. 4. Æn. Virg. ad illa, *Indulge hoſpitio. Indulge*, inquit, da operam: ut, *indulgent vino, & vertunt cratera ahenos.* Quod & hic locum habet. Nam quid eſt indulgere iræ, niſi illi quaſi operam dare, illi animo addictum & volentem eſſe? Sed inde patet, emendandum eſſe, *Peto, ne indulgeatis iræ domeſticæ.* Vult enim ne amplius infenſi ſint filiis, quos abdicaverant.

Cunctatio parricidarum.] Quia parricidium committimus, dum cunctatione noſtra filios ad mortem adigimus.

Ætate lapſi ſumus.] Lege, *ſunt.*

Ego ille ſævus & triſtis, &c.] Turbata hæc ſunt, & hoc ordine ponenda, *Ego ipſe triſtis & ſævus, cum abdicarem, fui; & tamen ſemper ex eo licet tacitus, ingemui. & oportunum jus* (an *tempus?*) *reſtitutionis optavi. Reſtituat vobis filios auctoritas publica, tanquam alia natura.*

Abdicatorum ſenatus.] Plaut. Moſtell. 5. 1. 8. *Capio conſilium, ut ſenatum congerronum convocem.*

Fateor, armatorum facie non immerito terremur.] Locus haud dubie affectus. Conjeci: *Fateor, armatorum facie non immerito terremur: etenim ſunt morituri.* Ut hoc dixerit ad movendos terrore patres, quibus deſperata filiorum ab audacia immineret periculum, quo filii quidem haud dubie, forte vero & ipſi eſſent interituri. Flor. 2. 18. *Non eſt permiſſa pugna morituris.*

Et elogio quod optaſti, nomen inſcribam.] Cohærebunt, ſi ſcribas, *& elogium, quod optaſti, & nomen inſcribam. Quod optaſti*, dum ſcilicet revocari poſtulabas.

DECLAM. XIX.

Spiritum, quem fortunæ meæ debeo.] Quia abdicationis ignominia abs te ſum notatus. Non dicit *naturæ*, quippe juvenis adhuc. Ita & Dido apud principem poëtarum, *Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, peregi.* In quibus *curſus*, ut prætereundo hoc dicam exemplo Theocriti Idyll. 18. vſ. 22. ponitur. *Fortunæ* vero dicitur, ut natura hoc fieri negetur. Cic. in Philipp. *Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum.* ubi *natura* & *fatum* caſus excludunt fortuitos. Nam *fatum* intelligendum in iſtis, quod *denunciativum* gentiles appellaverunt. Theologi Chriſtiani decretum Dei *abſolutum* ſolent dicere. quorum nonnulli vehementiſſime propugnant ab eo diverſum, quod conditionatum nominant; *conditionale* antiqui verorum ſacrorum expertes. vid. Serv. ad 4. Æn. 696. Obſervare autem licet, cum de utroque fato loquuntur, quod fatum denunciativum κατ' ἐξοχὴν appellent fatum; alterum vix nominent, ſed rei ſignificent nomine, quæ illo continetur. Et præterea hoc ad fatum quod illius ingenio convenit, caſus fortuitos referunt. Exemplis id demonſtrari poteſt. Tacitus I. Ann. 3. *Cajum remeantem Armenia & vulnere invalidum mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus abſtulit.* Flor. I. 13. *Hinc ſive invidia deum ſive fato, rapidiſſimus procurrentis imperii curſus parumper Gallorum Senonum incurſione ſupprimitur.* Juſtin. 9. 8. de Philippo. *Habuit & alios multos ex variis matrimoniis regio more ſuſceptos, qui partim fato, partim ferro periere.*

Patriæ profundam.] Id eſt, Illius in honorem. Notum eſt illo caſu honorem exprimi. Sen. Troad. 117. *Tibi noſtra ferit dextra lacertos, Humeroſque ferit tibi ſanguineos Tibi noſtra caput dextera pulſat. Tibi maternis ubera palmis Laniata jacent.* Patriæ autem honoris gratia & propter patriam, eodem recidunt. Quod notum eſt iis, qui Plautinos lepores guſtaverunt. Inde Sulpicia in ſatyra ſua, —— *Summa tyranno Hæc inſtant odia, & noſtro periturus honore eſt.* id eſt, propter nos. Dictum, ut apud Curtium, *Non luxuria laboramus, ſed bello.* Seneca Suaſ. 7. *Non laudabo municipem noſtrum bono verſu.*

DECLAM. XX.

Homini verecundo, cui neceſſe eſt, &c.] Lege, *Homini verecundo mihi neceſſe eſt, ut ea de germano meo dicam, quæ, antehabeo perire, ne videam.* Cum autem hanc declamationem accuratius conſidero, facile induco animum, ut credam, hanc declamationem non ab eodem fluxiſſe ingenio, à quo harum pleræque. Inter declamationes quoque, quæ avo Quintiliano inſcribuntur, aliorum nonnullæ eſſe videntur. In quo ſi quis dubitet, is mihi eas videat, quæ declam. 371. ſubſequuntur.

Ipſa famæ ſuæ naufragia.] *Tuæ* legendum.

Si hæc in mea vel ſorore vidiſſem.] Quod tantum libidinis, cum iſtud ſit impudicitiæ. Quomodo diſtinguit Sueton. Octavio 71. *Infamiam impudicitiæ facillime refutavit.* mox: *Circa libidines haſit.* quod jam ab aliis obſervatum. Vocabulis diſtinxerunt, quæ rebus erant disjunctiſſima. Impudicitia etiam gladio puniebatur, quam & doctor gentium deteſtatur epiſtola ad Romanos cap. I. Libidines vero non ita gravibus obnoxiæ erant pœnis, niſi in viris, qui ſtuprarent. vid. Inſt. *de publicis judiciis* §. 4. ubi exponitur, quid cautum ſit lege Cornelia de adulteriis: quam Sueton. vita eadem cap. 34. legem de adulteriis & de pudicitia videtur appellaſſe; quæ ſententia eſt veriſimillima Torrentii, quam loco Inſtitut. citato ſtabilit.

DECLAM. XXI.

Nihil audeo filio dicere.] An quia parricidiales illius metuit manus? an vero *habeo* in his fuit. vid. Gronov. ad controv. Sen. I. fin.

Quam quicquam mali faceret, &c.] Vitioſiſſima hæc, & quibus ſuccurrere non poſſum, ſi iſtas ſolas voces adhibeam in conſilium. ſed ſenſus hoc aut ſimile flagitare videtur, *Nihil habeo filio dicere, quam quod ab ipſo nuper audivi,*

leges

leges uti valeant: cum nequicquam mali faceret, dicerem, cede fratri, &c.

Parricidium poſſe committi, &c.] Hæc quoque corrupta & ſic refingenda, *Didici ſalvis legibus parricidia poſſe committi. Ceterum jam non ſunt patranda; pingenda ſunt.*

Et colorem timere, quod per ſanguinem; &c.] Diu quis laborabit priuſ quam expute, quid hæc ſibi velint. Reſtituta ſenſum habebunt veluti ſi ſic reſcribatur, *& colorem timere. Quid ſi per ſanguinem ſimiletur hoc factum, non tantum colore? ſed & ære ſi poßit & lapide, & quacunque corpora noſtra materia ars æmulata eſt? Infecta, &c.* Si *corporum noſtrorum* eſt retinendum, *ſimilitudinem* aliudve illi ſignificatione cognatum exciderit.

DECLAM. XXII.

Capit & hic me ſic habere deſpectui.] *Hic*, id eſt, in judicio. Forte autem pro *ſic*, *ſibi*. & mox, *me nec adſpicere dignetur.* Sic autem *ut* pro *quod* in his ſit poſitum, quo nihil pervulgatum magis in declamationibus. Et in prima quidem Quintiliani junioris. *Ut hæredem filium ſcriberet, non eſt res, quæ imputetur.* Ita enim iſta diſtinguenda & legenda. paulo poſt ead. *Jungunt his multo incredibiliora ut occideret patrem, pepercerit noverca, &c.* declam. 8. *Non poteſt hinc tibi venire defenſio, ut hoc ſis pro alterius ſalute commenta.* eſt & ejuſdem declam. initio. Alteri Quintiliano hanc voculam iſto ſenſu placuiſſe patet ex declam. 266. in ſerm. & 296. quæ hac obſervatione non uno loco illuſtratur. videatur ab initio Seneca contr. 1. *Lenocinatur, inquam, gloria mea, ut videar etiam prohibitus alluiſſe.*

Non privignum tentarat, &c.] Malim, *Niſi privignum ante tentarat, quis, rogo, fructus eſt, impetrare nuptias hominis inviti?* & in ſequentibus. *At uter vobis actor utilior videtur, & verior, maritus, an cælebs?* Eſt autem hæc declamatio quædam divinationis ſpecies.

Omnia ſuſpicantur, qui nihil audiunt.] Videtur intercidiſſe *etiam* ut fuerit, *etiam qui nihil audiunt.* niſi pro *qui* quamvis. *quamvis nihil audiant.* ita & Declam. 27.

Affers in amore vel jurgium.] Senſus aliquis eſt, *affers pro amore volens jurgium.* Quomodo declamatione Quintil. 271. *ubi mihi vindicandi ſunt fratres, & duo fratres, non pugnabo? non volens* (*vel* nunc legitur) *diſcrimen vitæ ſubibo?* Simile mendum inſedit decl. 270. ubi ſic edit. *Nunc illud utique inter me & partem diverſam conveniat, neceſſe eſt, non poſſe eum accuſari, qui unus vel attulerit mortem nocentis, ſi erit unus ex his, de quibus paulo ante loquebamur: vel accuſator, vel teſtis, vel judex, vel index.* Quæ ſatis erunt clara & perſpicua, ſi *unus* inducatur: quod ex ſequentibus huc migravit: vel & pro *qui unus* reponatur, *quicunque* (ſed prius magis placet) & porro legatur, *volens attulerit mortem nocenti.* Ita mirum nemini, aut temeritatis culpæ proximum debet videri, ſi hic ex *vel*, *volens* fecero. Cogitavi etiam *qui inferre in amore velis jurgium. In amore* autem ut declam. 26. *Hos enim pueros in ipſis ſacris deum & altaribus educavi.* quod per *inter* effert Juſtin. 6. 8. de Epamin. *Ut mirabile videretur, unde tam inſignis militiæ ſcientia homini inter litteras nato.*

DECLAM. XXIII.

Eam quæ mater videbatur.] Quia matrimonium non intelligitur, nec juſtus pater, aut mater juſta, niſi ſint cives, qui nuptias contraxerint. Naturalia tamen jura nihilo ſecius tenent.

Reverſus peregre, is, qui videbatur.] Lege, *qui civis videbatur.*

Vel meam patriam eſſe contendunt.] Lege, *concedunt.* quod vidit & Pithœus; ſed dubitat.

Sed quatenus ſocer ſævit, &c.] Non ſatis cohærent hæc ſuperioribus. Rectius habebunt, ſi ſit, *Scilicet quatenus ſocer ſævit, ut nec generum velit agnoſcere, nec nepotem, dabit & mihi veniam, &c. Scilicet,* contrahere ſcribentes ſolent: unde & corruptum in dialogo de Oratore videtur. Verba ſunt, *Tum mihi ſupra tribunatum,*

*natus, & præturas & conſulatus aſcendere videor, tum * abire: quod ſi non in alio oritur, &c.* Varie hæc legunt. Mihi non diſplicet, *Tum mihi ſ. tr. & pr. & conſ. aſc. videor, tum in cælum* (nam hæc videntur excidiſſe, aut *ſublimis*, quod idem Livius lib. 1. aut aliud idem ſignificans) *abire: quod ſcilicet non ab alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit.* Ubi *ſi* in *ſcilicet* mutatum jam olim etiam Lipſius voluit.

Merito mulier ſuos jam negabat eſſe.] *Metu mulier* ſcriptum fuiſſe videtur. paulo poſt, *Mater armatum timuit.*

DECLAM. XXIV.

Lege indemnatorum, &c.] Adde argumentum declam. 44. & hanc ipſam de hac indemnatorum lege.

Quod nec patrem lædere, nec m. &c.] Lege, *Quod ne patrem læderem, nec mortem recuſavi.*

Si poteſt fieri, ad hoſtiam, &c.] Cimmeriæ hæ tenebræ. Lux aliqua reddatur, ſi hujuſmodi ſit lectio. *Si poteſt ferire, adſum hoſtia, quam diis penatibus vovit:* (quod inde colligo, quod pater cum ſit, me filium privatum vult vita) *ſatis iis faciat meo ſanguine, imo & ipſe ſuo: dum, &c.*

Sed de mortis patris genere diſſentio.] Illud *patris* exturbandum. quod iteratum ex iis, quæ antecedunt.

Nec ſacra gentilitia inſertiva ſtirpe corrupit.] De ſacris gentilitiis commentatores ad Plaut. *Capteiv.* 4. 1. 8. *Inſertivam ſtirpem* adulterio ſuſceptam expono. Quo me ducit Phædrus fab. 43. his verbis —— *conjugem eſſe adulteram Et inſitivos ſignificari liberos.* Nam ſenſu turpiore accipiendum ex ipſo ſatis hoc loco patet. Ceteroquin & honeſte de adoptivis dici poſſe nullus dubito. Maxime cum legam in vita Tiberii apud Suetonium, cap. 3. *Inſertus eſt Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo.* Si quis vero me interroget, quid hoc loco ſibi velle Calpurnium, aut eum, ex quo hæc excerpſerit, cenſeam; paucis dabo, quod mihi ratio & auctoritas veterum ſuggerit. Cum igitur nihil prius neque antiquius duxerint in familiis, quam ſacra gentilitia eaque cum familiis fuerint conjunctiſſima, ut qui Suetonio in Julio 83. *in familiam nomenque adoptatus* dicitur, is exemplo aliorum, *in gentem & ſacra tranſiſſe* non ſine reconditioris ſcientiæ ſpecie poſſit dici: & *in ſacris conſtitutus* ſit, conſtitutus in familia, ſive non emancipatus l. 11. C. *comm. de ſucceſſ.* l. 6. C. *de bonis quæ lib.* Cumque hæc ipſa ſacra una cum hæreditate ad proximos de familia transferrentur & pertinerent: denique cum gentilitia hæc & familiaria ſacra caſte, ut omnia eſſent curanda & colenda; ex iſtis, auctoris hæc verba manaſſe manifeſtum eſt, *nemo ſacra gentilitia inſertiva ſtirpe corrupit.* id eſt, Nemo vel ipſe ſuperſtes, morbo aliave impeditus ratione, ſacra iſta inſertivæ ſtirpi adminiſtranda commiſit: nec moriens ea ad id genus liberos pertinere voluit. Quippe cum nec de familia ſint §. ult. Inſtit. & nec in bona, quibuſcum conjuncta hæc ſacra, ſuccedere poſſint. Præterea (quod maxime huc facit) ſi his nefario concubitu ſuſceptis committerentur hæc ſacra, neceſſitas erit, ut & ipſa ſacra violarentur, & familiæ gloria infuſcaretur. Quæ ut nunc etiam indelibata conſerventur, minime judicat permittere patrem oportere ut filio vilem manum admoveat carnifex; cum tantummodo fas ſit ut ipſe filium deſtinatam diis penatibus hoſtiam immolet.

Placabo dexteram meam.] Lego, *dexteram tuam*, quæ ſpero, mihi incidere cervices volet.

DECLAM. XXV.

Niſi rebus ipſis oſtendo.] Ita malunt ſæpe optimi, quam re oſtendo. Cic. *cauſam rebus à diis immortalibus judicatam.* Liv. *promiſſa rebus affirmare.* Sen. ep. 89. *ipſis rebus cogi.*

DECLAM. XXVI.

Amittere filios, quam eligere.] *Eligere* id eſt, quem præmio viri fortis, quem alia ſervarem ratione, conſtituere.

Reſiſto orbitati, non jure, vel ſanguine.]

Scri-

Scribendum forte *& jure & ſanguine.* jure,quo licet pœnæ ſe offerre vicarium. *non* pro *&* ſubſtitutum vidimus declam. 2. Mox: *dulcis eſt omnibus vita & jucunda vel miſeris hujus lucis uſura : ſed non invenio, quis poſſit vicarius eſſe, niſi pater.* Vos, inquit; gratam eſſe, & eſſe debere omnibus vitam allegatis, & mihi minime moriendum, qui rerum geſtarum gloria vivus frui poſſum: ſed filius capite periclitatur; cui nemo ſuccurrere poteſt, niſi pater.

Spectata in minoribus, major eſt.] Legebam, *ſpes tamen.*

Recordatio veniæ magnus eſt ſtimulus induſtriæ.] Conjeci *ſenum* pro *veniæ*.vid. Juſtin. lib.29. cap.1. cogitavi & *gloriæ*. Nunc vulgatum expono, ſtimulum induſtriæ eſſe datum facinoroſo veniam, dum ille ſe videt dedecus ſuum abolere & expiare non poſſe, niſi rerum præclare geſtarum gloria.

Dediſti mihi liberos fortuna, rapuiſti, &c.] Filum orationis ducit, ut credam reſcribendum, *Dediſti mihi liberos fortuna; rapies?* Id autem factura es, ſi hunc unum ſubducere pœnæ non poſſim: pro quo ſi mori non licebit, & ab iis, quibus data venia, morte voluntaria divellar. Venit & in mentem, *Reddidiſti*, non trucidatos ab hoſte. Laborant & ſequentia: quibus ſua magis conſtabit ſanitas, ſi ſit, *concedis alios reſpublica: nec hunc relinques?* Niſi *duos* pro *alios* mox. *Vos, duo liberi, omnibus in vita liberis, hunc & ipſi vitæ meæ præfero.*

*Sed & * meo.*] Expungendus aſteriſcus.

Vos mihi honorem, &c.] Manca hæc & mutila. vocula una inſerta oratio erit expedita. *Vos mihi honorem præſtabitis, huic ego ſanguinem.* Grandis erit, nec commoda minus, ſi emendes, *Vos non mihi honorem præſtate, ſed huic ſanguini.* Filiis his meis ſanctiſſimis, quos in ipſis ſacris deum & altaribus educavi. vid. init. declam. Virg. *Projice tela manu ſanguis meus.*

DECLAM. XXVII.

Expectavi diu divitem.] Nolens præripere palmam,qua pauper poteram mori.

Quod ille debebat ego ſolvi.] Quare gratum ſe mihi præbere, non autem ita ægre ferre victoriam meam debet, ut propter eam nolit à me accipere vitam.

Idem eris in ævum,&c.] Malim, *ideo meus eris, quamvis ſupremo die fungeris.* Qui in *quamvis* corruptum vidimus & Declam. 22. f.

DECLAM. XXVIII.

Cum præmium peteret injuſtum.] Quo nempe periturus alter noſtrum, neuter ſine ſummo timore futurus, uterque innocens, idque eo tempore, cum nullum adhuc ab divite meritum in remp. profectum eſſet. Juſtum potuiſſet petere præmium etiam ante victoriam, ſi agrum, domum, pecuniam, alia ſimilia optaſſet.

DECLAM. XXIX.

Facem nubenti prætuleram, an rogum jacentis accendam?] Jam igitur illam pro mortuo habet Declam. 14. *Hic enim quando ſepeliet jacentem, qui noluit redimere venalem.* Adde Senec. Octavia 264. Juſtin. 11. 1. 4.

DECLAM. XXX.

Ab amore meretricis abdicavit.] Fuit *hunc ob amorem.*

Morbo potius aſſignat, & fato, quam moribus.] Simili prudentia utitur Germanicus ad milites tumultuantes. Tac. 1. A. 39. 1. *Fatalem increpans rabiem, neque militum, ſed deum ira reſurgere.* Apud eundem auctorem ſimile 4. H. 72. 8.

.In quo puero, &c.] Scribe, *imitatur. In hoc puero, &c.*

Quod certa eſt.] Igitur ſciunt omnes, hunc meretricis eſſe filium.

DECLAM. XXXI.

Soror, inſaniendum eſt.] Neveletus, *Soror occiditur: inſaniendum eſt.* Probante Pithoeo. Idem videram, ſimillima ra-

tione: niſi quod & incidebat, *Sororem occidi*. quod tamen non præfero.

Hic exitus venit.] Puto, *invidetur*, ſcripſiſſe auctorem.

Voluit me explorare fortunam gloria, *&c.*] Hæc quoque quaſi depoſita. Melius habebunt hoc modo: *Voluit me explorare fortuna: quantum gloriæ, quantum nobis honoris attulit, tantum virtutis expoſcit.*

Melius eſt patri.] Emendo, *melius eſt, pater, virtutum tuarum argumento te prodeſſe, quam pœna.*

DECLAM. XXXII.

Qui deum noſtrum patitur.] Melius, *veſtrum*. ſcilicet Cupidinem. dictum hoc, ut argumento Declam. anteced. *furorem paſſus.*

DECLAM. XXXIII.

Nihil equidem leges clementius paraverunt.] *Legumlatores* pro *leges* facile quivis præferat.

DECLAM. XXXIV.

Non ante rerum argumenta, quam nomina.] Cogitare vult judices alteram matrem, alteram novercam appellari: In illo autem, quam hoc nomine, infinitis partibus plus eſt, quod devinciat ad amandum. Ex eodem manant fonte illa Declam. I. Quintil. *Dicas neceſſe eſt, quæ huic cum patre fuerint odia, quam violenta diſſenſio inter ſacrorum infinita nominum pignora.* & ejuſd. Declam. 5. Liberi parentes alant. *Pudet ſacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit?* De quibus latius jam egi ad Decl. iſtas primas.

Dolor orbitatis facinoris arguetur, &c.] Malim, *non arguitur*. Hoc ſenſu, ad quos dolor redundat orbitatis, ut ſunt pater, mater, ii facinoris ſuſpecti eſſe, aut argui non ſolent. Sequentia ſint, *At, ſi grave eſt, &c.*

Uxorem non defendendo damnaſti.] Sueton. de Auguſto cap. 56. illius in vita. *Cum Aſprenas Nonius arctius ei junctus, cauſam veneficii accuſante Caſſio Severo diceret, conſuluit Senatum, quid officii ſui putaret: Cunctari enim ſe, ne, ſi ſupereſſet, eripere legibus reum: ſin deeſſet, deſtituere ac prædamnare amicum exiſtimaretur.*

DECLAM. XXXIX.

Ejuſdem argumenti eſt Declamatio Quintiliani 354.

Cruditas virginis crimen eſt matris.] Quintilianus junior Declam. I. *Nam quod inviſum fuiſſe filium patri jactat, crimen novercæ erat, ſi confiteremur.* Propert. *Tam formoſa tuum mortua crimen erit.*

DECLAM. XLI.

Suis muneribus invidit.] Fortuna eadem apud Petron. carmine de bello civili, *Omnia quæ tribui Romanis arcibus, odi, Muneribuſque meis iraſcor: deſtruet iſtas Idem, qui moles poſuit, deus.*

DECLAM. XLII.

Solenne in his damnum.] Forte, *in vobis.* Latinius certe, quam *iniis* Pithœi.

O oculi quos ego primus adamavi.] Lege, *Quibus ego primum adamavi.*

DECLAM. XLIII.

Dilexerunt enim ſe mutuo fratres.] Niſi aliquid deſit capiti, pro *enim* malim *olim*.

DECLAM. XLIV.

Niſi forte moleſte tulit; quod, &c.] Corruptus locus. Cogitavi, *Nihil profecto moleſte tuli, niſi quod & non hunc ipſa damnavit. Jam cum illo, &c.* Sed incidit & *forte* poſſe retineri; & ſignificatione vocis profecto. Saltem *fortaſſe* ita accipi dubium non eſt. Quod minus audacter aſſeverarem, niſi auctoritate Quintiliani avi eam rem confirmatam dare poſſem: qui omnibus teſtis aſſiduus debet haberi. Is igitur Decl. 300. init. *Diſpiciendum tibi fortaſſe fuerit* (*fuit* ſcribe) *ad quem venires: diligentius excutiendi mores.* Eadem. *Abſolvi matrem meam. Hoc non eo pertinet fortaſſe, ut debuerim crimen remittere: multa ignorantes patimur.* Declam. 30. *Neque tamen* (*enim* lego) *irritare tam delicatas ejus cupiditates*

viditates potuiſſet ancilla: nec fecit, quod adverſus hanc conditionem fieri fortaſſe potuiſſet. Rapuit tanquam ingenuam. Declam. 337. *Afferant* (*Afferunt* lego) *aliquid fortaſſe ſolatii mala diviſa, ſi partiaris; ita hoc graves cauſas allevare poßis, ſi non ingruant ac ſemel veniant.* Sunt & loca plura, quæ alias dabimus.

Voluntaria profectione tranſigerim.] Scribe, *tranſegeram.* Tranſactione iis liberamur, quibus tenemur. Ita *tranſigere cum facto*, eſt pœna, ad quod factum obligat, ſe liberare. Simili quadam ratione *decidere.* quia tranſactione lis deciditur, finitur, extinguitur. *Deciſa negotia* Horat. ad finem perducta. Declamat. 12. Quintiliani: *Effuge raptores, effuge non dimiſſuros. Si aliud fieri non poteſt, decide cum tempeſtate, naufragio in deſertum littus impinge.* Declam. avi. 252. *poterat brevi conditione decidi, ut diceret qua alia lege cum illo conſiſtere potuerim.* Sen. controv. 2. *Unde ſumus, an convenientibus, pro virginitate alio libidinis genere deciderit.* Ubi & alia exempla vide in not. Gronov.

Hunc mater occidet.] Declam. 39. *Ego te, frater occidi, dum cum matre contendo.*

Poſt exilium, poſt reum filium.] Conjeceram *poſt genitum filium.* Quod ſenſu eſt commodo. Sed cum cogito, ad ea reſpectum, quæ initio Declam. ſunt dicta. Sic omiſſa particula ſupplendum, ac reponendum, *niſi poſt reum filium.* Suſpectam hanc facit, quaſi ex alio hunc filium ſuſceperit. Ideo ſcilicet filium lubenti animo incolumem ſervare & alere, nec de hoc quæſtionem movere, aut moviſſe. ipſum autem perditum cupere, quo altero potiatur.

DECLAM. XLV.

Quam plus ad veſtra judicia, &c.] Caput declamationis laborat. Ubi commodius eſſet, *Quid? an plus, &c.* & mox, *cives*, non *judices.* Petitur enim conſulatus.

DECLAM. XLVI.

Adde Declam. 391.

Pro uxore dilecta petit.] Lege, *propter uxorem dilectam.*

DECLAM. XLVII.

Inveniet illum poſtremò vel fama.] Igitur cum pœnam ſuam vel jam invenerit adulter vel inventurus ſit, ego accuſandus cædis non ſum, quamvis cum una cum uxore deprehenſum non interemerim.

DECLAM. XLVIII.

Reliquiſti ſuperſtitem legem.] Quæ poſt te duratura & conſervatura tuum eſt nomen: quod non idem contigit patri, cum ſumeret expeditionem; quam ſumſit tamen. Accommodatius ad rem ſit, *reliqueris*, aut *relinques.*

In victoriam pene ſuccedis alienam.] Florus 2. 16. *Fata rerum! quum Metellus dimicaſſet, ad victoriam Mummius venit.*

DECLAM. XLIX.

Poſt factas nuptias, illa quod virgo, &c.] Scribe, *Poſt factas nuptias altera quod virum perpeſſa erat, quem conceperat, peperit.*

Venit ad vos prava mulier.] Malim, *veniat.* nempe non hæc mea, maxime miſericors & pia.

Patris ſimilis apparuit.] Qui rapuit & vim intulit matri. Lege autem, *patris ſimilis apparuit: inde matrem tam graviter offendit. Nam quis, &c.* niſi *Num quis* cenſeas rectius.

Tu me docueras, puella, miſereri.] Uxorem ſuam intelligit puellæ nomine. quod minus mirum, cum & *virginem* appellent, non ſolum, quæ virum paſſa, ſed & quæ jam mater eſt. Calvus in Io, *Ah virgo infelix, herbis paſceris amaris.* quod Servius citat ad illud Virgilii Ecloga 6. de Paſiphaë, tres jam liberos Phædram, Ariadnen, & Androgeum jam enixa. *Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit.* Adde & Grotium ad Matth. cap. 1. 23.

De matre nihil meminit, &c.] Clariora hæc, *De matre nihil meminerit: ô gratum infantis errorem! te exiſtimabit matrem.*

Diſce infelix puer, &c.] Diſceſſero in

ſententiam illius, ſi quis malit, *Diſce infelicitatem, puer, natalium tuorum, diſce fortunam.* *Natales* ut ſint, origo & familia. quomodo in vulgatiſſimis, *Reſtitui natalibus*, &, *natalibus non officere manumiſſionem.*

Et pariter factum alia ſervavit.] Diu me hæc habuerunt exercitum: & nondum pro certo ſcio, an viderim ea, quæ ſcripſerit auctor. Senſus tamen manifeſtus in his apparet, *& pariter factos alienos ſervabit.* Obtulit ſe etiam, *pariter forte nunc alienatos ſervabit.* His autem minatur, ſe hanc, niſi deſiſteret, derelicturum, cujus nunc teneatur matrimonio, & ad alterius, cujus è compreſſione hic illi erat natus filius, nuptias tranſiturum. Illud *alienare* ita apud Plaut. Amph. 1.1.243. *Certe adepol tu me alienabis unquam, quin noſter ſiem.*

DECLAM. L.

Virum igitur gladiatorem, &c.] Haud cunctanter corrigo, *Utrum igitur gladiatorem negat aliquis infamem? an me negat gladiatorem? Utrumque mendacium eſt.*

Neque enim conditione gladiatoria, &c.] Pertinet ad hæc Flor. 2.19. & 3.20. init.

Quouſque fortunam facimus, &c.] Saluſtius graviter de his præfatione belli Jugurth.

Etſi victoria ſolita provenerit, &c.] Divellendum *Etſi.* Forte & mutandum in *At ſi.* Et interrogatione periodus efferenda. Exprimere enim vult indignum eſſe, ut illi, qui gladiator fuerit, & infamis, concedatur triumphus.

DECLAM. LI.

Amo enim juvenem, quia non genui meo ſanguine, ſed redemi.] Cum illud neceſſitatis, hoc judicii ſit.

EJUSDEM

EJUSDEM
Emendationes & Notæ
AD
DIALOGUM
De cauſis corruptæ eloquentiæ.

Cap. 3.

T*Empus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſtem conſumas.*] Illud *ecce* me offendit. & conjicio forte *excetram* fuiſſe, cujus *ecce* ſit veſtigium. Eſt autem maledictum non novum in mulieres execrabiles. Livius, lib. 39. cap. 11. *Illius excetræ delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere.* Qua in narratione ſimul ad nefaria Medeæ facta animo reſpexiſſe videtur. Plautum add. Caſin. 3.5. 19. & Pſeud. 1. 2. prope fin.

Cap. 4.

Omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis.] Malim, *cauſarum.* Nam ſi *Muſarum* dixit, quare in continenti *ſanctiorem poëtices eloquentiam* appellat? cui præſides Muſæ ſunt. Porro *anguſtiis cauſarum forenſium*: quia adſtricti formulis patroni, & captui ac præſcripto judicum. vid. cap. 20. §. 2. infra.

Cap. 5.

Vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius.] Inter hæc ſubductum aliquid auctori temporum injuria revincitur ex fin. hujus & init. cap. ſeq. Quæ me eo deduxerunt, ut animum adjicerem, ad huic ſuccurrendum loco. Et fortaſſe me illud reperiſſe, quod pro lumine & tibicine eſſe huic Apri orationi poſſit, ut nulla parte labare aut deficí videatur: denique tota integra, clara, manifeſta ſit. Suppleo itaque hanc lacunam iis, quæ ipſe auctor paulo poſt ſuggerit & lego, *vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad voluptatem honeſtius, vel ad dignitatem amplius, &c.* Sententia certe & numerus orationis in his pro nobis facit. Accedit huic firmandæ conjecturæ, quod ſubjungitur initio cap. ſeq. *Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo.* ſtatim ibid *Quid enim dulcius libero & ingenuo animo & ad voluptates honeſtas nato, &c.* Ad voluptates honeſtas ſive ad honeſtum & jucundum etiam dignitas pertinet nominiſque celebritas. Igitur quamvis de iis ſeparatim executurus videatur Aper; id tamen non apparet: ſed hæc inter ſe involuta, ut ſatis intelligi tamen & movere poſſint, quippe quam maxime cognata, proponit, commendat, inculcat. Obſervandam autem *notitiam* famam & nominis celebritatem huic eſſe auctori. Quod ne cui ſit dubium, en exempla cap. 11. & infr. *& hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum.* cap. 13. *malo ſecurum & ſecretum Virgilii ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gloria caruit, neque apud populum Romanum notitia.* cap. 36. *tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat.* Reperies & apud Sen. controv. 2.

Cap. 7.

Tum mihi ſupra tribunatus, &c.] Vexatiſſimus locus. Hæret autem res & difficultas in his, *tum abire: quod ſi non in alio oritur.* Horum in prioribus aliquid deſiderari credo, & legendum, *tum in cælum*, vel potius, *ſublimis* (quod optimum ſed minus notum Liv. 1. cap. 17. tanto facilius perierit) *abire*, ſequentia forte fuerint, *quod id ſcilicet non in alio moritur.* Bonis quæ in aliis moriuntur ſunt præditi, qui gratia principis ſola nituntur, nec quicquam in ſe habent, quo contemnere injurias fortunæ poſſint. vid. quæ præcedunt, item cap. 8. §. 7. Atque ita porro ſit emendandum, *nec enim codicillis datur, nec cum gratia venit.*

nit. Reſpicit eo connexio, quod mortalitas terrenis, æternitas cœleſtibus maxime tribuenda videatur. Conjeci etiam, *quod ſcilicet non ab alto oritur.* ita in reliquis nihil mutandum. Quod mihi ſit veriſimillimum. Eſt autem obſervatu dignum, *in alto militare* Calpurn. Flaccum pro per alium dixiſſe, Declam. 24.

Cap. 8.

*Nec hoc illis * alterius ter millies.*] Forte, *illi, aut alteri huic ter millies.*

Sed hac, ut ſupra dixi, proxima.] Id eſt, non remota ab oculis aut cognitione, ſed obvia. quomodo ipſe interpretatur auctor. Prudent. περὶ στεφάν. *Sed quia profunda non licet luctarier Ratione tecum, conſulamus proxima.* Apul. in Apolog. *Næ tu, Claudi Maxime, nimis patiens vir es, & oppido proxima humanitate.* Declam. 13. Quintiliani Junioris, *Non eſt damnum id perdidiſſe, quod (ut proximo utar argumento) ſi habere voluero, emendum eſt?* Ita *proxima ſimilitudo* obvia & cuivis nota. Quintilianus avus Decl. 329. Poſſum proferre & loca alia: ſed hæc ſufficiunt ad demonſtrandum, temere Lipſ. *proxima* in *propria* mutatum voluiſſe.

Tam hercule, quam divitiæ & opes.] Id eſt, pari hercle modo, quo divitiæ & opes. Geminum eſt cap. 21. §. 10. *tam hercule, quam Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus.* Non eſt autem temere illud *divitiæ & opes:* quamvis imperiti judicare poſſint ταυτολογίαν in his eſſe commiſſam. Jungit ita & Juſtin. 1. 7. & Flor. 3. 12. Plura complectitur vox *opes*, quam *divitiæ*. Nam & potententiam denotat. Tacit 12. Ann. 13. *Caſtellum inſigne fama, quod poſtremo inter Darium atq; Alexandrum prælio Perſarum illic opes conciderant.* Dictas autem opes volunt quaſi oves: quarum in multitudine & præſtantia, ut & jumentorum, olim præcipuæ divitiæ & potentia. Igitur hac de cauſa Herculem inceſſiſſe cupido videtur μῆλα ἑσπερίδων rapiendi; ut & jumenta Geryonis. Hinc & Heſiod. ἔργ. 162. μῆλα Οἰδιπόδαο pro regno poſuit Oedipi. quem ad locum Moſchopulus & Proclus videantur. Succeſſit dein pecunia, etiam apud Hebræos, qui nummos nota ovium percuſſos habuiſſe videntur. Vide Belgas interpretes ad Geneſ. 33. 19.

Cap. 10.

Ne quid de Gallis noſtris loquamur.] *Galliis* magis placet.

Hinc ingentis ex his aſſenſus.] Senſus dilucidior, *hinc ingentem eſſe his aſſenſum, &c.* Reſpondere tu potes, ſi perſonæ ſint notabiles & cum auctoritate dicturæ, per quas potentes perſtringantur, & offendantur; hinc tragœdiis tuis majorem applauſum, aſſenſum, & comprobationem eſſe. Sed tu proin tolle quietis & ſecuritatis excuſationem, &c. Ita aſteriſco, quem poſitum hic Pithœus velit & Lipſius, nullo ſit opus.

In quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit.] Lego, *In quibus & profeſſis* (quod tibi nunc, Materne, quotidianum, nec ſine ſummo tuo periculo) *ſi quando neceſſe ſit, &c.*

Cap. 11.

Paravi, inquit, me, &c.] Accommodatius ad ſenſum, *Paraveram, inquit, me, non minus diu accuſare oratores, quam Aper laudaret.*

Ingredi famam auſpicatus ſum.] Sufficeret, famam ingreſſus ſum. Sed in *auſpicium* & *auſpicari* eſt quiddam vulgo non notum. Exempla id oſtendant. Juſtin. 26. 2. de Gallis: *Conjuges & liberos ſuos trucidant, auſpicia belli parricidio incipientes.* lib. 27. init. *Mortuo Syriæ Rege Antiocho, cum in locum ejus filius Seleucus ſucceſſiſſet, hortante matre Laudice, quæ prohibere debuerat, auſpicia regni à parricidio cœpit.* Vulgo eſſet, regnum incepit vel auſpicatus eſt à parricidio. Sueton. in Calig non minus notabili ratione c. 54. *Nec alia de cauſa videtur eo die, quo periit, pervigilium indixiſſe, quam ut initium in ſcenam prodeundi licentia temporis auſpicaretur.*

Tum quidem cum in Nerone.] Corruptus hic locus, ſi ullus alius hoc in Dialogo. Lego, duces verorum verborum quantum conjicio, ſuperſtites ſecutus litteras, *& tum quidem, cum in Nerone improbam, & ſummorum quoque ſacra profanantem vatum impotentiam ſugi* vel *ſugimus.*

mus. Summorum ſacra vatum profanavit, dum nimium vulgat, aut ad turpia transfert. Sueton. Nero. cap. 38. Improba impotentia, quod ingenio & eruditione florentes, poëtas afflixit: quod de Lucio Annæo Seneca, & Lucano notum eſt. add. Tac. 14. 52.

Nam ſtatum cujusque ac ſecuritatem.] Lipſ. *ſtatum hucusque*, quod non diſplicet. Ipſe conjeceram, *ſtatum quoque ac ſecuritatem*: quod magis profluere videtur.

Cap. 12.

Hoc primum habitu.] Scr. *Hic primum habitu cultuque commoda mortalibus.* Mox etiam lege, *hic* (in locis iſtis ſecretis) *oracula loquebantur.*

Sanguinantis eloquentiæ.] Quid ſi, *ſanguine manantis*? quæ *Viſceribus miſerorum & ſanguine veſcitur atro.*

Cap. 13.

Illud felix contubernium.] *Sedens contubernium* malim. i e. otioſum, ut interpretabantur cauſidici. Juſtin. 31. 3. add. Torrent. ad Suet. Jul. cap. 2. de voce *deſidere.* Subjungit propterea, *de inquieta & anxia oratorum vita*, tanquam re oppoſita.

Hi quibus præſtant, indignantur.] Lipſius, *non præſtant.* quod ſenſu non eſt incommodum. ſimili ratione mihi natum erat, *quibus præſtant minus, indignantur.* Illud quoque venit in mentem, forte *his, quibus præſtant indignantur*, reſcribendum eſſe. *Quibus præſtant*, id eſt, quorum cauſa id faciunt quod rogantur, aut facere ſe fingunt. Ut *præſtare* ad ſpeciem quoque & venditationem iſtorum gratia apud principem valentium pertineat. Indignantur vero, quia etiam inter beneficia animum gerunt infenſum. Quare ſequatur, *Me vero dulces (ut Virgilius ait) Muſæ remotum à ſollicitudinibus & curis & neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi in illa ſacra, illosque fontes ferant.* Quod tamen & ad poſterius membrum poteſt referri.

Quod alligati cum adulatione.] Hæc quoque fœde depravata. Legebam autem, *omnium adulationi.* quanquam & *adulatione* poſſit retineri antiqua loquendi ratione. Quintil. Declam. 298. *Mihi rus paternum erga labores gratiſſimum non frugalitate tantum ſuffecturum, ſed & delectatione, ſi coleretur.* Declam. etiam 332. fin. *Neque ego nunc divitias peto: paupertate conſuevi: frugaliter vivere ſcio.* Quibus locis demonſtratur facile, ſine dubio mutandum nihil eſſe in Declamat. 306. ubi olim erat, *conſuevit frugalitate: ſine marito diu vixit:* & hoc loco *adulatione* retineri poſſe. Illud *alligati* autem præclare expoſitum à Donato ad Terentii Adelph. 5. 3. verſum 58. *Eo pacto prorſum illic alligaris filium.* Ubi ſic habet: *Aliquis vero* (ſic malim pro *quis*) *dicitur alligari ad aliquid, ſine quo eſſe non poſſit.* Quod patet egregie loco Quintiliani in Declam. 1. *Ad ſolum ſe alligat deſtituta cæcitas* (nam hanc vocem inſerendam exiſtimo) *mœrorem.* Sed poteſt etiam hoc in loco noſtri *humili adulationi* fuiſſe: quod facile præferam.

Cap. 15.

Contentis ſcholaſticorum clamoribus.] Ita eſt in editione Pithœana. at Lipſiana ut & Freinshemiana *contentus.* ut nunquam ſcilicet ultra iſte Nicetes progrediatur, ducatve diſcipulos. Quid ſi *contentioſis* ſcribatur.

Cap. 16.

Inauditum & indefenſum.] Tac. 1. hiſt. 6. *inauditi atque indefenſi, tanquam innocentes perierant.*

Fere eodem menſe extitiſſe.] Ex his colligo, quæ hic propoſita fuit ſententia, proxime ad eam acceſſiſſe, quam Cenſorinus de die natali cap. 18. Aretæ Dyrrachino tribuit. qui annum hunc magnum ſtatuebat annorum noſtrorum 5552. ut credam levi mutatione in his ponendum ɪᴠ ∞ Iↄ ccc xɪᴠ. Ita nihil ſuperſit, quod repugnet computationi propoſitæ, & fere eodem menſe anni magni vixerit Ariſtoteles, quo hi ipſi, quos 400. annis vulgaribus anteceſſit.

Cap. 17.

Ac ſextam jam felicis.] Conjeceram primum *ac ſex jam inter felicis hujus principatus ſtationem.* Vell. 2. fin. Sueton. Claud. 38. Sed nec ſic ſatisfacit. Quare, ut omnia ſatis eſſent liquida, nec temporum quæ ſubjicitur ratio ulla in parte repu-

repugnaret, præferendum judicavi, *ſecutam jam felicis hujus principatus ſtationem, &c.* Ita quadrabit magis etiam, quod ſequitur, *in hunc diem.* Tempus notum exprimere non curavit.

Cap. 18.

Quam Ser. Galbæ, Cajo Carboni.] Si ſequentia cap. 25. §. 11. adhibeamus, hoc loco non improbabimus *Ser. Galbæ, Cajo Lælio & Carboni.*

Exanguem & attritum.] *Aridum* elegantius. cap. ſeq. *quicquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur.*

Otioſum atque disjunctum.] *Ocioſum* accipio, eum cujus oratio ſit nulla vi prædita & languida: qualis eſſe in disjunctis & male cohærentibus ſolet. Et poteſt Brutus impetu aliquo minus his vitiis, in una alterave epiſtola, inſignem ſe præbuiſſe, ut propterea non continuo hæc mutanda ſint. cap. 22. infra de Cicerone; *lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, ocioſus circa exceſſus: tarde commovetur, raro incaleſcit: pauci ſenſus apti:* (ita lego) *nec cum quodam lumine terminantur.* Quæ ſi quis hoc cum loco contendat, fatebitur, recte hunc locum habere, & Lipſii ſuperfluam curam & emendationem eſſe.

Tanquam fractum atque elumbem.] Recidit eodem, quo illud præcedens Calvi, *ſolutum atque enervem.* Ciceronem fuiſſe. poëta, *fractique enervi corpore greſſus.* Hieron. *ſolutis genibus fractus inceſſus.*

Cap. 19.

Ita vero longa principiorum præparatio.] Lege, *Iſta.*

Cum vix in cortina quiſquam aſſiſtat.] Lipſius: vide etiam an non *aſſiſtere* hic proprie de aſſeclis aut fautoribus, qui oratori ſe adjungebant. Ita ſtatim: *Vulgus quoque aſſiſtentium & affluens & vagus auditor.* diſtinguit ab auditore fortuito & vago. Hæc Lipſius. Cujus nos in ſententiam quo minus diſceſſionem facere poſſimus, facit ipſe hic locus, ad quem hæc eſt commentatus. Verba ſunt: *At hercule pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certe imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt.* Quid? an hoc dignum notatu aut ad rem facere potuit, quod aſſeclæ aut fautores oratorum plerique *elementis ſtudiorum etſi non inſtructi, at certe imbuti eſſent.* an hoc demum factum eſt, *pervulgatis jam* ſcientiis & artibus? Nemo id judicabit, niſi qui imprudenter malit, quam ratione agere. Rideret ipſe Lipſius, ſi quem id defendentem audiret. ſed accedit, quod ipſe noſter id negat eopſe loco, quo ſuam ſententiam ſtabilitam voluit vir ille magnus. Sunt enim noſtri quidem auctoris paulo poſt illa: *Vulgus quoque aſſiſtentium* (Ovid. *vulgi ſtante corona*) *& affluens & vagus auditor.* Sed quid ſubjungit? Nempe: *Jam vero juvenes* (oppoſite ad iſtos auditores) *& in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſa oratores ſectantur, &c.* denique hæc ita, ut ſentio, accipienda pronunciat ipſe Quintilianus (cujus hunc ego fœtum eſſe credere malo quam Taciti) & manifeſte ſatis in procemio Inſtitut. locum integrum adſcribam, quia inſervit propoſito, & vitio laborat gravi, quo eum liberare poſſum. ſic habet. *Ac veterum quidem ſapientiæ profeſſorum multos & honeſta præcepiſſe, & ut præceperant, etiam vixiſſe facile conceſſerim: noſtris vero temporibus ſub hoc nomine maxima in pleriſque vitia latuerunt. Non enim virtute ac ſtudiis, ut haberentur philoſophi, laborabant, ſed vultum, & triſtitiam, & diſſentientem à cæteris habitum peſſimis moribus prætendebant. Nunc autem, quæ velut propria philoſophiæ aſſeruntur, paſſim tractamus omnes. Quis enim non de juſto æquo ac bono, modo non vir peſſimus, loquitur. Quis non etiam ruſticorum aliqua de cauſis naturalibus quærit?* Hæc ut ſenſum recipiant, qui non abhorreat à tota oratione, ſcribendum, *poſteris vero temporibus ſub hoc nomine maxima in pleriſque vitia latuerunt.* Qua emendatione & hic reddi ſanitati poteſt locus, & ſimul intelligi, quam recte iſta contra ſummum Lipſium diſputaverimus.

Cap. 21.

Nec unum de populo. Canuti aut Atti.] Mens

Mens & manus quæ huic mederentur plagæ, adhuc fuerunt nullæ. Ego ſenſum ſaltem his dabo hac conjectura. *nec ut unum de populo carmina laudare Atti, de Furnio & Toranio, neque aliorum in eodem valetudinario, qui hæc oſſa, & hanc maciem probant.* De his, quos eodem judicat in valetudinario eſſe, vide infra cap. 23.

Calvi in Aſinium.] Rectius forte, plenius haud dubie, *Calvi iſta in Aſinium.*

Quid ex Calianis orationibus?] Malim, *de Calianis.*

Sive univerſæ, ſive partes earum.] Ita edidit Pithœus. quod facile ita emendetur, *ſive videas univerſas, ſive partes earum.*

Rubor tegit.] An *tingit*? cap. 26. *quanquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat quam ſanguinis.* unde rubore tingitur oratio.

Viderimus, inquam, judicio ejus.] Lipſius legit: *viderimus, inquam, an judicio ejus vis animi aut ingenii ſuffecerit.* Malim: *videmus, in quanta judicium ejus & vis tum animi tum ingenii ſuffecerit* ſupra: *Cicerone mitior Corvinus & dulcior & in verbis magis elaboratus.* cap. 18. Hoc autem loco ita Aper loquitur quia adhuc in manibus erant opera Corvini. Proxime adhæc acceſſit Freinshemius.

Cap. 22.

Pauci ſenſus apt.] Ex editione Romana elicit Lipſius, ut dubitet tamen; *opacius & cum quodam lumine terminantur.* ut inquit, ad picturam reſpectus ſit, in qua lumen nos delectat, ſed cum quadam umbra. Freinshemius, quod magis placet, *apte & cum quodam.* Nec diſpliceat tamen, ſi ſit, *pauci ſenſus apti: nec cum quodam lumine terminantur. Apti,* id eſt, inter ſe connexi, recte juncti. Cap. 18. *Rurſumque Ciceronem à Calvo quidem male audiviſſe, tanquam ſolutum & enervem: à Bruto autem, ut ipſius verbis utar, tanquam fractum atque elumbem.* Eodem autem, quo interpretatus ſum, ſenſu, *aptus* in illo eſt Lucretiano. *Sic ubi non erimus, cum corporis atque animai Diſcidium fuerit, quibus eſumus uniter apti.* Egregia eſt hanc in rem Servii nota 4 Æn. ℣ſ. 482. at illa *ſtellis ardentibus aptum.* Inter alia, Ergo bene *aptum* colligatum. Cic. in Timæo: *Qua ex conjunctione cœlum ita aptum eſt*, id eſt, conſtrictum & complexum. Item in Oratore, *facilius eſt enim apta diſſolvere, quam diſſipata connectere.*

In morem annalium imponantur.] Ita Pithœi editio. Lipſius & Freinshemius *componantur.* ut eo reſpiciatur, quod Annales cum rerum magnitudine deſtituantur, principe Annalium ſcriptore teſte lib. 3. cap. 65. inde & ipſi levi ſcriptura eſſe ſoleant. Mihi tamen adhuc ſuſpectus hic locus: maxime cum adſpicio illud de ſtructura. & fateor hinc mihi ortum eſſe, *in morem Antarum interponantur.* de Antis Vitruv. 3. de Architect. cap. 1. Servius, quem temere Politianus futilem appellat Grammaticum, quamvis vulgatum tum temporis intelligat, ad 2. Georg. 417. *Dicuntur autem Antes à lapidibus eminentioribus, qui interponuntur ad maceriam ſuſtinendam nam proprie Antes ſunt eminentes lapides vel columnæ ultimæ, quibus fabrica ſuſtinetur.* Ita à fabricis ſumpta comparatione id expreſſerit, quod Petronius à veſtibus. cap. 78. *Præterea curandum eſt, ne ſententiæ emineant extra corpus orationis expreſſæ, ſed intexto veſtibus colore niteant.*

Cap. 23.

Oratores vocabant.] *Vocitant*, lege. quod malo, quam *vocant.*

Ea ſententiarum planitas.] Lipſius: Neſcio, an *ſanitas.* Præferet *gravitas*, qui viderit & conſideraverit hunc ad locum illa cap. 26. *Neque enim oratorius iſte, imo hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur, ut laſcivia verborum, & levitate ſententiarum & licentia compoſitionis hiſtrionales modos exprimant.*

Cap. 24.

More veteri, & aliis veſtris phil.] Lipſius legit *alias à veſtris.* Freinsh. edidit *alias veſtris.* Poteſt ita etiam ſcribi, *& aliis, & veſtris.* *Celebrato* accipiendum frequentato, uſitato. Notum eſt quod *celebrare & frequentare* promiſcue ponant. Ovid. 1. Metam. *dextra lævaque*

deorum

deorum Atria nobilium valvis celebrantur apertis. Nepos præfat. *Cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate verſatur?* id eſt, hominum frequentia. Sulpitia. *Muſa quibus numeris heroas & arma frequentas*. Vopiſcus init. Aureliani, *Ergo Therſiten, Sinonem cestraque illa prodigia vetuſtatis, & nos bene ſcimus, & poſteri frequentabunt. Divum Aurelianum, &c. poſteri neſcient.*

Ratio temporum collegerit.] His aliquid deeſſe manifeſtum Apri intercidiſſe credo. & fuiſſe, *ratione temporum Aper collegerit.*

Cap. 25.

Si cominus fatetur.] Lipſius hic hæſiſſe videtur: qui nihil de ſuo adjiciens, tantum ponit Pithœum legere, *communius fatetur*. Levi hac mutatione omnia recte habebunt: *ubi cominus fatetur.* ſcrupulum injecit eruditis, quod non ſuccurrebat *cominus* hæc circa tempora *ſtatim* eſſe. Tac. de mor. German. 8. 1. *Memoriæ proditum eſt, quaſdam acies inclinatas jam & labantes à feminis reſtitutas, conſtantia precum & objectu pectorum, & monſtrata cominus captivitate.* id eſt, quæ proxima eſſet, & ſtatim eventura, niſi reſiſteretur hoſti. Pompon. quoque Juriſconſultus l. 3. D. de pign. act. *Si quaſi recepturus à debitore tuo comminus pecuniam, reddidiſti ei pignus.* Venul. l. 137. de verb. oblig. *cominus reſpondere ſtipulanti oportet.*

Plenior Cicero.] Eo ſignificatur, non aridum eum, jejunum, aut exanguem fuiſſe. Donatus ad Terent. Eun. 2.3.24. ubi dixerat poëta. *Tametſi bona eſt natura, reddunt curatura junceas.* Bona, inquit, id eſt, plena, magna & pinguis. mox: *junceas tenues & pallidas* interpretatur. ad quæ Salmaſius. Donatus *plenum*, pinguem interpretatur, & *junceas* tenues & pallidas. *Plenos* Latini de pinguibus & craſſis dicunt, ut & nos hodie facimus; quos & repletos indigetamus. Ovidius: *Turgida ſi plena eſt: ſi fuſca eſt, nigra vocetur. In gracili macies crimen habere poteſt.* ſic & *filum plenum*, pro craſſo & pingui. ——— *pleno velamina filo.* Et apud Spartian. *plena barba.* Hæc Salm. Inde & Flor. 2. 18. *ferre plenius vallum, qui arma neſcirent.* ubi *facere* quandoque ſuſpicabar; ut adhuc tamen mihi nondum ſit deliberatum.

Non eſt oratorum vitium ſed hominum.] Simili acumine Quintilianus in ſermone Declam. 349. *hoc proprium non dementis eſſe, verum hominis.*

Et invidere & livere.] Non placent hæc ita juncta: & aliquid ſordidi præ ſe ferunt. Legebam, *& irridere & livere:* aut *inludere & livere.* quomodo Suaſoria 2. Senecæ. *Pollio Aſinius ajebat hoc non eſſe ſuadere, ſed invidere.* ubi *inludere* corrigit ſummus Gronovius, ſenſu probo, & ductu iſtarum literarum id probante. ſed quia Schottus notat in MSſ eſſe, *iſci videre*, credidi fuiſſe, *ſed inſcite ridere.*

Cap. 26.

Cantari ſaltarique commentarios.] Sen. controv. & loco citatis: Verba juncta ſuntjis, quæ emendata dedimus. Scribam autem & hæc, quomodo reſtituenda forte ſunt. *Sed nolo nihil fuiſſe: etenim juvenis deamavi tanquam me* (add. Plaut. Bacch. 2.2.36. & fin. controv. ejuſdem) *h.us declamationes Fuſci, quas nemo, non noſtrum alius alia inclinatione vocis, velut ſuavem quiſque modulationem cantabat.* Quæ dum chartis illino, & cogito Fuſcum, cujus de ſcriptis iſta teſtatur Seneca, eſſe Rhetorem; dubito, num recte ſe habeat hoc loco illud *temporum noſtrorum actores.* ubi *Rhetores* ſenſu commodiori ſcriberetur. add. fin. dialogi.

Tenere dicere, diſerte ſaltare.] Locutione ſimilia, re præſtantiora ſunt illa, Salluſtii 2. de rep. ord. *Atque ea magis fortibus conſiliis, quam bonis præliis, parata ſunt.* Sen. controv. citata: *Nos ſine deliciis educamur, ſine muris vivimus, ſine vita vincimus.* ubi quod, præcedit, *Othryadæ dicebat municipalis. Aliud ceteros, aliud Laconas decet.* legendum videtur, *Othryadæ: ſciebat municipalis, aliud ceteros, aliud Laconas decere.* Iſtam autem etiam, de qua agimus, elegantiam compilatores juris gravitati procemii Inſtitutionum ornamento fore recte judicaverunt.

Cap. 27.

Quas te ſolitum tractare, &c.] Senſum poſſum dare; an ſua auctori verba, ego vero in his quidem pro certo non firmem. Quod vidi, id hujuſmodi ſit, *quas te ſolitum tractare publice, antiquo plane more, & eloquentia non temporum noſtrorum, ſum miratus, antequam te Aper offenderet, majores iſtos inceſſendo. Majores*, id eſt, antiquos. vid. cap. 25.

Aures perſtringet.] Tacit. 1. Ann. c. 13. *etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus ſuſpicacem animum perſtrinxere.*

Cap. 29.

Ambitione ſalutantum.] Lego, *ſalutationum.*

Cap. 31.

Non quaſdam artes audire, &c.] Legeram ad tollendas difficultates, *Non quaſdam artes audire, ſed per omnes liberales ire debet.* Sen. *breve & efficax iter per exempla.* paulo poſt hoc ipſo dialogo. *per omnes eloquentia numeros iſſe.*

Cap. 32.

Nunc circumciſa & amputata.] Unicus hic locus eſt ad illuſtrandum illa Senecæ in Thyeſte 763. *Denudat artus dirus, atque oſſa amputat.* & 1059. *& artus corpore ex animo amputans In parva carpſi fruſta.* Nihil aliud eſt, quam circumſcindens. quomodo *am* ſæpe ſe offert pro *circum* in compoſitionibus. ut in *ambire, ambedere.* Ovid. *ancilia* vult dicta, *quod ab omni parte reciſa ſint.*

Cap. 35.

Declamatio quoque ſimilis adhibeatur.] Ita editio Pithœi. Lipſiana, & Freinshemiana, *ſimilis*, omittunt. quod minime tamen ſupervacuum.

*Ventum eſt *** rem cogitare.*] Notum eſt aſteriſcos his in auctoribus apparentes minimum lucis ſolitos aut afferre, aut portendere. Hoc loco tamen portentum eruditos nobis nimium finxiſſe, prope crediderim. Lipſius pronunciat magnam hic lacunam eſſe, & veteris libri auctoritate nititur. Et fortaſſe eum vera conjeciſſe. Ad finem tamen perveniſſe hic videtur oratio ex ipſa conjectura Lipſii fin. cap. 29. ſup. Præterea non ita magnam hic lacunam eſſe ſuſpicabitur, qui viderit, quam pauca exigat ratio ad hæc ſupplenda: quæ his, quæ conjeci, fere, niſi fallor, ſunt comprehenſa: quamvis & ſic nonnihil adhuc deeſſe ipſe judicem. Ponam tamen, quo verum facilius paulatim in apricum proferri poſſit. Ecce ipſa: *cum ad veros judices ventum eſt, nec rem cogitare poſſint, qui nihil humile, nihil abjectum eloqui poterant. Commoveri ad hæc Aper: at Maternus: Ita eſt, inquit, magna eloquentia, &c.* Nullis ambagibus incipit Maternus, ne Aper interpellaret, qui concitatiore videtur ingenio fuiſſe. cap. 16. §. 4. & 5.

Tribui fas erat.] Lego, *fas non erat.* Apud imperatores ſuos iſti erant τὰ πάντα, & ſupra cunctos eminebant cives: quod fieri libera in rep. non poterat. Nam *fas non eſt*, poteſt accipi, ut in iſto Quintiliani 328. *An vero innocenter inimicitias geri, vel inter alienos, vel inter extrarios fas non eſt.* Alter Quintiliani Declam. 19. *Nulla ratio eſt interrogandi hominem, cui non eſt fas, niſi negare*, Horat. 4. Od. 4. *nec ſcire fas eſt omnia.* In quibus fas eſt poſſibile. Quæ ſignificatio ipſo juris naturæ è fonte fluxiſſe videtur, qua magiſtra optima ſi recte utamur, perſuaſum nobis eſſe debet tantum ea nos poſſe, quæ turpia non ſunt & quæ facere fas eſt. l. 15. D. *de cond. inſtit.* Quare & ipſi ſummo Deo δυνατὸν etiam æquum eſt Matthæi cap. 9. 15: Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; Actor. 2. 24. Ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. Notabile quoque eſt illud Servii ad Virgilium 1. Georg. 269. *--feſtis quadam exercere diebus Fas & jura ſinunt.* id eſt, inquit, divina humanaque jura permittunt: nam ad religionem fas, jura pertinent ad homines. Cui obſervationi convenienter Flor. 2. 20. *fas deum* pro jure gentium dixit: quia hoc ex jure naturæ, quod Deum auctorem habet, manavit. Unde Juſtin. 2. 10. *Artemenes maximus natu, ætatis privilegio regnum ſibi*

ſibi vindicabat, quod jus & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit. Hinc intelligendum apud Tacitum 3. Ann. cap. 17 *fas aviæ.* item *fas armorum.* 4. H. 58. Quia vero ii, qui non libidine, ſed ratione ſolent agere, ſentiunt reluctari animum & mentem, quoties ſollicitantur ad dicendum aut faciendum, quod æquitati juris naturalis adverſatur; & talia ut audeant, à ſe impetrare non poſſunt: alii vero qui facile ad prava & nefaria ſe abripi ſinunt, ea à ſe impetrare poſſunt & audent: unde *poſſe* etiam Latinis ſæpe ii dicuntur, qui iniqua & bonorum judicio improbata ut committant, in animum poſſunt inducere eaque perpetrant. Sunt hanc in rem multa Quintilian. loca. Decl. 4. init. *De parricidio venit, quod me occidere poſſum: de facto quod mihi non licet mori.* Decl. 18. *Quid ais, ſeveriſſime parricida? Filium conſumpſiſti per flagella, per laminas: potes tacere? Viſcera de tuis concepta vitalibus ſanguinem qui de tua fluxit anima, non inſania, non furore, ſed (quantum vis videri) conſilio, & vitare, lacerasti: potes tacere?* Ita enim jam ab hinc biennium hæc legi poſſe videram: ſed dubitabam, an interrogative eſſent concipienda; quia ejuſdem fili periodorum in connexione hac ipſa declam. in præced. diverſum & ſingulare quiddam obſervaveram. Eſt autem in iſtis: *Quid ais? Interrogaſti ſervulos, non potuit conſcius inveniri. Exquiſiſti ancillas, non apparuit miniſtra flagitii. Non obſcena literarum commercia, non fatentis deprehendiſti, nefande, blanditias. Nihil invenis* (niſi quis malit, *inveniſti*) *maritus, dominus, pater. Juvenis* certe rectum non eſt. quod judicaveram, cum *invenis* etiam deprehendi in manuſcripto Gronoviano: quo, cum hæc redigerem in mundum, annos jam admodum duos uſus eram. Sed è diverticulo in viam. *Poſſe* ſenſu, quo dixi, ſequentibus etiam eſt in locis. Declam. 19. ejuſdem Quintiliani: *Dictus eſt occidere poſſe patrem: dictus eſt dignus, quem poſſet etiam pater occidere.* Declam. 258. *Habeo in domo filium, qui me p…dere.* Declamat. 259. *Itaque n…ullus tam fidelis, non libertus b…ligatus manumittentis fuit, ut…periculum poſſet.* add. Calpurn. …declam. 9. Noſtra quoque Belg… lingua id obſervare eſt, nom… iſto proverbio, quo nefaria ta… nimiſquam pervulgata bene… oblivio, quæ à parentibus ac… liberi. Senſus illius eſt, *Un… ſeptem poſſe alere liberos; contra… beros non poſſe unam matrem.* qu… maxime poſſe deberent.

Cap. 37.

Nunc maxime à Muciano.] C… *me* expectaret iſtud ſeculum. … zerling. *promul. Crit. juven.* … declam. 345. *Si te hæc cumm… centem interrogem, cur non ipſe fa… ſpondebis profecto, &c.* add. cap. …

De furto, an formula, &c.] … editio, *aut formula & interdict… de furto, aut formula interdicti… habeas.* add. Inſt. Juſtinian… *interd.* ad initium.

Cap. 38.

*Ita * erit eloquentia, tanto.*] … tisfacit mihi conjectura … quamvis unice eam probet Li… malim, *interit ea eloquentia tam… illud forum magis exercebat*, … omnia commodius connectent…

Omnia in legibus.] Illud *in* … dum, & ſi neceſſaria hujus gen… ticula, reſcribendum potius … eſſe judicaverim, cap. 34. ſup… deinde ſuccurrit etiam declam. … & teſtamentum *non in jure facta…*

Cap. 39.

Anxietatem contrariam.] Id… xiam, damnoſam. cap. 35. … *exercitationes magna ex parte cont…*

Silentium patronus indicit.] Se… ſtulat: *Silentium patrono indicit…*

Sua intereſſe.] Deinde autem … in Cæſares ſumma poteſtate, … aliena. Egregius ad hæc locus … ti 1. Hiſtor. ad init.

F I N I S.

IND

INDEX
M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONUM CXLV.
Quæ ex CCCLXXXVIII. ſuperſunt.

CCXLIV.	*Exul reverſus ante tempus, cædis reus.*	289
CCXLV.	*Depoſiti inſiciator.*	291
CCXLVI.	*Soporatus fortis privignus.*	293
CCXLVII.	*Raptoris divitis bona.*	295
CCXLVIII.	*Octo anni duplicis imprudentiæ.*	300
CCXLIX.	*Abolitio adulteri fortis.*	303
CCL.	*Sortitio ignominioſorum.*	307
CCLI.	*Rapta ſterilis repudiata.*	309
CCLII.	*Paraſitus raptor candidatæ.*	311
CCLIII.	*Tyrannicida volens dedi.*	316
CCLIV.	*Exul accuſator & ſententiæ pares.*	319
CCLV.	*Tranſfugæ excludendi.*	324
CCLVI.	*Furioſus trium filiorum pater.*	327
CCLVII.	*Nuptiæ inter inimicorum filios.*	328
CCLVIII.	*Fortis contumax patri forti.*	331
CCLIX.	*Pauper naufragæ liberator, maritus.*	333
CCLX.	*Paſtor abdicatorum.*	339
CCLXI.	*Æquatio patrimoniorum.*	348
CCLXII.	*Maritus virginis raptor.*	350
CCLXIII.	*Ignominioſus contra tres rogationes.*	352
CCLXIV.	*Fraus legis Voconiæ.*	355
CCLXV.	*Ignominioſi pulſator in templo.*	358
CCLXVI.	*Ex proditore exule, fortis.*	361

CCLXVII. *Flens ad arcem, depoſitor tyrannidis.*
CCLXVIII. *Orator, Medicus, Philoſophus.*
CCLXIX. *Dives ſub Tyranno auctionatus.*
CCLXX. *Rapta ex duabus geminis.*
CCLXXI. *Ter fortis contra tertium fortem.*
CCLXXII. *Orbata proditrix.*
CCLXXIII. *Debitor adulter.*
CCLXXIV. *Tyrannus fulminatus.*
CCLXXV. *Hæres ob adulterum fratrem.*
CCLXXVI. *Bona raptoris qui ſe ſuſpendit.*
CCLXXVII. *Prægnans adultera.*
CCLXXVIII. *Expoſitor petens cum forti* X. *millia.*
CCLXXIX. *Dives ſpecioſi adulter.*
CCLXXX. *Raptor reverſus.*
CCLXXXI. *Abdicans cum gladio.*
CCLXXXII. *Tyrannicida veſte muliebri.*
CCLXXXIII. *Cynicus diſerti filius.*
CCLXXXIV. *Adulter ſacerdos.*
CCLXXXV. *Imperatoris exulis filius.*
CCLXXXVI. *Adulter fratris ex ſponſo.*
CCLXXXVII. *Fortis filius proditionis rei.*
CCLXXXVIII. *Tyrannicida filiorum duorum.*
CCLXXXIX. *Amator filiæ.*
CCXC. *Abdicans reductum ob furorem.*
CCXCI. *Adulter uxoris, quæ ceſſerat fratri.*
CCXCII. *Laqueus Olynthii ſpecioſi.*
CCXCIII. *Tyrannus victæ civitatis.*
CCXCIV. *Dives proditionis reus.*
CCXCV. *Demens ex vinculis fortis.*
CCXCVI. *Exul tace.*
CCXCVII. *Meretrix ab amatore forte cæcata.*
CCXCVIII. *Ruſticus paraſitus.*
CCXCIX. *Oſſa eruta parricidæ.*
CCC. *Adultera apud filium judicem rea.*
CCCI. *Rapta à divite pro ancilla.*
CCCII. *Auctoratus ob ſepeliendum patrem.*

cciii.	*Proditionis rei, fortes.*	451
ccIV.	*Tria præmia divitis ſacerdotis.*	ibid.
ccv.	*Exules à divite, pugnare inter ſe coacti.*	453
ccvi.	*Expoſitus, negata matris nuptias petens.*	458
ccvii.	*Conſcius veneno proditoris.*	465

DECLAMATIONES COLORATÆ.

ccviii.	*Duo teſtamenta.*	468
ccix.	*Raptor convictus.*	472
cccx.	*Fortis bis adulterii damnatus.*	476
cccxi.	*Addictus manumiſſus.*	479
cccxii.	*Hæredes depoſito.*	482
cccxiii.	*Falſo cædis damnatus.*	483
cccxiv.	*Ego te, pater, occidi.*	488
cccxv.	*Fortis pater deſertoris.*	491
cccxvi.	*Flens luxurioſi pater.*	495
cccxvii.	*Imperator provocatus à filio.*	498
cccxviii.	*Legatum inter libertos.*	500
cccxix.	*Adultera venefica.*	503
cccxx.	*Multati ſocius.*	505
cccxxi.	*Invicem venefici frater & medicus.*	508
cccxxii.	*Abdico te niſi deſinis.*	514
cccxxiii.	*Alexander templum dedicans.*	517
cccxxiv.	*Bona ſacrilegi.*	522
cccxxv.	*Hæreditas fidei commiſſa.*	524
cccxxvi.	*Legati filius victima peſtilentiæ.*	529
cccxxvii.	*Sterilis trium noverca.*	531
cccxxviii.	*Diſcordes fratres.*	532
cccxxix.	*Sepultura tyranni qui ſe occidit.*	536
cccxxx.	*Abdicandus qui alit adulteram matrem.*	540
cccxxxi.	*Bis damnatus injuriarum, tertio abſolutus.*	543
cccxxxii.	*Divitis & pauperis teſtamenta.*	549

CCCXXXIII.	*Pauper impenſis divitis diſertus.*	554
CCCXXXIV.	*Proditoris accuſator ex defenſore.*	558
CCCXXXV.	*Infamis in novercam vulneratus.*	560
CCCXXXVI.	*Ager communis, & novæ tabulæ.*	564
CCCXXXVII.	*Seditio populi & exercitus.*	567
CCCXXXVIII.	*Lis de filio expoſitoris, & repudiata.*	571
CCCXXXIX.	*Rogatio Demoſthenis.*	578
CCCXL.	*Novitius prætextatus.*	581
CCCXLI.	*Res furtiva improfeſſa apud Publicanos.*	584
CCCXLII.	*Ancilla in Archipiratæ nuptias miſſa.*	587
CCCXLIII.	*Circumſcriptor pauperis, divitis raptoris ſocer.*	591
CCCXLIV.	*Redempta meretrix à divite pauperis filio.*	594
CCCXLV.	*Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.*	598
CCCXLVI.	*Tutor filii ſui adoptionem dati.*	602
CCCXLVII.	*Abſente marito rumor & nuptiæ.*	603
CCCXLVIII.	*Cum proditoribus carcer incenſus.*	606
CCCXLIX.	*Raptoris pater, dementiæ reus.*	609
CCCL.	*Aqua frigida privigno data.*	612

DECLAMATIONES TRACTATÆ.

CCCLI.	*Exul judex tyrannidis.*	615
CCCLII.	*Reus tyrannidis, qui deliberavit victor arma deponere.*	617
CCCLIII.	*Diſpenſatores torti.*	618
CCCLIV.	*Morietur antequam nubat.*	619
CCCLV.	*Tutor lenocinii reus.*	ibid.
CCCLVI.	*Filius pro meretrice patris, ſuum redimens.*	621
CCCLVII.	*Uxor non relinquens ob adulterium cæcatum.*	ibid.
CCCLVIII.	*Expoſitio pulſatori amputatæ manus.*	622
CCCLIX.	*Lis publicani de unionibus.*	623
CCCLX.	*Lis de dotibus ſocrus & nurus.*	ibid.
CCCLXI.	*Depoſiti rapti quadruplum.*	624

CCCLXII. *Invicem pulſatores patrem.* 625
CCCLXIII. *Veſtiplica pro domina.* ibid.
CCCLXIV. *Conviciator pauper occiſus* 626
CCCLXV. *De vi ſeptem judices* 627
CCCLXVI. *Legatus filius proditoris occiſus.* 629
CCCLXVII. *Luxurioſi pater fortis.* 630
CCCLXVIII. *Alens patrem rapta abdicata.* 631
CCCLXIX. *Armis ſepulchri victor.* 633
CCCLXX. *Rapta competitrix divitis filiæ.* 634
CCCLXXI. *Viri fortis pater reus proditionis.* 635
CCCLXXII. *Pulſator educatoris expoſitus.* 636
CCCLXXIII. *Ornamentis redemptus.* 638
CCCLXXIV. *Abdicatus hæres ob tyrannicidium.* 639
CCCLXXV. *Fortis, filius proditionis rei, frater deſertoris.* 641
CCCLXXVI. *Expoſitus juratus ob nuptias educatoris filiæ.* 642
CCCLXXVII. *Vocatus à patre in militiam, venenum terens.* 644
CCCLXXVIII. *Auctor pacis abdicandus.* 647
CCCLXXIX. *Dives à paraſito ſacrilego reus cædis.* 648
CCCLXXX. *Crux ſcripta ſervo non danti venenum.* 649
CCCLXXXI. *Noverca torta filiam conſciam dicens.* 650
CCCLXXXII. *Tyrannicida conductus.* 651
CCCLXXXIII. *Rapta male tractata.* 652
CCCLXXXIV. *Virgo immolata peſtilentiæ.* 653
CCCLXXXV. *Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit.* ibid.
CCCLXXXVI. *Epicrates cum gladio.* 655
CCCLXXXVII. *Fortis abdicans ſervatum.* ibid.
CCCLXXXVIII. *Avia teſtis.* ibid.

CALPURNII FLACCI

DECLAMATIONUM INDEX.

I. *Uxor tyrannicida.* 665
II. *Natus Æthiops.* ibid.
III. *Miles Marianus.* 667
IV. *Parricida carcerem petens.* ibid.

[redacted]

V.	*Leno.*	669
VI.	*Decreto reditu occiſus.*	ibid.
VII.	*Dives imperator.*	670
VIII.	*Demens ter triumphalis.*	671
IX.	*Pater excæcatus.*	672
X.	*Pater receptis oculis.*	673
XI.	*Damnati adoptivi.*	674
XII.	*Veneficii rea.*	675
XIII.	*Medicus tyrannicida.*	ibid.
XIV.	*Abdicatus patrem liberans.*	676
XV.	*Ter fortis deſertor.*	677
XVI.	*Rapta tacens.*	678
XVII.	*Pædagogus cruciarius.*	679
XVIII.	*Armati abdicati.*	ibid.
XIX.	*Abdicatus immolandus.*	680
XX.	*Proſtitutus ex geminis.*	ibid.
XXI.	*Pictura viri fortis.*	681
XXII.	*Privignus tyrannicida.*	682
XXIII.	*Peregrinus cruciarius.*	683
XXIV.	*Indemnatus carnificem recuſans.*	684
XXV.	*Fortis duo præmia.*	685
XXVI.	*Tria præmia ſacerdotis.*	686
XXVII.	*Fortis inimicum divitem ſervans.*	687
XXVIII.	*Dives fortis inimicus duorum.*	ibid.
XXIX.	*Fortis dives inimici alteram filiam petens.*	688
XXX.	*Nepos ex meretricio ſuſceptus.*	ibid.
XXXI.	*Adultera ſoror & mater.*	689
XXXII.	*Amator meretricis dominæ.*	ibid.
XXXIII.	*Raptam pater vinculis tenens.*	690
XXXIV.	*Mater & noverca invicem reæ.*	ibid.
XXXV.	*Specioſus deſertor.*	691
XXXVI.	*Filius meretricis ſuæ redemptor.*	ibid.
XXXVII.	*Dementiæ reus à tribus filiis.*	692
XXXVIII.	*Fortis viri filius tyranno deditus.*	ibid.
XXXIX.	*Morietur antequam nubat.*	693
XL.	*Rapta, ab ephebo ſtuprata.*	ibid.

XLI. *Orba*

.	*Orba confeſſa ſacrilegium.*	ibid.
.I.	*Raptor excæcatus.*	694
:II.	*Soror infamis immolanda.*	ibid.
:V.	*Indemnatus raptoris filius.*	695
r	*Vir fortis & orator.*	ibid.
'I.	*Adulter uxoris.*	ibid.
'II.	*Infamis in nurum.*	696
'III.	*Pauper Imperator imperium recuſans.*	ibid.
IX.	*Raptor duarum filium nutriens.*	697
	Vir fortis gladiator.	ibid.
	Invicem adoptati.	698

F I N I S.

